ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยปิฏเก

ปาจิตฺยาทิโยชนา

ปาจิตฺติยโยชนา

มหาการุณิกํ นาถํ, อภินตฺวา สมาสโต;
ปาจิตฺยาทิวณฺณนาย, กริสฺสามตฺถโยชนํฯ

๕. ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. มุสาวาทสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ขุทฺทกานนฺติ สุขุมาปตฺติปกาสกตฺตา อปฺปกานํ, คณนโต วา ปจุรตฺตา พหุกานํฯ เยสํ สิกฺขาปทานนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘เยส’’นฺติ ปทํ ‘‘สงฺคโห’’ติ ปเท สามฺยตฺถฉฏฺฐีฯ สงฺคหียเต **สงฺคโห** ฯ ‘‘นวหิ วเคฺคหี’’ติปทํ ‘‘สงฺคโห, สุปฺปติฏฺฐิโต’’ติ ปททฺวเย กรณํฯ **ทานี**ติ กาลวาจโก สตฺตมฺยนฺตนิปาโต อิทานิ-ปริยาโย, อิมสฺมิํ กาเลติ อโตฺถฯ **เตส**นฺติ ขุทฺทกานํ, อยํ วณฺณนาติ สมฺพนฺโธฯ ***ภวตี***ติ เอตฺถ ติ-สโทฺท เอกํสเตฺถ อนาคตกาลิโก โหติ ‘‘นิรยํ นูน คจฺฉามิ, เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโย’’ติอาทีสุ (ชา. ๒.๒๒.๓๓๑) วิยฯ กิญฺจาเปตฺถ หิ ยถา เอกํสวาจโก นูน สโทฺท อตฺถิ, น เอวํ ‘‘ภวตี’’ติ ปเท, อตฺถโต ปน อยํ วณฺณนา นูน ภวิสฺสตีติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ อถ วา อวสฺสมฺภาวิยเตฺถ อนาคตกาลวาจโก โหติ ‘‘ธุวํ พุโทฺธ ภวามห’’นฺติอาทีสุ (พุ. วํ. ๒.๑๐๙-๑๑๔) วิยฯ กามเญฺหตฺถ ยถา อวสฺสมฺภาวิยตฺถวาจโก ธุวสโทฺท อตฺถิ, น เอวํ ‘‘ภวตี’’ติ ปเท, อตฺถโต ปน ธุวํ ภวิสฺสติ อยํ วณฺณนาติ อโตฺถ คเหตโพฺพติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑. **‘‘ตตฺถา’’**ติ ปทํ ‘‘มุสาวาทวคฺคสฺสา’’ติ ปเท นิทฺธารณสมุทาโย, เตสุ นวสุ วเคฺคสูติ อโตฺถฯ ปฐมสิกฺขาปเทติ วา, เตสุ ขุทฺทเกสุ สิกฺขาปเทสูติ อโตฺถฯ **สกฺยานํ ปุโตฺต**ติ ภคินีหิ สํวาสกรณโต โลกมริยาทํ ฉินฺทิตุํ, ชาติสเมฺภทโต วา รกฺขิตุํ สกฺกุณนฺตีติ **สกฺยา**ฯ สากวนสเณฺฑ นครํ มาเปนฺตีติ วา สกฺยา, ปุพฺพราชาโนฯ เตสํ วํเส ภูตตฺตา เอตรหิปิ ราชาโน สกฺยา นาม, เตสํ ปุโตฺตติ อโตฺถฯ ‘‘พุทฺธกาเล’’ติ ปทํ ‘‘ปพฺพชิํสู’’ติ ปเท อาธาโรฯ สกฺยกุลโต นิกฺขมิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **‘‘วาทกฺขิโตฺต’’**ตฺยาทินา วาเทน ขิโตฺต, วาทมฺหิ วาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ยตฺร ยตฺรา**ติ ยสฺสํ ยสฺสํ ทิฏฺฐิยํ ปวตฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **อวชานิตฺวา**ติ ปฏิสฺสเวน วิโยคํ กตฺวาฯ อวสโทฺท หิ วิโยคตฺถวาจโกฯ ‘‘อปชานิตฺวา’’ติปิ ปาโฐ, ปฏิญฺญาตํ อปนีตํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **โทส**นฺติ อยุตฺติโทสํ, สลฺลเกฺขโนฺต หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **กเถโนฺต กเถโนฺต**ติ อนฺตสโทฺท มานสทฺทการิโยฯ กถิยมาโน กถิยมาโนติ หิ อโตฺถฯ **ปฏิชานิตฺวา**ติ ปฏิญฺญาตํ กตฺวาฯ **อานิสํส**นฺติ นิโทฺทสํ คุณํฯ ปฏิปุโพฺพ จรสโทฺท ปฏิจฺฉาทนโตฺถติ อาห ‘‘ปฏิจรติ ปฏิจฺฉาเทตี’’ติฯ ‘‘กิํ ปน รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา’’ติ วุเตฺต ‘‘อนิจฺจ’’นฺติ วทติฯ กสฺมาติ วุเตฺต ‘‘ชานิตพฺพโต’’ติ วทติฯ ยทิ เอวํ นิพฺพานมฺปิ ชานิตพฺพตฺตา อนิจฺจํ นาม สิยาติ วุเตฺต อตฺตโน เหตุมฺหิ โทสํ ทิสฺวา อหํ ‘‘ชานิตพฺพโต’’ติ เหตุํ น วทามิ, ‘‘ชาติธมฺมโต’’ติ ปน วทามิฯ ตยา ปน ทุสฺสุตตฺตา เอวํ วุตฺตนฺติ วตฺวา อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรติฯ ‘‘กุรุนฺทิย’’นฺติ ปทํ

‘‘วุตฺต’’นฺติ ปเท อาธาโรฯ **เอตสฺสา**ติ ‘‘รูปํ อนิจฺจํ ชานิตพฺพโต’’ติ วจนสฺสฯ **ตตฺรา**ติ กุรุนฺทิยํฯ **ตสฺสา**ติ ปฏิชานนาวชานนสฺสฯ ‘‘ปฏิจฺฉาทนตฺถ’’นฺติ ปทํ ‘‘ภาสตี’’ติปเท สมฺปทานํฯ ‘‘มหาอฏฺฐกถาย’’นฺติปทํ ‘‘วุตฺต’’นฺติ ปเท อาธาโรฯ ‘‘ทิวาฏฺฐานาทีสู’’ติ ปทํ อุปเนตพฺพํฯ อิทํ ‘‘อสุกสฺมิํ นามปเทเส’’ติ ปเท นิทฺธารณสมุทาโยฯ

๓. สมฺมา วทติ อเนนาติ **สํวาทนํ,** อุชฺชาติกจิตฺตํ, น สํวาทนํ **วิสํวาทนํ,** วญฺจนาธิปฺปาย วสปฺปวตฺตํ จิตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิสํวาทนจิตฺต’’นฺติฯ ‘‘วาจา’’ตฺยาทินา วจติ เอตายาติ **วาจา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติ ฯ **หี**ติ ทฬฺหีกรณโชตกํ, ตทมินา สจฺจนฺติ อโตฺถฯ ‘‘วาจาเยวา’’ติ ปทํ ‘‘พฺยปฺปโถ’’ติ ปเท ตุลฺยตฺถํ, ‘‘วุจฺจตี’’ติ ปเท กมฺมํฯ ปถสทฺทปรตฺตา วาจาสทฺทสฺส พฺยาเทโส กโตฯ สุทฺธเจตนา กถิตาติ สมฺพโนฺธฯ **ตํสมุฏฺฐิตสทฺทสหิตา**ติ ตาย เจตนาย สมุฏฺฐิเตน สเทฺทน สห ปวตฺตา เจตนา กถิตาติ โยชนาฯ

‘‘เอว’’นฺติ ปทํ ‘‘ทเสฺสตฺวา’’ติ ปเท นิทสฺสนํ, กรณํ วาฯ ‘‘ทเสฺสตฺวา’’ติ ปทํ ‘‘ทเสฺสโนฺต อาหา’’ติ ปททฺวเย ปุพฺพกาลกิริยาฯ **อเนฺต**ติ ‘‘วาจา’’ติอาทีนํ ปญฺจนฺนํ ปทานํ อวสาเนฯ **‘‘อาหา’’**ติ เอตฺถ วตฺตมาน-ติวจนสฺส อกาโร ปจฺจุปฺปนฺนกาลวาจเกน ‘‘อิทานี’’ติ ปเทน โยชิตตฺตาฯ ‘‘ตตฺถา’’ติ ปทํ ‘‘อโตฺถ เวทิตโพฺพ’’ติ ปเท อาธาโรฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อทิฏฺฐํ ทิฏฺฐํ เม’’ติอาทีสุฯ ‘‘ปาฬิย’’นฺติ ปทํ ‘‘เทสนา กตา’’ติ ปเท อาธาโรฯ นิสฺสิตวิญฺญาณวเสน อวตฺวา นิสฺสยปสาทวเสน ‘‘จกฺขุนา ทิฏฺฐ’’นฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘โอฬาริเกเนวา’’ติฯ

๔. **ตสฺสา**ติ ‘‘ตีหากาเรหี’’ติอาทิวจนสฺสฯ ‘‘อโตฺถ’’ติ ปทํ ‘‘เวทิตโพฺพ’’ติ ปเท กมฺมํฯ **หี**ติ วิเสสโชตกํ, วิเสสํ กถยิสฺสามีติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ จตุตฺถปาราชิเกฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ

๙. **อาทีนมฺปี**ติ ปิสโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ

๑๑. มนฺทสโทฺท ชฬตฺถวาจโกติ อาห ‘‘มนฺทตฺตา ชฬตฺตา’’ติฯ โย ปน อญฺญํ ภณตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘สามเณเรนา’’ติ ปทํ ‘‘วุโตฺต’’ติ ปเท กตฺตาฯ อปิสโทฺท ปุจฺฉาวาจโก, ‘‘ปสฺสิตฺถา’’ติ ปเทน โยเชตโพฺพ, อปิ ปสฺสิตฺถาติ อโตฺถฯ ‘‘อทิฏฺฐํ ทิฏฺฐํ เม’’ติอาทิวจนโต อญฺญาปูรณกถาปิ ตาว อตฺถีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อญฺญา ปูรณกถา นาม โหตี’’ติฯ อปฺปตาย อูนสฺส อตฺถสฺส ปูรณวเสน ปวตฺตา กถา **ปูรณกถา**ฯ เอสา ปูรณกถา นาม กาติ อาห ‘‘เอโก’’ติอาทิฯ เอสา หิ คาเม อปฺปกมฺปิ เตลํ วา ปูวขณฺฑํ วา ปสฺสิตฺวา วา ลภิตฺวา วา พหุกํ กตฺวา ปูรณวเสน กถิตตฺตา ปูรณกถา นามฯ พหุกานิ เตลานิ วา ปูเว วา ปสฺสโนฺตปิ ลภโนฺตปิ อปฺปกํ กตฺวา อูนวเสน กถิตตฺตา อูนกถาปิ อตฺถีติ สกฺกา วตฺตุํฯ อฏฺฐกถาสุ ปน อวุตฺตตฺตา วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํฯ พหุกาย ปูรณสฺส อตฺถสฺส อูนวเสน ปวตฺตา กถา **อูนกถา**ติ วิคฺคโห กาตโพฺพติฯ ปฐมํฯ

๒. โอมสวาท สิกฺขาปทํ

๑๒. ทุติเย มสธาตุ วิชฺฌนเตฺถ ปวตฺตติ ‘‘โอมฏฺฐํ อุมฺมฏฺฐ’’นฺติอาทีสุ (สํ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๒๑) วิยาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โอมสนฺตีติ โอวิชฺฌนฺตี’’ติฯ

๑๓. ‘‘อิทํ วตฺถุ’’นฺติ ปทํ ‘‘อาหรี’’ติ ปเท กมฺมํฯ นนฺทิตโพฺพติ **นโนฺท** วณฺณพลาทิ, โส เอตสฺสตฺถีติ นนฺทีฯ วิสาลานิ มหนฺตานิ วิสาณานิ เอตสฺสตฺถีติ **วิสาโล,** นนฺที จ โส วิสาโล

เจติ **นนฺทิวิสาโล**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘นนฺทิวิสาโล นามา’’ติอาทินาฯ **โส**ติ นนฺทิวิสาโล, ‘‘อาหา’’ติ ปเท กตฺตาฯ **ตเตฺถวา**ติ ยุญฺชิตฏฺฐาเนเยวฯ **อเหตุกปฏิสนฺธิกาเลปี**ติ ปิ-สโทฺท อนุคฺคหตฺถวาจโก, ปเคว ทฺวิเหตุก ติเหตุก ปฏิสนฺธิกาเลติ อโตฺถฯ ‘‘เตน จา’’ติ จการสฺส อวุตฺตสมฺปิณฺฑนตฺถตฺตา ‘‘อตฺตโน กเมฺมน จา’’ติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑตีติ อาห ‘‘อตฺตโน กเมฺมน จา’’ติฯ **อตฺตโน**ติ นนฺทิวิสาลสฺสฯ

๑๕. **เอตฺถา**ติ เอติสฺสํ ปทภาชนิยํ, ‘‘อาหา’’ติ ปเท อาธาโรฯ ‘‘ยสฺมา’’ติ ปทํ วิภชิตฺกาโม’’ติ ปเท เหตุฯ อฏฺฐุปฺปตฺติยํเยว ‘‘หีเนนาปี’’ติ วตฺวา ปทภาชนิยํ อวุตฺตตฺตา อิทํ วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ **วณฺการชาตี**ติ วิลีวการชาติฯ **เนสาทชาตี**ติ เอตฺถ เกวฏฺฏชาติปิ สงฺคหิตาฯ

ปุ วุจฺจติ กรีสํ, ตํ กุสติ อปเนตีติ **ปุกฺกุโส**ฯ ปุปฺผํ วุจฺจติ กรีสํ, กุสุมํ วา, ตํ ฉเฑฺฑตีติ **ปุปฺผฉฑฺฑโก**ฯ

กุฏฺติ ฉินฺทตีติ **โกโฎฺฐ,** โสเยว **โกฎฺฐโก**ฯ ยการภกาเร เอกโต โยเชตฺวา ‘‘ยภา’’ติ โย อโกฺกโส อตฺถิ, เอโส หีโน นาม อโกฺกโสติ โยชนาฯ

๑๖. **สพฺพปเทสู**ติ นามาทีสุ สพฺพปเทสุฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **อลิก**นฺติ อสจฺจํ, มิจฺฉาวาจนฺติ สมฺพโนฺธฯ โยปิ วทตีติ โยชนาฯ

๒๖. **ปริหริตฺวา**ติ ปริมุขํ กถนํ อปเนตฺวาฯ ทวํ ปริหาสํ กาเมตีติ **ทวกาโม,** ตสฺส ภาโว **ทวกมฺยํ,** ตํเยว **ทวกมฺยตา**ฯ อนุปสมฺปนฺนนฺติ เอตฺถ อการสฺส สทิสตฺถมคฺคเหตฺวา อญฺญโตฺถว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ฐเปตฺวา ภิกฺขุ’’นฺติอาทิฯ ยทิ หิ สทิสโตฺถ ภเวยฺย, สามเณโรว อนุปสมฺปโนฺน นาม สิยา สณฺฐาเนน จ ปุริสภาเวน จ สทิสตฺตา, ตสฺมา อญฺญโตฺถว คเหตโพฺพติ ทฎฺฐพฺพํฯ **สพฺพสตฺตา**ติ เอตฺถ **สพฺพ**สโทฺท อนวเสสโตฺถ มนุเสฺส อุปาทาย วจนตฺถชานนาชานนปกติกานํ สพฺพสตฺตานมฺปิ คหิตตฺตาฯ

๓๕. อตฺถปฺเรกฺขาโร นามาติ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ สิกฺขาปทมเปกฺขิย นปุํสกลิงฺคเสน ‘‘กิริย’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ อาปตฺติมเปกฺขิย อิตฺถิลิงฺคเสน ‘‘กิริยา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ วชฺชกมฺมสทฺทา สิกฺขาปทมเปกฺขนฺตาปิ อาปตฺติ, มเปกฺขนฺตาปิ นิยตนปุํสกลิงฺคตฺตา นปุํสกาเยว, ตสฺมา เต เทฺว อาปตฺติฎฺฐาเน น วุตฺตาติ ทฎฺฐพฺพนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. เปสุญฺญสิกฺขาปทํ

๓๖. ตติเย ‘‘ชาตภณฺฑนาน’’นฺติ วตฺตเพฺพ อคฺยาหิโตติอาทีสุ วิย วิเสสนปรนิปาตวเสน ‘‘ภณฺฑนชาตาน’’นฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘สญฺชาตภณฺฑนาน’’นฺติฯ ‘‘ปุพฺพภาโค’’ติ วตฺวา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติ ‘‘อิมินา จ อิมินา จา’’ติอาทินาฯ วิรุทฺธํ วทติ เอเตนาติ **วิวาโท,** วิคฺคาหิกกถา , ตํ อาปนฺนาติ **วิวาทาปนฺนา,** เตสํฯ ปิสติ สญฺจุเณฺณตีติ **ปิสุโณ,** ปุคฺคโล, ตสฺส อิทนฺติ **เปสุญฺญํ,** วจนนฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เปสุญฺญนฺติ ปิสุณวาจ’’นฺติฯ

๓๗. **ภิกฺขุเปสุเญฺญ**ติ ภิกฺขูนํ สนฺติกํ อุปสํหเฏ เปสุญฺญวจเนติ ฉฎฺฐีสมาโสฯ

๓๘. ‘‘ทิสฺวา’’ติ ปทํ ‘‘ภณนฺตสฺสา’’ติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยา, ทสฺสนํ หุตฺวาติ อโตฺถฯ ตติยํฯ

๔. ปทโสธมฺมสิกฺขาปทํ

๔๔. จตุเตฺถ ปฏิมุขํ อาทเรน สุณนฺตีติ **ปติสฺสา,** น ปติสฺสา **อปฺปติสฺสา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปฺปติสฺสวา’’ติฯ

๔๕. ‘‘ปทโส’’ติ เอตฺถ โส-ปจฺจโย วิจฺฉตฺถวาจโกติ อาห ‘‘ปทํ ปท’’นฺติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ จตุพฺพิเธสุฯ ปทํ นาม อิธ อตฺถโชตกํ วา วิภตฺยนฺตํ วา น โหติ, อถ โข โลกิเยหิ ลกฺขิโต คาถาย จตุตฺถํโส ปาโทว อธิเปฺปโตติ อาห ‘‘ปทนฺติ เอโก คาถาปาโท’’ติฯ อนุ ปจฺฉา วุตฺตปทตฺตา ทุติยปาโท **อนุปทํ** นามฯ อนุ สทิสํ พฺยญฺชนํ **อนุพฺยญฺชน**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘อนุพฺยญฺชน’’นฺติอาทินาฯ พฺยญฺชนสโทฺท ปท-ปริยาโยฯ ยํกิญฺจิ ปทํ อนุพฺยญฺชนํ นาม น โหติ, ปุริมปเทน ปน สทิสํ ปจฺฉิมปทเมว อนุพฺยญฺชนํ นามฯ

วาเจโนฺต หุตฺวา นิฏฺฐาเปตีติ โยชนาฯ ‘‘เอกเมกํ ปท’’นฺติ ปทํ ‘‘นิฏฺฐาเปตี’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ ‘‘เถเรนา’’ติ ปทํ ‘‘วุเตฺต’’ติ ปเท กตฺตา, ‘‘เอกโต’’ติ ปเท สหโตฺถฯ สามเณโร อปาปุณิตฺวา ภณตีติ สมฺพโนฺธฯ **มตฺตเมวา**ติ เอตฺถ เอวสโทฺท มตฺตสทฺทสฺส อวธารณตฺถํ ทเสฺสติ, เตน ปการํ ปฏิกฺขิปติฯ ‘‘อนิจฺจ’’นฺติ จ ‘‘อนิจฺจา’’ติ จ ทฺวินฺนํ ปทานํ สติปิ ลิงฺควิเสสเตฺต อนุพฺยญฺชนตฺตา อาปตฺติโมโกฺข นตฺถีติ อาห ‘‘อนุพฺยญฺชนคณนาย ปาจิตฺติยา’’ติฯ

พฺรหฺมชาลาทีนีติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน สามญฺญผลสุตฺตาทีนิ ทีฆสุตฺตานิ (ที. นิ. ๑.๑๕๐ อาทโย) สงฺคหิตานิฯ จสเทฺทน โอฆตรณสุตฺตาทีนิ สํยุตฺตสุตฺตานิ (สํ. นิ. ๑.๑) จ จิตฺตปริยาทานสุตฺตาทีนิ องฺคุตฺตรสุตฺตานิ (อ. นิ. ๑.๒ อาทโย) จ สงฺคหิตานิฯ **โส**ติ เทวตาภาสิโต เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ

กิญฺจาปิ วทตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิสโทฺท ครหตฺถวาจโก, ปนสโทฺท อนุคฺคหตฺถวาจโกฯ **เมณฺฑกมิลินฺทปเญฺหสู**ติ เมณฺฑกปเญฺห จ มิลินฺทปเญฺห จฯ **ยนฺ**ติ สุตฺตํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ อารมฺมณกถา พุทฺธิกกถา ทณฺฑกกถา ญาณวตฺถุกถาติ โยเชตพฺพํ เปยฺยาลวเสน วุตฺตตฺตาฯ อิมาโย ปกรณานิ นามาติ วทนฺติฯ มหาปจฺจริยาทีสุ วตฺวา ปริคฺคหิโตติ โยชนาฯ **ยนฺ**ติ สุตฺตํฯ

๔๘. **ตตฺรา**ติ ‘‘เอกโต อุทฺทิสาเปโนฺต’’ติ วจเนฯ **อุทฺทิสาเปนฺตี**ติ อาจริยํ เทสาเปนฺติ พหุกตฺตารมเปกฺขิย พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ **เตหี**ติ อุปสมฺปนฺนานุปสมฺปเนฺนหิฯ **เทฺวปี**ติ อุปสมฺปโนฺน จ อนุปสมฺปโนฺน จฯ

อุปจารนฺติ ทฺวาทสหตฺถูปจารํฯ **เยส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **ปลายนกคนฺถ**นฺติ ปริวเชฺชตฺวา คจฺฉนฺตํ ปกรณํฯ สามเณโร คณฺหาตีติ โยชนาฯ

โอปาเตตีติ อวปาเตติ, คฬิตาเปตีติ อโตฺถฯ **สุเตฺตปี**ติ เวยฺยากรณสุเตฺตปิฯ **ตนฺ**ติ เยภุเยฺยน ปคุณคนฺถํฯ **ปริสงฺกมาน**นฺติ สารชฺชมานํฯ ยํ ปน วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **กิริยสมุฏฺฐานตฺตา**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส กิริยสมุฏฺฐานตฺตาติฯ จตุตฺถํฯ

๕. สหเสยฺยสิกฺขาปทํ

๔๙. ปญฺจเม มุฏฺฐา สติ เอเตสนฺติ **มุฏฺฐสฺสตี**ฯ นตฺถิ สมฺปชานํ เอเตสนฺติ **อสมฺปชานา**ฯ **ภวโงฺคติณฺณกาเล**ติ นิโทฺทกฺกมนกาเลฯ

๕๐. ‘‘ปกติยา’’ติ ปทํ ‘‘เทนฺตี’’ติ ปเท วิเสสนํฯ เต ภิกฺขู เทนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘คารเวน า’’ติ ปทญฺจ ‘‘สิกฺขากามตายา’’ติ ปทญฺจ ‘‘เทนฺตี’’ติ ปเท เหตุฯ สีสสฺส อุปธานํ **อุสฺสีสํ,** ตสฺส กรียเต **อุสฺสีสกรณํ** , ตํเยว อโตฺถ ปโยชนํ **อุสฺสีสกรณโตฺถ,** ตทตฺถายฯ **ตตฺรา**ติ ปุริม วจนาเปกฺขํ, ‘‘สิกฺขากามตายา’’ติ วจเนติ อโตฺถฯ นิทสฺสนนฺติ เสโสฯ อถ วา **สิกฺขากามตา ยา**ติ ปจฺจเตฺต ภุมฺมวจนํฯ ‘‘อิทมฺปิสฺส โหติ สีลสฺมิ’’นฺติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๑๙๕ อาทโย) วิยฯ อิทมฺปิ สิกฺขากามตาย อยํ สิกฺขากามตา สิกฺขากามภาโว โหตีติ โยชนาฯ เอส นโย ‘‘ตตฺริทํ สมนฺตปาสาทิกาย สมนฺตปาสาทิกตฺตสฺมิ’’นฺติอาทีสุปิฯ ภิกฺขู ขิปนฺตีติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ อายสฺมนฺตํ ราหุลํฯ **อถา**ติ ขิปนโต ปจฺฉาฯ **อิท**นฺติ วตฺถุฯ สมฺมุญฺจนิกจวรฉฑฺฑนกานิ สนฺธาย วุตฺตํฯ เตนายสฺมตา ราหุเลน ปาติตํ นุ โขติ โยชนาฯ โส ปนายสฺมา คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **อปริโภคา อเณฺญส**นฺติ อเณฺญหิ น ปริภุญฺชิตพฺพาฯ

๕๑. **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ สยนํ **เสยฺยา,** กายปสารณกิริยา, สยนฺติ เอตฺถาติ **เสยฺยา,** มญฺจปีฐาทิฯ ตทุภยมฺปิ เอกเสเสน วา สามญฺญนิเทฺทเสน วา เอกโต กตฺวา ‘‘สหเสยฺย’’นฺติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เสยฺยา’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวีสุ เสยฺยาสุฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เทฺว เสยฺยา ทสฺสิตา, ตสฺมาฯ ‘‘สพฺพจฺฉนฺนา’’ติอาทินา ลกฺขณํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ปากฏโวหาร**นฺติ โลเก วิทิตํ วจนํฯ **ทุสฺสกุฏิย**นฺติ ทุเสฺสน ฉาทิตกุฏิยํฯ อฎฺฐกถาสุ ยถาวุเตฺต ปญฺจวิธ จฺฉทเนเยว คยฺหมาเน โก โทโสติ อาห ‘‘ปญฺจวิธจฺฉทเนเยวา’’ติอาทิฯ ยํ ปน เสนาสนํ ปริกฺขิตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปาการเรน วา**ติ อิฎฺฐกสิลาทารุนา วาฯ **อเณฺญน วา**ติ กิลญฺชาทินา วาฯ **วเตฺถนปี**ติ ปิสโทฺท ปเคว อิฎฺฐกาทินาติ ทเสฺสติฯ **ยสฺสา**ติ เสนาสนสงฺขาตาย เสยฺยายฯ อุปรีติ วา สมนฺตโตติ วา โยชนาฯ เอเกน ทฺวาเรน ปวิสิตฺวา สพฺพปาสาทสฺส วฬญฺชิต พฺพตํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘เอกูปจาโร’’ติฯ สตคพฺภํ วา จตุสฺสาลํ เอกูปจารํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ต**นฺติ เสนาสนสงฺขาตํ เสยฺยํฯ

ตตฺถาติ เสนาสนสงฺขาตายํ เสยฺยายํฯ สมฺพหุลา สามเณรา สเจ โหนฺติ, เอโก ภิกฺขุ สเจ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘สามเณรา’’ติ อิทํ ปจฺจาสนฺนวเสน วุตฺตํ, อุปลกฺขณวเสน วา อเณฺญหิปิ สหเสยฺยานํ อาปตฺติสมฺภวโตฯ เตติ สามเณราฯ **สเพฺพส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **ตสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **เอเสว นโย**ติ เอโส เอว นโย, น อโญฺญ นโยติ อโตฺถฯ อถ วา **เอเสว นโย**ติ เอโส อิว นโย, เอโส เอตาทิโส นโย อิว อยํ นโย ทฎฺฐโพฺพติ อโตฺถฯ

อปิ จาติ เอกํเสนฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ **จตุกฺก**นฺติ เอกาวาสเอกานุปสมฺปนฺนํ, เอกาวาสนานุปสมฺปนฺนํ, นานาวาสเอกานุปสมฺปนฺนํ, นานาวาสนานุปสมฺปนฺนนฺติ จตุสมูหํ, จตุปริมาณํ วาฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **หิ**สโทฺท วิตฺถารโชตโก, ตํ วจนํ วิตฺถารยิสฺสามีติ อโตฺถ, วิตฺถา โร มยา วุจฺจเตติ วาฯ **เทวสิก**นฺติ ทิวเส ทิวเสฯ **ณิก**ปจฺจโย หิ วิจฺฉตฺถวาจโกฯ โยปิ สหเสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺสาปิ อาปตฺตีติ โยเชตโพฺพฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘ติรจฺฉานคเตนาปี’’ติ วจเนฯ

> ‘‘อปทานํ อหิมจฺฉา, ทฺวิปทานญฺจ กุกฺกุฎี;
> จตุปฺปทานํ มชฺชารี, วตฺถุ ปาราชิกสฺสิมา’’ติฯ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.๕๕);

อิมํ คาถํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘วุตฺตนเยเนวา’’ติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เวทิตโพฺพ, ตสฺมาฯ **โคธา**ติ กุโณฺฑฯ **พิฬาโล**ติ อาขุภุโชฯ **มงฺคุโส**ติ นกุโลฯ

อสมฺพทฺธภิตฺติกสฺส กตปาสาทสฺสาติ โยชนาฯ **ตุลา**ติ เอตฺถ ตุลา นาม ถมฺภาน, มุปริ ทกฺขิณุตฺตรวิตฺถารวเสน ฐปิโต ทารุวิเสโส ถลติ ถเมฺภสุ ปติฎฺฐาตีติ กตฺวาฯ ตา ปน เหฎฺฐิม

ปริเจฺฉทโต ติโสฺส, อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ปน ปญฺจสตฺตนวาทโยฯ นานูปจาเร ปาสาเทติ สมฺพ
โนฺธฯ

วาฬสงฺฆาฏาทีสูติ วาฬรูปํ ทเสฺสตฺวา กเตสุ สงฺฆาฏาทีสุฯ อาทิสเทฺทน ตุลํ สงฺคณฺหา
ติฯ เอตฺถ จ **สงฺฆาโฏ** นาม ตุลาน, มุปริ ปุพฺพปจฺฉิมายามวเสน ฐปิโต กฏฺฐวิเสโส สมฺมา
ฆเฏนฺติ เอตฺถ โคปานสฺยาทโยติ กตฺวาฯ เต ปน ตโย โหนฺติฯ **นิพฺพโกสพฺภนฺตเร**ติ ฉทน
โกฏิอพฺภนฺตเรฯ ปริมณฺฑลํ วา จตุรสฺสํ วา เสนาสนํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมึ เสนา
สเนฯ อปริจฺฉิโนฺน คพฺภสฺส อุปจาโร เอเตสนฺติ **อปริจฺฉินฺนคพฺภูปจารา** สพฺพคพฺภา, เต ปวิ
สนฺตีติ อโตฺถฯ นิปนฺนานํ ภิกฺขูนนฺติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมึ ปมุเขฯ ปมุขสฺส สพฺพจฺฉนฺนตฺ
ตา, สพฺพปริจฺฉนฺนตฺตา จ อาปตฺตึ กโรตีติ โยชนาฯ นนุ ปมุเข ฉนฺนเมว อตฺถิ, โน ปริจฺฉนฺนนฺ
ติ อาห ''คพฺภปริเกฺขโป''ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ

ยํ ปน อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ชคตี**ติ ปถวิยา จ มนฺทิราลินฺทวตฺถุสฺส จ
นามเมตํฯ อิธ ปน มนฺทิราลินฺทวตฺถุสงฺขาตา ภูเภทา คหิตาฯ **ตตฺถา**ติ อนฺธกฏฺฐกถายํฯ กสฺ
มา ปาฬิยา น สเมตีติ อาห ''ทสหตฺถุเพฺพธาปี''ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **ตตฺถา**ติ อนฺธกฏฺฐกถา
ยํฯ เยปิ มหาปาสาทา โหนฺตีติ โยชนาฯ **เตสุปี**ติ มหาปาสาเทสุปิฯ

สุธาฉทนมณฺฑปสฺสาติ เอตฺถ **''สุธา''**ติ อิทํ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ เยน เกนจิ ฉทน
มณฺฑปสฺสาปิ อธิเปฺปตตฺตาฯ มณฺฑํ วุจฺจติ สูริยรสฺมิ, ตํ ปาติ รกฺขติ, ตโต วา ชนนฺติ
มณฺฑปํฯ นนุ เอกูปจารํ โหติ ปาการสฺส ฉิทฺทตฺตาติ อาห ''น หิ''ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา
วาฯ วฬญฺชนตฺถาย เอวาติ เอวกาโร โยเชตโพฺพฯ เตนาห ''น วฬญฺชนูปเจฺฉทนตฺถายา''ติฯ
อถ วา ''สทฺทนฺตรตฺถาโปหเนน สโทฺท อตฺถํ วทตี''ติ (อุทา. อฏฺฐ. ๑; ที. นิ. ฏี. ๑.๑; ม. นิ. ฏี.
๑.มูลปริยายสุตฺตวณฺณนา; สํ. นิ. ฏี. ๑.๑.โอฆตรณสุตฺตวณฺณนา; อ. นิ. ฏี. ๑.๑.รุปาทิว
คฺควณฺณนา) วุตฺตตฺตา ''น วฬญฺชนูปเจฺฉทนตฺถายา''ติ วุตฺตํฯ **กวาฏ**นฺติ เอตฺถ ทฺวารเมว อธิ
เปฺปตํ ปริยาเยน วุตฺตตฺตา, อสติ จ ทฺวาเร กวาฏสฺสาภาวโตฯ สํวรณวิวรณกาเล กวติ สทฺทํ ก
โรตีติ **กวาฏํ**ฯ

ตตฺราติ ''เอกูปจารตฺตา''ติ วจเนฯ **ยสฺสา**ติ ปรวาทิโนฯ อนุโยโค สิยาติ โยชนาฯ
อิธาติ อิมสฺมึ สหเสยฺยสิกฺขาปเท, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ปิหิตทฺวาเร คเพฺภฯ **โส**ติ ปร
วาทีฯ สพฺพจฺฉนฺนตฺตา อาปตฺติ อิติ วุเตฺตติ โยชนาฯ เอเสว นโย ''สพฺพปริจฺฉนฺนตา น
โหตี''ติ เอตฺถาปิฯ **ปจฺจาคมิสฺสตี**ติ ปติ อาคมิสฺสติ, ปุน อาคมิสฺสตีติ อโตฺถฯ

พฺยญฺชนมเตฺตเนวาติ ''สพฺพจฺฉนฺนา''ติอาทิอกฺขรปทมเตฺตเนว, น อตฺถวเสนฯ ''เอว
ญฺจ สตี''ติ อิมินา อพฺยาปิตโทสํ ทเสฺสติฯ **ตโต**ติ อนาปตฺติโต, ปริหาเยยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ
ตสฺมาติ ยสฺมา อนิยเตสุ วุตฺตํ, ตสฺมาฯ **ตตฺถา**ติ อนิยเตสุฯ **อิธาปี**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทปิฯ **ยํ
ย**นฺติ เสนาสนํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ เสนาสเนสุ, สหเสยฺยาปตฺติ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

๕๓. ทฺวีสุ อฏฺฐกถาวาเทสุ มหาอฏฺฐกถาวาโทว ยุโตฺตติ โส ปจฺฉา วุโตฺตฯ

อิมินาปีติ เสนมฺพมณฺฑเปนาปิฯ **เอต**นฺติ ชคติยา อปริกฺขิตฺตตฺตํฯ **ยถา**ติ ยํสทฺทโตฺถ
ตติยนฺตนิปาโต, เยน เสนมฺพมณฺฑเปนาติ อโตฺถติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปทํ

๕๙. ฉฏฺฐ อาคนฺตุกา วสนฺติ เอตฺถาติ **อาวสโถ,** อาวสโถ จ โส อคารเญฺจติ **อาวสถาคาร**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาคนฺตุกานํ วสนาคาร’’นฺติฯ มนุสฺสานํ สนฺติกา วจนํ สุตฺวาติ วจนเสโส โยเชตโพฺพฯ **สาฏกํ**นฺติ อุตฺตรสาฏกํ, นิวตฺถวตฺถนฺติปิ วทนฺติฯ **อจฺจาคมฺมาติ** ตุวาปจฺจยนฺตปทสฺส สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุมาห ‘‘ปวโตฺต’’ติฯ ยถา โอมสวาทสิกฺขาปเท อโกฺกเสตุกามตาย ขตฺติยํ ‘‘จณฺฑาโล’’ติ วทโต อลิกํ ภณโตปิ มุสาวาทสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, โอมสวาทสิกฺขาปเทเนว อาปตฺติ, เอวมิธาปิ มาตุคาเมน สห สยโต ปฐมสหเสยฺยสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ, อิมินาว อาปตฺตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทํ

๖๐. สตฺตเม **มหาทฺวาเร**ติ พหิ ฐิเต มหาทฺวาเรฯ อาคมฺม, ปวิสิตฺวา วา วสนฏฺฐานตฺตา โอวรโก อาวสโถ นามาติ อาห ‘‘โอวรกทฺวาเร’’ติฯ **สุนิคฺคเตนา**ติ สุฏฺฐุ พหิ นิกฺขมิตฺวา คเตน สเทฺทนฯ ‘‘อญฺญาตุ’’นฺติ ปทสฺส ‘‘น ญาตุ’’นฺติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘อาชานิตุ’’นฺติฯ อิมินา นการวิกาโร ออิติ นิปาโต น โหติ, อาอิติ อุปสโคฺคติ ปน ทเสฺสติฯ ‘‘วิญฺญุนา ปุริเสนา’’ติ เอตฺตกเมว อวตฺวา ‘‘ปุริสวิคฺคเหนา’’ติ วทโนฺต มนุสฺสปุริสวิคฺคหํ คเหตฺวา ฐิเตน ยเกฺขน เปเตน ติรจฺฉานคเตน สทฺธิํ ฐิตาย มาตุคามสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **น ยเกฺขนา**ติ ยเกฺขน สทฺธิํ ฐิตาย มาตุคามสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอส นโย ‘‘น เปเตน, น ติรจฺฉานคเตนา’’ติ เอตฺถาปิฯ

๖๖. **ฉปฺปญฺจวาจาหี**ติ เอตฺถ ‘‘ปญฺจา’’ติ วาจาสิลิฏฺฐวเสน วุตฺตํ กสฺสจิ ปโยชนสฺสาภาวาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ฉปฺปญฺจวาจาหี’’ติ ปเทฯ เอโก คาถาปาโท เอกา วาจาติ วทโนฺต จุณฺณิเย วิภตฺยนฺตํ เอกํ ปทํ เอกา วาจา นามาติ ทเสฺสติ, อตฺถโชตกปทํ วา วากฺยปทํ วา น คเหตพฺพํฯ ‘‘เอกํ ปทํ ปาฬิโต, ปญฺจ อฏฺฐกถาโต’’ติ อิมินา ‘‘เทฺว ปทานิ ปาฬิโต, จตฺตาริ อฏฺฐกถาโต’’ติอาทินโยปิ คเหตโพฺพฯ ฉปทานติกฺกโมเยว หิ ปมาณํฯ **ตสฺมิ**นฺติ เอตฺถ สติ วิภตฺติวิปลฺลาเส ลิงฺคสฺสาปิ วิปลฺลาโส โหติ ‘‘ตสฺมิ’’นฺติ ปุลฺลิเงฺคน วุตฺตตฺตาฯ สติ จ วิภตฺติวิปลฺลาเส ‘‘ตสฺสา’’ติ อิตฺถิลิงฺคภาเวน ปวตฺตาฯ ‘‘มาตุคามสฺสา’’ติ นิยตปุลฺลิงฺคาเปกฺขนสฺส อสมฺภวโต อตฺถวเสน ‘‘เอกิสฺสา’’ติ อิตฺถิลิงฺคภาเวน วุตฺตํฯ อิมินา เภทลิงฺคนิสฺสิโต วิเสสนวิเสโสฺยปิ อตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ตุมฺหากํ**นฺติ นิทฺธารณสมุทาโยฯ ‘‘สุณาถา’’ติ อวตฺวา อาโภโคปิ วฏฺฏตีติ อาห ‘‘ปฐม’’นฺติอาทิฯ **ปฐม**นฺติ จ ปฐมเมวฯ เตน วุตฺตํ ‘‘น ปจฺฉา’’ติฯ ปุโฏฺฐ หุตฺวา ภิกฺขุ กเถตีติ โยชนาติฯ สตฺตมํฯ

๘. ภูตาโรจนสิกฺขาปทํ

๖๗. อฏฺฐเม **ตตฺถา**ติ จตุตฺถปาราชิกสิกฺขาปเทฯ **อิธา**ติ ภูตาโรจนสิกฺขาปเทฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ปยุตฺตวาจา**ติ ปจฺจเยหิ ยุตฺตา วาจาฯ **ตถา**ติ ตโต คุณาโรจนการณา, อริยา สาทิยิํสูติ โยชนาฯ

ยตสทฺทานํ นิจฺจสมฺพนฺธตฺตา วุตฺตํ ‘‘เย’’ติอาทิฯ **สเพฺพปี**ติ ปุถุชฺชนาริยาปิฯ **ภูต**นฺติ วิชฺชมานํฯ กสฺมา สเพฺพปิ ปฏิชานิํสุ, นนุ อริเยหิ อตฺตโน คุณานํ อนาโรจิตตฺตา น ปฏิชานิตพฺพนฺติ อาห ‘‘อริยานมฺปี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ อริยานมฺปิ อพฺภนฺตเร อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม ยสฺมา ภูโต โหติ, ตสฺมา สเพฺพปิ ‘‘ภูตํ ภควา’’ติ ปฏิชานิํสูติ โยชนาฯ ยสฺมา ภาสิโต วิย โหติ, ตสฺมาติ โยชนาฯ อริยา ปฏิชานิํสูติ สมฺพโนฺธฯ **อนาทีนวทสฺสิโน**ติ โทสสฺส อทสฺสนธมฺมาฯ **เตหี**ติ อริเยหิ, ภาสิโตติ สมฺพโนฺธฯ ยํ ปิณฺฑปาตํ อุปฺปาเทสุนฺติ โยชนาฯ **อเญฺญ**ติ

ปุถุชฺชนาฯ **สพฺพสงฺคาหิเกเนวา**ติ สเพฺพสํ ปุถุชฺชนาริยานํ สงฺคหเณ ปวเตฺตเนวฯ **สิกฺขาปทวิภงฺคปี**ติ สิกฺขาปทสฺส ปทภาชนิเยปิฯ **ตตฺถา**ติ จตุตฺถปาราชิเกฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

๗๗. อุตฺตริมนุสฺสธมฺมเมว สนฺธาย วุตฺตํ, น สุตาทิคุณนฺติ อโตฺถฯ **อนฺตรา วา**ติ ปรินิพฺพานกาลโต อญฺญสฺมึ กาเล วาฯ **อติกฺกฺฑฺฒมิยมาเนนา**ติ อตินิปฺปีฬิยมาเนนฯ **อุมฺมตฺตกสฺสาติ อิทํ ปนา**ติ เอตฺถ อิติ-สโทฺท อาทฺยโตฺถฯ เตน ‘‘ขิตฺตจิตฺตสฺสา’’ติอาทึ สงฺคณฺหาติฯ **ทิฎฺฐิสมฺปนฺนานน**ฺติ มคฺคปญฺญาย, ผลปญฺญาย จ สมฺปนฺนานํฯ **อนาปตฺตี**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติยา อนาปตฺติ น วตฺตพฺพา, อาปตฺติเยว โหติ, ตสฺมา ‘‘อุมฺมตฺตกสฺส อนาปตฺตี’’ติ น วตฺตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ทุฎฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทํ

๗๘. นวเม **ตตฺรา**ติ ตสฺสํ ‘‘ทุฎฺฐุลฺลา นามา’’ติอาทิปาฬิยํ, ตาสุ วา ปาฬิอฎฺฐกถาสุฯ **วิจารณา**ติ วีมํสนาฯ **อุปสมฺปนฺนสเทฺท**ติ อุปสมฺปนฺนสทฺทตฺถภาเว ฯ เอตฺถ หิ สเทฺท วุจฺจมาเน อวินาภาวโต สเทฺทน อโตฺถปิ วุโตฺต, วินาปิ ภาวปจฺจเยน ภาวตฺถสฺส ญาตพฺพตฺตา ภาโวปิ คเหตโพฺพ, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘อุปสมฺปนฺนสทฺทตฺถภาเว’’ติฯ เอเสว นโย ‘‘ทุฎฺฐุลฺลสเทฺท’’ติ เอตฺถาปิฯ เอตํ ปริมาณํ ยสฺสาติ **เอตํ,** ‘‘เตรส สงฺฆาทิเสสา’’ติ วจนํฯ เอตํ เอว วตฺตพฺพํ, น ‘‘จตฺตาริ จ ปาราชิกานี’’ติ อิทนฺติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ปาฬิยํฯ กสฺสจิ วิมติ ภเวยฺย, กึ ภเวยฺยาติ โยชนาฯ อาปตฺตึ อาโรเจเนฺตน อโกฺกสนฺตสฺส สมานตฺตา วุตฺตํ ‘‘เอวํ สตี’’ติ อาทิฯ **ปาจิตฺติยเมว จา**ติ จสโทฺท พฺยติเรกโตฺถ, น ทุกฺกฎํ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตน**ฺติ ปาจิตฺติยาปชฺชนตํ, ‘‘อสุโทฺธ โหติ…เป…. โอมสวาทสฺสา’’ติ วจนํ วา, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ปาฬิยํฯ **อฎฺฐกถาจริยาเว**ติ เอตฺถ เอวกาโร อฎฺฐานโยโค, ปมาณนฺติ เอตฺถ โยเชตโพฺพ, การณเมวาติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ ‘‘น อญฺญา วิจารณา’’ติฯ อถ วา **อญฺญา**ติ สามฺยเตฺถ ปจฺจตฺตวจนเมตํ, น อเญฺญสํ วิจารณา ปมาณนฺติ อโตฺถฯ เอวญฺหิ สติ เอวกาโร ฐานโยโควฯ **ปุเพฺพปิ จา**ติ คนฺถารมฺภกาเลปิ จฯ

เอตนฺติ อฎฺฐกถาจริยานํ ปมาณตํฯ สํวรตฺถาย เอว, อนาปชฺชนตฺถาย เอว จ อนุญฺญาตนฺติ โยชนาฯ เตนาห ‘‘น ตสฺส’’ตฺยาทิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ภิกฺขุภาโว นาม น อตฺถิ, ตสฺมา สุวุตฺตเมวาติ สมฺพโนฺธฯ

๘๐. **สา**ติ ภิกฺขุสมฺมุติ, สเงฺฆน กาตพฺพาติ โยชนาฯ **กตฺถจี**ติ กิสฺมิญฺจิ ฐาเนฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ ‘‘วุตฺตตฺตา’’ติ ปทํ ‘‘กาตพฺพา’’ติ ปเท เหตุฯ **เอสา**ติ เอโส ภิกฺขุฯ **หิเตสิตายา**ติ หิตสฺส เอสิตาย, อตฺถสฺส อิจฺฉตายาติ อโตฺถฯ

๘๒. **เสสานี**ติ อาทิมฺหิ ปญฺจสิกฺขาปทโต เสสานิ อุปริ ปญฺจ สิกฺขาปทานิฯ **อสฺสา**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺสฯ **ฆเฎฺตวา**ติ สมฺพนฺธํ กตฺวาติฯ นวมํฯ

๑๐. ปถวีขณนสิกฺขาปทํ

๘๖. ทสเม ภควา ทเสฺสตีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ปถวิยํฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ปาสาณาทีสุฯ **มุฎฺฐิปฺปมาณโต**ติ ขฎกปมาณโตฯ **สา**ติ อทฑฺฒปถวีฯ **หตฺถิกุจฺฉิยน**ฺติ เอวํนามเก ฐาเนฯ เอกปจฺฉิปูรํ ปถวินฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตสํเยวา**ติ อปฺปปํสุอปฺปมตฺติกาปทานํ เอวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺ

มา วาฯ **เอต**นฺติ เยภุยฺเยน ปาสาณาทิปญฺจกํฯ **ตนฺ**ติ กุสีตํฯ **อาณาเปตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘อาณ เปสเน’’ติ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตตฺตา อาณธาตุเยว เปสนสงฺขาตํ เหตุวตฺถํ วทติ, น ณาเปปจฺจโย, โส ปน ธาตฺวตฺเถเยว วตฺตติฯ น หิ ตสฺส วิสุํ วุตฺต อภิเธยฺย อตฺถิ ธาตฺวตฺถโต อญฺญสฺส อภิเธยฺยสฺสาภาวาฯ **ตาวา**ติ ปฐมํ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉยสฺส, ตโต วาฯ

โปกฺขรํ ปทุมํ เนตีติ **โปกฺขรณี**ฯ ‘‘โสเธนฺตหี’’ติ ปทํ ‘‘อุสฺสิญฺจิตุํ อปเนตุ’’นฺติ ปเทสุ ภาวกตฺตาฯ **โย**ติ ‘‘ตนุกทฺทโม’’ติ ปเทน โยเชตโพฺพฯ โย ตนุกทฺทโมติ หิ อโตฺถฯ **กุเฎหี**ติ ฆเฏหิฯ **อุสฺสิญฺจิตุ**นฺติ อุกฺขิปิตฺวา, อุทฺธริตฺวา วา สิญฺจิตุํฯ **ตตฺรา**ติ สุกฺขกทฺทเม, ‘‘โย’’ติ ปเท อวยวีอาธาโรฯ **โย**ติ สุกฺขกทฺทโมฯ

ตฏนฺติ กูลํฯ **อุทกสามนฺตา**ติ อุทกสฺส สมีเปฯ **โอมกจตุมาส**นฺติ จตุมาสโต อูนกํฯ **โอวฎฺฐ**นฺติ เทเวน โอวสฺสิตํ โหติ สเจติ โยชนาฯ **ปตตี**ติ ตฏํ ปตติฯ **อุทเกเยวา**ติ ปกติอุทเกเยวฯ **อุทกสฺสา**ติ วโสฺสทกสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ปาสาณปิฎฺฐิยํฯ **ปฐมเมวา**ติ โสณฺฑิขณนโต ปฐมํ เอวฯ **อุทเก ปริยาทิเณฺณ**ติ อุทเก สุเกฺขฯ **ปจฺฉา**ติ อุทกปูรโต ปจฺฉาฯ **ตตฺถา**ติ โสณฺฑิยํฯ **อุทเกเยวา**ติ มูลอุทเกเยวฯ **อุทก**นฺติ อาคนฺตุกอุทกํฯ **อลฺลียตี**ติ ปิฎฺฐิปาสาเณ ลคฺคติฯ **ตมฺปี**ติ สุขุมรชมฺปิฯ **อกตปพฺภาเร**ติ วฬเญฺชน อกเต ปพฺภาเรฯ อุปจิกาหิ วมียติ, ฆรโคฬิกาท โย วา สเตฺต วมตีติ **วมฺมิโก**ฯ

คาวีนํ ขุโร กณฺฎกสทิสตฺตา **โคกณฺฎโก** นาม, เตน ฉินฺนฺน กทฺทโม ‘‘โคกณฺฎโก’’ติ วุจฺจติฯ อจฺฉทนํ วา วินฎฺฐจฺฉทนํ วา ปุราณเสนาสนํ โหตีติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ปุราณเสนาสนโต, คณฺหิตุํ วฎฺฎตีติ สมฺพโนฺธฯ **อวเสส**นฺติ วินฎฺฐจฺฉทนโตฯ อวเสสํ อิฎฺฐกํ คณฺหามิ อิติ สญฺญายาติ โยเชตโพฺพฯ **เตนา**ติ อิฎฺฐกาทินาฯ **ยา ยา**ติ มตฺติกาฯ **อตินฺตา**ติ อนลฺลา, อกิลินฺนาติ อโตฺถฯ

ตสฺมินฺติ มตฺติกาปุเญฺชฯ **สโพฺพ**ติ สกโล มตฺติกาปุโญฺชฯ **อสฺสา**ติ มตฺติกาปุญฺชสฺสฯ ‘‘กปฺปิยการเกหี’’ติ ปทํ ‘‘อปนาเมตฺวา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ กสฺมา วฎฺฎตีติ อาห ‘‘อุทเกนา’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

ตตฺถาติ มตฺติกาปาการเรฯ **อญฺญมฺปี**ติ มณฺฑปถมฺภโต อญฺญมฺปิฯ **เตน อปเทเสนา**ติ เตน ปาสาณาทิปวฎฺฎนเลเสนฯ

ปสฺสาวธารายาติ มุตฺตโสตายฯ **กตฺตรยฎฺฐิยา**ติ กตฺตรทเณฺฑนฯ เอตฺถ หิ กตฺตรยติ องฺคปจฺจงฺคานํ สิถิลภาเวน สิถิโล หุตฺวา ภวตีติ กตฺวา **กตฺตโร** วุจฺจติ ชิณฺณมนุโสฺส, เตน เอกนฺตโต คเหตพฺพตฺตา กตฺตเรน คหิตา ยฎฺฐิ, กตฺตรสฺส ยฎฺฐีติ วา กตฺวา กตฺตรยฎฺฐิ วุจฺจติ กตฺตรทโณฺฑฯ ทนฺตชปฐมกฺขเรน สชฺฌายิตโพฺพฯ **วีริยสมฺปคฺคหณตฺถ**นฺติ วีริยสฺส สุฎฺฐุ ปคฺคณฺหนตฺถํ, วีริยสฺส อุกฺขิปนตฺถนฺติ อโตฺถฯ เกจิ ภิกฺขูติ โยชนาฯ

๘๗. **ตตฺราปี**ติ อิฎฺฐกกปาลาทีสุปิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เตสํ อนุปาทานตฺตา**ติ เตสํ อิฎฺฐกาทีนํ อคฺคิสฺส อนินฺธนตฺตาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมาวาฯ **ตานี**ติ อิฎฺฐกาทีนิฯ **อวิสยตฺตา**ติ อาปตฺติยา อโนกาสตฺตาฯ **ติณุกฺก**นฺติ ติณมยํ อุกฺกํฯ **ตเตฺถวา**ติ มหาปจฺจริยํ เอวฯ อรียติ อคฺคินิปฺผาทนตฺถํ ฆํสียติ เอตฺถาติ **อรณี,** เหฎฺฐา นิมนฺถนียทารุฯ สห ธนุนา เอติ ปวตฺตตีติ **สหิโต,** อุปริ นิมนฺถนทารุฯ อรณี จ สหิโต จ อรณีสหิโต, เตน อคฺคึ นิพฺพเตฺตตฺวาติ โยชนาฯ ยถา กริยมาเนน น ฑยฺหติ, ตถา กโรหีติ สมฺพโนฺธฯ

๘๘. **อาวาฏํ ขนา**ติ อาวาฏํ กาตุํ, ขณิตุํ วา ขนาหีติ อโตฺถฯ ‘‘เอวํ มหามตฺติกํ ขน, ถุสมตฺติกํ ขนา’’ติ เอตฺถาปิ ยถาลาภํ สมฺปทานวาจกปทํ อชฺฌาหริตฺวา โยชนา กาตพฺพาฯ **สา**ติ ปถวีฯ **เตนา**ติ ปวฏฺฏนาทินาติฯ ทสมํฯ

มุสาวาทวโคฺค ปฐโมฯ

๒. ภูตคามวโคฺค

๑. ภูตคามสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๘๙. ทุติยวคฺคสฺส ปฐเม **ตสฺสา**ติ เทวตายฯ **อุกฺขิตฺตํ ผรสุนฺ**ติ อุทฺธํ ขิตฺตํ กุฐาริํฯ **นิคฺคเหตุนฺ**ติ สณฺฐาตุํ, นิวเตฺตตุํ วาฯ **จกฺขุวิสยาตีเต**ติ ปสาทจกฺขุสฺส โคจราติกฺกเนฺตฯ **มหาราชสนฺติกา**ติ เวสฺสวณมหาราชสฺส สนฺติกาฯ **ถนมูเลเยวา**ติ ถนสมีเปเยวฯ **หิมวเนฺต**ติ หิมอุคฺคิรเณ วเน, หิมยุเตฺต วาฯ **ตตฺถา**ติ หิมวเนฺต, เทวตาสนฺนิปาเต วาฯ **รุกฺขธโมฺม**ติ รุกฺขสภาโวฯ รุกฺขธโมฺม จ นาม เฉทนเภทนาทีสุ รุกฺขานํ อเจตนตฺตา โกปสฺส อกรณํ, ตสฺมิํ รุกฺขธเมฺม ฐิตา เทวตา รุกฺขธเมฺม ฐิตา นาม, เฉทนเภทนาทีสุ รุกฺขสฺส วิย รุกฺขฏฺฐกเทวตาย อโกปนํ รุกฺขธเมฺม ฐิตา นามาติ อธิปฺปาโยฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ สนฺนิปาตเทวตาสุฯ **อิตี**ติ อิมสฺส อลภนสฺส, อิมสฺมิํ อลภเน วา, อาทีนวนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ภควโต จา**ติ จ-สโทฺท ‘‘ปุพฺพจริต’’นฺติ เอตฺถ โยเชตโพฺพฯ อิมญฺจ อาทีนวํ อทฺทส, ภควโต ปุพฺพจริตญฺจ อนุสฺสรีติ วากฺยสมฺปิณฺฑนวเสน โยชนา กาตพฺพาฯ **เตนา**ติ ทสฺสนานุสฺสรณการเณนฯ **อสฺสา**ติ เทวตายฯ สํวิชฺชติ ปิตา อสฺสาติ **สปิติโก,** ปุโตฺตฯ (**ตาวา**ติ อติวิย, ปฏิสญฺจิกฺขนฺติยาติ สมฺพโนฺธ) ‘‘มริยาทํ พนฺธิสฺสตี’’ติ วตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสฺสตี’’ติฯ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขนฺติยา อสฺสา เทวตาย เอตทโหสีติ โยชนาฯ

โยติ โย โกจิ ชโนฯ **เว**ติ เอกเนฺตนฯ **อุปฺปติตนฺ**ติ อุปฺปชฺชนวเสน อตฺตโน อุปริ ปติตํฯ **ภนฺตนฺ**ติ ภมนฺตํ ธาวนฺตํ, **วารเย**ติ นิวาเรยฺย นิคฺคเณฺหยฺยาติ อโตฺถฯ **ตนฺ**ติ ชนํฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – สารถิ ภนฺตํ รถํ วารเย อิว, ตถา โย เว อุปฺปติตํ โกธํ วารเย, ตํ อหํ สารถิํ อิติ พฺรูมิฯ อิตโร โกธนิวารกโต อโญฺญ ราชอุปราชาทีนํ สารถิภูโต ชโน รสฺมิคฺคาโห รชฺชุคฺคาโห นามาติฯ

ทุติยคาถาย เวโชฺช **วิสฏํ** วิตฺถตํ **สปฺปวิสํ** สปฺปสฺส อาสีวิสสฺส วิสํ ครพฺภํ **โอสเธหิ** เภสเชฺชน, มเนฺตน จ วิเนติ อิว, ตถา โย ภิกฺขเว อุปฺปติตํ โกธํ เมตฺตาย วิเนติ, โส ภิกฺขุ **อุรโค** ภุชโค **ปุราณํ** ปุเร ภวํ **ชิณฺณํ** ปุราณตฺตา ชิณฺณํ ตจํ ชหาติ อิว, ตถา **โอรปารํ** อปารสงฺขาตํ ปโญฺจรมฺภาคิยสํโยชนํ ชหาตีติ โยชนา กาตพฺพาฯ

ตตฺราติ ทฺวีสุ คาถาสุฯ วตฺถุ ปน วินเย อารูฬฺหนฺติ โยชนาฯ **อถา**ติ ปจฺฉาฯ **ยสฺส เทวปุตฺตสฺสา**ติ เยน เทวปุเตฺตนฯ **ปริคฺคโห**ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา คหิโตฯ **โส**ติ เทวปุโตฺตฯ **ตโต**ติ อุปคมนโตฯ ยทา โหติ, ตทาติ โยชนาฯ **มเหสกฺขเทวตาสู**ติ มหาปริวาราสุ เทวตาสุ, มหาเตชาสุ วาฯ **ปฏิกฺกมนฺตี**ติ อเปนฺติฯ เทวตา ยมฺปิ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺตีติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ อตฺตโน วสนฏฺฐาเนเยวฯ **อุปฏฺฐานนฺ**ติ อุปฏฺฐานตฺถาย, สมฺปทานเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ อถ วา อุปคนฺตฺวา ติฏฺฐติ เอตฺถาติ **อุปฏฺฐานํ,** ภควโต สมีปฏฺฐานํ, ตํ อาคนฺตฺวาติ อโตฺถฯ นนฺติ ตํ, อยเมว วา ปาโฐฯ

๙๐. ‘‘ภวนฺตี’’ติ อิมินา วิรูฬฺเห มูเล นีลภาวํ อาปชฺชิตฺวา วฑฺฒมานเก ตรุณรุกฺขคจฺฉาทิเก ทเสฺสติฯ ‘‘อหุวตฺถ’’นฺติ อิมินา ปน วฑฺฒิตฺวา ฐิเต มหนฺตรุกฺขคจฺฉาทิเก ทเสฺสติฯ ‘‘อหุวตฺถ’’นฺติ จ หิยฺยตฺตนิสงฺขาตาย ตฺถํ-วิภตฺติยา หู-ธาตุสฺส อูการสฺส อุวาเทโส โหติฯ โปตฺถเกสุ ปน ‘‘อหุวตี’’ติ ปาโฐ ทิสฺสติ, โส อปาโฐติ ทฏฺฐโพฺพฯ ‘‘ชายนฺตี’’ติ อิมินา ภู-ธาตุสฺส สตฺตตฺถภาวํ ทเสฺสติ , ‘‘วฑฺฒนฺตี’’ติ อิมินา วฑฺฒนตฺถภาวํฯ **เอต**นฺติ ‘‘ภูตคาโม’’ติ นามํฯ ปียเต ยถากามํ ปริภุญฺชียเต, ปาตพฺพํ ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ วา **ปาตพฺยํ,** ปาสโทฺท ยถากามปริภุญฺชนโตฺถฯ เตนาห – ‘‘เฉทนเภทนาทีหิ ยถารุจิ ปริภุญฺชิตพฺพตาติ อโตฺถ’’ติฯ

๙๑. ‘‘อิทานี’’ติ ปทํ ‘‘อาหา’’ติ ปเท กาลสตฺตมีฯ **ยสฺมิ**นฺติ พีเชฯ **ต**นฺติ พีชํฯ **ปญฺจ พีชชาตานี**ติ เอตฺถ ชาตสทฺทสฺส ตพฺภาวตฺถตํ สนฺธาย อฏฺฐกถาสุ เอวํ วุตฺตํฯ ตพฺภาวตฺถสฺส ‘‘มูเล ชายนฺตี’’ติ อิมาย ปาฬิยา อสํสนฺทนตํ สนฺธาย วุตฺตํ สงฺคหกาเรน ‘‘น สเมนฺตี’’ติฯ อฏฺฐกถาจริยานํ มเตน สติ ชาตสทฺทสฺส ตพฺภาวตฺถภาเว ‘‘มูเล ชายนฺตี’’ติอาทีสุ มูเล มูลานิ ชายนฺตีติ โทโส ภเวยฺยาติ มนสิ กตฺวา อาห ‘‘น หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตานี**ติ รุกฺขาทีนิฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘ภูตคาโม นาม ปญฺจ พีชชาตานี’’ติ ปทสฺสฯ **เอต**นฺติ ‘‘พีชชาตานี’’ติ นามํฯ พีเชสุ ชาตานิ **พีชชาตานี**ติ วุเตฺต ‘‘มูเล ชายนฺตี’’ติอาทินา สเมติฯ **เอเตนา**ติ ‘‘พีชโต’’ติอาทินา สงฺคโหติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘เยหี’’ติ ปทํ ‘‘ชาตตฺตา’’ติ ปเท อปาทานํ, เหตุ วา ‘‘วุตฺตานี’’ติ ปเท กรณํ, กตฺตา วาฯ **เตส**นฺติ พีชานํฯ รุกฺขาทีนํ วิรุหนํ ชเนตีติ **พีชํ**ฯ ‘‘พีชโต’’ติอาทินา การิโยปจาเรน การณสฺส ทสฺสิตตฺตา การณูปจารํ ปทีเปติฯ อญฺญานิปิ ยานิ วา ปน คจฺฉวลฺลิรุกฺขาทีนิ **อตฺถิ** สํวิชฺชนฺติ, ตานิ คจฺฉวลฺลิรุกฺขาทีนิ ชายนฺติ สญฺชายนฺตีติ โยชนาฯ **ตานี**ติ คจฺฉวลฺลิรุกฺขาทีนิ ฯ **ตญฺจ** มูลํ, ปาฬิยํ วุตฺตหลิทฺทาทิ จ อตฺถิ, สพฺพมฺปิ เอตํ มูลพีชํ นามาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ พีเชสุ, ขนฺธพีเชสุ วาฯ

๙๒. **สญฺญาวเสนา**ติ ‘‘พีช’’นฺติ สญฺญาวเสนฯ ‘‘ตตฺถ’’ติ ปทํ ‘‘เวทิตโพฺพ’’ติ ปเท อาธาโรฯ ‘‘ยถา’’ติอาทินา การโณปจาเรน การิยสฺส วุตฺตตฺตา ผลูปจารํ ทเสฺสติฯ ยํ พีชํ วุตฺตํ, ตํ ทุกฺกฏวตฺถูติ โยชนาฯ ยเทตํ อาทิปทนฺติ โยเชตพฺพํฯ **เตนา**ติ อาทิปเทนฯ รวียติ ภควตา กถียตีติ **รุตํ,** ปาฬิ, ตสฺส อนุรูปํ **ยถารุตํ,** ปาฬิอนติกฺกนฺตนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺถาติ ‘‘พีเช พีชสญฺญี’’ติอาทิปเท, อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท วาฯ อุทเก ฐาติ ปวตฺตตีติ **อุทกโฏฺฐ,** เอวํ ถลโฏฺฐปิฯ **ตตฺถา**ติ อุทกฏฺฐถลเฏฺฐสุฯ สาสปสฺส มตฺตํ ปมาณํ อสฺส เสวาลสฺสาติ **สาสปมตฺติโก**ฯ ติลสฺส พีชปมาณํ อสฺส เสวาลสฺสาติ **ติลพีชโก**ฯ ปมาณเตฺถ โกฯ อาทิสเทฺทน สงฺขปณกาทโย เสวาเล สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ ติลพีชปมาโณ ชลสณฺฐิโต นีลาทิวณฺณยุโตฺต เสวาโล **ติลพีชํ** นาม, สปโตฺต อปฺปกโณฺฑ อุกฺขลิปิธานาทิปมาโณ สมูโล เอโก เสวาลวิเสโส **สโงฺข** นาม, ภมรสณฺฐาโน นีลวโณฺณ เอโก เสวาลวิเสโส **ปณโก** นามฯ อุทกํ เสวตีติ **เสวาโลฯ ตตฺถา**ติ เสวาเลสุฯ **โย**ติ เสวาโลฯ ปติฏฺฐิตํ เสวาลนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ มูเล วา นเฬ วา ปเตฺต วาฯ **อุทฺธริตฺวา**ติ อุปฺปาเฏตฺวาฯ ‘‘หเตฺถหี’’ติ ปทํ ‘‘วิยูหิตฺวา’’ติ ปเท กรณํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตสฺสา**ติ เสวาลสฺสฯ **เอตฺตาวตา**ติ อิโต จิโต จ วิยูหนมเตฺตนฯ โย เสวาโล นิกฺขมติ, ตํ เสวาลนฺติ โยชนาฯ **ปริสฺสาวนนฺตเรนา**ติ ปริสฺสาวนฉิเทฺทนฯ อุปฺปลานิ อสฺมิํ คเจฺฉติ **อุปฺปลินี**ฯ ปทุมานิ อสฺมิํ คเจฺฉติ **ปทุมินี,** อิโน, อิตฺถิลิงฺคโชตโก อีฯ **ตเตฺถวา**ติ อุทเกเยวฯ **ตานี**ติ วลฺลีติณานิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อนนฺตโก**ติ สาสปมตฺติโก เสวาโลฯ โส หิ นตฺถิ อตฺตโต อโนฺต ลามโก เสวาโล เอตสฺสาติ กตฺวา ‘‘อนนฺต

โก’’ติ วุจฺจติฯ อตฺตนาเยว หิ สุขุโม, ตโต สุขุโม เสวาโล นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **ตตฺถา**ติ ทุกฺกฏวตฺถุภาเวฯ **ตมฺปี**ติ ‘‘สมฺปุณฺณภูตคามํ น โหตี’’ติ วจนมฺปิฯ ปิสโทฺท มหาปจฺจริอาทิอฏฺฐกถาจริยานํ วจนาเปโกฺขฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ น อาคโต, ตสฺมา น สเมตีติ โยชนาฯ **อถา**ติ ตสฺมึ อนาคเตฯ **เอต**นฺติ อนนฺตกเสวาลาทึฯ คจฺฉิสฺสตีติ วเทยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ **ตมฺปี**ติ ‘‘คจฺฉิสฺสตี’’ติ วจนมฺปิฯ ปิสโทฺท ปุริมฏฺฐกถาจริยานํ วจนาเปโกฺขฯ

อภูตคามมูลตฺตา ตาทิสสฺส พีชคามสฺสาติ เอตฺถ พีชคาโม ติวิโธ โหติ – โย สยํ ภูตคามโต หุตฺวา อญฺญมฺปิ ภูตคามํ ชเนติ, อมฺพฏฺฐิอาทิโกฯ โย ปน สยํ ภูตคามโต หุตฺวา อญฺญํ ปน ภูตคามํ น ชเนติ, ตาลนาฬิเกราทิขาณุฯ โย ปน สยมฺปิ ภูตคามโต อหุตฺวา อญฺญมฺปิ ภูตคามํ น ชเนติฯ ปานียฆฏาทีนํ พหิ เสวาโลติฯ ภูตคาโม ปน จตุพฺพิโธ โหติ – โย สยํ พีชคามโต หุตฺวา อญฺญมฺปิ พีชคามํ ชเนติ, เอตรหิ อมฺพรุกฺขาทิโกฯ โย ปน สยํ พีชคามโต อหุตฺวาว อญฺญํ พีชคามํ ชเนติ, อาทิกปฺปกาเล อมฺพรุกฺขาทิโกฯ โย ปน สยํ พีชคามโต หุตฺวา อญฺญํ ปน พีชคามํ น ชเนติ, นีลวโณฺณ ผลิตกทลีรุกฺขาทิโกฯ โย ปน สยมฺปิ พีชคามโต อหุตฺวา อญฺญมฺปิ พีชคามํ น ชเนติ, อิธ วุโตฺต อนนฺตกเสวาลาทิโกติฯ ตตฺถ จตุตฺถํ ภูตคามํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อภูตคามมูลกตฺตา ตาทิสสฺส พีชสฺสา’’ติฯ อยํ ปน ตติยพีชคามสฺส จ จตุตฺถภูตคามสฺส จ วิเสโส – ตติยพีชคาเม มูลปณฺณานิ น ปญฺญายนฺติ, จตุตฺถภูตคาเม ตานิ ปญฺญายนฺตีติฯ มูลปณฺณานํ อปญฺญายนตฺตา พีชคาโมติ วุโตฺต, เตสํ ปญฺญายนตฺตา ภูตคาโมติ วุโตฺตฯ อิตรถา หิ วิโรโธ ภเวยฺยาติฯ อตฺตโน วาเท ปาจิตฺติยภาวโต ครุกํ, มหาปจฺจริอาทีนํ วาเท ทุกฺกฏมตฺตภาวโต ลหุกํฯ **เอต**นฺติ ฐานํฯ

เอวํ อุทกฏฺฐํ ทเสฺสตฺวา ถลฏฺฐํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ถลเฏฺฐ’’ติอาทิฯ ถลเฏฺฐ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ หริตขาณุสุฯ **อุทฺธํ วฑฺฒตี**ติ นวสาขานิคฺคมเนน ฉินฺนโต อุปริ วฑฺฒติฯ **โส**ติ ขาณุฯ ผลิตาย กทลิยา ขาณุ พีชคาเมน สงฺคหิโตติ โยชนาฯ ผลํ สญฺชาตํ เอติสฺสาติ **ผลิตาฯ ตถา**ติ ‘‘ภูตคาเมเนว สงฺคหิตา’’ติ ปทานิ อากฑฺฒติฯ **ยทา**ติ ยสฺมึ กาเลฯ **รตนปฺปมาณาปี**ติ หตฺถปฺปมาณาปิฯ **อถา**ติ อปาทานโตฺถ, ตโต ราสิกรณโต อญฺญนฺติ อโตฺถฯ ภูมิยํ นิขณนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘มูเลสุ เจว ปเณฺณสุ จา’’ติ เอตฺถ จสโทฺท สมุจฺจยโตฺถว, น วิกปฺปโตฺถติ อาห ‘‘มูลมเตฺตสุ ปนา’’ติอาทิฯ

พีชานีติ มูลาทิพีชานิฯ ฐปิตานิ โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อุปรี’’ติ ปเทน เหฏฺฐา มูลานิ จาติ อตฺถํ นเยน ญาเปติฯ น องฺกุเร นิคฺคตมเตฺตเยว , อถ โข หริเต นีลปณฺณวเณฺณ ชาเตเยว ภูตคามสงฺคโห กาตโพฺพติ อาห ‘‘หริเต’’ติอาทิฯ ตาลฏฺฐีนํ มูลนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ทนฺตสูจิวิยา**ติ หตฺถิทนฺตสูจิ วิยฯ ยถา อสมฺปุณฺณภูตคาโม ตติโย โกฏฺฐาโส น อาคโต, น เอวํ อมูลกภูตคาโมฯ โส ปน อาคโตเยวาติ อาห ‘‘อมูลกภูตคาเม’’ติฯ อมูลิกลตา วิย อมูลกภูตคาเม สงฺคหํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ

วนฺทากาติ รุกฺขาทนีฯ สา หิ สยํ รุกฺขํ นิสฺสาย ชายนฺตีปิ อตฺตโน นิสฺสยานํ รุกฺขานํ อทนตฺตา ภกฺขนตฺตา วทียติ ถุตียตีติ ‘‘วนฺทากา’’ติ วุจฺจติฯ **อญฺญา วา**ติ วนฺทากาย อญฺญา วาฯ **ต**นฺติ วนฺทากาทึฯ **ตโต**ติ รุกฺขโตฯ **วน**นฺติ ขุทฺทโก คโจฺฉฯ **ปคุโมฺพ**ติ มหาคโจฺฉฯ **ทณฺฑโก**ติ รุโกฺข ทณฺฑโยคโตฯ **ตสฺสาปี**ติ อมูลิกลตายปิฯ **อยเมว วินิจฺฉโย**ติ วนฺทากาทิกสฺส วินิจฺฉโย วิย อยํ วินิจฺฉโย ทฏฺฐโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘เทฺว ตีณิ ปตฺตานี’’ติ วุตฺตตฺตา เอกปโตฺต สญฺชายโนฺตปิ อคฺคพีชสงฺคหํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ ‘‘อนุปสมฺปเนฺนนา’’ติ ปทํ ‘‘ลิตฺตสฺสา’’ติ ปเท กตฺตาฯ **นิทาฆสมเย**ติ คิมฺหกาเลฯ **อโพฺพหาริโก**ติ อาปตฺติยา องฺคนฺติ น โว

หริตโพฺพฯ โวหริตุํ น อรหตีติ อโตฺถฯ **เอต**นฺติ อโพฺพหาริกตํ, ‘‘สเจ…เป…. ปมชฺชิตพฺพา’’ติ วจนํ วาฯ

อหึ สปฺปํ ฉาเทตีติ **อหิจฺฉตฺตํ,** ตํเยว **อหิจฺฉตฺตกํ**ฯ ยถากถญฺจิ หิ พฺยุปฺปตฺติ, รุฬฺหิยา อตฺถวินิจฺฉโยฯ **ตสฺมา**ติ ตโต วิโกปนโตฯ **ตตฺถา**ติ อหิจฺฉตฺตเกฯ เหฏฺฐา ‘‘อุทกปฺปฺปฏฺโก’’ติ วตฺวา อิธ ‘‘รุกฺขปฺปฺปฏิกายปี’’ติ วุตฺตตฺตา ปปฺปฏกสโทฺท ทฺวิลิโงฺคติ ทฏฺฐโพฺพฯ **ต**นฺติ ปปฺปฏิกํฯ ฐิตํ นิยฺยาสนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ ‘‘ลคฺค’’นฺติ เอตฺถาปิฯ **หตฺถกุกฺกุเจฺจนา**ติ หตฺถโลเลนฯ ‘‘ฉินฺทนฺตสฺสาปี’’ติ ปเท เหตุฯ

วาสตฺถิเกนาติ วาสํ อิจฺฉเนฺตนฯ ‘‘โอจินาเปตพฺพา’’ติ ปเท กตฺตาฯ **อุปฺปาเฏเนฺตหี**ติ อุทฺธรเนฺตหิฯ **เตส**นฺติ สามเณรานํฯ สาขํ คหิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ฐปิตสฺส สิงฺคีเวรสฺสาติ โยชนาฯ

ฉิชฺชนกนฺติ ฉิชฺชนยุตฺตํ, ฉิชฺชนารหนฺติ อโตฺถฯ ‘‘จงฺกมิตฏฺฐานํ ทเสฺสสฺสามี’’ติ อิมินา วตฺตสีเสน จงฺกมนํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ‘‘ภิชฺชตี’’ติ อิมินา อภิชฺชมาเน คณฺฐิปิ กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **ทารุมกฺกฏก**นฺติ มกฺกฏสฺส หโตฺถ **มกฺกโฏ** อุปจาเรน, มกฺกโฏ วิยาติ **มกฺกฏโก,** สทิสเตฺถ โกฯ ทารุสงฺขาโต มกฺกฏโก **ทารุมกฺกฏโก**ฯ ตํ อาโกเฏนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อนิยามิตตฺตา**ติ อิมนฺติ อนิยามิตตฺตา วจนสฺสฯ อิทํ มหาสามญฺญํ, วิเสสสามญฺญมฺปิ วฏฺฏตีติ อาห ‘‘นามํ คเหตฺวาปี’’ติอาทิฯ **สพฺพ**นฺติ สพฺพํ วจนํฯ

‘‘อิมํ ชานาติอาทีสู’’ติ ปทํ ‘‘เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ ปเท อาธาโรฯ **อิมํ มูลเภสชฺชํ ชานา**ติ อิมํ มูลเภสชฺชํ โยชิตุํ ชานาติ โยชนาฯ **เอตฺตาวตา**ติ ‘‘อิมํ ชานา’’ติอาทิวจนมเตฺตนฯ **กปฺปิย**นฺติ สมณโวหาเรน, โวหารสฺส วา ยุตฺตํ อนุรูปํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘กปฺปิยํ กาตพฺพ’’นฺติ วจเนฯ **นิพฺพฏฺฏพีชเมวา**ติ ผลโต นิพฺพเฏฺฏตฺวา วิสุํ กตํ พีชํ เอวฯ **ตตฺถา**ติ สุเตฺตฯ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **‘‘กปฺปิยนฺติ วตฺวาวา’’**ติ อิมินา ปฐมํ กตฺวา อคฺคิสตฺถนขานิ อุทฺธริตฺวา ปจฺฉา วตฺตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **โลหมยสตฺถสฺสา**ติ อยตมฺพาทิโลหมยสฺส สตฺถสฺสฯ **เตหี**ติ มนุสฺสาทีนํ นเขหิฯ **เตหี**ติ อสฺสาทีนํ ขุเรหิฯ **เตหี**ติ หตฺถินเขหิฯ **เยหี**ติ นเขหิฯ **ตตฺถชาตเกหิปี**ติ ตสฺมิํ สเตฺถ ชาตเกหิปิ, นเขหีติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถาติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ ‘‘กปฺปิยํ กโรเนฺตนา’’ติอาทิวจนมเปกฺขติฯ ‘‘อุจฺฉุํ กปฺปิยํ กริสฺสามี’’ติ อุจฺฉุเมว วิชฺฌติ, ปเควฯ ‘‘ทารุํ กปฺปิยํ กริสฺสามี’’ติ อุจฺฉุํ วิชฺฌติ, ‘‘ทารุํ กปฺปิยํ กริสฺสามี’’ติ ทารุเมว วา วิชฺฌติ, วฏฺฏติ เอกาพทฺธตฺตาติ วทนฺติฯ **ต**นฺติ รชฺชุํ วา วลฺลิํ วาฯ สพฺพํ ขณฺฑนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ มริจปเกฺกสุฯ **กฏาห**นฺติ เอกาย ภาชนวิกติยา นามเมตํฯ อิธ ปน พีชานํ ภาชนภาเวน ตํสทิสตฺตา ผลเผคฺคุปิ ‘‘กฏาห’’นฺติ วุจฺจติฯ เอกาพทฺธนฺติ กฏาเหน เอกโต อาพทฺธํฯ

ตานีติ ติณานิฯ **เตนา**ติ รุกฺขปวฏฺฏนาทินาฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ ฐปนปาตนฏฺฐาเนฯ ‘‘มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกวณฺณนาย’’นฺติ ปทํ ‘‘วุตฺต’’นฺติ ปเท สามญฺญาธาโรฯ ภิกฺขุ อโชฺฌตฺถโฏ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **โอปาเต**ติ อาวาเฏฯ โส หิ อวปตนฏฺฐานตฺตา ‘‘โอปาโต’’ติ วุจฺจติฯ **รุกฺข**นฺติ อโชฺฌตฺถฏรุกฺขํฯ **ภูมิ**นฺติ โอปาตถิรภูมิํฯ **ชีวิตเหตู**ติ นิมิตฺตเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํ, ชีวิตการณาติ อโตฺถฯ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ ปทํ ‘‘นิกฺขาเมตุ’’นฺติ ปเท ภาวกตฺตา, การิตกตฺตา วาฯ ‘‘อโชฺฌตฺถฏภิกฺขุ’’นฺติ วา ‘‘โอปาตภิกฺขุ’’นฺติ วา การิตกมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ อนา

ปตฺติภาเว, อนาปตฺติภาวสฺส วาฯ **เอตสฺสา**ติ สุตฺตสฺสฯ ปโร ปน การุเณฺญน กโรตีติ สมฺพ โนฺธฯ **เอตมฺปี**ติ การุญฺญมฺปิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาติฯ ปฐมํฯ

๒. อญฺญวาทกสิกฺขาปทํ

๙๔. ทุติเย **อนาจาร**นฺติ อจริตพฺพํ กายวจีทฺวารวีติกฺกมํฯ สพฺพนามสฺส อนิยมตฺถตฺตา อิธ วจนนฺติ อาห ''อเญฺญน วจเนน อญฺญํ วจน''นฺติฯ **โส**ติ ภิกฺขุ, วทตีติ สมฺพโนฺธฯ **โก**ติ โก ปุคฺคโลฯ **กิ**นฺติ กึ อาปตฺติํฯ **กิสฺมิ**นฺติ กิสฺมิํ วตฺถุสฺมิํฯ **กิ**นฺติ กึ กมฺมํฯ **ก**นฺติ กํ ปุคฺคลํฯ **กิ**นฺติ กึ ว จนํฯ

เอตฺถาติ ''โก อาปโนฺน''ติอาทิปาฬิยํฯ ''ภิกฺขูหี''ติ ปทํ ''วุโตฺต''ติ ปเท กตฺตาฯ **อสารุปฺป**นฺติ ภิกฺขูนํ อสารุปฺปํฯ **เอโส**ติ เอโส อโตฺถ, วิภโวติ อโตฺถฯ **เอต**นฺติ วตฺถุฯ ภณโนฺต วาหุตฺวา อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ปฏิจฺฉนฺนาสเนฯ **โสต**นฺติ โสตทฺวารํฯ **จกฺขุ**นฺติ จกฺขุทฺวารํฯ

๙๘. **อญฺญ**นฺติ ปุจฺฉิตตฺถโต อญฺญํ อปุจฺฉิตมตฺถํฯ ภาวปฺปธาโนยํ กตฺตุนิเทฺทโสติ อาห ''อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรณเสฺสตํ นาม''นฺติฯ **ตุณฺหีภาวสฺสา**ติ อภาสนสฺสฯ อาตฺยูปสโคฺค ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐติ อาห ''อาโรเปตู''ติฯ เอวํ ''อโรปิเต''ติ เอตฺถปิฯ เตนาห ''อนาโรปิเต''ติฯ

๑๐๑. **ต**นฺติ อญฺญวาทกวิเหสกโรปนกมฺมํฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺย, โหติ วาฯ

๑๐๒. **กิ**นฺติ กึ วจนํฯ **เยนา**ติ เยน พฺยาธินา กเถตุํ น สโกฺกติ, ตาทิโส พฺยาธิ มุเข โหตีติ โยชนาฯ **ตปฺปจฺจยา**ติ ตโต กถิตการณาติฯ ทุติยํฯ

๓. อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทํ

๑๐๓. ตติเย **ภิกฺขู อุชฺฌาเปนฺตี**ติ เอตฺถ ''ภิกฺขู''ติ การิตกมฺมตฺตา กรณเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ''เตหิ ภิกฺขูหี''ติฯ โอการวิปรีโต อุกาโรติ จ เฌสโทฺท ญาณโตฺถติ จ ทเสฺสโนฺต อาห ''อวชานาเปนฺตี''ติฯ ''ตํ อายสฺมนฺต''นฺติ ปทํ ''อวชานาเปนฺตี''ติ ปเท ธาตุกมฺมํฯ อเนกตฺถตฺตา ธาตูนํ เฌสโทฺท โอโลกนโตฺถ จ จินฺตนโตฺถ จ โหติ, เตนาห ''โอโลกาเปนฺตี''ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ ''ภิกฺขู อุชฺฌาเปนฺตี''ติ ปเทฯ **ฉนฺทายา**ติ ฉนฺทตฺถํฯ เยสํ เสนาสนานิ จ ปญฺญเปติ, ภตฺตานิ จ อุทฺทิสติ, เตสํ อตฺตนิ เปมตฺถนฺติ อโตฺถฯ อฏฺฐกถายํ ปน ''ฉนฺทายาติ ฉเนฺทนา''ติ วุตฺตํฯ อิมินา ลิงฺควิปลฺลาสนโย วุโตฺตฯ ปเรสํ อตฺตโน เปเมนาติ อโตฺถฯ **ปกฺขปาเตนา**ติ อตฺตโน ปเกฺข ปาตาปเนนฯ

๑๐๕. อุชฺฌาเปนฺติ อเนนาติ **อุชฺฌาปนกํ**ฯ ขิยฺยนฺติ อเนนาติ **ขิยฺยนก**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''เยน วจเนนา''ติอาทิฯ

๑๐๖. อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมตํ มงฺกุกตฺตุกาโมติ สมฺพนฺธํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมต''นฺติอาทิฯ สมฺพชฺฌนํ **สมฺพโนฺธ,** กาตโพฺพติ โยชนาฯ อุปสมฺปนฺนสฺส สเงฺฆน สมฺมตสฺส อวณฺณํ กตฺตุกาโม อยสํ กตฺตุกาโมติ วิภตฺติวิปริณาเมน สมฺพนฺธํ ทเสฺสโนฺต อาห ''วิภตฺติวิปริณาโม กาตโพฺพ''ติฯ ''วเสนา''ติ ปทํ วิภตฺติวิปริณาโม กาตโพฺพ''ติ ปเท วิเสสนํฯ ยสฺมา วิเสโส นตฺถิ, ตสฺมา กตนฺติ โยชนาฯ **ต**นฺติ ''ขิยฺยนก''นฺติ ปทํฯ **โส จ**

ภิกฺขูติ อุชฺฌาปนโก จ ขิยฺยนโก จ โส จ ภิกฺขุฯ **อถา**ติ ตสฺมา อุชฺฌาปนกขิยฺยนกกรตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ

‘‘อุปสมฺปนฺน’’นฺติ ปทํ ‘‘อุชฺฌาเปตี’’ติ ปเท ธาตุกมฺมํ ‘‘อนุปสมฺปนฺน’’นฺติ ปทํ การิตกมฺมํ, ‘‘อนุปสมฺปนฺน’’นฺติ ปทํ ‘‘อุชฺฌาเปตี’’ติ การิตกิริยํ อเปกฺขิตฺวา กมฺมํ โหติฯ ‘‘ขิยฺยตี’’ติ สุทฺธกิริยาย อเปกฺขาย วิภตฺติวิปลฺลาโส โหตีติ อาห ‘‘ตสฺส วา’’ติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเกติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ สเงฺฆน สมฺมตํ อุปสมฺปนฺนํฯ ‘‘สเงฺฆน อสมฺมต’’นฺติ เอตฺถ น อปโลกนกเมฺมน อสมฺมตํ, กมฺมวาจาย ปน อสมฺมตนฺติ อาห ‘‘กมฺมวาจายา’’ติอาทิฯ เทฺว ตโย หุตฺวา กมฺมวาจาย สมฺมนิตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา อสมฺมตนฺติ จ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยตฺรา’’ติอาทิฯ **ยตฺรา**ติ ยสฺมิํ วิหาเรฯ ‘‘อนุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมต’’นฺติ เอตฺถ อนุปสมฺปนฺนสฺส สมฺมุติโย ทาตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา ปุพฺพโวหารวเสน สมฺมตนฺติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กิญฺจาปี’’ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ อนุปสมฺปนฺนภาเว ฐิตํฯ **พฺยตฺตสฺสา**ติ วิยตฺตสฺสฯ สเงฺฆน วา กโตติ โยชนาติฯ ตติยํฯ

๔. ปฐมเสนาสนสิกฺขาปทํ

๑๐๘. จตฺเตฺถ หิมเมว หิมโนฺต, หิมเนฺต นิยุโตฺต **เหมนฺติโก,** กาโลติ อาห ‘‘เหมนฺตกาเล’’ติฯ โอตาเปนฺตา ปกฺกมิํสูติ สมฺพนฺโธฯ กาลสทฺทสฺส สมฺพนฺธิสทฺทตฺตา สมฺพนฺธาเปกฺขติ อาห ‘‘ยสฺส กสฺสจี’’ติฯ **หิมวเสฺสนา**ติ หิเมน จ วเสฺสน จฯ

๑๑๐. ‘‘วสฺสิโก’’ติ น สเงฺกตาติ **อวสฺสิกสเงฺกตา**ฯ ‘‘อฎฺฐ มาเส’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ‘‘อวสฺสิกสเงฺกเต’’ติ วิเสสิตตฺตา เหมนฺติกคิมฺหิกมาสาเยว คเหตพฺพาติ อาห ‘‘จตฺตาโร เหมนฺติเก’’ติอาทิฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ รุเกฺขฯ น อูหทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘กากา วา’’ติ เอตฺถ วาสโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ เตนาห ‘‘อเญฺญ วา สกุนฺตา’’ติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อนุชานาติ, ตสฺมาฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ รุเกฺข, วิสฺสมิตฺวา คจฺฉนฺตีติ โยชนาฯ **ยสฺมินฺ**ติ รุเกฺข, กตฺวา วสนฺตีติ โยชนาฯ อฎฺฐ มาเส เอวาติ สมฺภวโต อาห ‘‘เยสุ ชนปเทสู’’ติอาทิ ฯ **เตสุปี**ติ ชนปเทสุปิฯ อวสฺสิกสเงฺกเต เอวาติ สมฺภวโต อาห ‘‘ยตฺถา’’ติอาทิฯ **ยตฺถา**ติ เยสุ ชนปเทสุฯ ‘‘วิคตวลาหกํ วิสุทฺธํ นภํ โหตี’’ติ อิมินา สเจ อวิคตวลาหกํ อวิสุทฺธํ นภํ โหติ, นิกฺขิปิตุํ น วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ ‘‘เอวรูเป กาเล’’ติ ปทํ ‘‘นิกฺขิปิตุํ วฎฺฎตี’’ติ ปเท อาธาโรฯ

อโพฺภกาสิเกนาปีติ อโพฺภกาสธุตงฺคยุเตฺตนาปิฯ ปิสโทฺท รุกฺขมูลิกสฺส อเปกฺขโกฯ วตฺตํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตสฺส หี’’ติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ อโพฺภกาสิกสฺสฯ หิสโทฺท วิตฺถารโชตโกฯ **ตเตฺถวา**ติ ปุคฺคลิกมญฺจเกเยวฯ สงฺฆิกํ มญฺจนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วีตมญฺจโก**ติ วายิตมญฺจโกฯ **ตสฺมินฺ**ติ วีตมญฺจเกฯ ปุราณมญฺจโก นสฺสโนฺตปิ อนโคฺฆติ อาห ‘‘ปุราณมญฺจโก คเหตโพฺพ’’ติฯ จเมฺมน อวนหิตโพฺพติ **โอนโทฺธ,** โส เอว **โอนทฺธโก**ฯ คเหตฺวา จ ปน ปญฺญเปตฺวา นิปชฺชิตุํ น วฎฺฎตีติ โยชนาฯ **อสมเย**ติ วสฺสิกสงฺขาเต อกาเลฯ **จตุคฺคุเณนาปี**ติ จตุปฎเลนปิฯ วฎฺฎนฺติ วลาหกา อาวฎฺฎนฺติ อสฺมิํ สมเยติ วฎฺฎโล, โส เอว วฎฺฎลิโก, สตฺตาหํ วฎฺฎลิโก, สตฺตาโห วา วฎฺฎลิโก **สตฺตาหวฎฺฎลิโก,** โส อาทิ เยสํ ตานีติ สตฺตาหวฎฺฎลิกาทีนิฯ อาทิสเทฺทน สตฺตาหโต อูนาธิกานิ คเหตพฺพานิฯ **กายานุคติกตฺตา**ติ กายํ อนุคมกตฺตา กายสทิสตฺตาติ อโตฺถฯ

ปณฺณกุฎีสูติ ปเณฺณน ฉาทิตกุฎีสุฯ **สภาคภิกฺขูนนฺ**ติ อตฺตนา สภาคภิกฺขูนํ, สนฺติกนฺติ สมฺพโนฺธฯ อโนวสฺสเก ฐาเนติ โยชนาฯ **ลเคฺคตฺวา**ติ ลเมฺพตฺวา, อยเมว วา ปาโฐฯ

‘‘สมฺมชฺชนิ’’นฺติ ปทํ ‘‘คเหตฺวา’’ติ ปเท อวุตฺตกมฺมํ, ‘‘ฐเปตพฺพา’’ติ ปเท วุตฺตกมฺมํฯ **โธวิตฺวา**ติ สมฺมชฺชนึ สุทฺธํ กตฺวาฯ **อุโปสถาคาราทีสู**ติอาทิสเทฺทน ปริเวณาทีนิ คเหตพฺพานิฯ

โย ปน ภิกฺขุ คนฺตุกาโม โหติ, เตนาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ สาลายํฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ฐาเนฯ **ปากติกฎฺฐาเน**ติ ปกติยา คหิตฎฺฐาเนฯ **ตตฺร ตเตฺรวา**ติ เตสุ เตสุ เจติยงฺคณาทีสุเยว ฯ **อสนสาล**นฺติ อสนฺติ ภกฺขนฺติ อสฺสํ สาลายนฺติ **อสนา,** อสนา จ สา สาลา เจติ **อสนสาลา,** โภชนสาลาติ อโตฺถฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺส สมฺมชฺชนฺตสฺส, ตสฺมึ ‘‘วตฺตํ ชานิตพฺพ’’นฺติ ปาเฐ วาฯ **มชฺฌโต**ติ ปวิตฺตโต, สุทฺธฎฺฐานโตติ อโตฺถฯ **ปาทฎฺฐานาภิมุขา**ติ สมฺมชฺชนฺตสฺส ปาทฎฺฐานํ อภิมุขาฯ **วาลิกา หริตพฺพา**ติ ปํสุ จ วาลิกา จ อปเนตพฺพาฯ สมฺมุญฺจนีสลากาย ปรํ เปเลฺลตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ **พหี**ติ สมฺมชฺชิตพฺพตลโต พหิฯ

๑๑๑. **มสารโกตี**ติ เอตฺถ อิติสโทฺท นามปริยาโย, มสารโก นามาติ อโตฺถฯ เอวํ พุนฺทิกาพโทฺธตีติอาทีสุปิฯ ปาเท มสิตฺวา วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ อฎนิโย ปเวเสตพฺพา เอตฺถาติ **มสารโก**ฯ พุโนฺท เอว **พุนฺทิโก,** ปาโท, ตสฺมึ อาพทฺธา พนฺธิตา อฎนี ยสฺสาติ **พุนฺทิกาพโทฺธ**ฯ กุฬีรสฺส ปาโท วิย ปาโท ยสฺสาติ **กุฬีรปาทโก,** ยถา กุฬีโร วงฺกปาโท โหติ, เอวํ วงฺกปาโทติ วุตฺตํ โหติฯ อาหจฺจ อเงฺค วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ ปเวสิโต ปาโท ยสฺสาติ **อาหจฺจปาทโกฯ อาณิ**นฺติ อคฺคขิลํฯ มญฺจติ ปุคฺคลํ ธาเรตีติ **มโญฺจ**ฯ ปีฬูติ วิสมทุกฺขํ หึสตีติ **ปีฐํฯ ปณโว**ติ เอโก ตูริยวิเสโส, ตสฺส สณฺฐานํ กตฺวาติ อโตฺถฯ ตณฺหิ เอตรหิ พุทฺธปฎิมสฺส ปลฺลงฺกสณฺฐานํ โหติฯ **ต**นฺติ โกจฺฉํฯ กโรนฺติ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ เสนาสนปริโภเคฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ต**นฺติ โกจฺฉํ มหคฺฆํ โหติ, มหคฺฆตฺตา ภทฺทปีฐนฺติปิ วุจฺจติฯ **เยนา**ติ เยน ภิกฺขุนาฯ ‘‘ถามมชฺฌิมสฺสา’’ติ ปเทน ปมาณมชฺฌิมํ นิวเตฺตติฯ

เอตฺถาติ ‘‘อนาปุจฺฉํ วา คเจฺฉยฺยา’’ติ ปเทฯ เถโร อาณาเปตีติ โยชนาฯ **อาณาเปตี**ติ จ อาณ-ธาตุยา เอว เปสนสงฺขาตสฺส เหตฺวตฺถสฺส วาจกตฺตา ณาเปสโทฺท สฺวโตฺถวฯ **โส**ติ ทหโรฯ **ตถา**ติ ยถา เถเรน วุโตฺต, ตถา กตฺวาติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ทิวาฎฺฐาเน, มญฺจปีเฐ วาฯ **ตโต**ติ ฐปนกาลโตฯ ปริพุเนฺธติ หึ เสตีติ **ปลิโพโธ,** ปริสโทฺท อุปสโคฺค, โส วิการวเสน อญฺญถา ชาโตฯ โส ปลิโพโธ อญฺญตฺถ อาวาสาทิโก, อิธ ปน สนฺถราปิตมญฺจาทิโกฯ **สาย**นฺติ สายเนฺห, ภุมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ เถโร ภณตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ มญฺจปีเฐฯ ‘‘พาโล โหตี’’ติ วตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนุคฺคหิตวโตฺต’’ติฯ อนุคฺคหิตํ วตฺตํ เยนาติ **อนุคฺคหิตวโตฺต,** เถโรฯ **ตเชฺชตี**ติ อุเพฺพเชติฯ **ตสฺมิ**นฺติ ทหเรฯ **อสฺสา**ติ เถรสฺสฯ

อาณตฺติกฺขเณเยวาติ เถรสฺส เปสนกฺขเณเยวฯ ทหโร วทตีติ โยชนาฯ ‘‘เถโร’’ติ ปทํ ‘‘วตฺวา คจฺฉตี’’ติ ปททฺวเย กตฺตา, ‘‘กาเรตโพฺพ’’ติ ปเท กมฺมํฯ นนฺติ มญฺจปีฐํ, ‘‘ปญฺญเปตฺวา’’ติปทมเปกฺขิย เอวํ วุตฺตํฯ นนฺติ ทหรํ วาฯ ‘‘วตฺวา’’ติ ปทมเปกฺขิย เอวํ วุตฺตํฯ **ตเตฺถวา**ติ มญฺจปีเฐเยวฯ **อสฺสา**ติ เถรสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ทิวาฎฺฐาเนฯ **โภชนสาลโต อญฺญตฺถ คจฺฉโนฺต**ติ โภชนสาลโต นิกฺขมิตฺวา มญฺจปีฐปญฺญาปนฎฺฐานโต อญฺญํ ฐานํ คจฺฉโนฺต, เถโรติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ ทิวาฎฺฐาเนเยวฯ **ยตฺริจฺฉตี**ติ ยํ ฐานํ คนฺตุมิจฺฉตีติ อโตฺถฯ **อนฺตรสนฺนิปาเต**ติ สกลํ อโหรตฺตํ อสนฺนิปาเตตฺวา อนฺตเร สนฺนิปาเต สตีติ โยชนาฯ

ตตฺถาติ ตสฺมึ ฐาเนฯ อาคนฺตุกา คณฺหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ คณฺหนโตฯ **เตส**นฺติ อาคนฺตุกานํ ฯ **เยหี**ติ อาวาสิโก วา โหตุ, อาคนฺตุโก วา, เยหิ ภิกฺขูหิฯ **เต**ติ นิสินฺนกภิกฺขูฯ อุทฺธํ ปาฬิปาฐํ สาเรติ ปวเตฺตตีติ **อุสฺสารโก**ฯ ธมฺมกถายํ สาธูติ **ธมฺมกถิโกฯ ตสฺมิ**นฺติ อุสฺสารเก วา ธมฺมกถิเก วาฯ **อโหรตฺต**นฺติ อโห จ รตฺติ จ อโหรตฺตํ, อจฺจนฺตสํโยคปทํฯ **อิตรสฺมิ**นฺติ

ปฐมํ นิสินฺนภิกฺขุโต อญฺญสฺมึ ภิกฺขุมฺหีติ โยชนาฯ **อโนฺตอุปจารเฏฺฐเยวา**ติ เลฑฺฑุปาตสงฺขาตสฺส อุปจารสฺส อโนฺต ฐิเตเยว, อนาทเร เจตํ ภุมฺมํฯ **สพฺพตฺถา**ติ อาปตฺติวารอนาปตฺติวาเรสุฯ

๑๑๒. จิมิลิกํ วาติอาทีสุ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ จิมิลิกตฺถรณํฯ อุตฺตริ อตฺถริตพฺพนฺติ **อุตฺตรตฺถรณนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุตฺตรตฺถรณํ นามา’’ติอาทิฯ **ภูมิยนฺ**ติ สุธาทิปริกเมฺมน อกตายํ ปกติภูมิยํฯ **จมฺมขโณฺฑ**ติ เอตฺถ จมฺมํเยว อเนฺต ขณฺฑตฺตา ฉินฺนตฺตา จมฺมขโณฺฑติ วุจฺจติฯ นนุ สีหจมฺมาทีนิ น กปฺปนฺตีติ อาห ‘‘อฎฺฐกถาสุ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา น ทิสฺสติ, ตสฺมาฯ **ปริหรเณเยวา**ติ อตฺตโน สนฺตกนฺติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา, ปุคฺคลิกนฺติ วา ปริคฺคเหตฺวา ตํ ตํ ฐานํ หรเณเยวฯ ปาโท ปุญฺฉียติ โสธียติ เอตายาติ **ปาทปุญฺฉนี**ติ กตฺวา รชฺชุปิโลติกาโย ปาทปุญฺฉนีติ วุจฺจตีติ อาห ‘‘ปาทปุญฺฉนี นามา’’ติอาทิฯ มยสทฺทโลปํ กตฺวา ผลกปีฐนฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ผลกปีฐํ นาม ผลกมยํ ปีฐ’’นฺติฯ ผลกญฺจ ปีฐญฺจ **ผลกปีฐ**นฺติ วา ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อถ วา’’ติฯ **เอเตนา**ติ ‘‘ผลกปีฐ’’นฺติ ปเทนฯ ‘‘สงฺคหิต’’นฺติ ปเท กรณํ, กตฺตา วาฯ **พีชนิปตฺตก**นฺติ จตุรสฺสพีชนีเยว สกุณปตฺตสทิสตฺตา พีชนิปตฺตกํ, สทิสเตฺถ โกฯ ‘‘อโชฺฌกาเส’’ติ ปทํ ‘‘ปจิตฺวา’’ติ ปเท อาธาโรฯ **อคฺคิสาลาย**นฺติ อคฺคินา ปจนสาลายํฯ **ปพฺภาเร**ติ เลณสทิเส ปพฺภาเรฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ

ยสฺมินฺติ ปุคฺคเลฯ ‘‘อตฺตโน ปุคฺคลิกมิว โหตี’’ติ อิมินา อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ

๑๑๓. โย ภิกฺขุ วา ลชฺชี โหติ, ตถารูปํ ภิกฺขุํ วา ติ โยชนาฯ ‘‘ลชฺชี โหตี’’ติ วตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน ปลิโพธํ วิย มญฺญตี’’ติฯ **โย**ติ อาปุจฺฉโก ภิกฺขุฯ ‘‘เกนจิ อุปทฺทุตํ โหตี’’ติ สเงฺขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘สเจปิ หี’’ติอาทิฯ หิสโทฺท วิตฺถารโชตโกฯ วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ คณฺหาตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตํ ปเทส**นฺติ เสนาสนฎฺฐปิตฎฺฐานํฯ **อาปทาสู**ติ วิปตฺตีสูติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทํ

๑๑๖. ปญฺจเม **มญฺจกภิสี**ติ มเญฺจ อตฺถริตโพฺพ มญฺจโก, โสเยว ภิสีติ มญฺจกภิสิฯ เอวํ ปีฐกภิสิปิฯ ปาวาโร โกชโวติ เทฺวเยว ปจฺจตฺถรณนฺติ วุตฺตาติ อาห ‘‘ปาวาโร’’ติอาทิฯ **วุตฺต**นฺติ อฎฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ **ทุติยาติกฺกเม**ติ ทุติยปาทาติกฺกเมฯ **เสนาสนโต**ติ สเจ เอกํ เสนาสนํ โหติ, ตโตฯ อถ พหูนิ เสนาสนานิ โหนฺติ, สพฺพปจฺฉิมเสนาสนโตฯ เอโก เลฑฺฑุปาโต เสนาสนสฺส อุปจาโร โหติ, เอโก ปริเกฺขปารโหติ อาห ‘‘เทฺว เลฑฺฑุปาตา’’ติฯ

สเจ ภิกฺขุ, สามเณโร, อารามิโก จาติ ตโย โหนฺติ, ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉิตฺวา สามเณโร วา อารามิโก วา น อาปุจฺฉิตโพฺพฯ อถ สามเณโร, อารามิโก จาติ เทฺว โหนฺติ, สามเณรํ อนาปุจฺฉิตฺวา อารามิโกว น อาปุจฺฉิตโพฺพติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภิกฺขุมฺหิ สตี’’ติอาทิฯ ตีสุปิ อสเนฺตสุ อาปุจฺฉิตพฺพวิธึ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ตสฺมิมฺปิ อสตี’’ติอาทิฯ **เยนา**ติ อุปาสเกน, ‘‘การิโต’’ติ ปเท กตฺตาฯ **ตสฺสา**ติ วิหารสามิกสฺสฯ ตสฺมิมฺปิ อสติ คนฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ปาสาเณสู**ติ ปาสาณผลเกสุฯ **สเจ อุสฺสหตี**ติ สเจ สโกฺกติฯ อุสฺสหเนฺตน ภิกฺขุนา ฐเปตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เตปี**ติ อุปาสกาปิ, น สมฺปฎิจฺฉนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ทารุภณฺฑาทีสุฯ

ปริเจฺฉทากาเรน เวณียติ ทิสฺสตีติ **ปริเวณํ**ฯ ‘‘อถ โข’’ติ ปทํ ‘‘เวทิตพฺพ’’นฺติ ปเท อรุจิลกฺขณํฯ ‘‘อาสเนฺน’’ติ อิมินา อุปจารสทฺทสฺส อุปฎฺฐานตฺถอญฺญโรปนเตฺถ นิวเตฺตติฯ ยสฺมา

วมฺมิกราสิเยว โหติ, ตสฺมาติ โยชนาฯ อุปจินนฺตีติ **อุปจิกา,** ตาหิ นิมิตฺตภูตาหิ ปลุชฺชติ นสฺสตีติ อโตฺถฯ **เสนาสน**นฺติ วิหารํฯ **ขายิตุ**นฺติ ขาทิตุํ, อยเมว วา ปาโฐฯ **ต**นฺติ มญฺจปีฐํฯ มญฺจปีฐํ วิหาเร อปญฺญเปตฺวา วิหารูปจาเร ปญฺญาปนสฺส วิเสสผลํ ทเสฺสตุํ อาห ‘‘วิหารูปจาเร ปนา’’ติอาทิฯ วิหารูปจาเร ปญฺญปิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑๘. ‘‘คจฺฉเนฺตนา’’ติ ปทํ ‘‘คนฺตพฺพ’’นฺติ ปเท กตฺตาฯ **ตเถวา**ติ ยถา ปุริมภิกฺขุ กโรติ, ตเถวฯ วสเนฺตน ภิกฺขุนา ปฏิสาเมตพฺพนฺติ โยชนาฯ **รตฺติฏฺฐาน**นฺติ รตฺตึ วสนฏฺฐานํฯ

ยา ทีฆสาลา วา ยา ปณฺณสาลา วา อุปจิกานํ อุฎฺฐานฎฺฐานํ โหติ, ตโตติ โยชนาฯ **ตสฺมิ**นฺติ ทีฆสาลาทิเกฯ **หี**ติ สจฺจํ , ยสฺมา วา, สนฺติฏฺฐนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **สิลุจฺจโย**ติ ปพฺพโต, ตสฺมึ เลณํ **สิลุจฺจยเลณํ,** ปพฺพตคุหาติ อโตฺถฯ **อุปจิกาสงฺกา**ติ อุปจิกานํ อุฎฺฐานฎฺฐานนฺติ อาสงฺกาฯ **ตโต**ติ ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณถเมฺภสุ วา กตเสนาสนาทิโตฯ อาคนฺตุโก โย ภิกฺขุ อนุวตฺตโนฺต วสตีติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ อาคนฺตุโก ภิกฺขุฯ ปุน **โส**ติ อาคนฺตุโก ภิกฺขุเยวฯ **ตโต**ติ คเหตฺวา อิสฺสริเยน วสนโตฯ **อุโภปี**ติ อาวาสิโกปิ อาคนฺตุโกปิ เทฺว ภิกฺขูฯ **เตสู**ติ ทฺวีสุ ตีสุฯ **ปจฺฉิมสฺสา**ติ สพฺพปจฺฉิมสฺสฯ **อาโภเคนา**ติ อาโภคมเตฺตน มุตฺติ นตฺถิ, อาปุจฺฉิตพฺพเมวาติ อธิปฺปาโยฯ **อญฺญโต**ติ อญฺญาวาสโตฯ **อญฺญตฺรา**ติ อญฺญสฺมึ อาวาเสฯ **ตเตฺถวา**ติ อานีตาวาเสเยวฯ **เตนา**ติ วุฑฺฒตเรน, ‘‘สมฺปฏิจฺฉิเต’’ติ ปเท กตฺตาฯ **สมฺปฏิจฺฉิเต**ติ วุฑฺฒตเรน สมฺปฏิจฺฉิเตปิ อิตรสฺส คนฺตุํ วฏฺฏติ อาปุจฺฉิตตฺตาติ วทนฺติฯ **นฏฺฐํ วา**ติ นเฏฺฐ วา เสนาสเน สติ คีวา น โหตีติ โยชนาฯ **อญฺญสฺสา**ติ อวิสฺสาสิกปุคฺคลสฺสฯ **นฏฺฐานี**ติ นเฏฺฐสฺ มญฺจปีเฐสุ สเนฺตสุฯ

วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ จ อิสฺสริโย จ ยโกฺข จ สีโห จ วาฬมิโค จ กณฺหสโปฺป จ **วุฑฺฒ...เป.... กณฺหสปฺปา,** เต อาทโย เยสํ เตติ **วุฑฺฒ...เป.... กณฺหสปฺปาทโย,** เตสุฯ อาทิสเทฺทน เปตาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ ‘‘ปลิพุโทฺธ’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อุปทฺทุโต’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อนุปขชฺชสิกฺขาปทํ

๑๑๙. ฉเฎฺฐ **รูมฺภิตฺวา**ติ นิวาเรตฺวา, อาวรณํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ วสฺสคณนายฯ **อนุปขชฺชา**ติ เอตฺถ ขท หึสายนฺติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๕ ทการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา ขทสโทฺท หึสโตฺถ โหติฯ อนุสมีปํ อุปคนฺตฺวา ขทนํ หึ สนํ นาม อนุสมีปํ ปวิสนเมวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนุปวิสิตฺวา’’ติฯ

๑๒๐. ‘‘ชาน’’นฺติ เอตฺถ ชานนาการํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนุฏฺฐาปนีโย อย’’นฺติฯ **เตเนวา**ติ ชานนเหตุนา เอวฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ชาน’’นฺติปทสฺสฯ **หี**ติ วิตฺถารโชตโกฯ สโงฺฆ ปน เทตีติ สมฺพโนฺธฯ **ยสฺสา**ติ วุฑฺฒาทีสุ อญฺญตรสฺสฯ **เอตฺถา**ติ วุฑฺฒคิลานาทีสุฯ คิลานสฺสปิ เทตีติ โยชนาฯ ‘‘คิลาโน’’ติ ปทํ ‘‘น ปีเฬตโพฺพ, อนุกมฺปิตโพฺพ’’ติปททฺวเย วุตฺตกมฺมํฯ ‘‘กามญฺจา’’ติ ปทสฺส อนุคฺคหตฺถโชตกตฺตา ปนสโทฺท ครหตฺถโชตโกฯ

๑๒๑. มญฺจปีฐานํ อุปจาโร นามาติ สมฺพโนฺธฯ **ยโต**ติ ยโต กุโตจิ ฐานโตฯ ยาว มญฺจปีฐํ อตฺถิ, ตาว อุปจาโร นามาติ โยชนาฯ ตสฺมึ อุปจาเร ฐิตสฺส ภิกฺขุโน อุปจาเรติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘อภินิสีทติ วา อภินิปชฺชติ วา’’ติ เอตฺถ วาสทฺทสฺส อนิยมวิกปฺปตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อภินิสีทนมเตฺตนา’’ติอาทิฯ

๑๒๒. **อิโต**ติ วารโตฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ ปาจิตฺติยวาเรฯ ยถา วุโตฺต, เอวนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพเตฺถวา**ติ สเพฺพสุ เอว วิหารปริเวเณสุฯ **อสฺสา**ติ วิสภาคปุคฺคลสฺสฯ **อิธาปี**ติ อิมสฺมิมฺปิ สิกฺขาปเทฯ **ตตฺถา**ติ วิสฺสาสิกปุคฺคเลฯ

๑๒๓. ปาฬิยํ ‘‘อาปทาสู’’ติปทํ ‘‘ปวิสตี’’ติ อชฺฌาหารปเทน สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ อาห ‘‘อาปทาสูติอาที’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. นิกฺกฑฺฒนสิกฺขาปทํ

๑๒๖. สเตฺตเม เย ปาสาทา วา ยานิ วา จตุสฺสาลานีติ โยชนาฯ จตโสฺส ภูมิโย เอเตสนฺติ **จตุภูมกา**ฯ เอวํ ปญฺจภูมกาฯ **โกฎฺฐกานี**ติ ทฺวารโกฎฺฐกานิฯ ‘‘ปาสาทา’’ติปทมเปกฺขิย วุตฺตํ ‘‘เย’’ติปทํ, ‘‘จตุสฺสาลานี’’ติปเท อเปกฺขิเต ‘‘ยานี’’ติ ลิงฺควิปลฺลาโส โหติฯ เสนาสเนสุ เอเกน ปโยเคน พหุเก ทฺวาเร ภิกฺขุํ อติกฺกาเมตีติ สมฺพโนฺธฯ นานาปโยเคหิ นานาทฺวาเร ภิกฺขุํ อติกฺกาเมนฺตสฺสาติ โยชนาฯ ‘‘ทฺวารคณนายา’’ติอิมินา ปโยคคณนายาติปิ อตฺถํ ญาเปติ อตฺถโต ปากฎตฺตาฯ **อนามสิตฺวา**ติ อฉุปิตฺวาฯ

เอตฺตกานีติ เอตปมาณานิฯ **ตสฺสา**ติ นิกฺกฑฺฒิยมานสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **คาฬฺหนฺ**ติ ทฬฺหํฯ

๑๒๗. **อิธาปี**ติ อิมสฺมิมฺปิ สิกฺขาปเทฯ **ปิ**สโทฺท ปุริมสิกฺขาปทาเปโกฺขฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ สิกฺขาปเทสุฯ **ยตฺรา**ติ ยสฺมึ สิกฺขาปเทฯ

๑๒๘. **โส**ติ ภณฺฑนการกกลหการโก ภิกฺขุฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ปกฺขนฺ**ติ อตฺตโน ปกฺขํฯ นิกฺกฑฺฒิยมานปุคฺคลปเกฺข อุมฺมตฺตกสฺส นิกฺกฑฺฒติ วา นิกฺกฑฺฒาเปติ วาติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ นิกฺกฑฺฒกปุคฺคลปเกฺข อุมฺมตฺตกสฺส อนาปตฺตีติ สมฺพนฺธิตพฺพนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. เวหาสกุฎิสิกฺขาปทํ

๑๒๙. อฎฺฐเม อจฺฉนฺนตลตฺตา อุปริ เวหาโส เอติสฺสาติ **อุปริเวหาสา,** สา จ สา กุฎิ เจติ **อุปริเวหาสกุฎี**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปริอจฺฉนฺนตลายา’’ติฯ ตสฺสา กุฎิยา สรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ทฺวิภูมิกกุฎิยา วา’’ติอาทิฯ ‘‘มญฺจ’’นฺติ ปทํ ‘‘อภี’’ติอุปสเคฺคน สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ อาห ‘‘อภิภวิตฺวา’’ติฯ ‘‘นิสีทตี’’ติ กิริยาปเทน วา โยเชตโพฺพติ อาห ‘‘ภุมฺมเตฺถ วา’’ติอาทิฯ **เอต**นฺติ ‘‘มญฺจ’’นฺติปเท เอตํ วจนํ อุปโยควจนํฯ อถ วา **เอต**นฺติ ‘‘มญฺจ’’นฺติปทํ อุปโยควจนวนฺตํฯ เอตฺถ จ ปจฺฉิมสมฺพเนฺธ อภีตฺยูปสโคฺค ปทาลงฺการมโตฺต ปทวิภูสนมโตฺตติ อาห ‘‘อภีติ อิทํ ปนา’’ติอาทิฯ **ปทโสภณตฺถ**นฺติ ปทสฺส อลงฺการตฺถํ วิภูสนตฺถํ ปทสฺส ผุลฺลิตตฺถนฺติ อธิปฺปาโยฯ **นิปติตฺวา**ติ เอตฺถ นีตฺยูปสโคฺค ธาตฺวตฺถานุวตฺตโกติ อาห ‘‘ปติตฺวา’’ติฯ อถ วา นิกฺขนฺตตฺถวาจโกติ อาห ‘‘นิกฺขมิตฺวา วา’’ติฯ อิมินา นีตฺยูปสคฺคสฺส ธาตฺวตฺถวิเสสกตํ ทีเปติ, นิกฺขโนฺต หุตฺวา ปติตฺวาติ อโตฺถฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **อาณี**ติ อคฺคขีลาฯ

๑๓๑. ยา กุฎิ สีสํ น ฆเฎฺฎติ, สา **อสีสฆฎฺฎา** นามาติ โยชนาฯ ‘‘ปมาณมชฺฌิมสฺสา’’ติ อิมินา ถามมชฺฌิมํ นิวเตฺตติฯ **สพฺพเหฎฺฐิมาหี**ติ สเพฺพสํ ทพฺพสมฺภารานํ เหฎฺฐา ฐิตาหิฯ **ตุลาหี**ติ เคหถมฺภานมุปริ วิตฺถารวเสน ฐิเตหิ กฎฺฐวิเสเสหิฯ อิมินา อฎฺฐกถาวจเนน จ ตุลาย

สรูปํ ปากฏํฯ เกจิ ปน ตุลาย สรูปํ อญฺญถา วทนฺติฯ **เอเตนา**ติ ‘‘มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อ สีสฆฏฺฏา’’ติวจเนน ทสฺสิตา โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **หีติ** สจฺจํฯ ยา กาจิ กุฏิ วุจฺจตีติ โยชนาฯ **อุป รี**ติ ทฺวิภูมิกกุฏิยํ ภูมิโต อุปริ ภูมิยํฯ **อจฺฉนฺนฺตลา**ติ อนุโลฺลจตลา, อวิตานตลาติ อโตฺถฯ **อิธ ปนา**ติ อิมสฺมึ ปน สิกฺขาปเทฯ

๑๓๓. **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ยายนฺ**ติ ยา อยํ กุฏิฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ สีสฆฏฺฏกุฏิยํฯ อโนณ เตน ภิกฺขุนาติ โยชนาฯ **ยสฺสา**ติ กุฏิยาฯ **อปริโภคนฺ**ติ น ปริภุญฺชิตพฺพํ, น ปริภุญฺชนารหนฺติ อโตฺถฯ **ปตาณี**ติ ปตนสฺส นิวารณา อาณิ อคฺคขีลาฯ สา หิ อาพนฺธํ นยติ ปวเตฺตตีติ **อาณี**ติ วุจฺจติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ มญฺจปีเฐ ฯ **น นิปฺปตนฺตี**ติ นิกฺขโนฺต หุตฺวา น ปตนฺติฯ **อาหจฺจปาท เก**ติ อเงฺค อาหนิตฺวา วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ ปเวสิตปาทเกฯ **นาคทนฺตกาทีสู**ติ นาคสฺส ทโนฺต วิ ยาติ นาคทนฺตโก, สทิสเตฺถ โก, โส อาทิ เยสํ เตติ นาคทนฺตกาทโย, เตสุฯ อาทิสเทฺทน ภิตฺติขีลาทโย สงฺคณฺหาตีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. มหลฺลกวิหารสิกฺขาปทํ

๑๓๕. นวเม **ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺสา**ติ ทฺวารพาหายฯ สา หิ ปิเฏฺฐ ทฺวินฺนํ กวาฏานํ สํ เอกโต ฆาโฏ ฆฏนํ สมาคโม เอตสฺสตฺถีติ ปิฏฺฐสงฺฆาโฏติ วุจฺจติฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ มหา อฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ มหาอฏฺฐกถาย วุตฺตวจนํฯ เอวํ ‘‘ตเทวา’’ติ เอตฺถาปิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ภควตาปี**ติ น มหาอฏฺฐกถาจริเยหิ เอว วุตฺตํ, อถ โข ภควตาปิ กโตติ โยชนาฯ ทฺวารพเนฺธน อคฺคฬสฺส อวินาภาวโต ‘‘อคฺคฬฏฺฐปนายา’’ติ วุเตฺตปิ อคฺคเฬน สห ทฺวารพนฺธฏฺฐปนายาติ อโตฺถว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘สกวาฏกทฺวารพนฺธฏฺฐปนายา’’ติฯ **อคฺคโฬ**ติ กวาฏผลโกฯ **อิมเมวตฺถนฺ**ติ มยา วุตฺตํ อิมํ เอว อตฺถํ สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อคฺคฬฏฺฐปนายา’’ติวจเนฯ **อธิปฺปาโย**ติ ภควโต อภิสนฺธิฯ **หิ**-สโทฺท วิตฺถารโชตโกฯ **กมฺปตี**ติ ภุสํ กมฺปติฯ **จลตี**ติ อีสํ จลติฯ **เตนา**ติ เตน สิถิลปตนเหตุนาฯ มาติกายํ, ปทภา ชนียญฺจ ‘‘อคฺคฬฏฺฐปนายา’’ติปทสฺส สมฺพนฺธาภาวโต ตสฺส สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ตตฺ ถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘อคฺคฬฏฺฐปนายา’’ติวจเน น วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ อตฺถสฺส กา รณสฺส อุปฺปตฺติ อตฺถุปฺปตฺติ, สาเยว **อฏฺฐุปฺปตฺตี**ติ วุจฺจติ ตฺถการสฺส ฏฺฐการํ กตฺวาฯ อธิการ โต ทฏฺฐโพฺพติ โยชนาฯ

ยํ ปน วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยสฺสา**ติ มหาวิหารสฺสฯ **อุปรี**ติ ทฺวารโต อุปริฯ **ตีสุ ทิสา สู**ติ อุโภสุ ปเสฺสสุ, อุปรีติ ตีสุ ทิสาสุฯ **ตตฺราปี**ติ ขุทฺทเก วิหาเรปิฯ **สา**ติ ภิตฺติฯ **อปริปูรอุป จาราปี**ติ สมนฺตา กวาฏปมาเณน อปริปูรอุปจาราปิฯ **อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทนา**ติ อุกฺกํส ปมาเณนฯ หตฺถปาสโต อติเรกํ น ลิมฺปิตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ ตีสุ ทิสาสุ เอว ลิมฺปิตโพฺพ น โหติ, เลโปกาเส สติ อโธภาเคปิ ลิมฺปิตโพฺพติ อาห ‘‘สเจ ปนสฺสา’’ติอาทิฯ **อสฺสา**ติ วิหา รสฺสฯ อาโลกํ สเนฺธนฺติ ปิทหนฺตีติ **‘‘อาโลกสนฺธี’’**ติ วุเตฺต วาตปานกวาฏกาเยวาติ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘วาตปานกวาฏกา วุจฺจนฺตี’’ติฯ วาตํ ปิวตีติ **วาตปานํ,** ทฺวารํ, ตสฺมึ ฐิตา กวาฏกา **วาตปานกวาฏกาฯ เต**ติ วาตปานกวาฏกา ปหรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ อาโลก สนฺธิมฺหิฯ **สพฺพทิสาสู**ติ อุโภสุ ปเสฺสสุ, เหฎฺฐา, อุปรีติ จตูสุ ทิสาสุฯ ‘‘ตสฺมา’’ติปทํ ‘‘ลิมฺปิต โพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วา’’ติปททฺวเย เหตุฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อาโลกสนฺธิปริกมฺมายา’’ติปเทฯ

อิมินาติ เสตวณฺณาทินาฯ **สพฺพเมตนฺ**ติ เอตํ สพฺพํ เสตวณฺณาทิกํฯ

ยนฺติ กิจฺจํฯ กตฺตพฺพํ กิจฺจนฺติ สมฺพนฺโธฯ สทฺทนฺตรพฺยวหิโตปิ ทฺวตฺติสโทฺท ปริยายสเทฺทน สมาโส โหตีติ อาห ‘‘ฉทนสฺส ทฺวตฺติปริยาย’’นฺติฯ เทฺว วา ตโย วา ปริยายา สมาหฏาติ **ทฺวตฺติปริยายํ** , สมาหาเร ทิคุ, ติสเทฺท ปเร ทฺวิสฺส อกาโร โหติฯ **ปริเกฺขโป**ติ อนุกฺกเมน ปริเกฺขโปฯ อปตฺยูปสคฺคสฺส ปฏิเสธวาจกตฺตา ‘‘อหริเต’’ติ วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อปหริเต’’ติ ปเทฯ ‘‘หริต’’นฺติ อิมินา อธิเปฺปตนฺติ สมฺพนฺโธฯ อาทิกปฺปกาเล อปรณฺณโต ปุเพฺพ ปวตฺตํ อนฺนํ **ปุพฺพณฺณํ,** อปรสฺมึ ปุพฺพณฺณโต ปจฺฉา ปวตฺตํ อนฺนํ **อปรณฺณํ,** นการทฺวยสฺส ณการทฺวยํ กตฺวาฯ **เตเนวา**ติ อธิเปฺปตตฺตา เอวฯ

วุตฺตนฺติ วปิตํ, ยถา ‘‘สุเมธภูโต ภควา’’ติเอตฺถ โพธึ อสมฺปโตฺตปิ โพธิสโตฺต สุเมธภูโต ‘‘ภควา’’ติ วุจฺจติ อวสฺสมฺภาวิยตฺตา, เอวํ หริตํ อสมฺปตฺตมฺปิ เขตฺตํ ‘‘หริต’’นฺติ วุจฺจติ อวสฺสมฺภาวิยตฺตาติ อตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘ยสฺมิมฺปิ เขเตฺต’’ติอาทินาฯ

อหริเตเยวาติ หริตวิรเห เอว เขเตฺตติ โยชนาฯ **ตตฺราปี**ติ อหริตเขเตฺตปิฯ ‘‘ปิฏฺฐิวํสสฺสา’’ติปทํ ‘‘ปเสฺส’’ติปเท สามฺยตฺถฉฎฺฐี, อิมินา ปกติเคหํ ทเสฺสติฯ ‘‘กูฏาคารกณฺณิกายา’’ติปทํ ‘‘อุปริ, ถูปิกายา’’ติปเท สามฺยตฺถฉฎฺฐี, อิมินา เอกกูฏยุเตฺต มาฬาทิเก ทเสฺสติฯ ฐิตํ ภิกฺขุนฺติ สมฺพนฺโธฯ นิสินฺนกํ ยํกญฺจิ ชนนฺติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ฐิตฏฺฐานสฺสฯ **อโนฺต**ติ อพฺภนฺตเร, **หิ** ยสฺมา **อยํ** โอกาโส ปตโนกาโสติ โยชนาฯ

๑๓๖. **ฉาทิตํ นามา**ติ เอตฺถ ฉาทิตสโทฺท ภาวโตฺถ โหติ, เตนาห ‘‘ฉาทน’’นฺติฯ **อุชุกเมวา**ติ ฉทนฏฺฐาปนโต อุทฺธํ อุชุกํ เอวฯ **ต**นฺติ ฉาทนํฯ **อปเนตฺวาปี**ติ นาเสตฺวาปิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ลพฺภติ, ตสฺมา, ปกฺกมิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปริเกฺขเปนา**ติ ปริวาเรน ฉาเทนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **อิธาปี**ติ ปริยายฉาทเนปิ อธิฏฺฐหิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **ตุณฺหีภูเตนา**ติ ตุณฺหีภูโต หุตฺวาฯ **ฉทนุปรี**ติ ฉทนสฺส อุปริฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ‘‘ตโต เจ อุตฺตริ’’นฺติ เอตฺถ ตโต ทฺวตฺติปริยายโต อุปรีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ติณฺณํ มคฺคานํ วา’’ติอาทิฯ

๑๓๗. กเรน หเตฺถน ลุนิตโพฺพ, ฉินฺทิตโพฺพ, ลาตโพฺพ คเหตโพฺพติ วา **กรโฬ**ติ กเต อตฺถปกรณาทิโต ติณมุฏฺฐิ เอวาติ อาห ‘‘ติณมุฏฺฐิย’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. สปฺปาณกสิกฺขาปทํ

๑๔๐. ทสเม **‘‘ชาน’’**นฺติ คจฺฉนฺตาทิคโณติ อาห ‘‘ชานโนฺต’’ติฯ สํ วิชฺชติ ปาโณ เอตฺถาติ **สปาณกํฯ เอต**นฺติ อุทกํฯ สยํ ชานโนฺตปิ ปเรน ชานาเปโนฺตปิ ชานาติเยว นามาติ อาห ‘‘ยถา ตถา วา’’ติฯ **สปาณกํ อุทก**นฺติ กรณเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํ, เตนาห ‘‘เตน อุทเกนา’’ติฯ **ปุเพฺพ**ติ ปถวิขณนสิกฺขาปทาทิเกฯ

ตตฺถาติ ‘‘สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา’’ติปเทฯ **ธาร**นฺติ โสตํฯ **มาติกํ ปมุข**นฺติ มาติกํ อภิมุขํฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเนฯ อญฺญโต ฐานโต อญฺญํ ฐานํ เนตีติ โยชนาฯ ‘‘สปาณกํ อุทก’’นฺติ สามญฺญวจนสฺสปิ วิเสเส อวฏฺฐานโต, วิเสสตฺถินา จ วิเสสสฺส อนุปโยชิตพฺพโต อิธ วิเสสอุทกนฺติ สนฺธายภาสิตตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทํ ปนา’’ติอาทิฯ อิทํ ปน น วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ย**นฺติ อุทกํ ‘‘คจฺฉตี’’ติปเท กตฺตาฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ อุทเกติฯ ทสมํฯ

ภูตคามวโคฺค ทุติโยฯ

๓. โอวาทวโคฺค

๑. โอวาทสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๑๔๔. ภิกฺขุนิวคฺคสฺส ปฐเม **เตส**นฺติ เถรานํฯ มหากุเลหิ นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตาติ โยชนาฯ กุลธีตโร วิชฺชมานคุณํ กถยนฺตีติ สมฺพนฺธฯ ‘‘ญาติมนุสฺสาน’’นฺติปทํ ‘‘กถยนฺตี’’ติปเท สมฺปทานํฯ **กุโต**ติ กสฺส เถรสฺส สนฺติกาติ อโตฺถฯ **เตส**นฺติ เถรานํ คุณนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘กเถตุ’’นฺติปทมเปกฺขิตฺวา ‘‘วิชฺชมานคุเณ’’ติ วตฺตเพฺพ อวตฺวา ‘‘วฎฺฎนฺตี’’ติปทมเปกฺขิย ‘‘วิชฺชมานคุณา’’ติ วุตฺตํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตโต**ติ กถนการณา อภิหรึสูติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อภิหรณเหตุนาฯ

เตสนฺติ ฉพฺพคฺคิยานํฯ **ตาสู**ติ ภิกฺขุนีสุฯ ‘‘ภิกฺขุนิโย’’ติปทํ ‘‘อุปสงฺกมิตฺวา’’ติปเท กมฺมํฯ ฉพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขุนีสุ อุปสงฺกมนํ ลาภตณฺหาย โหติ, ภิกฺขุนีนํ ฉพฺพคฺคีสุ อุปสงฺกมนํ จลจิตฺตตาย โหตีติ อญฺญมญฺญูปสงฺกมนฺตานํ วิเสโสฯ ติรจฺฉานภูตา กถา **ติรจฺฉานกถา** นิรตฺถกกถาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ติรจฺฉานกถนฺตี’’ติฯ **สคฺคมคฺคคมเนปี**ติ ปิสโทฺท โมกฺขคมเน ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ ราชาโน อารพฺภ ปวตฺตา กถา **ราชกถา**ฯ อาทิสเทฺทน โจรกถาทโย สงฺคณฺหาติฯ

๑๔๗. **เต ภิกฺขู**ติ ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ภเวยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ อทิฎฺฐํ สจฺจํ เยหีติ **อทิฎฺฐสจฺจา,** เตสํ ภาโว **อทิฎฺฐสจฺจตฺตํ,** ตสฺมา อทิฎฺฐสจฺจตฺตา พนฺธิตฺวาติ โยชนาฯ **เนส**นฺติ ฉพฺพคฺคิยานํฯ **อเญฺญเนว อุปาเยนา**ติ อลทฺธสมฺมุติโต อเญฺญเนว ลทฺธสมฺมุติสงฺขาเตน การเณน กตฺตุกาโมติ สมฺพโนฺธฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํ ปจฺฉา, อุปรีติ อโตฺถฯ **กโรโนฺต วา**ติ ปริพาหิเร กโรโนฺต เอว หุตฺวา อาหาติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ยสฺมา น ภูตปุพฺพานิ, อิติ ตสฺมา ปริพาหิรํ กโรโนฺต วาติ อโตฺถฯ

ตตฺถาติ ‘‘อนุชานามี’’ติอาทิวจเนฯ **สีลวา**ติ เอตฺถ วนฺตุสโทฺท ปสํสเตฺถ จ อติสยเตฺถ จ นิจฺจโยคเตฺถ จ โหติฯ **ตสฺสา**ติ ลทฺธสมฺมุติกสฺสฯ **ต**นฺติ สีลํฯ ปาติโมกฺขสํวรสทฺทานํ กมฺมธารยภาวํ, เตหิ จ สํวุตสทฺทสฺส ตปฺปุริสภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปาติโมโกฺขวา’’ติอาทิฯ ตตฺถ เอวสเทฺทน กมฺมธารยภาวํ, เอนสเทฺทน จ ตปฺปุริสภาวํ ทเสฺสตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

วตฺตตีติ อตฺตภาวํ ปวเตฺตติฯ การิตปจฺจโย หิ อทสฺสนํ คโตฯ อิมินา อิริยาปถวิหาร ทิพฺพวิหาร พฺรหฺมวิหาร อริยวิหาเรสุ จตูสุ วิหาเรสุ อตฺตภาววตฺตนํ อิริยาปถวิหารํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอต**นฺติ ‘‘ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรตี’’ติวจนํฯ **วิภเงฺค**ติ ฌานวิภเงฺคฯ

‘‘สีล’’นฺติอาทีนิ อฎฺฐ ปทานิ ตุลฺยาธิกรณานิฯ อยํ ปเนตฺถ สมฺพโนฺธ – สีลํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา ปติฎฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร โมกฺขํ ปโมกฺขนฺติฯ **สมาปตฺติยา**ติ สมาปตฺตตฺถายฯ ‘‘อุเปโต’’ติอาทีนิ สตฺต ปทานิ อญฺญมญฺญเววจนานิฯ ตตฺถ **อุปปโนฺน**ติ ยุโตฺต อนุยุโตฺตฯ **สมนฺนาคโต**ติ สมนฺตโต อนุ ปุนปฺปุนํ อาคโตติ สมนฺนาคโต, สมงฺคีภูโตติ อโตฺถฯ เอตฺถ หิ สํสโทฺท สมนฺตตฺถวาจโก, อนุสโทฺท นอุปจฺฉินฺนตฺถวาจโกฯ **เตนา**ติ เตน การเณนฯ **ปาเลตี**ติ อตฺตภาวํ พาธนโต รกฺขติฯ **ยเปตี**ติ อตฺตภาโว ปวตฺตติฯ **ยาเปตี**ติ อตฺตภาวํ ปวตฺตาเปติฯ ยป ยาปเนฯ ยาปนํ ปวตฺตนนฺติ หิ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตํ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ ปการนฺตธาตุ)ฯ **วิหรตี**ติ เอตฺถ เอโก อาการตฺถวาจโก อิติสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐ, อิติ วุจฺจติ, อิติ วุตฺตนฺติ วา โยชนาฯ

อาจารโคจรสทฺทานํ ทฺวนฺทภาวํ, เตหิ จ สมฺปนฺนสทฺทสฺส ตปฺปุริสภาวํ ทเสฺสนฺโต อาห **"อาจารโคจรสมฺปนฺโน"**ติอาทิฯ ตตฺถ จสเทฺทน ทฺวนฺทภาวํ, เอนสเทฺทน จ ตปฺปุริสภาวํ ทเสฺสติฯ **อณุ**สโทฺท อปฺปโตฺถ, **มตฺต**สโทฺท ปมาณโตฺถติ อาห "อปฺปมตฺตเกสู"ติฯ "ทสฺสน สีโล"ติอิมินา **"ทสฺสาวี"**ติเอตฺถ อาวีสทฺทสฺส ตสฺสีลตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ "สมาทายา"ติ เอตฺถ สํปุพฺพอาปุพฺพสฺส ทาสทฺทสฺส กมฺมาเปกฺขตฺตา ตสฺส กมฺมํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ "ตํ ตํ สิกฺขาปท"นฺติฯ อิมินา "สิกฺขาปเทสู"ติ อุปโยคเตฺถ ภุมฺมวจนนฺติ ทเสฺสติฯ อถ วา **สิกฺขาปเทสู**ติ นิทฺธารณเตฺถ ภุมฺมวจนเมตํฯ "ตํ ตํ สิกฺขาปท"นฺติ กมฺมํ ปน อชฺฌาหริตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **"สมาทายา"**ติ เอตฺถ สํสทฺทสฺส จ อาปุพฺพสฺส ทาสทฺทสฺส จ ยการสฺส จ อตฺถํ ทเสฺสตุํ "สาธุกํ คเหตฺวา"ติ วุตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ อิมิสฺสํ อฏฺฐกถายํฯ วิตฺถาโร ปน คเหตโพฺพติ โยชนาฯ **โย**ติ กุลปุโตฺตฯ

อสฺสาติ ลทฺธสมฺมุติกสฺสฯ ยํ ตํ พหุ สุตํ นาม อตฺถิ, ตํ น สุตมตฺตเมวาติ โยชนาฯ **มญฺชูสาย**นฺติ เปฬายํฯ สา หิ สามิกสฺส สธนตฺตํ มญฺญเต อิมายาติ "มญฺชูสา"ติ วุจฺจติฯ มญฺชูสายํ รตนํ สนฺนิจิตํ วิย สุตํ สนฺนิจิตํ อสฺมึ ปุคฺคเลติ โยชนา, **เอเตนา**ติ "สนฺนิจิต"นฺติปเทน, ทเสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ ลทฺธสมฺมุติโก ภิกฺขุฯ **สนฺนิจิตรตนเสฺสวา**ติ สนฺนิจิตรตนสฺส อิวฯ **ต**นฺติ "เย เต ธมฺมา"ติอาทิวจนํฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเทฯ **อสฺสา**ติ ลทฺธสมฺมุติกสฺส ภิกฺขุโนฯ **ตตฺถา**ติ "วจสา ปริจิตา"ติอาทิวจเนฯ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ปคุณา**ติ อุชุกาฯ อุชุโก หิ อชิมฺหตฺตา ปกโฏฺฐ อุตฺตโม คุโณติ อเตฺถน "ปคุโณ"ติ วุจฺจติฯ **อนุเปกฺขิตา**ติ ปุนปฺปุนํ อุปคนฺตฺวา อิกฺขิตา, ปสฺสิตา ทสฺสิตาติ อโตฺถฯ **อตฺถโต**ติ อภิเธยฺยตฺถโต, อฏฺฐกถาโตติ อโตฺถฯ **การณโต**ติ ธมฺมโต, ปาฬิโตติ อโตฺถฯ **ทิฏฺฐิ**สทฺทสฺส ปญฺญาสทฺทเววจนตฺตา "ปญฺญายา"ติ วุตฺตํฯ **สุปฺปฏิวิทฺธา**ติ สุฏฺฐุ อกฺขานํ อินฺทฺริยานํ ปฏิมุขํ กตาฯ

"พหุสฺสุโต"ติ เอตฺถ พหุสฺสุตสฺส ติวิธภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห "อยํ ปนา"ติอาทิฯ นิสฺสยโต มุจฺจตีติ **นิสฺสยมุจฺจนโก**ฯ ปริสํ อุปฏฺฐาเปตีติ **ปริสุปฏฺฐาโก**ฯ ภิกฺขุนิโย โอวทตีติ ***ภิกฺขุโนวาทโก***ฯ **ตตฺถา**ติ ติวิเธสุ พหุสฺสุเตสุฯ นิสฺสยมุจฺจนเกน เอตฺตกํ อุคฺคเหตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุปสมฺปทายา**ติ อุปสมฺปาเทตฺวาฯ ปญฺจ วสฺสานิ เอตสฺสาติ **ปญฺจวโสฺส**ฯ เตน อุคฺคเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ **สพฺพนฺติเมนา**ติ สเพฺพสํ ปริเจฺฉทานํ อเนฺต ลามเก ปวเตฺตนฯ **ปคุณา**ติ อชิมฺหา อุชุกาฯ **วาจุคฺคตา**ติ ตเสฺสว เววจนํฯ ยสฺส หิ ปาฬิปาฐา สชฺฌายนกาเล ปคุณา โหนฺติ, ตสฺส วาจุคฺคตาฯ ยสฺส วา ปน วาจุคฺคตา โหนฺติ, ตสฺส ปคุณาฯ ตสฺมา ตานิ ปทานิ อญฺญมญฺญการณเววจนานิฯ **ปกฺขทิวเสสู**ติ ชุณฺหปกฺขกาฬปกฺขปริยาปเนฺนสุ ทิวเสสุฯ **ธมฺมสาวนตฺถายา**ติ สมฺปตฺตานํ ปริสานํ ธมฺมสฺส สาวนตฺถาย สุณาปนตฺถายาติ อธิปฺปาโยฯ **สาวนตฺถายา**ติ เอตฺถ ยุปจฺจยปรตฺตา การิตปจฺจโย โลโป โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตสฺมา สาวียเต สุณาปียเต **สาวน**นฺติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ภาณวารา อุคฺคเหตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **สมฺปตฺตาน**นฺติ อตฺตโน สนฺติกํ สมฺปตฺตานํฯ **ปริกถนตฺถายา**ติ ปริสฺสเงฺคน อาลิงฺคเนน กถนตฺถํ, อปฺปสทฺทสงฺขาตาย วาจาย กถนตฺถนฺติ อโตฺถฯ "กถามโคฺค"ติ วุตฺตตฺตา วตฺถุกถาเยว อธิเปฺปตา, น สุตฺตสงฺขาโต ปาฬิปาโฐฯ อนุ ปจฺฉา, ปุนปฺปุนํ วา ทายกา โมทนฺติ เอตายาติ **อนุโมทนา**ฯ ฌานํ วา มโคฺค วา ผลํ วา **สมณธโมฺม** นามฯ ตสฺส กรณตฺถํ อุคฺคเหตพฺพนฺติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ จตูสุ ทิสาสุ อปฺปฏิหโตติ **จาตุทฺทิโส,** อปฺปฏิหตเตฺถ ณปจฺจโยฯ

ปริสุปฏฺฐาปเกน กาตพฺพาติ โยชนาฯ **อภิวินเย**ติ อญฺญมญฺญปริจฺฉิเนฺน วินยปิฏเกฯ **เทฺว วิภงฺคา**ติ ภิกฺขุวิภงฺโค จ ภิกฺขุนิวิภงฺโค จฯ อสโกฺกเนฺตน ปริสุปฏฺฐาปเกน ภิกฺขุนาติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ อตฺตโน อตฺถาย อุคฺคเหตพฺพํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปริสาย อตฺถาย อุคฺคเหตพฺพํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริสาย ปนา’’ติอาทิฯ **อภิธเมฺม**ติ อญฺญมญฺญปริจฺฉิเนฺน สุตฺตเนฺตปิฏเก เอว, น อภิธมฺมปิฏเกฯ **ตโย วคฺคา**ติ สคาถาวโคฺค นิทานวโคฺค ขนฺธวโคฺคติ ตโย วคฺคาฯ **วา**สโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ **เอกนฺ**ติ เอกํ นิปาตํฯ **ตโต ตโต**ติ นิกายโตฯ **สมุจฺจยํ กตฺวา**ติ ราสึ กตฺวาฯ **น วฺตฺตนฺ**ติ อฏฺฐกถาสุ น กถิตํฯ ยสฺส ปน นตฺถิ, โส น ลภตีติ โยชนาฯ **สุตฺตเนฺต จา**ติ สุตฺตเนฺตปิฏเก ปนฯ **อุคฺคหิโต**ติ สรูปกถเนน คหิโต, อุจฺจาริโตติ อโตฺถฯ **ทิสาปาโมโกฺข**ติ ทิสาสุ ฐิตานํ ภิกฺขุอาทีนํ ปาโมโกฺขฯ **เยน กามํ คโม**ติ ยถากามํ คโมฯ

จตูสุ นิกาเยสูติ ขุทฺทกนิกายโต อเญฺญสุ ทีฆนิกายาทีสุฯ **เอกเสฺสา**ติ อญฺญตรสฺส เอกสฺส ฯ **เอกนิกาเยนา**ติ เอกสฺมึ นิกาเย ลทฺธนเยนฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตตฺถา**ติ จตุปฺปกรณสฺส อฏฺฐกถายํฯ **นานตฺถนฺ**ติ นานาปโยชนํฯ **ตนฺ**ติ วินยปิฏกํฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตกปมาเณน ปคุเณนฯ **โหตี**ติ อิติสโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ อิติ ปริสมาปนํ เวทิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

อุภยานิ โข ปนสฺสาติ อาทิ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญสฺมินฺ**ติ วินยปิฏกโต อิตรสฺมึฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อุภยานิ โข ปนสฺสา’’ติอาทิวจเนฯ ยถา เยนากาเรน อาคตานิ, ตํ อาการํ ทเสฺสตุนฺติ โยชนาฯ **ปทปจฺจาภฏฺฐสงฺกรโทสวิรหิตานี**ติ ปทานํ ปจฺจาภฏฺฐสงฺกรภูเตหิ โทเสหิ วิรหิตานิฯ เอตฺถ จ **ปทปจฺจาภฏฺฐนฺ**ติ ปทานํ ปฏินิวตฺติตฺวา อาภสฺสนํ คฬนํ, จุตนฺติ อโตฺถฯ **ปทสงฺกรนฺ**ติ ปทานํ วิปตฺติ, วินาโสติ อโตฺถฯ **‘‘สุตฺตโส’’**ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ขนฺธกปริวารสุตฺตํ เอว คเหตพฺพนฺติ อาห ‘‘ขนฺธกปริวารโต’’ติฯ **อนุพฺยญฺชนโส**ติ เอตฺถ พฺยญฺชนสโทฺท อกฺขรสฺส จ ปทสฺส จ วาจโกติ อาห ‘‘อกฺขรปทปาริปูริยา จา’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

‘‘สิถิลธนิตาทีน’’นฺติปทํ ‘‘วจเนนา’’ติปเท กมฺมํ, ‘‘วจเนนา’’ติปทํ ‘‘สมฺปนฺนาคโต’’ติปเท เหตุ, ‘‘วิสฺสฏฺฐาย อเนลคฬาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา’’ติปทานิ ‘‘วาจายา’’ติปเท วิเสสนานิฯ **สิถิลธนิตาทีนนฺ**ติ อาทิสเทฺทน นิคฺคหิตวิมุตฺตสมฺพนฺธววตฺถิตทีฆ รสฺส ครุ ลหุ สงฺขาตา อฏฺฐ พฺยญฺชนพุทฺธิโย สงฺคณฺหาติฯ **ยถาวิธานวจเนนา**ติ อกฺขรจินฺตกานํ ยถา สํวิทหนวจเนนฯ วาจาเยว กรียติ กถียติ อุจฺจารียติ **วากฺกรณํ** จการสฺส กการํ กตฺวาฯ **หี**ติ ตเทว ยุตฺตํฯ มาตุคาโม ยสฺมา สรสมฺปตฺติรโต, ตสฺมา หีเฬตีติ โยชนาฯ ‘‘สรสมฺปตฺติรหิต’’นฺติปทํ ‘‘วจน’’นฺติปเท วิเสสนภาเวน วิเสสํ กตฺวา ‘‘หีเฬตี’’ติปเท เหตุภาเวน สมฺปชฺชนโต เหตุอโนฺตคธวิเสสนนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สพฺพาสนฺ**ติ ภิกฺขุนีนํฯ ‘‘สีลาจารสมฺปตฺติยา’’ติอิมินา ชาติโคตฺต รูป โภคาทินาติอตฺถํ นิวเตฺตติฯ **การณญฺจา**ติ อฏฺฐกถญฺจฯ **ตเชฺชตฺวา**ติ อุเพฺพเชตฺวาฯ **ตาสนฺ**ติ ภิกฺขุนีนํฯ **คิหิกาเล**ติ ภิกฺขุโนวาทกสฺส คิหิกาเล อนชฺฌาปนฺนปุโพฺพ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **หิ** ตเทว ยุตฺตํฯ ‘‘มาตุคาโม’’ติปทํ ‘‘น กโรตี’’ติปเท สุทฺธกตฺตา, ‘‘อุปฺปาเทตี’’ติปเท เหตุกตฺตาฯ ฐิตสฺส ภิกฺขุโน ธมฺมเทสนายาปีติ โยชนาฯ **อปิ**สโทฺท ครหโตฺถฯ **วิสภาเคหี**ติ วิรุเทฺธหิ วตฺถารมฺมเณหิฯ **อยุตฺตฏฺฐาเน**ติ ปพฺพชิตานํ อนนุรูปฏฺฐาเนฯ **ฉนฺทราคนฺ**ติ พลวตณฺหํฯ **เตนา**ติ เตน เหตุนาฯ

‘‘เอตฺถ จา’’ติอาทิมฺหิ อยํ ปน สงฺคโห –

> ‘‘สีลวา พหุสฺสุโต จ, สฺวาคโต จ สฺวาจโก;
> ปิโย ปฏิพโล จาปิ, นชฺฌาปโนฺน จ วีสตี’’ติฯ

๑๔๘. **วตฺถุสฺมิ**นฺติ อฎฺฐุปฺปตฺติยํฯ กการโลปํ กตฺวา ครุธมฺมาติ วุจฺจนฺตีติ อาห ‘‘ครุเกหิ ธเมฺมหี’’ติฯ **เต**ติ ครุธมฺมาฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ ‘‘เอกโต’’ติ สามเญฺญน วุตฺตวจนสฺส วิเสเสน ค เหตพฺพตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก’’ติฯ **ยถาวตฺถุกเมวา**ติ ปาจิตฺติยเมวฯ ตญฺหิ วตฺถุสฺส อาปตฺติการณสฺส อนุรูปํ ปวตฺตตฺตา ‘‘ยถาวตฺถุก’’นฺติ วุจฺจติฯ

๑๔๙. **ปาโต**ติ ปเคว, ปฐมนฺติ อโตฺถฯ อสมฺมฎฺฐํ สมฺมชฺชิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ อ สมฺมชฺชเน โทสํ ปากฎํ กโรโนฺต อาห ‘‘อสมฺมฎฺฐํ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ ตปฺปากฎีกรณโชตโกฯ **ต**นฺติ ปริเวณํฯ ทิสฺวา ภเวยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อโสตุกามานํ วิย ภวนเหตุนาฯ ปริเวณ สมฺมชฺชนสฺส อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปานียปริโภชนียอุปฎฺฐานสฺส ตเมว ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อ โนฺต คามโต ปนา’’ติ อาทิฯ **ตสฺมิ**นฺติ ปานียปริโภชนีเยฯ

สาขาภงฺคมฺปีติ ภญฺชิตพฺพสาขมฺปิฯ **ทุติโย**ติ วิญฺญู ปุริโส ทุติโยฯ นิสีทิตพฺพฎฺฐานํ ท เสฺสโนฺต อาห ‘‘นิสีทิตพฺพ’’นฺติอาทิฯ ‘‘วิหารมเชฺฌ’’ติ สามญฺญโต วตฺวา วิเสสโต ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ทฺวาเร’’ติฯ โอสรนฺติ อวสรนฺติ เอตฺถาติ **โอสรณํ,** ตญฺจ ตํ ฐานเญฺจติ **โอสรณฎฺฐานํ,** ตสฺมิํฯ **สมคฺคตฺถา**ติ เอตฺถ สํปุโพฺพ จ อาปุโพฺพ จ คมฺสโทฺท โหติ, ตโต หิยฺยตฺตนีสงฺขาตํ ตฺถวจนํ วา โหติ, ปญฺจมีสงฺขาตสฺส ถวจนสฺส ตฺถตฺตํ วา โหติ, สํโยคปรตฺตา อา อุปสโคฺค รโสฺส จ โหติ, อิติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมฺมา อาคตตฺถา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘สมฺมา’’ติปเทน สํสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘อา’’อิติปเทน อาตฺยูปสคฺคํ, ‘‘คต’’อิติปเทน คมฺธาตุํ, ‘‘ตฺถ’’อิติป เทน หิยฺยตฺตนีสงฺขาตํ ตฺถวจนํ วา, ปญฺจมีสงฺขาตสฺส ถวจนสฺส ตฺถตฺตํ วา ทเสฺสติฯ อยํ ปเนตฺ ถโตฺถ – สมํ ตุเมฺห อาคตตฺถาติฯ ปญฺจมีสงฺขาตสฺส ถวจนสฺส ตฺถตฺตกาเล สมํ ตุเมฺห อาคา อตฺถ ภวถาติฯ ‘‘อาคจฺฉนฺตี’’ติปเทน **‘‘วตฺตนฺตี’’**ติ เอตฺถ วตฺธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘ปคุณา วาจุคฺคตา’’ติปเทหิ อธิปฺปายํ ทเสฺสติฯ **ปาฬี**ติ ครุธมฺมปาฬิฯ

ตตฺถาติ ตสฺสํ ปาฬิยํ, เตสุ วา อภิวาทนาทีสุ จตูสุฯ **มคฺคสมฺปทาน**นฺติ มคฺคํ ปริหริตฺวา ภิกฺขุสฺส โอกาสทานํฯ **พีชน**นฺติ พีชนิยา วิธูปนํฯ **ปานียาปุจฺฉน**นฺติ ปานียสฺส อาปุจฺฉนํฯ อาทิสเทฺทน ปริโภชนียาปุจฺฉนาทิกํ สงฺคณฺหาติฯ **เอตฺถ จา**ติ เอเตสุ จตูสุ อภิวาทนาทีสุฯ ‘‘อโนฺต คาเม วา’’ติอาทีนิ ฉ ปทานิ ‘‘กาตพฺพเมวา’’ติปเท อาธาโรฯ **ราชุสฺสารณายา**ติ รโญฺญ อานุภาเวน ชนานํ อุสฺสารณายฯ มหาภิกฺขุสโงฺฆ สนฺนิปตติ เอตฺถาติ **มหาสนฺนิปาตํ,** ตสฺมิํ มหาสนฺนิปาเต ฐาเน นิสิเนฺน สตีติ โยชนาฯ **ปจฺจุฎฺฐาน**นฺติ ปฎิกเจฺจว อุฎฺฐานํฯ **ตํ ต**นฺติ สามีจิกมฺมํฯ

สกฺกตฺวาติ จิตฺตีกตฺวา, สํ อาทรํ กตฺวาติ อโตฺถฯ เตนาห ‘‘ยถา กโต’’ติอาทิฯ **ติณฺณํ กิจฺจาน**นฺติ ‘‘สกฺกตฺวา ครุํกตฺวา มาเนตฺวา’’ติสงฺขาตานํ ติณฺณํ กิจฺจานํฯ อนียสโทฺท กมฺม โตฺถติ อาห ‘‘น อติกฺกมิตโพฺพ’’ติฯ

นตฺถิ ภิกฺขุ เอตฺถาติ **อภิกฺขุโก** อาวาโส, โส กิตฺตเก ฐาเน อภิกฺขุโก, โย อาวาโส อภิ กฺขุโก นาม โหตีติ อาห ‘‘สเจ’’ติ อาทิฯ ‘‘อุปสฺสยโต’’ติปทํ ‘‘อพฺภนฺตเร’’ติปเท อปาทานํฯ **เอตฺถา**ติ อภิกฺขุเก อาวาเสฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตโต**ติ อชฺฌโมยชนพฺภนฺตเร ฐิตอาวาสโตฯ **ปร**นฺติ อญฺญสฺมิํ อาวาเส, ภุมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ **ปจฺฉาภตฺต**นฺติ ภตฺตโต ปจฺฉาฯ **ตตฺถา**ติ อภิ กฺขุเก อาวาเสฯ ‘‘ภิกฺขุนิโย’’ติปทํ ‘‘วทนฺตี’’ติปเท กมฺมํฯ **วุตฺตปฺปมาเณ**ติ อชฺฌโมย ชนพฺภนฺตรสงฺขาเต วุตฺตปฺปมาเณฯ **สาขามณฺฑเปปี**ติ สาขาย ฉาทิตมณฺฑเปปิฯ **ปิ**สเทฺทน อาวาเส ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **วุตฺถา**ติ วสิตาฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอกรตฺตํ วสิตมเตฺตนฯ **เอตฺถา**ติ สภิกฺขุเก อาวาเสฯ อุปคจฺฉนฺตีหิ ภิกฺขุนีหิ ยาจิตพฺพาติ โยชนาฯ **ปกฺขสฺสา**ติ

อาสฬฺหีมาสสฺส ชุณฺหปกฺขสฺสฯ ''เตรสิย''นฺติปเทน อวยวิอวยวภาเวน โยเชตพฺพํฯ **มยนฺ**ติ อเมฺหฯ **ยโต**ติ เยน อุชุนา มเคฺคนาติ สมฺพโนฺธฯ เตนาห ''เตน มเคฺคนา''ติฯ **อเญฺญน มเคฺคนา**ติ อุชุมคฺคโต อเญฺญน ชิมฺหมเคฺคนฯ **อยนฺ**ติ อยํ อาวาโสฯ **ตโต**ติ ภิกฺขูนํ อาวาสโต, ภิกฺขุนิอุปสฺสยโต วา, อิทเมว ยุตฺตตรํฯ วกฺขติ หิ ''อมฺหากํ อุปสฺสยโต คาวุตมเตฺต''ติฯ **เขมฏฺฐาเน**ติ อภยฏฺฐาเนฯ ตญฺหิ ขียนฺติ ภยา เอตฺถาติ **เขมํ,** เขมญฺจ ตํ ฐานเญฺจติ เขมฏฺฐานนฺติ กตฺวา ''เขมฏฺฐาน''นฺติ วุจฺจติฯ **ตาหิ ภิกฺขุนีหี**ติ อชฺฌโยชนมเตฺต ฐาเน วสนฺตีหิฯ **ตา ภิกฺขุนิโย**ติ คาวุตมเตฺต ฐาเน วสนฺติโยฯ **อนฺตรา**ติ ตุมฺหากํ, อมฺหากญฺจ นิวาสนฏฺฐานสฺส, นิวาสนฏฺฐานโต วา อนฺตเร เวมเชฺฌฯ ภุมฺมเตฺถ เจตํ นิสฺสกฺกวจนํฯ ฐิเต มเคฺคติ สมฺพโนฺธ ''สนฺติกา''ติปทํ ''อาคต''อิติปเท อปาทานํฯ **ตตฺถา**ติ อญฺญาสํ ภิกฺขุนีนํ อุปสฺสเยฯ อิติ ยาจิตพฺพาติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ภิกฺขูนํ ยาจิตพฺพโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ

จาตุทฺทเสติ อาสฬฺหีมาสสฺส ชุณฺหปกฺขสฺส จตุทฺทสนฺนํ ทิวสานํ ปูรเณ ทิวเสฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ วิหาเรฯ ''โอวาท''นฺติปทํ ''อนุ''อิติปเท กมฺมํฯ **อนุชีวนฺติโย**ติ อนุคนฺตฺวา ชีวนํ วุตฺตึ กโรนฺติโยฯ วุตฺตา ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ทุติยทิวเส**ติ อาสฬฺหีปุณฺณมิยํฯ **อถา**ติ ปกฺกมนานนฺตรํฯ **เอตฺถา**ติ ภิกฺขูนํ ปกฺกนฺตตฺตา อปสฺสเนฯ ''อาโภคํ กตฺวา''ติอิมินา อาโภคํ อกตฺวา วสิตุํ น วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ สภิกฺขุกาวาสํ คนฺตพฺพเมวาติ อธิปฺปาโยฯ **สา**ติ วสฺสเจฺฉทาปตฺติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เกนจิ การเณนา**ติ ภิกฺขาจารสฺส อสมฺปทาทินา เกนจิ นิมิเตฺตนฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ภิกฺขูนํ ปกฺกนฺตาทิการณา อภิกฺขุกาวาเส วสนฺติยา กึ อภิกฺขุกาวาเสว ปวาเรตพฺพนฺติ อาห ''ปวาเรนฺติยา ปนา''ติอาทิฯ

อนฺวทฺธมาสนฺติ เอตฺถ อนุสโทฺท วิจฺฉตฺถวาจโก กมฺมปฺปวจนีโย, เตน ปโยคตฺตา ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ''อทฺธมาเส อทฺธมาเส''ติฯ **ปจฺจาสีสิตพฺพา**ติ เอตฺถ ปติปุโพฺพ จ อาปุโพฺพ จ สิธาตุ อิจฺฉเตฺถติ อาห ''อิจฺฉิตพฺพา''ติฯ สิธาตุยา เทฺวภาโว โหติฯ อาปุโพฺพ สิสิ อิจฺฉายนฺติปิ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตํฯ **ตตฺถา**ติ ''อุโปสถปุจฺฉก''นฺติวจเนฯ **ปกฺขสฺสา**ติ ยสฺส กสฺสจิ ปกฺขสฺสฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ โอวาทสฺส ยาจนํ **โอวาโท** อุตฺตรปทโลเปน, โสเยว อโตฺถ ปโยชนํ **โอวาทโตฺถ,** ตทตฺถายฯ **ปาฏิปททิวสโต**ติ ทุติยทิวสโตฯ โส หิ จโนฺท วุทฺธิญฺจ หานิญฺจ ปฏิมุขํ ปชฺชติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา **ปาฏิปโท**ติ วุจฺจติฯ **อิตี**ติ เอวํ วุตฺตนเยนฯ ภควา ปญฺญเปตีติ โยชนาฯ **อญฺญสฺสา**ติ ธมฺมสฺสวนกมฺมโต อญฺญสฺสฯ **นิรนฺตรนฺ**ติ อภิกฺขณํ, ''ปญฺญเปตี''ติปเท ภาวนปุํสกํฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **เอวญฺจ สตี**ติ เอวํ พหูปกาเร สติ จฯ **ยนฺ**ติ ยํ ธมฺมํฯ **สาตฺถิกนฺ**ติ สปโยชนํฯ **ยถานุสิฏฺฐนฺ**ติ อนุสิฏฺฐิยา อนุรูปํฯ สพฺพาเยว ภิกฺขุนิโยปีติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ

โอวาทํ คจฺฉตีติ โอวาทํ ยาจิตุํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามํ คจฺฉติฯ **น โอวาโท คนฺตโพฺพ**ติ โอวาทํ ยาจิตุํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาราโม น คนฺตโพฺพฯ **โอวาโท**ติ จ อุปโยคเตฺถ ปจฺจตฺตวจนนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อิตรถา หิ สทฺทปโยโค วิรุเชฺฌยฺยฯ **โอวาทํ คนฺตุนฺ**ติ โอวาทํ ยาจนตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามํ คนฺตุํฯ

''เทฺว ติโสฺส ภิกฺขุนิโย''ติปทํ ''ยาจิตฺวา''ติปเท ทุติยากมฺมํฯ ''เปเสตพฺพา''ติปเท ปฐมากมฺมํฯ **โอวาทูปสงฺกมนนฺ**ติ โอวาทสฺส คหณตฺถาย อุปสงฺกมนํฯ **อารามนฺ**ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามํฯ **ตโต**ติ คมนโต ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ โอวาทปฏิคฺคาหเกน ภิกฺขุนาฯ **ตนฺ**ติ สมฺมตํ ภิกฺขุํฯ

อุสฺสหตีติ สโกฺกติฯ **ปาสาทิเกนา**ติ ปสาทํ อาวเหน ปสาทชนเกน กายวจีมโนกเมฺมนาติ อโตฺถฯ **สมฺปาเทตู**ติ ติวิธํ สิกฺขํ สมฺปาเทตุฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน ‘‘ปาสาทิเกน สมฺปาเทตู’’ติ วจนมเตฺตนฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ **เอตนฺ**ติ ‘‘ตาหี’’ติวจนํฯ

เอตฺถ จ ภิกฺขูนํ สงฺฆคณปุคฺคลวเสน วจนวาโร ติวิโธ โหติ, ตํ ติวิธํ วจนวารํ ภิกฺขุนีนํ สงฺฆคณปุคฺคลวเสน ตีหิ วจนวาเรหิ คุณิตํ กตฺวา นว วจนวารา โหนฺติ, ตํ อาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺรายํ วจนกฺกโม’’ติฯ **ตตฺรา**ติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ วจนากาโร ปากโฏวฯ

เอกา ภิกฺขุนี วา พหูหิ ภิกฺขุนีอุปสฺสเยหิ โอวาทตฺถาย เปสิเต วจนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ จ อยฺยา’’ติอาทิฯ

เตนาปีติ โอวาทปฏิคฺคาหเกนาปิ ‘‘โอวาท’’นฺติปทํ ‘‘ปฏิคฺคาหเกนา’’ติ ปเท กมฺมํฯ ปุน ‘‘โอวาท’’นฺติปทํ ‘‘อปฏิคฺคเหตุ’’นฺติปเท กมฺมํฯ พลติ อสฺสาสปสฺสาสมเตฺตน ชีวติ, น ปญฺญาชีวิเตนาติ **พาโล**ฯ คิลายติ รุชตีติ **คิลาโน**ฯ คมิสฺสติ คนฺตุํ ภโพฺพติ **คมิโก**ฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – คนฺตุํ ภโพฺพ โย ภิกฺขุ คมิสฺสติ คมนํ กริสฺสติ, อิติ ตสฺมา โส ภิกฺขุ คมิโก นามฯ อถ วา โย ภิกฺขุ คนฺตุํ ภพฺพตฺตา คมิสฺสติ คมนํ กริสฺสติ, อิติ ตสฺมา โส ภิกฺขุ คมิโก นามาติฯ ‘‘ภโพฺพ’’ติ จ เหตฺวโนฺตคธวิเสสนํฯ

ตตฺถาติ พาลาทีสุ ตีสุ ปุคฺคเลสุฯ **ทุติยปกฺขทิวเส**ติ ปาฏิปทโต ทุติยปกฺขทิวเสฯ **อุโปสถเคฺค**ติ อุโปสถเคเหฯ ตณฺหิ อุโปสถํ คณฺหนฺติ, อุโปสโถ วา คยฺหติ อสฺมินฺติ **‘‘อุโปสถคฺค’’**นฺติ วุจฺจติฯ ตสฺมิํ อุโปสถเคฺคฯ ‘‘อนาโรเจตุ’’นฺติ วจนสฺส ญาปกํ ทเสฺสตฺวา ‘‘อปจฺจาหริตุ’’นฺติ วจนสฺส ตเมว ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปรมฺปิ วุตฺต’’นฺติอาทิฯ

ตตฺถาติ โอวาทปฏิคฺคาหเกสุ ภิกฺขูสุฯ **โน จสฺสา**ติ โน เจ อสฺสฯ **สภํ วา**ติ สมชฺชํ วาฯ สา หิ สห ภาสนฺติ เอตฺถ, สเนฺตหิ วา ภาติ ทิพฺพตีติ **‘‘สภา’’**ติ วุจฺจติ, ตํ สภํ วา อุปสงฺกมิสฺสามีติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ สภาทิเกฯ เอวํ ‘‘ตตฺถา’’ติปเทปิฯ

จตุทฺทสนฺนํ ปูรโณ **จาตุทฺทโส,** ตสฺมิํ ปวาเรตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ภิกฺขุสเงฺฆ**ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส สนฺติเก, สมีปเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **อชฺชตนา**ติ เอตฺถ อสฺมิํ อหนิ อชฺช, อิมสทฺทโต อหนีติ อเตฺถ ชฺชปจฺจโย, อิมสทฺทสฺส จ อกาโร, อชฺช เอว อชฺชตนา, สฺวโตฺถ หิ ตนปจฺจโยฯ อปรสฺมิํ อหนิ **อปรชฺช,** อปรสทฺทโต อหนีติ อเตฺถ ชฺชปจฺจโย สตฺตมฺยโนฺตเยวฯ **เอตฺถา**ติ ปวารเณ, ‘‘อนุชานามี’’ติอาทิวจเน วาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ

โกลาหลนฺติ โกตูหลํฯ **ปฐมํ ภิกฺขุนี ยาจิตพฺพา**ติ สเงฺฆน ปฐมํ ภิกฺขุนี ยาจิตพฺพาฯ

ตาย ภิกฺขุนิยา วจนีโย อสฺสาติ โยชนาฯ **ปสฺสโนฺต ปฏิกริสฺสตี**ติ วชฺชาวชฺชํ ปสฺสโนฺต หุตฺวา ปฏิกริสฺสติฯ

อุภินฺนนฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํฯ **ยถาฐาเนเยวา**ติ ยํ ยํ ฐานํ ยถาฐานํ, ตสฺมิํ ยถาฐาเนเยวฯ **เกนจิ ปริยาเยนา**ติ เกนจิ การเณนฯ อวปุโพฺพ วรสโทฺท ปิหิตโตฺถติ อาห ‘‘ปิหิโต’’ติฯ **วจนํเยวา**ติ โอวาทวจนํเยวฯ **ปโถ**ติ เชฏฺฐกฏฺฐาเน ฐานสฺส การณตฺตา ปโถฯ **โทสํ ปนา**ติ อภิกฺกมนาทีสุ อาทีนวํ ปนฯ **อเณฺชนฺตี**ติ มเกฺขนฺติฯ ภิกฺขูหิ ปน โอวทิตุํ อนุสาสิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

อญฺญนฺติ โอวาทโต อญฺญํฯ **เอโส**ติ ครุธโมฺมฯ

๑๕๐. ‘‘อธมฺมกเมฺม’’ติ เอตฺถ กตมํ กมฺมํ นามาติ อาห ‘‘อธมฺมกเมฺมติอาทีสู’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ อธมฺมกมฺมธมฺมกเมฺมสุฯ

๑๕๒. อุเทฺทสํ เทโนฺต ภณติ, อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **โอสาเรตี**ติ กเถติฯ **จตุปริสตี**ติ จตุปริสสฺมิํฯ **ตตฺราปี**ติ เตน ภิกฺขุนีนํ สุณนการเณนาติฯ ปฐมํฯ

๒. อตฺถงฺคตสิกฺขาปทํ

๑๕๓. ทุติเย **ปริยาย**สโทฺท วารโตฺถติ อาห ‘‘วาเรนา’’ติฯ วาโรติ จ อนุกฺกโมเยวาติ อาห ‘‘ปฏิปาฏิยาติ อโตฺถ’’ติฯ อธิกํ จิตฺตํ อิมสฺสาติ **อธิเจโต**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อธิจิตฺตวโต’’ติอาทิฯ อธิจิตฺตํ นาม อิธ อรหตฺตผลจิตฺตเมว, น วิปสฺสนาปาทกภูตํ อฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตนฺติ อาห ‘‘อรหตฺตผลจิเตฺตนา’’ติฯ ‘‘อธิจิตฺตสิกฺขา’’ติอาทีสุ (ปารา. ๔๕; ที. นิ. ๓.๓๐๕; ม. นิ. ๑.๔๙๗; อ. นิ. ๖.๑๐๕; มหานิ. ๑๐) หิ วิปสฺสนาปาทกภูตํ อฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตํ ‘‘อธิจิตฺต’’นฺติ วุจฺจติฯ **น ปมชฺชโต**ติ น ปมชฺชนฺตสฺสฯ **สาตจฺจกิริยายา**ติ สตตกรเณนฯ อุโภ โลเก มุนติ ชานาตีติ **มุนี**ติ จ, โมนํ วุจฺจติ ญาณํ มุนนเฏฺฐน ชานนเฏฺฐน, ตมสฺสตฺถีติ **มุนี**ติ จ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มุนิโนตี’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘โย มุนติ…เป…. มุนเนน วา’’ติอิมินา ปฐมตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘โมนํ วุจฺจติ…เป…. วุจฺจตี’’ติอิมินา ทุติยตฺถํ ทเสฺสติฯ มุน คติยนฺติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๕ ปการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา ‘‘โย มุนตี’’ติ เอตฺถ ภูวาทิคณิโก มุนธาตุเยว, น กียาทิคณิโก มุธาตูติ ทฏฺฐพฺพํฯ อถ วา มุน ญาเณติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๗ กิยาทิคณิก) วุตฺตตฺตา ‘‘มุนาตี’’ติ กียาทิคณิโกวฯ ธาตฺวนฺตนการโลโปติ ทฏฺฐพฺพํฯ ‘‘โมนํ วุจฺจติ ญาณ’’นฺติ เจตฺถ ญาณํ นาม อรหตฺตญาณเมวฯ โมนสฺส ปโถ **โมนปโถ**ติ วุเตฺต สตฺตติํส โพธิปกฺขิยธมฺมาว อธิเปฺปตาติ อาห ‘‘สตฺตติํสโพธิปกฺขิยธเมฺมสู’’ติฯ อถ วา อธิสีลสิกฺขาทโย อธิเปฺปตาติ อาห ‘‘ตีสุ วา สิกฺขาสู’’ติฯ **ปุพฺพภาคปฏิปท**นฺติ อรหตฺตญาณสฺส ปุพฺพภาเค ปวตฺตํ สีลสมถวิปสฺสนาสงฺขาตํ ปฏิปทํฯ **ปุพฺพภาเค**ติ อรหตฺตญาณสฺส ปุพฺพภาเคฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อธิเจตโส…เป…. สิกฺขโต’’ติ วจเนฯ ‘‘ตาทิโน’’ติปทํ ‘‘มุนิโน’’ติปเทน โยเชตพฺพนฺติ อาห ‘‘ตาทิสสฺส ขีณาสวมุนิโน’’ติฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน’’ติ วจเนฯ ราคาทโย อุปสเมตีติ **อุปสโนฺต**ติ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ราคาทีน’’นฺติฯ สติ อสฺสตฺถีติ **สติมา**ติ กตฺวา มนฺตุสโทฺท นิจฺจโยคโตฺถติ อาห ‘‘สติยา อวิรหิตสฺสา’’ติฯ

น กสียติ น วิเลขียตีติ **อกาโส,** โสเยว **อากาโส**ฯ อนฺตเรน ฉิเทฺทน อิกฺขิตโพฺพติ **อนฺตลิโกฺข**ฯ อากาโส หิ จตุพฺพิโธ อชฏากาโส, กสิณุคฺฆาฏิมากาโส, ปริจฺฉินฺนากาโส, รูปปริเจฺฉทากาโสติฯ ตตฺถ อชฏากาโสว อิธาธิเปฺปโต ‘‘อนฺตลิเกฺข’’ติ วิเสสิตตฺตาฯ เตนาห ‘‘น กสิณุคฺฆาฏิเม, น ปน รูปปริเจฺฉเท’’ติฯ ปริจฺฉินฺนากาโสปิ รูปปริเจฺฉทากาเสน สงฺคหิโตฯ ‘‘ม’’นฺติ ปทํ ‘‘อวมญฺญนฺตี’’ติ ปเท กมฺมํฯ **เอตฺตกเมวา**ติ เอตปฺปมาณํ ‘‘อธิเจตโส’’ติอาทิสงฺขาตํ วจนเมว, น อญฺญํ พุทฺธวจนนฺติ อโตฺถฯ **อย**นฺติ จูฬปนฺถโก เถโรฯ **หนฺทา**ติ วสฺสคฺคเตฺถ นิปาโตฯ มม อานุภาวํ ทเสฺสมิ, ตุเมฺห ปสฺสถ คณฺหถาติ อธิปฺปาโยฯ **วุฏฺฐายา**ติ ตโต จตุตฺถชฺฌานโต วุฏฺฐหิตฺวาฯ **อนฺตราปิ ธายตี**ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส อฏฺฐานตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนฺตรธายติปี’’ติฯ เอเสว นโย ‘‘เสยฺยมฺปิ กเปฺปตี’’ติ เอตฺถปิฯ **เถโร**ติ จูฬปนฺถโก เถโรฯ อิทํ ปทํ อนฺตรนฺตรา ยุตฺตฏฺฐาเนสุ สมฺพนฺธิตฺวา ‘‘ตเญฺจว ภณตี’’ติอิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ภาตุเถรสฺสา**ติ เชฏฺฐกภาตุภูตสฺส มหาปนฺถกเถรสฺสฯ

ปทุมนฺติ คาถายํ ตโย ปาทา อินฺทวชิรา, จตุตฺถปาโท อุเปนฺทวชิโรฯ ตสฺมา ปทุมนฺติ เอตฺถ มการे ปเร ทุการุการสฺส โลปํ กตฺวา ปรกฺขรํ เนตฺวา ''ปทุม''นฺติ ทฺวิภาเวน ลิขิตพฺพํฯ **อวีตคนฺธ**นฺติ เอตฺถ **วี**ติ ทีฆุจฺจารณเมว ยุตฺตํฯ ปเงฺก ทวติ คจฺฉตีติ **ปทุมํ**ฯ โกกํ ทุคฺคนฺธสฺส อาทานํ นุทติ อปเนตีติ **โกกนุทํ**ฯ สุนฺทโร คนฺโธ อิมสฺสาติ **สุคนฺธํ**ฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ยถา โกกนุทสงฺขาตํ สุคนฺธํ ปาโต ปเคว พาลาตเปน ผุลฺลํ วิกสิตํ อวีตคนฺธํ หุตฺวา วิโรจมานํ ปทุมํ สิยา, ตถา องฺคีรสํ องฺคิโต สรีรโต นิจฺฉรณปภสฺสรรสํ หุตฺวา วิโรจมานภูตํ อนฺตลิเกฺข ต ปนฺตํ อาทิจฺจํ อิว เตธาตุเก ตปนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปสฺสาติฯ

ปคุณนฺติ วาจุคฺคตํฯ **ตโต**ติ อสกฺกุเณยฺยโตฯ **น**นฺติ จูฬปนฺถกํฯ **เถโร**ติ มหาปนฺถโก เถโร นิกฺกฑฺฒาเปสีติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ จูฬปนฺถโกฯ **อถา**ติ ตสฺมิํ กาเลฯ ภควา อาหาติ โยชนาฯ **พุทฺธจกฺขุนา**ติ อาสยานุสยอินฺทฺริยปโรปริยตฺตญาณสงฺขาเตน สพฺพญฺญุพุทฺธานํ จกฺขุนาฯ **ต**นฺติ จูฬปนฺถกํฯ **ตสฺสา**ติ จูฬปนฺถกสฺสฯ **อถา**ติ ตสฺมิํ อาโรจนกาเลฯ **อสฺสา**ติ จูฬปนฺถกสฺส, ทตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ รชํ มลํ หรติ อปเนตีติ **รโชหรณํ,** ปิโลติกขณฺฑํฯ **โส**ติ จูฬปนฺถโกฯ **ตสฺสา**ติ ปิโลติกขณฺฑสฺส, ''อนฺต''นฺติปเท อวยวิสมฺพนฺโธฯ **ปริสุทฺธมฺปี**ติ ปิสโทฺท อปริสุทฺธํ ปิโลติกขเณฺฑ กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **สํเวค**นฺติ สนฺตาสํ ภยนฺติ อโตฺถฯ **อถา**ติ ตสฺมิํ อารมฺภกาเลฯ **อสฺสา**ติ จูฬปนฺถกสฺสฯ ''ต''นฺติปทํ ''มมายนภาว''นฺติปเทน สมฺพนฺธํ กตฺวา โยชนา กาตพฺพาติฯ ทุติยํฯ

๓. ภิกฺขุนุปสฺสยสิกฺขาปทํ

๑๖๒. ตติเย ''โอวทติ ปาจิตฺติยสฺสา''ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ วิเสสโต อโตฺถ คเหตพฺโพติ อาห ''อฏฺฐหิ ครุธเมฺมหิ โอวทนฺตเสฺสว ปาจิตฺติย''นฺติฯ **อิโต**ติ อิมสฺมา สิกฺขาปทมฺหาฯ **ยตฺถ ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ยสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **สพฺพตฺถ** ตตฺถ ตตฺถาติ โยชนาติฯ ตติยํฯ

ปกิณฺณกกถา

เอตฺถาติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ อิทํ ปกิณฺณกํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตีณิ ปาจิตฺติยานี**ติ ภิกฺขุโน อสมฺมตตฺตา เอกํ ปาจิตฺติยํ, สูริยสฺส อตฺถงฺคตตฺตา เอกํ, ภิกฺขุนุปสฺสยํ อุปสงฺกมิตตฺตา เอกนฺติ ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ **กถ**นฺติ เกน การเณน โหตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ภิกฺขุนุปสฺสยํฯ **ตเสฺสวา**ติ สมฺมตเสฺสว ภิกฺขุโนฯ **อเญฺญน ธเมฺมนา**ติ ครุธเมฺมหิ อเญฺญน ธเมฺมนฯ **ทิวาปนา**ติ สูริยุคฺคมนโต ตสฺส อนตฺถงฺคเตเยวาติฯ

๔. อามิสสิกฺขาปทํ

๑๖๔. จตุเตฺถ พหุํ มานํ กตํ เยหีติ **พหุกตา**ฯ พหุกตา หุตฺวา น โอวทนฺตีติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''น พหุกตา''ติอาทิฯ **ธเมฺม**ติ สีลาทิธเมฺมฯ **อธิปฺปาโย**ติ ''น พหุกตา''ติปทสฺส, ฉพฺพคฺคิยานํ วา อธิปฺปาโยติ โยชนาฯ ''กตฺตุกาโมติ อาทีน''นฺติปทํ ''อโตฺถ''ติปเท วาจกสมฺพนฺโธฯ

อสมฺมโต นาม ฐปิโต เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **สมฺมุติ**นฺติ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติํฯ ปจฺฉา สามเณรภูมิยํ ฐิโตติ โยชนาติฯ จตุตฺถํฯ

๕. จีวรทานสิกฺขาปทํ

๑๖๙. ปญฺจเม **รถิกายา**ติ รจฺฉายฯ สา หิ รถสฺส หิตตฺตา รถิกาติ วุจฺจติฯ **สนฺทิฏฺฐา**ติ สโมธานวเสน ทสฺสียิตฺถาติ สนฺทิฏฺฐาฯ ทิฏฺฐมตฺตกา มิตฺตาติ อาห ‘‘มิตฺตา’’ติฯ **เสส**นฺติ วุตฺตวจนโต เสสํ วจนํฯ **ตตฺรา**ติ จีวรปฏิคฺคหณสิกฺขาปเทฯ **หี**ติ วิเสสโชตกํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ จีวรทานสิกฺขาปเทติฯ ปญฺจมํฯ

๖. จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทํ

๑๗๕. ฉฏฺเฐ **อุทายี**ติ เอตฺถ มหาอุทายี, กาฬุทายี, ลาฬุทายีติ ตโย อุทายี โหนฺติฯ เตสุ ตติโยวาธิปฺเปโตติ อาห ‘‘ลาฬุทายี’’ติฯ ปภาเวน ฐาติ ปวตฺตตีติ **ปโฏฺฐ**ติ กเต ปฏิพโลว ลพฺภติฯ เตนาห ‘‘ปฏิพโล’’ติฯ **นิปุโณ**ติ กุสโลฯ ‘‘ปฏิภาเนน กตจิตฺต’’นฺติอิมินา **‘‘ปฏิภานจิตฺต’’**นฺติ ปทสฺส มเชฺฌ ปทโลปํ ทเสฺสติฯ **โส**ติ ลาฬุทายี อกาสีติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ จีวรสฺสฯ ‘‘ยถาสํหฏ’’นฺติ เอตฺถ เอวสโทฺท อชฺฌาหริตโพฺพติ อาห ‘‘ยถาสํหฏเมวา’’ติฯ

๑๗๖. ยํ จีวรํ นิวาสิตุํ วา ปารุปิตุํ วา สกฺกา โหติ, ตํ จีวรํ นามาติ โยชนาฯ **เอวํ หี**ติ เอวเมวฯ ‘‘ทุกฺกฏ’’นฺติอิมินา ‘‘สยํ สิพฺพติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ เอตฺถ อนฺตราปตฺตึ ทเสฺสติฯ **อารา**ติ สูจิฯ สา หิ อรติ นิสฺสงฺควเสน คจฺฉติ ปวิสตีติ ‘‘อารา’’ติ วุจฺจติ, ตสฺสา ปโถ คมนํ **อาราปโถ,** ตสฺมึ, อาราปถสฺส นีหรณาวสานตฺตา ‘‘นีหรเณ’’ติ วุตฺตํฯ **สตกฺขตฺตุมฺปี**ติ อเนกกฺขตฺตุมฺปิฯ **อาณโตฺต**ติ อาณาปียตีติ อาณโตฺตฯ ‘‘อาณาปิโต’’ติ วตฺตเพฺพ ณาเปสทฺทสฺส โลปํ, อิการสฺส จ อการํ กตฺวา, ‘‘อาทเตฺต’’ติ อาขฺยาตปเท เตวิภตฺติยา วิยตปจฺจยสฺส จ ทฺวิภาวํ กตฺวา เอวํ วุตฺตํฯ เตนาห ‘‘สกึ จีวรํ สิพฺพาติ วุโตฺต’’ติฯ **อถ ปนา**ติ ตโต อญฺญถา ปนฯ **อาณตฺตสฺสา**ติ อาณาปิตสฺสฯ สมฺพหุลานิปิ ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ

เยปิ นิสฺสิตกา สิพฺพนฺตีติ โยชนา, อาจริยุปชฺฌาเยสุ สิพฺพเนฺตสูติ สมฺพนฺโธฯ **เตส**นฺติ อาจริยุปชฺฌายานํฯ **เตสมฺปี**ติ นิสฺสิตกานมฺปิฯ ญาติกานํ ภิกฺขุนีนํ จีวรนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อเนฺตวาสิเกหี’’ติปทํ ‘‘สิพฺพาเปนฺตี’’ติปเท การิตกมฺมํฯ **ตตฺราปี**ติ อาจริยุปชฺฌาเยหิ สิพฺพาปเนปิฯ ‘‘อเนฺตวาสิเก’’ติปทํ ‘‘วเญฺจตฺวา’’ติปเท สุทฺธกมฺมํ, ‘‘สิพฺพาเปนฺตี’’ติปเท การิตกมฺมํฯ **อิตเรส**นฺติ อาจริยุปชฺฌายานนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทํ

๑๘๑. สตฺตเม ‘‘ตาสํ ภิกฺขุนีนํ ปจฺฉา คจฺฉนฺตีน’’นฺติ ปทานิ ‘‘ปตฺตจีวร’’นฺติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพานีติ อาห ‘‘ปจฺฉา คจฺฉนฺตีนํ ปตฺตจีวร’’นฺติฯ ตา ภิกฺขุนิโย ปจฺฉา คจฺฉนฺติโยติ วิภตฺติวิปลฺลาสํ กตฺวา ‘‘ทูเสสุ’’นฺติปเทน โยเชตพฺพานีติ อาห ‘‘ตา ภิกฺขุนิโย โจรา ทูสยึสู’’ติฯ อถ วา วิภตฺติวิปลฺลาสมกตฺวา ‘‘อจฺฉินฺทึสู’’ติ ปเท ‘‘ปตฺตจีวร’’นฺติปทํ อชฺฌาหริตฺวา ‘‘ทูเสสุ’’นฺติปเท ‘‘สีล’’นฺติ ปาฐํ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

๑๘๒-๓. สํปุโพฺพ, วิปุโพฺพ จ ธาธาตุ ตฺวาปจฺจโย โหตีติ อาห ‘‘สํวิทหิตฺวา’’ติฯ **กุกฺกุโฏ**ติ ตมฺพจูโฬฯ โส หิ กุกฺกติ อาหารตฺถํ ปาณกาทโย อาททาตีติ กุกฺกุโฏฯ **อย**นฺติ คาโมฯ อธิกรเณ โณติ อาห ‘‘สมฺปทนฺติ เอตฺถา’’ติฯ **เอตฺถา**ติ จ เอตสฺมึ คาเมฯ อุตฺตรปทสฺส อธิกรณตฺถตฺตา ปุพฺพปเทน ฉฏฺฐีสมาโสติ อาห ‘‘กุกฺกุฏาน’’นฺติอาทิฯ เอวํ ณสทฺทสฺส อธิกรณตฺถํ, ปุพฺพปเทน ฉฏฺฐีสมาสญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ณสทฺทสฺส ภาวตฺถํ, ปุพฺพปเทน พาหิ

รตฺถสมาสญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อถ วา’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ปจฺฉิมปาเฐฯ **อุปฺปติตฺวา**ติ อุทฺทิตฺวา อุทฺธํ อากาสํ ลงฺฆิตฺวาติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ปจฺฉิมปาเฐฯ **ทฺวิธา**ติ ปทคมนปกฺขคมนวเสน ทฺวิปกาเรนฯ ‘‘อุปจาโร น ลพฺภตี’’ติอิมินา คามนฺตโร น โหติ, เอกคาโมเยว ปน โหติ, ตสฺมา อาปตฺติปิ เอกาเยว โหตีติ ทเสฺสติฯ **ปจฺจูเส**ติ ปภาเตฯ โส หิ ปฏิวิรุทฺธํ ติมิรํ อุเสติ นาเสตีติ ปจฺจูโสติ วุจฺจติฯ **วสฺสนฺตสฺสา**ติ รวนฺตสฺสฯ ‘‘วจนโต’’ติปทํ ‘‘อาปตฺติเยวา’’ติปเท ญาปกเหตุฯ **รตนมตฺตนฺตโร**ติ กุกฺกุปมาเณน พฺยวธาโนฯ

ตตฺราติ ‘‘คามนฺตเร คามนฺตเร’’ติ วจเนฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **อุโภปี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิโยปิ สํวิทหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **น วทนฺตี**ติ อฏฺฐกถาจริยา น กถยนฺติฯ จตุนฺนํ มคฺคานํ สมาคมฏฺฐานํ **จตุกฺกํ,** ทฺวินฺนํ, ติณฺณํ, จตุกฺกโต อติเรกานํ วา มคฺคานํ สมฺพทฺธฏฺฐานํ **สิงฺฆาฏกํฯ ตตฺราปี**ติ อุปจาโรกฺกมเนปิฯ **คามโต**ติ อตฺตโน คามโตฯ ยาว น โอกฺกมนฺติ, ตาวาติ โยชนาฯ **สนฺธายา**ติ อารพฺภฯ **อถา**ติ ตสฺมิํ นิกฺขมนกาเลฯ **เทฺวปี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิโยปิ คจฺฉนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺ**ติ วจนํฯ

หีติ วิเสโสฯ ‘‘คามนฺตเร คามนฺตเร’’ติ ปุริมสฺมิํ นเย อติกฺกเม อนาปตฺติ, โอกฺกมเน อาปตฺตีติ อยํ วิเสโสฯ

๑๘๔. **คตปุพฺพตฺถา**ติ คตปุพฺพา อตฺถ ภวถาติ อโตฺถฯ เอหิ คจฺฉามาติ วา อาคเจฺฉยฺยาสีติ วา วทตีติ โยชนาฯ **เจติยวนฺทนตฺถนฺ**ติ ถูปสฺส วนฺทิตุํฯ

๑๘๕. **วิสเงฺกเตนา**ติ เอตฺถ กาลวิสเงฺกโต, ทฺวารวิสเงฺกโต, มคฺควิสเงฺกโตติ ติวิโธฯ ตตฺถ กาลวิสเงฺกเตเนว อนาปตฺติํ สนฺธาย ‘‘วิสเงฺกเตน คจฺฉนฺติ, อนาปตฺตี’’ติ อาหฯ ทฺวารวิสเงฺกเตน วา มคฺควิสเงฺกเตน วา อาปตฺติโมโกฺข นตฺถิฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุเรภตฺต’’นฺติอาทิฯ **จกฺกสมารุฬฺหา**ติ อิริยาปถจกฺกํ วา สกฏจกฺกํ วา สมฺมา อารุฬฺหาฯ **ชนปทา**ติ ชนโกฏฺฐาสาฯ **ปริยายนฺตี**ติ ปริ ปุนปฺปุนํ ยนฺติ จ อายนฺติ จาติฯ สตฺตมํฯ

๘. นาวาภิรุหนสิกฺขาปทํ

๑๘๘. อฏฺฐเม สห อญฺญมญฺญํ ถวนํ อภิตฺถวนํ **สนฺถโว,** สงฺคโมติ วุตฺตํ โหติฯ มิตฺตภาเวน สนฺถโว **มิตฺตสนฺถโว,** โลเกหิ อสฺสาเทตโพฺพ จ โส มิตฺตสนฺถโว เจติ **โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถโว,** ตสฺส วโส ปภู, เตน วา อายโตฺตติ **โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววโส,** เตนฯ **อุทฺธํ** คจฺฉตีติ **อุทฺธํคามินี**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุทฺธ’’นฺติอาทิฯ **อุทฺธนฺ**ติ จ อิธ ปฏิโสโตฯ เตนาห ‘‘นทิยา ปฏิโสต’’นฺติฯ ‘‘อุทฺธํคามินิ’’นฺติมาติกาปทํ ‘‘อุชฺชวนิกายา’’ติปทภาชนิยา สํสเนฺทโนฺต อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **อุทฺธํ ชวนโต**ติ ปฏิโสตํ คมนโตฯ **เตนา**ติ เตน เหตุนาฯ **อสฺสา**ติ ‘‘อุทฺธํคามินิ’’นฺติปทสฺสฯ อนุโสตํ อิธ อโธ นามาติ อาห ‘‘อนุโสต’’นฺติฯ **อสฺสปี**ติ **ปิ**สโทฺท ปุริมาเปโกฺขฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อุทฺธํคามินิํ วา อโธคามินิํ วา’’ติวจเนฯ **ยนฺ**ติ นาวํ หรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **สมฺปฏิปาทนตฺถนฺ**ติ สมฺมา ปฏิมุขํ ปาทนตฺถํ, อุชุปชฺชาปนตฺถนฺติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ นาวายํฯ ‘‘ฐเปตฺวา’’ติปทภาชนิมเปกฺขิตฺวา ‘‘อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจน’’นฺติ อาหฯ ‘‘อญฺญตฺรา’’ติ มาติกาปเท อเปกฺขิเต นิสฺสกฺกเตฺถ นิสฺสกฺกวจนมฺปิ ยุชฺชเตวฯ

๑๘๙. เอกํ ตีรํ อคามกํ อรญฺญํ โหตีติ โยชนาฯ อทฺธโยชนคณนาย ปาจิตฺติยานิ โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **มเชฺฌน คมเนปี**ติ **ปิ**สโทฺท อคามกอรญฺญตีรปเสฺสน คมเน กา นาม กถาติ ท

เสฺสติฯ **น เกวลํ นทิยา**ติ เกวลํ นทิยา เอว อนาปตฺติ นาติ โยชนา, อเญฺญสุปิ สมุทฺทาทีสุ อ นาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ โยปิ ภิกฺขุ คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

๑๙๑. กาลวิสเงฺกโต, ติตฺถวิสเงฺกโต, นาวาวิสเงฺกโตติ ติวิโธ วิสเงฺกโตฯ ตตฺถ กาลวิ สเงฺกเตน อนาปตฺตึ สนฺธาย ‘‘วิสเงฺกเตน อภิรุหนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ อเญฺญน วิสเงฺกเตน อาปตฺติ เยว, ตมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อิธาปี’’ติอาทิติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปริปาจิตสิกฺขาปทํ

๑๙๒. นวเม **มหานาเคสู**ติ มหาอรหเนฺตสุ **ติฎฺฐมาเนสุ** สเนฺตสุ, เจตเก เปสฺสภูเต นวเก ภิกฺขู นิมเนฺตตีติ อธิปฺปาโยฯ **อิตรถา**ติ วิภตฺติวิปลฺลาสโต วา ปาฐเสสโต วา อเญฺญน ปกาเรนฯ อนฺตรํ มชฺฌํ ปตฺตา กถา **อนฺตรกถา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อวสาน’’นฺติอาทิฯ ปกิรี ยิตฺถาติ **ปกตา,** น ปกตา **วิปฺปกตา**ติ วุเตฺต กริยมานกถาวาติ อาห ‘‘กริยมานา โหตี’’ติฯ **อทฺธจฺฉิเกนา**ติ อุปฑฺฒจกฺขุนาฯ **เตหี**ติ เถเรหิฯ

๑๙๔. **ลทฺธพฺพนฺ**ติ ลทฺธารหํฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ภิกฺขุนิปริปาจิต’’นฺติปทสฺสฯ สมฺมา อารภิต โพฺพติ **สมารโมฺภ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมารทฺธํ วุจฺจตี’’ติฯ **ปฎิยาทิตสฺสา**ติ ปริปาจิตสฺส ภตฺตสฺสฯ คิหีนํ สมารโมฺภติ **คิหิสมารโมฺภ,** กตฺวเตฺถ เจตํ สามิวจนํฯ **ตโต**ติ ตโต ภตฺตโตฯ **อญฺญตฺรา**ติ วินาฯ ตมตฺถํ วิวรโนฺต อาห ‘‘ตํ ปิณฺฑปาตํ ฐเปตฺวา’’ติฯ ปทภาชเน ปน วุตฺตนฺ ติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ญาตกปวาริเตหี’’ติปทํ ‘‘อสมารโทฺธ’’ติปเท กตฺตาฯ **อตฺถโต**ติ ภิกฺขุนิอปริ ปาจิตอตฺถโตฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อตฺถโต สมารโทฺธว โหติ, ตสฺมาฯ

๑๙๕. **ปฎิยาทิต**นฺติ ปฎิยตฺตํฯ ปกติยา ปฎิยตฺตํ **ปกติปฎิยตฺต**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปกติยา’’ติอาทิฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ ตเสฺสว ภิกฺขุโนฯ **อญฺญสฺสา**ติ ตโต อญฺญสฺส ภิกฺขุโนฯ

๑๙๗. ***ภิกฺขุนิปริปาจิเตปี***ติ **ปิ**สโทฺท ภิกฺขุนิอปริปาจิเต กา นาม กถาติ ทเสฺสตีติฯ นวมํฯ

๑๐. รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํ

๑๙๘. ทสเม **ปาฬิอโตฺถ จา**ติ เอตฺถ ปาฬิสโทฺท วินิจฺฉิยสเทฺท จ โยเชตโพฺพ ‘‘ปาฬิ วินิจฺฉโย’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ‘‘อิทํ สิกฺขาปท’’นฺติปทํ ‘‘เอกปริเจฺฉท’’นฺติปเท ตุลฺยตฺ ถกตฺตา, ‘‘ปญฺญตฺต’’นฺติปเท กมฺมํฯ **อุปรี**ติ อเจลกวเคฺคติฯ ทสมํฯ

โอวาทวโคฺค ตติโยฯ

๔. โภชนวโคฺค

๑. อาวสถปิณฺฑสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๒๐๓. โภชนวคฺคสฺส ปฐเม อาวสเถ ปญฺญโตฺต ปิโณฺฑ **อาวสถปิโณฺฑ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมนฺตา’’ติอาทิฯ **ปริกฺขิตฺต**นฺติ ปริวุตํ อาวสถนฺติ สมฺพนฺโธฯ อทฺธํ ปถํ คจฺฉนฺตีติ **อทฺธิกา**ฯ คิลายนฺติ รุชนฺตีติ **คิลานา**ฯ คโพฺภ กุจฺฉิฎฺฐสโตฺต เอตาสนฺติ **คพฺภินิโย**ฯ มลํ ปพฺ

พาเชนฺตีติ **ปพฺพชิตา,** เตสํ ยถานุรูปนฺติ สมฺพนฺโธฯ ปญฺญตฺตานิ มญฺจปีฐานิ เอตฺถาติ **ปญฺญตฺตมญฺจปีโฐ,** ตํฯ อเนกคพฺภปริเจฺฉทํ อเนกปมุขปริเจฺฉทํ อาวสถํ กตฺวาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อาวสเถฯ **เตสํ เตส**นฺติ อทฺธิกาทีนํฯ หิโยฺยสทฺทสฺส อตีตานนฺตราหสฺส จ อนาคต านนฺตราหสฺส จ วาจกตฺตา อิธ อนาคตานนฺตราหวาจโกติ อาห ''เสฺวปี''ติฯ กุหิํ คตา อิติ วุ เตฺตติ โยชนาฯ **''กุกฺกุจฺจายโนฺต''**ติปทสฺส นามธาตุํ ทเสฺสโนฺต อาห ''กุกฺกุจฺจํ กโร โนฺต''ติฯ

๒๐๖. ''อทฺธโยชนํ วา โยชนํ วา''ติอิมินา ''ปกฺกมิตุ''นฺติปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติฯ ''คนฺ ตุ''นฺติอิมินา กมุสทฺทสฺส ปทวิเกฺขปตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อโนทิสฺสา''ติปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสตุํ ''อนุทฺทิสิตฺวา''ติ วุตฺตํฯ ปาสํ เฑตีติ **ปาสโณฺฑ,** สตฺตานํ จิเตฺตสุ ทิฎฺฐิปาสํ ขิปตีติ อโตฺถฯ อถ วา ตณฺหาปาสํ, ทิฎฺฐิปาสญฺจ เฑติ อุเฑฺฑตีติ **ปาสโณฺฑ,** ตํ ปาสณฺฑํฯ **ยาวต โตฺถ ปญฺญโตฺต โหตี**ติ ยาวตา อโตฺถ โหติ, ตาวตา ปญฺญโตฺต โหตีติ โยชนาฯ ''ยาวท โตฺถ''ติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ ทกาโร ปทสนฺธิกโรฯ **สกิํ ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ เอกทิวสํ สกิํ ภุญฺ ชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เตนาห ''เอกทิวสํ ภุญฺชิตพฺพ''นฺติฯ

เอตฺถาติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ เอกกุเลน วา ปญฺญตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ภุญฺชิตุํ น วฎฺฎติ เอกโต หุตฺวา ปญฺญตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ นานากุเลหิ ปญฺญตฺตํ ปิณฺฑนฺติ โยชนาฯ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติ นานากุลานิ เอกโต อหุตฺวา วิสุํ วิสุํ ปญฺญตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ โยปิ ปิโณฺฑ ฉิชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปจฺฉินฺทิตฺวา**ติ อสทฺธิยาทิปาปจิตฺตตฺตา อุปจฺฉินฺทิตฺวาฯ

๒๐๘. **อนุวสิตฺวา**ติ ปุนปฺปุนํ วสิตฺวาฯ อนฺตรามเคฺค คจฺฉนฺตตฺตา ''คจฺฉโนฺต ภุญฺชตี''ติ อิทํ ตาว ยุตฺตํ โหตุ, คตฎฺฐาเน ปน คมิตตฺตา กถํ? ปจฺจุปฺปนฺนสมีโปปิ อตีโต เตน สงฺคหิตตฺ ตา ยุตฺตํฯ ''กุโต นุ ตฺวํ ภิกฺขุ อาคจฺฉสี''ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๑.๑๓๐) วิยฯ ตํสมีโปปิ หิ ตาทิโสฯ นานาฎฺฐาเนสุ นานากุลานํ สนฺตเก ปกติยา อนาปตฺติภาวโต นานาฎฺฐาเนสุ เอกกุลเสฺสว สนฺ ตกํ สนฺธาย วุตฺตํ ''อนาปตฺตี''ติฯ อารทฺธสฺส วิเจฺฉทตฺตา ''ปุน เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ ลภตี''ติ วุตฺตํฯ ''โอทิสฺสา''ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ภิกฺขูเยว คเหตพฺพาติ อาห ''ภิกฺขูนํเยวา''ติฯ

ปฐมํฯ

๒. คณโภชนสิกฺขาปทํ

๒๐๙. ทุติเย ปหีนลาภสกฺการสฺส เหตุํ ทเสฺสโนฺต อาห ''โส กิรา''ติอาทิฯ **โส**ติ เทวท โตฺตฯ ''อโหสี''ติ จ ''ปากโฎ ชาโต''ติ จ โยเชตโพฺพฯ **อชาตสตฺตุนา**ติ อชาตเสฺสเยว ปิตุ ราชสฺส สตฺตุภาวโต อชาตสตฺตุนา, ''มาราเปตฺวา''ติปเท การิตกมฺมํฯ **ราชาน**นฺติ พิมฺพิสาร ราชํ, ''มาราเปตฺวา''ติปเท ธาตุกมฺมํฯ **อภิมาเร**ติ อภินิลียิตฺวา ภควโต มารณตฺถาย เปสิเต ธนุธเรฯ **คูฬฺหปฎิจฺฉโนฺน**ติ คุหิโต หุตฺวา ปฎิจฺฉโนฺนฯ **ปริกถายา**ติ ปริคุหนาย กถายฯ ''รา ชานมฺปี''ติปทํ ''มาราเปสี''ติปเท ธาตุกมฺมํฯ **ปวิชฺฌี**ติ ปวเฎฺฎสิฯ **ตโต**ติ ตโต วุตฺตโต ปรํ อุฎฺฐหิํสูติ สมฺพโนฺธฯ นคเร นิวสนฺตีติ **นาคราฯ ราชา**ติ อชาตสตฺตุราชาฯ **สาสนกณฺฎก**นฺติ สาสนสฺส กณฺฎกสทิสตฺตา สาสนกณฺฎกํฯ **ตโต**ติ นีหรโตฯ **อุปฎฺฐานมฺปี**ติ อุปฎฺฐานมฺปิ, อุป ฎฺฐานตฺถายปิ วาฯ **อเนฺนปี**ติ ราชโต อเนฺนปิฯ **อสฺสา**ติ เทวทตฺตสฺสฯ **กิญฺจิ** ขาทนีย โภชนียํ ''ทาตพฺพ''นฺติ อิมินา โยเชตพฺพํฯ **กิญฺจิ** วา อภิวาทนาทิ ''กาตพฺพ''นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ กุเลสุ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนสฺส เหตุํ ทเสฺสโนฺต อาห ''มา เม''ติอาทิฯ โปเสโนฺต หุตฺวา ภุญฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ

๒๑๑. ภตฺตํ อนธิวาเสนฺตานํ กสฺมา จีวรํ ปริตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ อาห ‘‘ภตฺตํ อคณฺหนฺตาน’’นฺติอาทิฯ

๒๑๒. จีวรการเก ภิกฺขู ภเตฺตน กสฺมา นิมเนฺตนฺตีติ อาห ‘‘คาเม’’ติอาทิฯ

๒๑๕. **นานาเวรชฺชเก**ติ เอตฺถ รโญฺญ อิทํ **รชฺชํ,** วิสทิสํ รชฺชํ **วิรชฺชํ,** นานปฺปการํ วิรชฺชํ **นานาวิรชฺชํ**ฯ นานาวิรเชฺชหิ อาคตา **นานาเวรชฺชกา**ฯ มเชฺฌ วุทฺธิ โหตีติ อาห ‘‘นานาวิเธหิ อญฺญรเชฺชหิ อาคเต’’ติฯ **อญฺญรเชฺชหี**ติ ราชคหโต อเญฺญหิ รเชฺชหิฯ รญฺชิตพฺพนฺติ **รญฺชน**นฺติ วุเตฺต นิคฺคหิตสฺส อนาสนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘นานาเวรญฺชเกอิติปิ ปาโฐ’’ติฯ

๒๑๘. **คณโภชเน**ติ คณสฺส โภชนํ คณโภชนํ, คณโภชนสฺส โภชนํ คณโภชนํ, ตสฺมิํ คณโภชเน ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ ‘‘รตฺตูปรโต’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๑๐; ม. นิ. ๑.๒๙๓) วิย เอกสฺส โภชนสทฺทสฺส โลโป ทฎฺฐโพฺพฯ นนุ อุโปสเถ วิย เทฺว ตโย คโณ นามาติ อาห ‘‘อิธ คโณ นาม จตฺตาโร’’ติอาทิฯ เตน เทฺว ตโย คโณ นาม น โหนฺติ, จตฺตาโร ปน อาทิํ กตฺวา ตทุตฺตริ คโณ นามาติ ทเสฺสติฯ **ตํ ปเนต**นฺติ เอตฺถ เอตสโทฺท วจนาลงฺกาโร ทฺวีสุ สพฺพนาเมสุ ปุพฺพเสฺสว เยภุเยฺยน ปธานตฺตาฯ **ปสวตี**ติ วฑฺฒติ, ชายตีติ อโตฺถฯ **เววจเนน วา**ติ ‘‘ภเตฺตน นิมเนฺตมิ, โภชเนน นิมเนฺตมี’’ติ ปริยาเยน วาฯ **ภาสนฺตเรน วา**ติ มูลภาสาโต อญฺญาย ภาสาย วาฯ เอกโต นิมนฺติตา ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ปมาณ**นฺติ การณํฯ ‘‘จตฺตาโร’’ติ ลิงฺควิปลฺลาสํ กตฺวา ‘‘วิหาเร’’ติปเทน โยเชตพฺพํฯ **ฐิเตสฺเยวา**ติ ปทํ นิทฺธารณสมฺทาโยฯ เอโก นิมนฺติโตติ สมฺพโนฺธฯ

จตฺตาโร ภิกฺขู วิญฺญาเปยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปาเฎกฺก**นฺติ ปติเอกสฺส ภาโว ปาเฎกฺกํ, วิสุนฺติ อโตฺถฯ เอกโต วา นานาโต วา วิญฺญาเปยฺยุนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ฉวิสงฺขาตโต พาหิรจมฺมโต อพฺภนฺตรจมฺมสฺส ถูลตฺตา ‘‘มหาจมฺมสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ ผาลํ เอเตสํ ปาทานํ สญฺชาตนฺติ **ผาลิตา,** อุปฺปาเทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ปหฎฺฐเมตฺต สตีติ โยชนาฯ เลเสน กปฺปนฺติ ปวตฺตํ จิตฺตํ **เลสกปฺปิยํ**ฯ

สุตฺตญฺจาติ สูจิปาสปเวสนสุตฺตญฺจฯ นนุ วิสุํ จีวรทานสมโย วิย จีวรการสมโยปิ อตฺถิ, กสฺมา ‘‘ยทา ตทา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วิสุํ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ วิสุํ จีวรทานสมโย วิย จีวรการสมโย นาม ยสฺมา นตฺถิ, ตสฺมา ‘‘ยทา ตทา’’ติ มยา วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ ตสฺมา โย ภิกฺขุ กโรติ, เตน ภุญฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **สูจิเวฐนโก**ติ สิพฺพนตฺถาย เทฺว ปิโลติกขเณฺฑ สมฺพนฺธิตฺวา สูจิยา วิชฺฌนโกฯ **วิจาเรตี**ติ ปญฺจขณฺฑสตฺตขณฺฑาทิวเสน สํวิทหติฯ **ฉินฺทตี**ติ สตฺถเกน วา หเตฺถน วา ฉินฺทติฯ **โมฆสุตฺต**นฺติ มุยฺหนํ โมโฆ, อตฺถโต คเหตพฺพฉเฎฺฎตพฺพฎฺฐาเน มุยฺหนจิตฺตํ, ตสฺส ฉินฺทนํ สุตฺตนฺติ โมฆสุตฺตํฯ **อาคนฺตุกปฎฺฎ**นฺติ ทุปฎฺฎจีวเร มูลปฎฺฎสฺส อุปริ ฐปิตปฎฺฎํฯ **ปจฺจาคต**นฺติ ปฎฺฎจีวราทีสุ ลพฺภติฯ **พนฺธตี**ติ มูลปเฎฺฎน อาคนฺตุกปฎฺฎํ พนฺธติฯ **อนุวาต**นฺติ จีวรํ อนุปริยายิตฺวา วียติ พนฺธียตีติ อนุวาตํ, ตํ ฉินฺทติฯ **ฆเฎฺฎตี**ติ เทฺว อนุวาตเนฺต อญฺญมญฺญํ สมฺพชฺฌติฯ **อาโรเปตี**ติ จีวรสฺส อุปริ อาโรเปติฯ **ตตฺถา**ติ จีวเรฯ **สุตฺตํ กโรตี**ติ สูจิปาสปเวสนสุตฺตํ วเฎฺฎติฯ **วเลตี**ติ วฎฺฎิตฺวา สุตฺตเวฐนทณฺฑเก อาวเฎฺฎติฯ **ปิปฺผลิก**นฺติ สตฺถกํฯ ตญฺหิ ปิยมฺปิ ผาเลตีติ ปิปฺผลิ, สาเยว ปิปฺผลิกนฺติ กตฺวา ปิปฺผลิกนฺติ วุจฺจติ, ตํ **นิเสติ** นิสานํ กโรตีติ อโตฺถฯ โย ปน กเถติ, เอตํ ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ

อทฺธานมคฺคสฺส ทฺวิคาวุตตฺตา ‘‘อทฺธโยชนพฺภนฺตเร คาวุเต’’ติ วุตฺตํฯ อภิรูเฬฺหน ภุญฺชิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ กาเลฯ ‘‘สนฺนิปตนฺตี’’ติ พหุกตฺตุวเสน วุตฺตํฯ อกุสลํ ปริวชฺเชตีติ **ปริพฺพาชโก** , ปพฺพชฺชเวสํ วา ปริคฺคเหตฺวา วชติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ **ปริพฺพาชโก**ฯ วินา ภาวปจฺจเยน ภาวตฺถสฺส ญาตพฺพโต ปริพฺพาชกภาโว ปริพฺพาชโก, ตํ สมาปนฺโนนฺติ ปริพฺพาชกสมาปนฺโนฯ อถ วา ปริพฺพาชเกสุ สมาปนฺโน ปริยาปนฺโนนฺติ **ปริพฺพาชกสมาปนฺโน**ฯ ‘‘เอเตส’’นฺติปทํ ‘‘เยน เกนจี’’ติปเท นิทฺธารณสมุทาโยฯ

๒๒๐. เยปิ ภิกฺขู ภุญฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘เทฺว ตโย เอกโต’’ติวจเนฯ อนิมนฺติโต จตุโตฺถ ยสฺส จตุกฺกสฺสาติ **อนิมนฺติตจตุตฺถํ,** อนิมนฺติเตน วา จตุตฺถํ อนิมนฺติตจตุตฺถํฯ เอเสว นโย อเญฺญสุปิ จตุเตฺถสุฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ **นิมเนฺตตี**ติ อกปฺปิยนิมนฺตเนน นิมเนฺตติฯ **เตสู**ติ จตูสุ ภิกฺขูสุฯ **โส**ติ อุปาสโกฯ **อญฺญ**นฺติ นาคตภิกฺขุโต อญฺญํ, นิมนฺติตภิกฺขุโต วาฯ **ตงฺขณปฺปตฺต**นฺติ ตสฺมึ ปุจฺฉนกถนกฺขเณ ปตฺตํฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ฐาเน, เคเห วาฯ **เตหี**ติ กรณภูเตหิ ภิกฺขูหิฯ

โสติ ปิณฺฑปาติโกฯ **อนาคจฺฉนฺตมฺปี**ติ สยํ น อาคจฺฉนฺตมฺปิฯ **ลจฺฉถา**ติ ลภิสฺสถฯ

โสปีติ สามเณโรปิ, น ปิณฺฑปาติโกเยวาติ อโตฺถฯ

ตตฺถาติ คิลานจตุเตฺถ, เตสุ จตูสุ วาฯ คิลาโน อิตเรสํ ปน คณปูรโก โหตีติ โยชนาฯ

คณปูรกตฺตาติ สมยลทฺธสฺส คณปูรกตฺตาฯ **จตุกฺกานี**ติ จีวรทานจตุตฺถํ จีวรการจตุตฺถํ อทฺธานคมนจตุตฺถํ นาวาภิรุหนจตุตฺถํ มหาสมยจตุตฺถํ, สมณภตฺตจตุตฺถนฺติ ฉ จตุกฺกานิฯ ปุริเมหิ มิเสฺสตฺวา เอกาทส จตุกฺกานิ เวทิตพฺพานิฯ เอโก ปณฺฑิโต ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **เตสู**ติ ตีสุ ภิกฺขูสุ, คเตสุ คจฺฉตีติ โยชนาฯ ภุตฺวา อาคนฺตฺวา ฐิเตสุปิ อนาปตฺติเยวฯ กสฺมา สเพฺพสํ อนาปตฺติ, นนุ จตฺตาโร ภิกฺขู เอกโต คณฺหนฺตีติ อาห ‘‘ปญฺจนฺนํ หี’’ติ อาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **โภชนานํเยวา**ติ น ยาคุขชฺชกผลาผลาทีนํฯ **ตานิ จา**ติ เยหิ โภชเนหิ วิสเงฺกตํ นตฺถิ, ตานิ จ โภชนานิฯ **เตหี**ติ จตูหิ ภิกฺขูหิ ฯ **ตานี**ติ ยาคุอาทีนิฯ **อิตี**ติ ตสฺมา อนาปตฺตินฺติ โยชนาฯ

โกจิ เปสิโต อปณฺฑิตมนุสฺส วทตีติ โยชนาฯ กตฺตุกาเมน เปสิโตติ สมฺพนฺโธฯ **ภตฺตํ คณฺหถาติ วา**ติ วาสโทฺท ‘‘โอทนํ คณฺหถ, โภชนํ คณฺหถ, อนฺนํ คณฺหถ, กุรํ คณฺหถา’’ติ วจนานิปิ สงฺคณฺหาติฯ นิมนฺตนํ สาทิยนฺตีติ **เนมนฺตนิกา**ฯ ปิณฺฑปาเต ธุตเงฺค นิยุตฺตาติ **ปิณฺฑปาติกา**ฯ ปุนทิวเส ภเนฺตติ วุเตฺตติ โยชนาฯ **หริตฺวา**ติ อปเนตฺวาฯ **ตโต**ติ ตโต วทนโต ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **วิเกฺขป**นฺติ วิวิธํ เขปํฯ **เต**ติ อสุกา จ อสุกา จ คามิกาฯ ภเนฺตติ วุเตฺตติ โยชนาฯ **โสปี**ติ อปณฺฑิตมนุโสฺสปิ, น คามิกาเยวาติ อโตฺถฯ กสฺมา น ลภามิ ภเนฺตติ วุเตฺตติ โยชนาฯ เอวํ ‘‘กถํ นิมเนฺตสฺสุ ภเนฺต’’ติ เอตฺถาปิฯ **ตโต**ติ ตสฺมา การณาฯ **เอสา**ติ เอโส คาโมฯ **ตนฺ**ติ ภูมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํ, ตสฺมึ คาเม จรถาติ หิ อโตฺถฯ **กึ เอเตนา**ติ เอเตน ปุจฺฉเนน กึ ปโยชนํฯ **เอตฺถา**ติ ปุจฺฉเนฯ มา ปมชฺชิตฺถาติ วทตีติ สมฺพนฺโธฯ **ทุติยทิวเส**ติ นิมนฺตนทิวสโต ทุติยทิวเสฯ **ธุรคาเม**ติ ปธานคาเม, อนฺติกคาเม วาฯ ภาโว นาม กิริยตฺตา เอโกเยว โหติ, ตสฺมา กตฺตารํ วา กมฺมํ วา สมฺพนฺธํ วา อเปกฺขิตฺวา พหุวจเนน น ภวิตพฺพํ, เตน วุตฺตํ ‘‘น ทุพฺพเจหิ ภวิตพฺพ’’นฺติฯ **เตสู**ติ คามิเกสุ โภเชเนฺตสูติ สมฺพนฺโธฯ **อสนสาลาย**นฺติ โภชนสาลายํฯ สา หิ อสติ ภุญฺชติ เอตฺถาติ อสนา, สลนฺติ ปวิสนฺติ อสฺสนฺติ สาลา, อสนา จ สา สาลา เจติ อสนสาลาติ อเตฺถน ‘‘อสนสาลา’’ติ วุจฺจติฯ

อถ ปนาติ ตโต อญฺญถา ปนฯ อปาทานโต ถ หิ อถสโทฺทฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเน อนุตรวีถิอาทีสูติ อโตฺถฯ **ปฏิกเจฺจวา**ติ ปฐมํ กตฺวา เอวฯ ภิกฺขูสุ คามโต อนิกฺขเนฺตสุ ปเควาติ วุตฺตํ โหติฯ **น วฏฺฏตี**ติ ''ภตฺตํ คณฺหถา''ติ ปหิณตฺตา น วฏฺฏติฯ เย ปน มนุสฺสา โภเชนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **นิวตฺตถาติ วุตฺตปเท**ติ ''นิวตฺตถา''ติ วุเตฺต กิริยาปเทฯ **ยสฺส กสฺสจิ โหตี**ติ ยสฺส กสฺสจิ อตฺถาย โหตีติ โยชนาฯ **นิวตฺติตุํ วฏฺฏตี**ติ ''ภตฺตํ คณฺหถา''ติ อวุตฺตตฺตา นิวตฺติตุํ วฏฺฏติฯ **สมฺพนฺธํ กตฺวา**ติ ''นิวตฺตถ ภเนฺต''ติ ภเนฺตสเทฺทน อพฺยวหิตํ กตฺวาฯ **นิสีทถ ภเนฺต, ภตฺตํ คณฺหถา**ติ ภเนฺตสเทฺทน พฺยวหิตํ กตฺวา วุเตฺต ''นิสีทถา''ติปเท นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ อถ ภเนฺตสเทฺทน พฺยวหิตํ อกตฺวา ''นิสีทถ, ภตฺตํ คณฺหถา''ติ สมฺพนฺธํ กตฺวา วุเตฺต นิสีทิตุํ วฏฺฏติฯ อิเจฺจตํ นยํ อติทิสติ ''เอเสว นโย''ติอิมินาติฯ ทุติยํฯ

๓. ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทํ

๒๒๑. ตติเย ''น โข…เป…. กโรนฺตี''ติปาฐสฺส อตฺถสมฺพนฺธํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เยน นิยาเมนา''ติอาทิฯ ตตฺถ ''เยน นิยาเมนา''ติอิมินา ''ยถยิเม มนุสฺสา''ติ เอตฺถ ยถาสทฺทสฺส ยํสทฺทตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ เตน นิยาเมนฯ อิมินา ยถาสทฺทสฺส นิยมนิทฺทิฏฺฐภาวํ ทเสฺสติฯ ''ญายตี''ติอิมินา กิริยาปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ ''สาสนํ วา ทานํ วา''ติปเทหิ อิทํสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **พุทฺธปฺปมุเข สเงฺฆ**ติ สมฺปทานเตฺถ เจตานิ ภุมฺมวจนานิ, พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส ทานํ วาติ อโตฺถฯ ''ปริตฺต''นฺติอิมินา โอรกสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ลามก''นฺติอิมินา ปริตฺตสทฺทสฺส ปริวารตฺถํ นิวเตฺตติฯ กิโร เอว ปติภาเว นิยุโตฺต **กิรปติโก**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''กิรปติโกติ เอตฺถา''ติ อาทิฯ **โส**ติ กิรปติโกฯ กมฺมํ กาเรตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปจารวเสนา**ติ โวหารวเสน, อุปลกฺขณวเสน, ปธานวเสน วาติ อโตฺถฯ น เกวลํ พทราเยว, อเญฺญปิ ปน พหู ขาทนียโภชนียา ปฏิยตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ พทเรน มิโสฺส **พทรมิโสฺส,** พทรสาฬโวติ อาห ''พทรสาฬเวนา''ติฯ พทรจุเณฺณน มิโสฺส มธุสกฺขราทิ **''พทรสาฬโว''**ติ วุจฺจติฯ

๒๒๒. อุทฺธํ สูโร อุคฺคโต อสฺมึ กาเลติ **อุสฺสูโร**ติ วุเตฺต อติทิวากาโลติ อาห ''อติทิวา''ติฯ

๒๒๖. อยํ ภตฺตวิกปฺปนา นาม วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสู**ติ นิทฺธารณสมุทาโย, อิตฺถนฺนามสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ ยทิ ปน สมฺมุขาปิ วิกปฺปิตุํ วฏฺฏติ, ตทา อตฺตนา สห ฐิตสฺส ภควโต กสฺมา น วิกเปฺปตีติ อาห ''สา จาย''นฺติอาทิฯ สา อยํ วิกปฺปนา สงฺคหิตาติ สมฺพโนฺธฯ กสฺมา ภควโต วิกเปฺปตุํ น วฏฺฏตีติ อาห ''ภควติ หี''ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ สเงฺฆน กตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๒๒๙. ''เทฺว ตโย นิมนฺตเน''ติปทานิ ลิงฺควิปลฺลาสานีติ อาห ''เทฺว ตีณิ นิมนฺตนานี''ติฯ นิมนฺติตโพฺพ เอเตหีติ **นิมนฺตนานิ** โภชนานิ ภุญฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ เทฺว ตีณิ กุลานิ อากิรนฺตีติ โยชนาฯ **สูปพฺยญฺชน**นฺติ สูโป จ พฺยญฺชนญฺจ สูปพฺยญฺชนํฯ **อนาปตฺติ** เอกโต มิสฺสิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **มูลนิมนฺตน**นฺติ ปฐมนิมนฺตนํ โภชนํฯ **อโนฺต**ติ เหฏฺฐาฯ **เอกมฺปิ กพฬ**นฺติ เอกมฺปิ อาโลปํฯ **ยถา ตถา วา**ติ เยน วา เตน วา อากาเรนฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ โภชเนฯ **รสํ วา**ติ ขีรโต อญฺญํ รสํ วาฯ เยน ขีรรเสน อโชฺฌตฺถตํ ภตฺตํ เอกรสํ โหติ, ตํ ขีรํ วา ตํ รสํ วา อากิรนฺตีติ โยชนาฯ ยํสโทฺท หิ อุตฺตรวากฺย ฐิโต ปุพฺพวากฺย ตํสทฺทํ อวคมยติฯ ขีเรน สํสฏฺฐํ ภตฺตํ **ขีรภตฺตํ**ฯ เอวํ รสภตฺตํฯ **อเญฺญปี**ติ ขีรภตฺตรสภตฺตทายกโต อเญฺญปิฯ **อนาปตฺติ** ภเตฺตน อมิสฺสิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ''ภุญฺชเนฺตนา''ติปทํ ''ภุญฺชิตุ''นฺติปเท ภาวกตฺตาฯ **สปฺปิปายาเสปี**ติ สปฺปินา จ ปายาเสน จ กเต ภเตฺตปิฯ

ตสฺสาติ มหาอุปาสกสฺสฯ อาปตฺตีติ จ วฎฺฎตีติ จ ทฺวินฺนํ อฎฺฐกถาวาทานํ ยุตฺตภาวํ มหาปจฺจริวาเทน ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘มหาปจฺจริย’’นฺติอาทิฯ เทฺว อฎฺฐกถาวาทา หิ สนฺธายภาสิตมตฺตเมว วิเสสา, อตฺถโต ปน เอกาฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอโกวา**ติ กุมฺภิยา เอโกวฯ **ปรมฺปรโภชน**นฺติ ปรสฺส ปรสฺส โภชนํ ฯ **นิมนฺติตมฺหา**ติ อหํ นิมนฺติโต อมฺหิ นนูติ อโตฺถฯ **อาปุจฺฉิตฺวาปี**ติ มหาอุปาสกํ อาปุจฺฉิตฺวาปิฯ

โสติ อนุโมทโก ภิกฺขุฯ **ต**นฺติ ภิกฺขุํฯ **อโญฺญ**ติ อญฺญตโรฯ **กิ**นฺติ กสฺมาฯ **นิมนฺติตตฺตา**ติ นิมนฺติตภาวโตฯ

สกเลน คาเมน นิมนฺติโตปิ เอกโต หุตฺวาว นิมนฺติตสฺส กปฺปติ, น วิสุํ วิสุนฺติ อาห ‘‘เอกโต หุตฺวา’’ติฯ **ปูเคปี**ติ สมาทเปตฺวา ปุญฺญํ กโรนฺตานํ สมูเหปิฯ ‘‘นิมนฺติยมาโน’’ติปทสฺส นิมนฺตนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภตฺตํ คณฺหา’’ติฯ **ยทเคฺคนา**ติ ยํ อเคฺคน เยน โกฎฺฐาเสนาติ อโตฺถฯ ทฺวีสุ เถรวาเทสุ มหาสุมเตฺถรวาโทว ยุโตฺตติ โส ปจฺฉา วุโตฺตติฯ ตติยํฯ

๔. กาณมาตาสิกฺขาปทํ

๒๓๐. จตุเตฺถ ‘‘นกุลมาตาติ’’อาทีสุ (อ. นิ. ๑.๒๖๖; อ. นิ. อฎฺฐ. ๑.๑.๒๖๖) นกุลสฺส ภควโต มาตา **นกุลมาตา**ติ จ นกุลญฺจ ภควโต ตํ มาตา จาติ นกุลมาตาติ จ อโตฺถ สมฺภวติ, ‘‘อุตฺตรมาตาติ’’อาทีสุ อุตฺตราย มาตา **อุตฺตรมาตา**ติ อโตฺถเยว สมฺภวติฯ เตสุ ‘‘อุตฺตรมาตา’’ติปทเสฺสว ‘‘กาณมาตา’’ติปทสฺส กาณาย มาตา **กาณมาตา**ติ อโตฺถเยว สมฺภวตีติ อาห ‘‘กาณาย มาตา’’ติฯ ตสฺสา ธีตุยา ‘‘กาณา’’ตินาเมน วิสฺสุตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สากิรา’’ติอาทิฯ **สา**ติ ทาริกา วิสฺสุตา อโหสีติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺสา**ติ มหาอุปาสิกายฯ **เย เย**ติ ปุริสาฯ ‘‘ราเคน กาณา โหนฺตี’’ติอิมินา กณนฺติ นิมิลนฺติ ราเคน ปุริสา เอตายาติ **กาณา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตสฺสา**ติ กาณายฯ **อาคต**นฺติ เอตฺถ ภาวเตฺถ โตติ อาห ‘‘อาคมน’’นฺติฯ **อธิปฺปาโย**ติ ‘‘กิสฺมึ วิยา’’ติปทสฺส, กาณมาตาย วา อธิปฺปาโย ฯ **ริตฺตา**ติ ตุจฺฉา, สุญฺญาติ อโตฺถฯ ‘‘อสฺมึ คมเน’’ติอิมินา พาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ ‘‘อริยสาวิกา’’ติอาทินา อริยานํ ภิกฺขูหิ อปฎิวิภตฺตโภคํ ทเสฺสติฯ น เกวลํ กิญฺจิ ปริกฺขยํ อคมาสิ, อถ โข สพฺพนฺติ อาห ‘‘สพฺพํ ปริกฺขยํ อคมาสี’’ติฯ **กาณาปี**ติ ปิสโทฺท น เกวลํ มาตาเยว มคฺคผลภาคินี อโหสิ, อถ โข กาณาปิ โสตาปนฺนา อโหสีติ ทเสฺสติฯ **โสปิ ปุริโส**ติ กาณาย ปติภูโต โสปิ ปุริโสฯ **ปกติฎฺฐาเนเยวา**ติ เชฎฺฐกปชาปติฎฺฐาเนเยวฯ

๒๓๑. **อิมสฺมึ ปน วตฺถุสฺมิ**นฺติ อิมสฺมึ ปูววตฺถุสฺมึฯ **เอต**นฺติ ปาเถยฺยวตฺถุํฯ **อริยสาวกตฺตา**ติ อริยภูตสฺส สาวกสฺส ภาวโต, อริยสฺส วา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาวกภาวโตฯ

๒๓๓. ปเหณกปณฺณาการสทฺทานํ อญฺญมญฺญเววจนตฺตา วุตฺตํ ‘‘ปเหณกตฺถายาติ ปณฺณาการตฺถายา’’ติฯ **อิธา**ติ ‘‘ปูเวหิ วา’’ติปเท, สิกฺขาปเท วาฯ **พทฺธสตฺตู**ติ มธุสกฺขราทีหิ มิเสฺสตฺวา พทฺธสตฺตุฯ **ฐปิกต**นฺติ ฐปิกตํ กตฺวาฯ

‘‘ทฺวตฺติปตฺตปูเร’’ติปทสฺส วิเสสนุตฺตรภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปูเร ปเตฺต’’ติฯ เทฺว วา ตโย วา ปตฺตาติ **ทฺวตฺติปตฺตา,** วาสทฺทเตฺถ สโงฺขฺยภยพาหิรตฺถสมาโส, ติสทฺทปรตฺตา ทฺวิสฺส จ อกาโร โหติ, ทฺวตฺติปตฺตา จ เต ปูรา จาติ **ทฺวตฺติปตฺตปูรา,** เต ทฺวตฺติปตฺตปูเร คเหตฺวาติ โยชนาฯ ‘‘อาจิกฺขิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตวจนสฺส อาจิกฺขนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺร มยา’’ติอาทิฯ **เตนาปี**ติ ทุติเยนาปิฯ ปฐมภิกฺขุ เอกํ คเหตฺวา ทุติยภิกฺขุสฺส อาโรจนญฺจ ทุติยภิกฺขุ เอกํ ค

เหตฺวา ตติยภิกฺขุสฺส อาโรจนญฺจ อติทิสนฺโต อาห ‘‘เยนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เยนา**ติ ปฐมภิกฺขุนาฯ ปฏิกฺกมนฺติ ภุญฺชิตฺวา เอตฺถาติ **ปฏิกฺกมน**นฺติ วุตฺต อสนสาลาว คเหตพฺพาติ อาห ‘‘อสนสาล’’นฺติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺสํ อสนสาลายํฯ มุโขโลกนํ น วฏฺฏตีติ อาห ‘‘อตฺตโน’’ติอาทิฯ **อญฺญตฺถา**ติ ปฏิกฺกมนโต อญฺญตฺถฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

‘‘สํวิภชิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตวจนสฺส สํวิภชนาการํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สเจ ตโย’’ติอาทิฯ **ยถามิตฺต**นฺติ ยสฺส ยสฺส มิตฺตสฺสฯ **อกามา**ติ น กาเมนฯ การณเตฺถ เจตํ นิสฺสกฺกวจนํฯ

๒๓๕. **อนฺตรามเคฺค**ติ มคฺคสฺส อนฺตโร อนฺตรามโคฺค, สฺขุจฺจารณตฺถํ มเชฺฌ ทีโฆ, ตสฺมิํฯ พหุมฺปิ เทนฺตานํ เอเตสํ ญาตกปวาริตานํ พหุมฺปิ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺสาติ โยชนาฯ อฏฺฐกถาสุ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ อฏฺฐกถานํ วจนํ ปาฬิยา น สเมตีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมปวารณสิกฺขาปทํ

๒๓๖. ปญฺจเม **ปวาริตา**ติ เอตฺถ วสฺสํวุตฺถปวารณา, ปจฺจยปวารณา, ปฏิเกฺขปปวารณา, ยาวทตฺถปวารณา จาติ จตุพฺพิธาสุ ปวารณาสุ ยาวทตฺถปวารณา จ ปฏิเกฺขปปวารณา จาติ เทฺว ปวารณา อธิเปฺปตาติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘พฺราหฺมเณนา’’ติอาทิฯ พฺราหฺมเณน ปวาริตาติ สมฺพนฺโธฯ **สย**นฺติ ตติยนฺตนิปาโต ‘‘ปวาริตา’’ติปเทน สมฺพนฺโธฯ จสโทฺท อญฺญตฺถ โยเชตโพฺพ ยาวทตฺถปวารณาย จ ปฏิเกฺขปปวารณาย จาติฯ ปฏิมุขํ อตฺตโน เคหํ วิสนฺติ ปวิสนฺตีติ **ปฏิวิสฺสกา**ติ วุเตฺต อาสนฺนเคหวาสิกา คเหตพฺพาติ อาห ‘‘สามนฺตฆรวาสิเก’’ติฯ

๒๓๗. อุทฺธงฺคโม รโว **โอรโว,** โสเยว สโทฺท **โอรวสโทฺท,** กากานํ โอรวสโทฺท **กโกรวสโทฺท**ติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘กากาน’’นฺติอาทิฯ

๒๓๙. ตวนฺตุปจฺจยสฺส อตีตตฺถภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ตตฺถ จา’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ภุตฺตวา’’ติปเทฯ ยสฺมา เยน ภิกฺขุนา อโชฺฌหริตํ โหติ, ตสฺมา โส ‘‘ภุตฺตาวี’’ติ สงฺขฺยํ คจฺฉตีติ โยชนาฯ **สงฺขาทิตฺวา**ติ ทเนฺตหิ จุณฺณํ กตฺวาฯ **เตนา**ติ เตน เหตุนาฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ภุตฺตาวี’’ติปทสฺสฯ ปวาเรติ ปฏิกฺขิปตีติ **ปวาริโต** ภิกฺขูติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘กตปวารโณ’’ติฯ **โสปิ จา**ติ โส ปฏิเกฺขโป จ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ปวาริโต’’ติปทสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติอาทิวจเนฯ ยสฺมา ภุตฺตาวีติปิ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺมา น ปสฺสามาติ โยชนาฯ ‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติ ปทภาชนิยา ‘‘ภุตฺตาวี’’ติ มาติกาปทสฺส อสํสนฺทนภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อสนํ ปญฺญายตีติ อิมินา’’ติอาทิฯ **ยญฺจา**ติ ยญฺจ โภชนํฯ **ทิรตฺตาที**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ปญฺจาทิวจนํ สงฺคณฺหาติฯ **เอต**นฺติ ‘‘ภุตฺตาวี’’ติปทํฯ

‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติอาทีสุ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ปญฺญายตี’’ติ เอตฺถ ญาธาตุยา ขายนตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ทิสฺสตี’’ติฯ ‘‘หตฺถปาเส’’ติปทสฺส ทฺวาทสหตฺถปฺปมาโณ หตฺถปาโส นาธิเปฺปโตติ อาห ‘‘อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาเณ’’ติฯ วาจาย อภิหรณํ นาธิเปฺปตํฯ เตนาห ‘‘กาเยนา’’ติฯ **อภิหรตี**ติ อภิมุขํ หรติฯ **ต**นฺติ โภชนํฯ **เอต**นฺติ ปญฺจงฺคภาวํ, ‘‘ปญฺจหิ…เป…. ปญฺญายตี’’ติ วจนํ วาฯ

ตตฺราติ ‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติอาทิวจเนฯ **อสฺนาตี**ติ กียาทิคณตฺตา, ตสฺส จ เอกกฺขรธาตุตฺตา สการนการานํ สํโยโค ทฏฺฐโพฺพฯ **ต**นฺติ โภชนํฯ อุนฺทติ ปสวติ ภุญฺชนฺตานํ อายุ

พลํ ชเนตีติ **โอทโน**ฯ ยวาทโย ปูตึ กตฺวา กตตฺตา กุจฺฉิเตน มสียติ อามสียตีติ **กุมาโส**ฯ สจติ สมวาโย หุตฺวา ภวตีติ **สตฺตุ**ฯ พฺยญฺชนตฺถาย มาเรตโพฺพติ **มโจฺฉ**ฯ มานียติ ภุญฺชเนฺต หีติ **มํสํ**ฯ **ตตฺถา**ติ โอทนาทีสุ ปญฺจสุ โภชเนสุฯ สาโร อสฺสตฺถิ อเญฺญสํ ธญฺญานนฺติ **สาลี**ฯ วหติ ภุญฺชนฺตานํ ชีวิตนฺติ **วีหิ**ฯ ยวติ อมิสฺสิโตปิ มิสฺสิโต วิย ภวตีติ **ยโว**ฯ คุธติ ปริเวฐติ มิลกฺขโภชนตฺตาติ **โคธุโม**ฯ โสภนสีสตฺตา กมนียภาวํ คจฺฉตีติ **กงฺคุ**ฯ มหนฺตสีสตฺตา, มธุรรส นาฬตฺตา จ วรียติ ปตฺถียติ ชเนหีติ **วรโก**ฯ โกรํ รุธิรํ ทูสติ ภุญฺชนฺตานนฺติ **กุทฺรูสโก**ฯ นิพฺพโตฺต โอทโน นามาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ สตฺตสุ ธเญฺญสุฯ **สาลีตี**ติ เอตฺถ อิติสโทฺท นาม ปริยาโยฯ สาลี นามาติ อโตฺถฯ เอเสว นโย ‘‘วีหีตี’’ติอาทีสุปิฯ

เอตฺถาติ ติณธญฺญชาตีสุฯ นีวาโร สาลิยา อนุโลโม, วรกโจรโก วรกสฺส อนุโลโมฯ **อมฺพิลปายาสาทีสู**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ขีรภตฺตาทโย สงฺคณฺหนฺติฯ **โอธี**ติ อวธิ, มริยาโทติ อโตฺถฯ โส หิ อวหียติ จชียติ อสฺมาติ โอธีติ วุจฺจติฯ

โยปิ ปายาโส วา ยาปิ อมฺพิลยาคุ วา โอธึ น ทเสฺสติ, โส ปวารณํ น ชเนตีติ โยชนาฯ ปเยน ขีเรน กตตฺตา **ปายาโส**ฯ ปาตพฺพสฺส, อสิตพฺพสฺส จาติ ทฺวินฺนํ พฺยุปฺปตฺตินิมิตฺตานํ สมฺภวโต วา **ปายาโส**ติ วุจฺจติฯ **อุทฺธนโต**ติ จุลฺลิโตฯ สา หิ อุปริ ธียนฺติ ฐปียนฺติ ถาลฺยาทโย เอตฺถาติ อุทฺธนนฺติ วุจฺจติฯ **อาวชฺชิตฺวา**ติ ปริณาเมตฺวาฯ **ฆนภาว**นฺติ กถินภาวํฯ เอตฺถาปิ วาเกฺย ‘‘โย โส’’ติ ปทานิ โยเชตพฺพานิฯ **ปุเพฺพ**ติ อพฺภุณฺหกาเลฯ **นิมนฺตเน**ติ นิมนฺตนฏฺฐาเนฯ ภเตฺต อากิริตฺวา เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ยาปนํ คจฺฉติ อิมายาติ **ยาคุ**ฯ กิญฺจาปิ ตนุกา โหติ, ตถาปีติ โยชนาฯ **อุทกาทีสู**ติอาทิสเทฺทน กิญฺชิกขีราทโย สงฺคยฺหนฺติฯ ยาคุสงฺคหเมว คจฺฉติ, กสฺมา? อุทกาทีนํ ปกฺกุถิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **ตสฺมึ วา**ติ สภเตฺต, ปกฺกุถิตอุทกาทิเก วาฯ **อญฺญสฺมึ วา**ติ ปกฺกุถิตอุทกาทิโต อญฺญสฺมึ อุทกาทิเก วาฯ **ยตฺถ** ยสฺมึ อุทกาทิเก ปกฺขิปนฺติ, ตํ ปวารณํ ชเนตีติ โยชนาฯ

สุทฺธรสโกติ มจฺฉมํสขณฺฑนฺหารูหิ อมิโสฺส สุโทฺธ มจฺฉาทิรสโกฯ **รสกยาคู**ติ รสกภูตา ทฺรวภูตา ยาคุฯ **ฆนยาคู**ติ กถินยาคุฯ **เอตฺถา**ติ ฆนยาคุยํฯ **ปุปฺผิอตฺถายา**ติ ปุปฺผํ ผุลฺลํ อิมสฺส ขชฺชกสฺสาติ ปุปฺผี, ปุปฺผิโน อโตฺถ ปโยชนํ ปุปฺผิอโตฺถ, ตทตฺถาย กตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เต ตณฺฑุเล**ติ เต เสทิตตณฺฑุเลฯ อจุณฺณตฺตา เนว สตฺตุสงฺขฺยํ, อปกฺกตฺตา น ภตฺตสงฺขฺยํ คจฺฉนฺติฯ **เตหี**ติ เสทิตตณฺฑุเลหิฯ เต ตณฺฑุเล ปจนฺติ, กโรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘ยเวหี’’ติ พหุวจเนน สตฺต ธญฺญานิปิ คหิตานิฯ เอส นโย สาลิวีหิยเวหีติ เอตฺถาปิฯ **ถุเส**ติ ธญฺญตเจฯ **ปลาเปตฺวา**ติ ปฏิกฺกมาเปตฺวา ฯ **ตนฺ**ติ จุณฺณํ คจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **ขรปากภชฺชิตาน**นฺติ ขโร ปาโก ขรปาโก, ขรปาเกน ภชฺชิตา ขรปากภชฺชิตา, เตสํฯ น ปวาเรนฺติ อสตฺตุสงฺคหตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **กุณฺฑกมฺปี**ติ กณมฺปิฯ ปวาเรติ สตฺตุสงฺคหตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **เตหี**ติ ลาเชหิฯ **สุทฺธขชฺชก**นฺติ ปิเฏฺฐหิ อมิสฺสิตํ สุทฺธํ ผลาผลาทิขชฺชกํฯ ยาคุํ ปิวนฺตสฺส เทนฺตีติ โยชนาฯ **ตานี**ติ เทฺว มจฺฉมํสขณฺฑานิฯ น ปวาเรติ ทฺวินฺนํ มจฺฉมํสขณฺฑานํ อขาทิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **ตโต**ติ เทฺวมจฺฉมํสขณฺฑโต นีหริตฺวา เอกนฺติ สมฺพโนฺธ, เตสุ วาฯ **โส**ติ ขาทโก ภิกฺขุฯ **อญฺญ**นฺติ ทฺวีหิ มจฺฉมํสขเณฺฑหิ อญฺญํ ปวารณปโหนกํ โภชนํฯ

อวตฺถุตายาติ ปวารณาย อวตฺถุภาวโตฯ ตํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ยํ หี’’ติฯ **หิสโทฺท** วิตฺถารโชตโกฯ **ยนฺ**ติ มํสํฯ **อิทํ ปนา**ติ อิทํ มํสํ ปนฯ ปฏิกฺขิตฺตมํสํ กปฺปิยภาวโต อปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตตฺตา ปฏิกฺขิตฺตมฺปิ มํสภาวํ น ชหาติฯ นนุ ขาทิตมํสํ ปน อกปฺปิยภาวโต ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตตฺตา ขาทิยมานมฺปิ มํสภาวํ ชหาตีติ อาห ‘‘ยํ ปนา’’ติอาทิฯ

กุลทูสกกมฺมญฺจ เวชฺชกมฺมญฺจ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนญฺจ สาทิตรูปิยญฺจ **กุล…เป…. รูปิยานิ,** ตานิ อาทีนิ เยสํ กุหนาทีนนฺติ **กุล…เป…. รูปิยาทโย,** เตหิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วาเรสุฯ

เอวนฺติอาทิ นิคมนนิทสฺสนํฯ **ตนฺ**ติ โภชนํฯ **ยถา**ติ เยนาการนฯ เยน อโชฺฌหฏํ โหติ, โส ปฏิกฺขิปติ ปวาเรตีติ โยชนาฯ **กตฺถจี**ติ กิสฺมิญฺจิ ปตฺตาทิเกฯ **ตสฺมึ เจ อนฺตเร**ติ ตสฺมึ ขเณ เจฯ **อญฺญตฺรา**ติ อญฺญสฺมึ ฐาเนฯ ปเตฺต วิชฺชมานโภชนํ อนโชฺฌหริตุกาโม โหติ ยถา, เอวนฺติ โยชนาฯ **หีติ** สจฺจํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปเทสุฯ **ตตฺถา**ติ กุรุนฺทียํฯ **อานิสทสฺสา**ติ อาคมฺม นิสีทติ เอเตนาติ อานิสโท, ตสฺส ปจฺฉิมนฺตโตติ สมฺพโนฺธฯ **ปณฺหิอนฺตโต**ติ ปสติ ฐิตกาเล วา คมนกาเล วา ภูมึ ผุสตีติ ปณฺหี, ตสฺส อนฺตโตฯ ‘‘ทายกสฺสา’’ติปทํ ‘‘ปสาริตหตฺถ’’นฺติ ปเทน จ ‘‘องฺค’’นฺติ ปเทน จ อวยวีสมฺพโนฺธฯ **หตฺถปาโส**ติ หตฺถสฺส ปาโส สมีโป หตฺถปาโส, หโตฺถ ปสติ ผุสติ อสฺมึ ฐาเนติ วา **หตฺถปาโส,** อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ ปเทโสฯ **ตสฺมินฺ**ติ หตฺถปาเสฯ

อุปนาเมตีติ สมีปํ นาเมติฯ **อนนฺตรนิสิโนฺนปี**ติ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา อนนฺตเร ฐาเน นิสิโนฺนปิ ภิกฺขุ วทตีติ โยชนาฯ **ภตฺตปจฺฉินฺ**ติ ภเตฺตน ปกฺขิตฺตํ ปจฺฉึฯ **อีสกนฺ**ติ ภาวนปุํสกํฯ อุทฺธริตฺวา วา อปนาเมตฺวา วาติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ทูเร**ติ นวาสเนฯ **อิโต**ติ ปตฺตโตฯ คโต ทูโตติ สมฺพโนฺธฯ

ปริเวสนายาติ ปริเวสนตฺถาย, ภตฺตเคฺค วาฯ **ตตฺรา**ติ อสฺมึ ปริเวสเนฯ **ตนฺ**ติ ภตฺตปจฺฉึฯ **ผุฏฺฐมตฺตาวา**ติ ผุสิยมตฺตาวฯ กญฺจุฉุนา อุทฺธฏภเตฺต ปน ปวารณา โหตีติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตสฺสา**ติ ปริเวสกสฺสฯ **อภิหเฏ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา**ติ อภิหฏสฺส ภตฺตสฺส ปฏิกฺขิตฺตภาวโตฯ

‘‘กาเยน วาจาย วา ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปวารณา โหตี’’ติ สเงฺขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ กายวาจาปฏิเกฺขเปสุฯ **มจฺฉิกพีชนินฺ**ติ มกฺขิกานํ อุตฺตาสนึ พีชนึฯ ขการสฺส หิ ฉการํ กตฺวา ‘‘มจฺฉิกา’’ติ วุจฺจติ ‘‘สจฺฉิกตฺวา’’ติอาทีสุ วิย (อ. นิ. ๓.๑๐๓)ฯ เอตฺถ หิ ‘‘สกฺขิกตฺวา’’ติ วตฺตเพฺพ ขการสฺส ฉกาโร โหติฯ

เอโก วทตีติ สมฺพโนฺธฯ **อปเนตฺวา**ติ ปตฺตโต อปเนตฺวาฯ **เอตฺถา**ติ วจเนฯ **กถนฺ**ติ เกนาการน โหตีติ โยชนาฯ **วทนฺตสฺส นามา**ติ เอตฺถ นามสโทฺท ครหโตฺถ ‘‘อตฺถี’’ติปเทน โยเชตโพฺพฯ **อตฺถิ นามา**ติ อโตฺถฯ **อิโตปี**ติ ปตฺตโตปิฯ **ตตฺราปี**ติ ตสฺมึ วจเนปิฯ

สมํสกนฺติ มํเสน สห ปวตฺตํฯ **รสนฺ**ติ ทฺรวํฯ **ตนฺ**ติ วจนํฯ ปฏิกฺขิปโต โหติฯ กสฺมา? มโจฺฉ จ รโส จ มเจฺฉน มิโสฺส รโส จาติ อตฺถสฺส สมฺภวโตฯ **อิทนฺ**ติ วตฺถุํฯ **มํสํ วิสุํ กตฺวา**ติ ‘‘มํสสฺส รสํ มํสรส’’นฺติ มํสปทตฺถสฺส ปธานภาวํ อกตฺวา, รสปทตฺถเสฺสว ปธานภาวํ กตฺวาติ อโตฺถฯ

อาปุจฺฉนฺตนฺติ ‘‘มํสรสํ คณฺหถา’’ติ อาปุจฺฉนฺตํฯ **ตนฺ**ติ มํสํฯ **กรมฺพโก**ติ มิสฺสกาธิวจนเมตํฯ ยญฺหิ อเญฺญน อเญฺญน มิเสฺสตฺวา กโรนฺติ, โส ‘‘กรมฺพโก’’ติ วุจฺจติฯ อยํ ปเนตฺถ วจนโตฺถ – กโรติ สมูหํ อวยวินฺติ **กโร,** กรียติ วา สมูเหน อวยวินาติ **กโร,** อวยโว, ตํ วกติ อาททาตีติ **กรมฺพโก,** สมูโหฯ ‘‘กทมฺพโก’’ติปิ ปาโฐ, โสปิ ยุโตฺตเยว อนุมตตฺตา ปณฺฑิเตหิฯ อภิธาเนปิ เอวเมว อตฺถีฯ อโตฺถ ปน อญฺญถา จิเนฺตตโพฺพฯ อิมสฺมึ วา อเตฺถ รการสฺส ทกาโร

กาตโพฺพฯ มํเสน มิโสฺส, ลกฺขิโต วา กรมฺพโก **มํสกรมฺพโกฯ น ปวาเรตี**ติ เยสํ เกสญฺจิ มิสฺสกตฺตา น ปวาเรติฯ **ปวาเรตี**ติ มํเสน มิสฺสิตตฺตา ปวาเรติฯ

โย ปน ปฏิกฺขิปติ, โส ปวาริโตว โหตีติ โยชนาฯ **นิมนฺตเน**ติ นิมนฺตนฏฺฐาเนฯ **หีติ** สจฺจํฯ **ตตฺถา**ติ กุรุนฺทิยํฯ **เยนา**ติ เยน ภเตฺตนฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติอาทิวจเนฯ **อธิปฺปาโย**ติ อฏฺฐกถาจริยานํ อธิปฺปาโยฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ยาคุมิสฺสกํ คณฺหถา’’ติอาทิวจเนฯ **ทุทฺทส**นฺติ ทุกฺกรํ ทสฺสนํฯ **อิทญฺจา**ติ ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติวจนญฺจฯ **น สมาเนตพฺพ**นฺติ สมํ น อาเนตพฺพํ, สมานํ วา น กาตพฺพํฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อิทํ ปนา**ติ มิสฺสกํ ปนฯ **เอตฺถา**ติ มิสฺสเกฯ **วิสุํ กตฺวา**ติ รสขีรสปฺปีนิ อาเวณิํ กตฺวาฯ **ตนฺ**ติ รสาทิํฯ

กทฺทียติ มทฺทียตีติ **กทฺทโม**ฯ อุนฺทติ ปสวติ วฑฺฒตีติ **อุทกํ**ฯ อุนฺทติ วา เกฺลทนํ กโรตีติ **อุทกํ,** นิลีเน สเตฺต คุปติ รกฺขตีติ **คุโมฺพ,** คุหติ สํวรตีติ วา **คุโมฺพฯ อนุปริยายเนฺตนา**ติ อนุกฺกเมน ปริวตฺติตฺวา อายเนฺตนฯ **ตนฺ**ติ นาวํ วา เสตุํ วาฯ **มชฺฌนฺหิก**นฺติ อหสฺส มชฺฌํ มชฺฌนฺหํ, อหสทฺทสฺส นฺหาเทโส, มชฺฌนฺหํ เอว มชฺฌนฺหิกํฯ โปตฺถเกสุ ปน มชฺฌนฺติกนฺติ ปาโฐ อตฺถิ, โส อปาโฐเยวฯ โย ฐิโต ปวาเรติ, เตน ฐิเตเนว ภุญฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อานิสท**นฺติ ปีเฐ ผุฏฺฐอานิสทมํสํฯ **อจาเลตฺวา**ติ อจาเวตฺวาฯ อยเมว วา ปาโฐฯ อุปริ จ ปเสฺสสุ จ อโมเจตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ อทินฺนาทาเน วิย ฐานาจาวนํ น เวทิตพฺพํฯ **สํสริตุ**นฺติ สํสพฺพิตุํฯ **น**นฺติ ภิกฺขุํฯ

อติเรกํ ริจติ คจฺฉตีติ **อติริตฺตํ,** น อติริตฺตํ **อนติริตฺต**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น อติริตฺต’’นฺติฯ ‘‘อธิก’’นฺติอิมินา อติริตฺตสทฺทสฺส อติสุญฺญตฺถํ นิวเตฺตติฯ อธิ หุตฺวา เอติ ปวตฺตตีติ **อธิกํฯ ตํ ปนา**ติ อนติริตฺตํ ปน โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อกปฺปิยกต’’นฺติอาทิวจเนฯ วิตฺถาโร เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อติริตฺตํ กาตเพฺพสุ วตฺถูสุฯ ยํ ผลํ วา ยํ กนฺทมูลาทิ วา อกตนฺติ โยชนาฯ **อกปฺปิยโภชนํ วา**ติ กุลทูสกกมฺมาทีหิ นิพฺพตฺตํ อกปฺปิยโภชนํ วา อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **โย**ติ วินยธโร ภิกฺขุฯ เตน กตนฺติ โยชนาฯ ‘‘ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา วุฏฺฐิเตน กต’’นฺติวจนโต ภุตฺตาวินา อปวาริเตน อาสนา วุฏฺฐิเตน กตฺตพฺพนฺติ สิทฺธํฯ ตสฺมา ปาโต อทฺธานํ คจฺฉเนฺตสุ ทฺวีสุ เอโก ปวาริโต, ตสฺส อิตโร ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธํ ภิกฺขํ อตฺตนา อภุตฺวาปิ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ กาตุํ ลภติ เอวฯ **ยนฺ**ติ ขาทนียโภชนียํฯ ‘‘ตทุภยมฺปี’’ติอิมินา อติริตฺตญฺจ อติริตฺตญฺจ **อติริตฺตํ,** น อติริตฺตํ **อนติริตฺต**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

ตเสฺสวาติ อนติริตฺตเสฺสวฯ **เอตฺถา**ติ อนติริเตฺต, ‘‘กปฺปิยกต’’นฺติ อาทีสุ สตฺตสุ วินยกมฺมากาเรสุ วาฯ **อนนฺตเร**ติ วินยธรสฺส อนนฺตเร อาสเนฯ ปตฺตโต นีหริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตเตฺถวา**ติ ภุญฺชนฏฺฐาเนเยวฯ **ตสฺสา**ติ นิสินฺนสฺสฯ **เตนา**ติ ภตฺตํ อาเนเนฺตน ภิกฺขุนา ภุญฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ ‘‘นิสิเนฺนน ภิกฺขุนา’’ติ การิตกมฺมํ อาเนตพฺพํฯ กสฺมา ‘‘หตฺถํ โธวิตฺวา’’ติ วุตฺตนฺติ ปุจฺฉโนฺต อาห ‘‘กสฺมา’’ติฯ **หีติ** การณํฯ ยสฺมา อกปฺปิยํ โหติ, ตสฺมา หตฺถํ โธวิตฺวาติ มยา วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ตสฺสา**ติ ภตฺตํ อาเนนฺตสฺสฯ **เยนา**ติ วินยธเรนฯ ปุน **เยนา**ติ เอวเมวฯ **ยญฺจา**ติ ขาทนียโภชนียญฺจฯ เยน วินยธเรน ปฐมํ อกตํ, เตเนว กตฺตพฺพํฯ ยญฺจ ขาทนียโภชนียํ ปฐมํ อกตํ, ตเญฺญว กตฺตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ **ตตฺถา**ติ ปฐมภาชเนฯ **หีติ** สจฺจํฯ ปฐมภาชนํ สุทฺธํ โธวิตฺวา กตมฺปิ นิโทฺทสเมวฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ ปวาริเตน ภิกฺขุนาฯ

กุเณฺฑปีติ อุกฺขลิยมฺปิฯ สา หิ กุฑติ โอทนาทิํ ทาหํ กโรตีติ กุโณฺฑติ วุจฺจติฯ **ตนฺ**ติ อติริตฺตกตํ ขาทนียโภชนียํฯ **เยน ปนา**ติ วินยธเรน ปนฯ ภิกฺขุํ นิสีทาเปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **มงฺค**

ลนิมนฺตเนติ มงฺคลตฺถาย นิมนฺตนฏฺฐาเนฯ **ตตฺถา**ติ มงฺคลนิมนฺตเนฯ **กโรเนฺตนา**ติ กโรเนฺตน วินยธเรนฯ

คิลาเนน ภุญฺชิตาวเสสเมว น เกวลํ คิลานาติริตฺตํ นาม, คิลานํ ปน อุทฺทิสฺส อาภตํ คิลานาติริตฺตเมว นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น เกวล’’นฺติอาทิฯ **ยํกิญฺจิ คิลาน**นฺติ อุปสมฺปนฺนํ วา อนุปสมฺปนฺนํ วา ยํกิญฺจิ คิลานํฯ ยํ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ, ตํ อสํสฏฺฐวเสน วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **อนาหารตฺถายา**ติ ปิปาสเจฺฉทนอาพาธวูปสมตฺถายฯ

๒๔๑. **สติ ปจฺจเย**ติ เอตฺถ ปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสตุํ ‘‘ปิปาสาย สตี’’ติ จ ‘‘อาพาเธ สตี’’ติ จ วุตฺตํฯ **เตน เตนา**ติ สตฺตาหกาลิเกน จ ยาวชีวิเกน จฯ **ตสฺสา**ติ อาพาธสฺสฯ อิทํ ปทํ ‘‘อุปสมนตฺถ’’นฺติ เอตฺถ สมฺธาตฺยา สมฺพเนฺธ สมฺพโนฺธ, ยุปจฺจเยน สมฺพเนฺธ กมฺมนฺติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยปวารณสิกฺขาปทํ

๒๔๒. ฉเฑฺฑ น อาจริตโพฺพติ **อนาจาโร**ติ วุเตฺต ปณฺณตฺติวีติกฺกโมติ อาห ‘‘ปณฺณตฺติวีติกฺกม’’นฺติฯ ‘‘กโรตี’’ติอิมินา ‘‘อตฺตานมาจรตี’’ติอาทีสุ วิย จรสโทฺท กรสทฺทโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อุปนนฺธี**ติ เอตฺถ อุปสโทฺท อุปนาหโตฺถ, นหธาตุ พนฺธนโตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปนาห’’นฺติอาทิฯ ชนิโต อุปนาโห เยนาติ ชนิตอุปนาโหฯ อิมินา **‘‘อุปนโนฺธ’’**ติ ปทสฺส อุปนหตีติ อุปนโนฺธติ กตฺถุตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๔๓. **อภิหฏฺฐุ**นฺติ เอตฺถ ตุํปจฺจโย ตฺวาปจฺจยโตฺถติ อาห ‘‘อภิหริตฺวา’’ติฯ ปทภาชเนปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สาธารณเมว อตฺถนฺติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **ตีหากาเรหี**ติ สามํ ชานเนน จ อเญฺญสมาโรจเนน จ ตสฺสาโรจเนน จาติ ตีหิ การเณหิฯ อาสาทียเต มงฺกุํ กรียเต **อาสาทนํ,** ตํ อเปโกฺข **อาสาทนาเปโกฺข**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาสาทน’’นฺติอาทิฯ

ยสฺส อตฺถาย อภิหฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิตรสฺสา**ติ อภิหารกโต อญฺญสฺส ภุตฺตสฺสาติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. วิกาลโภชนสิกฺขาปทํ

๒๔๗. สตฺตเม **คิริมฺหี**ติ ปพฺพตมฺหิฯ โส หิ หิมวมนาทิวเสน ชลํ, สารภูตานิ จ เภสชฺชาทิวตฺถูนิ คิรติ นิคฺคิรตีติ คิรีติ วุจฺจติฯ **อคฺคสมโชฺช**ติ อุตฺตมสมโชฺชฯ อิเมหิ ปเทหิ อโคฺค สมโชฺช อคฺคสมโชฺช, คิริมฺหิ ปวโตฺต อคฺคสมโชฺช **คิรคฺคสมโชฺช**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **สมโชฺช**ติ จ สภาฯ สา หิ สมาคมํ อชนฺติ คจฺฉนฺติ ชนา เอตฺถาติ สมโชฺชติ วุจฺจติฯ ‘‘คิริสฺส วา’’ติอาทินา คิริสฺส อโคฺค โกฏิ **คิรโคฺค,** ตสฺมิํ ปวโตฺต สมโชฺช **คิรคฺคสมโชฺช**ติ อโตฺถ ทสฺสิโตฯ **โส**ติ คิรคฺคสมโชฺชฯ ภวิสฺสติ กิราติ โยชนาฯ **ภูมิภาเค**ติ อวยวิอาธาโร, สนฺนิปตตีติ สมฺพโนฺธฯ นฏญฺจ นาฏกญฺจ **นฏนาฏกานิ**ฯ ‘‘นจฺจํ คีตํ วาทิตญฺจา’’ติ อิทํ ตยํ ‘‘นาฏก’’นฺติ วุจฺจติฯ **เตส**นฺติ นฏนาฏกานํฯ **ทสฺสนตฺถ**นฺติ ทสฺสนาย จ สวนาย จฯ สวนมฺปิ หิ ทสฺสเนเนว สงฺคหิตํฯ **อปญฺญเตฺต สิกฺขาปเท**ติ อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทสฺส ตาว อปญฺญตฺตตฺตาฯ **เต**ติ สตฺตรสวคฺคิยาฯ **ตตฺถา**ติ คิรคฺคสมชฺชํฯ **อถา**ติ ตสฺมิํ กาเลฯ **เนส**นฺติ สตฺตรสวคฺคิยานํ อทํสูติ สมฺพโนฺธฯ **วิลิเมฺปตฺวา**ติ วิเลปเนหิ วิวิธากาเรน ลิเมฺปตฺวาฯ

๒๔๙. ‘‘วิกาเล’’ติ สามเญฺญน วุตฺตปิ วิเสสกาโลว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘กาโล’’ติ อาทิฯ **โส จา**ติ โภชนกาโล จฯ มชฺฌนฺหิโก โหตีติ โยชนาฯ **เตเนวา**ติ โภชนกาลสฺส อธิเปฺปตตฺตา เอวฯ **อสฺสา**ติ ‘‘วิกาเล’’ติปทสฺสฯ ‘‘วิกาโล นาม…เป…. อรุณุคฺคมนา’’ติ ปทภาชเนน อรุณุคฺคมนโต ยาว มชฺฌนฺหิกา กาโล นามาติ อโตฺถ นเยน ทสฺสิโต โหติฯ **ตโต**ติ ฐิตมชฺฌนฺหิกโตฯ สูริยสฺส อติสีฆตฺตา เวเคน ฐิตมชฺฌนฺหิกํ วีติวเตฺตยฺยาติ อาห ‘‘กุกฺกุจฺจเกน ปน น กตฺตพฺพ’’นฺติฯ **กาลตฺถโมฺภ**ติ กาลสฺส ชานนตฺถาย ถูโณฯ **กาลนฺตเร**ติ กาลสฺส อพฺภนฺตเรฯ

อวเสสํ ขาทนียํ นามาติ เอตฺถ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ยนฺ**ติ ขาทนียํ อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ วนมูลาทิปเภทํ ยมฺปิ ขาทนียํ อตฺถิ, ตมฺปิ อามิสคติกํ โหตีติ โยชนาฯ **เสยฺยถิท**นฺติ ปุจฺฉาวาจกนิปาตสมุทาโยฯ อิทํ ขาทนียํ เสยฺยถา กตมนฺติ อโตฺถฯ **อิทมฺปี**ติ อิทํ ทฺวาทสวิธมฺปิฯ ปิสเทฺทน น ปูวาทิเยวาติ ทเสฺสติฯ

ตตฺถาติ ทฺวาทสสุ ขาทนีเยสุ, อาธาเร ภุมฺมํฯ มูลติ ปติฎฺฐาติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา **มูลํ**ฯ ขาทิตพฺพนฺติ **ขาทนียํ**ฯ มูลเมว ขาทนียํ **มูลขาทนียํ,** ตสฺมิํ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ มูลกมูลาทีนิ โลกสเงฺกโต ปเทสโตเยว เวทิตพฺพานิฯ ตํ ตญฺหิ นามํ อชานนฺตานํ อติสมฺมูฬฺหการณตฺตา สห ปริยายนฺตเรน วจนตฺถํ วกฺขามฯ สูปสฺส หิตํ **สูเปยฺยํ,** สูเปยฺยํ ปณฺณํ เอเตสนฺติ **สูเปยฺยปณฺณา,** เตสํ มูลานิ **สูเปยฺยปณฺณมูลานิ**ฯ อามียติ อโนฺต ปเวสียตีติ **อามิโส,** อากาโร อโนฺตกรณโตฺถ, อามิสสฺส คติ วิย คติ เอเตสนฺติ **อามิสคติกานิ** ฯ **เอตฺถา**ติ มูเลสุฯ **ชรทฺฒ**นฺติ ชรภูตํ อุปฑฺฒํฯ **อญฺญมฺปี**ติ วชกลิมูลโต อญฺญมฺปิฯ

ยานิ ปน มูลานิ วุตฺตานิ, ตานิ ยาวชีวิกานีติ โยชนาฯ ปาฬิยํ วุตฺตานีติ สมฺพโนฺธฯ **ขาทนียตฺถ**นฺติ ขาทนียสฺส, ขาทนีเย วา วิชฺชมานํ, ขาทนีเยน วา กาตพฺพํ กิจฺจํ, ปโยชนํ วาติ ขาทนียตฺถํฯ ‘‘ขาทนีเย’’ติอิมินา ‘‘ตตฺถ วุตฺตาภิธมฺมตฺถา’’ติอาทีสุ วิย ขาทนียตฺถปทสฺส อุตฺตรปทตฺถปธานภาวํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ ขาทนียสฺส, ขาทนีเย วา วิชฺชมานํ, ขาทนีเยน วา กาตพฺพํ กิจฺจํ นาม ชิฆจฺฉาหรณเมวฯ ยญฺหิ ปูวาทิขาทนียํ ขาทิตฺวา ชิฆจฺฉาหรณํ โหติ, ตสฺส กิจฺจํ กิจฺจํ นามาติ วุตฺตํ โหติฯ ตํ กิจฺจํ, ปโยชนํ วา เนว ผรนฺติ, เนว นิปฺผาเทนฺติฯ เอเสว นโย ‘‘น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺตี’’ติเอตฺถาปิฯ

เตสนฺติ มูลานํ อโนฺต, ลกฺขณนฺติ วา สมฺพโนฺธฯ เอกสฺมิํ ชนปเท ขาทนียตฺถโภชนียเตฺถสุ ผรมาเนสุ อเญฺญสุปิ ชนปเทสุ ผรนฺติเยวาติ ทสฺสนตฺถํ ‘‘เตสุ เตสุ ชนปเทสู’’ติ วิจฺฉาปทํ วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ หิ พหูสุ ชนปเทสุ ปถวีรสอาโปรสสมฺปตฺติวเสน ขาทนียตฺถโภชนียตฺถํ ผรมานมฺปิ เอกสฺมิํ ชนปเท ปถวีรสอาโปรสวิปตฺติวเสน อผรมานํ ภเวยฺย, วิการวเสน ปน ตตฺถ ปวตฺตตฺตา ตํ ชนปทํ ปมาณํ น กาตพฺพํ, คเหตพฺพเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ **ปกติอาหารวเสนา**ติ อเญฺญหิ ยาวกาลิก, สตฺตาหกาลิเกหิ อมิสฺสิตํ อตฺตโน ปกติยาว อาหารกิจฺจกรณวเสนฯ ‘‘มนุสฺสาน’’นฺติอิมินา อเญฺญสํ ติรจฺฉานาทีนํ ขาทนียตฺถโภชนียตฺถํ ผรมานมฺปิ น ปมาณนฺติ ทเสฺสติฯ **ต**นฺติ มูลํฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **นามสญฺญาสู**ติ นามสงฺขาตาสุ สญฺญาสุฯ

ยถา มูเล ลกฺขณํ ทสฺสิตํ, เอวํ กนฺทาทีสุปิ ยํ ลกฺขณํ ทสฺสิตนฺติ โยชนาฯ น เกวลํ ปาฬิยํ อาคตานํ หลิทฺทาทีนํ มูลํเยว ยาวชีวิกํ โหติ, อถ โข ตจาทโยปีติ อาห ‘‘ยเญฺจต’’นฺติอาทิฯ ยํ เอตํ อฎฺฐวิธนฺติ สมฺพโนฺธฯ

เอวํ มูลขาทนีเย วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กนฺทขาทนีเย ตํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘กนฺทขาทนีเย’’ติอาทิฯ ตตฺถ **กนฺทขาทนีเย**ติ กํ สุขํ ททาตีติ กนฺโท, ปทุมาทิกนฺโท, สุขสฺส อทายกา ปน กนฺทา รุฬฺหีวเสน กนฺทาติ วุจฺจนฺติ, กนฺโท เอว ขาทนียํ กนฺทขาทนียํ, ตสฺมิํ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ เอเสว นโย อุปริปิฯ **ยนฺ**ติ กนฺทํฯ อิมินา ตํสทฺทานเปโกฺข ยํส โทฺทปิ อตฺถีติ ญาเปติฯ **ตตฺถาติ** กนฺทขาทนีเยฯ ตรุโณ, สุขขาทนีโยติ วิเสสนปทานิ ยถาวจนํ อุปริปิ โยเชตพฺพานิฯ เอวมาทโย ผรณกกนฺทา ยาวกาลิกาติ สมฺพนฺโธฯ

อโธโตติ วิสรโส อุทเกน อธูนิโตฯ **เต**ติ กนฺทา สงฺคหิตาติ สมฺพนฺโธฯ

มูเล อลติ ปวตฺตตีติ **มุฬาโล,** อุทกโต วา อุทฺธฏมเตฺต มิลติ นิมิลตีติ **มุฬาลํ**ฯ เอวมาทิ ผรณกมุฬาลํ ยาวกาลิกนฺติ โยชนาฯ **ตํ สพฺพมฺปี**ติ สพฺพมฺปิ ตํ มุฬาลํ สงฺคหิตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

มสติ วิชฺฌตีติ **มตฺถโก**ฯ เอวมาทิ มตฺถโก ยาวกาลิโกติ โยชนาฯ **ชรฑฺฒพุนฺท**ติ ชรภูตอฑฺฒสงฺขาโต ปาโทฯ

ขนียติ อวทารียตีติ **ขนฺธ,** ขายตีติ วา **ขนฺธ**ฯ ‘‘อนฺตปถวีคโต’’ติปทํ ‘‘สาลกลฺยาณิขนฺธ’’ติปเทเนว โยเชตพฺพํ, น อเญฺญหิฯ เอวมาทิ ขนฺธ ยาวกาลิโกติ โยชนาฯ **อวเสสา**ติ ตีหิ ทณฺฑกาทีหิ อวเสสาฯ

ตจติ สํวรติ ปฏิจฺฉาเทตีติ **ตโจฯ สรโส**ติ เอตฺถ เอวกาโร โยเชตโพฺพ, สรโส เอวาติ อโตฺถฯ เตสํ สงฺคโหติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอต**นฺติ กสาวเภสชฺชํ, ‘‘อนฺชานามิ …เป.… โภชนียตฺถ’’นฺติ วจนํ วาฯ **เอตฺถา**ติ กสาวเภสเชฺชฯ **เอเตสมฺปี**ติ มตฺถกขนฺธตฺตจานมฺปิฯ

ปตตีติ **ปตฺตํฯ เอเตส**นฺติ มูลกาทีนํฯ เอวรูปานิ ปตฺตานิ จ เอกํเสน ยาวกาลิกานีติ โยชนาฯ ยา โลณี อาโรหติ, ตสฺสา โลณิยา ปตฺตํ ยาวชีวิกนฺติ โยชนาฯ **ทีปวาสิโน**ติ ตมฺพปณฺณิทีปวาสิโน , ชมฺพุทีปวาสิโน วาฯ ยานิ วา ผรนฺตีติ วุตฺตานีติ สมฺพนฺโธฯ **เตส**นฺติ นิมฺพาทีนํฯ อิทํ ปทํ ปุพฺพปราเปกฺขกํ, ตสฺมา ทฺวินฺนํ มเชฺฌ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ปณฺณานํ อโนฺต นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ

ปุปฺผติ วิกสตีติ **ปุปฺผํ**ฯ เอวมาทิ ปุปฺผํ ยาวกาลิกนฺติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ปุปฺผสฺสฯ **อสฺสา**ติ เอวเมวฯ

ผลตีติ **ผลํฯ ยานี**ติ ผลานิฯ ผรนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **เนส**นฺติ ผลานํ ปริยนฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ยานิ วุตฺตานิ, ตานิ ยาวชีวิกานีติ โยชนาฯ **เตสมฺปี**ติ ผลานมฺปิ ปริยนฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

อสียติ ขิปียติ, ฉฑฺฑียตีติ วา **อฏฺฐิ**ฯ เอวมาทีนิ ผรณกานิ อฏฺฐีนิ ยาวกาลิกานีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ อฏฺฐีนํฯ

ปิสียติ จุณฺณํ กรียตีติ **ปิฏฺฐํ**ฯ เอวมาทีนิ ผรณกานิ ปิฏฺฐานิ ยาวกาลิกานีติ โยชนาฯ **อโธตก**นฺติ อุทเกน อธูนิตํฯ **เตส**นฺติ ปิฏฺฐานํฯ

นิรนฺตรํ อสติ สมฺพชฺฌตีติ **นิยฺยาโสฯ เสสา**ติ อุจฺฉุนิยฺยาสโต เสสาฯ ปาฬิยํ วุตฺตนิยฺยาสาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ นิยฺยาสขาทนีเยฯ สงฺคหิตานํ นิยฺยาสานํ ปริยนฺตนฺติ โยชนาฯ

เอวนฺติอาทิ นิคมนํฯ

วุตฺตเมวาติ เหฏฺฐา ปฐมปวารณสิกฺขาปเท วุตฺตเมวาติฯ สตฺตมํฯ

๘. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทํ

๒๕๒. อฏฺฐเม อพฺภนฺตเร ชาโต **อพฺภนฺตโรฯ มหาเถโร**ติ มหนฺตหิ ถิรคุเณหิ ยุโตฺตฯ อิมินา ‘‘เพลฏฺฐ’’ติ สญฺญานามสฺส สญฺญินามิํ ทเสฺสติฯ **ปธานฆเร**ติ สมถวิปสฺสนานํ ปทหนฏฺฐานฆรสงฺขาเต เอกสฺมิํ อาวาเสฯ **สุกฺขกุร**นฺติ เอตฺถ โสสนกุรตฺตา น สุกฺขกุรํ โหติ, เกวลํ ปน อสูปพฺยญฺชนตฺตาติ อาห ‘‘อสูปพฺยญฺชนํ โอทน’’นฺติฯ โสสนกุรมฺปิ ยุตฺตเมวฯ วกฺขติ หิ ‘‘ตํ ปิณฺฑปาตํ อุทเกน เตเมตฺวา’’ติฯ ‘‘โอทน’’นฺติอิมินา กุรสทฺทสฺส โอทนปริยายตํ ทเสฺสติฯ โอทนญฺหิ กโรติ อายุวณฺณาทโยติ **‘‘กุร’’**นฺติ วุจฺจติฯ **โส**ติ เพลฏฺฐสีโสฯ **ตญฺจ โข**ติ ตญฺจ สุกฺขกุรํ อาหรตีติ สมฺพโนฺธฯ **ปจฺจยคิทฺธตายา**ติ ปิณฺฑปาตปจฺจเย ลุทฺธตายฯ เถโร ภุญฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ มนุสฺสานํ เอกาหารสฺส สตฺตาหมตฺตฏฺฐิตตฺตา ‘‘สตฺตาห’’นฺติ วุตฺตํฯ **ตโต**ติ ภุญฺชนโต ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **จตฺตาริปี**ติ เอตฺถ ปิสเทฺทน อธิกานิปิ สตฺตาหานิ คเหตพฺพานิฯ

๒๕๓. **อิตี**ติ อิทํ ตยํฯ ‘‘สนฺนิธิ กาโร อสฺสา’’ติ สมาโส วิเสสนปรนิปาตวเสน คเหตโพฺพฯ ‘‘สนฺนิธิกิริยนฺติ อโตฺถ’’ติ อิมินา กรียตีติ **กาโร**ติ กมฺมตฺถํ ทเสฺสติฯ **เอกรตฺตน**ฺติ อนฺติมปริเจฺฉทวเสน วุตฺตํ ตทธิกานมฺปิ อธิเปฺปตตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ‘‘สนฺนิธิการก’’นฺติ ปทสฺสฯ

สนฺนิธิการกสฺส สตฺตาหกาลิกสฺส นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยาปตฺติยา ปจฺจยตฺตา สนฺนิธิการกํ ยามกาลิกํ ขาทนียโภชนียํ อสมานมฺปิ สุทฺธปาจิตฺติยาปตฺติยา ปจฺจโย โหตีติ อาห ‘‘ยามกาลิกํ วา’’ติฯ **ปฏิคฺคหเณ**ติ ปฏิคฺคหเณ จ คหเณ จฯ อโชฺฌหริตุกามตาย หิ ปฏิคฺคหเณ จ ปฏิคฺคเหตฺวา คหเณ จาติ วุตฺตํ โหติฯ ยํ ปตฺตํ องฺคุลิยา ฆํสนฺตสฺส เลขา ปญฺญายติ, โส ปโตฺต ทุโทฺธโต โหติ สเจติ โยชนา อุตฺตรวาเกฺย ยํสทฺทํ ทิสฺวา ปุพฺพวาเกฺย ตํสทฺทสฺส คมนียตฺตาฯ **คณฺฐิกปตฺตสฺสา**ติ พนฺธนปตฺตสฺสฯ **โส**ติ เสฺนโหฯ ปคฺฆรติ สนฺทิสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตาทิเส**ติ ทุโทฺธเต, คณฺฐิเก วาฯ **ตตฺถา**ติ โธวิตปเตฺต อาสิญฺจิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อโพฺพหาริกา**ติ น โวหริตพฺพา, โวหริตุํ น ยุตฺตาติ อโตฺถฯ **ยน**ฺติ ขาทนียโภชนียํ ปริจฺจชนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตโต**ติ อปริจฺจตฺตขาทนียโภชนียโต นีหริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

อกปฺปิยมํเสสูติ นิทฺธารณสมุทาโยฯ **สติ ปจฺจเย**ติ ปิปาสสงฺขาเต ปจฺจเย สติฯ **อนติริตฺตกต**นฺติ อติริเตฺตน อกตํ สนฺนิธิการกํ ขาทนียโภชนียนฺติ โยชนาฯ เอกเมว ปาจิตฺติยนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วิกปฺปทฺวเย**ติ สามิสนิรามิสสงฺขาเต วิกปฺปทฺวเยฯ **สพฺพวิกเปฺปสู**ติ วิกาลสนฺนิธิอกปฺปิยมํสยามกาลิกปจฺจยสงฺขาเตสุ สเพฺพสุ วิกเปฺปสุฯ

๒๕๕. **อามิสสํสฏฺฐ**นฺติ อามิเสน สํสฏฺฐํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํฯ

๒๕๖. จตุพฺพิธกาลิกสฺส สรูปญฺจ วจนตฺถญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิกาลโภชนสิกฺขาปเท’’ติอาทิฯ ตตฺถ นิทฺทิฏฺฐํ ขาทนียโภชนีย’’นฺติอิมินา ยาวกาลิกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยาว…เป…. กาลิก’’นฺติอิมินา วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘สทฺธิํ…เป…. ปาน’’นฺติอิมินา ยามกาลิกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยาว…เป…. กาลิก’’นฺติอิมินา วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘สพฺพิอาทิ ปญฺจวิธํ เภสชฺช’’นฺ

ติอิมินา สตฺตาหกาลิกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ''สตฺตาหํ...เป.... กาลิก''นฺติอิมินา วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ฐเปตฺวา...เป.... สพฺพมฺปี''ติอิมินา ยาวชีวิกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ''ยาว...เป.... ชีวิก''นฺติอิมินา วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สพฺพวจนโตฺถ ลหุกมตฺตเมว, ครุโก ปเนวํ เวทิตโพฺพ – ยาว ยตฺตโก มชฺฌนฺหิโก กาโล **ยาวกาโล,** โส อสฺสตฺถี, ตํ วา กาลํ ภุญฺชิตพฺพนฺติ **ยาวกาลิกํ**ฯ ยาโม กาโล **ยามกาโล,** โส อสฺสตฺถิ, ตํ วา กาลํ ปริภุญฺชีตพฺพนฺติ **ยามกาลิกํ**ฯ สตฺตาโห กาโล **สตฺตาหกาโล,** โส อสฺสตฺถิ, ตํ วา กาลํ นิทหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ **สตฺตาหกาลิกํ**ฯ ยาว ยตฺตโก ชีโว **ยาวชีโว,** โส อสฺสตฺถิ, ยาวชีวํ วา ปริหริตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ **ยาวชีวิก**นฺติฯ

ตตฺถาติ จตุพฺพิเธสุ กาลิเกสุฯ **สตกฺขตฺตุ**นฺติ อเนกวารํฯ ยาว กาโล นาติกฺกมติ, ตาว ภุญฺชนฺตสฺสาติ โยชนาฯ อโหรตฺตํ ภุญฺชนฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. ปณีตโภชนสิกฺขาปทํ

๒๕๗. นวเม ปกฎฺฐภาวํ นีตนฺติ **ปณีต**นฺติ วุเตฺต ปณีตสโทฺท อุตฺตมโตฺถติ อาห ''อุตฺตมโภชนานี''ติฯ สมฺปโนฺน นาม น มธุรคุโณ, อถ โข มธุรคุณยุตฺตํ โภชนเมวาติ อาห ''สมฺปตฺติยุตฺต''นฺติฯ **กสฺสา**ติ กรณเตฺถ เจตํ สามิวจนํ, เกนาติ หิ อโตฺถฯ ''สุรส''นฺติอิมินา สาทียติ อสฺสาทียตีติ **สาทู**ติ วจนตฺถสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ

๒๕๙. ''โย ปน...เป.... ภุเญฺชยฺยา''ติ เอตฺถ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **สุทฺธานี**ติ โอทเนน อสํสฎฺฐานิฯ โอทนสํสฎฺฐานิ สพฺพิอาทีนีติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ''ปณีตสํสฎฺฐานี''ติอิมินา ปณีเตหิ สพฺพิอาทีหิ สํสฎฺฐานิ โภชนานิ **ปณีตโภชนานี**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''สตฺตธญฺญนิพฺพตฺตานี''ติ อิมินา โภชนานํ สรูปํ ทเสฺสติฯ

''สพฺพินา ภตฺต''นฺติอาทีนํ ปญฺจนฺนํ วิกปฺปานํ มเชฺฌ ตีสุปิ วิกเปฺปสุ ''ภตฺต''นฺติ โยเชตพฺพํฯ เอวํ วากฺยํ กตฺวา วิญฺญาปเน อาปตฺติํ ทเสฺสตฺวา สมาสํ กตฺวา วิญฺญาปเน ตํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สพฺพิภตฺตํ เทหี''ติอาทิฯ

อิโตติ คาวิโต ลเทฺธนาติ สมฺพโนฺธฯ **วิสเงฺกต**นฺติ สเงฺกตโต ญาปิตโต วิคตํ วิรหิตนฺติ อโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํฯ อิมินา วิสเงฺกตสฺส คุณโทสํ ทเสฺสติฯ

กปฺปิยสพฺพินา เทหีติ กปฺปิยสพฺพินา สํสฎฺฐํ ภตฺตํ เทหีติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **เยน เยนา**ติ เยน เยน สพฺพิอาทินาฯ **ตสฺมิํ ตสฺสา**ติ เอตฺถาปิ วิจฺฉาวเสน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ ปาฬิยํ อาคต**สพฺพิ** นาม โคสพฺพิ, อชิกาสพฺพิ, มหิํสสพฺพิ, เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ สพฺพิจฯ **นวนีตํ** นาม เอวเมวฯ **เตลํ** นาม ติลเตลํ, สาสปเตลํ, มธุกเตลํ, เอรณฺฑเตลํ, วสาเตลญฺจฯ **มธุ** นาม มกฺขิกามธุฯ **ผาณิตํ** นาม อุจฺฉุมฺหา นิพฺพตฺตํฯ **มโจฺฉ** นาม อุทกจโรฯ ปาฬิอนาคโต มโจฺฉ นาม นตฺถิฯ มํสํ นาม เยสํ มํสํ กปฺปติ, เตสํ มํสํฯ **ขีรทธีนิ** สพฺพิสทิสาเนวฯ วุตฺตํ ยถา เอวํ ''นวนีตภตฺตํ เทหี''ติอาทีสุปิ สูโปทนวิญฺญตฺติทุกฺกฎเมว โหตีติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **โส จา**ติ โส จโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ อเตฺถฯ **กิํ** ปโยชนํฯ นเตฺถว ปโยชนนฺติ อธิปฺปาโยฯ

ปฎิลทฺธํ โภชนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอกรส**นฺติ เอกกิจฺจํฯ **ตโต**ติ นวปณีตโภชนโต นีหริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

สพฺพานีติ นว ปาจิตฺติยานิ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๒๖๑. **อุภเยสมฺปี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนมฺปิฯ สพฺพีติ เจตฺถ โย นํ ปริภุญฺชติ, ตสฺส พลายุวฑฺฒนตฺถํ สพฺพติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ **สพฺพิ,** ฆตํฯ ตติยกฺขเรเนว สชฺฌายิตพฺพํ ลิขิตพฺพญฺจ ฯ กสฺมา? ตติยกฺขรฏฺฐาเนเยว สพฺพ คติยนฺติ คติอตฺถสฺส สพฺพธาตุสฺส ธาตุปาเฐสุ อาคตตฺตาติฯ นวมํฯ

๑๐. ทนฺตโปนสิกฺขาปทํ

๒๖๓. ทสเม **ทนฺตกฏฺฐ**นฺติ ทนฺตโปนํฯ ตญฺหิ ทโนฺต กสียติ วิเลขียติ อเนนาติ ‘‘ทนฺตกฏฺฐ’’นฺติ วุจฺจติฯ ‘‘สพฺพ’’นฺติ อาทินา สพฺพเมว ปํสุกูลํ **สพฺพปํสุกูลํ,** ตมสฺสตฺถีติ **‘‘สพฺพปํสุกูลิโก’’**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **โส**ติ ภิกฺขุ ปริภุญฺชติ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **สุสาเน**ติ อาฬหเนฯ ตญฺหิ ฉวานํ สยนฏฺฐานตฺตา ‘‘สุสาน’’นฺติ วุจฺจติ นิรุตฺตินเยนฯ **ตตฺถา**ติ สุสาเนฯ ปุน **ตตฺถา**ติ เอวเมวฯ อยฺยสรูปญฺจ โวสาฏิตกสรูปญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อยฺยโวสาฏิตกานีติ เอตฺถา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘อยฺยา…เป.… ปิตามหา’’ติอิมินา อยฺยสรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘โว…เป.… โภชนียานี’’ติอิมินา โวสาฏิตกสรูปํฯ อยฺยสงฺขาตานํ ปิติปิตามหานํ อตฺถาย, เต วา อุทฺทิสฺส ฉฑฺฑิตานิ โวสาฏิตกสงฺขตานิ ขาทนียโภชนียานิ **อยฺยโวสาฏิตกานี**ติ วิคฺคโห กาตโพฺพฯ มนุสฺสา ฐเปนฺติ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **ย**นฺติ ขาทนียโภชนียํฯ **เตส**นฺติ ญาตกานํฯ **ปิณฺฑํ ปิณฺฑํ กตฺวา**ติ สงฺฆาฏํ สงฺฆาฏํ กตฺวาฯ **อญฺญ**นฺติ วุตฺตขาทนียโภชนียโต อญฺญํฯ **อุมฺมาเรปี**ติ สุสานสฺส อินฺทขีเลปิฯ โส หิ อุทฺธโฏ กิเลสมาโร เอตฺถาติ **‘‘อุมฺมาโร’’**ติ วุจฺจติฯ โพธิสโตฺต หิ อภินิกฺขมนกาเล ปุตฺตํ จุมฺพิสฺสามีติ โอวรกสฺส อินฺทขีเล ฐตฺวา ปสฺสโนฺต มาตรํ ปุตฺตสฺส นลาเฏ หตฺถํ ฐเปตฺวา สยนฺตึ ทิสฺวา ‘‘สเจ เม ปุตฺตํ คเณฺหยฺยํ, มาตา ตสฺส ปพุเชฺฌยฺย, ปพุชฺฌมานาย อนฺตราโย ภเวยฺยา’’ติ อภินิกฺขมนนฺตรายภเยน ปุตฺตทาเร ปริจฺจชิตฺวา อินฺทขีลโต นิวตฺติตฺวา มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิฯ ตสฺมา โพธิสตฺตสฺส ฐตฺวา ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขาสงฺขาตสฺส มารสฺส อุทฺธฏฏฺฐานตฺตา โส อินฺทขีโล นิปฺปริยาเยน **‘‘อุมฺมาโร’’**ติ วุจฺจติ, อเญฺญ ปน รูฬฺหีวเสนฯ **ถิโร**ติ ถโทฺธฯ **ฆนพโทฺธ**ติ ฆเนน พโทฺธฯ กถิเนน มํเสน อาพโทฺธติ อโตฺถฯ วฐติ ถูโล ภวตีติ **วโฐ,** มุทฺธชทุติโยยํ, โส อสฺสตฺถีติ **วฐโร**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วฐโรติ ถูโล’’ติฯ ‘‘สลฺลเกฺขมา’’ติอิมินา ‘‘มเญฺญ’’ติ เอตฺถ มนธาตุ สลฺลกฺขณโตฺถ, มการเสฺสกาโรติ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เตส**นฺติ มนุสฺสานํฯ

๒๖๔. **สมฺมา**ติ อวิปรีตํฯ **อสลฺลเกฺขตฺวา**ติ อาหารสทฺทสฺส ขาทนียโภชนียาทีสุ นิรูฬฺหภาวํ อมญฺญิตฺวาฯ ภควา ปน ฐเปสีติ สมฺพโนฺธฯ **ยถาอุปฺปนฺนสฺสา**ติ เยนากาเรน อุปฺปนฺนสฺส ฯ ปิตา ปุตฺตสงฺขาเต ทารเก สญฺญาเปโนฺต วิย ภควา เต ภิกฺขู สญฺญาเปโนฺตติ โยชนาฯ

๒๖๕. **เอตเทวา**ติ ติณฺณมาการานมญฺญตรวเสน อทินฺนเมว สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ มาติกายํ ‘‘ทินฺน’’นฺติ วุตฺตฏฺฐานํ นตฺถิ, อถ กสฺมา ปทภาชเนเยว วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ทินฺนนฺติ อิท’’นฺติอาทิฯ ‘‘ทินฺน’’นฺติ อิทํ อุทฺธฏนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อสฺสา**ติ ‘‘ทินฺน’’นฺติ ปทสฺสฯ นิเทฺทเส จ ‘‘กาเยน…เป.… เทเนฺต’’ติ อุทฺธฏนฺติ โยชนาฯ **เอว**นฺติ อิเมหิ ตีหากาเรหิ ททมาเนติ สมฺพโนฺธฯ **เอว**นฺติ อิเมหิ ทฺวีหากาเรหิ ฯ อาทียมาเนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **รถเรณุมฺปี**ติ รถิกวีถิยํ อุฏฺฐิตปํสุมฺปิฯ **ปุเพฺพ**ติ ปฐมปวารณสิกฺขาปเทฯ เอวํ ปฏิคฺคหิตํ เอตํ อาหารํ ทินฺนํ นาม วุจฺจตีติ โยชนาฯ ‘‘เอตเมวา’’ติ เอวสฺส สมฺภวโต ตสฺส ผลํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘น อิท’’นฺติอาทิฯ นิสฺสฏฺฐํ น วุจฺจตีติ โยชนาฯ

ตตฺถาติ ''กาเยนา''ติอาทิวจเนฯ **หีติ** สจฺจํฯ นตฺถุ กรียติ อิมายาติ **นตฺถุกรณี,** ตายฯ นาสาปุเฏน ปฏิคฺคณฺหาตีติ สมฺพนฺโธฯ **อกลฺลโก**ติ คิลาโนฯ **หีติ** สจฺจํฯ กาเยน ปฏิพทฺธ **กายปฏิพทฺธ** กฏจฺฉุอาทีติ อาห ''กฏจฺฉุอาทีสู''ติอาทิฯ **หีติ** สจฺจํฯ **ปาติยมานนฺ**ติ ปาตาปิยมานํฯ

เอตฺถาติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ ''ปญฺจหเงฺคหี''ติ ปทสฺส วิตฺถารํ ทเสฺสนฺโต อาห ''ถามมชฺฌิมสฺสา''ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ ทาตพฺพวตฺถุํฯ

ตตฺถาติ ''หตฺถปาโส ปญฺญายตี''ติวจเนฯ คจฺฉนฺโตปิ ฐิเตเนว สงฺคหิโตฯ **ภูมฏฺฐสฺสา**ติ ภูมิยํ ฐิตสฺสฯ **อากาสฏฺฐสฺสา**ติ อากาเส ฐิตสฺสฯ ''หตฺถํ องฺค''นฺติ ปเทหิ อวยวิสมฺพนฺโธ กาตโพฺพฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ''ภูมฏฺฐสฺส จ สีเสนา''ติอาทินา วุตฺตนเยเนวฯ **ปกฺขี**ติ สกุโณฯ โส หิ ปกฺขยุตฺตตฺตา ปกฺขีติ วุจฺจติฯ **หตฺถี**ติ กุญฺชโรฯ โส หิ โสณฺฑสงฺขาตหตฺถยุตฺตตฺตา หตฺถีติ วุจฺจติฯ อเฑฺฒน อฏฺฐมํ รตนมสฺสาติ **อฑฺฒฏฺฐมรตโน,** หตฺถี, ตสฺสฯ **เตนา**ติ หตฺถินาฯ

เอโก ทายโก วทตีติ สมฺพนฺโธฯ **โอณมตี**ติ เหฏฺฐา นมติฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอกเทสสมฺปฏิจฺฉนมเตฺตนฯ **ตโต**ติ สมฺปฏิจฺฉนโตฯ **อุคฺฆาเฏตฺวา**ติ วิวริตฺวาฯ **กาเชนา**ติ พฺยาภงฺคิยาฯ สา หิ กจติ พนฺธติ วิวิธํ ภารํ อสฺมินฺติ **กาโจ**ติ วุจฺจติ, จการสฺส ชกาเร กเต กาโชปิ ยุโตฺตเยวฯ ติํส หตฺถา รตนานิ อิมสฺสาติ **ติํสหโตฺถ,** เวณุฯ **คุฬกุมฺภ**ติ ผาณิเตน ปูริโต ฆโฏฯ **ปฏิคฺคหิตเมวา**ติ กุเมฺภสุ หตฺถปาสโต พหิ ฐิเตสฺปิ อภิหารกสฺส หตฺถปาเส ฐิตตฺตา ปฏิคฺคหิตเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุจฺฉุยนฺตโทณิโต**ติ อุจฺฉุํ ปีฬนยนฺตสฺส อมฺพณโตฯ

พหู ปตฺตา ฐปิตา โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ ฐิตสฺส ภิกฺขุโน หตฺถปาเสติ โยชนาฯ ฐตฺวา ผุสิตฺวา ''นิสินฺนสฺส ภิกฺขุโน''ติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพํฯ ฐิเตน วา นิสินฺเนน วา นิปนฺเนน วา ทายเกน ทิยฺยตีติ สมฺพนฺโธฯ

ปถวิยํ ฐิตา โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ยํ ยนฺ**ติ ยํ ยํ ปตฺตํฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ เยสุ เกสุจีติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ ตํ วจนํฯ

ตตฺถ ตสฺมิํ ฐาเน ชาโต **ตตฺถชาโต,** อลุตฺตสมาโสยํ, โสเยว **ตตฺถชาตโก,** ตสฺมิํฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ตตฺถชาตเก น รุหติ ยถา, เอวํ น รุหติเยวาติ โยชนาฯ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน สุฏฺฐุ หริตพฺพนฺติ สํหาริยํ, ตํเยว **สํหาริมํ** ยการสฺส มการํ กตฺวา, น สํหาริมํ **อสํหาริมํ,** ตสฺมิํฯ **เตปี**ติ เต อสํหาริมาปิฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตตฺถชาตกสเงฺขปูปคา**ติ ตตฺถชาตเก สโมธาเนตฺวา เขปํ ปเกฺขปํ อุปคตาฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ อิทญฺหิ วากฺยนฺตรตฺตา ปุนปฺปุนํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ตานี**ติ ตินฺติณิกาทิปณฺณานิฯ **สนฺธาเรตุ**นฺติ สมฺมา ธาเรตุํฯ ฐิโต ทายโกติ สมฺพนฺโธฯ

ลทฺธสฺส ลทฺธสฺส วตฺถุสฺส สนฺนิธิฏฺฐานตฺตา, ปกฺขิตฺตฏฺฐานตฺตา วา ถวียติ ปสํสียตีติ **ถวิกา,** ตโตฯ **ปุญฺฉิตฺวา ปฏิคฺคเหตฺวา**ติ ''ปุญฺฉิตฺวา วา ปฏิคฺคเหตฺวา วา''ติ อนิยมวิกปฺปโตฺถ วาสโทฺท อชฺฌาหริตโพฺพฯ เตสุ เตสุ วตฺถูสุ รญฺชติ ลคฺคตีติ **รโช,** ตํฯ วินเย ปญฺญตฺตํ ทุกฺกฏํ **วินยทุกฺกฏํฯ ตํ ปนา**ติ ภิกฺขํ ปนฯ **ปฏิคฺคเหตฺวา เทถา**ติ มํ ปฏิคฺคหาเปตฺวา มม เทถาติ อธิปฺปาโยฯ

ตโต ตโตติ ตสฺมา ตสฺมา ฐานา อุฏฺฐาเปตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ ภิกฺขํฯ **ตสฺสา**ติ อนุป สมฺปนฺนสฺสฯ

โส วตฺตโพฺพติ โส ทิยฺยมาโน ภิกฺขุ ทายเกน ภิกฺขุนา วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ **อิมนฺ**ติ สรชปตฺตํฯ **เตนา**ติ ทิยฺยมานภิกฺขุนาฯ **ตถา กาตพฺพนฺ**ติ ยถา ทายเกน ภิกฺขุนา วุตฺตํ, ตถา กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อุปฺลวตี**ติ อุปริ คจฺฉติ, ปฺลุ คติยนฺติ หิ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ ฬการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ เอตฺถ อุอิติ อุปสคฺคสฺส อตฺถทสฺสนตฺถํ ‘‘อุปรี’’ติ วุตฺตํ, ปการลการ สํโยโค ทฎฺฐโพฺพฯ โปตฺถเกสุ ปน ‘‘อุปฺปิลวตี’’ติ ลิขนฺติ, โส อปาโฐฯ **กณฺชิกนฺ**ติ พิลงฺคํฯ ตณฺหิ เกน ชเลน อณฺชิยํ อภิพฺยตฺตํ อสฺสาติ ‘‘กณฺชิย’’นฺติ วุจฺจติ, ตเมว กณฺชิกํ ยการสฺส กการํ กตฺวาฯ ตํ ปวาเหตฺวา, อปเนตฺวาติ อโตฺถฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ สุกฺขเมว ภตฺตํ ภชิต พฺพเฎฺฐน เสวิตพฺพเฎฺฐนาติ **สุกฺขภตฺตํ,** ตสฺมิํฯ **ปุรโต**ติ ภิกฺขุสฺส ปุรโต, ปุเพฺพ วาฯ **ผุสิ ตานี**ติ พินฺทูนิฯ ตานิ หิ สมฺพาธฎฺฐาเนสฺปิ ผุสนฺตีติ ผุสิตานีติ วุจฺจนฺติฯ

อุฬุโงฺกติ โกสิยสกุณนาโม ทีฆทณฺฑโก เอโก ภาชนวิเสโส, เตนฯ **เถวา**ติ ผุสิตานิฯ ตานิ หิ สมฺพาธฎฺฐาเนสฺปิ ผุสิตตฺตา ถวียนฺติ ปสํสียนฺตีติ ‘‘เถวา’’ติ วุจฺจนฺติฯ **จรุเกนา**ติ จรี ยติ ภกฺขียตีติ จรุ, หพฺยปาโก, ตํ กโรติ อเนนาติ จรุกํ, ถาลฺยาทิกํ ขุทฺทกภาชนํ, เตน อากิริ ยมาเนติ สมฺพนฺโธฯ กาฬวณฺณกาเมหิ มานียตีติ **มสิ**ฯ ขาทตีติ **ฉาโร** ขการสฺส ฉการํ, ทกา รสฺส จ รการํ กตฺวา, ขารรโส, โส อิมิสฺสตฺถีติ **ฉาริกาฯ อุปฺปติตฺวา**ติ อุทฺธํ คนฺตฺวาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

ผาเลตฺวาติ ฉินฺทิตฺวาฯ เทนฺตานํ อนุปสมฺปนฺนานนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปายาสสฺสา**ติ ปายา เสนฯ **ตถาปี**ติ เตน มุขวฎฺฎิยา คหณาการเนปิฯ

อาโภคํ กตฺวาติ ‘‘ปฎิคฺคเหสฺสามี’’ติ มนสิการํ กตฺวาฯ **โส**ติ นิทฺทํ โอกฺกโนฺต ภิกฺขุฯ **วฎฺฎติเยวา**ติ อาโภคสฺส กตตฺตา วฎฺฎติเยวฯ **อนาทรนฺ**ติ อนาทเรน, กรณเตฺถ เจตํ อุปโย ควจนํ, อนาทรํ หุตฺวาติ วา โยเชตพฺพํฯ **เกจี**ติ อภยคิริวาสิโนฯ กาเยน ปฎิพโทฺธ **กายปฎิพ โทฺธ,** เตน ปฎิพโทฺธ **กายปฎิพทฺธปฎิพโทฺธ** , เตนฯ **วจนมตฺตเมวา**ติ ‘‘ปฎิพทฺธปฎิพทฺธ’’นฺติ เอกํ อติเรกํ ปฎิพทฺธวจนมตฺตเมว นานํ, อตฺถโต ปน กายปฎิพทฺธเม วาติ อธิปฺปาโยฯ **ยมฺปี**ติ ยมฺปิ วตฺถุฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ วฎฺฎเนฯ **ตนฺ**ติ อนุชานนํฯ

เนโยฺย อธิปฺปายํ เนตฺวา ญาโต อโตฺถ อิมสฺสาติ **เนยฺยตฺถํฯ เอตฺถา**ติ สุเตฺต, สุตฺตสฺส วาฯ **ยนฺ**ติ วตฺถุ ปตตีติ สมฺพนฺโธฯ **ปริคฬิตฺวา**ติ ภสฺสิตฺวาฯ **สุทฺธายา**ติ นิรชายฯ **สามนฺ**ติ สยํฯ **ปุญฺฉิตฺวา วา**ติอาทีสุ ตโย วาสทฺทา อนิยมวิกปฺปตฺถาฯ ปุญฺฉิตาทีสุ หิ เอกสฺมิํ กิเจฺจ กเต อิตรกิจฺจํ กาตพฺพํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **เตนา**ติ เตน ภิกฺขุนา, ‘‘อาหราเปตุมฺปี’’ติปเท กา ริตกมฺมํฯ ‘‘กสฺมา น วฎฺฎตี’’ติ ปุจฺฉาฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ วทเนฺตน ภควตาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺ ถา**ติ สุตฺตวจเนสุฯ ‘‘ปริจฺจตฺตํ ตํ ภิกฺขเว ทายเกหี’’ติ วจเนนาติ โยชนาฯ **อธิปฺปาโย**ติ นีต โตฺถ อธิปฺปาโย, นิปฺปริยาเยน อิตโตฺถ ญาตโตฺถ อธิปฺปาโยติ วุตฺตํ โหติฯ

เอวํ นีตตฺถมธิปฺปายํ ทเสฺสตฺวา เนยฺยตฺถ, มธิปฺปายํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺมา จา’’ติ อาทิฯ **ตนฺ**ติ ปริภุญฺชนํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ทุติยทิวเสปี**ติ **ปิ**สโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถ, อปรทิวเสปีติ อโตฺถฯ **อธิปฺปาโย**ติ เนยฺยโตฺถ อธิปฺปาโย เนตฺวา อิยฺยโตฺถ ญาตโตฺถ อธิปฺปา โยติ วุตฺตํ โหติฯ

ภุญฺชนฺตานํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพนฺโธฯ **หีติ** วิตฺถาโรฯ **ทนฺตา**ติ ทสนาฯ เต หิ ทํสียนฺติ ภกฺขียนฺติ เอเตหีติ ‘‘ทนฺตา’’ติ วุจฺจนฺติฯ สตฺถํเยว **สตฺถกํ** ขุทฺทกเฏฺฐน, เตน ปฏิคฺคหิเตน สตฺถเกนฯ **เอต**นฺติ มลํฯ **ต**นฺติ โลหคนฺธมตฺตํฯ **ปริหรนฺตี**ติ ปฏิคฺคเหตฺวา หรนฺติฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ตํ สตฺถกํ ปริโภคตฺถาย ยสฺมา น ปริหรนฺติ, ตสฺมา เอเสว นโยติ อโตฺถฯ อุคฺคหิตปจฺจยา, สนฺนิธิปจฺจยา วา โทโส นตฺถีติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ตกฺกขีเรสุฯ **นีลิกา**ติ นีลวณฺณา เสฺนหาฯ **อามกตกฺกาทีสู**ติ อปเกฺกสุ ตกฺกขีเรสุฯ

กิลิฏฺฐอุทกนฺติ สมลํ อุทกํฯ **ตสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ ปตฺตคตํ โอทนนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **อุคฺคหิตโก**ติ อวคหิตโกฯ ‘‘อุญฺญาโต’’ติอาทีสุ (สํ. นิ. ๑.๑๑๒) วิย อุกาโร โอการวิปรีโต โหติ, อปฏิคฺคเหตฺวา คหิตตฺตา ทุคฺคหิตโกติ วุตฺตํ โหติฯ

เอเตนาติ โอทเนนฯ **ปฏิคฺคหิตเมว โหติ** หตฺถโต อมุตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพํ สาเปกฺข สตีติ อธิปฺปาโยฯ **เอโตฺต**ติ อิโต ปตฺตโตฯ สามเณโร ปกฺขิปตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ ปตฺตโตฯ **เกจี**ติ อภยคิริวาสิโนฯ **ต**นฺติ ‘‘ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ วทนฺตานํ เกสญฺจิ อาจริยานํ วจนํ เวทิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ย**นฺติ ปูวภตฺตาทิฯ

อตฺตโน วาติ สามเณรสฺส วาฯ **สามเณรา**ติ อามนฺตนํฯ **ตสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **ภาชเน**ติ ยาคุปจนกภาชเนฯ **ยาคุกุฏ**นฺติ ยาคุยา ปูริตํ กุฏํฯ **ต**นฺติ ยาคุกุฏํฯ ‘‘ภิกฺขุนา ปฏิคฺคณฺหาเปตุ’’นฺติ การิตกมฺมํ อุปเนตพฺพํฯ คีวํ ฐเปตฺวา อาวเชฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ **อาวเชฺชตี**ติ ปริณาเมติฯ

ปฏิคฺคหญฺปคํ ภารนฺติ ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน สํหาริมํ ภารํฯ พลวตา สามเณเรนาติ สมฺพนฺโธฯ **เตลฆฏํ วา**ติ เตเลน ปกฺขิตฺตํ ฆฏํ วาฯ **ลเคฺคนฺตี**ติ ลเมฺพนฺติฯ อยเมว วา ปาโฐฯ

นาคสฺส ทโนฺต วิยาติ **นาคทนฺตโก,** สทิสเตฺถ โกฯ องฺกียเต ลกฺขียเต อเนนาติ **องฺกุโส,** คชมตฺถกมฺหิ วิชฺฌนกณฺฑโกฯ องฺกุโส วิยาติ **องฺกุสโก,** ตสฺมิํ องฺกุสเก วา ลคฺคิตา โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **คณฺหโต**ติ คณฺหนฺตสฺสฯ มญฺจสฺส เหฎฺฐา **เหฎฺฐามโญฺจ,** ตสฺมิํฯ **ต**นฺติ เตลถาลกํฯ

อาโรหเนฺตหิ จ โอโรหเนฺตหิ จ นิจฺจํ เสวียตีติ **นิเสฺสณี,** ตสฺสา มชฺฌํ **นิเสฺสณิมชฺฌํ,** ตสฺมิํฯ กเณฺณ อุฎฺฐิตํ **กณฺณิกํ,** กณฺณมลํ, กณฺณิกํ วิย กณฺณิกํ, ยถา หิ กณฺณมลํ กณฺณโต อุฎฺฐหิตฺวา สยํ ปวตฺตติ, เอวํ เตลาทิโต อุฎฺฐหิตฺวา สยํ ปวตฺตตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ฆนจุณฺณ**นฺติ กถินจุณฺณํฯ **ตํสมุฎฺฐานเมว นามา**ติ ตโต เตลาทิโต สมุฎฺฐานเมว นาม โหตีติ อโตฺถฯ **เอต**นฺติ กณฺณิกาทิฯ อิทํ ปทํ ปุพฺพาปราเปกฺขํฯ

โยเตฺตนาติ รชฺชุนาฯ อโญฺญ เทตีติ สมฺพนฺโธฯ

ปวิสเนฺต จ นิกฺขมเนฺต จ วรติ อาวรติ อิมายาติ **วติ,** ตํฯ **อุจฺฉู**ติ รสาโลฯ โส หิ อุสติ วิสํ ทาเหตีติ อุจฺฉูติ วุจฺจติ, ตํฯ **ติมฺพรุสก**นฺติ ตินฺทุกํฯ ตณฺหิ เตเมติ ภุญฺชนฺตํ ปุคฺคลํ อเทฺทติ รเสนาติ **ติโมฺพ,** รุสติ ขุทฺทิตํ นาเสตีติ **รุสโก,** ติโมฺพ จ โส รุสโก จาติ ‘‘ติมฺพรุสโก’’ติ วุจฺจติ, ตํฯ **วติทณฺฑเกสู**ติ วติยา อตฺถาย นิกฺขณิเตสุ ทณฺฑเกสุฯ **มยํ ปนา**ติ สงฺคหการาจริยภูตา พุทฺธโฆสนามกา มยํ ปน, อตฺตานํ สนฺธาย พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ **น ปุถุโล ปาการโร**ติ อฑฺฒเตยฺยหตฺถปาสานติกฺกมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **หตฺถสตมฺปี**ติ รตนสตมฺปิฯ

โสติ สามเณโรฯ ภิกฺขุสฺส เทตีติ โยชนาฯ **อปโร**ติ สามเณโรฯ

ผลํ อิมิสฺสตฺถีติ **ผลินี,** อินปจฺจโย อิตฺถิลิงฺคโชตโก อี, ตํ สาขนฺติ โยชนาฯ ผลินิสาขนฺติ สมาสโตปิ ปาโฐ อตฺถิฯ **มจฺฉิกวารณตฺถ**นฺติ มธุผาณิตาทีหิ มกฺขนฏฺฐาเน นิลียนฺตีติ มกฺขิกา, ตาเยว **มจฺฉิกา** ขการสฺส ฉการํ กตฺวา, ตาสํ นิวารณายฯ **มูลปฏิคฺคหเมวา**ติ มูเล ปฏิคฺคหณเมว, ปฐมปฏิคฺคหเมวาติ วุตฺตํ โหติฯ

ภิกฺขุ คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **อริเตฺตนา**ติ เกนิปาเตนฯ ตณฺหิ อรติ นาวา คจฺฉติ อเนนาติ **อริตฺตํ,** เตนฯ **ตนฺ**ติ ปฏิคฺคหณารหํ ภณฺฑํ ฯ **อนุปสมฺปเนฺนนา**ติ การิตกมฺมํฯ **ตสฺมิมฺปี**ติ จาฏิกุณฺฑเกปิฯ **ตนฺ**ติ อนุปสมฺปนฺนํฯ

ปาเถยฺยตณฺฑุเลติ ปถสฺส หิเต ตณฺฑุเลฯ **เตส**นฺติ สามเณรานํฯ **อิตเรหี**ติ ภิกฺขูหิ คหิตตณฺฑุเลหิฯ สเพฺพหิ ภิกฺขูหิ ภุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ ภิกฺขูหิ คหิเตหิ สามเณรสฺส ตณฺฑุเลหิ ยาคุปจเน น ทิสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ **การณ**นฺติ ปริวเตฺตตฺวา ภุตฺตสฺส จ อปริวเตฺตตฺวา ภุตฺตสฺส จ การณํฯ

ภตฺตํ ปจิตุกาโม สามเณโรติ โยชนาฯ ภิกฺขุนา อาโรเปตพฺพํ, อคฺคิ น กาตพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ** มูเล ปฏิคฺคหิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ

อสฺสาติ สามเณรสฺสฯ **ตโต**ติ อคฺคิชาลนโตฯ

ตเตฺต อุทเกติ อุทเก ตาเปฯ **ตโต**ติ ตณฺฑุลปกฺขิปนโตฯ

ปิธานนฺติ อุกฺขลิปิธานํฯ **ตเสฺสวา**ติ หตฺถกุกฺกุจฺจกสฺส ภิกฺขุโน เอวฯ **ทพฺพิํ วา**ติ กฏจฺฉุํ วาฯ โส หิ ทรียติ วิโลฬียติ อิมายาติ ทพฺพีติ วุจฺจติฯ

ตตฺราติ ตสฺมิํ ฐปเนฯ **ตเสฺสวา**ติ โลลภิกฺขุเสฺสวฯ **ตโต**ติ ปตฺตโตฯ ปุน **ตโต**ติ สาขาทิโตฯ **ตตฺถา**ติ ผลรุเกฺขฯ

วิตกฺกํ โสเธตุนฺติ ''มยฺหมฺปิ ทสฺสตี''ติ วิตกฺกํ โสเธตุํฯ **ตโต**ติ อมฺพผลาทิโตฯ

ปุน **ตโต**ติ มาตาปิตูนมตฺถาย คหิตเตลาทิโตฯ **เต**ติ มาตาปิตโรฯ **ตโตเยวา**ติ เตหิเยว ตณฺฑุเลหิ สมฺปาเทตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ

เอตฺถาติ ตาปิตอุทเกฯ อมุญฺจเนฺตเนว หเตฺถนาติ โยชนาฯ องฺคนฺติ วินาสํ คจฺฉนฺตีติ **องฺคารา**ฯ ทรียนฺติ ผลียนฺตีติ **ทารูนิ**ฯ

วุโตฺต สามเณโรติ โยชนาฯ

ควติ ปริภุญฺชนฺตานํ วิสฺสฏฺฐํ สทฺทํ กโรตีติ **คุโฬ,** คุฬติ วิสโต ชีวิตํ รกฺขตีติ วา **คุโฬ,** ตํ ภาเชโนฺต ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ โลลสามเณรสฺสฯ

ธูมสฺสตฺถาย วฏฺฏียติ วฏฺฏิตฺวา กรียตีติ ธูมวฏฺฏิ, ตํฯ มุขียติ วิปรียตีติ **มุขํ**ฯ กํ วุจฺจติ สีสํ, ตํ ติฏฺฐติ เอตฺถาติ **กโณฺฐ**ฯ

ภตฺตุคฺคาโรติ อุทฺธํ คิรติ นิคฺคิรตีติ อุคฺคาโร, ภตฺตเมว อุคฺคาโร ภตฺตุคฺคาโร, อุคฺคารภตฺตนฺติ อโตฺถฯ **ทนฺตนฺตเร**ติ ทนฺตวิวเรฯ

อุปกเฎฺฐ กาเลติ อาสเนฺน มชฺฌนฺหิเก กาเลฯ **กกฺขาเรตฺวา**ติ สญฺจิตฺวาฯ ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เทฺว ตโย เขฬปิเณฺฑ ปาเตตฺวา’’ติฯ ผฬุสงฺขาตํ สิงฺคํ วิสาณํ อสฺมิํ อตฺถีติ **สิงฺคี,** โสเยว กฎุกภเยหิ วิรมิตพฺพตฺตา **สิงฺคีเวโร**ติ วุจฺจติฯ องฺกียติ รุโกฺข นวํ อุคฺคโตติ ลกฺขียติ เอเตหีติ **องฺกุรา,** สมํ โลเณน อุทกํ, สมํ วา อุทเกน โลณํ อสฺมินฺติ **สมุโทฺท,** ตสฺส อุทกํ อวยวีอวยวภาเวนาติ **สมุโทฺททกํ,** เตน อปฎิคฺคหิเตนาติ สมฺพโนฺธฯ ผาณติ คุฬโต ถทฺธภาวํ คจฺฉตีติ **ผาณิตํ**ฯ กเรน หเตฺถน คหิตพฺพาติ **กรกา,** วโสฺสปลํ, กเรน คณฺหิตุมรหาติ อโตฺถฯ **กตกฎฺฐินา**ติ กตกนามกสฺส เอกสฺส รุกฺขวิเสสสฺส อฎฺฐินาฯ **ตนฺ**ติ อุทกํฯ **กปิโตฺถ**ติ เอกสฺส อมฺพิลผลสฺส รุกฺขวิเสสสฺส นามํฯ

พหลนฺติ อาวิลํฯ **สนฺทิตฺวา**ติ วิสนฺทิตฺวาฯ **กกุธโสพฺภาทโย**ติ กกุธรุกฺขสมีเป ฐิตา โสพฺภาทโยฯ **รุกฺขโต**ติ กกุธรุกฺขโตฯ **ปริตฺตนฺ**ติ อปฺปกํฯ

ปานียฆเฎ ปกฺขิตฺตานิ โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺ**ติ วาสมตฺตํ อุทกํฯ **ตเตฺถวา**ติ ฐปิตปุปฺผวาสิตปานีเยเยว ฯ ฐปิตํ ทนฺตกฎฺฐนฺติ สมฺพโนฺธฯ อชานนฺตสฺส ภิกฺขุสฺสาติ โยชนาฯ อนาทเร เจตํ สามิวจนํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

กิํ มหาภูตํ วฎฺฎติ, กิํ น วฎฺฎตีติ โยชนาฯ **ยํ ปนา**ติ มหาภูตํ ปนฯ **องฺคลคฺคนฺ**ติ อเงฺคสุ ลคฺคํ, มหาภูตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ เสเทฯ **สุฌาปิตนฺ**ติ องฺคารสทิสํ กตฺวา สุฎฺฐุ ฌาปิตํฯ

จตฺตารีติ ปถวี ฉาริกา คูถํ มุตฺตนฺติ จตฺตาริฯ **มหาวิกฎานี**ติ มหนฺตานิ สปฺปทฎฺฐกฺขณสงฺขาเต วิการกาเล กตฺตพฺพานิ โอสธานิฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อสติ กปฺปิยการเก’’ติ วจเนฯ **กาโลทิสฺสํ นามา**ติ พฺยาโธทิสฺส, ปุคฺคโลทิสฺส, กาโลทิสฺส, สมโยทิสฺส, เทโสทิสฺส, วโสทิสฺส, เภสโชฺชทิสฺสสงฺขาเตสุ สตฺตสุ โอทิเสฺสสุ กาโลทิสฺสํ นามาติ อโตฺถฯ ทสมํฯ

โภชนวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. อเจลกวโคฺค

๑. อเจลกสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๒๖๙. อเจลกวคฺคสฺส ปฐเม ปริวิสติ เอตฺถาติ **ปริเวสนนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริเวสนฎฺฐาน’’นฺติฯ ปริพฺพาชกปพฺพชสทฺทา สมานาติ อาห ‘‘ปริพฺพาชกสมาปโนฺนติ ปพฺพชฺชํ สมาปโนฺน’’ติฯ ติเตฺถน สมํ ปูรตีติ สมติตฺถีกํ, นทีอาทีสุ อุทกํ, สมติตฺถิกํ วิยาติ **สมติตฺถิกํ,** ปตฺตภาชเนสุ ยาคุภตฺตํฯ **เตสนฺ**ติ มาตาปิตูนํ เทนฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ทาเปตี’’ติ เอตฺถ ทาธาตุยา สมฺปทานสฺส สุวิชานิตตฺตา ตํ อทเสฺสตฺวา การิตกมฺมเมว ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนุปสมฺปเนฺนนา’’ติฯ

๒๗๓. ‘‘สนฺติเก’’ติอิมินา **‘‘อุปนิกฺขิปิตฺวา’’**ติ เอตฺถ อุปสทฺทสฺส สมีปตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตสนฺ**ติ ติตฺถิยานํฯ **ตตฺถา**ติ ภาชเนฯ **อิโต**ติ ปตฺตโตฯ **อิธา**ติ มยฺหํ ภาชเนฯ **นนฺ**ติ ขาทนียโภชนียํฯ **ตสฺสา**ติ ติตฺถิยสฺสาติฯ ปฐมํฯ

๒. อุโยฺยชนสิกฺขาปทํ

๒๗๔. ทุติเย ปฐิกฺกมนอสนสาลสทฺทานํ ปริยายตฺตา วุตฺตํ ‘‘อสนสาลายปี’’ติฯ ภตฺตสฺส วิสฺสชฺชนํ **ภตฺตวิสฺสโคฺค**ติ กเต ภตฺตกิจฺจนฺติ อาห **‘‘ภตฺตกิจฺจ’’**นฺติฯ สมฺภูธาตุสฺส ปปฺปุพฺพอปธาตฺวตฺถตฺตา วุตฺตํ ‘‘น ปาปุณี’’ติฯ

๒๗๖. **วุตฺตาวเสส**นฺติ วุเตฺตหิ มาตุคาเมน สทฺธึ หสิตุกามตาทีหิ อวเสสํฯ **ตสฺมิ**นฺติ อุโยฺยชิตภิกฺขุมฺหิฯ **อตฺถโต**ติ วิชหนฺตวิชหิตภิกฺขูนํ อวินาภาวสงฺขาตอตฺถโตฯ **อิตเรนา**ติ อุโยฺยชกภิกฺขุนาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ทสฺสนูปจารํ วา สวนูปจารํ วา’’ติวจเนฯ **เอตฺถา**ติ นิทฺธารณสมุทาโย, ทสฺสนูปจารสวนูปจาเรสูติ อโตฺถฯ ‘‘ตถาติอิมินา ทฺวาทสหตฺถปมาณํ อติทิสติฯ **เตหี**ติ กุฎฺฎาทีหิฯ **ตสฺสา**ติ ทสฺสนูปจาราติกฺกมสฺสฯ ‘‘วุตฺตปการมนาจาร’’นฺติ อิมินา ‘‘น อโญฺญ โกจิ ปจฺจโย’’ติ เอตฺถ อญฺญสทฺทสฺส อปาทานํ ทเสฺสติ, ‘‘การณ’’นฺติอิมินา ปจฺจยสทฺทสฺสตฺถํฯ

๒๗๗. **กลิ**สทฺทสฺส ปาปปราชยสงฺขาเตสุ ทฺวีสุ อเตฺถสุ ปาปสงฺขาโต โกโธติ อาห ‘‘กลีติ โกโธ’’ติฯ ‘‘อาณ’’นฺติอิมินา สาสนสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘อาณา จ สาสนํ เญยฺย’’นฺติฯ โกธวเสน วทตีติ สมฺพโนฺธฯ ทเสฺสตฺวา วทตีติ โยชนาฯ อิมสฺส ฐานํ นิสชฺชํ อาโลกิตํ วิโลกิตํ ปสฺสถ โภติ โยชนาฯ **อิมินาปี**ติ อมนาปวจนํ วจเนนาปีติฯ ทุติยํฯ

๓. สโภชนสิกฺขาปทํ

๒๗๙. ตติเย ‘‘สยนิยฆเร’’ติ วตฺตเพฺพ ยการโลปํ กตฺวา ‘‘สยนิฆเร’’ติ วุตฺตนฺติ อาห **‘‘สยนิฆเร’’**ติฯ **ยโต**ติ เอตฺถ โตสโทฺท ปฐมาทีสุ อเตฺถสุ ทิสฺสติฯ ‘‘ยโตนิทาน’’นฺติอาทีสุ (สุ. นิ. ๒๗๕) ปฐมเตฺถฯ ‘‘อนฺตราเย อเสสโต’’ติอาทีสุ (ธ. ส. อฎฺฐ. คนฺถารมฺภกถา ๗) ทุติยเตฺถ ฯ ‘‘อนิจฺจโต’’ติอาทีสุ (ปฎิ. ๑.๑.๔๐๙) ตติยเตฺถฯ ‘‘มาติโต ปิติโต’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๓๑๑) ปญฺจมฺยเตฺถฯ ‘‘ยํ ปรโต ทานปจฺจยา’’ติอาทีสุ (ชา. ๒.๒๒.๕๘๕) ฉฎฺฐฺยเตฺถฯ ‘‘ปุรโต ปจฺฉโต’’ติอาทีสุ (ปาจิ. ๕๗๖) สตฺตมฺยเตฺถฯ ‘‘ปทมโต’’ติอาทีสุ การณเตฺถ ทิสฺสติฯ อิธาปิ การณเตฺถเยวาติ อาห ‘‘ยสฺมา’’ติฯ ยสฺมา การณา อยฺยสฺส ภิกฺขา ทินฺนา, ตสฺมา คจฺฉถ ภเนฺต ตุเมฺหติ อโตฺถฯ **ย**นฺติ ภิกฺขํฯ **โว**ติ ตุเมฺหหิฯ **อธิปฺปาโย**ติ ปุริสสฺส อชฺฌาสโยฯ ‘‘ปริยุฎฺฐิโต’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ อตฺถปกรณาทิโต ราคปริยุฎฺฐิโตวาธิเปฺปโตติ อาห **‘‘ราคปริยุฎฺฐิโต’’**ติ, ราเคน ปริภวิตฺวา อุฎฺฐิโตติ อโตฺถฯ

๒๘๐. **สโภชน**นฺติ เอตฺถ สกาโร สหสทฺทการิโย จ อการุการานํ อสรูปตฺตา อการโต อุการสฺส โลโป จ ตีสุ ปเทสุ ปจฺฉิมานํ ทฺวินฺนํ ปทานํ ตุลฺยตฺถนิสฺสิตสมาโส จ ปุพฺพปเทน สหเภทนิสฺสิตพาหิรตฺถสมาโส จ โหติ, อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สห อุโภหิ ชเนหี’’ติฯ อถ วา ภุญฺชิตพฺพนฺติ **โภชนํ,** สํ วิชฺชติ โภชนํ อสฺมึ กุเลติ **สโภชน**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อถ วา’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เตเนวา**ติ เตเนว อญฺญมญฺญํ ภุญฺชิตพฺพตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ‘‘สโภชเน’’ติปทสฺสฯ **ฆเร**ติ เอตฺถ ปุโพฺพ สยนิสโทฺท โลโปติ อาห ‘‘สยนิฆเร’’ติฯ อิมินา ‘‘ทโตฺต’’ติอาทีสุ วิย ปุพฺพปทโลปสมาสํ ทเสฺสติฯ **ปิฎฺฐสงฺฆาฎสฺสา**ติ เอตฺถ ปิฎฺฐสงฺฆาโฎ นาม น อญฺญสฺส ยสฺส กสฺสจิ, อถ โข สยนิฆรคพฺภเสฺสวาติ อาห ‘‘ตสฺส สยนิฆรคพฺภสฺสา’’ติฯ **ยถา วา ตถา วา**ติ เยน วา เต น วา อากาเรนฯ **กตสฺสา**ติ ปิฎฺฐิวํสํ อาโรเปตฺวา วา อนาโรเปตฺวา วา กตสฺสาติฯ ตติยํฯ

๒๘๔. จตุตฺถปญฺจเมสุ ยถา จ สโภชนสิกฺขาปทํ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ, เอวเมว ตานิ ปีติ โยชนาติฯ จตุตฺถปญฺจมานิฯ

๖. จาริตฺตสิกฺขาปทํ

๒๙๔. ฉฏฺเฐ กสฺมา เตหิ ‘‘เทถาวุโส ภตฺต’’นฺติ วุตฺตํ, นนุ ภิกฺขูนํ เอวํ วตฺตุํ น วฏฺฏตีติ อาห ‘‘เอตฺถ ตํ กิรา’’ติอาทิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อภิหฏํ อโหสิ, ตสฺมาฯ

๒๙๕. อิทํ ปน วจนํ อาหาติ สมฺพนฺโธฯ **ปสาทญฺญถตฺต**นฺติ ปสาทสฺส อเญฺญนาการเรน ภาโวฯ **นนฺ**ติ ขาทนียํฯ ‘‘คเหตฺวา อาคมํสู’’ติอิมินา ‘‘อุสฺสาริยิตฺถา’’ติ เอตฺถ อุการสฺส อุคฺคหตฺถตญฺจ สรธาตุสฺส คตฺยตฺถตญฺจ อชฺชตนิญฺวิภตฺติยา ตฺถตฺตญฺจ ทเสฺสติ, อุคฺคเหตฺวา สาริํสุ อคมํสูติ อโตฺถฯ

๒๙๘. **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ ฐิตสฺส ภิกฺขุโน จิตฺตํ อุปฺปนฺนนฺติ โยชนาฯ **ตโต**ติ จิตฺตุปฺปนฺนโตฯ **ยนฺ**ติ ภิกฺขุํฯ **ปกติวจเนนา**ติ อุจฺจาสทฺทมกตฺวา ปวเตฺตน สภาววจเนนฯ **อโนฺตวิหาเร**ติ วจนสฺส อติสมฺพาธตฺตา อยุตฺตภาวํ มญฺญมาโน อาห ‘‘อปิ จ อโนฺตอุปจารสีมายา’’ติฯ

๓๐๒. คามสฺส อนฺตเร อาราโม ติฏฺฐตีติ **อนฺตราราโม** วิหาโร, ตํ คจฺฉตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อโนฺตคาเม’’ติอาทีติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. มหานามสิกฺขาปทํ

๓๐๓. สตฺตเม ‘‘ภควโต’’ติปทํ ‘‘จูฬปิตุปุโตฺต’’ติปเท สมฺพโนฺธ, ‘‘มหลฺลกตโร’’ติปเท อปาทานํฯ **จูฬปิตุปุโตฺต**ติ สุโทฺธทโน, สโกฺกทโน, สุโกฺกทโน, โธโตทโน, อมิโตทโนติ ปญฺจ ชนา ภาตโร, อมิตา, ปาลิตาติ เทฺว ภคินิโยฯ เตสุ ภควา จ นโนฺท จ เชฏฺฐภาตุภูตสฺส สุโทฺธทนสฺส ปุตฺตา, อานโนฺท กนิฏฺฐภาตุภูตสฺส อมิโตทนสฺส ปุโตฺต, มหานาโม จ อนุรุโทฺธ จ ตติยสฺส สุโกฺกทนสฺส ปุตฺตาฯ สโกฺกทนโธโตทนานํ ปุตฺตา อปากฏาฯ ติสฺสเตฺถโร อมิตาย นาม ภคินิยา ปุโตฺต, ปาลิตาย ปุตฺตธีตรา อปากฏาฯ ตสฺมา จูฬปิตุโน สุโกฺกทนสฺส ปุโตฺต จูฬปิตุปุโตฺตติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **ทฺวีสุ ผเลสู**ติ เหฏฺฐิเมสุ ทฺวีสุ ผเลสุฯ **อุสฺสนฺน**สโทฺท พหุปริยาโยติ อาห ‘‘พหู’’ติฯ **วชโต**ติ โคฏฺฐโตฯ ตญฺหิ คาโว โคจรฏฺฐานโต ปฏิกฺกมิตฺวา นิวาสตฺถาย วชนฺติ คจฺฉนฺติ อสฺมินฺติ วโชติ วุจฺจติฯ

๓๐๖. **ตสฺมิํ สมเย**ติ ตสฺมิํ ปวารณสมเยฯ ‘‘เอตฺตเกหี’’ติปทสฺส นามวเสน วา ปริมาณวเสน วา ทุวิธสฺส อตฺถสฺส อธิเปฺปตตฺตา วุตฺตํ ‘‘นามวเสน ปริมาณวเสนา’’ติฯ เตสุ นามํ สนฺธาย เอตํ นามํ เอเตสํ เภสชฺชานนฺติ **เอตฺตกานี**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพ, ปริมาณํ สนฺธาย เอตํ ปริมาณํ เอเตสนฺติ **เอตฺตกานี**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ‘‘อญฺญํ เภสชฺช’’นฺติ เอตฺถ อญฺญสทฺทสฺส อปาทานํ นามํ วา ปริมาณํ วา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘สพฺพินา ปวาริโต’’ติอาทิฯ

๓๑๐. **เย**ติ ทายกา, ปวาริตา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธติฯ สตฺตมํฯ

๘. อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทํ

๓๑๑. อฎฺฐเม ‘‘อภิมุข’’นฺติอิมินา อภิสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ **‘‘อุยฺยาโต’’**ติปทสฺส อุฎฺฐหิตฺวา ยาโตติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นครโต นิคฺคโต’’ติฯ ‘‘กตอุโยฺยค’’นฺติ อิมินา อุฎฺฐหิตฺวา ยุญฺชติ คจฺฉตีติ **อุยฺยุตฺตา**ติ ทเสฺสติฯ ธาตูน, มเนกตฺถตฺตา วุตฺตํ ‘‘คามโต นิกฺขนฺต’’นฺติฯ

๓๑๔. ทฺวาทส ปุริสา อิมสฺส หตฺถิโนติ **ทฺวาทสปุริโส,** อาวุโธ หเตฺถสุ เอเตสนฺติ **อาวุธหตฺถาฯ นินฺน**นฺติ นินฺนฎฺฐานํ, **ปสฺสโต** ภิกฺขุโนติ สมฺพโนฺธติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. เสนาวาสสิกฺขาปทํ

๓๑๙. นวเม ‘‘ติฎฺฐตุ วา’’ติอาทินา วสนาการํ ทเสฺสติฯ วาสโทฺท ‘‘จงฺกมตุ วา’’ติอตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **กิญฺจิ อิริยาปถ**นฺติ จตูสุ อิริยาปเถสุ กิญฺจิ อิริยาปถํฯ ยถา รุทฺธมาเน สญฺจาโร ฉิชฺชติ, เอวํ รุทฺธา สํวุตา โหตีติ โยชนาฯ ‘‘รุโทฺธ’’ติ อิมินา **‘‘ปลิพุโทฺธ’’**ติ เอตฺถ ปริปุพฺพสฺส พุธิธาตุสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสตีติฯ นวมํฯ

๑๐. อุโยฺยธิกสิกฺขาปทํ

๓๒๒. ทสเม **ยุชฺฌนฺตี**ติ สํปหรนฺติฯ ‘‘พลสฺส อคฺคํ เอตฺถา’’ติอิมินา ภินฺนาธิกรณพาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ ‘‘ชานนฺตี’’ติปทํ อตฺถสมฺปุณฺณตฺถาย ปกฺขิตฺตํฯ **อคฺค**นฺติ โกฎฺฐาสํฯ พลํ คณียติ เอตฺถาติ **พลคฺค**นฺติ วจนโตฺถปิ ยุชฺชติฯ เตนาห ‘‘พลคณนฎฺฐาน’’นฺติฯ อิทญฺหิ วจนํ อมฺพเสจนครุสินนเยน วุตฺตํฯ กถํ? ‘‘พลคณนฎฺฐาน’’นฺติ วทเนฺตน อฎฺฐกถาจริเยน ‘‘พลสฺส อคฺคํ ชานนฺติ เอตฺถาติ พลคฺค’’นฺติ วจนตฺถสฺส ปิณฺฑโตฺถ จ ญาปียติ, ‘‘พลํ คณียติ เอตฺถาติ **พลคฺค’’**นฺติ วจนโตฺถ จ ทสฺสียติฯ วิยูหียเต สมฺปิณฺฑียเต **พฺยูโห,** เสนาย พฺยูโห **เสนาพฺยูโห**ติ อตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘เสนาย วิยูห’’นฺติอาทินาฯ อณติ เภรวสทฺทํ กโรตีติ **อณีกํ,** มุทฺธชณกาโร, หตฺถีเยว อณีกํ **หตฺถาณีกํ**ฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ โย หตฺถี ปุเพฺพ วุโตฺต, เตน หตฺถินาติ โยชนาติฯ ทสมํฯ

อเจลกวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. สุราปานวโคฺค

๑. สุราปานสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๓๒๖. สุราปานวคฺคสฺส ปฐเม ภทฺทา วติ เอตฺถาติ **ภทฺทวติกา**ติ จ, ภทฺทา วติ ภทฺทวติ, สา เอตฺถ อตฺถีติ **ภทฺทวติกา**ติ จ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โส’’ติอาทิฯ **โส**ติ คาโม ลภีติ สมฺพโนฺธฯ ปถํ คจฺฉนฺตีติ **ปถาวิโน**ติ กเต อทฺธิกาเยวาติ อาห ‘‘อทฺธิกา’’ติฯ อทฺธํ คจฺฉนฺตีติ **อทฺธิกา**ฯ ‘‘ปถิกา’’ติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ **‘‘เตชสา เตช’’**นฺติปทานิ สมฺพนฺธาเปกฺขานิ จ โหนฺติ , ปทานํ สมานตฺตา สมฺพโนฺธ จ สมาโนติ มญฺญิตุํ สกฺกุเณยฺยา จ โหนฺติ, ตสฺมา เตสํ สมฺพนฺธญฺจ ตสฺส อสมานตญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อตฺตโน เตชสา นาคสฺส เตช’’นฺติฯ ‘‘อานุภาเวนา’’ติอิมินา ปน เตชสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ กโปตสฺส ปาโท **กโปโต** อุปจาเรน, ตสฺส เอโส **กาโปโต,** วโณฺณฯ กาโปโต วิย วโณฺณ อสฺสาติ **กาโปติกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กโปตปาทสมวณฺณรโตฺตภาสา’’ติฯ **ปสนฺน**สทฺทสฺส ปสาทสทฺธาทโย นิวเตฺตตุํ ‘‘สุรามณฺฑเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ วุตฺตํฯ **ปญฺจาภิญฺญสฺส สโต**ติ ปญฺจาภิญฺญสฺส สมานสฺส สาคตสฺสาติ โยชนาฯ

๓๒๘. ‘‘มธุกปุปฺผาทีนํ รเสน กโต’’ติอิมินา ปุปฺผานํ รเสน กโต อาสโว **ปุปฺผาสโว**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอส นโย ‘‘ผลาสโว’’ติอาทีสุปิฯ สุราเมรยานํ วิเสสํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สุรา นามา’’ติอาทิฯ **ปิฏฺฐกิณฺณปกฺขิตฺตา**ติ ปิเฏฺฐน จ กิเณฺณน จ ปกฺขิตฺตา กตา วารุณีติ สมฺพโนฺธฯ **กิณฺณา**ติ จ สุราย พีชํฯ ตณฺหิ กิรนฺติ นานาสมฺภารานิ มิสฺสีภวนฺติ เอตฺถาติ กิณฺณาติ วุจฺจติฯ ตสฺสาเยว มเณฺฑติ โยชนาฯ สุรนามเกน เอเกน วนจรเกน กตาติ **สุรา**ฯ มทํ ชเนตีติ **เมรยํ**ฯ

๓๒๙. **โลณโสวีรก**นฺติ เอวํนามกํ ปานํฯ **สุตฺต**นฺติปิ เอวเมวฯ **ตสฺมิ**นฺติ สูปสํปาเกฯ เตลํ ปน ปจนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ นตฺถิ ติขิณํ มชฺชํ เอตฺถาติ อติขิณมชฺชํ, อติขิณมเชฺช ตสฺมิํเยว เตเลติ อโตฺถฯ **ยํ ปนา**ติ เตลํ ปนฯ ติขิณํ มชฺชํ อิมสฺส เตลสฺสาติ **ติขิณมชฺชํฯ ยตฺถา**ติ เตเลฯ **อริโฎฺฐ**ติ เอวํนามกํ เภสชฺชํฯ **ต**นฺติ อริฎฺฐํ, ‘‘สนฺธายา’’ติปเท อวุตฺตกมฺมํฯ **เอต**นฺติ ‘‘อมชฺชํ อริฎฺฐ’’นฺติวจนํ, ‘‘วุตฺต’’นฺติปเท วุตฺตกมฺมนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทํ

๓๓๐. ทุติเย องฺคุลีหิ ปตุชฺชนํ องฺคุลิปโตโท, โสเยว **องฺคุลิปโตทโก**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘องฺคุลีหี’’ติอาทิฯ **อุตฺตโนฺต**ติ อวตปโนฺตฯ อวตปโนฺตติ จ อตฺถโต กิลมโนฺตเยวาติ อาห ‘‘กิลมโนฺต’’ติฯ กิลมโนฺต หุตฺวาติ โยชนาฯ อสฺสาสคหเณน ปสฺสาโสปิ คเหตโพฺพติ อาห ‘‘อสฺสาสปสฺสาสสญฺจาโร’’ติฯ **ตมฺปี**ติ ภิกฺขุนิมฺปีติฯ ทุติยํฯ

๓. หสธมฺมสิกฺขาปทํ

๓๓๕. ตติเย ปกาเรน กรียติ ฐปียตีติ **ปกตํ** ปญฺญตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยํ ภควตา’’ติอาทิฯ **ย**นฺติ สิกฺขาปทํฯ

๓๓๖. หสสงฺขาโต ธโมฺม สภาโว **หสธโมฺม**ติ วุเตฺต อตฺถโต กีฬิกาเยวาติ อาห ‘‘กีฬิกา วุจฺจตี’’ติฯ

๓๓๗. **โคปฺผกาน**นฺติ จรณคณฺฐิกานํฯ เต หิ ปาเท ปาทํ ฐปนกาเล อญฺญมญฺญปริ ฐปนโต โคปียนฺตีติ โคปฺผา, เต เอว โคปฺผกาติ วุจฺจนฺติฯ ปาทสฺส หิ อุปริ ปาทํ ฐปนกาเล เอกสฺส อุปริ เอโก น ฐเปตโพฺพฯ เตนาห ภควา ‘‘ปาเท ปาทํ อจฺจาธายา’’ติ (ที. นิ. ๒.๑๙๖; ม. นิ. ๑.๔๒๓; อ. นิ. ๓.๑๖)ฯ โอฎฺฐโช ทุติโยฯ **โอโรหนฺตสฺส** ภิกฺขุโนติ สมฺพโนฺธฯ

๓๓๘. **ผิยาริตฺตาทีหี**ติ อาทิสเทฺทน ลงฺการาทโย สงฺคณฺหาติฯ เกจิ วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ปตนุปฺปตนวาเรสู**ติ ปตนวาร อุปฺปตนวาเรสุฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ ขิตฺตกถลายํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ฐเปตฺวา กีฬนฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **ลิขิตุํ วฎฺฎติ** กีฬาธิปฺปายสฺส วิรหิตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ กีฬาธิปฺปาเยน อตฺถโชตกํ อกฺขรํ ลิขนฺตสฺสาปิ อาปตฺติเยวาติ วทนฺติฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทติฯ ตติยํฯ

๔. อนาทริยสิกฺขาปทํ

๓๔๒. จตุเตฺถ **ธโมฺม** นาม ตนฺติเยวาติ อาห ‘‘ตนฺตี’’ติฯ **ปเวณี**ติ ตเสฺสว เววจนํฯ ‘‘ตํ วา น สิกฺขิตุกาโม’’ติ เอตฺถ ตํสทฺทสฺส อตฺถมาวิกาตุํ วุตฺตํ ‘‘เยน ปญฺญเตฺตนา’’ติฯ วินเย อปญฺญตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อปญฺญเตฺตนา’’ติ อาห ‘‘สุเตฺต วา อภิธเมฺม วา อาคเตนา’’ติฯ

๓๔๔. **ปเวณิยา**ติ อุปาลิอาทิกาย อาจริยปรมฺปรสงฺขาตาย ตนฺติยาฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตํ สพฺพนฺ**ติ กุรุนฺทิวาทมหาปจฺจริวาทสงฺขาตํ สพฺพํ ตํ วจนํฯ **ปเวณิยา อาคเต**ติ ปเวณิยา อาคตสงฺขาเต มหาอฏฺฐกถาวาเทติฯ จตุตฺถํฯ

๓๔๕. ปญฺจเม **มนุสฺสวิคฺคเห**ติ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิเกติฯ ปญฺจมํฯ

๖. โชติสิกฺขาปทํ

๓๕๐. ฉฏฺเฐ ชนปทสฺส นามตฺตา พหุวจนวเสน ‘‘ภเคฺคสู’’ติ ปาฬิยํ วุตฺตํฯ สุสุมารสณฺฐาโน ปพฺพตสงฺขาโต คิริ เอตฺถาติ **สุสุมารคิริ,** เอตสฺส วา มาปิตกาเล สุสุมาโร คิรติ สทฺทํ นิคฺคิรติ เอตฺถาติ **สุสุมารคิรี**ติ อตฺถมนเปกฺขิตฺวา วุตฺตํ ‘‘นครสฺส นาม’’นฺติฯ **ตํ ปนา**ติ วนํ ปนฯ ‘‘มิคาน’’นฺติอาทินา มิคานํ อภโย ทียติ เอตฺถาติ **มิคทาโย**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๓๕๒. ‘‘โชติเก’’ติปทสฺส โชติสฺส อคฺคิสฺส กรณํ **โชติก**นฺติ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘โชติกรเณ’’ติฯ

๓๕๔. ‘‘สมาทหิตุกามตายา’’ติปทํ ‘‘อรณิสณฺฐาปนโต’’ติปเท เหตุฯ **ชาลา**ติ สิขาฯ สา หิ ชลติ ทิพฺพตีติ ชาลาติ วุจฺจติฯ

ปติลาตํ อุกฺขิปตีติ เอตฺถ ‘‘ปติตาลาต’’นฺติ วตฺตเพฺพ ตการโลปํ กตฺวา สนฺธิวเสน ปติลาตนฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อลาตํ ปติตํ อุกฺขิปตี’’ติฯ **อลาต**นฺติ อุมฺมุกฺกํฯ ตณฺหิ อาทิตฺตํ หุตฺวา อติอุณฺหตฺตา น ลาตพฺพํ น คณฺหิตพฺพนฺติ อลาตนฺติ วุจฺจติฯ **อวิชฺฌาต**นฺติ ฌายนโต ฑยฺหนโต อวิคตํ อลาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ฌายนํ ฑยฺหนํ ฌาตํ, วิคตํ ฌาตํ อิมสฺสาลาตสฺสาติ **วิชฺฌาตํ**ฯ

๓๕๖. **ปทีปาทีนี**ติ ปทีปโชติกาทีนิฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ทุฏฺฐวาฬมิคอมนุสฺสสงฺขาตาสุ อาปทาสุ นิมิตฺตภูตาสุฯ นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนนฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. นหานสิกฺขาปทํ

๓๖๖. สตฺตเม ปารํ คจฺฉนฺเต น เกวลํ สอุทกาย นทิยา เอว นฺหายิตุํ วฏฺฏติ, สุกฺขาย นทิยาปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สุกฺขายา’’ติอาทิฯ **อุกฺกิริตฺวา**ติ วิยูหิตฺวาฯ อาวาฏาเยว ขุทฺทกเฏฺฐน **อาวาฏกา,** เตสูติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทํ

๓๖๘. อฏฺฐเม อลภีติ **ลโภ**ติ วจนเตฺถ อปจฺจยํ กตฺวา ณปจฺจยสฺส สฺวตฺถภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ลโภเยว ลาโภ’’ติฯ อปจฺจยมกตฺวา ปกติยา ณปจฺจโยปิ ยุตฺโตเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ สทฺทนฺตโรปิ อตฺถนฺตราภาวา สมาโส โหตีติ อาห ‘‘นวจีวรลาเภนาติ วตฺตเพฺพ’’ติฯ **อนุนาสิกโลป**นฺติ ‘‘นว’’นฺติ เอตฺถ นิคฺคหีตสฺส วินาสํฯ นิคฺคหีตญฺหิ นาสํ อนุคตตฺตา **‘‘อนุนาสิก’’**นฺติ วุจฺจติ, ตสฺส อทสฺสนํ, มกตฺวาติ อโตฺถฯ **มเชฺฌ ฐิตปททฺวเย**ติ ‘‘นว’’นฺติ จ ‘‘จีวรลาเภนา’’ติ จ ทฺวินฺนํ ปทานมนฺตเร ‘‘ฐิเต ปนา’’ติ จ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ จ ปทฑฺวเยฯ นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **นิปาโต**ติ นิปาตมตฺตํฯ อลภีติ **ลโภ**ติ วจนตฺถสฺส อภิเธยฺยตฺถํ ทเสฺสตุํ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ภิกฺขุนา’’ติอาทิฯ ปทภาชเน ปน วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ยนฺ**ติ ยํ

จีวรํฯ ‘‘จีวร’’นฺติ เอตฺถ จีวรสรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยํ นิวาเสตุํ วา’’ติอาทิฯ **จมฺมการนีล**นฺติ จมฺมการานํ ติผเล ปกฺขิตฺตสฺส อยคูถสฺส นีลํฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ทุพฺพโณฺณ กรียติ อเนนาติ **ทุพฺพณฺณกรณํ,** กปฺปพินฺทุนฺติ อาห ‘‘กปฺปพินฺทุํ สนฺธายา’’ติฯ อาทิยเนฺตน ภิกฺขุนา อาทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **โกเณสู**ติ อเนฺตสุฯ วาสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ **อกฺขิมณฺฑลมตฺตํ วา**ติ อกฺขิมณฺฑลสฺส ปมาณํ วา กปฺปพินฺทูติ สมฺพโนฺธฯ **ปเฎฺฐ วา**ติ อนุวาต ปเฎฺฐ วาฯ **คณฺฐิยํ วา**ติ คณฺฐิกปเฎฺฐ วาฯ **ปาฬิกโปฺป**ติ เทฺว วา ติโสฺส วา ตโต อธิกา วา พินฺทุอาวลี กตฺวา กโต กโปฺปฯ **กณฺณิกกโปฺป**ติ กณฺณิกํ วิย พินฺทุโคจฺฉกํ กตฺวา กโต กโปฺปฯ อาทิสเทฺทน อคฺฆิยกปฺปาทโย สงฺคณฺหาติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพาสุ อฎฺฐกถาสุฯ เอโกปิ พินฺทุ วโฎฺฎเยว วฎฺฎตีติ อาห **‘‘เอกํ วฎฺฎพินฺทุ’’**นฺติฯ

๓๗๑. **อคฺคฬาทีนี**ติ อาทิสเทฺทน อนุวาตปริภเณฺฑ สงฺคณฺหาตีติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. วิกปฺปนสิกฺขาปทํ

๓๗๔. นวเม **ตสฺสา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสโย จีวรสามิโกเยวาติ อาห ‘‘จีวรสามิกสฺสา’’ติฯ ทุติยสฺส ตสทฺทสฺส วิสโย วินยธโรเยวาติ อาห ‘‘เยนา’’ติอาทิฯ ‘‘อวิสฺสาสโนฺต’’ติ ปทสฺส กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อวิสฺสาเสนา’’ติฯ **เตนา**ติ วินยธเรนาติฯ นวมํฯ

๑๐. จีวราปนิธานสิกฺขาปทํ

๓๗๗. ทสเม ‘‘อปเนตฺวา’’ติอิมินา อปอิตฺยูปสคฺคสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **นิเธนฺตี**ติ นิคูหิตฺวา ฐเปนฺติฯ **หสาธิปฺปาโย**ติ หสํ, หสนตฺถาย วา อธิปฺปาโยฯ ปริกฺขารสฺส สรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปตฺตตฺถวิกาทิ’’นฺติฯ ปตฺตสฺส ปาฬิยมาคตตฺตา ปตฺตสฺส ถวิกาติ อโตฺถเยว คเหตโพฺพ, น ปโตฺต จ ถวิกา จาติฯ ‘‘สมเณน นามา’’ติปทํ ‘‘ภวิตุ’’นฺติปเท ภาวกตฺตาติฯ ทสมํฯ

สุราปานวโคฺค ฉโฎฺฐฯ

๗. สปฺปาณกวโคฺค

๑. สญฺจิจฺจปาณสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๓๘๒. สปฺปาณกวคฺคสฺส ปฐเม อุสุํ อสติ ขิปติ อเนนาติ **อิสฺสาโส**ติ กเต ธนุเยว มุขฺยโต อิสฺสาโส นาม, ธนุคฺคหา- จริโย ปน อุปจาเรนฯ อุสุํ อสติ ขิปตีติ **อิสฺสาโส**ติ กเต ธนุคฺคหาจริโย อิสฺสาโส นาม, อิธ ปน อุปจารโตฺถ วา กตฺตุโตฺถ วา คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ธนุคฺคหาจริโย โหตี’’ติฯ ปพฺพชิตกาเล อิสฺสาสสฺส อยุตฺตตฺตา วุตฺตํ ‘‘คิหิกาเล’’ติฯ **โวโรปิตา**ติ เอตฺถ วิ อว ปุพฺพสฺส รุหธาตุสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘วิโยชิตา’’ติฯ

ยสฺมา คจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอต**นฺติ ‘‘ชีวิตา โวโรปิตา’’ติวจนํฯ กสฺมา โวหารมตฺตเมว โหติ, นนุ ยโต กุโตจิ ยสฺมิํ กิสฺมิํจิ วิโยชิเต เทฺว วตฺถูนิ วิย วิสุํ ติฎฺฐนฺติ ปาณโต ชีวิเต วิโยชิเต ปาณชีวิตาปีติ อาห ‘‘น เหตฺถา’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ เอตฺถาติ ‘‘ชีวิตา โวโรปิตา’’ติวจเน ทเสฺสตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ กิญฺจิ ชีวิตํ นามาติ โยชนาฯ อยํ ปเนตฺถ อตฺถสมฺพโนฺธ – สีสาลงฺกาเร สีสโต วิโยชิเต สีสํ อลงฺการโต วิสุํ ติฎฺฐติ ยถา, เอวํ ชีวิเต ปาณโต วิโยชิเต ชีวิตํ ปาณโต วิสุํ น ติฎฺฐติ นามาติฯ **อญฺญทตฺถู**ติ เอกํเสนฯ ‘‘ปาณ’’นฺติ สามญฺญโต วุโตฺตปิ มนุสฺสปาณ

สฺส ปาราชิกฏฺฐาเน คหิตตฺตา อิธ ปาริเสสญาเยน ติรจฺฉานปาโณว คเหตพฺโพติ อาห ‘‘ติรจฺฉานคโตเยว ปาโณ’’ติฯ **ต**นฺติ ปาณํฯ มหนฺต ปน ปาเณติ สมฺพนฺโธฯ

๓๘๕. โสเธนฺโต อปเนตีติ โยชนาฯ **มงฺคุโล**ติ มนุสฺสรตฺตโป เอโก กิมิวิเสโสฯ โส หิ รตฺตปิวนตฺถาย มงฺคติ อิโต จิโต จ อิมํ จิมญฺจ ฐานํ คจฺฉตีติ ‘‘มงฺคุโล’’ติ วุจฺจติฯ ปทกฺขรานญฺหิ อวิปริตตฺถํ, โสตูนญฺจ สชฺฌาโยปเทสลภนตฺถํ กตฺถจิ ฐาเน วจนโตฺถ วุโตฺตติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตสฺส พีชเมว ขุทฺทกเฏฺฐน **มงฺคุลพีชกํ,** ตสฺมิํฯ **ต**นฺติ มงฺคุลพีชกํฯ ภินฺทโนฺต หุตฺวาติ โยชนาติฯ ปฐมํฯ

๒. สปฺปาณกสิกฺขาปทํ

๓๘๗. ทุติเย สห ปาเณหีติ **สปฺปาณกํ** อุทกนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เย ปาณกา’’ติ อาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ปตฺตปูรมฺปิ อุทกนฺติ สมฺพโนฺธ ฯ **ตาทิเสนา**ติ สปฺปาณเกนฯ โธวโตปิ ปาจิตฺติยนฺติ โยชนาฯ **อุทกโสณฺฑิ**นฺติ สิลามยํ อุทกโสณฺฑิํฯ **โปกฺขรณิ**นฺติ สิลามยํ โปกฺขรณิํฯ อุฏฺฐาปยโตปิ ปาจิตฺติยนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ โสณฺฑิโปกฺขรณีหิฯ **อุทกสฺสา**ติ อุทเกน, ปูเร ฆเฏ อาสิญฺจิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อุทเกฯ **อุทเก**ติ อุทกสณฺฐานกปเทเส อาสิญฺจิตอุทเกฯ **ปติสฺสตี**ติ โสณฺฑิโปกฺขรณีหิ คหิตอุทกํ ปติสฺสตีติฯ ทุติยํฯ

๓. อุโกฺกฏฺนสิกฺขาปทํ

๓๙๒. ตติเย ‘‘อุจฺจาเลนฺตี’’ติอิมินา อุโกฺกเฏนฺตีติ เอตฺถ อุปุพฺพสฺส กุฏธาตุสฺส อุจฺจาลนตฺถํ ทเสฺสติ ธาตูน, มเนกตฺถตฺตาฯ ยํ ยํ ปติฏฺฐิตํ **ยถาปติฏฺฐิตํ,** ตสฺส ภาโว **ยถาปติฏฺฐิตภาโว,** เตนฯ

๓๙๓. **โย ธโมฺม**ติ โย สมถธโมฺมฯ **ธเมฺมนา**ติ เอตฺถ เอนสเทฺทน ‘‘ยถาธมฺม’’นฺติ เอตฺถ อํอิติการิยสฺส การิํ ทเสฺสติฯ อิมินา ‘‘ยถาธมฺม’’นฺติ ปทสฺส ‘‘นิหตาธิกรณ’’นฺติ เอตฺถ นิหตสเทฺทน สมฺพนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘สตฺถารา’’ติปทํ ‘‘วุตฺตํ’’ อิติปเท กตฺตาฯ นตฺถิ หตํ หนนํ อิมสฺสาติ **นิหต**นฺติ วุเตฺต อตฺถโต วูปสมนเมวาติ อาห ‘‘วูปสมิต’’นฺติฯ

๓๙๕. ยํ วา ตํ วา กมฺมํ ธมฺมกมฺมํ นาม น โหติ, อถ โข อธิกรณวูปสมกมฺมเมว ธมฺมกมฺมํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เยน กเมฺมนา’’ติอาทิฯ **อยมฺปี**ติ อยมฺปิ ภิกฺขุฯ **เสสปทานิปี**ติ ‘‘ธมฺมกเมฺม เวมติโก’’ติอาทีนิ เสสปทานิปิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ วิตฺถาโร ปน วุโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ตเตฺถวา**ติ ปริวาเร เอวฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท, วิภเงฺค วาติฯ ตติยํฯ

๔. ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทํ

๓๙๙. จตุเตฺถ **อตฺถุทฺธารวเสน ทสฺสิตานิ** ทุฏฺฐุลฺลสทฺทตฺถภาเวน สทิสตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘**ธุร**’’นฺติ เอตฺถ ลกฺขณวนฺตตฺตา ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘ธุเร’’ติฯ ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺต สตีติ โยชนาฯ

เอวํ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวาติ ‘‘อญฺญสฺส นาโรเจสฺสามี’’ติ เอวํ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวาฯ **อญฺญสฺสา**ติ วตฺถุ, ปุคฺคลโต อญฺญสฺส ทุติยสฺสฯ **โสปี**ติ ทุติโยปิฯ **อญฺญสฺสา**ติ ตติยสฺสฯ ยาว โกฏิ น ฉิชฺชติ, ตาว อาปชฺชติเยวาติ โยชนาฯ **ตเสฺสวา**ติ อาปตฺติํ อาปนฺนปุคฺคลสฺสฯ **วตฺถุปุคฺคโลเยวา**ติ อาปตฺติํ อาปนฺนปุคฺคโลเยวฯ **อย**นฺติ ปฐมภิกฺขุฯ **อญฺญสฺสา**ติ ทุติยสฺสฯ

โสติ ทุติโย อาโรเจตีติ สมฺพนฺโธฯ **เยนา**ติ ปฐมภิกฺขุนาฯ **อสฺสา**ติ ทุติยสฺสฯ **ตเสฺสวา**ติ ปฐมภิกฺขุเสฺสวฯ วตฺถุปุคฺคลํ อุปนิธาย ‘‘ตติเยน ปุคฺคเลน ทุติยสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ

๔๐๐. **ปญฺจาปตฺติกฺขเนฺธ**ติ ถุลฺลจฺจยาทิเก ปญฺจ อาปตฺติกฺขเนฺธฯ **อชฺฌาจาโร นามา**ติ อธิภวิตฺวา วีติกฺกมิตฺวา อาจริตพฺพตฺตา อชฺฌาจาโร นามาติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทํ

๔๐๒. ปญฺจเม **องฺคุลิโย**ติ กรสาขาโยฯ ตา หิ องฺคนฺติ หตฺถโต ปญฺจธา ภิชฺชิตฺวา อุคฺคจฺฉนฺตีติ องฺคุลิโยติ วุจฺจนฺติฯ ลิขนฺตสฺส อุปาลิสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ **เตนา**ติ พหุจิเนฺตตพฺพกาเรเณนฯ **อสฺสา**ติ อุปาลิสฺสฯ **อุโร**ติ หทยํฯ ตญฺหิ อุสติ จิตฺตตาโป ทหติ เอตฺถาติ อุโรติ วุจฺจติฯ **รูปสุตฺต**นฺติ เหรญฺญิกานํ รูปสุตฺตํ, ยถา หตฺถาจริยานํ หตฺถิสุตฺตนฺติฯ **อกฺขีนี**ติ จกฺขูนิฯ ตานิ หิ อกฺขนฺติ วิสเยสุ พฺยาปีภวนฺติ, รูปํ วา ปสฺสติ อิเมหีติ อกฺขีนีติ วุจฺจนฺติฯ มกเสน สูจิมุขานํ คหิตตฺตา ฑํเสน ปิงฺคลมกฺขิกาโยว คเหตพฺพาติ อาห **‘‘ฑํสาติ ปิงฺคลมกฺขิกาโย’’**ติฯ ปิงฺคลมกฺขิกาโย หิ ฑํสนเฏฺฐน ขาทนเฏฺฐน **ฑํสา**ติ วุจฺจนฺติฯ ทุกฺกโร ขโม เอตาสนฺติ **ทุกฺขา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุกฺขมาน’’นฺติฯ เวทนานนฺติ สมฺพโนฺธฯ อสาตสฺส การณํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อมธุราน’’นฺติฯ อิมินา อมธุรตฺตา น สาทิตพฺพาติ **อสาตา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ปาณสทฺทชีวิตสทฺทานํ ปริยายภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ชีวิตหราน’’นฺติฯ ปาณํ หรนฺติ อปเนนฺตีติ **ปาณหรา,** ตาสํ เวทนานนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๔๐๔. วิชายนกาลโต ปฎฺฐาย ปริปุณฺณวีสติวโสฺส น คเหตโพฺพ, คพฺภคหณกาลโต ปน ปฎฺฐายาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฎิสนฺธิคฺคหณโต ปฎฺฐายา’’ติฯ คเพฺภ สยิตกาเลน สทฺธึ วีสติมํ วสฺสํ ปริปุณฺณมสฺสาติ **คพฺภวีโส** ปุคฺคโลฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ยถาหา**ติ เยนาการเรน สงฺขฺยํ คจฺฉติ, เตนาการเรน ภควา อาหาติ โยชนาฯ อถ วา ยถา กึ วจนํ ภควา อาหาติ โยชนาฯ

คพฺภวีโส หุตฺวา อุปสมฺปโนฺนติ สมฺพโนฺธฯ **อมฺหี**ติ อสฺมิฯ นฺสโทฺท ปริวิตกฺกเตฺถ นิปาโตฯ **ยนฺ**ติ ยาทิสํ ปฐมํ จิตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ปฎิสนฺธิจิตฺตํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฐมํ วิญฺญาณ’’นฺติ ตเสฺสว เววจนํฯ **ต**นฺติ ปฐมํ จิตฺตํ ปฐมํ วิญฺญาณํฯ **อสฺสา**ติ สตฺตสฺสฯ **สาว ชาตี**ติ สา เอว ปฎิสนฺธิ, คโพฺภ นาม โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถาติ ปาฬิยํ, วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **โย**ติ ปุคฺคโลฯ **มหาปวารณายา**ติ อสฺสยุชปุณฺณมิยํฯ สา หิ ปูชิตปวารณตฺตา มหาปวารณาติ วุจฺจติฯ **ตโต**ติ ปวารณายชาตกาลโตฯ **ต**นฺติ มหาปวารณํฯ **ปาฎิปเท จา**ติ เอตฺถ จสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถ, ปวารณทิวสปาฎิปททิวเสสุ อญฺญตรสฺมึ ทิวเส อุปสมฺปาเทตโพฺพติ อโตฺถฯ **หายนวฑฺฒน**นฺติ กุจฺฉิมฺหิ วสิตมาเสสุ อธิเกสุ หายนญฺจ อูเนสุ วฑฺฒนญฺจ เวทิตพฺพํฯ

โปราณกเตฺถรา ปน อุปสมฺปาเทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอกูนวีสติวสฺส**นฺติ อนนฺตเร วุตฺตํ เอกูนวีสติวสฺสํฯ **นิกฺขมนีโย**ติ สาวณมาโสฯ โส หิ อโนฺตวีถิโต พาหิรวีถึ นิกฺขมติ สูริโย อสฺมินฺติ ‘‘นิกฺขมนีโย’’ติ วุจฺจติฯ **ปาฎิปททิวเส**ติ ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคมนทิวเสฯ **ตํ** อุปสมฺปาทนํฯ **กสฺมา**ติ ปุจฺฉาฯ เอตฺถ ฐตฺวา ปริหาโร **วุจฺจเต** มยาติ โยชนาฯ **วีสติยา วเสฺสสู**ติ อุปสมฺปนฺนปุคฺคลสฺส วีสติยา วเสฺสสุฯ ตึสรตฺติทิวสฺส เอกมาสตฺตา ‘‘จตฺตาโร มาสา ปริหายนฺตี’’ติ วุตฺตํฯ **อุกฺกฑฺฒนฺตี**ติ เอกสฺส อธิกมาสสฺส นาสนตฺถาย วสฺสํ อุปริ กฑฺฒนฺติฯ **ตโต**ติ ฉมาสโต อปเนตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘เอกูนวีสติวสฺส’’นฺติอาทิวจเนฯ **ปน**-สโทฺท หิสทฺท

โตฺถ, สจฺจนฺติ อโตฺถฯ **โย**ติ ปุคฺคโลฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา คพฺภมาสานมฺปิ คณนูปคตฺตา คเหตฺวา อุปสมฺปาเทนฺติ, ตสฺมา ฉ มาเส วสิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ อฏฺฐ มาเส วสิตฺวา ชาโตปิ น ชีวตีติ **สุตฺตนฺตอฏฺฐกถาสุ** (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๒๔-๒๕; ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๒๐๕) วุตฺตํฯ

๔๐๖. **ทสวสฺสจฺจเยนา**ติ อุปสมฺปทโต ทสวสฺสาติกฺกเมนฯ **อุปสมฺปาเทตี**ติ อุปชฺฌาโย วา กมฺมวาจาจริโย วา หุตฺวา อุปสมฺปาเทติฯ **ตนฺ**ติ อุปชฺฌาจริยภูตํ อนุปสมฺปนฺนปุคฺคลํฯ กมฺมวาจาจริโย หุตฺวา อุปสมฺปาเทนฺโต ตํ มุญฺจิตฺวา สเจ อโญฺญปิ กมฺมวาจาจริโย อตฺถิ, สูปสมฺปโนฺนฯ โสว สเจ กมฺมวาจํ สาเวติ, นุปสมฺปโนฺนฯ ญตฺวา ปน ปุน อนุปสมฺปาเทเนฺต สคฺคนฺตราโยปิ มคฺคนฺตราโยปิ โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. เถยฺยสตฺถสิกฺขาปทํ

๔๐๗. ฉเฏฺฐ ''ปฏิยาโลก''นฺติ เอตฺถ อาโลกสเทฺทน สูริโย วุโตฺต อุปจาเรนฯ สูริโย หิ ปุรตฺถิมทิสโต อุคฺคนฺตฺวา ปจฺฉิมทิสํ คโต, ตสฺมา สูริยสงฺขาตสฺส อาโลกสฺส ปฏิมุขํ **''ปฏิยาโลก''**นฺติ วุเตฺต ปจฺฉิมทิสาเยว คเหตพฺพาติ อาห ''ปจฺฉิมํ ทิสนฺติ อโตฺถ''ติฯ **กมฺมิกา**ติ กเมฺม ยุตฺตา ปยุตฺตาฯ

๔๐๙. **ราชาน**นฺติ เอตฺถ รโญฺญ สนฺตกํ ''ราชา''ติ วุจฺจติ อุปจาเรน, อถ วา รโญฺญ เอโส ''ราชา''ติ กตฺวา รโญฺญ สนฺตกํ ''ราชา''ติ วุจฺจติฯ **เถยฺยน**ฺติ เถเนตฺวา ''สกฺกจฺจ''นฺติ อาทีสุ (ปาจิ. ๖๐๖) วิย นิคฺคหีตาคโม โหติฯ ราชานํ, รโญฺญ สนฺตกํ วา เถยฺยํ เถเนตฺวา คจฺฉนฺตีติ อโตฺถฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ราชานํ วา เถเนตฺวา''ติอาทิฯ

๔๑๑. จตูสุ วิสเงฺกเตสุ ทฺวีหิ อนาปตฺติ, ทฺวีหิ อาปตฺติเยวาติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทํ

๔๑๒. สตฺตเม **''ปรูเปโนฺต''**ติ เอตฺถ ปปุพฺพ รูปธาตุ ปริภาสนเตฺถ วตฺตตีติ อาห ''ปริภาสโนฺต''ติฯ ตฺวํ สมโณปิ มาตุคาเมน สทฺธิํ คจฺฉสิ, ตุเยฺหเวโส โทโส, เนตสฺส ปุริสสฺสาติ อตฺตานํเยว ปริภาสนฺตตีติ อโตฺถฯ ''นิกฺขาเมสี''ติอิมินา **''นิปฺปาเตสี''**ติเอตฺถ นิปุพฺพ ปตธาตุ คตฺยโตฺถติ ทเสฺสตีติฯ สตฺตมํฯ

๘. อริฏฺฐสิกฺขาปทํ

๔๑๗. อฏฺฐเม **คเนฺธ**ติ คิเชฺฌฯ เต หิ คิธนฺติ กุณปํ อภิกงฺขนฺตีติ ''คนฺธา''ติ วุจฺจนฺติ ฯ **คเทฺธ**ติปิ ปาโฐ, โสปิ ยุชฺชติ ยถา ''ยุคนโนฺธ, ยุคนโทฺธ''ติ จ ''ปฏิพโนฺธ ปฏิพโทฺธ''ติ จฯ **พาธยิํสู**ติ หนิํสุฯ **อสฺสา**ติ อริฏฺฐสฺสฯ

ตทฺธิเตน วุตฺตสฺส อตฺถสฺส ทเสฺสตุมาห ''เต''ติอาทิฯ **เต**ติ อนฺตรายิกาฯ **ตตฺถา**ติ ปญฺจวิเธสุ อนฺตรายิเกสุฯ ''ตถา''ติปเทน ''กมฺมนฺตรายิกํ นามา''ติ ปทํ อติทิสติฯ **ตํ ปนา**ติ ภิกฺขุนิทูสกกมฺมํ ปนฯ **โมกฺขเสฺสวา**ติ มคฺคนิพฺพานเสฺสวฯ มโคฺค หิ กิเลเสหิ มุจฺจตีติ อเตฺถน **โมโกฺข** นามฯ ฌานเมฺปตฺถ สงฺคหิตํ นีวรเณหิ วิมุจฺจนตฺตาฯ นิพฺพานํ วิมุจฺจตีติ อเตฺถน **โมโกฺข** นามฯ ผลเมฺปตฺถ สงฺคหิตํ วิมุจฺจิตตฺตาฯ **นิยตมิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺมา**ติ นิยตภาวํ ปตฺตา, นิยตวเสน วา ปวตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิสงฺขาตา ธมฺมาฯ เต ปน นตฺถิกอเหตุก อกิริยวเสน ติวิธาฯ ปณฺฑกาทิคหณสฺส นิทสฺสนมตฺตตฺตา 'ปฏิสนฺธิธมฺมา''ติปเทน อเหตุกทฺวิเหตุกปฏิสนฺธิธมฺ

มา คเหตพฺพา สเพฺพสมฺปิ วิปากนฺตรายิกภาวโตฯ เตปิ โมกฺขเสฺสว อนฺตรายํ กโรนฺติ, น สคฺคสฺสฯ **เต ปนา**ติ อริยูปวาทา ปนฯ ตาวเทว อุปวาทนฺตรายิกา นามาติ โยชนาฯ **ตาปี**ติ สญฺจิจฺจ อาปนฺนา อาปตฺติโยปิฯ ปาราชิกาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุภาวํ วา ปฏิชานาตี’’ติฯ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘น วุฏฺฐาติ วา’’ติฯ ลหุกาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘น เทเสติ วา’’ติฯ

ตตฺราติ ปญฺจวิเธสุ อนฺตรายิเกสุฯ **อยํ ภิกฺขู**ติ อริฏฺโฐ คนฺธพาธิปุพฺโพ ภิกฺขุฯ **เสสนฺตรายิเก**ติ อาณาวีติกฺกมนฺตรายิกโต เสเส จตุพฺพิเธ อนฺตรายิเกฯ **อิเม อาคาริกา**ติ อคาเรวสนสีลา อิเม มนุสฺสาฯ ภิกฺขูปิ ปสฺสนฺติ ผุสนฺติ ปริภุญฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ กสฺมา น วฏฺฏนฺติ, วฏฺฏนฺติเยวาติ อธิปฺปาโยฯ **รเสน รสํ สํสนฺทิตฺวา**ติ อุปาทิณฺณกรเสน อนุปาทิณฺณกรสํ, อนุปาทิณฺณกรเสน วา อุปาทิณฺณกรสํ สมาเนตฺวาฯ โยนิโส ปจฺจเวกฺขณสฺส อภาวโต สํวิชฺชติ ฉนฺทราโค เอตฺถาติ **สจฺฉนฺทราโค,** โสเยว ปริโภโค **สจฺฉนฺทราคปริโภโค,** ตํฯ **เอกํ กตฺวา**ติ สมานํ กตฺวาฯ ฆเฏฺโนฺต วิย ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปาเทตฺวาติ โยชนาฯ **กึ**สโทฺท ครหโตฺถ, กสฺมา ภควตา ปฐมปาราชิกํ ปญฺญตฺตํ, น ปญฺญาเปตพฺพนฺติ อโตฺถฯ มหาสมุทฺทํ พนฺธโนฺต ยถา อกตฺตพฺพํ กโรติ, ตถา ปฐมปาราชิกํ ปญฺญเปโนฺต ภควา อปญฺญตฺตํ ปญฺญเปตีติ อธิปฺปาโยฯ **เอตฺถา**ติ ปฐมปาราชิเกฯ **อาสน**ฺติ ภพฺพาสํฯ **อาณาจเกฺก**ติ อาณาสงฺขาเต จเกฺกฯ

อฏฺฐิเยว **อฏฺฐิกํ** กุจฺฉิตเตฺถน, กุจฺฉิตเตฺถ หิ โกฯ อฏฺฐิกเมว ขโล นิจเฏฺฐน ลามกเฏฺฐนาติ **อฏฺฐิกงฺขโล** นิคฺคหีตาคมํ กตฺวาฯ เตน อุปมา สทิสาติ **อฏฺฐิกงฺขลูปมา**ฯ ‘‘อฏฺฐี’’ติ จ ‘‘กงฺขล’’นฺติ จ ปทํ คเหตฺวา วเณฺณนฺติ อาจริยา (สารตฺถ. ฏี. ปาจิตฺติย ๓.๔๑๗; วิ. วิ. ฏี. ปาจิตฺติย ๒.๔๑๗; ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๔๒; ม. นิ. ฏี. ๓.๔๒)ฯ **องฺคารกาสูปมา**ติ องฺคารราสิสทิสา, องฺคาเรหิ วา ปริปุณฺณา อาวาฏสทิสาฯ **อสิสูนูปมา**ติ เอตฺถ **อสี**ติ ขโคฺคฯ โส หิ อสเต ขิปเต อเนนาติ ‘‘อสี’’ติ วุจฺจติฯ **สูนา**ติ อธิโกฏฺฏนํฯ ตญฺหิ สุนติ สญฺจุณฺณภาวํ คจฺฉติ เอตฺถาติ ‘‘สูนา’’ติ วุจฺจติฯ อสินา สูนาติ **อสิสูนา,** ตาย อุปมา สทิสาติ **อสิสูนูปมาฯ สตฺติสูลูปมา**ติ สตฺติยา จ สูเลน จ สทิสาฯ **เอตฺถา**ติ อิมิสฺสํ อฏฺฐกถายํฯ **มชฺฌิมฏฺฐกถายํ** อลคทฺทูปมสุเตฺต (ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๓๔ อาทโย) คเหตโพฺพฯ เอวํสทฺทโขสทฺทานมนฺตเร วิยสทฺทสฺส พฺยาเทสภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เอวํ วิย โข’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทํ

๔๒๔. นวเม อนุธมฺมสฺส สรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนุโลมวตฺตํ ทิสฺวา กตา โอสารณา’’ติฯ อิมินา อนุโลมวตฺตํ ทิสฺวา กโต โอสารณสงฺขาโต ธโมฺม **อนุธโมฺม**ติ ทเสฺสติฯ **โอสารณา**ติ ปเวสนาฯ **เตเนวา**ติ อุกฺขิตฺตกสฺส อกฏานุธมฺมตฺตา เอวฯ **อสฺสา**ติ ‘‘อกฏานุธเมฺมนา’’ติ ปทสฺสฯ

ททโต วา คณฺหโต วาติ วาสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถติฯ นวมํฯ

๑๐. กณฺฏกสิกฺขาปทํ

๔๒๘. ทสเม อริฏฺฐสฺส อุปฺปนฺนํ วิย เอตสฺสาปิ อุปฺปนฺนนฺติ โยชนาฯ **อุมฺมชฺชนฺตสฺสา**ติ มนสิกโรนฺตสฺสฯ สํวาสสฺส นาสนา **สํวาสนาสนา**ฯ ลิงฺคสฺส นาสนา **ลิงฺคนาสนา**ฯ ทณฺฑกเมฺมน นาสนา **ทณฺฑกมฺมนาสนาฯ ตตฺถา**ติ ติวิธาสุ นาสนาสุฯ **ทูสโก...เป.... นาเสถา**ติ เอตฺถ อยํ นาสนา ลิงฺคนาสนา นามาติ โยชนาฯ **อยน**ฺติ ทณฺฑกมฺมนาสนาฯ **อิธา**ติ

อิมสฺมึ สิกฺขาปเท, ‘‘นาเสตู’’ติ ปเท วาฯ **ตตฺถา**ติ ปุริมวจนาเปกฺขํ, ‘‘เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว’’ติ อาทิวจเนติ อโตฺถฯ **ปิเร**ติ อามนฺตนปทํ ปรสเทฺทน สมานตฺถนฺติ อาห ‘‘ปรา’’ติฯ ‘‘อมฺหากํ อนชฺฌตฺติกภูต’’อิติ วา ‘‘อมฺหากํ ปจฺจนีกภูต’’ อิติ วา อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ ‘‘อมามก’’อิติปเทน ‘‘ปร’’อิติปทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ อเมฺห นมมายก, อเมฺหหิ วา นมมายิตพฺพ อิติ อโตฺถฯ ‘‘อมฺหามก’’อิติปิ หการยุโตฺต ปาโฐฯ อเมฺหหิ อามกอิติ อโตฺถฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **เต**ติ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํ, ตนฺติ อโตฺถฯ ตว รูปสเทฺท วาติ สมฺพโนฺธฯ **น ปสฺสามา**ติ น ปสฺสาม, น สุณามฯ

๔๒๙. **เตนา**ติ สามเณเรนฯ ‘‘การาเปยฺยา’’ติ ปเท การิตกมฺมนฺติฯ ทสมํฯ

สปฺปาณกวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. สหธมฺมิกวโคฺค

๑. สหธมฺมิกสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๔๓๔. สหธมฺมิกวคฺคสฺส ปฐเม **ยนฺ**ติ ยํ ปญฺญตฺตํฯ ‘‘สิกฺขมาเนนา’’ติ เอตฺถ มานปจฺจยสฺส อนาคตตฺถภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สิกฺขิตุกาเมนา’’ติฯ ‘‘สิกฺขมาเนนา’’ติปทํ ‘‘ภิกฺขุนา’’ติปเท เอว น เกวลํ การกวิเสสนํ โหติ, อถ โข ‘‘อญฺญาตพฺพ’’นฺติอาทิปเทสุปิ กิริยาวิเสสนํ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘หุตฺวา’’ติฯ **ปทตฺถโต**ติ ปทโต จ อตฺถโต จ, ปทานํ อตฺถโต วาติฯ ปฐมํฯ

๒. วิเลขนสิกฺขาปทํ

๔๓๘. ทุติเย วินเย ปฎิสํยุตฺตา กถา **วินยกถา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินยกถา นามา’’ติ อาทิฯ **ตนฺ**ติ วินยกถํฯ ปทภาชเนน วณฺณนา วินยสฺส วโณฺณ นามาติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ วินยสฺส วณฺณํฯ ปริยาปุณนํ **ปริยตฺติ,** วินยสฺส ปริยตฺติ **วินยปริยตฺติ,** วินยปริยตฺติสงฺขาตํ มูลมสฺส วณฺณสฺสาติ **วินยปริยตฺติมูลโก,** ตํฯ วินยธโร ลภตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ เต สเพฺพ ภควา ภาสตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ

อสฺสาติ วินยธรสฺสฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ **อลชฺชิตา**ติอาทีสุ กรณเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํฯ อลชฺชิตายาติ หิ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ ‘‘กถํ อลชฺชิตายา’’ติอาทิฯ **จา**ติ สจฺจํ ฯ ‘‘สญฺจิจฺจา’’ติ ปทํ ตีสุ วาเกฺยสุ โยเชตพฺพํฯ สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ ปริคูหติ, สญฺจิจฺจ อคติคมนญฺจ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ **มโนฺท**ติ พาโลฯ **โมมูโห**ติ อติสมฺมูโฬฺหฯ **วิราเธตี**ติ วิรชฺฌาเปติฯ **กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน**ติ ‘‘กปฺปติ นุ โข, โน’’ติ วินยกุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺนฯ **อยํ ปนา**ติ อยํ ปุคฺคโล ปน วีติกฺกมติเยวาติ สมฺพโนฺธฯ อจฺฉมํเสน สูกรมํสสฺส วณฺณสณฺฐาเนน สทิสตฺตา, ทีปิมํเสน จ มิคมํสสฺส สทิสตฺตา วุตฺตํ ‘‘อจฺฉมํสํ สูกรมํส’’นฺติอาทิฯ

อาปตฺติญฺจ สติสโมฺมสายาติ เอตฺถ จสเทฺท อวุตฺตวากฺยสมฺปิณฺฑนโตฺถ, กตฺตพฺพญฺจ น หิ กโรตีติ อโตฺถฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํฯ

เอวํ อวินยธรสฺส โทสํ ทเสฺสตฺวา วินยธรสฺส คุณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินยธโร ปนา’’ติ อาทิฯ **โส**ติ วินยธโรฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **ปรูปวาทนฺ**ติ ปเรสํ อุปวาทํฯ **สุทฺธเนฺต**ติ สุทฺธสฺส โกฎฺฐาเสฯ **ตโต**ติ ปติฎฺฐานโต ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อสฺสา**ติ วินยธรสฺสฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํฯ

อสฺสาติ วินยธรสฺส ฯ **กุกฺกุจฺจปกตานนฺ**ติ กุกฺกุเจฺจน อภิภูตานํ ฯ **โส**ติ วินยธโร ฯ **เตหี**ติ กุกฺกุจฺจปกเตหิ ฯ สงฺฆมเชฺฌ กเถนฺตสฺส อวินยธรสฺสาติ โยชนา ฯ **ตนฺ**ติ ภยํ สารชฺชํ ฯ

ปฏิปกฺขํ, ปฏิวิรุทฺธํ วา อตฺถยนฺติ อิจฺฉนฺตีติ **ปจฺจตฺถิกา,** ณฺยสโทฺท พหุลํ กตฺตาภิธายโก, อตฺตโน ปจฺจตฺถิกา **อตฺตปจฺจตฺถิกา** ฯ **ตตฺถา**ติ ทุวิเธสุ ปจฺจตฺถิเกสุ ฯ **อิเม**ติ เมตฺติยภุมฺมชกวชฺฌฎลิจฺฉวิโน ฯ อเญฺญปิ เย วา ปน ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธ ฯ อริฏฺฐภิกฺขุ จ กณฺฏกสามเณโร จ เวสาลิกวชฺชิปุตฺตกา จ **อริฏฺฐ...เป.... วชฺชีปุตฺตกา** ฯ เต จ สาสนปจฺจตฺถิกา นามาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปรูปหาโร จ อญฺญาโณ จ กงฺขาปรวิตรโณ จ **ปรู...เป.... วิตรณา** ฯ เต อาทโย เยสํ วาทานนฺติ **ปรู...เป.... วิตรณาทโย** ฯ เต เอว วาทา เอเตสนฺติ **ปรู...เป.... วิตรณาทิวาทา** ฯ เต จ สาสนปจฺจตฺถิกา นามาติ สมฺพนฺโธ ฯ อพุทฺธสาสนํ พุทฺธสาสนนฺติ วตฺวา กตปคฺคหา มหาสงฺฆิกาทโย จ สาสนปจฺจตฺถิกา นามาติ โยชนา ฯ **กงฺขาปรวิตรณาที**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน กถาวตฺถุปกรเณ อาคตา วาทา สงฺคยฺหนฺติ ฯ **มหาสงฺฆิกาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ทีปวํเส อาคตา คณา สงฺคยฺหนฺติ ฯ อาทิมฺหิ ''วิปรีตทสฺสนา''ติ ปทํ สพฺพปเทหิ โยเชตพฺพํ ฯ ''สหธเมฺมนา''ติ ปทสฺสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''สห การเณนา''ติ ฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน นิคฺคยฺหมาเนติ สมฺพนฺโธ ฯ

ตตฺถาติ ติวิเธสุ สทฺธเมฺมสุ ฯ มหาวตฺตานิ สนฺติ, อยํ สโพฺพติ โยชนา ฯ จตฺตาริ ผลานิ จาติ ลิงฺควิปลฺลาเสน โยเชตพฺพํ ฯ เอตฺถ จกาเรน อภิญฺญาปฏิสมฺภิทา สงฺคหิตา ตาสมฺปิ อธิคมสาสนภาวโต ฯ

ตตฺถาติ ติวิเธสุ สทฺธเมฺมสุ ฯ **เกจิ เถรา**ติ ธมฺมกถิกา เกจิ เถรา ฯ ''โย โข''ติ กณฺฐชทุติยกฺขเรน ปฐิตโพฺพ ฯ โปตฺถเกสุ ปน ''โย โว''ติ วกาเรน ปาโฐ อตฺถิ, โส อยุโตฺต ฯ กสฺมา? ''โส โว''ติ ปรโต วุตฺตตฺตา, เอกสฺมึ วาเกฺย ทฺวินฺนํ สมานสุติสทฺทานํ อยุตฺตตฺตา จ ฯ **เกจิ เถรา**ติ ปํสุกูลิกา เกจิ เถรา อาหํสูติ สมฺพนฺโธ ฯ **อิตเร ปน เถรา**ติ ธมฺมกถิกเถเรหิ จ ปํสุกูลิกเถเรหิ จ อเญฺญ เถรา ฯ **เต**ติ ปญฺจ ภิกฺขู กริสฺสนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ ชมฺพุทีปสฺส ปจฺจเนฺต ติฏฺฐตีติ **ปจฺจนฺติโม,** ตสฺมึ ฯ ชมฺพุทีปสฺส มเชฺฌ เวมเชฺฌ ติฏฺฐตีติ **มชฺฌิโม** ฯ อถ วา มชฺฌานํ สุทฺธานํ พุทฺธาทีนํ นิวาโส **มชฺฌิโม,** ตสฺมึ ฯ วีสติ วคฺคา อิมสฺสาติ **วีสติวโคฺค,** โสเยว คโณ **วีสติวคฺคคโณ,** ตํ ฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํ ฯ

ตสฺสาเธโยฺยติ ตสฺสายโตฺต, ตสฺส สนฺตโกติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปวารณา อาเธยฺยา, สงฺฆกมฺมํ อาเธยฺยํ, ปพฺพชฺชา อาเธยฺยา, อุปสมฺปทา อาเธยฺยาติ โยชนา ฯ

เยปิ อิเม นว อุโปสถาติ สมฺพนฺโธ ฯ ยาปิ จ อิมา นว ปวารณาโยติ โยชนา ฯ **ตสฺสา**ติ วินยธรสฺส ฯ **ตาสนฺ**ติ นวปวารณานํ ฯ

ยานิปิ อิมานิ จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานีติ โยเชตพฺพํ ฯ เอตฺถ จ ตานิ วินยธรายตฺตาเนวาติ ปาฐเสโส อหฺฌาหริตโพฺพ ฯ

ยาปิ จ อยํ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ กาตพฺพาติ โยชนา ฯ **หี**ติ สจฺจํ ฯ **อโญฺญ**ติ วินยธรโต ปโร ฯ **โส เอวา**ติ วินยธโร เอว ฯ ''อุปชฺฌ''นฺติ ธาตุกมฺมํ, ''สามเณเรนา''ติ การิตกมฺมํ อุปเนตพฺพํ ฯ **เอตฺถ จา**ติ อุโปสถาทีสุ จ ฯ นิสฺสยทานญฺจ สามเณรูปฏฺฐานญฺจ วิสุํ กตฺวา ทฺวาทสานิสํเส ลภตีติปิ สกฺกา วตฺตุํ ฯ

วิสุํ วิสุํ กตฺวาติ ‘‘ปญฺจาติ จ…เป…. เอกาทสา’’ติ จ โกฏฺฐาสํ โกฏฺฐาสํ กตฺวา, สตฺต โกฏฺฐาเส กตฺวา ภาสตีติ อธิปฺปาโยฯ **โถเมตี**ติ สมฺมุขา โถเมติฯ **ปสํสตี**ติ ปรมฺมุขา ปสํสติฯ ‘‘อุคฺคเหตพฺพ’’นฺติปทสฺสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปริยาปุณิตพฺพ’’นฺติฯ อทฺธนิ ทีเฆ สาธูติ **อทฺธนิยํ** อทฺธกฺขมํ อทฺธโยคฺยนฺติ อโตฺถ สาธฺอเตฺถ นิยปจฺจโย (โมคฺคลฺลาเน ๔.๓๓.๗๓)ฯ

เถรา จ นวา จ มชฺฌิมา จ พหู เต ภิกฺขู ปริยาปุณนฺตีติ โยชนาฯ

๔๓๙. ‘‘อุทฺทิสฺสมาเน’’ติ ปทสฺส กมฺมรูปตฺตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อุทฺทิสิยมาเน’’ติฯ **โส ปนา**ติ ปาติโมโกฺข ปนฯ ยสฺมา อุทฺทิสฺสมาโน นาม โหติ, ตสฺมาติ โยชนาฯ **อุทฺทิสเนฺต วา**ติ อุทฺทิสิยมาเน วาฯ **อุทฺทิสาเปเนฺต วา**ติ อุทฺทิสาปิยมาเน วาฯ อนฺตสโทฺท หิ มานสทฺทการิโยฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **น**นฺติ ตํ ปาติโมกฺขํฯ จสโทฺท ขุทฺทานุขุทฺทกปทสฺส ทฺวนฺนวากฺยํ ทเสฺสติ, ปุพฺพปเท กการโลโป ทฎฺฐโพฺพฯ **เตส**นฺติ ขุทฺทานุขุทฺทากานํฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตานี**ติ ขุทฺทานุขุทฺทกานิฯ **เย**ติ ภิกฺขูฯ ‘‘ยาว อุปฺปชฺชติเยว, ตาว สํวตฺตนฺติ อิติ วุตฺตํ โหตีติ โยชนา อิมสฺส นยสฺส ปาฐเสเสหิ โยเชตพฺพตฺตาฯ ครุกภาวํ สลฺลเกฺขโนฺต ลหุกภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อถ วา’’ติอาทิฯ **อติวิยา**ติ อติ อิ เอวฯ อิกาโร หิ สนฺธิวเสน อทสฺสนํ คโตฯ วิยสโทฺท เอวการตฺถวาจโก ‘‘วรมฺหากํ ภุสามิวา’’ติ เอตฺถ (ชา. ๑.๓.๑๐๘) อิวสโทฺท วิย, อติ หุตฺวา เอวาติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **‘‘อุปสมฺปนฺนสฺสา’’**ติ เอตฺถ สมีเป สามิวจนนฺติ (รุปสิทฺธิยํ ๓๑๖ สุเตฺต) อาห ‘‘อุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก’’ติฯ **ตสฺสา**ติ อุปสมฺปนฺนสฺสฯ **ตสฺมิ**นฺติ วินเยฯ **วิวเณฺณตี**ติ น เกวลํ ตเสฺสว วิวณฺณมตฺตเมว, อถ โข นินฺทติเยวาติ อาห ‘‘นินฺทตี’’ติฯ **ครหตี**ติ ตเสฺสว เววจนํฯ อถ วา **นินฺทตี**ติ อุปสมฺปนฺนสฺส สมฺมุขา นินฺทติฯ **ครหตี**ติ ปรมฺมุขา ครหตีติฯ ทุติยํฯ

๓. โมหนสิกฺขาปทํ

๔๔๔. ตติเย อนฺสโทฺท ปฏิปาฎิอตฺถํ อโนฺตกตฺวา วิจฺฉตฺถวาจโกติ อาห ‘‘อนุปฏิปาฏิยา อทฺธมาเส อทฺธมาเส’’ติฯ **โส**ติ ปาติโมโกฺขฯ อุโปสเถ อุโปสเถ อุทฺทิสิตพฺพนฺติ **อนฺโปสถิกํ**ฯ เอตฺถาปิ หิ อนฺสโทฺท วิจฺฉตฺถวาจโกฯ **โส**ติ ปาติโมโกฺขฯ อุทฺทิสิยมาโน นาม โหตีติ โยชนาฯ ‘‘ตสฺมึ อนาจาเร’’ติ ปเทน ‘‘ตตฺถา’’ติ ปทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยํ อาปตฺติ’’นฺติ ปเทน ยํสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **ยถาธโมฺม**ติ เอตฺถ ธมฺมสเทฺทน ธโมฺม จ วินโย จ อธิเปฺปโตติ อาห ‘‘ธโมฺม จ วินโย จา’’ติฯ **ยถา**ติ เยนาการเรนฯ **สาธุ**สโทฺท สุนฺทรโตฺถ, **ก**สโทฺท ปทปูรโณติ อาห ‘‘สุฎฺฐุ’’ติฯ อฎฺฐินฺติ จ ‘‘กตฺวา’’ติ จ เทฺว ปทานิ ทฎฺฐพฺพานิฯ ‘‘อฎฺฐิกตฺวา’’ติ วา เอกํ ปทํฯ ตตฺถ ปุพฺพนเย อโตฺถ ยสฺสตฺถีติ **อฎฺฐิ** ตฺถการสฺส ฐฺฐการํ กตฺวา, ตํ อฎฺฐึฯ **กตฺวา**ติ ตฺวาปจฺจยนฺตอุตฺตรปเทน สมาโส น โหติฯ **อฎฺฐิกภาว**นฺติ เอตฺถ อิกสเทฺทน ‘‘อฎฺฐี’’ติ เอตฺถ อีปจฺจยํ ทเสฺสติฯ ‘‘ภาว’’นฺติปเทน ภาวปจฺจเยน วินา ภาวตฺถสฺส ญาเปตพฺพตํ ทเสฺสติฯ อโตฺถ ปเนวํ ทฎฺฐโพฺพ – อฎฺฐิภาวํ กตฺวาติฯ ปจฺฉิมนเย อโตฺถ ยสฺสตฺถีติ **อฎฺฐิโก** ปุริมนเยเนว ตฺถการสฺส ฎฺฐการํ กตฺวาฯ อตฺถยิตโพฺพ อิจฺฉิตโพฺพติ วา **อฎฺฐิโก**, อฎฺฐิกอิติ นามสทฺทโต ตฺวาปจฺจโย กาตโพฺพฯ ‘‘อฎฺฐิกตฺวา’’ติ อิทํ ปทํ กิริยาวิเสสนํฯ กิริยาวิเสสเน วตฺตมาเน กรธาตุ วา ภูธาตุ วา โยเชตพฺพาติ ทเสฺสนฺ วุตฺตํ ‘‘กตฺวา หุตฺวา’’ติฯ ตํ สพฺพํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อฎฺฐิกตฺวาติ อฎฺฐิกภาวํ กตฺวา, อฎฺฐิโก หุตฺวา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ปหารสิกฺขาปทํ

๔๔๙. จตุเตฺถ กสฺมา ฉพฺพคฺคิยา สตฺตรสวคฺคิยานํ ปหารํ เทนฺติ, นนุ อการเณน ปหารํ เทนฺตีติ อาห ‘‘อาวุโส’’ติอาทิฯ อิมินา ยถา วทนฺติ, ตถา อกตตฺตา ปหารํ เทนฺตีติ ทเสฺสติฯ

๔๕๑. **สเจปี**ติ เอตฺถ ปิสทฺทน สเจ อมรติ, กา นาม กถา, ปาจิตฺติยเมวาติ ทเสฺสติฯ **ปหาเรนา**ติ ปหารเหตุนาฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ **อยน**ฺติ ภิกฺขุฯ **น วิโรจตี**ติ น โสภติฯ

๔๕๒. ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺสา’’ติ เอตฺถ อการสฺส อญฺญตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘คหฏฺฐสฺส วา’’ติ อาทิฯ **ปพฺพชิตสฺส วา**ติ ปริพฺพาชกสฺส วา สามเณรสฺส วาฯ

๔๕๓. ‘‘เกนจี’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘มนุเสฺสน วา’’ติอาทิฯ **ตโต**ติ วิเหฐนโต, อิมินา โมกฺขสฺส อปาทานํ ทเสฺสติ, ‘‘อตฺตโน’’ติ อิมินา สมฺพนฺธํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปตฺถยมาโน’’ติ อิมินา ‘‘อธิปฺปาโย’’ติ ปทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ **มุคฺคเรน วา**ติ จตุหตฺถทณฺฑสฺส อเทฺธน ทเณฺฑน วาฯ **โส**ติ โจราทิโกติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ตลสตฺติกสิกฺขาปทํ

๔๕๔. ปญฺจเม **ตลน**ฺติ หตฺถตลํฯ ตญฺหิ ตลติ ยํกิญฺจิ คหิตวตฺถุ ปติฏฺฐาติ เอตฺถาติ ‘‘ตล’’นฺติ วุจฺจติฯ **สตฺตี**ติ กุนฺโตฯ โส หิ สกติ วิชฺฌิตุํ สมเตฺถตีติ ‘‘สตฺตี’’ติ วุจฺจติฯ ตลเมว สตฺติสทิสตฺตา **ตลสตฺติกํ,** สทิสเตฺถ โก, ตํ ตลสตฺติกํ อุปจาเรน คเหตฺวา ‘‘กายมฺปิ’’ติ วุตฺตํฯ กายโต อญฺญํ วตฺถุมฺปิ ตลสตฺติกสงฺขาเตน กาเยน คเหตฺวา อุคฺคิรตฺตา วุตฺตํ ‘‘กายปฏิพทฺธมฺปี’’ติฯ **‘‘ปหารสมุจฺจิตา’’**ติ เอตฺถ สํปุโพฺพ จ อุปุโพฺพ จ จิสโทฺท ปคุณนสงฺขาเต ปริจิเต วตฺตตีติ อาห ‘‘ปหารปริจิตา’’ติฯ ปหาเรน สํ ปุนปฺปุนํ อุจฺจิตา ปริจิตาติ อโตฺถฯ อิมเมวตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ปุเพฺพปิ…เป…. อโตฺถ’’ติฯ อญฺญมฺปิ สชฺฌายนนยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปหารสฺส อุพฺพิคา’’ติฯ **ตสฺสา**ติ ตสฺส ปาฐสฺสฯ **ปหารสฺสา**ติ ปหารโตฯ นิสฺสกฺกเตฺถ เจตํ สามิวจนํฯ ‘‘ภีตา’’ติ อิมินา ‘‘อุพฺพิคา’’ติ เอตฺถ อุปุพฺพ วิชธาตุสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ

๔๕๗-๘. **วิรโทฺธ**ติ ปณฺณโก หุตฺวาฯ **ปุเพฺพ**ติ ปุริมสิกฺขาปเทฯ **วุเตฺตสุ วตฺถูสู**ติ ‘‘โจรํ วา ปจฺจตฺถิกํ วา’’ติอาทินา วุเตฺตสุ วตฺถูสูติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อมูลกสิกฺขาปทํ

๔๕๙. ฉเฏฺฐ **เต**ติ ฉพฺพคฺคิยาฯ โจเทนฺติ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **อากิณฺณโทสตฺตา**ติ เตสํ อากุลอาทีนวตฺตาฯ **เอวน**ฺติ โจทิยมาเนฯ **อตฺตปริตฺตาณน**ฺติ อตฺตโน ปริสมนฺตโต ตาณํ รกฺขนํ กโรนฺตา โจเทนฺตีติ โยชนาติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทํ

๔๖๔. สตฺตเม อุปปุพฺพทหธาตุสฺส สกมฺมิกตฺตา การิตโนฺตคธภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อุปฺปาเทนฺตี’’ติฯ **‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺสา’’**ติ เอตฺถ อการสฺส สทิสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สามเณรสฺสา’’ติฯ สามเณโรปิ หิ อุปสมฺปเนฺนน สทิโส โหติ สณฺฐาเนน จ ปุริสภาเวน จฯ สามเณรสฺส กุกฺกุจฺจํ อุปทหตีติ สมฺพโนฺธฯ นิสินฺนํ มเญฺญ, นิปนฺนํ มเญฺญ, ภุตฺตํ มเญฺญ, ปีตํ มเญฺญ, กตํ มเญฺญติ โยชนาฯ **นิสินฺนน**ฺติ นิสีทิตํฯ **นิปนฺนน**ฺติ นิปชฺชิตนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อุปสฺสุติสิกฺขาปทํ

๔๗๑. อฏฺฐเม ‘‘อธิกรณชาตาน’’นฺติ เอตฺถ อธิกรณสฺส ปกรณโต วิวาทาธิกรณภาวญฺจ วิเสสนปรปทภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปฺปนฺนวิวาทาธิกรณาน’’นฺติฯ ตตฺถ อุปฺปนฺนส

เทฺทน ชาตสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติ ฯ วิวาทสเทฺทน อธิกรณสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ สุยฺยตีติ **สุติ** วจนํ, สุติยา สมีปํ **อุปสฺสุติ** ฐานนฺติ อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สุติสมีป’’นฺติฯ ‘‘สมีป’’นฺติ อิมินา อุปสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยตฺถา’’ติอาทินา ‘‘อุปสฺสุตี’’ติ เอตฺถ อุปสทฺทสฺส ปธานตฺตา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **มเนฺตนฺต**นฺติ เอตฺถ อุปโยควจนสฺส ภุมฺมเตฺถ อธิเปฺปตตฺตา วุตฺตํ ‘‘มนฺตยมาเน’’ติฯ

๔๗๓. **‘‘วูปสมิสฺสามี’’**ติ เอตฺถ อิธาตุยา คตฺยตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘วูปสมํ คมิสฺสามี’’ติฯ **อการกภาว**นฺติ นิโทฺทสภาวํฯ โสตฺกามตาย คมนวเสน สิยา กิริยนฺติ โยชนาฯ ปรโตปิ เอเสว นโยติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. กมฺมปฏิพาหนสิกฺขาปทํ

๔๗๔. นวเม **มย**นฺติ ฉพฺพคฺคิยนามกา อเมฺหฯ **กตตฺตา**ติ กมฺมานํ กตตฺตาฯ **ธมฺม**ติ ภูโต สภาโวฯ **เอเตสู**ติ จตูสุ สงฺฆกเมฺมสูติฯ นวมํฯ

๑๐. ฉนฺทํ อทตฺวาคมนสิกฺขาปทํ

๔๘๑. ทสเม โจเทติ ปรสฺส โทสํ อาโรเปตีติ **โจทโก**ฯ เตน จ โจทเกน โจเทตโพฺพ โทสํ อาโรเปตโพฺพติ **จุทิโต,** โสเยว **จุทิตโก,** เตน จฯ **‘‘อนุวิชฺชโก**ติ จ วินยธโรฯ โส หิ โจทกจุทิตกานํ มตํ อนุมินิตฺวา วิทติ ชานาตีติ อนุวิชฺชโกฯ **เอตฺตาวตาปี**ติ เอตฺตเกนปิ ปมาเณนาติฯ ทสมํฯ

๑๑. ทุพฺพลสิกฺขาปทํ

๔๘๔. เอกาทสเม ‘‘อลชฺชีตา’’ติอาทีสุ (ปริ. ๒๙๕) วิย ยการโลเปน นิเทฺทโสติ อาห ‘‘ยถามิตฺตตายา’’ติฯ ‘‘โย โย’’ติ อิมินา ยถาสทฺทสฺส วิจฺฉตฺถํ ทเสฺสติฯ ยถาวุฑฺฒนฺติอาทีสุ (จูฬว. ๓๑๑ อาทโย) วิย โย โย มิโตฺต **‘‘ยถามิตฺต’’**นฺติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **สพฺพปเทสู**ติ ‘‘ยถาสนฺทิฏฺฐตา’’ติอาทีสุ สเพฺพสุ ปเทสูติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ปริณามนสิกฺขาปทํ

๔๘๙. ทฺวาทสเม **ยน**ฺติ ปทตฺถวินิจฺฉยตฺถสงฺขาตํ ยํ วจนํฯ **ตตฺถา**ติ ตึสกกเณฺฑฯ **อิธา**ติ เทฺวนวุติกเณฺฑ, สิกฺขาปเท วาฯ **ปุคฺคลสฺสา**ติ ปรปุคฺคลสฺสาติฯ ทฺวาทสมํฯ

สหธมฺมิกวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๙. รตนวโคฺค

๑. อเนฺตปุรสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๔๙๔. ราชวคฺคสฺส ปฐเม **ปริตฺตโก**ติ คุเณน ขุทฺทโกฯ ปาสาทวรสทฺทสฺส อุปริสเทฺทน สมฺพนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปาสาทวรสฺส อุปริ คโต’’ติฯ อิมินา ปาสาทวรสฺส อุปริ **อุปริปาสาทวรํ,** ตํ คโต อุปคโตติ **อุปริปาสาทวรคโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อยฺยาน**นฺติ ภิกฺขูนํฯ ‘‘การณา’’ติ อิมินา ‘‘วาหสา’’ติ ปทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตหี**ติ อเยฺยหิฯ

๔๙๗. **อนุตร**นฺติ ขณํ, โอกาสํ วา วิวรํ วาฯ **ฆาเตตุ**นฺติ หนิตุํฯ อิจฺฉตีติ อิมินา ปตฺถ ธาตุยา ยาจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ราชเนฺตปุรํ หตฺถิสมฺมทฺท''นฺติอาทีสุ วจนโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **หตฺถิสมฺมทฺทนฺ**ติ หตฺถิสมฺพาธฏฺฐานํฯ อเสฺสหิ สมฺมโทฺท เอตฺถาติ **อสฺสสมฺมโทฺท**ฯ รเถหิ สมฺมโทฺท เอตฺถาติ **รถสมฺมโทฺท**ติ วจนตฺถํ อติทิสโนฺต อาห ''เอเสว นโย''ติฯ ''สมฺมตฺต''นฺติ ปฐมกฺขเรน ปาฐสฺส สมฺพาธสฺส อวาจกตฺตา วุตฺตํ ''ตํ น คเหตพฺพ''นฺติฯ **ตตฺถา**ติ ปาเฐฯ ''หตฺถีนํ สมฺมทฺท''นฺติ อิมินา อุตฺตรปทสฺส สมฺมทฺทนํ **สมฺมทฺทนฺ**ติ ภาวตฺถํ ทเสฺสติ, ปุริมปเทน ฉฏฺฐีสมาสญฺจฯ ปุริมปาเฐ ปน อุตฺตรปทสฺส อธิกรณตฺถญฺจ ปุพฺพปเทน ตติยาสมาสญฺจ ทเสฺสติฯ พาหิรตฺถสมาโสติปิ วุจฺจติฯ ปจฺฉิมปาเฐ ''หตฺถิสมฺมทฺท''นฺติอาทิปทสฺส ลิงฺควิปลฺลาสญฺจ ''อตฺถี''ติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพตญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''หตฺถิสมฺมโทฺท อตฺถี''ติฯ **รชิตพฺพานี**ติ รชนียานิ, รชิตุํ อรหานีติ อโตฺถฯ อิมินา สมฺพนฺธกาเล ปุริมปาเฐ รโญฺญ อเนฺตปุเรติ วิภตฺติวิปลฺลาโส กาตโพฺพติฯ ปจฺฉิมปาเฐ ปน มุขฺยโตว ยุชฺชติฯ เตน วุตฺตํ ''ตสฺมิํ อเนฺตปุเร''ติฯ

๔๙๘. **อวสิตฺตสฺสา**ติ ขตฺติยาภิเสเกน อภิสิตฺตสฺสฯ **อิโต**ติ สยนิฆรโตฯ อิมินา ปญฺจมีพาหิรสมาสํ ทเสฺสติฯ รโญฺญ รติชนนเฏฺฐน **รตนํ** วุจฺจติ มเหสีฯ **มเหสี**ติ จ สาภิเสกา เทวีฯ นิปุพฺพ คมุธาตุสฺส นิปุพฺพกมุธาตุยา ปริยายภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''นิคฺคตนฺติ นิกฺขนฺต''นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. รตนสิกฺขาปทํ

๕๐๒. ทุติเย **ปมุสฺสิตฺวา**ติ สติวิปฺปวาเสน ปมุสฺสิตฺวาฯ **ปุณฺณปตฺตนฺ**ติ ตุฏฺฐิทายํฯ ตญฺหิ มโนรถปุเณฺณน ปตฺตพฺพภาคตฺตา ''ปุณฺณปตฺต''นฺติ วุจฺจติฯ ตสฺส สรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''สตโต ปญฺจ กหาปณา''ติฯ อิธ ปน กหาปณานํ ปญฺจสตตฺตา ปญฺจวีสกหาปณา อธิเปฺปตาฯ **อาภรณ**สทฺทสฺส อลงฺการสเทฺทน ปริยายภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''อลงฺการ''นฺติฯ ''มหาลตํ นามา''ติ อิมินา น โย วา โส วา อลงฺกาโร, อถ โข วิเสสาลงฺกาโรติ ทเสฺสติฯ มหนฺตานิ มาลากมฺมลตากมฺมานิ เอตฺถาติ **มหาลตา**ฯ ลตาคหเณน หิ มาลาปิ คหิตาฯ นวหิ โกฏีหิ อคฺฆํ อิมสฺสาติ **นวโกฏิอคฺฆนกํ,** นวโกฏิสงฺขาตํ อคฺฆํ อรหตีติ วา **นวโกฏิอคฺฆนกํ**ฯ

๕๐๔. อเนฺต สมีเป วสนสีลตฺตา ปริจาริโก **''อเนฺตวาสี''**ติ วุจฺจตีติ อาห ''ปริจาริโก''ติฯ

๕๐๖. **เทฺว เลฑฺฑุปาตา**ติ ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เทฺว เลฑฺฑุปาตาฯ สงฺฆ…เป…. นวกมฺมานํ อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส วา อุคฺคณฺหาเปนฺตสฺส วา ทุกฺกฏนฺติ โยชนาฯ **อวเสส**นฺติ ชาตรูปรชตโต อวเสสํฯ **มาตุกณฺณปิฬนฺธนตาลปณฺณมฺปี**ติ มาตุยา กเณฺณ ปิฬนฺธิตตาลปณฺณมฺปิ, ปฏิสาเมนฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ

''กปฺปิยภณฺฑํ โหตี''ติ อิมินา อกปฺปิยภณฺฑํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **อิทนฺ**ติ ภณฺฑํฯ **ปลิโพโธ นามา**ติ อตฺตโน ปลิโพโธ นามฯ **ฉเนฺทนปี**ติ วฑฺฒกีอาทีนํ ฉนฺทเหตุนาปิฯ **ภเยนปี**ติ ราชวลฺลภานํ ภยเหตุนาปิฯ **พลกฺกาเรนา**ติ กรณํ กาโร, พเลน กาโร พลกฺกาโร, เตน, พลกฺกาโร หุตฺวา ปาเตตฺวาติ อโตฺถฯ

ตตฺถาติ มหาราเมฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเน, สงฺกา อุปฺปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **มหาชนสญฺจรณฏฺฐาเนสู**ติ พหูนํ ชนานํ สญฺจรณสงฺขาเตสุ ฐาเนสุฯ นคเหตพฺพสฺส เหตุํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ

‘‘ปลิโพโธ น โหตี’’ติฯ ยสฺมา ปลิโพโธ น โหติ, ตสฺมา น คเหตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **เอโก**ติ เอโก ภิกฺขุ ปสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ **โอกฺกมฺมา**ติ โอกฺกมิตฺวาฯ

รูปสโทฺท ภณฺฑปริยาโยติ อาห ‘‘ภณฺฑ’’นฺติฯ ภณฺฑํ รูปํ นามาติ โยชนาฯ **ภณฺฑิก**นฺติ ภเณฺฑน นิยุตฺตํ ปุฏฺกํฯ **คเณตฺวา**ติ คณนํ กตฺวาฯ **นิมิตฺตนฺตี**ติ เอตฺถ อิติสโทฺท นามปริยาโยฯ ลญฺฉนาทิ นิมิตฺตํ นามาติ หิ โยชนาฯ ลญฺฉนาทีติ อาทิสเทฺทน นีลปีโลติกาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ลาขายา**ติ ชตุนาฯ

ปติรูปา นาม อิธ ลชฺชิกุกฺกุจฺจกาติ อาห ‘‘ลชฺชิโน กุกฺกุจฺจกา’’ติฯ **ถาวร**นฺติ ชงฺคมา อญฺญํ ถาวรํฯ **อทฺธุโน**ติ กาลสฺสฯ **สมาทเปตฺวา**ติ อเญฺญ สมาทเปตฺวาฯ อุทฺทิสฺส อริยา ติฏฺฐนฺติ, เอสา อริยาน ยาจนา’’ติ (ชา. ๑.๗.๕๙) วุตฺตนเยน ยาจิตฺวาติ อโตฺถฯ

๕๐๗. **รตนสมฺมต**นฺติ มนุสฺสานํ อุปโภคปริโภคนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. วิกาลคามปฺปวิสนสิกฺขาปทํ

๕๐๘. ตติเย ‘‘ติรจฺฉานภูตํ กถ’’นฺติ อิมินา **‘‘ติรจฺฉานกถ’’**นฺติ ปทสฺส ตุลฺยนิสฺสิต สมาสํ ทเสฺสติฯ **ราชปฏิสํยุตฺต**นฺติ ราชูหิ ปฏิสํยุตฺตํฯ

๕๑๒. สมฺพหุลา ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺมิํ คาเม**ติ ตสฺมิํ ปฐมปวิสนคาเมฯ **ตํ กมฺม**นฺติ ตํ อิจฺฉิตกมฺมํฯ **อนฺตรา**ติ คามวิหารานมนฺตเรฯ ภุมฺมเตฺถ เจตํ นิสฺสกฺกวจนํฯ

กุลฆเร วาติ ญาติกุลอุปฏฺฐากกุลฆเร วาฯ **เตลภิกฺขาย วา**ติ เตลยาจนตฺถาย วาฯ **ปเสฺส**ติ อตฺตโน ปเสฺส สมีเปติ วุตฺตํ โหติฯ **เตนา**ติ คามมชฺฌมเคฺคนฯ **อโนกฺกมฺมา**ติ อโนกฺกมิตฺวา, อปกฺกมิตฺวาติ อโตฺถติฯ ตติยํฯ

๔. สูจิฆรสิกฺขาปทํ

๕๑๗. จตุเตฺถ กการสฺส ปทปูรณภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ **‘‘เภทนเมว เภทนก’’**นฺติฯ อสฺสตฺถิอเตฺถ อปจฺจโยติ อาห ‘‘ตํ อสฺส อตฺถี’’ติฯ **อสฺสา**ติ ปาจิตฺติยสฺสฯ ปฐมํ สูจิฆรํ ภินฺทิตฺวา ปจฺฉา ปาจิตฺติยํ เทเสตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อรณิธนุเก**ติ อรณิยา ธนุเกฯ **เวธเก**ติ กายพนฺธน เวธเกติฯ จตุตฺถํฯ

๕. มญฺจสิกฺขาปทํ

๕๒๒. ปญฺจเม เฉทนเมว เฉทนกํ, ตมสฺสตฺถีติ **เฉทนก**นฺติ อตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘วุตฺตนยเมวา’’ติฯ

นิขณิตฺวาติ ปมาณาติเรกํ นิขณิตฺวาฯ **อุตฺตานํ วา กตฺวา**ติ เหฏฺฐุปริ ปริวตฺตนํ วา กตฺวาฯ **ฐเปตฺวา**ติ ลมฺพณวเสน ฐเปตฺวาติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ตูโลนทฺธสิกฺขาปทํ

๕๒๖. ฉเฏฺฐ **เอตฺถา**ติ มญฺจปีเฐฯ อวนหิตพฺพนฺติ **โอนทฺธํ,** ตูเลน โอนทฺธํ **ตูโลนทฺธ**นฺติ อโตฺถปิ ยุชฺชติฯ **ตูลํ ปกฺขิปิตฺวา**ติ มญฺจปีเฐ จิมิลิกํ ปตฺถริตฺวา ตสฺสุปริ ตูลํ ปกฺขิปิตฺวาติ อ

โตฺถติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. นิสีทนสิกฺขาปทํ

๕๓๑. สตฺตเม **กตฺถาติ** กิสฺมึ ขนฺธเก, กิสฺมึ วตฺถุสฺมึ วาฯ **หีติ** สจฺจํฯ **ตตฺถาติ** จีวรกฺขนฺธเก, ปณีตโภชนวตฺถุสฺมึ วาฯ ‘‘ยถา นามา’’ติ อิมินา ‘‘เสยฺยถาปี’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘ปุราโณ จมฺมกาโร’’ติ อิมินา ‘‘ปุราณาสิโกโฏฺฐ’’ติ ปทสฺสฯ จมฺมกาโร หิ อสินา จมฺมํ กุฏฺฏติ ฉินฺทตีติ **‘‘อสิโกโฏฺฐ’’**ติ วุจฺจติฯ วตฺถุปฺปนฺนกาลมฺปนิธาย วุตฺตํ ‘‘ปุราโณ’’ติ ฯ ตเมวูปมํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห **‘‘ยถา หี’’**ติฯ **หีติ** ตปฺปากฏีกรณํ, ตํ ปากฏํ กริสฺสามีติ หิ อโตฺถฯ จมฺมกาโร กฑฺฒตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิตฺถตนฺติ** วิสาลํฯ **โสปีติ** อุทายีปิฯ ตํ นิสีทนํ กฑฺฒตีติ โยชนาฯ **เตนาติ** กฑฺฒนเหตุนาฯ **ตนฺติ** อุทายึฯ **สนฺถตสทิสนฺติ** สนฺถเตน สทิสํฯ **เอกสฺมึ อเนฺตติ** เอกสฺมึ โกฏฺฐาเส, ผาเลตฺวาติ สมฺพโนฺธติฯ สตฺตมํฯ

๘. กณฺฑุปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทํ

๕๓๗. อฏฺฐเม **‘‘กตฺถา’’**ติอาทีนิ วุตฺตนยาเนวฯ

๕๓๙. ‘‘ยสฺสา’’ติ ปทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุโน’’ติฯ ‘‘นาภิยา เหฏฺฐา’’ติ อิมินา นาภิยา อโธ **อโธนาภีติ** วจนตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘ชาณุมณฺฑลานํ อุปรี’’ติ อิมินา ชาณุมณฺฑลานํ อุพฺภ **อุพฺภชาณุมณฺฑลนฺติ**ฯ อุพฺภสโทฺท หิ อุปริปริยาโย สตฺตมฺยนฺตนิปาโตฯ กณฺฑุขชฺชุสทฺทานํ เววจนตฺตา วุตฺตํ **‘‘กณฺฑูติ ขชฺชู’’**ติฯ กณฺฑติ เภทนํ กโรตีติ **กณฺฑุ**ฯ ขชฺชติ พฺยธนํ กโรตีติ **ขชฺชุ**ฯ เกสฺจิ โปตฺถเกสุ ‘‘กจฺฉู’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, โส อยุโตฺตฯ

โลหิตํ ตุณฺฑํ เอติสฺสาติ **โลหิตตุณฺฑิกา**ฯ ปิฬยติ วิพาธยตีติ **ปิฬกา**ฯ อา ภุโส อสุจึ สวติ ปคฺฆราเปตีติ **อสฺสาโว**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อสุจิปคฺฆรณ’’นฺติฯ อริสญฺจ ภคนฺทรา จ มธุเมโห จฯ อาทิสเทฺทน ทุนฺนามกาทโย สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ อริ วิย อีสติ อภิภวตีติ **อริสํ**ฯ ภคํ วุจฺจติ วจฺจมคฺคํ, ตํ ทรติ ผาเลตีติ **ภคนฺทรา,** คูถสมีเป ชาโต วณวิเสโสฯ มธุ วิย มุตฺตาทึ มิหติ เสจตีติ **มธุเมโห,** โส อาพาโธ มุตฺตเมโห สุกฺกเมโห รตฺตเมโหติ อเนกวิโธฯ **ถุลฺล**สโทฺท มหนฺตปริยาโยติ อาห ‘‘มหา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทํ

๕๔๒. นวเม วเสฺส วสฺสกาเล อธิฏฺฐาตพฺพาติ **วสฺสิกา,** วสฺสิกา จ สา สาฏิกา เจติ **วสฺสิกสาฏิกา**ติฯ นวมํฯ

๑๐. นนฺทเตฺถรสิกฺขาปทํ

๕๔๗. ทสเม ‘‘จตูหิ องฺคุเลหี’’ติ อิมินา จตฺโร องฺคุลา **จตุรงฺคุลา**ติ อสมาหารทิคุํ ทเสฺสติฯ **อูนกปฺปมาโณ**ติ ภควโต ลามกปมาโณฯ อิมินา **โอมก**สทฺทสฺส ลามกตฺถํ ทเสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ ทสมํฯ

รตนวโคฺค นวโมฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

๖. ปาฏิเทสนียกณฺฑํ

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ขุทฺทกานํ อนนฺตรา ปาฏิเทสนียา เย ธมฺมา สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตา, อิทานิ เตสํ ธมฺมานํ อยํ วณฺณนา ภวตีติ โยชนาฯ

๕๕๒. ปฐมปาฏิเทสนีเย ตาว อโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ปฏิอาคมนกาเล**ติ ปิณฺฑาย จรณฏฺฐานโต ปกฺกมิตฺวา, ปฏินิวตฺติตฺวา วา อาคมนกาเลฯ **สเพฺพวา**ติ เอตฺถ นิคฺคหีตโลปวเสน สนฺธิ โหตีติ อาห ‘‘สพฺพเมวา’’ติฯ ‘‘กมฺปมานา’’ติ อิมินา ปปฺุพพวิธธาตฺยา กมฺปนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อเปหี**ติ เอตฺถ อปปฺุพพอิธาตุ คตฺยโตฺถติ อาห ‘‘อปคจฺฉา’’ติฯ

๕๕๓. ปฏิเทเสตพฺพาการํ ทเสฺสติ อเนนาติ **ปฏิเทเสตพฺพาการทสฺสนํ**ฯ ทฺวินฺนํ สทฺทานํ ปริยายภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘รถิกาติ รจฺฉา’’ติฯ รถสฺส หิตา **รถิกา**ฯ ณฺยปจฺจเย กเต **‘‘รจฺฉา’’**ติ (โมคฺคลฺลาเน ๔.๗๒ สุเตฺต) วุจฺจติฯ รจฺฉนฺตเรน อนิพฺพิทฺธา รจฺฉา **พฺยูโห** นามาติ อาห ‘‘อนิพฺพิชฺฌิตฺวา’’ติอาทิฯ พฺยูเหติ สมฺปิเณฺฑติ ชเน อญฺญตฺถ คนฺตุมปทานวเสนาติ **พฺยูโห**ฯ สิงฺฆาฏกํ นาม มคฺคสนฺธีติ อาห ‘‘มคฺคสโมธานฏฺฐาน’’นฺติฯ สิงฺฆติ มคฺคสโมธานํ กโรติ เอตฺถาติ **สิงฺฆาฏกํฯ เอเตสู**ติ รถิกาทีสุฯ **เอเสว นโย**ติ ทุกฺกฏปาฏิเทสนีเย อติทิสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ‘‘วจนโต’’ติ ปทํ ‘‘เวทิตโพฺพ’’ติ ปเท ญาปกเหตุฯ ททมานาย ภิกฺขุนิยา วเสนาติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ สิกฺขาปเทฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อปมาณํ, ตสฺมาฯ

อิทนฺติ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สมฺภิเนฺน เอกรเส กาลิกตฺตเยติ โยชนาฯ

๕๕๖. ‘‘ทาเปตี’’ติ เหตฺตฺถกิริยาย การิตกตฺตุการิตกมฺมานิ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อญฺญาติกาย อเญฺญน เกนจี’’ติฯ **อเญฺญนา**ติ อตฺตนา อเญฺญนฯ ‘‘ตาย เอว วา ภิกฺขุนิยา อเญฺญน วา เกนจี’’ติ ปทานิ ‘‘ปฏิคฺคหาเปตฺวา’’ติปเท การิตกมฺมานีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทํ

๕๕๘. ทุติเย **ปุริมสิกฺขาปเทน อาปตฺติ** อนฺตรฆรตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ ภเวยฺย** โวสาสมานตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ เทนฺติยา ปน เนว อิมินา, น ปุริเมน อาปตฺติ อญฺญสฺส ภตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทํ

๕๖๒. ตติเย **‘‘อุภโต’’**ติ เอตฺถ กรณเตฺถ โตติ อาห ‘‘ทฺวีหี’’ติฯ ‘‘อุภโตปสนฺน’’นฺติ พฺยาโสปิ สมาโสปิ ยุโตฺตเยว, สมาเส โตปจฺจยสฺส อโลโป โหติฯ ‘‘อุภโต’’ติปทสฺส สรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อุปาสเกนปิ อุปาสิกายปี’’ติฯ กสฺมา อุภโต ปสนฺนํ โหตีติ อาห ‘‘ตสฺมิํ กิรา’’ติอาทิฯ ยสฺมา ตสฺมิํ กุเล…เป.… โสตาปนฺนาเยว โหนฺติ กิร, ตสฺมา ‘‘อุภโตปสนฺน’’นฺติ วุตฺตํ โหติฯ ‘‘สเจปี’’ติ เอตฺถ **ปิ**สเทฺทน อสีติโกฏิธนโต อธิกมฺปิ สมฺปิเณฺฑติฯ หายนสฺส การณํ ทเสฺสติ **‘‘ยสฺมา’’**ติอาทินาฯ

๕๖๙. ‘‘ฆรโต นีหริตฺวา’’ติ เอตฺถ **‘‘นีหริตฺวา’’**ติ ปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อาสน สาลํ วา วิหารํ วา’’ติฯ ‘‘อาเนตฺวา’’ติอิมินา นีปุพฺพหรธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ทฺวาเร**ติ อตฺต โน เคหทฺวาเรติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทํ

๕๗๐. จตุเตฺถ **อวรุทฺธ**สโทฺท ปริรุทฺธสทฺทสฺส ปริยาโยติ อาห **‘‘ปริรุทฺธา** โหนฺตี’’ติฯ อารญฺญกสฺส เสนาสนสฺส ปริสมนฺตโต รุทฺธา อาวุตา โหนฺตีติ อโตฺถฯ

๕๗๓. ‘‘ปญฺจนฺน’’นฺติ นิทฺธารเณ สามิวจนภาวญฺจ ‘‘ยํกิญฺจี’’ติ นิทฺธารณีเยน สมฺ พนฺธิตพฺพภาวญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ยํ กิญฺจี’’ติฯ ‘‘เปเสตฺวา ขาทนียํ โภชนียํ อาหริสฺสามี’’ติอิมินา ปฏิสํวิทิตาการทสฺสนํฯ ‘‘อาราม’’นฺติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ อารญฺญกเสนาสนสฺส อาราโม เอว อธิเปฺปโตติ อาห ‘‘อารญฺญกเสนาสนารามญฺจา’’ติฯ **ตสฺ สา**ติ อารญฺญกเสนาสนารามสฺสฯ **‘‘กสฺมา’’**ติ ปุจฺฉาย ‘‘ปฏิโมจนตฺถ’’นฺติ วิสชฺชนาย สเมตุํ สมฺปทานเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ กาตพฺพํฯ กิมตฺถนฺติ หิ อโตฺถฯ **ปฏิโมจนตฺถ**นฺติ ตทเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํฯ ปฏิโมจนสงฺขาตาย อตฺถายาติ หิ อโตฺถฯ อตฺถสโทฺท จ ปโยชนวาจโกฯ ปโย ชนายาติ หิ อโตฺถฯ อถ วา ‘‘ปฏิโมจนตฺถ’’นฺติ วิสชฺชนายํฯ ‘‘กสฺมา’’ติ ปุจฺฉาย สเมตุํ นิสฺ สกฺกเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํ กาตพฺพํฯ ปฏิโมจนสงฺขาตา อตฺถาติ หิ อโตฺถฯ อตฺถสโทฺท จ การณ วาจโกฯ การณาติ หิ อโตฺถฯ เอวญฺหิ ปุจฺฉาวิสชฺชนานํ ปุพฺพาปรสมสงฺขาโต วิจโย หาโร ปริ ปุโณฺณ โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ **อมฺหากนฺ**ติ ขาทนียโภชนียปฏิหรนฺตานํ อมฺหากํฯ **อเมฺห**ติ โจรสงฺ ขาเต อเมฺหฯ

‘‘ตสฺสา’’ติ ปทสฺสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เอติสฺสา ยาคุยา’’ติฯ **อญฺญานิปี**ติ ปฏิสํวิทิตกุล โต อญฺญานิปิ กุลานิฯ **เตนา**ติ ปฏิสํวิทิตกุเลนฯ กุรุนฺทิวาเท ยาคุยา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ยาคุํ อคฺคเหตฺวา ปูวาทีนิ อาหรนฺติ, วฎฺฎตีติ อธิปฺปาโยฯ

๕๗๕. **เอกสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **ตสฺสา**ติ ปฏิสํวิทิตภิกฺขุสฺส, จตุนฺนํ วา ปญฺจนฺนํ วา ภิกฺขูนํ อตฺถายาติ โยชนาฯ **อเญฺญสมฺปี**ติ จตุปญฺจภิกฺขุโต อเญฺญสมฺปิฯ **อธิกเมวา**ติ ปริภุตฺตโต อติเรกเมวฯ **ยํ ปนา**ติ ขาทนียโภชนียํ ปน, ยมฺปิ ขาทนียโภชนียํ วนโต อาหริตฺวา เทนฺตีติ โยชนาฯ **‘‘ตตฺถชาตก’’**นฺติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อาราเม’’ติฯ อเญฺญน ทินฺ นนฺติ สมฺพโนฺธฯ **น**นฺติ มูลขาทนียาทิํฯ **ปฏิสํวิทิต**นฺติ ปฏิกเจฺจว สุฎฺฐุ ชานาปิตนฺติ อโตฺถติฯ จตุตฺถํฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ปาฏิเทสนียวณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

๗. เสขิยกณฺฑํ

๑. ปริมณฺฑลวคฺค-อตฺถโยชนา

สิกฺขิตสิเกฺขน ตีสุ สิกฺขาสุ จตูหิ มคฺเคหิ สิกฺขิตสิเกฺขน **ตาทินา** อฏฺฐหิ โลกธมฺเมหิ อกมฺปิยเฏฺฐน ตาทินา, อิฏฺฐานิเฏฺฐสุ วา อวิการเฏฺฐน ตาทินา ภควตา **ยานิ** สิกฺขาปทานิ ‘‘เสขิยานี’’ติ ภาสิตานิ, **ทานิ เตสมฺปิ** สิกฺขาปทานํ อยมฺปิ วณฺณนากฺกโม ภวตีติ โยชนาฯ

๕๗๖. **ตตฺถา**ติ เสขิยสิกฺขาปเทสุ, อโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘สมนฺตโต’’ติอิมินา ปริตฺยูปสคฺคสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘นาภิมณฺฑลํ ชาณุมณฺฑล’’นฺติ เอตฺถ อุทฺธํสโทฺท จ อโธสโทฺท จ อชฺฌาหริตโพฺพติ อาห ‘‘อุทฺธ’’นฺติอาทิฯ **อฏฺฐงฺคุลมตฺตน**ฺติ ภาวนปุํสกํ, นิวาเสตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ อฏฺฐงฺคุลมตฺตโตฯ ยถา ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, เอวํ นิวาเสนฺตสฺสาติ โยชนาฯ **ตตฺริทํ ปมาณ**นฺติ ตสฺส นิวาสนสฺส อิทํ ปมาณํฯ **ตาทิสสฺสา**ติ ทีฆโต มุฏฺฐิปญฺจกสฺส ติริยํ อฑฺฒเตยฺยหตฺถสฺส นิวาสนสฺสฯ ชาณุมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาทนตฺถํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ จีวเรสุฯ **น ติฏฺฐตี**ติ วิรฬตฺตา น ติฏฺฐติฯ **ติฏฺฐตี**ติ ฆนตฺตา ติฏฺฐติฯ

นิวาเสนฺตสฺส จาติเอตฺถ จสโทฺท อวธารณโตฺถ, นิวาเสนฺตเสฺสวาติ อโตฺถฯ เกวลํ เอวํ นิวาเสนฺตเสฺสว ทุกฺกฏํ น โหติ, อถ โข ตถา นิวาเสนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมวาติ โยชนาฯ เย ปน นิวาสนโทสาติ สมฺพโนฺธฯ **อเญฺญ**ติ ปุรโต จ ปจฺฉโต จ โอลเมฺพตฺวา นิวสนโต อเญฺญ ฯ **เตสเพฺพ**ติ สเพฺพ เต นิวาสนโทสาฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ วิภเงฺคฯ **ตเตฺถวา**ติ ขนฺธเกเยวฯ

อสญฺจิจฺจ นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ เอเสว นโย ‘‘อสติยา’’ติ เอตฺถาปิฯ **อชานนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ อชานนํ ทุวิธํ นิวาสนวตฺตสฺส อชานนํ, อารูฬฺหรูฬฺหภาวสฺส อชานนนฺติฯ ตตฺถ อารูฬฺหรูฬฺหภาวสฺส อชานนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อชานนฺตสฺสา’’ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อชานนฺตสฺสาติ เอตฺถา’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตสฺสา**ติ นิวาสนวตฺตสฺสฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **ตํ ปนา**ติ อาปตฺติโต อโมกฺขนํ ปนฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ยุชฺชติ, ตสฺมาฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สุกฺขา ชงฺฆา อิมสฺสาติ **สุกฺขชโงฺฆ**ฯ มหนฺตํ ปิณฺฑิกมํสํ อิมสฺสาติ **มหาปิณฺฑิกมํโส**ฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

วโณติ อรุฯ ตณฺหิ วณติ คตฺตวิจุณฺณนํ กโรตีติ วโณติ วุจฺจติฯ **วาฬมิคา วา โจรา วา**ติ เอตฺถ วาสโทฺท อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถ, เตน อญฺญาปิ อุทกจิกฺขลฺลาทโย อาปทา สงฺคยฺหนฺติฯ

๕๗๗. **อิธา**ติ อิมสฺมิํ วิภเงฺค, สิกฺขาปเท วาฯ **อุโภ กเณฺณ**ติ ปุรโต จ ปจฺฉโต จ นิคฺคเต เทฺว กเณฺณฯ **อวิเสเสนา**ติ ‘‘อนฺตรฆเร’’ติ จ ‘‘อาราเม’’ติ จ วิเสสํ อกตฺวา สามเญฺญนฯ **วิหาเรปี**ติ สงฺฆสนฺนิปาตพุทฺธุปฏฺฐานเถรุปฏฺฐานาทิกาลํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๕๗๘. กาเยกเทเส กายสโทฺท วตฺตตีติ อาห ‘‘ชาณุมฺปิ อุรมฺปี’’ติฯ ‘‘น สีสํ ปารุเตนา’’ติอิมินา ‘‘สุปฺปฏิจฺฉเนฺนนา’’ติปทสฺส อติพฺยาปิตโทสํ ปฏิกฺขิปติฯ **คณฺฐิก**นฺติ ปาโสฯ โส หิ คเนฺถติ พนฺธตีติ วา, คเนฺถติ พนฺธติ เอตฺถาติ วา กตฺวา คนฺถิโกติ วุจฺจติฯ นฺถการสฺส วาณฺฐกาเร กเต **คณฺฐิโก,** ตํ คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวาฯ **อุโภ กเณฺณ**ติ จีวรสฺส เทฺว โกเณฯ **คลวาฏกโต**ติ เอตฺถ **คโล**ติ กโณฺฐฯ โส หิ ขชฺชโภชฺชเลยฺยเปยฺยสงฺขาตํ จตุพฺพิธํ อสนํ คลติ ปโนฺน หุตฺวา กุจฺฉิยํ ปตติ อิโตติ คโลติ วุจฺจติฯ อาวาโฏเยว ขุทฺทกเฏฺฐน **อาวาฏโก,** ขุทฺทกเตฺถ โกฯ คเล ฐิโต อาวาฏโก คลวาฏโกฯ อการโต หิ อาการสฺส โลโป ‘‘ปป’’นฺติอาทีสุ (ชา. ๑.๑.๒) วิยฯ เอตฺถ หิ ปอาปนฺติ ปทเจฺฉโท, อการโต อาการสฺส จ โลโปฯ ปวทฺธํ อาปํ ปปํ, มหนฺตํ อุทกนฺติ อโตฺถฯ สีสํ วิวริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

๕๗๙. วาสํ อุปคโตติ วา วาเสน อุปคโตติ วา อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห **“วาสตฺถาย อุปคตสฺสา”**ติฯ

๕๘๐. หตฺถปาเท อภิพีโนฺต สุสํวุโต นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘หตฺถํ วา ปาทํ วา อภิพีาเปโนฺต’’ติฯ

๕๘๒. **โอกฺขิตฺตจกฺขู**ติ เอตฺถ โอสโทฺท เหฏฺฐาปริยาโยติ อาห ‘‘เหฏฺฐา ขิตฺตจกฺขู’’ติฯ ‘‘หุตฺวา’’ติอิมินา กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ **ยุคยุตฺตโก**ติ ยุเค ยุตฺตโกฯ ทมิยิตฺถาติ **ทโนฺต**ฯ อาภุโส ชานาติ การณาการณนฺติ **อาชาเนยฺโยฯ เอตฺตก**นฺติ จตุหตฺถปมาณํฯ โย คจฺฉติ, อสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘ปริสฺสยภาว’’นฺติ จ ‘‘ปริสฺสยาภาว’’นฺติ จ เทฺว ปาฐา ยุชฺชนฺติเยวฯ

๕๘๔. **อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ**ติ อิมํ ปการํ อิตฺถํ จีวรุกฺขิปนํ, ภวติ คจฺฉตีติ ภูโต, ภิกฺขุฯ ลกฺขียติ อเนนาติ ลกฺขณํ, จีวรํฯ อิตฺถํ ภูโต อิตฺถมฺภูโต, ตสฺส ลกฺขณํ อิตฺถมฺภูตลกฺขณํ, ตสฺมิํฯ กรณวจนํ ทฏฺฐพฺพนฺติ โยชนาฯ อิตฺถมฺภูตลกฺขณํ นาม กิริยาวิเสสนสฺส สภาโวติ อาห ‘‘เอกโต วา…เป…. หุตฺวาติ อโตฺถ’’ติฯ **อโนฺตอินฺทขีลโต**ติ คามสฺส อโนฺตอินฺทขีลโตติฯ ปฐโม วโคฺคฯ

๒. อุชฺชคฺฆิกวคฺค-อตฺถโยชนา

๕๘๖. อุจฺจาสทฺทํ กตฺวา ชคฺฆนํ หสนํ **อุชฺชโคฺฆ,** โสเยว **อุชฺชคฺฆิกา,** ตายฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มหาหสิตํ หสโนฺต’’ติฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อุชฺชคฺฆิกายา’’ติปเทฯ

๕๘๘. **กิตฺตาวตา**ติ กิตฺตเกน ปมาเณน, เอวํ นิสิเนฺนสุ เถเรสูติ สมฺพโนฺธ, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **ววตฺถเปตี**ติ อิทญฺจีทญฺจ กเถตีติ ววตฺถเปติฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน ปมาเณนฯ

๕๙๐. นิจฺจลํ กตฺวา กายสฺส อุชุํ ฐปนํ กายปคฺคโห นามาติ อาห ‘‘นิจฺจลํ กตฺวา’’ติ อาทิฯ เอเสว นโย พาหุปคฺคหสีสปคฺคเหสุปีติฯ ทุติโย วโคฺคฯ

๓. ขมฺภกตวคฺค-อตฺถโยชนา

๕๙๖. ขโมฺภ กโต เยนาติ **ขมฺภกโตฯ ขโมฺภ**ติ จ ปฏิพโทฺธฯ กตฺถ ปฏิพโทฺธติ อาห ‘‘กฏิยํ หตฺถํ ฐเปตฺวา’’ติฯ สสีสํ อวคุณฺฐยติ ปริเวฐตีติ **โอคุณฺฐิโต**ติ อาห ‘‘สสีสํ ปารุโต’’ติฯ

๖๐๐. อุทฺธํ เอกา โกฏิ อิมิสฺสา คมนายาติ **อุกฺกุฏิกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุกฺกุฏิกา วุจฺจตี’’ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อุกฺกุฏิกายา’’ติปเทฯ

๖๐๑. หตฺถปลฺลตฺถิกทุสฺสปลฺลตฺถิเกสุ ทฺวีสุ ทุสฺสปลฺลตฺถิเก อาโยคปลฺลตฺถิกาปิ สงฺคหํ คจฺฉตีติ อาห ‘‘อาโยคปลฺลตฺถิกาปิ ทุสฺสปลฺลตฺถิกา เอวา’’ติฯ

๖๐๒. สติยา อุปฏฺฐานํ สกฺกจฺจนฺติ อาห ‘‘สติํอุปฏฺฐเปตฺวา’’ติฯ

๖๐๓. **ปิณฺฑปาต**ํ **เทเนฺตปี**ติ ปิณฺฑปาตํ ปเตฺต ปกฺขิปเนฺตปิฯ ปเตฺต สญฺญา ปตฺตสญฺญา, สา อสฺสตฺถีติ **ปตฺตสญฺญี**ฯ ‘‘กตฺวา’’ ติอิมินา กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ

๖๐๔. **สมสูปกํ ปิณฺฑปาต**นฺติ เอตฺถ สูปปิณฺฑปาตานํ สมอุปฺทฺฒภาวํ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘สมสูปโก นามา’’ติอาทิฯ **ยตฺถา**ติ ปิณฺฑปาเตฯ ภตฺตสฺส จตุตฺถภาคปมาโณ สูโป โหติ, โส ปิณฺฑปาโต สมสูปโก นามาติ โยชนาฯ โอโลณี จ สากสูเปยฺยญฺจ มจฺฉรโส จ มํสรโส จาติ ทฺวโนฺทฯ ตตฺถ **โอโลณี**ติ เอกา พฺยญฺชนวิกติฯ **สากสูเปยฺย**นฺติ สูปสฺส หิตํ **สูเปยฺยํ,** สากเมว สูเปยฺยํ สากสูเปยฺยํฯ อิมินา สพฺพาปิ สากสูเปยฺยพฺยญฺชนวิกติ คหิตาฯ **มจฺฉรสมํสรสาทีนี**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน อวเสสา สพฺพาปิ พฺยญฺชนวิกติ สงฺคหิตาฯ ตํ สพฺพํ รสานํ รโส **รสรโส**ติ กตฺวา ‘‘รสรโส’’ติ วุจฺจติฯ

๖๐๕. สมปุณฺณํ สมภริตนฺติ เววจนเมวฯ ถูปํ กโต **ถูปีกโต**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ถูปีกโต นามา’’ติอาทิฯ

ตตฺถาติ ‘‘ถูปีกต’’นฺติอาทิวจเนฯ **เตส**นฺติ อภยเตฺถรติปิฏกจูฬนาคเตฺถรานํฯ อิติ ปุจฺฉิํสุ, เตสญฺจ เถรานํ วาทํ อาโรเจสุนฺติ โยชนาฯ **เถโร**ติ จูฬสุมนเตฺถโรฯ **เอตสฺสา**ติ ติปิฏกจูฬนาคเตฺถรสฺส ฯ **สตฺตกฺขตฺตุ**นฺติ สตฺต วาเรฯ **กุโต**ติ กสฺสาจริยสฺส สนฺติกาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ยาวกาลิเกน ปริจฺฉิโนฺน, ตสฺมาฯ อามิสชาติกํ ยาคุภตฺตํ วา ผลาผลํ วาติ โยชนาฯ **ตญฺจ โข**ติ ตญฺจ สมติตฺถิกํฯ **อิตเรน ปนา**ติ นาธิฏฺฐานุปเคน ปเตฺตน ปนฯ ยํ ปูวอุจฺฉุขณฺฑผลาผลาทิ เหฏฺฐา โอโรหติ, ตํ ปูวอุจฺฉุขณฺฑผลาผลาทีติ โยชนาฯ **ปูววฏํสโก**ติ เอตฺถ **วฏํสโก**ติ อุตฺตํโสฯ โส หิ อุทฺธํ ตสียเต อลงฺกรียเตติ วฏํโสติ วุจฺจติ อุการสฺส วการํ, ตการสฺส จ ฏการํ กตฺวา, โสเยว วฏํสโก, มุทฺธนิ ปิลนฺธิโต เอโก อลงฺการวิเสโสฯ ปูวเมว ตํสทิสตฺตา ปูววฏํสโก, ตํฯ ปุปฺผวฏํสโก จ ตโกฺกลกฏุกผลาทิวฏํสโก จาติ ทฺวโนฺท, เตฯ

อิธาติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ นนุ สพฺพถูปีกเตสุ ปฏิคฺคหณสฺส อกปฺปิยตฺตา ปริภุญฺชนมฺปิ น วฏฺฏตีติ อาห ‘‘สพฺพตฺถ ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ถูปีกเตสูติฯ ตติโย วโคฺคฯ

๔. สกฺกจฺจวคฺค-อตฺถโยชนา

๖๐๘. **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเนฯ **โอธิ**นฺติ อวธิํ มริยาทํฯ

๖๑๐. **ถูปกโต**ติ ถูปเมว ถูปกํ, ตโต ถูปกโตติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มตฺถกโต’’ติฯ

๖๑๑. **มาฆาตสมยาทีสู**ติ ‘‘ปาเณ มา ฆาเตถา’’ติ ราชาโน เภริํ จราเปนฺติ เอตฺถาติ มาฆาโต, โสเยว สมโย มาฆาตสมโยฯ อาทิสเทฺทน อญฺญํ ปฏิจฺฉนฺนการณํ คเหตพฺพํฯ

๖๑๕. **เตส**นฺติ มยูรณฺฑกุกฺกุฏณฺฑานนฺติฯ จตุโตฺถ วโคฺคฯ

๕. กพฬวคฺค-อตฺถโยชนา

๖๑๗. ‘‘มุขทฺวาร’’นฺติ กมฺมสฺส ‘‘อนาหเฏ’’ติ จ ‘‘วิวริสฺสามี’’ติ จ ทฺวีสุ กิริยาสุ สมฺพนฺธภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนาหริเต มุขทฺวาร’’นฺติฯ

๖๑๘. **สกลํ หตฺถ**นฺติ ปญฺจงฺคุลิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

๖๑๙. **สกพเฬนา**ติ เอตฺถ กพฬสทฺเทน วจนสฺส อปริปุณฺณการณํ สพฺพมฺปิ คเหตพฺพํฯ

๖๒๐. **ปิณฺฑุกฺเขปก**นฺติอาทีสุ วิจฺฉเตฺถ กปจฺจโยติ อาห ‘‘ปิณฺฑํ อุกฺขิปิตฺวา อุกฺขิปิตฺวา’’ติฯ ตฺวาสทฺเทน กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ

๖๒๔. ‘‘อวกิริตฺวา’’ติ อิมินา **สิตฺถาวการก**นฺติ เอตฺถ อวปุพฺพ กิรธาตุเยว, น กรธาตูติ ทเสฺสติฯ

๖๒๖. **‘‘จปุจปู’’ติ เอวํ สทฺท**นฺติ ‘‘จปุจปู’’ติ เอวํ อนุกรณรวนฺติฯ ปญฺจโม วโคฺคฯ

๖. สุรุสุรุวคฺค-อตฺถโยชนา

๖๒๗. **‘‘สุรุสุรู’’ติ เอวํ สทฺท**นฺติ ‘‘สุรุสุรู’’ติ เอวํ อนุกรณรวํฯ ทวนํ กีฬนนฺติ อิมินา วจนเตฺถน ปริหาโส **ทโว** นามาติ อาห ‘‘ทโวติ ปริหาสวจน’’นฺติฯ **ต**นฺติ โส ทโวฯ ลิงฺควิปลฺลาโสเหสฯ **น กาตพฺพํ** น กาตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **สิลกพุโทฺธ**ติ สิลาย กโต, สิเลน นิยุโตฺต วา พุโทฺธฯ **อปฏิพุโทฺธ**ติ อปฏิวิโทฺธ พุโทฺธ, ปริหาสวจนเมตํฯ **โคธโมฺม**ติ คุนฺนํ ธโมฺมฯ **อชธโมฺม**ติ อชานํ ธโมฺมฯ **มิคสโงฺฆ**ติ มิคานํ สโงฺฆฯ **ปสุสโงฺฆ**ติ ปสูนํ สโงฺฆฯ

๖๒๘. ‘‘ภุญฺชเนฺตนา’’ติ ปทํ ‘‘นิเลฺลหิตุ’’นฺติ ปเท ภาวกตฺตาฯ

๖๓๑. **เอวํนามเก**ติ ‘‘โกกนุท’’นฺติ เอวํ นามํ อสฺส ปาสาทสฺสาติ **เอวํนามโก,** ปาสาโท, ตสฺมิํฯ ‘‘ปทุมสณฺฐาโน’’ติ อิมินา ปาสาทสฺส สทิสูปจาเรน ‘‘โกกนุโท’’ติ นามลภนํ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ ปทุมสณฺฐานตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ปาสาทสฺสฯ **ปุคฺคลิกมฺปิ**ติ ปรปุคฺคลสนฺตกํ คเหตพฺพํ ‘‘อตฺตโน สนฺตกมฺปิ’’ติ อตฺตปุคฺคลสนฺตกสฺส วิสุํ คยฺหมานตฺตาฯ **สงฺขมฺปิ**ติ ปานียสงฺขมฺปิฯ **สราวมฺปิ**ติ ปานียสราวมฺปิฯ **ถาลกมฺปิ**ติ ปานียถาลกมฺปิฯ

๖๓๒. ‘‘อุทฺธริตฺวา’’ติ สามญฺญโต วุตฺตวจนสฺส กมฺมาปาทานานิ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สิตฺถานิ อุทกโต’’ติฯ **ภินฺทิตฺวา**ติ จุณฺณวิจุณฺณานิ กตฺวาฯ **พหี**ติ อนฺตรฆรโต พหิฯ

๖๓๔. **เสตจฺฉตฺตนฺติ** เอตฺถ **เสต**สโทฺท ปณฺฑรปริยาโยติ อาห ‘‘ปณฺฑรจฺฉตฺต’’นฺติฯ **วตฺถปลิคุณฺฐิต**นฺติ วเตฺถหิ สมนฺตโต เวฐิตํฯ เสตํ ฉตฺตํ **เสตจฺฉตฺตํ**ฯ กิฬญฺชหิ กตํ ฉตฺตํ **กิฬญฺชจฺฉตฺตํ**ฯ ปเณฺณหิ กตํ ฉตฺตํ **ปณฺณจฺฉตฺตํ**ฯ มณฺฑเลน พทฺธํ **มณฺฑลพทฺธํ**ฯ สลากาหิ พทฺธํ **สลากพทฺธํฯ ตานี**ติ ตีณิ ฉตฺตานิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ยมฺปิ เอกปณฺณจฺฉตฺตนฺติ โยชนาฯ **เอเตสู**ติ ตีสุ ฉเตฺตสุฯ **อสฺสา**ติ ยสฺส กสฺสจิ คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วาฯ **โส**ติ โย โกจิ คหโฏฺฐ วา ปพฺพชิโต วาฯ **ฉตฺตปาทุกาย วา**ติ ฉตฺตทณฺฑนิเกฺขปนาย ปาทุกาย วาฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ

๖๓๕. **มชฺฌิมสฺสา**ติ ปมาณมชฺฌิมสฺสฯ ‘‘จตุหตฺถปฺปมาโณ’’ติอิมินา จตุหตฺถโต อูนาติเรโก ทโณฺฑ น ทโณฺฑ นามาติ ทเสฺสติฯ ทโณฺฑ ปาณิมฺหิ อสฺสาติ วจนตฺถํ อติทิสโนฺต อาห ‘‘วุตฺตนเยเนวา’’ติฯ

๖๓๖. **‘‘สตฺถปาณิมฺหี’’**ติ เอตฺถ อสิ เอว อธิเปฺปโตติ อาห ‘‘อสิ’’นฺติฯ **อสิ**นฺติ ขคฺคํฯ

๖๓๗. ‘‘อาวุธํ นาม จาโป โกทโณฺฑ’’ติ ปาฬิยํ วุตฺตวจนํ อุปลกฺขณเมวาติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อาวุธปาณิสฺสาติ เอตฺถา’’ติอาทิฯ สพฺพาปิ ธนุวิกติ อาวุธนฺติ เวทิตพฺพาติ โยชนาฯ ยถา อสึ สนฺนหิตฺวา ฐิโต สตฺถปาณีติ สงฺขฺยํ น คจฺฉติ, เอวํ ธนุํ กเณฺฐ ปฏิมุโกฺก อาวุธปาณีติ อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิ, อิมินา อาวุโธ ปาณินา คหิโตเยว อาวุธปาณิ นามาติ ทเสฺสตีติฯ

ฉโฏฺฐ วโคฺคฯ

๗. ปาทุกวคฺค-อตฺถโยชนา

๖๓๘. **องฺคุลนฺตรน**ฺติ ปาทงฺคุลวิวรํฯ **ปาทุก**นฺติ อุปาหนวิเสโสฯ โส หิ ปชฺชเต อิมายาติ ปาทุกาติ วุจฺจติ, สา พหุปฏลา จมฺมมยา วา โหติ กฏฺฐมยา วาฯ **ปฏิมุญฺจิตฺวา**ติ ปาทุกํ ปฏิมุญฺจิตฺวาฯ

๖๔๐. ทฺวีหิ ชเนหิ คหิโตติ สมฺพโนฺธฯ **วํเสนา**ติ เวณุนา, ยาเน นิสิโนฺนติ สมฺพโนฺธฯ **วิสงฺขริตฺวา**ติ วิปตฺติํ กริตฺวาฯ **เทฺวปี**ติ ธมฺมกถิกธมฺมปฏิคฺคาหกสงฺขาตา อุโภปิ ชนาฯ **วฏฺฏตี**ติ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ

๖๔๑. **สยนคตสฺสา**ติ สยนํ คตสฺส, สยเน นิปนฺนสฺสาติ อโตฺถฯ นิปนฺนสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ

๖๔๒. ตีสุ ปลฺลตฺถิกาสุ ยาย กายจิ ปลฺลตฺถิกาย นิสิโนฺนสฺส ธมฺมํ เทเสตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปลฺลตฺถิกายา’’ติอาทิฯ

๖๔๓. ยถา เวฐิยมาเน เกสโนฺต น ทิสฺสติ, เอวํ เวฐิตสีสสฺสาติ โยชนาฯ

๖๔๗. ฉปกสทฺทสฺส จ จณฺฑาลสทฺทสฺส จ เววจนตฺตา วุตฺตํ ‘‘จณฺฑาลสฺสา’’ติฯ จณฺฑาโล หิ สํ สุนขํ ปจตีติ **ฉปโก**ติ วุจฺจติ สการสฺส ฉการํ กตฺวาฯ ฉปกสฺส เอสา **ฉปกี,** จณฺฑาลภริยาฯ **ยตฺรา**ติ เอตฺถ ตฺรปจฺจโย ปจฺจเตฺต โหตีติ อาห ‘‘โย หิ นามา’’ติฯ โย ราชา อุเจฺจ อาสเน นิสีทิตฺวา มนฺตํ ปริยาปุณิสฺสติ นาม, อยํ ราชา ยาว อติวิย อธมฺมิโกติ วุตฺตํ โหติฯ **‘‘สพฺพมิท’’**นฺติ อยํ สโทฺท ลิงฺควิปลฺลาโสติ อาห ‘‘สโพฺพ อย’’นฺติ ฯ ‘‘โลโก’’ติ อิมินา อิธสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ จริมสโทฺท อนฺติมปริยาโยฯ **อนฺติโม**ติ จ ลามโกฯ **ลามโก**ติ จ นาม อิธ วิปตฺตีติ อาห ‘‘สงฺกร’’นฺติฯ **สงฺกรน**ฺติ วิปตฺติํฯ ‘‘นิมฺมริยาโท’’ติ อิมินา ‘‘สงฺกรํ คโต’’ติ ปทานํ อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ จริมํ คตํ **จริมคตํ,** สโพฺพ อยํ โลโก จริมคโตติ อโตฺถฯ อิธ จ ชาตเก (ชา. ๑.๔.๓๓) จ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ‘‘จมริกต’’นฺติ ปาโฐ อตฺถิ, โส อยุโตฺตเยวฯ **ตเตฺถวา**ติ อมฺพรุกฺขมูเลเยวฯ **เตส**นฺติ ราชพฺราหฺมณานํฯ

ตตฺถาติ ติสฺสํ คาถายํฯ **ปาฬิยา**ติ อตฺตโน อาจารปกาสกคนฺถสงฺขาตาย ปาฬิยาฯ **น ปสฺสเร**ติ เอตฺถ เรสโทฺท อนฺติสฺส การิโยติ อาห ‘‘น ปสฺสนฺตี’’ติฯ **โย จาย**นฺติ โย จ อยํฯ **อยํ**สโทฺท ปทาลงฺการมโตฺต, พฺราหฺมโณติ อโตฺถฯ **อธียตี**ติ อชฺฌายติ, สิกฺขตีติ อโตฺถฯ

ตโตติ โพธิสเตฺตน วุตฺตคาถาโต ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ คาถายฯ **โภ**ติ โพธิสตฺตํ อามเนฺตติฯ ‘‘ภุโตฺต’’ติ ปทสฺส กมฺมวาจกภาวมาวิกาตุํ วุตฺตํ ‘‘มยา’’ติฯ **อสฺสา**ติ โอทนสฺสฯ อิมินา สุจิ ปริสุทฺธํ มํสํ **สุจิมํสํ,** เตน อุปเสจนมสฺสาติ **สุจิมํสูปเสจโน**ติ พาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ **ธเมฺม**ติ อาจารธเมฺมฯ **พโทฺธ หุตฺวา**ติ ถโทฺธ หุตฺวา, อยเมว วา ปาโฐ ฯ

วณฺณสทฺทสฺส สณฺฐานาทิเก อเณฺญ อเตฺถ ปฏิกฺขิปิตุํ วุตฺตํ ‘‘ปสโตฺถ’’ติฯ **โถมิโต**ติ ตเสฺสว เววจนํฯ

อถาติ อนนฺตเรฯ **นนฺ**ติ พฺราหฺมณํฯ **ตสฺสา**ติ คาถาทฺวยสฺสฯ **พฺราหฺมณา**ติ ปุโรหิตํ อาลปติฯ **สมฺปตี**ติ สนฺทิฏฺฐิเกฯ ‘‘ยา วุตฺติ วินิปาเตน, อธมฺมจรเณน วา’’ติ ปทานํ สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘นิปฺปชฺชตี’’ติฯ

มหาพฺรเหฺมติ เอตฺถ พฺรหฺมสโทฺท พฺราหฺมณวาจโกติ อาห ‘‘มหาพฺราหฺมณา’’ติฯ **อเณฺญปี**ติ ราชพฺราหฺมเณหิ อปเรปิฯ ‘‘ปจนฺตี’’ติ วุเตฺต อวินาภาวโต ‘‘ภุญฺชนฺตี’’ติ อโตฺถปิ คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ปจนฺติ เจว ภุญฺชนฺติ จา’’ติฯ ‘‘น เกวล’’นฺติอาทินา **อเณฺญปี**ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส สมฺปิณฺฑนตฺถํ ทเสฺสติ, ตฺวํ อาจริสฺสสีติ สมฺพโนฺธฯ ปุน **ตฺวน**ฺติ ตํ, อุปโยคเตฺถ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํ, ‘‘มา ภิทา’’ติอิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ‘‘ปาสาโณ’’ติอิมินา **อสฺม**สโทฺท ปาสาณปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ ภินฺทนเหตุนาฯ

๖๔๘. อตฺตโน กงฺขาฐานสฺส ปุจฺฉนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘น กเถตพฺพ’’นฺติฯ

๖๔๙. **สมธุเรนา**ติ สมํ ธุเรน, สมํ มุเขนาติ อโตฺถฯ

๖๕๒. ยํ มูลํ วา ยา สาขา วา คจฺฉตีติ โยชนาฯ **ขเนฺธ**ติ รุกฺขสฺส ขเนฺธฯ **นิกฺขมตี**ติ อุจฺจารปสฺสาโว นิกฺขมติฯ **ติณณฺฑุปก**นฺติ ติเณน กตํ, ติณมยํ วา อณฺฑุปกํฯ **เอตฺถา**ติ อุจฺจารปสฺสาวเขเฬสุฯ

๖๕๓. อธิเปฺปตอุทกํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปริโภคอุทกเมวา’’ติฯ สตฺตโม วโคฺคฯ

เอตฺถาติ เสขิเยสุฯ **สูปพฺยญฺชนปฏิจฺฉาทเน**ติ สูปพฺยญฺชเน โอทเนน ปฏิจฺฉาเทติฯ สมตฺตา เสขิยาฯ

๘. สตฺตาธิกรณสมถ-อตฺถโยชนา

๖๕๕. สงฺขฺยํ ปริจฺฉิชฺชตีติ **สงฺขฺยาปริเจฺฉโทฯ เตส**นฺติ จตุพฺพิธานมธิกรณานํฯ **ตสฺสา**ติ เตสํ ขนฺธกปริวารานํฯ **ตเตฺถวา**ติ เตสุ เอว ขนฺธกปริวาเรสุฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ สิกฺขาปเทสูติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุวิภงฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ชาทิลญฺฉิตนาเมน เนกานํ วาจิโต มยาฯ

สาธุํ มหาวิภงฺคสฺส, สมโตฺต โยชนานโยติฯ

ภิกฺขุนีวิภงฺค

๑. ปาราชิกกณฺฑอตฺถโยชนา

เอวํ ภิกฺขุวิภงฺคสฺส, กตฺวาน โยชนานยํ;
ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺส, กริสฺสํ โยชนานยํฯ

โยติ วิภงฺคฯ **วิภงฺคสฺสา**ติ วิภโงฺค อสฺสฯ **อสฺสา**ติ โหติฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺสฯ **ยโต**ติ ยสฺมาฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ภิกฺขูนํ วิภงฺคสฺส อนนฺตรํ ภิกฺขุนีนํ โย วิภโงฺค สงฺคหิโต อสฺส, ตสฺส ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺส สํวณฺณนากฺกโม ปตฺโต ยโต, ตโต ตสฺส ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺส อปุพฺพปทวณฺณนํ กาตุํ ตาว ปาราชิเก อยํ สํวณฺณนา โหตีติฯ อปุพฺพานํ ปทานํ วณฺณนา **อปุพฺพปทวณฺณนา,** ตํฯ

๑. ปฐมปาราชิกสิกฺขาปทํ

๖๕๖. ‘‘เตน…เป…. สาโฬฺห’’ติ เอตฺถ ‘‘เอตฺถา’’ติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ ทพฺพคุณกิริยาชาตินามสงฺขาเตสุ ปญฺจสุ สเทฺทสุ สาฬฺหสทฺทสฺส นามสทฺทภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สาโฬฺหติ ตสฺส นาม’’นฺติฯ **มิคารมาตุยา**ติ วิสาขายฯ สา หิ มิคารเสฏฺฐินา มาตุฏฺฐาเน ฐปิตตฺตา มิคารมาตา นามฯ นวกมฺมํ อธิฏฺฐาตีติ **นวกมฺมิกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นวกมฺมาธิฏฺฐายิก’’นฺติฯ ‘‘ปณฺฑิเจฺจน สมนฺนาคตา’’ติอิมินา ปณฺฑา วุจฺจติ ปญฺญา, สา สญฺชาตา อิมิสฺสาติ **ปณฺฑิตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เวยฺยตฺติเกนา**ติ วิเสเสน อญฺชติ ปากฏํ คจฺฉตีติ **วิยโตฺต,** ปุคฺคโล, ตสฺส อิทํ เวยฺยตฺติกํ, ญาณํ, เตนฯ ‘‘ปณฺฑา’’ติ วุตฺตปญฺญาย ‘‘เมธา’’ติ วุตฺตปญฺญาย วิเสสภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปาฬิคหเณ’’ติอาทิฯ ‘‘เมธา’’ติ หิ วุตฺตปญฺญา ‘‘ปณฺฑา’’ติ วุตฺตปญฺญาย วิเสโส โหติ สติสหายตฺตาฯ **ตตฺรุปายายา**ติ อลุตฺตสมาโส ‘‘ตตฺรมชฺฌตฺตตา’’ติอาทีสุ (ธ. ส. อฏฺฐ. เยวาปนกวณฺณนา) วิยฯ ‘‘กเมฺมสู’’ติ อิมินา ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติ ฯ **กตฺตพฺพกมฺมุปปริกฺขายา**ติ กตฺตพฺพกเมฺมสุ วิจารณายฯ จสเทฺทน ‘‘กตากต’’นฺติ ปทสฺส ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ **ปริเวสนฏฺฐาเน**ติ ปริภุญฺชิตุํ วิสนฺติ ปวิสนฺติ เอตฺถาติ ปริเวสนํ, ตเมว ฐานํ ปริเวสนฏฺฐานํ, ตสฺมิํฯ **นิกูเฏ**ติ เอตฺถ กูฏสงฺขาตสิขรวิรหิเต โอกาเสติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โกณสทิสํ กตฺวา ทสฺสิเต คมฺภีเร’’ติฯ วิตฺยูปสโคฺค วิการวาจโก, สรสโทฺท สทฺทวาจโกติ อาห ‘‘วิปฺปการสโทฺท’’ติฯ จรติ อเนนาติ **จรณํ** ปาโท, ตสฺมิํ อุฏฺฐิโต คิลาโน เอติสฺสาติ **จรณคิลานา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาทโรเคน สมนฺนาคตา’’ติฯ

๖๕๗. ‘‘ตินฺตา’’ติ อิมินา **อวสฺสุต**สโทฺท อิธ กิลินฺนเตฺถ เอว วตฺตติ, น อญฺญเตฺถติ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ ‘‘อวสฺสุตา’’ติปทสฺสฯ ปทภาชเน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ปทภาชเนฯ วตฺถํ รงฺคชาเตน รตฺตํ วิย, ตถา กายสํสคฺคราเคน สุฏฺฐุ รตฺตาติ โยชนาฯ ‘‘อเปกฺขาย สมนฺนาคตา’’ติ อิมินา อเปกฺขา เอติสฺสมตฺถีติ **อเปกฺขวตี**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ปฏิพทฺธํ จิตฺตํ อิมิสฺสนฺติ **ปฏิพทฺธจิตฺตา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฏิพนฺธิตฺวา ฐปิตจิตฺตา วิยา’’ติฯ **ทุติยปทวิภเงฺคปี**ติ ‘‘อวสฺสุโต’’ติ ทุติยปทภาชเนปิฯ ปุคฺคลสทฺทสฺส สตฺตสามญฺญวาจกตฺตา ปุริสสเทฺทน วิเสเสติฯ **อโธอุพฺภ**อิติ นิปาตานํ ฉฏฺฐิยา สมสิตพฺพภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อกฺขกานํ อโธ’’ติอาทิฯ นนุ ยถา อิธ ‘‘อกฺขกานํ อโธ’’ติ วุตฺตํ, เอวํ ปทภาชเนปิ วตฺตพฺพํ, กสฺมา น วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ปทภาชเน’’ติอาทิฯ **ปทปฏิปาฏิยา**ติ ‘‘อโธ’’ติ จ ‘‘อกฺขก’’นฺติ จ ปทานํ อนุกฺกเมนฯ

เอตฺถาติ อธกฺขกอุพฺภชาณุมณฺฑเลสุฯ **สาธารณปาราชิเกหี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ สาธารเณหิ ปาราชิเกหิฯ **นามมตฺต**นฺติ นามเมวฯ

๖๕๙. **เอว**นฺติ อิมาย ปาฬิยา วิภชิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อุภโตอวสฺสุเต’’ติอาทิวจเนฯ ‘‘อุภโตอวสฺสุเต’’ติ ปาโฐ มูลปาโฐเยว, นาโญฺญติ ทเสฺสเนฺตน วิเสสมกตฺวา ‘‘อุภโตอวสฺสุเตติ อุภโต อวสฺสุเต’’ติ วุตฺตํฯ **อุภโต**ติ เอตฺถ อุภสรูปญฺจ โตสทฺทสฺส ฉฎฺฐฺยเตฺถ ปวตฺติญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุนิยา เจว ปุริสสฺส จา’’ติฯ ตตฺถ ภิกฺขุนีปุริสสเทฺทหิ อุภสรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยา’’ติ จ ‘‘ส’’อิติ จ ทฺวีหิ สเทฺทหิ โตปจฺจยสฺส ฉฎฺฐฺยตฺถํ, อุภินฺนํ อวสฺสุตภาเว สตีติ อโตฺถฯ ภาวปจฺจเยน วินา ภาวโตฺถ ญาตโพฺพติ อาห ‘‘อวสฺสุตภาเว’’ติฯ **ยถาปริจฺฉิเนฺนนา**ติ ‘‘อธกฺขกํ, อุพฺภชาณุมณฺฑล’’นฺติ เยน เยน ปริจฺฉิเนฺนนฯ **อตฺตโน**ติ ภิกฺขุนิยาฯ **ตสฺส วา**ติ ปุริสสฺส วาฯ **อิธาปี**ติ กายปฎิพเทฺธน กายามสเนปิฯ

ตตฺราติ เตสุ ภิกฺขุภิกฺขุนีสุฯ **น กาเรตโพฺพ** ‘‘กายสํสคฺคํ สาทิเยยฺยา’’ติ อวุตฺตตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ **อโจปยมานาปี**ติ อจาลยมานาปิ, **ปิ**สโทฺท สมฺภาวนโตฺถ, เตน โจปยมานา ปเควาติ ทเสฺสติฯ **เอวํ ปน สตี**ติ จิเตฺตเนว อธิวาสยมานาย สติ ปนฯ **กิริยสมุฎฺฐานตา**ติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส กิริยสมุฎฺฐานภาโวฯ **ตพฺพหุลนเยนา**ติ ‘‘วนจรโก (ม. นิ. อฎฺฐ. ๒.๒๐๑; ๓.๑๓๓), สงฺคามาวจโร’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๒.๑๐๘) วิย ตสฺสํ กิริยายํ พหุลโต สมุฎฺฐานนเยนฯ **สา**ติ กิริยสมุฎฺฐานตาฯ

๖๖๐. **เอตฺถา**ติ อุพฺภกฺขกอโธชาณุมณฺฑเลสุฯ

๖๖๒. **‘‘เอกโต อวสฺสุเต’’**ติ เอตฺถาปิ โตปจฺจโย ฉฎฺฐฺยเตฺถ โหติฯ สามญฺญวจนสฺสาปิ วิเสเส อวฎฺฐานโต, วิเสสตฺถินา จ วิเสสสฺส อนุปโยชิตพฺพโต อาห ‘‘ภิกฺขุนิยา เอวา’’ติฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘เอกโต อวสฺสุเต’’ติอาทิวจเนฯ **‘‘ตเถวา’’**ติอิมินา กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุโตติ อตฺถํ อติทิสติฯ **จตูสู**ติ เมถุนราค กายสํสคฺคราคเคหสิตเปม สุทฺธจิตฺตสงฺขาเตสุ จตูสุฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ

๖๖๓. อยํ ปุริโส อิติ วา อิตฺถี อิติ วา อชานนฺติยา วาติ โยชนาติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยปาราชิกสิกฺขาปทํ

๖๖๔. ทุติเย **กจฺจิ โน สา**ติ เอตฺถ **โน**สโทฺท นุสทฺทโตฺถติ อาห ‘‘กจฺจิ นุ สา’’ติฯ **ปริวารวิปตฺตี**ติ ปริชนสฺส วินาสนํฯ **‘‘อกิตฺตี’’**ติ เอตฺถ สมฺมุขา นินฺทํ คเหตฺวา **‘‘อยโส’’**ติอิมินา ปรมฺมุขา นินฺทา คเหตพฺพาติ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปรมฺมุขครหา วา’’ติฯ

๖๖๖. ‘‘ยา ปาราชิกํ อาปนฺนา’’ติอิมินา ‘‘สา วา’’ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **จตุนฺน**นฺติ นิทฺธารณเตฺถ เจตํ สามิวจนํ, จตูสูติ อโตฺถฯ **ปจฺฉา**ติ สพฺพปาราชิกานํ ปจฺฉาฯ **อิมสฺมิํ โอกาเส**ติ ปฐมตติยปาราชิกานมนฺตเร ฐาเนฯ **ฐปิต**นฺติ สงฺคีติกาเรหิ นิกฺขิตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **ตตฺรา**ติ ทุฎฺฐุลฺลสิกฺขาปเทติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยปาราชิกสิกฺขาปทํ

๖๖๙. ตติเย **อสฺสา**ติ ‘‘ธเมฺมน วินเยนา’’ติ ปทสฺสฯ ปทภาชนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสาวนสมฺปทา จ สตฺถุสาสนํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ญตฺติ…เป.… สมฺป

ทาย จา''ติฯ **สตฺถุสาสเนนา**ติ จ สตฺถุ อาณายฯ **กมฺมนฺ**ติ อุเกฺขปนียกมฺมํฯ **ตตฺถา**ติ สเงฺฆฯ ''วจนํ นาทิยตี''ติอาทีสุ วิย **สงฺฆํ วา นาทิยตี**ติ เอตฺถ นาทิยนํ นาม นานุวตฺตนเมวาติ อาห ''นานุวตฺตตี''ติฯ **ตตฺถา**ติ สงฺฆาทีสุฯ **อยํ ตาว สํวาโส**ติ สห ภิกฺขู วสนฺติ เอตฺถาติ **สํวาโส**ติ อเตฺถน อยํ เอกกมฺมาทิ สํวาโส นามฯ ''สห อยนภาเวนา''ติอิมินา สห อยนฺติ ปวตฺตนฺตีติ **สหายา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เต**ติ ภิกฺขูฯ **เยหิ จา**ติ ภิกฺขูหิ จฯ **ตสฺสา**ติ อุกฺขิตฺตกสฺสฯ **เตนา**ติ อุกฺขิตฺตเกนฯ **อตฺตโน**ติ อุกฺขิตฺตกสฺสาติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถปาราชิกสิกฺขาปทํ

๖๗๕. จตุเตฺถ เมถุนราเคน อวสฺสุตา นาธิเปฺปตา, กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตาวาธิเปฺป ตาติ อาห ''กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตา''ติ ฯ ''ปุริสปุคฺคลสฺสา''ติปทํ น หตฺถสเทฺทน สมฺพนฺธิตพฺพํ, คหณสเทฺทเนว สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยํ ปุริสปุคฺคเลนา''ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ คหณํ, ''หตฺถคฺคหณ''นฺติ วุตฺตวจนํ อุปลกฺขณมตฺตเมวาติ อาห ''อญฺญมฺปี''ติอาทิฯ ตตฺถ **''อญฺญมฺปี''**ติ หตฺถคหณโต อิตรมฺปิฯ **อปาราชิกเกฺขเตฺต**ติ อุพฺภกฺขเก อโธ ชาณุมณฺฑเลฯ **อสฺสา**ติ ''หตฺถคฺคหณ''นฺติปทสฺสฯ **เอตฺถา**ติ ''อสทฺธมฺมสฺส ปฏิเสวนตฺถา ยา''ติปเทฯ **กายสํสโคฺค**ติ กายสํสโคฺค เอวฯ เตน วุตฺตํ ''น เมถุนธโมฺม''ติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ กายสํสคฺคคหเณฯ **สาธก**นฺติ ญาปกํฯ

ติสฺสิตฺถิโยติ ภุมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ ตีสุ อิตฺถีสูติ หิ อโตฺถ, ติโสฺส อิตฺถิโย อุป คนฺตฺวาติ วา โยเชตโพฺพฯ เอเสว นโย ปรโตปิฯ ยํ เมถุนํ อตฺถิ, ตํ น เสเวติ โยชนาฯ **น เสเว**ติ จ น เสวติฯ ติการสฺส หิ เอกาโรฯ **ตโย ปุริเส**ติ ตีสุ ปุริเสสุ, เต วา อุปคนฺตฺวาฯ **ตโย จ อนริยปณฺฑเก**ติ ตีสุ อนริยสงฺขาเตสุ อุภโตพฺยญฺชนเกสุ จ ปณฺฑเกสุ จ, เต วา อุปคนฺตฺ วาติ โยชนาฯ **น จาจเร เมถุนํ พฺยญฺชนสฺมินฺ**ติ อตฺตโน นิมิตฺตสฺมิํ เมถุนํ น จ อาจรติฯ อิทํ อนุโลมปาราชิกํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **เฉชฺชํ สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา**ติ เมถุนธมฺมการณา เฉชฺชํ สิยา, ปาราชิกํ ภเวยฺยาติ อโตฺถฯ **กุสเลหี**ติ ปญฺหาวิสชฺชเน เฉเกหิ, เฉกกาเมหิ วาฯ อยํ ปโญฺห อฏฺฐวตฺถุกํ สนฺธาย วุโตฺตฯ

ปญฺหาวิสชฺชนตฺถาย จิเนฺตนฺตานํ เสทโมจนการณตฺตา **''เสทโมจนคาถา''**ติ วุตฺตาฯ **วิรุชฺฌตี**ติ ''น เมถุนธโมฺม''ติ วจเนน ''เฉชฺชํ สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา''ติ วจนํ วิรุชฺฌติ, น ส เมตีติ อโตฺถฯ อิติ เจ วเทยฺย, น วิรุชฺฌติฯ กสฺมา? เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคตฺตาติ โยชนาฯ อิ มินา เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคภูโต กายสํสโคฺคว อุปจาเรน ตตฺถ เมถุนธมฺมสเทฺทน วุโตฺต, น ทฺวยํทฺวยสมาปตฺตีติ ทีเปติฯ **หิสโทฺท** วิตฺถารโชตโกฯ ปริวาเรเยว วุตฺตานีติ สมฺพโนฺธฯ **วณฺณาวโณฺณ**ติ สุกฺกวิสฏฺฐิฯ **ธนมนุปฺปาทาน**นฺติ สญฺจริตฺตํ ฯ **''อิมินา ปริยาเยนา''**ติ อิ มินา เลเสน สมีปูปจาเรนาติ อโตฺถฯ **เอเตนุปาเยนา**ติ ''หตฺถคฺคหณํ สาทิเยยฺยา''ติปเท วุตฺ ตอุปาเยนฯ **สพฺพปเทสู**ติ สเพฺพสุ ''สงฺฆาฏิกณฺณคฺคหณํ สาทิเยยฺยา''ติอาทีสุ ปเทสุฯ **อปิ จา**ติ เอกํเสน, วิเสสํ วกฺขามีติ อธิปฺปาโยฯ ''เอวํนามกํ ฐาน''นฺติ อิมินา ''อิตฺถํนามํ อิมสฺส ฐานสฺสา''ติ วจนตฺถํ ทีเปติฯ

๖๗๖. **เอกนฺตริกาย วา**ติ เอตฺถ วาสเทฺทน ทฺวนฺตริกาทีนิปิ สงฺคยฺหนฺติฯ **เยน เตนา**ติ เยน วา เตน วาฯ ทฺวิติจตุปฺปญฺจฉวตฺถูนิ เปยฺยาลวเสน วา วาสเทฺทน วา คเหตพฺพานิฯ **อปิ จา**ติ กิญฺจ ภิโยฺย, วตฺตพฺพวิเสสํ วกฺขามีติ อธิปฺปาโยฯ **เอตฺถา**ติ ''อาปตฺติโย เทเสตฺวา''ติ วจเนฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **วุตฺต**นฺติ ปริวาเร วุตฺตํฯ **ตตฺรา**ติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ เทสิตา อาปตฺติ คณนูปิ กาติ โยชนาฯ **เอกํ** วตฺถุํ อาปนฺนา **ยา** ภิกฺขุนีติ โยชนาฯ **ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา**ติ ''อิมญฺจ วตฺถุํ,

อญฺญมฺปิ จ วตฺถุํ นาปชฺชิสฺสามี’’ติ ธุรนิเกฺขปํ กตฺวาฯ ยา ปน สอุสฺสาหาว เทเสตีติ โยชนา ติฯ จตุตฺถํฯ

สาธารณาติ ภิกฺขุนีหิ สาธารณาฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย’’ติอาทิวจเนฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุนิวิภงฺเค ปาราชิกกณฺฑวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๒. สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ

๑. ปฐมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ปาราชิกานนฺตรสฺสาติ ปาราชิกานํ อนนฺตเร ฐปิตสฺส, สงฺคีตสฺส วา, สงฺฆาทิเสสกณฺฑสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ **อยํ** อีทิสา **อนุตฺตานตฺถวณฺณนา** อนุตฺตานานํ ปทานํ อตฺถสฺส วณฺณนา **ทานิ** อิมสฺมึกาเล ภวิสฺสตีติ โยชนาฯ

๖๗๘. ปฐเม อุทกํ วสิตํ อจฺฉาทนํ อเนน กตนฺติ **อุโทสิโต**ติ วจนตฺถํ ภณฺฑสาลา อุโทสิตํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุโทสิตนฺติ ภณฺฑสาลา’’ติฯ เอตฺถ หิ **อุท**สโทฺท อุทกปริยาโยฯ สํโยโค น โยทฺธตฺตเยวฯ **ภณฺฑสาลา**ติ ยานาทีนํ ภณฺฑานํ ฐปนสาลาฯ **อจฺจาวทถา**ติ เอตฺถ อตีตฺยูปสโคฺค อติกฺกมนโตฺถ, อาตฺยูปสโคฺค ธาตฺวตฺถานุวตฺตโกติ อาห ‘‘อติกฺกมิตฺวา วทถา’’ติฯ

๖๗๙. อุสฺสยวเสน วทนํ **อุสฺสยวาโท,** โสเยว **อุสฺสยวาทิกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุสฺสยวาทิกา’’ติอาทิฯ ‘‘มานุสฺสยวเสน โกธุสฺสยวเสนา’’ติ อิมินา อุสฺสยเภทํ ทเสฺสติฯ **สา**ติ อุสฺสยวาทิกาฯ **อตฺถโต**ติ สรูปโตฯ **เอตฺถา**ติ ปทภาชเนฯ อฑฺฑนํ อภิยุญฺชนํ **อโฑฺฑ**ติ กตฺวา ทฺวินฺนํ ชนานํ อโฑฺฑ โวหาริกานํ วินิจฺฉยการณํ โหติ, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘อโฑฺฑติ โวหาริกวินิจฺฉโย วุจฺจตี’’ติ, มุทฺธชตติยกฺขโรเยวฯ **ยนฺ**ติ อฑฺฑํฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ ฐาเนฯ ทฺวินฺนํ อฑฺฑการกานํ โวหารํ ชานนฺตีติ **โวหาริกา,** อกฺขทสฺสา, เตสํฯ **ทฺวีสุ ชเนสู**ติ อฑฺฑการเกสุ ชเนสุ ทฺวีสุฯ **โย โกจี**ติ อฑฺฑการโก วา อโญฺญ วา โย โกจิฯ

เอตฺถาติ ‘‘เอกสฺส อาโรเจตี’’ติอาทิวจเนฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยํกิญฺจิ ฐานํ อาคเตปีติ สมฺพโนฺธฯ **อถา**ติ ปจฺฉาฯ **สา**ติ ภิกฺขุนีฯ **โส**ติ อุปาสโกฯ

‘‘กปฺปิยการเกนา’’ติปทํ ‘‘กถาเปตี’’ติปเท การิตกมฺมํฯ **ตตฺถา**ติ กปฺปิยการกอิตเรสุ ฯ โวหาริเกหิ กเตติ สมฺพโนฺธฯ **คติคต**นฺติ จิรกาลปตฺตํฯ **สุตปุพฺพ**นฺติ ปุเพฺพ สุตํฯ **อถา**ติ สุตปุพฺพตฺตา เอวฯ **เต**ติ โวหาริกา, เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

ปฐมนฺติ สมนุภาสนโต ปุพฺพํฯ **อาปตฺตี**ติ อาปชฺชนํฯ **เอตสฺสา**ติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ **อยํ หี**ติ อยํ เอว, วกฺขมาโน เอวาติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ปทภาชเนฯ **สห วตฺถุชฺฌาจารา**ติ วตฺถุชฺฌาจาเรน สห, วากฺยเมว, น สมาโสฯ **วตฺถุชฺฌาจารา**ติ กรณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เตน วุตฺตํ ‘‘สห วตฺถุชฺฌาจาเรนา’’ติฯ **ภิกฺขุนิ**นฺติ อาปตฺติมาปนฺนํ ภิกฺขุนึฯ **สงฺฆโต**ติ ภิกฺขุนิสงฺฆมฺหาฯ อนียสโทฺท เหตุกตฺตาภิธายโกติ อาห ‘‘นิสฺสาเรตีติ นิสฺสารณีโย’’ติฯ ภิกฺขุนิสงฺฆโต นิสฺสรติ, นิสฺสาริยติ วา อเนนาติ **นิสฺสารณีโย**ติ กรณโตฺถปิ ยุโตฺตเยวฯ **ตตฺ**

ถาติ ปทภาชเนฯ **ยนฺ**ติ สงฺฆาทิเสสํฯ **โส**ติ สงฺฆาทิเสโสฯ ปทภาชนสฺส อโตฺถ การโณปจาเรน ทฎฺฐโพฺพฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เกนจี**ติ ปุคฺคเลน, น นิสฺสารียตีติ สมฺพโนฺธฯ เตน ธเมฺมน กรณภูเตน, เหตุภูเตน วาฯ **โส**ติ ธโมฺมฯ

อฑฺฒการกมนุเสฺสหิ วุจฺจมานาติ โยชนาฯ **สย**นฺติ สามํฯ **ตโต**ติ คมนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ ภิกฺขุนิยา วา กตํ อาโรเจตูติ โยชนาฯ

ธมฺมิกนฺติ ธเมฺมน สภาเวน ยุตฺตํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ **ต**นฺติ อาการํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อโนทิสฺส อาจิกฺขตี’’ติ วจเนฯ

ธุตฺตาทโยติ อาทิสเทฺทน โจราทโย สงฺคณฺหาติฯ **สา**ติ อาจิกฺขนาฯ **ต**นฺติ อาจิกฺขนํฯ **เตส**นฺติ คามทารกาทีนํฯ **ทณฺฑ**นฺติ ธนทณฺฑํฯ **คีวา โหตี**ติ อิณํ โหติฯ อธิปฺปาเย สติปีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ อนาจารํ จรนฺตสฺสฯ

เกวลํ หีติ เกวลเมวฯ **ต**นฺติ รกฺขํฯ **การเก**ติ อนาจารสฺส การเกฯ **เตส**+?นฺติ การกานํฯ

เตสนฺติ หรนฺตานํฯ ‘‘อนตฺถกามตายา’’ติ อิมินา ภยาทินา วุเตฺต นตฺถิ โทโสติ ทเสฺสติฯ **หี**ติ ลทฺธโทสโชตโกฯ **อตฺตโน วจนกรํ…เป…. วตฺตุํ วฎฺฎตี**ติ อตฺตโน วจนํ อาทิยิสฺสตีติ วุเตฺต วจนํ อนาทิยิตฺวา ทเณฺฑ คหิเตปิ นตฺถิ โทโส ทณฺฑคหณสฺส ปฎิกฺขิตฺตตฺตาฯ **ทาสทาสีวาปิอาทีน**นฺติ อาทิสเทฺทน เขตฺตาทโย สงฺคยฺหนฺติฯ

วุตฺตนเยเนวาติ อตีตํ อารพฺภ อาจิกฺขเน วุตฺตนเยน เอวฯ ‘‘อายตึ อกรณตฺถายา’’ติ อิมินา อนาคตํ อารพฺภ โอทิสฺส อาจิกฺขนํ ทเสฺสติฯ ‘‘เกน เอวํ กต’’นฺติ ปุจฺฉาย อตีเต กตปุพฺพํ ปุจฺฉติฯ **สาปี**ติ ปิสโทฺท วุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

โวหาริกา ทเณฺฑนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ทเณฺฑนฺตี**ติ วธทเณฺฑน จ ธนทเณฺฑน จ อาณํ กโรนฺติฯ

โย จายนฺติ โย จ อยํฯ ภิกฺขุนีนํ โย อยํ นโย วุโตฺต, เอเสว นโย ภิกฺขูนมฺปิ นโยติ โยชนาฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ วุตฺตวจนเมว วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ภิกฺขุโนปิ หี’’ติอาทิฯ ‘‘ตถา’’ติอิมินา ‘‘โอทิสฺสา’’ติปทํ อติทิสติฯ **เต จา**ติ เต จ โวหาริกาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๖๘๒. ทุติเย วริตพฺพํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ **วรํ,** ตเมว ภณฺฑนฺติ **วรภณฺฑ**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มหคฺฆภณฺฑ’’นฺติฯ ‘‘มุตฺตา’’ติอาทินา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ

๖๘๓. อาปุโพฺพ โลกสโทฺท อภิมุขํ โลกนโตฺถ โหติ, อุปุโพฺพ อุทฺธํ โลกนโตฺถ, โอปุโพฺพ อโธ โลกนโตฺถ, วิปุโพฺพ อิโต จิโต จ วีติหรณโลกนโตฺถ, อปปุโพฺพ อาปุจฺฉนโตฺถฯ อิธ ปน อปปุพฺพตฺตา อาปุจฺฉนโตฺถติ อาห ‘‘อนาปุจฺฉิตฺวา’’ติฯ มลฺลคณ ภฎิปุตฺต คณาทิกนฺติอาทีสุ **มลฺลคโณ** นาม นารายนภตฺติโก คโณฯ **ภฎิปุตฺตคโณ** นาม กุมารภตฺติโก คโณฯ อาทิสเทฺทน อญฺญมฺปิ คามนิคเม อนุสาสิตุํ สมตฺถํ คณํ สงฺคณฺหาติฯ อถ วา **มลฺลคโณ**ติ มลฺลราชูนํ คโณฯ เต หิ คณํ กตฺวา กุสินารายํ รชฺชํ อนุสาสนฺติ, เต สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘มลฺลคโณ’’ติฯ **ภฎิปุตฺตคโณ**ติ ลิจฺฉวิคโณ ปริยายนฺตเรน วุโตฺตฯ ลิจฺฉวิราชูนญฺหิ ปุพฺพรา

ชาโน ภฎินามกสฺส ชฎิลสฺส ปุตฺตา โหนฺติ, เตสํ วํเส ปวตฺตา เอตรหิ ลิจฺฉวิราชาโนปิ ภฎิปุตฺตาติ วุจฺจนฺติฯ ชฎิโล ปน พาราณสิรโญฺญ ปุเตฺต นทิโสเตน วุยฺหมาเน นทิโต อุทฺธริตฺวา อตฺตโน อสฺสเม ปุตฺตํ กตฺวา ภรณตฺตา โปสนตฺตา **ภฎี**ติ วุจฺจติ, ตสฺส ปุตฺตตฺตา ลิจฺฉวิคโณ **ภฎิปุโตฺต**ติ วุจฺจติฯ เตปิ คณํ กตฺวา เวสาลิยํ รชฺชํ อนุสาสนฺติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ภฎิปุตฺตคโณ’’ติฯ **ธมฺมคโณ** นาม สาสนธมฺมภตฺติโก คโณฯ **คนฺธิกเสณี**ติ คนฺธการานํ สมชาติกานํ สิปฺปิกานํ คโณฯ **ทุสฺสิกเสณี**ติ ทุสฺสการานํ สมชาติกานํ เปสการานํ คโณฯ อาทิสเทฺทน ตจฺฉกเสณิรชกเสณิอาทโย สงฺคยฺหนฺติฯ **ยตฺถ ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ยสฺมิํ ฐาเนฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เต เอวา**ติ คณาทโย เอวฯ ปุน **เต**ติ คณาทโยฯ **อิทนฺ**ติ ‘‘คณํ วา’’ติอาทิวจนํฯ **เอตฺถา**ติ ราชาทีสุฯ สงฺฆาปุจฺฉนเมว ปธานการณนฺติ อาห ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ อาปุจฺฉิตโพฺพวา’’ติฯ **กปฺปคติก**นฺติ กปฺปํ คจฺฉตีติ กปฺปคตา, สา เอว กปฺปคติกา, ตํฯ

เกนจิ กรณีเยน ขณฺฑสีมํ อคนฺตฺวา เกนจิ กรณีเยน ภิกฺขุนีสุ ปกฺกนฺตาสูติ โยชนาฯ **นิสฺสิตกปริสายา**ติ อเนฺตวาสิกปริสายฯ **วุฎฺฐาเปนฺติยา**ติ อุปสมฺปาเทนฺติยาติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๖๙๒. ตติเย ทุติเยน ปาเทน อติกฺกนฺตมเตฺตติ สมฺพโนฺธฯ ปริเกฺขปารหฎฺฐานํ นาม ฆรูปจารโต ปฐมเลฑฺฑุปาโตฯ สเงฺขปโต วุตฺตมตฺถํ วิตฺถารโต ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อปิ เจตฺถา**’’ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ **อุปจาเร วา**ติ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปารหฎฺฐาเน วาฯ **ตโต**ติ คามนฺตรโต, ขณฺฑปากาเรน วา วติฉิเทฺทน วา ปวิสิตฺวนฺติ สมฺพโนฺธฯ

สมฺพทฺธา วติ เอเตสนฺติ **สมฺพทฺธวติกา,** เทฺว คามาฯ **วิหาร**นฺติ ภิกฺขุนิวิหารํฯ **ตโต ปน คามโต**ติ ตโต อิตรคามโต ปน, นิกฺขนฺตาย ภิกฺขุนิยา ฐาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุสฺสารณา วา**ติ มนุสฺสานํ อุสฺสารณา วาฯ

ชนาติ คามโภชกา ชนาฯ **เอกํ คาม**นฺติ ยํกิญฺจิ อิจฺฉิตํ เอกํ คามํฯ **ตโต**ติ คามโตฯ ‘‘กสฺมา’’ติ อิมาย ปุจฺฉาย ‘‘วิหรโต เอกํ คามํ คนฺตุํ วฎฺฎตี’’ติ วจนสฺส การณํ ปุจฺฉติฯ ‘‘วิหารสฺส จตุคามสาธารณตฺตา’’ติอิมินา วิสชฺชเนน ตํ ปุจฺฉํ วิสเชฺชติฯ

ยตฺถาติ ยสฺสํ นทิยํฯ อุตฺตรนฺติยา เอกทฺวงฺคุลมตฺตมฺปิ อนฺตรวาสโก เตมิยติ, สา นที นามาติ โยชนาฯ ยถา นิวสิยมานาย ติมณฺฑลปฎิจฺฉาทนํ โหติ, เอวํ นิวตฺถายาติ โยชนา ฯ ภิกฺขุนิยา อุตฺตรนฺติยา อนฺตรวาสโกติ สมฺพโนฺธฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยสฺมิํ กิสฺมิํจิ ฐาเนฯ ‘‘เสตุนา คจฺฉติ, อนาปตฺตี’’ติอิมินา ปทสา อุตฺตรนฺติยา เอว อาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ **อุตฺตรณกาเล**ติ นทิโต อุตฺตรณกาเลฯ **อากาสคมน**นฺติ อิทฺธิยา คมนํฯ อาทิสเทฺทน หตฺถิปิฎฺฐิอาทโย สงฺคณฺหาติฯ **อกฺกมนฺติยา**ติ อติกฺกมนฺติยาฯ **เอตฺถา**ติ ทุวีสุ ตีสุ ภิกฺขุนีสุฯ **โอริมตีรเมวา**ติ อปารตีรเมวฯ **ตเมว ตีร**นฺติ โอริมตีรเมวฯ **ปจฺจุตฺตรตี**ติ ปฎินิวตฺติตฺวา อุตฺตรติฯ

กุรุมานา ภิกฺขุนี กโรตีติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุนิยา อชานนฺติยา เอว จาติ สมฺพโนฺธ, อนาทเร เจตํ สามิวจนํฯ **อถ ปนา**ติ อถสเทฺท ยทิปริยาโย, กิริยาปเทน โยเชตโพฺพฯ อถ อจฺฉติ, อถ น โอตรตีติ อโตฺถฯ **อจฺฉตี**ติ วสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อิธา**ติ ‘‘เอกา วา รตฺติํ วิปฺปวเสยฺยา’’ติปเทฯ

เอวํ วุตฺตลกฺขณเมวาติ เอวํ อภิธมฺมปริยาเยน วุตฺตลกฺขณเมวฯ **ตํ ปเนต**นฺติ ตํ ปน อรญฺญํฯ **เตเนวา**ติ อาปนฺนเหตุนา เอวฯ **อฎฺฐกถาย**นฺติ มหาอฎฺฐกถายํฯ ภิกฺขุนีสุ ปวิสนฺตีสูติ สมฺพนฺโธ, นิทฺธารณเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **เอตฺถา**ติ ทสฺสนูปจารสวนูปจาเรสุฯ ยตฺถ โอกาเส ฐิตํ ทุติยิกา ปสฺสติ, โส โอกาโส **ทสฺสนูปจาโร นามา**ติ โยชนาฯ **สาณิปาการนฺตริกาปี**ติ สาณิปาการเรน พฺยวหิกาปิฯ ยตฺถ โอกาเส ฐิตา…เป.… สทฺทํ สุณาติ, โส โอกาโส **สวนูปจาโร** นามาติ โยชนาฯ **มคฺคมูฬฺหสเทฺทนา**ติ มเคฺค มูฬฺหานํ สเทฺทนฯ **ธมฺมสฺสวนาโรจนสเทฺทนา**ติ ธมฺมสฺสวนตฺถาย อาโรจนานํ สเทฺทนฯ มคฺคมูฬฺหสเทฺทน สทฺทายนฺติยา สทฺทํ สุณาติ วิย จ ธมฺมสฺสวนาโรจนสเทฺทน สทฺทายนฺติยา สทฺทํ สุณาติ วิย จ ‘‘อเยฺย’’ติ สทฺทายนฺติยา สทฺทํ สุณาตีติ โยชนาฯ **สทฺทายนฺติยา**ติ สทฺทํ กโรนฺติยาฯ นามธาตุ เหสาฯ **เอวรูเป**ติ ‘‘มคฺคมูฬฺหสเทฺทน วิยา’’ติอาทินา วุเตฺต เอวรูเปฯ

ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตา วาติ ติตฺถีนํ วาสฎฺฐานํ สงฺกนฺตา วาฯ อิมินา **‘‘ปกฺขสงฺกนฺตา’’**ติ เอตฺถ ปกฺขสทฺทสฺส ปฎิปกฺขวาจกตฺตา เตน สาสนปฎิปกฺขา ติตฺถิยา เอว คเหตพฺพาติ ทเสฺสติฯ **ติตฺถิยา** หิ สาสนสฺส ปฎิปกฺขา โหนฺตีติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๖๙๔. จตุเตฺถ ปาทสฺส ฐปนกํ ปีฐํ **ปาทปีฐํ**ฯ ปาทสฺส ฐปนกา กถลิกา **ปาทกถลิกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาทปีฐํ นามา’’ติอาทิฯ **อนญฺญาย**าติ เอตฺถ ยกาโร ตฺวาปจฺจยสฺส การิโยติ อาห ‘‘อชานิตฺวา’’ติฯ **เนตฺถารวเตฺต**ติ อุเกฺขปนียกมฺมโต นิตฺถรณการเณ วเตฺตฯ ‘‘วตฺตมาน’’นฺติอิมินา ‘‘วตฺตนฺติ’’นฺติ เอตฺถ อนฺตปจฺจยํ นเยน ทเสฺสตีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๐๑. ปญฺจเม **‘‘เอกโต อวสฺสุเต’’**ติ เอตฺถ เหฎฺฐา วุตฺตนเยน ‘‘เอกโต’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ภิกฺขุนิยา เอว คเหตพฺพภาวญฺจ โตปจฺจยสฺส ฉฎฺฐฺยเตฺถ ปวตฺตภาวญฺจ อวสฺสุภปเท ภาวตฺถญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาโว ทฎฺฐโพฺพ’’ติฯ **เอตนฺ**ติ ‘‘ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาโว’’ติ วจนํฯ **ตนฺ**ติ อวจนํฯ **ปาฬิยา**ติ อิมาย สิกฺขาปทปาฬิยาติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฎฺฐสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๐๕. ฉเฎฺฐ **ยโต ตฺวน**ฺติ เอตฺถ การณเตฺถ โตปจฺจโยติ อาห **‘‘ยสฺมา’’**ติฯ **กสฺสา โหนฺตี**ติ อุโยฺยชิกาอุโยฺยชิตาสุ กสฺสา ภิกฺขุนิยา โหนฺตีติ โยชนาฯ **น เทตี**ติ อุโยฺยชิกา อุโยฺยชิตาย น เทติฯ **น ปฎิคฺคณฺหาตี**ติ อุโยฺยชิตา อุโยฺยชิกาย หตฺถโต น ปฎิคฺคณฺหาติฯ **ปฎิคฺคโห เตน น วิชฺชตี**ติ เตเนว การเณน อุโยฺยชิกาย หตฺถโต อุโยฺยชิตาย ปฎิคฺคโห น วิชฺชติฯ **อาปชฺชติ ครุกํ, น ลหุก**นฺติ เอวํ สเนฺตปิ อุโยฺยชิกา ครุกเมว สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ อาปชฺชติ, น ลหุกํฯ **ตญฺจา**ติ ตํ อาปชฺชนญฺจฯ **ปริโภคปจฺจยา**ติ อุโยฺยชิกาย ปริโภคสงฺขาตา การณาติ อยํ คาถายตฺโถฯ

อิตริสฺสา ปนาติ อุโยฺยชิตาย ปน ภิกฺขุนิยาฯ **ปฐมสิกฺขาปเท**ติ ปญฺจมสิกฺขาปเทฯ ปญฺจมสิกฺขาปทญฺหิ อิมินา สิกฺขาปเทน ยุคฬภาเวน สทิสตฺตา อิมํ อุปาทาย ปฐมนฺติ วุตฺตนฺติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สตฺตมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๐๙. สตฺตเม **ยาวตติยกปทโตฺถ**ติ ‘‘ยาวตติยก’’นฺติ อุจฺจาริตสฺส ปทสฺส อโตฺถ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฏฺฐมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๑๕. อฏฺฐเม **กิสฺมิํจิเทว อธิกรเณ**ติ นิทฺธารณียสฺส นิทฺธารณสมุทาเยน อวินาภาวโต อาห ‘‘จตุนฺน’’นฺติฯ กสฺมา ปน นิทฺธารณสมุทายนิทฺธารณียภาเวน วุตฺตํ, นนุ ปทภาชเน จตฺตาริปิ อธิกรณานิ วุตฺตานีติ อาห ‘‘ปทภาชเน ปนา’’ติอาทีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นวมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๒๓. นวเม **สํสฏฺฐ**สโทฺท มิสฺสปริยาโยติ อาห ‘‘มิสฺสีภูตา’’ติฯ ‘‘อนนุโลเมนา’’ติอิมินา **‘‘อนนุโลมิเกนา’’**ติ เอตฺถ อิกสโทฺท สฺวโตฺถติ ทเสฺสติฯ โกฏฺฏนญฺจ ปจนญฺจ คนฺธปิสนญฺจ มาลาคนฺถนญฺจฯ อาทิสเทฺทน อเญฺญปิ อนนุโลมิเก กายิเก สงฺคณฺหาติฯ สาสนาหรณญฺจ ปฏิสาสนหรณญฺจ สญฺจริตฺตญฺจฯ อาทิสเทฺทน อเญฺญปิ อนนุโลมิเก วาจสิเก สงฺคณฺหาติฯ **เอตาส**นฺติ ภิกฺขุนีนํฯ **สิโลโก**ติ ยโสติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทํ

๗๒๗. ทสเม **เอวาจารา**ติ เอตฺถ นิคฺคหิตโลปวเสน สนฺธีติ อาห ‘‘เอวํอาจารา’’ติฯ ‘‘ยาทิโส’’ติอาทินา เอวํสทฺทสฺส นิทสฺสนาทีสุ (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๑๑๘๖ คาถายํ) เอกาทสสุ อเตฺถสุ อุปมตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ ‘‘เอวํสทฺทา เอวํสิโลกา’’ติ สเพฺพสุ ปเทสุฯ **อุญฺญายา**ติ เอตฺถ โอการวิปรีโต อุกาโรติ อาห ‘‘อวญฺญายา’’ติฯ ‘‘นีจํ กตฺวา ชานนายา’’ติ อิมินา อวสโทฺท นีจโตฺถ, ญาธาตุ อวโพธนโตฺถติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปริภวญฺญายา’’ติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลปวเสน **‘‘ปริภเวนา’’**ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ปริภวิตฺวา ชานเนนา’’ติฯ **อกฺขนฺติยา**ติ เอตฺถ สหนขนฺติเยวาธิเปฺปตา, เนว อนุโลมขนฺติ, น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อสหนตายา’’ติฯ **เวภสฺสิยา**ติ เอตฺถ วิเสเสน ภาเสติ โอภาเสตีติ วิภาโส อานุภาโว, วิภาโส อิมสฺส สงฺฆสฺส อตฺถีติ วิภโสฺส สโงฺฆ, พหุวเตฺถ จ อติสยเตฺถ จ สปจฺจโย โหติฯ กสฺมา? มนฺตุปจฺจยตฺถตฺตา ‘‘โลมโส’’ติอาทีสุ (ชา. ๑.๑๔.๕๗) วิย, พหุอานุภาโว อติสยอานุภาโว สโงฺฆติ วุตฺตํ โหติ, สํโยคปรตฺตา อาการสฺส รโสฺสฯ วิภสฺสสฺส ภาโว เวภสฺสิยํ, พหุอานุภาโว อติสยอานุภาโวเยวฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘พลวภสฺสภาเวนา’’ติฯ ตตฺถ พลวอิติ ปเทน มนฺตุอเตฺถ ปวตฺตสฺส สปฺปจฺจยสฺส พหฺวตฺถญฺจ อติสยตฺถญฺจ ทเสฺสติ, ภาวอิติ ปเทน ณิยปจฺจยสฺส ภาวตฺถํ, เอนอิติ ปเทน นิสฺสกฺกวจนสฺส กรณเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสติฯ ตเมวตฺถมาวิกโรโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน พลวปฺปกาสเนนา’’ติฯ ตตฺถ **อตฺตโน**ติ อตฺตสงฺขาตสฺส สงฺฆสฺสฯ **พลวปฺปกาสเนนา**ติ พหุอานุภาวปฺปกาสเนน, อติสยอานุภาวปฺปกาสเนน วาฯ พลวปฺปกาสนํ นาม อตฺถโต ปเรสํ สมุตฺราสนเมวาติ อาห ‘‘สมุตฺราสเนนาติ อโตฺถ’’ติฯ **ทุพฺพลภาเวนา**ติ เอตฺถ ภาวอิติปเทน ณฺยปจฺจยสฺส ภาวตฺถํ, เอนอิติปเทน นิสฺสกฺกวจนสฺส กรณตฺถํ ทเสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สพฺพตฺถา**ติ ‘‘อุญฺญายา’’ติอาทีสุ สเพฺพสุ ปเทสุฯ จสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐติ อาห ‘‘เอวํ สมุจฺจยโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติฯ **วิวิจฺจถา**ติ เอตฺถ วีตฺยูปสโคฺค วินาสทฺทโตฺถ, วิจธาตุ สตฺตโตฺถติ อาห ‘‘วินา โหถา’’ติฯ ทสมํฯ

อนนฺตรา ปกฺขิปิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ มหาวิภงฺคโต อาหริตานิ อิมานิ ตีณิ สิกฺขาปทานีติ โยชนาฯ นว ปฐมาปตฺติกา เวทิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ สเพฺพปิ ธมฺมาติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ

‘‘อุทฺทิฏฺฐา โข’’ติอาทิปาเฐฯ **ตํ ปนา**ติ ปกฺขมานตฺตํ ปนาติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุนิวิภงฺค

สตฺตรสกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๓. นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ

๑. ปฐมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ตึส นิสฺสคฺคิยา เย ธมฺมา ภิกฺขุนีนํ ภควตา ปกาสิตา, เตสํ ธมฺมานํ **ทานิ** อิมสฺมึ กาเล อยํ สํวณฺณนากฺกโม ภวตีติ โยชนาฯ

๗๓๓. ปฐเม **อามตฺติกาปณ**นฺติ เอตฺถ อามตฺตสโทฺท ภาชนปริยาโยติ อาห ‘‘ภาชนานี’’ติฯ ภาชนานิ หิ อมนฺติ ปริภุญฺชิตพฺพภาวํ คจฺฉนฺตีติ **‘‘อมตฺตานี’’**ติ วุจฺจนฺติฯ อมตฺตานิ วิกฺกิณนฺตีติ **‘‘อามตฺติกา’’**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘ตานี’’**ติอาทิฯ **เตส**นฺติ อามตฺติกานํฯ **ตํ วา**ติ อามตฺติกาปณํ วาฯ

๗๓๔. ‘‘สนฺนิธิ’’นฺติ อิมินา สํนิปุโพฺพ ธิสโทฺท อุจินนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **หิ**สโทฺท วิเสสโชตโกฯ **ตตฺถา**ติ มหาวิภเงฺคฯ **อิธา**ติ ภิกฺขุนิวิภเงฺคฯ

อิทมฺปีติ อิทํ สิกฺขาปทมฺปิฯ ปิสโทฺท มหาวิภงฺคสิกฺขาปทํ อเปกฺขตีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๓๘. ทุติเย อหตโจฬานมฺปิ เสทมลาทิกิลิเนฺน วิรูปตฺตา ‘‘ชิณฺณโจฬา’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘อปิ อยฺยาหี’’ติอิมินา ‘‘อป อยฺยาหี’’ติปทวิภาคํ นิวเตฺตติฯ

๗๔๐. สพฺพมฺปิ เอตํ จีวรนฺติ โยชนาฯ **เอวํ ปฏิลทฺธ**นฺติ เอวํ นิสฺสชฺชิตฺวา ลทฺธํฯ **ยถาทาเนเยวา**ติ ยถา ทายเกหิ ทินฺนํ, ตสฺมึ ทาเนเยว อุปเนตพฺพํ, อกาลจีวเรเยว ปกฺขิปิตพฺพนฺติ อโตฺถติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๔๓. ตติเย **หนฺท**สโทฺท ววสฺสคฺคเตฺถ นิปาโตติ อาห ‘‘หนฺทาติ คณฺหา’’ติฯ พหูนิ นิสฺสคฺคิยานีติ สมฺพโนฺธฯ **สํหริตฺวา**ติ วิสุํ วิสุํ สงฺฆริตฺวาติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๔๘. จตุเตฺถ กิณาติ อเนนาติ **กย**นฺติ วจนเตฺถน มูลํ กยํ นามาติ อาห ‘‘มูเลนา’’ติฯ **สา**ติ ถุลฺลนนฺทา, อาห กิราติ สมฺพโนฺธฯ ญาธาตุยา อวโพธนโตฺถ อญฺญมฺปิ **ญา**ธาตุยา ยาจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยาจิตฺวา วา’’ติฯ

๗๕๒. **ยนฺ**ติ สพฺพิเตลาทิฯ **ตเณฺญวา**ติ สพฺพิเตลาทิเมวฯ **ยมกนฺ**ติ สพฺพิํ สห เตเลน ยุคฬํ กตฺวาฯ **เวเชฺชนา**ติ ภิสเกฺกนฯ โส หิ อายุเพฺพทสงฺขาตํ วิชฺชํ ชานาตีติ **เวโชฺช**ติ จ โรคญฺจ ตสฺส นิทานญฺจ เภสชฺชญฺจ วิทติ ชานาตีติปิ **เวโชฺช**ติ จ วุจฺจติฯ **ตโต**ติ เวเชฺชน วุตฺตการณาฯ **กหาปณสฺสา**ติ กหาปเณน, อาภตนฺติ สมฺพโนฺธติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๕๓. ปญฺจเม **สา**ติ สิกฺขมานาฯ **อยนฺ**ติ สิกฺขมานาฯ **อทฺธา**ติ เอกํเสนฯ **"เจตาเปตฺวา"**ติ เอตฺถ จิติสโทฺท ชานนโตฺถติ อาห ''ชานาเปตฺวา''ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฏฺฐนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๕๘. ฉเฏฺฐ ฉนฺทํ อุปฺปาเทตฺวา คหิตํ **ฉนฺทกนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ฉนฺทก''นฺติอาทิฯ **ธมฺมกิจฺจนฺ**ติ ปุญฺญกรณียํฯ **ธมฺม**สโทฺท เหตฺถ ปุญฺญวาจโกฯ **ยนฺ**ติ วตฺถุํฯ **ปเรสนฺ**ติ อตฺตนา อเญฺญสํฯ **"เอต"**นฺติ ''ฉนฺทก''นฺติ เอตํ นามํฯ ''อญฺญสฺสตฺถาย ทิเนฺนนา''ติอิมินา อญฺญสฺส อโตฺถ **อญฺญทโตฺถ,** ทกาโร ปทสนฺธิกโร, ตทตฺถาย ทิโนฺน **อญฺญทตฺถิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อญฺญํ อุทฺทิสิตฺวา ทิเนฺนนา''ติอิมินา อญฺญํ อุทฺทิสิตฺวา ทินฺนํ **อญฺญุทฺทิสิกนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''สงฺฆสฺส ปริจฺจเตฺตนา''ติ อิมินา สงฺฆสฺส ปริจฺจโตฺต **สงฺฆิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๗๖๒. **ยทตฺถายา**ติ เยสํ จีวราทีนํ อตฺถายฯ ยสเทฺทน สมาสภาวโต ปุเพฺพ นิคฺคหิตาคโม โหติฯ **ตนฺ**ติ จีวราทิกํฯ **ตุเมฺหหี**ติ ทายเก สนฺธาย วุตฺตํฯ **อุปทฺทเวสู**ติ ทุพฺภิกฺขาทิอุปสเคฺคสุฯ **ยํ วา ตํ วา**ติ จีวรํ วา อเญฺญ วา ปิณฺฑปาตาทิเกติ ยํ วา ตํ วาติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สตฺตมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๖๔. สตฺตเม **สญฺญาจิเกนา**ติ เอตฺถ สํสทฺทสฺส สยมเตฺถ ปวตฺติภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''สยํ ยาจิตเกนา''ติฯ **เอตเทวา**ติ ''สญฺญาจิเกนา''ติ ปทเมวฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเทติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฏฺฐมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๖๙. อฏฺฐเม **คณสฺสา**ติ ภิกฺขุนิคณสฺสฯ อิมินา **"มหาชนิเกนา"**ติ เอตฺถ ภิกฺขุนิคโณว มหาชโนติ อธิเปฺปโตติ ทีเปตีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นวมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๗๔. นวเม **อิโต**ติ อิมสฺมา อฏฺฐมสิกฺขาปทโตฯ **อธิกตรนฺ**ติ อติเรกตรนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๗๘. ทสเม ''วินสฺสตี''ติอิมินา **"อุนฺทฺริยตี"**ติ เอตฺถ อุทิธาตุยา นสฺสนตฺถํ ทเสฺสติ ธาตูนมเนกตฺถตฺตาฯ **ปริปตตี**ติ ปริคลิตฺวา ปตติฯ อิมินา นสฺสนาการํ ทเสฺสติฯ **เอตฺตกเมวา**ติ เอตํ ปริมาณํ ทฺวิปทเมวาติฯ ทสมํฯ

๑๑. เอกาทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๘๔. เอกาทสเม **ครุปาวุรณํ** นาม สีตกาเล ปาวุรณวตฺถนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สีตกาเล ปาวุรณ’’นฺติฯ สีตกาเล หิ มนุสฺสา ถูลปาวุรณํ ปารุปนฺติฯ ‘‘จตุกฺกํสปรม’’นฺติ เอตฺถ **กํส**สโทฺท ภุญฺชนปเตฺต จ สุวณฺณาทิโลหวิเสเส จ จตุกหาปเณ จาติ ตีสุ อเตฺถสุ ทิสฺสติ, อิธ ปน จตุกหาปเณ วตฺตตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กํโส นาม จตุกฺกหาปณิโก โหตี’’ติฯ จตุกฺกํสสงฺขาตํ ปรมํ อิมสฺสาติ **จตุกฺกํสปรมํ,** โสฬสกหาปณคฺฆนกํ ปาวุรณนฺติ อโตฺถติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทฺวาทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทํ

๗๘๙. ทฺวาทสเม **ลหุปาวุรณํ** นาม อุณฺหกาเล ปาวุรณวตฺถนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุณฺหกาเล ปาวุรณ’’นฺติฯ อุณฺหกาเล หิ มนุสฺสา สุขุมปาวุรณํ ปารุปนฺตีติฯ ทฺวาทสมํฯ

นิสฺสคฺคิยานํ ตึสภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มหาวิภเงฺค’’ติอาทิฯ จีวรวคฺคโต อปเนตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญทตฺถิกานี**ติ อญฺญทตฺถิกปเทน วุตฺตานิ สิกฺขาปทานิฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **เอกโตปญฺญตฺตานี**ติ เอกเสฺสว ปญฺญตฺตานิ, **อุภโตปญฺญตฺตานี**ติ อุภเยสํ ปญฺญตฺตานิฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อุทฺทิฎฺฐา โข’’ติอาทิวจเนติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุนิวิภเงฺค

ตึสกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๔. ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. ลสุณวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ตึสกานนฺตรํ ตึสกานํ อนนฺตเร กาเล **ฉสฎฺฐิสตสงฺคหา** ฉอุตฺตรสฎฺฐิอธิกสเตหิ สิกฺขาปเทหิ สงฺคหิตา เย ธมฺมา สงฺคีติกาเรหิ สงฺคีตา, **ทานิ** อิมสฺมิํ กาเล เตสมฺปิ ธมฺมานํ อยํ วณฺณนา โหตีติ โยชนาฯ

๗๙๓. **ตตฺถา**ติ เตสุ ฉสฎฺฐิสตสงฺคเหสุ สิกฺขาปเทสุ, ปฐมสิกฺขาปเทติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เทฺว ตโย’’ติ เอตฺถ วาสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐติ อาห ‘‘เทฺว วา ตโย วา’’ติฯ **โผฎฺลเก**ติ กเนฺท, มิเญฺช วาฯ **เอต**นฺติ ‘‘คณฺฑิเก’’ติ เอตํ นามํฯ ‘‘ปมาณ’’นฺติอิมินา **มตฺต**สโทฺท ปมาณโตฺถว, น อปฺปโตฺถ, นาปิ อวธารณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ลสุณ**นฺติ เสตวณฺณมูลํ มหากนฺทํฯ มหากโนฺท หิ พฺยญฺชนสมฺปากาทีสุ อามคนฺธานํ อภิภวนตฺตา ลสียติ กนฺตียตีติ **ลสุณ**นฺติ วุจฺจติฯ

สุวณฺณหํสโยนินฺติ สุวณฺณมเยน ปเตฺตน ยุตฺตํ หํสโยนิํฯ **ชาติสฺสโร**ติ ชาติํ ภวํ สรติ ชานาตีติ ชาติสฺสโรฯ **อถา**ติ ชาติสฺสรสฺส นิปฺผนฺนตฺตาฯ นิปฺผนฺนโตฺถ หิ อถสโทฺทฯ **ปุพฺพสิเนเหนา**ติ ปุเพฺพ มนุสฺสภเว ภาวิเตน สิเนเหนฯ **ตาส**นฺติ ปชาปติยา จ ติสฺสนฺนํ ธีตรานญฺจฯ **ตํ ปนา**ติ ปตฺตํ ปนฯ

๗๙๕. **มคเธสู**ติ มคธรเฏฺฐ ฐิเตสุ ชนปเทสุฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อิธา**ติ ‘‘ลสุณํ ขาเทยฺยา’’ติปเทฯ **ตมฺปี**ติ มาคธกมฺปิฯ **คณฺฑิกลสุณเมวา**ติ คโณฺฑ โผโฏ เอตสฺสตฺถีติ คณฺฑิกํฯ คณฺฑสโทฺท หิ โผฏปริยาโย, พหุเตฺถ อิกปจฺจโยฯ พหุคณฺฑิกลสุณนฺติ หิ วุตฺตํ โหติฯ คณฺฑสโทฺท หิ โผเฏ จ กโปเล จาติ ทฺวีสุ อเตฺถสุ วตฺตติ, อิธ ปน โผเฏ วตฺตตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ โปตฺถเกสุ ปน โอฏฺฐเชน จตุตฺถกฺขเรน ปาโฐ อตฺถิ, โส วีมํสิตฺวา คเหตโพฺพฯ พหูสุ หิ ปุพฺพโปตฺถเกสุ กณฺฐโช ตติยกฺขโร จ โอฏฺฐโช จตุตฺถกฺขโร จาติ เทฺว อกฺขรา อญฺญมญฺญํ ปริวตฺติตฺวา ติฏฺฐนฺติฯ **น เอกทฺวิติมิญฺชก**นฺติ เอกมิโญฺช ปลณฺฑุโก น โหติ, ทฺวิมิโญฺช ภญฺชนโก น โหติ, ติมิโญฺช หริตโก น โหตีติ อโตฺถฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺขาทิตฺวา**ติ ทเนฺตหิ จุณฺณวิจุณฺณํ กตฺวาฯ

๗๙๗. **ปลณฺฑุโก**ติ สุกนฺทโก เอโก ลสุณวิเสโสฯ **ภญฺชนกา**ทีนิ โลกสเงฺกโตปเทสโต ทฏฺฐพฺพานิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตสฺสา**ติ จาปลสุณสฺสฯ **สภาเวเนวา**ติ สูปสมฺปากาทิํ วินา อตฺตโน สภาวโต เอวฯ **ต**นฺติ มาคธกํ, ปกฺขิปิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ยเตฺถ กเตฺถจี**ติ เยสุ เกสุจีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๗๙๙. ทุติเย สํทสฺสนํ พาธติ นิเสเธติ อสฺมิํ ฐาเนติ **สมฺพาธ**นฺติ วจนเตฺถน ปฏิจฺฉโนฺนกาโส สมฺพาโธ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฏิจฺฉโนฺนกาเส’’ติฯ **อุโภ อุปกจฺฉกา**ติ เทฺว พาหุมูลาฯ เต หิ อุปริ ยํกิญฺจิ วตฺถุํ กจติ พนฺธติ เอเตฺถาติ **อุปกจฺฉกา**ติ วุจฺจนฺติฯ **มุตฺตกรณ**นฺติ ปสฺสาวมโคฺคฯ โส หิ มุตฺตํ กโรติ อเนนาติ มุตฺตกรณนฺติ วุจฺจติฯ โลโม กตฺตียติ ฉินฺทียติ อิมายาติ **กตฺตริ,** ตาย วา, สุฏฺฐุ ทพฺพํ โลมํ ฑํสตีติ **สณฺฑาโส,** โสเยว **สณฺฑาสโก,** เตน วา, ขุรติ โลมํ ฉินฺทตีติ **ขุโร,** เตน วา สํหราเปนฺติยาติ สมฺพโนฺธฯ **สํหราเปนฺติยา**ติ อปเนนฺติยาติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๘๐๓. ตติเย **มุตฺตกรณตลฆาตเน**ติ มุตฺตกรณสฺส ตลํ หนนํ ปหรณํ มุตฺตกรณตลฆาตนํ, ตสฺมิํ มุตฺตกรณตลฆาตเน นิมิตฺตภูเตฯ **ตาว มหนฺต**นฺติ อติวิย มหนฺตํฯ **เกสเรนาปี**ติ กิญฺชเกฺขนาปิฯ โส หิ เก ชเล สรติ ปวตฺตตีติ เกสโรติ วุจฺจติฯ

๘๐๕. **คณฺฑํ วา**ติ ปีฬกํ วาฯ **วณํ วา**ติ อรุํ วาติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๘๐๖. จตุเตฺถ รโญฺญ โอโรธา **ราโชโรธา,** ปุราเณ ราโชโรธา **ปุราณราโชโรธา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุราเณ’’ติอาทิฯ ‘‘คิหิภาเว’’ติ อิมินา ปุราเณติ เอเตฺถ ณปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **จิราจิร**นฺติ นิปาตปฏิรูปกํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘จิเรน จิเรนา’’ติฯ ‘‘สโกฺกถา’’ติ อิมินา กถํ ตุเมฺห ราคจิตฺตํ ปฏิหนิตฺวา อตฺตานํ **ธาเรถ** ธาเรตุํ สโกฺกถาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อนาโรจิเตปี**ติ ภูตโต อนาโรจิเตปิฯ

๘๐๗. **ชตุนา**ติ ลาขายฯ **ปฏฺฐทณฺฑเก**ติ ปฏฺฐภาเวน ฐาติ ปวตฺตตีติ **ปโฏฺฐ,** โสเยว ทโณฺฑ **ปฏฺฐทโณฺฑ,** ตสฺส ปเวสนํ ปฏฺฐทณฺฑกํ, ตสฺมิํ นิมิตฺตภูเตฯ **เอต**นฺติ ‘‘ชตุมฏฺฐเก’’ติ เอตํ วจนนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๘๑๐. ปญฺจเม **‘‘อติคมฺภีร’’**นฺติปทํ กิริยาวิเสสนนฺติ อาห ‘‘อติอโนฺต ปเวเสตฺวา’’ติฯ ‘‘อุทเกน โธวนํ กุรฺมานา’’ติ อิมินา **‘‘อุทกสุทฺธิก’’**นฺติปทสฺส อุทเกน สุทฺธิยา กรณนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๘๑๒. **ทฺวงฺคุลปพฺพปรม**นฺติ เอตฺถ เทฺว องฺคุลานิ จ เทฺว ปพฺพานิ จ ทฺวงฺคุลปพฺพํ, อุตฺตรปเท ปุพฺพปทโลโปฯ ทฺวงฺคุลปพฺพํ ปรมํ ปมาณํ เอตสฺส อุทกสุทฺธิกสฺสาติ ทฺวงฺคุลปพฺพปรมํฯ วิตฺถารโต ทฺวงฺคุลปรมํ, คมฺภีรโต ทฺวิปพฺพปรมนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เตนาห ‘‘วิตฺถารโต’’ติอาทิฯ องฺคุลํ ปเวเสนฺติยาติ สมฺพโนฺธฯ **หีติ** สจฺจํฯ ‘‘จตุนฺนํ วา’’ติ อิทํ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํ, ติณฺณมฺปิ ปพฺพํ น วฏฺฏติ, จตุนฺนํ ปน ปเควาติ อโตฺถติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทํ

๘๑๕. ฉเฏฺฐ ภตฺตสฺส วิสฺสชฺชนํ **ภตฺตวิสฺสโคฺค**ติ วุเตฺต ภตฺตกิจฺจนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภตฺตกิจฺจ’’นฺติฯ ปานียสเทฺทน ปานียถาลกํ คเหตพฺพํ , วิธูปนสเทฺทน พีชนี คเหตพฺพา, **อุป**สโทฺท สมีปโตฺถติ สพฺพํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอเกน หเตฺถนา’’ติอาทิฯ **‘‘อจฺจาวทตี’’**ติ ปทสฺส อติกฺกมิตฺวา วทนาการํ ทเสฺสติ ‘‘ปุเพฺพปี’’ติอาทินาฯ

๘๑๗. ‘‘สุทฺธอุทกํ วา โหตู’’ติอาทินา ‘‘ปานีเยนา’’ติ วจนํ อุปลกฺขณํ นามาติ ทเสฺสติฯ **ทธิมตฺถู**ติ ทธิมณฺฑํ ทธิโน สาโร, ทธิมฺหิ ปสโนฺนทกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **รโส**ติ มจฺฉรโส มํสรโสฯ ‘‘อนฺตมโส จีวรกโณฺณปี’’ติ อิมินา ‘‘วิธูปเนนา’’ติ วจนํ นิทสฺสนํ นามาติ ทเสฺสติฯ

๘๑๙. **เทตี**ติ สยํ เทติฯ **ทาเปตี**ติ อเญฺญน ทาเปติฯ **อุภยมฺปี**ติ ปานียวิธูปนทฺวยมฺปีติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทํ

๘๒๒. สตฺตเม ‘‘ปโยคทุกฺกฏํ นามา’’ติ อิมินา เหฏฺฐา วุเตฺตสุ อฏฺฐสุ ทุกฺกเฏสุ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏํ ทเสฺสติฯ น เกวลํ ปุพฺพปโยคทุกฺกฏํ เอตฺตกเมว, อถ โข อญฺญมฺปิ พหุ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตสฺมา’’ติอาทิฯ **สงฺฆฏฺฏเนสุปี**ติ วิโลฬเนสุปิฯ **ทเนฺตหิ สงฺขาทตี**ติ ทเนฺตหิ จุณฺณวิจุณฺณํ กโรติฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท, อญฺญาย ภิกฺขุนิยา การาเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อญฺญายา’’ติปทํ ‘‘วิญฺญาเปตฺวา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ **มาตรมฺปี**ติ เอตฺถ ปิสโทฺท อญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปเควาติ ทเสฺสติฯ **ตาย วา**ติ วิญฺญาปิตภิกฺขุนิยา วาฯ **ต**นฺติ อามกธญฺญํฯ **ต**นฺติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตวจนํฯ **ปุพฺพาปรวิรุทฺธ**นฺติ ปุพฺพาปรโต วิรุทฺธํฯ ‘‘อญฺญาย…เป.… ทุกฺกฏเมวา’’ติ ปุพฺพวจเน ทุกฺกฏเมว วุตฺตํ, ปุน ‘‘อญฺญาย…เป.… ทุกฺกฏ’’นฺติ จ ปจฺฉิมวจเน ปาจิตฺติยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ วุตฺตํ, ตสฺมา ปุพฺพาปรวิรุทฺธนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

๘๒๓. ลพฺภมานํ อามกธญฺญนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญํ วา ยํกิญฺจี**ติ มุคฺคมาสาทีหิ วา ลาพุกุมฺภณฺฑาทีหิ วา อญฺญํ ยํกิญฺจิ ติลาทิํ วาติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทํ

๘๒๔. อฏฺฐเม **นิพฺพิฏฺฐราชภโฏ**ติ เอตฺถ อุตฺตรปทสฺส ฉฏฺฐีสมาสญฺจ ปุพฺพปเทน พาหิรตฺถสมาสญฺจ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘นิพฺพิโฏฺฐ’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘รโญฺญ ภตี’’ติ อิมินา รโญฺญ ภโฏ **ราชภโฏ**ติ ฉฏฺฐีสมาสํ ทเสฺสติ, ‘‘เอเตนา’’ติ อิมินา พาหิรตฺถสมาสํฯ **นิพฺพิโฏฺฐ**ติ นิวิโฏฺฐ ปติฏฺฐาปิโตติ อโตฺถฯ **เกณี**ติ รโญฺญ ทาตพฺพสฺส อายเสฺสตมธิวจนํฯ **เอเตนา**ติ พฺราหฺมเณนฯ **ตโต**ติ ฐานนฺตรโตฯ ภฏสงฺขาตาย เกณิยา ปตฺถตฺตา การณตฺตา ฐานนฺตรํ **ภฏปถ**นฺติ อาห ‘‘ตํเยว ฐานนฺตร’’นฺติฯ

๘๒๖. **จตฺตาริปิ วตฺถูนี**ติ อุจฺจาราทีนิฯ **ปาเฏกฺก**นฺติ ปฏิวิสุํ เอเกกเมวฯ **อุจฺจารํ วา**ติ อาทีสุ วาสเทฺทน ทนฺตกฏฺฐาทโยปิ คเหตพฺพาติ อาห ‘‘ทนฺตกฏฺฐ…เป.… ปาจิตฺติยเมวา’’ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ อุจฺจาราทีสูติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทํ

๘๓๐. นวเม **โรปิมหริตฏฺฐาเน**ติ โรปิมฏฺฐาเน จ หริตฏฺฐาเน จฯ โรปิยตีติ อสฺมินฺติ โรปิยํ, ตํเยว **โรปิมํ** ยการสฺส มการํ กตฺวาฯ **เอตานี**ติ อุจฺจาราทีนิฯ **สเพฺพส**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํฯ **ยตฺถ ปนา**ติ ยสฺมิํ เขเตฺตติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๘๓๕. ทสเม **โสณฺฑา วา**ติ สุราโสณฺฑา วาฯ **โมโร**ติ มยูโรฯ **สุโว**ติ สุโกฯ **มกฺกโฏ**ติ วานโรฯ อาทิสเทฺทน สปฺปาทโย สงฺคณฺหาติ, มกฺกฏาทโยปิ นจฺจนฺตูติ สมฺพโนฺธฯ **อสํยตภิกฺขูน**นฺติ วาจสิกกเมฺม อสํยตานํ ภิกฺขูนํ, ธมฺมภาณกคีตํ วา โหตูติ โยชนาฯ ตนฺติยา คุเณน พทฺธา **ตนฺติพทฺธา**ฯ ‘‘ภิ’’นฺติสงฺขาโต ราสโทฺท เอติสฺสาติ **เภริ**ฯ กุเฏน กตา เภริ **กุฏเภริ,** ตาย วาทิตํ **กุฏเภริวาทิตํ,** ตํ วาฯ **อุทกเภรี**ติ อุทเกน ปกฺขิตฺตา เภริ, ตาย วาทิตมฺปิ โหตูติ สมฺพโนฺธฯ

๘๓๖. **เตสํเยวา**ติ เยสํ นจฺจํ ปสฺสติ, เตสํเยวฯ ยทิ ปน นจฺจคีตวาทิเต วิสุํ วิสุํ ปสฺสติ สุณาติ, ปาเฏกฺกา อาปตฺติโยติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **อญฺญโต**ติ อญฺญโต เทสโต, ปสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘โอโลเกตฺวา’’ติ ปเท อเปกฺขิเต อุปโยคเตฺถ โตปจฺจโย โหติฯ อญฺญํ โอโลเกตฺวาติ หิ อโตฺถฯ อญฺญโต วาเทเนฺต ปสฺสตีติ โยชนาฯ ภิกฺขุนี น ลภตีติ สมฺพโนฺธฯ อเญฺญ วตฺตุมฺปีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปหาร**นฺติ ปูชํฯ **อุปฏฺฐาน**นฺติ ปาริจริยํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ สยํ นจฺจาทีสุฯ

๘๓๗. **อนฺตราราเม วา**ติ อารามสฺส อนฺตเร วาฯ **พหิอาราเม วา**ติ อารามสฺส พหิ วาฯ **อเญฺญน วา**ติ สลากภตฺตาทีหิ อเญฺญน วาฯ **ตาทิเสนา**ติ ยาทิโส โจราทิอุปทฺทโว, ตาทิเสนาติฯ ทสมํฯ

ลสุณวโคฺค ปฐโมฯ

๒. อนฺธการวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๘๓๙. อนฺธการวคฺคสฺส ปฐเม **อปฺปทีเป**ติ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตตฺตา อเญฺญปิ อาโลกาคเหตพฺพาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปทีปจนฺทสูริยอคฺคีสู’’ติอาทิฯ **อสฺสา**ติ ‘‘อปฺปทีเป’’ติ ปทสฺสฯ

๘๔๑. นรโหอสฺสาทาเปกฺขา หุตฺวา จ รสฺสาทโต อญฺญวิหิตาว หุตฺวา จาติ โยชนาฯ อิมินา ‘‘สนฺติฎฺฐติ วา สลฺลปติ วา’’ติ ปเท กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ **ทาเนน วา** นิมิตฺตภูเตน, **ปูชาย วา** นิมิตฺตภูตาย มเนฺตตีติ โยชนาติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๘๔๒. ทุติเย อิทเมว ปทํ นานนฺติ สมฺพโนฺธติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๘๔๖. ตติเย ‘‘อิทเมวา’’ติ ปทํ อนุวเตฺตตพฺพํฯ **ตาทิสเมวา**ติ ปฐมสทิสเมวาติ อโตฺถติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๘๕๐. จตุเตฺถ กณฺณสฺส สมีปํ **นิกณฺณํ,** ตเมว **นิกณฺณิก**นฺติ วุเตฺต กณฺณมูลนฺติ อาห ‘‘กณฺณมูลํ วุจฺจตี’’ติฯ ‘‘กณฺณมูเล’’ติ อิมินา ‘‘นิกณฺณิก’’นฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ ทเสฺสติฯ **อาหรณตฺถายา**ติ อาหราปนตฺถายาติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๘๕๔. ปญฺจเม **เตส**นฺติ ฆรสามิกานํฯ **ฆรมฺปี**ติ น เกวลํ อาสนเมว, ฆรมฺปิ โสเธมาติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ ปริวิตกฺกนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๘๕๘. โจรา วา อุฎฺฐิตา โหนฺตีติ โยชนาติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฎฺฐสิกฺขาปทํ

๘๖๐. ฉเฎฺฐ **อภินิสีเทยฺยา**ติ เอตฺถ อภิสโทฺท อุปสคฺคมโตฺตวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นิสีเทยฺยา’’ติฯ เอเสว นโย **อภินิปเชฺชยฺยา**ติ เอตฺถาปิฯ เทฺว อาปตฺติโยติ สมฺพโนฺธติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทํ

๘๖๔. สตฺตเม **สพฺพ**นฺติ สกลํ วตฺตพฺพวจนนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฎฺฐมสิกฺขาปทํ

๘๖๙. อฎฺฐเม อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทํ

๘๗๕. นวเม **อภิสเปยฺยา**ติ เอตฺถ สปธาตุสฺส อโกฺกสนตฺถํ อโนฺตกตฺวา กรธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สปถํ กเรยฺยา’’ติฯ **นิรเย นิพฺพตฺตามฺหีติ** อหํ นิรเย นิพฺพตฺตา อมฺหีติ โยชนาฯ **นิรเย นิพฺพตฺตตู**ติ เอสา ภิกฺขุนี นิรเย นิพฺพตฺตตูติ โยชนาฯ **อีทิสา โหตู**ติ มม สทิสา โหตูติ อโตฺถฯ **กาณา**ติ เอกกฺขิกาณา, ทฺวกฺขิกาณา วาฯ **กุณี**ติ หตฺถปาทาทิวงฺกาฯ

๘๗๘. **เอทิสา**ติ วิรูปาทิชาติกาฯ **วิรมสฺสู**ติ วิรมาหิฯ **อทฺธา**ติ ธุวนฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๘๗๙. ทสเม อนุตฺตานฎฺฐานํ นตฺถีติฯ ทสมํฯ

อนฺธการวโคฺค ทุติโยฯ

๓. นคฺควโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๘๘๓. นคฺควคฺคสฺส ปฐเม **พฺรหฺมจริเยน จิเณฺณนา**ติ จิเณฺณน พฺรหฺมจริเยน กิํ นุ โข นามาติ อโตฺถฯ ‘‘พฺรหฺมจริยสฺส จรเณนา’’ติ อิมินา จิณฺณสทฺทสฺส จรณํ **จิณฺณ**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘น อญฺญํ จีวร’’นฺติ อิมินา เอวตฺถํ ทเสฺสติ, อญฺญตฺถาโปหนํ วาติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๘๘๗. ทุติเย อนุตฺตานฎฺฐานํ นตฺถีติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๘๙๓. ตติเย **อนนฺตรายิกินี**ติ เอตฺถ นตฺถิ อนฺตราโย เอติสฺสาติ อนนฺตรายา, สา เอว อนนฺตรายิกินีติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนนฺตรายา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๘๙๘. จตุเตฺถ **ปญฺจาห**นฺติ สมาหารทิคุ, ณิกปจฺจโย สฺวโตฺถฯ **สงฺฆาฎิจาโร**ติเอตฺถ เกนเฎฺฐน สงฺฆาฎิ นาม, จารสโทฺท กิมโตฺถติ อาห ‘‘ปริโภควเสน วา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **สงฺฆฎิตเฎฺฐนา**ติ สํหริตเฎฺฐนฯ อิมินา ‘‘เกนเฎฺฐน สงฺฆาฎิ นามา’’ติ ปุจฺฉํ วิสเชฺชติฯ ‘‘ปริวตฺตน’’นฺติ อิมินา ‘‘จารสโทฺท กิมโตฺถ’’ติ โจทนํ ปริหรติฯ **ปญฺจสู**ติ ติจีวรํ อุทกสาฎิกา สํกจฺจิกาติ ปญฺจสูติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๙๐๓. ปญฺจเม ‘‘จีวรสงฺกมนีย’’นฺติเอตฺถ สงฺกเมตพฺพํ ปฎิทาตพฺพนฺติ **สงฺกมนีย**นฺติ กมุธาตุสฺส ปฎิทานตฺถญฺจ อนียสทฺทสฺส กมฺมตฺถญฺจ, ‘จีวรญฺจ ตํ สงฺกมนียญฺจา’ติ **จีวรสงฺกมนีย**นฺติ วิเสสนปรปทภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺกเมตพฺพํ จีวร’’นฺติฯ ตตฺถ ‘‘สงฺกเมตพฺพํ จีวร’’นฺติ อิมินา กมฺมตฺถญฺจ วิเสสนปรปทภาวญฺจ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฎิทาตพฺพจีวร’’นฺติ อิมินา กมุธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติ อธิปฺปายวเสนาติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทํ

๙๐๙. ฉฏฺเฐ ‘‘อญฺญํ ปริกฺขาร’’นฺติเอตฺถ ปริกฺขารสฺส สรูปํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ยํกิญฺจี’’ติ อาทิฯ ยํกิญฺจิ อญฺญตรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **กิตฺตกํอคฺฆนก**นฺติ กึ ปมาเณน อคฺเฆน อรหํ จีวรํฯ **ทาตุกามตฺถา**ติ ตุเมฺห ทาตุกามา ภวถาติ อโตฺถฯ **กติปาเหนา**ติ กติปยานิ อหานิ กติปาหํ, ยการโลโปฯ **กติปย**สโทฺทหิ ทฺวิติวาจโก รูฬฺหีสโทฺท , เตน กติปาเหนฯ **สมคฺฆ**นฺติ อปฺปคฺฆํฯ **สํ**สโทฺท หิ อปฺปตฺถวาจโกติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทํ

๙๑๑. สตฺตเม **‘‘วิปกฺกมึสู’’**ติ เอตฺถ วิวิธํ ฐานํ ปกฺกมึสูติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ตตฺถ ตตฺถ อคมํสู’’ติฯ อมฺหากมฺปิ อาคมนนฺติ สมฺพนฺโธฯ

๙๑๕. **กติปาเหน อุปฺปชฺชิสฺสตี**ติ กติปาเหน จีวรํ อุปฺปชฺชิสฺสติฯ **ตโต**ติ ตสฺมึ จีวรุปฺปชฺชนกาเลติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทํ

๙๑๖. อฏฺฐเม เย นาฏกํ นาเฏนฺติ, เต **นฏา** นามาติ โยชนาฯ อิมินา นฏกํ นาเฏนฺตีติ **นฏา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เย นจฺจนฺติ, เต นาฏกา นามาติ โยชนาฯ อิมินา สยํ นฏนฺตีติ **นาฏกา**ติ วจนตฺถํ ทีเปติฯ **วํสวรตฺตาทีสู**ติ เอตฺถ **วํโส** นาม เวณุฯ **วรตฺตา** นาม นทฺธิกาฯ อาทิสเทฺทน รชฺชุอาทโย สงฺคณฺหาติฯ เย ลงฺฆนกมฺมํ กโรนฺติ, เต **ลงฺฆกา** นามาติ โยชนาฯ **มายาการา**ติ เอตฺถ มายา นาม มยนามเกน อสุเรน สุเร จลยิตุํ กตตฺตา มยสฺส เอสาติ มายา, ตํ กโรตีติ มายากาโร, มยนามโก อสุโรเยวฯ อเญฺญ ปน รูฬฺหีวเสน ‘‘มายาการา’’ติ วุจฺจนฺติฯ โสเกน ฌายนํ ฑยฺหนํ **โสกชฺฌายํ,** สุรานํ โสกชฺฌายํ กโรตีติ **โสกชฺฌายิโก,** มยนามโก อสุโรเยวฯ อเญฺญ ปน รูฬฺหีวเสน ‘‘โสกชฺฌายิกา’’ติ วุจฺจนฺติฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘โสกชฺฌายิกา นาม มายาการา’’ติฯ **กุมฺภถุณิกา นามา**ติ เอตฺถ วิสฺสฏฺฐตฺตา ถวียตีติ **ถุโณ,** สโทฺทฯ กุมฺภสฺส ถุโณ **กุมฺภถุโณ**ฯ เตน กีฬนฺตีติ **กุมฺภถุณิกา,** อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘ฆฏเกน กีฬนกา’’ติ อิมินาฯ **พิมฺพิสก**นฺติ จตุรสฺสอมฺพณตาฬนํ, ตํ วาเทนฺตีติ **พิมฺพิสกวาทกา**ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทํ

๙๒๑. นวเม **เตส**นฺติ เย ‘‘น มยํ อเยฺย สโกฺกมา’’ติ วทนฺติ, เตสํฯ **ทสฺสตี**ติ อจฺฉาเทสฺสตีติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๙๒๗. ทสเม **ยสฺสา**ติ กถินสฺสฯ **อุพฺภารมูลโก**ติ อุทฺธารมูลโกฯ **สทฺธาปริปาลนตฺถ**นฺติ กถินุทฺธารํ ยาจนฺตสฺส สทฺธาย ปริปาลนตฺถนฺติฯ ทสมํฯ

นคฺควโคฺค ตติโยฯ

๔. ตุวฏฺฏวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๙๓๓. ตุวฏฺฏวคฺคสฺส ปฐเม ''ตุวฏฺฏ นิปชฺชาย''นฺติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ ฏการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา ''ตุวเฏฺฏยฺยุนฺติ นิปเชฺชยฺยุ''นฺติ วุตฺตนฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๙๓๗. ทุติเย **เอกตฺถรณปาวุรณ**นฺติเอตฺถ อุตฺตรปทานํ ทฺวนฺทภาวํ, ปุพฺพปเทน จ พาหิรตฺถสมาสภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''เอก''นฺติอาทิฯ ตตฺถ เจว, จสเทฺทหิ ทฺวนฺทภาวํ ทีเปติ, ''เอตาส''นฺติอิมินา พาหิรตฺถสมาสภาวํฯ **เอต**นฺติ ''เอกตฺถรณปาวุรณา''ติ เอตํ นามนฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๙๔๑. ตติเย **อุฬารกุลา**ติ ชาติเสฏฺฐกุลา, อิสฺสริยโภคาทีหิ วา วิปุลกุลาฯ **คุเณหี**ติ สีลาทิคุเณหิฯ ''อุฬาราติ สมฺภาวิตา''ติ อิมินา อิติโลปตุลฺยาธิกรณสมาสํ ทเสฺสติฯ

''อภิภูตา''ติ อิมินา **''อปกตา''**ติ เอตฺถ กรธาตุ สพฺพธาตฺวตฺถวาจีปิ อิธ อปปุพฺพตฺตา วิเสสโต อภิภวนเตฺถ วตฺตตีติ ทเสฺสติฯ **เอตาส**นฺติ ภิกฺขุนีนํฯ ''สญฺญาปยมานา''ติ อิมินา สญฺญาปนํ **สญฺญตฺตี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เหตูทาหรณาทีหี**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน อุปมาทโย สงฺคณฺหาติฯ ''วิวิเธหิ นเยหิ ญาปนา''ติ อิมินา วิวิเธหิ ญาปนํ **วิญฺญตฺตี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๙๔๓. จงฺกมเน ปทวารคณนาย อาปตฺติยา น กาเรตโพฺพติ อาห ''นิวตฺตนคณนายา''ติฯ **ปทาทิคณนายา**ติ ปทอนุปทาทิคณนายาติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๙๔๙. จตุเตฺถ อนุตฺตานฏฺฐานํ นตฺถีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๙๕๒. ปญฺจเม อาณตฺตา ภิกฺขุนีติ โยชนาฯ อิทญฺจ ปจฺจาสนฺนวเสน วุตฺตํ ยํกิญฺจิปิ อาณาเปตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตาติฯ ปญฺจมํฯ

๖-๙. ฉฏฺฐาทิสิกฺขาปทํ

๙๕๕. ฉฏฺฐ-สตฺตม-อฏฺฐม-นวเมสุ อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ ฉฏฺฐ สตฺตม อฏฺฐม นวมานิฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๙๗๓. ทสเม **อหุนฺทริกา**ติ ตสฺมิํ กาเล, เทเส วา สมฺพาธสฺส นามเมตนฺติ อาห ''อหุนฺทริกาติ สมฺพาธา''ติฯ

๙๗๕. ยถา ‘‘อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจาหี’’ติ (ปาจิ. ๖๒-๖๕) เอตฺถ ปญฺจสโทฺท น โกจิ อ โตฺถ, วาจาสิลิฏฺฐตฺถํ โลกโวหารวเสน วุโตฺต, น เอวมิธ, อิธ ปน อโตฺถ อตฺถิ, ปญฺจ โยชนานิ คจฺฉนฺติยาปิ อนาปตฺติเยวาติ อาห ‘‘ปวาเรตฺวา…เป.… อนาปตฺตี’’ติฯ **ปจฺจาคจฺฉตี**ติ ปฏินิ วเตฺตตฺวา อาคจฺฉตีติฯ ทสมํฯ

ตุวฏฺฏวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. จิตฺตาคารวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๙๗๘. จิตฺตาคารวคฺคสฺส ปฐเม รโญฺญ กีฬนฏฺฐานํ อคารํ **ราชาคาร**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘รโญฺญ กีฬนฆร’’นฺติฯ จิตฺตํ อคารํ **จิตฺตาคารํฯ อาราม**นฺติ นครโต นาติทูรอารา โมติ อาห ‘‘อุปวน’’นฺติฯ **อุยฺยาน**นฺติ สมฺปนฺนปุปฺผผลตาย อุทฺธํ อุโลฺลเกตฺวา มนุสฺสา ยนฺติ คจฺฉนฺติ เอตฺถาติ อุยฺยานํฯ **โปกฺขรณิ**นฺติ โปกฺขรํ ปทุมํ เนตีติ โปกฺขรณีฯ **ปญฺจปี**ติ ราชา คาราทีนิ ปญฺจปิฯ **สพฺพตฺถา**ติ ทสฺสนตฺถาย คมเน จ คนฺตฺวา ปสฺสเน จาติ สเพฺพสุฯ

๙๘๑. ‘‘อชฺฌาราเม’’ติอาทินา อาราเม ฐิตาย อารามโต พหิ กเต ราชาคาราทิเก ปสฺ สนฺติยาปิ อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ **ตานี**ติ ราชาคาราทีนีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๙๘๒. ทุติเย อนฺตฺตานฏฺฐานํ นตฺถีติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๙๘๘. ตติเย **ยตฺตก**นฺติ ยตฺตกํ สุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺฉิต**นฺติ กฑฺฒิตํฯ **ตสฺมิ**นฺติ ตตฺตเก สุเตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ตกฺกมฺหี**ติ เอตฺถ **ตโกฺก**ติ เอโก อโยมโย สุตฺตกนฺตนสฺส อุปก รณวิเสโสฯ โส หิ ตกียติ สุตฺตํ พนฺธียติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา ตโกฺกติ วุจฺจติ, ตสฺมิํฯ **กนฺตน โต**ติ กนฺตียเต กปฺปาสาทิภาวสฺส ฉินฺทียเต กนฺตนํ, ตโตฯ

๙๘๙. **ทสิกสุตฺตาทิ**นฺติ เอตฺถ **ทสา**ติ วตฺถสฺสาวยโวฯ โส หิ ทิยฺยติ อวขณฺฑียตีติ ทสาติ วุจฺจติ, ตสฺสํ ทสายํ ปวตฺตํ **ทสิกํ,** ตเมว สุตฺตํ **ทสิกสุตฺตํ**ฯ อาทิสเทฺทน วกฺขมานํ ทุกฺ กนฺติตสุตฺตาทิํ สงฺคณฺหาตีติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๙๙๒. จตุเตฺถ **อาทิํ กตฺวา**ติ โธวนาทีนิ อาทิํ กตฺวาฯ **ขาทนียาทีสู**ติ ปูวขาทนียาที สุฯ **รูปคณนายา**ติ ปูวาทีนํ สณฺฐานคณนายฯ

๙๙๓. **ยาคุปาเน**ตฺต ยาคุสงฺขาเต ปาเนฯ **เตส**นฺติ มนุสฺสานํฯ **เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐาเน ฐเปตฺวา**ติ มาตาปิตโร อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐาเน ฐเปตฺวาติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๙๙๖. ปญฺจเม **วินิจฺฉินนฺตีติ** อธิกรณํ วินิจฺฉินนฺตี ภิกฺขุนีติ โยชนาติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทํ

๙๙๙. ฉฏฺเฐ อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทํ

๑๐๐๗. สตฺตเม ‘‘ปุน ปริยาเย’’ติ เอตฺถ **ปริยาย**สโทฺท วารเววจโนติ อาห ‘‘ปุน วาเร’’ติฯ **มหคฺฆจีวร**นฺติ มหคฺฆํ อาวสถจีวรนฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทํ

๑๐๐๘. อฏฺฐเม **อนิสฺสชฺชิตฺวา**ติ เอตฺถ พฺรหฺมเทเยฺยน น อนิสฺสชฺชนํ, อถ โข ตาวกาลิกเมวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘รกฺขนตฺถาย’’ติอาทิฯ

๑๐๑๒. **ปฏิชคฺคิก**นฺติ รกฺขณกํฯ **วจีเภท**นฺติ ‘‘ปฏิชคฺคาหี’’ติ วจีเภทํฯ **รเฏฺฐ**ติ วิชิเตฯ ตณฺหิ รฐนฺติ คามนิคมาทโย ติฏฺฐนฺติ เอตฺถาติ **รฏฺฐ**นฺติ วุจฺจตีติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทํ

๑๐๑๕. นวเม สิปฺปสโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘หตฺถิสิปฺปญฺจ อสฺสสิปฺปญฺจ รถสิปฺปญฺจ ธนุสิปฺปญฺจ ถรุสิปฺปญฺจา’’ติฯ ตตฺถ **ถรุสิปฺป**นฺติ อสิกีฬนสิปฺปํฯ มนฺตสโทฺทปิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพ ‘‘อาถพฺพณมโนฺต จ ขีลนมโนฺต จ วสีกรณมโนฺต จ โสสาปนมโนฺต จา’’ติฯ ตตฺถ **อาถพฺพณมโนฺต**ติ อาถพฺพณเวเทน วิหิโต ปรูปฆาตกโร มโนฺตฯ **ขีลนมโนฺต**ติ สารทารุขีลํ มเนฺตน ชปฺปิตฺวา ปถวิยํ นิขณิตฺวา ธารณมโนฺตฯ **วสีกรณมโนฺต**ติ มเนฺตน ชปฺปิตฺวา ปรสฺส อุมฺมตฺตภาวมาปนฺนกรโณ มโนฺตฯ **โสสาปนมโนฺต**ติ ปรสฺส มํสโลหิตาทิโสสาปนมโนฺตฯ **อคทปฺปโยโค**ติ ภุสวิสสฺส ปโยชนํฯ อาทิสเทฺทน อเญฺญปิ ปรูปฆาตกรเณ สิเปฺป สงฺคณฺหาติฯ **ยกฺขปริตฺต**นฺติ ยเกฺขหิ สมนฺตโต ตาณํฯ **นาคมณฺฑล**นฺติ สปฺปานํ ปเวสนนิวารณตฺถํ มณฺฑลพนฺธมโนฺตฯ อาทิสเทฺทน วิสปฏิหนนมนฺตาทโย สงฺคณฺหาตีติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๑๐๑๘. ทสเม อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ ทสมํฯ

จิตฺตาคารวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. อารามวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๑๐๒๕. อารามวคฺคสฺส ปฐเม **อุปจาร**นฺติ อปริกฺขิตฺตสฺส อารามสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ อุปจารํฯ

๑๐๒๗. ‘‘สีสานุโลกิกา’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ภิกฺขุนีนเมว สีสนฺติ อาห ‘‘ภิกฺขุนีน’’นฺติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๑๐๒๘. ทุติเย **อพฺภนฺตโร**ติ อพฺภนฺตเร ปริยาปโนฺน, ชาโต วาฯ ‘‘สงฺกาเมสี’’ติ อิมินา **สํหรี**ติ เอตฺถ หรธาตุยา สงฺกมนตฺถํ ทเสฺสติฯ **นฺหาปิตา**ติ กปฺปกาฯ เต หิ นหาเปนฺติ โสจาเปนฺตีติ นฺหาปิตาติ วุจฺจนฺติฯ **ตนฺ**ติ กาสาวนิวาสนนฺติฯ ทุติยํฯ

๓-๔. ตติย-จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๑๐๓๖. ตติยจตุเตฺถสุ อนุตฺตานภฏฺฐานํ นตฺถีติฯ ตติยจตุตฺถานิฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๑๐๔๓. ปญฺจเม ‘‘กุเล มจฺฉรี’’ติ เอตฺถ มจฺฉรนํ **มจฺฉโร**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ‘‘ตํ กุลํ อสฺสทฺธํ อปฺปสนฺน’’นฺติ กุลสฺส อวณฺณํ ภาสตีติ โยชนาฯ ‘‘ภิกฺขุนิโย ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา’’ติ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสตีติ โยชนาฯ

๑๐๔๕. ‘‘สนฺตํเยว อาทีนว’’นฺติ สมฺพนฺธิยา สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘กุลสฺส วา ภิกฺขุนีนํ วา’’ติ อิมินา ทฺวีสุ อญฺญตรเมว น สมฺพโนฺธ โหติ, อถ โข ทฺวยมฺปีติ ทเสฺสตีติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทํ

๑๐๔๘. ฉเฏฺฐ **โอวาทายา**ติ เอตฺถ น โย วา โส วา โอวาโท โหติ, อถ โข ครุธโมฺมเยวาติ อาห ‘‘ครุธมฺมตฺถายา’’ติฯ สห วสติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา **สํวาโส**ติ วจนเตฺถน อุโปสถปวารณา สํวาโส นามาติ อาห ‘‘อุโปสถปวารณาปุจฺฉนตฺถายา’’ติฯ ‘‘ปุจฺฉนตฺถายา’’ติ อิมินา **‘‘สํวาสายา’’**ติ เอตฺถ อุตฺตรปทโลปภาวํ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ ภิกฺขุนิวิภเงฺค, สิกฺขาปเท วา ปาฬิยํ วาติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗-๙. สตฺตม-อฏฺฐม-นวมสิกฺขาปทํ

๑๐๕๓. สตฺตมฏฺฐมนวเมสุ อนุตฺตานวจนํ นตฺถิฯ เกวลํ ปน ‘‘อิมิสฺสาปี’’ติ ปทํ วิเสโส, อิมิสฺสาปิ ปาฬิยาติ อโตฺถติฯ สตฺตมฏฺฐมนวมานิฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๑๐๖๒. ทสเม เทฺว กายา อุปริมกาโย เหฏฺฐิมกาโยติฯ ตตฺถ กฏิโต อุทฺธํ อุปริมกาโย, เหฏฺฐา เหฏฺฐิมกาโยฯ ตตฺถ ‘‘ปสาเข’’ติ อิทํ เหฏฺฐิมกายสฺส นามนฺติ อาห ‘‘อโธกาเย’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตโต**ติ อโธกายโตฯ อิมินา ปญฺจมีพาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ รุกฺขสฺส สาขา ปภิชฺชิตฺวา คตา วิย อุโภ อูรู ปภิชฺชิตฺวา คตาติ โยชนาฯ

๑๐๖๕. **ผาเลหี**ติ เอตฺถ **อิติ**สโทฺท อาทฺยโตฺถฯ เตน ‘‘โธวา’’ติอาทีนิ จตฺตาริ ปทานิ สงฺคณฺหาติฯ **อาณตฺติทุกฺกฏานี**ติ เหฏฺฐา วุเตฺตสุ อฏฺฐสุ ทุกฺกเฏสุ วินยทุกฺกฏเมวฯ **เสเสสู**ติ ภินฺทนโต เสเสสุ ผาลนาทีสูติฯ ทสมํฯ

อารามวโคฺค ฉโฏฺฐฯ

๗. คพฺภินิวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๑๐๖๙. คพฺภินิวคฺคสฺส ปฐเม กุจฺฉึ ปวิโฏฺฐ สโตฺต เอติสฺสา อตฺถีติ **กุจฺฉิปวิฏฺฐสตฺตา**ฯ ‘‘กุจฺฉิ’’นฺติปิ ปาโฐฯ อิมินา **คพฺภินี**ติ เอตฺถ คพฺภสโทฺท กุจฺฉิฏฺฐสตฺตวาจโกติ ทเสฺสติฯ คพฺภสโทฺท (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๙๔๔ คาถายํ) หิ กุจฺฉิฏฺฐสเตฺต จ กุจฺฉิมฺหิ จ โอวรเก จ วตฺตตีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๑๐๗๓. ทุติเย ถญฺญํ ปิวตีติ **ปายโนฺต,** ทารโก, โส เอติสฺสา อตฺถีติ **ปายนฺตี**ติ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘ถญฺญํ ปายมานิ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๑๐๗๗. ตติเย **นิตฺถริสฺสตี**ติ วฏฺฏทุกฺขโต นิตฺถริสฺสติฯ

๑๐๗๙. **ปาณาติปาตา เวรมณิ**นฺติ เอตฺถ ปาณาติปาตา วิรมติ อิมายาติ **เวรมณี**ติ อ เตฺถน สิกฺขาปทํ เวรมณิ นามาติ อาห ‘‘ปาณาติปาตา เวรมณิสิกฺขาปท’’นฺติฯ ยํ ตํ สิกฺขาป ทนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพตฺถา**ติ ‘‘อทินฺนาทานา เวรมณิ’’นฺติอาทีสุ สเพฺพสุ วาเกฺยสุฯ ปพฺพชิ ตาย สามเณริยาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตาสู**ติ ฉสุ สิกฺขาสูติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๑๐๘๔. จตุเตฺถ ‘‘วุฏฺฐานสมฺมุตี’’ติ ปทํ ‘‘โหตี’’ติ ปเท กตฺตา, ‘‘ทาตพฺพาเยวา’’ติ ปเท กมฺมนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕-๙. ปญฺจมาทิสิกฺขาปทํ

๑๐๙๕. ปญฺจมาทีสุ นวมปริโยสาเนสุ สิกฺขาปเทสุ อนุตฺตานฏฺฐานํ นตฺถีติฯ ปญฺ จมฉฏฺฐสตฺตมฏฺฐมนวมานิฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๑๑๑๖. ทสเม **วูปกาเสยฺยา**ติ เอตฺถ กาสธาตุยา คตฺยตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘คเจฺฉยฺ ยา’’ติฯ ทสมํฯ

คพฺภินิวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. กุมาริภูตวโคฺค

๑-๒-๓. ปฐม-ทุติย-ตติยสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๑๑๑๙. กุมาริภูตวคฺคสฺส ปฐมทุติยตติเยสุ ยา ปน ตา มหาสิกฺขมานาติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพปฐมา เทฺว มหาสิกฺขมานา**ติ คพฺภินีวคฺเค สพฺพาสํ สิกฺขมานานํ ปฐมํ วุตฺตา เทฺว มหาสิกฺขมานาฯ **ตา ปนา**ติ มหาสิกฺขมานา ปนฯ **สิกฺขมานาอิเจฺจว วตฺตพฺพา**ติ สมฺมุติกมฺเมสุ สามญฺญโต วตฺตพฺพาฯ ‘‘คิหิคตา’’ติ วา ‘‘กุมาริภูตา’’ติ วา น วตฺตพฺพา, วทนฺติ เจ, สมฺมุติกมฺมํ กุปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ **คิหิคตายา**ติ เอตฺถ คิหิคตา นาม ปุริสนฺตรคตา วุจฺจติฯ สา หิ ยสฺมา ปุริสสงฺขาเตน คิหินา คมิยิตฺถ, อชฺฌาจารวเสน, คิหึ วา คมิตฺถ, ตสฺมา คิหิคตาติ วุจฺจติฯ อยํ สิกฺขมานาติ สมฺพนฺโธฯ **กุมาริภูตา** นาม สามเณรา วุจฺจติฯ สา หิ ยสฺมา อคิหิคตตฺตา กุมารี หุตฺวา ภูตา, กุมาริภาวํ วา ภูตา คตา, ตสฺมา กุมาริภูตาติ วุจฺจติฯ **ติโสฺสปี**ติ คิหิคตา กุมาริภูตา มหาสิกฺขมานาติ ติโสฺสปิฯ **สิกฺขมานา**ติ สิกฺขํ มาเนตีติ สิกฺขมานาติฯ ปฐม ทุติย ตติยานิฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๑๑๓๖. จตุเตฺถ อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

ปญฺจเม เอตฺถ สิกฺขาปเท ‘‘สเงฺฆน ปริจฺฉินฺทิตพฺพา’’ติ ยํ วจนํ วุตฺตํ, ตสฺสาติ โยชนาติฯ ปญฺจมํฯ

๖-๗-๘. ฉฎฺฐ-สตฺตม-อฎฺฐมสิกฺขาปทํ

ฉฎฺฐสตฺตมฎฺฐเมสุ อนุตฺตานฎฺฐานํ นตฺถีติฯ ฉฎฺฐสตฺตมฎฺฐมานิฯ

๙. นวมสิกฺขาปทํ

๑๑๕๘. นวเม **อโนฺต**ติ อพฺภนฺตเรฯ อิมินา อาตฺยูปสคฺคสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘โสก’’นฺติ อาทินา อโนฺต วาเสติ ปเวเสตีติ **อาวาสา** ฯ โสกํ อาวาสา **โสกาวาสา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ฆรํ ฆรสามิกา อาวิสนฺติ วิย, เอวํ อยมฺปิ โสกํ อาวิสตีติ โยชนาฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **ยนฺ**ติ โสกํฯ **สฺวาสฺสา**ติ โส อสฺสาฯ **โส**ติ โสโกฯ **อสฺสา**ติ สิกฺขมานายฯ **อาวาโส**ติ อาวาโสกาโสฯ ‘‘เอทิสา อย’’นฺติ อิมินา ‘‘อชานนฺตี’’ติ เอตฺถ อชานนาการํ ทเสฺสตีติฯ นวมํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทํ

๑๑๖๒. ทสเม **อนาปุจฺฉา**ติ เอตฺถ ตฺวาปจฺจโย โลโปติ อาห ‘‘อนาปุจฺฉิตฺวา’’ติฯ **ทฺวิกฺขตฺตุนฺ**ติ เทฺว วาเรฯ **สกินฺ**ติ เอกวารํฯ

๑๑๖๓. อปุพฺพํ สมุฎฺฐานสีสํ อิมสฺสาติ **อปุพฺพสมุฎฺฐานสีสํฯ ทฺวีสุปิ ฐาเนสู**ติ วาจาโต จ กายวาจาโต จาติ ทฺวีสุ ฐาเนสุปิฯ **อนนุชานาเปตฺวา**ติ มาตาปิตูหิ จ สามิเกน จ น อนุชานาเปตฺวาติฯ ทสมํฯ

๑๑. เอกาทสมสิกฺขาปทํ

๑๑๖๗. เอกาทสเม **ตตฺถา**ติ ‘‘ปาริวาสิยฉนฺททาเนนา’’ติ วจเนฯ **อญฺญตฺรา**ติ อญฺญํ ฐานํฯ

เอกํ อเชฺฌสนฺตีติ เอกํ ภิกฺขุํ ธมฺมกถนตฺถาย นิโยเชนฺติฯ **อญฺญํ ปนา**ติ อุโปสถิกโต อญฺญํ ปนฯ

ตตฺราติ เตสุ ภิกฺขูสุฯ สุภาสุภํ นกฺขตฺตํ ปฐตีติ **นกฺขตฺตปาฐโกฯ ทารุณ**นฺติ กกฺขฬํฯ **เต**ติ ภิกฺขูฯ **ตสฺสา**ติ นกฺขตฺตปาฐกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ ‘‘นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ, อโตฺถ พาลํ อุปจฺจคา’’ติชาตกปาฬิ (ชา. ๑.๑.๔๙)ฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺตํ พาลํ อโตฺถ หิตํ อุปจฺจคา อุปสมีเป อติกฺกมิตฺวา อคาติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทฺวาทสมสิกฺขาปทํ

๑๑๗๐. ทฺวาทสเม **นปฺปโหตี**ติ ภิกฺขุนิโย นิวาสาเปตุํ น สโกฺกตีติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. เตรสมสิกฺขาปทํ

๑๑๗๕. เตรสเม **เอกํ วสฺส**นฺติ เอตฺถ วสฺสสโทฺท สํวจฺฉรปริยาโย, อุปโยควจนญฺจ ภุมฺมเตฺถ โหตีติ อาห ‘‘เอกสฺมิํ สํวจฺฉเร’’ติฯ เตรสมํฯ

กุมาริภูตวโคฺค อฎฺฐโมฯ

๙. ฉตฺตุปาหนวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

๑๑๘๑. ฉตฺตวคฺคสฺส ปฐเม **กทฺทมาทีนี**ติ จิกฺขลฺลาทีนิฯ อาทิสเทฺทน อุทกาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ **คจฺฉาทีนี**ติ ขุทฺทปาทปาทีนิฯ อาทิสเทฺทน อญฺญานิปิ ฉตฺตํ ธาเรตุํ อสกฺกุเณยฺยานิ สมฺพาธฎฺฐานานิ สงฺคณฺหาตีติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทํ

๑๑๘๔. ทุติเย **ยาเนนา**ติ ยนฺติ อิจฺฉิตฎฺฐานํ สุเขน คจฺฉนฺติ อเนนาติ **ยาน**นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทํ

๑๑๙๑. ตติเย ‘‘วิปฺปกิริยิํสู’’ติ กิริยาปทสฺส กตฺตุนา อวินาภาวโต กตฺตารํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘มณโย’’ติฯ **มณโย**ติ จ รตนานีติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทํ

๑๑๙๔. จตุเตฺถ **สีสูปคาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน คีวูปคาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ยํ ย**นฺติ อลงฺการนฺติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทํ

๑๑๙๙. ปญฺจเม **คเนฺธน จา**ติ คเนฺธติ อตฺตโน วตฺถุํ สูเจติ ปกาเสตีติ คโนฺธฯ **วณฺณเกน จา**ติ วิเลปเนน จฯ ตญฺหิ วณฺณยติ ฉวิโสภํ ปกาเสตีติ วณฺณกนฺติ วุจฺจติฯ จสเทฺทน

สมาหารทฺวนฺทวากฺยํ ทีเปตีติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ฉฎฺฐสิกฺขาปทํ

๑๒๐๒. ฉเฎฺฐ อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทํ

๑๒๐๘. สตฺตเม **อุมฺมทฺทเน**ติ อุปฺปีฬิตฺวา มทฺทเนฯ **สํพาหเนปี**ติ ปุนปฺปุนํ พาหเนปีติฯ สตฺตมํฯ

๘-๑๐. อฎฺฐมาทิสิกฺขาปทํ

๑๒๑๐. อฎฺฐมาทีสุ ตีสุ อนุตฺตานวจนํ นตฺถีติฯ อฎฺฐมนวมทสมานิฯ

๑๑. เอกาทสมสิกฺขาปทํ

๑๒๑๔. เอกาทสเม **อภิมุขเมวา**ติ อภิมุเข เอวฯ มุขสฺส หิ อภิ **อภิมุข**นฺติ วจนโตฺถ กาตโพฺพ, สตฺตมิยา อํกาโรฯ อิมินา **ปุรโต**ติ เอตฺถ โตปจฺจโย ภุมฺมเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **อุปจาร**นฺติ ทฺวาทสหตฺถูปจารนฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ทฺวาทสมสิกฺขาปทํ

๑๒๑๙. ทฺวาทสเม ‘‘อโนกาสกต’’นฺติปทสฺส อยุตฺตสมาสภาวญฺจ วิเสสนปรปทพาหิรสมาสภาวญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อกตโอกาส’’นฺติฯ โอกาโส น กโต เยนาติ **อโนกาสกโต,** ภิกฺขุ, ตํฯ ‘‘อนิยเมตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘อโนทิสฺสา’’ติ ปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสตีติฯ ทฺวาทสมํฯ

๑๓. เตรสมสิกฺขาปทํ

๑๒๒๖. เตรสเม **อุปจาเรปี**ติ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ปริเกฺขปารหฎฺฐานสงฺขาเต อุปจาเรปิฯ

๑๒๒๗. ‘‘อจฺฉินฺนจีวริกายา’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ วิเสโสเยวาธิเปฺปโตติ อาห ‘‘สงฺกจฺจิกจีวรเมวา’’ติฯ สมนฺตโต ปุริสานํ ทสฺสนํ กนฺตียติ ฉินฺทียติ เอตฺถาติ **สงฺกจฺจิ,** อธกฺขกอุพฺภนาภิฎฺฐานํ, สงฺกเจฺจ นิวสิตพฺพนฺติ **สํกจฺจิกํ,** ตเมว จีวรนฺติ **สงฺกจฺจิกจีวร**นฺติฯ เตรสมํฯ

ฉตฺตุปาหนวโคฺค นวโมฯ

สพฺพาเนว สิกฺขาปทานีติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ เตหิ อฎฺฐาสีติสตสิกฺขาปเทหิ, อปเนตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺราติ เตสุ ขุทฺทเกสุฯ **เอตฺถา**ติ ทสสุ สิกฺขาปเทสูติฯ

ภิกฺขุนิวิภงฺเค ขุทฺทกวณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

๕. ปาฏิเทสนียสิกฺขาปท-อตฺถโยชนา

ขุทฺทกานํ อนนฺตรา ปาฏิเทสนียา นาม อฏฺฐ เย ธมฺมา สงฺเขเปเนว สงฺคหํ อารูฬฺหา สงฺคีติกาเรหิ, เตสํ อฏฺฐนฺนํ ปาฏิเทสนียนามกานํ ธมฺมานํ สงฺเขเปเนว เอสา วณฺณนา ปวตฺตเตติ โยชนาฯ

๑๒๒๘. **ยา**นิ สพฺพิเตลาทีนีติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **เอตฺถา**ติ อฏฺฐสุ ปาฏิเทสนีเยสุฯ **ปาฬิวินิมุตฺตเกสู**ติ ปาฬิโต วินิมุตฺตเกสุฯ **สเพฺพสู**ติ อขิเลสุ สพฺพิเตลาทีสูติฯ

ภิกฺขุนิวิภงฺเค ปาฏิเทสนียวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ปนาติ ปกฺขนฺตรโชตโกฯ เย ธมฺมา อุทฺทิฏฺฐาติ สมฺพนฺโธฯ **เตส**นฺติ ปาฏิเทสนียานํฯ ปุน **เตส**นฺติ เสขิยอธิกรณสมถธมฺมานํฯ

ตนฺติ อตฺถวินิจฺฉยํ, วิทู **วทนฺตี**ติ สมฺพนฺโธฯ ยกาโร ปทสนฺธิกโรฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – เตสํ ปาฏิเทสนียานํ อนนฺตรา เย จ เสขิยา ปญฺจสตฺตติ เย จ ธมฺมา, จสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐ, **อธิกรณวฺหยา** อธิกรณสมถนามกา สตฺต เย จ ธมฺมา ภควตา อุทฺทิฏฺฐา, เตสํ เสขิยอธิกรณสมถธมฺมานํ โย อตฺถวินิจฺฉโย วิภงฺเค มยา วุโตฺต, ตาทิสเมว ตํ อตฺถวินิจฺฉยํ ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคปิ วิทู วทนฺติ ยสฺมา, ตสฺมา เตสํ ธมฺมานํ เสขิยอธิกรณสมถธมฺมานํ ยา อตฺถวณฺณนา ตตฺถ มหาวิภงฺเค วิสุํ มยา น วุตฺตาฯ อิมา อตฺถวณฺณนา **อิธา**ปิ ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคปิ, ปิสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐ, มยา น วุตฺตาเยวาติฯ นกาโร ทฺวีสุ กิริยาสุ โยเชตโพฺพฯ

> ‘‘สพฺพาสวปหํ มคฺคํ, ปุญฺญกเมฺมน จิมินา;
> อุปฺปาเทตฺวา สสนฺตาเน, สตฺตา ปสฺสนฺตุ นิพฺพุติ’’นฺติฯ

อยํ คาถา เอตรหิ โปตฺถเกสุ นตฺถิ, ฏีกาสุ ปน อตฺถิฯ ตสฺมา เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา – **อิมินา ปุญฺญกเมฺมน จ** วิภงฺควณฺณนาย กเตน อิมินา ปุญฺญกเมฺมน จ อเญฺญน ปุญฺญกเมฺมน จฯ จสโทฺท หิ อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ **สตฺตา** สเพฺพ สตฺตา **สพฺพาสวปหํ** สเพฺพสํ อาสวานํ วิฆาตกํ **มคฺคํ** อรหตฺตมคฺคํ **สสนฺตาเน** อตฺตโน นิยกชฺฌเตฺต **อุปฺปาเทตฺวา** ชเนตฺวา **นิพฺพุติํ** ขนฺธปรินิพฺพานํ ญาณาโลจเนน ปสฺสนฺตูติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุนิวิภงฺควณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

> ชาทิลญฺฉิตนาเมน, เนกานํ วาจิโต มยา;
> ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺส, สมโตฺต โยชนานโยติฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

มหาวคฺคโยชนา

๑. มหาขนฺธกํ

๑. โพธิกถา

เอวูภโตวิภงฺคสฺส , กตฺวาน โยชนานยํ;
มหาวคฺคขนฺธกสฺส, กริสฺสํ โยชนานยํฯ

อุภินฺนนนฺติ อุภเยสํฯ **ปาติโมกฺขาน**นฺติ ปาติโมกฺขวิภงฺคานํฯ ปาติโมกฺขคหเณน เหตฺถ เตสํ วิภงฺโคปิ คหิโต อเภเทน วา อุตฺตรปทโลปวเสน วาฯ **ขนฺธก**นฺติ ปญฺญตฺติสมูหํฯ ขนฺธสโทฺท เหตฺถ ปญฺญตฺติวาจโกฯ วินยปญฺญตฺติโย วุจฺจนฺติ ‘‘ขนฺธ’’ติฯ เตสํ สมูโห **ขนฺธโก**ฯ อถวา **ขนฺธ**ติ ราสิฯ ขนฺธสโทฺท หิ ราสตฺถวาจโกฯ วินยปญฺญตฺติราสิ วุจฺจติ ‘‘ขนฺธ’’ติฯ กกาโร ปกาสกวาจโกฯ ขนฺธานํ วินยปญฺญตฺติราสีนํ โก ปกาสโกติ **ขนฺธโก,** ตํ ขนฺธกํฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – อุภินฺนํ ปาติโมกฺขานํ สงฺคีติสมนนฺตรํ **ขนฺธโกวิทา** ขนฺธเกสุ กุสลา มหาเถรา ยํ ขนฺธกํ สงฺคายึสุ, ตสฺส ขนฺธกสฺส ทานิ สํวณฺณนากฺกโม ยสฺมา สมฺปโตฺต, ตสฺมา ตสฺส ขนฺธกสฺส อยํ อนุตฺตานตฺถวณฺณนา โหตีติฯ

เย อตฺถาติ สมฺพนฺโธฯ หิสโทฺท ปทาลงฺกาโรฯ **เยสน**นฺติ ปทานํฯ **เต**ติ เต อเตฺถฯ **ภเว**ติ ภเวยฺย, ภวิตุํ สกฺกุเณยฺยาติ อโตฺถฯ **เตสน**นฺติ อตฺถานํฯ **กิน**นฺติ กึ ปโยชนํฯ **เต**ติ อเตฺถ, ญาตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ อถวา **เต**ติ อตฺถา, อวณฺณิตาติ สมฺพนฺโธฯ **เตสํเยวา**ติ อตฺถานเมวฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ปทภาชนีเย เยสํ ปทานํ เย อตฺถา ภควตา ปกาสิตา, เตสํ ปทานนฺติ ปาฐเสโส, เต อเตฺถ ปุน วเทยฺยาม เจ, กทา ปริโยสานํ สํวณฺณนาย ปรินิฎฺฐานํ ภเว, น ภเวยฺยาติ อธิปฺปาโยฯ เย เจว อตฺถา อุตฺตานา, เตสํ สํวณฺณนาย กึ ปโยชนํ, น ปโยชนนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อธิปฺปายานุสนฺธีหิ** จ อธิปฺปาเยน จ อนุสนฺธินา จ พฺยญฺชเนน จ เย ปน อตฺถา อนุตฺตานา, เต อเตฺถ, อตฺถา วา อวณฺณิตา ยสฺมา ญาตุํ น สกฺกา, ตสฺมา เตสํเยว อตฺถานํ อยํ สํวณฺณนานโย โหตีติฯ อิติสโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

๑. ‘‘เตน…เป…. เวรญฺชาย’’นฺติอาทีสุ (ปารา. ๑) กรณวจเน วิเสสการณมตฺถิ วิย, **‘‘เตน…เป…. ปฐมาภิสมฺพุโทฺธ’’**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ นตฺถีติ โยชนาฯ อสทิโสปมายํฯ **กิญฺจาปิ**สโทฺท ครหตฺถโชตโก, **ปน**-สโทฺท สมฺภาวนตฺถโชตโกฯ ‘‘กรณวจเนเนวา’’ติ เอตฺถ เอวกาเรน อุปโยควจนํ วา ภุมฺมวจนํ วา นิวาเรติฯ **อภิลาโป**ติ อภิมุขํ อตฺถํ ลปตีติ อภิลาโป, สโทฺทฯ **อาทิโต**ติ เวรญฺชกณฺฑโตฯ **เอต**นฺติ ‘‘เตน สมเยน พุโทฺธ ภควา อุรุเวลาย’’นฺติอาทิวจนํฯ ‘‘อเญฺญสุปี’’ติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อิโต ปเรสู’’ติฯ

ยทิ วิเสสการณํ นตฺถิ, กึ ปเนตสฺส วจเน ปโยชนนฺติ โจเทโนฺต อาห ‘‘กึ ปเนตสฺสา’’ติ อาทิฯ **เอตสฺสา**ติ ‘‘เตน สมเยน พุโทฺธ ภควา อุรุเวลาย’’นฺติอาทิวจนสฺสฯ นิทานทสฺสนํ ปโยชนํ นามาติ โยชนาฯ ตเมวตฺถํ วิภาเวตุมาห **‘‘ยา หี’’**ติอาทิฯ ยา ปพฺพชฺชา เจว ยา อุปสมฺปทา จ ภควโต อนุญฺญาตาติ โยชนาฯ ยานิ จ อนุญฺญาตานีติ สมฺพนฺโธฯ **ตานี**ติ ปพฺพชฺชาทีนิฯ **อภิสโมฺพธิ**นฺติ อรหตฺตมคฺคญาณปทฎฺฐานํ สพฺพญฺญุตญฺญาณญฺจ สพฺพญฺญุตญฺญาณปทฎฺฐานํ อรหตฺตมคฺคญาณญฺจฯ **โพธิมหามเณฺฑ**ติ มหนฺตานํ มคฺคญาณสพฺพญฺญุตญฺญาณานํ ปสนฺนฎฺฐาเน โพธิรุกฺขมูเลติ อโตฺถฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ

ตตฺถาติ ยํ ‘‘เตน สมเยน อุรุเวลาย’’นฺติอาทิวจนํ วุตฺตํ, ตตฺถฯ **อุรุเวลาย**นฺติ เอตฺถ อุรุสโทฺท มหนฺตปริยาโยติ อาห ‘‘มหาเวลาย’’นฺติฯ ‘‘วาลิกราสิมฺหี’’ติ อิมินา เวลาสทฺทสฺส ราสตฺถํ ทเสฺสติ, กาลสีมาทโย นิวเตฺตติฯ ยทิ ปน ‘‘อุรู’’ติ วาลิกาย นามํ, ‘‘เวลา’’ติ มริยาทาย, เอวญฺหิ สติ นนุ อุรุยา เวลาติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพติ อาห ‘‘เวลาติกฺกมนเหตุ อาหฎา อุรุ อุรุเวลา’’ติฯ อิมินา เวลาย อติกฺกโม **เวลา** อุตฺตรปทโลปวเสน, เวลาย อาหฎา อุรุ **อุรุเวลา** ปทวิปริยายวเสนาติ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อุรุเวลาย’’นฺติปเทฯ ตเมวตฺถํ วิภาเวโนฺต อาห ‘‘อตีเต กิรา’’ติอาทิฯ อนุปฺปเนฺน พุเทฺธ ปพฺพชิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตาปสปพฺพชฺช**นฺติ อิสิปพฺพชฺชํ, น สมณปพฺพชฺชํฯ **กติกวตฺต**นฺติ กรณํ กตํ, กเตน ปวตฺตํ กติกํ, ตเมว วตฺตํ กติกวตฺตํฯ อกํสุ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **โย**ติ โย โกจิฯ **อโญฺญ**ติ อตฺตนา อปโรฯ โส อากิรตูติ สมฺพโนฺธฯ **ปตฺตปุเฎน**าติ ปเณฺณน กเตน ปุเฎนฯ **ตโต**ติ กติกวตฺตกรณโตฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ปเทเสฯ **ตโต**ติ มหาวาลิกราสิชนนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ นนฺติ ตํ ปเทสํฯ **ตนฺ**ติ มหาวาลิกราสิํฯ

‘‘โพธิรุกฺขมูเล’’ติ เอตฺถ อสฺสตฺถรุกฺขสฺส อุปจารวเสน โพธีติ นามลภนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณ’’นฺติอาทิฯ อิมินา จตฺตาริ สจฺจานิ พุชฺฌตีติ **โพธี**ติ วจนเตฺถน จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ โพธิ นามาติ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ โพธิมฺหิ, โพธิยํ วาฯ สมีปเตฺถเจตํ ภุมฺมวจนํฯ **รุโกฺขปี**ติ ปิสเทฺทน น มคฺคญาณเมวาติ ทเสฺสติฯ **มูเล**ติ อาสเนฺนฯ **ปฐมาภิสมฺพุโทฺธ**ติ อนุนาสิกโลปวเสน สนฺธีติ อาห ‘‘ปฐมํ อภิสมฺพุโทฺธ’’ติฯ ‘‘หุตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘ปฐม’’นฺติปทสฺส ภาวนปุํสกํ ทเสฺสติฯ **สพฺพปฐมํเยวา**ติ สเพฺพสํ ชนานํ ปฐมเมว อภิสมฺพุโทฺธ หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ เอโก เอว ปลฺลโงฺก **เอกปลฺลโงฺก**ติ อวธารณสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอเกเนว ปลฺลเงฺกนา’’ติฯ ‘‘สกิํ…เป…. อาภุชิเตนา’’ติ อิมินา อวธารณผลํ ทเสฺสติฯ **ปลฺลโงฺก**ติ จ อูรุพทฺธาสนํฯ **วิมุตฺติสุขํ ปฎิสํเวที**ติ เอตฺถ ตทงฺคาทีสุ (ปฎิ. ม. อฎฺฐ. ๑.๑.๑๐๔) ปญฺจสุ วิมุตฺตีสุ ปฎิปฺปสฺสทฺธิสงฺขาตา ผลสมาปตฺติ เอวาธิเปฺปตาติ อาห ‘‘ผลสมาปตฺติสุข’’นฺติฯ **ผลสมาปตฺตี**ติ อรหตฺตผลสมาปตฺติฯ สา หิ วิรุเทฺธหิ อุปกฺกิเลเสหิ มุจฺจิตเฎฺฐน **วิมุตฺตี**ติ วุจฺจติ, ตาย สมฺปยุตฺตํ สุขํ **วิมุตฺติสุขํ,** จตุตฺถชฺฌานิกํ อรหตฺตผลสมาปตฺติสุขํฯ อถวา ตาย ชาตํ สุขํ วิมุตฺติสุขํ, สกลกิเลสทุกฺขูปสมสุขํ ฯ ‘‘ปฎิสํเวทยมาโน’’ติอิมินา ‘‘ปฎิสํเวที’’ติ เอตฺถ ณีปจฺจยสฺส กตฺตุตฺถํ ทเสฺสติฯ ปุนปฺปุนํ สุฎฺฐุ วทติ อนุภวตีติ **ปฎิสํเวที**ฯ ปฎิสํเวที หุตฺวา นิสีทีติ สมฺพโนฺธฯ

ปจฺจยาการนฺติ อวิชฺชาทิปจฺจยานํ อุปฺปาทาการํฯ กสฺมา ปจฺจยากาโร ปฎิจฺจสมุปฺปาโท นามาติ อาห ‘‘ปจฺจยากาโร หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ‘‘อญฺญมญฺญ’’นฺติอิมินา ‘‘ปฎิจฺจา’’ติปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติ, ‘‘สหิเต’’ติอิมินา สํสทฺทสฺสตฺถํฯ ‘‘ธเมฺม’’ติอิมินา ตสฺส สรูปํฯ **เอตฺถา**ติ อิมิสฺสํ วินยฎฺฐกถายํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อนุโลมปฎิโลม’’นฺติปเท, อนุโลมปฎิโลเมสุ วาฯ เสฺวว ปจฺจยากาโร วุจฺจตีติ โยชนาฯ ‘‘อตฺตนา กตฺตพฺพกิจฺจกรณโต’’ติอิมินา อนุโลมสทฺทสฺส สภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **เสฺววา**ติ ปจฺจยากาโร เอวฯ **ตํ กิจฺจ**นฺติ อตฺตนา กตฺตพฺพํ ตํ กิจฺจํฯ **ตสฺส อกรณโต**ติ อตฺตนา กตฺตพฺพกิจฺจสฺส อกรณโตฯ อิมินา ปฎิโลมสทฺทสฺส สภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปุริมนเยเนวา**ติ ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติอาทินา ปุริมนเยเนวฯ **วา**ติ อถวาฯ **ปวตฺติยา**ติ สํสารปวตฺติยาฯ **อนุโลโม**ติ อนุกูโล, อนุรูโป วาฯ **อิตโร**ติ ‘‘อวิชฺชายเตฺวว’’ติอาทินา วุโตฺต ปจฺจยากาโรฯ **ตสฺสา**ติ ปวตฺติยาฯ **ปฎิโลโม**ติ ปฎิวิรุโทฺธ, **เอตฺถา**ติ ‘‘อนุโลมปฎิโลม’’นฺติปเทฯ **อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ**ติ เอตฺถ อโตฺถ เอวาติ สมฺภวโต ตสฺส ผลํ วา ‘‘สทฺทนฺตรตฺถาโปหเนน สโทฺท อตฺถํ วทตี’’ติ วจนโต (อุทา. อฎฺฐ. ๑; ที. นิ. ฎี. ๑.๑; ม. นิ. ฎี. ๑.มุลปริยายสุตฺตวณฺณนา; สํ. นิ. ฎี. ๑.๑.โอฆตรยสุตฺตวณฺณนา; อ. นิ. ฎี. ๑.๑.รุปาทิวคฺควณฺณนา) สทฺทนฺตรตฺถาโปหนํ วา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาทิโต ปนา’’ติอาทิฯ **ยาว**สโทฺท

อวธิวจโนฯ ยาว อนฺตํ ปาเปตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **อิโต**ติ อิเมหิ วุตฺตหิ ทฺวีหิ อเตฺถหิฯ **“มนสากาสี”**ติ เอตฺถ อิการโลปวเสน สนฺธีติ อาห ‘‘มนสิ อกาสี’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘มนสากาสี’’ติปเทฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ **อิทนฺ**ติ อิมํ อาการํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติอาทิปาเฐ อวยวโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ สมาสมเชฺฌ ตสเทฺทน ปุพฺพปทเสฺสว ลิงฺควจนานิ คเหตพฺพานีติ อาห ‘‘อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จา’’ติ ฯ วาเกฺย ปน ตสเทฺทน ปรปทเสฺสว ลิงฺควจนานิ คเหตพฺพานิฯ ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา’’ติปทํ ‘‘สมฺภวนฺตี’’ติปเทน สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ อาห ‘‘ตสฺมา อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สมฺภวนฺตี’’ติฯ **สพฺพปเทสู**ติ ‘‘สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณ’’นฺติ อาทีสุ สเพฺพสุ ปเทสุฯ

ยถา ปนาติ เยนากาเรน ปนฯ **อิทนฺ**ติ อิมํ อาการํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อวิชฺชาย…เป…. นิโรโธ’’ติอาทิวาเกฺยฯ **อวิชฺชายเตฺววา**ติ เอตฺถ ‘‘ภทฺทิโยเตฺววา’’ติอาทีสุ วิย ‘‘ภทฺทิโย อิติ เอวา’’ติ ปทเจฺฉโท กตฺตโพฺพ, น เอวํ ‘‘อวิชฺชาย อิติ เอวา’’ติ, อถ โข ‘‘อวิชฺชาย ตุ เอวา’’ติ กาตโพฺพติ อาห ‘‘อวิชฺชาย ตุ เอวา’’ติฯ ‘‘ป อติโมกฺขํ อติปโมกฺข’’นฺติอาทีสุ (กงฺขา. อฏฺฐ. นิทานวณฺณนา) วิย อุปสคฺคพฺยตฺตเยน วุตฺตํ, เอวมิธ นิปาตพฺยตฺตเยน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺถ เอวสเทฺทน สตฺตชีวาทโย นิวเตฺตติฯ ตุสโทฺท ปกฺขนฺตรตฺถโชตโกฯ อนุโลมปกฺขโต ปฏิโลมสงฺขาตํ ปกฺขนฺตรํ มนสากาสีติ อโตฺถฯ อเสสวิราคนิโรธสโทฺท อยุตฺตสมาโส, อุตฺตรปเทน จ ตติยาสมาโสติ อาห ‘‘วิราคสงฺขาเตน มเคฺคน อเสสนิโรธา’’ติฯ ตตฺถ อเสสสทฺทํ วิราคสเทฺทน สมฺพนฺธมกตฺวา นิโรธสเทฺทน สมฺพนฺธํ กตฺวา อตฺถสฺส คหณํ **อยุตฺตสมาโส** นามฯ ‘‘มเคฺคนา’’ติอิมินา วิราคสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ มโคฺค หิ วิรชฺชนเฏฺฐน **วิราโค**ติ วุจฺจติฯ **สงฺขารนิโรโธ**ติ เอตฺถ มเคฺคน นิโรธตฺตา อนุปฺปาทนิโรโธ โหตีติ อาห ‘‘สงฺขารานํ อนุปฺปาทนิโรโธ โหตี’’ติฯ **อนุปฺปาทนิโรโธ**ติ จ อนุปฺปาเทน นิโรโธ สมุเจฺฉทวเสน นิรุทฺธตฺตาฯ **เอวนฺ**ติ ยถา อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, เอวํ ตถาติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘เอวเมตสฺสา’’ติอาทิวจเนฯ เกวลสโทฺท สกลปริยาโยติ อาห ‘‘สกลสฺสา’’ติ, อนวเสสสฺสาติ อโตฺถฯ อถวา สตฺตชีวาทีหิ อมิสฺสิตตฺตา อมิสฺสโตฺถติ อาห ‘‘สุทฺธสฺส วา’’ติฯ ‘‘สตฺตวิรหิตสฺสา’’ติ อิมินา สุทฺธภาวํ ทเสฺสติฯ **ทุกฺขกฺขนฺธสฺสา**ติ เอตฺถ ขนฺธสโทฺท ราสตฺถวาจโกติ อาห ‘‘ทุกฺขราสิสฺสา’’ติฯ

เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ เอตฺถ เอตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ยฺวาย’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อวิชฺชาทิวเสน…เป…. นิโรโธ โหตี’’ติ ยฺวายํ อโตฺถ วุโตฺตติ โยชนาฯ สมุทโย จ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิทิตเวลายนฺ**ติ ปากฏเวลายํ ปสิทฺธกาเลติ อโตฺถฯ **อิมํ อุทานนฺ**ติ เอตฺถ อิมสโทฺท วุจฺจมานาเปโกฺขฯ ตสฺมิํ อเตฺถ วิทิเต สตีติ โยชนาฯ **ปชานนตายา**ติ ปกาเรน ชานนภาวสฺสฯ **โสมนสฺสยุตฺตญาณสมุฏฺฐานนฺ**ติ โสมนเสฺสน เอกุปฺปาทาทิวเสน ยุเตฺตน ญาเณน สมุฏฺฐานํ, ยุตฺตํ วา ญาณสงฺขาตํ สมุฏฺฐานํ อุทานนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺถ **อุทาน**นฺติ เกนเฏฺฐน อุทานํ? อุทานเฏฺฐน, โมทนเฏฺฐน, กีฬนเฏฺฐน จาติ อโตฺถฯ กิมิทํ อุทานํ นาม? ปีติเวคสมุฏฺฐาปิโต อุทาหาโรฯ ยถา (อุทา. อฏฺฐ. คนฺถารมฺภกถา) หิ ยํ เตลาทิมินิตพฺพวตฺถุ มานํ คเหตุํ น สโกฺกติ วิสนฺทิตฺวา คจฺฉติ, ตํ ‘‘อวเสโก’’ติ วุจฺจติฯ ยญฺจ ชลํ ตฬากํ คเหตุํ น สโกฺกติ, อโชฺฌตฺถริตฺวา คจฺฉติ, ตํ ‘‘โอโฆ’’ติ วุจฺจติฯ เอวเมวํ ยํ ปีติเวคสมุฏฺฐาปิตํ วิตกฺกวิปฺผารํ หทยํ สนฺธาเรตุํ น สโกฺกติ, โส อธิโก หุตฺวา อโนฺต อสณฺฐหิตฺวา วจีทฺวาเรน นิกฺขมโนฺต ปฏิคฺคาหกนิรเปโกฺข อุทาหารวิเสโส ‘‘อุทาน’’นฺติ วุจฺจติฯ ‘‘อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสี’’ติ อิมินา อุทธาตุสฺส อุทาหารตฺถํ ทเสฺสติฯ

ตสฺสาติ อุทานสฺส อโตฺถ เอวํ เวทิตพฺพฺพติ โยชนาฯ **ยทา**ติ เอตฺถ ทาปจฺจยสฺส อตฺถ วากฺยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺมิํ กาเล’’ติฯ **หเว**ติ ‘‘พฺยตฺต’’นฺติ อิมสฺมิํ อเตฺถ นิปาโตฯ พฺยตฺตํ ปากฏนฺติ หิ อโตฺถฯ **ปาตุภวนฺตี**ติ เอตฺถ ปาตุนิปาตสฺส อตฺถสฺส ‘‘หเว’’ติ นิปาเตน วุตฺตตฺตา ภูธาตุเสฺสว อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปฺปชฺชนฺตี’’ติฯ **อนุโลม ปฏิโลม ปจฺจยาการ ปฏิเวธ สาธกา**ติ อนุโลมโต จ ปฏิโลมโต จ ปจฺจยาการสฺส ปฏิวิชฺฌนสฺส สาธกาฯ **โพธิปกฺขิยธมฺมา**ติ โพธิยา มคฺคญาณสฺส ปเกฺข ภวา สตฺตตฺติํส ธมฺมาฯ อถวา ปาตุนิปาเตน สห ‘‘ภวนฺตี’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปกาสนฺตี’’ติฯ อิมสฺมิํ นเย หเวสโทฺท เอกํสตฺถวาจโกฯ **หเว** เอกํเสนาติ หิ อโตฺถฯ **อภิสมยวเสนา**ติ มคฺคญาณวเสน ฯ มคฺคญาณญฺหิ ยสฺมา อภิมุขํ จตฺตาริ สจฺจานิ สเมจฺจ อยติ ชานาติ, ตสฺมา **อภิสมโย**ติ วุจฺจติฯ

‘‘กิเลสสนฺตาปนเฏฺฐนา’’ติ อิมินา อาภุโส กิเลเส ตาเปตีติ **อาตาโป**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ น วีริยสามญฺญํ โหติ, อถ โข สมฺมปฺปธานวีริยเมวาติ อาห ‘‘สมฺมปฺปธานวีริยวโต’’ติฯ อิมินา **อาตาปี**ติ เอตฺถ อีปจฺจยสฺส วนฺตุอตฺถํ ทเสฺสติฯ **อารมฺมณูปนิชฺฌานลกฺขเณน จา**ติ กสิณาทิอารมฺมณํ อุปคนฺตฺวา นิชฺฌานสภาเวน อฏฺฐสมาปตฺติสงฺขาเตน ฌาเนน จฯ **ลกฺขณูปนิชฺฌานลกฺขเณน จา**ติ อนิจฺจาทิลกฺขณํ อุปคนฺตฺวา นิชฺฌานสภาเวน วิปสฺสนามคฺคผลสงฺขาเตน ฌาเนน จฯ ‘‘พาหิตปาปสฺสา’’ติ อิมินา พาหิโต อโณ ปาโป อเนนาติ **พฺราหฺมโณ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อณสโทฺท หิ ปาปปริยาโยฯ ‘‘ขีณาสวสฺสา’’ติ อิมินา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อถสฺสา**ติ อถ อสฺส, ตสฺมิํ กาเล พฺราหฺมณสฺสาติ อโตฺถฯ ยา เอตา กงฺขา วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘โก นุ โข…เป…. อโวจา’’ติอาทินา (สํ. นิ. ๒.๑๒) นเยน จ ตถา ‘‘กตมํ นุ โข…เป…. อโวจา’’ติอาทินา (สํ. นิ. ๒.๓๕) นเยน จ ปจฺจยากาเร วุตฺตาติ โยชนาฯ **โนกโลฺล ปโญฺห**ติ อยุโตฺต ปโญฺห, ทุปฺปโญฺห เอโสติ อโตฺถฯ **ตถา**ติ เอวํ, ตโต อญฺญถา วาฯ ยา จ โสฬส กงฺขา (ม. นิ. ๑.๑๘; สํ. นิ. ๒.๒๐) อาคตาติ สมฺพโนฺธฯ อปฏิวิทฺธตฺตา กงฺขาติ โยชนาฯ **โสฬส กงฺขา**ติ อตีตวิสยา ปญฺจ, อนาคตวิสยา ปญฺจ, ปจฺจุปฺปนฺนวิสยา ฉาติ โสฬสวิธา กงฺขาฯ **วปยนฺตี**ติ วิ อปยนฺติ, อิการโลเปนายํ สนฺธิฯ วิตฺยูปสโคฺค ธาตฺวตฺถานุวตฺตโก, อปยนฺติ – สโทฺท อปคมนโตฺถติ อาห ‘‘อปคจฺฉนฺตี’’ติฯ ‘‘นิรุชฺฌนฺตี’’ติอิมินา อปคมนตฺถเมว ปริยายนฺตเรน ทีเปติฯ ‘‘กสฺมา’’ติ อิมินา ‘‘ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺม’’นฺติ วากฺยสฺส ปุพฺพวากฺยการณภาวํ ทเสฺสติฯ **สเหตุธมฺมนฺ**ติ เอตฺถ สห อวิชฺชาทิเหตุนาติ สเหตุ, สงฺขาราทิโก ปจฺจยุปฺปนฺนธโมฺมฯ สเหตุ จ โส ธโมฺม จาติ สเหตุธโมฺมติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อวิชฺชาทิเกนา’’ติอาทิ ฯ ‘‘ปฏิวิชฺฌตี’’ติ อิมินา ปชานา ตีติ เอตฺถ ญาธาตุยา อวโพธนตฺถํ ทเสฺสติ, มารณโตสนาทิเก อเตฺถ นิวเตฺตติฯ **อิตี**ติ ตสฺมา, วปยนฺตีติ โยชนาฯ

๒. **ปจฺจยกฺขยสฺสา**ติ ปจฺจยานํ ขยฏฺฐานสฺส อสงฺขตสฺสาติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ทุติยอุทาเนฯ ขียนฺติ ปจฺจยา เอตฺถาติ **ขยํ,** นิพฺพานนฺติ อาห ‘‘ปจฺจยานํ ขยสงฺขาตํ นิพฺพาน’’นฺติฯ ‘‘อญฺญาสี’’ติ อิมินา **อเวที**ติ เอตฺถ วิทธาตุยา ญาณตฺถํ ทเสฺสติ, อนุภวนลาภาทิเก นิวเตฺตติฯ ตสฺมา วปยนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **วุตฺตปฺปการา**ติ ปฐมอุทาเน วุตฺตสทิสาฯ **ธมฺมา**ติ โพธิปกฺขิยธมฺมา, จตุอริยสจฺจธมฺมา วาฯ

๓. อิมํ อุทานํ อุทาเนสีติ สมฺพโนฺธฯ เยน มเคฺคน วิทิโตติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ตติยอุทาเนฯ โส พฺราหฺมโณ ติฏฺฐตีติ สมฺพโนฺธฯ เตหิ อุปฺปเนฺนหิ โพธิปกฺขิยธเมฺมหิ วา ยสฺส อริยมคฺคสฺส จตุสจฺจธมฺมา ปาตุภูตา, เตน อริยมเคฺคน วา วิธูปยนฺติ โยชนาฯ **วุตฺตปฺปการนฺ**ติ สุตฺตนิปาเต วุตฺตปฺปการํฯ **มารเสนนฺ**ติ กามาทิกํ ทสวิธํ มารเสนํฯ ‘‘วิธเมโนฺต’’ติอิมินา **วิธูปยนฺ**ติ เอตฺถ ธูปธาตุยา วิธมนตฺถํ ทเสฺสติ, ลิมฺปนตฺถาทโย นิวเตฺตติฯ ‘‘วิทฺธํ เสโนฺต’’ติอิมินา

วิธเมโนฺตติ เอตฺถ ธมฺธาตุยา ธํสนตฺถํ ทเสฺสติ, สทฺทตฺถาทโย นิวเตฺตติฯ **“สูริโยว** โอภาสยนฺ”ติปทสฺส ‘‘สูริโย อิวา’’ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ **สูริโย**ติ อาทิโจฺจฯ โส หิ ยสฺมา ปฐมกปฺปิกานํ สูรํ ชเนติ, ตสฺมา สูริโยติ วุจฺจติฯ **อพฺภุคฺคโต**ติ อภิมุขํ อุทฺธํ อากาสํ คโต, อพฺภํ วา อากาสํ อุคฺคโตฯ **อพฺภ**สโทฺท หิ อากาสปริยาโยฯ อากาโส หิ ยสฺมา อาภุโส ภาติ ทิปฺปติ, ตสฺมา **“อพฺภ”**นฺติ วุจฺจติฯ อยํ ปเนตฺถ โอปมฺมสํสนฺทนํ – ยถา สูริโย โอภาสยโนฺต ติฎฺฐติ, เอวํ พฺราหฺมโณ สจฺจานิ ปฎิวิชฺฌโนฺตฯ ยถา สูริโย อนฺธการํ วิธเมโนฺต ติฎฺฐติ, เอวํ พฺราหฺมโณ มารเสนมฺปิ วิธูปยโนฺตติฯ

เอตฺถาติ เอเตสุ ตีสุ อุทาเนสุฯ ปฐมํ อุทานํ อุปฺปนฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ อิมิสฺสา ขนฺธกปาฬิยา อุทานปาฬึ สํสนฺทโนฺต อาห ‘‘อุทาเน ปนา’’ติอาทิ ฯ อุทาเน ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตน**ฺติ อุทาเน วุตฺตวจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อจฺจเยนา**ติ อติกฺกเมน, ตเมวตฺถํ วิภาเวโนฺต อาห ‘‘ตทา หี’’ติอาทิฯ **ตทา**ติ ‘‘เสฺว อาสนา วุฎฺฐหิสฺสามี’’ติ รตฺตึ อุปฺปาทิตมนสิการกาเลฯ ภควา มนสากาสีติ สมฺพโนฺธฯ ปุริมา เทฺว อุทานคาถา อานุภาวทีปิกา โหนฺตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ปจฺจยาการปชานนปจฺจยกฺขยาธิคมสฺสฯ **เอเกกเมวา**ติ อนุโลมปฎิโลเมสุ เอเกกเมวฯ **ปฐมยามญฺจา**ติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ, นิรนฺตรํ ปฐมยามกาลนฺติ อโตฺถฯ **อิธ ปนา**ติ อิมสฺมึ ขนฺธเก ปนฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ภควา หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ ภควา อุทาเนสีติ สมฺพโนฺธฯ **วิสาขปุณฺณมายา**ติ วิสาขาย ยุตฺตาย ปุณฺณมายฯ ‘‘อรุโณ อุคฺคมิสฺสตี’’ติ วตฺตพฺพสมเยติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพญฺญุต**นฺติ สพฺพญฺญุภาวํ, อนาวรณญาณนฺติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ อรุณุคฺคมนโตฯ **ตํ ทิวส**นฺติ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ, ตสฺมึ ทิวเสติ หิ อโตฺถฯ อจฺจนฺตสํโยเค วา, ตํ ทิวสํ กาลนฺติ หิ อโตฺถฯ **เอวํ มนสิ กตฺวา**ติ ยถา ตํ ทิวสํ อนุโลมปฎิโลมํ มนสากาสิ, เอวํ มนสิ กตฺวาติ อโตฺถฯ **อิตี**ติ เอวํฯ ‘‘โพธิรุกฺขมูเล…เป.… นิสีที’’ติ เอวํ วุตฺตํ ตํ สตฺตาหนฺติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ โพธิรุกฺขมูเลเยวฯ

๒. อชปาลกถา

๔. **น ภควา**ติ เอตฺถ นกาโร ‘‘อุปสงฺกมี’’ติ ปเทน โยเชตโพฺพ, น อุปสงฺขมีติ หิ อโตฺถฯ **ตมฺหา สมาธิมฺหา**ติ ตโต อรหตฺตผลสมาปตฺติสมาธิโตฯ อนนฺตรเมว อนุปสงฺกมนํ อุปมาย อาวิกโรโนฺต อาห ‘‘ยถา ปนา’’ติอาทิฯ อิเจฺจวํ วุตฺตํ น โหตีติ โยชนาฯ **อิท**นฺติ อิทํ อตฺถชาตํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ภุตฺวา สยตี’’ติ วาเกฺยฯ **เอว**นฺติ อุปเมยฺยโชตโกฯ **อิธาปี**ติ อิมิสฺสํ ‘‘อถ โข ภควา’’ติอาทิปาฬิยมฺปิฯ **อิท**นฺติ อยมโตฺถ ทีปิโต โหตีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อถ โข ภควา’’ติอาทิปาเฐฯ

อปรานิปีติ ปลฺลงฺกสตฺตาหโต อญฺญานิปิฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘อปรานิปี’’ติอาทิวจเนฯ ภควติ นิสิเนฺน สตีติ โยชนาฯ **กิร**สโทฺท วิตฺถารโชตโก ฯ **กึ นุ โข**ติ ปริวิตกฺกนเตฺถ นิปาโตฯ **เอกจฺจาน**นฺติ อเปฺปสกฺขานํ เอกจฺจานํฯ **ตาส**นฺติ เทวตานํฯ **พลาธิคมฎฺฐาน**นฺติ พเลน เตชสา อธิคมฎฺฐานํฯ **อนิมิเสหี**ติ อุมฺมิเสหิฯ **สตฺตาห**นฺติ กมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํ, อจฺจนฺตสํโยเค วาฯ เอวญฺหิ สติ ‘‘กาล’’นฺติ กมฺมํ เวทิตพฺพํฯ **ตํ ฐาน**นฺติ อนิมิเสหิ อกฺขีหิ โอโลกิยมานฎฺฐานํฯ **อถา**ติ อนิมิสสตฺตาหสฺส อนนฺตเรฯ **รตนจงฺกเม**ติ รตนมเย จงฺกเมฯ **ตํ ฐาน**นฺติ จงฺกมฎฺฐานํฯ **ตโต**ติ จงฺกมสตฺตาหโตฯ **รตนฆร**นฺติ รตนมยํ เคหํฯ **ตตฺถา**ติ รตนฆเร อภิธมฺมปิฎกํ วิจินโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ รตนฆเร, อภิธมฺมปิฎเก วา, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **ตํ ฐาน**นฺติ อภิธมฺมปิฎกวิจินนฎฺฐานํฯ

เอวนฺติอาทิ ปุพฺพวจนสฺส นิคมวเสน ปจฺฉิมวจนสฺส อนุสนฺธินิทสฺสนํฯ **เตนา**ติ อชปาลานํ นิสีทนการเณนฯ **อสฺสา**ติ นิโคฺรธสฺสฯ ''อชปาลนิโคฺรโธเตฺวว นาม''นฺติ อิมินา อุปจารวเสน นามลภนํ ทเสฺสติฯ อชปา พฺราหฺมณา ลนฺติ นิวาสํ คณฺหนฺติ เอตฺถาติ **อชปาโล,** อุณฺหกาเล วา อโนฺตปวิฏฺฐ อเช อตฺตโน ฉายาย ปาเลตีติ **อชปาโล,** อชปาโล จ โส นิโคฺรโธ เจติ **อชปาลนิโคฺรโธ**ติ วจนตฺถานิปิ ปกรณนฺตเรสุ (อุทา. อฏฺฐ. ๔) ทสฺสิตานิฯ **ตตฺราปี**ติ อชปาลนิโคฺรเธปิฯ **โพธิโต**ติ โพธิรุกฺขโตฯ **เอตฺถา**ติ อชปาลนิโคฺรเธฯ ภควติ นิสิเนฺนติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ''อถ โข อญฺญตโร''ติอาทิวจเนฯ **โส**ติ พฺราหฺมโณฯ **ทิฏฺฐมงฺคลิโก นามา**ติ ทิฏฺฐสุตมุตสงฺขาเตสุ ตีสุ มงฺคลิเกสุ ทิฏฺฐมงฺคลิโก นาม กิราติ อโตฺถฯ ''มานวเสน…เป.... วุจฺจตี''ติ อิมินา ''หุํหุ''นฺติ กโรตีติ **หุํหุโงฺก,** หุํหุโงฺก ชาติ สภาโว อิมสฺสาติ **หุํหุงฺกชาติโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

เตนาติ พฺราหฺมเณนฯ **สิขาปฺปตฺตนฺ**ติ อคฺคปฺปตฺตํฯ **ตสฺสา**ติ อุทานสฺสฯ **โย**ติ ปุคฺคโล, ปฏิชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ ''น ทิฏฺฐมงฺคลิกตายา''ติ อิมินา อวธารณผลํ ทเสฺสติฯ ''พาหิตปาปธมฺมตฺตา''ติ อิมินา พาหิโต ปาโป ธโมฺม อเนนาติ **พาหิตปาปธโมฺม**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''หุํหุงฺการปหาเนนา''ติ อิมินา นตฺถิ หุํหุงฺกาโร อิมสฺสาติ **นิหุํหุโงฺก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ราคาทิกสาวาภาเวนา**ติ อิมินา นตฺถิ ราคาทิกสาโว อิมสฺสาติ **นิกฺกสาโว**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ภาวนานุโยคยุตฺตจิตฺตตายา''ติ อิมินา ยตํ อนุยุตฺตํ อตฺตํ จิตฺตํ อิมสฺสาติ **ยตโตฺต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ หิ ยตสโทฺท วีริยวาจโก, ยตธาตุยา นิปฺผโนฺน, อตฺตสโทฺท จิตฺตปริยาโยฯ ยตสทฺทสฺส ยมุธาตุยา จ นิปฺผนฺนภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''สีลสํวเรน วา''ติอาทิฯ ''สญฺญตจิตฺตตายา''ติ อิมินา ยมติ สํยมตีติ **ยตํ,** ยตํ อตฺตํ จิตฺตํ อิมสฺสาติ **ยตโตฺต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สจฺจานิ วิทนฺติ ชานนฺตีติ **เวทานี**ติ วจนเตฺถน มคฺคญาณานิ เวทานิ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ''จตุมคฺคญาณสงฺขาเตหิ เวเทหี''ติฯ ''จตุมคฺคญาณสงฺขาตาน''นฺติ วิภตฺติปริณามํ กตฺวา ''เวทาน''นฺติปเทน โยเชตพฺพํฯ **อนฺตนฺ**ติ นิพฺพานํฯ ตญฺหิ ยสฺมา สงฺขารานํ อวสาเน ชาตํ, ตสฺมา อนฺตนฺติ วุจฺจติฯ ปุน **อนฺตนฺ**ติ อรหตฺตผลํฯ ตญฺหิ ยสฺมา มคฺคสฺส ปริโยสาเน ปวตฺตํ, ตสฺมา อนฺตนฺติ วุจฺจติฯ ''มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส วุสิตตฺตา''ติ อิมินา วุสิตํ มคฺคสงฺขาตํ พฺรหฺมจริยํ อเนนาติ **วุสิตพฺรหฺมจริโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ธเมฺมน พฺรหฺมวาทํ วเทยฺยา**ติ วุตฺตวจนสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''พฺราหฺมโณ อหนฺติ เอตํ วาทํ ธเมฺมน วเทยฺยา''ติฯ **ธเมฺมนา**ติ ภูเตน สภาเวนฯ **โลเก**ติ เอตฺถ สตฺตโลโกวาธิเปฺปโตติ อาห ''สกเล โลกสนฺนิวาเส''ติฯ

๓. มุจลินฺทกถา

๕. **อกาลเมโฆ**ติ เอตฺถ วปฺปาทิกาลสฺส อภาวา น อกาโล โหติ, อถ โข วสฺสกาเล อสมฺปตฺตตฺตา อกาโลติ อาห ''อสมฺปเตฺต วสฺสกาเล''ติฯ ''อุปฺปนฺนเมโฆ''ติ อิมินา อกาเล อุปฺปโนฺน เมโฆ **อกาลเมโฆ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส**ติ เชฏฺฐมูลมาเสฯ **ตสฺมินฺ**ติ เมเฆฯ **สีตวาตทุทฺทินี**ติ เอตฺถ สีเตน วาเตน ทูสิตํ ทินํ อิมิสฺสา วฏฺฏลิกายาติ สีตวาตทุทฺทินีติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สา จ ปนา''ติอาทิฯ สา จ ปน สตฺตาหวฏฺฏลิกา สีตวาตทุทฺทินี นาม อโหสีติ สมฺพโนฺธฯ ''สมีเป โปกฺขรณิยา นิพฺพโตฺต''ติ อิมินา มุจลินฺทสฺส สมีเป นิพฺพโตฺต **มุจลิโนฺท**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **มุจลิโนฺท**ติ จ นิจุโลฯ โส นีโปติ จ ปิยโกติ จ วุจฺจติฯ นาคสฺส โภโค เอโกปิ สตฺตาภุชตฺตา ''โภเคหี''ติ พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ **ตสฺมินฺ**ติ นาคราเช ฐิเต สตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ นาคราชสฺสฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ภณฺฑาคารคพฺภปฺปมาณํ อโหสิ, ตสฺมาฯ ฐานสฺส การณํ ปริทีเปติ อเนนาติ **ฐานการณปริทีปนํ** ''มา ภควนฺตํ สีต''นฺติอาทิวจนํฯ **โส**ติ นาคราชาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ปาฬิยํ ''พาธยิตฺถา''ติ กิริยาปทํ อชฺฌาหริตพฺพนฺติ

อาห ‘‘มา สีตํ ภควนฺตํ พาธยิตฺถา’’ติฯ **ตตฺถาติ** ‘‘มา ภควนฺตํ สีต’’นฺติอาทิวจเนฯ สตฺตา หวฏฺฏลิกาย สตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตมฺปีติ** อุณฺหมฺปิฯ **นนฺติ** ภควนฺตํฯ **ตสฺสาติ** นาคราชสฺสฯ **อุพฺพิทฺธ**นฺติ อุทฺธํ ฉิทฺทํฯ วิทฺธฉิทฺทสทฺทา หิ ปริยายาฯ อากาสํ เมฆปฏลปฏิจฺฉนฺนํ อาสนฺนํ วิย โหติ, เมฆปฏลวิคเม ทูรํ วิย อุปฏฺฐาติ, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘เมฆวิคเมน ทูรีภูต’’นฺติฯ **วิคต วลาหก**นฺติ เอตฺถ วิคตสทฺโท อปคตตฺถวาจโก, วลาหกสทฺโท เมฆปริยาโยติ อาห ‘‘อปคต เมฆ’’นฺติฯ อินฺทนีลมณิ วิย ทิพฺพตีติ **เทโว**ติ วจนตฺถน อากาโส เทโว นามาติ อาห ‘‘เทวนฺติ อากาส’’นฺติฯ **อตฺตโน รูป**นฺติ อตฺตโน นาคสณฺฐานํฯ อิมินา **สกวณฺณ**นฺติ เอตฺถ สกส โทฺท อตฺตวาจโก, วณฺณสโทฺท สณฺฐานเววจโนติ ทเสฺสติฯ

สุโข วิเวโกติ เอตฺถ ตทงฺค วิกฺขมฺภน สมุเจฺฉท ปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณวิเวกสงฺขาเตสุ ปญฺจสุ วิเวเกสุ นิพฺพานสงฺขาโต นิสฺสรณวิเวโก จ กายจิตฺตอุปธิวิเวกสงฺขาเตสุ ตีสุ วิเวเกสุ นิพฺพานสงฺขาโต อุปธิวิเวโก จ คเหตโพฺพติ อาห ‘‘นิพฺพานสงฺขาโต อุปธิวิเวโก’’ติฯ ‘‘จตุมคฺคญาณสนฺตุเสนา’’ติ อิมินา **ตุฏฺฐสฺสา**ติ เอตฺถ ปิณฺฑปาตสนฺตสาทิเก นิวเตฺตติฯ **สุต ธมฺมสฺสา**ติ เอตฺถ สุตสโทฺท วิสฺสุตปริยาโยติ อาห ‘‘ปกาสิตธมฺมสฺสา’’ติ, ปากฏสจฺจธมฺมสฺสาติ อโตฺถฯ **ปสฺสโต**ติ เอตฺถ มํสจกฺขุสฺส กรณภาเวน อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘ญาณจกฺขุนา’’ติฯ ‘‘อกุปฺปนภาโว’’ติ อิมินา **อพฺยาปชฺช**นฺติ เอตฺถ พฺยาปาทสทฺทสฺส โทสวาจกภาโว จ ณฺยปจฺจยสฺส ภาวโตฺถ จ ทสฺสิโตฯ **เอเตนา**ติ ‘‘อพฺยาปชฺช’’นฺติปเทนฯ **เมตฺตาปุพฺพภาโค**ติ อพฺยาปชฺชสฺส ปุพฺพภาเค เมตฺตาย อุปฺปนฺนภาโวฯ **ปาณภูเตสุ สํยโม**ติ เอตฺถ ปาณภูตสทฺทา เววจนภาเวน สเตฺตสุ เอว วตฺตนฺตีติ อาห ‘‘สเตฺตสุ จา’’ติฯ **กรุณาปุพฺพภาโค**ติ สํยมสฺส ปุพฺพภาเค กรุณาย อุปฺปนฺนภาโวฯ **ยา**ติ ยา วิราคตาฯ อนาคามิมคฺคสฺส กามราคสฺส อนวเสสปหานตฺตา วุตฺตํ ‘‘เอเตน อนาคามิมโคฺค กถิโต’’ติฯ ยาถาวมานสฺส อรหตฺตมเคฺคน นิรุทฺธตฺตา วุตฺตํ ‘‘อสฺมิ…เป…. กถิต’’นฺติฯ **อิโต**ติ อรหตฺตโตฯ

๔. ราชายตนกถา

๖. **ปาจีนโกเณ**ติ ปุรตฺถิมอเสฺส, ปุพฺพทกฺขิณทิสาภาเคติ อโตฺถฯ **ราชายตนรุกฺข**นฺติ ขีริการุกฺขํฯ **เตน โข ปน สมเยนา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ปุจฺฉิตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กตเรน สมเยนา’’ติฯ นิสินฺนสฺส ภควโตติ โยชนาฯ เทวราชสทฺทสฺส อเญฺญ ปชาปติอาทโย เทวราชาโน นิวเตฺตตุํ ‘‘สโกฺก’’ติ วุตฺตํฯ **ต**นฺติ หรีตกํฯ ปริภุตฺตมตฺตเสฺสว ภควโตติ สมฺพนฺโธฯ นิสิเนฺน ภควติฯ

‘‘เตน โข ปน สมเยนา’’ติ อิมินา เยน สมเยน ภควา ราชายตนมูเล นิสีทิ, เตน โข ปน สมเยนาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อุกฺกลชนปทโต**ติ อุกฺกลนามกา ชนปทมฺหาฯ ยสฺมิํ เทเส ภควา วิหรติ, ตํ เทสนฺติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ตํ เทสํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา’’ติปเทฯ **เตส**นฺติ วาณิชานํฯ ญาติสาโลหิตสทฺทานํ อญฺญมญฺญเววจนตฺตา ‘‘ญาตี’’ติ วุเตฺต สาโลหิตสทฺทสฺส อโตฺถ สิโทฺธติ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ญาติภูตปุพฺพา เทวตา’’ติฯ **สา**ติ เทวตาฯ **เนส**นฺติ วาณิชานํฯ **ตโต**ติ อปวตฺตนการณาฯ **เต**ติ วาณิชา ฯ **อิท**นฺติ อปวตฺตนํฯ **พลิ**นฺติ อุปหารํฯ **เตส**นฺติ วาณิชานํฯ ‘‘สพฺพิมธุผาณิตาทีหิ โยเชตฺวา’’ติ ปทํ ปุพฺพาปราเปกฺขํ, ตสฺมา มเชฺฌ วุตฺตํฯ **ปติมาเนถา**ติ เอตฺถ มาน ปูชายํ เปมเนติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ นการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา ปูชนเปมนํ นาม อตฺถโต อุปฏฺฐหนนฺติ อาห ‘‘อุปฏฺฐหถา’’ติฯ **ตํ โว**ติ เอตฺถ ตํสโทฺท ปติมานนวิสโย, โวสโทฺท ตีสุ โวสเทฺทสุ ตุมฺหสทฺทสฺส การิโย โวสโทฺท, โส จ จตุตฺถฺยโตฺถติ อาห ‘‘ตํ ปติมานํ ตุมฺหาก’’นฺติฯ **โว**กาโร หิ ติวิโธ ตุมฺหสทฺทสฺส การิโย, โย

วจนสฺส การิโย, ปทปูรโณติฯ ตตฺถ ตุมฺหสทฺทสฺส การิโย ปญฺจวิโธ ปจฺจตฺตอุปโยคกรณสมฺป ทานสามิวจนวเสนาติฯ ตตฺถ ตุมฺหสทฺทการิโย สมฺปทานวจโน อิธาธิเปฺปโตฯ เตนาห ‘‘ตุมฺหาก’’นฺติฯ ‘‘ย’’นฺติสทฺทสฺส วิสโย ปฏิคฺคหณโตฺถติ อาห ‘‘ยํ ปฏิคฺคหณ’’นฺติฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ โย ปโตฺต อโหสีติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ ภควโตฯ **โส**ติ ปโตฺตฯ สุชาตาย อาคจฺฉนฺติยา เอวาติ สมฺพโนฺธฯ อนาทเร เจตํ สามิวจนํฯ **เตนา**ติ อนฺตรธายเหตุนาฯ **อสฺสา**ติ ภควโตฯ **หเตฺถสู**ติ กรณเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ หเตฺถหีติ หิ อโตฺถฯ **กิมฺหี**ติ เกนฯ

อิโตติ อาสฬฺหีมาสชุณฺหปกฺขปญฺจมิโตฯ **เอตฺตกํ กาล**นฺติ เอตํ ปมาณํ เอกูนปญฺญาส ทิวสกาลํฯ **ชิฆจฺฉา**ติ ฆสิตุมิจฺฉาฯ **ปิปาสา**ติ ปาตุมิจฺฉาฯ **อสฺสา**ติ ภควโตฯ เจตสา-เจโต สทฺทานํ สมฺพนฺธาเปกฺขตฺตา เตสํ สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อตฺตโน’’ติ จ ‘‘ภควโต’’ติ จฯ อิเมหิ สมฺพนฺธิสทฺทานมสทิสตฺตา สมฺพโนฺธปิ อสทิโสติ ทเสฺสติฯ **อตฺตโน**ติ จตุนฺนํ มหาราชานํฯ สมาโสเยว อวยวีปธาโน โหติ, วากฺยํ ปน อวยวปธาโนเยวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จตูหิ ทิสาหี’’ติฯ ปาฬิยํ ‘‘อาคนฺตฺวา’’ติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ ‘‘สิลามเย’’ติ อิมินา สิลามยเมว **เสลามย**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อิท**นฺติ ‘‘เสลามเย ปเตฺต’’ติ วจนํฯ **เย**ติ มุคฺควณฺณสิลามเย ปเตฺตฯ **ตโต**ติ อินฺทนีลมณิมยปตฺตอุปนามนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ จตุนฺนํ มหาราชานํฯ จตฺตาโรปิ อธิฏฺฐหีติ สมฺพโนฺธ ฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน, อธิฏฺฐิยมาเนติ โยชนาฯ **เอกสทิโส**ติ เอกํเสน สทิโสฯ อธิฏฺฐิเต ปเตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ปเตฺต**ติ จ กรณเตฺถ ภุมฺมวจนํฯ ปเตฺตน ปฏิคฺคเหสีติ หิ อโตฺถฯ **ปจฺจเคฺฆ**ติ เอตฺถ เอกาโร สฺมึวจนสฺส การิโยติ อาห ‘‘ปจฺจคฺฆสฺมิ’’นฺติฯ ปฏิ อคฺฆนฺติ ปทวิภาคํ กตฺวา ปฏิสโทฺท ปาเฏกฺกโตฺถ, ‘‘อคฺฆ’’นฺติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ มหคฺฆโตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาเฏกฺกํ มหคฺฆสฺมิ’’นฺติฯ อิมินา จตฺตาโร เอกโต หุตฺวา น มหคฺฆา โหนฺติ, ปาเฏกฺกํ ปน มหคฺฆา โหนฺตีติ ทเสฺสติฯ อถ วา สอุปสโคฺค **ปจฺจคฺฆสโทฺท** อภินวปริยาโยติ อาห ‘‘อภินเว’’ติฯ **อภินโว**ติ จ อจิรตนวตฺถุสฺส นามํฯ อจิรตนวตฺถุ อจิรตนตฺตา อพฺภุณฺหํ วิย โหติ, ตสฺมา วุตฺตํ **‘‘อพฺภุเณฺห’’**ติฯ ‘‘ตงฺขเณ นิพฺพตฺตสฺมิ’’นฺติ อิมินา ตเมวตฺถํ วิภาเวติฯ **เทฺววาจิกา**ติปทสฺส สมาสวเสน จ ตทฺธิตวเสน จ นิปฺผนฺนภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เทฺว วาจา’’ติอาทิฯ **ปตฺตา**ติ เอตฺถ เอโก อิติสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ อิติ ตสฺมา เทฺววาจิกาอิติ อโตฺถติ โยชนาฯ **เต**ติ วาณิชาฯ **อถา**ติ ตสฺมึ กาเลฯ **เต**ติ เกเสฯ **เตส**นฺติ วาณิชานํฯ **ปริหรถา**ติ อตฺตโน อภิวาทนปจฺจุฏฺฐานฏฺฐานนฺติ ปฏิคฺคเหตฺวา, ปริจฺฉินฺทิตฺวา วา หรถาติ อโตฺถฯ **เต**ติ วาณิชาฯ **อมเตเนวา**ติ อมเตน อิว, อภิสิตฺตา อิวาติ โยชนาฯ

๕. พฺรหฺมยาจนกถา

๗. ภควา อุปสงฺกมีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมิ**นฺติ อชปาลนิโคฺรเธฯ **อาจิณฺณสมาจิโณฺณ**ติ อาจริโต สมฺมาจริโต, น เอกสฺส พุทฺธสฺส อาจิโณฺณ, อถ โข สพฺพพุทฺธานํ อาจิณฺณสมาจิโณฺณ, อติอาจิโณฺณ นิจฺจาจิโณฺณติ อโตฺถฯ สเงฺขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ชานนฺติ หี’’ติอาทิฯ **ธมฺมเทสน**นฺติ ภควโต ธมฺมเทสนํ, ธมฺมเทสนตฺถาย วา ภควนฺตํ, ภควนฺตํ วา ธมฺมเทสนํฯ **ตโต**ติ ยาจนการณาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ โลกสนฺนิวาโส พฺรหฺมครุโก ยสฺมา, อิติ ตสฺมา อุปฺปาเทสฺสนฺตีติ โยชนาฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ

ตตฺถาติ ปริวิตกฺกนาการปาเฐฯ ‘‘ปญฺจกามคุเณสุ อลฺลีย’’นฺตีติ อิมินา อลฺลียนฺติ อภิรมิตพฺพเฏฺฐน ลคฺคนฺติ เอตฺถาติ **อาลยา** ปญฺจ กามคุณาติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อลฺลียนฺตี**ติ ลคฺคนฺติฯ ‘‘ปญฺจ กามคุเณ อลฺลียนฺตี’’ติปิ ปาโฐ, เอวํ สติ อลฺลียนฺติ อภิรมิตพฺพเฏฺฐน เสวิยนฺตีติ **อาลยา** ปญฺจ กามคุณาติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **อลฺลียนฺตี**ติ เสวนฺติฯ **เต**ติ ปญฺจ กาม

คุณาฯ **“ยทิท”**นฺติปทสฺส ยํ อิทนฺติ ปทวิภาคํ กตฺวา ‘‘ย’’นฺติ จ ‘‘อิท’’นฺติ จ สพฺพนามปทนฺติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘ยทิทนฺติ นิปาโต’’ติฯ อิมินา ตีสุ ลิงฺเคสุ ทฺวีสุ จ วจเนสุ วินาสํ, วิการํ วา วิสทิสํ วา นอยนตฺตา นคมนตฺตา อพฺยยํ นามาติ ทเสฺสติ, อโตฺถ ปน สพฺพนามโตฺถเยวาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘ยทิท’’นฺตินิปาตสฺส, อโตฺถติ สมฺพโนฺธฯ **ฐาน**นฺติ ‘‘ฐานํ’’อิติปทํฯ **ปฎิจฺจสมุปฺปาท**นฺติ ‘‘ปฎิจฺจสมุปฺปาโท’’อิติปทํฯ อโตฺถปิ ยุโตฺตเยวาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **อิเมส**นฺติ สงฺขาราทีนํ ปจฺจยุปฺปนฺนานํฯ **ปจฺจยา**ติ อวิชฺชาทิการณาฯ ‘‘อิทปฺปจฺจยา เอวา’’ติ อิมินา **อิทปฺปจฺจยตา**ติ เอตฺถ ตาปจฺจยสฺส สฺวตฺถํ ทีเปติ ‘‘เทวตา’’ติอาทีสุ (ขุ. ปา. อฎฺฐ. เอวมิจฺจาทิปาฐวณฺณนา) วิยฯ

โส มมสฺส กิลมโถติ เอตฺถ ตํสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยา อชานนฺตานํ เทสนา นามา’’ติ, อิมินา ‘‘เทเสยฺยํ, น อาชาเนยฺยุ’’นฺติ ทฺวินฺนเมว กิริยาปทานํ ตสทฺทสฺส วิสยภาวํ ทเสฺสติ, น เอกสฺส กิริยาปทสฺสฯ **โส**ติ เทสนาสงฺขาโต กายวจีปโยโค, อิมินา วากฺยวิสเย ตสโทฺท อุตฺตรปทเสฺสว ลิงฺควจนานิ คณฺหาตีติ ทเสฺสติ, สมาสมเชฺฌ ปน ตสโทฺท ปุพฺพปทเสฺสว ลิงฺควจนานิ คณฺหาติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จา’’ติ (อุทา. อฎฺฐ. ปฐมโพธิสุตฺตวณฺณนา) จ ‘‘อภิธโมฺม จ โส ปิฎกญฺจา’’ติ จ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.ปฐมมหาสงฺคีติกถา; ธ. ส. อฎฺฐ. นิทานกถา) อาทิ ฯ **กิลมโถ**ติ กายกิลมนเหตุฯ กิลมติ อเนนาติ กิลมโถฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺยฯ **สา**ติ กายวจีปโยคสงฺขาตา เทสนาฯ **วิเหสา**ติ กายวิหิํสาเหตุฯ วิหิํสติ อิมายาติ วิเหสาฯ จิเตฺตน ปน พุทฺธานํ กิลมโถ วา วิเหสา วา นตฺถิ อรหตฺตมเคฺคน สมุจฺฉินฺนตฺตา ฯ ‘‘ปฎิภํสู’’ติ เอตฺถ ปฎีติ กมฺมปฺปวจนียโยคตฺตา ‘‘ภควนฺต’’นฺติ เอตฺถ สามฺยเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘ภควโต’’ติฯ **“อนุ อจฺฉริยา”**ติ อิมินา ‘‘น อจฺฉริยา’’ติ ปทวิภาคํ นิวเตฺตติ, ปุนปฺปุนํ อจฺฉริยาติ อโตฺถฯ **ปฎิภํสู**ติ เอตฺถ ปฎิสโทฺท ปฎิภานโตฺถ, ภาธาตุ ขายนโตฺถติ อาห ‘‘ปฎิภานสงฺขาตสฺส ญาณสฺส โคจรา อเหสุ’’นฺติฯ ‘‘โคจรา อเหสุ’’นฺติ อิมินา ขายนํ นาม อโตฺถ โคจรภาเวน ภวนนฺติ ทเสฺสติฯ

เมติ มม, มยา วา, อธิคตํ ธมฺมํ ปกาสิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ อริยมคฺคโสตสฺส ปฎิ **ปฎิโสต**นฺติ วุเตฺต นิพฺพานเมวาติ อาห ‘‘ปฎิโสตํ วุจฺจติ นิพฺพาน’’นฺติฯ **นิพฺพานคามิ**นฺติ อริยมคฺคํฯ อริยมโคฺค หิ ยสฺมา นิพฺพานํ คมยติ, ตสฺมา นิพฺพานคามีติ วุจฺจติฯ **ตโมขเนฺธนา**ติ เอตฺถ ตมสโทฺท อวิชฺชาปริยาโย, ขนฺธสโทฺท ราสโตฺถติ อาห ‘‘อวิชฺชาราสินา’’ติฯ ‘‘อโชฺฌตฺถฎา’’ติ อิมินา **อาวุฎา**ติ เอตฺถ วุธาตุ อาวรณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อโปฺปสฺสุกฺกตายา**ติ เอตฺถ อปตฺยูปสโคฺค อภาวโตฺถ, ตาปจฺจโย ภาวโตฺถติ อาห ‘‘นิรุสฺสุกฺกภาเวนา’’ติฯ

๘. **โลเก**ติ สตฺตโลเกฯ **มหาพฺรเหฺม**ติ มหาพฺรหฺมาโนฯ **อปฺปรชกฺขชาติกา**ติ เอตฺถ อปฺปํ รชํ อกฺขิมฺหิ เอเตสนฺติ อปฺปรชกฺขา, อปฺปรชกฺขา ชาติ สภาโว เอเตสนฺติ **อปฺปรชกฺขชาติกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปญฺญามเย’’ติอาทิฯ ‘‘ปญฺญามเย’’ติ อิมินา มํสมเยติ อตฺถํ นิวเตฺตติฯ **เอเตส**นฺติ สตฺตานํฯ **ธมฺมสฺสา**ติ ตุปจฺจยโยเค ฉฎฺฐีกมฺมํฯ อาปุโพฺพ ญาธาตุ ปฎิวิชฺฌนโตฺถติ อาห ‘‘ปฎิวิชฺฌิตาโร’’ติฯ

สํวิชฺชติ มลํ เอเตสนฺติ **สมลา,** ปูรณกสฺสปาทิกา ฉ สตฺถาโร, เตหิฯ ‘‘ราคาทีหี’’ติ อิมินา มลสรูปํ ทเสฺสติฯ **อวาปุเรต**นฺติ เอตฺถ อวปุโพฺพ จ อาปุโพฺพ จ ปุรธาตุ วิวรณโตฺถติ อาห ‘‘วิวร เอต’’นฺติฯ วการสฺส ปการํ กตฺวา ‘‘อปาปุเรต’’นฺติปิ ปาโฐ ฯ อมตสทฺทสฺส สลิลาทโย นิวเตฺตตุํ วุตฺตํ ‘‘นิพฺพานสฺสา’’ติฯ อิเม สตฺตา สุณนฺตูติ สมฺพโนฺธฯ **วิมเลนา**ติ เอตฺถ วิสโทฺท อภาวโตฺถติ อาห ‘‘อภาวโต’’ติฯ อิมินา นตฺถิ มลํ เอตสฺสาติ **วิมโล**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ ฯ ‘‘สมฺ

มาสมฺพุเทฺธนา''ติ อิมินา อญฺญปทตฺถสรูปํ ทเสฺสติฯ อนุกฺกเมน มเคฺคน พุชฺฌิตพฺพนฺติ **อนุพุทฺธ**นฺติ วุเตฺต จตุสจฺจธโมฺม คเหตโพฺพติ อาห ''จตุสจฺจธมฺม''นฺติฯ

''เสลมเย''ติ อิมินา สิลาย นิพฺพโตฺต **เสโล**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''สพฺพญฺญุตญฺญาเณนา''ติ อิมินา สมนฺตจกฺขุสรูปํ ทเสฺสติฯ ภควา ตฺวมฺปีติ โยชนาฯ ธมฺมสโทฺท ปญฺญาปริยาโยติ อาห ''ธมฺมมยํ ปญฺญามย''นฺติฯ อเปโต โสโก อิมสฺสาติ **อเปตโสโก,** ภควาฯ โสกํ อวตรตีติ **โสกาวติณฺณา,** ชนตาฯ โสกาวติณฺณญฺจ ชาติชราภิภูตญฺจาติ จสโทฺท โยเชตโพฺพฯ อิมินา จสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐติ ทเสฺสติฯ

''ภควา''ติปทํ ''วีโร''ติอาทีสุ โยเชตพฺพํฯ ''วีริยวนฺตตายา''ติ อิมินา วีรํ ยสฺสตฺถีติ **วีโร**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สทฺทสเตฺถสุ อาลปนปเทสุ วิคฺคโห น กาตโพฺพติ อิทํ อาลปนาวตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ, อิธ ปน เตสมตฺถทสฺสนตฺถาย วิคฺคโห วุโตฺตติ ทฎฺฐพฺพํฯ ''เทวปุตฺต…เป.… วิชิตตฺตา''ติ อิมินา วิชิโต มาเรหิ สํคาโม อเนนาติ **วิชิตสงฺคาโม**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ จ ขนฺธมาโร มจฺจุมาเรน สงฺคหิโต ทฺวินฺนํ มารานํ เอกโต วิชิตตฺตาฯ ''สตฺตวาโห''ติ ปฐมกฺขเรน จ ''สตฺถวาโห''ติ ทุติยกฺขเรน จ ยุโตฺตฯ ตตฺถ สตฺถวาโห วิยาติ **''สตฺถวาโห''**ติ อุปจาเรน วุเตฺต ทุติยกฺขเรน ยุโตฺต, สเตฺต วหหีติ **สตฺตวาโห**ติ มุขฺยโต วุเตฺต ปฐมกฺขเรน ยุโตฺตฯ อิธ ปน ปฐมกฺขเรน ยุโตฺตติ อาห ''สเตฺต วหตีติ สตฺตวาโห''ติฯ นตฺถิ อิณํ อิมสฺสาติ **อณโณ** ภควาฯ

๙. **พุทฺธจกฺขุนา**ติ เอตฺถ จกฺขุ ทุวิธํ มํสจกฺขุญาณจกฺขุวเสนฯ ตตฺถาปิ มํสจกฺขุ ทุวิธํ ปสาทจกฺขุสสมฺภารจกฺขุวเสนฯ ตตฺถ ปสาทรูปํ ปสาทจกฺขุ นาม, ภมุกฎฺฐิปริจฺฉิโนฺน มํสปิโณฺฑ สสมฺภารจกฺขุ นามฯ ญาณจกฺขุ ปน ปญฺจวิธํ (ปฎิ. ม. อฎฺฐ. ๑.๑.๓) ทิพฺพธมฺมปญฺญาพุทฺธสมนฺตจกฺขุวเสนฯ ตตฺถ ทิพฺพจกฺขุอภิญฺญาญาณํ ทิพฺพจกฺขุ นาม, เหฎฺฐิมมคฺคตฺตยํ ธมฺมจกฺขุ นาม, อรหตฺตมคฺคญาณํ ปญฺญาจกฺขุ นาม, อินฺทฺริยปโรปริยตฺตญาณญฺจ อาสยานุสยญาณญฺจ พุทฺธจกฺขุ นาม, สพฺพญฺญุตญฺญาณํ สมนฺตจกฺขุ นามฯ อิธ ปน ''พุทฺธจกฺขุนา''ติ วุตฺตตฺตา ยถาวุตฺตเทฺวญาณานิเยวาติ อาห ''อินฺทฺริย…เป.… ญาเณน จา''ติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เยส**นฺติ สตฺตานํฯ **สทฺธาทีนี**ติ อาทิสเทฺทน วีริยสติสมาธิปญฺญินฺทฺริยานิ สงฺคณฺหาติฯ **ติกฺขานี**ติ ติขิณานิฯ **มุทูนี**ติ สุขุมตรานิฯ **อาการา**ติ การณาฯ อิมานิ ตีณิ ทุกานิ พาหิรตฺถสมาสวเสน วุตฺตานิฯ สุเขน วิญฺญาเปตพฺพาติ **สุวิญฺญาปยา,** ตถา **ทุวิญฺญาปยา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เย กถิตการณ''นฺติอาทิ ฯ ปรโลโก จ วชฺชญฺจ **ปรโลกวชฺชานิ,** ตานิ ภยโต ปสฺสนฺตีติ **ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เย''ติอาทิฯ อิมานิ เทฺว ทุกานิ กิตวเสน วุตฺตานิ, อิธ ปจฺฉิมทุเก ''น อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน''ติ ทุติยปทํ น วุตฺตํ, ปฎิสมฺภิทามคฺคปาฬิยํ (ปฎิ. ม. ๑.๑๑๑) ปน ยุคฬวเสน วุตฺตํฯ อุปฺปลานิ เอตฺถ สนฺตีติ **อุปฺปลินี**ติ วจนเตฺถน คโจฺฉ วา ลตา วา โปกฺขรณี วา วนํ วา ''อุปฺปลินี''ติ วุจฺจติ, อิธ ปน ''วน''นฺติ อาห ''อุปฺปลวเน''ติฯ นิมุคฺคาเนว หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **โปสยนฺตี**ติ วฑฺฒนฺติ, อิมินา อโนฺตนิมุคฺคาเนว หุตฺวา โปสยนฺตีติ **อโนฺตนิมุคฺคโปสีนี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อุทเกน สม''นฺติ อิมินา อุทเกน สมํ **สโมทกํ,** สโมทกํ หุตฺวา ฐิตานีติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อติกฺกมิตฺวา''ติ อิมินา **อจฺจุคฺคมฺมา**ติปทสฺส อติอุคฺคนฺตฺวาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

ปฎิจฺฉเนฺนน อาโรปิตาติ **ปารุตา,** น ปารุตา **อปารุตา**ฯ อปารุตา นาม อตฺถโต วิวรณาติ อาห ''วิวฎา''ติ **โส**ติ อริยมโคฺค ฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ปจฺฉิมปททฺวเย**ติ คาถาย อุตฺตมปททฺวเยฯ

อยเมวโตฺถติ อยํ วกฺขมาโน เอวํ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ โยชนาฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **น ภาสิ**นฺติ เอตฺถ อุตฺตมปุริสตฺตา ‘‘อห’’นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘เทวมนุเชสุ’’ติ วตฺตเพฺพ เอกเสสวเสน **‘‘มนุเชสู’’**ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘เทวมนุเสฺสสู’’ติฯ

๖. ปญฺจวคฺคิยกถา

๑๐. **ฐานุปฺปตฺติยา**ติ การเณน อุปฺปตฺติยาฯ นิกฺกิเลโส ชาติ สภาโว อิมสฺสาติ **นิกฺกิเลสชาติโก**ฯ ‘‘ญาณ’’นฺติ อวิเสเสน วุเตฺตปิ อตฺถโต อนาวรณญาณเมวาติ อาห ‘‘สพฺพญฺญุตญฺญาณ’’นฺติฯ **อิโต**ติ ‘‘ธมฺมํ เทเสสฺสามี’’ติ ปริวิตกฺกทิวสโต, เหฏฺฐาติ สมฺพโนฺธฯ เทวตา ปน อาฬารสฺส กาลงฺกรณเมว ชานาติ, น อากิญฺจญฺญายตเน นิพฺพตฺตภาวํฯ ภควา ปน สพฺพํ ชานาติ, เตน วุตฺตํ ‘‘อากิญฺจญฺญายตเน นิพฺพโตฺต’’ติฯ ‘‘ปริหีนตฺตา’’ติ อิมินา **มหาชานิโย**ติ เอตฺถ หาธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ อาฬารสฺสฯ มหตี ชานิอสฺสาติ ‘‘มหาชานิโก’’ติ วตฺตเพฺพ กการสฺส ยการํ กตฺวา **‘‘มหาชานิโย’’**ติ วุตฺตํฯ **อกฺขเณ**ติ พฺรหฺมจริยวาสาย อโนกาเส, อากิญฺจญฺญายตเนติ อโตฺถฯ **หิโยฺย**ติ อนนฺตราตีตาเหฯ **โสปี**ติ อุทโก รามปุโตฺตปิฯ ปิสโทฺท อาฬาราเปโกฺขฯ ตตฺถ อาฬาโร กาลาโม ยาวอากิญฺจญฺญายตนฌานลาภี โหติ, ตสฺมา อากิญฺจญฺญายตเน นิพฺพโตฺตฯ อุทโก รามปุโตฺต ยาวเนวสญฺญานาสญฺญายตนฌานลาภี โหติ, ตสฺมา เนวสญฺญานาสญฺญายตเน นิพฺพโตฺตติ ทฏฺฐพฺพํฯ **‘‘พหุการา’’**ติ จ ‘‘พหูปการา’’ติ จ ปาฐสฺส ทฺวิธา ยุตฺตภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘พหุการาติ พหูปการา’’ติฯ เปสิตตฺตภาวํ มนฺติ โยชนาฯ อิมินา **ปหิตตฺต**นฺติ เอตฺถ อตฺตสโทฺท กายวาจโกติ ทเสฺสติฯ

๑๑. อนฺตราสเทฺทน ยุตฺตตฺตา ‘‘คยํ, โพธิ’’นฺติ เอตฺถ สามฺยเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘คยาย จ โพธิมณฺฑสฺส จา’’ติฯ

คาถาย จตูสุ สพฺพสเทฺทสุ ทุติโย **สพฺพ**สโทฺท อนวเสสโตฺถ, เสสา สาวเสสตฺถาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สพฺพํ เตภูมกธมฺม’’นฺติอาทิฯ วจนโตฺถ สุวิเญฺญโยฺยวฯ อรหตฺตผลสฺสาปิ ตณฺหากฺขยตฺตา วุตฺตํ ‘‘ตณฺหากฺขเย นิพฺพาเน’’ติฯ **สยํ**สโทฺท อตฺตปริยาโย, **อภิญฺญาย**สโทฺท ตุ ตฺวาปจฺจยโนฺตติ อาห ‘‘อตฺตนาว ชานิตฺวา’’ติฯ ‘‘สพฺพํ จตุภูมกธมฺม’’นฺติ อิมินา ญาธาตุยา กมฺมํ ทเสฺสติฯ ‘‘อยํ เม อาจริโย’’ติ อุทฺทิสนาการทสฺสนํฯ

‘‘โลกุตฺตรธเมฺม’’ติ อิมินา โลกิยธเมฺม ปน อาจริโย (มิ. ป. ๔.๕.๑๑) อตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ปฏิปุคฺคโล**ติ เอตฺถ **ปฏิ**สโทฺท ปฏิภาคโตฺถติ อาห ‘‘ปฏิภาคปุคฺคโล’’ติฯ สทิสปุคฺคโล นาม นตฺถีติ อโตฺถฯ **สีติภูโต**ติ สีติ หุตฺวา ภูโต, สีติภาวํ วา ปโตฺตฯ

กาสีนนฺติ พหุวจนวเสน วุตฺตตฺตา ชนปทานํ นามํฯ ชนปทสมูหสฺส รฏฺฐนามตฺตา วุตฺตํ ‘‘กาสิรเฏฺฐ’’ติฯ ‘‘นคร’’นฺติ อิมินา **ปุร**สโทฺท นครปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **ปฏิลาภาย**าติ ปฏิลาภาปนตฺถายฯ ‘‘เภริ’’นฺติ อิมินา **ทุนฺทุภิ**สโทฺท เภริวาจโกติ ทเสฺสติฯ เภริ หิ ‘‘ทุํทุ’’นฺติสเทฺทน อุภิ ปูรณเมตฺถาติ **ทุนฺทุภี**ติ วุจฺจติฯ ทการรการานํ สํโยคํ กตฺวา ทุนฺทฺรุภีติปิ ปาโฐ อตฺถิ, โส อปาโฐเยวฯ ‘‘ปหริสฺสามี’’ติ เอตฺถ ปหารสเทฺทน **อาหญฺญิ**นฺติ เอตฺถ อาปุพฺพหนธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติ, สฺสามิสเทฺทน อชฺชตนิอึวิภตฺติยา อนาคตกาเล ปวตฺตภาวํ, อิติสเทฺทน คมนาการวาจกสฺส อิติสทฺทสฺส โลปภาวํ ทเสฺสติฯ

อนนฺตชิโนติ อนนฺตสงฺขาตสฺส สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส ปทฏฺฐานภูเตน อรหตฺตมคฺคญาเณน สพฺพกิเลสารีนํ ชิตวา, เอเตน ผลูปจาเรน อนนฺตชินภาวํ ทเสฺสติฯ **หุเวยฺย ปาวุโส**ติ เอตฺถ ‘‘หุเวยฺย อปิ อาวุโส’’ติ ปทวิภาคํ กตฺวา หุธาตุ สตฺตตฺถวาจโก, อปิสโทฺท เอวํนามวาจโกติ ทเสฺสโนฺต อาห อาวุโส ‘‘เอวํ นาม ภเวยฺยา’’ติฯ วการสฺส ปการํ กตฺวา **‘‘หุเปยฺยา’’**ติ ปาโฐปิ ยุชฺชติเยวฯ

๑๒. ‘‘อตฺถาย ปฏิปโนฺน’’ติ อิมินา พาหุลฺลสฺส อตฺถาย ปฏิปโนฺน **พาหุลฺลิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปธานโต**ติ ทุกฺกรจริยาย ปทหนโตฯ ‘‘ภโฎฺฐ’’ติ อิมินา **วิพฺภโนฺต**ติ เอตฺถ วิปุพฺพภมุธาตุยา อนวฏฺฐานโตฺถ นาม อตฺถโต ภโฎฺฐติ ทเสฺสติฯ **โสตน**ฺติ เอตฺถ โสตสทฺทสฺส โสตวิญฺญาณาทิวาจกตฺตา ‘‘โสตินฺทฺริย’’นฺติ วุตฺตํฯ **อิริยายา**ติ เอตฺถ อิริยนํ จรณํ อิริยาติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุกฺกรจริยายา’’ติฯ **อภิชานาถ โน**ติ เอตฺถ **โน**สโทฺท นุสทฺทโตฺถติ อาห ‘‘อภิชานาถ นู’’ติฯ **วากฺยน**ฺติ วาจกํฯ **สญฺญาเปตุ**นฺติปทสฺส สญฺญาปนาการํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อหํ พุโทฺธ’’ติฯ

๑๓. **อิโต**ติ ‘‘จกฺขุกรณี’’ติอาทิโตฯ **ปทตฺถโต**ติ ปทโต จ อตฺถโต จ, ปทานํ อตฺถโต วาฯ **อิโต**ติ ยถาวุตฺตโตฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **สุตฺตนฺตกถ**นฺติ สุตฺตนฺตวเสน วุตฺตวจนํฯ

๑๘. **เทวตาโกฏี**หีติ พฺรหฺมสงฺขาตาหิ เทวตาโกฏีหิฯ ปติฏฺฐิตสฺส ตสฺส อายสฺมโตติ สมฺพโนฺธฯ สาว เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทาติ โยชนาฯ

๑๙. ทุติยทิวเส ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ทุติยทิวเส’’ติอาทิ ปาฏิปททิวสํ อุปนิธาย วุตฺตํฯ **ปกฺขสฺสา**ติ อาสฬฺหิมาสกาฬปกฺขสฺสฯ สเพฺพว เต ภิกฺขูติ โยชนาฯ **อนตฺตสุเตฺตนา**ติ อนตฺตลกฺขณสุเตฺตเนฺตน (มหาว. ๒๐; สํ. นิ. ๓.๕๙)ฯ

ปญฺจมิยา ปกฺขสฺสาติ ปกฺขสฺส ปญฺจมิยาฯ **โลกสฺมิ**นฺติ สตฺตโลเกฯ **‘‘มนุสฺสอรหโนฺต**ติ อิมินา เทวอรหโนฺต พหูติ ทเสฺสติฯ

๗. ปพฺพชฺชากถา

๓๑. **โปราณานุโปราณาน**นฺติ ปุราเณ จ อนุปุราเณ จ ภวานํฯ **เอกสฏฺฐี**ติ เอโก จ สฏฺฐิ จ, เอเกน วา อธิกา สฏฺฐิ เอกสฏฺฐิฯ

ตตฺราติ เตสุ เอกสฏฺฐิมนุสฺสอรหเนฺตสุฯ **ปุพฺพโยโค**ติ ปุเพฺพ กโต อุปาโย, ปุพฺพูปนิสฺสโยติ อโตฺถฯ **วคฺคพเนฺธนา**ติ สมูหํ กตฺวา พเนฺธนฯ **เต**ติ ปญฺจปญฺญาส ชนาฯ **ฌาเปสฺสามา**ติ ฑยฺหิสฺสามฯ **นีหริํสู**ติ คามโต นีหริํสุฯ **เตสู**ติ ปญฺจปญฺญาสชเนสุฯ ปญฺจชเน ฐเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เสสา**ติ ปญฺจหิ ชเนหิ อวเสสาฯ **โส**ติ ยโส ทารโกฯ **เตปี**ติ จตฺตาโรปิ ชนาฯ **ตตฺถา**ติ สรีเรฯ **เต สเพฺพปี**ติ ยสสฺส มาตาปิตุภริยาหิ สทฺธิํ สเพฺพปิ เต สหายกาฯ **เตนา**ติ ปุพฺพโยเคนฯ

อามเนฺตสีติ กเถสิฯ

๓๒. ทิเพฺพสุ วิสเยสุ ภวา **ทิพฺพา** โลภปาสาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทิพฺพา นามา’’ติอาทิฯ **โลภปาสา**ติ โลภสงฺขาตา พนฺธนาฯ **อสวนตา**ติ เอตฺถ กรณเตฺถ ปจฺจตฺตวจนนฺติ

อาห ‘‘อสวนตายา’’ติฯ **ปริหายนฺตี**ติ เอตฺถ เกน ปริหายนฺตีติ อาห ‘‘วิเสสาธิคมโต’’ติฯ **วิเสสาธิคมโต**ติ มคฺคผลสงฺขาตสฺส วิเสสสฺส อธิคมโตฯ

๓๓. อนฺตํ ลามกํ กโรตีติ **อนฺตโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ลามกา’’ติฯ ‘‘หีนสตฺตา’’ติ อิมินา อนฺตกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ อามนฺตนปทเมตํฯ **ตนฺ**ติ ราคปาสํฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **โส**ติ มาโร ปาปิมาฯ อนฺตลิเกฺข จรนฺตานํ ปญฺจาภิญฺญานมฺปิ พนฺธนตฺตา อนฺตลิเกฺข จรติ ปวตฺตตีติ **อนฺตลิกฺขจโร**ติ วจนเตฺถน ราคปาโส ‘‘อนฺตลิกฺขจโร’’ติ มาเรน ปาปิมตา วุโตฺตฯ

๓๔. **นานาชนปทโต**ติ เอกิสฺสาปิ ทิสาย นานาชนปทโตฯ ‘‘อนุชานามิ…เป.… ปพฺพาเชถา’’ติอาทิมฺหิ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ปพฺพาเชเนฺตน ภิกฺขุนา ปพฺพาเชตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เย ปฏิกฺขิตฺตา ปุคฺคลาติ โยชนาฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํฯ ‘‘น ภิกฺขเว…เป.… ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ ปาฬิํ (มหาว. ๘๙) อาทิํ กตฺวาติ โยชนาฯ **เต**ติ ปฏิกฺขิตฺตปุคฺคเลฯ **โสปิ จา**ติ โสปิ จ ปุคฺคโลฯ อนุญฺญาโตเยว ปพฺพาเชตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺส จา**ติ ปุคฺคลสฺส จ, อถ วา เตสญฺจ มาตาปิตูนํฯ วจนวิปลฺลาโส เหสฯ อนุชานนลกฺขณํ วณฺณยิสฺสามาติ สมฺพโนฺธฯ

เอวนฺติ อิมินา วุตฺตนเยนฯ จสโทฺท วากฺยสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ สเจ อจฺฉินฺนเกโส โหติ จ, สเจ เอกสีมาย อเญฺญปิ ภิกฺขู อตฺถิ จาติ อโตฺถฯ **อเญฺญปี**ติ อตฺตนา อปเรปิฯ **ภณฺฑู**ติ มุโณฺฑ, โสเยว กมฺมํ **ภณฺฑุกมฺมํฯ ตสฺสา**ติ ภณฺฑุกมฺมสฺสฯ **โอกาโส**ติ ปพฺพชฺชาย ขโณฯ ‘‘โอกาสํ น ลภตี’’ติ วตฺวา ตสฺส การณํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สเจ’’ติอาทิฯ

อวุโตฺตปีติ เอตฺถ ปิสโทฺท วุโตฺต ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺส ปพฺพาเชตี**ติ เอตฺถ ปพฺพชฺชา จตุพฺพิธา ตาปสปพฺพชฺชา ปริพฺพาชกปพฺพชฺชา สามเณรปพฺพชฺชา อุปสมฺปทปพฺพชฺชาติฯ ตตฺถ เกสมสฺสุหรณํ **ตาปสปพฺพชฺชา** นาม วกฺกลาทิคหณโต ปฐมเมว วชิตพฺพตฺตาฯ **อิสิปพฺพชฺชาติ**ปิ ตสฺสาเยว นามํฯ เกสมสฺสุหรณเมว **ปริพฺพาชกปพฺพชฺชา** นาม กาสายาทิคหณโต ปฐมเมว วชิตพฺพตฺตาฯ เกสมสฺสุหรณญฺจ กาสายจฺฉาทนญฺจ **สามเณรปพฺพชฺชา** นาม สรณคหณโต ปฐมเมว วชิตพฺพตฺตาฯ **อุปสมฺปทปพฺพชฺชา** ติวิธา เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทปพฺพชฺชา สรณคหณูปสมฺปทปพฺพชฺชา ญตฺติจตุตฺถวาจิกูปสมฺปทปพฺพชฺชาติฯ ตตฺถ **เอหิภิกฺขูปสมฺปทปพฺพชฺชายํ** เกสมสฺสุหรณาทิสพฺพํ เอกโตว สมฺปชฺชติ ‘‘เอหิ ภิกฺขู’’ติ ภควโต วจเนน อภินิปฺผนฺนตฺตาฯ **สรณคหณูปสมฺปทปพฺพชฺชา** สามเณรปพฺพชฺชสทิสาเยวฯ เกสมสฺสุหรณญฺจ กาสายจฺฉาทนญฺจ สรณคหณญฺจ **ญตฺติจตุตฺถวาจิกูปสมฺปทปพฺพชฺชา** นาม กมฺมวาจาคหณโต ปฐมเมว วชิตพฺพตฺตาฯ ตตฺถ สามเณรปพฺพชฺชํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺส ปพฺพาเชตี’’ติฯ **อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺส เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐานนิยมํ กตฺวาฯ ปพฺพชฺชากเมฺม อตฺตโน อิสฺสริยมกตฺวาติ อโตฺถฯ ทหเรน ภิกฺขุนา เกสเจฺฉทนํ กาสายจฺฉาทนํ สรณทานนฺติ ตีณิ กิจฺจานิ กาตพฺพานิเยวฯ เกจิ ‘‘สรณานิ ปน สยํ ทาตพฺพานี’’ติ ปาฐํ อิธาเนตฺวา ทหเรน ภิกฺขุนา สรณานิ น ทาตพฺพานีติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํ ทหรสฺส ภิกฺขุตฺตา, ภิกฺขูนํ ปพฺพาเชตุํ ลภนฺตตา จฯ อุปชฺฌาโย เจ เกสเจฺฉทนญฺจ กาสายจฺฉาทนญฺจ อกตฺวา ปพฺพชฺชตฺถํ สรณานิเยว เทติ, น รุหติ ปพฺพชฺชา ปพฺพชฺชาย อกตฺตพฺพตฺตาฯ กมฺมวาจํ สาเวตฺวา อุปสมฺปาเทติ, รุหติ อุปสมฺปทา อปตฺตจีวรานํ อุปสมฺปทสิทฺธิโต, กมฺมวิปตฺติยา อภาวโต จฯ **ขณฺฑสีม**นฺติ อุปจารสีมฎฺฐํ พทฺธสีมํฯ **ปพฺพาเชตฺวา**ติ เกสเจฺฉทนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา’’ติ กาสายจฺฉาทนสฺส วิสุํ วุตฺตตฺตาฯ สามเณรสฺส สรณทานสฺส อรุหตฺตา ‘‘สรณานิ ปน สยํ

ทาตพฺพานี’’ติ วุตฺตํฯ ปุริสํ ปพฺพาเชตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **หีติ** สจฺจํฯ **อาณตฺติยา**ติ ภิกฺขูนํ อาณตฺติยาฯ **เยน เกนจี**ติ คหฏฺฐปพฺพชิเตสุ เยน เกนจิฯ

‘‘ภพฺพรูโป’’ติ วตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สเหตุโก’’ติฯ **สเหตุโก**ติ มคฺคผลานํ อุปนิสฺสเยหิ สห ปวตฺโตฯ **ยสสฺสี**ติ ปริวารยเสน จ กิตฺติยเสน จ สมนฺนาคโตฯ **โอกาสํ กตฺวาปี**ติ โอกาสํ กตฺวา เอวฯ **สยเมวา**ติ น อโญฺญ อาณาเปตโพฺพฯ **เอโตฺตเยวา**ติ ทสฺสนฏฺฐานโตเยวฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ **ขชฺชุ วา**ติ กณฺฑุวนํ วาฯ ‘‘กจฺฉุ วา’’ติปิ ปาโฐ, ปามํ วาติ อโตฺถฯ **ปิฬกา วา**ติ โผฏา วาฯ **เอตฺตเกนา**ติ เอตปมาเณน ฆํสิตฺวา นฺหาปนมเตฺตนฯ **อนิวตฺติธมฺมา**ติ คิหิภาวํ อนิวตฺตนสภาวาฯ **กตญฺญู**ติ กตสฺสูปการสฺส ชานนสีลาฯ **กตเวทิโน**ติ กตญฺญูปการสฺส เวทํ ปากฏํ กโรโนฺตฯ

อนิยฺยานิกกถาติ ยาวทตฺถํ สุปิตฺวา ยาวทตฺถํ ภุญฺชิตฺวา จิตฺตเกฬิํ กโรโนฺต อนุกฺกณฺฐิโต วิหราหีติอาทิกา กถาฯ นกเถตพฺพํ ทเสฺสตฺวา กเถตพฺพํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อถขฺวสฺสา’’ติฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ อาจิกฺขนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาจิกฺขเนฺตน จา’’ติอาทิฯ **วณฺณ...เป.... วเสนา**ติ วโณฺณ จ สณฺฐานญฺจ คโนฺธ จ อาสโย จ โอกาโส จ, เตสํ วเสน, อาจิกฺขิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **หีติ** ผลโชตโก, อาจิกฺขนสฺส ผลํ วกฺขามีติ อโตฺถฯ **โส**ติ ปพฺพชฺชาเปโกฺขฯ **ปุเพฺพ**ติ ปุพฺพภเว, ปพฺพชนโต ปุเพฺพ วาฯ กณฺฏกเวธาเปโกฺข ปริปกฺกคโณฺฑ วิย ญาณํ ปวตฺตตีติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ **อินฺทาสนี**ติ สกฺกสฺส วชิราวุโธฯ โส หิ อิเนฺทน อสียติ ขิปียตีติ อินฺทาสนีติ วุจฺจติฯ อินฺทาสนิ ปพฺพเต จุณฺณยมานา วิย สเพฺพ กิเลเส จุณฺณยมานํเยวาติ โยชนาฯ **ขุรเคฺคเยวา**ติ ขุรสฺส โกฏิยเมวฯ ขุรกมฺมปริโยสาเนเยวาติ อโตฺถฯ **หีติ** สจฺจํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ปตฺตา, ตสฺมาฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ

คิหิคนฺธนฺติ เคเห ฐิตสฺส ชนสฺส คนฺธํฯ **อถาปี**ติ ยทิปิ อจฺฉาเทตีติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺสฯ **อาจริโย วา**ติ สรณทานาจริโย วา กมฺมวาจาจริโย วา โอวาทาจริโย วาฯ **ตํเยว วา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขเมว วาฯ **เตน ภิกฺขุนาวา**ติ อาจริยุปชฺฌายภิกฺขุนา เอวฯ

อนาณตฺติยาติ อาจริยุปชฺฌาเยหิ อนาณตฺติยาฯ อิมินา อาจริยุปชฺฌาเยหิ อนาณเตฺตน เยน เกนจิ นิวาสนาทีนิ น กาตพฺพานีติ ทเสฺสติฯ **ภิกฺขุนา**ติ อาจริยุปชฺฌายภิกฺขุนาฯ **ตเสฺสวา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขเสฺสวฯ **อุปชฺฌายมูลเก**ติ อุปชฺฌายมูลเก นิวาสนปารุปเนฯ **อย**นฺติ วินิจฺฉโยฯ

ตตฺถาติ ปพฺพชฺชูปสมฺปทฏฺฐาเนฯ **เตส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **อถา**ติ วนฺทาปนโต ปจฺฉา, วนฺทาปนสฺส อนนฺตรา วาฯ ‘‘เอวํ วเทหี’’ติ ปาฬินยนิทสฺสนมุเขน ‘‘ยมหํ วทามิ, ตํ วเทหี’’ติ อฏฺฐกถานยํ นิทเสฺสติฯ **อถา**ติ ตทนนฺตรํฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพชฺชาเปกฺขสฺส, ทาตพฺพานีติ สมฺพนฺโธฯ **เอกปทมฺปี**ติ ตีสุ วากฺยปเทสุ เอกํ วากฺยปทมฺปิ, นวสุ วา วิภตฺยนฺตปเทสุ เอกปทมฺปิฯ **เอกกฺขรมฺปี**ติ จตฺวีสตกฺขเรสุ เอกกฺขรมฺปิฯ

เอกโต สุทฺธิยาติ เอกเสฺสว กมฺมวาจาจริยสฺส ฐานกรณสมฺปตฺติยา สุชฺฌเนนฯ **อุภโต สุทฺธิยาวา**ติ อุภเยสํ สรณทานาจริยสามเณรานํ สุชฺฌเนน เอวฯ **ฐานกรณสมฺปท**นฺติ อุรอาทิฏฺฐานานญฺจ สํวุตาทิกรณานญฺจ สมฺปทํฯ **วตฺตุ**นฺติ ฐานกรณสมฺปทํ วตฺตุํฯ น **สโกฺกตี**ติ วตฺตุํ น สโกฺกตีติ โยชนาฯ

อิมานีติ สรณานิฯ จสโทฺท อุปนฺยาโส, ปนสโทฺท ปทาลงฺกาโรฯ **เอกสมฺพนฺธานี**ติ เอกโต สมฺพนฺธานิฯ อนฺนาสิกนฺตํ กตฺวา ทานกาเล ''พุทฺธํ''อิติ ''สรณํ''อิติ ปทานญฺจ ''สรณํ''อิติ ''คจฺฉามิ''อิติ ปทานญฺจ อนฺตรา วิเจฺฉทมกตฺวา เอกสมฺพนฺธเมว กตฺวา ทาตพฺพานีติ วุตฺตํ โหติฯ กสฺมา ติณฺณํ ปทานมนฺตรา พฺยวธานสฺส กสฺสจิ อกฺขรสฺส อภาวโตฯ **วิจฺฉินฺทิตฺวา**ติ วิเจฺฉทํ กตฺวาฯ มการนฺตํ กตฺวา ทานกาเล ติณฺณํ ปทานมนฺตรา เอกสมฺพนฺธมกตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา เอว กตฺวา ทาตพฺพานีติ วุตฺตํ โหติฯ กสฺมา? ติณฺณํ ปทานมนฺตรา พฺยวธานสฺส นิสฺสรสฺส มการสฺส อตฺถิภาวโตฯ อนฺธกฎฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺ**ติ วจนํ, ''นตฺถี''ติปเท กตฺตา, ''น วุตฺต''นฺติปเท กมฺมํฯ **ตถา**ติ ''อหํ ภเนฺต พุทฺธรกฺขิโต''ติอาทินา อาการเรน, อวทนฺตสฺส สรณํ น กุปฺปติ, พฺการทการาทีนํ พฺยญฺชนานํ ฐานกรณสมฺปทํ หาเปนฺตเสฺสว สรณํ กุปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ

''ติกฺขตฺตุ''นฺติ อิมินา สกิํ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา น วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ ติกฺขตฺตุโต อธิกํ ปน สหสฺสกฺขตฺตุมฺปิ วฎฺฎติเยวฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาสุฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํฯ **สา**ติ อุปสมฺปทาฯ ปพฺพชฺชา ปน อนุญฺญาตา เอวาติ สมฺพโนฺธฯ **ปรโตปี**ติ ปิสโทฺท ปุพฺพาเปโกฺขฯ **สา**ติ ปพฺพชฺชาฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน เกสเจฺฉทนกาสายจฺฉาทนสรณทาเนนฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ

เอสาติ เอโส สามเณโรติ อโตฺถฯ ''คติมา''ติ วตฺวา ตสฺสตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปณฺฑิตชาติโก''ติฯ **อถา**ติ เอวํ สติฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **ตสฺมิํเยว ฐาเน**ติ สามเณรภูมิยํ ฐิตฎฺฐาเนเยวฯ ยถา ภควตา อุทฺทิฎฺฐานิ, ตถา อุทฺทิสิตพฺพานีติ โยชนาฯ **เอต**นฺติ ''อนฺชานามิ…เป…. ชาตรูป รชตปฎิคฺคหณา เวรมณี''ติ วจนํฯ

ตนฺติ อนฺธกฎฺฐกถายํ วุตฺตวจนํฯ **ยถาปาฬิยาวา**ติ เอวสโทฺท สนฺนิฎฺฐานโตฺถ, เตน ยถาปาฬิยาว อุทฺทิสิตพฺพานิฯ ยถาปาฬิ วิสเชฺชตฺวา อญฺญถา เอว อุทฺทิสิตพฺพานีติ วาทํ นิวาเรติฯ ยถาปาฬิ วิสเชฺชตฺวา อญฺญถา ''ปาณาติปาตา เวรมณิํ สิกฺขาปทํ สมาทิยามี''ติ อุทฺทิสโนฺตปิ นิโทฺทโสเยวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตานี**ติ สิกฺขาปทานิฯ **ยาวา**ติ ยตฺตกํ กาลํ น ชานาติ, น กุสโล โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **สนฺติกาวจโรเยวา**ติ อาจริยุปชฺฌายานํ สมีเป อวจาโรวฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **กปฺปิยากปฺปิย**นฺติ ทสสิกฺขาปทวินิมุตฺตํ กปฺปิยํ ปรามาสาทิญฺจ อกปฺปิยํ อปรามาสาทิญฺจฯ **เตนาปี**ติ สามเณเรนาปิฯ **นาสนงฺคานี**ติ ลิงฺคนาสนองฺคานิฯ **สาธุกํ สิกฺขิตพฺพ**นฺติ สาธุกํ อสิกฺขนฺตสฺส ลิงฺคนาสนญฺจ ทณฺฑกมฺมนาสนญฺจ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๐. ทุติยมารกถา

๓๕. **มยฺห**นฺติปทสฺส ''อนุปฺปตฺตา สจฺฉิกตา''ติปเทสุ ฉฎฺฐีกตฺตุภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''มยา โขติ อโตฺถ''ติฯ ''อถ วา''ติอาทินา ''มยฺห''นฺติปทสฺส ''โยนิโส มนสิการา, โยนิโส สมฺมปฺปธานา''ติปเทสุ สมฺพนฺธภาวํ ทเสฺสติฯ ''โยนิโส มนสิการา, โยนิโส สมฺมปฺปธานา''ติ เอตฺถ การณตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห ''เตน เหตุนา''ติฯ ''ปุนา''ติอาทินา ''มยฺห''นฺติปทํ ''โยนิโส มนสิการา, โยนิโส สมฺมปฺปธานา''ติปเทสุ สามฺยตฺถ สามิภาเวน โยเชตฺวา ปุน ''อนุปฺปตฺตา, สจฺฉิกตา''ติ ปเทสุ กตฺตุตฺถ สามิภาเวน วิภตฺติวิปลฺลาโส กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

๑๑. ภทฺทวคฺคิยกถา

๓๖. ภทฺทํ รูปญฺจ จิตฺตญฺจ เอเตสมตฺถีติ **ภทฺทกา**ฯ วคฺคพนฺธนํ **วโคฺค** อุตฺตรปทโลเปน, วเคฺคน จรนฺตีติ **วคฺคิยา**ฯ ภทฺทกา จ เต วคฺคิยา จาติ **ภทฺทวคฺคิยา** กการโลเปนาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภทฺทวคฺคิยา’’ติอาทิฯ ‘‘โวกาโร นิปาตมโตฺต’’ติ อิมินา ตุมฺหสทฺทสฺส จ โยวจนสฺส จ การิยภาวํ นิวเตฺตติฯ **หีติ** สจฺจํฯ **เตติ** ภทฺทวคฺคิยาฯ **อิทนฺติ** ปญฺจสีลรกฺขนํฯ **ปุพฺพกมฺมนฺติ** ปุเพฺพ อุปจิตํ กุสลกมฺมํฯ

๑๒. อุรุเวลปาฏิหาริยกถา

๓๘. **ปริยาทิเยยฺยนฺ**ติ เอตฺถ ทาธาตุสฺส ปรีติ จ อาติ จ อุปสคฺควเสน อภิภวนโตฺถติ อาห ‘‘อภิภเวยฺย’’นฺติฯ

๓๙. **ปจฺฉา ปกฺขิตฺตา**ติ สงฺคีติโต ปรํ โปตฺถการูเฬฺหหิ ฐปิตาติ อโตฺถฯ

๔๔. ‘‘เอวํ วทโนฺต วิย โอณโต’’ติ อิมินา ‘‘อาหรหโตฺถ’’ติปทสฺส ตทฺธิตภาวํ ทเสฺสติฯ วิตฺถิณฺณมุขตฺตา มนุทํ หีนํ อติมุขเมตาสนฺติ วจนเตฺถน อคฺคิกปาลา **มนุทามุขิโย**ติ วุจฺจนฺตีติ อาห ‘‘อคฺคิภาชนานิ วุจฺจนฺตี’’ติฯ

๕๑. ยสฺมา โย นาคทมนกาโล จิรํ ปตติ ปวตฺตติ, ตสฺมา โส **จิรปติโก**ติ วุจฺจติ, ตสฺมา จิรปติกา ปฏฺฐาย อภิปฺปสนฺนาติ โยชนาฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จิรกาลโต ปฏฺฐายา’’ติฯ

๕๒. **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘ชฏามิสฺส’’นฺติอาทิปเทสุฯ **ขาริกาช**นฺติ เอตฺถ กมณฺฑลุอาทิกา ตาปสปริกฺขารา ขารีติ วุจฺจนฺติ, ขาริสงฺขาเตน ภาเรน ปูริโต กาโช ขาริกาโชติ อตฺถํ เอกเทเสน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ขาริภาโร’’ติฯ

๑๓. พิมฺพิสารสมาคมกถา

๕๕. **ลฏฺฐิ**สโทฺท ตรุณรุกฺขวาจโก ‘‘อมฺพลฏฺฐิกาย’’นฺติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๒), อิธาปิ ตรุณตาลรุโกฺข ลฏฺฐิ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตาลุยฺยาเน’’ติฯ **วฏรุเกฺข**ติ นิโคฺรธรุเกฺขฯ เอตฺถ ‘‘วฏ’’อิติ อิมินา วฏรุโกฺข พหุมูลตฺตา สุฏฺฐุ ปติฏฺฐาตีติ อเตฺถน **สุปฺปติโฏฺฐ** นามาติ ทเสฺสติฯ ‘‘รุเกฺข’’อิติ อิมินา **เจติย**สโทฺท เจติยรุเกฺข วตฺตตีติ ทเสฺสติ, เทวาลยญฺจ ถูปญฺจ นิวเตฺตติฯ **ตสฺสา**ติ วฏรุกฺขสฺสฯ **เอต**นฺติ ‘‘สุปฺปติเฏฺฐ เจติเย’’ติ เอตํ นามํฯ โลกโวหารวเสน ทสสหสฺสสงฺขาเต สงฺขฺยาวิเสเส นีหริตฺวา ยุชฺชิตพฺพนฺติ **นิยุต**นฺติ วจนเตฺถน ทสสหสฺสํ นิยุตํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกนิยุตํ ทสสหสฺสานี’’ติฯ **‘‘นหุต’’**นฺติปิ ปาโฐ, โส อยุโตฺต นหุตสงฺขาเตน สงฺขฺยาวิเสเสน มิสฺสีภาเวน ปสงฺคตฺตาฯ **เตส**นฺติ ทฺวาทสนิยุตานํ พฺราหฺมณคหปติกานํฯ

‘‘กิสสรีรตฺตา’’ติ อิมินา กิโส โก อตฺตา เอเตสนฺติ **กิสกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ กกาโร เหตฺถ อตฺตวาจโกฯ ‘‘โอวาทโก’’ติ อิมินา **โอวทาโน**ติ เอตฺถ ยุปจฺจโย กตฺตุโตฺถติ ทเสฺสติฯ คาถาพนฺธตฺตา อการสฺส ทีโฆฯ ‘‘อถ วา’’ติอาทินา กิสโก หุตฺวา อเญฺญ โอวทาโน **กิสโกวทาโน**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อิท**นฺติ อิทํ อตฺถชาตํ, อยมโตฺถ วาฯ ตฺวํ ปหาสีติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ ตุวํฯ **อิติ** วุตฺตํ โหตีติ โยชนาฯ

กามิตฺถิโยติ เอการโลปวเสน สนฺธีติ อาห ‘‘กาเม อิตฺถิโย จา’’ติฯ **อุปจีสู**ติ เอตฺถ กาม ขนฺธกิเลสอภิสงฺขารสงฺขาเตสุ จตูสุ อุปธีสุ ขนฺธุปธิ อธิเปฺปโตติ อาห ‘‘ขนฺธุปธีสู’’ติฯ

โกจรหีติ เอตฺถ **โก**สโทฺท ‘‘โก เต พลํ มหาราชา’’ติอาทีสุ (ชา. ๒.๒๒.๑๘๘๐) วิย กฺวสทฺทโตฺถติ อาห ‘‘กฺวจรหี’’ติฯ นิปาโตเยเวสฯ

ปทสทฺทสฺส จรณปทาทโย นิวเตฺตตุํ วุตฺตํ ‘‘นิพฺพานปท’’นฺติฯ ‘‘สนฺตสภาวตายา’’ติ อาทินา สโนฺต สภาโว อิมสฺส ปทสฺสาติ **สนฺตํ**ฯ นตฺถิ อุปธโย เอตฺถาติ **อนุปธิกํ**ฯ นตฺถิ กิญฺจนเมตฺถาติ **อกิญฺจนํ**ฯ ตีสุ ภเวสุ น สญฺชตีติ **อสตฺตํ**ฯ อญฺญถา น ภวตีติ **อนญฺญถาภาวิ**ฯ อเญฺญน เกนจิ น เนตพฺพนฺติ **อนญฺญเนยฺยน**ฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ ‘‘สนฺต’’นฺติอาทิปเทนฯ **เม**ติ มม, มโนติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถ** เทวมนุสฺสโลเก เม มโน รโต นามาติ กึ วกฺขามิฯ **อิติ** อิมมตฺถํ ทเสฺสตีติ โยชนาฯ

๕๖. **ตญฺจา**ติ สาวกภาวญฺจฯ

๕๗. **อสฺสาสกา**ติ เอตฺถ อาปุโพฺพ สาสธาตุ อาปุพฺพ สิสธาตุนา สทิโส, ‘‘เม’’ติ ฉฏฺฐี โยคตฺตา ณฺวุปจฺจโย จ ภาวโตฺถติ อาห ‘‘อาสิสนา’’ติฯ ‘‘ปตฺถนา’’ติ อิมินา อาปุพฺพสิสธาตุ ยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ พิมฺพิสารรโญฺญฯ **ตตฺถา**ติ รตนตฺตเยฯ **นิจฺฉยคมนเมวา**ติ ‘‘สรณ’’อิตินิจฺฉเยน ชานนเมว คโตฯ **อตฺตสนฺนิยฺยาตน**นฺติ อตฺตโน อตฺตานํ รตนตฺตเย สนฺนิยฺยาตนํฯ อิมินา อตฺตสนฺนิยฺยาตน, ปณิปาต, ตปฺปรายน, สิสฺสภาวูปคมนสงฺขาเตสุ จตูสุ สรณคมเนสุ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๕๐; ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๕๖; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๑.สรณคมนคมกวิภาวนา) อตฺตสนฺนิยฺยาตนสรณคมนํ ทีเปติฯ **อยน**ฺติ พิมฺพิสาโร ราชาฯ **ต**นฺติ นิยตสรณตํฯ **ปณิปาตคมนญฺจา**ติ เอตฺถ **ปณี**ติ กโรฯ ยถา หิ ปาทปทสทฺทา ทีฆรสฺสวเสน หุตฺวา จรณํ วทนฺติ, เอวํ ปาณิปณิสทฺทา กรํ วทนฺติฯ ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘ปณีติ กโร’’ติฯ ปตนํ **ปาโต,** ปณิโน ปาโต **ปณิปาโต**ฯ อตฺถโต อญฺชลิปณมนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตสฺส คมนญฺจ คจฺฉโนฺตติ อโตฺถฯ อิมินา ปณิปาตสรณคมนํ ทีเปติฯ จสโทฺท ‘‘ปากฏ’’นฺติ เอตฺถาปิ โยเชตโพฺพฯ ปากฏญฺจ กโรโนฺต ติ หิ อโตฺถฯ

๕๘. **สิงฺคีนิกฺขสวโณฺณ**ติ เอตฺถ สิงฺคีสงฺขาโต นิโกฺข สิงฺคีนิโกฺข, เตน สมาโน วโณฺณ เอตสฺสาติ สิงฺคีนิกฺขสวโณฺณติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สิงฺคีสุวณฺณนิเกฺขน สมานวโณฺณ’’ติฯ ตตฺถ ‘‘สุวณฺณ’’อิติปเทน นิกฺขสทฺทสฺส สุวณฺณตฺถํ ทเสฺสติ, ปญฺจสุวณฺณาทโย อเตฺถ นิวเตฺตติฯ ‘‘สมาน’’อิติปเทน สวโณฺณติ เอตฺถ สกาโร สมานสทฺทเสฺสว การิโยติ ทเสฺสติฯ **สเพฺพสู**ติ อขิเลสุ จกฺขาทิอินฺทฺริเยสุฯ **ทโนฺต**ติ ทมิโตฯ อินฺทฺริยสํวโรติ วุตฺตํ โหติฯ ตเมวตฺถํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห ‘‘ภควโต หี’’ติอาทิฯ

๕๙. โอณีโต ปตฺตโต ปาณิ เยนาติ **โอณีตปตฺตปาณี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปตฺตโต จา’’ติอาทิฯ ‘‘อปนีตปาณิ’’นฺติ อิมินา โอณีตสโทฺท อปนีตโตฺถ, ปาณิสเทฺทน จ สมฺพนฺธิตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ‘‘สลฺลเกฺขตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘ภควนฺต’’นฺติ อิมํ กมฺมํ ‘‘สลฺลเกฺขตฺวา’’ติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **เอกมนฺต**นฺติ เอตฺถ อนฺตสโทฺท สมีปเทสโตฺถ, โกฏฺฐิเทสโตฺถ วา โหติ , อุปโยควจนญฺจ ภุมฺมเตฺถ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกสฺมึ ปเทเส’’ติฯ อตฺถิกปโยเค กรณสฺส สมฺภวโต อาห ‘‘พุทฺธาภิวาทนคมเนน วา ธมฺมสฺสวนคมเนน วา’’ติฯ **อปฺปากิณฺณ**นฺติ เอตฺถ อปฺปสโทฺท ปฏิเสธโตฺถติ อาห ‘‘อนากิณฺณ’’นฺติฯ ‘‘อโพฺพกิณฺณ’’นฺติปิ ปาโฐฯ **อปฺปนิโคฺฆส**นฺติ เอตฺถ ‘‘อปฺปสทฺท’’นฺติปเทน วจนสทฺทสฺส คหิตตฺ

ตา อิมินา ปาริเสสนเยน นครนิโคฺฆสสโทฺทเยว คเหตพฺพนฺติ อาห ‘‘นครนิโคฺฆสสเทฺทน อปฺปนิโคฺฆส’’นฺติฯ ตีสุ ปาเฐสุ ปฐเมน ปาเฐน ชนสฺส วาโต **ชนวาโต,** เตน วิรหิตํ **วิชนวาต**นฺติ วิกปฺปํ ทเสฺสติฯ ทุติเยน ชนสฺส วาโท **ชนวาโท,** เตน วิรหิตํ **วิชนวาท**นฺติ วิกปฺปํ ทเสฺสติฯ ตติเยน ชนสฺส ปาโต สญฺจรณํ **ชนปาโต,** เตน วิรหิตํ **วิชนปาต**นฺติ วิกปฺปํ ทเสฺสติฯ รหสฺสํ กรียติ เอตฺถาติ **ราหเสฺสยฺยกํ**ฯ มนุสฺสานํ ราหเสฺสยฺยกํ **มนุสฺสราหเสฺสยฺยก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘มนุสฺสาน’’นฺติอาทินาฯ

๑๔. สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาน ปพฺพชฺชากถา

๖๐. **‘‘เต**ติ สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานาฯ อคมํสุ กิราติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ คิรคฺคสมเชฺชฯ **อถา**ติ ปริวิตกฺกนานนฺตรํฯ **ตสฺสา**ติ สญฺจยสฺสฯ **ปาร**นฺติ ปรตีรํฯ **เอตฺถา**ติ ตุมฺหากํ วาเทฯ **อิท**นฺติ อยํ วาโท เอตฺตโกเยวาติ อโตฺถฯ **โย**ติ โย โกจิฯ ตฺวญฺจ อหญฺจ **อเมฺห,** เตสุฯ นาม ตุมฺหสงฺขาเตสุ หิ ตีสุ สเทฺทสุ เอกเสเสน กตฺตเพฺพสุ ปจฺฉิมเสฺสว เอกเสโส กาตโพฺพฯ **เตนา**ติ กติกกรณเหตุนาฯ

สํเขเปน วุตฺตํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทํ หี’’ติอาทิฯ **อตฺถิเกหี**ติ อมเตน อตฺถิเกหิฯ **อุปญฺญาตํ มคฺค**นฺติ อมตสฺส มโคฺค อุปคนฺตฺวา ญาโตฯ ญาโต เจว อุปคโต จาติ สห อุปสเคฺคน ปทํ ปริวตฺติตฺวา อตฺถํ กเถโนฺต อุปสคฺคโตฺถ จ ธาตฺวโตฺถ จ วิสุํเยว โหตีติ ญาเปติฯ อตฺถิเกหิ อเมฺหหิ อุปญฺญาตํ นิพฺพานํ มคฺคํ มคฺคโนฺต อนุพเนฺธยฺยนฺติ วา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อถ วา’’ติอาทิฯ มคฺคผลปจฺจเวกฺขณญาเณหิ อุปคนฺตฺวา ญาตพฺพนฺติ **อุปญฺญาตํ** นิพฺพานํฯ **มคฺคธาตุยา** อเนฺวสนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริเยสโนฺต’’ติฯ

สาริปุโตฺตปิ ปญฺหํ ปุจฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **กมณฺฑลุโต**ติ กุณฺฑิกโตฯ อตฺตโน จ ปเรสญฺจ อกถเนน อนฺตเร วิวรํ ปฏิสนฺทหตีติ **ปฏิสนฺธาโร,** ตํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘น ตฺยาหํ สโกฺกมี’’ติปเทฯ อธิปฺปาโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **เอตฺตก**นฺติ เอตฺตกํ ปญฺหํฯ **อิมสฺสา**ติ ปริพฺพาชกสฺสฯ **อวิสยภาว**นฺติ อตฺตโน อวิสยภาวํฯ

เหตุํ ปฏิจฺจ ภวนฺตีติ **เหตุปฺปภวา**ติ วจนเตฺถน ปญฺจกฺขนฺธา เหตุปฺปภวา นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เหตุปฺปภวา นาม ปญฺจกฺขนฺธา’’ติฯ **เตนา**ติ ‘‘เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา’’ติ ปเทนฯ **อสฺสา**ติ สาริปุตฺตปริพฺพาชกสฺสฯ ‘‘เตสํ เหตุ นาม สมุทยสจฺจ’’นฺติ อิมินา หิโนติ เอตสฺมา ผลนฺติ **เหตู**ติ วจนเตฺถน สมุทยสจฺจํ เหตุ นามาติ ทเสฺสติฯ **ตญฺจา**ติ สมุทยสจฺจญฺจฯ **เตส**นฺติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อุภินฺนมฺปิ สจฺจาน’’นฺติฯ อปวตฺติวเสน นิรุชฺฌติ เอตฺถาติ **นิโรโธฯ ตญฺจา**ติ นิโรธญฺจฯ **เตนา**ติ ‘‘เตสญฺจ โย นิโรโธ’’ติปเทนฯ **อสฺสา**ติ สาริปุตฺตปริพฺพาชกสฺสฯ **เอตฺถา**ติ อิมิสฺสํ คาถายํ, จตูสุ สเจฺจสุ วาฯ **นยโต**ติ นานนฺตริกนยโต, อวินาภาวนยโต วา, เนตฺติเทสนาหารนยโต วาฯ ตเมวตฺถํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห ‘‘นิโรเธ หี’’ติอาทิฯ เอกเทสสรูเปกเสสนเยน วา มคฺคสจฺจํ คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อถ วา’’ติอาทิฯ นิโรโธ จ นิโรธูปาโย จ **นิโรโธ**ติ เอกเทสสรูเปกเสโส กาตโพฺพฯ **เตสญฺจา**ติ เอตฺถ อวุตฺตสมฺปิณฺฑนเตฺถน จสเทฺทน มคฺคสจฺจํ คเหตพฺพนฺติปิ วทนฺติฯ อยํ นโย อฏฺฐกถายํ น วุโตฺตฯ **ตเมวตฺถ**นฺติ จตุสจฺจสงฺขาตํ ตเมวตฺถํฯ **ปฏิปาเทโนฺต**ติ นิคเมโนฺตฯ

‘‘สเจปี’’ติ อิมินา **ยที**ติ ปทสฺสตฺถํ วเณฺณติฯ ‘‘เอตฺตกเมวา’’ติ อิมินา **ตาวเทวา**ติ ปทสฺสตฺถํ วเณฺณติฯ ‘‘อิโต อุตฺตริ นตฺถี’’ติ อิมินา เอวการสฺส ผลํ ทเสฺสติฯ **อิโต**ติ โสตาปตฺติผลโตฯ **‘‘อิทํ…เป…. ปตฺตพฺพ’’**นฺติ อิมินา ‘‘เอตฺตกเมวา’’ติ ปทสฺส อตฺถสรูปํ ทเสฺสติฯ

‘‘เอโส เอว ธมฺโม’’ติ อิมินา ‘‘เอเสว ธมฺโม’’ติปทสฺส อตฺถํ วเณฺณติฯ **ปจฺจพฺยตฺถา**ติ ปติอุปุพฺพ อิธาตุ ปฏิวิทฺธโตฺถติ อาห ‘‘ปฏิวิทฺธตฺถา’’ติฯ **ตุเมฺหหี**ติ อสฺสชิเตฺถรํ สนฺธายาหฯ อิมินา ‘‘ปจฺจพฺยตฺถา’’ติ เอตฺถ หิยฺยตฺตนีปรสฺสปทมชฺฌิมปุริสพหุวจนตฺถวิภตฺตึ ทีเปติฯ **กปฺปนหุเตหี**ติ กปฺปานํ นหุเตหิ, โกฏิปโกฏิสตสหสฺสานํ สเตหิ นหุเตหีติ อโตฺถฯ **อพฺภตีต**นฺติ อภิอตีตํฯ อเมฺหหิ อทิฏฺฐเมว หุตฺวา อติกฺกมาปิตนฺติ อโตฺถฯ

๖๒. อารมฺมณภูตสฺส นิพฺพานสฺส คมฺภีรตฺตา อารมฺมณิกภูตํ ญาณมฺปิ คมฺภีรเมวาธิเปฺปตนฺติ อาห ‘‘คมฺภีรสฺส จ ญาณสฺสา’’ติฯ ยถา หิ สณฺหวตฺถสฺส สิพฺพนตฺถาย สณฺหสูจิ อธิเปฺปตาติฯ อุปธีนํ สมฺมา ขยเฎฺฐน นิพฺพานํ **อุปธิสงฺขยํ** นามาติ อาห ‘‘อุปธิสงฺขเยติ นิพฺพาเน’’ติฯ **ตทารมฺมณายา**ติ ตํนิพฺพานารมฺมณายฯ **วิมุตฺติยา**ติ ผลวิมุตฺติยาฯ **สาวกปารมีญาเณ**ติ อคฺคสาวกปารมีญาเณฯ **เตสู**ติ สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุฯ อฑฺฒมาเสน อรหเตฺต ปติฏฺฐิโตติ สมฺพโนฺธฯ

อตีเตติ กปฺปสตสหสฺสาธิเก อสเงฺขยฺยมตฺถเกฯ **ตสฺสา**ติ พุทฺธสฺส สนฺติเก อคฺคสาวกภาวํ ปเตฺถสีติ โยชนาฯ **อสฺสเม**ติ มุนีนํ ฐาเนฯ ตณฺหิ อา โกธํ, อา ภุโส วา ราคาทโย สเมนฺติ เอตฺถาติ **อสฺสโม**ติ วุจฺจติ, ตสฺมิํฯ ปตฺถยิตฺวา จ เปเสสีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ นีลุปฺปลมณฺฑเปฯ **เตสู**ติ ตาปสเสฏฺฐีสุฯ

๖๓. **เยส**นฺติ กุลานํฯ ‘‘วิธวภาวายา’’ติ อิมินา วิธวาย ภาโว **เวธพฺย**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **วิธวา**ติ จ ปติสุญฺญาฯ สา หิ ธเวน วิคตาติ ‘‘วิธวา’’ติ จ, วิคโต ธโว อิมิสฺสาติ ‘‘วิธวา’’ติ จ วุจฺจติฯ **อุภเยนาปี**ติ ปุตฺตปพฺพชฺชปติปพฺพชฺชสงฺขาเตน ทุวิเธนปิฯ

สญฺจยานีติ เอตฺถ นิสฺสยูปจาเรน นิสฺสเย นิสฺสิตูปจาโร โหตีติ อาห ‘‘สญฺจยสฺส อเนฺตวาสิกานี’’ติฯ อถ วา ณปจฺจโย ตเสฺสทมเตฺถ โหตีติ อาห ‘‘สญฺจยสฺส อเนฺตวาสิกานี’’ติฯ **‘‘มคธาน’’**นฺติ พหุวจนวเสน วุตฺตตฺตา ชนปทสฺส นามนฺติ อาห ‘‘มคธานํ ชนปทสฺสา’’ติฯ **คิริพฺพช**นฺติ เอตฺถ วโช วิยาติ **วโช,** คิริฯ วชสทิโส คิริ เอตฺถาติ คิริพฺพชํ ปทเหฏฺฐปริยวเสน, นครํฯ ‘‘มหาวีริยวโนฺต’’ติ อิมินา มหโนฺต วีโร เอเตสํ ตถาคตานนฺติ **มหาวีรา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ธเมฺมน นยมานานํ กา อุสูยา วิชานต**นฺติ เอตฺถ กจฺจายนนเยน (กจฺจายเน ๒๗๗ สุเตฺต) อุสูยปโยเค สมฺปทานํ โหตีติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘ภุมฺมเตฺถ สามิวจนํ, อุปโยคเตฺถ วา’’ติฯ **วิชานนฺตาน**นฺติ วิชานเนฺตสุ ตถาคเตสุ, วิชานเนฺต วาฯ

๑๕. อุปชฺฌายวตฺตกถา

๖๔. **อนุปชฺฌายกา**ติ เอตฺถ วชฺชาวชฺชํ อุปคนฺตฺวา ฌายตีติ **อุปชฺฌาโย,** โส นตฺถิ เอเตสนฺติ **อนุปชฺฌายกา**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วชฺชาวชฺช’’นฺติอาทิฯ ‘‘ปิณฺฑาย จรณกปตฺต’’นฺติ อิมินา ปิณฺฑาย อุทฺทิสฺส, อุฏฺฐหิตฺวา วา ติฏฺฐติ อเนนาติ **อุตฺติโฏฺฐ,** โสเยว ปโตฺต **อุตฺติฏฺฐปโตฺต**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อุตฺติเฏฺฐ น ปมเชฺชยฺยา’’ติอาทีสุ (ธ. ป. ๑๖๘) ปน ปิณฺฑาย จรณํ ‘‘อุตฺติฏฺฐ’’นฺติ วุจฺจติฯ ตสฺมา ตตฺถ ปิณฺฑาย อุทฺทิสฺส, อุฏฺฐหิตฺวา วา ติฏฺฐนํ **อุตฺติฏฺฐ**นฺติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ‘‘ปิณฺฑาย จรณปตฺต’’นฺติ อิทํ วจนํ ‘‘ตสฺมิญฺหิ มนุสฺสา อุจฺฉิฏฺฐสญฺญิโน’’ติปทํ ลงฺฆิตฺวา ‘‘ตสฺมา อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺต’’นฺติปเทน โยเชตพฺพํ, ตสฺมา ปิณฺฑาย จรณกปตฺตตฺตา อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ตสฺมิํ มนุสฺสา กิํสญฺญิโนติ อาห ‘‘ตสฺมิญฺหิ มนุสฺสา อุจฺฉิฏฺฐสญฺญิโน’’ติฯ ตสฺมิญฺหิ ตสฺมิํ เอว อุตฺติฏฺฐปเตฺต ปพฺพชิตานํ ปริโภคภาเวน มนุเสฺสหิ อวสชฺชิตพฺพตฺตา, อวฉเฑฺฑตพฺพตฺตา วา มนุสฺสา อุจฺฉิฏฺฐสญฺญิโน

โหนฺตีติ โยชนาฯ ปพฺพชิตานํ ปิณฺฑาย จรณกปตฺตตฺตา อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺตํ, มนุสฺสานํ ปน อวสชฺชิตปตฺตตฺตา อุจฺฉิฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ อุตฺติฏฺฐ ปตฺตนฺติปทํ วากฺยเมว, น สมาโสติปิ ทเสฺสโนฺต อาห ''อถ วา''ติอาทิฯ ''อุฏฺฐหิตฺวา''ติ อิมินา อุตฺติฏฺฐาติ เอตฺถ ตฺวา โลโปติ ทเสฺสติฯ ''คเหตฺ''นฺติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **เคหสิตเปมวเสนา**ติ เคเห นิสฺสิต เปมวเสน, เมตฺตาปุพฺพงฺคมเปมวเสนาติ อโตฺถฯ สคารวา หุตฺวา สปฺปติสฺสา หุตฺวา วิหรนฺตาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อุปฏฺฐเปตฺวา''ติฯ ''สภาคชีวิกา''ติ อิมินา **สภาควุตฺติกา**ติ เอตฺถ วุตฺติสโทฺท ชีวิกโตฺถเยว, น วิวรณาทฺยโตฺถติ ทเสฺสติฯ อุปชฺฌายภาวํ สมฺปฏิจฺฉติ เอเตหีติ **อุปชฺฌายภาวสมฺปฏิจฺฉนานิ,** ตานิเยว เววจนานิ **อุปชฺฌายภาวสมฺปฏิจฺฉนเววจนานิฯ ติกฺขตฺตุ**นฺติ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํ, สกิมฺปิ วฏฺฏติเยวฯ ปทสฺส วเสน วิญฺญาเปตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺถา**ติ อุปชฺฌายคหณฏฺฐาเนฯ ยทิทํ วาจาย วา สาวนํ, ยทิทํ กาเยน วา อตฺถ วิญฺญาปนํ อตฺถิ, อิทเมว สาวนอตฺถวิญฺญาปนเมว อุปชฺฌายคหณนฺติ โยชนาฯ **สาธูติ สมฺปฏิจฺฉน**นฺติ อุปชฺฌาเยน ปญฺจสุ ปเทสุ ยสฺมึ กิสฺมิญฺจิ วุเตฺต สทฺธิวิหาริกสฺส ''สาธู''ติ สมฺปฏิจฺฉนํฯ **ตนฺ**ติ เกสญฺจิ วจนํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ อุปชฺฌายคหเณฯ ''น สมฺปฏิจฺฉนํ องฺค''นฺติ อิมินา อายาจนทานานิเยว องฺคานิ นามาติ ทเสฺสติฯ สทฺธิวิหาริเกนาปิ ญาตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิมินา ปเทนา**ติ ''สาธู''ติ อิมินา ปเทนฯ

ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนาติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''ยํ วุตฺตํ สมฺมา วตฺติตพฺพ''นฺติฯ อิมินา กิริยาวิสยภาวเมว ทีเปติ, น ทพฺพวิสยภาวํฯ **อย**นฺติ วุจฺจมานาฯ **อสฺสา**ติ สทฺธิวิหาริกสฺสฯ **โธตปาทปริหรณตฺถายา**ติ โธตสฺส ปาทสฺส ปํสุมกฺขนาทีนํ ปริหรณตฺถายฯ **ตา**ติ อุปาหนาโยฯ **กาลเสฺสวา**ติ ปจฺจูสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกเตฺถ เจตํ สามิวจนํฯ **ตโต**ติ เตหิ ตีหิ ทนฺตกเฏฺฐหิ, วิภตฺตอปาทานเมตํฯ เตสุ วา ตีสุ ทนฺตกเฏฺฐสุฯ **ย**นฺติ ยํ ทนฺตกฏฺฐํฯ **อถา**ติ ตสฺมึ คหเณฯ

ตโตติ สีตุโณฺหทเกหิ, สีตุโณฺหทเกสุ วาฯ **วฬเญฺชตี**ติ ปริภุญฺชติฯ **อุทก**นฺติ มุขโธวโนทกํฯ ''วจฺจกุฏิโต''ติ อิมินา ปสฺสาวกุฏิปิ คเหตพฺพาฯ **เอว**นฺติ สมฺมชฺชิยมาเนฯ **อสุญฺญ**นฺติ ชนสทฺทโต อตฺจฺฉํฯ **อาสน**นฺติ เถรสฺส อาสนํฯ **ตสฺมิ**นฺติ อาสเนฯ นิสินฺนสฺส เถรสฺส วตฺตํ กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ อุกฺลาโปปิ อสฺมึ เทเส อตฺถีติ **อุกฺลาโป**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เกนจิ กจวเรน สํกิโณฺณ''ติฯ เอตฺถ จ สงฺกาโร อุจฺฉิโฏฺฐ กลาโป สมูโห **อุกฺลาโป**ติ วจนเตฺถน อุกฺลาโปติ วุจฺจติฯ กจียติ พนฺธียติ อสฺมึ เทเสติ **กโจ,** โส วรียติ อิจฺฉียติ อเนนาติ **กจวโร**ติ วจนเตฺถน กจวโรติ วุจฺจติฯ **หเตฺถนปี**ติ เอตฺถ ปิสโทฺท ปิโลติเกนปีติอาทึ สงฺคณฺหาติฯ

เอกโต กตฺวาติ เอกโต สมานปฏลํ กตฺวาฯ กสฺมา สงฺฆาฏีติ อาห ''สพฺพํ หี''ติอาทิฯ ''สงฺฆฏิตตฺตา''ติ อิมินา สํหริตพฺพาติ **สงฺฆาฏี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ นิวตฺติตฺวา โอโลเกนฺตํ อุปชฺฌายํ สํปาปุณาตีติ โยชนาฯ เอเกน วา ปทวีติหาเรนาติ สมฺพโนฺธฯ ปโตฺตเยว อุณฺหภาริเกสุ ปริยาปโนฺนติ **ปตฺตปริยาปโนฺน,** ปเตฺต ปริยาปโนฺน ยาคุอาทิโก **ปตฺตปริยาปโนฺน**ติปิ ยุชฺชติเยวฯ **ภิกฺขาจาเร**ติ ภิกฺขาจารฏฺฐาเนฯ ยาคุยา วา ลทฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ **โส ปโตฺต**ติ อุณฺหาทีสุ ปริยาปโนฺน โส ปโตฺตฯ **อญฺญตฺร วา**ติ อารามาทีสุ วาฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ วจเน อนิฏฺฐิเตติ สมฺพโนฺธฯ **อิโต ปฏฺฐายา**ติ ''น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺสา''ติ เอตฺถ วุตฺตนการโต ปฏฺฐายฯ อิมินา เหฏฺฐา วุเตฺตสุ ''นาติทูเร คนฺตพฺพ''นฺติอาทีสุ นการปฏิสิเทฺธสุ อาปตฺติ นตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ''น จ อุเณฺห จีวรํ นิทหิตพฺพ''นฺติอาทีสุ เยสุ เกสุจิฯ **อย**นฺติ ทุกฺกฏาปตฺติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อาปตฺติสามนฺตา**ติ เอตฺถ อาปตฺติยา สามนฺตา อาปตฺติสามนฺตาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อาปตฺติยา อาสนฺน''นฺติฯ ''อา

สนฺน’’นฺติ อิมินา **สามนฺตา**สทฺทสฺส อาสนฺนเววจนตญฺจ อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจนตญฺจ ทเสฺสติฯ อีทิสํ วจนํ ภเนฺต วตฺตุํ วฏฺฏติ นามาติ โยชนาฯ

คามโต ปฐมตรนฺติ คามโต อุปชฺฌายสฺส ปฐมตรํฯ **เตเนวา**ติ อุปชฺฌาเยเนวฯ นิวตฺตเนฺตน สทฺธิวิหาริเกนาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ตินฺต’’นฺติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เสทคฺคหิต’’นฺติฯ อิมินา เสเทน สีทตีติ **สินฺน**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อติเรกํ กตฺวา’’ติ อิมินา **อุสฺสาเรตฺวา**ติปทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติ, อุทฺธํ อุทฺธํ สาเรตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ ปจฺฉิมวากฺยสฺส ปุพฺพวากฺยการณภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘กิํ การณา’’ติฯ มเชฺฌ ภงฺคสฺส โทสํ อาวิกโรโนฺต อาห ‘‘สมํ กตฺวา’’ติอาทิฯ **ตโต**ติ สมํ กตฺวา สํหรณโต, นิจฺจํ ภิชฺชมานนฺติ สมฺพโนฺธฯ มเชฺฌ ภงฺคโต วา, ทุพฺพลนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอต**นฺติ ‘‘จตุรงฺคุลํ กณฺณํ อุสฺสาเรตฺวา’’ติ เอตํ วจนํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน สํหริยมาเนติ สมฺพโนฺธฯ จีวรโภคสฺส โอโร อโนฺต **โอโภโค**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กายพนฺธน’’นฺติอาทิฯ

โยติ อุปชฺฌาโยฯ ‘‘คาเมเยวา’’ติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนฺตรฆเร วา ปฏิกฺกมเน วา’’ติฯ **ปฏิกฺกมเน วา**ติ โภชนสาลายํ วาฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ ลทฺธา ภิกฺขา เยนาติ **ลทฺธภิโกฺข,** ตสฺส วาฯ ปิณฺฑปาโต โหตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ ปิณฺฑปาโตน โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **อตฺตนา ลโทฺธปี**ติ ปิสโทฺท อุปชฺฌาเยน ลโทฺธปีติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **อาหริยตู**ติ เอตฺถ ตุวิภตฺติ ปุจฺฉายํ โหติ, อาหริยตุ กินฺติ อโตฺถฯ **กาโล**ติ โภชนกาโลฯ ภุญฺชิตฺถาติ **ภุโตฺต,** ตสฺมิํ สตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปกโฏฺฐ**ติ มชฺฌนฺหิกสฺส อาสโนฺนฯ

อนนฺตรหิตายาติ เอตฺถ อนฺตรธายตีติ **อนฺตรหิโต,** ตฏฺฏิกจมฺมขณฺฑาทิ, นตฺถิ อนฺตรหิโต เอตสฺมิํ ปตฺตภูมีนมนฺตเรติ **อนนฺตรหิโต**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนตฺถตายา’’ติฯ กาฬวณฺณกตา วา สุธาพทฺธา วา นิรชมตฺติกา โหตีติ โยชนาฯ **ต**นฺติ ปตฺตํฯ **โธตวาลิกายปี**ติ สุทฺธวาลิกายปิฯ **ตตฺถา**ติ ปํสุรชสกฺขราทีสุฯ ปุน **ตตฺถา**ติ ปณฺณาธารเกสุฯ อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อภิมุเขนา**ติ อตฺตโน อภิมุขนฯ **สณิก**นฺติ สินฺนํ ฯ **อเนฺต ปนา**ติ จีวรสฺส โกฏิยํ ปนฯ นิกฺขิปนฺตสฺส สทฺธิวิหาริกสฺส จีวรสฺส โภโคติ โยชนาฯ

จุณฺณํ สเนฺนตพฺพนฺติ เอตฺถ จุณฺณสโมธาเนน เนตพฺพนฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปิณฺฑิ กาตพฺพา’’ติฯ ‘‘เอกสฺมิํ นิทฺธูเม ฐาเน’’ติ อิมินา **เอกมนฺต**นฺติ เอตฺถ เอกสฺมิํ อเนฺต ฐาเนติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ชนฺตาฆเร**ติ อคฺคิสาลายํฯ สา หิ ชลติ ทิพฺพติ อคฺคิ เอตฺถาติ **ชนฺตา,** ชเนติ สรีรเสทเมตฺถาติ วา **ชนฺตา,** สา เอว ฆรํ ชนฺตาฆรนฺติ วุจฺจติ, ตสฺมิํฯ ปริปูชาวเสน กรียตีติ **ปริกมฺม**นฺติ อเตฺถน องฺคารทานาทิกํ ปริกมฺมํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริกมฺมํ นามา’’ติอาทิฯ

‘‘น เกนจิ เคลเญฺญนา’’ติอาทินา อุสฺสหนสฺส การณํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ อคิลาเนน สฏฺฐิวเสฺสน สทฺธิวิหาริเกนาปิ กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อนาทเรนา**ติ วตฺตกรณสฺส อนาทเรนฯ **นการปฏิสํยุเตฺตสู**ติ ปฏิเสธวาจเกน นกาเรน ปฏิสํยุเตฺตสุฯ **ปเทสู**ติ ‘‘น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺส อนฺตรนฺตรา กถา โอปาเตตพฺพา’’ติอาทีสุ วาเกฺยสุฯ **ภูมิย**นฺติ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ ภิตฺติยมฺปิ อปฏิฆํสิตพฺพตฺตาฯ ‘‘ปีฐสงฺฆาฏญฺจา’’ติ อิมินา **กวาฏปีฐ**นฺติ เอตฺถ ปีฐสเทฺทน ปีฐสงฺฆาฏํ วุจฺจติ อุตฺตรปทโลปวเสน วา เอกเทสโวหารวเสน วาติ ทเสฺสติฯ ‘‘อจฺฉุปเนฺตนา’’ติ อิมินา อปฺปฏิฆํสเนฺตนาติ เอตฺถ ฆํสธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ สมฺมา ตายติ อตฺตานญฺจ ปรญฺจ อเนนาติ **สนฺตานํ,** ตเมว **สนฺตานก**นฺติ อเตฺถน กีฏกุลาวกมกฺกฏกสุตฺตาทิ สนฺตานกํ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สนฺตานก’’นฺติอาทิฯ **อุโลฺลกโต**ติ วิตานโตฯ ตญฺหิ อุทฺธํ ลุจียเต

พนฺธียเตติ อุโลฺลกนฺติ วุจฺจติ, จการสฺส กการมกตฺวา ‘‘อุโลฺลจ’’นฺติปิ วุจฺจติฯ โตสเทฺทน อาการสฺส สฺมาวจนสฺส การิยภาวํ ทเสฺสติฯ **อปหริตพฺพนฺ**ติ อปเนตพฺพํฯ **‘‘อวหริตพฺพ’’**นฺติปิ ปาโฐ, เหฏฺฐา หริตพฺพํ ปาเตตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

อาโลกสนฺธิภาคาติ เอตฺถ ภาคสทฺทสฺส ทฺวนฺทโต ปรตฺตา ปุพฺพปเทสุปิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพติ อาห ‘‘อาโลกสนฺธิภาคา จ กณฺณภาคา จา’’ติฯ ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนฺตรพาหิรา’’ติอาทิฯ ‘‘วาตปานกวาฏกานี’’ติ อิมินา อาโลกสนฺธิสทฺทสฺส วาตปานกวาฏกปริยายภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘โกณา’’ติ อิมินา กณฺณสทฺทสฺส โกณเววจนภาวํ ทเสฺสติฯ

‘‘ยถา ปฐม’’นฺติอาทินา ปฐมปญฺญตฺตเมว ปญฺญเปตพฺพํ, น อญฺญถาติ ทเสฺสติฯ อิทํ ปติรูปํ ปฐมปญฺญตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปฐมปญฺญเตฺต อปติรูเป อญฺญถาปิ ปญฺญเปตพฺพํฯ **เอตทตฺถเมวา**ติ ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญเปตพฺพสฺส อตฺถาย เอวฯ สเจ ปญฺญตฺตํ อโหสิ, เอวํ สตีติ โยชนาฯ **อิทนฺ**ติ ภิตฺตึ โมเจตฺวา ปญฺญาปนํฯ กเฏสุ กิฬเญฺชสุ สารตฺตา อุตฺตมตฺตา **กฏสารโก**ติ วุจฺจติฯ **นิวเตฺตตฺวา**ติ สํหริตฺวาฯ **ปุรตฺถิมา**ติ เอตฺถ ยการโลเปน นิเทฺทโสติ อาห ‘‘ปุรตฺถิมายา’’ติฯ

วูปกาเสตโพฺพติ เอตฺถ กสธาตุ คตฺยโตฺถติ อาห ‘‘อญฺญตฺถ เนตโพฺพ’’ติฯ อุปชฺฌายํ คเหตฺวา อญฺญตฺถ คนฺตโพฺพติ อโตฺถฯ **อญฺญตฺถา**ติ อญฺญํ ฐานํฯ **วิเวเจตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ทิฏฺฐิคตโต อุปชฺฌายํ วิเวเจตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิสฺสชฺชาเปตพฺพ’’นฺติฯ ‘‘อโญฺญ วตฺตโพฺพ’’ติ วตฺวา ตสฺส อาการํ ทเสฺสติ ‘‘เถร’’นฺติอาทินาฯ โส โส ภิกฺขุ ยาจิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **อเญฺญน ทาเปตโพฺพ**ติ อตฺตนา อเญฺญน ภิกฺขุนา อุปชฺฌายสฺส ปริวาโส ทาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ **กินฺติ นุ โข**ติ เกน เอว อุปาเยน ทเทยฺย นุโขติ อโตฺถฯ อิติสเทฺท หิ อวธารณโตฺถฯ อฏฺฐกถายปิ อิมเมว นยํ ทเสฺสติ ‘‘เกน นุ โข อุปาเยนา’’ติ อิมินาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘กินฺติ นุ โข ปฏิกเสฺสยฺยา’’ติอาทิวาเกฺยสุฯ สตฺตสุ กเมฺมสุ ติวิธสฺส อุเกฺขปนียกมฺมสฺส ครุกตฺตา วุตฺตํ ‘‘อุเกฺขปนียํ อกตฺวา’’ติฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘เตน หี’’ติอาทิฯ

เตน สทฺธิวิหาริเกน ยาจิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **สเจ กโรนฺติเยวา**ติ ภิกฺขู สเจ กมฺมํ กโรนฺติเยวฯ ปุน **สเจ กโรนฺติเยวา**ติ ภิกฺขู สเจ อุเกฺขปนียกมฺมํ กโรนฺติเยวฯ **อถา**ติ ตสฺมึ กเมฺม กเตฯ **อิตี**ติ เอวํ ยาจเนนฯ นนฺติ ตํ อุปชฺฌายํฯ

สมฺปริวตฺตกนฺติ เอตฺถ ‘‘ปิณฺฑุเกฺขปก’’นฺติอาทีสุ (ปาจิ. ๖๒๐) วิย สมฺปริวตฺตกนฺติปทํ กิริยาวิเสสนํ, กปจฺจโย จ วิจฺฉโตฺถติ อาห ‘‘สมฺปริวเตฺตตฺวา สมฺปริวเตฺตตฺวา’’ติฯ **ยที**ติ ยาวฯ ยทิสโทฺท หิ ยาวปริยาโย, เตน วุตฺตํ ‘‘น ตาว ปกฺกมิตพฺพ’’นฺติฯ ยาว อปฺปมตฺตกมฺปิ รชนํ คลติ, น ตาว ปกฺกมิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **วิสภาคปุคฺคเลนา**ติ วิสภาเคน ปุคฺคเลน กรณภูเตนฯ **น อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา คาโม ปวิสิตโพฺพ**ติ เอตฺถ น อเญฺญเนว กรณีเยน ปวิสิตโพฺพฯ ปิณฺฑาย ปน ปวิสิตโพฺพติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘ปิณฺฑาย วา’’ติอาทิฯ ‘‘อนาปุจฺฉิตฺวา’’ติ อิมินา **อนาปุจฺฉา**ติ เอตฺถ อาการโร ตฺวาปจฺจยสฺส การิโยติ ทเสฺสติฯ **ภิกฺขาจารนฺ**ติ ภิกฺขาย จรณฏฺฐานํ, อุปชฺฌาเยน คนฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ปริเวณนฺ**ติ อุปชฺฌายสฺส ปริเวณํฯ **ปสฺสตี**ติ อุปชฺฌายํ ปสฺสติฯ

ทสฺสนตฺถาย วาติ อสุภทสฺสนตฺถาย วาฯ อิมินาปิ วาสตฺถาย เอว น คนฺตพฺพนฺติ อาสงฺกํ นิวเตฺตติฯ **กมฺมนฺ**ติ ปกฺกมนสฺส การณํ กมฺมํฯ อนนฺุชานนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ยาวตติย’’นฺติฯ

ตนฺติ อุปชฺฌายํฯ **อสฺสา**ติ สทฺธิวิหาริกสฺสฯ **“น สมฺปชฺชตี”**ติ อิมินา สเจ สมฺปชฺชติ, น ปกฺกมิตพฺพาติ ทเสฺสติฯ **เกวล**นฺติ วินา อุเทฺทสาทิสมฺปชฺชเนหิฯ เอวรูเป อุปชฺฌาเย นิวาเรนฺต ปีติ โยชนาฯ ‘‘เคลญฺญโต’’ติ อิมินา วุฏฺฐานสทฺทสฺส อวธิอเปกฺขตํ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ **อโญฺญ**ติ อตฺตนา อโญฺญฯ **ตสฺสา**ติ อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺสฯ

๑๖. สทฺธิวิหาริกวตฺตกถา

๖๗. สมฺมาวตฺตนายํ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อุเทฺทสาทีหี**ติ อาทิสเทฺทน ปริปุจฺฉาทโย สงฺคณฺหาติฯ สงฺคหสทฺทสฺส สเงฺขปคหเณสุปิ วุตฺติโต ‘‘อนุคฺคโห’’ติ วุตฺตํฯ อถ วา สมฺมุขา **สงฺคโห** จ ปรมฺมุขา **อนุคฺคโห** จ กาตโพฺพฯ อามิเสน วา สงฺคโห, ธเมฺมน วา อนุคฺคโหฯ ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถาย วา สงฺคโห, สมฺปรายิกตฺถาย วา อนุคฺคโหฯ โลกิยตฺถาย วา สงฺคโห, โลกุตฺตรตฺถาย วา อนุคฺคโห กาตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ ยํ วุตฺตํ ‘‘อุเทฺทเสน ปริปุจฺฉาย โอวาเทน อนุสาสนิยา’’ติฯ ตตฺถ อุทฺทิสนํ **อุเทฺทโส**ติ วจนเตฺถน ปาฬิวาจนา อุเทฺทโส นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุเทฺทโสติ ปาฬิวาจนา’’ติฯ ‘‘ปาฬิยา อตฺถวณฺณนา’’ติ อิมินา ปุนปฺปุนํ, สมนฺตโต วา ปาฬิยา อตฺถสฺส ปุจฺฉนํ **ปริปุจฺฉา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **วตฺถุสฺมิ**นฺติ จาริตฺตวาริตฺตวตฺถุสฺมิํฯ **อิท**นฺติ จาริตฺตํฯ ปุน **อิท**นฺติ วาริตฺตํฯ ‘‘วจน’’นฺติ อิมินา โอวทนํ **โอวาโท**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ โอติเณฺณ วตฺถุสฺมิํ ‘‘อิทํ กโรหิ, อิทํ มา กริตฺถา’’ติ วจนํ **อนุสาสนี** นามาติ โยชนาฯ ‘‘ปุนปฺปุนํ วจน’’นฺติ อิมินา **อนุสาสนี**ติ เอตฺถ อนุสทฺทสฺส นอุปจฺฉินฺนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘สเจ อุปชฺฌายสฺส ปโตฺต โหตี’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ น ปกติปโตฺต โหติ, อถ โข อติริตฺตปโตฺต โหตีติ อาห ‘‘อติเรกปโตฺต’’ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘สเจ อุปชฺฌายสฺส จีวรํ โหตี’’ติ อาทีสุ ปเทสุฯ **อโญฺญปี**ติ ปตฺตจีวเรหิ อโญฺญปิฯ **สมณปริกฺขาโร**ติ ฉตฺตุปาหนาทิ สมณปริกฺขาโรฯ **อิธา**ติ สทฺธิวิหาริกวเตฺตฯ **นเยนา**ติ ญาเยนฯ **อุปฺปชฺชมานอุปายปริเยสน**นฺติ อุปฺปชฺชมานสฺส, อุปฺปชฺชมานตฺถาย วา อุปายสฺส ปริเยสนํฯ **อิโต**ติ ‘‘กินฺติ นุ โข สทฺธิวิหาริกสฺส ปริกฺขาโร อุปฺปชฺชิเยถา’’ติ ปาฬิโตฯ **จีวรํ รชเนฺตนา**ติ เอตฺถ รชเนฺตน อุปชฺฌาเยนาติ อโตฺถ น ทฏฺฐโพฺพ, สทฺธิวิหาริเกนาติ อโตฺถ เอวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปชฺฌายโต อุปายํ สุตฺวา รชเนฺตนา’’ติฯ **อุปชฺฌายโต อุปาย**นฺติ อุปชฺฌายโต ลทฺธํ อุปายํฯ

นสมฺมาวตฺตนาทิกถา

๖๘. **อุปชฺฌายวตฺต**นฺติ อุปชฺฌายมฺหิ วตฺติตพฺพํ วตฺตํฯ **โส**ติ สทฺธิวิหาริโกฯ **ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี**ติ อสฺส, โส วา ทุกฺกฏํ อาปชฺชตีติ โยชนาฯ **ปณาเมตโพฺพ**ติ เอตฺถ ปปุพฺพ นมุธาตุ อตฺถปกรณาทิวเสน อิธ อปสาทนโตฺถติ อาห ‘‘อปสาเทตโพฺพ’’ติฯ **อธิมตฺต**นฺติ อธิกปฺปมาณํฯ **เคหสิตเปม**นฺติ เมตฺตาสิเนหํฯ **วุตฺตปฏิปกฺขนเยนา**ติ กณฺหปเกฺข วุเตฺตน ปฏิปเกฺขน นเยนฯ **อลํ ปณาเมตุ**นฺติ เอตฺถ อลํสทฺทสฺส อรหตฺถปฏิกฺขิเตฺตสุ ทฺวีสุ อเตฺถสุ อรหโตฺถติ อาห ‘‘ยุโตฺต ปณาเมตุ’’นฺติฯ

สาติสาโร โหตีติ เอตฺถ ปกติภาวํ อติกฺกมิตฺวา สรณํ ปวตฺตนํ **อติสาโร,** โทโสฯ สํวิชฺชติ โส เอตสฺสาติ **สาติสาโร**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สโทโส โหตี’’ติฯ ตสฺสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อาปตฺติํ อาปชฺชตี’’ติฯ **อาปตฺติ**นฺติ ทุกฺกฏาปตฺติํฯ **ต**นฺติ วตฺตํฯ

เตสนฺติ สทฺธิวิหาริกานํฯ **วตฺต**นฺติ พหุกานํ สทฺธิวิหาริกานํ วตฺตํฯ **สาทิยนํ วา…เป…. พาโล โหตี**ติ เอตฺถ พาลสฺส การณํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สาทิยนํ วา อสาทิยนํ วา น ชานาตี’’ติฯ สาทิยนสฺส วา อสาทิยนสฺส วา อชานนตฺตา พาโล โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ อชานนสฺส การณํ ท

เสฺสตุํ วุตฺตํ ''พาโล โหตี''ติฯ พาลตฺตา สาทิยนํ วา อสาทิยนํ วา น ชานาตีติ วุตฺตํ โหติฯ **เตสูติ** พหุเกสุ สทฺธิวิหาริเกสุฯ **ตสฺสาติ** วตฺตสมฺปนฺนภิกฺขุสฺสฯ **เตสนฺติ** อิตเรสํ สทฺธิวิหาริกานํฯ

ราธพฺราหฺมณวตฺถุกถา

๖๙. กิญฺจาปิ อายสฺมา สาริปุตฺโต ชานาตีติ โยชนาฯ อิมินา ''กึ นุ โข อชานนฺโต ปุจฺฉี''ติ อาสงฺกํ นิวาเรติฯ ภควา อนุญฺญาตุกาโม โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ปน**สทฺโท ครหโตฺถ, ตถา ชานนฺโตปีติ อโตฺถฯ **ลหุก**นฺติ เหตฺอนฺตคธวิเสสนํฯ ลหุกตฺตา ปฏิกฺขิปิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อสฺสา**ติ ภควโต, อชฺฌาสยนฺติ สมฺพนฺโธฯ ''อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา''ติวจนสฺส ยุตฺตึ ทเสฺสนฺโต อาห ''พุทฺธานํ หี''ติอาทิฯ **หีติ** สจฺจํฯ **อยญฺจา**ติ สาริปุตฺตเตฺถโร จฯ **อโคฺค**ติ โกฏิอุกฺกํโสฯ **เสโฏฺฐ**ติ ปวโร อุตฺตโมฯ

''พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลนา''ติ เอตฺถ พฺยตฺตปฏิพลานํ วิเสสํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''พฺยโตฺต นามา''ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺส สาฎฺฐกถํ วินยปิฏกวาจุคฺคตํ ปวตฺตติ, อยํ **พฺยโตฺต** นามาติ โยชนา ฯ **ตสฺมินฺติ** วินยปิฏกํ วาจุคฺคตภิกฺขุมฺหิฯ **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **สุคฺคหิต**นฺติ สาฎฺฐกถาย สุฎฺฐุ คหิตํฯ **อยมฺปี**ติ ปิสโทฺท ปุริมภิกฺขุํ อเปกฺขติฯ **อิมสฺมึ อเตฺถ**ติ อิมสฺมึ วตฺถุมฺหิ, อิมสฺมึ วิสเยติ อโตฺถฯ พฺยติเรกานฺวยวเสน **ปฏิพลํ** ทเสฺสนฺโต อาห ''โย ปนา''ติอาทิฯ โย ปน น สโกฺกตีติ สมฺพนฺโธฯ กสฺมาติ อาห ''กาสโสสเสมฺหาทินา วา''ติอาทิฯ ตตฺถ กาโส จ โสโส จ เสโมฺห จ, เต อาทโย ยสฺส เคลญฺญสฺสาติ **กาสโสสเสมฺหาทิ,** อาทิสเทฺทน เอฬมูคาทโย สงฺคณฺหาติฯ โอโฎฺฐ จ ทนฺตา จ ชิวฺหา จ, ตา อาทโย เยสํ ตาลุอาทีนนฺติ **โอฎฺฐทนฺตชิวฺหาทโย,** เตสํฯ **ปทพฺยญฺชเนหี**ติ ปทอกฺขเรหิฯ **พฺยญฺชน**สโทฺท เหตฺถ อกฺขรวาจโกฯ **หาเปตี**ติ คลตฺตา หาเปติฯ **อญฺญถา วา วตฺตพฺพ**นฺติ อเญฺญน สิถิลาทินา อากาเรน วา วตฺตพฺพํฯ **อญฺญถา วทตี**ติ อเญฺญน ธนิตาทิอากาเรน วทติฯ **ตพฺพิปรีโต**ติ ตสฺส อปฏิพลสฺส วิปรีโต ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ ชานาเปตพฺพโตฯ **ยนฺ**ติ ยํ อาการํ ธาตุกมฺมเมตํ, **สโงฺฆ**ติ การิตกมฺมเมตํฯ อิธ การิตกมฺมํ กิโต วทติฯ

๗๑. **อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรา**ติ เอตฺถ อุปสมฺปนฺนสฺส สมนนฺตราติ อตฺถํ นิวาเรนฺโต อาห ''อุปสมฺปโนฺน หุตฺวาว สมนนฺตรา''ติฯ เอวสเทฺทน จิรกาลํ นิวเตฺตติฯ **อุลฺลุมฺปตู**ติ เอตฺถ อุปุพฺพลุปธาตุยา อุปสคฺควเสน วา อตฺถาติสยวเสน วา ธาตูนมเนกตฺถตฺตา อิธ อุปุพฺพธรธาตุยา อเตฺถ วตฺตตีติ ทเสฺสนฺโต อาห **''อุทฺธรตู''**ติฯ อุฎฺฐาเปตฺวา, อุกฺขิปิตฺวา วา ธรตูติ อโตฺถฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ''อกุสลา''ติอาทิฯ ตตฺถ ''อกุสลา วุฎฺฐาเปตฺวา''ติ อิมินา สหาวธินา อุตฺยูปสคฺคสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''กุสเล ปติฎฺฐาเปตู''ติ อิมินา สหาธาเรน ธรธาตุสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อุตฺยูปสคฺคสฺส อุกฺขิปนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ''สามเณรภาวา วา อุทฺธริตฺวา''ติฯ ''ปฏิจฺจา''ติ อิมินา **อุปาทายา**ติ เอตฺถ สมีเป อาทิยิตฺวาติ สทฺทตฺถมคเหตฺวา สเงฺกตตฺถวเสน ปากฏตฺตา ตสฺส สเงฺกตตฺถํ ทเสฺสติ, อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสตีติ อโตฺถฯ

๗๓. **อธิฎฺฐิตา**ติ เอตฺถ อธิ นิจฺจวเสน ฐาติ ปวตฺตตีติ อธิฎฺฐิตาติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ''นิจฺจปฺปวตฺตินี''ติฯ กสฺมา จตฺตาโร ปจฺจยา นิสฺสยาติ วุตฺตาติ อาห ''ยสฺมา''ติอาทิฯ ''จตฺตาโร''ติอาทินา จตฺตาโร ปจฺจเย นิสฺสาย อตฺตภาโว เสติ ปวตฺตตีติ **นิสฺสายา**ติ อวุตฺตกมฺมตฺถํ ทเสฺสติฯ

๑๘. อาจริยวตฺตกถา

๗๕. **กินฺตาย**นฺติ เอตฺถ เอการโลปวเสน สนฺธิ โหตีติ อาห ‘‘กึเต อย’’นฺติฯ ‘‘โอวทิต โพฺพติ’’อิมินา **โอวทิโย**ติ เอตฺถ ณฺยปจฺจยสฺส กมฺมตฺถํ ทเสฺสติฯ **‘‘ตทตฺถาย’’**ติ อิมินา ‘‘ยทิทํ คณพนฺธิก’’นฺติ อุตฺตรวาเกฺย ยํสทฺทํ ทิสฺวา ปุพฺพวาเกฺย ตํสทฺทํ ญาเปติ, ตสฺส พาหุลฺลสฺส อตฺถายาติ อโตฺถฯ

๗๖. **โส**ติ ปสูโร ปริพฺพาชโกฯ **เตนา**ติ อุทายิเตฺถเรนฯ **สหธมฺมิก**นฺติ สห ธเมฺมน การเณนฯ พฺยโตฺต ตาว ปุเพฺพ วุตฺตลกฺขโณ โหตุ, ปฏิพโล ปน กถํ ญาตโพฺพติ อาห ‘‘โย ปนา’’ติอาทิ ฯ โย ปน สโกฺกตีติ สมฺพโนฺธฯ **จา**ติ สจฺจํฯ **เอต**นฺติ ปฏิพลตฺตํ, ‘‘ปญฺจหิ…เป. … วิเนตุ’’นฺติวจนํ วาฯ

๗๗. **ติตฺถิยปกฺขสงฺกเนฺตสู**ติ ติตฺถิยสงฺขาตํ สาสนสฺส ปฏิปกฺขํ สงฺกมเนฺตสุฯ **อาจารสมาจารสิกฺขาปนก**นฺติ อติวิย จริตพฺพํ อาภิสมาจาริกสีลํ สิกฺขาปนกํฯ อิมินา อาจารํ สิกฺขาเปตีติ **อาจริโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **นามมเตฺตเมวา**ติ ‘‘อาจริโย’’ติ วา ‘‘อเนฺตวาสิโก’’ติ วา นามมเตฺตเมวฯ **นาน**นฺติ อุปชฺฌายโต วา สทฺธิวิหาริกโต วา นานํฯ

๒๐. ปณามนาขมาปนากถา

๘๐. ยํ ลกฺขณํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ นิสฺสยเนฺตวาสิเกน กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมเนฺตวาสิเกหี**ติ ปพฺพชฺชเนฺตวาสิเกน จ อุปสมฺปทเนฺตวาสิเกน จ ธมฺมเนฺตวาสิเกน จฯ **เอเตส**นฺติ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมเนฺตวาสิกานํฯ **เอเตสู**ติ เอเตสุ ตีสุ อเนฺตวาสิเกสุฯ **อาจริยสฺสา**ติ ปพฺพชฺชเนฺตวาสิโก ปพฺพชฺชาจริยสฺส, อุปสมฺปทเนฺตวาสิโก อุปสมฺปทาจริยสฺสาติ อโตฺถฯ **สมีเป**ติ นิสฺสยาจริยสฺส จ ธมฺมาจริยสฺส จ อาสเนฺนฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อเนฺตวาสิเกน อาจริยมฺหิ สมฺมา วตฺติตพฺพํ, ตสฺมาฯ **อาจริเยนาปี**ติ นิสฺสยปพฺพชฺชา อุปสมฺปทา ธมฺมาจริเยนาปิฯ โอวาทาจริโย เตสุ สงฺคหํ คจฺฉติฯ **เตสู**ติ จตูสุ อเนฺตวาสิเกสุฯ

๒๒. นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถา

อาณตฺติวินิจฺฉโย

๘๓. ‘‘นิสฺสยปฏิปสฺสทฺธีสู’’ติ สมูหาธาโรฯ ‘‘อุปชฺฌาโย ปกฺกโนฺต วาติอาทีสู’’ติ อวยวาธาโรฯ ‘‘วิปฺปวสิตุกาโม’’ติ อิมินา นิราลยภาวํ ทเสฺสติฯ **เอวํ คเต**ติ เอวํ อุปชฺฌาเย คเตติ โยชนาฯ **อญฺญทาปี**ติ อญฺญสฺมิมฺปิ กาเลฯ อุปชฺฌาเยน ปวาสิตกาเลติ อโตฺถฯ **เอกสโมฺภคปริโภโค**ติ อตฺตนา วา อุปชฺฌาเยน วา เอโก ปจฺจยสโมฺภโค จ ธมฺมปริโภโค จฯ **เอกทิวสมฺปี**ติ ปิสโทฺท ครหโตฺถ, ทฺวิหาทิกํ ปน ปเควาติ อโตฺถฯ **ปริหาโร นตฺถี**ติ อาปตฺติปริหาโร นตฺถิ, อาปตฺติยา ปริหรณํ อปนยนํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **ลชฺชี เปสโล**ติ ลชฺชี หุตฺวา ปิยสีโล ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมึ อุปชฺฌายสฺส ปกฺกนฺตอหนิ เอวฯ **ตถา**ติ ยถา ‘‘อุปชฺฌาโย ลหุํ อาคมิสฺสตี’’ติ ปุจฺฉติ, ตถา ‘‘อหํ ลหุํ อาคมิสฺสามี’’ติ วุตฺตนฺติ อโตฺถฯ **สเจ วทตี**ติ สเจ อาจริโย วทตีติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **สภาคต**นฺติ ลชฺชิเปสลภาวํฯ

ยาว อาคมนาติ อุปชฺฌายสฺส ยาว อาคมนาฯ **น**นฺติ อุปชฺฌายํฯ ‘‘วาเสนฺติเยวา’’ติปเทการิตกมฺมํฯ **ตตฺถา**ติ อุปชฺฌายสฺส คตฏฺฐาเนฯ **เตนา**ติ อุปชฺฌาเยนฯ **ปวตฺตี**ติ ปวตฺตนํฯ นทีปูเรน วา อุปทฺทุโตติ สมฺพโนฺธฯ นทีปูรตฺตา อุทโกสกฺกนํ อาคเมติ, โจราทีนํ อุปทฺทุตตฺตา สหาเย ปริเยสติฯ **โส**ติ อุปชฺฌาโยฯ

“นิสฺสยปณามนา”ติ อิมินา อาณาปนํ **อาณตฺตี**ติ วจนเตฺถน นิสฺสยปณามนา อาณตฺตีติ วุจฺจตีติ ทเสฺสติฯ **นิสฺสยปณามนา**ติ นิสฺสยสฺส อุปชฺฌาจริยสฺส ปณามนาฯ ตสฺมา ปณามิโต โหตีติ สมฺพนฺโธฯ “อาปุจฺฉีติอาทินา”ติ เอตฺถ อาทิสทฺเทน “มา มํ สุสานคมนํ อาปุจฺฉี”ติอาทโย สงฺคณฺหาติฯ **เตนา**ติ สทฺธิวิหาริเกนฯ **ขมาเปตโพฺพ**ติ ติติกฺขาเปตโพฺพฯ

ตาวาติ มหาเถเรหิ, มหาเถรานํ วา ปฐมํฯ **อญฺญตฺถา**ติ อุปชฺฌายสฺส วิหารโต อญฺญํ วิหารํฯ **อเปฺปวา**ติ อปิ เอว นาม ขเมยฺยาติ โยชนาฯ **ตเตฺรวา**ติ อญฺญเตฺถวฯ **ทุพฺภิกฺขาทิโทเสนา**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ญาติวิโยคาทิโทโส คเหตโพฺพฯ **ตํเยวา**ติ อตฺตนา วสิตํ ตเมว ฐานํฯ **อญฺญสฺสา**ติ อุปชฺฌายโต อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ อิมินา อุปชฺฌาเยน ปริจฺจตฺตตฺตา อุปชฺฌายสโมธาเน นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิ นตฺถีติ ทีเปติฯ

สโมธานวินิจฺฉโย

อาปุจฺฉิตฺวาติ =๐๐ อเนฺตวาสิกํ อาปุจฺฉิตฺวาฯ **ตตฺราปี**ติ อาจริยเนฺตวาสิเกสุปิฯ **กทา**ติ กสฺมิํ กาเลฯ **สายเนฺห วา รตฺติํวา**ติ อชฺช สายเนฺห วา รตฺติํ วาฯ **ตํขเณเยวา**ติ ตสฺมิํ สมฺปฏิจฺฉนกฺขเณเยวฯ

โส จาติ อเนฺตวาสิโก จฯ **ตโต**ติ คามโตฯ **สุคโต**ติ สุฏฺฐุ คโต, นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ อธิปฺปาโยฯ **อถาปี**ติ ปุน จ ปรํฯ อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมเน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมเน ตํ ทเสฺสโนฺต อาห “อาจริยํ อนาปุจฺฉา”ติอาทิฯ **อุปจารสีมาติกฺกเม**ติ อุปจารสีมาย อติกฺกเม สติ, อติกฺกมนเหตุ วาติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **อุปจารสีมา** นาม ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขโปเยว, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานํฯ

สายเนฺห วา รตฺติภาเค วาติ อชฺช สายเนฺห วา รตฺติภาเค วาฯ **เสฺว**ติ สุเวฯ

พหิสีมนฺติ อุปจารสีมโต พหิฯ **ตโต**ติ พหิสีมโตฯ **ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตาน**นฺติ อเนฺตวาสิกโต ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํฯ **อติกฺกมิตฺวา**ติ อุปจารสีมโต พหิ อเนฺตวาสิกสทฺธิวิหาริกานํ วสนฏฺฐานโต อติกฺกมิตฺวาฯ

มุจฺจิตุกาโมติ อเนฺตวาสิกมฺหา มุจฺจิตุกาโม เอวฯ **ปณาเมตี**ติ กายวาจาหิ ปณาเมติฯ **สาลโย**ติ อาจริเย สาเปกฺโขฯ “นิราลโย”ติ วตฺวา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ “น ทานี”ติอาทิฯ **เอวมฺปี**ติ ธุเร นิกฺขิเตฺตปิฯ อุภินฺนํ ธุรนิเกฺขเป สติ, ธุรนิเกฺขปเหตุ วา ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ โยชนาฯ ปณามิเตน ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ

วุตฺตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห “สเจ หี”ติอาทิฯ **อาจริย**นฺติ นิสฺสยาจริยํฯ เจติยํ วา วนฺทนฺตํ อุปชฺฌายนฺติ สมฺพโนฺธ, มคฺคปฺปฏิปนฺนํ วา อุปชฺฌายนฺติ โยชนาฯ **ทูรตฺตา**ติ ทูรภาวโตฯ **อุปริปาสาเท**ติ ปาสาทสฺส อุปริฯ **ต**นฺติ อุปชฺฌายํฯ นิสินฺนํ อุปชฺฌายนฺติ สมฺพโนฺธฯ

สวนวเสน สโมธาเน วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ อุปชฺฌายสฺส สทฺทนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๒๓. อุปสมฺปาเทตพฺพปญฺจกกถา

๘๔. อิทานิ =๐๑ ยํ ลกฺขณํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **สเงฺขปโต**ติ องฺคานิ อนุทฺธริตฺวา สมาสโตฯ **ตตฺถา**ติ ยํ ‘‘ปญฺจหิ ภิกฺขเว อเงฺคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา’’ติอาทิมาห, ตตฺถฯ **อคุณเงฺคหี**ติ คุณวิรหิเตหิ อเงฺคหิฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **น อุปสมฺปาเทตพฺพ**นฺติ เอตฺถ กมฺมวาจาจริเยน หุตฺวา น อุปสมฺปาเทตพฺพนฺติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘อุปชฺฌาเยน หุตฺวา น อุปสมฺปาเทตพฺพ’’นฺติฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ปญฺจเกสุฯ **อาทีสู**ติ เอตฺถ ปุโพฺพ นิทฺสสนโตฺถ อิติสโทฺท โลโป โหติฯ อิติอาทีสูติ หิ อโตฺถฯ **อยุตฺตวเสนา**ติ อนนุรูปวเสนฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ปเร จ สมาทเปตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ สีลกฺขนฺธาทิเกฯ **ปริหรตี**ติ ปริสํ ปริสฺสยโต หรติ อปเนติฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ ‘‘สีลาทีหิ’’ติปทํ ‘‘ปริหายติเยวา’’ติปเท อปาทานํ, ‘‘น วฑฺฒตี’’ติปเท กรณํฯ **ตสฺมา**ติอาทิ ลทฺธคุณํฯ **เตนา**ติ ภิกฺขุนาฯ กสฺมา อาปตฺติองฺควเสน น วุตฺตนฺติ อาห ‘‘น หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **ตเสฺสวา**ติ ขีณาสวเสฺสวฯ **น วเทยฺยา**ติ ขีณาสวานํ อนภิรติยา อนุปฺปนฺนตฺตา น วเทยฺยฯ ยทิ น ขีณาสวเสฺสว อุปชฺฌายาจริยภาโว อนุญฺญาโต, อถ กสฺมา ขีณาสวปญฺจโก วุโตฺตติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ ยสฺมา น ปริหายตีติ สมฺพนฺโธฯ

อนฺตคฺคาหิกายาติ สสฺสตุเจฺฉทสงฺขาตํ อนฺตํ ลามกํ คณฺหาติ, คณฺหาเปตีติ วา อนฺตคฺคาหิกา, ตายฯ **ทิฎฺฐิยา**ติ มิจฺฉาทิฎฺฐิยาฯ **ยตฺตกํ สุต**นฺติ ภิกฺขุโนวาทกสิกฺขาปเท (ปาจิ. อฎฺฐ. ๑๔๕-๑๔๗) วุตฺตํ ยตฺตกํ สุตํฯ **เตนา**ติ สุเตน ฯ ยํ อาปตฺตาทิ เตน ชานิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

อาปตฺตึ น ชานาตีติ เอตฺถ อาปตฺตึ อาปโนฺนติ น ชานาตีติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทํ นามา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อาปโนฺน’’ติ อิมินา ‘‘อาปตฺติ’’นฺติปทํ ‘‘อาปโนฺน’’ติปาฐเสเสน โยเชตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

อาภิสมาจาริกายาติ เอตฺถ อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนสีลโต อภิวิเสเสน สมฺมา จริตพฺพนฺติ **อาภิสมาจารํ,** ขนฺธกปริยาปนฺนํ วตฺตปฎิปตฺติสีลํ, ตํ อารพฺภ ปญฺญตฺตา **อาภิสมาจาริกา,** ขนฺธกปริยาปนฺนา สิกฺขา, ตายฯ **อาทิพฺรหฺมจาริยกายา**ติ เอตฺถ มคฺคสงฺขาตสฺส พฺรหฺมจริยสฺส อาทิ มริยาโท อาทิพฺรหฺมจริโย, ตสฺมึ ปวตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยกา =๐๒, อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนา สิกฺขา, ตายฯ **เสกฺขปณฺณตฺติย**นฺติ สิกฺขิตพฺพเฎฺฐน สิกฺขา, สา เอว ภควตา ปญฺญตฺตตฺตา เสกฺขปณฺณตฺติฯ อถ วา สิกฺขนํ สิกฺขา, ตาย สิกฺขนตฺถาย ภควตา ปญฺญปียตีติ เสกฺขปณฺณตฺติ อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนสิกฺขาเยว, ตสฺสํฯ **อภิธเมฺม**ติ เอตฺถ สุตฺตนฺตปาฬิโต อภิ อติเรโก, อภิวิสิโฎฺฐ วา ธโมฺม อภิธโมฺมติ วุเตฺต นามรูปปริเจฺฉทกํ อภิธมฺมปิฎกนฺติ อาห ‘‘นามรูปปริเจฺฉเท’’ติฯ **อภิวินเย**ติ เอตฺถ อภิภวิตฺวา กายวาจํ วินยตีติ อภิวินโย, อภิภวิตฺวา กายวาจํ วิเนติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา อภิวินโยติ วุเตฺต วินยปิฎกนฺติ อาห ‘‘สกเล วินยปิฎเก’’ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปเทสุ, สเพฺพสํ วา ปทานํฯ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘การเณนา’’ติ เอตฺถ การณสเทฺทน **‘‘ธมฺมโต’’**ติ เอตฺถ ธมฺมสทฺทสฺส สภาวตฺถาทโย นิวาเรตฺวา การณตฺถตํ ทีเปติ, เอนสเทฺทน โตปจฺจยสฺส วิเสสนตฺถํฯ **อิตี**ติ เอวํ ยถาวุตฺตนเยนาติ อโตฺถฯ **จตุเตฺถ**ติ จตุตฺถปญฺจเกฯ จตุตฺถปญฺจกโต ตีณิ ปทานิ, ปญฺจมปญฺจกโต เทฺว ปทานิ คเหตฺวา ปญฺจกํ กตฺวา วุตฺตํ ‘‘จตฺตาโร ปญฺจกา’’ติฯ อฎฺฐสุ ปญฺจเกสูติ สมฺพนฺโธฯ

อิติ โสฬสปญฺจกวินิจฺฉเย โยชนา สมตฺตาฯ

๒๔. อุปสมฺปาเทตพฺพฉกฺกกถา

๘๕. **ต**นฺติ อูนทสวสฺสปทํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ฉเกฺกสุฯ **ตตฺถา**ติ ฉเกฺกสุฯ ‘‘ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรนา’’ติ วุตฺตตฺตา วิภงฺควเสน คเหตพฺพานีติ อาห ‘‘อุภโตวิภงฺควเสน วุตฺตานี’’ติฯ มาติกาวิภงฺควเสน สุฏฺฐุ วิภชิตพฺพานีติ **สุวิภตฺตานิ,** วาจุคฺคตวเสน สุนฺทรา ปวตฺติ เอเตสนฺติ **สุปฺปวตฺตีนิ,** สุตฺตโต อนุพฺยญฺชนโต สุฏฺฐุ วินิจฺฉิตพฺพานีติ **สุวินิจฺฉิตพฺพานี**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มาติกาวิภงฺควเสนา’’ติอาทิฯ

๒๕. อญฺญติตฺถิยปุพฺพวตฺถุกถา

๘๖. **โย ปนา**ติ โย ปน อญฺญติตฺถิยปุโพฺพฯ **อโญฺญปี**ติ ปสูรโต อปโรปิฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สาสเนฯ **ตสฺมิ**นฺติ อญฺญติตฺถิยปุเพฺพฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘โย โส ภิกฺขเว อโญฺญปี’’ติอาทิวจเนฯ **อย**นฺติ ปริวาโสฯ **นคฺคปริพฺพาชกเสฺสวา**ติ วตฺวา ตสฺส เภทํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อาชีวกสฺส วา อเจลกสฺส วา’’ติฯ ตตฺถ **อาชีวโก** อุปริ เอกเมว วตฺถํ อุปกจฺฉเก ปเวเสตฺวา ปริทหติ, เหฏฺฐา นโคฺคฯ **อเจลโก** ปน สเพฺพน สพฺพํ นโคฺคเยวฯ **โสปี**ติ =๐๓ นคฺคปริพฺพาชโกปิฯ **วาลกมฺพลาทีน**นฺติ วาเลน กตํ กมฺพลํ, อาทิสเทฺทน เกสกมฺพลาทโย สงฺคณฺหาติฯ **อสฺสา**ติ ปริพฺพาชกสฺสฯ **อญฺญสฺสา**ติ นคฺคปริพฺพาชกโต อปรสฺสฯ **ปณฺฑรงฺคาทิกสฺสา**ติ ปณฺฑรํ เสตวตฺถํ อเงฺค สรีเร เอตสฺสตฺถีติ **ปณฺฑรโงฺค,** อาทิสเทฺทน นีลงฺคาทโย สงฺคณฺหาติฯ

เอวนฺติ อิมินา เกสมสฺสุโอโรปนาทินาฯ ปพฺพาเชเนฺตหิ ภิกฺขูหีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมิ**นฺติ อญฺญติตฺถิยปุเพฺพ, นิสิเนฺนเยวาติ โยชนาฯ อนาทเร เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **ตสฺสา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺสฯ **นยิเม**ติ น อิเม, ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพํฯ

๘๗. ‘‘เอวํ โข…เป…. อนาราธโก’’ติ อยํ กถา มาติกาติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺสฯ **ตเสฺสวา**ติ ตสฺสาเยว มาติกายฯ **ตตฺถา**ติ วิภเงฺคฯ **อติกาเลนา**ติ เอตฺถ ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วตฺตกรณเวลาเยว อติกาโล นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วตฺตกรณเวลายเมวา’’ติฯ อิมินา ภุมฺมเตฺถ กรณวจนนฺติปิ ทเสฺสติฯ **ตเตฺถวา**ติ กุลฆเรสุเยวฯ **อญฺญทตฺถู**ติ เอกํเสน, ‘‘กโรเนฺต’’ติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ เอวมฺปิ กโรเนฺต อญฺญติตฺถิยปุโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘สมฺปาทโก’’ติ อิมินา **อนาราธโก**ติ เอตฺถ อาราธสทฺทสฺส สาธนตฺถํ ทเสฺสติ, โตสนตฺถาทโย นิวเตฺตติฯ

อชฺฌาจารตฺถิกา วิสนฺติ ปวิสนฺติ เอตฺถาติ **เวสิยา,** โสภณรูปสงฺขาตํ เวสํ ธาเรตีติ วา **เวสิยา**ฯ เตน วุตฺตํ ‘‘สุลภชฺฌาจารา’’ติอาทิฯ อามิโสเยว กิญฺชโกฺข อปฺปมตฺตกเฏฺฐนาติ **อามิสกิญฺชโกฺข,** วิเสสนปรปโทฯ อถ วา อามิโส จ ตโต อโญฺญ กิญฺชโกฺข จ **อามิสกิญฺชกฺขํ,** ตสฺส สมฺปทานํ **อามิสกิญฺชกฺขสมฺปทานํ**ฯ **กิญฺชกฺข**สโทฺท เกสรเสฺสว มุขฺยโต วาจโก, อปฺปมตฺตกสฺส ปน รูฬฺหีวเสนฯ **วิธวา**ติ เอตฺถ ธวสโทฺท ปติโนเยว วาจโก, น รุกฺขวิเสสสฺสาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มตปติกา วา’’ติอาทิฯ อิเมหิ ปเทหิ มตวเสน วา ปวุตฺถวเสน วา วิคโต ธโว เอตาสํ, ธเวน วา วิคตาติ **วิธวา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตา**ติ วิธวาฯ โยพฺพนปตฺตตฺตา วา โยพฺพนาตีตตฺตา วา ถุลฺลา มหนฺตา กุมาริกาติ **ถุลฺลกุมาริกา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โยพฺพนปตฺตา’’ติอาทิฯ **ปณฺฑกา**ติ เอตฺถ อาสิตฺตปณฺฑกาทีสุ ปญฺจสุ ปณฺฑเกสุ นปุํสกปณฺฑโกวาธิเปฺปโตติ อาห ‘‘นปุํสกา’’ติฯ **สมานปพฺพชฺชา**ติ ภิกฺขูหิ สมานปพฺพชฺชาฯ **ตโต**ติ วิสฺสาสโตฯ

ตตฺถาติ เวสิยาทีสุฯ **ตาส**นฺติ เวสิยานํฯ **โส**ติ อญฺญติตฺถิยปุโพฺพฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ =๐๔ วิธวาทีสุฯ คนฺตพฺพตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **ตถา**ติ ยถา

คนฺตพฺพตฺตํ วุตฺตํ, ตถาฯ

อุจฺจาวจานีติ เอตฺถ อุทฺธํ จยติ วฑฺฒตีติ **อุจฺจํ,** จยโต อวคโต วิโยโคติ **อวจํ**ฯ อุจฺจญฺจ อวจญฺจ **อุจฺจาวจานี**ติ วจนเตฺถน มหนฺตขุทฺทกโตฺถติ อาห ‘‘มหนฺตขุทฺทกานี’’ติฯ ‘‘กมฺมานี’’ติ อิมินา ‘‘กรณียานี’’ติปทสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ตํทสฺสเนน จ กตฺตพฺพานีติ **กรณียานี**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ มหนฺตขุทฺทเกสุ กเมฺมสุ ฯ **ตตฺถ น ทโกฺข**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เตสุ เตสุ นวกเมฺมสู’’ติฯ ‘‘อุฎฺฐานวีริยสมฺปโนฺน’’ติ อิมินา นตฺถิ อลโส โกสชฺชํ เอตสฺสาติ **อนลโส**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตตฺรา**ติ เอตฺถ ตฺรปจฺจโย สตฺตมฺยเตฺถ วิจฺฉาโชตโกติ อาห ‘‘เตสุ เตสู’’ติฯ ‘‘ฐานุปฺปตฺติกาย วีมํสายา’’ติ วุตฺตวจนสฺสตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทเมว’’นฺติอาทิฯ ‘‘ตสฺมิํเยว ขเณ อุปฺปนฺนปญฺญายา’’ติ อิมินา ‘‘ฐานุปฺปตฺติกายา’’ติ เอตฺถ **ฐาน**สโทฺท ตงฺขณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อลํ กาตุ**นฺติ เอตฺถ **อลํ**สโทฺท ภูสนวารณปริยตฺตสงฺขาเตสุ ตีสุ อเตฺถสุ ปริยตฺตโตฺถติ อาห ‘‘กาตุํ สมโตฺถ’’ติฯ

ติพฺพจฺฉโนฺทติ ติขิณฉโนฺทฯ ‘‘พลวจฺฉโนฺท’’ติ อิมินา อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ **โลกิยสมาธิภาวนายา**ติ โลกิยาย อฎฺฐสมาปตฺติสงฺขาตาย สมาธิภาวนายฯ

อิธาคโตติ อิมสฺมิํ สาสเน อาคโตฯ **ติตฺถายตนสามิกสฺสา**ติ ตรนฺติ อุปฺลวนฺติ สตฺตา อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรนฺติ เอตฺถาติ **ติตฺถํ,** ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิโยฯ ตเมว อายตนํ ทิฎฺฐิคติกานนฺติ **ติตฺถายตนํ**ฯ อถ วา ติตฺถเมเตสมตฺถีติ **ติตฺถิโน,** เตสมายตนํ ติตฺถายตนํ, ตสฺส สามิโก ติตฺถายตนสามิโก, ตสฺสฯ **ตสฺส ทิฎฺฐิยา**ติ เอตฺถ **ทิฎฺฐิ**สโทฺท ลทฺธิปริยาโยติ อาห ‘‘ตสฺส สนฺตกาย ลทฺธิยา’’ติฯ กสฺมา สา ลทฺธิ ‘‘ขนฺตี’’ติ จ ‘‘รุจี’’ติ จ ‘‘อาทาโย’’ติ จ วุจฺจตีติ อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิฯ สาเยว ลทฺธิ ขมติ เจว รุจฺจติ จ คหิตา จาติ โยชนาฯ **ตสฺส ติตฺถกรสฺสา**ติ กตฺวเตฺถ สามิวจนํฯ **ตสฺสา**ติ ติตฺถายตนสามิกสฺสฯ **ภญฺญมานายา**ติ ภณิยมานายฯ **อนภิรโทฺธ**ติ เอตฺถ อนภิราธิโต อปริโตสิตจิโตฺตติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปริปุณฺณสงฺกโปฺป, โนปคฺคหิตจิโตฺต’’ติฯ **ยทิท**นฺติ ยํ อิทํ ‘‘อนตฺตมนตฺต’’นฺติ วา ‘‘อตฺตมนตฺต’’นฺติ วา สมฺพโนฺธฯ อิมินา ‘‘อิท’’นฺติปทสฺส อนิยมํ ทเสฺสติฯ **อิเม**ติ ภิกฺขูฯ ยญฺจ อนตฺตมนตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตเสฺสวา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺส เอว อนตฺตมนตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิท**นฺติ เทฺว อตฺตมนตฺตานิ, เทฺว อนตฺตมนตฺตานีติ จตุพฺพิธํ อิทํ ธมฺมชาตํฯ **สงฺฆาฎนีย**นฺติ สงฺฆฎิตพฺพํ, สนฺนิจยํ กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ‘‘อนาราธเก’’ติอาทินา **อนาราธนียสฺมิ**นฺติ =๐๕ เอตฺถ น อาราเธติ วตฺตํ อเนน กเมฺมนาติ **อนาราธนีย**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อิท**นฺติ จตุพฺพิธํฯ **ลิงฺค**นฺติ การณํฯ **ลกฺขณ**นฺติ จิหนํฯ **อิโต**ติ อฎฺฐงฺคโต นีหเฏนาติ สมฺพโนฺธฯ **วุตฺตวิปลฺลาเสนา**ติ กณฺหปเกฺขวุตฺตวิปรีเตนฯ

สุกฺกปเกฺข อฎฺฐงฺคานิ สโมธาเนตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นาติกาเลน คามปเวสนํ นาติทิวา ปฎิกฺกมน’’นฺติอาทิฯ กณฺหปเกฺขปิ อิมินา นเยน อฎฺฐงฺคานิ สโมธาเนตพฺพานิฯ ‘‘ปริโตสโก’’ติ อิมินา **อาราธก**สทฺทสฺส โตสนตฺถํ ทเสฺสติฯ เหฎฺฐา ปน ‘‘สมฺปาทโก’’ติ วุตฺตตฺตา สาธนตฺถํ ทเสฺสตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อุปสมฺปทมาฬเกปีติ อุปสมฺปาทฎฺฐาเน เอกกูฎยุเตฺต อเนกโกเณ ปติสฺสยวิเสเสปิฯ โส หิ เอกกูฎํ กตฺวา อเนเกหิ โกเณหิ มลียติ วิภูสียตีติ **มาโฬ**ติ วุจฺจติฯ ‘‘จตฺตาโร มาเส ปริวสิตพฺพ’’นฺติวจนํ อสทิสูปมาย ปากฎํ กโรโนฺต ‘‘ยถา ปนา’’ติอาทิมาหฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อสฺสา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺสฯ ปริวสโนฺต อญฺญติตฺถิยปุโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **อนฺตรา**ติ จตุมาสสฺส อพฺภนฺตเรฯ **กุปฺปนสภาโว**ติ นสฺสนสภาโวฯ **ปริคฺคณฺหาตี**ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหาติฯ **นา**

มรูปํ ววตฺถเปตีติ ‘‘อิทํ นามํ, อิทํ รูป’’นฺติ ววตฺถเปติฯ **ลกฺขณ**นฺติ นมนรุปฺปนลกฺขณํ, อนิจฺจาทิลกฺขณํ วาฯ โสตาปตฺติมคฺคสฺส ทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉาปหานํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘สมูหตานิ…เป.…สลฺล’’นฺติฯ **อพฺพุฬฺห**นฺติ อาวหิยิตฺถาติ อพฺพุฬฺหํ, อุทฺธํ วหิยิตฺถาติ อโตฺถฯ อาตฺยูปสโคฺค หิ อุทฺธงฺคมโตฺถฯ **ตํทิวสเมวา**ติ ตสฺมิํ โสตาปตฺติมคฺคสฺส ปฏิลภนทิวเสเยวฯ ภุมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมิํ โสตาปนฺนภวนอหนิ เอวฯ

ตสฺสาติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺสฯ ปาฬิยํ ปตฺตสฺส อนาคตตฺตา วุตฺตํ ‘‘ปตฺตมฺปิ ตเถวา’’ติฯ ยถา อุปชฺฌายมูลกํ จีวรํ ปริเยสิตพฺพํ, ปตฺตมฺปิ ตเถวาติ อโตฺถฯ **อิท**นฺติ ปตฺตจีวรํฯ **อิมสฺสา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺสฯ **อเญฺญ**ติ อุปชฺฌายโต อปเรฯ **เตหิปี**ติ อเญฺญหิปิฯ **วิโลมา**ติ ปฏิโลมาฯ **อายตฺต**นฺติ อธีนํฯ **อายตฺตชีวิกตฺตา**ติ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺส อุปชฺฌาเยน อายตฺตชีวิกตฺตาฯ **ตสฺสา**ติ อุปชฺฌายสฺสฯ **วจนกโร**ติ วจนํ กโรฯ วาเกฺยปิ สมาเสปิ วจนสทฺทสฺส ‘‘ตสฺสา’’ติ ปทเมว อเปกฺขตฺตา ‘‘วจนกโร’’ติ สมาโส โหติฯ เอเสว นโย ‘‘อุปชฺฌาเยน อายตฺตชีวกตฺตา’’ติ เอตฺถาปิฯ **เตนา**ติ วจนกรเหตุนาฯ

อคฺคิปริจรณกาติ =๐๖ อคฺคิปูชกาฯ อิมินา อคฺคิํ ปริจรนฺตีติ **อคฺคิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตาปสา**ติ ชฏาธราฯ เต หิ ยสฺมา ชฏา จ ตโป จ เอเตสมตฺถิ, ตสฺมา ‘‘ชฏิลา’’ติ จ ‘‘ตาปสา’’ติ จ วุจฺจนฺติฯ **เอเต**ติ ชฏิลกาฯ ‘‘กิริยํ น ปฏิพาหนฺตี’’ติ วุตฺตวจนสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺถิ กมฺมํ, อตฺถิ กมฺมวิปาโก’’ติฯ **เอตเทว ปพฺพชฺช**นฺติ เอตํ เอว ตาปสปพฺพชฺชํฯ **เอเตส**นฺติ ชฏิลานํฯ **สาสเน**ติ พุทฺธสฺส สาสเนฯ **เตส**นฺติ ญาตีนํ, อิมํ ปริหารนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เต**ติ ญาตโยฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ญาติเสฏฺฐสฺสา**ติ ญาติเยว เสโฏฺฐ, ญาตีนํ วาติ ญาติเสโฏฺฐ, ตสฺส, พุทฺธสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ

๒๖. ปญฺจาพาธวตฺถุกถา

๘๘. **มคเธสู**ติ เอตฺถ พหุวจนปเทน วุตฺตตฺตา ชนปทสฺส นามนฺติ อาห ‘‘มคธนามเก ชนปเท’’ติฯ **อมนุสฺสานญฺจา**ติ มนุเสฺสหิ อญฺญสตฺตานญฺจฯ อุสฺสนฺนสโทฺท จ อุสฺสทสโทฺท จ วุฑฺฒิปฺปตฺตปริยาโยติ อาห ‘‘อุสฺสนฺนา วุฑฺฒิปฺปตฺตา’’ติฯ ‘‘ผาติปฺปตฺตา’’ติ อิมินา ตเมวตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตหี**ติ กุฏฺฐาทีหิ ปญฺจหิ อาพาเธหิฯ

ตตฺถาติ กุฏฺฐาทีสุ ปญฺจสุ อาพาเธสุฯ อาพาธิกํ อาภุโส พาธติ ปีเฬตีติ **อาพาโธ,** องฺคปจฺจงฺคํ กุฏฺติ ฉินฺทตีติ **กุฏฺฐํ**ฯ ‘‘รตฺตกุฏฺฐํ วา’’ติอาทีสุ วาสเทฺทน เสตกุฏฺฐาทีนิปิ สงฺคณฺหาติฯ **กิฏิภ ททฺทุ ขชฺชุ อาทิปฺปเภทมฺปี**ติ กิฏิโภ จ ททฺทุ จ ขชฺชุ จ กิฏิภทฺททุขชฺชุโย , ตา อาทโย เยสํ กุฏฺฐานนฺติ กิฏิภทฺททุขชฺชุอาทโย, เตสํ ปเภโท กิฏิภทฺททุ ขชฺชุอาทิปฺปเภโท, ตมฺปิฯ ตตฺถ **กิฏิโภ**ติ กิฏ อิโภติ ปทวิภาโค กาตโพฺพฯ ตตฺถ **กิโฏ**ติ กิมิฯ อิมินา กิฏกุลาวกํ ‘‘กิโฏ’’ติ คเหตพฺพํ, กิโฏ วิยาติ **กิโฏ,** กุฏฺฐวิเสโสฯ **อิโภ**ติ คโชฯ อิมินา คชสฺส สพลํ ‘‘อิโภ’’ติ คเหตพฺพํฯ อิโภ วิยาติ **อิโภ,** กุฏฺฐวิเสโสฯ กิโฏเยว อิโภ **กิฏิโภ,** กุฏฺฐาพาธวิเสโส, ยํ โลเก **‘‘กุฏฺฐาพาธ วิเสโส’’**อิติ โวหรนฺติฯ **ททฺทู**ติ กจฺฉุฯ สา หิ สรีรํ ทํสติ วิทํสติ, หิํสตีติ วา **ททฺทุ**ติ วุจฺจติฯ เอกสฺส ทการสฺส รการํ กตฺวา ‘‘ทททุ’’ติปิ ปาโฐฯ ยํ โลเก **‘‘เปฺว?’’**อิติ โวหรนฺติฯ **ขชฺชู**ติ กณฺฑุวนํฯ ตญฺหิ สรีรํ ขชฺชติ พฺยถติ ขทติ, หิํสตีติ วา ขชฺชูติ วุจฺจติฯ ยํ โลเก **‘‘ขชฺช’’**อิติ โวหรนฺติฯ ‘‘กจฺฉู’’ติปิ ปาโฐ, โส อปาโฐ ทททุสเทฺทน ตสฺส คหิตตฺตาฯ **ต**นฺติ กุฏฺฐํฯ **ปกติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน**ติ ปกติยา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน, ยถานิวตฺถปารุตฏฺฐาเนติ อโตฺถฯ อิมินา วิเสสโต ปฏิจฺฉนฺนํ นิวเตฺตติฯ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ สเจ โหตีติ โย

ชนาฯ **ปกติวณฺณ**ติ =๐๗ ปกติฉวิยํฯ ยถา อวณฺณา ฉวิ โหติ, ตถาติ อโตฺถฯ อิทํ วณฺณวตฺถุํ สนฺธาย น วุตฺตํฯ

เมทคณฺฑติ เมโท อสฺมึ อตฺถีติ **เมโท,** คณฺฑติ โผฏฺโ ภวตีติ **คณฺฑ,** เมโทเยว คณฺฑ เมทคณฺฑฯ ยํ โลเก "เมทคณฺฑอิติ โวหรนฺติฯ **โกลฏฺฐี**ติ โกลํ วุจฺจติ พทรผลํ, ตสฺส อฏฺฐิ โกลฏฺฐิฯ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิเต สตีติ โยชนาฯ **สณฺฉวิ**นฺติ สํวิชฺชมานฉวึ, สณฺชาต ฉวึ วาฯ **อุณฺณิคณฺฑา**ติ อุทฺธํ นมนฺตีติ อุณฺณิโย, ตาเยว คณฺฑา อุณฺณิคณฺฑาฯ เย โลเก "อุณฺณิคณฺฑา" อิติ โวหรนฺติฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ สรีรปเทเสฯ **ขีรปีฬกา**ติ ขีรํ เอตฺถ อตฺถีติ ขีรา, ตา เอว ปีฬกา ขีรปีฬกาฯ ยา โลเก "ขีรปีฬกา" อิติ จ อิติ จ โวหรนฺติฯ **ตาสู**ติ ปีฬกาสุฯ ขีรปีฬกา นาม คณฺฑา โหนฺตีติ สมฺพนฺธฯ **ขรปีฬกา**ติ ขรสภาวา ปีฬกาฯ ขรส ภาวตฺตา เตน สตฺตา มรณมฺปิ คจฺฉนฺติ, มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ ยา โลเก อิติ "ขีรปีฬกา" โวห รนฺติฯ ปทุมกณฺณิกา นาม คณฺฑา โหนฺตีติ สมฺพนฺธฯ ปทุมสฺส กณฺณิกา วิย **ปทุมกณฺณิ กา**ฯ ยา โลเก **"ปทุมกณฺณิกา"**อิติ โวหรนฺติฯ สาสปพีชกา นาม คณฺฑาติ สมฺพนฺธฯ สา สปสฺส พีชํ ปมาณเมตาสนฺติ **สาสปพีชกา**ฯ ยา โลเก "สาสปพีชกา" อิติ โวหรนฺติฯ **ตา สพฺพา**ติ สพฺพา ตา ปีฬกา, คณฺฑชาติโย วาฯ **ตาสู**ติ ปีฬกาสุ, คณฺฑชาตีสุ วาฯ

ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณนฺติ **ปทุมํ** นาม รตฺตํ, **ปุณฺฑรีกํ** นาม เสตํ, เตสํ ปุปฺผปตฺตสฺส วณฺณํ วิย วณฺณเมตสฺสาติ ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณํ, สงฺขกุฏฺฐํฯ ยํ โลเก "ปทุม ปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณํ, สงฺขกุฏฺฐํ" อิติ โวหรนฺติฯ **เยนา**ติ กุเฏฺฐนฯ คุนฺนํ สรีรํ สพลํ วิย มนุสฺ สานํ สรีรํ สพลํ โหตีติ โยชนาฯ **ตสฺมิ**นฺติ กิลาเสฯ **โสสพฺยาธี**ติ ขยโรโคฯ โส หิ ยสฺมา มํส โลหิตาทีนิ โสสาเปติ, ตสฺมา **โสโส**ติ วุจฺจติฯ ยํ โลเก "สาํส" อิติ จ "โสสพฺยาธิ" อิติ จ โว หรนฺติฯ **ตสฺมิ**นฺติ โสสพฺยาธิมฺหิฯ **อปมาโร**ติ อปสฺมาโรฯ โส หิ สารโต อปคตตฺตา "อปมา โร"ติ วุจฺจติ สการสฺส มการํ กตฺวาฯ ยํ โลเก "อปมาร" อิติ จ **"อรู?"**อิติ จ โวหรนฺติฯ **ตตฺ ถา**ติ ทฺวีสุ อุมฺมาเทสุฯ อาธาเร เจตํ ภุมฺมวจนํฯ ทุตฺติกิโจฺฉ โหตีติ สมฺพนฺธฯ

๒๗. ราชภฏวตฺถุกถา

๙๐. **อุจฺจินถา**ติ เอตฺถ จิธาตฺยา วฑฺฒนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห "วเฑฺฒถา"ติฯ **โสตา ปนฺนตฺตา**ติ พิมฺพิสารรโญฺญ =๐๘ โสตาปนฺนภาวโตฯ **ฆาเตถา**ติ ชีวิตา โวโรเปถฯ **หนถา**ติ ปหรถฯ **ตโต**ติ อุปชฺฌายโตฯ อาจริโย เสโฏฺฐติ สมฺพนฺธฯ **ตโต**ติ อาจริยโตฯ **อิท**นฺติ วจนํ, อาคตนฺติ สมฺพนฺธฯ อาหํสุ โวหาริกา มหามตฺตา มุสาวาเทนาติ โยชนาฯ **อม โจฺจ**ติ สพฺพราชกิเจฺจสุ อมา สห รญฺญา ภวตีติ อมโจฺจฯ **อมา**สโทฺท สหเตฺถ นิปาโตฯ "อมา"ติ นิปาตโต ภวเตฺถ อจฺจปจฺจโย (โมคฺคลฺลาเน ๔.๒๓ สุเตฺต)ฯ **มหามโตฺต**ติ มหโนฺต มตฺตา อิสฺสริยา เอตสฺสาติ มหามโตฺตฯ **มตฺตา**สโทฺท เหตฺถ อิสฺสริยวาจโกฯ **เสวโก**ติ รา ชานํ เสวติ ภชตีติ เสวโกฯ **ภตฺตเวตนภโฏ**ติ ภตฺตเวตนานมตฺถาย ภโฏฯ **ตสฺสา**ติ ราช ภฏสฺสฯ **ปุตฺตนตฺตภาตุกาทโย**ติอาทิสเทฺทน ภาคิเนยฺยาทโย สงฺคณฺหาติฯ **โย ปนา**ติ ราชภโฏ ปนฯ **นิยฺยาเตตี**ติ อเปฺปติฯ **ตํ ฐาน**นฺติ ตํ ราชภฏฏฺฐานํฯ **เยน วา**ติ กมฺมกาเรน วาฯ **ยํกมฺมการณา**ติ ยสฺส กมฺมสฺส การณาฯ **โย วา**ติ ราชภโฏ วาฯ **ปพฺพชสฺสู**ติ ปพฺพาเชหิฯ

๒๘. โจรวตฺถุกถา

๙๑. **ทิฏฺฐปุโพฺพ**ติ องฺคุลิมาโล ปุเพฺพ ทิโฏฺฐฯ **อย**นฺติ โจโรฯ **โส**ติ องฺคุลิมาโลฯ อเญฺญสํ สนฺติกา วจนํ สุณนฺตีติ โยชนาฯ **เต**ติ มนุสฺสาฯ **อุพฺพิชฺชนฺติปี**ติ กาเยน อุพฺพิชฺชนฺ

ติปิฯ **อุตฺตสนฺติปี**ติ จิเตฺตน อุตฺตสนฺติปิฯ องฺคุลิมาโล ภิกฺขูหิ น ปพฺพาชิโต, นนุ ภควตา ปน สยํ ปพฺพาชิโต, อถ กสฺมา ‘‘น ภิกฺขเว’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ภควา สยํ ธมฺมสฺสามี’’ติฯ **ธมฺมสฺสามี**ติ จ ธมฺมสฺส อิสฺสโร, ธเมฺมน วา เทวมนุสฺสานํ อิสฺสโร, อธิปตีติ อโตฺถฯ ภิกฺขูนํ อกรณตฺถาย ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทนฺติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘น ภิกฺขเว’’ติอาทิวจเนฯ ‘‘ธชํ พนฺธิตฺวา’’ติ อาทินา ธชสฺส พนฺธนํ ธชพโนฺธ, ธชพโนฺธ วิยาติ **ธชพโนฺธ,** ธชพโนฺธ หุตฺวา จรตีติ **ธชพโนฺธ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ธชพโนฺธ, ตสฺมาฯ **โย**ติ โจโรฯ **ปนฺถทุหนํ วา**ติ ปเนฺถ ทุหนํ วาฯ **ปญฺญายติ จา**ติ เอตฺถ จสโทฺท วากฺยสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ น เกวลญฺหิ วิจรติ เยว, อถ โข ปญฺญายติ จาติ อโตฺถฯ **อิทนฺ**ติ โจรกมฺมํฯ **รชฺชนฺ**ติ ราชภาวํฯ **โส**ติ ราชปุโตฺตฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตสฺมินฺ**ติ ราชปุเตฺตฯ **ปุเพฺพ**ติ ปุพฺพกาเลฯ **ตนฺ**ติ โจรํฯ **เอวนฺ**ติ อิมินา กาเรน, ชานนฺติ เจติ โยชนาฯ **อทิสฺสมานา**ติ อตฺตานํ อปญฺญายมานาฯ อิทํ สนฺธิเจฺฉทาทิโจเร สนฺธาย วุตฺตํ, น อมฺพลพุชาทิโจเรฯ **ปจฺฉาปี**ติ เถยฺยกรณโต ปจฺฉาปิฯ **เตปี**ติ โจเรปิฯ

๙๒. **ภเยนา**ติ ภยโตฯ **เอเต ปนา**ติ ภิกฺขู ปนฯ **ลทฺธาภยตฺตา**ติ ราชโต ลโทฺธ อภโย อิเมหีติ ลทฺธาภยา, เตสํ ภาโว ลทฺธาภยตฺตํ, ตสฺมาฯ **การเภทโก**ติ เอตฺถ **การ**สโทฺท รุกฺขวิเสเส =๐๙ จ สกฺกาเร จ พนฺธนาลเย จ ปวตฺตติ, อิธ ปน พนฺธนาลเยติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘การํ วุจฺจติ พนฺธนาคาร’’นฺติฯ พนฺธนาคารญฺหิ กโรนฺติ ตํ ปเวสิเต ชเน หึสนฺติ เอตฺถาติ ‘‘การา’’ติ วุจฺจติฯ **อิธา**ติ ‘‘การเภทโก’’ติปเทฯ ทีปพนฺธนํ วา โหตูติ โยชนาฯ อิเมหิ ปเทหิ น เกวลํ พนฺธนาคารํเยว การา นาม โหติ, อถ โข อนฺทุพนฺธนาทีนิปิ การาเยว นามาติ ทเสฺสติฯ **โย**ติ โจโรฯ **เอเตสู**ติ พนฺธเนสุฯ **มุญฺจิตฺวา วา**ติ รชฺชุพนฺธนํ นิเพฺพเฐตฺวา วาฯ อิเมหิ ปเทหิ น เกวลํ การาย ภินฺทนโต เอว การเภทโก นาม โหติ, อถ โข ฉินฺทนมุญฺจนวิวรเณหิปิ การเภทโกเยว นามาติ ทเสฺสติฯ **ทีปนฺตรนฺ**ติ พนฺธนทีปโต อนฺตรํ อญฺญํ ทีปนฺติ อโตฺถฯ จกฺกวาฬพนฺธนํ ภินฺทิตฺวา จกฺกวาฬนฺตรํ คโต อฎฺฐกถายํ น วุโตฺตฯ **โส**ติ นโจรโกฯ **คามนิคมปฎฺฎนาทีนี**ติ เอตฺถ **ปฎฺฎนนฺ**ติ นาวาปฎฺฎนํ, สกฎปฎฺฎนญฺจฯ **เกณิยา**ติ รโญฺญ ทาตพฺพอาเยนฯ **ตนฺ**ติ เกณิํฯ **นิธานนฺ**ติ นิกฺขณิตฺวา ฐปิตํ ธนํฯ **อุปสํหริตฺวา**ติ ราชาทีนํ สนฺติกํ หริตฺวาฯ **ตนฺ**ติ กสิกมฺมาทีหิ สมฺปาเทตฺวา ชีวนฺตํฯ **ตเตฺถวา**ติ พนฺธาปิตฎฺฐาเนเยวฯ

๙๓. **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ โย โกจิ ปลาโตติ สมฺพโนฺธฯ นนฺติ ยํ กิญฺจิ ชนํ, ลิขาเปตีติ โยชนาฯ **ปเณฺณ วา**ติ กุเส วาฯ **อสฺสา**ติ ชนสฺสฯ **ทณฺฑนฺ**ติ ธนทณฺฑํฯ **ลิขิตโก**ติ ลิขิตโพฺพติ ลิขิโต, โสเยว ลิขิตโกฯ

๙๔. โย ปน กสาหิ หญฺญตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา อเญฺญหิ กสาหิ หญฺญตีติ **กสาหโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อยเมว เต ทโณฺฑ โหตู’’ติ อิมินา กตํ ทณฺฑกมฺมํ อิมสฺสาติ **กตทณฺฑกโมฺม**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อลฺลวโณ**ติ ตินฺตวโณฯ **ฆาเตตฺวา**ติ หนิตฺวา ปหริตฺวาติ อโตฺถฯ **คณฺฑิคณฺฑิโย**ติ โผฎโผฎาฯ **สนฺนิสินฺนาสู**ติ คณฺฑีสุ ปกติสรีเรน สมํ นิสินฺนาสุฯ

๙๕. กตทณฺฑกมฺมภาโว ตาว ปุริมนเยเนว เวทิตโพฺพ โหตุ, กถํ ปน ลกฺขณาหตภาโว เวทิตโพฺพติ อาห ‘‘ยสฺส ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตเตฺตนา**ติ ตาเปนฯ **ลกฺขณนฺ**ติ สญฺญาณํฯ **โส**ติ ชโนฯ **ภุชิโสฺส**ติ ภุโช เอตสฺสตฺถีติ ภุชิโสฺส (ม. นิ. ฎี. ๒.๔๒๖)ฯ ปเรหิ อปาลิโต จ อนโชฺฌหราปิโต จ หุตฺวา สยเมว อตฺตานํ ปาลเนน จ โภชนํ อโชฺฌหรเณน จ สมนฺนาคโตติ วุตฺตํ โหติฯ **อสฺสา**ติ ลกฺขณาหตสฺสฯ **วณา**ติ อรูนิฯ ตานิ หิ ยสฺมา วณนฺติ คตฺตานิ วิจุณฺณานิ กโรนฺติ, ตสฺมา วณาติ วุจฺจนฺติฯ **รูฬฺหา**ติ ตรุณมํเสน รุหาฯ ติมณฺฑลวตฺถสฺส ลกฺขณาหตสฺส ชนสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ

๓๓. อิณายิกวตฺถุกถา

๙๖. **อิณายิโก นามา**ติ เอตฺถ **อิณ**นฺติ อุทฺธาโรฯ โส หิ ยสฺมา เอติ วุทฺธึ คจฺฉติ, ตสฺมา อิณนฺติ วุจฺจติฯ ตํ คณฺหาติ, ธาเรตีติ วา อิณายิโกฯ **ยํ วา**ติ ชนํ วา อาฐเปตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **อาฐเปตฺวา**ติ จ เปสนตฺถาย ธนสามิกสฺส สนฺติเก ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **อา**กาโร หิ เปสนตฺถ วาจโกฯ **โสปี**ติ ปิสโทฺท ปุริมชเน อเปกฺขติฯ ‘‘ธาเรตี’’ติ อิมินา อายิกปจฺจโย ธารณเตฺถ โห ตีติ ทเสฺสติฯ **อเณฺณ**ติ มาตาปิตูหิ อเณฺณฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เต**ติ อเณฺณ ญาตกา, ตํ อาฐเปตุํ ยสฺมา น อิสฺสรา, ตสฺมา น อิณายิโกติ โยชนาฯ **อิตร**นฺติ นอิณายิกโต อญฺญํฯ **อสฺสา**ติ ชนสฺสฯ **น**นฺติ ตํ ชนํฯ **เตสู**ติ ญาติสาโลหิตาทีสุฯ **ตถารูปสฺสา**ติ อตฺตโน ญาติสา โลหิตสฺสาติ อโตฺถฯ อาโรเจตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเหตุโก’’ติอาทิฯ ตตฺถ **สเหตุโก**ติ ภโพฺพฯ **โส**ติ อุปฏฺฐาโก ฯ **ปฏิปชฺชตี**ติ ปฏิทหาติฯ **เอต**นฺติ กปฺปิยภณฺฑํฯ **อชานิตฺวา**ติ อิณายิกภาวมชานิตฺวาฯ **ปสฺสเนฺตนา**ติ อิณายิกํ ปสฺสเนฺตนฯ ‘‘อปสฺสนฺตสฺส คีวา น โหตี’’ติ อิมินา ปสฺสิตฺวา อทเสฺสนฺตสฺส คีวา โหตีติ ทเสฺสติฯ

ปุจฺฉิยมาโนปีติ ‘‘กึ ตฺวํ อิณายิโกสี’’ติ ปุจฺฉิยมาโนปิฯ **ต**นฺติ อิณายิกํฯ **ตตฺถา**ติ อญฺญสฺมึ เทเสฯ **ต**นฺติ อิณสามิกํฯ **โส**ติ อิณสามิโกฯ **อย**นฺติ อิณายิโกฯ **อย**นฺติ วจนาฯ **ตตฺถา**ติ อิณายิกสฺส ปพฺพาชเนฯ **สามีจี**ติ อนุธมฺมตาฯ

นนฺติ อิณายิกํฯ **โส**ติ อิณสามิโกฯ **อสฺสา**ติ เถรสฺสฯ คีวา น โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **อจฺฉตู**ติ อาสตุ อุปเวสตูติ อโตฺถฯ **โส**ติ อิณายิโกฯ **อีทิโส**ติ สเหตุโก วตฺตสมฺปโนฺนติ อโตฺถฯ **อติอาราธโก**ติ วตฺตาจาเรน เถรสฺส อติโตสโกฯ

๓๔. ทาสวตฺถุกถา

๙๗. **ทาสา**ติ เจฏกาฯ เต หิ สามิเกหิ ทุเกฺข วา ทุฏฺฐกเมฺม วา อสีเยนฺติ ขิปียนฺตีติ ทาสาติ วุจฺจนฺติฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ ทาเสสุฯ ‘‘ฆรทาสิยา ปุโตฺต’’ติ อิมินา อโนฺตเคเห ฆรทาสิยา กุจฺฉิมฺหิ ชาโต **อโนฺตชาโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ธนํ ทตฺวา กีโต **ธนกฺกีโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘ธนกฺกีโต นามา’’ติอาทิฯ ธเนน กีโต ธนกฺกีโตติ วจนโตฺถปิ ยุโตฺตเยวฯ **ทาสจาริตฺต**นฺติ เทสกาลวเสน ทาสานํ จาริตฺตํฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ เทเส, กาเล วาฯ

กรมรานีโต นามาติ เอตฺถ **กรมโร**ติ วนฺทิฯ โส หิ สตฺตูนํ กเรน หเตฺถน มริตพฺพตฺตา กรมโรติ วุจฺจติฯ กรมรภาเวน อานีโต กรมรานีโตฯ ติโรรฏฺฐา อาหรนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **อุปลาเปตฺวา วา**ติ ปโลเภตฺวา วาฯ **ตโต**ติ กสฺมาจิ คามโตฯ มนุสฺสา เอว **มานุสฺสกานิ**ฯ อิตฺถิปุริสานํ สาธารณภาเวน สามญฺญภาวโต นปุํสกลิงฺควเสน วุตฺตํฯ ปิสเทฺทน น เกวลํ ธนานิเยว อาหรนฺติ, อถ โข มานุสฺสกานิปีติ สมฺปิเณฺฑติฯ **ตตฺถา**ติ มานุสฺสเกสุฯ เอวรูโป กรมรานีโต ทาโส น ปพฺพาเชตโพฺพติ โยชนาฯ **สพฺพสาธารเณนา**ติ พนฺธนาคารโสธนกาเล สเพฺพสํ สาธารเณนฯ

ทาสพฺยนฺติ ทาสสฺส ภาโว ทาสพฺยํ, ตํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ทาสภาว’’นฺติฯ ‘‘สยเมวา’’ติ อิมินา **สามํ**สโทฺท สยมเตฺถ นิปาโตติ ทเสฺสติฯ **ภุชิสฺสิตฺถิโย**ติ รโญฺญ ภุชิสฺสิตฺถิโยฯ **วณฺณทาสีหี**ติ นครโสภินีหิฯ ตา หิ วณฺณสมฺปนฺนทาสิภาวโต วณฺณทาสีติ วุจฺจนฺติฯ **ตาส**นฺติ ภุชิสฺสิตฺถีนํฯ **ปณฺณ**นฺติ ทาสิปณฺณํฯ **ภฏิปุตฺตกคณาทีน**นฺติ อาทิสเทฺทน มลฺลปุตฺตคณาทโย สงฺคณฺหาติฯ อิมินา พหุสามิกทาสํ ทเสฺสติฯ **เตหี**ติ ภฏิปุตฺตกคณาทีหิฯ **อทินฺนา น ปพฺพา**

เชตพฺพาติ พหูสุ สามิเกสุ เอเกนปิ อทินฺนา น ปพฺพาเชตพฺพาฯ **เตปี**ติ อารามิกทาเสปิฯ อิมสฺมึ อารามิกทาสปพฺพาชเน อฏฺฐกถาวาทํ ทเสฺสนฺโต อาห ''มหาปจฺจริย''นฺติอาทิฯ ''ตกฺก''นฺติ ปทํ ''อาสิตฺตก''อิติ ปเท กมฺมํฯ ''สีเส''ติ ปทํ ''อาสิตฺตก''อิติ ปเท อาธาโรฯ เกสุจิ ชนปเทสุ เทสจาริตฺตวเสน สีเส ตกฺกสฺส อาสิญฺจนํ ทาสานํ ภุชิสฺสกรณนฺติ อธิปฺปาโยฯ ''อารามิกํ เทมา''ติ วจนํ ทาสานํ ภุชิสฺสวจนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **เยน เกนจิ โวหาเรนา**ติ ''อารามิกํ เทมา''ติ วา ''อารามิกทาสํ เทมา''ติ วา ''กปฺปิยการกํ เทมา''ติ วา เยน เกนจิ โวหาเรนฯ ทฺวีสุ อฏฺฐกถาวาเทสุ กุรุนฺทิวาทสฺส ปจฺฉา วุตฺตตฺตา โสเยว ปมาณนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ทุคฺคตมนุสฺสา**ติ ทุกฺขํ คตมนุสฺสาฯ **เอเต**ติ ทุคฺคตมนุเสฺสฯ **ตํ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏตี**ติ มาตาปิตูนํ ทาสภาวํ อุปคตกาเล ชาตํ ปุตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อถ ปน มาตาปิตโร ทาสภาวํ อุปคตา, น ปุโตฺต, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ ''ภิกฺขุสฺสา''ติปทํ ''ญาตกา วา อุปฏฺฐากา วา''ติปเทสุ สามิสมฺพโนฺธ, ''เทนฺตี''ติ ปเท สมฺปทานํฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **อิมนฺ**ติ ทาสํฯ **อภิรมิสฺสตี**ติ ภิกฺขุภาเว อภิรมิสฺสติฯ **วิพฺภมิสฺสตี**ติ วินิวเตฺตตฺวา คิหิภาวํ ภมิสฺสติฯ อิติ วตฺวา เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **นิสฺสามิกทาโส**ติ ปริคฺคาหกสามิกวิรหิโต ทาโส ฯ นิสฺสามิกสฺส ทาสสฺส ราชา สามี, ตสฺมา รญฺญา อปริคฺคหิเต อตฺตนาว อตฺตานํ ภุชิสฺสํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ปริคฺคหิเต ราชานํ การาเปตุํ วฏฺฏติฯ **อชานโนฺต**ติ อตฺตโน ทาสภาวมชานโนฺตฯ

อนุราธปุราติ อนุราธนครโต นิกฺขมิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ ปุโตฺตฯ **อิธา**ติ โรหเณฯ มาตรํ ปุจฺฉิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **อาคมฺมา**ติ อาคนฺตฺวาฯ **อติจฺฉถา**ติ อติกฺกมิตฺวา อิจฺฉถ, อิธ กิญฺจิ เทยฺยธมฺมํ นตฺถิ, อิทํ อติกฺกมิตฺวา อญฺญตฺถ ฐาตุมิจฺฉถาติ วุตฺตํ โหติฯ **เต**ติ ฆรสามิกาฯ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปฏิชคฺคนฺตา วสาเปสุนฺติ โยชนาฯ

๓๕. กมฺมารภณฺฑุวตฺถุอาทิกถา

๙๘. **ตุลาธารมุณฺฑโก**ติ มานภณฺฑธาโร มุณฺฑโกฯ อิมินา **กมฺมารภณฺฑู**ติ เอตฺถ กมฺมารสโทฺท ตุลาธารปริยาโย, ภณฺฑุสโทฺท มุณฺฑกปริยาโยติ ทเสฺสติฯ ตุลาธาโร หิ อลงฺการวิกติกรณตฺถาย กมฺมํ อรติ ชานาตีติ **กมฺมาโร**ติ วุจฺจติฯ มุณฺฑโก ภณฺฑียติ ''มุโณฺฑ''ติ ปริภาสียตีติ ***ภณฺฑู***ติ วุจฺจติฯ ''สุวณฺณการปุโตฺต''ติ อิมินา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อปโลเกตุนฺ**ติ เอตฺถ อปปุโพฺพ โลกสโทฺท อาปุจฺฉนโตฺถติ อาห ''อาปุจฺฉิตุ''นฺติฯ ''ภณฺฑุกมฺมตฺถายา''ติ อิมินา ***ภณฺฑุกมฺมายา***ติ เอตฺถ ตทเตฺถ จตุตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ตตฺรา**ติ ''สงฺฆํ อปโลเกตุ''นฺติอาทิวจเนฯ **สีมาปริยาปนฺนนฺ**ติ วิหารสีมาย วา อุปจารสีมาย วา ปริยาปนฺนฯ **ตตฺถา**ติ ภิกฺขูนํ สนฺนิปาตฏฺฐานํฯ **เอตฺถ จา**ติ อาปุจฺฉเน จฯ **วตฺตุํ วฏฺฏติเยวา**ติ ปญฺจสุ วาเกฺยสุ ยํกิญฺจิ วากฺยํ กเถตุํ วฏฺฏติเยวฯ ปิสเทฺทน ''อิมสฺส มุณฺฑกมฺมํ อาปุจฺฉามี''ติ วากฺยมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ

เตสนฺติ วีสติอาทีนํ ภิกฺขูนํฯ ''ทหรภิกฺขู วา สามเณเร วา''ติ อิทํ อาสนฺนวเสน วุตฺตํฯ คิหิมฺปิ เปเสตฺวา อาปุจฺฉาเปตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? ''ปพฺพชฺชาเปกฺขํ วินา วา''ติ วุตฺตตฺตาฯ

ปพฺพาเชนฺตสฺส อนาปตฺติเยว, สุปพฺพชิโตติ อาห ''ปพฺพาเชนฺตสฺสาปิ อนาปตฺตี''ติฯ

อาปุจฺฉิตํ ปเควาติ โยชนาฯ **ขณฺฑสีมายนฺ**ติ วิหารสีมาย วา อุปจารสีมาย วา อพฺภนฺตเร ฐิตายํ ขณฺฑสีมายํฯ **โย ปนา**ติ ปพฺพชฺชาเปโกฺข ปนฯ **วิพฺภนฺตโก วา**ติ นววิพฺภนฺตโก วาฯ ปพฺพชิตานํ ทฺวงฺคุลเกโส วฏฺฏตีติ อาห ''ทฺวงฺคุลเกโส วา''ติฯ ทฺวีหิ องฺคุลีหิ อติริโตฺต เกโส อิมสฺสาติ **ทฺวงฺคุลาติริตฺตเกโส**ฯ เอกสิขามตฺตธโรปิ โหตีติ โยชนาฯ

๑๐๐. **มารพฺยาธินา**ติ มารณาพาโธฯ โส หิ สตฺตานํ มารณฏฺเฐน, วิวิธสฺส จ ทุกฺขสฺส อาทหนฏฺเฐน มารพฺยาธีติ วุจฺจติฯ อิมินา **อหิวาตกโรเคนา**ติ เอตฺถ อหิวิสสทิเสน วาเตน ปวตฺโต โรโค อหิวาตกโรโคติ วุจฺจตีติ ทเสฺสติฯ ตมตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ‘‘ยตฺร หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ยตฺรา**ติ ยสฺมึ กุเลฯ โส โรโค ตสฺมึ กุเล ทฺวิปเท จตุปฺปเท ปฐมํ คณฺหาติ, ปจฺฉา เคหสามิเก คณฺหาตีติ **ธมฺมปทอฏฺฐกถายํ** (ธ. ป. อฏฺฐ. ๑.สามาวตีวตฺถุ) วุตฺตํฯ **ตถา**ติ ยถา อโญฺญ ภิตฺตึ วา ฉทนํ วา ภินฺทิตฺวา ปลายิตฺวา ติโรคามาทิคโต วา หุตฺวา มุจฺจติ, ตถาฯ เอตฺถ จ กุเล ปิตาปุตฺตา มุจฺจึสูติ อโตฺถฯ

กากุเฑฺฑปกนฺติ เอตฺถ กาเก อุฑฺฑาเปตีติ กากุเฑฺฑปโก, กาเก วา อุฑฺฑาเปตฺวา ภตฺตํ ภุญฺชิตุํ สโกฺกตีติ กากุเฑฺฑปโกติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘โย วามหเตฺถนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อุฑฺฑาเปตฺวา**ติ อุทฺธํ อากาสํ คมนาเปตฺวาฯ **ต**นฺติ กากุเฑฺฑปกํฯ

๑๐๒. **อิตฺตร**สโทฺท อปฺปมตฺตกวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกติ อาห ‘‘อปฺปมตฺตโก’’ติฯ ‘‘กติปาหเมวา’’ติ อิมินา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๔๐. นิสฺสยมุจฺจนกกถา

๑๐๓. **โอคเณนา**ติ เอตฺถ โอตฺยูปสโคฺค ลามกตฺถวาจโกติ อาห ‘‘ปริหีนคเณนา’’ติฯ อตฺตโน วุฑฺฒตรเสฺสว ภิกฺขุสฺส สนฺติเก นิสฺสโย คเหตโพฺพติ อาห ‘‘สจายํ วุฑฺฒตร’’นฺติ อาทิฯ ตตฺถ **อย**นฺติ อพฺยโตฺต ภิกฺขุฯ **อุปสมฺปทายา**ติ อุปสมฺปาเทตฺวาฯ **อายสฺมโต**ติ อายสฺมนฺตํ, อุปโยคเตฺถ เจตํ สามิวจนํฯ อายสฺมโต วา โอวาทนฺติ โยชนาฯ **สเพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุฯ **อาปุจฺฉเนสู**ติ ทิสาปกฺกมนาทิอตฺถาย อาปุจฺฉเนสุฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ นิสฺสยวสนฏฺฐาเนฯ **ต**นฺติ ตตฺตกํ สุตํฯ **ตสฺสา**ติ สุตสฺสฯ

๔๑. ราหุลวตฺถุกถา

๑๐๕. **กปิลวตฺถู**ติ เอตฺถ **กปิโล**ติ กฬารวโณฺณ อิสิ วุจฺจติ, โส วสติ เอตฺถาติ กปิลวตฺถุ, อสฺสโมฯ ตสฺมึ ฐาเน มาปิตตฺตา นครมฺปิ กปิลวตฺถูติ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๒๖๗; สุ. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๖๒) วุจฺจติฯ **อย**นฺติ วกฺขมานกถาฯ **สุโทฺธทนมหาราชา**ติ เอตฺถ **สุโทฺธทโน**ติ ตสฺส รโญฺญ นามํฯ อถ วา สุทฺธํ โอทนํ อิมสฺสาติ สุโทฺธทโน, โสเยว มหาราชา สุโทฺธทนมหาราชาฯ วิหรติ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ สุโทฺธทนมหาราชาฯ **ราชคห**นฺติ ราชคหนครํฯ **สาธู**ติ อายาจนเตฺถ นิปาโตฯ อายาจามีติ หิ อโตฺถฯ **เม**ติ มม, ปุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธ, อนาทเร วา สามิวจนํฯ **โส**ติ อมโจฺจฯ **สาธู**ติ สมฺปฏิจฺฉนเตฺถ นิปาโตฯ เอวนฺติ หิ อโตฺถฯ **อถา**ติ ตสฺมึ นิสีทนกาเลฯ **อสฺสา**ติ ปุริสสหสฺสปริวารสฺส อมจฺจสฺสฯ **ตโต**ติ ยาจนการณา ฯ **น**นฺติ ปุริสสหสฺสปริวารํ อมจฺจํฯ **ตเตฺถวา**ติ ราชคเหเยวฯ **เตปี**ติ อฏฺฐ ทูตาปิฯ **เต**ติ นว ทูตาฯ

อถาติ ตโต ปจฺฉาฯ **เอกทิวสชาตก**นฺติ เอกสฺมึ ทิวเส ชาตกํฯ **โส**ติ กาฬุทายีอมโจฺจฯ **ปพฺพชิตฺวาปี**ติ ปิสเทฺทน ‘‘อปพฺพชิตฺวาปี’’ติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ตเถวา**ติ ยถา นว ทูตา สปริวารา อรหตฺตํ ปาปุณิํสุ, ตเถวาติ อโตฺถฯ **โส**ติ กาฬุทายีฯ **สมฺภเตสู**ติ สมฺภริเตสุ คเหตฺวา นิฏฺฐาปิเตสูติ อโตฺถฯ **วิสฺสฏฺฐกเมฺมสู**ติ วิสฺสฏฺฐา กมฺมนฺตา เอเตสนฺติ วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺตา, เตสุฯ **สุปุปฺผิเตสู**ติ สุนฺทรปุปฺผสญฺชาเตสุฯ **ปฏิปชฺชนกฺขเม**ติ ปฏิปชฺชนตฺถาย ขเม โยเคฺยฯ คมนวณฺณํ สํวเณฺณสีติ สมฺพโนฺธฯ **สฏฺฐิมตฺตาหี**ติ (พุ. วํ. อฏฺฐ. นิทานกถา ๒) สฏฺฐิปมาณาหิฯ **เอต**นฺติ เอตํ สํวณฺณสฺส การณํ กินฺติ ปุจฺฉิฯ จาริกํ ปกฺกมิตุํ กาโลติ โยชนาฯ **เตน**

หีติ อุโยฺยชนเตฺถ นิปาโตฯ ภควา ปกฺกามีติ สมฺพนฺโธฯ **ปริวุโต**ติ ปริสมนฺตโต วุโต อาวุโต นิวุโต หุตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **อตุริตจาริก**นฺติ อชวนจาริกํฯ

เอวํนฺติ อิมินา นเยนฯ ภควติ ปกฺกเนฺต จ สตีติ โยชนาฯ **นิกฺขนฺตทิวสโต**ติ ผคฺคุณปุณฺณมิยา ปาฏิปททิวสโตฯ **อุตฺตมโภชนรสสฺสา**ติ อุตฺตมโภชนรเสนฯ **ทสฺสถา**ติ ทเทยฺยาถฯ **เตเนวา**ติ สทฺธาย อุปฺปาทนการเณเนวฯ **นนฺ**ติ กาฬุทายึฯ ภควา ฐเปสีติ สมฺพนฺโธฯ **เอตทคฺค**นฺติ เอโส อโคฺคฯ **ยทิท**นฺติ โย อยํฯ **เอตทเคฺค**ติ เอตทคฺคฏฺฐาเนฯ

สากิยาปิ โข ปหิณึสูติ สมฺพนฺโธฯ **ญาติเสฏฺฐ**นฺติ ญาตีนํ เสฏฺฐํ, ญาติเยว วา เสฏฺฐํ, ภควนฺตนฺติ โยชนาฯ **นิโคฺรธสกฺกสฺสา**ติ นิโคฺรธนามกสฺส สกฺกสฺสฯ **ตตฺถา**ติ นิโคฺรธสกฺกสฺส อาราเมฯ **ปจฺจุคฺคมน**นฺติ ปฏิมุขํ อุฏฺฐหิตฺวา คมนํฯ **ตโต**ติ ปหิณโต, ปรนฺติ สมฺพนฺธ ฯ ราชกุมาเร จ ราชกุมาริกาโย จ ปหิณึสูติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ ราชกุมารราชกุมาริกานํฯ **ตตฺรา**ติ นิโคฺรธาราเมฯ มาโน ชาติ สภาโว เอเตสนฺติ **มานชาติกา,** มาเนน, มาโน วา ถโทฺธ เอเตสนฺติ **มานถทฺธาฯ เต**ติ สากิยา, อาหํสูติ สมฺพนฺโธฯ

เตสูติ สากิเยสุฯ **เน**ติ ญาตโยฯ **วุฏฺฐายา**ติ จตุตฺถชฺฌานโต วุฏฺฐหิตฺวาฯ **เตส**นฺติ ญาตีนํฯ **กณฺฑมฺพรุกฺขมูเล**ติ กณฺฑนามเกน อุยฺยานปาเลน โรปิมสฺส อมฺพรุกฺขสฺส อาสเนฺนฯ **ราชา**ติ สุโทฺธทนมหาราชาฯ **โว**ติ ตุมฺหากํ, ปาเทติ สมฺพนฺโธฯ **อย**นฺติ วนฺทนาฯ **ชมฺพุจฺฉายายา**ติ ชมฺพุรุกฺขสฺส ฉายายฯ อิติ อาหาติ โยชนาฯ

สิขาปฺปโตฺตติ อคฺคปฺปโตฺต, โกฏิปฺปโตฺตติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ นิสีทนโต, ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **โปกฺขรวสฺส**นฺติ ปทุมวเน วุฏฺฐวสฺสสทิสํฯ **ตมฺพวณฺณ**นฺติ โลหิตวณฺณํฯ **ต**นฺติ อปตนํ ภควา กเถสีติ สมฺพนฺโธฯ

ทุติยทิวเสติ กปิลวตฺถุํ ปตฺตทิวสโต ทุติเย ทิวเสฯ **อินฺทขีเล**ติ นครสฺส อุมฺมาเรฯ **กถนฺ**ติ เกนากาเรน จริํสุ นุ โขติ โยชนาฯ อคมํสุ กึ จริํสุ กินฺติ โยชนาฯ **สปทานจาร**นฺติ ฆรปฏิปาฏิขณฺฑนวิรหิเตน สห ปวตฺตํ จารํฯ **ตโต**ติ อาวชฺชนโต, ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อยเมว วํโส**ติ ปุพฺพพุทฺธานํ อยเมว วํโสฯ **อยํ ปเวณี**ติ ตเสฺสว เววจนํฯ **อนุสิกฺขนฺตา**ติ อนุ ปฏิภาคํ สิกฺขนฺตาฯ **นิวิฏฺฐเคหโต**ติ นิวาสนตฺถาย วิสิตเคหโตฯ **อโยฺย**ติ อธิโป สามีติ อโตฺถฯ **สิทฺธตฺถกุมาโร**ติ สพฺพโลกสฺส สิโทฺธ อโตฺถ อสฺมิํ อตฺถีติ **สิทฺธโตฺถ,** โสเยว กุมาโร สิทฺธตฺถกุมาโรฯ **สีหปญฺชร**นฺติ วาตปานํฯ ตญฺหิ สีหรูปํ ทเสฺสตฺวา กตปญฺชรตฺตา สีหปญฺชรนฺติ วุจฺจติฯ **ทสฺสนพฺยาวโฏ**ติ ทสฺสเน, ทสฺสนตฺถาย วา พฺยาวโฏฯ ราหุลมาตาปิ เทวี อาโรเจสีติ สมฺพโนฺธฯ **กปาลหโตฺถ**ติ กปาโล หเตฺถสุ อสฺส ภควโตติ กปาลหโตฺถ, หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **นานาวิราคสมุชฺชลายา**ติ นานาฐาเนสุ วิราคาย สมุชฺชลายฯ วิโรจมานํ ภควนฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

อุณฺหีสโตติ สิโรเวฐนโตฯ ตญฺหิ อุปริสีเส นหติ พนฺธติ, นหียติ พนฺธียตีติ วา **อุณฺหีโส**ติ วุจฺจติฯ **นรสีหคาถาหิ นามา**ติ นรสีหคาถานามกาหิฯ ตา หิ ยสฺมา นโรเยว สพฺพสตฺตานํ สีโห เสโฏฺฐ, นรานํ, นเรสุ วา สีโห เสโฏฺฐติ **นรสีโห,** ตสฺส ปกาสกา คาถา โหนฺติ, ตสฺมา นรสีหคาถาติ วุจฺจนฺติฯ **รโญฺญ**ติ สสฺสุรรโญฺญ, มาตุลรโญฺญ วาฯ **สํวิคฺคหทโย**ติ จลนจิโตฺตฯ **สณฺฐาปยมาโน**ติ สุฏฺฐุ ฐาปยมาโนฯ **ตุริตตุริต**นฺติ ตุริตโต ตุริตํ, อติสีฆนฺติ อโตฺถฯ **กึ ภเนฺต**ติ กึ การณา ภเนฺตฯ **อหุวตฺถา**ติ หิยฺยตฺตนีมชฺฌิมปุริสสงฺขาตาย ตฺถวิภตฺติยา หูธาตุสฺส อูการสฺส อุวาเทโส โหติ, ตสฺมา ตุเมฺห เอวํสญฺญิโน อหุวตฺถาติ โยชนาฯ **วํสจา**

ริตฺตเมตนฺติ เอตํ ปิณฺฑาย จรณํ วํสโต ปเวณิโต จาริตฺตํฯ **ตตฺถ จา**ติ มหาสมฺมตขตฺติยวํเส จฯ **อยน**ฺติ มหาสมฺมตขตฺติยวํโสฯ **อนฺตรวีถิยน**ฺติ วีถิยา มชฺเฌฯ ฐิโตว อาหาติ สมฺพนฺโธฯ

อุตฺติเฏฺฐติ อุทฺทิสฺส, อุฎฺฐหิตฺวา วา ปิณฺฑาย ติฎฺฐเนฯ **ธมฺมํ สุจริต**นฺติ สุฎฺฐุ จริตพฺพํ ภิกฺขาจริยสงฺขาตํ ธมฺมํฯ **จเร**ติ จเรยฺยฯ **ธมฺมจารี**ติ ภิกฺขาจริยสงฺขาตํ ธมฺมํ จรณสีโล สมโณฯ **สุขํ เสตี**ติ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํฯ เสสอิริยาปถาปิ ลกฺขณหารวเสน คเหตพฺพา สมานกิจฺจตฺตาฯ อสฺมิญฺจ โลเก ปรมฺหิ จ โลเกติ โยชนาฯ

น ตํ ทุจฺจริตํ จเรติ เวสิยาทิโคจรสงฺขาตํ ทุฎฺฐุ จริตพฺพํ ตํ ธมฺมํ น จเรยฺยฯ

เอตฺถ จ ปฐมคาถํ อนฺตรวีถิยํ กเถตฺวา ราชานํ โสตาปตฺติผเล ปติฎฺฐาเปสิ, ทุติยคาถํ ปิตุนิเวสเน กเถตฺวา มหาปชาปตึ โสตาปตฺติผเล, ราชานํ สกทาคามิผเล ปติฎฺฐาเปสีติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ธมฺมปาลชาตกํ สุตฺวา**ติ ปุน อปรสฺมึ ทิวเส (ชา. อฎฺฐ. ๔.๙๘ อาทโย; ธ. ป. อฎฺฐ. ๑.นนฺทเตฺถรวตฺถุ) ธมฺมปาลชาตกํ (ชา. อฎฺฐ. ๔.มหาธมฺมปาลชาตกวณฺณนา) สุตฺวาฯ **มรณสมเย**ติ มรณาสนฺนกาเล, มรณสมยสมีเป วา, สมีปเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ

โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกตฺวา ปริวิสีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพํ อิตฺถาคาร**นฺติ สโพฺพ โอโรโธฯ โส หิ อิตฺถีนํ อคารนฺติ **อิตฺถาคาร**นฺติ วุจฺจติฯ อิมินา วจนเตฺถน อคารเมว มุขฺยโต ลพฺภติ, ราชิตฺถิโย ปน อุปจาเรนาติ ทฎฺฐพฺพํฯ **สา ปนา**ติ ราหุลมาตา ปนฯ **ปริชเนนา**ติ ปริวาเรนฯ **น**ฺติ อยฺยปุตฺตํฯ ‘‘ราชาน’’นฺติปทํ ‘‘คาหาเปตฺวา’’ติปเท การิตกมฺมํ, ‘‘ปตฺต’’นฺติปทํ ตเตฺถว ธาตุกมฺมํฯ **ราชธีตายา**ติ สุปฺปพุทฺธรโญฺญ ธีตายฯ **สา**ติ ราชธีตาฯ **โคปฺผเกสู**ติ จรณคณฺฐีสุ ภควนฺตํ คเหตฺวาติ โยชนาฯ อถ วา ภควโต โคปฺผเก คเหตฺวาติ โยชนาฯ เอวญฺหิ สติ อุปโยคเตฺถ ภุมฺมวจนนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

ราชา กเถสีติ สมฺพนฺโธฯ **อนจฺฉริย**นฺติ น อจฺฉริยํ, อจฺฉรํ ปหริตุํ น โยคฺยนฺติ อโตฺถฯ ราชธีตา ยํ อตฺตานํ รกฺขิ, อิทํ อนจฺฉริยนฺติ โยชนาฯ

ตํทิวสเมวาติ ตสฺมึ ทุติยทิวเสเยวฯ **เกสวิสชฺชน**นฺติ ราชจูฬามณิพนฺธนตฺถํ กุมารกาเล พนฺธิตสิขาเวณิสงฺขาตสฺส เกสสฺส วิสชฺชนํ, โมจนนฺติ อโตฺถฯ **ปฎฺฎพนฺโธ**ติ อสุโก นาม ราชาติ นลาเฎ สุวณฺณมยสฺส ปฎฺฎสฺส พนฺธนํฯ **ฆรมงฺคล**นฺติ อภินวฆรํ ปเวสนมงฺคลํฯ **อาวาหมงฺคล**นฺติ อาวาเห ปวตฺตํ มงฺคลํฯ **ฉตฺตมงฺคล**นฺติ ราชฉตฺตุสฺสาปนกาเล ปวตฺตํ มงฺคลํฯ **มงฺคลํ วตฺวา**ติ มงฺคลสํยุตฺตํ ธมฺมกถํ กเถตฺวาฯ **ชนปทกลฺยาณี**ติ ชนปทมฺหิ กลฺยาณสมนฺนาคตาฯ **ตุวฎํ โข**ติ ขิปฺปเมวฯ **โสปี**ติ นนฺทราชกุมาโรปิฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ **ทุติยทิวเส**ติ กปิลวตฺถุปตฺตทิวสโต ทุติเย ทิวเสฯ ธมฺมปทอฎฺฐกถายํ (ธ. ป. อฎฺฐ. ๑.นนฺทเตฺถรวตฺถุ; เถรคา. อฎฺฐ. ๑.นนฺทเตฺถรคาถาวณฺณนา) ปน ‘‘ตติยทิวเส นนฺทํ ปพฺพาเชสี’’ติ วุตฺตํฯ

สตฺตเม ทิวเสติ กปิลวตฺถุปตฺตทิวสโตเยว สตฺตเม ทิวเสฯ เอตํ สมณํ ปสฺสาติ โยชนาฯ **พฺรหฺมรูปวณฺณ**นฺติ พฺรหฺมุโน รูปสงฺขาโต วโณฺณ วิย วโณฺณ อิมสฺสาติ พฺรหฺมรูปวโณฺณ, ตํฯ **อยน**ฺติ อยํ สมโณฯ **ตุยฺหสฺสา**ติ เต อสฺสฯ **เต**ติ นิธโยฯ **อสฺสา**ติ สมณสฺสฯ **น**ฺติ สมณํฯ **ยาจา**ติ ยาจาหิฯ อยํ ทฺวิกมฺมิกธาตุฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ปุโตฺต ปิตุสนฺตกสฺส สามิโก, อิติ ตสฺมา เม เทหีติ โยชนาฯ อนุรูปํ วจนนฺติ สมฺพนฺโธฯ ภควนฺตํ อนุพนฺธีติ ภควโต ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธิฯ

น วิสหตีติ น สมเตฺถติฯ อยํ กุมาโร ปิตุสนฺตกํ ยํ ธนํ อิจฺฉติ, ตนฺติ โยชนาฯ **วฏฺฏา นุคต**นฺติ วฏฺฏทุกฺขํ อนุคตํฯ **สวิฆาตก**นฺติ วิฆาตเกหิ ปญฺจหิ เวเรหิ สหิตํฯ **อสฺสา**ติ กุมา รสฺสฯ **น**นฺติ กุมารํฯ **อย**นฺติ กุมาโรฯ **ทายชฺช**นฺติ ทายสงฺขาตํ มาตาปิตูนํ ธนํ อาททาตีติ **ทายาโท,** ปุตฺโต, ตสฺส อิทนฺติ **ทายชฺชํ,** มาตาปิตูนํ ธนํฯ

‘‘กถาหํ ภนฺเต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชมี’’ติ กสฺมา อาห, นนุ อายสฺมา สาริปุตฺโต พาราณ สิยํ ตีหิ สรณคมเนหิ อนุญฺญาตํ ปพฺพชฺชํ น ชานาตีติ อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิฯ ยา สา ปพฺพชฺ ชา จ อุปสมฺปทา จ อนุญฺญาตาติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทโตฯ อุปสมฺปทํ ปฏิกฺขิปิตฺวาติ สมฺพนฺธฯ **วิมตี**ติ วิวิธา อิจฺฉาฯ **อิมญฺจ ปนตฺถ**นฺติ อิมเมว วิมติสงฺขาตมตฺถํฯ ธมฺมเสนาปติ อาหาติ สมฺพนฺธฯ ภควโต ตํ อชฺฌาสยนฺติ โยชนาฯ

‘‘อถ โข…เป…. ปพฺพาเชสี’’ติ เอตฺถ กึ กุมารสฺส เกสเจฺฉทนาทีนิ สพฺพกิจฺจานิ อายสฺ มา สาริปุตฺโตเยว กโรตีติ อาห ‘‘มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร’’ติอาทิฯ **โอวาทาจริโย**ติ นิวาสน ปารุปนาทีสุ เสขิยวตฺเตสุ, อาภิสมาจาริเกสุ จ โอวาทโก อาจริโยฯ อถ กสฺมา ‘‘อายสฺมา สา ริปุตฺโต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชสี’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทายํฯ **น อาจริโย**ติ ปพฺพชฺชาจริโย จ โอวาทาจริโย จ น อิสฺสโรฯ

อุปฺปนฺนสํเวเคน หทเยนาติ เอตฺถ อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํฯ อุปฺปนฺนสํเวโค หทโย หุตฺวาติ หิ โยชนาฯ **สพฺพ**นฺติ สพฺพํ วจนํฯ

ตตฺถาติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ **อวิเสเสนา**ติ ‘‘ธน’’นฺติ วา ‘‘อญฺญ’’นฺติ วา ‘‘สาวชฺช’’นฺติ วา ‘‘อนวชฺช’’นฺติ วา วิเสสมกตฺวา สามญฺญนฯ **น จ พุทฺธาน**นฺติ เอตฺถ จสทฺทน น เกวลํ อปฺปฏิ รูปเมว, อถ โข พุทฺธานญฺจ น อาจิณฺณนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ย**นฺติ ยํ วรํฯ **ตถา นเนฺท**ติ เอตฺถ ต ถาสทฺทสฺส อุปเมยฺยตฺถโชตกภาวํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ยเถว กิรา’’ติอาทิฯ ยเถว โพธิสตฺตํ พฺ ยากริํสุ, เอวํ นนฺทมฺปิ ราหุลมฺปิ พฺยากริํสุ กิราติ โยชนาฯ ปาฬิยํ ปน ยถา ภควติ เม ภนฺเต ปพฺพชิเต อนปฺปกํ ทุกฺขํ อโหสิ, ตถา นเนฺท ปพฺพชิเต อนปฺปกํ ทุกฺขํ อโหสิ, ตถา ราหุเล ปพฺพชิเต อธิมตฺตํ ทุกฺขํ อโหสีติ โยชนาฯ **เนมิตฺตกา**ติ สุภาสุภนิมิตฺตํ กเถนฺตีติ เนมิตฺตกาฯ **ปุตฺตสฺสา**ติ เชฏฺฐปุตฺตสฺส สิทฺธตฺถกุมารสฺสฯ **ปพฺพชฺชายา**ติ ปพฺพชฺชาเหตุ ปพฺพชฺชากา รณา, ปพฺพชฺชานิมิตฺตํ วาฯ **ตโต**ติ ภควโต ปพฺพชฺชโตฯ **ตมฺปี**ติ นนฺทมฺปิฯ **อิตี**ติ อีทิสํฯ ภคว โต ปพฺพชฺชาย มหนฺตํ อิจฺฉาวิฆาตสทิสนฺติ อโตฺถฯ **ตมฺปี**ติ ราหุลมฺปิฯ **เตนา**ติ ปพฺพชฺชาเห ตุนาฯ **อสฺสา**ติ รโญฺญฯ อุปฺปชฺชีติ สมฺพนฺธฯ **อิโต**ติ โสกุปฺปตฺติโต วรยาจนโต วาฯ

โสติ ราชาฯ **ยตฺร หิ นามา**ติ โย นามฯ อหมฺปิ นาม โย ยาทิโส พุทฺธมามโก ธมฺมมาม โก สงฺฆมามโก สมาโน, โส ตาทิโส อหมฺปิ น สโกฺกมีติ โยชนาฯ **อเญฺญ**ติ มยา อปเรฯ **ทุกฺ ข**นฺติ ญาติวิโยคทุกฺขํฯ **นิยฺยานิกการณ**นฺติ มนุสฺสานํ ครหุปวาทอโกฺกสโต นิยฺยานิกํ กา รณํฯ

ตตฺถาติ ‘‘อนนุญฺญาโต’’ติอาทิวจเนฯ ชเนตีติ **ชนนี,** มาตาฯ ชเนตีติ **ชนโก,** ปิตาฯ อิ มินา โปสาวนิกมาตาปิตโร นิวเตฺตติฯ มาตา วา มตา โหตีติ โยชนาฯ **โส เอว วา**ติ ปุโตฺต เอว วาฯ **อนุญฺญาโตมฺหีติ วทตี**ติ สเจฺจน วา อลิเกน วา ‘‘อนุญฺญาโตมฺหี’’ติ วทติฯ มาตา วา สยํ ปพฺพชิตาติ โยชนาฯ **ปิตสฺสา**ติ ปิตา อสฺสฯ **อสฺสา**ติ ปุตฺตสฺสฯ **วิปฺปวุโตฺถ**ติ มาตุยา เกนจิ การเณน ปวาโสฯ

จูฬมาตาทีนฺติอาทิสเทฺทน มหามาตาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ **โปสนกา**ติ วฑฺฒนกาฯ **เตสุ ปี**ติ โปสนกมาตาปิตเรสุปิฯ

ยํ ปน ปุตฺตํ นานุชานนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ชีวเสฺสวา**ติ ตสฺส ชีวสฺส เอว, ปพฺพาเชนฺตสฺส วา ภิกฺขุสฺส, น เทสนฺตรคมนาทีนมตฺถายาติ อโตฺถฯ **เตส**นฺติ มาตาปิตูนํฯ

มหากนฺตาโรติ เกน อุทเกน ตริตโพฺพติ **กนฺตาโร,** นิรุทกกนฺตาโรว มุขฺยโต ลพฺภติ, วาฬกนฺตาโร โจรกนฺตาโร อมนุสฺสกนฺตาโร ทุพฺภิกฺขกนฺตาโร มรุกนฺตาโรติ อิเม ปญฺจ กนฺตารา รูฬฺหีวเสนฯ มหโนฺต กนฺตาโร **มหากนฺตาโร**ฯ

ยาวตเกติ เอตฺถ ยาวสโทฺท ปมาณโตฺถติ อาห ‘‘ยตฺตเก’’ติฯ

๔๒. สิกฺขาปททณฺฑกมฺมวตฺถุกถา

๑๐๖. **นาสนวตฺถู**ติ ลิงฺคนาสนาย อธิฎฺฐานํ, การณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ ปจฺฉิมานํ ปญฺจนฺนนฺติ โยชนาฯ **ทณฺฑกมฺมวตฺถู**ติ ทณฺฑกมฺมสฺส การณํฯ

๑๐๗. **อปฺปติสฺสา**ติ เอตฺถ ภิกฺขูนํ วจนสฺส ปฎิมุขํ อาทเรน อสวนํ ภิกฺขู เชฎฺฐกฎฺฐาเนน ฐเปนฺติ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภิกฺขู เชฎฺฐกฎฺฐาเน’’ติอาทิฯ ‘‘สมานชีวิกา’’ติ อิมินา **อสภาควุตฺติกา**ติ เอตฺถ **สภาค**สโทฺท สมานสทฺทปริยาโย, **วุตฺติ**สโทฺท ชีวิกปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **ปริสกฺกตี**ติ เอตฺถ สกฺก คติยนฺติธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ ฬการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา ปริปุโพฺพ สกฺกสโทฺท คตฺยโตฺถติ อาห ‘‘ปรกฺกมตี’’ติฯ **กินฺตี**ติ กิเมวฯ **อิติ**สโทฺท เหตฺถ เอวสทฺทโตฺถ, เกน เอว อุปาเยนาติ หิ อโตฺถฯ **อโกฺกสติ เจวา**ติ ชาติอาทีหิ อโกฺกสติ เจวฯ **เภเทตี**ติ เภทาเปติฯ **อาวรณํ กาตุ**นฺติ เอตฺถ อาวรณสโทฺท นิวารณสทฺทเววจโนติ อาห ‘‘นิวารณํ กาตุ’’นฺติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ปริเวเณ, เสนาสเน วาฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ วสฺสคณนายฯ **(ตสฺสา**ติ ปริเวณเสนาสนสฺสฯ **อุปจาเร**ติ อาสเนฺน)ฯ **มุขทฺวาริก**นฺติ มุขสงฺขาเตน ทฺวาเรน อโชฺฌหริตพฺพํฯ ‘‘วทโตปี’’ติ อิมินา วจีปโยเคน ทุกฺกฎาปตฺติํ ทเสฺสติ, ‘‘นิกฺขิปโตปี’’ติ อิมินา กายปโยเคนฯ **อนาจารสฺสา**ติ ทณฺฑกเมฺม อนาจารสฺสฯ **เอตฺตเก นาม ทณฺฑกเมฺม**ติ เอตฺตเก นาม อุทกาหราปนาทิสงฺขาเต ทณฺฑกเมฺมฯ **อิท**นฺติ ยาคุภตฺตาทิํฯ **ลจฺฉสี**ติ ลภิสฺสสิฯ ‘‘เอตฺตเก นาม ทณฺฑกเมฺม’’ติ วุตฺตวจนสฺส ยุตฺติํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภควตา หี’’ติอาทิฯ **ทณฺฑกมฺม**นฺติ ทเณฺฑนฺติ ทเมนฺติ เอเตนาติ **ทโณฺฑ,** โสเยว กตฺตพฺพตฺตา กมฺมนฺติ ทณฺฑกมฺมํ อาวรณาทิฯ **อปราธานุรูป**นฺติ วีติกฺกมสฺส อปราธสฺส อนุรูปํฯ **ตมฺปี**ติ อุทกทารุวาลิกาทิอาหราปณมฺปิฯ **ตญฺจ โข**ติ ตญฺจ กรณํฯ **โอรมิสฺสตี**ติ กาเยน โอรมิสฺสติฯ **วิรมิสฺสตี**ติ วาจาย วิรมิสฺสติฯ **อุณฺหปาสาเณ วา**ติอาทีสุ วาสเทฺทน อญฺญานิปิ อตฺตตาปนปริตาปนาทีนิ กมฺมานิ สงฺคณฺหาติฯ

๔๓. อนาปุจฺฉาวรณวตฺถุอาทิกถา

๑๐๘. **อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา**ติ เอตฺถ อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ สพฺพถา กิํ น กาตพฺพนฺติ อาห ‘‘ตุมฺหาก’’นฺติอาทิฯ **ทณฺฑกมฺมมสฺสา**ติ ทณฺฑกมฺมํ อสฺสฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ สทฺธิํ อุปชฺฌาเยน วิหรนฺตีติ **สทฺธิวิหาริกา**ฯ นิสฺสยาจริยาทีนํ อเนฺต สมีเป วสนฺตีติ **อเนฺตวาสิกา,** อุปสมฺปนฺนาเยวฯ

อปลาเฬนฺตีติ เอตฺถ ลฬ อุปเสวายนฺติ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตตฺตา (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ ฬการนฺตธาตุ) เถเร ลฬโต อุปเสวโต อปคเมนฺตีติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อิธ ปน อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตุมฺหาก’’นฺติอาทิฯ **อปลาเฬตพฺพา**ติ อญฺญํ ลฬโต อุปเสวโต อปคเมตพฺพาฯ ปริสภูเต สามเณรูปสมฺปเนฺนติ โยชนาฯ **อาทีนว**นฺติ ทุสฺสีลํ นิสฺสาย วสนสฺส โทสํฯ นฺหายิตุํ อาคเตน ตยา คูถมกฺขนํ กตํ วิย ทุสฺสีลํ นิสฺสาย วิหรเนฺตน ทุสฺสีลํ กตนฺติ โยชนาฯ ‘‘ทุสฺสีล’’นฺติ ปทํ ปุริมปจฺฉิมปทาเปกฺขํ, ตสฺมา ทฺวินฺนํ ปทานํ มเชฺฌ วุตฺตํฯ ตตฺถ ปุริมปทาเปกฺขกาเล วุตฺตกมฺมํ, ปจฺฉิมปทาเปกฺขกาเล อวุตฺตกมฺมํฯ **โส**ติ สามเณรูปสมฺปโนฺนฯ **อุปชฺฌายํ วา**ติ สามเณรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **นิสฺสยํ วา**ติ อุปสมฺปนฺนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

ตีสุ นาสนาสูติ สํวาสลิงฺคทณฺฑกมฺมนาสนสงฺขาตาสุ ตีสุ นาสนาสุฯ **โย**ติ สามเณโรฯ **นานาอาปตฺติโย**ติ ปาราชิกถุลฺลจฺจย ปาจิตฺติยาปตฺติโยฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **กุนฺถกิปิลฺลิกมฺปี**ติ เอตฺถ ปาณขาทเกหิ สเตฺตหิ กุถิยติ หึสิยตีติ กุโนฺถ, กุํ ปถวิํ วา ธาเรตีติ **กุโนฺถ**ฯ

กิมิเยว ปิลฺลิกํ โปตกํ **กิปิลฺลิกํ** มิการสฺส โลปํ กตฺวาฯ ปิลฺลิกสโทฺท หิ โปตกปริยาโยฯ กิมีนํ, กิมีสุ วา ปิลฺลิกํ **กิปิลฺลิกํฯ นาเสตพฺพํเยวา**ติ ลิงฺคคน นาเสตพฺพภาวเมวฯ **ตาวเทวา**ติ ตสฺมิํ มารณภินฺทนกฺขเณเยวฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภตี**ติ วสฺสเจฺฉโท โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **อากิณฺณโทโสวา**ติ ลิงฺคนาสนโทเสน จ ทณฺฑกมฺมนาสนโทเสน จ อากุลโทโสวฯ **วิรชฺฌิตฺวา**ติ วิราเธตฺวาฯ ยถานิวตฺถปารุตเสฺสว สามเณรสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมา**ติ สรณคมนอุปสมฺปทกมฺมวาจานํ สทิสตฺตาฯ ภิกฺขุนา สมาทินฺนํ วิย อิมินาปิ สมาทินฺนาเนว โหนฺตีติ โยชนาฯ **เอว**นฺติ เอวมิชฺฌเน, สมาทิเนฺน วาฯ **ทฬฺหีกรณตฺถ**นฺติ สิกฺขาปทานํ ทฬฺหีกรณตฺถํฯ **ปติฏฺฐาปนตฺถ**นฺติ สามเณรสฺส ปติฏฺฐาปนตฺถํฯ **ลจฺฉตี**ติ ลภิสฺสติฯ สเงฺฆน ทาตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **อปโลเกตฺวา**ติ สงฺฆํ อาปุจฺฉิตฺวาฯ อิมินา ฉินฺนวสฺสกํ ทเสฺสติฯ

อทินฺนาทาเน ติณสลากมเตฺตนาปิ วตฺถุนา อสมโณ โหตีติ โยชนาฯ **วิปฺปฏิปตฺติยา**ติ วิกาเรน ปฏิปชฺชนโตฯ **ภณิเต**ติ ภณเนฯ **ชานิตฺวา**ติ ชานิตฺวา เอวฯ เอวกาโร เหตฺถ อชฺฌาหริตโพฺพ, เตน วุตฺตํ ‘‘น อชานิตฺวา’’ติฯ ยานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานีติ โยชนาฯ **อสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **ฐปนตฺถาย**ติ สิกฺขาปทานํ ฐปนตฺถายฯ **อย**นฺติ ปาราชิโกฯ **วิเสโส**ติ ภิกฺขูนํ ปาจิตฺติยโต วิเสโสฯ

ปฏิปกฺขวเสนาติ ‘‘อนรหํ อสมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ติอาทินา จ ‘‘ทุวากฺขาโต’’ติอาทินา จ ‘‘ทุปฺปฏิปฺปโนฺน’’ติอาทินา จ ปฏิวิรุทฺธวเสน ครหโนฺต สามเณโร นิวาเรตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **กณฺฑกนาสนายา**ติ กณฺฑกนามกสฺส สามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมนาสนายฯ **ตํ ลทฺธิ**นฺติ อวณฺณภาสนทิฏฺฐิํฯ **อจฺจย**นฺติ อติกฺกมํ, โทสํ วาฯ **เทสาเปตโพฺพ**ติ ‘‘อจฺจโย มํ ภเนฺต อจฺจคมา’’ติอาทินา เทสาเปตพฺพาฯ **ตํ ยุตฺต**นฺติ ‘‘ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพ’’ติ ตํ วจนํ ปติรูปํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อิธา**ติ ขนฺธเก, ‘‘สามเณรํ นาเสตุ’’นฺติวจเน วาฯ

‘‘เอเสว นโย’’ติ วุตฺตวจนํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห ‘‘สสฺสตุเจฺฉทานญฺหี’’ติอาทิฯ อญฺญตรทิฏฺฐิโก สามเณโรติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ทสสุ นาสนเงฺคสุฯ **‘‘กาม’’**นฺติปเทน ปุนรุตฺตินิรตฺถกโทสาโรปเนน ครหํ ทเสฺสติฯ **‘‘ปนา’’**ติปเทน เตสํ โทสานํ ปหาเนน สมฺภาวนํ ทเสฺสติฯ อพฺรหฺมจาริํ สามเณรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุปสมฺปาเทตุํ วฏฺฏตี**ติ อุปสมฺปาทนํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขุนิทูสโก สามเณโรติ สมฺพโนฺธฯ **ปพฺพชฺชมฺปี**ติ เอตฺถ **ปิ**สทฺทสฺส ครหตฺถภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปเคว อุปสมฺปท’’นฺติฯ **เอตมตฺถ**นฺติ เอตาทิสมตฺถํฯ

๔๗. ปณฺฑกวตฺถุกถา

๑๐๙. ทหรตรุณสทฺทานํ เววจนตฺตา วุตฺตํ **"ทหเร...เป.... ตรุเณ"**ติฯ **โมฬิคลฺล**ส โทฺท ถูลสรีรวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกติ อาห "โมฬิคเลฺลติ ถูลสรีเร"ติฯ **หตฺถิภเณฺฑ**ติ เอตฺถ หตฺถิสงฺขาตํ ภณฺฑํ เอเตสนฺติ หตฺถิภณฺฑาติ วุเตฺต หตฺถิโคปกาติ อาห "หตฺถิโคปเก"ติฯ อภิธาเน (อภิธานปฺปทีปิกาย ๓๖๗ คาถายํ) ปน "หตฺถิเมโณฺฑ"ติ ปาโฐ อตฺถิฯ

ปณฺฑโกติ ปฑติ วิกลภาวํ คจฺฉตีติ ปณฺฑโกฯ สํเขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห **"ตตฺถา"**ติอาทิฯ ตตฺถ **ยสฺสา**ติ ปณฺฑกสฺสฯ **อสุจินา**ติ สมฺภเวนฯ **อาสิตฺตสฺสา**ติ อาสิญฺจิตพฺพสฺสฯ อิมินา อสุจินา มุเข อาสิญฺจิตโพฺพติ **อาสิโตฺต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อย**นฺติ ปณฺฑโกฯ **อชฺฌาจาร**นฺติ เมถุนชฺฌาจารํฯ "อุสูยาย อุปฺปนฺนายา"ติอิมินา อุสูยตีติ **อุสูโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อุปกฺกเมนา**ติ วายาเมนฯ **พีชานี**ติ อณฺฑานิฯ อิมินา อุปกฺกเมน เอตสฺมา พีชานิ อปนีตานีติ **โอปกฺกมิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ปเกฺข ปวโตฺต ปณฺฑโก **ปกฺขปณฺฑโก,** ปเกฺข ปริฬาหวูปสโม ปณฺฑโก **ปกฺขปณฺฑโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห "เอกโจฺจ ปนา"ติ อาทิฯ ตตฺถ ปุพฺพวจนเตฺถ **ปเกฺข**ติ กาลปเกฺขติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ ปจฺฉิมวจนเตฺถ **ปเกฺข**ติ ชุณฺหปเกฺขติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ "อกุสลวิปากานุภาเวนา"ติ ปทํ "ปณฺฑโก โหตี"ติปเทเยว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อสฺสา**ติ ปณฺฑกสฺสฯ **นปุํสกปณฺฑโก**ติ ปุริโส วิย สาติสยํ ปจฺจามิเตฺต น ปุํสเกติ อภิมทฺทนํ กาตุํ น สโกฺกตีติ **นปุํสโก**ฯ น ปุมา น อิตฺถีติ **นปุํสโก**ติ กตฺวา นปุมน อิตฺถิสทฺทสฺส นิรุตฺตินเยน นปุํสกกรณมฺปิ วทนฺติฯ นปุํสโกเยว ปณฺฑโก นปุํสกปณฺฑโกฯ **เตสู**ติ ปญฺจสุ ปณฺฑเกสุฯ **เตสุปี**ติ โอปกฺกมิกาทีสุ ตีสุปิฯ "ยสฺมึ ปเกฺข"ติ อิมินา ปเกฺข ปเกฺข ปณฺฑกภาวํ นิวเตฺตติฯ **อสฺสา**ติ ปณฺฑกสฺสฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจสุ ปณฺฑเกสุฯ **โสปี**ติ ปณฺฑโกปิฯ **อิโต**ติ ปณฺฑกวารโตฯ **"เอเสว นโย"**ติ อิมินา ลิงฺคนาสนเมว อติทิสติฯ

๔๘. เถยฺยสํวาสกวตฺถุกถา

๑๑๐. **ปาริชญฺญปตฺตสฺสา**ติ ปริหายตีติ ปริชานิ, อิสฺสริยโภคาทิ, ตสฺส ภาโว ปาริชญฺญํ, อิสฺสริยโภคาทิกฺขโย, ตํ ปโตฺตติ ปาริชญฺญปโตฺต, ตสฺสฯ **"ปาริชุญฺญปตฺตสฺสา"**ติปิ อุกาเรน สห ปาโฐ อตฺถิฯ **ขีณโกลโญฺญ**ติ เอตฺถ กุเล ชาตา โกลญฺญา, ณฺยปจฺจโย, นการาคโมฯ ขีณา โกลญฺญา อสฺสาติ ขีณโกลโญฺญติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห "มาติปกฺขปิติปกฺขโต"ติอาทิฯ ตตฺถ **มาติปกฺขปิติปกฺขโต**ติ มาตุยา ปโกฺข มาติปโกฺข, ปิตุโน ปโกฺข ปิติปโกฺข, มาติปโกฺข จ ปิติปโกฺข จ มาติปกฺขปิติปกฺขาฯ **ผาติํ กาตุ**นฺติ เอตฺถ ผา-ธาตุ วฑฺฒนโตฺถติ อาห "วเฑฺฒตุ"นฺติฯ "ปุจฺฉิยมาโน"ติ อิมินา **อนุยุญฺชิยมาโน**ติ เอตฺถ อนุตฺยูปสคฺควเสน ยุชสโทฺท ปุจฺฉนโตฺถติ ทเสฺสติฯ

เถยฺยสํวาสโกติ เถนนํ เถยฺยํ นการสฺส ยการํ กตฺวา, เถยฺยาย สํวาสโก อิมสฺสาติ เถยฺยสํวาสโกฯ เอตฺถ จ น เกวลํ วสฺสคณนาทิโกเยว สํวาโส นาม โหติ, อถ โข เถยฺยาย ลิงฺคคหณมฺปิ สํวาโสเยว นามฯ ตสฺมา ตสฺส ติวิธภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห "ตโย"ติอาทิฯ ตตฺถ ลิงฺคํ เถเนตีติ **ลิงฺคเถนโก,** เอเสว นโย อิตเรสุปิฯ ตมตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห "ตตฺถา"ติอาทิฯ ตตฺถ **โย**ติ เถยฺยสํวาสโกฯ **ลิงฺคมตฺตเสฺสวา**ติ เอตฺถ มตฺตสเทฺทน สํวาสาทโย นิวเตฺตติฯ

วิเทสนฺติ อตฺตโน เทสโต วิโยคํ เทสํฯ วิสโทฺท เหตฺถ วิโยคตฺถวาจโกฯ อถ วา วิ ทูรํ เทสํฯ วิสโทฺท เหตฺถ ทูรตฺถวาจโกฯ **มุสา**ติ อภูตเตฺถ ทุติยนฺตนิปาโต, อภูตํ วจนนฺติ อโตฺถฯ **ปฏิพาหตี**ติ อเญฺญ นิวาเรติฯ **สํวาสเถนโก นามา**ติ เอตฺถ โก สํวาโส นาม, นนุ เอกกมฺ

มาทิโกติ อาห ‘‘ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก’’ติอาทิฯ **ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก**ติ อาทิสเทฺทน ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนสาทิยนํ อาสนปฏิพาหนํ อุโปสถปวารณาทีสุ สนฺทิสฺสนนฺติ อิมานิ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘กิริยเภโท’’ติ อิมินา สํ เอกโต วสิยติ อเนนาติ **สํวาโส**ติ วจนเตฺถน กิริยเภโท สํวาโส นามาติ ทเสฺสติฯ **อิมสฺมึ อเตฺถ**ติ อิมสฺมึ วตฺถุมฺหิ, อิมสฺมึ ฐาเนติ อโตฺถฯ อิมินา ปาราชิกาทิฏฺฐาเนปน เอกกมฺมาทิโก สํวาโส นามาติ ทเสฺสติฯ

‘‘ลิงฺคสฺส เจว สํวาสสฺส จา’’ติ อิมินา **อุภยเถนโก**ติ เอตฺถ อุภยสรูปํ ทเสฺสติฯ

เอตฺถาติ เถยฺยสํวาสกฏฺฐาเนฯ **ราช…เป…. ภเยหิ วา**ติ เอตฺถ ภยสโทฺท ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ ราชภเยน จ ทุพฺภิกฺขภเยน จ กนฺตารภเยน จ โรคภเยน จ เวริภเยน จาติ หิ อโตฺถฯ **จีวรคหณตฺถ**นฺติ จีวราหรณตฺถํ, อยเมว วา ปาโฐฯ **วา**สโทฺท เหตุวตฺถํ วา สมฺปทานตฺถํ วา สมฺปิเณฺฑติฯ อยํ คาถา วิภตฺติยา อุปฺปฏิปาฏิตฺตา ภคฺครีติสงฺขาตา อลงฺการโทสา นมุตฺตาฯ **ลิงฺค**นฺติ สมณลิงฺคํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ

นาธิวาเสตีติ น สมฺปฏิจฺฉติฯ **ยาวา**ติ ยตฺตกํ กาลํ, อยํ ปเนตฺถ โยชนา – อิธ โย ราช…เป…. ภเยน วา จีวรคหณตฺถํ วา ลิงฺคํ อาทิยติ, โส สุทฺธมานโส หุตฺวา ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ, ตาว เอโส ‘‘เถยฺยสํวาสโก นามา’’ติ น วุจฺจตีติฯ

ตตฺราติ ตาสุ คาถาสุฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ สาสเนฯ **เอวํ**นฺติ ลิเงฺค คหิยมาเนฯ **ตสฺมิ**นฺติ ชเนฯ **อโนสริตฺวาวา**ติ อโนกฺกมิตฺวาวฯ **ลิงฺคํ อปเนตฺวา**ติ สยํ คหิตํ สมณลิงฺคํ วินาเสตฺวาฯ **ปพฺพชิตาลย**นฺติ ปพฺพชิตฉายํฯ **ปุเพฺพ**ติ สํวาสเถนเกฯ

สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานีติ สพฺพานิ ปาสณฺฑํ อุทฺทิสฺส ทินฺนานิ ภตฺตานิฯ

สเตฺต วหตีติ **สตฺตวาโห**ฯ วิรมิตพฺพนฺติ **เวรํ,** ตํ ปวเตฺตตีติ **เวริโก**ฯ กาเยน ปริหริตพฺพานีติ **กายปริหาริยานิฯ ต**นฺติ ตุวํฯ **หีนายาวตฺตภาว**นฺติ หีนาย คิหิภาวาย อาวตฺตภาวํฯ

อุปฺปพฺพชิตฺวาติ ปพฺพชวิโยคํ กตฺวาฯ **ตมตฺถ**นฺติ อุปฺปพฺพชิตสงฺขาตมตฺถํฯ **อสฺสา**ติ มหาสามเณรสฺสฯ

มหนฺต วาติ เอตฺถ **วา**สโทฺท ครหโตฺถฯ ปเคว ทหโรติ ทเสฺสติฯ อพฺยโตฺต โหตีติ โยชนาฯ **โส**ติ สามเณโรฯ

วจฺฉโครกฺขาทีนีติ เอตฺถ **วโจฺฉ**ติ ตรุณโคโณฯ โส หิ มาตุสนฺติเก วสตีติ **วโจฺฉ**ฯ มาตุยา วิโยคกาเล วา วสฺสตีติ วโจฺฉติ วุจฺจติฯ อิมินา ทมฺมควชรคฺควาปิ สามญฺญโต คหิตาฯ **โค**วุจฺจติ เขตฺตภูมิฯ วโจฺฉ จ โค จ **วจฺฉควา,** เตสํ รกฺขนํ วจฺฉโครโกฺข, โส อาทิ เยสํ กสิกมฺมาทีนนฺติ วจฺฉโครกฺขาทีนิฯ ‘‘สูปสมฺปโนฺน’’ติ อิมินา คหฏฺฐมฺปิ สเจ อุปสมฺปาเทติ, สูปสมฺปโนฺนติ ทเสฺสติฯ **อนุปสมฺปนฺนกาเลเยวา**ติ สามเณรกาเลเยวฯ **วินยวินิจฺฉเย**ติ วินเยวุตฺตสฺส เถยฺยสํวาสกสฺส วินิจฺฉเยฯ **เถยฺยสํวาสโก โหติ** ลิงฺคสฺส อปนีตตฺตาฯ

เถยฺยสํวาสโก น โหติ สลิเงฺค ฐิตตฺตาฯ **อยมฺปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติ** กาสาเย สอุสฺสาหตฺตาฯ **เถยฺยสํวาสโก โหติ** กาสาเย ธุรสฺส นิกฺขิตฺตตฺตาฯ

เถยฺยสํวาสโก น โหติ สลิเงฺค ฐิตตฺตาฯ **เนว เถยฺยสํวาสโก โหติ** กาสาเย สอุสฺสาหตฺตาฯ **เมถุนเสวนาทีหี**ติอาทิสเทฺทน ปาณาติปาตาทโย สงฺคณฺหาติฯ **เถยฺยสํวาสโก โหติ** กาสาเย ธุรสฺส นิกฺขิตฺตตฺตาฯ **โอวฏฺฏิก**นฺติ อโธวเฏฺฏน กรณํฯ **รกฺขติ ตาวา**ติ ตาว รกฺขติ วีมํสเนน นิวาสิตตฺตาฯ **ลิงฺคนฺ**ติ สมณลิงฺคํฯ **เถยฺยสํวาสโก โหติ** คิหิลิงฺคสฺส สมฺปฏิจฺฉิตตฺตาฯ

วีมํสติ วา สมฺปฏิจฺฉติ วา รกฺขติเยว โอทาตวตฺถสฺส อโนฺตกาสายภาวโตฯ ‘‘ภิกฺขุนิยาปิ เอเสว นโย’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวโนฺต อาห ‘‘สาปี’’ติอาทิฯ

วุฑฺฒปพฺพชิโต สามเณโรติ สมฺพโนฺธฯ **ปาฬิยมฺปี**ติ ปนฺติยมฺปิฯ เสโน มํสเปสึ คเหตฺวา คจฺฉติ วิย ภตฺตปิเณฺฑ ปตฺตํ อุปนาเมตฺวา คเหตฺวา คจฺฉติฯ **เถยฺยสํวาสโก น โหติ** วสฺสานํ อคณนตฺตาฯ

๔๘. ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถา

๑๑๐. ปกฺกมตีติ **ปกฺกโนฺต,** ‘‘ปวิโฏฺฐ’’ติ อิมินา กมุธาตุยา ปทวิเกฺขปตฺถํ ทเสฺสติ, อิจฺฉากนฺติอเตฺถ นิวเตฺตติฯ **โส**ติ ติตฺถิยปกฺกนฺตโกฯ **ตตฺรา**ติ ติตฺถิยปกฺกนฺตเกฯ อุปสมฺปโนฺน ภิกฺขุ คจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ ติตฺถิยานํฯ ‘‘ติตฺถิโย ภวิสฺสามี’’ติ ปุเพฺพว ลทฺธิคหิตตฺตา วุตฺตํ ‘‘ลิเงฺค อาทินฺนมเตฺต’’ติฯ **กุสจีราทีนี**ติ เอตฺถ **กุโส** วุจฺจติ สลากาฯ **จีโร**ติ ปนฺติ, อาวลีติ อโตฺถฯ กุเส รชฺชุนา อาวุนิตฺวา กโต จีโร **กุสจีโร,** โส อาทิ เยสํ ตานีติ กุสจีราทีนิฯ อาทิสเทฺทน ผลกจีราทโย สงฺคณฺหาติฯ กุสติเณหิ กโต จีโร **กุสจีโร**ติปิ วทนฺติฯ **นโคฺค**ติ อเจลโกฯ **อาชีวโก**ติ อเจลกวตมาทาย ชีวตีติ อาชีวโกฯ **เตส**นฺติ อาชีวกานํฯ โอวทิโต หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

กินฺติ กึ วตํฯ **ลุญฺจาเปตี**ติ อปนยาเปติฯ **โมรปิญฺฉาทีนี**ติ เอตฺถ **ปิญฺฉํ** วุจฺจติ ปโกฺขฯ โส หิ ปิญฺฉติ อากาเส คจฺฉติ อเนนาติ ปิญฺฉนฺติ วุจฺจติฯ ปิฉิ คติยนฺติ ธาตุปาโฐฯ โมรสฺส ปิญฺฉํ โมรปิญฺฉํ, ตํ อาทิ เยสํ ตานีติ โมรปิญฺฉาทีนิฯ อาทิสเทฺทน อุลูกปิญฺฉาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ยาว น สมฺปฏิจฺฉตี**ติ ยาว ลทฺธึ น สมฺปฏิจฺฉติฯ **น**นฺติ วีมํสมานํ ภิกฺขุํฯ **ลทฺธี**ติ ติตฺถิยลทฺธิฯ **รกฺขตี**ติ ติตฺถิยปกฺกนฺตกโต รกฺขติฯ ลทฺธิยา อภาเวน ติตฺถิยปกฺกนฺตโก น โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **อจฺฉิทฺทจีวโร**ติ เอตฺถ อากาโร โกธโตฺถ, อฑฺฒโตฺถ วา โหติ, ฉิทฺทสโทฺท ทูสนโตฺถ โหติฯ ตสฺมา อาโกเธน อเฑฺฒน วา ฉิโทฺท ทูสิโตติ **อจฺฉิโทฺท**ติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ ‘‘อจฺฉิโนฺน’’ติปิ ปาโฐฯ อจฺฉิทฺทํ จีวรเมตสฺสาติ อจฺฉิทฺทจีวโรฯ **ติตฺถายตน**นฺติ ติตฺถีนํ นิวาสฎฺฐานํ, ติตฺถิยานํ อุปสฺสยนฺติ อโตฺถฯ

๔๙. ติรจฺฉานคตวตฺถุ

๑๑๑. เทวสมฺปตฺติสทิสํ อิสฺสริยสมฺปตฺตึ อนุภวโนฺตปิ โส นาโค กสฺมา นาคโยนิยา อฏฺฏียตีติ อาห **‘‘กิญฺจาปี’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ กิญฺจาปิ อนุโภตีติ สมฺพโนฺธฯ **กิญฺจาปิ**สโทฺท เหตฺถ สมฺภาวนาโชตโก, ปนสโทฺท ครหตฺถโชตโกฯ **กุสลวิปาเกนา**ติ อเหตุกกุสลวิปาเกนฯ **ตสฺสา**ติ นาคสฺสฯ **สชาติยา**ติ สมานชาติยา นาคิยาฯ **อุทกสญฺจาริมณฺฑูกภกฺข**นฺติ อุทเก สญฺจรณสีลํ มณฺฑูกสงฺขาตํ ภกฺขํ ปาตุภวตีติ โยชนาฯ **โส**ติ นาโคฯ **อฏฺฏียตี**ติ อรมณํ ปีฬียติฯ **หรายตี**ติ เอตฺถ หเร

ธาตุ ลชฺชนโตฺถติ อาห ‘‘ลชฺชตี’’ติฯ เอการโนฺต ธาตุ ภูวาทิคณิโก (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ รการนฺตธาตุ)ฯ **ชิคุจฺฉตี**ติ เอตฺถ คุปธาตุยา กมฺมํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตภาว’’นฺติฯ ‘‘ตสฺส ภิกฺขุโน’’ติปทสฺส ‘‘นิกฺขเนฺต’’ติปเทน โยชิตพฺพตฺตา ภุมฺมเตฺถ สามิวจนนฺติ อาห ‘‘ตสฺมิํ ภิกฺขุสฺมิ’’นฺติฯ อถ วา **ตสฺส ภิกฺขุโน**ติ สามิโยคตฺตา ‘‘นิกฺขเนฺต’’ติ เอตฺถ ภาวเตฺถ มานปจฺจโยติ อาห ‘‘นิกฺขมเน’’ติฯ อิมินา นิกฺขเนฺตติ เอตฺถ น อนฺตปจฺจโย, มานปจฺจยเสฺสว อนฺตภาวํ กตฺวา วุโตฺตติ ทเสฺสติฯ **วิสฺสโฎฺฐ**ติ สติวิสฺสชฺชิโตฯ **ตสฺมิ**นฺติ ภิกฺขุมฺหิฯ **กปิมิทฺธวเสนวา**ติ กปิโน มิทฺธวเสน เอวฯ อถ วา กปิมิทฺธวเสน นิทฺทายโนฺต อิว นิทฺทายโนฺตติ โยชนาฯ **ปฎินิปชฺชี**ติ ปุน นิปชฺชิฯ **วิสฺสรมกาสี**ติ เอตฺถ วิสโทฺท วิรูปตฺถโชตโก, สรสโทฺท สทฺทวาจโกติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิรูปํ มหาสทฺทมกาสี’’ติฯ

‘‘อการสฺส โลปํ กตฺวา’’ติ อิมินา **ตุเมฺห โขตฺถา**ติ เอตฺถ ‘‘ตุเมฺห โข อตฺถา’’ติ ปทวิภาคํ กตฺวา โอการโต ปรสฺส อการสฺส โลปํ ทเสฺสติฯ ‘‘อการสฺสาโลป’’นฺติปิ ปาโฐฯ เอวญฺหิ สติ อการสฺส อโลปํ กตฺวาติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ อิมินา ‘‘ตุเมฺห โข อตฺถา’’ติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา อกาเร ปเร โอการสฺส วการํ กตฺวา ตุเมฺห ขฺวตฺถา’’ติ ปาโฐ ทสฺสิโตฯ กสฺมา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อวิรูฬฺหิธมฺมาติ อาห ‘‘ฌาน…เป…. อภพฺพตฺตา’’ติฯ ‘‘ภวถา’’ติ อิมินา **อตฺถา**ติ เอตฺถ อส ธาตุ สตฺตตฺถวาจโก ถวิภตฺตีติ ทเสฺสติฯ **สชาติยา**ติ เอตฺถ สมานา ชาติ เอติสฺสาติ สชาตีติ วุเตฺต นาคี เอวาติ อาห ‘‘นาคิยา เอวา’’ติฯ **มนุสฺสิตฺถิอาที**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ติรจฺฉานคติตฺถิเปติตฺถีเทวิตฺถิโย สงฺคณฺหาติฯ ‘‘เทฺวเม ภิกฺขเว ปจฺจยา’’ติ เทสนา สาวเสสเทสนาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอตฺถ จา’’ติฯ **เอตฺถา**ติ ติรจฺฉานคตวตฺถุมฺหิฯ **อภิณฺหนฺ**ติ อภิกฺขณํ ปุนปฺปุนนฺติ อโตฺถฯ

ติรจฺฉานคโตติ เอตฺถ กิํ อปายปริยาปโนฺน ทุคฺคติอเหตุกปฎิสนฺธิโกวาธิเปฺปโตติ อาห ‘‘นาโค วา โหตู’’ติอาทิฯ

๕๐. มาตุฆาตกาทิวตฺถุกถา

๑๑๒. **นิกฺขนฺติ**นฺติ เอตฺถ ‘‘อิมสฺส ปาปกมฺมสฺสา’’ติ ฉฎฺฐีโยคตฺตา ภาวเตฺถ ติปจฺจโยติ อาห ‘‘นิกฺขมน’’นฺติฯ **อปวาหน**นฺติ อปายปฎิสนฺธิวหนโต อปคมนํฯ **เยนา**ติ มนุสฺสภูเตน เยน ชีวิตา โวโรปิตาติ สมฺพโนฺธฯ **มนุสฺสิตฺถิภูตา**ติ มนุสฺสิตฺถี หุตฺวา ภูตา, มนุสฺสิตฺถีภาวํ วา ภูตา ปตฺตาฯ อิมินา ติรจฺฉานคติตฺถิอาทโย นิวเตฺตติฯ ‘‘ชนิกา’’ติ อิมินา โปสาวนิกมาตาทโย นิวเตฺตติฯ **สยมฺปี**ติ เอตฺถ ปิสโทฺท น เกวลํ มาตาเยว, อถ โข ปุเตฺตนาปีติ ทเสฺสติฯ **สตา**ติ สเนฺตนฯ มนุสฺสชาติเกเนว สตา มนุสฺสชาติโก เอว หุตฺวา โวโรปิตาติ โยชนาฯ อนนฺตเร ภเว ผลํ นิพฺพเตฺตตีติ **อานนฺตริยํ,** มาตุฆาตกกมฺมํ, เตน ชาติสามญฺญมฺปิ อชนิกํ ฆาเตโนฺต จ ชนิกมฺปิ ชาติเภทํ ฆาเตโนฺต จ น อนนฺตริโก โหติ, ตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น วาริตาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เยน ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ โปเสติ วเฑฺฒตีติ โปสาปนิยา, สา เอว **โปสาวนิกา** ปการสฺส วการํ, ยการสฺส จ กการํ กตฺวา, โปสาวนิกา จ สา มาตา เจติ **โปสาวนิกมาตาฯ อสฺสา**ติ ปุตฺตสฺสฯ อิทํ ปทํ ปุพฺพาปราเปกฺขํฯ ตตฺถ ปุพฺพปเท ภาวสมฺพโนฺธ, ปจฺฉิมปเท สามิสมฺพโนฺธฯ สพฺพถา เอเสว นโย โหตีติ อาห ‘‘สเจปี’’ติอาทิฯ **เวสิยา**ติ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ ฯ ยาย กายจิ อิตฺถิยา ปุตฺตสฺสาปิ คเหตพฺพตฺตาฯ ‘‘อยํ เม ปิตา’’ติ อชานนเมว หิ ปมาณํฯ **อเนนา**ติ อิมินา ปุเตฺตนฯ ‘‘ปิตุฆาตโกเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตี’’ติ อิมินา มาตุฆาตเกปิ ‘‘อยํ เม มาตา’’ติ อชานิตฺวา ฆาเตโนฺตปิ มาตุฆาตโกเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตีติ ทเสฺสติฯ

๑๑๔. สเงฺขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มนุสฺสชาติยํ หี’’ติอาทิฯ **อปพฺพชิต**นฺติ คิหิภูตํฯ **ปพฺพชฺชา จสฺสา**ติ เอตฺถ จสเทฺทน อุปสมฺปทาปิ วาริตาติ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ อรหนฺตฆาตกสฺสฯ **อวเสส**นฺติ อรหนฺตโต อวเสสํฯ **อสฺสา**ติ อริยฆาตกสฺสฯ **อานนฺตริโย น โหติ** ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชฺชา วาริตาติ อโตฺถ เนตโพฺพฯ **เอตฺถา**ติ มาตุฆาตกาทิกเมฺมสุฯ **วธายา**ติ ตทเตฺถ จตุตฺถีติ อาห ‘‘วธตฺถายา’’ติฯ ‘‘มาเรตุ’’นฺติ อิมินา ‘‘วธตฺถายา’’ติ เอตฺถ หนธาตุ หิํสนโตฺถติ ทเสฺสติฯ ‘‘นียนฺตี’’ติ อิมินา **โอนียนฺตี**ติ เอตฺถ โอตฺยูปสโคฺค ธาตฺวตฺถานุวตฺตโกติ ทเสฺสติฯ ยํ ปน วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตสฺส วจนสฺส อโตฺถติ โยชนาฯ **‘‘สจา จ อิติ อยํ นิปาโต วุโตฺต’’**ติ อิมินา ภยปีฬิตตฺตา จ นิรุตฺตีสุ อกุสลตฺตา จ ทวาภณเนน รวาภณเนน อยํ นิปาโต โจเรหิ วุโตฺตติ ทเสฺสติฯ **‘‘สเจ จ อิเจฺจว วา ปาโฐ’’**ติ อิมินา เตหิ ตถา วุเตฺตปิ สงฺคีติกาเล วา โปตฺถการูฬฺหกาเล วา ยถาภูตํ สงฺคีตตฺตา, โปตฺถการูฬฺหตฺตา จ ยถาภูโต ปาโฐ อตฺถีติ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ปเทสุฯ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘สจชฺช มย’’นฺติ ปาฐสฺสฯ ‘‘สเจ อชฺช มย’’นฺติ อิมินา เอการโลปสนฺธิํ ทเสฺสติฯ ‘‘สเจชฺช มย’’นฺติ อการโลปสนฺธินาปิ ปาโฐ อตฺถิฯ

๑๑๕. **ปกตตฺต**นฺติ ปกติยา สีลสงฺขาโต อตฺตา สภาโว เอติสฺสาติ ปกตตฺตา, ตํฯ กายสํสเคฺคน ภิกฺขุนีนํ ปาราชิกตฺตา วุตฺตํ ‘‘สีลวินาสํ ปาเปตี’’ติฯ อนิจฺฉมานํเยว ภิกฺขุนินฺติ สมฺพโนฺธฯ

อิจฺฉมานนฺติ โอทาตวตฺถวสนํ อิจฺฉมานํฯ ยสฺมา อภิกฺขุนี โหติ, ตสฺมา ภิกฺขุนีทูสโก น โหตีติ โยชนาฯ สีลวิปนฺนํ ภิกฺขุนินฺติ สมฺพโนฺธฯ

โย เทวทโตฺต สงฺฆํ ภินฺทติ วิย, ภินฺทตีติ โยชนาฯ **อุทฺธมฺม**นฺติ ธมฺมโต วิรหิตํฯ **อุพฺพินย**นฺติ วินยโต วิรหิตํฯ **จตุนฺนํ กมฺมาน**นฺติ อปโลกนาทีนํ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ

โย เทวทโตฺต โลหิตํ อุปฺปาเทติ วิย, อุปฺปาเทตีติ โยชนาฯ **ทุฏฺฐจิเตฺตนา**ติ เอตฺถ นยํกิญฺจิ ทุฏฺฐจิตฺตํ ทุฏฺฐจิตฺตํ นาม, อถ โข วธกจิตฺตนฺติ อาห ‘‘วธกจิเตฺตนา’’ติฯ **สรีเร**ติ สรีรพฺภนฺตเรฯ ตถาคตสฺส หิ อเภชฺชกายตฺตา ปรูปกฺกเมน จมฺมเจฺฉทํ กตฺวา โลหิตสฺส อุปฺปาทนํ นาม นตฺถิฯ โย ปน ชีวโก ผาสุํ กโรติ วิย, ผาสุํ กโรตีติ โยชนาฯ **โลหิตญฺจา**ติ ปูติโลหิตญฺจฯ

๕๔. อุภโตพฺยญฺชนกวตฺถุกถา

๑๑๖. **อุภโตพฺยญฺชนโก**ติ เอตฺถ พาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิตฺถินิมิตฺตุปฺปาทนกมฺมโต จา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อิตฺถิ…เป…. กมฺมโต จา’’ติ อิมินา อุภยสรูปํ ทเสฺสติฯ อุภโต กมฺมโต ปวตฺตนฺติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ **พฺยญฺชน**นฺติ นิมิตฺตํฯ **อสฺสา**ติ ชนสฺสฯ **กโรติปิ กาเรติปี**ติ เอตฺถ กรธาตุยา สุทฺธกมฺมการิตกมฺมานิ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุริสนิมิเตฺตนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘วีติกฺกม’’นฺติ อิมินา สุทฺธกมฺมํ ทเสฺสติ, ‘‘ปร’’นฺติ อิมินา การิตกมฺมํ ทเสฺสติฯ **สมาทเปตฺวา**ติ อุโยฺยเชตฺวาฯ ตสฺส ทุวิธภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุวิโธ’’ติอาทิฯ ตตฺถ อิตฺถิภาเวน ลกฺขิโต อุภโตพฺยญฺชนโก **อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก**ฯ เอส นโย อิตรตฺถาปิฯ

ตตฺถาติ ทุวิเธสุ อุภโตพฺยญฺชนเกสุฯ **อิตฺถินิมิตฺต**นฺติ อิตฺถิยา องฺคชาตํฯ เอเสว นโย ‘‘ปุริสนิมิตฺต’’นฺติ เอตฺถาปิฯ **ปากฏํ ปฏิจฺฉนฺน**นฺติ สภาวโต ปากฏํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ ปุน **ปฏิจฺฉนฺนํ ปากฏ**นฺติ ราควเสน ปฏิจฺฉนฺนํ ปากฏํฯ **ปรํ คณฺหาเปตี**ติ ปรเมว คณฺหาเปตีติ อ

โตฺถฯ **อิทนฺ**ติ การณํฯ **เอเตสนฺ**ติ ทฺวินฺนํ อุภโตพฺยญฺชนกานํฯ **กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตํ,** กึ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อุภโตพฺยญฺชนเกฯ **วิจารณกฺกโม**ติ วีมํสนานุกฺกโมฯ ''ตตฺถ วิจารกฺกโม''ติปิ ปาโฐฯ วิจารณกฺกโม ธมฺมสงฺคหฏฺฐกถาย เวทิตโพฺพ, อิธ ปน กึ เวทิตพฺพนฺติ อาห ''อิทมิธ เวทิตพฺพ''นฺติฯ ตตฺถ **อิทนฺ**ติ นปพฺพชฺชูปสมฺปทการณํฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสํ วินยฏฺฐกถายํฯ

๕๕. อนุปชฺฌายกาทิวตฺถุกถา

๑๑๗. **เตน โข ปน สมเยนา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เยน สมเยนา''ติฯ **สิกฺขาปทํ อปญฺญตฺตํ โหตี**ติ ''น ภิกฺขเว อนุปชฺฌายโก อุปสมฺปาเทตโพฺพ''ติ สิกฺขาปทํ อปญฺญตฺตํ โหติฯ ''อุปชฺฌายวิรหิต''นฺติ อิมินา **อนุปชฺฌายก**นฺติ เอตฺถ อการสฺส วิรหตฺถํ ทเสฺสติฯ อุปชฺฌายวิรหิตํ อุปสมฺปทาเปกฺขนฺติ สมฺพโนฺธฯ **''เอว''**นฺติอาทินา โทสํ ทเสฺสติฯ **อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวา**ติ ''อุปชฺฌาโย เม ภเนฺต โหหี''ติ (มหาว. ๖๕; มหาว. อฏฺฐ. ๖๔) อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวาฯ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส การกสงฺฆสฺสาติ โยชนาฯ **กมฺมํ ปนา**ติ อุปสมฺปทกมฺมํ ปนฯ ''เอเสว นโย''ติ อิมินา อุปสมฺปาเทนฺตสฺส อาปตฺติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปตีติ วจนํ อติทิสติฯ

๕๖. อปตฺตกาทิวตฺถุกถา

๑๑๘. โย ปิโณฺฑ หเตฺถสุ ลพฺภตีติ โยชนาฯ **ตทตฺถายา**ติ ตสฺส ปิณฺฑสฺส อตฺถายฯ **เสยฺยถาปิ ติตฺถิยา**ติ เอตฺถ เสยฺยถาปิสโทฺท อุปมโตฺถ, ติตฺถิยสโทฺท อาชีวกนามเก ติตฺถิเย โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยถาปิ อาชีวกนามกา ติตฺถิยา''ติฯ ตสฺมา อาชีวกสงฺขาเต ติตฺถิเย อุปมํ กตฺวา อุชฺฌายนฺตีติ อาห ''สูปพฺยญฺชเนหี''ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เต**ติ อาชีวกาฯ **กมฺมํ ปน น กุปฺปตี**ติ ปตฺตจีวเรสุ อสเนฺตสุปิ กมฺมวาจาย ''ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร''นฺติ ปริกิตฺติตตฺตา กมฺมํ น กุปฺปตีติ อธิปฺปาโยฯ

ยาจิตเกนาติ เอตฺถ ยาจิโต หุตฺวา คหิโต **ยาจิตโก**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยาจิตฺวา คหิเตนา''ติฯ ''อีทิเสน หี''ติอาทินา โทสํ ทเสฺสติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อาปตฺติ โหติ, ตสฺมาฯ **ตสฺสา**ติ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺสฯ นิรเปเกฺขหิ อาจริยุปชฺฌายาทีหีติ โยชนาฯ **นิสฺสชฺชิตฺวา**ติ พฺรหฺมเทเยฺยน นิสฺสชฺชิตฺวาฯ อนธิฏฺฐานุปคานํ ปตฺตจีวรานํ อปตฺตจีวรตฺตา วุตฺตํ ''อธิฏฺฐานุปคํ ปตฺตจีวร''นฺติฯ **ปณฺฑุปลาส**นฺติ สมณุเทฺทสภาวาเปกฺขํฯ โส หิ รูฬฺหิวเสน ปณฺฑุปลาโสติ วุจฺจติฯ อถ วา ยถา ปณฺฑุปลาโส น หริโต, นาปิ สุโกฺข โหติ, เอวํ โสปิ ปพฺพชาเปโกฺข น คิหี โหติ, นาปิ สามเณโร, ตสฺมา สมณุเทฺทสภาวาเปโกฺข ''ปณฺฑุปลาโส''ติ วุจฺจติฯ

วสนฺตสฺส ปณฺฑุปลาสสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **อนามฏฺฐปิณฺฑปาต**นฺติ ภิกฺขูหิ อนามสิตพฺพคฺคํ ปิณฺฑปาตํฯ **สามเณรภาคสมโก**ติ สามเณเรหิ ลเทฺธน ภาเคน สมํ ปวโตฺตฯ **อสฺสา**ติ ปณฺฑุปลาสสฺสฯ สามเณรสฺส สพฺพํ ปฏิชคฺคนกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ วิย, อสฺส กาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๕๗. หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถุกถา

๑๑๙. หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถูสุ หตฺถา ฉินฺนา ยสฺสาติ **หตฺถจฺฉิโนฺน**ติอาทิวจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยสฺสา''ติอาทิฯ **มณิพเนฺธ**ติ ปโกฏฺฐเนฺตฯ โส หิ ยสฺมา เอตฺถ มณิสงฺขาตํ อลงฺ

การวิกตึ พนฺธติ, ตสฺมา มณิพโนฺธติ วุจฺจติฯ **กปฺปเร**ติ กโปณิยํฯ สา หิ ปเรสํ ปิฏฺฐีสุ กปติ หึสติ อเนนาติ ‘‘กปฺปโร’’ติ วุจฺจติฯ ยสฺส หตฺถา ฉินฺนา โหนฺติ, อยํ หตฺถจฺฉิโนฺน นามาติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ เอโก วา ปาโทติ โยชนาฯ เหฏฺฐา ‘‘เอโก วา เทฺว วา หตฺถา’’ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **จตูสุ หตฺถปาเทสุ เทฺว วา**ติ เอโก หโตฺถ, เอโก ปาโทติ เทฺว วาฯ **กณฺณา**ติ สทฺทคฺคหาฯ เต หิ กณฺณติ สวติ เอเตหีติ กณฺณาติ วุจฺจนฺติฯ **กณฺณาพเทฺธ**ติ กณฺณจฺฉิทฺทสฺส อาพเทฺธฯ **สงฺฆาเฏตุ**นฺติ สงฺฆฏฺฏนํ กาตุํ, อาพนฺธนํ กาตุนฺติ อโตฺถฯ **อชปทเก**ติ อชปทสณฺฐาเน ฐาเนฯ **นาสา**ติ ฆานานิฯ ตานิ หิ นาสติ อพฺยตฺตสทฺทํ กโรติ เอตาหีติ นาสาติ วุจฺจนฺติฯ **นาสิกา**ติ นาสาเยวฯ **สณฺฐาเปตุ**นฺติ สุฏฺฐุ ฐเปตุํ, ปกติยา ฐเปตุนฺติ อโตฺถฯ **นขเสส**นฺติ นโขเยว เสโส ฉินฺนงฺคุลิโตติ นขเสโส, ตํฯ อเคฺค ปุเร อุฏฺฐหตีติ **องฺคุโฎฺฐ**ฯ ‘‘วุตฺตนเยเนวา’’ติ อิมินา ‘‘นขเสสํ อทเสฺสตฺวา’’ติ วจนํ อติทิสติฯ **กณฺฑรนามกา**ติ มหาสิรนามกาฯ เต หิ กํ สรีรํ ธาเรนฺตีติ **กณฺฑรา**ติ วุจฺจนฺติ ธการสฺส ฑการํ กตฺวาฯ **เยสู**ติ กณฺฑเรสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ

ยสฺส วคฺคุลิปกฺขกา วิย องฺคุลิโย สมฺพโนฺธ โหนฺติ, อยํ **ผณหตฺถโก** นามาติ โยชนาฯ **เอต**นฺติ ผณหตฺถกํฯ ฉฬงฺคุลาทโยปิ ผณหตฺถเกเยว สงฺคเหตพฺพาติ อาห ‘‘ยสฺสปิ ฉ องฺคุลิโย’’ติอาทิฯ ยสฺสปิ ฉ องฺคุลิโย โหนฺติ, อยมฺปิ ผณหตฺถโก นาม อุปจาเรนฯ

ขุโชฺชติ เอตฺถ ขุโชฺช สรีโร ยสฺสตฺถีติ ขุโชฺชติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ขุชฺชสรีโร’’ติฯ กสฺมา ขุโชฺชติ อาห ‘‘อุรสฺส วา’’ติอาทิฯ ยสฺส ปน วงฺกํ, อยมฺปิ ขุโชฺช นามาติ โยชนาฯ **วงฺก**นฺติ จ กุฏิลํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **พฺรหฺมุชฺชุคโตฺต**ติ อุชุํ คตฺตํ อุชุคตฺตํ, พฺรหฺมุโน อุชุคตฺตํ วิย อุชุคตฺตํ อิมสฺส มหาปุริสสฺสาติ พฺรหฺมุชฺชุคโตฺต, มหาปุริโสฯ

สํเขเปน วุตฺตมตฺถํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘ชงฺฆวามนสฺส หี’’**ติอาทิฯ **เยส**นฺติ อุภินฺนํ กายานํฯ **ภูตาน**นฺติ อมนุสฺสานํ ปิสาจกเปตานํฯ อตฺตภาโว โหติ วิยาติ โยชนาฯ **ปริวฎุโม**ติ ปริสมโนฺตโต วฏฺฏุลสรีโรฯ

คลคณฺฑีติ เอตฺถ คเล คโณฺฑ ยสฺสตฺถีติ คลคณฺฑีติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺสา’’ติอาทิฯ **เอต**นฺติ ‘‘คลคณฺฑี’’ติ เอตํ วจนํฯ **ตตฺถา**ติ คลคณฺฑิปพฺพาชเนฯ **ย**นฺติ วจนํฯ

สิปทีติ เอตฺถ สิถิลํ ปทํ อิมสฺสาติ สิปทีติ วุเตฺต ภารปาโทเยว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ภารปาโท วุจฺจตี’’ติฯ ภารํ ปาทํ ยสฺสาติ **ภารปาโท**ฯ เอเต เทฺว ถูลปาทโรคีสุ วตฺตนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สญฺชาตปิฬโก**ติ สญฺชาตโผโฏฯ **อุปนาห**นฺติ ภุสํ พนฺธนํฯ **อุทกอาวาเฏ**ติ อุทเกน ปุณฺณาวาฏํ กาสุยํฯ **อุทกวาลิกายา**ติ อุทกติเนฺตน มรุนาฯ ยถา สิรา ปญฺญายนฺติ, เอวํ มิลาเปตุนฺติ โยชนาฯ **อีทิส**นฺติ สิราปญฺญายนชงฺฆเตลนาฬิกสภาวํฯ **ตถา**ติ ยถา ปพฺพชฺชากาเล กโรติ, ตถา กตฺวาติ อโตฺถฯ

ปาปโรคีติ เอตฺถ ปาปโรคสฺส สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อริส’’อิติอาทิฯ ตตฺถ อริโส จ ภคนฺทโร จ ปิตฺตญฺจ เสโมฺห จ กาโส จ โสโส จาติ ทฺวโนฺท, เต อาทโย เยสํ เตติ อริส…เป.… โสสาทโยฯ อาทิสเทฺทน เหฏฺฐา วุเตฺต อาพาเธ สงฺคณฺหาติฯ ตตฺถ ปิตฺตเสมฺหสเทฺทหิ ตํสมุฏฺฐาโน โรโค คเหตโพฺพฯ ‘‘นิจฺจาตุโร’’ติ อิมินา ปาปโรคีติ เอตฺถ มนฺตุเตฺถ ปวตฺตสฺส อีปจฺจยสฺส นิจฺจโยคตฺถํ ทเสฺสติฯ

ปริสทูสโนติ เอตฺถ **อิติ**สโทฺท นามปริยาโย, ปริสทูสโน นามาติ หิ อโตฺถฯ โย อตฺตโน วิรูปตาย ปริสํ ทูเสติ, อยํ ปริสทูสโน นามาติ โยชนาฯ ฉสรีรโทสํ อาทึ กตฺวา ปริสทูสนภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘อติทีโฆ วา’’ติอาทิฯ **อติทีโฆ วา**ติ เอตฺถ น เกวลํ ปเรสํ ทฺวงฺคุลาทิมตฺต ทีโฆ, อถ โข ทิคุณาทิทีโฆวาธิเปฺปโตติ อาห ‘‘อเญฺญส’’นฺติอาทิฯ **นาภิปเทโส**ติ อตฺตโน นาภิปเทโสฯ ยถา หิ อติทีเฆ ปรวจเนน อติทีฆสฺส สรูปํ เวทิตพฺพํ, ตถา อติรสฺสาทีสุปิ อติ รสฺสสรูปนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ **มโหทโร**ติ มหาอุทโรฯ **กปฺปสีโส วา**ติ หตฺถิสีโส วิย ยุคสีโส วาฯ **กปฺป**สโทฺท เหตฺถ ยุคตฺถวาจโกฯ **กณฺณิกเกโส วา**ติ กณฺณิกสทิเสหิ เกเสหิ สมนฺนาคโตฯ ‘‘ชาติปลิเตหี’’ติ อิมินา ชราวาเตน ปหตํ ปลิตํ นิวเตฺตติฯ **ปกติตมฺพเกโส**ติ เอตฺถ ปกติสเทฺทน เกนจิ ปโยเคน ตมฺพเกสํ นิวเตฺตติฯ **อาวฎฺฎสีโส**ติ ปุนปฺปุนํ วฎฺฎตีติ อาวโฎฺฎ, เกสาวโฎฺฎ, โส เอตสฺส สีเส อตฺถีติ อาวฎฺฎสีโสฯ **อุทฺธเคฺคหี**ติ อุทฺธํ โกฎีหิฯ **ชาลพเทฺธน วิยา**ติ ชาเลน พเทฺธน อิวฯ

สมฺพทฺธภมุโก วาติ อญฺญมญฺญสมฺพทฺธภมุโก วาฯ **มกฺกฎภมุโก**ติ มกฺกฎสฺส ภมุ วิย ภมุ เอตสฺสาติ มกฺกฎภมุโกฯ **วาสิโกเณนา**ติ ตจฺฉนีโกฎิยาฯ **วิสมจกฺกโล**ติ เอตฺถ จกฺกากาเรน ลาติ ปวตฺตติ, จกฺกาการํ วา ลาติ คณฺหาตีติ **จกฺกโลฯ เกกโร**ติ วลิโรฯ โส หิ กุจฺฉิตํ กโรตีติ เกกโรติ วุจฺจติฯ **กกฺกฎเสฺสวา**ติ กกฺกฎสฺส อิวฯ **มูสิกกโณฺณ**ติ อาขุกโณฺณฯ **ชฎุกกโณฺณ**ติ วคฺคุลิกโณฺณฯ **อวิทฺธกโณฺณ**ติ อจฺฉิทฺทกโณฺณฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **โส**ติ อวิทฺธกโณฺณฯ กเณฺณ ภคนฺทโร เอตสฺสาติ **กณฺณภคนฺทโร,** โสเยว กณฺณภคนฺทริโกฯ คโณฺฑ กเณฺณ เอตสฺสาติ **คณฺฑกโณฺณฯ ปคฺฆริตปุเพฺพนา**ติ ปคฺฆริตปูเยนฯ ฎงฺกิโต กโณฺณ ยสฺสาติ **ฎงฺกิตกโณฺณฯ โคภตฺตนาฬิกายา**ติ คุนฺนํ ภตฺตปานตฺถํ กตาย นาฬิกายฯ พิฬารกฺขิ วิย อติปิงฺคลํ อกฺขิ เอตสฺสาติ **อติปิงฺคลกฺขิ**ฯ มธุวโณฺณ วิย ปิงฺคลํ อกฺขิ เอตสฺสาติ **มธุปิงฺคลกฺขิฯ นิปฺปขุมกฺขี**ติ เอตฺถ **ปขุมํ** วุจฺจติ อกฺขมฺหิ ชาตํ โลมํฯ ตญฺหิ อกฺขิโน ปกฺขทฺวเย ชาตตฺตา ปขุมนฺติ วุจฺจติฯ นตฺถิ ปขุมํ อกฺขิมฺหิ เอตสฺสาติ นิปฺปขุมกฺขิฯ อสฺสุปคฺฆรณํ อกฺขิมฺหา เอตสฺสาติ **อสฺสุปคฺฆรณกฺขิ**ฯ ปุปฺผํ สญฺชาตํ ยสฺส อกฺขิโนติ **ปุปฺผิตํ**ฯ ปุปฺผิตํ อกฺขิ ยสฺสาติ **ปุปฺผิตกฺขิฯ อกฺขิปาเกนา**ติ อกฺขิโน ทลปริยเนฺตสุ ปจฺจนเกน โรเคนฯ

จิปิฎนาสิโกติ อนุนฺนตนาสิโกฯ **สุกตุณฺฑสทิสายา**ติ สุวานํ มุเขน สทิสายฯ

ปฎงฺคมณฺฑูกเสฺสวาติ ปฎงฺคนามกสฺส มณฺฑูกสฺส มุขนิมิตฺตํ อิว มุขนิมิตฺตํเยวาติ โยชนาฯ **อุกฺขลิมุขวฎฺฎิสทิเสหี**ติ อุกฺขลิยา มุขวฎฺฎินา สทิเสหิฯ **เภริจมฺมสทิเสหี**ติ เภริยา มุเข นหิตจเมฺมน สทิเสหิฯ **เอฬมุโข**ติ เอฬาย นิจฺจปคฺฆริตํ มุขเมตเสฺสติ เอฬมุโขฯ **อุปฺปกฺกมุโข**ติ อุปฺปกฺกํ กุถิกํ มุขเมตสฺสาติ อุปฺปกฺกมุโขฯ **สงฺขตุณฺฑโก**ติ สงฺขสฺส ตุเณฺฑน สทิโส โอโฎฺฐ เอตสฺสาติ สงฺขตุณฺฑโกฯ

อฎฺฐกทนฺตสทิเสหีติ อฎฺฐกนามกสฺส นงฺคลสฺส ทเนฺตหิ สทิเสหิฯ ทเนฺต ปิทหิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ทนฺตนฺตเร**ติ ทนฺตวิวเร, ทนฺตมเชฺฌ วาฯ **กลนฺทกทโนฺต วิยา**ติ กาฬกานํ ทโนฺต วิยฯ

มหาหนุโกติ มหโนฺต หนุ เอตสฺสาติ มหาหนุโกฯ **จิปิฎหนุโก**ติ อนุนฺนตหนุโกฯ **นิมฺมสฺสุทาฐิโก**ติ นตฺถิ มสฺสุ จ ทาฐิ จ เอตสฺสาติ นิมฺมสฺสุทาฐิโกฯ **ภฎฺฐอํสกูโฎ**ติ ภโฎฺฐ ปติโต อํสกูโฎ อิมสฺสาติ ภฎฺฐอํสกูโฎฯ **โคธาคโตฺต**ติ โคธาย คตฺตํ วิย คตฺตํ อิมสฺสาติ โคธาคโตฺต ฯ **สพฺพํเปตนฺ**ติ สพฺพมฺปิ เอตํ ‘‘กจฺฉุคโตฺต’’ติอาทิวจนํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘กจฺฉุคโตฺต’’ติอาทิวจเนฯ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ

ภฏฺฐกฏิโกติ ภฏฺฐา ปนฺนา กฏิ เอตสฺสาติ ภฏฺฐกฏิโกฯ อจฺจุคฺคเตหิ อานิสทมํเสหีติ สมฺพนฺโธฯ **วาตณฺฑิโก**ติ วาเตน ปูริโต อณฺฑโกโส เอตสฺสาติ วาตณฺฑิโกฯ **สงฺฆฏฺฏน ชาณุโก**ติ อโนฺต นตฺตฺตา อญฺญมญฺญํ สงฺฆฏฺฏนํ ชาณุ เอตสฺสาติ สงฺฆฏฺฏนชาณุโกฯ **วิก โฏ**ติ ติริยคมนปาโทฯ อุปฺปฏฺฐมปิณฺฑิกสฺส อตฺถํ สห เภเทน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โส ทุวิโธ’’ติ อาทิฯ ตตฺถ ทุวิโธ โส อุปฺปฏฺฐมปิณฺฑิโก สมนฺนาคโตติ โยชนาฯ อถ วา โส อุปฺปฏฺฐมปิณฺฑิโก เหฏฺฐา โอรูฬฺหาหิ มหนฺตีหิ ชงฺฆปิณฺฑิกาหิ สมนฺนาคโต วา อุปริ อารูฬฺหาหิ มหนฺตีหิ ชงฺฆปิณฺฑิกาหิ สมนฺนาคโต วาติ ทุวิโธติ โยชนาฯ **ปิฏฺฐิกปาโท**ติ ปิฏฺฐิยํ อุฏฺฐิโต ปาโท เอตสฺสาติ ปิฏฺฐิกปาโทฯ **คณฺฑิกงฺคุลิ วา**ติ คเณฺฑน อุฏฺฐิโต องฺคุลิ เอตสฺสาติ คณฺฑิกงฺคุ ลิฯ **สโพฺพเปสา**ติ เอส สโพฺพปิ ชโนฯ ปริสํ ทูเสตีติ **ปริสทูสโน**ฯ

ปุพฺพาทีหีติอาทิสเทฺทน จกฺขุปสาทสฺส อนฺตรายกรานิ อญฺญานิปิ วตฺถูนิ คเหตพฺพา นิฯ ทฺวีหิ วา อกฺขีหิ, เอเกน วา อกฺขินาติ โยชนาฯ **อุภยมฺปี**ติ ทุวินฺนํ อฏฺฐกถาจริยานํ อุภ ยมฺปิ วจนํฯ ปาฬิยํ ‘‘อนฺธํ ปพฺพาเชนฺตี’’ติ อวตฺวา ‘‘กาณํ ปพฺพาเชนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘ปริยา เยนา’’ติ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายญฺหิ ‘‘ชจฺจโนฺธ’’ติ อิมินา เทฺวอกฺขิกาณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **กุณี**ติ กุณนํ สํโกจนํ กุณํ, ตเมตสฺสตฺถีติ กุณีฯ **ขโญฺช**ติ ขญฺชติ คติเวกลฺลภาเวน ปวตฺตตีติ ขโญฺชฯ **กุณฺฑปาทโก**ติ เอตฺถ **กุโณฺฑ**ติ ขญฺชเสฺสว นามํฯ ขโญฺช หิ กุฑติ คมนํ ปฏิหนตีติ กุโณฺฑติ วุจฺจติฯ กสฺมา กุณฺฑปาทโก? กสฺมา ปิฏฺฐิปาทมเชฺฌน จงฺกมโนฺตติ อาห ‘‘มเชฺฌ สํกุฏิตปาทตฺตา’’ติฯ อิมินา หิ กุณฺฑปาทสฺส จ ปิฏฺฐิปาทมเชฺฌน จงฺกมนสฺส จ เหตุํ ทเสฺ สติฯ เอเสว นโย อนนฺตรวาเกฺยปิฯ **สโพฺพเปสา**ติ เอส สโพฺพปิ ชโนฯ

ปกฺขหโตติ เอตฺถ เอโก ปโกฺข หโต วินาโส เอตสฺสาติ ปกฺขหโตติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอโก หโตฺถ วา’’ติอาทิฯ ‘‘ปกฺขปาโต’’ติปิ ปาโฐ, โส อปาโฐเยวฯ **ปกฺข**สเทฺท หิ โกฏฺฐาสวาจโก, น ปงฺคุลปริยาโย, **ปีฐสปฺปี วุจฺจตี**ติ ปีเฐน สปฺปติ คจฺฉติ สีเลนาติ ปีฐสปฺ ปี วุจฺจติฯ ‘‘ชิณฺณภาเวน ทุพฺพโล’’ติ อิมินา ชีรณํ ชรา, ตาย ทุพฺพโล **ชราทุพฺพโล**ติ ว จนตฺถํ ทเสฺสติฯ **พลวา โหตี**ติ อาคนฺตุกโรคานมภาเวน พลวา โหติ, ‘‘วจีเภโท นปฺปวตฺต ตี’’ติ อิมินา มุขมตฺตเมว คจฺฉติ ปวตฺตติ, น วจีเภโท เอตฺถ ชเนติ **มูโค**ติ ทเสฺสติฯ ยสฺส วจีเภ โท น ปวตฺตติ, อยํ มูโค นามาติ โยชนาฯ **มมฺมนนฺ**ติ ขลิตวจนํฯ โย เอกเมว อกฺขรํ จตุปญฺ จกฺขตฺตุํ วทติ, ตเสฺสตมธิวจนํฯ

พธีโรติ สุติหีโนฯ โส หิ หนนํ โสตปสาทสฺส นาสนํ วโธ, ตํ อีรติ คจฺฉตีติ พธีโรติ วุจฺจ ติฯ โย สเพฺพน สพฺพํ น สุณาติ, อยํ พธีโร นามาติ โยชนาฯ อิมินา นฏฺฐปสาทตํ ทเสฺสติ ฯ **อุ ภยโทสวเสนา**ติ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ อนฺธมูคพธิรปพฺพาชเน ติโทสวเสนปิ วุตฺตตฺตาฯ **เต**ติ หตฺถจฺฉินฺนาทโย ทฺวตฺตึสชเนฯ โอสารณํ อปโตฺต ปุคฺคโล อตฺถิ, ตํ ปุคฺคลํ สโงฺฆ โอสา เรติ เจติ โยชนาฯ **โอสาเรตี**ติ สเงฺฆ ปเวเสติฯ

๕๘. อลชฺชีนิสฺสยวตฺถุกถา

๑๒๐. ‘‘อลชฺชีนํ โอวาท’’นฺติ ปาฐเสเสน โยชิเต สามฺยเตฺถ สามิวจนมฺปิ ยุชฺชเตวฯ ตํ นยํ อทเสฺสตฺวา ‘‘อุปโยคเตฺถ สามิวจน’’นฺติ วุตฺตํฯ ‘‘ภิกฺขูหิ สภาคต’’นฺติ อิมินา ภิกฺขูหิ สมา โน สีลาทิคุณสงฺขาโต ภาโค อิมสฺสาติ ***ภิกฺขุสภาโค,*** ตสฺส ภาโว ***ภิกฺขุสภาคต***นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ลชฺชิภาว’’นฺติ อิมินา ภาวปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **นวฏฺฐาน**นฺติ อภินวฏฺฐานํฯ คเตน ภิกฺขุนาติ สมฺพโนฺธฯ

เถโรติ นิสฺสยทายโก เถโรฯ **คเหตุกาโม**ติ นิสฺสยํ คเหตุกาโมฯ **อาจาร**นฺติ นิสฺสยปฏิปนฺนสฺส อาจารํฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมึ คตอหนิ เอวฯ อาโภคสฺส กตตฺตา, อรุณุคฺคมนสฺส จ อชานนตฺตา วุตฺตํ ‘‘อนาปตฺตี’’ติฯ อรุณุคฺคมนํ อชานนฺโตปิ อาโภคสฺส อกตตฺตา วุตฺตํ ‘‘อรุณุคฺคมเน ทุกฺกฏ’’นฺติฯ ‘‘เทฺว ตีณิ ทิวสานี’’ติ ปเทน จตุ ปญฺจ ฉ ทิวสานิปิ คเหตพฺพานิ ลกฺขณหารนเยน อนิสฺสิเตน วสิตพฺพภาเวน สมานผลตฺตาฯ เตนาห ‘‘สตฺตาหํ วสิสฺสามี’’ติฯ **ลทฺธปริหาโร**ติ ลโทฺธ ปริหาโร อาปตฺติอปนยนํ เยนาติ ลทฺธปริหาโรฯ

๕๙. คมิกาทินิสฺสยวตฺถุกถา

๑๒๑. ‘‘กรณียนิสฺสโย’’ติ อิมินา นิสฺสยคหณํ **นิสฺสโย** อุตฺตรปทโลปวเสน, โส กรณีโย อิมสฺสาติ **นิสฺสยกรณีโย**ติ วิเสสนปรนิปาตภาวํ ทเสฺสติฯ **นิสฺสยํ อลภมาเนนา**ติ เอตฺถ กึ นิสฺสยสฺส อลภนํ นามาติ อาห ‘‘อตฺตนา’’ติอาทิฯ **วุตฺถปุพฺพ**นฺติ วสิตปุพฺพํฯ **เอกรตฺตํ วสเนฺตนาปี**ติ **ปิ**สโทฺท ทฺวิรตฺตาทิเก กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ วิสฺสมโนฺต วา สตฺถํ ปริเยสโนฺต วา หุตฺวาติ โยชนาฯ **นาวาย คจฺฉนฺตสฺสา**ติ นาวาย อทฺธานมคฺคํ ปฏิปนฺนสฺสฯ

ยาจิยมาเนนาติ เอตฺถ พหุกตฺตุปสงฺคตฺตา วุตฺตํ ‘‘เตน คิลาเนนา’’ติฯ ‘‘มาเนนา’’ติ อิมินา ยาจิตุมสกฺกุเณยฺยตาทีนิ นิวเตฺตติฯ

ผาสุ โหตีติ เอตฺถ อาวาสสปฺปายาทิวเสน ผาสุ โหตีติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘สมถวิปสฺสนานํ ปฏิลาภวเสนา’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อิมํ ปริหาร**นฺติ อิมํ ผาสุวิหารปริหารํฯ ถามคตายวิปสฺสนายาติ โยชนาฯ สมโถ วา ตรุโณ โหตีติ โยชนาฯ **เอตเสฺสวา**ติ ตรุณสมถวิปสฺสนิกเสฺสว ภิกฺขุโนฯ **ตสฺส นิสฺสายา**ติ เอตฺถ ตสฺส โอวาทํ นิสฺสายาติ โยชนาฯ อถ วา อุปโยคเตฺถ สามิวจนํฯ ตํ นิสฺสยทายกํ นิสฺสายาติ หิ อโตฺถฯ ยตฺตโก กาโล อาสฬฺหีปุณฺณมา อตฺถิ, ตตฺตกํ กาลนฺติ โยชนาฯ ‘‘อาสฬฺหีปุณฺณมา’’ติ เอตฺถ ‘‘ยาวา’’ติ นิปาตปโยคตฺตา อภิวิธิอวธิเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ ทฏฺฐพฺพํฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ

๑๒๒. ปาฬิยํ **โคเตฺตนปี**ติ เอตฺถ **ปิ**สเทฺทน น เกวลํ นาเมเนว, อถ โข โคเตฺตนปิ สาเวตุนฺติ ทเสฺสติฯ ตสฺมา ‘‘อายสฺมโต ปิปฺปลิสฺสา’’ติ นามํ สาเวตฺวาติปิ ‘‘อายสฺมโต มหากสฺสปสฺสา’’ติ โคตฺตํ สาเวตฺวาปิ อนุสาเวตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘มหากสฺสปสฺสา’’ติอาทิฯ อิมินา ‘‘โกนาโม เต อุปชฺฌาโย? อุปชฺฌาโย เม ภเนฺต อายสฺมา มหากสฺสโป นามา’’ติอาทีสุ โคตฺตมฺปิ นาเมเนว สงฺคหิตนฺติ สิทฺธํ โหติฯ

๑๒๓. **เอกานุสาวเน**ติ ปทสฺส สมานาธิกรณพาหิรตฺถสมาสภาวํ นิวเตฺตโนฺต อาห ‘‘เอกโต อนุสาวเน’’ติฯ ตตฺถ **เอกโต**ติ เอกกฺขเณ, เอกปหาเรน วาฯ วกฺขติ หิ ‘‘เอกกฺขเณ’’ติ จ ‘‘เอกปหาเรเนวา’’ติ จฯ อิมินา เอกโต อนุสาวนเมเตสนฺติ **เอกานุสาวนา**ติ อสมานาธิกรณพาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ **เอเกนา**ติ เอเกน อนุสาวนาจริเยนฯ **เอกสฺสา**ติ เอกสฺส อุปสมฺปทาเปกฺขสฺสฯ ‘‘เอกกฺขเณ’’ติ อิมินา ‘‘เอกโต’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อุปสมฺปาเทตุ’’นฺติ ทฺวินฺนํ อุปสมฺปทาเปกฺขานํ อุปสมฺปาเทตุํฯ

ปุริมนเยเนวาติ ‘‘เอเกน เอกสฺส, อเญฺญน อิตรสฺสา’’ติอาทินา ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนวฯ **เอกโต อนุสาวเน กาตุ**นฺติ ‘‘เอเกน เอกสฺส, อเญฺญน อญฺญสฺส, อิตเรน อิตรสฺสา’’ติ เอวํ ตีหิ อาจริเยหิ ติณฺณํ อุปสมฺปทาเปกฺขานํ เอกกฺขเณ อนุสาวเน กาตุํฯ **ตญฺจ โข**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส ‘‘อนุสาวเน กาตุ’’นฺติ ปทเสฺสว อตฺถวิสยตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนุสาวนกิริย’’นฺติฯ

เทฺว วา ตโย วาติ เอตฺถ วาสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ สเจ เอเกนาจริเยน เทฺว อนุสาเวติ, ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต จ อยํ ธมฺมรกฺขิโต จา’’ติ อนุสาเวตพฺพาฯ สเจ ตโย อนุสาเวติ, ‘‘อยํ พุทฺธรกฺขิโต จ อยํ ธมฺมรกฺขิโต จ อยํ สงฺฆรกฺขิโต จา’’ติ อนุสาเวตพฺพาฯ ยถา เอเกนาจริเยน เทฺว วา ตโย วา เอกโต อนุสาเวตพฺพา, เอวํ ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ เอโก อนุสาเวตโพฺพติปิ วทนฺติฯ เอเกน อุปชฺฌาเยน กรณภูเตน, เอโก อุปชฺฌาโย หุตฺวาติ วา อโตฺถฯ ‘‘เอกปหาเรนวา’’ติ อิมินา **‘‘เอกโต’’**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เทฺว ติโสฺส กมฺมวาจา**ติ ทฺวีหิ อาจริเยหิ เทฺว, ตีหิ อาจริเยหิ ติโสฺส กมฺมวาจาฯ เอเกน อุปชฺฌาเยน อนุสาวเน เอโก วา เทฺว วา ตโย วา อาจริยา วฎฺฎนฺติ, นานุปชฺฌาเยน อนุสาวเน ปน นานาจริยา เอว วฎฺฎนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **ติสฺสเตฺถโร**ติ กมฺมวาจาจริยภูโต ติสฺสเตฺถโร ฯ **สุมนเตฺถรสฺสา**ติ อุปชฺฌายภูตสฺส สุมนเตฺถรสฺสฯ **อิทนฺ**ติ นานุปชฺฌาเยน เอกสฺสาจริยสฺสานุสาวนํฯ **เอส ปฎิเกฺขโป**ติ ‘‘น เตฺวว นานุปชฺฌาเยนา’’ติ เอโส ปฎิเกฺขโปฯ

๖๓. อุปสมฺปทาวิธิกถา

๑๒๖. **ตํ อุปชฺฌ**นฺติ ตํ อุปชฺฌายํฯ ‘‘อุปชฺฌา’’ติ จ ‘‘อุปชฺฌาโย’’ติ จ หิ อตฺถโต เอกํ, พฺยญฺชนเมว นานํ ยถา ‘‘สภา สภาย’’นฺติฯ เอตฺถ อุปชฺฌาสโทฺท ราชาทิคโณ (รุปสิทฺธิ ๕๙๙ สุเตฺต; สทฺทนีติ ๑๑๔๐ สุเตฺต), อุปชฺฌายสโทฺท ปุริสาทิคโณฯ สภาสโทฺท อิตฺถิลิโงฺค, สภายสโทฺท ปุลฺลิโงฺค วา นปุํสกลิโงฺค วาฯ **‘‘วิตฺถายนฺตี’’**ติ สโทฺท นามธาตูติ อาห ‘‘วิตฺถทฺธคตฺตา โหนฺตี’’ติฯ วิตฺถสโทฺท หิ ทพฺพวาจกตฺตา นามสโทฺท, วิกาเรน ถโทฺธ คโตฺต เอเตสนฺติ **วิตฺถา,** ทฺธการสฺส โลปํ กตฺวา, ตโต อายปจฺจโย โหติฯ **ยนฺ**ติ ยํ อนฺตรายชาตํฯ **ตว สรีเร**ติ ตุยฺหํ กาเยฯ ‘‘นิพฺพตฺต’’นฺติ อิมินา ‘‘ชาต’’นฺติ เอตฺถ ชนธาตุยา ชนนตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘วิชฺชมาน’’นฺติ อิมินา ชนีธาตุยา ปาตุภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **สนฺต**นฺติ สํวิชฺชมานํฯ **อิติอาทิ** กเถตพฺพนฺติ โยชนาฯ

๖๔. จตฺตาโรนิสฺสยาทิกถา

๑๒๘. **อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรเมวา**ติ อุปสมฺปโนฺน หุตฺวา สมนนฺตรเมว, น กาลนฺตเรติ อโตฺถฯ **เอกโปริสา**ติ เอตฺถ โปริสสโทฺท อุปริ วิตฺถเต ภุชปมาเณ จ โปสปมาเณ จ วตฺตติฯ ปุริสสฺส ปมาณา **โปริสา,** ปมาณเตฺถ ณปจฺจโยฯ **ฉายา**ติ อาตปาภาโวฯ **เมตพฺพา**ติ ปเมตพฺพาฯ ‘‘วสฺสาโน’’ติอาทิ **‘‘อุตุปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพ’’**นฺติ เอตฺถ อาจิกฺขณาการทสฺสนํฯ อุตุโน ปมาณนฺติ อตฺถํ นิวาเรโนฺต อาห ‘‘เอตฺถ จา’’ติอาทิฯ อรติ ปุนปฺปุนํ คจฺฉตีติ **อุตุ** , ปมิยติ สํวจฺฉโร ปริจฺฉิชฺชิยติ อเนนาติ **ปมาณํ**ฯ ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ อปริปุโณฺณติ สมฺพโนฺธฯ **ยสฺสา**ติ ทิวสภาคสฺสฯ โย อุตุ อปริปุโณฺณ, ตสฺส อุตุโนติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ ‘‘อุตุปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํ, ทิวสภาโค อาจิกฺขิตโพฺพ’’ติ ปทานํ อปรมฺปิ อตฺถวิกปฺปํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อถ วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **อยํ นาม อุตู**ติ อยํ อุตุ วสฺสาโน นามาติ วา เหมโนฺต นามาติ วา คิโมฺห นามาติ วาฯ **ปุพฺพโนฺห**ติ อหสฺส ปุโพฺพ ปุพฺพโนฺหฯ ตตฺถ ปจฺฉิมนโยว ปาสํสตโรฯ กสฺมา? ปุริมนเย อุตุปริปุเณฺณ ทิวสภาคาจิกฺขณสฺส อภาวา, ปจฺฉิมนเย ปน ปริปุณฺณํ วา อปริปุณฺณํ วา อุตุปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ อุปสมฺปนฺนทิวสภาโคว ‘‘ปุพฺพโนฺห’’ติ วา ‘‘สายโนฺห’’ติ วา อาจิกฺขิตโพฺพฯ **สํคีตี**ติ เอตฺถ สํ เอกโต กตฺวา คายิตพฺพา กเถตพฺพาติ สํคีตีติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทเมว สพฺพํ เอกโต กตฺวา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **กิ**นฺติ กึ อุตุํฯ **อิทํ นามา**ติ อิทํ นาม อุตุํฯ **วเทยฺยาสี**ติ อาคนฺตุกานํ วุฑฺฒนวกภาวาทิญาปนตฺถํ กเถยฺยาสิฯ

๑๒๙. **ทุติย**นฺติ สหายํ ภิกฺขุํ วา สามเณรํ วา ปุริสํ วาฯ **อกรณียานี**ติ อุปสมฺปเนฺนหิ อกตฺตพฺพานิฯ **ปณฺฑุปลาโส**ติ เอตฺถ **ปณฺฑู**ติ เสตปีตมิโสฺส วโณฺณ, **ปลาส**สโทฺท ปณฺณวาจโก, น หริตวาจโก, นาปิ กิํสุกทุมวาจโกติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปณฺฑุวโณฺณ ปโณฺณ’’ติฯ **ปณฺฑุปลาโส**ติ สมาโสปิ พฺยาโสปิ ยุโตฺตเยวฯ สมาสกาเล ปณฺฑุ ยสฺสตฺถีติ ปณฺฑุ, โสเยว ปลาโส ปณฺฑุปลาโสติ กาตพฺพฯ ปุปฺผผลาทิํ พนฺธตีติ **พนฺธน**นฺติ วจนเตฺถน พนฺธนสโทฺท วณฺฏปริยาโยติ อาห ‘‘วณฺฏโต’’ติฯ **ปุถุสิลา**ติ (ม. นิ. อฎฺฐ. ๓.๖๐) เอตฺถ ปุถุสโทฺท มหนฺตปริยาโยติ อาห ‘‘มหาสิลา’’ติฯ

๑๓๐. **ตสฺสา**ติ อุเกฺขปนียกมฺมารหสฺส ภิกฺขุโนฯ **สามคฺคี**ติ สงฺฆสามคฺคีฯ **เตนา**ติ อุเกฺขปนียกมฺมารเหน ภิกฺขุนาฯ **สโมฺภเค**ติ อามิเสน จ ธเมฺมน จ สโมฺภคเหตุฯ เอตฺถ สหเสยฺยาปิ สงฺคหิตา อาปตฺติภาวโตฯ **อนาปตฺตี**ติ อนุกฺขิตฺตกภาวโต ปาจิตฺติยาปตฺติยา อนาปตฺติ, อลชฺชิลกฺขณาภาวโต ทุกฺกเฎน อนาปตฺตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ทฺวาสตฺตติอธิกวตฺถุสตปฎิมณฺฑิตสฺส มหาขนฺธกสฺส

อตฺถวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๒. อุโปสถกฺขนฺธกํ

๖๘. สนฺนิปาตานุชานนาทิกถา

๑๓๒. อุโปสถกฺขนฺธเก ตรนฺติ โอตรนฺติ เอตฺถาติ **ติตฺถํ,** อุทกติตฺถํ, ติตฺถํ วิยาติ **ติตฺถํ,** ลทฺธีติ อาห ‘‘ติตฺถํ วุจฺจติ ลทฺธี’’ติฯ ลทฺธิ หิ พหูนํ ลทฺธิกานํ โอตรณฎฺฐานตฺตา ติตฺถํ นามฯ **อญฺญ**นฺติ สาสนิกลทฺธิโต อญฺญํฯ **เอเตส**นฺติ ปริพฺพาชกานํฯ **อิโต**ติ อิมสฺมา สาสนิกลทฺธิโตฯ **ย**นฺติ ยํ ธมฺมชาตํฯ **เตส**นฺติ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํฯ **เต ลภนฺตี**ติ เอตฺถ ตสโทฺท มนุสฺสวิสโยติ อาห ‘‘เต มนุสฺสา’’ติฯ **มูคสูกรา**ติ เอตฺถ ถูลสรีรสฺส สูกรสฺส สทฺทมตฺตสฺสาปิ อภาวโต มูคสูกโร นามาติ อาห ‘‘ถูลสรีรสูกรา’’ติฯ

๑๓๕. **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **โส**ติ สมฺปชานมุสาวาโทฯ **กิ**นฺติ กิํ อาปตฺติฯ **ทุกฺกฎ**นฺติ ปทสฺส ทุกฺกฎํ กมฺมนฺติ อาสงฺกา ภเวยฺยาติ อาห ‘‘ทุกฺกฎาปตฺตี’’ติฯ สา จ โข ทุกฺกฎาปตฺติ มุสาวาทลกฺขเณน น โหตีติ โยชนาฯ เกน โหตีติ อาห ‘‘ภควโต ปน วจเนนา’’ติฯ **วจเนนา**ติ จ ‘‘สมฺปชานมุสาวาเท กิํ โหติ? ทุกฺกฎํ โหตี’’ติ (มหาว. ๑๓๕) วจเนนฯ **อกิริยสมุฎฺฐานา**ติ อาวิ กตฺตพฺพาย อาปตฺติยา อกรเณน อกิริยสมุฎฺฐานาฯ

มนุเชนาติ มนุเสฺสนฯ **วาจา**ติ วาจายฯ ยการสฺส หิ โลโปฯ **คิร**นฺติ สทฺทํฯ **ปเร**ติ อเญฺญ ปุคฺคเลฯ **วาจสิก**นฺติ วาจาโต สมุฎฺฐิตํฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ภิกฺขุ เกนจิ อาสเนฺน ฐิเตน มนุเชน วาจาย อนาลปโนฺต โหติ, ปเร ทูเร ฐิเต ปุคฺคเล สนฺธาย คิรํ มหาสทฺทํ โน จ ภเณยฺย, เอวมฺปิ วาจสิกเมว อาปเชฺชยฺยาติฯ

อนฺตรายิโกติ เอตฺถ กโรตฺยเตฺถ ณิกปจฺจโยติ อาห ‘‘อนฺตรายกโร’’ติฯ ‘‘กิมตฺถายา’’ติ อิมินา **กิสฺสา**ติ เอตฺถ ตทเตฺถ จตุตฺถีติ ทเสฺสติ, เหตฺวโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘ทุติยสฺส ฌานสฺส อธิคมายา’’ติอาทีสุฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ **อุเทฺทสโต จา**ติ ‘‘สุณาตุ เม

ภนฺต สโงฺฆ’’ติอาทิอุเทฺทสโต จฯ **นิเทฺทสโต จาติ** ‘‘ปาติโมกฺขนฺติ อาทิเมต’’นฺติอาทินิเทฺทสโต จฯ

๑๓๖. เทวสิกนฺติ เอตฺถ ณิกปจฺจโย วิจฺฉเตฺถ โหตีติ อาห ‘‘ทิวเส ทิวเส’’ติฯ **ตติเย จ สตฺตเม จ ปเกฺขติ** เอกสฺส อุตุโน อฏฺฐสุ ปเกฺขสุ ตติเย จ สตฺตเม จ ปเกฺขฯ ‘‘วจนโต’’ติ ปทํ ‘‘วฎฺฎตี’’ติ ปเท ญาปกเหตุฯ **ตถารูเป ปจฺจเยติ** ตถารูเป วิกติจาริตฺตสงฺขาเต ปจฺจเยฯ **อนุวตฺติตพฺพนฺติ** อนุมตึ วตฺติตพฺพํฯ **วจนโตปีติ** ปิสโทฺท ปุเพฺพ ญาปกเหตุํ สมฺปิเณฺฑติฯ **เอตนฺติ** ‘‘ยสฺมึ ตสฺมึ จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา อุทฺทิสิตุํ วฎฺฎตี’’ติ วจนํฯ

๗๑. สีมานุชานนกถา

๑๓๘. นิมิตฺตา กิเตฺตตพฺพาติ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ นิการสฺส หิ อากาโรฯ **นิมิตฺตํ กโตติ** เอโส ปพฺพโต นิมิตฺตํ กโตติ โยชนาฯ เอเสว นโย ปรโตปิฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ? ปาสาโณ ภนฺต, เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ อตฺถํ อติทิสติฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ เกวลํ ปน วนอุทเกสุ ‘‘เอตํ วนํ, เอตํ อุทก’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ นทิยํ ‘‘เอสา นที’’ติ วตฺตพฺพาฯ **เอตฺถ ปนาติ** เอติสฺสํ อุตฺตรายํ อนุทิสายํ ปนฯ **หีติ** ผลโชตโกฯ **ตตฺถาติ** ‘‘นิมิตฺตา กิเตฺตตพฺพา’’ติ วจเนฯ **สีมมณฺฑลนฺติ** สีมพิมฺพํฯ **สมฺพนฺธเนฺตนาติ** ปุริมนิมิเตฺตน ปจฺฉิมนิมิตฺตํ สมฺพนฺธเนฺตนฯ อิมินา เอกนฺตริกาทิวเสน นิมิตฺตกิตฺตนํ น วฎฺฎติ นิมิเตฺตนปิ นิมิตฺตานํ สมฺพนฺธาภาวโตติ ทเสฺสติฯ ปุริมนิมิเตฺตน ปจฺฉิมนิมิตฺตสฺส สมฺพเนฺธ สติ อชฺช เอกํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา เสฺว เอกํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวาติ เอวํ กาลนฺตเรปิ นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา สมฺมนิตุํ วฎฺฎตีติ วทนฺติฯ

ปพฺพโตติ เอตฺถ ปพฺพํ วุจฺจติ ผฟุ, ตํ เอตสฺมึ อตฺถีติ **ปพฺพโต**ฯ วาลิกราสิสฺส สุทฺธปํสุปพฺพตปสงฺคตฺตา วุตฺตํ ‘‘วาลิกราสิ ปน น วฎฺฎตี’’ติฯ **อิตโรปีติ** วาลิกราสิโต อโญฺญปิ ติวิโธ ปพฺพโตฯ **หตฺถิปฺปมาณโตติ** อฑฺฒฎฺฐมรตนหตฺถิปมาณโตฯ **จตูสุ ทิสาสูติ** วิหารสฺส จตูสุ ทิสาสุฯ **จตูหิ วา ตีหิ วาติ** เอตฺถ วาสเทฺทน ตโต อธิกานิปิ คเหตพฺพานิฯ เอเกน วา นิมิเตฺตนาติ โยชนาฯ **อิโตติ** ปพฺพตนิมิตฺตโตฯ **ตสฺมาติ** ยสฺมา เอเกน นิมิเตฺตน น วฎฺฎติ, ตสฺมาฯ **ตนฺติ** ปพฺพตํฯ **ตสฺมาติ** เอกเสฺสว นิมิตฺตสฺส กิตฺติตตฺตาฯ โย ปพฺพโต อตฺถิ, ตํ ปพฺพตนฺติ โยชนาฯ **อโนฺตติ** ปพฺพตสฺส อโนฺตฯ

ตติยภาคํ วาติ เอตฺถ วาสเทฺทน ปฐมภาโคปิ เอกเทโสปิ คเหตโพฺพฯ **ตสฺสาติ** ตตฺตกสฺส ปเทสสฺสฯ ตติยภาคาทิโต อปรํ สพฺพปพฺพตํ อโนฺตกตฺวา สมฺมตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ’’ติอาทิฯ

ปาสาณนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ปสติ ฆนภาเวน พนฺธตีติ **ปาสาโณ**ฯ อยคุโฬปิ ปาสาณสงฺขเมว คจฺฉติ เตน ตสฺส สทิสตฺตาฯ **อยคุโฬปีติ** เอตฺถ ปิสเทฺทน ตมฺพกํสวฎฺฎโลหสุวณฺณรชตาทโยปิ สงฺคณฺหาติฯ **โย โกจีติ** สิลาปวาฬมณิอาทีสุ โย โกจิฯ ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปริมาณตา สณฺฐานโต คเหตพฺพา, น ตุลิตฺวา คณนวเสนฯ ขุทฺทกตโร ปาสาโณติ โยชนาฯ โย ปิฎฺฐิปาสาโณ วา โย อุฎฺฐิตปาสาโณ วาติ โยชนา กาตพฺพา – อุตฺตรวาเกฺย ตสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสวจนตฺตา **‘‘ปาสาณสงฺขํเยวา’’ติ** เอตฺถ เอวกาเรน ‘‘น ปพฺพตสงฺข’’นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **มหโต ปิฎฺฐิปาสาณสฺสาติ** อายามวิตฺถารุเพฺพธโต มหนฺตสฺส ปิฎฺฐิปาสาณสฺส สกฺกสฺส ปณฺฑุกมฺพลปิฎฺฐิปาสาณสฺส วิยฯ **ตนฺติ** ปิฎฺฐิปาสาณํฯ **น วฎฺฎตีติ** กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ **หีติ** ลทฺธโทสโชตโกฯ **ตนฺติ** ปิฎฺฐิปาสาณํฯ **สีมา**

ยาติ สีมโตฯ **วิหาโรปี**ติ น เกวลํ นิมิตฺตเมว, วิหาโรปิฯ ปิฏฺฐิปาสาโณ น กิเตฺตตโพฺพติ สมฺพ โนฺธฯ **กิเตฺตตฺวา**ติ เอตฺถ ‘‘ปิฏฺฐิปาสาณ’’นฺติ โยเชตพฺพํฯ

วนนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ วนิยติ มยูรโกกิลาทีหิ สเตฺตหิ สมฺภชิย ตีติ **วนํ,** วนนฺติ สมฺภชนฺติ เอตฺถาติ วา **วนํ**ฯ ตโจ เอว สาโร เอเตสนฺติ **ตจสาโร,** ตาลนาฬิเก ราทโยฯ อาทิสเทฺทน เวฬุอาทโย สงฺคณฺหาติฯ อโนฺต สาโร เอเตสนฺติ **อโนฺตสารา,** สาก สาลาทโยฯ อาทิสเทฺทน ขทิราทโย สงฺคณฺหาติฯ **อโนฺตสารมิสฺสกาน**นฺติ อโนฺตสาเรหิ รุ เกฺขหิ มิสฺสกานํฯ **รุกฺขานํ วน**นฺติ เอตฺถ อวยวอวยวิภาเวน สมฺพโนฺธ เวทิตโพฺพฯ อิมินา **ติณวนํ รุกฺขวน**นฺติ เอตฺถ ‘‘ติณานํ วน’’นฺติ วา ‘‘รุกฺขานํ วน’’นฺติ วา อตฺถํ ทเสฺสติฯ ติณเมว วนํ, รุโกฺขเยว วนนฺติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ จตฺตาโร วา ปญฺจ วา รุกฺขาติ **จตุปญฺจรุกฺขา,** เต มตฺตํ ปมาณเมตฺถาติ **จตุปญฺจรุกฺขมตฺตํ** วนํ, **ตโต**ติ จตุปญฺจรุกฺขมตฺตโตฯ **เอกเทส**นฺติ วนสฺส เอกเทสํฯ **วนมเชฺฌ**ติ วนสฺส เวมเชฺฌ, วนสฺสูปรีติ อโตฺถฯ รุกฺขนฺตเรสุ เอว หิ วิหารํ ก โรนฺติฯ **เอกเทส**นฺติ วนสฺส เอกเทสํฯ **ตตฺถา**ติ วเนฯ ‘‘ฐิตวน’’นฺติ ปทํ ‘‘กิเตฺตตฺวา’’ติ ปเท อวุตฺตกมฺมํ, ‘‘น กิเตฺตตพฺพ’’นฺติ ปเท วุตฺตกมฺมํฯ

รุกฺขนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ รุกฺขิยติ ผลาทิกาเมหิ สํวริยติ รกฺขิย ตีติ **รุโกฺข,** มหิยํ รุหตีติ วา **รุโกฺขฯ ชีวมานโก**ติ โลกโวหารวเสน มูลงฺกุราทิหริตสงฺขาตชีว มานโก ฯ **ปริณาหโต**ติ วิสาลภาวโตฯ **สูจิทณฺฑกปมาโณ**ติ สูจิยา เลขนิยา ทณฺฑภูตเวฬุ ปมาโณฯ โส เวฬุ กนิฏฺฐงฺคุลิปมาโณติ ทฏฺฐโพฺพฯ **ตโต**ติ อฏฺฐงฺคุลุเพฺพธสูจิทณฺฑกปมาณ ปริณาหรุกฺขโตฯ **วํสนฬกสราวาทีสู**ติ วํโส จ นฬโก จ สราโว จ วํสนฬกสราวา, เต อาทโย เยสํ กปาลาทีนนฺติ วํสนฬกสราวาทโย, เตสุฯ **ตโต**ติ วํสาทิโตฯ **ตํขณมฺปี**ติ ตสฺมิํ นิมิตฺ ตกฺขเณปิฯ **อการณ**นฺติ อปมาณํฯ **เอต**นฺติ นวมูลสาขานิคฺคมนํฯ **วตฺตุํ วฏฺฏตี**ติ สามญฺญนา เมนปิ วิเสสนาเมนปิ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ อิมินา ปพฺพตาทีสุปิ ‘‘ปพฺพโต’’ติ สามญฺญนาเมนปิ ‘‘วงฺกปพฺพโต เวปุลฺลปพฺพโต’’ติ วิเสสนาเมนปิ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

มคฺคนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ มคฺคิยติ ปถิเกหิ, มคฺคมูเฬฺหหิ วา อเนฺวสิยตีติ **มโคฺค**ฯ โย ยาทิโส ชงฺฆมโคฺค วา สกฏมโคฺค วา วินิวิชฺฌิตฺวา เทฺว ตีณิ คามนฺ ตรานิ คจฺฉติ, โส ตาทิโส ชงฺฆมโคฺค วา สกฏมโคฺค วา วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **อุกฺกมิตฺวา**ติ ปกฺ กมิตฺวาฯ โย ชงฺฆมโคฺค โอตรติ, โส น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **อวฬญฺชา**ติ อปริโภคาฯ คมนํ ช เนตีติ **ชโงฺฆ**ฯ ชณฺณุโคปฺผกานํ มชฺฌปเทโสฯ สห อเตฺถน ปณิยธเนนาติ **สโตฺถ,** ชเงฺฆน วิ จรโนฺต สโตฺถ **ชงฺฆสโตฺถ**ฯ สกติ สมเตฺถติ ภารํ วหิตุนฺติ **สกโฏ,** เตน วิจรโนฺต สโตฺถ **สกฏส โตฺถ**ฯ ชงฺฆสโตฺถ จ สกฏสโตฺถ จ ชงฺฆสกฏสตฺถา, เตหิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอต**นฺติ นิมิตฺ ตํฯ

โกณนฺติ วิหารโกณํฯ คตํ ปน มคฺคนฺติ โยชนาฯ **ปรภาเค**ติ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา คจฺฉเนฺตหิ จตูหิ มเคฺคหิ ปรภาเคฯ **ทสสุ นาเมสู**ติ สติปฏฺฐานฏฺฐกถาทีสุ อาคเตสุ ‘‘มโคฺค ปโนฺถ ปโถ ปโชฺช’’ติอาทีสุ, อภิธานาทีสุ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๓๗๓; ม. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๐๖) จ อาค เตสุ ‘‘มโคฺค ปโนฺถ ปโถ อทฺธา’’ติอาทีสุ ทสสุ มคฺคนาเมสุฯ **เยน เกนจิ นาเมนา**ติ อิมินา ปพฺพตาทีสุปิ ‘‘ปพฺพโต คิริ เสโล อทฺทิ นโค อจโล สิลุจฺจโย สิขรี ภูธโร’’ติอาทีสุ อเนเกสุ นาเมสุ เยน เกนจิ นาเมน กิเตฺตตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

วมฺมิกนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ อุปจิกาหิ วมิยติ, สรพูฬรโคลิกาท โย สเตฺต วมตีติ วา **วมฺมิโกฯ ตํทิวสชาโต**ติ ตสฺมิํ นิมิตฺตกิตฺติตทิวเส ชาโตฯ **ตโต**ติ อฏฺฐงฺ

คุลุเพฺพธโควิสาณปมาณวมฺมีกโตฯ

นทีนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ นทติ สนฺทตีติ นที, นทโนฺต เอติ คจฺฉตีติ วา **นทีฯ ยสฺสา**ติ นทิยา, โสตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อนฺวทฺธมาส’’นฺติอาทินา เอกปเกฺข ติกฺขตฺตุํ เอกมาเส ฉกฺขตฺตุํ วสฺสนฺตภาวํ ทีเปติฯ วิคตมเตฺต สตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อีทิเส’’ติ อิมินา ‘‘อนฺวทฺธมาส’’นฺติอาทิอตฺถํ อติทิสติฯ **ติมณฺฑล**นฺติ เหฎฺฐา ชาณุมณฺฑลํ, อุปริ นาภิมณฺฑลนฺติ ติมณฺฑลํฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ติเตฺถ วา อติเตฺถ วาฯ อุทเกน เตมิยตีติ โยชนา, ตินฺติยตีติ อโตฺถฯ น เกวลํ นิมิเตฺตเยว อยํ นที โหติ, อถ โข นทีปารคมนาทิเกปีติ อาห ‘‘ภิกฺขุนิยา’’ติ อาทิฯ อิทํ ‘‘นทีปารคมเนปี’’ติ ปเทเนว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

ยา ปนาติ นที ปน, คตาติ โยชนาฯ **ตน**ฺติ นทิํฯ **วติ**นฺติ ปาฬิํฯ **รุกฺขปาเท**ติ รุกฺขสฺส มูเลฯ อุทกญฺจ อาวรณํ อโชฺฌตฺถริตฺวา ปวตฺตติเยวาติ โยชนาฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ อปวตฺตมานา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

ทุพฺพุฎฺฐิกาเลติ คิมฺหสทิเส ทุพฺพุฎฺฐิกาเลฯ ‘‘นิรุทกภาเวนา’’ติ อิมินา ‘‘อาวรณภาเวนา’’ติ วิเสสนํ นิวเตฺตติฯ **สา**ติ อุทกมาติกาฯ สมฺปาเทนฺตี หุตฺวา นิจฺจํ ปวตฺตตีติ โยชนาฯ **นิมิตฺตํ กาตุํ น วฎฺฎตี**ติ มนุเสฺสหิ นีหฎตฺตา, สยญฺจ อคมนตฺตา น วฎฺฎติฯ **ยา ปนา**ติ อุทกมาติกา ปนฯ **มูเล**ติ ปฐมกาเลฯ กาลนฺตเรน นที โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตน**ฺติ อุทกมาติกํฯ

อุทกนิมิเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ อุทติ ปสวตีติ **อุทกํ**ฯ ภูมิคตเมว อุทกนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตญฺจา**ติ ภูมิคตอุทกญฺจฯ อาวาฏ…เป…. สมุทฺทาทีสุ ฐิตํ อปวตฺตนกอุทกนฺติ โยชนาฯ **อุเกฺขปิม**นฺติ อุกฺขิปิตฺวา คหิตํฯ **ตน**ฺติ วจนํฯ **สูกรขตายปี**ติ สูกเรหิ ขตายวาปิยาปิฯ **ตํขณเญฺญวา**ติ ตสฺมิํ นิมิเตฺต กิตฺตนกฺขเณเยวฯ อาวาโฏเยว ขุทฺทกเฎฺฐน **อาวาฎกํฯ ตน**ฺติ นิมิตฺตสญฺญากรณํฯ **กาตุญฺจา**ติ สยํ กาตุญฺจฯ **การาเปตุญฺจา**ติ ปเรหิ การาเปตุญฺจฯ กสฺมา ลาภสีมายํ น วฎฺฎติ? ลาภสีมา หิ อเญฺญสํ ปีฬนํ กโรตีติฯ อิติ อิมมตฺถํ นยโต ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมานสํวาสกสีมา’’ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ สมานสํวาสกสีมายํฯ

อฎฺฐทิสํ สนฺธาย อฎฺฐ นิมิตฺตานิ วุตฺตานีติ ทฎฺฐพฺพํฯ **สา**ติ สีมาฯ เอเกน วา นิมิเตฺตนาติ โยชนาฯ ติณฺณํ นิมิตฺตานํ กิตฺตเน นิมิตฺตานํ ฐิตทิสํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสายา’’ติ อาทินา กิเตฺตตพฺพํฯ นิมิตฺตานํ สตกิตฺตเน สีมาย อฎฺฐทิสํ สลฺลเกฺขตฺวา เอกิสฺสายปิ ทิสาย พหุนิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ **สิงฺฆาฎกสณฺฐานา**ติ ติณฺณํ มคฺคานํ สมาคมฎฺฐาเน สิงฺฆาฎกสณฺฐานา, ติโกณา นาม โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **จตุรสฺสา**ติ สมจตุรสฺสาฯ **สิงฺฆาฎกสณฺฐานา**ติ จตุนฺนํ มคฺคานํ สโมธานฎฺฐาเน สิงฺฆาฎกสณฺฐานาฯ อฑฺฒจนฺทมุทิงฺคาทิสณฺฐานา ปน นิมิตฺตานํ ฐิตสณฺฐาเนน โหตีติ ทฎฺฐพฺพาฯ **ตน**ฺติ สีมํฯ พนฺธิตุกาเมหิ นิสฺสญฺจารสมเย พนฺธิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **พทฺธสีมวิหาราน**นฺติ พทฺธา สีมา เอเตสูติ **พทฺธสีมา,** เต เอว วิหาราติ พทฺธสีมวิหารา, เตสํฯ **ทิสาจาริกภิกฺขูน**นฺติ ทิสาสุ จาริกภิกฺขูนํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ เอกคามเขเตฺต, ภิกฺขูนํ เปเสตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอกชฺฌ**นฺติ เอกโตฯ **อญฺญานิปี**ติ สีมพนฺธคามเขตฺตโต อญฺญานิปิฯ **มหาปทุมเตฺถโร** ปน อาหาติ โยชนาฯ **ตโต**ติ เตหิ นานาคามเขเตฺตหิฯ **อาคนฺตพฺพ**นฺติ สามีจิทสฺสนวเสน วุตฺตํฯ เตนาห ‘‘อาคมนมฺปิ อนาคมนมฺปิ วฎฺฎตี’’ติฯ เอกสีมภาวโต วุตฺตํ ‘‘อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ อาคนฺตพฺพ’’นฺติฯ

เอวํ สนฺนิปติเตสุ สเนฺตสุ สีมา พนฺธิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **ปริยนฺตํ กตฺวา**ติ เหฎฺฐิมปริยนฺตํ กตฺวาฯ

ปพฺพชฺชูปสมฺปทาทีนนฺติ เอตฺถ ภณฺฑุกมฺมาปุจฺฉนํ (มหาว. อฏฺฐ. ๙๘; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๑๘๔) สนฺธาย ปพฺพชฺชาคหณํ วุตฺตํฯ **ขณฺฑสีมา**ติ วิหารปจฺจนฺตํ ขณฺฑิตํ วิย ฉินฺทิตํ วิย ปวตฺตา สีมา ขณฺฑสีมาฯ **ตนฺ**ติ ขณฺฑสีมํฯ **วตฺตํ ชานิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ วตฺตํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ‘‘สเจ หี’’ติอาทิฯ **สีมนฺ**ติ ขณฺฑสีมํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน พนฺธิยมาเนติ สมฺพนฺโธฯ ตสฺสา ปมาณํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สา’’ติอาทิฯ **สา**ติ ขณฺฑสีมาฯ อพฺภานกมฺมํ สทฺธึ กมฺมารเหน วีสติ ภิกฺขู สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘เอกวีสติ ภิกฺขู’’ติฯ **ตโต**ติ เอกวีสติภิกฺขุโตฯ **คณฺหนฺตีปี**ติ เอตฺถ ปิสโทฺท สหสฺสโต โอรํ ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ สหสฺสโต อธิกํ คณฺหนฺตีปิ วิหารปจฺจเนฺต ขณฺฑิเต ขณฺฑสีมาเยว นามฯ **ตนฺ**ติ ขณฺฑสีมํฯ

ตตฺราติ ขณฺฑสีมมหาสีมาสุ อาธาเร ภุมฺมํฯ **อถา**ติ อนนฺตรํฯ **เอวนฺ**ติ อิมาย อวิปฺปวาส กมฺมวาจาย สมฺมนิยมาเนฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ **สีมนฺ**ติ สมานสํวาสกสีมํฯ **น สกฺขิสฺสนฺตี**ติ ปฐมํ อวิปฺปวาสํ อสมูหนิตฺวา สีมํ สมูหนิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติฯ **สีมนฺตริกปาสาณา**ติ ทฺวินฺนํ สีมานํ อนฺตเร เวมเชฺฌ ฐปิตา ปาสาณาฯ **จตุรงฺคุลปมาณาปี**ติ ปิสโทฺท เอกงฺคุลิปมาณาปิ วฏฺฏตี ติ ทเสฺสติฯ

สมนฺตาติ ขณฺฑสีมาย สมนฺตาฯ **อนุปริยายเนฺตหี**ติ อนุกฺกเมน ขณฺฑสีมปริยายเนฺตหิ ภิกฺขูหีติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ เตหิ สีมนฺตริกปาสาเณหิ, ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตานิ ปฐมํ กิเตฺตตฺวา ปจฺฉา ตาสุ ยํ อิจฺฉนฺติ, ตํ พนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ ยถิจฺฉิตํ พนฺธิตุํ วฏฺฏโนฺตปิ โปราณาจิณฺณํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เอวํ สเนฺตปี’’ติอาทิฯ **อุภินฺนมฺปี**ติ ทฺวีสุ สีมาสุ ฐิตานํ อุภินฺนมฺปิ กมฺมนฺติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

จสโทฺท วากฺยารมฺภโชตโกฯ เอสา สีมา นามาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ปิฏฺฐิปาสาณาทีสุ ปญฺจสุ ฐาเนสุฯ **นิมิตฺตปาสาณา ยถาฐาเน น ติฏฺฐนฺตี**ติ ปิฏฺฐิปาสาณสฺสุปริ นิมิตฺตปา สาณํ ฐปิตมตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปิฏฺฐิปาสาณํ ปน วิชฺฌิตฺวา นิมิตฺตปาสาณํ ตตฺถ นิขณิตฺวา ยถา ฐานา น จาเวนฺติ, ตถา ฐเปนฺติฯ เอวํ สเนฺต ยถาฐาเน ติฏฺฐนฺติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **น สีมา**ติ สีมาย ปถวิสนฺธารกํ อุทกํ ปริยนฺตํกตฺวา คตตฺตา สีมา น ฌายติฯ

กุฏิเคเหปีติ เอตฺถ กุฏีติ จ เคหนฺติ จ อคารเสฺสว นามํฯ อคารญฺหิ สีตาทิทุกฺขสฺส กุฏ นเฏฺฐน ฉินฺทนเฏฺฐน จ นานาทพฺพสมฺภารสฺส คหณเฏฺฐน จ กุฏิเคหนฺติ วุจฺจติฯ กุฏิ เอว เคหํ กุฏิเคหํ, ตสฺมิมฺปิฯ **ภิตฺตึ อกิเตฺตตฺวา**ติ อิทํ อิฏฺฐกทารุมยํ ภิตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ สิลามยา ภิตฺติ นิมิตฺตูปคา ภเวยฺย, ภิตฺติปิ กิเตฺตตพฺพาฯ **อโนฺต กริตฺวา**ติ กุฏิเคหสฺส ภิตฺติยา วา อ โนฺต กตฺวาฯ **ปมุเข**ติ กุฏิเคหสฺส อาลินฺเทฯ **นิโพฺพทกปตนฏฺฐาเน**ติ นิคฺคลิตฺวา อุทกสฺส ป ตนฏฺฐาเนฯ เอวํ สมฺมตาย สีมายาติ โยชนาฯ

‘‘กุฏฺฏํ อกิเตฺตตฺวา’’ติ อิทํ ปุริมนเยเนว เวทิตพฺพํฯ **อโนฺต**ติ เลณสฺส, กุฏฺฏสฺส วา อ โนฺตฯ **โอกาเส**ติ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาเสฯ **เอวนฺ**ติ อิมินากาเรน สมฺมนิยมาเนฯ **อโนฺต**ติ ภิตฺติยา อโนฺตฯ

เหฏฺฐา น โอตรตีติ เหฏฺฐา อากาสตลตฺตา น โอตรติฯ นนุ ถเมฺภ อนุสาริตฺวา โอ ตรโณ ภเวยฺย, กสฺมา น โอตรตีติ? ถมฺภานมุปริ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาสาภาวโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ เหฏฺฐา โอตรณาการํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **ตุลานนฺ**ติ ถมฺภานมุปริ ติริยวเสน ฐิตานํ รุกฺขวิเสสานํฯ **อุฏฺฐหิตฺวา**ติ ภูมิโต อุฏฺฐหิตฺวาฯ **ตุลารุเกฺขหี**ติ ตุลาสงฺขา เตหิ รุเกฺขหิฯ ‘‘เอกสมฺพโนฺธ’’ติ อิมินา น เกวลํ ตุลารุเกฺขเหว เอกสมฺพโนฺธ, จตูสุ ทิสาสุ จตุ

นฺนํ ภิตฺตีนํ อญฺญมญฺญมฺปิ สมฺพนฺธติ ทเสฺสติฯ **เหฏฺฐาปิ โอตรตี**ติ ภิตฺตีนมุปริ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาสปโหนกตฺตา วุตฺตํฯ **สเจ ถมฺภมตฺถเก...เป.... โหตี**ติ อิมินา พหูหิ ถมฺภหิ กตปาสาทสฺส เอเกกสฺมึ ถมฺภมตฺถเก เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาเส สติ เหฏฺฐา โอตรตีติ ทเสฺสติฯ **นิยฺยูหกาทีสู**ติ นาคทนฺตกาทีสุฯ อาทิสทฺเทน ภิตฺติขิลาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ภิตฺติ จา**ติ อิฏฺฐกทารุมยา ภิตฺติ จฯ สเจ สิลามยา ภิตฺติ จ ถมฺภา จ โหนฺติ, กิเตฺตตพฺพาฯ **ภิตฺติลเคฺค**ติ ภิตฺตีสุ ลเคฺค, ภิตฺตีนํ วา ลคฺคฏฺฐาเนฯ **เหฏฺฐาปาสาทสฺสา**ติ เหฏฺฐาปาสาเท ‘‘ฐิต’’อิติ ปเท สมฺพนฺธฯ เหฏฺฐาปาสาทสฺส วา ถมฺภานนฺติ โยชนาฯ เหฏฺฐา สมฺมตาย สีมาย อุปริ อาโรหนาการํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **นิโพฺพทกปตนฏฺฐาเน**ติ ฉทนโกฏิยํฯ

ตตฺถาติ ตสฺมึ ตเลฯ ปิฏฺฐิปาสาเณ สีมํ พนฺธนฺติ วิย พนฺธนฺตีติ โยชนาฯ **เตเนว ปริเจฺฉเทนา**ติ เตเนว ตลปริเจฺฉเทนฯ **ตาลมูลปพฺพเตปี**ติ เอตฺถ ตาลมูลํ นาม เหฏฺฐา มหนฺตํ หุตฺวา อนุปุเพฺพน ตนุกํ โหติ, เตน สทิเส ปพฺพเตปิฯ **วิตานสณฺฐาโน**ติ อุโลฺลจสฺส สณฺฐาโนฯ จตูสุ ทิสาสุ นิคฺคตสาขรุกฺขสณฺฐาโน วา ขุชฺชรุกฺขสณฺฐาโน วา โหติฯ ยถา ปพฺพโต วิตานสณฺฐาโน โหติ, เอวํ **มุทิงฺคสณฺฐาโน** วา โหติ ปณวสณฺฐาโน วาติ โยชนาฯ ตตฺถ มุทิโงฺค มเชฺฌ ถูโล โหติ, มูเล จ อเนฺต จ ตนุโกฯ ปณโว มเชฺฌ ตนุโก โหติ, มูเล จ อเคฺค จ ถูโลฯ เตสํ สณฺฐาโน มุทิงฺคสณฺฐาโน วา ปณวสณฺฐาโน วาฯ **เหฏฺฐา วา**ติ มุทิงฺคสณฺฐานสฺส ปพฺพตสฺส เหฏฺฐา วาฯ **มเชฺฌ วา**ติ ปณวสณฺฐานสฺส มเชฺฌ วาฯ **เทฺว กูฏานี**ติ เทฺว สิขรานิฯ **กูฏนฺตร**นฺติ กูฏานํ มชฺฌํฯ **จินิตฺวา วา**ติ อิฏฺฐกสิลาหิ จินิตฺวา วาฯ **ปูเรตฺวา วา**ติ ปํสุวาลิกาหิ ปูเรตฺวา วาฯ

สปฺปผณสทิโสติ สปฺปสฺส ผเณน สทิโส, ขุโชฺช ปพฺพโตติ อโตฺถฯ **อากาสปพฺภาร**นฺติ ภิตฺติยา อปริกฺขิตฺตํ อากาสสงฺขาตํ ปพฺภารํฯ **สีมปฺปมาโณ**ติ สทฺธึ อโนฺตสุสิเรน สีมปฺปมาโณฯ **อคฺคโกฏิ**นฺติ อคฺคสงฺขาตํ โกฏึฯ สเจ ปน ปพฺพตสฺส เหฏฺฐา อโนฺตเลณํ โหตีติ สมฺพนฺธฯ **อุปริมสฺสา**ติ อโนฺตเลณสฺส อุปริ ฐิตสฺสฯ **ปารโต**ติ พาหิรโตฯ **อสฺสา**ติ ปพฺพตสฺส พหีติ สมฺพนฺธฯ **โอรโต**ติ อนฺตโตฯ เลณํ โหตีติ สมฺพนฺธฯ กิตฺตกํ มหนฺตนฺติ อาห ‘‘สีมาปริเจฺฉทมตฺติกฺกมิตฺวา ฐิต’’นฺติฯ กิตฺตกํ ขุทฺทกนฺติ อาห ‘‘สพฺพปจฺฉิมสีมาปริมาณ’’นฺติฯ **ตนฺ**ติ ขุทฺทกํ เลณํ ฯ **อติขุทฺทก**นฺติ สพฺพปจฺฉิมสีมาปริมาณาภาวโต อติขุทฺทกํฯ **ตโต**ติ อุปริสีมโตฯ **พหี**ติ สีมโต พหิฯ **‘‘ยทิ สีมปฺปมาณํ, สีมา โหติเยวา’’**ติ อิมินา ยทิ น สีมปฺปมาณํ, น สีมา โหติเยวาติ ทเสฺสติฯ

ตนฺติ ขณฺฑสีมํฯ **ปูเรตฺวา**ติ อิฏฺฐกมตฺติกาทีหิ ปูเรตฺวาฯ **อฏฺฏํ พนฺธิตฺวา**ติ อฏฺฏาลกํ พนฺธิตฺวาฯ **อุมงฺคนที**ติ เอตฺถ อุกาโร โอการวิปรีโต, ตสฺมา ปถวิยํ โอตริตฺวา ปวิสิตฺวา มงฺคติ คจฺฉตีติ **อุมงฺคา**ติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อุมงฺคาจ สา นที เจติ **อุมงฺคนทีฯ ตตฺถา**ติ อุมงฺคนทิยํฯ **เหฏฺฐาปถวิตเล ฐิโต**ติ สีมาย เหฏฺฐาปถวิตเล อิทฺธิยา ฐิโตฯ

สีมามาฬเกติ ขณฺฑสีมาย มาฬเกฯ **วฏรุโกฺข**ติ นิโคฺรธรุโกฺขฯ **ตโต**ติ วฏรุกฺขโตฯ **นิคฺคตปาโรโห**ติ ปวทฺธํว หุตฺวา รุโกฺข อาโรหติ อเนนาติ **ปาโรโห,** เอโก มูลวิเสโสฯ นิคฺคโต ปาโรโห นิคฺคตปาโรโหฯ **มหาสีมํ โสเธตฺวา**ติ เอตฺถ โสธนํ นาม มหาสีมคตานํ ภิกฺขูนํ หตฺถปาสานยนํ, สีมโต วา พหิกรณํฯ **พหิทฺธา**ติ ทฺวีหิ สีมาหิ พหิทฺธาฯ ‘‘พหิฏฺฐา’’ติปิ ปาโฐฯ พหิ ฐิตา กาตพฺพาติ อโตฺถฯ **อนาหจฺจา**ติ มหาสีมาย ปถวีตลํ วา ตตฺถชาตรุกฺขาทีนิ วา น อาหนิตฺวาฯ **เอวน**ฺติ ยถา ขณฺฑสีมาย, เอวํ ตถาติ อโตฺถฯ **สีมามาฬเก**ติ ขณฺฑสีมามาฬเกฯ

สีมามาฬเกติ ทฺวินฺนํ สีมานํ องฺคเณฯ **สีมามาฬกสฺสา**ติ กมฺมสฺส กตฏฺฐานสฺส สีมามาฬกสฺสฯ **เวหาสฏฺฐิตสาขายา**ติ กมฺมสฺส อกตฏฺฐาเน สีมามาฬเก อุฏฺฐิตาย เวหาเส ฐิตาย สาขายฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุโน ปาทา วา นิวาสนปารุปนํ วาติ สมฺพนฺโธฯ **ปุริมนเยปี**ติ ''สีมามาฬเก วฏรุโกฺข โหตี''ติอาทินา วุเตฺต ปุริมนเยปิฯ **ตตฺรา**ติ ปุริมนเยฯ **อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏตี**ติ ทฺวีหิ สีมาหิ อุฏฺฐิตรุกฺขสฺส สาขา วา ตโต นิคฺคตปาโรโห วา ทฺวีสุ สีมาสุ ปถวีตลํ วา ตตฺถ ชาตรุกฺขาทีนิ วา อาหจฺจ ฐิตตฺตา อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏติฯ **อาเนตโพฺพ**ติ เอตฺถ ทฺวิกมฺมิกาย นีธาตุยา อปธานกมฺมเสฺสว วุตฺตตฺตา ''ภิกฺขู''ติ ปธานกมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํ ฯ **อพฺภุคฺคจฺฉตี**ติ อพฺภํ อากาสํ อุคฺคจฺฉติฯ **ตตฺรา**ติ ปพฺพเตฯ กสฺมา อาเนตโพฺพติ อาห ''พชฺฌมานาเยว หี''ติอาทิฯ ตตฺถ **พชฺฌมานาเยวา**ติ กมฺมวาจาย พชฺฌมานาเยวฯ อิมินา อพทฺธสีมา ปมาณรหิตํ เทสํ โอตรตีติ ทเสฺสติฯ **ยํกิญฺจี**ติ ยํกิญฺจิ ปพฺพตาทิฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยสฺมิํ กสฺมิํจิ ฐาเนฯ **เอกสมฺพเนฺธนา**ติ พทฺธสีมาย เอกสมฺพเนฺธนฯ **อิตี**ติ ตสฺมา อาเนตโพฺพติ โยชนาฯ

๑๔๐. ตีณิ โยชนานิ **ติโยชนํ**ฯ ''ปมาณ''นฺติ อิมินา **ปรม**สทฺทสฺส อติเรกอุตฺตมเตฺถ นิวเตฺตติฯ **เอติสฺสา**ติ สีมายฯ สมฺมนเนฺตน ภิกฺขุนาติ สมฺพนฺโธฯ โกณโต มินิตํ โกณนฺติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อาปตฺติญฺจา**ติ ทุกฺกฏาปตฺติญฺจฯ

ปารยตีติ อโชฺฌตฺถรติฯ ''กิตกาภิเธยฺยลิงฺคา''ติ (กจฺจายนสาเร ๔๕ คาถายํ) วจนโต อภิเธยฺยภูตํ สีมํ สนฺธาย อิตฺถิลิงฺควเสน **ปารา**ติ วุตฺตํฯ **นทิยา**ติ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํฯ นทินฺติ หิ อโตฺถฯ นทิํ อโชฺฌตฺถรมานํ สีมนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ นทิปารสีมายํฯ **ยตฺถสฺสา**ติ เอตฺถ ยตฺถ อสฺสาติ ปทวิภาคํ ทเสฺสนฺโต อาห ''ยตฺถ นทิยา''ติอาทิฯ ''นทิยา''ติ อิมินา ยํสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **ธุวนาวา**ติ เอตฺถ ธุวสโทฺท นิจฺจโตฺถติ อาห ''นิจฺจสญฺจรณนาวา''ติฯ อิมินา ธุเวน นิเจฺจน สญฺจรณนาวา **ธุวนาวา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ โหติ, ภเวยฺย วาฯ นาวาย ปมาณํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยา''ติอาทิฯ ตตฺถ **ยา**ติ นาวาฯ **ปาชนปุริเสนา**ติ เอตฺถ ปาชนํ นาม เอโก นาวาย คมนูปกรณวิเสโสฯ โส หิ ปชติ นาวา คจฺฉติ อเนนาติ **ปาชน**นฺติ วุจฺจติฯ ชการสฺส จการํ กตฺวา **ปาจน**นฺติปิ ยุชฺชเตวฯ ตสฺส คาหเกน ปุริเสน สทฺธินฺติ อโตฺถฯ สา นาวา นีตาติ สมฺพโนฺธฯ **อุทฺธํ วา อโธ วา**ติ นทิยา ปฏิโสตํ วา เหฏฺฐาโสตํ วาฯ **เถเนหิ วา**ติ โจเรหิ วาฯ กิญฺจาปิ หฏา, ปน ตถาปิ อวสฺสํ ลพฺภเนยฺยา, ธุวนาวาว โหตีติ โยชนาฯ **วาเตน วา**ติ มาลุเตน วา ''ฉินฺน''อิติ สมฺพโนฺธฯ **วีจีหี**ติ ตรเงฺคหิฯ ตรโงฺค หิ วิจิตฺตากาเรน จิโนติ วฑฺฒตีติ วีจีติ วุจฺจติฯ กิญฺจาปิ นทีมชฺฌํ นีตา, ปน ตถาปิ อวสฺสํ อาหริตพฺพา, ธุวนาวาว โหตีติ โยชนาฯ **โอคเต**ติ โอตริตฺวา คเตฯ **ถลํ อุสฺสาริตา**ติ ถลํ อุกฺขิปิตฺวา สาริตา ปาปิตา นาวาปีติ สมฺพโนฺธฯ **วิสงฺขตปทรา**ติ สงฺขตวิรหิตผลกา วาฯ **ธุวนาวาว โหตี**ติ นิมิตฺตกิตฺตนกาเล นิจฺจสญฺจรณนาวตฺตา ธุวนาวาว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ตตฺรา**ติ ''ธุวนาวา''ติวจเนฯ **นิมิตฺตํ วา สีมา วา กมฺมวาจาย คจฺฉตี**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ น นิมิตฺตํ กมฺมวาจาย คจฺฉติ, สีมาย ปน อวินาภาวโต วุตฺตํ ''กมฺมวาจาย คจฺฉตี''ติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมาว นาวาย อาคจฺฉนฺตาปิ ภควตา อนุญฺญาตา, ตสฺมาฯ

ยตฺถาติ นทิปารสีมสมฺมนนฏฺฐาเนฯ **รุกฺขสงฺฆาฏมโย**ติ รุกฺขสมูเหน กโตฯ **ปทรพโทฺธ**ติ ผลเกหิ พโทฺธฯ **สญฺจรณโยโคฺค**ติ สญฺจรณกฺขโมฯ ปาฬิยํ ''อสฺสา''ติ ฐาเน อฏฺฐกถายํ ''อตฺถี''ติ วุตฺตตฺตา ''อสฺสา''ติปทสฺส โหตีติ อโตฺถเยว ทฏฺฐโพฺพฯ **ตํขณเญฺญวา**ติ ตสฺมิํ นิมิตฺตกิตฺตกฺขเณเยวฯ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา กโตติ สมฺพโนฺธฯ **เอกปทิกเสตู**ติ เอเกน ปเทน

คมนโยโคฺค เอกปทิโก, โสเยว เสตูติ เอกปทิกเสตุฯ อกปฺปิยเสตุํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **เตนา**ติ เสตุนาฯ สญฺจริตุํ น สกฺกา โหตีติ โยชนาฯ

ยตฺถาติ ยสฺมึ นทิปารสีมสมฺมนนฏฺฐาเนฯ **อภิมุขติเตฺถเยวา**ติ สีมาย อภิมุขติเตฺถ เอวฯ ธุวนาวา วา ธุวเสตุ วา อภิมุขติตฺถโต อีสกํ อุทฺธํ อาโรหโนฺตปิ อโธ โอโรหโนฺตปิ กปฺปตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ’’ติอาทิฯ **อีสกนฺ**ติ เอกอุสภ ทฺวิอุสภาทิวเสน มนํ อปฺปมตฺตํฯ **อุทฺธํ วา**ติ อภิมุขติตฺถโต อุปริ วาฯ **อโธ วา**ติ ตโต เหฏฺฐา วาฯ **คาวุตมตฺตพฺภนฺตเร**ติ คาวุตปมาณสฺส ฐานสฺส อพฺภนฺตเรฯ

สหนิมิตฺตกิตฺตนวิธินา สมฺมนิตพฺพวิธึ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิมญฺจ ปนา’’ติอาทิฯ ทฺวีสุ ตีเรสุ ฐาตุมสกฺกุเณยฺยตฺตา วุตฺตํ ‘‘เอกสฺมึ ตีเร ฐตฺวา’’ติฯ **ตโต**ติ นิมิตฺตโตฯ **อตฺตานนฺ**ติ นิมิตฺตกิตฺตนํ วินยธรํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ปริกฺขิปเนฺตนา**ติ ปริยายเนฺตนฯ **ตสฺสา**ติ ตตฺตกสฺส ปริเจฺฉทสฺสฯ **สมฺมุขฏฺฐาเน**ติ อโธโสเต นทิตีเร ฐิตสฺส นิมิตฺตสฺส สมฺมุขฏฺฐาเนฯ **ตโต**ติ นิมิตฺตโตฯ **ตสฺสา**ติ ตตฺตกสฺส ปริเจฺฉทสฺสฯ สมฺมุขา นทิตีเร นิมิตฺตํ อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺฆเฏฺตพฺพนฺ**ติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อถา**ติ นิมิตฺตกิตฺตนโต ปจฺฉาฯ ‘‘สพฺพนิมิตฺตานํ อโนฺตฐิเต ภิกฺขู หตฺถปาสคเต กตฺวา’’ติ อิทํ สพฺพํ เอกํ คามเขตฺตํ พฺยาเปตฺวา สมฺมนิตภาวํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ สกลํ คามเขตฺตํ อพฺยาเปตฺวา เอกเทเส สมฺมนิตํ โหติ, นิมิตฺตโต พหิ ฐิเต ภิกฺขูปิ หตฺถปาสคเต กตฺวา สมฺมนิตพฺพาฯ **กมฺมนฺ**ติ สีมสมฺมุติกมฺมํฯ ‘‘ฐเปตฺวา นทิ’’นฺติวจนสฺส การณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นที ปน พทฺธสีมสงฺขฺยํ น คจฺฉตี’’ติฯ

ทีปโก โหตีติ เอตฺถ **ทีโป**ติ อนฺตรทีโปฯ โส หิ ยสฺมา ชลมเชฺฌ ทิปฺปติ, ยสฺมา จ ทฺวิธา อาโป เอตฺถ สนฺทติ, ตสฺมา ทีโปติ วุจฺจติ, โสเยว ขุทฺทกเฏฺฐน **ทีปโก**ฯ กกาโร หิ ขุทฺทกตฺถวาจโกฯ **ตนฺ**ติ ทีปกํฯ **อตฺตนา**ติ วินยธเรนฯ **โอริมเนฺต จ ปาริมเนฺต จา**ติ อโธโสเต นทิตีเร ฐิตสฺส นิมิตฺตสฺส สมฺมุเข โอริมเนฺต จ ปาริมเนฺต จฯ ปรตีเร นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ กิสฺส สมฺมุขฏฺฐาเน นิมิตฺตนฺติ อาห ‘‘นทิยา โอริมตีเร นิมิตฺตสฺส สมฺมุขฏฺฐาเน’’ติฯ **ตโต**ติ นิมิตฺตโตฯ สมฺมุขา นิมิตฺตํ อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ปาริมเนฺต จ โอริมเนฺต จา**ติ ปรตีเร อุปริโสเต ฐิตสฺส นิมิตฺตสฺส สมฺมุเข ปาริมเนฺต จ โอริมเนฺต จฯ **ปฐมกิตฺติตนิมิเตฺตนา**ติ โอริมตีเร อุปริโสเต ปฐมํ กิตฺติเตน นิมิเตฺตนฯ เอกา สีมา อิมสฺสาติ **เอกสีโม,** ทีปโกฯ ‘‘ตีรทฺวยญฺจา’’ติ ปทมเปกฺขิตฺวา ‘‘เอกสีม’’นฺติ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ วจฺจมนเปกฺขิตฺวา ‘‘เอกสีมา’’ติปิ นิจฺจอิตฺถิลิงฺควเสน ปาโฐ อตฺถิฯ

อุทฺธํ วา อโธ วาติ เอตฺถ วาสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ **อถา**ติ ตสฺมึ อธิกตเร สตีติ โยชนาฯ **วิหารสีมปริเจฺฉทนิมิตฺตสฺส อุชุกเมวา**ติ สเจ ทีปโก อโธ อธิกตโร โหติ, โอริมตีเร อโธโสเต ฐิตสฺส วิหารสีมปริเจฺฉทนิมิตฺตสฺส อุชุกเมว ฯ **สิขรนฺ**ติ สิงฺคํฯ ตญฺหิ สิขํ มตฺถกํ ราติ คณฺหาตีติ สิขรนฺติ วุจฺจติฯ **ตโต**ติ ทีปกสฺส ปาริมนฺตนิมิตฺตโตฯ ปรตีรนิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ อยํ ทีปกสฺส วิหารสีมปริเจฺฉทโต อโธ อธิกตเร วินิจฺฉโยฯ อุทฺธํ อธิกตเรปิ อิมินานุสาเรน เวทิตโพฺพติ โส น ทสฺสิโตฯ **ปพฺพตสณฺฐานา**ติ ปพฺพเตน สมํ ฐานํ เอติสฺสาติ ปพฺพตสณฺฐานาฯ

อุทฺธมฺปิ อโธปีติ ปิสโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ **อุโภปิ สิขรานี**ติ อุทฺธํ สิขรํ, อโธ สิขรนฺติ อุโภปิ สิขรานิฯ **มุทิงฺคสณฺฐานา**ติ มูเล จ อเคฺค จ ตนุกสฺส มเชฺฌ ถูลสฺส มุทิงฺคสฺส สณฺฐานาฯ

สพฺพปฐเมน นเยนาติ อุทฺธํ อธิกนยสฺส, อโธ อธิกนยสฺส, อุทฺธํอโธอธิกนยสฺส จาติ สเพฺพสํ นยานํ ปฐเมน วิหารสีมทีปกานํ สเมน นเยนฯ **ปณวสณฺฐานา**ติ มูเล จ อเคฺค จ ถูลสฺส มเชฺฌตนุกสฺส ปณวสฺส สณฺฐานาฯ

๗๒. อุโปสถาคาราทิกถา

๑๔๑. **อนุปริเวณิย**นฺติ เอตฺถ อนุสทฺทสฺส วิจฺฉตฺถํ, ปริเวณสทฺทสฺส จ ลิงฺควิปลฺลาสภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''ตสฺมิํ ตสฺมิํ ปริเวเณ''ติฯ ปริเวณสโทฺท หิ นปุํสกลิโงฺค, อิธ ปน ลิงฺควิปลฺลาสํ กตฺวา อิตฺถิลิงฺควเสน วุตฺตํฯ ''สเงฺกตํ อกตฺวา''ติ อิมินา **อสเงฺกเตนา**ติ ปทสฺส กิริยาวิเสสนตฺตํ ทีเปติฯ ''กมฺมวาจายา''ติ อิมินา **สมูหนิตฺวา**ติ ปทสฺส กรณํ ทเสฺสติฯ

๑๔๒. **ยโต**ติ เอตฺถ โตปจฺจยสฺส การณเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยสฺมา''ติฯ ''หตฺถปาเส''ติ อิมินา หตฺถปาสโต พหิ นิสิเนฺน อกโตวสฺส อุโปสโถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **วตฺถุวเสนา**ติ อฎฺฐุปฺปตฺติวเสนฯ อุโปสถสฺส ปมุขสฺส อโพฺภกาเส วา มาฬกาทีสุ วาติ สมฺพโนฺธฯ **นิมิตฺตุปคา วา อนิมิตฺตุปคา วา**ติ เหฎฺฐา อฎฺฐสุ นิมิเตฺตสุ วุตฺตา นิมิตฺตุปคา วา อนิมิตฺตุปคา วา ปพฺพตาทโย วา อเญฺญ วา กิเตฺตตพฺพาฯ

ปฐมตรํ น อาคจฺฉติ, ทุกฺกฎนฺติ อุโปสเถ โฆสิยมาเน ปฐมตรํ น อาคจฺฉติ, ทุกฺกฎํฯ วิหารสฺส มเชฺฌ โหตีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ โปราณเก อาวาเสฯ **ตตฺถา**ติ โปราณเก อาวาเสฯ **อสมฺพาโธ**ติ สงฺฆสฺส นิสชฺชฎฺฐานปโหนโกฯ **ตตฺถา**ติ ปจฺฉา อุฎฺฐิเต อาวาเสฯ

สเพฺพสํ นิสชฺชฎฺฐานนฺติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ เถรสฺส วิหาเรฯ **โส**ติ เถรสฺส วิหาโรฯ **เอตฺถา**ติ ตุมฺหากํ วิหาเรฯ สเพฺพสํ โอกาโส นตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ตํ อสุกํ นาม อาวาสํฯ ''วฎฺฎตี''ติ วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ เถรสฺสฯ

๗๔. อวิปฺปวาสสีมานุชานนกถา

๑๔๓. **อนฺธกวินฺทํ นามา**ติ ตสฺส คามสฺส นามํฯ **ต**นฺติ อนฺธกวินฺทํฯ **เถโร**ติ มหากสฺสปเตฺถโรฯ **ตโต**ติ อนฺธกวินฺทโตฯ อิมินา ''อนฺธกวินฺทา''ติ เอตฺถ นิสฺสกฺกเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ **อุโปสถ**นฺติ ตทเตฺถ อุปโยควจนํฯ อุโปสถตฺถายาติ หิ อโตฺถฯ อนฺธกวินฺทา ราชคหํ อาคมนสฺส การณํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ราชคหํ หี''ติอาทิฯ ตตฺถ **หี**ติ ยสฺมาฯ อนฺธกวินฺทา วิหารํ อโนฺต กตฺวา ''อฎฺฐารส มหาวิหารา''ติ วุตฺตํฯ **เนส**นฺติ อฎฺฐารสนฺนํ มหาวิหารานํฯ **สงฺฆสฺส สามคฺคิทานตฺถ**นฺติ เอตฺถ สงฺฆสฺส สามคฺคิทานํ อตฺตโน อุโปสถกิจฺจํ สิทฺธํฯ ตสฺมา ปาฬิยํ ''อุโปสถํ อาคจฺฉโนฺต''ติ วุตฺตํฯ ''สิปฺปินิยํ นามา''ติ อิมินา **นทิํ ตรโนฺต**ติ เอตฺถ นทิยา นามํ ทเสฺสติฯ **มนํ วูโฬฺห**ติ เอตฺถ **มน**นฺติ นิปาโต อีสกโตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อีสก''นฺติฯ ''อปฺปมตฺต''นฺติ อิมินา ''อีสก''นฺติปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''วูฬฺหภาโว''ติ อิมินา ภาวปจฺจเยน วินา ภาวโตฺถ ญาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **จเณฺฑนา**ติ ขเรนฯ **ตตฺถา**ติ นทิยํฯ **อมนสิกโรโนฺต**ติ ''จณฺฑโสต''นฺติ อาโภคํ อกโรโนฺตฯ **น ปน วูโฬฺห**ติ น ปน มหาวูโฬฺหฯ **อุทกพฺภาหตานี**ติ อุทเกน อภิอาหตานิฯ **อสฺสา**ติ เถรสฺสฯ **อลฺลานี**ติ ตินฺตานิฯ

๑๔๔. **ปุริมกมฺมวาจา**ติ ''สมฺมตา สา สีมา สเงฺฆน ติจีวเรน อวิปฺปวาสา''ติ ปุเร วุตฺตา กมฺมวาจาฯ **อยเมวา**ติ ''ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา''ติปทํ ปกฺขิปิตฺวา อนุปญฺญตฺตา อยเมว กมฺมวาจาฯ **อย**นฺติ ปจฺฉิมกมฺมวาจาฯ **หิ** ยสฺมา ภิกฺขุนิสโงฺฆ อโนฺตคาเม วสติ, ตสฺมา

ปุริมาเยว วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ยทิ เอวนฺ**ติ ยทิ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อยํ ปจฺฉิมกมฺมวาจา วฏฺฏนํ สิยา ภเวยฺย, เอวํ สตีติ โยชนาฯ **โส**ติ ภิกฺขุนิสโงฺฆฯ **เอตาย กมฺมวาจายา**ติ ปจฺฉิมกมฺมวาจายฯ **น ลเภยฺยา**ติ อโนฺตคาเม วสนฺตฺตา ติจีวรปริหารํ น ลเภยฺยฯ กึ น ลภติเยวาติ อาห ‘‘อตฺถิ จสฺส ปริหาโร’’ติฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺสฯ **เทฺวปิ สีมาโย**ติ สมานสํวาสกสีมา จ อวิปฺปวาส สีมา จาติ เทฺวปิ สีมาโยฯ **ตตฺถา**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีสุฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขูนํ สีมายฯ **เอเสว นโย**ติ ภิกฺขุนีนํ สีมํ อโชฺฌตฺถริตฺวาปิ อโนฺตปวิสิตฺวาปิ ภิกฺขูนํ สีมาย สมฺมเน เอเสว นโยฯ **เอเต**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนิโยฯ สามญฺญตฺตา หิ ปุลฺลิเงฺคน วุตฺตํฯ **เอตฺถ จา**ติ ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติปเท จฯ สงฺคโห เวทิตโพฺพ, กสฺมา? คาเมน นิคมนครานํ เอกลกฺขณตฺตาฯ

ปริเกฺขโปกาโสติ ปริเกฺขปารโหกาโสฯ **เตสู**ติ คามคามูปจาเรสุฯ **ปริหารนฺ**ติ จีวรวิปฺปวาสอาปตฺติอปนยนํฯ ‘‘อิตี’’ติอาทิ นิคมนํฯ **เอตฺถา**ติ สมานสํวาสกอวิปฺปวาสสีมาสุฯ **อตฺตโน ธมฺมตายา**ติ อตฺตโน สภาเวนฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตสฺสา**ติ อวิปฺปวาสสีมายฯ **วิสุนฺ**ติ สมานสํวาสกสีมโต ปาเฏกฺกํฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวีสุ สีมาสุฯ **อวิปฺปวาสายา**ติ อวิปฺปวาสสีมายฯ **ตนฺ**ติ คามํฯ **สา**ติ อวิปฺปวาสสีมาฯ **สมฺมตาย สีมายา**ติ อวิปฺปวาสสีมาย สมฺมตาย สติยาติ สมฺพโนฺธฯ สมฺมตโต ปจฺฉาติ วา โยชนาฯ **นิวิสตี**ติ นิวาสตฺถาย วิสติ ปวิสติฯ **โสปี**ติ คาโมปิฯ **สีมสงฺขฺยํเยวา**ติ อวิปฺปาสสีมโวหารเมวฯ อธิฏฺฐิตเตจีวริกา ภิกฺขู ปริหารํ ลภนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ ยถา ปจฺฉา นิวิโฏฺฐ คาโม สีมสงฺขฺยํเยว คจฺฉติ, เอวนฺติ โยชนาฯ ‘‘ปวิสิสฺสามา’’ติ เคหานิ กตานิ, ‘‘ปวิสิสฺสามา’’ติ อาลโยปิ อตฺถีติ โยชนาฯ **อาลโยปี**ติ อเปโกฺขปิฯ **อปวิฏฺฐา**ติ เคหานิ อปวิฏฺฐาฯ **เคหเมว ฉเฑฺฑตฺวา**ติ เคหํ ฉเฑฺฑตฺวา เอวฯ อิมินา เคเห ฉฑฺฑิเต สพฺพํ ฉฑฺฑิตเมวาติ ทเสฺสติฯ ปวิฏฺฐํ วา อคตํ วา เอกมฺปิ กุลํ อตฺถิ สเจติ โยชนาฯ เอตฺถ จ ‘‘เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ วา’’ติ อิทํ นวคามํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘เอกมฺปิ กุลํ อคตํ วา’’ติ อิทํ โปราณกคามํ สนฺธายาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตตฺราติ ‘‘วตฺตํ ชานิตพฺพ’’นฺติวจเนฯ **อวิปฺปวาสสีมาย**นฺติ มหาสีมายฯ สา เอว หิ ยสฺมา อวิปฺปวาสกมฺมวาจาย พหุลปโยชนา โหติ, ตสฺมา อวิปฺปวาสสีมาติ วุจฺจติฯ **อิตรายา**ติ อวิปฺปวาสสีมายฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ทฺวีสุ สีมาสุฯ **นิราสงฺกฏฺฐาเนสุ ฐตฺวา**ติ เจติยงฺคณาทีนํ ขณฺฑสีมาย อโนกาสตฺตา วุตฺตํฯ ขณฺฑสีมญฺหิ สมฺมนนฺตา เจติยงฺคณาทิฏฺฐานํ ปหาย อญฺญสฺมึ วิวิโตฺตกาเส วิหารปจฺจนฺตํ ขณฺฑิตฺวา สมฺมนนฺติฯ **สมูหนิตุนฺ**ติ อวิปฺปวาสสีมํ สมูหนิตุํฯ **ปฏิพนฺธิตุํ น สกฺขิสฺสเนฺตวา**ติ อวิปฺปวาสํเยว ชานิตฺวา ขณฺฑสีมาย อญฺญาตตฺตา ปฏิพนฺธิตุํ น สกฺขิสฺสเนฺตวฯ **สีมสเมฺภทนฺ**ติ ขณฺฑสีมอวิปฺปวาสสีมานํ สเมฺภทํฯ **สาสนนฺตรธาเนน วา**ติ สตฺถุ อาณาย อนฺตรธาเนน วาฯ **สาธุกํ ปนา**ติ นิกฺกงฺขํ ปนฯ

๗๖. คามสีมาทิกถา

๑๔๗. อุโปสถกมฺมสฺส วิสุํ คหิตตฺตา เสสกมฺมวเสน สมานสํวาสกตา คเหตพฺพา โคพลิพทฺทนเยน วา ปาริเสสนเยน วาฯ **ตนฺ**ติ สมานสํวาสเอกูโปสถภาวํฯ ‘‘อปริจฺฉินฺนายา’’ติ อิมินา **อฏฺฐปิตายา**ติ เอตฺถ ฐปธาตุยา อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ **คามํ วา นิคมํ วา**ติ เอตฺถ นครํ เกน สงฺคหิตนฺติ อาห ‘‘คามคฺคหเณน เจตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺถา**ติ ‘‘คามํ วา นิคมํ วา’’ติ ปาเฐ, คามคฺคหเณนาติ สมฺพโนฺธฯ อถ วา **เอตฺถา**ติ คามนิคมนคเรสุ, นครมฺปีติ สมฺพโนฺธฯ คามาทีนํ ปริเจฺฉทํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ คามนิคมนคเรสุฯ **คามโภชกา**ติ คามํ ภุญฺชนฺตีติ คามโภชกาฯ **พลินฺ**ติ กรํฯ โส หิ ตํ นิสฺสาย คามโภชกา พลนฺติ ชีวนฺติ อเนนาติ พลีติ วุจฺจติฯ ยมฺปิ เอกํ ปเทสํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา เทตีติ โยชนาฯ

คามเขเตฺตติ รโญฺญ อาณา ขิปิยติ เอตฺถาติ **เขตฺตํ,** คาโมเยว เขตฺตํ คามเขตฺตํ, ตสฺมึฯ **อยมฺปี**ติ อยํ ปเทโสปิฯ **โสปี**ติ ปเทโสปิฯ วิสุํคาโม นามาติ โยชนาฯ โสปิ วิสุํคาโม คามสีมา โหติเยวาติ โยชนาฯ วิสุํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนํ คาโม **วิสุํคาโมฯ ตสฺมา**ติ ยสฺมา วิสุํ คาโม โหติ, ตสฺมาฯ **สา จา**ติ วิสุํคามสีมา จฯ **อิตรา**ติ วิสุํคามสีมโต อญฺญา ปกติคามนครนิคมสีมา จาติ โยชนาฯ

เอวนฺติ ''อสมฺมตาย ภิกฺขเว''ติอาทินา ปาเฐนฯ **ตน**ฺติ สีมปริเจฺฉทํฯ **อปริจฺฉิเนฺน**ติ ราชูหิ อปริจฺฉิเนฺนฯ ''อฏวิปเทเส''ติ อิมินา นตฺถิ คาโม เอตฺถาติ **อคามโก**ติ วจนตฺถสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **วิชฺฌาฏวิสทิเส**ติ วิคตํ อคฺคิโน ฌายนเมตฺถาติ วิชฺฌา, โจราทโย มนุเสฺส อาภุโส ฏวนฺติ ปีฬยนฺติ เอตฺถาติ **อาฏวิ**ฯ วิชฺฌา จ สา อาฏวิ เจติ **วิชฺฌาฏวิ,** ตาย สทิเส วิชฺฌาฏวิสทิเสฯ เอตฺถ ปุริมนเย คามาทีหิ อาสเนฺน วา โหตุ, อนาสเนฺน วา เตหิ อปริจฺฉิโนฺน อฏวิปเทโส คเหตโพฺพฯ ปจฺฉิมนเย ทูโร มนุสฺสานํ อนาคมนปโถ อาฏวิปเทโส คเหตโพฺพติ อยเมเตสํ วิเสโสฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **สมนฺตา**ติ สมนฺตโตฯ **อยํ สีมา**ติ อยํ สตฺตพฺภนฺตรสีมาฯ **ตตฺถา**ติ สตฺตสุ อพฺภนฺตเรสุฯ สมนฺตา ฐิตสฺส วา นิสินฺนสฺส วา อพฺภนฺตเร อโนฺตโกฏฺฐาเส ชาตํ อพฺภนฺตรํ อฏฺฐวีสหตฺถปมาณํฯ

ยา กาจิ นที อสีมาว โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **นทีสีมลกฺขณปตฺตา**ติ นทีสีมลกฺขณํ ปตฺตาฯ อิมินา สีมลกฺขณํ อปตฺตา นที พนฺธิยมานา สีมาว โหตีติ ทเสฺสติฯ สาวธารเณน ''อตฺตโน สภาเวเนวา''ติ อิมินา ภิกฺขูนํ พนฺธนภาเวนาติ อตฺถํ นิวเตฺตติฯ **เอตฺถา**ติ นทิยํฯ **เอตฺถา**ติ ชาตสฺสรสมุเทฺทสุฯ **เยน เกนจี**ติ อนฺตมโส ติรจฺฉานคเตนปิ เยน เกนจิฯ ขณิตฺวา อกโต **สยํชาโต**ติ สมฺพโนฺธฯ อิทํ เหตุอโนฺตคธวิเสสนํฯ ขณิตฺวา อกตตฺตาติ หิ อโตฺถฯ **สยํชาโต**ติ สยเมว ชาโตติ เอวกาโร โยเชตโพฺพฯ เตน วุตฺตํ ''เยน เกนจิ ขณิตฺวา อกโต''ติฯ **โสโพฺภ**ติ สํ อุโภติ ปทวิภาโค กาตโพฺพฯ ตตฺถ สํสโทฺท สมนฺตตฺถวาจโก, อุภสโทฺท ปูรณตฺถวาจโกฯ ตสฺมา สมนฺตโต อาคเตน อุทเกน อุภติ ปูรติ เอตฺถาติ **โสโพฺภ**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ เตน วุตฺตํ ''สมนฺตโต อาคเตน อุทเกน ปูริโต ติฏฺฐตี''ติฯ

ตตฺถาติ นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุ, อาธาเร ภุมฺมํฯ **ยํ**สโทฺท ฐานวิสโยติ อาห ''ยํ ฐาน''นฺติฯ **มชฺฌิมสฺสา**ติ ถามมชฺฌิมสฺสฯ วกฺขติ หิ ''ถามมชฺฌิเมนา''ติฯ ''สมนฺตโต''ติ อิมินา **สมนฺตา**ติ เอตฺถ นิสฺสกฺกเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ ''อุทกุเกฺขเปนา''ติ อิมินา **อุทกุเกฺขปา**ติ เอตฺถ กรณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ อุทกํ อุกฺขิปิตฺวา ขิปิยติ เอตฺถาติ **อุทกุเกฺขโป**ฯ ''ปริจฺฉิเนฺน''นฺติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **อกฺขธุตฺตา**ติ เอตฺถ **อโกฺข**ติ ปาสโกฯ โส หิ อกติ กุฏิลํ คจฺฉติ อเนนาติ อโกฺขติ วุจฺจติ, ธวนฺติ มริยาทมติกฺกมฺม กีฬาทิปสุตํ คจฺฉนฺตีติ **ธุตฺตา,** อเกฺขสุ ธุตฺตา อกฺขธุตฺตา ฯ **ทารุคุฬ**นฺติ สารทารุมยํ คุฬํฯ ''วาลุกํ วา''ติ อิมินา ''อุทกุเกฺขปา''ติ เอตฺถ อุปลกฺขณํ ทเสฺสติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ปเทเสฯ **อยน**ฺติ ปเทโสฯ **ตสฺสา**ติ อุทกุเกฺขปสฺสฯ

เอตฺถาติ นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุฯ **มุขทฺวาร**นฺติ สมุทฺทาทีนํ มุขสงฺขาตํ ทฺวารํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพาย นทิยํฯ เถรวาทํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยํ ปนา''ติอาทิฯ ''โยชนํ...เป.... วฑฺฒตี''ติ ยํ ปน วจนํ มหาสุมเตฺถเรน วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตตฺราปี**ติ โยชนนทิยมฺปิฯ ปฏิกฺขิตฺตาการํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ''ภควตา หี''ติอาทิฯ **นทิยา ปมาณ**นฺติ นทิยา คมฺภีรปมาณเมว, น อายามวิตฺถารปมาณนฺติ อโตฺถฯ ''น โยชนํ วา อฑฺฒโยชนํ วา''ติ วจนมฺปิ อิทเมว สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ กิญฺจาปิ อายามวิตฺถารปมาณํ น วุตฺตํ, ปภวโต ปน ยาว มุขทฺวารา อายามวิตฺถารว

เสน กมฺมํ กาตุํ ปโหนกนฺทีเยว คเหตพฺพาติ ทฏฺฐพฺพาฯ ยา นทีติ สมฺพนฺโธฯ **อิมสฺส สุตฺตสฺสา**ติ ''ติมณฺฑล''นฺติอาทิกสฺส อิมสฺส สุตฺตสฺสฯ **ปภวโต**ติ สมุทาคมโตฯ **เอตฺถา**ติ นทิยํฯ ส เพฺพหิ ภิกฺขูหิ ฐเปตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ เอกอุทกุเกฺขปโตฯ

กิตฺตกา ปริปุณฺณา โหตีติ อาห ''สมติตฺถิกา''ติฯ ติเตฺถน สมํ ปริปูรตีติ **สมติตฺถิกาฯ อุทกสาฎิกํ นิวาเสตฺวาปี**ติ ปิสโทฺท ''อนิวาเสตฺวาปี''ติ ทเสฺสติฯ อุทกสาฎิกํ อนิวาเสนฺตปิ วเตฺถน อวินาภาวโต อญฺญํ นิวาเสตฺวาติ อโตฺถ คเหตโพฺพฯ นาวาย ฐตฺวา กริยมาเน กิํ คจฺฉนฺติยาปิ นาวาย กาตุํ วฏฺฎตีติ อาห ''คจฺฉนฺติยา ปนา''ติอาทิฯ ''กสฺมา''ติอาทินา การณํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **ต**นฺติ อุทกุเกฺขปมตฺตํฯ เอวํ สติ…เป…. อนุสาวนา โหติ, ตสฺมา คจฺฉนฺติยา นาวาย กาตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ''ตสฺมา''ติอาทินา ลทฺธคุณํ ทเสฺสติฯ น เกวลํ นาวายเมวาติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อโนฺตนทิย''นฺติอาทิฯ

รุกฺขสฺสาติ อโนฺตนทิยํ ชาตสฺส รุกฺขสฺสฯ สาขา วา ปติฎฺฐิตาติ สมฺพโนฺธฯ **สีมํ วา โสเธตฺวา**ติ วิหารสีมคามสีมาสุ ฐิตานํ หตฺถปาสานยนพหิกรณวเสน สีมํ วา โสเธตฺวาฯ ชาตรุกฺขสฺส ปวิฎฺฐสาขาย วา ปาโรเห วาติ สมฺพโนฺธฯ **อสฺสา**ติ พหินทิตีเร ชาตรุกฺขสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ขาณุเกฯ

ตสฺสาติ ปาสาณทีปกสฺสฯ **ปุเพฺพ วุตฺตปฺปกาเร**ติ ปุเพฺพ นทีนิมิตฺตฎฺฐาเน ''อนฺวทฺธมาส''นฺติอาทินา (มหาว. อฎฺฐ. ๑๓๘) วุตฺตปฺปกาเรฯ **โส**ติ ปาสาณทีปโกฯ ปุน **โส**ติ ปาสาณทีปโกเยวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

อาวรณนฺติ ปาฬิํฯ **ต**นฺติ อาวรณํฯ อาวรเณน วา โกฎฺฐกพเนฺธน วา เหตุภูเตน, ปจฺฉิชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ โกจิ อาวรณปฺปเทโส อโชฺฌตฺถริยตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อาวรณปฺปเทเสฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ''เหฎฺฐาปาฬิ พทฺธา''ติ อิทํ นทิํ วินาเสตฺวา ตฬากกรณาการทสฺสนํฯ **เอตฺถา**ติ นทิยํ, ตฬาเก วาฯ **ฉฑฺฑิตโมทก**นฺติ ตฬากรกฺขนตฺถํ เอเกน วาริมเคฺคน ฉฑฺฑิตํ อุทกํฯ **เทเว อวสฺสเนฺต**ติ ทุพฺพุฎฺฐิกาลตฺตา วสฺสนฺตกาเลปิ เทเว อวสฺสเนฺตฯ **สา**ติ นทิโต นีหฎมาติกาฯ **กาลนฺตเรนา**ติ อเญฺญน กาเลนฯ **อุปฺปติตฺวา**ติ คามนิคมานํ อุปริ ปติตฺวาฯ **ปวตฺตตี**ติ ปุเพฺพ วุตฺตปกาเร วสฺสกาเล จตฺตาโร มาเส อโพฺภจฺฉินฺนา สนฺทติฯ **วิหารสีม**นฺติ วิหารสมฺพนฺธํ พทฺธสีมํฯ

สมุเทฺทปีติ ปิสโทฺท นทิมเปกฺขติฯ **ตตฺถา**ติ ปเทเสฯ **โอตริตฺวา**ติ เหฎฺฐา ตริตฺวาฯ ''โอสริตฺวา''ติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ **สณฺฐหนฺตี**ติ อุทเกน สมํ ติฎฺฐนฺติฯ **โส**ติ ปเทโสฯ **อุทกนฺตโต**ติ อุทกโกฎิโตฯ **ตตฺถา**ติ สมุเทฺทฯ **พาธตี**ติ ปีฬยติฯ **เตสู**ติ นาวาอฎฺฎเกสุฯ **ต**นฺติ ปิฎฺฐิปาสาณํฯ **อูมิโย**ติ วีจิโยฯ ตา หิ ปรํปราวเสน อุคฺคนฺตฺวา สวิญฺญาณกาวิญฺญาณเก มิยนฺติ หิํสนฺติ, อโนฺต ปกฺขิปนฺตีติ วา อูมิโยติ วุจฺจนฺติฯ **ตตฺถา**ติ ปิฎฺฐิปาสาเณฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ อุทเกเนว ปิฎฺฐิปาสาโณ โอตฺถรียตีติ โยชนาฯ **โส**ติ ทีปกปพฺพโตฯ ''ทูเร''ติ วตฺวา ตสฺส ปมาณํ ทเสฺสโนฺต อาห ''มจฺฉวธานํ อนาคมนปเถ''ติฯ **มจฺฉวธาน**นฺติ เกวฎฺฎานํฯ เต หิ ยสฺมา มเจฺฉ หนนฺติ, ตสฺมา มจฺฉวธาติ วุจฺจนฺติฯ ''มจฺฉพนฺธาน''นฺติปิ ปาโฐฯ มเจฺฉ พนฺธนฺตีติ **มจฺฉพนฺธา**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **อนาคมนปเถ**ติ ยตฺถ คนฺตฺวา ตทเหว ปจฺจาคนฺตฺวา น อาคมนปถิเก เทเสฯ นตฺถิ อาคมนปโถ เอตฺถาติ **อนาคมนปโถ,** เทโสฯ ตสฺมิํ ''อคมนปเถ''ติปิ ปาโฐ, โส อยุโตฺตฯ กสฺมา? อคมนปถสฺส นาธิเปฺปตตฺตาฯ คนฺตฺวา หิ ปุน อนาคมนปโถเยวาธิเปฺปโตฯ **เตส**นฺติ มจฺฉวธานํฯ **คมนปริยนฺตสฺสา**ติ คมนโกฎิยา ฯ **โอรโต**ติ โอร

ภาเค ฐิโต ทีปโก วา ปพฺพโต วาติ โยเชตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ โอรภาเค ฐิเตสุ ทีปกปพฺพเตสุฯ **โอตฺถริตฺวา**ติ ปกติอุทเกน โอตฺถริตฺวาฯ **ตตฺถา**ติ โอตฺถริตฺวา ฐิเต สมุเทฺทฯ

กโรเนฺตหิปิ กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ สเรฯ **อยน**ฺติ อยํ สโร, น ชาตสฺสโร โหติฯ อยํ สโร คามเขตฺตสงฺขฺยเมว คจฺฉตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ สเรฯ **ยตฺถ ปนา**ติ ยสฺมิํ สเร ปนฯ **ตสฺสา**ติ ชาตสฺสรสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ปเทเสฯ สเจ คมฺภีรํ อุทกํ โหตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อฏฺฏเกฯ **เอตฺถา**ติ ชาตสฺสเร, ฐิเตสุ ปิฏฺฐิปาสาณทีปเกสูติ โยชนาฯ **ปโหนกชาตสฺสโร**ติ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ ปโหนโก ชาตสฺสโรฯ ‘‘สุกฺขตี’’ติ วตฺวา ตเทว สมเตฺถตุํ วุตฺตํ ‘‘นิรุทโก’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ชาตสฺสเรฯ สเจ นิรุทกมเตฺตน คามเขตฺตํ คจฺฉติฯ กทา คจฺฉตีติ อาห ‘‘สเจ ปเนตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺถา**ติ ชาตสฺสเรฯ **โปกฺขรณีอาทีนี**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน อุทกมาติกาทโย สงฺคณฺหาติฯ ยทา ขณนฺติ, ตทาติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ ‘‘ตํ ฐาน’’นฺติ วุเตฺตปิ น ขณนฏฺฐานเมว คเหตพฺพํ, ‘‘เอตฺถา’’ติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา สโพฺพเยว ชาตสฺสโร คเหตโพฺพฯ น เกวลํ อชาตสฺสรมตฺตํ โหติ, อถ โข คามเขตฺตนฺติ อาห ‘‘คามสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉตี’’ติฯ

นนฺติ ชาตสฺสรํฯ **ปูเรตฺวา**ติ มตฺติกาทีหิ ปูเรตฺวาฯ **ปาฬิ**นฺติ อาวรณํฯ **สพฺพเมว น**นฺติ สกลเมว ตํ ชาตสฺสรํฯ **โลณีปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ โสโพฺภเยว ชาตสฺสรสงฺขฺยํ คจฺฉติ, อถ โข โลณีปีติ ทเสฺสติฯ **อุทกฏฺฐาโนกาเส**ติ อุทกสฺส ฐาเน โอกาเสฯ

๑๔๘. **สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘สีมาย สีม’’นฺติ ปทานํ สมฺพนฺธาเปกฺขตฺตา เตสํ สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อตฺตโน ปเรส’’นฺติฯ ‘‘พทฺธสีม’’นฺติ อิมินา ‘‘สีม’’นฺติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ วิเสสโต พทฺธสีมาเยว คเหตพฺพาติ ทเสฺสติฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘สเจ หี’’ติอาทิฯ **สํสฏฺฐวิฏปา**ติ อญฺญมญฺญํ อาสนฺนตฺตา สํสโฏฺฐ วิฏโป เอเตสนฺติ สํสฏฺฐวิฏปาฯ ‘‘สํสฏฺฐวิฏปา’’ติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํ, มูลานิปิ สํสฏฺฐานิเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เตสู**ติ ทฺวีสุ รุเกฺขสุฯ **วิหารสีมา จา**ติ โปราณกวิหารสีมา จฯ **อโนฺต กตฺวา**ติ สีมาย อโนฺต กตฺวาฯ อถ ปจฺฉาติ เอตฺถ ‘‘ปจฺฉา’’ติ อิมินา อถสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ เอวํ เก อกํสูติ อาห ‘‘เอวํ ฉพฺพคฺคิยา อกํสู’’ติฯ **เตนา**ติ กรเณนฯ

อโชฺฌตฺถรณาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปเรส’’นฺติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ พทฺธสีมายฯ **ปเทส**นฺติ ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ ปโหนกํ เอกเทสํฯ อนฺตมโส เอกสฺสปิ ภิกฺขุโน ฐตฺวา อธิฏฺฐานุโปสถํ กาตุํ ปโหนกํ ปเทสํฯ กมฺมํ กาตุํ อปฺปโหนกปเทสํ อโนฺต กริตฺวา พนฺธนฺตา **สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ** นามฯ **สีมาย อุปจาโร**ติ ปจฺฉา พนฺธิตพฺพาย สีมาย อุปจาโรฯ **‘‘วฑฺฒโนฺต สีมาสงฺกรํ กโรตี’’**ติ อิมินา สเจ อวฑฺฒนโก ปาสาโณ โหติ, ทฺวินฺนมฺปิ สีมานํ นิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

๗๗. อุโปสถเภทาทิกถา

๑๔๙. ปนฺนรสิกสฺส ปุพฺพกิจฺจสฺส ปาฬิยํ อาคตตฺตา จาตุทฺทสิกเสฺสว ปุพฺพกิจฺจํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติฯ

‘‘อธเมฺมน วคฺค’’นฺติอาทีสุ วินิจฺฉโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อธเมฺมน วคฺค**นฺติ เอตฺถ **อธมฺมํ** นาม เอกสฺมิํ วิหาเร จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ สุตฺตุเทฺทสอุโปสถมกตฺวา ปาริสุทฺธิอุโปสถกรณญฺจ ติณฺณํ ปาริสุทฺธิอุโปสถมกตฺวา สุตฺตุเทฺทสกรณญฺจฯ **วคฺคํ** นาม สเพฺพว อสนฺนิ

ปติตฺวา เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธิหรณํฯ ฉนฺทปาริสุทฺธิ นาม สงฺฆมชฺฌํเยว อาคจฺฉติ, น คณมชฺฌํ, น ปุคฺคลสฺส สนฺติกํฯ **อธเมฺมน สมคฺคน**ฺติ เอตฺถ **อธมฺมํ** วุตฺตนยเมวฯ **สมคฺคํ** นาม สเพฺพสํ สนฺนิปตนํฯ **ธเมฺมน วคฺคน**ฺติ เอตฺถ **ธมฺมํ** นาม จตุนฺนํ สุตฺตุเทฺทสอุโปสถกรณญฺจ ติณฺณํ ปาริสุทฺธิอุโปสถกรณญฺจฯ **วคฺคํ** วุตฺตนยเมวฯ

๗๘. ปาติโมกฺขุเทฺทสกถา

๑๕๐. **อิมํ นิทานน**ฺติ ปาติโมกฺขสฺส อิมํ นิทานํฯ **สุตา โข ปนา**ติ เอตฺถ สุยฺยิตฺถาติ **สุตา,** สุยฺยสฺสนฺตีติ วา **สุตา,** ปาราชิกุเทฺทสาทโยฯ สุตา จ สุตา จ **สุตา**ติ สรูเปกเสโส กาตโพฺพฯ **อวเสสน**ฺติ นิทานุเทฺทสาทิโต อวเสสํ ปาราชิกุเทฺทสาทิฯ **สุเตนา**ติ สุตสเทฺทนฯ ‘‘อเตฺถ อสมฺภวโต สเทฺท วุตฺตวิธานํ โหตี’’ติ หิ ปริภาสโต ‘‘สุเตนา’’ติ เอตฺถ สโทฺทว คเหตโพฺพฯ **เตน นเยนา**ติ เตน นิทานุเทฺทสนเยนฯ

อฎวิมนุสฺสภยนฺติ อฎวิยํ นิวสนฺตสฺส มนุสฺสสฺส ภยํ, วนจรกภยนฺติ อโตฺถฯ **ราชนฺตราโย**ติอาทีสุ เอวํ วิเสโส เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ทวทาโห**ติ ทายํ ทหตีติ ทวทาโห อาการสฺส รสฺสํ, ยการสฺส จ วการํ กตฺวาฯ **น**นฺติ ภิกฺขุํฯ เอกํ วา ภิกฺขุนฺติ โยชนาฯ **ปฐโม วา อุเทฺทโส**ติ นิทานุเทฺทโสฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจสุ อุเทฺทเสสุฯ **ยสฺมิน**ฺติ อุเทฺทเสฯ **โสปี**ติ อุเทฺทโสปิฯ **สุเตเนว สาเวตโพฺพ**ติ สุตปเทเนว สงฺฆสฺส สาเวตโพฺพติ เอวสโทฺท ‘‘น วิตฺถาเรนา’’ติ ทเสฺสติฯ

อนชฺฌิฎฺฐาติ เอตฺถ อุปสคฺควเสน อิสฺธาตุสฺส อิจฺฉากนฺติโต อญฺญมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อนาณตฺตา, อยาจิตา วา’’ติฯ เอตฺถ ‘‘อนาณตฺตา’’ติ อิทํ เถเรน อนาณตฺตภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ‘‘อยาจิตา’’ติ อิทํ สมฺมุติลเทฺธน นวเกน อยาจิตภาวํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อนชฺฌิฎฺฐา ธมฺมํ ภาสนฺตี’’ติ วจเนฯ **ธมฺมเชฺฌสเก**ติ ธมฺมกถนตฺถาย อเชฺฌสตีติ ธมฺมเชฺฌสโก, ตสฺมิํฯ อาปุจฺฉิตฺวา วา เตน สงฺฆเตฺถเรน ยาจิโต หุตฺวา วาติ โยชนาฯ **วารปฎิปาฎิยา**ติ วารานุกฺกเมนฯ **เทหีติ วา**ติ เอตฺถ อิติ-วา-สโทฺท ‘‘ภณ’’ อิติปเทน จ ‘‘กเถหิ’’ อิติปเทน จ โยเชตโพฺพฯ ‘‘ภณ’’ อิติ วา ‘‘กเถหิ’’อิติ วา ‘‘เทหิ’’อิติ วา วตฺตพฺพาติ โยชนา ฯ **ตีหิปิ วิธีหี**ติ โอสารณกถนสรภญฺญสงฺขาเตหิ ตีหิ สชฺชเนหิฯ เอตฺถ จ สุตฺตสฺส โอสาริยเต อุจฺจาริยเต **โอสารณํ,** อตฺถสฺส กถิยเต **กถนํ,** สุตฺตสฺส จ ตทตฺถสฺส จ สเรน ภณิยเต **สรภญฺญํฯ โอสาเรหี**ติ สุตฺตํ อุจฺจาเรหิฯ **กเถหี**ติ อตฺถํ กเถหิฯ **สรภญฺญน**ฺติ สุตฺตสฺส จ ตทตฺถสฺส จ สเรน ภณนํฯ **น**นฺติ สทฺธิวิหาริกํฯ **สชฺฌายํ อธิฎฺฐหิตฺวา**ติ ‘‘สชฺฌายํ กโรมี’’ติ อธิฎฺฐหิตฺวาฯ **เอตฺถา**ติ อเชฺฌสนฎฺฐาเนฯ

นิสฺสิตเกติ สทฺธิวิหาริกาทโยฯ **โส**ติ สงฺฆเตฺถโร, ‘‘วตฺตโพฺพ’’ติปเท กมฺมํ, ‘‘วทตี’’ติ อาทีสุ ปเทสุ กตฺตาฯ **อารทฺธน**ฺติ สเงฺฆน อารทฺธํฯ **ฐเปตฺวา**ติ ธมฺมสวนํ ฐเปตฺวาฯ **โอสาเรตฺวา**ติ ปฐมํ สุตฺตํ โอสาเรตฺวาฯ **ปุน กเถเนฺตนา**ติ ปจฺฉา อตฺถํ กเถเนฺตนฯ **อฎฺฐเปตฺวาเยว วา**ติ สุตฺตสฺส จ อตฺถสฺส จ อนฺตรา อฎฺฐตฺวา เอว วาฯ **กเถตพฺพน**ฺติ อตฺถชาตํ กเถตพฺพํฯ **กเถนฺตสฺส…เป…. นโย**ติ ปฐมํ อตฺถํ กเถตฺวา ปุน สุตฺตญฺจ อตฺถญฺจ สเรน ภณนฺตสฺส ปุน อาคเตปิ เอเสว นโยติ อโตฺถฯ

อุปนิสินฺนกถายปีติ สมีเป นิสิเนฺนน กถายปิฯ **เตนา**ติ สงฺฆเตฺถเรนฯ **วตฺตุํ วฎฺฎตี**ติ วิเสเสตฺวา วตฺตุํ วฎฺฎติฯ **เตนา**ติ มนุเสฺสหิ ชานนภิกฺขุนาฯ สงฺฆเตฺถโร ภณติ, ตุณฺหี วา โหตีติ

สมฺพนฺโธฯ ‘‘ปุจฺฉนฺตี’’ติ วุตฺตติ โยชนาฯ **อนุโมทนาทีสุปี**ติอาทิสเทฺทน ธมฺมกถาทโย สงฺคณฺหาติฯ สงฺฆตฺเถโร อนุชานาตีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิหารอนฺตรฆเรสุฯ

สชฺฌายนฺติ สยํ อิสฺสเรน อยนํ อุจฺจารณํ, เกนจิ อนชฺฌิโฏฺฐ สยํ อธิอิสฺสเรน อยนํ อุจฺจารณนฺติ อโตฺถฯ **เถโร**ติ สทฺธิวิหาโร เถโรฯ **วิสฺสมิสฺสามี**ติ เขทวิรหิตํ คมิสฺสามิฯ **อาปุจฺฉิตพฺพนฺ**ติ ปฐมเถรมฺปิ ปุน อาคตเตฺถรมฺปิ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ เอเกน สงฺฆเตฺถเรน อนุญฺญาเตนาติ สมฺพนฺโธฯ **อญฺญสฺมินฺ**ติ อนุญฺญาตเตฺถรโต อญฺญสฺมึ เถเรติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ ปุน อาคตํ เถรํฯ **อตฺตานํ สมฺมนิตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ปจฺจเตฺต อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘อตฺตา สมฺมนิตโพฺพ’’ติ ฯ กึ สมฺมเตน ปริสํ อโนโลเกตฺวา ปุจฺฉิตโพฺพติ อาห ‘‘ปุจฺฉเนฺตน ปนา’’ติอาทิฯ

๑๕๓. **เม**ติ มยฺหํฯ **อิโต**ติ ปุคฺคลโต, อุปฺปโนฺนติ สมฺพนฺโธฯ **ปุรมฺหาก**นฺติ ปทสฺส ปุเร อมฺหากนฺติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา ปุเรสโทฺท ปฐมโตฺถติ อาห ‘‘ปฐมํ อมฺหาก’’นฺติฯ **ปฏิกเจฺจว**สโทฺท ปเควปริยาโย, ‘‘ปฐมตรเมวา’’ติ อิมินา ตสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ภูตเมวา**ติ วิชฺชมานเมว, ตถเมว วาฯ

๘๒. อธมฺมกมฺมปฏิโกฺกสนาทิกถา

๑๕๔. **อธมฺมกมฺม**นฺติ อภูตกมฺมํฯ **ปฏิโกฺกสิตุ**นฺติ เอตฺถ กุสธาตุ อปนยนโตฺถติ อาห ‘‘วาเรตุ’’นฺติฯ **ทิฏฺฐิ**นฺติ ลทฺธิํฯ **เตส**นฺติ จตุนฺนํ ปญฺจนฺนํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน ภณิยมาเนติ โยชนาฯ **น สุณ**นฺตีติ อเญฺญ ภิกฺขู น สุณนฺติฯ **เถราธีน**นฺติ เถเรน อธีนํ อาพนฺธนฺติ อโตฺถฯ **เถรายตฺต**นฺติ เถเรน อายตฺตํ, เถรสฺส สนฺตกนฺติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ปาติโมกฺขุเทฺทเสฯ

๘๓. ปาติโมกฺขุเทฺทสกอเชฺฌสนาทิกถา

๑๕๕. **นววิธญฺจา**ติ ทิวสวเสน ติวิธํ, การกวเสน ติวิธํ, กตฺตพฺพาการวเสน ติวิธญฺจาติ นวโกฏฺฐาสญฺจ, นวปการญฺจ วาฯ **จตุพฺพิธ**นฺติ ‘‘อธเมฺมน วคฺค’’นฺติอาทิกํ จตุพฺพิธํฯ **ทุวิธ**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีวเสน ทุวิธํฯ **นววิธ**นฺติ ภิกฺขุปาติโมเกฺข ปญฺจวิธํ, ภิกฺขุนิปาติโมเกฺข จตุพฺพิธนฺติ นววิธํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยโตฺต ปฏิพโล’’ติ ปาเฐฯ **สุวิสทา**ติ สุฏฺฐุ พฺยตฺตา, สุทฺธา วาฯ **เอตฺตกมฺปี**ติ ปิสโทฺท ครหายํ, อธิเก กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ

สามนฺตา อาวาสาติ เอตฺถ อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห ‘‘สามนฺตํ อาวาส’’นฺติฯ **โย สโกฺกตี**ติ พหูสุ นเวสุ โย สโกฺกติฯ

๘๔. ปกฺขคณนาทิอุคฺคหณานุชานนกถา

๑๕๖. **กตินํ ปูรณี**ติ กตินํ ติถีนํ ปูรณีฯ **โก ทิวโส**ติ กิตฺตโก ทิวโสฯ **อยฺยายตฺต**นฺติ อเยฺยหิ ภิกฺขูหิ อายตฺตํ อาพทฺธํฯ **สํหริตฺวา**ติ ปุน สลากํ สํหริตฺวาฯ อยํ ปาโฐ เกสุจิ อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ นตฺถิฯ **กาลวโต**ติ เอตฺถ วนฺตุปจฺจโย สฺวโตฺถติ อาห ‘‘กาลเสฺสวา’’ติฯ เอวสโทฺท ปน สมฺภวโต ยุชฺชิยติฯ **ปเควา**ติ ปาโตวฯ

๑๕๘. **สายมฺปี**ติ สายเนฺหปิฯ ปิสเทฺทน อญฺญมฺปิ สรณกาลํ สมฺปิเณฺฑติฯ

๑๕๙. **อาณาเปตุ**นฺติ เอตฺถ อนาณาเปตพฺพภิกฺขู อปเนตฺวา อาณาเปตพฺพภิกฺขู ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘กิญฺจิ กมฺม’’นฺติอาทิฯ สทากาลเมว กิญฺจิ กมฺมํ กโรนฺตติ โยชนาฯ **ธมฺมกถิกาทีสู**

ติอาทิสเทฺทน คณวาจกาทโย สงฺคณฺหาติฯ **วาเรนา**ติ ปริยาเยนฯ **สมฺมุญฺจนิ**นฺติ ยฏฺฐิสมฺมุญฺจนึ วา มุฏฺฐิสมฺมุญฺจนึ วาฯ สมํ, สุฏฺฐุ วา มุญฺจติ โสเธติ อิมายาติ **สมฺมุญฺจนี,** ตาลุโช ปฐโมฯ **ตมฺปี**ติ สาขาภงฺคมฺปิฯ

๑๖๐. **วุตฺตนเยเนวา**ติ สมฺมชฺชเน วุตฺตนเยเนวฯ **ปุน อาหริตพฺพานี**ติ สงฺฆิกาวาสํ อาสนานิ ปุน อาหริตพฺพานิฯ **ตฏฺฏิกาโยปี**ติ เวณฺอาทิมยา ตฏฺฏิกาโยปิฯ

๑๖๑. **กปลฺลิกา วา**ติ กปาเลสุ ปริยาปนฺนา ปทีปกปาลา วาฯ **ตนฺ**ติ เตลาทึฯ **ปริเยสิตพฺพานี**ติ อนวชฺชปริเยสเนน ปริเยสิตพฺพานิฯ

๘๖. ทิสํคมิกาทิวตฺถุกถา

๑๖๓. **สํคเหตโพฺพ**ติอาทีนํ จตุนฺนํ กิริยาปทานํ วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สํคเหตโพฺพ’’ติอาทิฯ สํคหสทฺทสฺส สเงฺขปคหเณสุปิ วตฺตนโต อิธ ‘‘อนุคฺคหเตฺถ’’ติ ทเสฺสตุํ ปาฬิยํ วุตฺตํ ‘‘อนุคฺคเหตโพฺพ’’ติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ตถากรณวเสนา’’ติฯ **อุปลาเปตโพฺพ**ติ สเงฺฆน พหุสฺสุโต ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ อุปคนฺตฺวา ลาเปตโพฺพ กถาเปตโพฺพฯ **อุปฏฺฐาเปตโพฺพ**ติ สเงฺฆน พหุสฺสุโต ภิกฺขุ ภิกฺขูหิ อุป อจฺจเนน ปูชเนน ฐาเปตโพฺพฯ ‘‘สเพฺพสํ ทุกฺกฏ’’นฺติ วตฺวา ตเทว สมเตฺถตุํ วุตฺตํ ‘‘อิธ เนว เถรา, น ทหรา มุจฺจนฺตี’’ติฯ **เตนา**ติ พหุสฺสุเตน ภิกฺขุนาฯ **เอวมฺปิ สตี**ติ เอวํ อสาทิยเนปิ สติฯ **สายํ ปาตนฺ**ติ สายญฺจ ปาโต จ สายํปาตํฯ **อุปฏฺฐานนฺ**ติ อุปฏฺฐานภูฐานํ, อุปฏฺฐานตฺถาย วาฯ **เตนา**ติ พหุสฺสุเตน ภิกฺขุนาฯ **เตสนฺ**ติ มหาเถรานํฯ **อสฺสา**ติ พหุสฺสุตสฺส ภิกฺขุโนฯ **สทฺธิํจรา**ติ อตฺตนา สทฺธิํ จรนฺตีติ สทฺธิํจราฯ **อถาปี**ติ ยทิปิฯ เอโก วา วตฺตสมฺปโนฺน วทตีติ โยชนาฯ เอโส จ อหญฺจาติ **มยํ**ฯ นามตุมฺหอมฺหสเทฺทสุ หิ เอกเสเสน กตฺตเพฺพสุ ปโรว คเหตโพฺพฯ วิหรนฺตูติ วทนฺตีติ โยชนาฯ

โส อาวาโส คนฺตโพฺพติ เอตฺถ กิมตฺถาย คนฺตโพฺพ, กึ อนุทิวสํ คนฺตโพฺพติ อาห ‘‘อุโปสถกรณตฺถาย อนฺวทฺธมาสํ คนฺตโพฺพ’’ติฯ **โส จ โข**ติ อาวาโสฯ **อุตุวเสฺสเยวา**ติ เหมนฺตคิเมฺหเยวฯ อุตุวเสฺสเยว คนฺตโพฺพติ อตฺถสฺส ญาตพฺพภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วสฺสาเนปนา’’ติอาทิฯ **ยนฺ**ติ กมฺมํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘วสฺสํ วสนฺตี’’ติอาทิวจเนฯ **โส**ติ ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ภิกฺขุฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ อปรสฺมิํ ปาติโมกฺขุเทฺทสเกฯ **มาสทฺวย**นฺติ สาวณมาสปุณฺณมิโต ยาว อสฺสยุชปุณฺณมี, ตาว มาสทฺวยํ วสิตพฺพํฯ อิทํ ปุริมวสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปจฺฉิมิกาย ปกฺกมนาทิํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ ปจฺฉิมิกํ อุปคนฺตฺวา อนนฺตรเมว ปกฺกมนาทิํ กโรติ, มาสตฺตยมฺปิ วสิตพฺพํฯ

๘๗. ปาริสุทฺธิทานกถา

๑๖๔. **เยน เกนจิ องฺคปจฺจเงฺคน วิญฺญาเปตี**ติ ปฏิวจนํ นิจฺฉาเรตุมสโกฺกโนฺต เยน เกนจิ องฺคปจฺจเงฺคน วิญฺญาเปติฯ **อุภยถา**ติ อุภเยหิ กายวาจาสงฺขาเตหิ อากาเรหิฯ กายวาจาหิ วิญฺญาเปตีติ สมฺพโนฺธฯ **สเพฺพ**ติ อขิลา คิลานาฯ **หตฺถปาเส**ติ สงฺฆสฺส หตฺถปาสมฺหิฯ **สเจ ทูเร โหนฺตี**ติ สเจ พหู คิลานา อญฺญมญฺญํ ทูเร โหนฺติฯ **ตํ ทิวสนฺ**ติ ตสฺมิํ สงฺฆอปฺปโหนกทิวเสฯ

ตเตฺถว ปกฺกมตีติ เอตฺถ นิสฺสกฺกเตฺถ ถปจฺจโยติ อาห ‘‘ตโตวา’’ติ, ปาริสุทฺธิหารฏฺฐานโต เอวาติ อโตฺถฯ ‘‘คจฺฉตี’’ติ อิมินา กมฺธาตุยา ปทวิเกฺขปตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘กตฺถจี’’ติ อิมิ

นา ตสฺส กมฺมํฯ **สามเณโร ปฏิชานาตี**ติอาทีสุ ปฏิชานนาการตฺถสฺส อิติสทฺทสฺส โลปภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สามเณโร อห’’นฺติ เอวํ ปฏิชานาตี’’ติอาทิฯ **ภูตํเยวา**ติ วิชฺชมานํเยวฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘สิกฺขํ ปจฺจกฺขาตโก ปฏิชานาตี’’ติอาทีสุฯ

สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน จตุนฺนํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘สงฺฆปฺป โตฺต วิพฺภมตี’’ติอาทีสุฯ **เอตฺถา**ติ ปาริสุทฺธิหรเณฯ **พหูนมฺปี**ติ เอตฺถ ปิสเทฺทน เอเกน เอกสฺสาปิ, พหูหิ เอกสฺสาปิ, พหูหิ พหูนมฺปิ อาหฏา ปาริสุทฺธิ อาหฏาว โหตีติ ทเสฺสติฯ **โส**ติ ปาริสุทฺธิหารโก ภิกฺขุฯ **เยส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **ตเสฺสวา**ติ ปาริสุทฺธิหารกเสฺสวฯ **อิตรา ปนา**ติ อิตเรสํ ปาริสุทฺธิ ปนฯ **พิฬาลสงฺขลิกา**ติ เอตฺถ **พิฬาโล**ติ อาขุภุโชฯ โส หิ พิฬาสยํ อาขุํ คณฺหิตุํ อลติ สมเตฺถตีติ พิฬาโลติ วุจฺจติฯ **สงฺขลิกา**ติ เอตํ สตฺตานํ พนฺธนูปกรณวิเสสสฺส นามํฯ พิฬาลสฺส สงฺขลิกา เตน สมฺพนฺธสมฺพนฺธิภาเวน สมฺพนฺธตฺตาติ พิฬาลสงฺขลิกาฯ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํ เยสํ เกสญฺจิ สงฺขลิกาย คเหตพฺพตฺตาฯ ตาย สทิสา พิฬาลสงฺขลิกา ปาริ สุทฺธีติ อโตฺถฯ อิทํ ปเนตฺถ โอปมฺมสํสนฺทนํ – ยถา สงฺขลิกาย ปฐมํ วลยํ ทุติยํเยว วลยํ ปาปุณาติ, น ตติยํ, เอวเมว ปฐมํ ทินฺนา ปาริสุทฺธิ ทุติยเมว ปาปุณาติ, น ตติยนฺติฯ

อาคนฺตฺวาติ สงฺฆสฺส หตฺถปาสํ อาคนฺตฺวาฯ ปาฬิยํ **สุโตฺต น อาโรเจตี**ติอาทีสุ เหตุวเตฺถ ปจฺจตฺตวจนํฯ สุเตฺตน นาโรเจตีติ หิ อโตฺถฯ **ปาริสุทฺธิหารกสฺส อนาปตฺตี**ติ เอตฺถ อาปตฺตีติ อนฺวยตฺถํ อตฺถาปตฺติโต ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ…เป…. อาปชฺชตี’’ติฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **อุภินฺนมฺปี**ติ ปาริสุทฺธิทายกสฺส, ตํหารกสฺส จาติ อุภินฺนมฺปิฯ

๘๘. ฉนฺททานกถา

๑๖๕. ฉนฺททาเนปิ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อุโปสโถ กโต โหตี**ติ ปาริสุทฺธิทายกสฺส จ สงฺฆสฺส จ อุโปสโถ กโต โหติฯ **อญฺญ**นฺติ อุโปสถกมฺมโต อญฺญํฯ ยํ ปน กมฺมนฺติ สมฺพโนฺธฯ **กมฺมมฺปี**ติ อุโปสถกมฺมโต อญฺญํ กมฺมมฺปิฯ เอตฺถ จ ตทหุโปสเถ อตฺตโน จ สงฺฆสฺส จ สเจ อุโปสถกมฺมํ โหติ, ปาริสุทฺธิเยว ทาตพฺพาฯ อถ อญฺญํ กมฺมํ โหติ, ฉโนฺทเยว ทาตโพฺพฯ ยทิ อุโปสถกมฺมญฺจ อญฺญกมฺมญฺจ โหติ, ปาริสุทฺธิ จ ฉโนฺท จ ทาตโพฺพฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ตทหุโปสเถ ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุ’’นฺติฯ **สีมาย วา**ติ พทฺธสีมาย วาฯ **อจฺฉิตุ**นฺติ อุปเวสิตุํฯ ‘‘อาส อุปเวสเน’’ติ หิ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ สการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ **สามคฺคี วา**ติ กายสามคฺคี วาฯ

๑๖๗. **สรติปิ อุโปสถํ, นปิ สรตี**ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส อนิยมวิกปฺปตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘เอกทา สรติ, เอกทา น สรตี’’ติฯ ‘‘เอกนฺต’’นฺติ อิมินา **เนว สรตี**ติ เอตฺถ เอวสทฺทสฺส สนฺนิฏฺฐานตฺถํ ทเสฺสติฯ **กมฺมํ น โกเปตี**ติ สมฺมุติลโทฺธปิ อลโทฺธปิ อุมฺมตฺตโก กมฺมํ น โกเปติฯ

๙๑. สงฺฆุโปสถาทิกถา

๑๖๘. ‘‘สมฺมชฺชิตฺวา’’ติ ปทมเปกฺขิตฺวา **โส เทโส**ติ เอตฺถ ‘‘อุปโยคเตฺถ ปจฺจตฺตวจน’’นฺติ วุตฺตํฯ **เอต**นฺติ ‘‘โส เทโส สมฺมชฺชิตโพฺพ’’ติอาทิวจนํฯ **เตนา**ติ เตน เหตุนาฯ อฏฺฐกถาจริยา ‘‘สมฺมชฺชนี…เป…. วุจฺจติ’’ อิติ อาหูติ โยชนาฯ

สมฺมชฺชนีติ สมฺมชฺชนกรณํฯ **ปทีโป**ติ ปทีปุชฺชลนํฯ **อุทก**นฺติ อุทกฏฺฐปนํฯ **อาสเนนา**ติ อาสนปญฺญาปเนนฯ ‘‘อิตี’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **อุโปสถสฺสา**ติ นววิธสฺส อุโปสถสฺส ปุพฺ

พกรณนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอตานี**ติ จตฺตาริ กมฺมานิฯ **วุจฺจตี**ติ กถิยติฯ อิทํ ‘‘เอตานี’’ติ กมฺมสฺส จ ‘‘ปุพฺพกรณ’’นฺติ อาการสฺส จ อเภทตฺตา อาสนฺนํ อาการมเปกฺขิตฺวา เอกวจนวเสน วุตฺตํฯ ‘‘อกฺขาตานี’’ติ อิทํ ปน ‘‘อิมานิ จตฺตารี’’ติ กมฺมมเปกฺขิตฺวา พหุวจนวเสน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานนฺติ ฉนฺทกฺขานญฺจ ปาริสุทฺธิกฺขานญฺจ อุตุกฺขานญฺจฯ **ภิกฺขุคณนา**ติ ภิกฺขู คเณตฺวา อกฺขานํฯ **โอวาโท**ติ ภิกฺขุนีหิ ยาจิตสฺส โอวาทสฺส อกฺขานํฯ **เอตานี**ติ เอตานิ ปญฺจฯ **ปุพฺพกรณโต ปจฺฉา**ติ ปุพฺพกรณสฺส กรณโต ปจฺฉาฯ เอตฺถ จ ‘‘ปุพฺพกรณโต ปจฺฉา กตฺตพฺพานี’’ติ อิทํ กตฺตพฺพาการเสฺสว วิเสสนํ, น อตฺถสฺสฯ อยํ ปน วิเสโส – สงฺฆสนฺนิปาตโต ปุพฺพภาเค กตฺตพฺพตฺตา **ปุพฺพกรณํ** นาม, อุโปสถกรณโต ปุพฺพภาเค กตฺตพฺพตฺตา **ปุพฺพกิจฺจํ** นามาติฯ

อุโปสโถติ อุโปสถทิวโสฯ **ยาวติกา จ ภิกฺขู**ติ ยตฺตกา ภิกฺขูฯ **กมฺมปตฺตา**ติ อุโปสถกมฺมสฺส ปตฺตา ยุตฺตา อนุรูปาฯ ตาวติกา ภิกฺขู หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา เอกสีมายํ ฐิตา จ โหนฺตีติ โยชนาฯ **สภาคาปตฺติโย**ติ วตฺถุสภาคา อาปตฺติโยฯ **วชฺชนียา**ติ วเชฺชตพฺพาฯ **ปุคฺคลา**ติ คหฏฺฐาทิปุคฺคลาฯ **ตสฺมิ**นฺติ ตสฺมิํ อุโปสถสีมาฟเกฯ เอตานิ จตฺตารีติ ปาฐเสโสฯ

อาคเตหิ เตหิ ภิกฺขูหีติ โยชนาฯ **ปนฺนรโสปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ ปาฬิยํ อาคตนเยเนว อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏติ, อถ โข ‘‘อชฺช เม อุโปสโถ ปนฺนรโส’’ติปีติ ทเสฺสติฯ

๙๒. อาปตฺติปฏิกมฺมวิธิกถา

๑๖๙. ภควตา…เป…. กาตโพฺพติ อิทํ เวทิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺตีติ อาทิวจเนเนว จา’’ติอาทิเหตุตฺตเยน ‘‘น สาปตฺติเกน อุโปสโถ กาตโพฺพ’’ติ ยถารุตํ อปญฺญตฺตมฺปิ อตฺถโต สิทฺธเมวาติ ทเสฺสติฯ เหตุตฺตยํ ‘‘เวทิตพฺพ’’นฺติ ปเทน โยเชตพฺพํฯ **ถุลฺลจฺจยาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน ปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตาปตฺติโย สงฺคณฺหาติฯ **‘‘ตํ ปฏิเทเสมี’’**ติ อิทํ สุวุตฺตเมว โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ต**นฺติ อาปตฺติํฯ **ตุมฺหมูเล**ติ ตุมฺหํ สนฺติเกฯ นิคฺคหิตโลปญฺหิ วากฺยเมว, น สมาโสฯ ‘‘ตุมฺห’’ อิติ จ ‘‘ตุยฺห’’ อิติ จ นวกเตฺถรานํ วตฺตพฺพาการทสฺสนมตฺตเมว, น อิจฺฉิตตฺถวิปตฺติทสฺสนํฯ **วุตฺตมฺปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ ปาฬินเยเนว สุวุตฺตํ, อิมินา นเยนปิ สุวุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปสฺสสี’’ติ อิทญฺจ วตฺตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ วตฺตพฺพาการํ ปน สุวิเญฺญยฺยํฯ ‘‘อาม ปสฺสามี’’ติ อิทํ ปน สุวุตฺตเมว โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **วุตฺตมฺปี**ติ ปิสโทฺท ปาฬินยํ สมฺปิเณฺฑติฯ **อายติํ สํวเรยฺยาสี**ติ เอตฺถ ปน วตฺตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ ครูสุ พหุวจนสฺส กตฺตพฺพตฺตา วุตฺตํ ‘‘สํวเรยฺยาถา’’ติฯ เอวํ วุเตฺตน อาปตฺติเทสเกนาติ สมฺพนฺโธฯ

ตตฺราติ ‘‘ยทา นิเพฺพมติโก’’ติ ปาเฐฯ สูริเย เมฆจฺฉนฺเน สตีติ โยชนาฯ เตน ภิกฺขุนา วตฺตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธ, **วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา**ติ โภชนสงฺขาตํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวาฯ **ตา**ติ อาปตฺติโยฯ

สภาคา อาปตฺตีติ เอตฺถ ทฺวีสุ วตฺถุสภาคอาปตฺติสภาคาสุ วตฺถุสภาคาว อธิเปฺปตาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยํ เทฺวปิ ชนา’’ติอาทิฯ ยํ อาปตฺตินฺติ สมฺพนฺโธฯ สมาโน ภาโค เอตาสนฺติ **สภาคาฯ เทเสตุํ วฏฺฏตี**ติ อาปตฺติสภาคาปิ วตฺถุวิสภาคตฺตา เทเสตุํ วฏฺฏติฯ **สุเทสิตาวา**ติ อาปตฺติโต ภิกฺขุ วุฏฺฐาติเยวาติ อธิปฺปาโยฯ อญฺญํ ทุกฺกฏนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปน**สโทฺท ครหตฺถ

โชตโก สุเทสิตาย ครหากาเรน ปวตฺตตฺตาฯ กิญฺจาปิ สุเทสิตาว, ปน ตถาปีติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ ทุกฺกฏํฯ **นานาวตฺถุกนฺ**ติ เทสนาปฏิคฺคหณวเสน นานาวตฺถุกํฯ

๑๗๐. สภาโคเยว วตฺตพฺโพ, น วิสภาโคฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตสฺสา**ติ วิสภาคสฺสฯ **อิโต**ติ สงฺฆสนฺนิปาตโตฯ

๙๕. อนาปตฺติปนฺนรสกาทิกถา

๑๗๒. **เต น ชานิํสู**ติ เอตฺถ ชานนาการทสฺสนตฺถํ ‘‘สีมํ โอกฺกนฺตาติ วา โอกฺกมนฺตีติ วา’’ติ วุตฺตํฯ **โอกฺกนฺตาติ วา**ติ ปวิสิตฺถ อิติ วาฯ **เตส**นฺติ จตุนฺนํ วา อติเรกานํ วา ภิกฺขูนํฯ **วคฺคา สมคฺคสญฺญิโน**ติ เอตฺถ กสฺมา วคฺคา, กสฺมา สมคฺคสญฺญิโนติ อาห ‘‘เตส’’นฺติ อาทิฯ ตตฺถ **เตส**นฺติ อเญฺญสํ ภิกฺขูนํฯ **สีมํ โอกฺกนฺตตฺตา**ติ สีมํ ปวิสิตตฺตา, วคฺคา หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ สมโคฺค อิติ สญฺญา สมคฺคสญฺญา, สา เอเตสมตฺถีติ **สมคฺคสญฺญิโน**ฯ

๑๗๕. **กุกฺกุจฺจปกตา**ติ ปทสฺส ‘‘อิจฺฉาปกโต’’ติ ปเทน สมานภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ **ปุพฺพภาเค**ติ อุโปสถกมฺมโต ปุพฺพภาเคฯ **สนฺนิฎฺฐานํ กตฺวาปี**ติ กปฺปเตวาติ สนฺนิฎฺฐานํ กตฺวาปิฯ ‘‘อภิภูตา’’ติ อิมินา **ปกตา**ติ เอตฺถ ปปุพฺพกรธาตุยา อุปสคฺควเสน อภิภวนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๑๗๖. ยถา เหฎฺฐา วคฺควคฺคสญฺญีปนฺนรสกาทีสุ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ, เอวมกตฺวา กสฺมา ‘‘ถุลฺลจฺจย’’นฺติ อาห ‘‘อกุสลพลวตายา’’ติฯ

๑๐๐. สีโมกฺกนฺติกเปยฺยาลกถา

๑๗๗. อาวาสิเกนอาคนฺตุกเปยฺยาเล สพฺพํ เวทิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ เวทิตพฺพาการํ สห อุปมาย ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ อาคนฺตุเกนอาวาสิกเปยฺยาเล ปน อาเนตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปุริมเปยฺยาเล**ติ อาวาสิเกนอาคนฺตุกเปยฺยาเลฯ อาคนฺตุเกนอาคนฺตุกเปยฺยาเล ปน โยเชตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ จ **เปยฺยาล**นฺติ สทิสนยสฺส จ ตํชานนญาณสฺส จ ปาตพฺพํ รกฺขนํ **เปยฺยํ,** เปยฺยํ, เปเยฺย วา, เปยฺยาย วา อลติ สมเตฺถตีติ เปยฺยาลนฺติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ

๑๗๘. อาวาสิกานํ จาตุทฺทโส หุตฺวา กสฺมา อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโสติ อาห ‘‘เยส’’นฺติ อาทิ ฯ ตตฺถ **เยส**นฺติ อาคนฺตุกานํฯ **ติโรรฎฺฐโต**ติ อาวาสิกานํ รฎฺฐสฺส อญฺญรฎฺฐโตฯ **ติโรชนปทโต**ติ เอกรเฎฺฐปิ อญฺญชนปทโตฯ **จาตุทฺทสิกํ อกํสู**ติ สญฺญานานตฺตวเสน จาตุทฺทสิกํ อกํสุฯ **อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ อนุมติํ วตฺติตพฺพํฯ **น ปฎิโกฺกสิตพฺพ**นฺติ ‘‘น จาตุทฺทโส’’ติ วตฺวา น วาริตพฺพํฯ **น อกามา**ติ เอตฺถ กมุธาตุ อิจฺฉโตฺถ, กรณเตฺถ จ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห ‘‘น อนิจฺฉาย ทาตพฺพา’’ติฯ

๑๐๑. ลิงฺคาทิทสฺสนกถา

๑๗๙. ‘‘อาวาสิกานํ อาการ’’นฺติ อิมินา **อาวาสิกาการ**นฺติ ปทสฺส ฉฎฺฐีสมาสํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘อาวาสิกลิงฺค’’นฺติอาทีสุฯ **เยนา**ติ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทินา, คณฺหตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ อาวาสิกานํฯ **อาจารสณฺฐาน**นฺติ อาจารสณฺฐิติํฯ โส สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทิโก **อากาโร** นามาติ โยชนาฯ **ย**นฺติ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทิํ, คมยตีติ สมฺพ

โนฺธฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเนฯ ลีเน อาวาสิเกติ สมฺพนฺโธฯ ตํ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทิ **ลิงฺคํ** นามาติ โยชนาฯ ''อทิสฺสมาเน''ติ อิมินา ลีเนติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ชานาเปตี''ติ อิมินา **คมยตี**ติ ปทสฺส ญาณตฺถํ ทเสฺสติฯ **ย**นฺติ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทึฯ **เต**ติ อาวาสิกาฯ ตํ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทิ **นิมิตฺตํ** นามาติ โยชนาฯ **เยนา**ติ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทินาฯ **เต**ติ อาวาสิกา อุทฺทิสิยนฺติ, โส สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทิโก **อุเทฺทโส** นามาติ โยชนาฯ อิเมหิ ปเทหิ อากิริยนฺติ ปกาสิยนฺติ เอเตนาติ **อากาโร,** ลีเน คมยติ โพเธตีติ **ลิงฺคํ**ฯ นิมิยนฺติ ปริจฺฉิชฺช ญายนฺติ เอเตนาติ **นิมิตฺตํ,** อุทฺทิสิยนฺติ อปทิสิยนฺติ เอเตนาติ **อุเทฺทโส**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพเมต**นฺติ ''อาวาสิกาการ''นฺติอาทิ เอตํ สพฺพํฯ **ยถาโยค**นฺติ ปาฬิยํ โยคานุรูปํฯ **ตตฺถา**ติ อาคนฺตุกาการาทีสุฯ ''อมฺหากํ อิท''นฺติ น ญาตพฺพนฺติ อญฺญาตํ, ตเทว **อญฺญาตกํ,** นิสีทนาทิฯ ''อมฺหากํ อิท''นฺติ อชานนํ นาม อตฺตโน อสนฺตกตฺตา, อเญฺญสเมว สนฺตกตฺตา โหตีติ อาห ''อเญฺญสํ สนฺตก''นฺติฯ **อุทกนิเสฺสก**นฺติ สิญฺจนวิรหิตํ อุทกํฯ **พหุวจนสฺสา**ติ ''โธตาน''นฺติ เอตฺถ ฉฏฺฐีพหุวจนสฺสฯ **เอกวจน**นฺติ ''โธตสฺสา''ติ เอกวจนํ ฯ ปจฺฉิมปาเฐ มลํ ธุนาติ อเนนาติ **โธตํ,** โธตญฺจ ตํ อุทกเญฺจติ **โธตอุทกํ,** ตเมว นิเสฺสกํ โธตอุทกนิเสฺสกํฯ

๑๘๐. **สมานสํวาสกทิฏฺฐิ**นฺติ ปทสฺส อิติโลปสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สมานสํวาสกา เอเตติ ทิฏฺฐิ''นฺติฯ **เอเต**ติ อาวาสิกา ภิกฺขูฯ ''ลทฺธิ''นฺติ อิมินา **น ปุจฺฉนฺตี**ติ ปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติฯ **นานาสํวาสกภาว**นฺติ เตสํ ลทฺธินานาสํวาสกภาวํฯ ''มทฺทิตุ''นฺติ อิมินา **นาภิวิตรนฺตี**ติ เอตฺถ อภิสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อภิภวิตุ''นฺติ อิมินา จ ตเทวตฺถํ ทเสฺสติฯ นานาสํวาสกภาวสฺส มทฺทนํ นาม ลทฺธินิสฺสชฺชาปนนฺติ อาห ''ตํ ทิฏฺฐึ น นิสฺสชฺชาเปนฺตี''ติฯ

๑๐๓. นคนฺตพฺพคนฺตพฺพวารกถา

๑๘๑. **สภิกฺขุกา**ติ ปทสฺส สํวิชฺชนฺติ ภิกฺขู เอตสฺมิมาวาเสติ สภิกฺขุโกติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยสฺมึ อาวาเส''ติอาทิฯ **ย**นฺติ อาวาสํฯ **ตทเหวา**ติ ตทหุโปสเถ เอวฯ อิมินา สเจ สโกฺกติ, ตทเหว คนฺตุํ, โส คนฺตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ''อกตฺวา''ติ อิมินา กตฺวา ปน คนฺตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **''อญฺญตฺรา''**ติ นิปาโต ''วินา''ติ นิปาตสฺส ปริยาโยติ อาห ''วินา''ติฯ อตฺตจตุเตฺถน วา อตฺตปญฺจเมน วา สเงฺฆน คนฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **''อตฺตจตุเตฺถน วา''**ติ อิทํ อุโปสถกมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ''อตฺตปญฺจเมน วา''ติ อิทํ ปวารณากมฺมํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **วิหาเร**ติ วิหารสีมาย มหาสีมายนฺติ อโตฺถฯ อิทญฺหิ วิหารสีมานํ อเภเทน วุตฺตํฯ **สีมาปี**ติ ขณฺฑสีมาปิฯ **น คนฺตพฺพา**ติ สงฺฆสฺส ครุกตฺตา น คนฺตพฺพาฯ **เอตฺถา**ติ ขณฺฑสีมาทีสุฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **คนฺตุํ วฏฺฏตี**ติ คณฺโปสถฏฺฐานโต คนฺตุํ วฏฺฏติ, สงฺฆุโปสถฏฺฐานโต ปน น วฏฺฏติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ วิสฺสฏฺฐอุโปสถา อาวาสาปิ อญฺญํ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **อารญฺญเกนาปี**ติ อรเญฺญ เอกเกน นิวาเสนปิฯ **ตตฺถา**ติ อญฺญวิหาเรฯ **อุโปสถ**นฺติ สงฺฆุโปสถญฺจ คณฺโปสถญฺจฯ

๑๘๒. **ย**นฺติ อาวาสํฯ **ตตฺถา**ติ ตํ อาวาสํฯ คนฺตุํ สโกฺกมิ อิติ ชาเนยฺยาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ อาวาเสฯ อิมินา เนว กโตติ สมฺพโนฺธฯ เนว กโต ภวิสฺสติ อิติ ชาเนยฺยาติ โยชนาฯ

๑๐๕. วชฺชนียปุคฺคลสนฺทสฺสนกถา

๑๘๓. **หตฺถปาสูปคมนเมวา**ติ อุโปสถสงฺฆาทีนํ หตฺถปาสสฺส อุปคมนเมวฯ อิทํ ปาริวาสิยปาริสุทฺธิทานํ นาม น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ปาริวาสิยปาริสุทฺธิทานสฺสฯ **อนุโปสเถ**ติ เอตฺถ อการสฺส อญฺญตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อญฺญสฺมิํ ทิวเส''ติฯ ตตฺถ **อญฺญสฺมิ**นฺติ ทฺวีหิ อุโปสเถหิ อญฺญสฺมิํฯ ยา สงฺฆสามคฺคี กริยติ, ตถารูปินฺติ โยชนาฯ **โกสมฺพกภิกฺขูน**นฺติ โกสมฺพิยํ นิวาสีนํ ภิกฺขูนํฯ สามคฺคี วิย ยา สามคฺคีติ โยชนาฯ ''ฐเปตฺวา''ติ อิมินา **อญฺญตฺรา**ติ นิปาตสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เย ปนา**ติ ภิกฺขู ปน สมคฺคา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุโปสเถเยวา**ติ อุโปสถทิวเสเยวฯ

อิติ อุโปสถกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๓. วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกํ

๑๐๗. วสฺสูปนายิกานุชานนกถา

๑๘๔. วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก ''อนนุญฺญาโต''ติ อิมินา **อปญฺญโตฺต**ติ เอตฺถ ญาธาตุยา อนุชานนตฺถํ ทเสฺสติ, ''อสํวิหิโต''ติ อิมินา ญาธาตุยา ฐปนตฺถํฯ **เตธา**ติ เต อิธฯ **อิธ**สโทฺท สาสนญฺจ โลกญฺจ เทสญฺจ ปทปูรณญฺจ อุปาทาย วตฺตติ, อิธ ปน ปทปูรเณติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อิธสโทฺท นิปาตมโตฺต''ติฯ สํหนนํ **สงฺฆาโต,** วินาโสติ อโตฺถฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสติ ''วินาส''นฺติ อิมินาฯ **สกุนฺตก**สโทฺท สกุณปริยาโยติ อาห ''สกุณา''ติฯ **สกุณา**ติ จ วิหงฺคมาฯ เต หิ อากาเส คนฺตุํ สโกฺกนฺตีติ สกุณาติ วุจฺจนฺติฯ **สํกสายิสฺสนฺตี**ติ เอตฺถ ''สํ กเส อจฺฉเน''ติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ สการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา สํปุโพฺพ กเสธาตุ อจฺฉนโตฺถติ อาห ''วสิสฺสนฺตี''ติฯ เอการโนฺตยํ ธาตุฯ **นิพทฺธวาส**นฺติ นิจฺจวาสํฯ **วสฺสานนามเก**ติ วสฺสานอุตุนามเกฯ วสฺสานสฺส จตุมาสตฺตา ''เตมาเส''ติ วุตฺตํฯ **วสฺสูปนายิกา**ติ เอตฺถ นีธาตุ คมนโตฺถติ อาห ''วสฺสูปคมนานี''ติฯ **อปรชฺชู**ติ ปุณฺณมิโต อปรํ อหนฺติ อปรชฺชุ, อหเตฺถ ชฺชุปจฺจโย, อตฺถโต ปาฏิปททิวโสฯ อยํ อปรชฺชุสโทฺท ปฐมนฺตนิปาโตฯ **อสฺสา**ติ อาสฬฺหีปุณฺณมิยาฯ อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสยํ, อติกฺกนฺตาย สติยาติ โยชนาฯ **อปรสฺมิํ ทิวเส**ติ ปาฏิปททิวเสฯ **อสฺสา**ติ สาวณมาสปุณฺณมิยาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา จ อปรชฺชุคตา, ยสฺมา จ มาสคตา, ตสฺมาฯ ''อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส''ติ อิมินา ปาฬิยํ อปรชฺชุคตาย อาสฬฺหิยา อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส ปุริมิกา อุปคนฺตพฺพาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อาสฬฺหิยา**ติ อาสฬฺหีปุณฺณมิยาฯ ปจฺฉิมนเยปิ มาสคตาย อาสฬฺหิยา อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพาติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อาสฬฺหิยา**ติ อาสฬฺหีปุณฺณมิยา สมีเป ปวตฺตตฺตา อาสฬฺหีสงฺขาตาย สาวณปุณฺณมิยาติ อโตฺถฯ ปาฏิปททิวเสเยว วสฺสํ อุปคนฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สกิํ วา**ติอาทีสุ วาสโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ **นิจฺฉาเรตฺวา**ติ นิจฺจาเรตฺวา, อุจฺจาเรตฺวาติ อโตฺถฯ อผฺฏฐกฺขรสโญฺญเคหิ ปโร กฺวจิ ผฺฏฐตฺตมาปชฺชติ ''นิกฺขมตี''ติอาทีสุ วิยฯ ตสฺมา ปรสฺส จการสฺส ฉการํ กตฺวา ''นิจฺฉาเรตฺวา''ติ วุตฺตํฯ

๑๐๘. วสฺสาเนจาริกาปฏิเกฺขปาทิกถา

๑๘๕. **อาปตฺติ เวทิตพฺพา**ติ อนเปกฺขคมเนน อุปจาราติกฺกเม สาเปกฺขคมเนน อญฺญตฺถ อรุณุฏฺฐาปเน อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ **วิหารคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพา**ติ เอตฺถ วสฺสูปนายิกทิวเส วสฺสํ อนุปคนฺตุกามตาจิเตฺตน วิหารํ อติกฺกเมยฺย, วิหารคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ''สเจ หี''ติอาทิฯ **ตํ ทิวส**นฺติ ตสฺมิํ วสฺสูปคมนทิวเสฯ **สตํ อาปตฺติโย**ติ เอตฺถ **สต**นฺติ สงฺขฺยาปธานตฺตา เอกวจนนฺติ สทฺทสเตฺถสุ

วุตฺตํ ฯ **เอกา เอว อาปตฺตี**ติ อตฺตโน วิหารสฺส อติกฺกมเนเยว เอกา เอว อาปตฺติฯ เกนจิ อนฺตราเยน อนุปคเตนาติ สมฺพนฺโธฯ

วสฺสนาโม อิมสฺสตฺถีติ **วโสฺส**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘วสฺสนามก’’นฺติฯ ‘‘ปฐมํ มาส’’นฺติ อิมินา อญฺญปทสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **ปฐมํ มาส**นฺติ จตูสุ วสฺสมาเสสุ ปฐมํ มาสํฯ **อุกฺกฏฺฐมิตฺกาโม**ติ อุปริ กฏฺฐมิตฺกาโมฯ **อาสฬฺหีมาสเมว,** น สาวณมาสนฺติ อโตฺถฯ **ชุณฺห**สโทฺท จนฺทปภายุโตฺต มาโสติ อาห ‘‘มาเส’’ติฯ จนฺทปภายุโตฺต มาโสติ อาห ‘‘มาเส’’ติฯ จนฺทปภายุโตฺต หิ มาโส โชตติ ทิปฺปตีติ **ชุโณฺห**ติ วุจฺจติฯ ตสฺมา ‘‘มาเส’’ติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ปุณฺณมิยุโตฺต มาโสว คเหตโพฺพฯ **กาจิ ปริหานิ นามา**ติ กิญฺจิ สีลาทีนํ หายนํ นามฯ **อญฺญสฺมิมฺปี**ติ วสฺสูปคมนโต อญฺญสฺมิมฺปิฯ **ธมฺมิเก**ติ ธเมฺมน ยุเตฺตฯ

๑๐๙. สตฺตาหกรณียานุชานนกถา

๑๘๗. สตฺตาหกรณีเยสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘สตฺตาหกรณีเยนา’’ติ ปทสฺส สตฺตมีสมาสญฺจ อนียสทฺทสฺส กมฺมตฺถญฺจ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สตฺตาหพฺภนฺตเร ยํ กตฺตพฺพ’’นฺติ ฯ ตตฺถ ‘‘สตฺตาหพฺภนฺตเร’’ติ อิมินา สตฺตมีสมาสํ ทเสฺสติ, ‘‘กตฺตพฺพ’’นฺติ อิมินา กมฺมตฺถํฯ ‘‘สตฺตาหพฺภนฺตเร’’ติ อิมินา สตฺตาหสฺส อพฺภนฺตรํ **สตฺตาห**นฺติ อุตฺตรปทโลปํ ทเสฺสติฯ **ปหิเต คนฺตุ**นฺติ เอตฺถ ปหิเตสทฺทสฺส กตฺตุกมฺมานิ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุอาทีหิ ทูเต’’ติฯ ตตฺถ ‘‘ภิกฺขุอาทีหี’’ติ อิมินา กตฺตารํ ทเสฺสติ, ‘‘ทูเต’’ติ อิมินา กมฺมํฯ **สตฺตาห**นฺติ เอตฺถ อุตฺตรปทโลปญฺจ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนญฺจ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อโนฺตสตฺตาเหเยวา’’ติฯ **ตเตฺถวา**ติ ตสฺมิํ ปหิตฏฺฐาเนเยวฯ ‘‘น อุฏฺฐาเปตโพฺพ’’ติ อิมินา ‘‘สตฺตาเหเยวา’’ติ เอตฺถ เอวสทฺทสฺส ผลํ ทเสฺสติฯ

๑๘๙. รโส เอตสฺมิํ อตฺถีติ **รสวตี**ติ วุเตฺต ภตฺตเคหํ คเหตพฺพนฺติ อาห ‘‘ภตฺตเคหํ วุจฺจตี’’ติฯ **ภตฺตเคห**นฺติ ภตฺตปจนเคหํฯ **ปุรายํ สุตฺตโนฺต**ติ เอตฺถ ปุรา อยนฺติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา ปุราสโทฺท ยาวปริยาโยติ อาห ‘‘ยาว อยํ สุตฺตโนฺต’’ติฯ น **ปลุชฺชตี**ติ เอตฺถ ลุชธาตุ วินาสโตฺถติ อาห ‘‘น วินสฺสตี’’ติฯ **ปริสงฺขต**นฺติ ปริสงฺขริตพฺพํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปหิเตสุฯ **อิมินาว กปฺปิยวจเนนา**ติ อิมินา เอว กปฺปิเยน ติวากฺยสงฺขาเตน วจเนนฯ **เอเตส**นฺติ เอเตสํ ติณฺณํ วากฺยานํฯ **เววจเนนา**ติ ‘‘ยญฺญญฺจ ยชิตุํ, สุตฺตญฺจ อุคฺคณฺหิตุํ, สมเณ จ ทสฺสิตุ’’นฺติ ปริยาเยนฯ **สตฺตสู**ติ อุปาสก อุปาสิก ภิกฺขุภิกฺขุนี สิกฺขมาน สามเณร สามเณรี สงฺขาตาสุ สตฺตสุฯ

๑๑๐. ปญฺจนฺนํ อปฺปหิเตปิ อนุชานนกถา

๑๙๓. **ปเคว ปหิเต**ติ อิมินา ‘‘อปหิเตปิ คนฺตพฺพ’’นฺติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส สมฺภาวนตฺถํ ทเสฺสติฯ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ สนฺติกํ คนฺตพฺพภาวสฺส การณํ วิภชิตฺวา ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ภิกฺขุ คิลาโน โหตี’’ติอาทิฯ **ทสหี**ติ ‘‘สโงฺฆ กมฺมํ กตฺตุกาโม โหติ, กตํ วา สเงฺฆน กมฺมํ โหตี’’ติ อิทํ องฺคํ เอกํ กตฺวา ทสหิฯ **นวหี**ติ ปริวาสารหํ อปเนตฺวา นวหิฯ **จตูหี**ติ คิลานอนภิรติกุกฺกุจฺจทิฏฺฐิคตอุปฺปนฺนสงฺขาเตหิ จตูหิฯ อิติ อิเมหิ ฉหีติ โยชนาฯ **สามเณรสฺสปิ ฉหี**ติ เอตฺถ ฉนฺนํ สรูปํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อาทิโต’’ติอาทิฯ ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **สามเณริยา** สนฺติกํ ปญฺจหิ คนฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมา, ปรสฺมิํ วาฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ เย ญาตกา วา เย อญฺญาตกา วา อตฺถิ, เตสมฺปีติ โยชนาฯ **ต**นฺติ วจนํฯ

๑๑๒. ปหิเตเยวอนุชานนกถา

๑๙๙. ***ภิกฺขุคติโก***ติ ภิกฺขุ เอว คติ ปติฏฺฐา เอตสฺสาติ ภิกฺขุคติโกติ วุเตฺต ภิกฺขุนิสฺสิตโก ปุริโสติ อาห ''ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสนกปุริโส''ติฯ **ปลุชฺชตี**ติ วินสฺสติฯ ***ภณฺฑํ เฉทาปิต***นฺติ เอตฺถ ภณฺฑสโทฺท ปริกฺขารโตฺถ เอว, น มูลธนโตฺถติ อาห ''ทพฺพสมฺภารภณฺฑ''นฺติฯ **เฉทาปิต**นฺติ จุราทิคณิกธาตุํ ''ฉินฺทาปิต''นฺติ รุธาทิคณิกธาตุยา วเณฺณติฯ **ทชฺชาห**นฺติ เอการโลปสนฺธีติ อาห ''ทเชฺช อหํ''นฺติฯ ''ทเชฺชห''นฺติปิ ปาโฐฯ เอวญฺหิ สติ อการโลปสนฺธิฯ **ทเชฺช**ติ ทเทยฺยํ, ททามิ วาฯ **สงฺฆกรณีเยนา**ติ สงฺฆสฺส กาตเพฺพน กิเจฺจนฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยํกิญฺจี''ติอาทิฯ ตตฺถ ยํกิญฺจิ กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **เจติยฉตฺตเวทิกาทีสู**ติ เจติยสฺส ฉเตฺต จ เวทิกาย จฯ อาทิสเทฺทน สุธาลิมฺปาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ตสฺสา**ติ สงฺฆกรณียสฺสฯ นิปฺผาทนตฺถํ คนฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ

เอตฺถาติ วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเกฯ ''อนิมนฺติเตนา''ติ ปทํ ''คนฺตุ''นฺติ ปเท ภาวกตฺตาฯ **คนฺตุ**นฺติ คมิตุํ, คมนํ วา ''น วฎฺฎตี''ติ ปเท กตฺตาฯ **ปฐมํเยวา**ติ ธมฺมสฺสวนโต ปฐมเมวฯ สนฺนิปติตพฺพํ อิติ กติกา กตา โหตีติ โยชนาฯ **ภณฺฑก**นฺติ จีวราทิภณฺฑกํฯ **คนฺตุํ น วฎฺฎตี**ติ สยเมว คนฺตุํ น วฎฺฎตีติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ เตน วุตฺตํ ''สเจ ปนา''ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ตํ วิหารํฯ ''วฎฺฎตี''ติ อิมินา วสฺสเจฺฉโท จ อาปตฺติ จ น โหตีติ ทเสฺสติฯ **อตฺถายปี**ติ ปิสเทฺทน ''ภณฺฑกํ โธวิสฺสามี''ติ อตฺถํ อเปกฺขติฯ **น**นฺติ อเนฺตวาสิกํฯ **วฎฺฎตี**ติ อาจริยสฺส อาณาย สตฺตาเห อนติกฺกเนฺต วฎฺฎติ, วสฺสเจฺฉโท จ อาปตฺติ จ น โหติฯ สตฺตาเห อติกฺกเนฺต วสฺสเจฺฉโทว โหติ, น อาปตฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

๑๑๓. อนฺตราเย อนาปตฺติวสฺสเจฺฉทกถา

๒๐๑. **อวิทูเร**ติ อาสเนฺนฯ **ตตฺถา**ติ คาเมฯ **สตฺตาหวาเรนา**ติ สตฺตาเห เอกวาเรนฯ **อรุโณ อุฎฺฐาเปตโพฺพ**ติ วิหาเร อรุโณ อุฎฺฐาเปตโพฺพฯ **ตเตฺรวา**ติ คาเมเยวฯ **มย**นฺติ ภิกฺขู สนฺธาย วุตฺตํฯ ปุน **มย**นฺติ มนุเสฺส สนฺธาย วุตฺตํฯ **เตสํเยวา**ติ วสฺสเจฺฉทภิกฺขูนํ เอวฯ **ต**นฺติ สลากภตฺตาทิํฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ วสฺสคณนายฯ

วสฺสาวาสิกนฺติ วสฺสาวาสานํ ทาตพฺพํ จีวรํฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ วิหาเรฯ เยสํ ปาปิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วิหาเร**ติ วุฎฺฐิตคามวิหาเรฯ อุปนิกฺขิตฺตกํ ภณฺฑนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิธา**ติ ภิกฺขุโน นิวาสฎฺฐาเนฯ ยํ จีวราทิเวภงฺคิยภณฺฑํ อตฺถิ, ตนฺติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ วุฎฺฐิตคามวิหาเร เอวฯ **อิโต**ติ เขตฺตวตฺถุอาทิโตฯ กปฺปิยการกานํ หเตฺถติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺรุปฺปาเทปี**ติ ตสฺส วิหารสฺส ทินฺนเขตฺตวตฺถุอาทิโต อุปฺปาเท ปจฺจเยปิฯ ''ตเตฺถว คนฺตฺวา อปโลเกตฺวา ภาเชตพฺพ''นฺติ วจนสฺส ยุตฺติํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สงฺฆิกญฺหี''ติอาทิฯ **อโนฺตวิหาเร วา**ติ อโนฺตสีมาย วาฯ **อุภยตฺถา**ติ อโนฺตสีมพหิสีม สงฺขาเตสุ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ฐิตํ เวภงฺคิยภณฺฑนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑๔. สงฺฆเภเท อนาปตฺติวสฺสเจฺฉทกถา

๒๐๒. ***ภิโนฺน***ติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส อตีตเตฺถ อยุตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ภิเนฺน สเงฺฆ กรณียํ นตฺถี''ติฯ **โย ปนา**ติ สโงฺฆ ปนฯ อิทํ ''ภิชฺชิสฺสตี''ติปเท กตฺตา, ''อาสงฺกิโต''ติปเท กมฺมํฯ ''ภิชฺชิสฺสตี''ติ อิมินา ***ภิโนฺน***ติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส อนาคตเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสติฯ ***ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ ภิโนฺน***ติ เอตฺถ กิํ ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ ภิโนฺนติ ทฎฺฐโพฺพติ อาห ''น ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ

ภิโนฺนติ ทฏฺฐพฺพ’’ติฯ **เอต**นฺติ ภิกฺขุนีหิ อภินฺนภาวํฯ **เอตา ปนา**ติ ภิกฺขุนิโย ปนฯ **ตนฺติ** สงฺฆํฯ **เอต**นฺติ ‘‘สมฺพหุลาหิ ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ ภิโนฺน’’ติ วจนํฯ

๑๑๕. วชาทีสุ วสฺสูปคมนกถา

๒๐๓. ‘‘โคปาลกานํ นิวาสฏฺฐาน’’นฺติ อิมินา โคปาลกา คาโว วิย วเช นิวสนฺตีติ ทเสฺสติฯ

อุปกฏฺฐสโทฺท อาสนฺนปริยาโยติ อาห ‘‘อาสนฺนายา’’ติฯ **ตตฺถา**ติ กุฏิกายํฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสํ กุฏิกายํฯ อวิหารตฺตา ‘‘อิธาติ’’สามญฺญวเสน วุตฺตํฯ **ติกฺขตฺตุ**นฺติ อิทํ อุกฺกฏฺฐวเสน วุตฺตํฯ เหฏฺฐา หิ ‘‘สกึ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา ติกฺขตฺตุํ วา’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๔) วุตฺตตฺตา สกิมฺปิ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ตมฺปี**ติ สาลาสเงฺขเปน ฐิตสกฏมฺปิฯ ‘‘อาลโย’’ติ อิมินา ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ วจีเภโท น กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **อาลโย**ติ จ สเตฺถ ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ จิตฺตสฺส อลฺลียนํฯ **มคฺคปฏิปเนฺนเยว สเตฺถ**ติ อนาทเร ภุมฺมวจนํฯ **ตเตฺถวา**ติ สเตฺถเยวฯ สโตฺถ อติกฺกมตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ปตฺถิตฏฺฐาเนฯ **วิปฺปกิรตี**ติ วิสุํ วิสุํ คจฺฉติ ฯ สเจ อคามเก ฐาเน วิปฺปกิรติ, ปุริมํ คามํ สนฺนิวตฺติตพฺพํฯ น อญฺญคามํ คนฺตพฺพํฯ **ตโต**ติ คามโตฯ

อุปคนฺตพฺพนฺติ ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา อุปคนฺตพฺพํฯ **ตเตฺถวา**ติ สมุเทฺทเยวฯ **กูล**นฺติ ตีรํฯ ตญฺหิ กุลติ อุทกํ อาวรตีติ **กูล**นฺติ วุจฺจติฯ **อยญฺจา**ติ นาวายํ วสฺสูปคมนภิกฺขุฯ **อนุตีรเมวา**ติ อนุกฺกเมน, อนุสาเรน วา ตีรเมวฯ **อญฺญตฺถา**ติ ปฐมลทฺธคามโต อญฺญสฺมึ ฐาเนฯ **ตเตฺถวา**ติ ปฐมลทฺธคาเมเยวฯ

อิตีติอาทิ นิคมนํฯ **ปวาเรตุญฺจ ลภตี**ติ เอตฺถ จสโทฺท วากฺยสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ **ปุริเมสุ จ ปนา**ติ เอตฺถ จสโทฺท พฺยติเรกโตฺถ, ปนสโทฺท วิเสสตฺถโชตโกฯ **อนาปตฺติ โหตี**ติ อนาปตฺติมตฺตเมว โหติฯ

๑๑๖. วสฺสํ อนุปคนฺตพฺพฏฺฐานกถา

๒๐๔. **รุกฺขสุสีเรเยวา**ติ รุกฺขสฺส วิวเร เอวฯ วิวรญฺหิ สุ สํ อิรติ คจฺฉตีติ **สุสีโร**ติ วุจฺจติฯ **ปทรจฺฉทน**นฺติ ผลเกหิ ฉาทิตํฯ **ปวิสนทฺวาร**นฺติ ปวิสนนิกฺขมนทฺวารํฯ ปวิสนญฺจ นิกฺขมนญฺจ **ปวิสน**นฺติ วิรูเปกเสเสน กาตพฺพํฯ **ขาณุมตฺถเก**ติ ขาณุโน อุปริฯ **วิฏภี**ติ วิฏํ อญฺญมญฺญเวธนํ อปติ คจฺฉตีติ วิฏโป, ปการสฺส ภการํ, อิตฺถิลิงฺคโชตกอีปจฺจยญฺจ กตฺวา วิฏภีติ วุจฺจติฯ **ตตฺถา**ติ อฏฺฏเกฯ **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุโน, นตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ปญฺจนฺนํ ฉทนาน**นฺติ ติณปณฺณอิฏฺฐกาสิลาสุธาสงฺขาตานํ (จูฬว. ๓๐๓) ปญฺจนฺนํ ฉทนานํฯ อิทญฺจ เยภุยฺยวเสน วุตฺตํ ปทรจฺฉทนาทีนมฺปิ คหิตตฺตาฯ **ทฺวารพนฺธน**นฺติ ทฺวาเรน พนฺธิตพฺพํฯ **ฉวกุฏิกา**ติ ฉวานํ สยนฏฺฐาเน สุสาเน กตา กุฏิกา ฉวกุฏิกาติ วุจฺจติฯ **ฏงฺกิตมญฺจาที**ติอาทิสเทฺทน ฏงฺกิตปีฐํ สงฺคณฺหาติฯ **ตตฺถา**ติ ฉวกุฏิยํฯ **อญฺญํ กุฏิก**นฺติ ฉวกุฏิโต อญฺญํ กุฏิกํฯ **อาวรณ**นฺติ ภิตฺติํฯ **ทฺวาร**นฺติ ปวิสนนิกฺขมนทฺวารํฯ **ฉตฺตกุฏิกา นาเมสา**ติ เอสา ฉเตฺตน กตา กุฏิกา นามฯ มหเนฺตน กปเลฺลน กุฏิกํ กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

๑๑๗. อธมฺมิกกติกากถา

๒๐๕. **อญฺญาปี**ติ ‘‘อนฺตราวสฺสํ น ปพฺพาเชตพฺพ’’นฺติ กติกาย อญฺญาปิฯ กติกา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อธมฺมิกกติกายฯ **วุตฺต**นฺติ จตุตฺถปาราชิกวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ.

๒.๒๒๖) วุตฺตํฯ

๑๑๘. ปฏิสฺสวทุกฺกฏาปตฺติกถา

๒๐๗. **ปฏิสฺสเว อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ กึ วสฺสาวาสปฏิสฺสุเตเยว ทุกฺกฏาปตฺติ โหตีติ อาห ‘‘น เกวล’’นฺติอาทิฯ **เอตเสฺสวา**ติ วสฺสาวาสเสฺสวฯ **เอวมาทินาปี**ติ ปิสทฺเท ‘‘ปฏิสฺสเว’’ติ เอตฺถ โยเชตพฺโพฯ ‘‘ปฏิสฺสเวปี’’ติ หิ อโตฺถฯ **ตสฺส ตสฺสา**ติ กมฺมสฺสฯ **ตญฺจ โข**ติ ตญฺจ ทุกฺกฏํ วิสํวาทนปจฺจยา โหตีติ โยชนาฯ **ปฐมมฺปี**ติ ปิสทฺเท ‘‘ปจฺฉาปี’’ติ ปทํ สมฺปิเณฺฑติฯ ปฐมมฺปิ หิ ปาจิตฺติยํ, ปจฺฉาปิ ทุกฺกฏนฺติ อโตฺถฯ

โส ตทเหว อกรณีโยติอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ปุริมิกา จ น ปญฺญายตี**ติ เอตฺถ ปุเร ภวา ปุริมา, สา เอว ปุริมิกา, ปาฏิปทติถีฯ นานาสีมาย ทฺวีสุ อาวาเสสุ วสฺสํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ทุติเย ‘‘วสิสฺสามี’’ติ ปฐมาวาสสฺส อุปจารโต นิกฺขนฺตมเตฺต ปฐมเสนาสนคฺคาหสฺส ปสฺสมฺภนํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ปุริมิกา จ น ปญฺญายตี’’ติฯ **อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวา**ติ วสฺสํ อุปคมนวิหาเร อรุณํ อนุฏฺฐาเปตฺวาฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมิํ วสฺสูปคมนอหนิ เอว, ปกฺกนฺตสฺสาปีติ สมฺพโนฺธฯ **ปิ**สทฺทสฺส ครหตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โก ปน วาโท’’ติอาทิฯ **อาลโย**ติ จิตฺตสฺส อลฺลียนํฯ **อสติยา**ติ สติปมุเฏฺฐนฯ **วสฺสํ น อุเปตี**ติ ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๘๔) วจีเภทํ กตฺวา วสฺสํ น อุเปติฯ

สตฺตาหนฺติ สตฺตาเหน, อนาคตายาติ สมฺพโนฺธฯ **นวมิโต**ติ ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส ชุณฺหปกฺขนวมิโต, ปจฺฉิมกตฺติกมาสสฺส ชุณฺหปกฺขนวมิโต วาฯ **มา วา อาคจฺฉตุ, อนาปตฺตี**ติ วสฺสํวุตฺถตฺตา มา วา อาคจฺฉตุ, อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

อิติ วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๔. ปวารณากฺขนฺธกํ

๑๒๐. อผาสุกวิหารกถา

๒๐๙. ปวารณากฺขนฺธเก **อลฺลาโป**ติ เอตฺถ อาตฺยูปสคฺคสฺส อาทิกมฺมตฺถํ, ลปธาตุยา จ กถนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฐมวจน’’นฺติฯ อาทิโต, อาทิมฺหิ วา ลปนํ กถนํ, ลปติ อเนนาติ วา **อลฺลาโป** สํโยเค ปเร รโสฺสฯ สํ ปุน ลปนํ, ลปติ วา อเนนาติ **สลฺลาโปฯ หตฺถวิลงฺฆเกนา**ติ เอตฺถ วิปุโพฺพ ลฌิธาตุ อุกฺขิปนโตฺถติ อาห ‘‘หตฺถุกฺเขปเกนา’’ติฯ **ปสฺสํวาส**นฺติ เอตฺถ **ปสู**ติ สพฺพจตุปฺปทาฯ เต หิ อญฺญมญฺญํ ปสนฺติ พาธนฺติ, มนุสฺสาทีหิ วา ปสียนฺติ พาธียนฺตีติ ปสโวติ วุจฺจนฺติฯ **ปสูนํ วิย สํวาส**นฺติ ปสูนํ สํวาโส วิย สํวาโสติ **ปสฺสํวาโส,** ตํ ปสฺสํวาสํฯ ตมตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ปสโวปิ หี’’ติอาทิฯ **ตถา**ติ ยถา น กโรนฺติ, ตถาติ อโตฺถฯ **เอเตปี**ติ ภิกฺขโวปิฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อกํสุ, ตสฺมาฯ **เนส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ เอฬกสํวาสสปตฺตสํวาเสสุฯ **มูคพฺพต**นฺติ มูคสฺส วตํ วิย วตนฺติ มูคพฺพตํ, สุญฺญวจนวตนฺติ อโตฺถฯ **ติตฺถิยสมาทาน**นฺติ ติตฺถิเยหิ สมาทาตพฺพํฯ **วตสมาทาน**นฺติ สมาทาตพฺพํ วตํฯ **อญฺญมญฺญานุโลมตา**ติ เอตฺถ ตาสทฺทสฺส ภาวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนุโลมภาโว’’ติฯ อิมินา ‘‘เทวตา’’ติอาทีสุ (สํ. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑.๑; ขุ. ปา. อฏฺฐ. ๕.เอวมิจฺจาทิปาฐวณฺณนา; สุ. นิ. อฏฺฐ. ๒.องฺคลสุตฺตวณฺณนา) วิย ตาปจฺจยสฺส สฺวตฺถํ ‘‘ชนตา’’ติอาทีสุ (เป. ว. อฏฺฐ. ๔๖๐) วิย สมูหตฺถญฺจ นิวเตฺตติฯ ‘‘อญฺญมญฺญํ วตฺตุ’’นฺติ วจนสฺส ยุตฺติํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วทนฺตุ

ม''นฺติอาทิฯ วทนฺตํ ภิกฺขุํ วตฺตุนฺติ โยชนาฯ ''อาปตฺตีหิ วุฏฺฐานภาโว''ติ อิมินา **อาปตฺติวุฏฺฐานตา**ติ ปทสฺส ปญฺจมีสมาสญฺจ ตาปจฺจยสฺส ภาวตฺถญฺจ ทเสฺสติฯ ''วินย''นฺติอาทินา ปุรโต กตฺวา กรณํ **ปุเรกฺขาโร,** ตสฺส ภาโว **ปุเรกฺขารตา,** วินยํ ปุเรกฺขารตา **วินยปุเรกฺขารตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ ปุริสทฺทสฺส เอการตฺตํ สทฺทสเตฺถสุ (โมคฺคลฺลานพฺยากรเณ ๕.๑๓๔ สุเตฺต) วทนฺติฯ ตสฺส ยุตฺตึ ทเสฺสโนฺต อาห ''วทนฺตุม''นฺติอาทิ (โมคฺคลฺลานพฺยากรเณ ๕.๑๓๔ สุเตฺต)ฯ

๒๑๐. **สพฺพสงฺคาหิกา**ติ ''สโงฺฆ ปวาเรยฺยา''ติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา สเพฺพสํ เตวาจิกาทีนํ สงฺคาหกาฯ **ญตฺตี**ติ ญาเปติ สงฺฆํ เอตาย วจนายาติ ญตฺติฯ สพฺพสงฺคาหิกภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ''เอวญฺหิ วุเตฺต''ติอาทิฯ **เตวาจิก**นฺติ ติโสฺส วาจา เอตสฺสาติ เตวาจิกํ, ตีหิ วาจาหิ กตฺตพฺพนฺติ วา เตวาจิกํฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **สมานวสฺสิก**นฺติ สมานํ วสฺสํ เอเตสนฺติ สมานวสฺสา, เตหิ กตฺตพฺพนฺติ สมานวสฺสิกํฯ **อญฺญ**นฺติ เทฺววาจิกเอกวาจิกํฯ

๒๑๑. **อจฺฉนฺตี**ติ เอตฺถ อาสธาตุยา อุปเวสนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''นิสินฺนาว โหนฺตี''ติฯ ''น อุฎฺฐหนฺตี''ติ อิมินา เอวผลํ ทเสฺสติฯ **ตทมนฺตรา**ติ เอตฺถ ''ตทนฺตรา''ติ วตฺตเพฺพ วาจาสิลิฏฺฐวเสน มการาคมํ กตฺวา วุตฺตนฺติ อาห ''ตทนฺตรา''ติฯ ตสฺส อตฺตโน ปวาริตกาลสฺส อนฺตราฯ **''ยาว ปวาเรนฺตี''**ติ ปทสฺส นิยมตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''ตาวตกํ กาล''นฺติฯ **ยาวา**ติ นิปาตสฺส ปโยคตฺตา ''ตทมนฺตรา''ติ เอตฺถ อภิวิธิอวธฺยเตฺถ ปญฺจมีวิภตฺติ โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๑๒๑. ปวารณาเภทกถา

๒๑๒. **จาตุทฺทสิกายา**ติ ภณฺฑนการเกหิ อุปทฺทุตตฺตา ปจฺจุกฺกฑฺฒิตาย ปุพฺพกตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขจาตุทฺทสิกายฯ ''อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี''ติ ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

ปวารณากเมฺมสูติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ''อธเมฺมน วคฺคํ ปวารณากมฺม''นฺติอาทีสุ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อธเมฺมน วคฺค**นฺติ เอตฺถ **อธมฺมํ** นาม สโงฺฆ หุตฺวาปิ สงฺฆปวารณมกตฺวา คณปวารณาย กรณํ, คโณ หุตฺวาปิ คณปวารณมกตฺวา สงฺฆปวารณาย กรณญฺจฯ วคฺคํ นาม เอกสีมายํ วสนฺตานมฺปิ สเพฺพสํ เอกโต อสนฺนิปตนํฯ

อธเมฺมน สมคฺคนฺติ เอตฺถ อธมฺมํ วุตฺตนยเมวฯ **สมคฺคํ** นาม สเพฺพสํ เอกโต สนฺนิปตนํฯ

ธเมฺมน วคฺคนฺติ เอตฺถ **ธมฺมํ** นาม สโงฺฆ หุตฺวา สงฺฆปวารณาย กรณํ, คโณ หุตฺวา คณปวารณาย กรณญฺจฯ **วคฺคํ** วุตฺตนยเมวฯ **ธเมฺมน สมคฺคํ** สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **อิติ**สโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

๒๑๓. **เอวํ ทินฺนายา**ติ เอวํ ปาฬิยํ วุตฺตนเยเนว ทินฺนายฯ **ปวาเรตพฺพ**นฺติ วสฺสํวุตฺถปวารณาย ปวาเรตพฺพํฯ **ติโสฺส**ติ ติสฺสนามโกฯ ทิเฎฺฐน วา วทตูติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ ติสฺสนามกํ ภิกฺขุํฯ สโงฺฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย วทตูติ โยชนาฯ **วุฑฺฒตโร**ติ ปวารณาทายโก ตํหารกโต วุฑฺฒตโรฯ **หีติ** ลทฺธคุโณฯ **เตนา**ติ ปวารณาหารเกนฯ **ตสฺสา**ติ ปวารณาทายกสฺสฯ

อิธาปิ จาติ อิมสฺมึ ปวารณากฺขนฺธเกปิ จฯ อปิสโทฺท อุโปสถกฺขนฺธกํ อเปกฺขติฯ **อวเสสกมฺมตฺถายา**ติ ปวารณากมฺมโต อวเสสานํ กมฺมานมตฺถาย โหตีติ สมฺพนฺโธฯ ปวารณาย อาหฏาย สติยาติ โยชนาฯ **ตสฺส จา**ติ ปวารณาทายกสฺส จฯ **สเพฺพส**นฺติ ปวารณาทายกสฺส จ สงฺฆสฺส จาติ สเพฺพสํฯ **อญฺญํ ปน กมฺม**นฺติ ปวารณากมฺมโต อญฺญํ กมฺมํ ปนฯ **เตน ปน ภิกฺขุนา**ติ ปวารณาทายเกน ภิกฺขุนา ปนฯ เอตฺถ จ ตทหุปวารณาย อตฺตโน จ สงฺฆสฺส จ สเจ ปวารณากมฺมเมว โหติ, ปวารณาเยว ทาตพฺพาฯ อถ อญฺญเมว กมฺมํ โหติ, ฉนฺทเยว ทาตโพฺพฯ ยทิ ปวารณากมฺมญฺจ อญฺญกมฺมญฺจ โหติ, ปวารณา จ ฉนฺท จ ทาตโพฺพ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ตทหุ ปวารณาย ปวารณํ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุ’’นฺติ (มหาว. ๒๑๓)ฯ **เตนา**ติ ทานเหตุนาฯ

๒๑๘. อชฺช เม ปวารณาติ เอตฺถ ปาฬิยโต อญฺญํ อฎฺฐกถานยํ ทเสฺสเนฺต อาห ‘‘สเจ’’ติอาทิฯ

๒๑๙. วุตฺตนยเมวาติ อุโปสถกฺขนฺธเก (มหาว. อฎฺฐ. ๑๖๙) วุตฺตนยเมวฯ

๒๒๒. ปุน ปวาเรตพฺพนฺติ เอตฺถ น เกวลํ ปวารณาเยว ปุน กาตพฺพา, ปุพฺพกิจฺจาทีนิปิ ปุน กาตพฺพานีติ ทเสฺสเนฺต อาห ‘‘ปุน ปุพฺพกิจฺจ’’นฺติอาทิฯ

๒๒๘. เอเสว นโยติ ‘‘อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี’’ติ ปุพฺพกิจฺจํ อติทิสติฯ **อสฺสา**ติ วจนสฺสฯ **ญตฺติ**นฺติ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ อชฺช ปวารณา’’ติ ญตฺติํฯ **ปจฺฉิเมหี**ติ ปจฺฉิมวสฺสํ อุปคเตหิ ภิกฺขูหิฯ **อุโปสถเคฺค**ติ อุโปสถสฺส คณฺหนฎฺฐาเน เคเหฯ **เทฺว ญตฺติโย**ติ ปวารณาญตฺติ จ อุโปสถญตฺติ จาติ เทฺว ญตฺติโยฯ **อิทญฺจา**ติ อิทํ วกฺขมานํ ปนฯ **เอตฺถา**ติ ปุริมิกปจฺฉิมิกภิกฺขูนํ สํสคฺคฎฺฐาเนฯ **ปุริมิกาย อุปคเตหี**ติ วิภตฺตอปาทานํ อนุเมยฺยวิสยอปาทานํ, โถกตราติ สมฺพนฺโธ, สหาทิโยโค วา, สมสมาติ สมฺพนฺโธฯ **สมสมา**ติ สเมน, สมโต วา สมา สมสมา, อติเรกสมาติ อโตฺถฯ กิญฺจิ อูนํ วา อธิกํ วา นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **อิตี**ติ อิทํ ลกฺขณํฯ

โสติ ปจฺฉิมิโก ภิกฺขุฯ **อิตเรนา**ติ ปจฺฉิมิเกนฯ **เตส**นฺติ ปุริมิกานํฯ **เอเกนา**ติ ปุริมิเกนฯ **เอกสฺสา**ติ ปจฺฉิมิกสฺสฯ ปุน **เอเกนา**ติ ปจฺฉิมิเกนฯ ‘‘เอกสฺสา’’ติ อนุวเตฺตตโพฺพ, ปุริมิกสฺสาติ อโตฺถฯ ปุริมวสฺสูปคเตหิ อธิกตราติ สมฺพนฺโธฯ **โถกตเรหี**ติ ปจฺฉิมวสฺสูปคเตหิ โถกตเรหิ ปุริมวสฺสูปคเตหีติ โยชนาฯ

กตฺติกายาติ ปจฺฉิมกตฺติกายฯ **จาตุมาสินิยา ปวารณายา**ติ จตุนฺนํ มาสานํ ปูรณิยา ปวารณายฯ **ปวารณาญตฺติํ ฐเปตฺวา**ติ สมสมา หุตฺวาปิ ปวารณาทิวสตฺตา ปวารณาญตฺติํ ฐเปตฺวาฯ **เตหี**ติ ปจฺฉิมิเกหิฯ **อิตเรหี**ติ ปุริมิเกหิฯ **เตส**นฺติ ปจฺฉิมิกานํฯ **โถกตรา วา**ติ เอกาทินา โถกตรา วาฯ **เตส**นฺติ ปุริมิกานํฯ **เตหี**ติ ปจฺฉิมิเกหิฯ

๒๓๓. สงฺฆสามคฺคิยาติ เอตฺถ กีทิสี สงฺฆสามคฺคี เวทิตพฺพาติ อาห ‘‘โกสมฺพกสามคฺคีสทิสาว เวทิตพฺพา’’ติฯ **เอตฺถา**ติ สามคฺคีปวารณายํฯ **อปฺปมตฺตเก**ติ ปตฺตจีวราทิํ ปฎิจฺจ อุปฺปเนฺน อปฺปมตฺตเก วิวาเทฯ **ปวารณายเมวา**ติ ปวารณาทิวเสเยวฯ กสฺมิํ ทิวเส สามคฺคีปวารณา กาตพฺพาติ อาห ‘‘สามคฺคีปวารณ’’นฺติอาทิฯ **ปฐมปวารณ**นฺติ ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมิํฯ **ยาว กตฺติกจาตุมาสินี ปุณฺณมา**ติ อยํ อวธิ อนภิวิธิอวธิ นามฯ กสฺมา? กตฺติกจาตุมาสิ

นิปุณฺณมึ ฐเปตฺวา อโนฺตเยว คเหตพฺพตฺตาฯ **เอตฺถนฺตเร**ติ เอตสฺมึ ทฺวินฺนํ ปุณฺณมินมนฺตเร อฏฺฐวีสติปมาเณ ทิวเส กาตพฺพาฯ **ตโต**ติ เอตฺถนฺตรสงฺขาตา อฏฺฐวีสทิวสโตฯ

๑๔๐. เทฺววาจิกาทิปวารณากถา

๒๓๔. **ญตฺตึ ฐเปเนฺตนาปี**ติ **ปิ**สโทฺท น เกวลํ ปวาเรเนฺตน เอว เทฺววาจิกํ ปวาเรตพฺพํ, อถ โข ญตฺตึ ฐเปเนฺตนาปิ เทฺววาจิกญตฺติเยว ฐเปตพฺพาติ ทเสฺสติฯ **เอตฺถ จา**ติ ‘‘สมานวสฺสิกํ ปวาเรตุ’’นฺติ ปาเฐ จฯ **สมานวสฺสิกา**ติ คณนวเสน สมานํ วสฺสํ เอเตสนฺติ สมานวสฺสิกา, สมาเน วเสฺส อุปสมฺปาเทนฺตีติ วา สมานวสฺสิกาฯ **เอกโต**ติ เอกสฺมึ ขเณ, เอกปหาเรน วาฯ

๑๔๑. ปวารณาฏฺฐปนกถา

๒๓๖. สพฺพํ สงฺฆณฺหาตีติ **สพฺพสงฺคาหิกํ**ฯ ปุคฺคลสฺส ฐปนํ **ปุคฺคลิกํ**ฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวีสุ ปวารณาฏฺฐปเนสุ ฯ สพฺพสงฺคาหิเก ฐปิตา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ยาว เรกาโร อตฺถิ, ตาวาติ โยชนาฯ ภาสิยิตฺถาติ **ภาสิตา**ฯ ลปิยิตฺถาติ **ลปิตา**ฯ น ปริโยสิยิตฺถาติ **อปริโยสิตาฯ เอตฺถนฺตเร**ติ เอตสฺมึ สุการเรการานํ อนฺตเรฯ **เอกปเทปี**ติ **ปิ**สโทฺท เอกกฺขเรปีติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ฐปิตา**ติ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ, อิตฺถนฺนาโม ปุคฺคโล สาปตฺติโก, ตสฺส ปวารณํ ฐเปมี’’ติ ญตฺติยา ฐปิตาฯ **ยฺยกาเร**ติ ‘‘ปวาเรยฺยา’’ติ เอตฺถ ยฺยกาเรฯ **ตโต**ติ ยฺยการโตฯ ปุคฺคลิกฏฺฐปเน ปน อฏฺฐปิตา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **สํการโต**ติ ‘‘สงฺฆํ ภเนฺต’’ติ เอตฺถ สํการโตฯ **สพฺพปจฺฉิโม**ติ ตีสุ วาเรสุ ตติยวาเร สเพฺพสํ อกฺขรานํ ปจฺฉิโม ฏิกาโร อตฺถีติ โยชนาฯ **เอตฺถนฺตเร**ติ เอตสฺมึ สํการฏิการานํ อนฺตเรฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ปริโยสิตา โหติ, ตสฺมาฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ วุตฺตวจนํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘เอตาสุปิ หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตาสุปี**ติ เทฺววาจิกเอกวาจิกสมานวสฺสิกาสุปิฯ ปิสโทฺท เตวาจิกมเปกฺขติฯ **ฐปนเขตฺต**นฺติ ฐปนสฺส ภูมิฯ **อิติ**สโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

๒๓๗. **อนุยฺญฺชิยมาโน**ติ เอตฺถ อนุยฺญฺชสโทฺท ปุจฺฉนโตฺถติ อาห ‘‘ปุจฺฉิยมาโน’’ติฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมึเยว ขนฺธเกติ (มหาว. ๒๓๗) อโตฺถฯ **อลํ ภิกฺขุ มา ภณฺฑนนฺติอาทีนี**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ‘‘มา กลหํ, มา วิวาท’’นฺติวจนานิ สงฺคณฺหาติ, วจนานิ วตฺวา โอมทฺทิตฺวาติ โยชนาฯ **วจโนมทฺทนา**ติ วจเนเนว โอมทฺทนาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ ปวารณาฏฺฐปนฏฺฐาเนฯ **อนุทฺธํสิตํ ปฏิชานาตี**ติ เอตฺถ ปฏิชานนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อมูลเกน ปาราชิเกน อนุทฺธํสิโต อยํ มยา’’ติฯ ‘‘ลิงฺคนาสนายา’’ติ อิมินา ทณฺฑกมฺมนาสนสํวาสนาสนานิ นิวเตฺตติฯ

๒๓๘. **เอต**นฺติ ‘‘อสุกา อาปตฺตี’’ติ วจนํฯ **กลหสฺส มุข**นฺติ กลหสฺส อุปาโยฯ

๑๔๓. วตฺถุฏฺฐปนาทิกถา

๒๓๙. โจรา อคมํสุ กิราติ สมฺพโนฺธฯ โปกฺขรณิโต นีหริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ ภิกฺขุ, เอวมาหาติ สมฺพโนฺธฯ **วุเตฺถนา**ติ วสเนฺตน, เยน เกนจิ กตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตํ ปุคฺคล**นฺติ วตฺถุกตํ ตํ ปุคฺคลํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘วตฺถุํ ฐเปตฺวา สโงฺฆ ปวาเรยฺยา’’ติ ปาเฐ ฯ อิมินา วตฺถุนา อปทิสาหีติ สมฺพโนฺธฯ **น**นฺติ ปุคฺคลํฯ **อนุวิชฺชิตฺวา**ติ อนุยฺญฺชิตฺวา, ปุจฺฉิตฺวาติ อโตฺถฯ

เอโก ภิกฺขุ ปูเชสิ, ปิวีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **ตทนุรูโป**ติ เตสํ ปูชนปิวนานํ อนุรูโปฯ **โส**ติ โจทโก ภิกฺขุฯ **ตํ คนฺธ**นฺติ ตํ สรีรคนฺธํฯ ยํ ปุคฺคลนฺติ โยชนาฯ **ฐเปสี**ติ

ปวารณาย ฐเปสิฯ **อยมสฺสา**ติ อยํ โทโส อสฺส ปุคฺคลสฺสฯ

อิทาเนว นนฺติ เอตฺถ ‘‘น’’นฺติ ปทํ ‘‘ปุคฺคล’’นฺติ ปเทน โยเชตพฺพํฯ นํ ปุคฺคลนฺติ หิ อ โตฺถฯ **อุภย**นฺติ วตฺถุญฺจ ปุคฺคลญฺจาติ อุภยํฯ **กลฺลํ วจนายา**ติ ยุตฺตํ กเถตุํฯ กสฺมา กลฺลํ ว จนายาติ โยชนาฯ ปวารณโต ปุเพฺพ, ปจฺฉา จาติ สมฺพนฺโธฯ อิติ ตสฺมา กลฺลํ วจนายาติ โย ชนาฯ **อิทญฺหิ อุภย**นฺติ วตฺถุปุคฺคลสงฺขาตํ อิทเมว อุภยํฯ ปวารณาย ปุเพฺพติ โยชนาฯ **อุ โกฺกเฏนฺตสฺสา**ติ จาเลนฺตสฺสฯ

๑๔๔. ภณฺฑนการกวตฺถุกถา

๒๔๐. **จตุตฺถปญฺจมา**ติ ฉสุ ปเกฺขสุ โปฏฺฐปาทมาสสฺส ชุณฺหปกฺขกาฬปกฺขสงฺขาตา จตุตฺถปญฺจมาฯ **ตติโย**ติ สาวณมาสสฺส กาฬปโกฺข ตติโยฯ **ตติยจตุตฺถปญฺจมา วา**ติ เอตฺถ **ตติโย**ติ สาวณมาสสฺส กาฬปโกฺขฯ **จตุโตฺถ**ติ โปฏฺฐปาทมาสสฺส ชุณฺหปโกฺขฯ **ปญฺจโม**ติ ตเสฺสว กาฬปโกฺขฯ ‘‘ตติย…เป…. ปญฺจมา วา’’ติ ปทานิ ‘‘เทฺว วา ตโย วา’’ติ ป เทหิ ยถากฺกมํ โยเชตพฺพานิฯ **จตุเทฺถ วา กเต**ติ จตุตฺถปเกฺข วา ปนฺนรสิภาเวน กเตฯ **เทฺว จาตุทฺทสิกา**ติ ตติยปเกฺข จ จาตุทฺทสิยา สทฺธิํ เทฺว จาตุทฺทสิกาฯ **อิเม**ติ ภณฺฑนการกาฯ **เต**ติ ภณฺฑนการกาฯ

อสํวิหิตาติ เอตฺถ **อ**การสฺส วิรหตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สํวิทหนวิรหิตา’’ติฯ ตตฺถ **สํวิท หนวิรหิตา**ติ สํวิทหนรกฺขวิรหิตาฯ **อาคมนชานนตฺถายา**ติ ภณฺฑนการกานํ อาคมนสฺส ชานนตฺถายฯ **กิลนฺตตฺถา**ติ ตุเมฺห กิลนฺตา ภวถฯ ‘‘สโมฺมหํ กตฺวา’’ติ อิมินา **วิกฺขิตฺวา**ติ ปทสฺส วิเกฺขปํ กตฺวาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **โน เจ ลเภถา**ติ เอตฺถ กิมตฺถาย น ลเภถาติ อาห ‘‘พหิสีมํ คนฺตุ’’นฺติฯ ‘‘ภณฺฑนการกานํ…เป…. โหนฺตี’’ติ อิมินา อลภนสฺส การณํ ทเสฺสติฯ **ย**นฺติ อาคมํ ชุณฺหํฯ **โกมุทิยา จาตุมาสินิยา**ติ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมายํฯ สา หิ กุมุทานมตฺถิ ตาย โกมุที, จตุนฺนํ วสฺสิกานํ มาสานํ ปูรณตฺตา จาตุมาสินีติ วุจฺจติฯ ตทา หิ กุมุทานิ สุปุปฺผิ ตานิ โหนฺติ, ตสฺมา กุมุทานํ สมูหา, กุมุทานิ เอว วา **โกมุทา,** เต เอตฺถ อตฺถีติ **โกมุที**ติ วุจฺจ ติ, กุมุทวตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ **อวสฺสํ ปวาเรตพฺพ**นฺติ ธุวํ ปวาเรตพฺพํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ต**นฺ ติ โกมุทิํ จาตุมาสินิํฯ

๑๔๕. ปวารณาสงฺคหกถา

๒๔๑. **อญฺญตโร ผาสุวิหาโร**ติ เอตฺถ ผาสุวิหาโร นาม โกติ อาห ‘‘ตรุณสมโถ วา ตรุณวิปสฺสนา วา’’ติฯ อิมินา ตรุณสมถวิปสฺสนา ผาสุํ วิหรติ อเนนาติ **ผาสุวิหาโร**ติ ทเสฺ สติฯ **ปริพาหิรา ภวิสฺสามา**ติ เอตฺถ กสฺมา อิมมฺหา ผาสุวิหารา ปริพาหิรา ภวิสฺสนฺตีติ อาห ‘‘อนิพทฺธรตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐานาทิภาเวนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อนิพทฺธรตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐาน าทิภาเวนา**ติ อนิพทฺธทิวาฏฺฐานาทิภาเวน เหตุภูเตน, อสโกฺกนฺตาติ สมฺพนฺโธฯ อาทิสเทฺ ทน อนิพทฺธจงฺกมาทโย สงฺคณฺหาติฯ ‘‘ฉนฺททานํ ปฏิกฺขิปตี’’ติ อิมินา ‘‘สเพฺพเหว เอกชฺฌํ สนฺนิปติตพฺพ’’นฺติ วากฺยสฺส อญฺญตฺถาโปหนํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ อิเมสุ ตีสุ ฉนฺท ทานํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา ปฏิกฺขิปตีติ โยชนาฯ อยํ ปวารณาสงฺคโห นาม น ทาตโพฺพติ โย ชนาฯ ตรุณสมถวิปสฺสนาลาภี เอกปุคฺคโล วา โหตูติ โยชนาฯ ‘‘เอกสฺสปิ ทาตโพฺพเยวา’’ติ อิมินา อยํ ปวารณาสงฺคโห เอกสฺส ทิโนฺนปิ สเพฺพสํ ทิโนฺน โหตีติ ทเสฺสติฯ ปวารณาสงฺคเห ทิเนฺน สตีติ โยชนาฯ **อาคนฺตุกา**ติ สฏฺฐิวสฺสาปิ อาคนฺตุกาฯ **เตส**นฺติ ทินฺนปวารณาสงฺ คหานํฯ **อนฺตราปี**ติ โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อนฺตราปิฯ

อิติ ปวารณากฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๕. จมฺมกฺขนฺธกํ

๑๔๗. โสณโกฬิวิสวตฺถุกถา

๒๔๒. จมฺมกฺขนฺธเก **อิสฺสริยาธิปจฺจ**นฺติ เอตฺถ อิสฺสรสฺส ภาโว **อิสฺสริยํ,** อธิปติโน ภาโว **อาธิปจฺจํ,** อิสฺสริยญฺจ อาธิปจฺจญฺจ, เตหิ สมนฺนาคตํ อิสฺสริยาธิปจฺจนฺติ อตฺถํ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘อิสฺสรภาเวน จ อธิปติภาเวน จ สมนฺนาคต’’นฺติฯ ‘‘ราชภาว’’นฺติ อิมินา **รชฺช**นฺติ เอตฺถ รโญฺญ ภาโว รชฺชนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘รญฺญา กตฺตพฺพกิจฺจ’’นฺติ อิมินา รโญฺญ อิทํ **รชฺช**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘โกฬิวีโสติ โคตฺต’’นฺติ อิทํ อฏฺฐกถาวาทวเสน วุตฺตํ , อปทาเน ปน ตสฺส ชาตกฺขเณ ปิตรา โกฏิวีสธนสฺส ทินฺนตฺตา ‘‘โกฬิวีโส นามา’’ติ วุตฺตํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ

> ‘‘ชาตปุตฺตสฺส เม สุตฺวา, ปิตุ ฉโนฺท อยํ อหุ;
> ททามหํ กุมารสฺส, วีสโกฏี อนูนกา’’ติฯ

อิมินา ปาฬินเยน ‘‘โกฏิวีโส’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘จกฺกวาฬ’’นฺติอาทีสุ วิย ฏการสฺส ฬการํ กตฺวา **โกฬิวีโส**ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อญฺชนวณฺณานี**ติ อญฺชนสฺส วโณฺณ วิย วโณฺณ เอเตสนฺติ อญฺชนวณฺณานิฯ โลมานิ ชาตานิ โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ โสโณฯ ฐเปสิ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **เตหี**ติ อสีติสหสฺสปุริเสหิฯ **ปเณฺณสาล**นฺติ ปเเณฺณน ฉาทิตํ, เตน จ ปริกฺขิตฺตํ สาลํฯ **อุณฺณปาวารณ**นฺติ อุณฺณมยํ อุตฺตราสงฺคํฯ **ปาทปุญฺฉนิก**นฺติ ปาทํ ปุญฺฉติ โสเธติ อเนนาติ ปาทปุญฺฉนิยํ, ตเทว ปาทปุญฺฉนิกํฯ **สเพฺพวา**ติ โสเณน สห อสีติสหสฺสปุริสา เอวฯ **ตสฺส จา**ติ โสณสฺส จฯ **ปุพฺพโยโค**ติ ปุพฺพูปาโยฯ

อสีติคามิกสหสฺสานีติ เอตฺถ คาเมสุ วสนฺตีติ คามิกา, เตสํ อสีติสหสฺสานิ อสีติคามิกสหสฺสานีติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตสู’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘กุลปุตฺตาน’’นฺติ อิมินา วสนฺตฺยเตฺถ ปวตฺตสฺส ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘อสีติสหสฺสานี’’ติ อิมินา สทฺทนฺตโรปิ อสีติสหสฺสสทฺทานํ สมาสภาวํ ทเสฺสติฯ **เกนจิเทวา**ติ เอตฺถ ‘‘เกนจิ อิวา’’ติ ปทวิภาคํ กตฺวา ทกาโร ปทสนฺธิมโตฺต, อิวสโทฺท อุปมโตฺถติ อาห ‘‘เกนจิ กรณีเยน วิยา’’ติฯ อถ วา ‘‘น ปนา’’ติอาทินา เอวผลสฺส ทสฺสิตตฺตา ‘‘เกนจิ เอวา’’ติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา เอวโตฺถปิ ยุชฺชเตวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อสฺสา**ติ พิมฺพิสารรโญฺญฯ **ตสฺสา**ติ โสณสฺสฯ ทสฺสนาย อญฺญตฺร กิญฺจิ กรณียํ น อตฺถีติ โยชนาฯ **ราชา**ติ พิมฺพิสาโร ราชา, สนฺนิปาตาเปสีติ สมฺพโนฺธฯ **ทิฏฺฐธมฺมิเก อเตฺถ**ติ เอตฺถ ทิฏฺฐธมฺมสโทฺท อิธโลกโตฺถ, อิกสโทฺท หิตเตฺถ ปวโตฺตติ อาห ‘‘อิธโลกหิเต’’ติฯ ‘‘อมฺหาก’’นฺติ อิมินา **‘‘โส โน ภควา’’**ติ เอตฺถ **โน**สโทฺท อมฺหสทฺทการิโยติ ทเสฺสติฯ อมฺหากํ โส ภควาติ โยชนาฯ **สมฺปรายิเก**ติ ปรโลกหิเตฯ

‘‘ชานาเปมี’’ติ อิมินา **‘‘ปฏิเวเทมี’’**ติ เอตฺถ วิทธาตุยา ญาณตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปฏิกาย นิมุชฺชิตฺวา**ติ เอตฺถ ปฏิกาสโทฺท อเชฺฌมนฺทุปาสาณวาจโกติ อาห ‘‘อชฺฌจนฺทปาสาเณ’’ติฯ โส หิ ปฏติ อชฺฌภาวํ คจฺฉตีติ **ปฏิกา**ติ วุจฺจติฯ ปฏิกาสทฺทยํ อตฺถรณวิเสเสปิ วตฺตติฯ **ยสฺส ทานี**ติ เอตฺถ ยสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตสํ หิตกรณียตฺถสฺสา’’ติฯ อิมินา อยํ ยํสโทฺท น ตํสทฺทาเปโกฺขติ ทเสฺสติฯ อถ วา **ยสฺสา**ติ โย อสฺสฯ อสฺส เตสํ หิตกรณียตฺถสฺส โย กาโล อตฺถิ, ตํ กาลํ ภควา ชานาตีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ อสีติคามิกสหสฺสานํฯ **ปจฺฉายา**

ยนฺติ เอตฺถ ปกาโร ปจฺจนฺตตฺถวาจโกติ อาห ‘‘วิหารปจฺจเนฺต ฉายาย’’นฺติฯ **สมฺมนาหรนฺตี**ติ สํ ปุนปฺปุนํ มนสาคตํ อภิมุขํ หรนฺตีติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุนปฺปุนํ มนสิกโรนฺตี’’ติฯ ‘‘ปสาทวเสนา’’ติ อิมินา ‘‘โกธวเสนา’’ติอาทีนิ ปฏิกฺขิปติฯ ‘‘ปุน วิสิฏฺฐตร’’นฺติ อิมินา **ภิโยฺยโส มตฺตายา**ติ นิปาตสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

โสณสฺส ปพฺพชฺชากถา

๒๔๓. ‘‘มกฺขิโต’’ติ อิมินา ผุรติ วิปฺผารติ พฺยาเปตีติ **ผุโฏ**ติ วุเตฺต ผุรธาตุยา วิปฺผารณํ นาม มกฺขิตโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ อิมินา คาโว อาหนนฺติ เอตฺถาติ **ควาฆาตน**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสภิฯ **ตนฺติสฺสเร**ติ ตนฺติยา คุณสฺส สเรฯ **วาทนกุสโล**ติ วาทเน กุสโลฯ **ขรมุจฺฉิตา**ติ ขเรน มุจฺฉิตาฯ ‘‘สรสมฺปนฺนา’’ติ อิมินา สโร เอติสฺสมตฺถีติ **สรวตี,** วีณาติ ทเสฺสติฯ **กมฺมญฺญา**ติ เอตฺถ กมฺมสทฺทโต ขมเตฺถ ญฺญปจฺจโยติ อาห ‘‘กมฺมกฺขมา’’ติฯ **มนฺทมุจฺฉนา**ติ มเนฺทน มุจฺฉนาฯ **สเม คุเณ**ติ เอตฺถ **สโม** นาม มชฺฌิโม, **คุโณ** นาม มุขฺยโต วีณายชิยา, อุปจารโต สโรติ อาห ‘‘มชฺฌิเม สเร’’ติฯ **วีริยสมถ**นฺติ เอตฺถ วีริยญฺจ สมโถ จาติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘วีริยสมฺปยุตฺตํ สมถ’’นฺติฯ อิมินา วีริเยน สมฺปยุตฺตํ สมถํ **วีริยสมถ**นฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘วีริยํ สมเถน โยเชหี’’ติ อิมินา วีริเยน สมถํ โยเชหีติ อโตฺถปิ ทสฺสิโตติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อินฺทฺริยานญฺจ สมต**นฺติ เอตฺถ สทฺธาทีนิ ปญฺจินฺทฺริยาเนว คเหตพฺพานิ, น อญฺญานีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยาน’’นฺติฯ ‘‘สมภาว’’นฺติ อิมินา ตาปจฺจโย ภาวเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อินฺทฺริยานํ สมต’’นฺติปาเฐ, สทฺธาทีสุ อินฺทฺริเยสุ วาฯ **ตตฺถ จ นิมิตฺตํ คณฺหาหี**ติ เอตฺถ ภาเวนภาวลกฺขเณ ถปจฺจโย โหตีติ อาห ‘‘ตสฺมิํ สมเถ สตี’’ติฯ อาทาเสสติ มุขพิเมฺพน กตฺตุภูเตน อุปฺปชฺชิตพฺพํ อิว, ตสฺมิํ สมเถ สติ เยน นิมิเตฺตน กตฺตุภูเตน อุปฺปชฺชิตพฺพนฺติ โยชนาฯ สมถสฺส นิมิตฺตํ **สมถนิมิตฺตํ,** อินฺทฺริยานํ สมภาโวฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ สมถนิมิตฺตาทีนิ จตฺตาริ เอกเสเสน วา สามญฺญนิเทฺทเสน วา ‘‘นิมิตฺต’’นฺติ วุจฺจติฯ

๒๔๔. **อญฺญํ พฺยากเรยฺย**นฺติ เอตฺถ อญฺญํ พฺยากโรโนฺต อตฺตานํ ‘‘อรหา อห’’นฺติ ชานาเปตีติ อาห ‘‘อรหา อห’’นฺติ ชานาเปยฺย’’นฺติฯ **ฉ ฐานานี**ติ เอตฺถ ฐานสโทฺท การณโตฺถติ อาห ‘‘ฉ การณานี’’ติ ฯ ‘‘ปฏิวิชฺฌิตฺวา’’ติอาทินา **อธิมุโตฺต**ติ ปทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ สทฺทโตฺถ ปน อธิมุจฺจตีติ **อธิมุโตฺต**ติ ทฏฺฐโพฺพฯ อรหตฺตํ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **อสโมฺมโหตี**ติ เอตฺถ อาการตฺถวาจโก **อิติ**สโทฺท ปุพฺพปเทสุปิ โยเชตฺวา ‘‘เนกฺขมํ อิติ วุจฺจตี’’ติอาทินา โยชนา กาตพฺพาฯ

‘‘ปฏิเวธรหิต’’นฺติ อิมินา **เกวลํ สทฺธามตฺตก**นฺติ เอตฺถ มตฺตสทฺทสฺส นิวเตฺตตพฺพตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปฏิเวธปญฺญายา**ติ มคฺคปญฺญายฯ ‘‘อสมฺมิสฺส’’นฺติ อิมินา เกวลสทฺทสฺส อสมฺมิสฺสตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปฏิจย**นฺติ เอตฺถ ปฏิสโทฺท อนุปจฺฉินฺนโตฺถ, จิธาตุ วฑฺฒนโตฺถติ อาห ‘‘ปุนปฺปุนํ กรเณน วฑฺฒิ’’นฺติ, มคฺคปฏิเวเธน วีตราคตฺตาเยวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺนินฺนมานโสเยวา**ติ ตสฺมิํ ผลสมาปตฺติวิหาเร นินฺนมานโส เอวฯ

ลาภสกฺการสิโลกนฺติ เอตฺถ ลภนํ **ลาโภ,** สุฏฺฐุ กรณํ **สกฺกาโร,** สิโลกนํ วณฺณภณนํ **สิโลโก,** ลาโภ จ สกฺกาโร จ สิโลโก จ ลาภสกฺการสิโลกนฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จตุปจฺจยลาภญฺจา’’ติอาทิฯ **เตสํเยวา**ติ จตุนฺนํ ปจฺจยานเมวฯ ‘‘สีลญฺจ วตญฺจา’’ติ อิมินา **สีลพฺพต**นฺติปทสฺส ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ

ภุสสทฺทสฺส กลิงฺครตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘พลวโนฺต’’ติ ‘‘ขีณาสวสฺสา’’ติ อิมินา **เนวสฺสา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ‘‘คเหตฺวา’’ติ อิมินา **ปริยาทิยนฺตี**ติ เอตฺถ ปริปุพฺพอาปุพฺพทาธาตฺยา คหณตฺถํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ กิเลสา กโรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ กิเลสานํฯ **อาเนญฺชปฺปตฺต**นฺติ เอตฺถ อิญฺชนํ กมฺปนํ อิญฺชํ, น อิญฺชํ อเนญฺชํ, ตเมว อาเนญฺชํ, ตํ ปตฺตนฺติ อาเนญฺชปฺปตฺตนฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อจลนปฺปตฺต’’นฺติฯ **วยญฺจา**ติ **จ**สโทฺท อวุตฺตสมฺปิณฺฑนโตฺถติ อาห ‘‘วยมฺปิ อุปฺปาทมฺปี’’ติฯ

อุปาทานกฺขยสฺสาติ เอตฺถ อุปาทานกฺขยํ อธิมุตฺตสฺสาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปโยคเตฺถ สามิวจน’’นฺติฯ ‘‘อุปฺปาทญฺจ วยญฺจา’’ติ อิมินา **อายตนุปฺปาท**นฺติ เอตฺถ อุปฺปาทสเทฺทน วโยปิ อวินาภาวโต คเหตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **สมฺมา**ติ นิปาโต ญายโตฺถติ อาห ‘‘เหตุนา น เยนา’’ติฯ **สนฺตจิตฺตสฺสา**ติ เอตฺถ สนฺตสทฺทสฺส เขทาทีสฺปิ ปวตฺตตฺตา อิธ นิพฺพุตเตฺถ วตฺตตีติ อาห ‘‘นิพฺพุตจิตฺตสฺสา’’ติฯ **อนุนยปฏิเฆหี**ติ อนุ ปุนปฺปุนํ อารมฺมเณ จิตฺตํ เนตีติ **อนุนโย,** ราโค, อารมฺมเณ ปฏิหญฺญตีติ **ปฏิโฆ,** โทโส, อนุนโย จ ปฏิโฆ จ อนุนยปฏิฆา, เตหิฯ อิเฎฺฐ อนุนโย, อนิเฎฺฐ ปฏิโฆ โหตีติ สมฺพโนฺธ ทฎฺฐโพฺพฯ

๑๔๘. ทิคุณาทิอุปาหนปฏิเกฺขปกถา

๒๔๕. **อญฺญํ พฺยากโรนฺตี**ติ เอตฺถ อญฺญสโทฺท สพฺพนามสุทฺธนามวเสน ทุวิโธฯ เตสุ อิธ สุทฺธนามํ, ตํ ปน พาเล จ ทารเก จ อรหเตฺต จ ปวตฺตติ, อิธ ปน อรหเตฺตติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อรหตฺตํ พฺยากโรนฺตี’’ติฯ **เยนา**ติ สภาเวนฯ **อรหาติ ญายตี**ติ อรหาอิติ อโตฺถ ญายติฯ **โส**ติ สภาโวฯ **สุตฺตวณฺณนาโตเยวา**ติ องฺคุตฺตรฎฺฐกถาโต เอวฯ **น อุปนีโต**ติ น อุปริ นีโตฯ **เอกเจฺจ โมฆปุริสา**ติ เอกเจฺจสโทฺท อเญฺญปริยาโย, โมฆสโทฺท ตุจฺฉเววจโนติ อาห ‘‘อเญฺญ ปน ตุจฺฉปุริสา’’ติฯ ‘‘หสมานา วิยา’’ติ อิมินา **หสมานกํ มเญฺญ**ติ เอตฺถ มเญฺญสโทฺท วิยโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อสนฺตเมวา**ติ อวิชฺชมานํเยวฯ **เอกปลาสิก**นฺติ เอตฺถ ปลาสสโทฺท ปณฺณวาจโกฯ ปฎลํ นาม ปณฺณํ วิย โหติ, ตสฺมา ‘‘เอกปฎล’’นฺติ วุตฺตํฯ **อสีติสกฎวาเห**ติ เอตฺถ อสีติ ปทํ สกฎปเทน สมฺพนฺธํ กตฺวา อสีติสกเฎหิ วหิตเพฺพติ อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ ‘‘เทฺว สกฎภารา เอโก วาโห’’ติ อิมินา วาหานํ จตฺตาลีสภาวํ ทเสฺสติฯ **สตฺตหตฺถิกญฺจ อนีก**นฺติ เอตฺถ อนีกสฺส สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ฉ หตฺถินิโย จา’’ติอาทิฯ สตฺตนฺนํ หตฺถีนํ สมูโห **สตฺตหตฺถิกํ**ฯ สตฺตอนีกตฺตา เอกูนปญฺญาสหตฺถิโน โหนฺติฯ เตสุ สตฺต หตฺถิโน, ทฺวาจตฺตาลีส หตฺถินิโย โหนฺติฯ **ทฺวิคุณา**ติ เอตฺถ คุณสโทฺท ปฎลโตฺถติ อาห ‘‘ทฺวิปฎลา’’ติฯ **คุณงฺคุณูปาหนา**ติ เอตฺถ ทฺวิคุณติคุณานํ วิสุํ คหิตตฺตา ปาริเสสโต คุณงฺคุณภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จตุปฎลโต ปฎฺฐาย วุจฺจตี’’ติฯ **คุณงฺคุณูปาหนา**ติ ปฎลปฎลา อุปาหนา, พหุปฎลา อุปาหนาติ อโตฺถฯ อุการเรน สห โยเชตฺวา คการโร สชฺฌายิตโพฺพ จ ลิขิตโพฺพ จฯ อิทานิ โปตฺถเกสุ ปน อุกาโร น ทิสฺสติฯ

๑๔๙. สพฺพนีลิกาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๔๖. **สพฺพาว นีลิกา**ติ สพฺพาว อุปาหนาโย นีลิกา, สพฺพฎฺฐาเนสุ นีลเมตาสนฺติ **สพฺพนีลิกา**ติปิ กาตโพฺพฯ **ตตฺถ จา**ติ เตสุ นีลิกาทีสุ จฯ อุมฺมารปุปฺผสฺส วโณฺณ วิย วโณฺณ เอติสฺสาติ **อุมฺมารปุปฺผวณฺณา**ฯ เอวํ เสเสสุปิฯ **อทฺทาริฎฺฐกวณฺณา**ติ เอตฺถ **อโทฺท**ติ อโลฺลฯ **อริโฎฺฐ**ติ เผณิลรุโกฺข วา กาโก วา, ตสฺมา อโทฺท อโลฺล อริโฎฺฐ เผณิลรุโกฺข, กาโก วาติ อทฺทาริโฎฺฐ, ตเทว อทฺทาริฎฺฐโก, อทฺทาริฎฺฐกสฺส วโณฺณ วิย วโณฺณ เอติสฺสาติ อทฺทา

ริฎฺฐกวณฺณา ฯ **เอตาสู**ติ สพฺพนีลิกาทีสุฯ **ปุญฺฉิตฺวา**ติ ปริมชฺชิตฺวาฯ **อปฺปมตฺตเกนาปี**ติ **ปิ**สโทฺท สมฺภาวเนฯ สพฺพนีลาทิเก ภิเนฺน กา นาม กถาติ อโตฺถฯ

‘‘ยาสํ วทฺธาเยว นีลา’’ติ อิมินา นีลกา วทฺธิกา เอตาสนฺติ **นีลกวทฺธิกา**ติ ฉฎฺฐีพาหิรตฺถสมาสํ ทเสฺสติฯ **วทฺธิกา**ติ จ นทฺธิฯ สา หิ อุปาหนตลโต วทฺธยตีติ วทฺธิกาติ จ อุปาหนตลํ พนฺธติ อิมายาติ วทฺธิกาติ จ วุจฺจติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปีตกวทฺธิกาทีสุฯ **เอตาโยปี**ติ นีลกวทฺธิกาทิกา อุปาหนาโยปิฯ **ตเล**ติ อุปาหนาย ตเลฯ ‘‘ขลฺลกํ พนฺธิตฺวา’’ติ อิมินา ขลฺลเกน พนฺธิตพฺพาติ **ขลฺลกพทฺธา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **โยนกอุปาหนา**ติ โยนกชาตีนํ มนุสฺสานํ อุปาหนาฯ **ปลิคุเณฺฐตฺวา**ติ ปริสมนฺตโต เวเฐตฺวาฯ ‘‘อุปริ…เป.… ชงฺฆ’’นฺติ อิมินา ปุฎพทฺธโต วิเสสํ ทเสฺสติฯ **ตูลปิจุนา**ติ ตูลสงฺขาเตน ปิจุนาฯ ‘‘ติตฺติรปตฺตสทิสา’’ติ อิมินา ติตฺติรสฺส ปตฺตํ วิย **ติตฺติรปตฺติกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ติตฺติโร**ติ จ เอโก สกุณวิเสโสฯ **กณฺณิกฎฺฐาเน**ติ ทฺวินฺนํ วทฺธิกานํ เอกโต สมาคมฎฺฐาเนฯ ‘‘เมณฺฑ…เป.… กตา’’ติ อิมินา เมณฺฑสฺส วิสาเณน สทิสา วทฺธิกา เอตาสนฺติ **เมณฺฑวิสาณวทฺธิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตเถวา**ติ ยถา เมณฺฑอชสิงฺคสณฺฐาเน วเทฺธ โยเชตฺวา กตา, ตเถวาติ อโตฺถฯ ‘‘วิจฺฉิกา…เป.… กตา’’ติ อิมินา วิจฺฉิกาย อโฬ **วิจฺฉิกาโฬ,** โส วิย วทฺธิกา เอตาสนฺติ **วิจฺฉิกาฬิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อฬสโทฺท ‘‘อฬจฺฉิโนฺน’’ติอาทีสุ (มหาว. ๑๑๙) องฺคุฎฺฐวาจโก, อิธ ปน นงฺคุฎฺฐวาจโก, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘นงฺคุฎฺฐสณฺฐาเน’’ติฯ **ตเลสู**ติ อุปาหนาย ตเลสุฯ ‘‘โมร…เป.… สิพฺพิกา’’ติ อิมินา โมรปิเญฺฉหิ ปริสมนฺตโต, ปริกฺขิปิตฺวา วา สิพฺพิตา **โมรปิญฺฉปริสิพฺพิตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **จิตฺรา อุปาหนาโย**ติ เอตฺถ จิตฺรสโทฺท วิจิตฺรโตฺถติ อาห ‘‘วิจิตฺรา’’ติฯ **เอตาสู**ติ ขลฺลกพทฺธาทีสุฯ **วฬเญฺชตพฺพา**ติ ปริภุญฺชิตพฺพาฯ วฬชิ ปริโภเคติ ธาตุปาโฐ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๕ ชการนฺตธาตุ)ฯ ตาลุโช ตติโยฯ **เตสุ ปนา**ติ ขลฺลกาทีสุ ปนฯ **สติ** สเนฺตสูติ โยชนาฯ สีหจเมฺมน ปริกฺขิปิตพฺพาติ **สีหจมฺมปริกฺขตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริยเนฺตสู’’ติอาทิฯ **ปกฺขิพิฬาโล**ติ ตุลิโยฯ โส หิ ปกฺขยุตฺตตฺตา จ พิฬาลมุขสทิสมุขตฺตา จ ปกฺขิพิฬาโลติ วุจฺจติฯ อิมินา **ลูวกจมฺมปริกฺขตา**ติ เอตฺถ ลูวกสโทฺท ปกฺขิพิฬาลปริยาโยติ ทเสฺสติฯ ‘‘อุลูกจมฺมปริกฺขตา’’ติปิ ปาโฐฯ **เอตาสุปี**ติ สีหจมฺมปริกฺขตาทีสุปิฯ ยา กาจิ อุปาหนาโยติ สมฺพโนฺธฯ

๒๔๗. **โอมุกฺก**นฺติ เอตฺถ อวตฺยูปสคฺคสฺส วิโยคตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฎิมุญฺจิตฺวา อปนีต’’นฺติฯ ปุราณํ คุณงฺคุณูปาหนนฺติ อโตฺถฯ

๑๕๑. อชฺฌาราเม อุปาหนปฎิเกฺขปกถา

๒๔๘. ‘‘เยน สิเปฺปนา’’ติอาทินา อภิ อธิกํ ชีวนฺติ อเนนาติ **อภิชีวนํ,** กิํ ตํ? สิปฺปนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตสฺสา**ติ สิปฺปสฺส ฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สาสเนฯ ยํสโทฺท วจนวิปลฺลาโสติ อาห ‘‘เย ตุเมฺห’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ยํนิปาโต**ติ ยํอิติ นิปาโต ยทิสทฺทสฺส อเตฺถ ปวตฺตตีติ โยชนาฯ **อาจริยา เอวา**ติ เอวสเทฺทน อาจริยมตฺตภาวํ ปฎิกฺขิปติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **โส**ติ อวสฺสิโกฯ **ตนฺ**ติ ฉพฺพสฺสํฯ **นิสฺสาย วจฺฉตี**ติ อวสฺสิกสฺส จตฺวสฺสกาเล ฉพฺพสฺสสฺส ทสวสฺสิกตฺตา ตํ นิสฺสาย วสติฯ อุปชฺฌายมตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปชฺฌายสฺสา’’ติอาทิฯ **มหนฺตตรา**ติ อตฺตโน วุฑฺฒตราฯ อุปชฺฌายสฺส มตฺตํ ปมาณเมเตสนฺติ **อุปชฺฌายมตฺตา**ฯ

๒๔๙. ปาทโต นิกฺขเนฺตน ขีลสทิเสน มํเสน ปวโตฺต อาพาโธ **ปาทขีลาพาโธ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาทโต’’ติอาทิฯ ปาทโต นิกฺขนฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๒๕๑. **ติณปาทุกา**ติอาทีสุ ติเณน กตา ปาทุกา ติณปาทุกาติ วจนตฺถาทึ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เยน เกนจิ ติเณนา’’ติอาทิฯ ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ ‘‘ภูมิยํ สุปฺปติฏฺฐิตาติ’’อาทินา น สงฺกมิตพฺพาติ **อสงฺกมนียา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๕๒. **องฺคชาเตเนวา**ติ อตฺตโน องฺคชาเตน เอวฯ **องฺคชาต**นฺติ คาวีนํ องฺคชาตํฯ **โอคาเหตฺวา**ติ เอตฺถ โอตฺถูปสโคฺค ทฬฺหโตฺถติ อาห ‘‘ทฬฺหํ คเหตฺวา’’ติฯ

๑๕๓. ยานาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๕๓. **อิตฺถิยุเตฺตนา**ติ เอตฺถ รูฬฺหีวเสน เธนุปิ อิตฺถี นามาติ อาห ‘‘เธนุยุเตฺตนา’’ติฯ **ปุริสนฺตเรนา**ติ เอตฺถ ปุริโส เอว อนฺตโร อเญฺญ เอตฺถาติ **ปุริสนฺตรํ** ยานํฯ ปุริสนฺตโร นาม อตฺถโต สารถีติ อาห ‘‘ปุริสสารถินา’’ติ, ยาเนนาติ โยชนาฯ **คงฺคามหิยายา**ติ เอตฺถ คงฺคา จ มหี จ คงฺคามหี, ตตฺถ กีฬิกา คงฺคามหิยาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘คงฺคามหีกีฬิกายา’’ติฯ ตตฺถ หิ อิตฺถิปุริสา ยาเนหิ อุทกกีฬํ กีฬนฺติฯ **ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏก**นฺติ เอตฺถ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปุริสยุตฺตญฺจ หตฺถวฏฺฏกญฺจา’’ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ปุริสยุตฺต**นฺติ ปุริเสน ยุชฺชิตพฺพนฺติ ปุริสยุตฺตํ ยานํฯ **หตฺถวฏฺฏก**นฺติ หเตฺถน วเฏฺฏตพฺพนฺติ หตฺถวฏฺฏกํ ยานํฯ **ยานุคฺฆาเตนา**ติ ยานสฺส อุลฺลงฺฆิตฺวา คมเนนฯ หนธาตุ หิ คตฺยโตฺถฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยานํ อภิรุหนฺตสฺสา’’ติอาทิฯ ‘‘ตปฺปจฺจยา’’ติ อิมินา ยานุคฺฆาเตนาติ เอตฺถ เหตุวเตฺถ กรณวจนนฺติ ทเสฺสติฯ **ปีฐกสิวิกนฺติ** ปีเฐน สห กตํ สิวิกํฯ **ปฏโปฏลิก**นฺติ ปฏมยํ โปฏลิกํฯ

๑๕๔. อุจฺจาสยนมหาสยนปฏิเกฺขปกถา

๒๕๔. อุจฺจํ อาสยนํ **อุจฺจาสยนํ**ฯ มหนฺตํ อาสยนํ **มหาสยนํ**ฯ อาสนฺทิอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ปมาณาติกฺกนฺตาสน**นฺติ ทีฆาสนํฯ ตญฺหิ อาคมฺม สทติ นิสีทตีติ เอตฺถ, อายตํ วา สุฏฺฐุํ ททาตีติ **อาสนฺที**ติ วุจฺจติฯ **วาฬรูปานี**ติ สีหพฺยคฺฆาทิวาฬรูปานิฯ ปาเทสุ วาฬรูปานิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา องฺกียติ ลกฺขียตีติ **ปลฺลโงฺก**ฯ **โคนโก**ติ ควติ ทีฆโลเมหิ อุคฺคจฺฉติ เอตฺถาติ โคนโกฯ **โกชโว**ติ กุยํ ภูมิยํ ชวติ คจฺฉตีติ โกชโวฯ **ตสฺสา**ติ โคนกสฺสฯ โลมานิ จตุรงฺคุลาธิกานิ โหนฺติ กิราติ โยชนาฯ **วานจิตฺรอุณฺณามยตฺถรโณ**ติ วาเนน สิพฺพเนน สญฺชาตํ จิตฺรรูปเมตฺถาติ วานจิตฺรํ, อุณฺณาย นิพฺพโตฺต **อุณฺณามโย,** โสเยว อตฺถรโณ อุณฺณามยตฺถรโณ, วานจิตฺรญฺจ ตํ อุณฺณามยตฺถรโณ เจติ วานจิตฺรอุณฺณามยตฺถรโณฯ **เสตตฺถรโณ**ติ เสตตฺถิเกหิ เสวียตีติ โสโต, โสเยว อตฺถรโณ เสตตฺถรโณฯ อิมินา อเตฺถน ปฏติ เสตภาวํ คจฺฉตีติ **ปฏิกา**ติ กาตพฺพํฯ ปฏิกาสโทฺทยํ อเฏฺฐมนฺทุปาสาเณปิ ปวตฺตติฯ **ฆนปุปฺผโก**ติ ฆนํ กถินํ ปุปฺผเมตฺถาติ ฆนปุปฺผโกฯ อิมินา ฆนปุปฺผสงฺขาตํ ปฏลเมตฺถ อตฺถีติ **ปฏลิกา**ติ ทเสฺสติฯ **โส**ติ อตฺถรโณฯ **อามลกปโฏ**ติ อามลกปุปฺผํ ทเสฺสตฺวา กโต ปโฏฯ **ตูลิกา**ติ ตูลํ ปูเรตฺวา กตา ตูลิกาฯ **วิกติกา**ติ สีหพฺยคฺฆาทิรูเปหิ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๑.๑๕) วิจิตฺตากาเรน กรียตีติ วิกติกาฯ **ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ ‘‘อุทฺทโลมี**ติ อุภโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **เอกนฺตโลมี**ติ เอกโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ วุตฺตํฯ อิธ ปน **‘‘อุทฺทโลมี**ติ เอกโต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณํ, **เอกนฺตโลมี**ติ อุภโต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณ’’นฺติ วุตฺตํฯ ตสฺมา เทฺว อฏฺฐกถาโย อญฺญมญฺญํ วิสทิสา โหนฺติฯ เอตฺถ ทีฆนิกายฏฺฐกถานเยน วจนตฺถํ กริสฺสามิฯ อุฏฺฐิตํ ทฺวีหิ ปเกฺขหิ, ทฺวีสุ วา ทสาสงฺขาตํ โลมเมตฺถาติ **อุทฺทโลมี**ฯ นิคฺคหิตาคมํ กตฺวา ‘‘อุนฺทโลมี’’ติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ เอกสฺมิํ อเนฺต ทสาสงฺขาตํ โลมเมตฺถาติ **เอกนฺตโลมี**ติฯ **โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมย**นฺติ เอตฺถ **โกเสยฺย**นฺติ โกสิยสุตฺตํฯ

กฎฺฐิสฺสนฺติ กฎฺฐิสฺสนามกํ วากํฯ อิมินา โกเสยฺยญฺจ กฎฺฐิสฺสญฺจ **กฎฺฐิสฺสานี**ติ วิรูเปกเสสํ กตฺวา กฎฺฐิเสฺสหิ ปกตํ อตฺถรณํ กฎฺฐิสฺสนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **สุทฺธโกเสยฺย**นฺติ รตนอปริสิพฺพิตํ สุทฺธโกเสยฺยํฯ อิมินา สุทฺธกฎฺฐิสฺสมฺปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

โสฬส นาฏกิตฺถิโย ฐตฺวา นจฺจํ กโรนฺติ เอตฺถาติ **กุตฺตก**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โสฬสนฺน’’นฺติอาทิฯ **อชินจเมฺมหี**ติ อชินมิคจเมฺมหิ, กตอิติ สมฺพโนฺธฯ **ปเวณี**ติ ทุปฏฺฏติปฏฺฏาทีหิ ปรํปรวเสน กตตฺตา ‘‘ปเวณี’’ติ วุจฺจติฯ อชินจมฺมานิ หิ สุขุมตรานิ, ตสฺมา ทุปฏฺฏติปฏฺฏาทีนิ กตฺวา ปเวณิวเสน กตานิฯ ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘อชินปเวณี’’ติฯ ‘‘กทลิมิคจมฺมํ นามา’’ติ อิมินา ตสฺส จมฺมํ กทลิมิคอิติ คเหตพฺพํ อุตฺตรปทโลปวเสน วา อุปจาเรน วาติ ทเสฺสติฯ **ปวร**สโทฺท อุตฺตมโตฺถติ อาห ‘‘อุตฺตมปจฺจตฺถรณ’’นฺติฯ **ต**นฺติ กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณํฯ **สอุตฺตรจฺฉท**นฺติ เอตฺถ สการิ สหสทฺทการิโยติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สห อุตฺตรจฺฉเทนา’’ติฯ ‘‘อุปรี’’ติ อิมินา อุตฺตรสทฺทสฺส เสฏฺฐาทโย นิวเตฺตติฯ ‘‘สทฺธิ’’นฺติ อิมินา สหสทฺทสฺส ตุลฺยตฺถํ นิวเตฺตติฯ ‘‘เสต…เป…. น วฏฺฏตี’’ติ อิมินา รตฺตวิตานํ เหฏฺฐา กปฺปิยปจฺจตฺถรเณ สติปิ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติ ฯ กสฺมา? รตฺตวิตานสฺส อกปฺปิยตฺตาฯ **อุภโตโลหิตกูปธาน**นฺติ เอตฺถ อุภสรูปํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สีสูปธานญฺจ ปาทูปธานญฺจา’’ติฯ สีโส อุปคนฺตฺวา ติฏฺฐติ เอตฺถาติ **อุปธานํ,** อุป ภุสํ วา สุขํ ธาเรตีติ **อุปธานํ,** พิโพฺพหนํฯ สเจ ปมาณยุตฺตํ, ตํ อุปธานํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

๑๕๕. สพฺพจมฺมปฏิเกฺขปาทิกถา

๒๕๕. **ทีปิโปฺปตโก**ติ ทีปิโปฺปโต วิยาติ ทีปิโปฺปตโก วโจฺฉฯ ***ภิตฺติทณฺฑกาทีสู***ติ ภิตฺติสมฺพเนฺธสุ ทณฺฑกาทีสุฯ อาทิสเทฺทน ภิตฺติถมฺภาทโย สงฺคณฺหาติฯ

๒๕๖. โย น สโกฺกติ อนุปาหโน คามํ ปวิสิตุํ, โส คิลาโน นามาติ โยชนาฯ

๑๕๗. โสณกุฏิกณฺณวตฺถุกถา

๒๕๗. **เอเตนา**ติ ‘‘กุรรฆเร’’ติ ปาเฐนฯ **อสฺสา**ติ มหากจฺจานสฺสฯ **ปปาตนามเก**ติ ยสฺมา มหาตโฏ เอตฺถ อตฺถิ, ตสฺมา ปปาตนามโก โหติฯ **เอเตนา**ติ ‘‘ปปาตเก ปพฺพเต’’ติ ปาเฐนฯ **อสฺสา**ติ มหากจฺจานสฺสฯ โกฏิอคฺฆนกํ ปิฬนฺธนํ กเณฺณ เอตสฺสตฺถีติ **กุฏิกโณฺณ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โกฏิอคฺฆนกํ ปนา’’ติอาทิฯ ปิฬนฺธตีติ อเนนาติ **ปิฬนฺธนํ,** อลงฺกาโรฯ ทนฺตโช จตุตฺถกฺขโรฯ ‘‘ปสาทชนก’’นฺติ อิมินา ปสาทํ ชเนตีติ **ปาสาทิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปสาทนีย**นฺติ ปสาทิตพฺพํ, ปสาทิตุํ อรหนฺติ อโตฺถฯ **อตฺถวจน**นฺติ อโตฺถ วุจฺจติ อเนนาติ อตฺถวจนํฯ ปาฬิยํ อิทานิ โปตฺถเกสุ ‘‘ปสาทนีย’’นฺติ ปาโฐ นตฺถิฯ ‘‘ปาสาทิก’’นฺติปทสฺส ปุเพฺพ ‘‘ทสฺสนีย’’นฺติ ปาโฐเยว อตฺถิฯ **อุตฺตมทมถสมถ**นฺติเอตฺถ ทมถสทฺทสฺส ญาณตฺถญฺจ อินฺทฺริยสํวรตฺถญฺจ สมถสทฺทสฺส สมาธตฺถญฺจ จิตฺตูปสมตฺถญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุตฺตมํ ทมถญฺจา’’ติอาทิฯ จสเทฺทน ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ **วิสูกายิกวิปฺผนฺทิตาน**นฺติ วิสูกายปฏิปกฺขาย ปวตฺตานํ ทิฏฺฐิจิตฺตสงฺขาตานํ วิวิธจลนานํฯ ‘‘วีริยินฺทฺริย’’นฺติ อิมินา **ยตินฺทฺริย**นฺติ เอตฺถ **ยต**สโทฺท วีริยวาจโกติ ทเสฺสติฯ **นาค**นฺติ เอตฺถ นตฺถิ อาคุ ปาปเมตสฺสาติ นาโคติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาคุวิรหิต’’นฺติ กึ ทิวสโต ปฏฺฐายาติ อาห ‘‘มม ปพฺพชฺชาทิวสโต ปฏฺฐายา’’ติฯ กณฺหา มตฺติกา อุตฺตริ เอตฺถาติ **กณฺหุตฺตรา**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กณฺหมตฺติกุตฺตรา’’ติฯ ‘‘อุปรี’’ติ อิมินา อุตฺตรสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘คุนฺนํ ขุเรหี’’ติ อิมินา คุนฺนํ ขุรกณฺฏกสทิสตฺตา **โคกณฺฏกา** นามาติ ทเสฺสติฯ เต โคกณฺฏเก รกฺขิตุนฺติ สมฺพ

นฺธฯ เอวํ ขรา ภูมิ โหตีติ โยชนาฯ **เอเตหี**ติ เอรคูอาทีหิ จตูหิ ติเณหิฯ **ตนฺ**ติ เอรคูติณํฯ **เตนา**ติ โมรคูติเณนฯ ชนฺตุสฺส วโณฺณติ สมฺพนฺโธฯ **เสนาสนํ ปญฺญเปสี**ติ เอตฺถ กึ นาม เสนาสนํ ปญฺญเปสีติ อาห ‘‘ภิสึ วา กฏสารกํ วา ปญฺญเปสี’’ติฯ ปญฺญเปตฺวา จ ปน โสณสฺส อาโรเจสิฯ กึ อาโรเจสีติ อาห ‘‘อาวุโส’’ติอาทิฯ สตฺถา วสิตุกาโมติ สมฺพนฺโธฯ

๒๕๘. ‘‘ตสฺส โสณสฺสา’’ติ อิมินา **ปฏิภาตุ ตนฺ**ติ เอตฺถ ‘‘ต’’นฺติปทํ สามฺยตฺถ อุปโยควจนนฺติ ทเสฺสติฯ **ตนฺ**ติ ตวฯ **อฏฺฐกวคฺคิกานี**ติ อฏฺฐปมาโณ, อฏฺฐสมูโห วา วโคฺค เอเตสนฺติ อฏฺฐกวคฺคิกานิฯ กามสุตฺตาทีนิ (สุ. นิ. ๗๗๒ อาทโย) โสฬส สุตฺตานิฯ **โย**ติ ปุคฺคโล, สมนฺนาคโตติ สมฺพนฺโธฯ **อริโยปี**ติ ปิสโทฺท น เกวลํ สุจิสมนฺนาคโตเยว ปาเป น รมติ, อถ โข อริโยปีติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฏิภาตุ ต’’นฺติ ปาฐโต ยาว ‘‘สุจีติ วุตฺต’’นฺติ ปาฐา เกสุจิเยว อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ อตฺถิฯ **อยํ ขฺวสฺสา**ติ เอตฺถ **อสฺส**สโทฺท อาขฺยาโตติ อาห ‘‘ภเวยฺยา’’ติฯ **ปริทเสฺสสี**ติ ปญฺจ วรานิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทเสฺสสิฯ ยํ วจนํ เม อุปชฺฌาโย ชานาเปติ, ตสฺส วจนสฺส อยํ กาโล ภเวยฺยาติ โยชนาฯ

๒๕๙. **วินยธรปญฺจเมนา**ติ เอตฺถ อุปชฺฌายปญฺจเมนาติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘อนุสฺสาวนาจริยปญฺจเมนา’’ติฯ **อุปาหนโกสโก**ติ อุปาหนาย ปกฺขิปโนกาโส โกสโกฯ เอฬกจมฺมอชจเมฺมสุ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิฯ มิคจเมฺม ปน กิญฺจิ วฏฺฏติ, น กิญฺจิ วฏฺฏติ ฯ ตํ วิภชิตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มิคจเมฺม’’ติอาทิฯ **เอเตสํเยวา**ติ เอณิมิคาทีนํ ฉนฺนเมวฯ **อเญฺญสํ ปนา**ติ ฉหิ มิเคหิ อวเสสานํ ปนฯ เตสํ จมฺมํ น วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ

คาถายํ มกฺกโฏ จ กาฬสีโห จ สรโภ จ กทลิมิโค จ เกจิ เย วาฬมิคา อตฺถิ, เต จาติ โยชนาฯ **เตสนฺ**ติ มกฺกฏาทีนํฯ

ตตฺถาติ คาถาย, มกฺกฏาทีสุ วาฯ ‘‘สีหพฺยคฺฆอจฺฉตรจฺฉา’’ติ อิมินา วาฬมิคานํ สรูปํ ทเสฺสติฯ เอตฺตกาเยว วาฬมิคาติ อาห ‘‘น เกวล’’นฺติอาทิฯ **เอเตสํเยวา**ติ สีหพฺยคฺฆอจฺฉตรจฺฉานเมวฯ น จมฺมํ น วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ **เยสนฺ**ติ ฉนฺนํ เอณิมิคาทีนํฯ **เต**ติ ฉ เอณิมิคาทิเกฯ **หิ** สจฺจํ สเพฺพสํ เอเตสํ วาฬมิคานํ จมฺมํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **อาหริตฺวา วา น ทินฺนนฺ**ติ อาหริตฺวา วา หเตฺถ วา ปาทมูเล วา ฐเปตฺวา น ทินฺนํฯ ‘‘คณนํ น อุเปตี’’ติ อิมินา คณนํ อุปคจฺฉตีติ **คณนูปคนฺ**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อธิฎฺฐิตญฺจา**ติ อธิฏฺฐิตํ ปนฯ **ยทา**ติ ยสฺมึ กาเลฯ **ตโต**ติ กาลโตฯ

อิติ จมฺมกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๖. เภสชฺชกฺขนฺธกํ

๑๖๐. ปญฺจเภสชฺชาทิกถา

๒๖๐. เภสชฺชกฺขนฺธเก สรทกาเล อุปฺปโนฺน **สารทิโก**ติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สรทกาเล อุปฺปเนฺนนา’’ติฯ ‘‘ปิตฺตาพาเธนา’’ติ อิมินา อาพาธสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ปิตฺตาพาธสฺส การณํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตสฺมึ หี’’ติอาทิฯ **เตนา**ติ เหตุนาฯ **เตสนฺ**ติ ภิกฺขูนํฯ **โกฏฺฐพฺภนฺตรคตนฺ**ติ โกฏฺฐสฺส อพฺภนฺตรํ คตํฯ อนฺตสฺส อโนฺต ปวิสนํ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **อาหารตฺถนฺ**ติ อาหารสฺส กิจฺจํ, อาหาเรน วา กตฺตพฺพํ กิจฺจํฯ

๒๖๑. นจฺฉาเทนฺตีติ ตานิ เภสชฺชานิ โภชนานิ นจฺฉาเทนฺติฯ กสฺมา? โภชนานํ อชีรณตฺตา ฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘น ชีรนฺตี’’ติฯ นจฺฉาทตฺตา น วาตโรคํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตุํ สโกฺกนฺติฯ เอตฺถ จ ‘‘น ชีรนฺตี’’ติ อิมินา นจฺฉาทนสฺส การณํ ทเสฺสติฯ ‘‘น วาต…เป.… สโกฺกนฺตี’’ติ อิมินา ตเสฺสว ผลํ ทเสฺสตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ‘‘สินิทฺธานี’’ติ อิมินา สินิหนฺตีติ **เสเนหิกานี**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ภตฺตจฺฉนฺนเกนา**ติ เอตฺถ ภตฺตสฺส อจฺฉนฺนกํ นาม ภตฺตสฺส อโรจิกํ ภตฺตสฺส รุจิยา อนุปฺปาทกนฺติ อาห ‘‘ภตฺตาโรจเกนา’’ติฯ

๒๖๒. อจฺฉวสนฺติอาทีสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ปาฬิยํ ‘‘ปฏิคฺคหิตํ นิปฺปกฺกํ สํสฏฺฐ’’นฺติ ปทานํ กิริยาวิเสสนํ กตฺวา ‘‘ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘กาเล ปฏิคฺคหิตนฺติ อาทีสู’’ติอาทิฯ **เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ**นฺติ เอตฺถ กิตฺตกํ กาลํ เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อาห ‘‘สตฺตาหกาล’’นฺติฯ

๑๖๑. มูลาทิเภสชฺชกถา

๒๖๓. มูลเภสชฺชาทิวินิจฺฉโยปีติ ปิสโทฺท อจฺฉวสนฺติอาทีสุ วินิจฺฉยํ อเปกฺขติฯ **อิธา**ติ เภสชฺชกฺขนฺธเกฯ **ยํ ยนฺ**ติ วินิจฺฉยํฯ **ปิสนสิลา**ติ ปิสติ เอตฺถาติ **ปิสนา,** สาเยว สิลาติ ปิสนสิลาฯ อิมินา อจลํ หุตฺวา นิสีทตีติ **นิสโท**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปิสนโปตโก**ติ ปิสติ อเนนาติ ปิสโน, โสเยว โปตโกติ ปิสนโปตโก, อิมินา นิสทโต โปตโกติ **นิสทโปตโก**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **หิงฺคุชาติโย**ติ หิงฺคุกฺลานิฯ

สามุทฺทนฺติ เอตฺถ สมุเทฺท สนฺติฏฺฐตีติ สามุทฺทนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สมุทฺทตีเร’’ติอาทิฯ ‘‘ตีเร’’ติ อิมินา สมุเทฺทติ เอตฺถ สตฺตมีวิภตฺติยา สมีปเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสติฯ **ปกติโลณ**นฺติ สภาวโลณํ, น ทพฺพสมฺภาเรหิ สทฺธิํ ปจิตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘ปพฺพเต อุฏฺฐหตี’’ติ อิมินา สินฺธุนามเก ปพฺพเต อุฏฺฐหตีติ **สินฺธว**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ อุพฺพิโต ภูมิโต อีรติ อุคฺคจฺฉตีติ **อุพฺพิร**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ภูมิโต องฺกุรํ อุฏฺฐหตี’’ติฯ อิมินา อฏฺฐกถานเยน โอภฏฺฐโช ตติยกฺขโรเยว ยุชฺชติ, โปตฺถเกสุ ปน จตุตฺถกฺขโรเยว ทิสฺสติฯ ‘‘อุพฺภิท’’นฺติปิ ปาโฐฯ **พิล**นฺติ โกฏฺฐาโสฯ ตสฺมา ทพฺพสมฺภาเรหิ พิเลหิ สทฺธิํ ปจิตํ พิลนฺติ อตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ทพฺพสมฺภาเรหิ สทฺธิํ ปจิต’’นฺติฯ อภิธาเน ปน (อภิธาเน ๔๖๑ คาถายํ) ‘‘พิลาล’’นฺติ ปาโฐ อตฺถิฯ **ต**นฺติ พิลํฯ

๒๖๔. อสฺสาทีนํ กายคโนฺธ วิย กสฺสจิ กายคโนฺธ โหตีติ โยชนาฯ **ตสฺสาปี**ติ ภิกฺขุโนปิฯ ปิสเทฺทน กณฺฑุวาพาธภิกฺขุอาทโยปิ สมฺปิเณฺฑติฯ ฉกณสทฺทสฺส อสฺสาทีนํ มเลปิ ปวตฺตนโต วุตฺตํ ‘‘โคมย’’นฺติฯ **ปากติกจุณฺณมฺปี**ติ อปกฺกรชนจุณฺณมฺปิฯ **เอตมฺปี**ติ ปากติกจุณฺณมฺปิฯ

ตนฺติ อามกมํสํ, น ขาทีติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ อามกโลหิตํ วา, น ปิวีติ สมฺพโนฺธฯ **อมนุโสฺส**ติ มนุสฺสสทิโส ภูโตฯ **ต**นฺติ อามกมํสโลหิตํฯ

๒๖๕. ‘‘อญฺชน’’นฺติ นามํ สามญฺญนฺติ อาห ‘‘อญฺชนนฺติ สพฺพสงฺคาหกวจนเมต’’นฺติฯ **สพฺพสงฺคาหกวจน**นฺติ สเพฺพสํ อญฺชนานํ สงฺคาหกวจนํฯ **เอต**นฺติ ‘‘อญฺชน’’นฺติ เอตํ วจนํฯ อญฺชติ จกฺขุํ มเกฺขติ อเนนาติ **อญฺชนํ,** อญฺชติ จกฺขุํ พฺยตฺตํ กโรตีติ วา **อญฺชนํ,** ตาลุโชตติยกฺขโรฯ **กปลฺล**นฺติ กปเลฺล ปวตฺตํฯ กปาลญฺหิ ทีปสิขาย อุปริ นิกุชฺชิตฺวา ตตฺถ ปวตฺตํ มสิ ‘‘กปลฺล’’นฺติ วุจฺจติฯ ตมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ทีปสิขโต คหิตมสี’’ติฯ **อญฺชนูปปิสเนหี**ติ

เอตฺถ อญฺชเนหิ สทฺธึ อุปเนตุํ ปิสิตพฺพนฺติ อญฺชนูปปิสนนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห “อญฺชเนน สทฺธิ เอกโต ปิสิเตหี”ติฯ “เอกโต”ติ อิมินา “สทฺธิ”นฺติ ปทเสฺสว อตฺถํ ทเสฺสติฯ **หีติ** สจฺจํฯ ยํกิญฺจิ อญฺชนูปปิสนํ จุณฺณํ น น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ อถ วา น วฏฺฏติ น โหติ, วฏฺฏติเยวาติ โยชนาฯ อิมสฺมึ นเย “น วฏฺฏตี”ติ อาขฺยาตปทํ กิริยานฺตราเปกฺขตฺตา กตฺตา โหติฯ อาขฺยาเตสฺปิ หิ กตฺตุตฺตญฺจ กมฺมตฺตญฺจ ลพฺภติฯ **จนฺทน**นฺติอาทีนิ สุวิเญฺญยฺยาเนวฯ

อฏฺฐิมยนฺติ ปทสฺส อติพฺยาปิตโทสํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห “มนุสฺสฏฺฐึ ฐเปตฺวา”ติฯ **สลากฏฺฐานิย**นฺติ เอตฺถ สลากา ติฏฺฐนฺติ เอตฺถาติ สลากฏฺฐานิยนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห “ยตฺถา”ติอาทิฯ ตตฺถ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ สุสิรทณฺฑกาทิเกฯ **สลาก**นฺติ อญฺชนิสลากํฯ **โอทหนฺตีติ** ฐเปนฺติฯ **อํสพทฺธโก**ติ อํเส พทฺธติ อเนนาติ อํสพทฺธโกฯ **ยมกนตฺถุกรณิ**นฺติ นตฺถุ กรียติ อิมายาติ นตฺถุกรณี, ยมกา นตฺถุกรณี ยมกนตฺถุกรณีฯ

๒๖๗. ตํ สพฺพํ เตลปากนฺติ สมฺพโนฺธฯ “อติ วิย ขิตฺตมชฺชานี”ติ อิมินา อติ วิย ขิปียนฺติ ปกฺขิปียนฺตีติ อติขิตฺตานิ, ตานิเยว มชฺชานิ อติขิตฺตมชฺชานีติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

ปณฺณเสทนฺติ ปเณฺณหิ เสทํฯ **องฺคาราน**นฺติ องฺคาเรหิฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ปํสุวาลิกาทีสุฯ **วาตหรณปณฺณานี**ติ วาตสฺส อปนยนานิ อุทฺทาลาทีนิ ปณฺณานิฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ปเณฺณสุฯ **นานาปณฺณภงฺคกุถิต**นฺติ นานาปณฺณานิเยว ภญฺชิตพฺพเฏฺฐน นานาปณฺณภงฺคํ, เตน กุถิตํ นานาปณฺณภงฺคกุถิตํฯ **อุโณฺหทกสฺสา**ติ อุโณฺหทเกนฯ **ตตฺถา**ติ อุทกโกเฏฺฐเกฯ

ปเพฺพ ปเพฺพติ ผรุสฺสุหิ ผรุสฺสุหิฯ **เยนา**ติ ปเชฺชนฯ ตํ ปชฺชํ อภิสงฺขริตุนฺติ โยชนาฯ “ปาทานํ สปฺปายเภสชฺช”นฺติ อิมินา ปาทสฺส หิตํ ปชฺชนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ติลกกฺกนา**ติ เอตฺถ กกฺกสทฺทสฺส จุณฺณวาจกตฺตา “ปิเฏฺฐหี”ติ วุตฺตํฯ กพเฬน ปกฺขิปนํ **กพฬิกํ**ฯ สตฺตุปิณฺฑสฺส ภตฺตกพฬสทิสตฺตา **สตฺตุปิณฺฑ**นฺติ วุตฺตํฯ **อาณิ วิยา**ติ ขีลา วิยฯ **ขาเรนา**ติ โลณสกฺขริกมเยน ขาเรนฯ วิกาสํ รุนฺธตีติ **วิกาสิกํ,** เตลรุนฺธนปิโลติกํฯ **วณกมฺม**นฺติ วณสฺส, วเณ วา กมฺมํฯ

๒๖๘. สปฺปทฏฺฐกาเลเยว กึ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อาห “น เกวล”นฺติอาทิฯ **อิท**นฺติ มหาวิกฏํ, ปริภุญฺชิกพฺพนฺติ สมฺพโนฺธ ฯ **อเญฺญสุ ปนา**ติ สปฺปทฏฺฐโต อเญฺญสุ ปนฯ สเจ ภูมิปตฺโต คูโถ โหติ, ปฏิคฺคเหตโพฺพติ โยชนาฯ

๒๖๙. **วสีกรณปานกสมุฏฺฐิตโรโค**ติ กนฺติภาวสงฺขาตํ วสํ กโรติ อเนนาติ วสีกรณํ, เภสชฺชํ, ปิวเต ปานํ, ตํเยว ปานกํ, วสีกรณสฺส ปานกํ วสีกรณปานกํ, เตน สมุฏฺฐิโต โรโค วสีกรณปานกสมุฏฺฐิตโรโคฯ อิมินา **ฆรทินฺนกาพาโธ**ติ เอตฺถ ฆรณิยา ทิเนฺนน วสีกรณปานเกน สมุฏฺฐิโต อาพาโธ ฆรทินฺนกาพาโธติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สีตาย อาโลเฬตพฺพนฺติ **สีตาโลฬึ,** อุทกํฯ สีตาสโทฺท นงฺคลเลขาสงฺขาตํ ผาลปทฺธตึ มุขฺยโต วทติ, ผาลปทฺธติกเร ผาเลลคฺคมตฺติกํ อุปจารโต วทติฯ เตน วุตฺตํ “สีตาย อาโลเฬตพฺพ”นฺติฯ อฏฺฐกถายมฺปิ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห “นงฺคเลนา”ติอาทิฯ

วิปกฺกคหณิโกติ วิเสเสน ปาจาปนคหณิโกฯ **มุตฺตหรีตก**นฺติ เอตฺถ “มุตฺต”นฺติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ โคมุตฺตเมว คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห “โคมุตฺตปริภาวิตํ หรีตก”นฺติฯ อิมินา มุเตฺตน ปริภาวิตํ หรีตกํ มุตฺตหรีตกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตณฺฑุลกสโฏ**ติ ตณฺฑุลโธว

โนทกกสโฏ โธตสินิโทฺธ, **โสว** มุคฺคปจิตปานีโยติ โยชนาฯ ‘‘มํสรเสนา’’ติ อิมินา มํสรโส มํเสน ปฏิจฺฉาเทตพฺพนฺติ **ปฏิจฺฉาทนีย**นฺติ วุจฺจตีติ ทเสฺสติฯ

๑๖๓. คุฬาทิอนุชานนกถา

๒๗๒. **หีติ** สจฺจํฯ **ปกฺกตฺตา**ติ มุคฺคานํ ปกฺกภาวโตฯ **เต**ติ มุคฺคาฯ

๒๗๔. **อกปฺปิยกุฏิย**นฺติ อกปฺปิยกุฏิยา อโนฺตฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุโน น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตมฺปี**ติ อุณฺหยาคุมฺปิฯ ปีสเทฺทน ปเคว อามิสํ ปจิตุนฺติ ทเสฺสติฯ **อุตฺตณฺฑุลภตฺต**นฺติ ปกฺกตณฺฑุลโต วิโยโคติ อุตฺตณฺฑุโล, อุกาโร หิ วิโยคตฺถวาจโก, อปกฺกตณฺฑุโลติ อโตฺถฯ อุตฺตณฺฑุลมยํ ภตฺตนฺติ อุตฺตณฺฑุลภตฺตํฯ สกึ กุถิเตสุ ขีรตกฺกาทีสุ อคฺคึ ทาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ พิฬาลาทีนํ สตฺตานํ สมูโห รูฬฺหีวเสน **อุกฺกปิณฺฑโก**ติ วุจฺจตีติ อาห ‘‘พิฬาลมูสิกโคธามงฺคุสา’’ติฯ วิฆาสาทภาเวน นิหตมานตฺตา กายวาจํ ทเมตีติ **ทมโก** วิฆาสาโทติ อาห ‘‘วิฆาสาทา’’ติฯ

๒๗๖. **ตโต นีหฏ**นฺติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยตฺถา’’ติอาทิฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **นีหฏ**นฺติ นีหริตฺวา หริตํฯ

๒๗๘. **วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐ**นฺติ เอตฺถ วเน ติฏฺฐตีติ **วนโฏฺฐ,** โปกฺขเร ติฏฺฐตีติ **โปกฺขรโฏฺฐ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วเน เจวา’’ติอาทิฯ ‘‘ปทุมินิคเจฺฉ’’ติ อิมินา โปกฺขรสโทฺท ปทุมวาจโกติ ทเสฺสติฯ ยสฺส พีชํ องฺกุรํ น ชเนติ, ตํ ผลํ **อพีชํ** นามาติ โยชนาฯ

๑๖๗. สตฺถกมฺมปฏิเกฺขปกถา

๒๗๙. ทุเกฺขน รุปตีติ **ทุโรปโย**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุเกฺขน รุหตี’’ติฯ **สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา**ติ เอตฺถ สเตฺถน กาตพฺพํ กมฺมํ **สตฺถกมฺมํ,** วตฺถิปีฬนํ กาตพฺพํ กมฺมํ **วตฺถิกมฺม**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา ปฏิจฺฉเนฺน’’ติอาทิฯ ‘‘สูจิยา วา’’ติอาทินา สตฺถกมฺมนฺติ เอตฺถ ‘‘สตฺถ’’นฺติ ปทํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘สเตฺถน วา’’ติ ปทํ ‘‘ฉินฺทนํ วา ผาลนํ วา’’ติปเทหิ โยเชตพฺพํฯ ‘‘สูจิยา วา กณฺฏเกน วา สตฺติกาย วา’’ติปทานิ ‘‘วิชฺฌนํ วา’’ติ ปเทน โยเชตพฺพานิฯ ‘‘ปาสาณสกฺขลิกาย วา นเขน วา’’ติ ปทานิ ‘‘เลขนํ วา’’ติ ปเทน โยเชตพฺพานิฯ **เอต**นฺติ สเตฺถน ฉินฺทนาทิกมฺมํฯ **เอตฺถ จา**ติ สตฺถกมฺมวตฺถิกเมฺมสุฯ **ตตฺถ ปนา**ติ สมฺพาเธ ปนฯ **เตนา**ติ ขาราทินาฯ วจฺจมเคฺค ยาย เภสชฺชมกฺขิตาทานวฏฺฏิยา ขารกมฺมํ วา กโรนฺติ, ยาย เวฬุนาฬิกาย เตลํ วา ปเวเสนฺติ, สา เภสชฺชมกฺขิตาทานวฏฺฏิ วา สา เวฬุนาฬิกา วา วฏฺฏติเยวาติ โยชนาฯ

๒๘๐. **ตํ ทิวส**นฺติ ตสฺมึ ทิวเสฯ กิญฺจิ สตฺถนฺติ โยชนาฯ **อิมายา**ติ สุปฺปิยาย อญฺญํ กิญฺจิ อเทยฺยํ กิมฺปิ ภวิสฺสตีติ โยชนาฯ **ยตฺร นามา**ติ เอตฺถ ตฺรปจฺจโย การณเตฺถ โหตีติ อาห ‘‘ยสฺมา นามา’’ติฯ ‘‘วีมํสี’’ติ อิมินา **ปฏิเวกฺขี**ติ เอตฺถ ปฏิอวปุโพฺพ อิกฺขธาตุ วีมํสนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อสุกมํส**นฺติ อสุกํ มํสํ, อสุกสฺส วา สตฺตสฺส มํสํฯ

๑๖๙. หตฺถิมํสาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๘๑. อรญฺญโกกา นามาติ สสพิฬาลาทโย สเตฺต ขาทนตฺถาย กุกติ อาททาตีติ **โกโก** อรเญฺญ ชาโต โกโก **อรญฺญโกโก, สุนขสทิสา**ติ คามสุนเขน สทิสาฯ **เตส**นฺติ

อรญฺญโกกานํฯ **โย ปนา**ติ สุนโข ปน, อุปฺปโนฺนติ สมฺพโนฺธฯ **คามสุนขิยา**ติ สามฺยเตฺถ สามิวจนํฯ **โกเกนา**ติ สหาทิโยเค กรณวจนํฯ ตานิ ปทานิ ''สํโยเคนา''ติ ปเทน โยเชตพฺพานิฯ **ตสฺสา**ติ สุนขสฺสฯ

เอตฺถาติ มนุสฺสมํสาทีสุฯ **สชาติกตายา**ติ สมานชาติกภาวโตฯ **อนุปทฺทวตฺถายา**ติ อนุปทฺทวตฺถํ, ปฏิกฺขิตฺตานีติ สมฺพโนฺธฯ **อาปตฺตี**ติ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจเยน, เสเส ทุกฺกเฏน อาปตฺติฯ **อุทฺทิสฺส กตํ ปนา**ติ ภิกฺขุํ อุทฺทิสฺส กตมํสํ ปนฯ

๑๗๐. ยาคุมธุโคฬกาทิกถา

๒๘๒. **เอกโก**ติ เอตฺถ เอกโต อสหายเตฺถ กปจฺจโยติ อาห ''นตฺถิ เม ทุติโย''ติฯ **โส**ติ พฺราหฺมโณฯ **วยํ กตฺวา**ติ ปริพฺพยํ กตฺวา, ปฏิยาทาเปสิ กิราติ โยชนาฯ **อนุโมทนคาถายา**ติ อนุโมทนปกาสกาย คาถายฯ ''ปตฺถยตํ อิจฺฉต''นฺติ ปทานํ อลมตฺถปโยเค สมฺปทานตฺตา วุตฺตํ ''อลเมว ทาตุนฺติ อิมินา สมฺพโนฺธ''ติฯ **โสเยว คเหตโพฺพ**ติ ''ทาตุ''นฺติภาวสฺส กตฺตุภาเวน โส เอว ปาโฐ คเหตโพฺพติ อโตฺถฯ

๒๘๓. ยา ยาคุ ปวารณํ ชเนติ, สา ยาคุ **โภชฺชยาคุ** นามาติ โยชนาฯ **ย**นฺติ กาลํฯ ''อาทิํ กตฺวา''ติ อิมินา **ยทเคฺคนา**ติ เอตฺถ อคฺคสโทฺท อาทฺยโตฺถ กิริยาวิเสสนเตฺถ กรณวจนนฺติ ทเสฺสติฯ ''สคฺคนิพฺพตฺตกปุญฺญ''นฺติ อิมินา **สคฺคา**ติ เอตฺถ ผลูปจารํ ทเสฺสติฯ **โส**ติ คุโฬฯ

๒๘๔. **ตถารูเปนา**ติ ตถาสภาเวนฯ คุฬสฺส อนุรูปสภาเวนาติ อโตฺถฯ

๑๗๓. ปาฏลิคามวตฺถุกถา

๒๘๕. ยถา สพฺพํ สนฺถตํ โหติ, เอวํ ตถา สพฺพสนฺถริสนฺถตนฺติ โยชนาฯ

๒๘๖. **สุนิโธ จ วสฺสกาโร จา**ติ เอตฺถ จกาเรหิ ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ **อายมุขปจฺฉินฺทนตฺถ**นฺติ สุงฺกมุขสฺส ปเจฺฉทนตฺถํฯ ''ฆรวตฺถูนี''ติ อิมินา วตฺถุสทฺทสฺส การณทพฺพเตฺถ ปฏิกฺขิปิตฺวา ภูเภทตฺถํ ทีเปติฯ ตา เทวตา นาเมนฺติ กิราติ โยชนาฯ **ยถานุรูป**นฺติ ยํ ยํ โภคพลานุรูปํฯ **โลเก**ติ สตฺตโลเกฯ **สโทฺท**ติ กิตฺติโฆโสฯ **เตเนวา**ติ เตน สทฺทสฺส อพฺภุคฺคตเหตุนา เอวฯ ''โอสรณฏฺฐานํ นามา''ติ อิมินา **อริยํ อายตน**นฺติ เอตฺถ อายตนสโทฺท สโมสรณฏฺฐานโตฺถติ ทเสฺสติฯ ยตฺตกํ กยวิกฺกยฏฺฐานํ นามาติ สมฺพโนฺธฯ ''วาณิชานํ…เป.… กยวิกฺกยฏฺฐานํ นามา''ติ อิมินา วณิชา ปตนฺติ สนฺนิปตนฺติ เอตฺถาติ **วณิปฺปโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''วณิชปโต''ติ วตฺตเพฺพ ชการโลโปติ ทฏฺฐโพฺพฯ ปาฬิยํ ''เตส''นฺติ ปาฐเสสสฺส อชฺฌาหริตพฺพภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''เตสํ อริยายตนวาณิชปตาน''นฺติฯ **เตส**นฺติ จ สามฺยเตฺถ สามิวจนํ, นิทฺธารณเตฺถ วา วิภตฺตอปาทานเตฺถ วาฯ **อิท**นฺติ ปุรํ ฯ **ปุฏเภทน**นฺติ เอตฺถ ปุฏํ ภินฺทนฺติ เอตฺถาติ **ปุฏเภทน**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ภณฺฑิกเภทนฏฺฐาน''นฺติฯ ''สมุจฺจยโตฺถ วาสโทฺท''ติ วุตฺตวจนํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ''ตตฺร หี''ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺรา**ติ ปาฏลิปุเตฺต, ตีสุ วา อคฺคิอุทกมิถุเภเทสุฯ ''อญฺญมญฺญเภทา''ติ อิมินา **มิถุเภทา**ติ เอตฺถ มิถุสทฺทสฺส อญฺญมญฺญเววจนภาวํ ทเสฺสติฯ อุฬุมฺปกุลฺลสทฺทานํ อเตฺถ สมาเนปิ กรณวิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อุฬุมฺป''นฺติอาทิฯ อุฬุ วุจฺจติ อุทกํ, ตโต ปาติ รกฺขตีติ **อุฬุโมฺป**ฯ กํ วุจฺจติ อุทกํ, ตสฺมิํ อุลติ คจฺฉตีติ **กุโลฺล**ฯ

อณฺณวนฺติ เอตฺถ อณฺณโว นาม กึ สมุทฺทสฺส นามนฺติ อาห ‘‘อณฺณว’’นฺติอาทิฯ ‘‘อณฺณว’’นฺติ เอตํ นามํ อุทกฏฺฐานสฺส อธิวจนนฺติ โยชนาฯ อโณฺณ วุจฺจติ อุทกํ, ตํ เอตสฺมึ อตฺถีติ **อณฺณโว**ฯ สรสทฺทสฺส อการาทิมฺหิ จ กเณฺฑ จ ปวตฺตนโต วุตฺตํ ‘‘สรนฺติ อิธ นที อธิเปฺปตา’’ติฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสํ คาถายํฯ **อิท**นฺติ อตฺถชาตํฯ

เยติ อริยาฯ **เต**ติ อริยา, ตรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิสชฺชปลฺลลานี**ติ เอตฺถ วิสชฺชสโทฺท ตฺวาปจฺจยโนฺต, ปลฺลลสโทฺท นินฺนฏฺฐานวาจโกติ อาห ‘‘วิสชฺช…เป.… นินฺนฏฺฐานานี’’ติฯ อยํ ปน ชโน กุลฺลํ พนฺธตีติ โยชนาฯ ติณฺณา เมธาวิโน ชนา อิติ วุตฺตํ โหตีติ โยชนาฯ

๒๘๗. **อนนุโพธา**ติ เอตฺถ การณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาห ‘‘อพุชฺฌเนนา’’ติฯ **สนฺธาวิตํ สํสริต**นฺติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส กมฺมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘มยา จ ตุเมฺหหิ จา’’ติฯ อิมินา กตฺตุเตฺถ สามิวจนนฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘อถ วา’’ติอาทินา ตปจฺจยสฺส ภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **สํสิต**นฺติ เอตฺถ สรธาตุยา รกาโร โลโปติ อาห ‘‘สํสริต’’นฺติฯ ‘‘ตณฺหารชฺชู’’ติ อิมินา ภวโต ภวํ เนตีติ **ภวเนตฺตี**ติ วจนเตฺถน ตณฺหารชฺชุ ภวเนตฺติ นามาติ ทเสฺสติฯ

๒๘๙. วณฺณวตฺถาลงฺการานิ สามญฺญวเสน ‘‘นีลา’’ติ วุตฺตานีติ อาห ‘‘นีลาติ อิทํ สพฺพสงฺคาหก’’นฺติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘นีลา’’ติอาทิปาเฐฯ **เตส**นฺติ ลิจฺฉวีนํฯ ปกติวณฺณา นีลา น โหนฺตีติ โยชนาฯ **เอต**นฺติ ‘‘นีลา’’ติอาทิวจนํฯ **ปฏิวเตฺตสี**ติ เอตฺถ วตฺธาตุ อุปสคฺควเสน วา อตฺถาติสยวเสน วา ปหรณโตฺถติ อาห ‘‘ปหาเรสี’’ติฯ ‘‘สชนปท’’นฺติ อิมินา **สาหาร**นฺติ เอตฺถ อาหารสโทฺท ชนปทโตฺถติ ทเสฺสติฯ ชนปโท หิ ยสฺมา นครสฺส ปริวารภาเวน อาหริตโพฺพ, อิมสฺมา จ ราชปุริสา พลึ อาหรนฺติ, ตสฺมา อาหาโรติ วุโตฺตฯ สชนปทํ เวสาลึ ทเชฺชยฺยาถาติ โยชนาฯ **องฺคุลึ โผเฏสุ**นฺติ เอตฺถ ผุฏธาตุ สญฺจลนโตฺถติ อาห ‘‘องฺคุลึ จาเลสุ’’นฺติฯ **อิตฺถิกายา**ติ อิตฺถีเยว ปุริสโต ขุทฺทกเฏฺฐน อิตฺถิกา, ตายฯ

๑๗๘. สีหเสนาปติวตฺถุกถา

๒๙๐. **ธมฺมสฺส จ อนุธมฺม**นฺติ เอตฺถ ธมฺมสโทฺท การณโตฺถติ อาห ‘‘การณสฺส อนุการณ’’นฺติฯ ‘‘ปเรหี’’ติ ปทํ ‘‘วุตฺต’’อิติ ปเท กตฺตาฯ ‘‘วุตฺตการเณนา’’ติปทํ ‘‘สการโณ’’ติปเท กรณํฯ โกจิ อปฺปมตฺตโกปิ ตุมฺหากํ วาโทติ โยชนาฯ ‘‘วิญฺญูหี’’ติ ปทํ ‘‘ครหิตพฺพ’’อิติ ปเท กตฺตาฯ ‘‘ครหิตพฺพการณ’’นฺติ ปทํ ‘‘น อาคจฺฉตี’’ติ ปเท กมฺมํ ฯ **อนพฺภกฺขาตุกามา**ติ เอตฺถ อภิตฺยูปสโคฺค อภิภวนโตฺถ อาปุโพฺพ ขาธาตุ ปกถนโตฺถติ อาห ‘‘อภิภวิตฺวา น อาจิกฺขิตุกามา’’ติฯ

๒๙๓. **อนุวิจฺจการ**นฺติ เอตฺถ อนุวิจฺจสโทฺท วิจธาตุ ตฺวาปจฺจยโนฺตติ อาห ‘‘อนุวิจิตฺวา’’ติฯ ‘‘จิเนฺตตฺวา’’ติ อิมินา วิจธาตุยา ญาณตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘กาตพฺพ’’นฺติ อิมินา กาตพฺพนฺติ **การ**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปฏาก**นฺติ ธชปฏากํฯ ‘‘อาหิเณฺฑยฺยุ’’นฺติ อิมินา **ปริยาเยยฺยุ**นฺติ เอตฺถ ปริปุพฺพอาปุพฺพ ยาธาตุยา คตฺยตฺถํ ทเสฺสติฯ ปาฬิยํ ‘‘ปริหเรยฺยุ’’นฺติปิ ปาโฐฯ **อาหิเณฺฑยฺยุ**นฺติ อาหิณฺฑนฺติฯ มุทฺธโช ตติยกฺขโร ฯ **โอปานภูต**นฺติ เอตฺถ โอปาโน วิย ภูโต โอปานภูโตติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฏิยตฺตอุทปาโน วิย ฐิต’’นฺติฯ ‘‘อุทปาโน’’ติ อิมินา โอปานสโทฺท อุทปานโตฺถติ ทเสฺสติฯ อุทปาโน หิ สเพฺพ ชนา โอสริตฺวา ปิวนฺติ เอตฺถาติ **โอปาโน**ติ วุจฺจติฯ **อิเมส**นฺติ นิคณฺฐานํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ สมฺปตฺตานํ ทานํ ทาตพฺพเมว, ตสฺมา มา อุปจฺฉินฺทิตฺถาติ โยชนาฯ **อุทฺทิสฺสา**ติ ตฺวาปจฺจยนฺตสโทฺท ‘‘กต’’นฺติ อุตฺตรปเทน สมาโสติ อาห ‘‘อุทฺทิสิตฺวา กต’’นฺติฯ เอเสว นโย **‘‘ปฏิจฺจกมฺม’’**นฺติ เอตฺถาปิฯ

๒๙๔. ปฏิจฺจกมฺมนฺติ เอตํ นามํ นิมิตฺตกมฺมสฺส อธิวจนนฺติ โยชนาฯ **โย**ติ โย โกจิ ชโนฯ วธกสฺส ปาณฆาตกมฺมํ โหติ วิย, ตสฺสาปิ โหตีติ โยชนาฯ **น ชีรนฺตี**ติ เอตฺถ ชรธาตุ คตฺยโตฺถติ อาห ''น คจฺฉนฺตี''ติฯ

๑๗๙. กปฺปิยภูมิอนุชานนกถา

๒๙๕. **พหารามโกฏฺฐเก**ติ เอตฺถ สมีปเตฺถ ภุมฺมวจนนฺติ อาห ''พหารามโกฏฺฐกสมีเปติ อารามโกฏฺฐกสฺส พหิ สมีเปติ อโตฺถ''ติฯ **อจฺฉนฺตี**ติ วสนฺติฯ **เอต**นฺติ ''ปจฺจนฺติม''นฺติ เอตํ วจนํฯ **ธุรวิหาโรปี**ติ ปธานวิหาโรปิฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเนฯ **อนุปเคเยวา**ติ ปาโตเยวฯ **โอรวสทฺท**นฺติ อุจฺจรวสงฺขาตํ สทฺทํฯ **กปิลสุตฺตปริโยสาเน**ติ สุตฺตนิปาเต (สุ. นิ. อฏฺฐ. ๒.กปิลสุตฺตวณฺณนา) สงฺคหิตสฺส กปิลสุตฺตสฺส ปริโยสาเนฯ ปญฺจสตานํ เกวฏฺฏปุริสานนฺติ สมฺพโนฺธฯ

อุสฺสาวนนฺติกาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ โย วิหาโร กริยตีติ สมฺพโนฺธฯ ภูมิยา คติ วิย คติ เอเตสนฺติ **ภูมิคติกา**ฯ ปติฏฺฐาเปเนฺตหิ พหูหิ ภิกฺขูหิ ปติฏฺฐาเปตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ นิจฺฉาเรเนฺตหิ ภิกฺขูหีติ โยชนาฯ **สย**นฺติ ภิกฺขุฯ **ตํ ปนา**ติ ''สงฺฆสฺส กปฺปิยกุฏิํ อธิฏฺฐามี''ติ วจนํ ปนฯ **อวตฺวาปี**ติ **ปิ**สโทฺท ตถา ''วตฺวาปี''ติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **อฏฺฐกถาสู**ติ มหาอฏฺฐกถาทีสุ ตีสุ อฏฺฐกถาสุฯ **เอตฺถา**ติ อุสฺสาวนนฺติกกุฏิยํฯ ''สมกาลํ วฏฺฏตี''ติ วจนํ ทฬฺหีกโรโนฺต อาห ''สเจ หี''ติอาทิฯ **วจเน**ติ ''กปฺปิยกุฏิํ กโรมา''ติ วจเนฯ **ตสฺมิ**นฺติ ถเมฺภฯ **เตเนวา**ติ อกตภาเวเนวฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺถา**ติ พหูสุฯ

ยโตติ อิฏฺฐกสิลามตฺติกาปิณฺฑโตฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ''พหูหิ สมฺปริวาเรตฺวา กปฺปิยกุฏิํ กโรมา''ติ วุตฺตนเยเนวฯ **อิฏฺฐกาทโย**ติ ''กปฺปิยกุฏิํ กโรมา''ติ อธิฏฺฐาตพฺพอิฏฺฐกาทโยฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตถา**ติ ยถา อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตํ, ตถาฯ ถมฺภาทีนิ อุกฺขิปิตฺวา ปติฏฺฐาปนญฺจ ''กปฺปิยกุฏิํ กโรมา''ติ สาวนญฺจ อนฺตํ ปริโยสานเมติสฺสาติ **อุสฺสาวนนฺติกา**ฯ

ตาสูติ ทฺวีสุ โคนิสาทิกาสุฯ **ยตฺถา**ติ กุฏิยํฯ เนว อาราโม ปริกฺขิโตฺต โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ปุน **ยตฺถา**ติ กุฏิยํฯ **อย**นฺติ กุฏิฯ **อุภยตฺถาปี**ติ อารามวิหารโคนิสาทิกาสุ ทฺวีสุปิฯ พหุตรํ ปริกฺขิโตฺตปิ ปริกฺขิโตฺตเยว นามาติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ อุปฑฺฒปริกฺขิตฺตพหุตรปริกฺขิตฺตอาราเมฯ คาโว ปวิสิตฺวา ยถาสุขํ นิสีทนฺติ เอตฺถาติ **โคนิสาทา** โคสาลาฯ โคนิสาทา วิยาติ **โคนิสาทิกา** กุฏิฯ

มนุสฺสา วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอสา**ติ กุฏิฯ **วุเตฺตปี**ติ **ปิ**สเทฺท, ''กปฺปิยกุฏิํ เทมา''ติ วากฺยํ อเปกฺขติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ยสฺมา วฏฺฏติ, ตสฺมาติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ เสสสหธมฺมิกเทวมนุสฺสานํฯ **เตหี**ติ เสสสหธมฺมิกเทวมนุเสฺสหิฯ ปุนปิ วุตฺตํ, กิํ วุตฺตนฺติ อาห ''ภิกฺขุสฺส…เป…. โหตี''ติฯ **อปี**ติ ตทเญฺญสํฯ **ต**นฺติ วจนํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ สงฺฆสฺส สนฺตกเมว วา ภิกฺขุสฺส สนฺตกเมว วาติ โยชนาฯ อิติ ตสฺมา สุวุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ คหปตีนํ สนฺตกํ **คหปติ** กุฏิฯ ''กมฺมวาจํ สาเวตฺวา''ติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตํ กมฺมวาจมวตฺวา อปโลกเนนปิ กปฺปิยตฺตาฯ กมฺมวาจาย วา อปโลกเนน วา สมฺมนิตพฺพาติ **สมฺมุติ** กุฏิฯ อิติสโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

ยํ อามิสํ วุตฺตํ, สพฺพํ ตํ อามิสนฺติโยชนาฯ อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปโหนเก เคเห วุตฺตํ ฐปิตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ยํ ปน สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา อตฺถีติ โยชนาฯ **เตสํเยวา**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนเมว ฯ เอกรตฺตมฺปิ ฐปิตํ ยํ สนฺตกํ อตฺถีติ โยชนาฯ **ต**นฺติ สงฺฆิกาทิฯ **ตตฺถา**ติ อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปโหนกเคเหฯ **เอต**นฺติ อโนฺตวุตฺถอโนฺตปกฺกสงฺขาตํ ยาวยามกาลิกํ, ‘‘น กปฺปตี’’ติ พฺยติเรกสฺส อนฺวยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สตฺตาหกาลิกํ ปนา’’ติอาทิฯ

ตตฺราติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ ตตฺร วจเนติ หิ อโตฺถฯ สามเณโร เทตีติ สมฺพนฺโธฯ ยํกิญฺจิ ตณฺฑุลาทิกํ อามิสนฺติ โยชนาฯ **มุขสนฺนิธิ นามา**ติ อาปตฺติยา มุโข อุปาโย สนฺนิธิ นามาติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ มหาปจฺจริยํ, มุขสนฺนิธิอโนฺตวุเตฺถสุ วาฯ ภิกฺขุ ปจิตฺวา ปริภุญฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ **อามิสสํสฏฺฐ**นฺติ อามิเสน สํสคฺคํฯ

ชหิตวตฺถุกาติ ชหิตํ วตฺถุ เอตาสนฺติ ชหิตวตฺถุกาฯ อุสฺสาวนนฺติกา กตาติ สมฺพนฺโธฯ **สา**ติ อุสฺสาวนนฺติกาฯ **โย โย**ติ ถโมฺภ วา ภิตฺติปาโท วาฯ อิฏฺฐกาทีหิ กตา อุสฺสาวนนฺติกาติ โยชนาฯ **จยสฺสา**ติ อธิฏฺฐานสฺสฯ **เยหิ ปน อิฏฺฐกาทีหี**ติอาทิสเทฺทน ถมฺภสิลามตฺติกาโย สงฺคณฺหาติฯ **ตทเญฺญสู**ติ เตหิ อธิฏฺฐิตอิฏฺฐกาทีหิ อเญฺญสุฯ

ปาการาทิปริเกฺขเปติ อุปจารสีมาปริจฺฉินฺนสฺส อารามสฺส ปาการาทินา ปริเกฺขเป กเตฯ **ปาการาที**ติ อาทิสเทฺทน วตึ สงฺคณฺหาติฯ **กปฺปิยกุฏึ ลทฺธุํ วฏฺฏตี**ติ โคนิสาทิกาย อภาเวน เสสาสุ ตีสุ กปฺปิยกุฏีสุ ยํกิญฺจิ กปฺปิยกุฏึ ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเนฯ **อิตรา ปนา**ติ อุสฺสาวนนฺติกโคนิสาทิกาหิ อญฺญาฯ **เทฺว**ติ อุโภ คหปติสมฺมุติโย, ชหิตวตฺถุกาว โหนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ปกฺขปาสกมณฺฑล**นฺติ เทฺว ปเกฺข อปตนตฺถาย ปสติ พนฺธตีติ ปกฺขปาสโก, **มณฺฑล**นฺติ ฉทนโกฏิโคปานสีนํ อุปริ ฐปิตกฏฺฐวิเสโส, ปกฺขปาสโก จ มณฺฑลญฺจ ปกฺขปาสกมณฺฑลํฯ

ยตฺราติ ยสฺมึ ฐาเนฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา**ติ อนเปกฺขวิสฺสชฺชเนน อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวาฯ จีวรวิกปฺปนํ วิย สาเปกฺขวิสฺสชฺชนมฺปิ วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ **ตตฺรา**ติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ **โส**ติ กรวีกติสฺสเตฺถโร, ปสฺสิตฺวา ปุจฺฉีติ สมฺพนฺโธฯ **เถโร**ติ มหาสิวเตฺถโรฯ **ลูขทิวเส**ติ อสินิทฺธทิวเสฯ **ตโต**ติ พฺรวนโต, ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **น**นฺติ มหาสิวเตฺถรํฯ **ปมุเข**ติ คพฺภสฺส ปมุเขฯ **ต**นฺติ สพฺพิกุมฺภึฯ **พหี**ติ วิหารสฺส พหิฯ **โส**ติ มหาสิวเตฺถโรฯ

๑๘๐. เมณฺฑกคหปติวตฺถุกถา

๒๙๖. ‘‘พหิทฺวาเร’’ติ เอตฺถ กสฺส พหิทฺวาเรติ อาห ‘‘ธญฺญาคารสฺส พหิทฺวาเร’’ติฯ **อาฬฺหกถาลิก**นฺติ เอตฺถ อาฬฺหกตณฺฑุลปจนกํ คณฺหกถาลิ อาฬฺหกถาลิ, ตาย ปจิตํ ภตฺตํ อาฬฺหกถาลิกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาฬฺหกตณฺฑุลปจนกถาลิก’’นฺติฯ **พฺยญฺชนภณฺฑิก**นฺติ พฺยญฺชนปริกฺขาริกํ, พฺยญฺชนปริวารกนฺติ อโตฺถฯ อิมินา **สูปภิญฺชนก**นฺติ เอตฺถ สูปสโทฺท พฺยญฺชนวาจโก, ภิญฺชนกสโทฺท ภณฺฑิกปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **ทาสกมฺมกรโปริส**นฺติ เอตฺถ ทาสโปริสา จ กมฺมกรโปริสา จ ทาสกมฺมกรโปริสํ, สมาหารทฺวโนฺท ปุพฺพปเท อุตฺตรโลโป, อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทาสปุริเส จ กมฺมกรปุริเส จา’’ติฯ โปริสสโทฺทปิ ปุริสสเทฺทน สมาโน ‘‘ปุริโส เอว โปริโส’’ติ อเตฺถนฯ **ธุวภเตฺตนา**ติ เอตฺถ **ธุว**สโทฺท นิจฺจปริยาโยติ อาห ‘‘นิจฺจกาล’’นฺติฯ ทุเยฺหน ขีเรนาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘เมณฺฑกวตฺถุสฺมึ ปนา’’ติ ปาโฐ ปฏฺฐาย ยาว ‘‘ขณเญฺญว ทุเยฺหนา’’ติ ปาฐา เกสุจิเยว อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ อตฺถิฯ **เอตฺถา**ติ เมณฺฑกวตฺถุมฺหิฯ **โครเส**ติ ควเยหิ นิพฺพเตฺต ขีรทธิตกฺกนวนีตสพฺพิสงฺขาเต รเสฯ **ปาเถยฺ**

ยนฺติ ปถสฺส หิตํ ปาเถยฺยํฯ **ญตฺวา**ติ ปาเถยฺยมิจฺฉตีติ ญตฺวาฯ **ภิกฺขาจารวเตฺตน วา**ติ อญฺญาตกอปฺปวาริตฎฺฐานโต ภิกฺขาจารวเตฺตน วาฯ **ยาจิตฺวาปี**ติ **ปิ**สทฺโท ปเคว ภิกฺขาจารวเตฺตนาติ ทเสฺสติฯ ยเตฺตเกน ปาเถยฺยนาติ สมฺพนฺโธฯ

๑๘๒. เกณิยชฎิลวตฺถุกถา

๓๐๐. **กาเชหี**ติ เอตฺถ กาชสฺส คณนํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปญฺจหิ กาชสเตหี’’ติฯ เอเกน กาเชน ทฺวินฺนํ กุฎานํ คหิตตฺตา วุตฺตํ ‘‘กุฎสหสฺส’’นฺติฯ **โว**ติ ตุเมฺหฯ สุฎฺฐุ ปสฺสนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ

ตตฺถาติ ‘‘อฎฺฐ ปานานี’’ติ ปาเฐ, อฎฺฐสุ ปาเนสุ วาฯ ‘‘อเมฺพหิ กตปาน’’นฺติ อิมินา มชฺฌโลปสมาสํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ อามปกฺกสุฯ กเรเนฺตน กาตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อาทิจฺจปาเกนา**ติ อาทิจฺจเหตุนา ปจเนนฯ **ปุเรภตฺตเมว กปฺปตี**ติ ภิกฺขุนา สยํ กตตฺตา ปุเรภตฺตเมว กปฺปติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อนุปสมฺปเนฺนหี’’ติอาทิฯ กตํ อมฺพปานนฺติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพปาเนสู**ติ ชมฺพุปานาทีสุ สเพฺพสุ ปาเนสุฯ

เตสูติ ชมฺพุปานาทีสุ สตฺตสุ ปาเนสุฯ **ปน**สทฺโท วิเสสตฺถโชตโกฯ **ชมฺพุผเลหี**ติ อาเมหิ วา ปเกฺกหิ วา ชมฺพุผเลหิฯ **อฎฺฐิเกหี**ติ อฎฺฐิ อสฺมิมตฺถีติ อฎฺฐิกํ ผลํฯ **ชาติรเสนา**ติ ยถาชาเตน รเสนฯ อิมินา มธุสกฺขรกปฺปุราทีหิ น โยเชตโพฺพติ ทเสฺสติฯ **ตํ ปนา**ติ มธุกปานํ ปนฯ **มุทฺทิกา**ติ มุทฺทิกผลานิฯ **สาลุเก**ติ กเนฺทฯ **สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ผลรส**นฺติ ตณฺฑุลโธวโนทกํฯ ‘‘ปกฺกฑากรส’’นฺติ อิมินา อปกฺกฑากรสํ วฎฺฎตีติ ทีเปติฯ **หี**ติ สจฺจํ, วิตฺถาโร วาฯ **รโส**ติ ปกฺกรโสฯ ปฎิคฺคเหตฺวา ฐปิตสพฺพิอาทีหิ ปกฺกานํ ยาวชีวิกานํ ปตฺตานํ รโสติ โยชนาฯ ปกฺกํ ยาวชีวิกปตฺตรสนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ยาวกาลิกปตฺตานมฺปี**ติ **ปิ**สทฺโท ปเคว ยาวชีวิกปตฺตานนฺติ ทเสฺสติฯ **ยํ ปาน**นฺติ ยํ มธุกปุปฺผรสปานํฯ **โส**ติ มธุกปุปฺผรโสฯ **เตนา**ติ มธุกปุเปฺผนฯ ยโต กาลโต ปฎฺฐาย มชฺชํ น กโรนฺติ, ตโตติ โยชนาฯ **อุจฺฉุรโส** นิกสโฎ ปจฺฉาภตฺตํ วฎฺฎติ สตฺตาหกาลิกตฺตาฯ **อิเม จตฺตาโร รสา**ติ ผลปตฺตปุปฺผอุจฺฉุรสสงฺขาตา อิเม จตฺตาโร รสาฯ **อคฺคิหุตฺตมุขา**ติ ยญฺญา อคฺคิหุตมุขา, อคฺคิหุตเสฎฺฐาติ อโตฺถฯ

๑๘๓. โรชมลฺลาทิวตฺถุกถา

๓๐๑. **สงฺกรมกํสู**ติ เอตฺถ สงฺกรสทฺทสฺส ยุทฺธตฺถาทีสุ ปวตฺตนโต อิธ ปฎิญฺญาตเตฺถติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘กติกมกํสู’’ติฯ **กติก**นฺติ ปฎิญฺญาตสงฺขาตํ กติกํฯ **อุฬารํ โข**ติ เอตฺถ อุฬารสทฺโท เสฎฺฐวาจโกฯ **เสฎฺฐ**นฺติ จ สุนฺทรเมวาติ อาห ‘‘สุนฺทรํ โข เต อิท’’นฺติฯ **เต**ติ ตุยฺหํฯ **‘‘พหุกโต’’**ติ ปทสฺส กตพหุมาโนติ อตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปสาทพหุมาเนนา’’ติฯ ‘‘ปิฎฺฐมยํขาทนีย’’นฺติ อิมินา **ปิฎฺฐขาทนีย**นฺติ เอตฺถ มยสทฺทโลปํ ทเสฺสติฯ

๓๐๓. **ปฎิภาเนยฺยกา**ติ เอตฺถ ปฎิภาเน นิยุตฺตา ปฎิภาเนยฺยกาติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปฎิภานสมฺปนฺนา’’ติฯ ‘‘นิโทฺทสสิปฺปา’’ติ อิมินา **ปริโยทาตสิปฺปา**ติ เอตฺถ ปริสมนฺตโต โอทาตํ สิปฺปํ เอเตสนฺติ ปริโยทาตสิปฺปาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ สิปฺปตฺถิเกหิ สิยติ เสวิยตีติ **สิปฺปํ,** สิปฺปิกานํ หิตาย เสติ ปวตฺตตีติ วา **สิปฺปํ,** โอฎฺฐโช ปฐมกฺขโรฯ **นาฬิยาวาปเกนา**ติ ปทสฺส ทฺวนฺทภาวํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘นาฬิยา เจว อาวาปเกน จา’’ติฯ อิมินา ยกาโร ปทสนฺธิมโตฺตติ ทเสฺสติฯ ‘‘นาฬิยา วา ปสิพฺพเกนา’’ติปิ ปาโฐ, โส อปาโฐเยวฯ โก อาวาปโก นามาติ อาห **‘‘อาวาปโก นาม ยตฺถา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ถวิเกฯ อิมินา อาหริตฺวา ยถาลทฺธํ ว

ปนฺติ ปกฺขิปนฺติ เอตฺถาติ **อาวาปโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ วป พีชนิเกฺขเปติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๕ ปการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ อิธ ปน ปกฺขิปเนติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ปกฺขิปนฺตี’’ติฯ **ปริหริตุเมวา**ติ ปริคฺคเหตฺวา หริตุเมวฯ **เวตน**นฺติ ภตึฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **ตํ วา**ติ ปริหริตขุรภณฺฑํ วาฯ **อญฺญํ วา**ติ อญฺญสฺส สนฺตกํ วาฯ

๓๐๔. **อิท**นฺติ ทสมภาคทานํฯ **ทส โกฏฺฐาเส**ติ ทส ปฏิวีเสฯ

๑๘๕. จตุมหาปเทสกถา

๓๐๕. **อิทํ น กปฺปตีติอาที**ติ ‘‘อิทํ น กปฺปตี’’ติอาทโย อิเม จตฺตาโร มหาปเทเสติ โยชนาฯ อปสฺสยํ กตฺวา ทิสียนฺติ เอตฺถาติ **อปเทสา** โอกาสา, อปสฺสยํ กตฺวา ทิสียนฺติ เอเตหีติ วา **อปเทสา** การณา, ‘‘มหนฺตา อปเทสา **มหาปเทสาฯ ตญฺจา**ติ มหาปเทสสงฺขาตํ ตญฺจ สุตฺตํ, คเหตฺวาติ โยชนาฯ **ปริมทฺทนฺตา**ติ ปุนปฺปุนํ มทฺทนฺตา, อุปปริกฺขนฺตาติ อโตฺถฯ **อิท**นฺติ การณํฯ **ต**นฺติ นวมหาผลอปรณฺณํฯ **ตานี**ติ ขุทฺทกผลปานานิฯ **หี**ติ สจฺจํฯ

เตสนฺติ ฉนฺนํ จีวรานํฯ **ตตฺถา**ติ ฉสุ อนุโลมจีวเรสุฯ ‘‘ปาณเกหิ สญฺชาตวตฺถ’’นฺติ อิมินา โกเสยฺยวตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ **เทฺว ปฏา**ติ จีนปฏโสมารปฏาฯ ทุกูลํ สาณสฺส อนุโลมนฺติ โยชนาฯ

เตสํเยวาติ ทฺวินฺนํ ปตฺตานเมวฯ **เตสํเยวา**ติ ติณฺณํ ตุมฺพานเมวฯ **เตสํเยวา**ติ ทฺวินฺนํ กายพนฺธนานเมวฯ **เสตจฺฉตฺต**นฺติ เสเตหิ วเตฺถหิ กตํ ฉตฺตํฯ **เตสํเยวา**ติ ติณฺณํ ฉตฺตานเมวฯ

สมฺภินฺนรสนฺติ สํสคฺครสํฯ เอตฺถ ภิชฺชิตฺถาติ **ภิโนฺน**ติ วจนเตฺถน ภิทิธาตุ ทฺวิธากรณสงฺขาโต เภทโตฺถ โหติ, ธาตฺวตฺถพาธเกน สํตฺยูปสเคฺคน ภิทิธาตุยา เภทตฺถํ พาเธตฺวา สํสคฺคตฺถวาจโก โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ฉลฺลิมฺปี**ติ ตจมฺปิฯ **สกเลเนวา**ติ ฉลฺลิยา เอวฯ ปายาเสน อสํสฏฺฐํ ยํ สพฺพีติ โยชนาฯ **ตานี**ติ ตโกฺกลชาติผลาทีนิฯ **ยฏฺฐิมธุกาทีสุปี**ติ มธุลฏฺฐิกาทีสุปิฯ ‘‘ลฏฺฐิมธุกาทีสุปี’’ติ วา ปาโฐ, โส อปาโฐเยวฯ **ยํ ย**นฺติ วตฺถุฯ **ยถา**ติ เยนาการเน, โธวิยมาเน ตจฺฉิยมาเนติ สมฺพโนฺธฯ

สมฺภินฺนรสนฺติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สํสฏฺฐ’’นฺติฯ **สภาว**นฺติ ยาวกาลํ กปฺปิยสภาวํ ฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อุปเนติ, ตสฺมาฯ **เตนา**ติ สตฺตาหกาลิเกนฯ **ตทหุปฏิคฺคหิต**นฺติ ตทเหว ปฏิคฺคหิตํฯ ทฺวีหปฏิคฺคหิเตน สตฺตาหกาลิเกนาติ สมฺพโนฺธฯ

เอตฺถาติ กาลิกสํสเคฺคฯ **อาปตฺติโย เวทิตพฺพา**ติ ยถากฺกมํ อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ เภสชฺชกฺขนฺธเกฯ

อิติ เภสชฺชกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๗. กถินกฺขนฺธกํ

๑๘๗. กถินานุชานนกถา

๓๐๖. กถินกฺขนฺธเก **ปาเวยฺยกา**ติ เอตฺถ ปาวารเฎฺฐ นิวสนฺตีติ ปาเวยฺยกาติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาวารฏฺฐวาสิโน’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ปาวานามเก รเฎฺฐฯ เอโก ปิตา เอเตสนฺติ **เอกปิตุกา**ฯ เต จ เต ภาตโร เจติ **เอกปิตุกภาตโร,** เตสํฯ **เอต**นฺติ ‘‘ปาเวยฺยกา’’ติ เอตํ นามํฯ **เตสู**ติ ปาเวยฺยเกสุฯ ‘‘ธุตงฺคสมาทานวเสนา’’ติ วิเสสนสฺส พฺยวเจฺฉทภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘น อรญฺญวาสมเตฺตนา’’ติฯ วิเสสนญฺหิ ทุวิธํ พฺยวเจฺฉทํ, ตปฺปากฏีกรณญฺจาติฯ **เตส**นฺติ ปาเวยฺยกานํฯ ปิณฺฑปาติกาทิภาเวปีติ สมฺพโนฺธฯ **ปิ**สโทฺท อารญฺญกํ อเปกฺขติฯ **เอต**นฺติ ‘‘สเพฺพ อารญฺญกา’’ติอาทิ เอตํ วจนํฯ **อิเม ปนา**ติ ปาเวยฺยกา ปนฯ **อุทกสํคเห**ติ เอตฺถ อุทเกน สํคเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุทเกน สํคหิเต’’ติฯ ‘‘ถเล จ นิเนฺน จา’’ติ อิมินา ‘‘อุทกสํคเห’’ติ ปทสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ

อุทกจิกฺขโลฺลติ อุทเกน โลฬิโต จิกฺขโลฺล อุทกจิกฺขโลฺลฯ **โอกปุเณฺณหี**ติ เอตฺถ โอกสโทฺท อุทกเววจโนติ อาห ‘‘อุทกปุเณฺณหี’’ติฯ อุทกญฺหิ อุจยติ สมวายภาเวน ปวตฺตตีติ **โอก**นฺติ วุจฺจติฯ **เตส**นฺติ ปาเวยฺยกานํฯ **ฆนานี**ติ นิรนฺตรานิฯ **เตสู**ติ จีวเรสุฯ **เตนา**ติ จีวรานํ ฆนตฺตา, อุทกสฺส จ น ปคฺฆรณตฺตาฯ ภควตา ‘‘อวิวทมานา ผาสุกํ วสฺสํ วสิตฺถา’’ติ ปุจฺฉิยมานาปิ เต ภิกฺขู ยถาปุจฺฉิตํ อวตฺวา กสฺมา ผาสุกปทํ อปเนตฺวา ‘‘อวิวทมานา วสฺสํ วสิมฺหา’’ติ อโวจุนฺติ อาห ‘‘อวิวทมานา วสฺสํ วสิมฺหาติ เอตฺถา’’ติอาทิฯ **อุกฺกณฺฐิตตาย จา**ติ เอตฺถ **จ**สโทฺท ‘‘ผาสุตาย อภาเวนา’’ติ เอตฺถาปิ โยเชตโพฺพฯ เสนาสนผาสุตาย อภาเวน จ ภควโต ทสฺสนาลาเภน อุกฺกณฺฐิตตาย จาติ หิ อโตฺถฯ **อนมตคฺคิยกถ**นฺติ สํยุตฺตนิกาเย อนมตคฺคิยสุตฺตนฺตกถํ (สํ. นิ. ๒.๑๓๕)ฯ สเพฺพว เต ปาเวยฺยกา ภิกฺขูติ โยชนาฯ **ต**นฺติ อนมตคฺคิยกถํฯ **ตโต**ติ ธมฺมกถนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ ภควา อามเนฺตสีติ สมฺพโนฺธฯ **เอกํ จีวร**นฺติ สงฺฆาฏิํฯ **สนฺตรุตฺตเรนา**ติ สห อนฺตเรนาติ สนฺตรํ, สนฺตรญฺจ ตํ อุตฺตรเญฺจติ สนฺตรุตฺตรํ, เตนฯ **อสฺสุ**ติ ภเวยฺยุํฯ อภวิสฺสํสูติ หิ อโตฺถฯ สตฺตมีวิภตฺติกาลาติปตฺติวิภตฺตีนํ สมานตฺถภาโว สทฺทสเตฺถสุ วุโตฺตเยวฯ **จ**สโทฺท อุปนฺยาสโตฺถฯ เอส กถินตฺถาโร นามาติ โยชนาฯ อนุชานิตุกาโม หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถาติ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐฯ **โว**การสฺส นิปาตมเตฺต สติ กถมโตฺถ ภวิสฺสตีติ อาห ‘‘อตฺถตกถินานนฺติ อโตฺถ’’ติฯ อตฺถตกถินานํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพโนฺธฯ ลทฺธคุณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอวญฺหี’’ติอาทิฯ **หิ**สโทฺท ลทฺธคุณโชตโกฯ **ปรโต**ติ ปรมฺหิฯ ‘‘โส ตุมฺหาก’’นฺติ วา ‘‘โส โว’’ติ วา อวตฺวา ‘‘โส เนสํ ภวิสฺสตี’’ติ วุตฺตตฺตา **โว**-กาโร นิปาตมโตฺตติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘โวติ สามิวจนเมเวต’’นฺติ อิมินา **โว** ตุมฺหากนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ เอวํ สติ ‘‘ปรโต โส เนส’’นฺติ เอตฺถ กถมโตฺถ ภวิสฺสตีติ อาห ‘‘โส เนสนฺติ เอตฺถ ปนา’’ติอาทิฯ เย ตุเมฺห อตฺถตกถินา, เตสํ ตุมฺหากนฺติ โยชนาฯ **กถิน**สโทฺท ถิรตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโก ฯ อนามนฺตจาราทิกานํ ปญฺจานิสํสานํ อโนฺตกรณสมตฺถภาเว ถิรนฺติ อโตฺถฯ

ตตฺถาติ อนามนฺตจาราทีสุ ปญฺจานิสํเสสุฯ **อนามนฺตจาโร**ติ เอตฺถ จรณํ จาโร, อนามเนฺตตฺวา จาโร อนามนฺตจาโรติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนามเนฺตตฺวา จรณ’’นฺติฯ ‘‘อสมาทาย จรณ’’นฺติ อิมินา **อสมาทานจาโร**ติ เอตฺถ ปุพฺพปเท ตฺวาปจฺจยสฺส อนาเทสํ กตฺวา อสมาทานจาโรติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ **ยาวทตฺถจีวร**นฺติ เอตฺถ อาการโลเปน สนฺธีติ อาห ‘‘ยาวตา จีวเรน อโตฺถ’’ติฯ ‘‘ยาวทตฺถจีวร’’นฺติปิ ปาโฐ, เอวํ สติ ทกาโร ปทสนฺธิมโตฺตฯ ยาวสโทฺท ปริเจฺฉทตฺถวาจโก, น อภิวิฒตฺถวาจโกฯ อตฺถสเทฺทน สมาโส โหติฯ **โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท**ติ เอตฺถ ตตฺถสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กถินตฺถารสีมาย’’นฺติฯ **ตตฺรุปฺปาเท**

นาติ ตตฺร กถินตฺถารสีมายํ อุปฺปาเทน มูเลนฯ ‘‘จีวรํ อุปฺปชฺชตี’’ติ อิมินา **จีวรุปฺปาโท**ติ เอตฺถ จีวรเมว อุปฺปาโท จีวรุปฺปาโทติ วิเสสนปรปทตฺตํ ทเสฺสติฯ

เกติ กิตฺตกาฯ อิทํ ‘‘คณวเสนา’’ติ วจนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อถ วา **เก**ติ กินฺนาม วุตฺถวสฺสาฯ อิทํ ‘‘วุตฺถวสฺสวเสนา’’ติ วจนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สตสหสฺสมฺปิ ชนา ลภนฺตีติ โยชนาฯ **ปิ**สเทฺทน ตโต อธิกมฺปิ ลภนฺตีติ ทเสฺสติฯ **ฉินฺนวสฺสา วา**ติ ปุริมิกาย อุปคนฺตฺวา ฉินฺนวสฺสา วาฯ **อญฺญสฺมิํ วิหาเร**ติ กถินตฺถารวิหารโต อปรสฺมิํ วิหาเรฯ สเพฺพ ฉินฺนวสฺสาทิกา ภิกฺขู ปุริมิกาย วสฺสูปคตานํ ภิกฺขูนํ คณปูรกา โหนฺตีติ โยชนาฯ **อิตเรสํเยวา**ติ ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปฐมปวารณาย ปวาริตานเมวฯ **ปริปุณฺณวโสฺส**ติ ปริปุโณฺณ วีสติวโสฺส, อจฺฉินฺนวโสฺส วาฯ **โส**ติ สามเณโรฯ **อิติ เอตฺถาปี**ติ เอวํ เอเตสุ ตีสุ วาเรสุปิฯ

เกน ทินฺนํ กถินจีวรํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เยน เกนจิ ทินฺนํ จีวรํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ วตฺตํฯ **อชานโนฺต**ติ อชานนเหตุฯ เหตฺวเตฺถ หิ อนฺตปจฺจโยฯ **ตสฺสา**ติ กถินทายกสฺสฯ **เอว**นฺติ อิมินา วกฺขมานนเยนฯ อญฺญตรปโหนกํ วตฺถนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ กถินจีวรสฺสฯ เอตฺตกา นาม สูจิโย วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ อิติ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ โยชนาฯ

กถินตฺถารเกนาปิ วตฺตํ ชานิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปิ**สโทฺท กถินทายกํ อเปกฺขติฯ วตฺตํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตนฺตวายเคหโต หี’’ติอาทิฯ **อาภตสนฺตาเนเนวา**ติ อาภตสนฺตติยา เอวฯ **ขลิมกฺขิตสาฏโก**ติ อหตสาฏโกฯ โส หิ ขเลน ตเกฺกน กญฺชิเกน มกฺขิตสาฏกตฺตา ‘‘ขลิมกฺขิตสาฏโก’’ติ วุจฺจติฯ **กถินตฺถารสาฏก**นฺติ กถินตฺถารตฺถาย ทินฺนํ สาฏกํฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมิํ ทินฺนอหนิ เอวฯ **ตสฺมิ**นฺติ ปฐมํ ทิเนฺน กถินตฺถารสาฏเกฯ **อญฺญานิ จา**ติ กถินสาฏกโต อญฺญานิ จฯ จสเทฺทน น กถินสาฏกเมว อาหรติ, อญฺญานิ จาติ ทเสฺสติฯ **โย**ติ กถินทายโกฯ **อิตโร**ติ ปฐมํ กถินทายโกฯ **ยถา ตถา โอวทิตฺวา**ติ ตว สนฺตกโต เอตสฺส สนฺตกํ สงฺฆสฺส พหุปการํ, สงฺฆสฺส พหุปการตฺตํ ตยาปิ อิจฺฉิตพฺพํ, เอวมิจฺฉนฺตสฺส พหุปุญฺญนฺติ เยน เตนากาเรน โอวทิตฺวาฯ

เกน ภิกฺขุนาติ สมฺพโนฺธฯ ยสฺส สโงฺฆ กถินจีวรํ เทติ, เตน ภิกฺขุนา อตฺถริตพฺพนฺติ โยชนาฯ กสฺส ภิกฺขุสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ โย ชิณฺณจีวโร โหติ, ตสฺส ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ มหตี ปริสา เอตสฺสาติ **มหาปริโส** เถโรฯ ‘‘นวกตโร สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพ’’นฺติ วจนสฺส อเนกนฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปิ จา’’ติอาทิฯ **อปิ จา**ติ เอกเนฺตนฯ **ตทตฺถายา**ติ ตสฺส ชิณฺณจีวรสฺส อตฺถายฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **เปลโว**ติ วิรโฬฯ **เตนาปี**ติ กถินตฺถารเกนาปิฯ **ต**นฺติ วิธิํฯ **ทานกมฺมวาจา**ติ ทานการณกมฺมวาจาฯ

เอวํ ทิเนฺน ปน กถิเน นิฏฺฐาเปตพฺพานีติ โยชนาฯ **เอเกนาปี**ติ **ปิ**สเทฺทน ปเคว พหูหิปนาติ ทเสฺสติฯ **พุทฺธปฺปสตฺถ**นฺติ พุเทฺธหิ ปสตฺถํฯ อตีเต กปฺปสตสหสฺสมตฺถเกติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ปทุมุตฺตรสฺส ฯ กถินํ คณฺหิ กิราติ โยชนาฯ **ต**นฺติ กถินํ, สตฺถา อกาสีติ สมฺพโนฺธฯ

กตปริโยสิตํ กถินํ กิํ กาตพฺพนฺติ อาห ‘‘กตปริโยสิตํ ปนา’’ติอาทิฯ กถินํ คเหตฺวา อตฺถริตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เตน กถินตฺถารเกน ภิกฺขุนา’’ติ ปทํ ‘‘วจนีโย’’ติ ปเท สุทฺธกตฺตา, ‘‘อนุโมทาเปตพฺพ’’นฺติ ปเท การิตกตฺตาฯ กิํ วจนีโยติ อาห ‘‘อตฺถตํ…เป…. อนุโมทถา’’ติฯ ‘‘เตหิ อนุโมทเกหิ ภิกฺขูหี’’ติ ปทํ ‘‘วจนีโย’’ติ ปเท อวุตฺตกตฺตา, ‘‘อนุโมทาเปตพฺพ’’นฺติ ปเท การิตกมฺมํ อวุตฺตกมฺมํ, วาฯ ‘‘กถิน’’นฺติ ธาตุกมฺมํ วา วุตฺตกมฺมํ วา อุปเนตพฺพํฯ กิํ วจนีโยติ อาห ‘‘อตฺถตํ…เป…. อนุโมทามา’’ติฯ **อิตเรหิ จา**ติ อนุโมทเกหิ จฯ **สเพฺพส**นฺติ อตฺ

ถารกอนุโมทกานํฯ **หีติ** สจฺจํฯ **เอตนฺ**ติ สเพฺพสํ อตฺถตภาวํ, ‘‘ทฺวินฺนํ…เป…. อนุโมทกสฺส จา’’ติ วจนํ วาฯ

เอวํ กถิเน อตฺถเต สติ ปนาติ โยชนาฯ **เยนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **อวิจาเรตฺวาวา**ติ ‘‘กถินตฺถารกสฺส เทมา’’ติ วา ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา อวิจาเรตฺวา เอวฯ **เสสจีวรานิปี**ติ กถินตฺถารจีวรโต เสสจีวรานิปิฯ สเงฺฆน ทาตพฺพานีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อปโลเกตฺวา’’ติ อิมินา กมฺมวาจาย กิจฺจาภาวํ ทเสฺสติฯ **วสฺสาวาสิกฐฺฐิติกายา**ติ วสฺสาวาสกาเล ปวตฺตาย ฐิติกายฯ **ครุภณฺฑนฺ**ติ มญฺจพิโพฺพหนาทิครุภณฺฑํฯ **เอกสีมายา**ติ เอกาย อุปจารสีมายฯ

๓๐๘. **ยถา จา**ติ เอตฺถ **ยถา**สโทฺท ยํสทฺทโตฺถฯ เยน วิธินาติ หิ อโตฺถฯ **มหาภูมิกนฺ**ติ มหาวิสยํฯ จตุวีสติอาการวนฺตตาย มหาวิตฺถาริกนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ตโต**ติ อนตฺถตลกฺขณโตฯ **ปริวาเรปี**ติ **ปิ**สโทฺท น อิธ เอวาติ ทเสฺสติฯ

ตตฺถาติ จตุวีสติยา อากาเรสุฯ **อุลฺลิขิตมเตฺตนา**ติ เอตฺถ ปมาณสฺส อุคฺคหณตฺถํ นขาทีหิ ลิขนํ อุลฺลิขิตํ, อุลฺลิขิตํ มตฺตํ ปมาณํ อุลฺลิขิตมตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทีฆโต จ ปุถุลโต จ ปมาณคหณมเตฺตนา’’ติฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ปมาณํ หี’’ติอาทิฯ ทเสฺสโนฺต หุตฺวา อุลฺลิขตีติ โยชนาฯ **ปญฺจกนฺ**ติ ปญฺจปมาณํ, ปญฺจสมูหํ วา ขณฺฑํฯ **วา**สเทฺทน อญฺญานิปิ เตรสกาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ **โมฆสุตฺตกาโรปนมเตฺตนา**ติ โมฆสุตฺตสฺส จีวรสฺสูปริ อาโรปนมเตฺตนฯ **ทีฆสิพฺพิตมเตฺตนา**ติ ทีฆโต สิพฺพิตมเตฺตนฯ **มุทฺทิยปฏฺฏพนฺธนมเตฺตนา**ติ มุทฺทิยปฏฺฏสฺส พนฺธนมเตฺตนฯ **เทฺว จิมิลิกาโย**ติ เทฺว ปิโลติกาโยฯ **ปฐมจิมิลิกา**ติ กถินจิมิลิกโต อญฺญา อตฺตโน ปกติจิมิลิกา ฆเฏฺตฺวา ฐปิตา โหตีติ โยชนาฯ ‘‘ตํ ปฐมจิมิลิก’’นฺติ ปาฐเสสํ อชฺฌาหริตฺวา กถินสาฏกสฺส กุจฺฉิจิมิลิกํ กตฺวาติ อิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ปกติจีวรสฺสา**ติ อตฺตโน ปกติจีวรสฺสฯ **ปกติปฏฺฏพนฺธจีวรนฺ**ติ ปกติปเฏฺฏน พนฺธจีวรํฯ **ปิฏฺฐิอนุวาตาโรปนมเตฺตนา**ติ ทีฆโต อนุวาตสฺส จีวรสฺสูปริ อาโรปนมเตฺตนฯ ทีฆานุวาตญฺหิ ปารุปนกาเล ปิฏฺฐิยํ ฐิตตฺตา ปิฏฺฐิอนุวาตนฺติ วุจฺจติฯ **กุจฺฉิอนุวาตาโรปนมเตฺตนา**ติ ปุถุลโต อนุวาตสฺส จีวรสฺสูปริ อาโรปนมเตฺตนฯ ปุถุลานุวาตญฺหิ ปารุปนกาเล กุจฺฉิยํ ฐิตตฺตา กุจฺฉิอนุวาตนฺติ วุจฺจติฯ **อาคนฺตุกปฏฺฏาโรปนมเตฺตนา**ติ อาคนฺตุกปฏฺฏสฺส จีวรสฺสูปริ อาโรปนมเตฺตนฯ **วา**ติ อถวาฯ

สารุปฺปนฺติ สมณานุจฺฉวิกํฯ **ปริกถายา**ติ ปริยาเยน อุปฺปาทิตาย กถายฯ **อติอุกฺกฏฺฐํ วฏฺฏตี**ติ อติอุกฺกฏฺฐํ เอว วฏฺฏติฯ **โอติณฺณสทิสเมวา**ติ โอติเณฺณน วเตฺถน สทิสเมว กถินจีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวิเธสุ สนฺนิธีสุฯ **ตทเหวา**ติ ตสฺมิํ ทินฺนอหนิ เอวฯ

รตฺตินิสฺสคฺคิเยนาติ รตฺติอติกฺกนฺตํ หุตฺวา นิสฺสคฺคิเยนฯ **อเญฺญนา**ติ ติจีวรโต อเญฺญนฯ **สมณฺฑลิกตนฺ**ติ สห มหามณฺฑลอฑฺฒมณฺฑเลน กตํฯ

๓๐๙. เอวํ จตุวีสติอาการํ อนตฺถตลกฺขณํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สตฺตรสาการํ อตฺถตลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อหเตนา’’ติอาทิ ฯ ตตฺถ ปริโภคํ น หนิตฺถ น คจฺฉิตฺถาติ **อหตํ**, ปริโภเคน น หนิตพฺพํ น หิํสิตพฺพนฺติ วา **อหตนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปริภุเตฺตนา’’ติฯ ‘‘อหตสทิเสนา’’ติ อิมินา **อหตกเปฺปนา**ติ เอตฺถ **กปฺป**สโทฺท สทิสโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ปาปณิเกนา**ติ เอตฺถ ปสาริโต อาปโณ ปาปโณ, ตสฺมิํ ปติตํ ปาปณิกนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาปณทฺวาเร ปติต’’นฺติฯ ‘‘ปิโลติก’’นฺติ อิมินา ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **วุตฺตวิปลฺลาเสเนวา**ติ วุเตฺตหิ

‘‘นิมิตฺตกเตนา’’ติอาทีหิ วิปลฺลาเสน เอวฯ **ตตฺถา**ติ ปริวาเร ฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อิธา**ติ กถินกฺขนฺธเกฯ อวุจฺจมาเนน เตน วจเนน ปริหายตีติ สมฺพนฺโธฯ

๓๑๐. **ตตฺถา**ติ ‘‘กถญฺจ ภิกฺขเว อุพฺภตํ โหติ กถิน’’นฺติอาทิปาเฐฯ ชเนตฺติโย มาตโรติ โยชนาฯ อิมินา ธเมฺมน ปุเตฺต มาเนตีติ **มาตา,** ธเมฺมน ปุเตฺตหิ มานิยตีติ วา **มาตา,** สา วิย โหนฺตีติ **มาติกา**ติ ทเสฺสติฯ **กถินุพฺภาร**นฺติ จ **กถินุทฺธาร**นฺติ จ อตฺถโต สทิสํฯ **เอตา**ติ เอตา ปทชาติโยฯ **ตาสู**ติ อฏฺฐสุ มาติกาสุฯ **อสฺสา**ติ กถินุพฺภารสฺสฯ

๑๘๘. อาทายสตฺตกกถา

๓๑๑. **น ปเจฺจสฺส**นฺติ เอตฺถ ปตีตฺยูปสคฺคสฺส ปุนตฺถํ, อิธาตฺยา จ คตฺยตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น ปุน อาคมิสฺส’’นฺติฯ เอวํ ปกฺกมโต ฉิชฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ

เอตญฺจาติ ปกฺกมนนฺติกํ, กถินุทฺธารญฺจฯ **ตาหนฺ**ติ เต อหํฯ **เต**ติ ตุยฺหํฯ

อญฺญนฺติ อตฺตโน วิหารโต อญฺญํฯ **เอวํ โหตี**ติ เอโส ปริวิตโกฺก โหติฯ **โส**ติ อาวาสปลิโพโธฯ อาทิจฺจพนฺธุนา วุโตฺตติ โยชนาฯ

เทฺว ปลิโพธา เอกโต ฉิชฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **อปุพฺพํ อจริม**นฺติ เอกปหาเรเนวฯ โส ปลิโพธูปเจฺฉโท กสฺมา วิตฺถารโต น วุโตฺตติ อาห ‘‘โส ปนา’’ติอาทิฯ **โส ปนา**ติ ปลิโพธูปเจฺฉโท ปนฯ น วุโตฺตติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมิํ กถินุพฺภาเรฯ กสฺมา อยํ กถินุทฺธาโร **‘‘นาสนนฺติโก’’**ติ วุโตฺตติ อาห ‘‘ยสฺมา’’ติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ

อาสาวเจฺฉทิเก ฉิชฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ **อยํ ปนา**ติ อาสาวเจฺฉทิโก กถินุทฺธาโร ปนฯ อเนกปเภโท โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **วุโตฺต**ติ อยํ อาสาวเจฺฉทิโก กถินุทฺธาโร วุโตฺตติ โยชนาฯ **เอตฺถ ปนา**ติ อิมสฺมิํ ปน ฐาเนฯ **ตตฺถา**ติ สีมาติกฺกนฺติเกฯ

๓๑๒-๓๒๕. **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ **สตฺตเก**ติ อฏฺฐสุ มาติกาสุ อาสาวเจฺฉทโต เสเส สตฺตปมาเณ, สตฺตสมูเห วาฯ **เตเยวา**ติ สตฺตเก เอวฯ **ตโต**ติ วารโตฯ **เย เย**ติ กถินุทฺธาราฯ **อิตเรหี**ติ อาสาวเจฺฉทโต อเญฺญหิฯ เย ปลิโพธา วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ อาวาโส จชียติ อเนนาติ **จตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เยน จิเตฺตนา’’ติอาทิฯ **ต**นฺติ จิตฺตํฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา อาวาโส วมียติ อเนนาติ **วนฺตํ**ฯ อาวาสโต มุจฺจติ อเนนาติ **มุตฺต**นฺติ วจนตฺถํ อติทิสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ กถินกฺขนฺธเกฯ

อิติ กถินกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๘. จีวรกฺขนฺธกํ

๒๐๒. ชีวกวตฺถุกถา

๓๒๖. จีวรกฺขนฺธเก ปทกฺขิณสทฺทสฺส อปสพฺยตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘เฉกา กุสลา’’ติฯ **อภิสฏา**ติ เอตฺถ สรธาตฺยา คติจินฺตาสุ อิธ คตฺยเตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อภิคตา’’ติฯ **อภิคตา**ติ อภิมุขํ คนฺตพฺพาฯ นนุ ปาฬิยํ **‘‘อตฺถิกานํ อตฺถิกานํ มนุสฺสาน’’**นฺติ วุตฺตํ, กสฺมา ปน ‘‘อตฺถิเกหิ อตฺถิเกหิ มนุเสฺสหี’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘กรณเตฺถ ปนา’’ติอาทิฯ อิ

มินา ฉฏฺฐีกตฺตา นาม ตติยากตฺตุนา สมาโนเยวาติ ทเสฺสติฯ นิคเม วสตีติ **เนคโม**ติ วุตฺต กุฎุมฺพิยคโณ เนคโม นามาติ อาห ‘‘กุฎุมฺพิยคโณ’’ติฯ

๓๒๗. นคเร นิวสนฺตีติ **นาครา**ฯ ทตฺวา, วุฎฺฐาเปสุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อารามุยฺยานวาหนาที**ติ เอตฺถ **อาทิ**สเทฺทน อญฺญานิ อุปโภคปริโภคานิ สงฺคณฺหาติฯ **คณิกฎฺฐาเน**ติ คณิกาย ฐาเนฯ **คณิกา**ติ จ นครโสภินีฯ สา หิ อตฺถิเกน ชนคเณน อภิคนฺตพฺพาติ **คณิกา**ติ วุจฺจติฯ **ปฎิสเตน จา**ติ เอตฺถ **จ**สโทฺท อวธารณโตฺถฯ รตฺตึ คมนสฺส ปฎินิธิสงฺขาเตน สเตน เอวาติ หิ อโตฺถฯ **คิลาน**นฺติ เอตฺถ ภาวปจฺจเยน วินาปิ ภาวโตฺถ ญาตโพฺพติ อาห ‘‘คิลานภาว’’นฺติฯ ‘‘ชานาเปยฺย’’นฺติ อิมินา **ปฎิเวเทยฺย**นฺติ เอตฺถ วิทธาตุยา ญาณตฺถํ ทเสฺสติฯ **กตฺตรสุเปฺป**ติ เอตฺถ **กตฺตร**สโทฺท ชิณฺณปริยาโยติ อาห ‘‘ชิณฺณสุเปฺป’’ติฯ สุปนฺติ สุนขาทโย เอตฺถาติ **สุปฺปํ,** กตฺตรํ สุปฺปํ กตฺตรสุปฺปํฯ

๓๒๘. **ต**นฺติ ชีวกํฯ อเณฺญ ราชทารกา วทนฺติ กิราติ สมฺพนฺโธฯ นตฺถิ มาตา เอตสฺสาติ **นิมฺมาติโก**ฯ **ยถา จา**ติอาทีสุ ยถา เปสนฺติ, ตถาติ โยชนาฯ **จ**สโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ น เกวลํ วทนฺติเยว, อถ โข น โกจิ กิญฺจิ เปเสตีติ หิ อโตฺถฯ **อเณฺญส**นฺติ ชีวกโต อเณฺญสํฯ **ตสฺสา**ติ ชีวกสฺสฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **โส**ติ ชีวโกฯ **ตํ สพฺพ**นฺติ ‘‘นิมฺมาติโก นิปฺปิติโก’’ติ วทนญฺจ ปณฺณาการสฺส อเปสนญฺจาติ ตํ สพฺพํฯ

ยํนูนาติ สาธุ วตฯ อหํ วชฺชสิปฺปํ สิเกฺขยฺยํ สาธุ วตาติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ชีวกสฺสฯ **เอตทโหสี**ติ เอตํ อโหสิ, ปริวิตโกฺก อหูติ อโตฺถฯ **ปรูปฆาตปฎิสํยุตฺตานี**ติ ปรํ อุปคนฺตฺวา, อุป ภุเสน วา หนเนน ปฎิสํยุตฺตานิฯ **เมตฺตาปุพฺพภาค**นฺติ สิปฺปสฺส ปุพฺพภาเค ปวตฺตา เมตฺตา เอตสฺสาติ เมตฺตาปุพฺพภาคํฯ อิติ อโหสีติ โยชนาฯ ปุริมจินฺตาย อเนกนฺตภาวโต เอกนฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปิ จา’’ติอาทิฯ **อปิ จา**ติ เอกเนฺตนฯ **อย**นฺติ ชีวโกฯ **อิโต**ติ ภทฺทกปฺปโตฯ **อย**นฺติ อุปาสโก ฯ **จตุปริสนฺตเร**ติ จตุปริสมเชฺฌฯ **ปตฺถตคุณ**นฺติ ปตฺถริตคุณํฯ **ฐานนฺตร**นฺติ ฐานเภทํ, **อหมฺปี**ติ น อยํ อุปาสโกเยว, อหมฺปีติ อโตฺถฯ **ภควา**ติ อาลปนปทเมตํฯ **ปตฺถน**นฺติ อิจฺฉิตวรํฯ **โจทิยมาโนปี**ติ อุโยฺยชิยมาโนปิฯ **ปิ**สเทฺทน ปุริมจินฺตนมเปกฺขติฯ **เอสา**ติ เอโส ชีวโกฯ

๓๒๙. **ทิสาปาโมโกฺข**ติ ปทสฺส ทิสาสุ ปาโมโกฺข ทิสาปาโมโกฺขติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สพฺพทิสาสู’’ติอาทิฯ **ตสฺมิญฺจ สมเย**ติ ชีวกสฺส ตสฺมึ จินฺตนสมเย จ, อาคมํสูติ สมฺพโนฺธฯ **เต**ติ วาณิเช, ปุจฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **กุโต**ติ นครโตฯ **ตกฺกสีลโต**ติ ตกฺกสีลนครโตฯ **ตตฺถา**ติ ตกฺกสีเลฯ **อามา**ติ สมฺปฎิจฺฉนเตฺถ นิปาโต, อาม อตฺถีติ หิ อโตฺถฯ **เต**ติ วาณิชาฯ **ตถา**ติ ยถา ชีวโก อาห, ตถา อกํสูติ อโตฺถฯ **โส**ติ ชีวโกฯ **ปิตร**นฺติ อภยราชกุมารํฯ **เตหี**ติ วาณิเชหิฯ

ตนฺติ ชีวกํ, ปุจฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ ชีวโกฯ กสฺมา ตาต ตฺวํ อิธาคโต อสิ ปนาติ ปุจฺฉีติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ปุจฺฉโตฯ **โส**ติ ชีวโกฯ สิกฺขิตุํ อาคโต อมฺหีติ โยชนาฯ **พหุญฺจ คณฺหาตี**ติ อาทีสุ โส กิญฺจิ กมฺมํ อกตฺวา สิปฺปเสฺสว สิกฺขิตตฺตา พหุญฺจ คณฺหาตีติ อาห ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ยถา สิกฺขนฺติเยว, เอวํ ตถา โส น สิกฺขตีติ โยชนาฯ **โส ปนา**ติ ชีวโก ปน, กโรติ สิกฺขตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอกํ กาล**นฺติ เอกสฺมึ กาเลฯ เอวํ สเนฺต กสฺมา โส พหุญฺจ คณฺหาตีติ อาห ‘‘เอวํ สเนฺตปี’’ติอาทิฯ **เมธาวิตายา**ติ ขิปฺปํ คหณธารณปญฺญตาย, พหุญฺจ สิปฺปนฺติ สมฺพโนฺธฯ อสฺส ชีวกสฺส คหิตญฺจ สิปฺปํ น สมฺมุสฺสตีติ โยชนาฯ

ยตฺตกํ สิปฺปํ อาจริโย ชานาติ, ตตฺตกํ อยํ ชีวโก ชานาตีติ โยชนาฯ **ยนฺ**ติ สิปฺปํฯ **อยนฺ**ติ ชีวโก, ภวิสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ **นนฺ**ติ ชีวกํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ **กมฺมวิปาก**นฺติ กมฺมวิปากชํ โรคํฯ ''น''นฺติ ปทํ ''สิกฺขาเปสี''ติ ปเท การิตกมฺมํ, ''เภสชฺชโยชน''นฺติ ปทํ ธาตุกมฺมํฯ **เภสชฺชโยชน**นฺติ เภสเชฺชน โรคสฺส โยชนํฯ **โส ปนา**ติ ชีวโก ปนฯ **อิมินา**ติ ชีวเกน น อุคฺคหิตํ, อุคฺคหิตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอเกน ทฺวาเรนา**ติ จตูสุ ทฺวาเรสุ เอเกน ทฺวาเรนฯ **อาหิณฺฑิโนฺต**ติ วิจรโนฺตฯ **ปริตฺตํ ปาเถยฺย**นฺติ เอตฺถ ปริตฺตสทฺทสฺส อารกฺขนเตฺถปิ ปวตฺตนโต อิธ อปฺปเตฺถ ปวตฺตตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อปฺปมตฺตก''นฺติฯ กสฺมา อปฺปมตฺตกํ ปาเถยฺยํ อทาสีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ ทิสาปาโมกฺขสฺสฯ **อยนฺ**ติ ชีวโก, ลภิสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ ลภนโตฯ **ขีเณ ปาเถเยฺย**ติ ปาเถเยฺย ขีเณ สตีติ โยชนาฯ

๒๐๓. เสฎฺฐิภริยาทิวตฺถุกถา

๓๓๐. **ยา นามา**ติ ยา นาม ฆรณีฯ **กิมฺปิ มายน**ฺติ เอตฺถ เอการโลปสนฺธีติ อาห ''กิมฺปิ เม อย''นฺติฯ อิมินา ยการาเทสสนฺธึ นิวเตฺตติ, ''มฺยาย''นฺติปิ ปาโฐ, เอวํ สติ อาเทสสนฺธิเยว, น โลปสนฺธิฯ อยํ ฆรณี เม กิญฺจิ เทยฺยธมฺมํ กิมฺปิ ทสฺสตีติ โยชนาฯ **ตสฺส จา**ติ สพฺพิสฺส จ, **กตสฺสา**ติปิ ปาโฐฯ **โรคูปสมสฺส จา**ติ มม โรคสฺส อุปสมสฺส จ, อิเมหิ ปเทหิ **สํยมสฺสา**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อุปการ''นฺติ อิมินา **อุปชานามี**ติ เอตฺถ อุปสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อธิปฺปาโย**ติ ฆรณิยา อาสโยฯ

๓๓๑. ''สพฺพาลงฺการํ ตุยฺหํ โหตู''ติ อิทํ วจนํ ราชา สภาวโต อาห, อุทาหุ กิญฺจิ จิเนฺตตฺวาติ อาห ''ราชา''ติอาทิฯ ตตฺถ **อิมนฺ**ติ อลงฺการํฯ **ปมาณยุเตฺต**ติ การณานุรูเปฯ **นนฺ**ติ ชีวกํฯ **นาฎกานมฺปี**ติ ปญฺจสติกานํ นาฎกานมฺปิฯ **โสปี**ติ ชีวโกปิฯ **เตส**นฺติ อภยกุมารนาฎกานํฯ **เม**ติ มยฺหํ, น ปติรูปนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อยฺยิกาน**นฺติ มาตามหีนํฯ กตสฺส เม อุปการนฺติ โยชนาฯ อิมินา อธิกาโร จ อุปกาโร จ อตฺถโต สทิสนฺติ ทเสฺสติฯ ราชา ปสโนฺน ทตฺวา อาหาติ สมฺพนฺโธฯ

๒๐๕. ราชคหเสฎฺฐิวตฺถุกถา

๓๓๒. **อิริยาปถสมฺปริวตฺตเนนา**ติ อิริยาปถสฺส ปุนปฺปุนํ ปริวตฺตเนนฯ ตีหิ สตฺตาเหหิ นิจฺจลสฺส นิปนฺนสฺส อสฺส เสฎฺฐิสฺส มตฺถลุงฺคนฺติ โยชนาฯ อเปฺปว นิปเชฺชยฺยาติ โยชนาฯ **นนฺ**ติ เสฎฺฐึฯ **เตเนวา**ติ เตเนว การเณนฯ สีสํ ฉาเทตีติ **สีสจฺฉวี**ติ วุเตฺต สีสปฎิจฺฉาทนจมฺมนฺติ อาห ''สีสจมฺม''นฺติฯ **ตสฺสา**ติ เสฎฺฐิสฺสฯ **ตีหิ สตฺตาเหนา**ติ เอตฺถ ปุพฺพปเทน ปจฺฉิมปทํ คุณิตฺวา คเหตพฺพนฺติ อาห ''ตีหิ ปเสฺสหิ เอเกเนเกน สตฺตาเหนา''ติฯ

๓๓๓. **ชนํ นีหราเปตฺวา**ติ ชนํ อปกฺกมาเปตฺวาฯ

๒๐๗. ปโชฺชตราชวตฺถุกถา

๓๓๔. **วิจฺฉิกสฺส ชาโต**ติ วิจฺฉิกสฺส การณา ชาโต, วิจฺฉิกํ ปฎิจฺจ ชาโตติ อโตฺถฯ สพฺพิจ เภสชฺชํ วิจฺฉิกานํ ปฎิกูลํ โหตีติ โยชนาฯ **ปญฺญาสโยชนิกา**ติ เอตฺถ ณิกปจฺจยสฺส คนฺตุํ สมเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''คนฺตุํ สมโตฺถ โหตี''ติฯ **อสฺส รโญฺญ**ติ จนฺทปโชฺชตนามกสฺส อสฺส รโญฺญฯ **หตฺถินีเยวา**ติ ภทฺทวติกา นาม หตฺถินีเยวฯ **วีสโยชนสต**นฺติ วีสาธิกํ โยชนสตํฯ

ภุญฺชิตุํ นิสินฺนสฺส เอกสฺส กุลปุตฺตสฺส ทฺวาเรติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ กุลปุตฺตสฺส, อาโรเจสีติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ กุลปุตฺโต, ‘‘อาหรา’’ติ อาณาเปสีติ สมฺพนฺโธฯ **อิตโร**ติ ปุริโสฯ **ตนฺ**ติ ปตฺตํฯ **ยตฺถ ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ยสฺมึ ภเวฯ ตตฺถ ตตฺถ วาหนสมฺปนฺโน โหมีติ โยชนาฯ **โส**ติ ปุริโสฯ ปโชฺชโต นาม อยํ ราชา ชาโตติ โยชนาฯ

สพฺพํ ปาเยตฺวาติ อิทํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สพฺพิญฺจ ปาเยตฺวา’’ติ อาทิฯ สพฺพิญฺจ ปาเยตฺวา, ปริจารกานํ อาหาราจาเร วิธิญฺจ อาจิกฺขิตฺวาติ อโตฺถฯ **โอลุมฺเปตฺวา**ติ ลุปิธาตุ โอทหนโตฺถติ อาห ‘‘โอทหิตฺวา’’ติฯ **วิเรเจสี**ติ อุทฺธญฺจ อโธ จ วิเรเจสิฯ

๒๐๘. สิเวยฺยกทุสฺสยุคกถา

๓๓๕. **สิวถิกนฺ**ติ สิวา ชมฺพุกา กุณปขาทนตฺถาย อาคนฺตฺวา ติฎฺฐนฺติ เอตฺถาติ **สิวฎฺฐํ,** ตเทว **สิวถิกํ,** อิมินา สิวถิกาย อุปฺปนฺนํ สิเวยฺยกํ ถิกสทฺทสฺส โลปํ กตฺวาติ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ อุตฺตรกุรูสุฯ **ตนฺ**ติ มตํฯ **หตฺถิโสณฺฑกสกุณา**ติ หตฺถิลิงฺควิหงฺคมาฯ เต หิ หตฺถิโน โสโณฺฑ วิย โสโณฺฑ เอเตสุ อตฺถีติ **หตฺถีโสณฺฑกา,** เต จ เต สกุณา เจติ หตฺถิโสณฺฑกสกุณาติ วุจฺจนฺติฯ **รโญฺญ อาหรนฺตี**ติ รโญฺญ อตฺถาย, สนฺติกํ วา อาหรนฺติฯ **อิทนฺ**ติ สิเวยฺยกํ ทุสฺสยุคํฯ สิวิรเฎฺฐ วายิตํ **สิเวยฺยกนฺ**ติ จ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อถวา’’ติอาทิฯ **เตนา**ติ การเณนฯ ‘‘สิเวยฺยกนฺติ…เป…. วทนฺตี’’ติ โปราณา อาหูติ โยชนาฯ

๒๐๙. สมตฺตึสวิเรจนกถา

๓๓๖. **กึปนา**ติ เอตฺถ กึสโทฺท อนิยมโตฺถฯ ลูโข กึ, น ลูโข กินฺติ หิ อโตฺถฯ ‘‘สิเนหปานํ ปน เตเมตี’’ติ จ ‘‘กโรตี’’ติ จ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สกลกาเยฯ **สิรา**ติ กณฺฑราฯ **อยนฺ**ติ ชีวโกฯ **โอฬาริกโทสหรณตฺถนฺ**ติ โอฬาริกสฺส โทสสฺส อปนยนตฺถํฯ **ปกตเตฺต**ติ ปกติสงฺขาเต สภาเว สตีติ สมฺพนฺโธฯ ภควา ภเณฺตติ โยชนาฯ **กุโต**ติ กสฺส สนฺติกาฯ วฎฺฎตินุ โขติ จิเนฺตสีติ โยชนาฯ **ตโต**ติ จินฺตนโตฯ **โสโณ**ติ โกฬิวีสโสโณ, ภุญฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ โสณสฺส สนฺติกาฯ **ตสฺสา**ติ โสณสฺสฯ **โส**ติ โสโณฯ **เถรสฺสา**ติ โมคฺคลฺลานเตฺถรสฺสฯ อิทํ ‘‘ปตฺต’’นฺติปเท สามี, ‘‘อทาสี’’ติ ปเท สมฺปทานํฯ อญฺญํ ปิณฺฑปาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

ราชาปิ โข ภุญฺชิตุกาโม อโหสีติ สมฺพนฺโธฯ ยญฺจ สุชาตา อทาสิ, ยญฺจ ปรินิพฺพานกาเล จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต, ภาชนคเตสุ ทฺวีสุเยว เตสุ ปิณฺฑปาเตสุ เทวตา โอชํ ปกฺขิปนฺตีติ โยชนาฯ **อเญฺญสู**ติ ทฺวีหิ ปิณฺฑปาเตหิ อเญฺญสุฯ **อิจฺฉนฺ**ติ รุจึฯ **โส**ติ พิมฺพิสาโร ราชาฯ **ตเววา**ติ ตุยฺหเมวฯ **ตนฺ**ติ ภควโต วจนํฯ ราชา อกาสีติ สมฺพนฺโธฯ **เต**ติ อสีติกุลปุตฺตสหสฺสาฯ **เอตทตฺถเมวา**ติ โสณสฺส อรหเตฺต ปติฎฺฐาปนตฺถเมว, น รโญฺญ อนุคฺคหตฺถนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๒๑๐. วรยาจนกถา

๓๓๗. กตํ ภตฺตกิจฺจํ เยนาติ **กตภตฺตกิโจฺจ,** ตสฺมึ สตีติ สมฺพนฺโธฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ราหุลวตฺถุมฺหิ (มหาว. อฎฺฐ. ๑๐๕) วุตฺตนเยเนวฯ **อิทํ วตฺถนฺ**ติ อิทํ สิเวยฺยกํ วตฺถํ, อุปฺปนฺนนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ตาวา’’ติ อชฺฌาหริตโพฺพฯ **เอตฺถนฺตเร**ติ เอตสฺมึ วตฺถุปฺปนฺนกาลมเชฺฌฯ โกจิ ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **เตนา**ติ ปํสุกูลิกเหตุนาฯ **อยนฺ**ติ ชีวโกฯ **คหปติจีวรนฺ**ติ เอตฺถ คหปตีนํ จีวรนฺติ อตฺถํ ปฎิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘คหปตีหิ ทินฺนํ จีวร’’นฺติ ฯ **วตฺถทานานิสํสปฎิสํยุตฺตา**

ยาติ ‘‘วตฺถโท โหติ วณฺณโท’’ติอาทิกาย (สํ. นิ. ๑.๔๒) วตฺถทานสฺส อานิสํเสน ปฏิสํยุตฺตายฯ วิจฺฉาวเสน วุตฺตํ ‘‘อิตรีตเรนา’’ติ สพฺพนามสทฺทํ อนิยมโตฺถติ อาห ‘‘อปฺปเคฺฆนปิ มหเคฺฆนปิ เยน เกนจี’’ติฯ **ปาวาโร**ติ อุตฺตราสโงฺคฯ โส หิ ปารุปนตฺถาย วริยติ อิจฺฉิยตีติ ปาวาโรติ วุจฺจติฯ ‘‘กปฺปาสาทิเภโท’’ติ อิมินา ตสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **ปกติโกชวเมวา**ติ ปกติยา ภิกฺขูนํ สารุปฺปํ โกชวเมวฯ โสฬสนาฏกิตฺถีนํ ฐตฺวา นจฺจโยคฺยตฺตา มหตี ปิฏฺฐิ เอตสฺสาติ **มหาปิฏฺฐิยํ,** ตเมว โกชวํ **มหาปิฏฺฐิยโกชวํ**ฯ ตสฺส กิร โลมานิ จตุรงฺคุลาธิกานิ โหนฺติฯ

๒๑๑. กมฺพลานุชานนาทิกถา

๓๓๘. **กาสีน**นฺติ กาสีนํ ชนปทานํ, กาสิรเฏฺฐ นิวาสีนํ ชนานํ วาฯ **ปเสนทิสฺสา**ติ ปจฺจฺฎฺฐํ, ปฏิปกฺขํ วา เสนํ ชินาตีติ **ปเสนทิ** ชการสฺส ทการํ กตฺวาฯ **เอสา**ติ เอโส กาสิราชาฯ ‘‘สหสฺส’’นฺติ อิมินา **กาสิ**สทฺทสฺส สเงฺกตสงฺขฺยํ ทเสฺสติฯ **ตํอคฺฆนโก**ติ เตน กาสินา อคฺฆนโกฯ กสฺมา อฑฺฒกาสีติ (เถรีคา. อฏฺฐ. ๒๕) วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อยํ ปนา’’ติอาทิฯ **อย**นฺติ กมฺพโลฯ **ปนา**ติ การณตฺถโชตโกฯ ยสฺมาติ หิ อโตฺถฯ

๓๓๙. ภณฺชิตพฺพํ โขมาทีนิ ปญฺจ สุตฺตานิ มิสฺสิตฺวา อวมทฺทิตพฺพนฺติ ***ภงฺค***นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภงฺคํ นามา’’ติอาทิฯ **วากมยเมวา**ติ ภงฺคนามเกน วาเกน นิพฺพตฺตเมวฯ

๓๔๐. **เต**ติ ภิกฺขู, สลฺลกฺขึสุ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **เอตสฺสา**ติ ปทสฺส, อตฺถนฺติ สมฺพโนฺธฯ **น อจฺฉึสู**ติ น อาสึสุ, น วสึสูติ อโตฺถฯ **นากามา**ติ เอตฺถ กมุธาตุ อิจฺฉโตฺถ ยการโลโปติ อาห ‘‘น อนิจฺฉายา’’ติฯ **ทาตโพฺพ**ติ ภาโค ทาตโพฺพฯ **อุปจาเร**ติ สุสานสฺส สมีเปฯ ‘‘อกามา ภาคํ ทาตุ’’นฺติ วจนสฺส อเนกนฺตภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ยทิ ปนา’’ติอาทิฯ **อิธา**ติ อิมํ สุสานํฯ ‘‘สมฺปตฺตา คณฺหนฺตู’’ติ เทนฺตีติ โยชนาฯ **เยนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **สทิสา โอกฺกมึสู**ติ เอตฺถ สทิสสโทฺท สมปริยาโยติ อาห ‘‘สมํ โอกฺกมึสู’’ติฯ **สม**นฺติ ภาวนปุํสโกฯ สมานทิสายาติ วา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกทิสาย วา’’ติฯ เอตฺถ ปน ยการโลโป ทฏฺฐโพฺพฯ **พหิเมวา**ติ สุสานโต พหิ เอวฯ **กติก**นฺติ กเตน ปวตฺตํ สงฺครํฯ

๒๑๓. จีวรปฏิคฺคาหกสมฺมุติกถา

๓๔๒. ‘‘โย น ฉนฺทาคตึ คจฺฉตี’’ติอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ญาตกาทีนํ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอกจฺจสฺมิ**นฺติ ชเนฯ **วา**สโทฺท วิกปฺปโตฺถฯ เอเตสุ ตีสุ อญฺญตเรน การเณน ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ นามาติ หิ อโตฺถฯ อาคตสฺสาปิ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธ **ปิ**สโทฺท ครหโตฺถฯ ปเคว ปจฺฉา อาคตสฺสาติ หิ อโตฺถฯ **อวมญฺญ**นฺติ อุญฺญาตํฯ **โว**ติ ตุมฺหากํฯ นตฺถิ กินฺติ โยชนาฯ มุฏฺฐา สติ เอตสฺสาติ **มุฏฺฐสฺสติ**ฯ อาคตานมฺปิ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปิ**สโทฺท สมฺภาวนโตฺถฯ ปเคว ปฐมํ อาคตานนฺติ หิ อโตฺถฯ เอตํ จีวรปฏิคฺคาหกฏฺฐานํ นามาติ โยชนาฯ **สนฺตสโนฺต วา**ติ เขทเขโท วาฯ **อิทญฺจิทญฺจา**ติ อิทญฺจ อิทญฺจ จีวรํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา จ คจฺฉติ, ยสฺมา จ ชานาติ, ตสฺมาฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ สโกฺกตีติ สมฺพโนฺธฯ เอวรูโป ภิกฺขุ สมฺมนิตโพฺพติ โยชนาฯ

อปโลกเนนปีติ ‘‘อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุํ จีวรปฏิคฺคาหกํ กาตุํ สงฺฆํ อปโลเกมี’’ติ อปโลกเนนปิ, สมฺมนิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยตฺถ ปนา**ติ ยสฺมึ ปน ธุรวิหาเรฯ

‘‘คหิตฎฺฐาเนเยวา’’ติ อิมินา **ตเตฺถวา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ‘‘ฉเฑฺฑตฺวา’’ติ อิมินา **อุชฺฌิตฺวา**ติ เอตฺถ อุธธาตุยา วิสฺสชฺชนตฺถํ ทเสฺสติฯ **จีวรปฏิคฺคาหก**นฺติ ปทสฺส จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ จีวรปฏิคฺคาหโกติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘โย’’ติอาทิฯ ตตฺถ โย ปฏิคฺคณฺหาติ, โส จีวรปฏิคฺคาหโก นามาติ โยชนาฯ ‘‘จีวรปฏิสามก’’นฺติ อิมินา จีวรํ คหิตฎฺฐานโต นีหริตฺวา ภณฺฑาคาเร ทหติ ฐเปตีติ **จีวรนิทหโก**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ โย น ฉนฺทาติํ คจฺฉตีติอาทีสุ **เอตฺถ** เอเตสุ จ อิโต ปรญฺจาติ โยชนาฯ

๒๑๔. ภณฺฑาคารสมฺมุติอาทิกถา

๓๔๓. โย วิหาโร วา โย อฑฺฒโยโค วา โหติ, โส วิหาราทิโก สมฺมนิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘อารามิกสามเณราทีหี’’ติ ปทํ วิวิตฺตเตฺถ อปาทานํ, กรณมฺปิ ยุชฺชติฯ ปจฺจนฺตเสนาสนํ ปน น สมฺมนิตพฺพํ โจราทิอุปทฺทวตฺตาฯ **วิหารมเชฺฌเยวา**ติ ภณฺฑาคารวิหารมเชฺฌเยวฯ

ยสฺสาติ ภณฺฑาคารสฺสฯ อิทํ ปทํ ‘‘ฉทนาทีสู’’ติ ปเท สามี, ‘‘นตฺถี’’ติ ปเท สมฺปทานํ ฯ **ยสฺส ปนา**ติ ภณฺฑาคารสฺส ปนฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยสฺมิํ กสฺมิํจิ ฐาเนฯ **เยนา**ติ ปติตเหตุนาฯ มูสิตฺวา ขาทตีติ **มูสิโก**ฯ อาทิสเทฺทน โคธามงฺคุสาทโย สงฺคณฺหาติฯ อุป ภุสํ, อุปคฺหิตฺวา วา จินนฺตีติ **อุปจิกาฯ ต**นฺติ โอวสฺสนาทิํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ

จีวรปฏิคฺคาหกาทีหีติ อาทิสเทฺทน จีวรนิทหกภณฺฑาคาริเก สงฺคณฺหาติฯ **ตตฺถา**ติ เตสุฯ จีวรปฏิคฺคาหเกน น คณฺหิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตาวา**ติ จีวรนิทหกภณฺฑาคาริกานํ, เตหิ วา ปฐมํฯ **ยํ ย**นฺติ จีวรํฯ **ตเถวา**ติ ยถา วิสุํ วิสุํ กตฺวา คณฺหติ, ตเถวฯ **จีวรนิทหเกนาปี**ติ ปิสโทฺท น เกวลํ ปฏิคฺคาหเกเนว, อถ โข นิทหเกนปีติ สมฺปิเณฺฑติฯ **ตเถวา**ติ ยถา นิทหโก อาจิกฺขติ, ตเถวฯ **ตโต**ติ เตหิ จีวเรหิ, วิภตฺตอปาทานํ, เตสุ จีวเรสุ วา นิทฺธารณํฯ **ตเทวา**ติ สเงฺฆน วุตฺตจีวรเมวฯ

อิตีติอาทิ นิคมนํฯ ภควตา อนุญฺญาโตติ สมฺพโนฺธฯ **ภณฺฑาคาร**นฺติ ภณฺฑสฺส ฐปโนกาสํ อคารํฯ **ภณฺฑาคาริโก**ติ ภณฺฑาคาเร นิยุโตฺตฯ **พาหุลฺลิกตายา**ติ ปจฺจยพาหุเลฺลน นิยุตฺตภาวตฺถํฯ เอวํ สเนฺต กิมตฺถาย อนุญฺญาโตติ อาห ‘‘อปิ จา’’ติอาทิฯ อนุคฺคหาย อนุญฺญาโตติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ เนว ชาเนยฺยุนฺติ โยชนาฯ เทฺว เทฺว วา จีวเรติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺคหํ กาตุ**นฺติ สเงฺฆน สงฺคหํ กาตุํฯ

น วุฎฺฐาเปตโพฺพติ เอตฺถ อตฺถุทฺธารวเสน อเญฺญปิ อวุฎฺฐาปนีเย ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อเญฺญปี’’ติอาทิฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุฯ สโงฺฆ ปน เทตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุปการตายจา**ติ สงฺฆสฺส อุปการตาย จฯ เอตฺถ จ ปุริเมสุ ตีสุ เอโกเยว เหตุ, ปจฺฉิเม ปน เทฺว เหตโวติ ทฎฺฐพฺพํฯ

สมฺมุขีภูเตนาติ อญฺญมญฺญสฺส มุเข สํวิชฺชมาโน, สนฺนิปติโต วา **สมฺมุโข,** สมฺมุโข หุตฺวา ภูโต **สมฺมุขีภูโต**ฯ ภูสทฺทโยคตฺตา อการสฺสีกาโร โหติ, อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิโต สโงฺฆ ฯ ตมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิเตนา’’ติฯ **โกลาหล**นฺติ พหุชเนหิ สนฺนิปติตฺวา เอกโต กตํ อพฺยตฺตสทฺทํฯ ตทาการํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อมฺหาก’’นฺติอาทิฯ ‘‘จีวรภาชเกสู’’ติอาทินา อคติคมนาการํ ทเสฺสติ, ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ **ตุลาภูโต**ติ ตุลาย สทิโส หุตฺวา ภูโต, ตุลาย สทิสภาวํ ปโตฺต วาฯ **มชฺฌโตฺต**ติ มเชฺฌ ฐิโต อตฺตา สภาโว เอตสฺสาติ มชฺฌโตฺตฯ

อิทนฺติ จีวรํฯ **ฆน**นฺติ นิรนฺตรํฯ **ตนุก**นฺติ วิรฬํฯ เอตฺถ ‘‘อุจฺจินิตฺวา’’ติ อิมินา วตฺถสฺส ปมาเณน อุจฺจินนํ ทเสฺสติฯ ‘‘ตุลยิตฺวา’’ติ อิมินา อเคฺฆน ตุลนํ ทเสฺสติฯ **วณฺณาวณฺณํ กตฺวา**ติ วณฺณญฺจ อวณฺณญฺจ ขุทฺทกญฺจ ปมาณํ, มหนฺตญฺจ ปมาณํ กตฺวาติ อโตฺถฯ เอกจฺจานิ จีวรานิ อปฺปคฺฆานิ โหนฺติ, เอกจฺจานิ มหคฺฆานีติ วุตฺตํ โหติฯ **ทสทสอคฺฆนก**นฺติ ทสหิ ทสหิ กหาปเณหิ อคฺฆนกํฯ **ยน**ฺติ จีวรํ, **พนฺธิตฺวา**ติ นวคฺฆนกํ เอกคฺฆนเกน, อฎฺฐคฺฆนกญฺจ ทฺวิอคฺฆนเกน พนฺธิตฺวาติ อโตฺถฯ **สเม ปฎิวีเส**ติ สมปมาเณ ปฎิวีเส ฐเปตฺวา, อิมินา ‘‘วณฺณาวณฺณ’’นฺติ เอตฺถ **วณฺณ**สโทฺท ปมาณโตฺถติ ทีเปติฯ **ทส ทส ภิกฺขู**ติ อิทํ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํ อเญฺญนากาเรนาปิ คเณตฺวา สกฺกุเณยฺยตฺตาฯ **ภณฺฑิก**นฺติ จีวรภเณฺฑน นิยุตฺตํ ปุญฺชํฯ **กุโส**ติ สลากทโณฺฑฯ

อตฺติสฺสราติ อตฺตนาว อตฺตานํ อิสฺสราฯ อเญฺญสํ วตฺตปฎิปตฺตินฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุปฑฺฒภาโค**ติ ภิกฺขูนํ ลทฺธภาคโต อุปโฑฺฒ ภาโคฯ **เย ปนา**ติ สามเณรา ปนฯ **สมภาโค**ติ ภิกฺขูนํ ภาเคน สโม ภาโคฯ **อิทญฺจา**ติ ‘‘อุปฑฺฒปฎิวีส’’นฺติ วจนญฺจ, กถิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สมกเมวา**ติ ภิกฺขุสามเณรานํ สมปมาณเมวฯ **ตตฺรุปฺปาทวสฺสาวาสิก**นฺติ ตสฺมิํ วิหาเร อุปฺปาเทน มูเลน อุปฺปาทิตํ วสฺสาวาสิกํฯ **ผาติกมฺม**นฺติ วฑฺฒนกมฺมํ ‘‘ยตฺตเกน วินยาคเตน สมฺมุญฺชนิพนฺธนาทินา หตฺถกเมฺมน วิหารสฺส อูนตา น โหติ, ตตฺตกํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **เอต**นฺติ ผาติกมฺมํ กตฺวา คหณํ ฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺถา**ติ ตตฺรุปฺปาทวสฺสาวาสิกคหเณฯ **สเพฺพส**นฺติ อขิลานํ ภิกฺขุสามเณรานํฯ **ภณฺฑาคาริกจีวเรปี**ติ ภณฺฑาคาเร ฐปิเต อกาลจีวเรปิฯ ปิสเทฺทน ตตฺรุปฺปาทวสฺสาวาสิกมเปกฺขติฯ สามเณรา อุกฺกุฎฺฐิํ กโรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อปหริตก**นฺติ หริตวิรหิตํฯ **รงฺคฉลฺลิ**นฺติ รชนจฺฉวิํฯ **เอต**นฺติ อุกฺกุฎฺฐิกรณโต สมภาคทานํ, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เย จา**ติ สามเณรา จฯ **วิรชฺฌิตฺวา กโรนฺตี**ติ กตฺตพฺพกาเลสุ อกตฺวา ยถิจฺฉิตกฺขเณ กโรนฺติฯ **เต**ติ สามเณเรฯ **สมปฎิวีโส ทาตโพฺพ**ติ ‘‘กริสฺสามา’’ติ ปฎิญฺญาตมเตฺตน สโม ปฎิวีโส ทาตโพฺพฯ

‘‘สกํ ภาคํ ทาตุ’’นฺติ อิทํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ กิํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ภณฺฑาคารโต…เป…. สนฺธายา’’ติฯ **ปหตายา**ติ ปหริตพฺพาย, ปหนิตพฺพาย วาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา สนฺธาย วุตฺตํ, ตสฺมาฯ **อนีหเฎสู**ติ ภณฺฑาคารโต อนีหริเตสุฯ **อิมสฺส ภิกฺขุโน**ติ อุตฺตริตุกามสฺส อิมสฺส ภิกฺขุโนฯ **ตุลายา**ติ มาเนนฯ

เตสูติ สาฎเกสุ, เอโก สาฎโกติ โยชนาฯ สเพฺพสุ ปาติเตสูติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺตเกนา**ติ ทฺวาทสคฺฆนเกนฯ **ตํ สุตฺวา**ติ ภิกฺขูนํ ตํ วจนํ สุตฺวาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ สงฺฆคณสนฺตเกฯ อนุปฺปทาเนน ขิปิยติ ปกฺขิปิยตีติ **อนุเกฺขป**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนุเกฺขปํ นามา’’ติอาทิฯ ยตฺตกํ อคฺฆนฺติ สมฺพโนฺธฯ ตตฺตเกน อเคฺฆน อคฺฆนเกติ โยชนาฯ **วิกลฺลกา**ติ วิกลสฺส ภาโว วิกลฺลํ, จีวรปุคฺคลานํ อปโหนกภาโว, ตเทว วิกลฺลกาฯ ‘‘ตตฺถา’’ติ ปาฐเสโส, เตสุ ทฺวีสุ วิกลฺลเกสูติ อโตฺถฯ **อตฺถี**ติ สํวิชฺชนฺติ, นิปาโตยํฯ ฉินฺทเนฺตหิ จ ทาตพฺพานีติ สมฺพโนฺธฯ **ทาตพฺพานี**ติ จ ฉินฺทิตพฺพานิฯ ทาสโทฺท หิ อวขณฺฑนโตฺถฯ **ทาตุ**นฺติ อวขณฺฑิตุํฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ วิกลฺลเกสุฯ **ต**นฺติ จีวรํ ฯ **อถา**ติ โตสิตโต ปรํฯ **ตตฺถา**ติ เอกสฺส ภิกฺขุโน โกฎฺฐาเสฯ **สามณก**นฺติ สมณสฺส อนุรูปํฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **เตนา**ติ ปริกฺขาเรนฯ **อิทมฺปี**ติ อญฺญํ สามณกสฺส ปริกฺขารสฺส ฐปนมฺปิฯ ปิสเทฺทน ปุริมํ วตฺถฉินฺทนมเปกฺขติฯ

วคฺคนฺติ สมูหํฯ อฎฺฐ วา นว วา ภิกฺขู โหนฺตีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ อฎฺฐนฺนํ วา นวนฺนํ วาฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ อยํ อปโหนกภาโวติ โยชนาฯ ปุน จีวรเสฺสว วิกลฺลกภาวํ ทเสฺสโนฺต

อาห ‘‘อถวา’’ติอาทิฯ เอตฺถ ปุริมนเย จีวรสฺส จ ปุคฺคลสฺส จ วิกลฺลกํ โหติ, ปจฺฉิเม จีวรเสฺสวาติ อยเมเตสํ วิเสโสฯ

๒๑๕. จีวรรชนกถา

๓๔๔. **คิหิปริภุตฺตํ ปนา**ติ คิหินา ปริภุตฺตํ วตฺถํ ปน, กิญฺจิ ผลนฺติ สมฺพนฺโธฯ

สีตุทกาติ สีตํ อุทกํฯ ลิงฺควิปลฺลาโส หิ อยํฯ **อุตฺตราฬุมฺป**นฺติ เอตฺถ อุตฺตร อุฬุมฺปนฺติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา อการโต อุการสฺส โลปํ กตฺวา, ปุพฺพสรสฺส จ ทีฆํ กตฺวา ‘‘อุตฺตราฬุมฺป’’นฺติ วุจฺจติฯ **อุตฺตราฬุ**ติ อุตฺตรอุทกํฯ **อุฬุ**สโทฺท หิ อุทกวาจโก, ตํ ปาติ รกฺขตีติ อุตฺตราฬุมฺปํฯ ตสฺส สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วฏฺฏาธารก’’นฺติฯ **รชน**นฺติ รชนฉลฺลิํฯ **หีติ** ผลโชตโกฯ **รชน**นฺติ รชนุทกํฯ **หีติ** วิตฺถาโรฯ **เถโว**ติ รชนพินฺทุฯ **น วิสรตี**ติ น ปคฺฆรติฯ **รชนาฬุงฺก**นฺติ เอตฺถาปิ ปุริมนเยเนว ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพาฯ **รชนอุฬุงฺก**นฺติ รชนสงฺขาตสฺส อุทกสฺส คหณตฺถาย กริยตีติ รชนอุฬุงฺกํฯ ทณฺฑเกน นิยุตฺตํ ถาลกํ **ทณฺฑกถาลก**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตเมว สทณฺฑก’’นฺติฯ **รชนกุณฺฑ**นฺติ รชนปกฺขิปนํ มหาฆฏํฯ **อญฺญตฺรา**ติ อญฺญํ ฐานํฯ **ปตฺถินฺน**สโทฺท ถทฺธปริยาโยติ อาห ‘‘ถทฺธ’’นฺติฯ **ทนฺตกาสาวานี**ติ เอตฺถ ทนฺตสเทฺทน ตสฺส วโณฺณ คเหตโพฺพ, โส เอเตสมตฺถีติ ทนฺตานิ, ทนฺตานิ จ ตานิ กาสาวานิ เจติ ทนฺตกาสาวานิ, ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทนฺตวณฺณานี’’ติฯ ทนฺตวณฺณานิ กาสาวานิ ธาเรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

๒๑๖. ฉินฺนกจีวรานุชานนกถา

๓๔๕. **ทีฆมริยาทพทฺธ**นฺติ ทีเฆน มริยาเทน พทฺธํฯ **จตุกฺกสณฺฐาน**นฺติ จตุนฺนํ มคฺคานํ สโมธานสณฺฐานํฯ **อุสฺสหสิ ตฺวน**ฺติ เอตฺถ อุปุโพฺพ สหธาตุ สมตฺถโตฺถติ อาห ‘‘สโกฺกสิ ตฺว’’นฺติฯ ปปุโพฺพ ปน อภิภวนโตฺถ โหติ ‘‘ปสหตี’’ติอาทีสุฯ **โย นามา**ติ โย อานโนฺท อาชานิสฺสติ นาม, โส อานโนฺท ปณฺฑิโตติ โยชนาฯ ‘‘กุสี’’ติ เอตํ นามํ อธิวจนนฺติ โยชนาฯ **อนุวาตาทีน**นฺติ อาทิสเทฺทน ปริภณฺฑาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ ‘‘อฑฺฒกุสี’’ติ เอตนฺติ โยชนาฯ

คีเวยฺยกนฺติ เอตฺถ คีวายํ สุตฺตสํสิพฺพิตํ คีเวยฺยกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘คีวาเวฐนฏฺฐาเน’’ติอาทิฯ ‘‘อาคนฺตุกปฏฺฏ’’นฺติ อิมินา เอยฺยกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ เอเสวนโย **ชเงฺฆยฺยก**นฺติ เอตฺถาปิฯ **เอตํ นาม**นฺติ ‘‘คีเวยฺยกํ, ชเงฺฆยฺยก’’นฺติ เอตํ นามํฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **เอต**นฺติ ‘‘อนุวิวฏฺฏ’’นฺติอาทิ เอตํฯ ‘‘อนุวิวฏฺฏ’’นฺติ เอตํ นามนฺติ โยชนาฯ **วิวฏฺฏสฺสา**ติ มชฺฌิมขณฺฑกสฺสฯ **พาหนฺต**นฺติ เอตฺถ พาหาย อุปริ ฐปิตา อนฺตา พาหนฺตาติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘พาหายา’’ติอาทิฯ **เตส**นฺติ อุภินฺนมนฺตานํฯ **เอต**นฺติ ‘‘พาหนฺต’’นฺติ เอตํฯ

๒๑๗. ติจีวรานุชานนกถา

๓๔๖. ‘‘อุกฺขิตฺตภณฺฑิกภาวํ อาปาทิเต’’ติ อิมินา **อุพฺภณฺฑิเต**ติ เอตฺถ อุกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ อุพฺภณฺฑํ, อุพฺภณฺฑภาวํ อิตา อาปาทิตาติ อุพฺภณฺฑิตาติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เต อุพฺภณฺฑิเต ภิกฺขู อทฺทสาติ โยชนาฯ **ภิสิสเงฺขเปนา**ติ ภิสิยํ ปเกฺขเปน, ปเวเสนาติ อโตฺถ, ภิสิอากาเรนาติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถา**ติ ทกฺขิณาคิริํฯ คจฺฉนฺตา เต ภิกฺขูติ โยชนาฯ ‘‘อฏฺฐปมาณาสู’’ติ อิมินา **อนฺตรฏฺฐกาสู**ติ เอตฺถ กปจฺจโย ปมาณเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติ, เกสุจิ โปตฺถเกสุ ปมาณสโทฺท น ทิสฺสติ, คหิโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ รตฺตีสูติ สมฺพโนฺธฯ **ภควนฺต**นฺติ เอตฺถ สมฺปทานเตฺถ อุปโย

ควจนนฺติ อาห ‘‘ภควโต’’ติฯ **สีตาลุกา**ติ เอตฺถ สีตํ ปกติ เอเตสนฺติ สีตาลุโน , เตเยว **สีตาลุกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สีตปกติกา’’ติ ฯ เย กุลปุตฺตา ปกติยาว สีเตน กิลมนฺติ, เต สีตาลุกา นามาติ โยชนาฯ **เอกจฺจิยน**ฺติ เอตฺถ เอกจฺจสโทฺท เอกปริยาโยติ อาห ‘‘เอกํ ปฏฺฏ’’นฺติฯ อิมินา เอโกเยว เอกโจฺจติ กตฺวา สกเตฺถ อจฺจปจฺจโยติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฏฺฏ’’นฺติ อิมินา เอกเจฺจน นิยุตฺตํ เอกจฺจิยนฺติ วจนตฺถํ กตฺวา นิยุตฺตเตฺถ ปวตฺตสฺส อิยปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อิตี**ติ เอวํฯ ภควา อนุชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิตเร**ติ สงฺฆาฏิโต อิตเร อุตฺตราสงฺคอนฺตรวาสเกฯ

๒๑๘. อติเรกจีวราทิกถา

๓๔๘. **อจฺฉุเปยฺย**นฺติ เอตฺถ **อจฺฉิ** วุจฺจติ เนตฺตมณฺฑลํ, ตํ วิยาติ อจฺฉิ ฉิโทฺท, ตสฺมิํ อุปคนฺตพฺพํ อุปเนตพฺพนฺติ อจฺฉุเปยฺยํฯ ‘‘ลคฺคาเปยฺย’’นฺติ อิมินา อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ ปํสุกูเลฯ **สพฺพมิท**นฺติ ‘‘ทิคุณํ สงฺฆาฏิ’’นฺติอาทิกํ สพฺพํ อิทํ วจนํฯ **อุทฺธริตฺวา**ติ อปเนตฺวาฯ **สํสิพฺพิต**นฺติ อญฺญมญฺญํ สมฺพนฺธิตฺวา สิพฺพิตํฯ

๓๕๑. **โสวคฺคิก**นฺติ เอตฺถ สุนฺทรานิ อคฺคานิ รูปาทีนิ เอตฺถาติ สโคฺค, ปุพฺพปเท อุการสฺส โลโป, อุการสฺส อฺวาเทเส ‘‘สฺวโคฺค’’ติ สิชฺฌติฯ สฺวคฺคปฺปตฺตเหตุกํ โสวคฺคิกํ, ทานํ, ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สคฺคปฺปตฺตเหตุก’’นฺติฯ ‘‘อปเนตี’’ติ อิมินา **นุท**ธาตุยา อปนยนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อนามยา**ติ เอตฺถ อามยสโทฺท โรคปริยาโยติ อาห ‘‘อโรคา’’ติฯ นตฺถิ อามโย เอติสฺสาติ อนามยาฯ

๓๕๓. **ฌานลาภิโน**ติ ฌานลาภีนํ ปุถุชฺชนานํ กามจฺฉนฺทนีวรณสฺส วิกฺขมฺภนตฺตา วุตฺตํฯ

๓๕๖. สโมธานวเสน ทสฺสิยิตฺถาติ **สนฺทิโฎฺฐ**ฯ สโมธานวเสน ภชิยิตฺถาติ **สมฺภโตฺต**ฯ อภิมุขํ ลปิตฺถาติ **อาลปิโต**ฯ **อิเมหี**ติ อิเมหิ ทฺวีหิฯ

๒๒๑. ปจฺฉิมวิกปฺปนุปคจีวราทิกถา

๓๕๙. **กตปํสุกูโล**ติ กโต ปํสุกูโลฯ อิมินา **‘‘ปํสุกูลโต’’**ติ ปทสฺส วิเสสนปรปทตฺตํ ทเสฺสติฯ **อคฺคฬาโรปเนนา**ติ อคฺคฬสฺส อาโรปเนนฯ ‘‘สุเตฺตนวา’’ติ เอตฺถ เอวสเทฺทน ปิโลติกํ นิวเตฺตติฯ **อณฺฉิตฺวา อณฺฉิตฺวา**ติ อากฑฺฒิตฺวา อากฑฺฒิตฺวาฯ **อภิ**ธาตุ หิ อากฑฺฒนโตฺถฯ ‘‘สงฺฆาฏิโกโณ ทีโฆ’’ติ อิมินา **วิกโณฺณ**ติ เอตฺถ วิสโม กโณฺณ วิกโณฺณติ กตฺวา กณฺณสทฺทสฺส โกณตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตโต**ติ คฬนโตฯ **ลุชฺชนฺตี**ติ วลิํ คณฺหนฺติฯ **อฎฺฐปทก**นฺติ ปทสฺส อฎฺฐปเทน สิพฺพิตํ อฎฺฐปทกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อฎฺฐปทกจฺฉิเนฺนน ปตฺตมุขํ สิพฺพิตุ’’นฺติฯ ตตฺถ **อฎฺฐปทกจฺฉิเนฺนน ปตฺตมุขํ สิพฺพิตุ**นฺติ อฎฺฐปทลิขเนน ตตฺถ ตตฺถ คพฺภํ ทเสฺสตฺวา ปตฺตมุขํ สิพฺพิตุํฯ ‘‘อฎฺฐปทกจฺฉเนฺนนา’’ติปิ ปาโฐ, อฎฺฐผลกากาเรนาติ อโตฺถฯ

๓๖๐. ‘‘อาคนฺตุกปตฺตมฺปิ ทาตุ’’นฺติ อิมินา **อนฺวาทิก**นฺติ ปทสฺส อนุปจฺฉา อาคนฺตุกภาเวน ทียตีติ อนฺวาทิกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ จตุตฺถกฺขเรนปิ ปาโฐ, อนุปจฺฉา อาคนฺตุกภาเวน ธียติ ฐปียตีติ **อนฺวาธิก**นฺติ กาตโพฺพฯ **อิทํ ปนา**ติ อนฺวาธิกํ ปนฯ

๓๖๑. **เสสญาตีน**นฺติ มาตาปิตูหิ เสสญาตีนํฯ **วินิปาเตติเยวา**ติ วินสฺสโนฺต นิปาเตติ เยวฯ

๓๖๒. ‘‘วสฺสิโก’’ติ สเงฺกตียติ คณฺหียตีติ **วสฺสิกสเงฺกต**นฺติ วุเตฺต จตฺตาโร มาสาติ อาห ‘‘จตฺตาโร มาเส’’ติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ อารญฺญกสฺส ภิกฺขุโนติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อารญฺญเกน ภิกฺขุนาฯ

๒๒๒. สงฺฆิกจีวรุปฺปาทกถา

๓๖๓. **อญฺญตฺถา**ติ ทินฺนฏฺฐานโต อญฺญตฺถฯ หฏานิปิ จีวรานิ ตุเยฺหว สนฺตกานีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ จีวรานํฯ **อโญฺญ**ติ เอกกวสฺสาวาสิกโต อโญฺญฯ ปญฺจมาเส ตํ สพฺพํ ตเสฺสว ภิกฺขุโน โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ย**นฺติ จีวรํ, ตํ สพฺพํ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ยมฺปี**ติ จีวรมฺปิฯ **โส**ติ ภิกฺขุ, คณฺหาตีติ สมฺพโนฺธฯ **วสฺสาวาสตฺถายา**ติ วสฺสํ อาวาสสฺส ภิกฺขุโน อตฺถายฯ **ฐปิตอุปนิเกฺขปโต**ติ เวยฺยาวจฺจกเรหิ วฑฺฒิํ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิเกฺขปโตฯ **ตตฺรุปฺปาทโต**ติ ตสฺมิํ วิหาเร อุปฺปาทโต นาฬิเกรอารามาทิโตฯ **อิท**นฺติ วกฺขมานํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ตเสฺสว ตานิ จีวรานิ ยาว กถินสฺส อุพฺภารายา’’ติ วจเนฯ **ย**นฺติ จีวรํฯ **ปน** สโทฺท วิเสสตฺถโชตโกฯ **อิท**นฺติ ปทาลงฺการมตฺตํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ วิหาเรฯ อภิลาปมตฺตนฺติปิ วทนฺติฯ **อนตฺถตกถินสฺสาปี**ติ **ปิ**สโทฺท ปเคว อตฺถตกถินสฺสาติ ทเสฺสติ ฯ **ปญฺจมาเส**ติ อจฺจนฺตสํโยคเตฺถ อุปโยควจนํฯ **ตโต**ติ ปญฺจมาสโตฯ อตีตวเสฺส วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส อิทํ วสฺสาวาสิกํ เทติ กิํ? อุทาหุ อนาคตวเสฺสติ โยชนาฯ **ปิฏฺฐิสมเย**ติ คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย ยาว อสฺสยุชปุณฺณมี, ตาว ปิฏฺฐิสมเยฯ

วสฺสานโตติ วสฺสานมาสโตฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ จีวเรสุฯ เกจิ ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ตมตฺถ**นฺติ ตสฺส สงฺฆิกจีวรสฺส การณํฯ **ตเตฺถวา**ติ คตฏฺฐาเน เอวฯ **เอสา**ติ สงฺฆิกจีวรหารโก ภิกฺขุฯ **ตตฺรา**ติ วิหาราทีสุฯ **น**นฺติ จีวรหารกํ ภิกฺขุํฯ

วตฺตํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตน หี’’ติอาทิฯ เตน ภิกฺขุนา ภาเชตพฺพานีติ สมฺพโนฺธฯ **ตเสฺสวา**ติ อธิฏฺฐหนฺตเสฺสวฯ

เอเกกํ ภาคนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ ฐาเน อหเมว อสฺมีติ โยชนาฯ **ทุคฺคหิตานิ โหนฺตี**ติ สงฺฆิกาเนว โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **มยฺหเมวิมานิ จีวรานี**ติ อิสฺสรวเสน คหเณ ทุคฺคหิตานิฯ **มเยฺหตานิ ปาปุณนฺตี**ติ อนิสฺสรวเสน คหเณ สุคฺคหิตานีติ วิเสโสฯ

ปาติเต กุเสติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส ปจฺจุปฺปนฺนกาลิกภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกโกฏฺฐาเส’’ติอาทิฯ **คหิตเมวา**ติ เอกโกฏฺฐาเส ปาติตสฺส กุสทณฺฑสฺส วเสน ‘‘อิมสฺสิท’’นฺติ เอกโกฏฺฐาเส วิทิเต สเพฺพสํ วิทิตตฺตา คหิตเมวาติ อธิปฺปาโยฯ

อิโตวาติ สจีวรภตฺตโตวฯ **วิสุํ สชฺชิยมาเน**ติ จีวเร จ ภเตฺต จ วิสุํ สชฺชิยมาเนฯ

ยถา ปุริเมสุ ทฺวีสุ วตฺถูสุ ‘‘อทํสู’’ติ วุตฺตํ, ตถา อวตฺวา กสฺมา อิธ ‘‘เทนฺตี’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘สณิกํ สณิกํ เทนฺติเยวา’’ติฯ สณิกํ สณิกํ เทเนฺต ทานกิริยาย อนุปจฺฉินฺนตฺตา ‘‘เทนฺตี’’ติ ปจฺจุปฺปนฺนวเสน วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ปจฺฉินฺนทานตฺตา**ติ ปจฺฉินฺนทานกิริยภาวโตฯ อิทํ ปน วตฺถุ อุปฺปนฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิเม จ เถรา**ติ นิลวาสิอาทโย วินยธรปาโมกฺขา อิเม จ เถราฯ

๒๒๓. อุปนนฺทสกฺยปุตฺตวตฺถุกถา

๓๖๔. **เอตฺถา**ติ อุปนนฺทวตฺถุมฺหิฯ **ตสฺสา**ติ อุปนนฺทสฺสฯ **คามกาวาสิโน**ติ คามเก อาวาสิโนฯ **อยนฺ**ติ อุปนนฺโทฯ **มุขโร**ติ มุขํ ขรํ เอตสฺสาติ มุขโร ขการโลโป, อถ วา มุขํ เอตสฺสตฺถีติ มุขโร มนฺตฺเตฺถ ปวโตฺต รปจฺจโย นินฺทตฺถวาจโกฯ **ลหุกาปตฺตี**ติ ทุกฺกฏาปตฺติฯ **ตเสฺสวา**ติ คหิตภิกฺขุเสฺสวฯ ธุรนิเกฺขเป สตีติ โยชนาฯ

เอกสฺส ปุคฺคลสฺสตฺถาย อธิปฺปิยเต อิจฺฉิยเตติ **เอกาธิปฺปาโย,** เอกปุคฺคลปฏิวีโส, เตนาห ''เอกปุคฺคลปฏิวีสเมวา''ติฯ **ยถา ยถา**ติ เยน เยนากาเรนฯ **โย**ติ ปฏิวีโสฯ ''ตถา ตถา''ติ อชฺฌาหริตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ ''อิธ ปนา''ติอาทิวจเนฯ เอเกกสฺมิํ อาวาเสติ สมฺพโนฺธฯ วาสโทฺท อเญฺญปิ ทฺวีหทฺวีหาทิวาเร สงฺคณฺหาติฯ **ยนฺ**ติ ปฏิวีสํฯ **เอโก ปุคฺคโล**ติ เอโก นิจฺจาวาโส ปุคฺคโลฯ **เอวนฺ**ติ อุปเฑฺฒ ทิยฺยมาเนฯ **ยตฺถ วา ปนา**ติ เอตฺถ ยสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ''เอวํ ปุริมสฺมิ''นฺติฯ ปุริมสฺมิํ อาวาเสติ สมฺพโนฺธ ฯ **ตโต**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ''พหุตรํ วสิตวิหารโต''ติฯ **อิทญฺจา**ติ ''อมุตฺร อุปโฑฺฒ จีวรปฏิวีโส ทาตโพฺพ''ติ วจนญฺจฯ **เอกสีมวิหาเรหี**ติ เอกิสฺสํ อุปจารสีมายํ ฐิเตหิ วิหาเรหิฯ **นานาสีมวิหาเร**ติ นานาอุปจารสีมายํ ฐิเต วิหาเรฯ **เสนาสนคฺคาโห**ติ ปุริมอุปจารสีมายํ เสนาสนคฺคาโหฯ **ตตฺถา**ติ ปสฺสมฺภนวิหาเรฯ **เสสนฺ**ติ จีวรโต เสสํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิหาเรสุฯ **อโนฺตสีมคตสฺสา**ติ อโนฺตอุปจารสีมายํ คตสฺส, ภิกฺขุโนติ สมฺพโนฺธฯ จีวรํ เสนาสนคฺคาหเสฺสว ปาปุณาติ, เสสํ ปน อามิสเภสชฺชาทิสพฺพํ อญฺญวิหารโต อาคนฺตฺวา อโนฺตสีมคตสฺส ปาปุณาตีติ อธิปฺปาโยฯ

๒๒๔. คิลานวตฺถุกถา

๓๖๕. **มญฺจเก นิปาเตสุ**นฺติ เอตฺถ มญฺจเก นิปาตนํ นาม มญฺจเก นิปชฺชาปนนฺติ อาห ''มญฺจเก นิปชฺชาเปสุ''นฺติฯ **มุตฺตกรีสกิลิฏฺฐ**นฺติ มุตฺตกรีเสหิ กิลิฏฺฐํฯ **โย**ติ โย โกจิฯ **มนฺ**ติ มมฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''โอวาทานุสาสนีกรเณนา''ติฯ มม โอวาทสฺส จ อนุสาสนิยา จ กรเณนาติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ''โย ภิกฺขเว มํ อุปฏฺฐเหยฺยา''ติอาทิปาเฐฯ สุตฺตสฺส เนยฺยตฺถตฺตา อคเหตพฺพตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ภควโต จา''ติอาทิฯ **ยสฺสา**ติ คิลานสฺสฯ **อุปชฺฌายาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน อาจริยสทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกสมานุปชฺฌายกสมานาจริยกสงฺขาเต ปญฺจ ชเน สงฺคณฺหาติฯ เอกจาริโก วา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺฆเตฺถโรปี**ติ **ปิ**สโทฺท ปเคว อเญฺญสนฺติ ทเสฺสติฯ

๓๖๖. **อภิกฺกมนฺตํ วา**ติ เอตฺถ อภิมุขํ กมตีติ อภิกฺกมโนฺตติ วุเตฺต วฑฺฒมโนฺตติ อาห ''วฑฺฒมนฺตํ วา''ติฯ อาพาธํ นาวิกโรตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา อนฺตปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ อิทํ นาม โภชนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สํวิธาตุ**นฺติ เอตฺถ สํวิปุโพฺพ ธาธาตุ กรธาตฺวโตฺถ, กรธาตุ จ สพฺพธาตฺวโตฺถ, ตสฺมา วุตฺตํ ''เภสชฺชํ โยเชตุ''นฺติ ฯ **อสฺสา**ติ คิลานุปฏฺฐากสฺสฯ อนฺตรสทฺทสฺส มชฺฌตฺถาทโย ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ''การณํ วุจฺจตี''ติฯ

๒๒๕. มตสนฺตกกถา

๓๖๗. **กาลงฺกเต**ติ เอตฺถ กรณํ กตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''กาลกิริยายา''ติฯ **อปโลเกตฺวา**ติ ''อิตฺถนฺนาโม ภเนฺต ภิกฺขุ กาลงฺกโต, ตสฺส ติจีวรญฺจ ปตฺตญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุํ สงฺฆํ อปโลเกมี''ติ อปโลเกตฺวาฯ

๓๖๙. **คิลานุปฏฺฐากลาเภ**ติ คิลานุปฏฺฐากานํ ลภิตเพฺพฯ

สเพฺพปิ ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ กาลงฺกเตฯ กิํ วทนฺติ? ‘‘สเพฺพปิ…เป…. สามิโน’’ติ วทนฺตีติ โยชนาฯ ทฺวีสุ วาเทสุ ปจฺฉิมวาโท อฏฺฐกถาจริเยน รุจฺจตีติ วทนฺติฯ **ยนฺ**ติ ยํ วตฺถุฯ ‘‘ยํ อตฺถิ, ตํ ทาตพฺพ’’นฺติ วุตฺตเมวตฺถํ อาวิกโรโนฺต อาห ‘‘อญฺญสฺมิํ…เป…. ทาตพฺพ’’นฺติฯ **ตนฺ**ติ ปริกฺขารํฯ

สมโกติ สมํ ปมาณเมตสฺส ภาคสฺสาติ สมโกฯ **สํวิทหนมตฺตเมวา**ติ อิทญฺจิทญฺจ กโรหีติ สชฺชนมตฺตเมวฯ **เชฏฺฐกภาโค**ติ ทิคุณภาโคฯ

โย ปนาติ ภิกฺขุ ปนฯ **เอตฺถา**ติ พหูสุ ภิกฺขูสุฯ **เยนา**ติ เยน เกนจิ, ทินฺนํ ปฏิยาทิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอกทิวสมฺปี**ติ ปิสโทฺท ปเคว ทฺวีหาทิเกติ ทเสฺสติฯ **โสปี**ติ ปิสโทฺท น เกวลํ พหุทิวสํ อุปฏฺฐาโกเยว, อถ โข โสปีติ ทเสฺสติฯ **สมีปนฺ**ติ คิลานสฺส สนฺติกํฯ **อาคจฺฉตี**ติ สมีปมาคจฺฉติฯ

ปจฺจาสีสายาติ ภาคสฺส ปจฺจาสีสายฯ ‘‘ปุน อาคนฺตฺวา ชคฺคิสฺสามี’’ติ อิมินา ‘‘ปุน อาคนฺตฺวา น ชคฺคิสฺสามี’’ติ คจฺฉนฺตสฺส น ทาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ อุปฏฺฐหเน ธุรํ นิกฺขิปิตฺวาฯ

มาตุคาโมปิ โหตูติ โยชนาฯ **ตสฺส ภิกฺขุโน**ติ กาลงฺกตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนฯ สเจปิ สหสฺสํ อคฺฆติ, คิลานุปฏฺฐากานํเยว ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อญฺญนฺ**ติ ปตฺตจีวรโต อญฺญํฯ **เต**ติ คิลานุปฏฺฐากาฯ **อวเสสนฺ**ติ ปตฺตจีวรโต อวเสสํฯ **ตโต**ติ พหุกมหคฺฆโตฯ **ติจีวรปริกฺขาโร**ติ ติณฺณํ จีวรานํ ปริวาโรฯ **สพฺพเญฺจตนฺ**ติ สพฺพเมว เอตํ ปริกฺขารํฯ **ลภตี**ติ คิลานุปฏฺฐาโก ลภติฯ

โสติ กาลงฺกโตฯ **กสฺสจี**ติ คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วาฯ **ตเสฺสวา**ติ ทินฺนคาหกเสฺสวฯ **รุจิยา เอวา**ติ กามา เอวฯ **ตตฺถ ตตฺถ สงฺฆเสฺสวา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ วิหาเร ฐิตสฺส สงฺฆเสฺสวฯ อิทํ วิหาเร ฐปิตปริกฺขาเร สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ คาเม วา อรเญฺญ วา ฐปิตา โหนฺติ, สกโลว สงฺโฆ อิสฺสโรฯ กสฺมา? สงฺฆเสฺสว ทายชฺชภาวโตฯ **พหูนมฺปี**ติ ตีหิ ปฏฺฐาย พหูนมฺปิฯ อีทิสวจนํ อุปนิธาย สาสเนปิ เอโก เทฺว พหูติ ตีณิ วจนานิ อเตฺถ ทิสฺสนฺติ, สเทฺท ปน ทฺวิวจนพหุวจนานํ วิเสสาภาวโต ทฺวิวจนํ นตฺถีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **อทินฺนเมวา**ติ อตฺตโนเยว อสนฺตกตฺตา, อเญฺญสมฺปิ สาธารณตฺตา จ อทินฺนเมวฯ สเจ สเพฺพ มตา อนุมติยา เทนฺติ, สุทินฺนเมวฯ **ตนฺ**ติ สนฺตกํฯ **เตสู**ติ เตสุ สเพฺพสุฯ

๒๒๗. กุสจีราทิปฏิเกฺขปกถา

๓๗๑. ‘‘อกฺกนาฬิมย’’นฺติ อิมินา อกฺกนาเฬน นิพฺพตฺตํ **อกฺกนาฬนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **มกจิมโย**ติ เอตฺถ มกจิสเทฺทน **โปตฺถก**สทฺทสฺส คนฺถาทโย อเตฺถ นิวเตฺตติฯ มยสเทฺทน ปุริมนเยเนว นิพฺพตฺตตทฺธิตํ ทเสฺสติฯ **เสสานี**ติ อกฺกนาฬโปตฺถเกหิ เสสานิ กุสจีราทีนิฯ **เตสู**ติ กุสจีราทีสุฯ

๓๗๒. **ติปฏฺฏจีวรสฺส วา**ติ อิทํ ทฺวิปฏฺฏจีวรสฺส มเชฺฌ ทานํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **เตสนฺ**ติ สพฺพนีลกาทีนํฯ **กญฺจุกนฺ**ติ วารณํฯ ตญฺหิ กจิยติ กาเย พนฺธิยตีติ กญฺจุโกติ วุจฺจติฯ **เวฐเนปี**ติ อุณฺหีเสปิฯ ตญฺหิ ยสฺมา เยน สีเส เวฐิยติ, ตสฺมา เวฐนนฺติ วุจฺจติฯ **รุกฺขฉลฺลิมยนฺ**ติ

เอตฺถ รุกฺขฉลฺลิสเทฺทน **ติรีฏ**สทฺทสฺส วกฺกลตฺถํ ทเสฺสติฯ วกฺกลญฺหิ นิวสนานํ องฺคปจฺจงฺคํ ติโรภาวํ ปฏิจฺฉนฺนภาวํ เอติ คจฺฉติ อเนนาติ วา รุกฺขํ ติโรปฏิจฺฉนฺนํ หุตฺวา เอติ ปวตฺตตีติ วา **ติรีฏ**นฺติ วุจฺจติฯ อภิธาเน (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๔๔๒ คาถายํ) ปน **ตรีฏ**นฺติ ตกาเร อิการวิรหิโต ปาโฐ อตฺถิฯ **ปาทปุญฺชน**นฺติ ปาโท ปุชิยติ โสธิยติ อเนนาติ ปาทปุญฺชนํ, ตาลุโช ตติยกฺขโรฯ

๓๗๔. **สเนฺต ปติรูปเก คาหเก**ติ เอตฺถ ปติรูปโก นาม ปกฺกมนฺตสฺส ภิกฺขุโน สนฺทิฏฺฐสมฺภโตฺตฯ อิมินา ปติรูปเก คาหเก อสติ อทตฺวา สเงฺฆน ภาชิเต สุภาชิตเมวาติ ทเสฺสติฯ **สตฺต ชนา**ติ ปกฺกมนฺตอุมฺมตฺตกขิตฺตจิตฺตเวทนฏฺฏา จตฺตาโร, อุกฺขิตฺตกา ตโยติ สตฺต ชนาฯ

๒๓๐. สเงฺฆ ภิเนฺน จีวรุปฺปาทกถา

๓๗๖. ***สโงฺฆ ภิชฺชตี***ติ เอตฺถ ทฺวิโกฏฺฐาสวเสน ภิชฺชนเมวาธิเปฺปตํ, น อญฺญนฺติ อาห ‘‘เทฺว โกฏฺฐาสา’’ติฯ เอกสฺมิํ ปเกฺข จีวรานิ เทนฺตีติ โยชนาฯ ทฺวิปกฺขํ สนฺธาย **‘‘สกลสฺส สงฺฆสฺสา’’**ติ วุตฺตํฯ **เอตน**ฺติ จีวรํฯ **ตเสฺสว จีวร**นฺติ ตสฺส โกฏฺฐาสสฺส จีวรเมวฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ เทเสฯ **ทกฺขิโณทกํ ปมาณ**นฺติ ทกฺขิโณทกเมว ปมาณํ, น เทยฺยธโมฺมฯ ตสฺมา ทกฺขิโณทกํ ปฏิคฺคณฺหนฺตา, เทยฺยธมฺมสฺส สามิโน โหนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ อุโภหิปิ ปเกฺขหีติ โยชนาฯ **ปรสมุเทฺท**ติ ชมฺพุทีเปฯ โส หิ สีหฬทีปโต สมุทฺทสฺส ปารตฺตา ปรสมุโทฺทติ วุจฺจติฯ **อิตโร ปโกฺข**ติ ทกฺขิโณทกสฺส จ จีวรสฺส จ ลทฺธปกฺขโต อิตโร อลโทฺธ ปโกฺขฯ

๒๓๒. อฏฺฐจีวรมาติกากถา

๓๗๙. อิทานิ อาหาติ สมฺพโนฺธฯ **ปุคฺคลาธิฏฺฐานนเยนา**ติ ‘‘สีมาย เทตี’’ติ กตฺตุวาจเกน กิริยาปเทน ทายกปุคฺคลสงฺขาตกตฺตุโน อธิฏฺฐานวเสน วุตฺตตฺตา ปุคฺคลาธิฏฺฐาเนน นเยนฯ **เอตฺถา**ติ เอตาสุ อฏฺฐสุ มาติกาสุฯ อฏฺฐิมา มาติกาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อฏฺฐสุ มาติกาสุฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘กติกาย เทตี’’ติอาทีสุฯ

สีมาย…เป…. ภาเชตพฺพนฺติอาทิมฺหิ มาติกานิเทฺทเส ปน เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **สีมาย เทตี**ติ เอตฺถ ปนฺนรส สีมา เวทิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถาติ ปนฺนรสสุ สีมาสุฯ อุปจารสีมา ปริจฺฉินฺนา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺตกํ ฐานนฺติ ปริเกฺขปารหฏฺฐานสฺส เอกเนฺตน อวุตฺตตฺตา เอกเนฺตน ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อปิจา’’**ติอาทิฯ ธุวสนฺนิปาตโต วา ขิปิตานนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ปริยเนฺต’’ติ ปทํ ปุพฺพาปราเปกฺขํฯ ตสฺมา ตีสุ นิสฺสกฺกปเทสุ โยเชตพฺพํฯ **สา ปนา**ติ อุปจารสีมา ปนฯ ภิกฺขูสุ วฑฺฒเนฺตสุ อาวาโสปิ วฑฺฒตีติ มนสิกตฺวา วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขูสุ วฑฺฒเนฺตสู’’ติฯ สเพฺพสํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วุตฺตเมวา**ติ สีมกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๑๓๘, ๑๔๔) วุตฺตเมวฯ

อปิจ โขติ เอตฺถ อปิสโทฺท ปุจฺฉตฺถวาจโกฯ เกหิ ฐปิตาติ หิ อโตฺถฯ ราชราชมหามตฺตา ฐเปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ลาภสีมา**ติ ลาภสฺส มริยาโทฯ **ยน**ฺติ โย ลาโภฯ **เอตฺถนฺตเร**ติ เอตสฺมิํ คาวุตาทิอนฺตเรฯ **ลาภสีมา นามา**ติ ลาเภน ปริจฺฉินฺนา สีมา นามฯ **ตตฺถา**ติ พหูสุ ชนปเทสุฯ **อนฺตรทีปา จา**ติ มหาทีปโต อญฺญทีปา จ, ขุทฺทกทีปาติ อธิปฺปาโยฯ

เอเตฺถว สีมายาติ ขณฺฑสีมาย เอวฯ **เตสํเยวา**ติ ขณฺฑสีมคตานํเยวฯ เอวตฺถผลํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อเญฺญส’’นฺติอาทิฯ รุเกฺข วา ปพฺพเต วา ฐิตสฺส วา เหฏฺฐา ปถวีมชฺฌคตสฺส วา ภิกฺขุสฺสาติ โยชนาฯ อิมิสฺสา อุปจารสีมาย ฐิตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **สมานสํวาสสีมายา**ติ มหาสีมายฯ **ขณฺฑสีมสีมนฺตริกาสู**ติ ขณฺฑสีมายญฺจ ทฺวินฺนํ สีมานํ สีมนฺตริกายญฺจฯ ตตฺถ ทฺวินฺนํ คามฎฺฐานมฺปิ ปาปุณาติฯ อวิปฺปวาสสีมาย ทินฺนํ คามฏฺฐานํ น ปาปุณาติ ‘‘ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจา’’ติ วุตฺตตฺตาฯ

ชมฺพุยา ลกฺขิโต ทีโป **ชมฺพุทีโป**ฯ ตโมฺพ โลหิโต ปาณิ หโตฺถ เอเตสนฺติ **ตมฺพปาณิโน**ฯ วิชยกุมาราทโย สตฺตสตา ชนาฯ เตสํ นิวาโส **ตมฺพปณฺณิ,** โสเยว ทีโปติ **ตมฺพปณฺณิทีโป,** ตสฺมิํฯ สเพฺพสํ ภาคนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตเตฺรวา**ติ ชมฺพุทีเปเยวฯ **เอวน**ฺติอาทิ นิคมนํฯ

โย ปน ภณตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ กถนโต, ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **น**นฺติ มหาสิวเตฺถรํฯ **ติโยชนาปี**ติ ปิสโทฺท ตโต อูนาปิ โหตีติ ทเสฺสติฯ **สพฺพํเปต**นฺติ สพฺพํปิ เอตํ ลาภคณฺหนาทิํฯ อิติ อาหํสูติ โยชนาฯ

กติกานํ ยถิจฺฉิตกเตน ปวตฺตตฺตา พหุ โหติ, ตสฺมา อิธ อิจฺฉิตกติกํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สมานลาภกติกายา’’ติ ฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘กติกาย เทตี’’ติ ปาเฐฯ สนฺนิปติเตหิ ภิกฺขูหิ ภาเชตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ วิหารสฺสฯ **พุทฺธาธิวุโตฺถ**ติ พุเทฺธน อธิ อิสฺสรวเสน วสิยิตฺถาติ พุทฺธาธิวุโตฺถฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน สาวนมเตฺตนฯ **นิสิโนฺนวา**ติ นิสิโนฺน เอว โหติ, นิสิโนฺน อิว วาฯ **ตสฺมิํ วิหาเรปี**ติ ตสฺมิํ โปราณกาทิวิหาเรปิฯ **เอวเมวา**ติ ‘‘อยํ โปราณโก วิหาโร เตน นววิหาเรน สทฺธิํ สมานลาภํ กาตุํ สงฺฆสฺส รุจฺจตี’’ติอาทินา เอวเมวฯ **อิธา**ติ โปราณกวิหาเรฯ **ตสฺมิ**นฺติ นววิหาเรฯ **เอว**นฺติ ยถา เอเกน วิหาเรน สทฺธิํ เอโก วิหาโร กาตโพฺพ, เอวํ ตถาติ อโตฺถฯ

ภิกฺขาปญฺญตฺติยาติ เอตฺถ ภิกฺขา ปญฺญปิยติ นิจฺจวเสน ฐปิยติ เอตฺถาติ ภิกฺขาปญฺญตฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน ปริจฺจาคปญฺญาปนฎฺฐาเน’’ติฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘ยตฺถ สงฺฆสฺส ธุวการา กรียนฺตี’’ติปาฐสฺสฯ อโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ยตฺถ วา**ติ ยสฺมิํ วา ฐาเนฯ **อเนนา**ติ จีวรทายเกนฯ สลากภตฺตาทีนิ วา นิพทฺธานิ การิตานีติ สมฺพโนฺธฯ **เยน ปนา**ติ จีวรทายเกน ปนฯ **สกโลปิ วิหาโร**ติ สกโลปิ สอาราโม วิหาโรฯ **ตตฺถา**ติ จีวรทายเกฯ **อิเม**ติ ปากวตฺตสฺส วตฺตนฎฺฐานาทโย วิหาราฯ ธุเวน กรียนฺตีติ **ธุวการา** วิหาราฯ **โส**ติ จีวรทายโกฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ พหูสุ วิหาเรสุฯ

เตหีติ พหุตเรหิ ภิกฺขูหิฯ **ธุวกาเรสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **เอกตฺถา**ติ เอกสฺมิํ ธุวกาเรฯ ‘‘สเจ ภิกฺขุคณนาย คณฺหถาติ วทตี’’ติ อิมินา สเจ น วทติ, ภิกฺขุคณนาย ภาเชตฺวา คณฺหิตุํ น วฎฺฎตีติ ทเสฺสติ, วิหารคณนาย คณฺหิตุํ วฎฺฎตีติ อธิปฺปาโยฯ **ตถา**ติ ยถา ‘‘ภิกฺขุคณนาย คณฺหถา’’ติ วทติ, ตถาติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ภาเชตพฺพวตฺถูสุฯ **ต**นฺติ มญฺจปีฐกํ, ปุจฺฉิตฺวา ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปุจฺฉิตฺวา**ติ ทายกํ ปุจฺฉิตฺวา, **วทตี**ติ ทายโก วทติฯ **สงฺฆสฺสาปี**ติ ปิสโทฺท น ทายกเสฺสวาติ ทเสฺสติฯ

อุปจารสีมายํ ฐิเตน สเงฺฆน ภาเชตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธ ฯ **สีมฎฺฐสฺสา**ติ อุปจารสีมายํ ฐิตสฺสฯ **อสมฺปตฺตสฺสาปี**ติ ภาชนฎฺฐานํ อสมฺปตฺตสฺสาปิฯ **อลสชาติกา**ติ โกสชฺชชาติกาฯ **ฐิติกา**ติ ปพนฺธวเสน ฐิยเต **ฐิติ,** สาเยว **ฐิติกา**ฯ อถ วา ‘‘ฐิตฎฺฐานโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพ’’นฺติ

อฏฺฐกถายํ (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตตฺตา ติฏฺฐติ ปพนฺธวเสน เอตฺถาติ **ฐิติ,** สาเยว **ฐิติกา**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **ฐิติกํ ฐเปตฺวา**ติ วีสติวสฺสสงฺขาตํ ฐิติกํ ฐเปตฺวาฯ **เตส**นฺติ เถรานํฯ

สมฺปตฺตสมฺปตฺตานนฺติ ภาชนฏฺฐานํ สมฺปตฺตสมฺปตฺตานํฯ อตฺตโน วิหารทฺวาเร วา อตฺตโน อโนฺตวิหาเรเยว วาติ โยชนาฯ **สีมา**ติ อุปจารสีมาฯ เถราสนํ อารูเฬฺห สตีติ โยชนาฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ วสฺสคณนายฯ

ปาเฏกฺกนฺติ ปเจฺจกํฯ สพฺพาเนว จีวรานีติ สมฺพโนฺธฯ ทุพฺภาสิตทุคฺคหิตานมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘คตคตฏฺฐาเน สงฺฆิกาเนว โหนฺตี’’ติฯ **เอก**นฺติ ทสสุ วเตฺถสุ เอกํฯ

วตฺถเสฺสว ปุปฺผํ วา วลิ วา อตฺถีติ โยชนาฯ **เตนา**ติ ปุปฺผวลินาฯ **เอกํ ตนฺต**นฺติ เอกํ สุตฺตํฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ฐิติกาย ฐานาฏฺฐาเนสุฯ ทฺวีหิปิ คเหตพฺพํ ฐิติกาย อภาวโตฯ

ภิกฺขุ อตฺตโน สนฺตกํ ยํ จีวรนฺติ โยชนาฯ **ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตี**ติ ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา ‘‘ตุยฺหํ เทมา’’ติ วา อวตฺวา ‘‘ภิกฺขูนํ เทม, เถรานํ เทมา’’ติ วุตฺตตฺตา ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏติฯ ภิกฺขุเถรา นาม หิ น อตฺตนาเยว โหนฺติ, อเญฺญปิ พหู, ตสฺมา วฏฺฏติฯ ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติ วุเตฺต อตฺตนา เอกเนฺตน สโงฺฆเยว, ตสฺมา ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติ วุเตฺตปิ น วฏฺฏติ, ปเคว ‘‘ตุยฺห’’นฺติ วุเตฺตฯ

ตโตติ พหุวตฺถโตฯ **คเหตุํ น วฏฺฏตี**ติ ปํสุกูลิกานํ คเหตุํ น วฏฺฏติฯ

ยนฺติ วตฺถํฯ **ตตฺถา**ติ ปริกฺขาเรสุฯ **สุตฺต**นฺติ ตนฺตํฯ

เอวํ อโนฺตสีมํ ปวิสิตฺวา ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ ทิเนฺน วินิจฺฉยํ ทเสฺสตฺวา พหิสีมาย ทิเนฺน ตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **เอกพทฺธา จา**ติ ทฺวาทสหตฺถมนติกฺกมิตฺวา เอกโตพทฺธา จฯ **เย ปนา**ติ ภิกฺขู ปนฯ

อุภโตสงฺฆสฺส เทตีติ เอตฺถ จตุนฺนํ วากฺยานํ วเสน วุเตฺตปิ อุภโตสงฺฆสฺส เทติเยว นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส ทมฺมีติ วุเตฺตปี’’ติอาทิฯ **อุภโตสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตา**ติ ปุคฺคลสฺส อุภโตสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตาฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา เอกวีสติปฏิวีเส กตฺวา เอโก เจติยสฺส ทาตโพฺพติ นยํ อติทิสติฯ **ปาปุณนโกฏฺฐาโส** นาม นตฺถิ เจติยสฺส อุภโตสงฺฆคฺคหเณน อคหิตตฺตาฯ

ตตฺถาติ อุภโตสงฺฆปุคฺคลเจติเยสุฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

ปุเพฺพติ พุทฺธสฺส ภควโต ธรมานกาเลฯ **ตทา**ติ ยทา พุโทฺธ ภควา ธรติ, ตทาฯ **ปฏิมํ วา**ติ ปฏิพิมฺพํ วาฯ ตญฺหิ ภควตา ปฏิ สทิสํ มานียตีติ ปฏิมาติ วุจฺจติฯ **เจติยํ วา**ติ ถูปํ วาฯ โส หิ เทวมนุเสฺสหิ จิตฺตีกาตพฺพํ, ปูเชตพฺพํ, อิฏฺฐกาทีหิ วา จินิตพฺพนฺติ เจติยนฺติ วุจฺจติฯ **ตตฺถา**ติ เทยฺยธเมฺมสุฯ **ย**นฺติ กิริยาปรามสนํฯ ยํ เทนฺตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ทาเนฯ อนิยมวาจกสฺส ‘‘โย’’ติ สพฺพนามสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปพฺพชิโต วา คหโฏฺฐ วา’’ติฯ **วตฺตํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุ**นฺติ ปุพฺพกาลอปรกาลกิริยานํ วิการวเสน อนิยตตฺตา วุตฺตํ ‘‘ภุญฺชิตฺวา ปจฺฉาปิ วตฺตํ กาตุ’’นฺติฯ

‘‘ทูรมฺปิ หริตฺวา ปูเชตพฺพ’’นฺติ อิมินา ชงฺฆเปสนิกกมฺมํ น โหตีติ ทเสฺสติฯ หรนฺตสฺส ภิกฺขุโนติ สมฺพนฺโธฯ **คจฺฉโต**ติ อนาทเร สามิวจนํฯ **ตนฺ**ติ สงฺฆสฺส อาหฏภตฺตํฯ

วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺสาติ วสฺสํ วสิตฺถาติ วสฺสํวุโตฺถฯ อลุตฺตกิตนฺตสมาโสยํ, โสเยว สโงฺฆ วสฺสํวุตฺถสโงฺฆ, ตสฺสฯ **ยาวติก**สโทฺท ยตฺตกปริยาโยติ อาห ‘‘ยตฺตกา’’ติฯ **ทิสาปกฺกนฺตสฺสาปี**ติ อญฺญํ ทิสํ ปกฺกนฺตสฺสปิ, ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วทนฺตี**ติ อฎฺฐกถาจริเยหิ อปเร อาจริยา วทนฺติฯ **เอตน**ฺติ วจนํฯ

สมฺปตฺตานนฺติ ทินฺนฎฺฐานํ สมฺปตฺตานํฯ **สเพฺพส**นฺติ ยตฺถ กตฺถจิ วุตฺถวสฺสานํ สเพฺพสํฯ **ตตฺรา**ติ วิหาเรฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ วทเน สติ, เตสุ ภิกฺขูสุ วาฯ วสฺสํ วสนฺตีติ **วสฺสํวสนฺตา,** เตสํฯ **จีวรมาเส**ติ จีวเรน ลกฺขิเต ปจฺฉิมกตฺติกมาเสฯ

เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโสติ ผคฺคุณปุณฺณมีสงฺขาโต เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโสฯ **วสฺสาวาสิก**นฺติ วสฺสํ อาวสนฺตานํ ทาตพฺพํ จีวรํฯ อาโรเปตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตีตวสฺสาวาสสฺสา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อตีตวสฺสาวาสสฺสา**ติ อตีตวสฺสํ, อตีตวเสฺส วา อาวาสสฺส สงฺฆสฺสฯ **ตน**ฺติ จีวรํฯ

ฐเปตฺวาติ วิหาเร ฐเปตฺวาฯ **สมฺปตฺตาน**นฺติ อิมํ ฐานํ สมฺปตฺตานํฯ **อิโต**ติ จีวรทานกาลโตฯ **เต**ติ อโนฺตวเสฺส วุตฺถภิกฺขูฯ

อาทิสฺสาติ ปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาทิสิตฺวา’’ติฯ อยมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘ยาคุยา วา’’ติอาทิปาเฐฯ **อชฺชตนาย วา**ติ อชฺช ภวานํ ปุญฺญานํ อตฺถาย วาฯ **เตส**นฺติ นิมนฺตกานํ, ปวิฎฺฐานํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เยหิ นิมนฺติเตหี**ติ นิมนฺติเตหิ เยหิ ภิกฺขูหิฯ เยสํ วา ปตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตสํ น ปาปุณาตี**ติ สเพฺพสํ เตสํ น ปาปุณาติ, กสฺมา? อนิมนฺติตตฺตาฯ **เตสํ น ปาปุณนฺติ,** กสฺมา? นิมนฺติตเคหํ อปวิฎฺฐตฺตาฯ **โส**ติ ทายโกฯ

ปุเพฺพปีติ อิโต ปุเพฺพปิฯ **อสฺสา**ติ ทายกสฺสฯ **วาเสตฺวา**ติ วาสาเปตฺวาฯ **โส**ติ ทายโกฯ **โย**ติ ภิกฺขุ, วสตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตานี**ติ เภสชฺชานิฯ **อิทน**ฺติ จีวรํฯ

‘‘อเนฺตวาสิกานญฺจา’’ติ ปเทน สทฺธิวิหาริกาปิ คเหตพฺพา อุเทฺทสาทิวเสน อเนฺต วสนสีลตฺตาฯ **อุเทฺทสํ คเหตุํ อาคโต จ คเหตฺวา คจฺฉโนฺต จา**ติ อิเม อเนฺต อวสนสีลาปิ รูฬฺหีวเสน **อเนฺตวาสิกา** นามฯ อิมินา นิสฺสยํ คเหตุํ อาคโต จ เถรสฺส สนฺติเก นิสฺสยํ คหิตปุโพฺพ จ **อเนฺตวาสิโก** นามาติ ทเสฺสติฯ วตฺตํ กตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตานํ สเพฺพสํ อุเทฺทสเนฺตวาสิกานํ ปาปุณาตีติ โยชนาฯ อิมินา สทฺธิวิหาริกนิสฺสยเนฺตวาสิกอุปสมฺปทเนฺตวาสิกปพฺพชฺชเนฺตวาสิกาปิ คเหตพฺพา เตสมฺปิ นิพทฺธจาริกภิกฺขุภาวโตฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ จีวรกฺขนฺธเกฯ

อิติ จีวรกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๙. จเมฺปยฺยกฺขนฺธกํ

๒๓๔. กสฺสปโคตฺตภิกฺขุวตฺถุกถา

๓๘๐. จเมฺปยุยกฺขนฺธเก **คคฺคราย โปกฺขรณิยา**ติ เอตฺถ คคฺครสทฺทสฺส นามสทฺท ภาวํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘คคฺครนามิกาย อิตฺถิยา’’ติฯ อิมินา คคฺครสโทฺท คคฺครอิติ นามํ ปวตฺติ นิมิตฺตํ กตฺวา อิตฺถิทพฺพํ วทตีติ ทเสฺสติฯ **ตนฺติปฏิพโทฺธ**ติ ตนฺติยา ปฏิพโทฺธฯ ‘‘อุสฺสุกฺกมฺปิ อกาสิ ยาคุยา’’ติอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนา ฯ **ตสฺส ภิกฺขุโน**ติ กสฺสปโคตฺ ตนามกสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนฯ **ตเตฺถวา**ติ วาสภคาเมเยวฯ

๓๘๒. อธเมฺมน วคฺคกมฺมํ กโรนฺตีติอาทีนํ นานากรณนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๒๓๖. ญตฺติวิปนฺนกมฺมาทิกถา

๓๘๕. **อญฺญตฺราปิ ธมฺมา**ติ เอตฺถ **ธมฺมา**ติ อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจนเมตนฺติ อาห ‘‘อญฺญตฺร ธมฺม’’นฺติฯ ‘‘อญฺญตฺรา’’ติ นิปาตปโยเค ทุติยาตติยาปญฺจมีสุ อญฺญตรสฺส สมฺภว โต อุปโยควจนมฺปิ โหติฯ ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘อยเมว วา ปาโฐ’’ติฯ ‘‘ภูเตน วตฺถุนา’’ติ อิมินา ธมฺมสทฺทสฺส สจฺจตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา สทฺทสภาวเมว สนฺธาย อติทิสติ, น อตฺถํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เอตฺถ ปนา’’ติอาทิฯ **สตฺถุสาสน**นฺติ สตฺถุ อาณาฯ **สตฺถุอาณา** นาม ญตฺติอนุสาวนานํ สมฺปทาติ อาห ‘‘ญตฺติสมฺปทา อนุสาวนสมฺปทา จา’’ติฯ ‘‘ปฏิกุฏฺฐเญฺจว กตญฺ จา’’ติ อิมินา **ปฏิกฺกุฎฺฐกต**นฺติ ปทสฺส ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ ปฏิกุสิตพฺพนฺติ **ปฏิกฺกุฎฺฐํ,** กตฺตพฺพนฺติ **กตํ,** กมฺมํฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยํ อเญฺญสู’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ย**นฺติ กมฺมํฯ

๓๘๗. **ปาฬิยา**ติ วินยปาฬิยาฯ **ย**นฺติ กมฺมํ, น กริยตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ อฏฺฐกถา ยํฯ **โส จ โข**ติ โส จ วิตฺถาโร, อาคโตติ สมฺพโนฺธฯ กสฺมา ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกมฺมานเมว วเสน อาคโต, นนุ ญตฺติอปโลกนกมฺมวเสนปิ อาคเตน ภวิตพฺพนฺติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติ อาทิฯ ญตฺติทุติยญตฺติจตุเตฺถสุ หาปนํ วา อญฺญถา กรณํ วา อตฺถิ วิย ญตฺติกเมฺม นตฺถีติ โย ชนาฯ ญตฺติกเมฺม ญตฺติฎฺฐปนโต อญฺญกิจฺจสฺส อสมฺภวโต หาปนํ วา อญฺญถา กรณํ วา นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **ตานี**ติ ญตฺติกมฺมอปโลกนกมฺมานิฯ **สเพฺพสมฺปิ กมฺมาน**นฺติ สเพฺพสมฺปิ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํ ปริวาราวสาเน (ปริ. อฎฺฐ. ๔๘๒)ฯ

๒๓๗. จตุวคฺคกรณาทิกถา

๓๘๘. ยทิทํ กมฺมนฺติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ สงฺฆานํฯ **กมฺมปฺปโตฺต**ติ เอตฺถ กเมฺมน, กมฺมสฺส วา ปโตฺตติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘กมฺมํ ปโตฺต’’ติฯ ‘‘สพฺพกเมฺมสุ กมฺมปโตฺต’’ติ ปาฬินเยน ‘‘กเมฺมสุ ปโตฺต’’ติ อโตฺถปิ ยุชฺชติฯ โลกโวหารวเสน ‘‘กเมฺมน กมฺมสฺส วา ป โตฺต’’ติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ

๓๘๙. **ปริสโต**ติ ปริสการณาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘จตุวคฺคกรณเญฺจ ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐ, จตุวี สติปุคฺคเลสุ วาฯ **กมฺมนานาสํวาสโก**ติ อุเกฺขปนียกมฺมกโตฯ **ลทฺธินานาสํวาสโก**ติ อุกฺขิตฺ ตานุวตฺตโกฯ ‘‘หุตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘ภิกฺขุนีจตุโตฺถ’’ติอาทีสุ จตุวีสติยา ฐาเนสุ กิริยาวิเสสน ภาวํ ทเสฺสติฯ ภิกฺขุนี จตุตฺถี เอตสฺสาติ ภิกฺขุนีจตุโตฺถ, จตุวโคฺค สโงฺฆติอาทินา วจนโตฺถ กา ตโพฺพฯ

๓๙๓. **ปริวาสาที**ติอาทิสเทฺทน มูลายกสฺสนมานตฺตอพฺภานานิ สงฺคณฺหาติฯ **เตส**นฺติ ปริวาสาทิกมฺมานํฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํ จูฬวเคฺค (จูฬว. อฎฺฐ. ๗๕ อาทโย)ฯ

๓๙๔. **ปฏิกุฏฺฐกตกมฺมสฺสา**ติ ปฏิกุฏฺฐสฺส หุตฺวา กตสฺส กมฺมสฺสฯ **ปกตตฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ปกติสีลสงฺขาโต อตฺตา สภาโว เอตสฺสาติ ปกตตฺโตติ อตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อวิปนฺนสีลสฺสา’’ติฯ สงฺฆาทิเสสํ อนาปชฺชนฺตสฺสาปิ อวิปนฺนสีลตฺตา วุตฺตํ ‘‘ปาราชิกํ อนชฺฌาปนฺนสฺสา’’ติฯ อิมินา สงฺฆาทิเสสํ อาปชฺชนฺโตปิ ปกตตฺตเยวาติ ทเสฺสติฯ โสปิ หิ อิธ อวิปนฺนสีโล นาม, อญฺญตฺถ ปน สงฺฆาทิเสสสฺส สีลวิปตฺติภาวโต ตํ อาปชฺชนฺโตปิ วิปนฺนสีโลเยว นามฯ **อานนฺตริกสฺสา**ติ เอตฺถ อนนฺตรสทฺทสฺส สมฺพนฺธญฺจ ณิกปจฺจยสฺส อตฺถญฺจ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อตฺตโน อนนฺตรํ นิสินฺนสฺสา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘อตฺตโน’’ติ อิมินา อนนฺตรสทฺทสฺส สมฺพนฺธํ ทเสฺสติฯ ‘‘นิสินฺนสฺสา’’ติ อิมินา ณิกปจฺจยสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๓๙. เทฺวนิสฺสารณาทิกถา

๓๙๕. **วตฺถุโต**ติ วตฺถุการณาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘เทฺวมา ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐฯ ‘‘สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ อิมินา ‘‘อปฺปตฺโต’’ติอาทิสุตฺตสฺส เนยฺยตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตนฺ**ติ ปพฺพาชนียกมฺมํฯ ปุน **ตนฺ**ติ ปพฺพาชนียกมฺมเมวฯ เอส ภิกฺขุ อปฺปตฺโตติ สมฺพนฺโธฯ กสฺมา อปฺปตฺโตติ อาห ‘‘ยสฺมา’’ติอาทิฯ **อาเวณิกลกฺขเณนา**ติ อวินา หุตฺวา ปวตฺเตน ลกฺขเณนฯ อตฺตนา อวินา หุตฺวา อตฺตโน สนฺตเกน วิสุํ ภูเตน ลกฺขเณนาติ วุตฺตํ โหติฯ ยทิ อปฺปตฺโต, กสฺมา สุนิสฺสาริโตติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนสฺสา’’ติอาทิฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺส, กเรยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ ตํ เจ สโงฺฆ ตชฺชนียกมฺมาทิวเสน นิสฺสาเรติ, สุนิสฺสาริโตติ สมฺพนฺธ ฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ ยสฺมา อนุญฺญาตา, ตสฺมา สุนิสฺสาริโตติ โยชนาฯ กิตฺตเกน องฺเคน อนุญฺญาตาติ อาห ‘‘เอเกนปิ องฺคนา’’ติฯ

๓๙๖. **โอสารณา**ติ เอตฺถ โอตฺยูปสคฺควเสน สรธาตุ ปเวสนโตฺถติ อาห ‘‘ปเวสนา’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘โอสารณา’’ติอาทิปาเฐฯ **โอสาเรตี**ติ เอตฺถ อพฺภานาทิวเสน ปเวสนํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘อุปสมฺปทกมฺมวเสนา’’ติฯ **สหสฺสกฺขตฺตุมฺปี**ติ **ปิ**สโทฺท ครหโตฺถฯ เอกวาราทิเกปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **สาติสารา**ติ สโทสาฯ **ตถา**ติ ยถา อาจริยุปชฺฌายา สาติสารา, ตถาฯ เสโส การกสโงฺฆ สาติสาโรติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘หตฺถจฺฉินฺนาทโย ปน ทฺวตฺตึส สุโอสาริตา’’ติ วุตฺตตฺตา อนฺธมูคพธิรานํ อปพฺพชิตานมฺปิ อุปสมฺปทา รุหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เต**ติ หตฺถจฺฉินฺนาทโย ทฺวตฺตึสฯ

๓๙๗. **อภูตวตฺถุวเสนา**ติ อสจฺจวตฺถุวเสน, อสํวิชฺชมานวตฺถุวเสน วาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อิธ ปน ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐฯ **ปฏินิสฺสชฺชิตา**ติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส กมฺมเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฏินิสฺสชฺชิตพฺพา’’ติฯ

๒๔๑. อุปาลิปุจฺฉากถา

๔๐๐. **ตตฺถา**ติ อุปาลิปเญฺหสุฯ ตสฺสปาปิยสิกาทีหิ สทฺธึ เอกา ปุจฺฉา กตาติ โยชนาฯ ภิกฺขูนมฺปิ วาเรติ สมฺพโนฺธฯ ปิสเทฺทน ‘‘น เกวลํ อุปาลิปเญฺหสฺเยว โยเชตพฺพานิ, อถ โข ภิกฺขูนํ วาเรปี’’ติ ทเสฺสติฯ

๒๔๒. ตชฺชนียกมฺมกถา

๔๐๗. ‘‘อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภณฺฑนการโก’’ติอาทิ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อิธ ปน ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐฯ **อนปทาโน**ติ เอตฺถ อปปุโพฺพ ทาสโทฺท อวขณฺฑนโตฺถติ อาห

‘‘อปทานํ วุจฺจติ ปริเจฺฉโท’’ติฯ นตฺถิ อปทานํ อวขณฺฑนํ อาปตฺติปริยนฺโต เอตสฺสาติ อนปทาโนติ วจนโตฺถ กาตพฺพฯ สาเยว ปาฬิ วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ ปาฬิยํฯ กิญฺจิ อตฺถวินิจฺฉยํ ปาฬิอนุสาเรน วิทิตุํ น สกฺกา น โหตีติ โยชนาฯ

อิติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๑๐. โกสมฺพกกฺขนฺธกํ

๒๗๑. โกสมฺพกวิวาทกถา

๔๕๑. โกสมฺพกกฺขนฺธเก อยมนุปุพฺพิกถา เอวํ เวทิตพฺพาติ โยชนาฯ วินยํ ปาฬิโต จ, ตทตฺถโต จ ธาเรตีติ **วินยธโร,** ตถา สุตฺตนฺตํ ธาเรตีติ **สุตฺตนฺติโกฯ เตสู**ติ ทฺวีสุ ภิกฺขูสุฯ สุตฺตนฺติโก ภิกฺขุ นิกฺขมีติ สมฺพนฺโธฯ **อาจมนอุทกาวเสส**นฺติ อาจเมติ โธวติ อเนนาติ **อาจมนํ,** ตเมว อุทกํ อาจมนอุทกํ, ตเมว อวเสสํ อาจมนอุทกาวเสสํ, อวเสสอาจมนอุทกนฺติ อโตฺถฯ **ตํ ภิกฺขุ**นฺติ สุตฺตนฺติกํ ภิกฺขุํฯ **เอตฺถา**ติ อาจมนอุทกาวเสสฏฺฐปเนฯ ‘‘สเจ โหติ, เทเสสฺสามี’’ติ อิมินา อตฺตโน สุพฺพจภาวญฺจ สิกฺขากามตญฺจ ทเสฺสติฯ **เต**ติ ตยา, กถนฺติ สมฺพนฺโธฯ อถ วา เตติ ตุยฺหํ, นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ อสญฺจิจฺจ อสติยา กตตฺตา อนาปตฺติปโกฺขปิ ภเวยฺยาติ อาห ‘‘นตฺถิ อาปตฺตี’’ติฯ เอตฺถ ปน อาปตฺติเยวฯ **โส**ติ สุตฺตนฺติโกฯ

วินยธโรปีติ วินยธโร ปน, อาโรเจสีติ สมฺพนฺโธฯ **อาปชฺชมาโนปี**ติ ปิสโทฺท ครหโตฺถฯ **เต**ติ วินยธรสฺส นิสฺสิตกา, อาหํสูติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ สุตฺตนฺติกสฺสฯ **เต**ติ สุตฺตนฺติกสฺส นิสฺสิตกา, อาโรเจสุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ สุตฺตนฺติโกฯ **มุสาวาที**ติ อภูตโต, อภูตํ วา วจนํ วทนสีโลฯ **เอโส**ติ วินยธโรฯ **เต**ติ สุตฺตนฺติกสฺส นิสฺสิตกา, อาหํสูติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ กลหวฑฺฒนการณาฯ วินยธโร อกาสีติ สมฺพนฺโธฯ

๔๕๓. ‘‘น ตาว ภิโนฺน’’ติ อิมินา **ภิโนฺน**ติ เอตฺถ ตปจฺจยสฺส อวสฺสมฺภาวิยเตฺถ อนาคตกาลิกตํ ทเสฺสติฯ ตเมวตฺถํ สห อุปมาย ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปิจา’’ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ สสฺสํฯ ‘‘ภิชฺชิสฺสตี’’ติ อิมินา ภิชฺชิสฺสตีติ **ภิโนฺน**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **โส จ โข**ติ สโงฺฆฯ กลหวเสน ภิชฺชิสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ **สมฺภมอตฺถวเสนา**ติ สํเวคอตฺถวเสนฯ สมฺภมสโทฺท หิ ตีสุ อเตฺถสุ วตฺตติ คารเว, ภีติยํ, สํเวเค จาติฯ อิธ ปน สํเวเค วตฺตติฯ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ภิเนฺน สํเวคอตฺถวเสนาติ อธิปฺปาโยฯ อิทํ เหฏฺฐา กถิตาย ‘‘ภเย โกเธ ปสํสาย’’นฺติ คาถาย (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๑๕) จสเทฺทน สมฺปิณฺฑิตํ สมฺภมอตฺถํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ’’ติ ปาเฐฯ **อาเมฑิต**นฺติ อา ปุนปฺปุนํ ภยาทิปีฬิตตฺตา เมเฑน อุมฺมาเทน อิตํ กถิตํ อาเมฑิตํฯ

๔๕๔. **หี**ติ วิตฺถาโรฯ ภควา วเทยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ อุกฺขิปนฺติ อปเนนฺตีติ **อุเกฺขปกา**ฯ อุกฺขิตฺตมนุวตฺตนฺตีติ **อุกฺขิตฺตานุวตฺตกาฯ เอเตส**นฺติ อุกฺขิตฺตานุวตฺตกานํฯ ปุน **เอเตส**นฺติ อุเกฺขปกานํฯ **ปโกฺข**ติ สขาฯ **ตนฺติเมวา**ติ ปาฬิเมว, พฺยาปารเมว วาฯ

๔๕๕. **โย**ติ ภิกฺขุฯ จิตฺตํ อุปฺปาเทตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตุเมฺห**ติ ธมฺมวาทิโน สนฺธาย วุตฺตํฯ **กึ ภณถา**ติ กึ วจนํ ภณถฯ อิติ ปุจฺฉิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **เตสญฺจา**ติ ธมฺมวาทีนญฺจฯ **อิตเรสญฺจา**ติ อธมฺมวาทีนญฺจฯ **อิเม**ติ อตฺตโน ปเกฺข อิเม ภิกฺขูฯ **เตส**นฺติ อธมฺมวาทีนํฯ **‘‘กมฺมํ โกเปตี’’**ติ ‘‘นานาสํวาสกจตุโตฺถ เจ ภิกฺขเว กมฺมํ กเรยฺย, อกมฺมํ, น จ กรณีย’’นฺติ วจนโต

(มหาว. ๓๘๙) กมฺมํ โกเปติฯ **อิตเรสมฺปีติ** ธมฺมวาทีนมฺปิฯ ธมฺมวาทีนํ ปเกฺข นิสีทิตฺวา อธมฺมวาทีนํ ลทฺธึ คณฺหนฺตปิ ธมฺมวาทีนํ นานาสํวาสโก โหติเยว, อยํ นโย วุตฺตนยสฺส อตฺถโต สิโทฺธติ กตฺวา อิธ น วุโตฺตฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํฯ **โยติ** ภิกฺขุ, ปวิสติ คณฺหาตีติ สมฺพโนฺธฯ นิสิโนฺน หุตฺวาติ โยชนาฯ **อิเมติ** อตฺตโน ปเกฺข อิเม ภิกฺขูฯ **อิตเรติ** ปรปเกฺข อิตเร ภิกฺขูฯ **เตสนฺ**ติ ธมฺมวาทีนํฯ **ยตฺถ ตตฺถ วา ปน ปเกฺขติ** ยสฺมึ กสฺมิํจิ วา ธมฺมวาทีนํ ปเกฺขฯ **อิเม ธมฺมวาทิโนติ คณฺหาตีติ** ตํตํปกฺขคเต ภิกฺขู ยาถาวโต วา อยาถาวโต วา ‘‘อิเม ธมฺมวาทิโน’’ติ คณฺหาติฯ

๔๕๖. กาเยน กตํ กมฺมํ **กายกมฺมํ,** วจิยา กตํ กมฺมํ **วจีกมฺมํ**ฯ ตตฺถ กายกมฺมํ อุปทํเสนฺตา ภิกฺขู ปหรนฺตา อุปทํเสนฺติฯ วจีกมฺมํ อุปทํเสนฺตา ภิกฺขู ผรุสํ วทนฺตา อุปทํเสนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘กาเยน ปหรนฺตา’’ติอาทิฯ **อุปทํเสนฺตีติ** ปวเตฺตนฺติฯ ‘‘โกธวเสนา’’ติ อิมินา เปมวเสนาติ อตฺถํ นิวเตฺตติฯ **อธมฺมิยานีติ** อธเมฺมน กตฺตพฺพานิฯ ‘‘กิจฺจานี’’ติ อิมินา อิยปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อสโมฺมทิกาติ** เอตฺถ ยการโลโปติ อาห ‘‘อสโมฺมทิกายา’’ติฯ ‘‘กถายา’’ติ อิมินา อสโมฺมทํ ชเนตีติ อสโมฺมทิกาติ กตฺวา ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อุปจารํ มุญฺจิตฺวาติ** เอตฺถ อุปจาโร นาม อญฺญมญฺญํ ปหรนฺตานํ หตฺถสฺส ปาปุณนฏฺฐานํ, ตํ มุญฺจิตฺวาติ อโตฺถฯ **อาสนนฺตริกายาติ** เอตฺถ เอกํ อาสนํ อนฺตรํ พฺยวหิตํ อิมิสฺสา นิสินฺนกิริยายาติ อาสนนฺตริกาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอเกกํ อาสนํ อนฺตร’’นฺติฯ ‘‘กตฺวา’’ติ อิมินา กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ

๔๕๗-๘. อยํ อสฺส ภิกฺขุโน อธิปฺปาโย กิราติ โยชนาฯ **เอเตติ** โกธาภิภูเต ภิกฺขูฯ ภควา ปน กเถสีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อนโตฺถ อโต’’ติ อิมินา **อนตฺถโตติ** ปทสฺส โอการโลปสนฺธึ ทเสฺสติฯ เตสํ ปทานมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอตสฺมา’’ติอาทิฯ ‘‘อถ วา’’ติอาทินา ‘‘อนตฺถโท’’ติ วตฺตเพฺพ ‘‘สุคโต’’ติอาทีสุ วิย ท-การสฺส ต-การํ กตฺวา **อนตฺถโตติ** วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ **อนตฺถโทติ** อนตฺถํ ททาตีติ อนตฺถโทฯ

๔๖๔. **ปุถุสโทฺทติ** เอตฺถ ปุถุสโทฺท มหนฺตปริยาโยติ อาห ‘‘มหา’’ติฯ **อสฺสาติ** ภณฺฑนการกสฺส ชนสฺสฯ **สมชโนติ** เอตฺถ สมสโทฺท สทิสปริยาโยติ อาห ‘‘เอกสทิโส’’ติ, ตุลฺยาธิกรณสมาโสยํฯ ภณฺฑนการโก อยํ ชโนติ โยชนาฯ **ตตฺถาติ** ภณฺฑนการเกสุ ชเนสุฯ อญฺญมฺปิ เอกํ อิทํ การณนฺติ สมฺพโนฺธฯ **น มญฺญิตฺถาติ** โกจิ เอโกปิ น มญฺญิตฺถาติ โยชนาฯ อิมินา **อมญฺญรุนฺติ** เอตฺถ อาวิภตฺติยา ‘‘รุ’’นฺติ อาเทโส ทสฺสิโตฯ

ปริมุฏฺฐาติ ปริมุฏฺฐา สติ เอเตสนฺติ ปริมุฏฺฐาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริมุฏฺฐสติโน’’ติฯ อฏฺฐกฺขรคาถายํ ‘‘ปญฺจมํ ลฆุ สพฺพตฺถา’’ติ วุตฺตตฺตา ปญฺจมสฺส ราการสฺส รโสฺส โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ราการสฺส รสฺสาเทโส กโต’’ติฯ **กถํ ภาณิโนติ** วาจํ ภาณิโนฯ **มุขายามนฺติ** เอตฺถ อายามสโทฺท วิตฺถารปริยาโย, วิตฺถาโร จ นาม ปสารณนฺติ อาห ‘‘ปสาเรตุ’’นฺติฯ สมฺปทานตฺถโชตเกน ตุํปจฺจเยน สมฺปทานเตฺถ อุปโยควจนนฺติ ทเสฺสติฯ **นีตาติ** กมฺมวาจกสฺส กิตสฺส อปฺปธานกมฺมํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิมํ นิลฺลชฺชภาว’’นฺติฯ ทฺวิกมฺมกธาตุภาวโต ‘‘อตฺตโน’’ติ ปธานกมฺมมฺปิ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **ตนฺติ** กลหํฯ ‘‘ชาน’’นฺติ ปเทน ‘‘วิทู’’ติ ปทสฺส อตฺถญฺจ วากฺยญฺจ ทเสฺสติฯ วิทนฺติ ชานนฺตีติ **วิทูติ** วจนโตฺถ กาตโพฺพติ อธิปฺปาโยฯ **สาทีนโวติ**อาทีนเวน โทเสน สห ปวโตฺตฯ **อยนฺติ** กลโหฯ

เย จ ตํ อุปนยฺหนฺตีติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อาฆาต’’นฺติฯ **เยติ** ชนาฯ อุปนยฺหนฺติ อุปนหนฺติ พนฺธนฺติฯ **สนนฺตโนติ** เอตฺถ สนนฺตนสโทฺท ปุราณปริยาโยติ อาห

‘‘โปราโณ’’ติฯ

‘‘อเณฺญ’’ติ อิมินา **ปเร**ติ เอตฺถ ปรสทฺทสฺส ปจฺฉาภาคตฺถาทโย นิวาเรติฯ **มยเมตฺถ ยมามเส**ติ เอตฺถ เอตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆมเชฺฌ’’ติฯ ยมุธาตุ อุปยมนโตฺถ เสกาโร นิปาตมโตฺตติ อาห ‘‘อุปยมามา’’ติฯ ‘‘สตตํ สมิตํ มจฺจุสนฺติกํ คจฺฉามา’’ติ อิมินา ‘‘น ชานนฺตี’’ติ ปทสฺส อาการํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ มหาชนกาเย เย ปณฺฑิตาติ โยชนาฯ **เอวํ หี**ติ เอวเมวฯ ชานนฺตา เต ปณฺฑิตา ปฏิปชฺชนฺตีติ โยชนาฯ เมธนฺตา หึสนฺตา คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺตีติ **เมธคา** กลหาฯ เกจิ เมธธาตุโต ณฺวุปจฺจยํ วทนฺติ, เตสํ มเตน เมธกาติ ปฐมกฺขเรน ปาโฐ ภเวยฺยฯ

เตสมฺปีติ พฺรหฺมทตฺตทีฆาวุกุมารานมฺปิฯ **สงฺคตี**ติ สมาคโมฯ **โว**ติ ตุมฺหากํฯ เยสํ ตุมฺหากํ เนว มาตาปิตูนํ อฏฺฐีนิ ฉินฺนานิ, น ปาณา หตา, น ควสฺสธนานิ หฏานิฯ เตสํ ตุมฺหากํ กสฺมา สงฺคติ น โหตีติ โยชนาฯ

สพฺพานิ ปริสฺสยานีติ เอตฺถ **สพฺพานี**ติ วุตฺตการณญฺจ ลิงฺควิปลฺลาสญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปากฏปริสฺสเย จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสเย จา’’ติฯ ‘‘อภิภวิตฺวา’’ติ อิมินา **อภิภุยฺยา**ติ ปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ นิปเกน สหาเยนฯ

ราชาวาติ เอตฺถ ราชา อิวาติ ปทวิภาคํ กตฺวา ราชสทฺทสฺส อุปลกฺขณวเสน มหาชนก, อรินฺทมราชาโน จ อิวสทฺทสฺส โอปมฺมตฺถโชตกญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ รฏฺฐวิชิตสทฺทา อญฺญมญฺญปริยายาฯ วิเสสนวิเสสฺยานํ กามาจารโต คมฺยมานตฺตา วุตฺตํ ‘‘วิชิตํ รฏฺฐ’’นฺติฯ ‘‘มาตโงฺค อรเญฺญ นาโค อิวา’’ติ อิมินา ปทวิภาคํ ทเสฺสติฯ เตสํ ปทานํ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มาตโงฺคติ หตฺถี วุจฺจตี’’ติอาทิฯ ‘‘หตฺถี วุจฺจตี’’ติ อิมินา มหโนฺต อโงฺค สรีรเมตสฺสาติ **มาตโงฺค**ติ วจนเตฺถน หตฺถี มาตโงฺค นามาติ ทเสฺสติฯ มหนฺตสทฺทสฺส มาตาเทโสฯ **นาค**สโทฺท อุรเค จ หตฺถิมฺหิ จ นาครุเกฺข จ อุตฺตเม จ นามปญฺญตฺติยญฺจาติ ปญฺจสุ อเตฺถสุ วตฺตติ, อิธ อุตฺตมเตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นาโคติ มหนฺตาธิวจนเมต’’นฺติฯ **มาตงฺครเญฺญวา**ติ เอตฺถ อิวสทฺทสฺส โอปมฺมตฺถโชตกภาวํ ทเสฺสตฺวา อตฺถโยชนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา หี’’ติอาทิฯ ‘‘ยถา จ ปาลิเลยฺยโก’’ติ อิมินา มาตงฺคนาคสฺส สรูปํ อุปลกฺขเณน ทเสฺสติฯ

๒๗๕. ปาลิเลยฺยกคมนกถา

๔๖๗. **ปาลิเลยฺยก**นฺติ ปลิลวนสเณฺฑ วสนฺตหตฺถินาคํฯ ‘‘หตฺถี’’ติ จ ‘‘นาโค’’ติ จ ทฺวินฺนํ สทฺทานํ ปริยายภาเวน วุตฺตตฺตา อธิกโตฺถติ อาห ‘‘มหาหตฺถี’’ติฯ ปุรโต ปุรโต คจฺฉเนฺตหิ เตหิ หตฺถิอาทีหิ ฉินฺนคฺคานีติ โยชนาฯ **โอภโคฺคภคฺค**นฺติ ภญฺชิตฺวา อโธปาติตํ โอภคฺคนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภญฺชิตฺวา ภญฺชิตฺวา ปาติต’’นฺติฯ ‘‘อุจฺจฏฺฐานโต’’ติ อิมินา อวตฺยูปสคฺคสฺส อโธตฺถํ นเยน ทเสฺสติฯ **เอตสฺสา**ติ หตฺถินาคสฺสฯ **เต**ติ หตฺถิอาทโยฯ **เตหี**ติ หตฺถิอาทีหิฯ ปิวเนฺตหิ เตหีติ โยชนาฯ **กทฺทโมทกานี**ติ กทฺทเมน สํสฏฺฐานิ อุทกานิฯ

อีสาทนฺตสฺสาติ เอตฺถ อีสาย สทิโส ทโนฺต อิมสฺสาติ อีสาทโนฺตติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘รถอีสาสทิสทนฺตสฺสา’’ติฯ ‘‘รถอีสา’’ติ อิมินา นงฺคลอีสํ นิวเตฺตติฯ **ยเทโก**ติ ยํ เอโกฯ ยํสโทฺท การณโตฺถติ อาห ‘‘ยสฺมา’’ติฯ **อสฺส นาคสฺสา**ติ หตฺถินาคสฺสฯ **นาเคนา**ติ พุทฺธนาเคนฯ

ยถาภิรนฺตนฺติ เอตฺถ กิตฺตกํ กาลํ รมตีติ อาห ‘‘เตมาส’’นฺติฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน เตมาสวิหรเณนฯ ปตฺถฏา อโหสีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ ชมฺพุทีปตเลฯ

‘‘โกสมฺพินิวาสิโน’’ติ อิมินา โกสมฺพิยํ นิวสนฺตีติ **โกสมฺพกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๗๖. อฎฺฐารสวตฺถุกถา

๔๗๑. ‘‘ลทฺธิคฺคหณ’’นฺติ อิมินา อาทียเต **อาทาโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๔๗๕. **ตํ ทิวสเมวา**ติ ตสฺมึ สงฺฆสามคฺคิกรณทิวเสเยวฯ

๔๗๖. **น มูลา มูลํ คนฺตฺวา**ติ มูลโต มูลํ น คนฺตฺวาวฯ ‘‘อตฺถโต อปคตา’’ติ อิมินา อตฺถโต อเปตา **อตฺถาเปตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘พฺยญฺชนมตฺตํ อุเปตา’’ติ อิมินา พฺยญฺชนมตฺตํ อุเปตา อุปคตา **พฺยญฺชนูเปตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๔๗๗. **อเตฺถสุ ชาเตสู**ติ เอตฺถ ชาตสโทฺท อุปฺปนฺนปริยาโยติ อาห ‘‘วินยอเตฺถสุ อุปฺปเนฺนสู’’ติฯ ตญฺจ ปทํ ‘‘สงฺฆสฺส กิเจฺจสู’’ติอาทีสุ สพฺพปเทสุ โยเชตพฺพํฯ **มหตฺถิโก**ติ มหโนฺต อุปการสงฺขาโต อโตฺถ อิมสฺสาติ มหตฺถิโกติ ทสฺสโนฺต อาห ‘‘มหาอุปกาโร’’ติฯ

อนานุวโชฺช ปฐเมนาติ เอตฺถ ปฐมสโทฺท ตาวปริยาโยติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตาวา’’ติฯ **สีลโต**ติ สีเลนฯ **อุเปกฺขิตาจาโร**ติ อุปปตฺติโต อิกฺขิตาจาโรฯ ‘‘อเปกฺขิตาจาโร’’ติปิ ปาโฐฯ **อุปปริกฺขิตาจาโร**ติ อุปปริกฺขิโต อาจาโร เอตสฺสาติ อุปปริกฺขิตาจาโรฯ

วิสยฺหาติ เอตฺถ วิปุโพฺพ สหธาตุ อภิภวนโตฺถ, ตฺวาปจฺจโย จ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อภิภวิตฺวา’’ติฯ **อนปคต**นฺติ การณโต อนเปตํฯ ภณโนฺต ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ ตมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺมา หี’’ติอาทิฯ **โส**ติ ภิกฺขุ, น หาเปตีติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อุสูยายา’’ติ อิมินา โทสาคติคมนสฺส คหิตตฺตา ‘‘อคติคมนวเสนา’’ติ อิมินา ปาริเสสนเยน อวเสสอคติคมนเมวาธิเปฺปตํฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **ฉมฺภติ เจวา**ติ ถมฺภติ เจว, ถทฺธํ กโรติ เจวาติ อโตฺถฯ **เวธติ จา**ติ กมฺปติ จฯ **โย จา**ติ ภิกฺขุ ปนฯ **อีทิโส**ติ อุสูยาย วา อคติคมเนน วา ภณนสงฺขาโต เอทิโส น โหติฯ

กิญฺจ ภิโยฺยติ นิปาตสมุทาโย, ตโต วุตฺตโต อติเรกํ กเถตพฺพํ กึ ปนาติ อโตฺถฯ ตสฺสาคาถาย อโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **กาลาคต**นฺติ **เอ**ตฺถ คเหตพฺพกาลญฺจ สตฺตมีตปฺปุริสสมาสญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กเถตพฺพยุตฺตกาเล อาคต’’นฺติฯ **วโจ**ติ ปทํ น วจนปธานํ, วจนวนฺตปุคฺคโลเยว ปธานนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วทโนฺต’’ติฯ

อาเจรกมฺหิ จ สเกติ เอตฺถ อาจริยสฺส เอโส **อาเจรโก,** สสฺส อตฺตโน เอโส **สโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน อาจริยวาเท’’ติฯ คาถาภาวโต อาจริยสทฺทสฺส อาเจราเทโส กาตโพฺพฯ ‘‘วาเท’’ติ อิมินา อิทมเตฺถ ปวตฺตสฺส ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **อลํ ปเมตุ**นฺติ เอตฺถ อลํสโทฺท สมตฺถโตฺถ, ปมสโทฺทตุลนโตฺถติ อาห ‘‘ตุลยิตุํ สมโตฺถ’’ติฯ **กเถตเว**ติ เอตฺถ ตเวสโทฺท อญฺญตฺถ เยภุเยฺยน ภาววาจโก, อิธ ปน กมฺมวาจโกติ อาห ‘‘กเถตเพฺพ’’ติฯ **วิรทฺธฎฺฐานกุสโล**ติ วิรทฺธฎฺฐาเน กุสโลฯ

อยํ คาถา วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ กเถตพฺพํฯ **อยํ เหตุถโตฺถ**ติ อยํ เอว เอตฺถ คาถายํ อโตฺถติ โยชนาฯ ‘‘คจฺฉนฺตี’’ติ อิมินา **วชนฺตี**ติ เอตฺถ วชธาตุยา คตฺยตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อตฺตโน อาจริยวาท’’นฺติ อิมินา ‘‘สกํ อาทาย’’นฺติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อาจริยวาโท หิ อาทาตพฺพโต คเหตพฺพโต **อาทาย**นฺติ วุโตฺตฯ **ตทนุรูป**นฺติ ตสฺส วตฺถุสฺส อนุรูปํฯ พฺยากรมาโน ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **อฎฺฐหิ ทูตเงฺคหี**ติ ‘‘โสตา จ โหติ, สาเวตา จ, อุคฺคเหตา จ, ธาเรตา จ, วิญฺญาตา จ, วิญฺญาเปตา, จ กุสโล จ สหิตาสหิตสฺส, โน จ กลหการโก’’ติ (จูฬว. ๓๔๗; อ. นิ. ๘.๑๖) เอวํ วุเตฺตหิ อฎฺฐหิ ทูตสฺส อเงฺคหิฯ กสฺส ทูเตยฺยกมฺมนฺติ อาห ‘‘สงฺฆสฺสา’’ติฯ ทูตสฺส เอตานิ **ทูเตยฺยานิ,** ตานิเยว กมฺมานิ **ทูเตยฺยกมฺมานิ,** เตสุฯ **อิท**นฺติ อตฺถชาตํ, วุตฺตํ โหตีติ โยชนาฯ อถ วา **อิท**นฺติ อยมโตฺถฯ **วุตฺตํ โหตี**ติ วุโตฺต โหติฯ ปจฺฉิมนเย ลิงฺควิปลฺลาโสติ ทฎฺฐโพฺพฯ อาเนตฺวา หวนฺติ ปูเชนฺตีติ **อาหโว** ทายกา, เตสํ อาหูนํฯ อาเนตฺวา หุนิตพฺพํ ปูเชตพฺพนฺติ **อาหุติ,** ตํ อาหุตึฯ **สงฺฆสฺส กิเจฺจสู**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ตสฺส ตสฺส กิจฺจสฺสา’’ติฯ **กรวโจ**ติ เอตฺถ ‘‘วโจกโร’’ติ วตฺตเพฺพ คาถาภาวโต ปทวิปริยายวเสน ‘‘กรวโจ’’ติ วุโตฺตติ อาห ‘‘วจนํ กโรนฺต’’ติฯ ‘‘วจนกรเณนา’’ติ อิมินา ‘‘น **เตน มญฺญตี’’**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ

อาปชฺชมาโน ภิกฺขุ อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา จา**ติ เอตฺถ สฺมาวจนสฺส สฺสาเทโส กาตโพฺพฯ **ยถา**ติ เยนาการเรน, วินยกมฺมาการเรนาติ อโตฺถฯ **เยสู**ติ ยตฺตเกสุ วตฺถูสุฯ อุภเย เอเต วิภงฺคาติ สมฺพนฺโธฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **อาปตฺติวุฎฺฐานปทสฺสา**ติ ปทสโทฺท การณโตฺถ, ภุมฺมเตฺถ สามิวจโน จ โหตีติ อาห ‘‘อาปตฺติวุฎฺฐานการเณ’’ติฯ ‘‘กุสโล’’ติ อิมินา เฉโก ปณฺฑิโต, กุจฺฉิตํ ปาปํ วิทติ ชานาตีติ **โกวิโท**ติ วจนเตฺถน โกวิโท นามาติ ทเสฺสติฯ

อาจรโนฺต ภิกฺขุ คจฺฉตีติ โยชนาฯ ‘‘วตฺต’’นฺติ อิมินา **โอสารณํ ต**นฺติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ‘‘ยา’’ติ อิมินา **เอตมฺปี**ติ เอตฺถ เอตสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ โกสมฺพกกฺขนฺธเกฯ

อิติ โกสมฺพกกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

มหาวคฺควณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

ชาทิลญฺฉิตนาเมน, เนกานํ วาจิโต มยา;
มหาวคฺคขนฺธกสฺส, สมโตฺต โยชนานโยติฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ปาจิตฺยาทิโยชนา

จูฬวคฺคโยชนา

มหาวคฺคขนฺธกเสฺสวํ , กตฺวาน โยชนานยํ;
อธุนา จูฬวคฺคสฺส, กริสฺสํ โยชนานยํฯ

๑. กมฺมกฺขนฺธกํ

๑. ตชฺชนียกมฺมกถา

๑. จูฬวคฺคสฺส ปฐเม กมฺมกฺขนฺธเก เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘จูฬวคฺคสฺสา’’ติ ปทํ ‘‘กมฺมกฺขนฺธเก’’ติ ปเท อวยวิสมฺพโนฺธฯ **ตาวา**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธกาทิโต , ปาริวาสิกฺขนฺธกาทีนํ วา ปฐมํฯ เจวสโทฺท จ จสโทฺท จ ‘‘ปณฺฑุกโลหิตกา’’ติ ปทสฺส อสมาหารทฺวนฺทวากฺยํ ทีเปนฺติฯ นิสฺสยานํ นามํ นิสฺสิเตสุ อุปจารวเสน เตสํ สทฺธิวิหาริกอเนฺตวาสิกาปิ ปณฺฑุกโลหิตกนามาเยว โหนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตสํ นิสฺสิตกาปี’’ติอาทิฯ ปิสเทฺทน อุปจารตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ ‘‘สุฎฺฐุ พลว’’นฺติ อิมินา **พลวาพลว**นฺติ ทฺวินฺนํ สทฺทานํ ปริยายภาเวน วุตฺตตฺตา อติสยโตฺถติ ทเสฺสติฯ ‘‘พลวพลว’’นฺติ วตฺตเพฺพ วาจาสิลิฏฺฐวเสน ทีฆํ กตฺวา เอวํ วุตฺตํฯ **ปฏิวทถา**ติ ปฏิจฺฉนฺนฎฺฐาเน กเถถฯ อิมินา **ปฏิมเนฺตถา**ติ เอตฺถ มนฺตธาตุยา คุตฺต ภาสนตฺถํ ทเสฺสติฯ อเตฺถสุ กรณภาสนกิเจฺจสุ อลํ สมตฺถาติ อลมตฺถา, เตสํ วิเสเสนาติ **อลมตฺถตรา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมตฺถตรา’’ติฯ

อธมฺมกมฺมทฺวาทสกกถา

๔. อสมฺมุขา กตนฺติอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ สมฺมุเขหิ วิรหิตา **อสมฺมุขา**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆธมฺมวินยปุคฺคลสมฺมุขานํ วินา กต’’นฺติฯ ‘‘อปฺปฏิปุจฺฉิตฺวา’’ติ อิมินา **อปฺปฏิปุจฺฉา**ติ เอตฺถ ตฺวาปจฺจยสฺสาการภาวํ ทเสฺสติฯ **ตเสฺสวา**ติ จุทิตกเสฺสวฯ **อเทสนาคามินิยา**ติ เอตฺถ อการสฺส อญฺญตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาราชิกา…เป.… วา’’ติฯ **เอตฺถา**ติ ตชฺชนียกเมฺมฯ **นว ปทา**ติ นวสุ ปเทสุ, นิทฺธารเณ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํฯ ปุริมเกสุ ตีสุ ติเกสุ วุเตฺตสุ นวสุ ปเทสูติ โยชนาฯ ‘‘เอเกก’’นฺติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **อิเมหี**ติ อิเมหิ ทฺวีหิ ปเทหิฯ **ทฺวาทส ติกา**ติ ปุริเมหิ ตีหิ ติเกหิ นว ติเก มิเสฺสตฺวา ทฺวาทสฯ **สุกฺกปเกฺขสุปี**ติ ปฏิเสธวิรหวเสน สุเกฺกสุ ปเกฺขสุปิฯ

๖. ‘‘ปพฺพชิตาน’’นฺติ อิมินา คิหีนํ อนนุโลมิกตํ นิวเตฺตติฯ **สหโสกิตาทีหี**ติ อาทิสเทฺทน สหนนฺทิํ สงฺคณฺหาติฯ อิมสฺมิํ ฐาเน สพฺพอฎฺฐกถาโปตฺถเกสุ ‘‘น อุปสมฺปาเทตพฺพนฺติ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา น อุปสมฺปาเทตพฺพ’’นฺติ ปาโฐโต ปฏฺฐาย ยาว ‘‘น สมฺปโยเชตพฺพนฺติ อญฺญมญฺญํ โยเชตฺวา กลโห น กาเรตโพฺพ’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, ตาว อฎฺฐารสสมฺมาวตฺตนวตฺตานํ สํวณฺณนาปาโฐ ลิขิโต, โส ปาโฐ อิมสฺมิํ ฐาเน น ลิขิตโพฺพฯ กสฺมา? ปาฬิกฺกมานุปฺปตฺตาภาวโต, อฎฺฐกถายเมว ‘‘อฎฺฐารส สมฺมาวตฺตนวตฺตานิ ปาริวาสิกกฺขนฺธเก วณฺณยิสฺสามา’’ติ วกฺขมานตฺตา, ยถาวจนญฺจ ปาริวาสิกกฺขนฺธเก (จูฬว. อฎฺฐ. ๗๖) สํวณฺณิตตฺถา จฯ ตสฺมา โส ปาโฐ น โปราณปาโฐ โหติ, ปจฺฉา ปกฺขิตฺตปาโฐติ ทฎฺฐโพฺพฯ

ติณฺณํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนนฺติอาทิ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอเกเกนาปี**ติ ตีสุ อเงฺคสุ เอเกเกนาปิฯ อิมินา อวยววากฺยนิพฺพตฺติวเสน กมฺมารหภาวํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ นิยสฺสสฺส วิเสเสน อภิณฺหาปตฺติกตฺตํ องฺคํ อิติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ อาการวาจโก อิติสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฎฺฐติ

ทฎฺฐพฺพํฯ เอเสว นโย อนนฺตเรปิฯ ตชฺชียติ อเนน วินยกเมฺมนาติ **ตชฺชนียํ,** ตเมว กมฺมํ **ตชฺชนียกมฺมํ**ฯ ‘‘นิสฺสาย เต วตฺตพฺพ’’นฺติ นิยสฺสียติ พาโล ภชาปียติ อเนน วินยกเมฺมนาติ **นิยสฺสํ,** ทิวาทิคณิกตฺตา สการสฺส เทฺวภาโว โหติ ‘‘นสฺสํ วสฺส’’นฺติอาทีสุ วิย, นิยสฺสเมว กมฺมํ **นิยสฺสกมฺมํ**ฯ คามาทิโต ปพฺพาชิยติ อเนน วินยกเมฺมนาติ **ปพฺพาชนียํ,** ตเมว กมฺมํ **ปพฺพาชนียกมฺมํ**ฯ **ตีสู**ติ ภณฺฑนการกอภิณฺหาปตฺติกกุลทูสกวเสน ติวิเธสุ อเงฺคสุฯ เยน เกนจิ อเงฺคนาติ สมฺพโนฺธฯ ยทิ สพฺพานิ กมฺมานิ กาตุํ วฎฺฎตีติ โยชนาฯ เอวํ สติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก (มหาว. ๔๐๐ อาทโย) วุตฺตํ อิทํ วจนํ วิรุชฺฌตีติ สมฺพโนฺธฯ **วจนตฺถนานตฺตโต**ติ วจนสฺส จ อตฺถสฺส จ นานาภาวโตฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตชฺชนียกมฺมารหสฺสาติ อิมสฺส หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘ติณฺณํ ภิกฺขเว’’ติอาทิวจนสฺส องฺคสมฺภโว อโตฺถติ โยชนาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา น วิรุชฺฌติ, ตสฺมาฯ สเงฺฆน กตํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ลกฺขเณน ตชฺชนียาทิกมฺมารหสฺส ตสฺส ภิกฺขุสฺสาติ โยชนาฯ เอวํ กมฺมสนฺนิฎฺฐานตฺถํ ทเสฺสตฺวา องฺคสมฺภวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺส ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺส, อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ภณฺฑนการกาทีสู**ติอาทิสเทฺทน อภิณฺหาปตฺติกกุลทูสกานิ สงฺคณฺหาติฯ อากงฺขมาโน สโงฺฆ กเรยฺยาติ สมฺพโนฺธฯ **กมฺมารห**นฺติ กมฺมสฺส, กเมฺม วา อรหํฯ **เอตฺถา**ติ กมฺมกฺขนฺธเกฯ **ปุเพฺพนา**ติ ปุเพฺพ วุเตฺตน จเมฺปยฺยกฺขนฺธเกนฯ **อปร**นฺติ อปเร วุตฺตํ กมฺมกฺขนฺธกํฯ **สเมตี**ติ สมํ คจฺฉติฯ

ตตฺถาติ กเมฺมสุ, ตชฺชนียกเมฺมติ สมฺพโนฺธ, อเงฺคสุ วา, ภณฺฑนการกวเสนาติ สมฺพโนฺธฯ **อถ โข**ติ ตถา วุตฺตาปีติ อโตฺถฯ **กโรเนฺตน** กมฺมวาจาวาจเกนาติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ **ภูเตน วตฺถุนา**ติ ตเจฺฉน วตฺถุนาฯ **อญฺญสฺส กมฺมสฺสา**ติ ตชฺชนียกมฺมโต อญฺญสฺส กมฺมสฺสฯ กสฺมา พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส อาปตฺติพหุลสฺส ตชฺชนียกมฺมํ กาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **อิทมฺปี**ติ ตชฺชนียกมฺมมฺปิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ กเมฺมสุฯ

นปฺปฎิปฺปสฺสเมฺภตพฺพอฎฺฐารสกาทิกถา

๘. **ปนฺนโลมา**ติ ปติตมานโลมาฯ **เอต**นฺติ วตฺตํฯ **เนตฺถาร**นฺติ เอตฺถ อผฺฎฺฐกฺขรสํโยเคปรสฺส ตการสฺส ถกาโร โหติ, ตสฺมา ทุติยกฺขเรน ปาโฐ ยุโตฺตฯ **เยนา**ติ วเตฺตนฯ **นิสฺสารณา**ติ นิสฺสารณโตฯ ทส วา ทิวสานิ, ปญฺจ วา ทิวสานิ ปูเรตพฺพนฺติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺตเกนา**ติ เอตปฺปมาเณน ทสปญฺจทิวเสนฯ

๒. นิยสฺสกมฺมกถา

๑๑. **อปิสฺสุ ภิกฺขู ปกตา**ติ เอตฺถ นิปาตานมเนกตฺถตฺตา อิธ อปิสฺสุสโทฺท นิจฺจโตฺถ โหติฯ ปกตสโทฺท ‘‘กุกฺกุจฺจปกตา’’ติอาทีสุ (ปารา. อฎฺฐ. ๑.ตติยสงฺคีติกถา; ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๓๘) อภิภวนโตฺถ, อิธ ปน พฺยาวฎโตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นิจฺจํ พฺยาวฎา โหนฺตี’’ติฯ

๓. ปพฺพาชนียกมฺมกถา

๒๗. **เอตฺถา**ติ อสฺสชิปุนพฺพสุกวตฺถุมฺหิฯ **กายิโก**ติ เอตฺถ กาเยน กีฬตีติ กายิโกติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กายกีฬา วุจฺจตี’’ติฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา วาจาย กีฬตีติ **วาจสิโก,** กายิโก จ วาจสิโก จ **กายิกวาจสิโก**ติ วจนตฺถํ อติทิสติฯ เอตฺถ จ ปจฺฉิมวจนโตฺถ สมาหารทฺวโนฺท, สมาหารทฺวเนฺทปิ กตฺถจิ ปุลฺลิงฺคมิจฺฉนฺติ สทฺทวิทู ‘‘ธมฺมวินโย’’ติอาทีสุ (วิภ. อฎฺฐ. ๕๐๙) วิยฯ กายทฺวารปญฺญตฺตสิกฺขาปทํ วีติกฺกมตีติ **กายิโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโม วุจฺจตี’’ติฯ กาเยน ปญฺญตฺตสิกฺขาปทํ วีติกฺก

เมตีติ **กายิโก**ติ วจนโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ ‘‘อุปหนนํ วุจฺจตี’’ติ อิมินา อุปหนนํ อุปฆาตํ, ตเมว **อุปฆาติก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘นาสน’’นฺติ อิมินา หนธาตุยา หึสนตฺถํ ทเสฺสติฯ ปฏิกฺขิตฺต เวชฺชกมฺมาทิวเสน เตลปจนอริฏฺฐปจนาทีนิ กายิโก มิจฺฉาชีโว นามาติ โยชนาฯ อิมินา มิจฺฉาชีวสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ

๔. ปฏิสารณียกมฺมกถา

๓๓. สุธมฺมวตฺถุสฺมึ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ อนปโลเกตฺวาติ เอตฺถ อปปุโพฺพ โลกสโทฺท อาปุจฺฉนโตฺถติ อาห ‘‘น อาปุจฺฉิตฺวา’’ติฯ

๓๔. **กิน**ฺติ กึ นาม ขาทนียโภชนียํฯ **โว**ติ ตุเมฺหหิฯ **คหปตี**ติ อาลปนปทํฯ เถรานํ อตฺถา ยาติ สมฺพโนฺธฯ **ปฏิยตฺต**นฺติ ปฏิยาทิตํฯ ‘‘เอตํ อโวจา’’ติ อิมินา **เอตทโวจา**ติ เอตฺถ นิคฺคหิตาเทสสนฺธึ ทเสฺสติฯ **ยทิท**นฺติ สโทฺท ‘‘ติลสํคุฬิกา’’ติ ปเทน โยชิตตฺตา อิตฺถิลิโงฺคติ อาห ‘‘ยา อย’’นฺติฯ **ติลสกฺขลิกา**ติ ติเลน สํสฏฺฐา สกฺขลิกาฯ ‘‘สา นตฺถี’’ติ อิมินา อุตฺตรวาเกฺย ยํสทฺทสฺส ปุพฺพวาเกฺย ตํสทฺทาเปกฺขตํ ทเสฺสติฯ เอโก ปุริโสติ สมฺพโนฺธฯ **ปูวิโย**ติ ปูวํ, ปูเวน วา กยวิกฺกโยฯ **เตนา**ติ การเณนฯ **น**นฺติ คหปตึฯ **เถโร**ติ สุธมฺมเตฺถโรฯ **ยเทว กิญฺจี**ติ เอตฺถ กิญฺจิ เอว ยํ วจนนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กิญฺจิเทว ติลสํคุฬิกาวจน’’นฺติฯ **อิท**นฺติ อิมํ อตฺถํฯ **โส**ติ กุกฺกุฏโปตโกฯ **กากวสฺสิต**นฺติ กากสฺส วสฺสิตํ, เนว อกาสีติ สมฺพโนฺธฯ **ตยาปี**ติ ปิสโทฺท กุกฺกุฏโปตกํ อเปกฺขติฯ เนว ภิกฺขุวจนํ วุตฺตํ, น คิหิวจนํ วุตฺตํ, อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสตีติ โยชนาฯ

อธมฺมกมฺมาทิทฺวาทสกกถา

๓๙. ปุริเมหิ กเมฺมหีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อเงฺคสุฯ ยถา ปริสกฺกิยมาเน คิหิโน ลาภํ น ลภนฺตีติ โยชนาฯ ปริปุโพฺพ สกฺกธาตุ ปรกฺกมโตฺถติ อาห ‘‘ปรกฺกมโนฺต’’ติฯ **ตตฺถา**ติ อนตฺถาทีสุ ฯ **อตฺถภโงฺค**ติ คิหีนํ อตฺถสฺส ภโงฺคฯ **อวสน**นฺติ คิหีนํ อวสนํฯ **คิหีน**นฺติ เอตฺถ สามฺยเตฺถ สามิวจนนฺติ อาห ‘‘คิหีนํ สนฺติเก’’ติฯ ยถา กริยมาเน สโจฺจ โหติ, เอวํ น กโรตีติ โยชนาฯ **เอกเงฺคนาปี**ติ ปิสโทฺท สมฺภาวนโตฺถ, ตโต อธิเกหิ อเงฺคหิ กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ ปฏิสารณียกเมฺมฯ ปฏิมุขํ อตฺตโน โทสํ สราเปตพฺพํ อเนน วินยกเมฺมนาติ **ปฏิสารณียํ,** ตเมว กมฺมํ ปฏิสารณียกมฺมํฯ

๕. อาปตฺติยา อทสฺสเน อุเกฺขปนียกมฺมกถา

๔๖. **สํสถา**ติ เอตฺถ สํสธาตุยา กถนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาโรเจถา’’ติฯ ตุเมฺห สํสถ, กเถถาติ อโตฺถฯ

๕๐. **ภณฺฑนการโก โหตี**ติอาทิ การณูปจารวเสน วุโตฺตติ อาห ‘‘ภณฺฑนาทิปจฺจยา’’ติอาทิฯ ภณฺฑนการกาทิ การณํ, เตน อาปนฺนา อาปตฺติ ผลํ, ตสฺสา อทสฺสเน อุเกฺขปนียกมฺมํ กาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ตสฺสา**ติ อาปตฺติยาฯ

๕๑. **เอตฺถา**ติ อุเกฺขปนียกเมฺมฯ **ตตฺถา**ติ เตจตฺตาลีสวเตฺตสุฯ **อนุทฺธํเสตโพฺพ**ติ เอตฺถ ธํสธาตุยา คตฺยตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘น โจเทตโพฺพ’’ติฯ ‘‘รโชนุทฺธํสตี’’ติอาทีสุ (พุ. วํ. ๒.๑๐๑) หิ ธํสธาตุ คตฺยเตฺถ วตฺตติฯ ‘‘น ภิกฺขุ ภิกฺขูหี’’ติ เอตฺถ โสเยว ภิกฺขุ เตเหว ภิกฺขูหีติ อตฺถํ นิวาเรโนฺต อาห ‘‘อโญฺญ ภิกฺขุ อเญฺญหิ ภิกฺขูหี’’ติฯ น คิหิทฺธโชติ เอตฺถ คิหีนํ

ธโช **คิหิทฺธโช**ติ วุตฺต โอทาตวตฺถาทีนีติ อาห ‘‘โอทาตวตฺถานี’’ติอาทิฯ **น ติตฺถิยาทิป ทตฺตย**นฺติ ‘‘น ติตฺถิยา เสวิตพฺพา, ภิกฺขู เสวิตพฺพา, ภิกฺขุสิกฺขาย สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ ปทานํ ตยํฯ ‘‘น อปสาเทตโพฺพ’’ติ อิมินา น **อาสาเทตโพฺพ**ติ เอตฺถ อาปุพฺพสทฺธาตุยา อป ปุพฺพสทฺธาตุยา สมานภาวํ ทเสฺสติฯ **‘‘อโนฺต วา พหิ วา**ติ’’ เอตฺถ กสฺส อโนฺต วา พหิ วาติ อาห ‘‘วิหารสฺสา’’ติฯ เสสํ สพฺพํวตฺตนฺติ โยชนาฯ **อิมินา**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุเกฺขปนียก เมฺมนฯ

๖๕. **ตสฺสา**ติ อาปตฺติยาฯ **อิธา**ติ ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค กเต อุเกฺขปนียก เมฺมฯ อาปตฺติอทสฺสนาทีสุ อุทฺธริตฺวา ขิปียติ อปนียติ อเนน วินยกเมฺมนาติ **อุเกฺขปนียํ,** ตเมว กมฺมํ **อุเกฺขปนียกมฺมํ**ฯ

อิติ กมฺมกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๒. ปาริวาสิกกฺขนฺธกํ

๑. ปาริวาสิกวตฺตกถา

๗๕. ปาริวาสิกกฺขนฺธเก **ปาริวาสิกา**ติ ปทสฺส ปริวาสํ ปริวสนฺตีติ ปาริวาสิกาติ ทเสฺส โนฺต อาห ‘‘ปริวาสํ ปริวสนฺตา’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ปริวาสํ ปริวสนฺตา’’ติ ตทฺธิตวาเกฺยฯ **เตสู**ติ จตุ พฺพิเธสุ ปริวาเสสุฯ **ติตฺถิยปริวาโส**ติ ติตฺถิยานํ ปริวาโส, ติตฺถิยานํ วา ทาตโพฺพ ปริวาโส, ติตฺถิเยหิ วา ปริวสิตโพฺพ ปริวาโส ติตฺถิยปริวาโสฯ **อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโส**ติ อปฺปฏิจฺฉโนฺน ปริวาโส อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาโสฯ **ตตฺถา**ติ อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาเสฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ **อยํ ปนา**ติ อยํ ปฏิจฺฉนฺนปริวาโส ปนฯ **อิธา**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเกฯ **เสสา**ติ อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาสโต เสสาฯ **ตโย**ติ อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาสาทโย ตโย, ทาตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ กสฺส ทาตพฺพาติ อาห ‘‘เยนา’’ติอาทิฯ **อาปนฺนา เจวา**ติ อาปชฺชิตพฺพา เจวฯ **เตสู**ติ ติวิเธสุ ปริวาเสสุฯ **เอเต ปนา**ติ ตโย ปนฯ **อิธา**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเกฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อิธ อธิเปฺปตา, ตสฺมาฯ **เอเตสู**ติ ติวิเธสุ ปริวาเสสุฯ

ปกตตฺตานํ ภิกฺขูนนฺติ เอตฺถ อธิเปฺปตปกตเตฺต ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ฐเปตฺวา’’ติอาทิฯ **มูลายปฏิกสฺสนารหาทีนมฺปี**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน มานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารหาทโย สงฺคณฺหาติฯ ปิสเทฺทน ปกติปกตตฺตํ อเปกฺขติฯ **เต**ติ ปกตตฺตาฯ ยํ อภิวาทนาทึ กโรนฺตีติ โยชนาฯ **สาทิยนฺตี**ติ เอตฺถ สาทิยนํ นาม สมฺปฏิจฺฉนนฺติ อาห ‘‘สมฺปฏิจฺฉนฺตี’’ติฯ **ตตฺถา**ติ อภิวาทนาทีสุ, นิทฺธารเณ เจตํ ภุมฺมวจนํฯ **สามีจิกมฺม**นฺติ เอตํ อาภิสมาจาริกสฺส อธิวจนนฺติ โยชนาฯ **อภิวาทนาทีนี**ติ อภิวาทนปจฺจุฏฺฐานอญฺชลิกมฺมานิฯ **พีชนวาตทานาทิโน**ติ พีชนิยา ปหริเตน ปวตฺตสฺส วาตสฺส ทานาทิโนฯ **อาสนาภิหาร**นฺติ เอตฺถ อภิหรณํ อภิหาโร, อาสนสฺส อภิหาโร อาสนาภิหาโรติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาสนสฺส อภิหรณ’’นฺติฯ ปญฺญาปนมฺปิ อภิหริตฺวา ปญฺญาปิตตฺตา อภิหาโรเยว นามาติ อาห ‘‘ปญฺญาปนเมว วา’’ติฯ ‘‘ปาทโธวนอุทก’’นฺติ อิมินา ปาทสฺส โธวนํ อุทกํ **ปาโททก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปาทฏฺฐปนก’’นฺติ อิมินา ปาทสฺส ฐปนกํ ปีฐํ **ปาทปีฐ**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปาทฆํสนํ วา’’ติ อิมินา ปาทสฺส ฆํสนํ กถลิกํ **ปาทกถลิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สทฺธิวิหาริกานมฺปิ อภิวาทนาทินฺติ สมฺพโนฺธฯ ปิสเทฺทน อเญฺญสํ สาทิยนฺตสฺส กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **เต**ติ สทฺธิวิหาริกาฯ **สทฺธาปพฺพชิตา**ติ สทฺธาย ปพฺพชิตาฯ **กุลปุตฺตา**ติ ชาติกุลปุตฺตา, อาจารกุลปุตฺตา จฯ กโรนฺติ, อาปุจฺฉนฺติเยวาติ สมฺพโนฺธฯ วาริตมฺปิ อสาทิยนํ นามาติ อาห ‘‘วาริ

ตกาลโต ปฏฺฐาย อนาปตฺตี''ติฯ **มิถุ ยถาวุฑฺฒ**นฺติ เอตฺถ มิถุสทฺโท อญฺญมญฺญปริยาโย, ยถาสทฺโท ยํสทฺทปริยาโย, วิจฺฉโตฺถ จาติ อาห ''อญฺญมญฺญํ โย โย วุฑฺโฒ''ติฯ อญฺญมญฺญญฺหิ มิถติ สงฺคมํ กโรตีติ **มิถู**ติ วุจฺจติฯ **เตน เตนา**ติ ภิกฺขุนา, ''สาทิตุ''นฺติ ปเท ภาวกตฺตาฯ สาทิตุํ อนุชานามีติ สมฺพนฺโธฯ

''วุฑฺฒปฏิปาฏิยา''ติ อิมินา วุฑฺฒานํ ปฏิปาฏิ **ยถาวุฑฺฒ**นฺติ จตฺตฺถีอพฺยยีภาวํ ทเสฺสติฯ ปุริมปเท ปน ปฐมาอพฺยยีภาโวฯ **ปาฬิยา**ติ ปนฺติยาฯ **ตเตฺถวา**ติ สงฺฆนวกฏฺฐาเน เอวฯ **ปวารณายปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ อุโปสเถเยว, อถ โข ปวารณายปีติ ทเสฺสติฯ สเงฺฆน ภาชิยมานนฺติ สมฺพนฺโธฯ

โอโณชนนฺติ อวนฺทเต โอโณชนํฯ อวปุโพฺพ นฺทธาตุ นการสฺส ณการํ, ทการสฺส จ ชการํ กตฺวา โอโณชนนฺติ วุจฺจติฯ นฺทธาตุ อปนยนโตฺถ, เตน วุตฺตํ ''วิสฺสชฺชนํ วุจฺจตี''ติฯ **อุเทฺทสภตฺตาทีนี**ติอาทิสเทฺทน สลากภตฺตาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ **ตานี**ติ เทฺว ตีณิ อุเทฺทสภตฺตาทีนิฯ **เหฏฺฐา**ติ อตฺตโน เหฏฺฐาฯ **คาเหถา**ติ นวกตเร ภิกฺขู คาหาเปถฯ **ภตฺตปจฺจาสา**ติ ภตฺตเมว ปจฺจาสา ภตฺตปจฺจาสา, ปจฺจาสาภตฺตนฺติ อโตฺถฯ ''วิสฺสเชฺชตพฺพานี''ติ อิมินา อวนฺทิตพฺพนฺติ **โอโณชน**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เอวน**ฺติ คเหตฺวา วิสฺสชฺชมาเนติ โยชนาฯ **ตานี**ติ อุเทฺทสภตฺตาทีนิฯ **ยทิ ปน น คณฺหาตี**ติ สเจ สงฺฆโต วสฺสเคฺคน น คณฺหาติฯ **น วิสฺสเชฺชตี**ติ สเจ อญฺญสฺส น วิสฺสเชฺชติฯ **โอทิสฺสา**ติ อุทฺทิสิตฺวาฯ **ตสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ สงฺฆนวกฏฺฐาเน นิสินฺนสฺส ตสฺสาติ โยชนาฯ **ภตฺตเคฺค**ติ ภตฺตสฺส คหณฏฺฐาเนฯ **โส**ติ ปาริวาสิโก, มา กิลมิตฺถาติ สมฺพนฺโธฯ **อิท**นฺติ โอโณชนํฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺส, อนุญฺญาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

อาคตาคเตหิ ภิกฺขูหีติ สมฺพนฺโธฯ **จตุสฺสาลภตฺต**นฺติ จตุมุขา สาลา จตุสฺสาลา โภชนสาลา, ตตฺถ ปฏิปาฏิยา ทินฺนํ ภตฺตํ จตุสฺสาลภตฺตํฯ **เอต**นฺติ จตุสฺสาลภตฺตํฯ **ปาฬิยา**ติ ภิกฺขูนํ ปาฬิยาฯ **โอสกฺกิตฺวา**ติ เหฏฺฐา สกฺกิตฺวาฯ **หตฺถปาเส**ติ ภตฺตทายกสฺส หตฺถปาเสฯ **เสโน**ติ กุลโลฯ ''อารามิกสมณุเทฺทเสหี''ติ ปทํ ''อาหราเปตุ''นฺติ ปเท การิตกมฺมํฯ **สยเมวา**ติ ปาริวาสิเกน อนาณโตฺต หุตฺวา สยเมวฯ **มหาเปฬภเตฺตปี**ติ มหติยํ เปฬายํ ปกฺขิปิตฺวา ทิเนฺน ภเตฺตปิฯ **ยตฺถ ปนา**ติ ปริวิสฏฺฐาเน ปนฯ

๗๖. ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนาติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อิทานิ ยา อยํ สมฺมาวตฺตนา วุตฺตา''ติฯ สมฺมา วตฺติตพฺพํ เอตายาติ **สมฺมาวตฺตนาฯ ตตฺถา**ติ สมฺมาวตฺตนายํฯ **น อุปสมฺปาเทตพฺพ**นฺติ เอตฺถ อาจริเยน หุตฺวา กมฺมวาจาสาวนมฺปิ อุปสมฺปาทนเมวาติ อาห ''อาจริเยน หุตฺวาปิ กมฺมวาจา น สาเวตพฺพา''ติฯ **อญฺญสฺมิํ อสตี**ติ อตฺตนา อญฺญสฺมิํ กมฺมวาจาวาจเก อสติฯ น นิสฺสโย ทาตโพฺพติ เอตฺถ อาคนฺตุกานเมว นิสฺสโย น ทาตโพฺพ, น ทินฺนนิสฺสยานมฺปีติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อาคนฺตุกานํ นิสฺสโย น ทาตโพฺพ''ติ อาทิ, เยหิปิ ภิกฺขูหิ คหิโตติ สมฺพนฺโธฯ

อโญฺญ สามเณโรติ ปกตตฺตกาเล อุปชฺฌํ ทตฺวา คหิตสามเณเรหิ อโญฺญ สามเณโรฯ **อาธิปจฺจฏฺฐานภูตา**ติ สพฺพสมฺมุตีนํ อธิปติภาวสฺส ฐานภูตาฯ **ปฏิพลสฺสา**ติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ปฏิพลสฺสฯ อิมินา ลทฺธสมฺมุติเกน อาณโตฺต อลทฺธสมฺมุติโกปิ ครุธเมฺมหิ วา อเญฺญหิ วา ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ลภตีติ ทเสฺสติฯ อาคตา ภิกฺขุนิโย วตฺตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ **โว**ติ ตุมฺหากํฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **โว**ติ ตุมฺหากํ, ทสฺสตีติ สมฺพนฺโธฯ

สุกฺกวิสฺสฏฺฐิยาติ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาปตฺติการณาฯ กายสํสคฺคาทิครุกาปตฺติ นาปชฺชิตพฺพาติ โยชนาฯ อาปตฺติกฺขนฺธวเสน อาปตฺติวตฺถูนํ ปาปิฏฺฐภาวญฺจ ปาปิฏฺฐตรภาวญฺจ วิตฺถาเรนฺโต อาห ‘‘สตฺตสุ หี’’ติอาทิฯ **ปาปิฏฺฐตรา**ติ ทุพฺภาสิตาปตฺติโต ทุกฺกฏาปตฺติ ปาปิฏฺฐตราฯ **ตาส**นฺติ สตฺตนฺนํ อาปตฺตีนํฯ **ปุริมนเยเนวา**ติ ปุริมานํ อาปตฺตีนํ นเยเนวฯ **เภโท**ติ วตฺถูนํ วิเสโสฯ เอวํ อาปตฺติกฺขนฺธวเสน อาปตฺติวตฺถูนํ ปาปิฏฺฐปาปิฏฺฐตรภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สิกฺขาปทวเสน เตสํ ตํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปณฺณตฺติวชฺชสิกฺขาปเท ปนา’’ติอาทิฯ **อุภยมฺปี**ติ วตฺถุอาปตฺติสงฺขาตํ อุภยมฺปิฯ

กมฺมนฺติ เอตฺถ การณภูตสฺส กมฺมสฺส นามํ การิยภูตายํ กมฺมวาจายํ อุปจารวเสน การิยภูตา กมฺมวาจา กมฺมนฺติ วุจฺจตีติ อาห ‘‘ปริวาสกมฺมวาจา วุจฺจตี’’ติฯ กมฺมสฺมึ สติ, กเมฺมน วา วจิตพฺพาติ **กมฺมวาจา**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **กสิกมฺม**นฺติ กสิสงฺขาตํ กมฺมํฯ **โครกฺขกมฺม**นฺติ โครกฺขสงฺขาตํ กมฺมํฯ ‘‘กมฺมํ กต’’นฺติ อิมินา กมฺมํ กโรนฺตีติ **กมฺมิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เต**ติ กมฺมิกา ภิกฺขู, น ครหิตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ

วจิตพฺพํ อเนน โทเสนาติ **วจนียํ,** สํวิชฺชติ วจนียํ อสฺสาติ **สวจนียํ,** ตํ น กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ‘‘ปลิโพธตฺถาย หี’’ติอาทิฯ ยาว น ตํ อธิกรณํ วูปสนฺตํ โหติ, ตาว อิมมฺหา อาวาสา เอกปทมฺปิ มา ปกฺกามีติ โยชนาฯ **เต**ติ ตุยฺหํฯ

อนุวาโทติ เอตฺถ อนุสาสนวเสน อเญฺญ วทตีติ อนุวาโทติ วุตฺต เชฏฺฐกฏฺฐานนฺติ อาห ‘‘วิหาเร เชฏฺฐกฏฺฐานํ น กาตพฺพ’’นฺติฯ เชฏฺฐกฏฺฐานํ สรูเปน ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วา’’ติอาทิฯ **เม**ติ มยฺหํฯ **ต**นฺติ ตวํฯ **น โจเทตโพฺพ**ติ เอตฺถ เกน น โจเทตโพฺพติ อาห ‘‘วตฺถุนา วา อาปตฺติยา วา’’ติฯ **น สาเรตโพฺพ**ติ น สราเปตโพฺพฯ **น ภิกฺขูหิ สมฺปโยเชตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ภิกฺขูหิ อตฺตนา กลหวเสน น สมฺปโยเชตพฺพนฺติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อญฺญมญฺญํ โยเชตฺวา กลโห น กาเรตโพฺพ’’ติฯ

สงฺฆเตฺถเรน หุตฺวาติ สงฺฆเตฺถเรน โหเนฺตนปีติ อโตฺถฯ ปุรโต อคนฺตเพฺพ สมาเน กึ ปจฺฉโต คนฺตพฺพนฺติ อาห ‘‘ทฺวาทสหตฺถ’’นฺติอาทิฯ **อาสนปริยโนฺต**ติ อาสนเมว ปริยโนฺต ลามโกติ อาสนปริยโนฺต, ตทตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆนวกาสนํ วุจฺจตี’’ติฯ **สฺวาสฺสา**ติ โส อสฺสฯ **โส**ติ อาสนปริยโนฺตฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ **ตตฺถา**ติ อาสนปริยเนฺตฯ **อย**นฺติ ปาริวาสิโก, น ลภตีติ สมฺพโนฺธฯ **คหิตาวเสสา**ติ คหิตาหิ เสยฺยาหิ อวเสสาฯ **มงฺคุลคูถภริตา**ติ มงฺคุลานํ คูเถหิ ปูริตาฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ รเชหิ หตา นาสิตา ภูมิ เอตฺถาติ **รโชหตภูมิฯ ชตุกมูสิกภริตา**ติ ชตูหิ จ มูสิกาหิ จ ปูริตาฯ **ปณฺณสาลา**ติ ปเณฺณหิ ฉาทิตา สาลาฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ สเพฺพปิ อาวาสาติ โยชนาฯ **เอเตหี**ติ ปกตเตฺตหิฯ **เตสู**ติ อาวาเสสุฯ **ย**นฺติ อาวาสํฯ **ปจฺจย**นฺติ วสฺสาวาสิกลาภํฯ **เอกปเสฺส**ติ ภิกฺขูนํ ปาฬิยํ อฏฺฐตฺวา เอกสฺมึ ปเสฺสฯ

อสฺสาติ ปาริวาสิกสฺส, เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **โส เอวา**ติ อาสนาทิปริยโนฺต เอวฯ ญาติปวาริตฏฺฐาเน นิมนฺติเตนาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ตํ กุลํฯ **สํวิธายา**ติ สํวิทหิตฺวาฯ **อสฺสา**ติ กุลสฺส, ภเวยฺย วาฯ

หรายมาเนนาติ ลชฺชมาเนนฯ **เยนาปี**ติ ปาริวาสิเกนปิฯ **สมาทินฺน**นฺติ อารญฺญิกธุตงฺคสมาทินฺนํฯ **ตถา**ติ ยถา อารญฺญิกงฺคํ น สมาทาตพฺพํ, ตถาฯ **ปิณฺฑปาติกธุตงฺคมฺปี**ติ ปิสโทฺท อารญฺญิกงฺคํ อเปกฺขติฯ **โย ปนา**ติ ปาริวาสิโก ปนฯ

อนาโรเจนฺตสฺส เมติ โยชนาฯ อนาโรเจเนฺต สตีติ วา โยชนาฯ ‘‘อิมินา การเณนา’’ติ อิมินา **ตปฺปจฺจยา**ติ เอตฺถ ปจฺจยสโทฺท การณโตฺถ, นิสฺสกฺกวจนญฺจ การณเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ โส รตฺติเจฺฉโท เอว ปจฺจโย **ตปฺปจฺจโย**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ‘‘สามเณเรหี’’ติ ปทํ ‘‘ปจาเปตฺวา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ เอตฺถาปิ ปกติยา นีหราเปตฺวาปิ วิหาเร ปจาเปตฺวาปิ ภุญฺชนฺตสฺส ปฏิเสโธ นตฺถิฯ กสฺมา? ‘‘ตปฺปจฺจยา’’ติ วุตฺตตฺตาฯ **คาเม**ติ มหาคาเม, สพฺพกาลํ อเนกสเตหิ ภิกฺขูหิ อวิวิเตฺต คาเมติ อโตฺถฯ **คามกาวาส**นฺติ คาโมเยว ขุทฺทกเฏฺฐน คามโก, ตสฺมิํ การิโต อาวาโส คามกาวาโส, ตํฯ

คเตน อาคนฺตุกปาริวาสิเกนาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ กิสฺมิญฺจิ วิหาเร, สเพฺพ ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐิตฏฺฐาเนฯ น เอกเจฺจ ปสฺสติ, อปสฺสิตตฺตา นาโรเจติ, รตฺติเจฺฉโทว โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

เอกสฺส วา พหูนํ วา อาคนฺตุกานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพ’’นฺติ ปเทฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘อาคนฺตุเกน อาโรเจตพฺพ’’นฺติ ปเท วุตฺตนเยเนวฯ ตํ วุตฺตนยมาวิกโรโนฺต อาห ‘‘สเจ’’ติอาทิฯ **เตสมฺปี**ติ อาคนฺตุกานมฺปิฯ **ตสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ **อชานนฺตเสฺสวา**ติ อนาทเร เจตํ สามิวจนํฯ **อยญฺจ ปนา**ติ ปาริวาสิโก จฯ **คตกาเล**ติ อาคนฺตุกานํ คตกาเลฯ **เยปี**ติ อาคนฺตุกาปิฯ **โอกฺกมิตฺวา**ติ โอสริตฺวา, ปวิสิตฺวาติ อโตฺถฯ **อยญฺจา**ติ ปาริวาสิโก จ, ชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ **เนส**นฺติ อาคนฺตุกานํฯ **โยปี**ติ อาคนฺตุโกปิฯ **อสฺสา**ติ ปาริวาสิกสฺสฯ **อญฺญาตตฺตา**ติ อาคตภาวสฺส อชานิตตฺตาฯ ‘‘อพฺภาน’’นฺติ ปทํ ‘‘กโรตี’’ติ ปเท กมฺมํ, ‘‘โหตี’’ติ ปเท กตฺตาฯ **อธิกา รตฺติโย**ติ อาปตฺติปฏิจฺฉนฺนรตฺติโต อธิการตฺติโยฯ **อย**นฺติ ปาริวาสิกวตฺตปฏิปทาฯ **อปณฺณกปฏิปทา**ติ อวิรทฺธปฏิปทา, เอกํสปฏิปทาติ อโตฺถฯ

คจฺฉนฺตมฺปิ ภิกฺขุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สาเวตุ**นฺติ สุณาเปตุํฯ **วิสยาวิสเยนา**ติ อาโรเจตุํ เทสาเทเสนฯ กรวีกติสฺสเตฺถโร อาหาติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘อุโปสถทิวเส’’ติ อิมินา **อุโปสเถ**ติ เอตฺถ อุโปสถสทฺทสฺส ปาติโมกฺขุเทฺทสาทโย อเตฺถ นิวเตฺตติฯ **ปวารณายปี**ติ ปวารณทิวเสปิฯ **คนฺตุ**นฺติ ภิกฺขุสฺส ฐิตฏฺฐานํ คนฺตุํฯ **ทูเตนาปี**ติ เอตฺถ อนธิเปฺปตทูตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา อธิเปฺปตทูตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘อนุปสมฺปนฺนํ…เป.… อาโรจาเปตพฺพ’’นฺติฯ

สุญฺญวิหาโรติ ภิกฺขูหิ วิวิตฺตวิหาโรฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ อาวาเสฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ตตฺถา**ติ สุญฺญวิหาเรฯ ทสวิธนฺตราเย สติ ปน คนฺตพฺพเมวาติ โยชนาฯ **นานาสํวาสเกหี**ติ กมฺมนานาสํวาสกลทฺธินานาสํวาสเกหิฯ

๘๑. อาวาสาทีนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาวาโส นามา’’ติอาทิฯ **ตติยปเทนา**ติ ‘‘อาวาเส วา อนาวาเส วา’’ติ ตติยปเทนฯ **เอเตสู**ติ อาวาสาทีสุฯ **ฉทนโต**ติ ฉทนโกฏิโตฯ **อโนฺตอาวาเส**ติ ภิตฺติปริจฺฉิเนฺน อโนฺตอาวาเสฯ **อวิเสเสนา**ติ ‘‘อุกฺขิตฺตโก’’ติ วา ‘‘ปาริวาสิโก’’ติ วา วิเสสํ อกตฺวา สามเญฺญนฯ **อุทกปาเตนา**ติ ฉทนโต อุทกํ ปตติ เอตฺถาติ อุทกปาโต, เตนฯ **ปญฺจวณฺณจฺฉทนพทฺธฏฺฐาเนสู**ติ ปญฺจปมาเณน ฉทเนน พทฺธฏฺฐาเนสุ เอเตสุ อาวาเสสูติ สมฺพโนฺธฯ ปาริวาสิกสฺส จ อุกฺขิตฺตกสฺส จ ปกตเตฺตน สทฺธิํ วาริตนฺติ โยชนาฯ **นานูปจาเรปี**ติ ปิสเทฺทน เอกูปจาเร ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติ ฯ **เอตฺถา**ติ เอกจฺฉเนฺน อาวาสาทิเก, สเจ นิปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมิ**นฺติ สฏฺฐิวเสฺสปิ ปาริวาสิเกฯ

วุฏฺฐาตพฺพํ, นิมเนฺตตโพฺพติ เอตฺถ กึ อตฺตโน วุฑฺฒตรํ ปกตตฺตํ ทิสฺวา วุฏฺฐาตพฺพํ, นิมเนฺตตโพฺพติ อาห ‘‘ตทหุปสมฺปนฺนมฺปี’’ติอาทิฯ **โอพุทฺธ**นฺติ ปลิพุทฺธํฯ **เอกาสเน**ติ เอตฺถ เอกสโทฺท สมานปริยาโยติ อาห ‘‘สมานวสฺสิกาสเน’’ติ, สมานวสฺสิกานํ อาสเนติ อโตฺถฯ **ฉมายํ นิสีเนฺน**ติ เอตฺถ ฉมาสโทฺท ภูมิปริยาโยติ อาห ‘‘ภูมิยํ นิสีเนฺน’’ติฯ **อิตเรนา**ติ ปาริวาสิเกนฯ สหาเยน สทฺธึ จงฺกมติ วิยาติ โยชนาฯ ‘‘เอกสฺมึ จงฺกเม’’ติ อิมินา เอกจงฺกมสทฺทสฺส ตุลฺยาธิกรณสมาสวากฺยํ ทเสฺสติฯ

ฉมายํ จงฺกมนฺตนฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘ฉมายํ จงฺกมเนฺต’’ติฯ **อยํ ปนา**ติ วกฺขมาโน ปนฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ฉมายํ จงฺกมเนฺต’’ติ ปาเฐฯ **จงฺกมเนฺต**ติ ปกตเตฺต จงฺกมเนฺตฯ **น จงฺกมิตพฺพ**นฺติ ปาริวาสิเกน น จงฺกมิตพฺพํฯ โก ปน วาโท อิฏฺฐกาจยสมฺปเนฺน เวทิกาปริกฺขิเตฺต อิติ อโตฺถติ โยชนาฯ **ปพฺพตนฺตรวนนฺตรคุมฺพนฺตเรสู**ติ ปพฺพตมชฺฌวนมชฺฌคุมฺพมเชฺฌสุ, ปพฺพตวิวรวนวิวรคุมฺพวิวเรสุ วาฯ **อุปจาร**นฺติ ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํฯ

๘๒. **อิตโร**ติ นวโกฯ **อสฺสา**ติ นวกสฺสฯ **น วตฺตเภเท ทุกฺกฏ**นฺติ อนุญฺญาตตฺตา น วตฺตเภเท ทุกฺกฏํฯ เอเสว นโย สพฺพตฺถฯ **อปจฺฉาปุริม**นฺติ อปจฺฉา อปุริมํ, เอกปหาเรนาติ อโตฺถฯ สมวสฺสา เทฺว ปาริวาสิกาติ โยชนาฯ ทฺวินฺนํ ปาริวาสิกานํ เอกโต วสนโทสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ หิ เทฺว’’ติอาทิฯ **เนส**นฺติ ทฺวินฺนํ ปาริวาสิกานํฯ **เอตฺถา**ติ ปาริวาสิกาทีสุ ปญฺจสุ ภิกฺขูสุฯ มูลายปฏิกสฺสนารหาทโย จตฺตาโรติ โยชนาฯ

ปริวาสทานาทีนีติ อาทิสเทฺทน มูลายปฏิกสฺสนมานตฺตทานอพฺภานานิ สงฺคณฺหาติฯ **เอเตเสฺววา**ติ ปริวาสทานาทีสุ เอวฯ **อย**นฺติ ปาริวาสิโกฯ

๘๓. ‘‘อถ โข อายสฺมา อุปาลี’’ติอาทิวจนสฺส อนุสนฺธึ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิมํ ปนา’’ติ อาทิ ฯ รโหคตสฺส อุปาลิเตฺถรสฺสาติ โยชนาฯ อถ วา อนาทเร สามิวจนํ กตฺวา อุปาลิเตฺถรสฺส รโหคตสฺสาติ โยชนา กาตพฺพาฯ **เอตฺถา**ติ ปาริวาสิกวเตฺตฯ **โส**ติ อุปาลิเตฺถโรฯ **อสฺสา**ติ อุปาลิเตฺถรสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ตีสุ รตฺติเจฺฉเทสุฯ **ยฺวาย**นฺติ โย อยํ, เอกโต วาโสติ สมฺพโนฺธฯ โส วาโส สหวาโส นามาติ โยชนาฯ **วิปฺปวาโส**ติ เอตฺถ ปกตเตฺตน วิปฺปยุโตฺต หุตฺวา วาโสติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกกเสฺสว วาโส’’ติฯ **อาคนฺตุกาทีน**นฺติ อาทิสเทฺทน อาวาสิกาคเหตพฺพาฯ

๘๔. **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตํ ตํ ฐานํฯ **ทฺวีสุ ปเทสู**ติ ทฺวีสุ วากฺยสงฺขาเตสุ ปเทสุฯ **เอเกน เกนปี**ติ เอเกน เอเกน วากฺยปเทนปิฯ ปริวสิยิตฺถาติ ปริวุโตฺถ, ปริวุโตฺถ ปริวาโส เอตสฺสาติ **ปริวุตฺถปริวาโส,** ตสฺสฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอสา**ติ เอโส ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **สุทฺธเนฺต**ติ สุทฺธโกฏฺฐาเสฯ **ทุกฺขสฺสา**ติ วฏฺฏทุกฺขสฺสฯ **อนฺต**นฺติ อวสานํ, วินาสํ วาฯ

๒. มูลายปฏิกสฺสนารหวตฺตกถา

๘๖. นวกตรํ มูลายปฏิกสฺสนารหํ ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ปกตตฺตา เอวาติ สมฺพโนฺธฯ **เนส**นฺติ มูลายปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารหานํ จตุนฺนํ, มูลายปฏิกสฺสนารหาทิลกฺขณนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ มูลายปฏิกสฺสนารหสฺส วเตฺตฯ **อิโต**ติ มูลายปฏิกสฺสนารหสฺส วตฺตโตฯ

๘๗. ยเถว ปาริวาสิโก คณปูรโก น โหติ, เอวํ เอเตปิ น โหนฺตีติ โยชนาฯ

๔. มานตฺตาจาริกวตฺตกถา

๙๒. **อูเน คเณ**ติ เอตฺถ คโณ นาม คณโภชนสิกฺขาปเท (ปาจิ. ๒๑๗ อาทโย) วิย โหตีติ อาห ‘‘จตฺตาโร วา อติเรกา วา’’ติฯ **สพฺพตฺถา**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเกฯ

อิติ ปาริวาสิกกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๓. สมุจฺจยกฺขนฺธกํ

๑. สุกฺกวิสฺสฏฺฐิกถา

สมุจฺจยกฺขนฺธเก **ตตฺถา**ติ จตุพฺพิเธสุ มานเตฺตสุฯ ยํ มานตฺตํ ทิยฺยติ, อิทํ อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ นามาติ โยชนาฯ เอเสว นโย อนนฺตรวาเกฺยสุปิฯ **ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา**ติ เหตุวเตฺถ กรณวจนํ, การณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ วาฯ **อทฺธมาส**นฺติ ปนฺนรสทิวสกาลํฯ **โอธายา**ติ สมูหํ กตฺวาฯ ‘‘เอกโต กตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘โอธายา’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตสู**ติ จตุพฺพิเธสุ มานเตฺตสุฯ **อิท**นฺติ มานตฺตํฯ **อปฺปฏิจฺฉนฺนาย...เป.... วจนโต**ติ ญาปกเหตุฯ เอเตน อปฺปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ทาตพฺพํ มานตฺตํ **อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ต**นฺติ อปฺปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสํ ปาฬิยํฯ **ตตฺตฺตรี**ติ ตโต ตีหิปิ อุตฺตริฯ นานาวตฺถูนิ เอตาสนฺติ **นานาวตฺถุกาโยฯ ตาส**นฺติ นานาวตฺถุกานํฯ

มาฬกสีมายเมวาติ สีมมาฬเก เอว, สีมงฺคเณ เอวาติ อโตฺถฯ **ตเตฺถวา**ติ มาฬกสีมายเมวฯ

เวทยามหนฺติ เวทยามิ อหํฯ มม มานตฺตจรภาวํ สงฺฆํ ชานาเปมีติ อโตฺถฯ **เวทยตีติม**นฺติ ชานาเปติ, อิติ มํ สโงฺฆ ธาเรตูติ อธิปฺปาโยฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเก วุตฺตนเยเนวฯ **นิกฺขิปิตพฺพ**นฺติ ‘‘มานตฺตํ นิกฺขิปามิ, วตฺตํ นิกฺขิปามี’’ติ นิกฺขิปิตพฺพํฯ **มาฬกโต**ติ สีมงฺคณโตฯ **โสปี**ติ สห คจฺฉโนฺตปิฯ ‘‘มาฬเก นาโรจิต’’นฺติ อิมินา ยสฺส มาฬเก อาโรจิตํ, ตสฺส อนาโรเจตฺวาปิ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ อาโรเจเนฺตน วตฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ

วิสภาเคหิ สห วสนฺตสฺส วตฺตสฺส ทุปฺปูริตตฺตา วุตฺตํ’’สภาคา ภิกฺขู วสนฺตี’’ติฯ **จตูหิ, ปญฺจหิ วา**ติ **วา**สเทฺทน ตโต อติเรกมฺปิ สงฺคณฺหาติฯ **ปริเกฺขปารหฏฺฐานโต**ติ จีวรกฺขนฺธเก (มหาว. อฏฺฐ. ๓๗๙) วุตฺตปริเกฺขปารหฏฺฐานโตฯ ‘‘เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา’’ติ อิทํ วิหาเร ภิกฺขูนํ สชฺฌายาทิสทฺทสวนูปจารปหานตฺถํ วุตฺตํฯ สเจ สวนูปจารโต น มุจฺจติ, ตโต อติเรกมฺปิ อติกฺกมิตพฺพํฯ **โอกฺกมฺมา**ติ มคฺคปฏิปนฺนานํ ภิกฺขูนํ วจนสทฺทสวนูปจารปหานตฺถํ โอกฺกมิตฺวาฯ ‘‘คุเมฺพน วา วติยา วา’’ติ ทสฺสนูปจารปหานตฺถํ วุตฺตํฯ อิธ อุปจาโร นาม ยตฺถ ฐตฺวา ปสฺสติ สุณาติ, โสเยว เทโสฯ **อโณฺณ**ติ จตูหิ ปญฺจหิ วา ภิกฺขูหิ อโญฺญฯ **เอสา**ติ เอโส มานตฺตจาริโกฯ

‘‘ทฺวาทสหตฺถํ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา’’ติ อิมินา อโนกฺกมิตฺวา อชานนฺตเสฺสว คจฺฉติ, นตฺถิ รตฺติเจฺฉโทปีติ ทเสฺสติฯ เอตฺถ ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ ทฺวาทสหตฺถูปจารโต พหิ ฐิตานมฺปิ อาโรเจตพฺพํฯ อทิฏฺฐาสุตานมฺปิ อโนฺต ทฺวาทสหตฺถูปจารคตานํ อาโรเจตพฺพนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **สติ กรณีเย**ติ อิทํ คนฺตุสฺส การณทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ อสติ กรณีเยปิ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ **โสปี**ติ เอโก ภิกฺขุปิฯ ‘‘ตสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา’’ติ อิมินา อนาโรจเน วตฺตเภททุกฺกฏํ โหตีติ ทเสฺสติฯ เอกสฺส สนฺติเก อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิยมาเน กึ อูเน คเณ จรณโทโส วา วิปฺปวาโส วา น โหตีติ

อาห ‘‘อยญฺจา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อยญฺจา**ติ มานตฺตจาริโก ปนฯ ยสฺมา การณา วสิ, เตน การเณนาติ โยชนาฯ **ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลกฺเขตฺวา**ติ ปกตตฺตาคตกาเล ตสฺส อนาโรเจตฺวาว คจฺฉนฺติ, ตสฺมา ภิกฺขูนญฺจ ทฺวาทสหตฺถูปจาเร อตฺถิภาวํ สลฺลกฺเขตฺวาติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ ‘‘คณสฺส อาโรเจตฺวา’’ติ อิมินา อูเน คเณ จรณโทสาภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ อตฺถิภาวํ สลฺลกฺเขตฺวา’’ติ อิมินา วิปฺปวาสโทสาภาวํ ทเสฺสติฯ **ยน**ฺติ ปุเพฺพ อนาโรจิตํ ยํ ภิกฺขุํ ฯ **อยน**ฺติ ปฐมํ ปสฺสิตพฺพสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปนํฯ ‘‘นิกฺขิตฺตวตฺตสฺส ปริหาโร’’ติ อิมินา อนิกฺขิตฺตวเตฺต อโนฺตอุปจารคตานํ สเพฺพสํ อาโรเจตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

อยนฺติ มานตฺตจาริโก, ฐิโตติ สมฺพโนฺธฯ **เตนาปี**ติ มานตฺตจาริเกนปิ, ยาจิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **โส**ติ อนิกฺขิตฺตวโตฺต ภิกฺขุฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘โส อเพฺภตโพฺพ’’ติ วจเนฯ อยํ อพฺภานวิธิ วุโตฺตติ โยชนาฯ **อยญฺจา**ติ อพฺภานวิธิ จฯ **ตาส**นฺติ อาปตฺตีนํฯ **เอวน**ฺติอาทิ นิคมนํฯ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ ปน ทาตพฺพํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ปฏิจฺฉนฺนายา’’ติอาทินา ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ทาตพฺพํ มานตฺตํ **ปฏิจฺฉนฺนมานตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **น**นฺติ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํฯ

๒. ปริวาสกถา

๑๐๒. **ตสฺสา**ติ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตสฺสฯ **สโมธาเนตฺวา**ติ อิเธว ปริวาสกถายํ สโมธาเนตฺวาฯ **อิเธว** ปริวาสกถายํ ทสฺสยิสฺสามาติ โยชนาฯ อิเธวสโทฺท หิ ปุพฺพาปราเปโกฺขฯ

อิธ อธิเปฺปตํ ปริวาสํ วิตฺถาเรตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อยํ หี’’ติอาทิฯ อิธ อธิเปฺปโต ปริวาโส นาม ติวิโธ โหตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ติวิเธสุ ปริวาเสสุฯ ‘‘ยถาปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา’’ติ วจนํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘กสฺสจิ หี’’ติอาทิฯ ยถา อุทายิเตฺถรสฺส เอกาหปฏิจฺฉนฺนา อยํ อาปตฺติ โหติ, ตถา กสฺสจิ เอกาหปฏิจฺฉนฺนา อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ ยถา จ ปรโต อาคตา อุทายิเตฺถรเสฺสว อาปตฺติ โหติ, ตถา กสฺสจิ ทฺวิหาทิปฏิจฺฉนฺนา อาปตฺติ โหตีติ โยชนาฯ อิมินา วุตฺตนยานุสาเรน ปรโตปิ นโย เนตโพฺพฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา เอกาหาทิปฏิจฺฉนฺนา เอกาทิอาปตฺติ โหติ, ตสฺมา ชานิตโพฺพติ โยชนาฯ

ปฏิจฺฉนฺนภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘อยํ หี’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ทสหากาเรหี’’ติ ปาเฐฯ อาปตฺติอิติ สญฺญา เอตสฺสาติ **อาปตฺติสญฺญี ฯ ปหุ จา**ติ สมโตฺถ จฯ ปปุโพฺพ หูธาตุ สมตฺถเตฺถ โหติฯ

ตตฺถาติ ตสฺสํ มาติกายํฯ **ยน**ฺติ อาปตฺติํฯ **โสปิ จา**ติ ภิกฺขุปิ จฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ อาปตฺติยํฯ **อยน**ฺติ ภิกฺขุฯ **ตตฺถา**ติ อาปตฺติยํฯ **อลชฺชิปเกฺข ติฏฺฐตี**ติ ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺติํ ปริคูหตี’’ติ (ปริ. ๓๕๙) วุตฺตปเกฺข ฐิตตฺตา อลชฺชิปเกฺข ติฏฺฐติฯ

ปกตโตฺตติ เอตฺถ ‘‘ปาราชิกํ อนชฺฌาปโนฺน’’ติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ติวิธํ อุเกฺขปนียกมฺมํ อกโต’’ติฯ **เอต**นฺติ อปฺปฏิจฺฉนฺนภาวํ, ‘‘อาปชฺชติ…เป…. กุสเลหิ จินฺติตา’’ติ วจนํ วาฯ

คาถาย ‘‘สาวเสส’’นฺติ อิมินา ปาราชิกํ นิวเตฺตติฯ **ครุก**นฺติ เอตฺถ สงฺฆาทิเสสเมว อธิเปฺปตนฺติ ทเสฺสติฯ **อนาทริย**นฺติ สิกฺขาปเท อนาทริยํฯ **วชฺช**นฺติ ทุกฺกฏํฯ อุกฺขิตฺตเกน กรณภูเตนฯ

ยสฺสาติ ภิกฺขุสฺส, นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ **ภีรุกชาติกตายา**ติ ภีรุกสภาวตายฯ ปพฺพตวิหาเร วสนฺตสฺส ยสฺส ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ **ปพฺพตวิหาเร**ติ ปพฺพตสฺส ตเล, อนฺตเร วา การิเต วิหาเรฯ **เอตสฺมินฺ**ติ เอตาทิเสฯ อนฺตราเย สติเยวาติ โยชนาฯ ตสฺส อจฺฉนฺนาว โหตีติ โยชนาฯ **อนนฺตรายิกสญฺญาย ฉาทยโต อจฺฉนฺนาวา**ติ อนนฺตรายิกสญฺญาย ฉาเทนฺตสฺสาปิ เอกเนฺตน อนฺตรายิกตฺตา อจฺฉนฺนาวาติ อธิปฺปาโยฯ

อสฺสาติ ภิกฺขุสฺสฯ **หนุกวาโต**ติ หนุกสฺส เคลญฺญกโร วาโตฯ **วิชฺฌตี**ติ หนุกํ วิชฺฌติฯ **อิมินา**ติ ภิกฺขุนาฯ ปหุสญฺญิโน ฉาทิตาปิ เอกเนฺตน อปหุตฺตา อจฺฉาทิตาว โหติฯ

ฉาเทตุกาโม จาติ เอตฺถ อิทํ จตุกฺกํ เวทิตพฺพํ ฉาเทตุกาโม ฉาเทติ, ฉาเทตุกาโม นจฺฉาเทติ, อจฺฉาเทตุกาโม ฉาเทติ, นจฺฉาเทตุกาโม นจฺฉาเทตีติฯ ตตฺถ ปฐมปทํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘อิทํ อุตฺตานตฺถเมวา’’ติฯ เอวํ เสสาสุปิ มาติกาสุ จตุกฺกํ เวทิตพฺพํ ฯ จตูสุ จตุเกฺกสุ ปฐมปเท เอว ฉนฺนา โหติ, น เสสปเทสุฯ อนุตฺตานตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **ปุเรภเตฺต วา**ติ ปุเรภตฺตํ วา, ภตฺตโต, ภตฺตสฺส วา ปุเรติ **ปุเรภตฺตํ**ฯ อพฺยยีภาวสมาเส สตฺตมีวิภตฺติยา อมิติการิยสฺส อนิจฺจภาวโต วุตฺตํ ‘‘ปุเรภเตฺต’’ติฯ เอเสว นโย ‘‘ปจฺฉาภเตฺต’’ติ เอตฺถาปิฯ ทุติยปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสตฺวา ตติยปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺส ปนา’’ติ อาทิฯ อภิกฺขุเก ฐาเน วสนฺตสฺส ยสฺส ภิกฺขุสฺสาติ โยชนาฯ อาคเมนฺตสฺส คจฺฉนฺตสฺสาติ อนาทเร เจตานิ สามิวจนานิฯ

จตุตฺถปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **โย ปนา**ติ ภิกฺขุ ปน, อาวิกโรตีติ สมฺพนฺโธฯ **สภาคนฺ**ติ อเวริํฯ **อยนฺ**ติ ภิกฺขุฯ อุปชฺฌาโย อิติ วา อาจริโย อิติ วาติ โยชนาฯ **ลชฺชายา**ติ ลชฺชนิมิตฺตํ, ลชฺชการณา, ลชฺชเหตุ วาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วา, **อิธา**ติ อาปตฺติอาโรจนฎฺฐาเนฯ **อเวริสภาคสฺสา**ติ อเวรี หุตฺวา สภาคสฺสฯ

ปกาเสตุกาโมติ อเญฺญสํ ปกาเสตุกาโมฯ **อุปชฺฌายสฺสาปี**ติ ปิสเทฺทน อญฺญสฺส สนฺติเก กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ อาปตฺติอาโรจนฎฺฐาเนฯ **สภาคสงฺฆาทิเสสนฺ**ติ วตฺถุสภาคสงฺฆาทิเสสํฯ **สุทฺธสฺสา**ติ วตฺถุสภาคสงฺฆาทิเสสโต สุทฺธสฺสฯ อาวิกรณาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาวิกโรโนฺต จา’’ติอาทิฯ **อิติ อิมานี**ติอาทิ นิคมนํฯ

ตโตติ ชานิตพฺพโต, ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอกาหปฎิจฺฉนฺนา**ติ เอกาเหน ปฎิจฺฉนฺนาฯ ยาว จุทฺทส ทิวสานิ, ตาว ทิวสวเสน โยชนา กาตพฺพาติ โยชนาฯ **ปกฺขปฎิจฺฉนฺนนฺ**ติ ปเกฺขน ปฎิจฺฉนฺนํฯ **อติเรกปกฺขปฎิจฺฉนฺนนฺ**ติ ปกฺขโต อติเรเกน ปฎิจฺฉนฺนํฯ

สํวจฺฉรปฎิจฺฉนฺนนฺติ สํวจฺฉเรน ปฎิจฺฉนฺนํฯ **ตโต วา**ติ อติเรกสฎฺฐิสํวจฺฉ รโต วาฯ **ภิโยฺยปี**ติ อติเรกมฺปิฯ

ตโตติ ตีหิ อาปตฺตีหิฯ **ปรนฺ**ติ อติเรกํฯ **คณนวเสนา**ติ อาปตฺติคณนวเสนฯ **วตฺถุกิตฺตนวเสน วา**ติ อาปตฺตีนํ วตฺถุกิตฺตนวเสน วาฯ **นามมตฺตวเสน วา**ติ ‘‘สงฺฆาทิเสสาปตฺติโย’’ติ เอวํ นามเสฺสว วเสน วาฯ เอตฺถ หิ มตฺตสโทฺท อวธารณโตฺถ, เตน วตฺถุํ นิวเตฺตติฯ

ตตฺถาติ ‘‘นามมตฺตวเสนา’’ติ ปเทฯ **สชาติสาธารณนฺ**ติ สสฺส อตฺตโน ชาติ สชาติ, ตาย สาธารณํ สชาติสาธารณํฯ สเพฺพสํ, สเพฺพหิ วา อาปตฺตีหิ สาธารณํ **สพฺพสาธารณํฯ ตตฺถา**ติ ทุวิเธสุ นาเมสุฯ **สพฺพสาธารณนามวเสนาปี**ติ เอตฺถ ปิสโทฺท ‘‘อหํ ภเนฺต สมฺพหุ

ลา สงฺฆาทิเสสา อาปชฺชึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ เอวํ สชาติสาธารณนามวเสนปิ ‘‘อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ เอวํ อุภยสาธารณวเสนปิ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ **หีติ** สจฺจํฯ สพฺพมฺปิ ปริวาสาทิกํ อิทํ วินยกมฺมนฺติ โยชนาฯ วสติ อาปตฺติ เอตฺถ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ **วตฺถุ**ฯ โค วุจฺจติ วจนํ วา ญาณํ วา, ตํ ตายตีติ **โคตฺตํ**ฯ

ตตฺถาติ วตฺถาทีสุ จตุพฺพิเธสุฯ **ตตฺถาติ** เตสุ วจเนสุฯ **สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ กายสํสคฺคนฺติ อาทินา วจเนนาปีติ** เอตฺถ อาทิสเทฺทน ทุฏฺฐุลฺลาทิวจนานิ สงฺคณฺหาติฯ **อิธ ปนาติ** อิมสฺมึ ปน ฐาเนฯ **โย โยติ** ติโสฺส วา ผุโสฺส วา อาปโนฺน โหติฯ

เอวํ อาโรเจตพฺพนฺติ เอวํ วกฺขมานนเยน อาโรเจตพฺพนฺติ โยชนาฯ กึ อาโรเจตพฺพํ? ‘‘อหํ ภนฺเต…เป.… สโงฺฆ ธาเรตุ’’ อิติ อาโรเจตพฺพนฺติ โยชนาฯ

เวทยามหนฺติ เวทยามิ อหํฯ มม ปาริวาสิกภาวํ สงฺฆํ, สงฺฆสฺส วา ชานาเปมีติ อโตฺถฯ **เวทยตีติ มนฺติ** เวทยติ อิติ มํฯ ปาริวาสิกภาวํ สงฺฆํ, สงฺฆสฺส วา ชานาเปตีติ มํ สโงฺฆ ธาเรตูติ อโตฺถฯ เอตฺถ พหูสุ อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ ‘‘ติณฺณํ วา อติเรกานํ วา อาโรเจเนฺตน อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ ปาโฐ อตฺถิ ฯ เกสุจิ อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ ‘‘ติณฺณํ อาโรเจเนฺตน อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ เอตฺตโกเยว ปาโฐ อตฺถิฯ เหฏฺฐา มานตฺตกถายมฺปิ เอวเมว อตฺถิฯ ตตฺถ ‘‘อติเรกานฺ’’นฺติ อิมินา ตีหิ อติเรกานํ อาโรเจเนฺตน สงฺฆํ อเปกฺขิตฺวา สเจ เอกวจนวเสน วตฺตุกาโม โหติ, ‘‘มํ สโงฺฆ ธาเรตู’’ติ วตฺตพฺพํฯ อถ สมฺพหุเล ภิกฺขู อเปกฺขิตฺวา สเจ พหุวจนวเสน วตฺตุกาโม โหติ, ยถา ติณฺณํ, เอวํ ‘‘มํ อายสฺมโนฺต ธาเรนฺตู’’ติ วตฺตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ อิทญฺจ สทฺทสตฺถวเสเนว วุตฺตํ, น วินยกมฺมวิปตฺติวเสนาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘วิหาเรเยว รตฺติปริคฺคโห’’ติ อิมินา อโนฺตอุปจารสีมายมฺปิ ปริวสิตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ **อุปจารสีมนฺติ** ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขปํ, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐานํฯ **เอสาติ** ปาริวาสิโก ภิกฺขุฯ **อสฺสาติ** อาคตสฺส ภิกฺขุโนฯ

ตโตติ อาปตฺติปฏิจฺฉนฺนทิวสโตฯ **กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถายาติ** อาปตฺติปฏิจฺฉนฺนทิวเสน สมํ ปริวสิตพฺพํ นุโข, น นุโขติ กุกฺกุจฺจสฺส วิโนทนตฺถายฯ **ปริวุตฺถตฺตาติ** ปริวสิตตฺตาฯ **โสติ** ปริวุโตฺถ ภิกฺขุฯ **อิทนฺติ** ทาตพฺพมานตฺตํฯ **ตนฺติ** ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํฯ **ฉารตฺตนฺติ** ฉรตฺติโย สมาหฏาติ ฉารตฺตํ, สมาหาเร ทิคุฯ ‘‘ฉรตฺต’’นฺติ วตฺตเพฺพ สุขุจฺจารณตฺถํ ฉการสฺส ทีฆํ กตฺวา เอวํ วุตฺตํ, อจฺจนฺตสํโยเค เจตํ อุปโยควจนํฯ

อปฺปฏิจฺฉนฺนาปตฺตึ ทาตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา เหฏฺฐา วุตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตํ อิมสฺมึ ปฏิจฺฉนฺนมานเตฺต สโมธาเนตฺวาปิ ทาตุํ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ เอวํ สเนฺตปิ มูลมานตฺตํ ปฏิจฺจ ปฏิจฺฉนฺนมานตฺตนฺติ วุจฺจติฯ กถํ ทาตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

อสฺสาติ มานตฺตํ ยาจนฺตสฺสฯ **ตทนุรูปนฺติ** ตสฺส ยาจนสฺส อนุรูปํฯ **สเจ ปฏิจฺฉนฺนาเทฺวติ** เอตฺถ **เทฺวติ** นิทสฺสนมตฺตํ ตโต อติเรกมฺปิ คเหตพฺพตฺตาฯ **สพฺพตฺถาติ** สเพฺพสุ เอกพหูสุฯ **ตทนุรูปเม วาติ** ตสฺส มานตฺตทานสฺส อนุรูปเมวฯ **อิธ ปนาติ** ปฏิจฺฉนฺนมานเตฺต ปนฯ **อิตีติ**อาทิ นิคมนํฯ ยํ มานตฺตํ ทิยฺยตีติ โยชนาฯ **เอตฺถาติ** ปฏิจฺฉนฺนมานเตฺตฯ

อวเสสาติ อปฺปฏิจฺฉนฺนปริวาสปฏิจฺฉนฺนปริวาเสหิ อวเสสาฯ **ตตฺถา**ติ อวเสเสสุ ทฺวีสุ ปริวาเสสุฯ อธมฺมิกมานตฺตจาราวสาเน อนุญฺญาตปริวาโสติ สมฺพนฺโธฯ กิสฺมึ วตฺถุสฺมึ อนุญฺญาโตติ อาห ‘‘อิมสฺมึ วตฺถุสฺมิ’’นฺติฯ **เอสา**ติ สุทฺธนฺต, ทาตพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **เอต**นฺติ ชานนาชานนํฯ

ตตฺถาติ ทฺวีสุ สุทฺธเนฺตสุ, จูฬสุทฺธนฺตติ วุจฺจตีติ สมฺพนฺโธฯ **โย**ติ ภิกฺขุ, วทตีติ สมฺพนฺโธฯ **อาโรจิตทิวสโต**ติ อาปตฺติอาโรจิตทิวสโตฯ

ตนฺติ จูฬสุทฺธนฺตํ, ปริวสเนฺตน ปริวสิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อคฺคเหสี**ติ ปริวาสํ อคฺคเหสิฯ **อญฺญ**นฺติ คหิตมาสโต อญฺญํฯ ‘‘ปริวาสทานกิจฺจํ นตฺถี’’ติ อิมินา ปริวาสคหณกิจฺจมฺปิ นตฺถีติ ทเสฺสติ คณฺหนฺตเสฺสว ทาตพฺพตฺตา, เทนฺตเสฺสว คเหตพฺพตฺตา วาฯ **อุทฺธมฺปิ อาโรหตี**ติ ปริวาสคหณกาลโต อญฺญมฺปิ กาลํ ปริวสิตพฺพตฺตา อุทฺธมฺปิ อาโรหติฯ **เหฏฺฐาปิ โอโรหตี**ติ ปริวาสคหณกาลโต อูนมฺปิ กาลํ ปริวสิตพฺพตฺตา เหฏฺฐาปิ โอโรหติฯ **อิท**นฺติ อาโรหโนโรหนํฯ **ตสฺสา**ติ สุทฺธนฺตปริวาสสฺสฯ เอกเมว ปฏิจฺจ เทฺว, ติโสฺส, สมฺพหุลา วา ภวนฺตีติ อาห ‘‘เอกํ วินา สมฺพหุลานํ อภาวโต’’ติฯ

เอวํ จูฬสุทฺธนฺตํ ทเสฺสตฺวา มหาสุทฺธนฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย ปนา’’ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ มหาสุทฺธนฺตํฯ **ยาว** ยตฺตโก อุปสมฺปททิวโส โหติ, **ตาว** ตตฺตกํ กาลนฺติ โยชนาฯ **อุทฺธํ นาโรหตี**ติ อุทฺธํ อาโรหนกาลสฺส อภาวโต อุทฺธํ น อาโรหติฯ **เอตฺถา**ติ สุทฺธนฺตปริวาเสฯ **อยํ สุทฺธนฺตปริวาโส นามา**ติ นิคมนํฯ

ตตฺถาติ ติวิเธสุ สโมธานปริวาเสสุฯ ‘‘โอธุนิตฺวา สโมทหิตฺวา ทาตพฺพปริวาโส’’ติ อิมินา โอธุนิตฺวา สโมธาเนตฺวา ทาตโพฺพ ปริวาโส **โอธานสโมธาโน**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘ปริวาโส’’ติ อิมินา ตทฺธิตณปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ จ อวธุนิยเต, อวธุนิตพฺพนฺติ วา **โอธานํ,** สํ เอกโต โอทหียเต สมฺปิณฺฑียเต, อุทหิยติ สมฺปิณฺฑิยตีติ วา **สโมธาน**นฺติ อวยววจนโตฺถ กาตโพฺพฯ ‘‘มเกฺขตฺวา’’ติ อิมินา ธุธาตุยา ปโปฺปฏนธํสนโธวนานิ ทเสฺสติฯ **โส**ติ โอธานสโมธาโน, อาคโตติ สมฺพนฺโธฯ

เอตฺถาติ โอธานสโมธาเนฯ **โย**ติ ภิกฺขุ, ปฏิจฺฉาเทตีติ สมฺพนฺโธฯ ปริวสโนฺต วา มานตฺตารโห วา มานตฺตํ จรโนฺต วา อพฺภานารโห วา โย ภิกฺขูติ โยชนาฯ ‘‘ปุริมาย อาปตฺติยา’’ติ ปทํ ‘‘สมา วา’’ติ ปเท สหาทิโยโคฯ ‘‘อูนตรา’’ติปเท วิภตฺติอปาทานํ, อนุเมยฺยวิสยอปาทานํ วาฯ ‘‘อทิวเส กตฺวา’’ติ อิมินา **โอธุนิตฺวา**ติ เอตฺถ ธุธาตุยา ยถาวุตฺตเตฺถเยว ทเสฺสติฯ **อูนกปกฺขปฏิจฺฉนฺนา**ติ ปกฺขโต อูนเกน ปฏิจฺฉนฺนาฯ **เอเตนุปาเยนา**ติ ปเกฺข วุเตฺตน เอเตน อุปาเยนฯ

ตตฺถาติ มูลาปตฺติโต อติเรกปฏิจฺฉเนฺนฯ **อาวิ การาเปตฺวา**ติ มูลาปตฺติโต อนฺตราปตฺติยา ปฏิจฺฉนฺนภาวํ อาวิ การาเปตฺวาฯ **เอตฺถา**ติ อาปตฺติปฏิจฺฉเนฺนฯ **ปมาณ**นฺติ การณํฯ **ยา**ติ อาปตฺติฯ **ตตฺถา**ติ มูลภาเวน กตฺตพฺพาย มูลิอาปตฺติยํฯ **อิตร**นฺติ มูลิภาเวน กตฺตพฺพํ มูลาปตฺตึฯ **สโมธายา**ติ สโมทหิตฺวาฯ ปกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ

เอกา วา ยา อาปตฺติ สพฺพจิรปฏิจฺฉนฺนา โหตีติ โยชนาฯ **สพฺพจิรปฏิจฺฉนฺนาโย**ติ สพฺพาสํ อาปตฺตีนํ จิเรน ปฏิจฺฉนฺนาโยฯ **ตาส**นฺติ อาปตฺตีนํฯ **อเคฺฆนา**ติ ปริเจฺฉเทนฯ อคฺฆสโทฺท เหตฺถ ปริเจฺฉทตฺถวาจโกฯ อภิธาเน (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๑๐๔๘ คาถายํ) วุตฺตํ ‘‘อโคฺฆ

มุเลยฺ จ ปูชเน’’ติฯ เอตฺถ ‘‘มุเลยฺ จา’’ติ ปทสฺส มูลปริเจฺฉทเทติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตาสํ รตฺติปริเจฺฉทวเสนา’’ติฯ อิเมหิ ปเทหิ อเคฺฆน รตฺติปริเจฺฉเทน สโมธาเนตฺวา ทาตโพฺพ ปริวาโส **อคฺฆสโมธาโน**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ จ ‘‘สพฺพจิรปฏิจฺฉนฺนาโย’’ติ วุตฺตตฺตา กิญฺจาปิ โกฏฺฐิอตฺถวาจโก ตติยกฺขเรน ปาโฐ ยุโตฺต วิย ทิสฺสติฯ ตถาปิ โส ปาโฐ น คเหตโพฺพฯ กสฺมา? พหูสุ ปาฬิโปตฺถเกสุ, อฏฺฐกถาโปตฺถเกสุ จ อลิขิตตฺตาฯ พหูสุ หิ โปราณโปตฺถเกสุ จตุตฺถกฺขเรน ปาโฐเยว ลิขิโต, ตสฺมา โส ปาโฐเยว คเหตโพฺพ, น อโญฺญติ ทฏฺฐพฺพํฯ **โส**ติ อคฺฆสโมธาโนฯ อาคโตเยวาติ สมฺพโนฺธฯ

ยสฺส ปนาติ ภิกฺขุสฺส, ปฏิจฺฉนฺนาติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพนฺ**ติ สกลํฯ อาปตฺติสหสฺสคาถาย –

ทสสตํ อาปตฺติโย รตฺติสตํ ฉาทยิตฺวานาติ โยชนาฯ อิมินา นเยนปิ **อคฺฆสโมธาโน**ติ เอตฺถ อคฺฆสทฺทสฺส จตุตฺถกฺขเรน ปาฐสฺส ยุตฺตภาโว เวทิตโพฺพฯ อเคฺฆน ทสรตฺติปริเจฺฉเทน สโมธาย ทาตโพฺพ **อคฺฆสโมธาโน**ฯ

โย ปริวาโส นานาวตฺถุกาโย อาปตฺติโย เอกโต กตฺวา ทิยฺยติ, อยํ ปริวาโส มิสฺสกสโมธาโน นามาติ โยชนาฯ เอตฺถ วตฺถุวเสน มิสฺสกา อาปตฺติโย สโมธาเนตฺวา ทาตโพฺพ ปริวาโส **มิสฺสกสโมธาโน**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **ตตฺรา**ติ มิสฺสกสโมธาเนฯ **ตทนุรูปายา**ติ ตสฺส ยาจนสฺส อนุรูปายฯ

เอตฺถ จาติ มิสฺสกสโมธาเน จ, กาตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘ปกฺขมานตฺตญฺจ …เป…. กถยิสฺสามา’’ติ ยํ วจนํ วุตฺตํ, ตสฺส วจนสฺส โอกาโสติ โยชนาฯ **ตํ ปนา**ติ ปกฺขมานตฺตํ ปนฯ ‘‘อฑฺฒมาสเมว ทาตพฺพ’’นฺติ อิมินา ปกฺขเมว ทาตพฺพํ มานตฺตํ **ปกฺขมานตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **ตํ ปนา**ติ ปกฺขมานตฺตํ ปน, ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อตฺตโน สีม**นฺติ อตฺตโน วิหารสีมํ, มหาสีมนฺติ อโตฺถฯ **โสเธตฺวา**ติ สพฺพาสํ หตฺถปาสนยนวเสน, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทนยนวเสน, สีมโต พหิกรณวเสน จ โสเธตฺวาฯ **จตุวคฺคคณ**นฺติ จตุวคฺคสงฺฆํฯ **คโณ**ติ เจตฺถ สโงฺฆเยวาธิเปฺปโตฯ

ตตฺราติ ‘‘โยชนา กาตพฺพา’’ติ วจเนฯ **มุขมตฺตทสฺสน**นฺติ อุปายมตฺตทสฺสนํ, อาทิมตฺตทสฺสนํ วาฯ ‘‘อาปนฺนาย ภิกฺขุนิยา’’ติ ปทํ ‘‘เอวมสฺส วจนีโย’’ติ ปเท กตฺตา, ‘‘ยาจาเปตฺวา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ ‘‘พฺยตฺตาย ภิกฺขุนิยา’’ติ ปทํ ‘‘ญาเปตโพฺพ’’ติ ปเท การิตกตฺตา, ‘‘สโงฺฆ’’ติ ปทํ ตเตฺถว การิตกมฺมํฯ ‘‘เอตํ การณ’’นฺติ ธาตุกมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํฯ ตพฺพปจฺจเยน การิตกมฺมเมว วุตฺตํฯ ญาเปตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุณาตุ เม’’ติอาทิฯ

นิกฺขิตฺตวตฺตนฺติ กรณเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ นิกฺขิตฺตวเตฺตนาติ หิ อโตฺถฯ **ตเตฺถวา**ติ มาฬกสีมายเมวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อสฺสา**ติ มานตฺตจาริกาย ภิกฺขุนิยาฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมา กตฺตพฺพวินยกมฺมภาวโตติ อโตฺถฯ **โน**ติ อมฺหากํ, สนฺติกนฺติ สมฺพโนฺธฯ จตูหิ ปกตตฺตภิกฺขุนีหิ นิสีทิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **คามูปจารโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา**ติ อิทํ ภิกฺขุนีวิหารูปจาราติกฺกมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **วิหารูปจารโตปี**ติ ภิกฺขุวิหารูปจารโตปิฯ **ตตฺถา**ติ ภิกฺขุนีนํ นิสินฺนฏฺฐาเนฯ กุรุนฺทิมหาปจฺจรีสุ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วิหารสฺส จา**ติ ภิกฺขุวิหารสฺส จฯ คามสฺส อุปจารํ มุญฺจิตุํ วฏฺฏตีติ น วุตฺตนฺติ โยชนาฯ ตสฺมา คามูปจาเรปิ นิสีทิตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ

ตาย ภิกฺขุนิยา อาโรเจตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ

ตเตฺถวาติ ภิกฺขุนีนํ นิสีทนฏฺฐาเนเยวฯ **ฐาน**นฺติ ภิกฺขูนํ ฐานํฯ **เอตี**ติ อาคจฺฉติฯ **ปเควา**ติ ปาโตเยวฯ **ตายา**ติ มานตฺตจารินิยาฯ

อนิกฺขิตฺตวตฺตาย ปน ภิกฺขุนิยาติ สมฺพนฺโธฯ **อชานนปจฺจยา**ติ อชานนการณาฯ **ตนฺ**ติ วจนํฯ **ปาริวาสิกวตฺตาทีน**นฺติ อาทิสเทฺทน อาคนฺตุกวตฺตปูรณนิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธาทโย สงฺคณฺหาติ ฯ **ยุตฺตตรํ ทิสฺสตี**ติ ยุตฺตตรํ หุตฺวา ทิสฺสติฯ อิมินา อนิกฺขิตฺตวตฺตภิกฺขุนา วิย ภิกฺขุนิยาปิ อโนฺตอุปจารสีมคตานํเยว อาโรเจตพฺพํ, น คาเม ฐิตานมฺปิ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพนฺติ ทีเปติฯ **อุโปสเถ**ติ อุโปสถทิวเสฯ เอเสว นโย ปวารณายปิฯ **เทวสิก**นฺติ ทิวเส ทิวเสฯ **ตสฺมิํ คาเม**ติ ภิกฺขุนีนํ วสนคาเมฯ **อญฺญตฺรา**ติ ภิกฺขุนีนํ วสนคามโต อญฺญสฺมิํ คาเมฯ **ตตฺรา**ติ ภิกฺขุนีนํ วสนคามํฯ **ทเสฺสตฺวา**ติ ภิกฺขุนีนํ ทเสฺสตฺวาฯ **ตายา**ติ มานตฺตจารินิยาฯ **วิหาร**นฺติ ภิกฺขูนํ วิหารํฯ **อุปจารสีมายา**ติ อุปจารสีมโต พหีติ สมฺพนฺโธฯ **อย**นฺติ มานตฺตจารินีฯ

วีสติ คโณ อิมสฺสาติ **วีสติคโณ,** สโงฺฆ, ตสฺมิํฯ มานตฺตํ จรมานา ภิกฺขุนีติ โยชนาฯ **อิทํ ปกฺขมานตฺตํ นามา**ติ อิทํ ปุพฺพวจนสฺส นิคมวเสน ปรวจนสฺส กถนตฺถาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

ตตฺถาติ ติวิเธสุ มานเตฺตสุฯ ยเทตํ มานตฺตํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํฯ ปริวาสํ ปริวสนฺตสฺส มูลายปฏิกสฺสิตสฺส อุทายิเตฺถรสฺส อนุญฺญาตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อาปชฺชิตฺวา**ติ อาปชฺชนโตฯ **อิท**นฺติ มานตฺตํ วุจฺจตีติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **โอธานสโมธาน**นฺติ เอตฺถ วจนโตฺถ เหฏฺฐา วุโตฺตเยวฯ **ตมฺปี**ติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตวจนมฺปิฯ

ตนฺติ อคฺฆสโมธานมิสฺสกสโมธานํ, ทาตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตปริมาเณน วจนกฺกเมน, ''อยญฺหิ อิธ อธิเปฺปโต ปริวาโส นามา''ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) วจนโต ปฏฺฐาย ยาว ''โยเชตฺวา ทาตพฺพ''นฺติ วจนํ, ตาว วจนกฺกเมนาติ อโตฺถฯ ''เตน หิ ภิกฺขเว... เป.... ทเสฺสสฺสามา''ติ ยํ วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ ''อตฺถโต''ติ อิมินา สโทฺทปิ คเหตโพฺพ อวินาภาวโตฯ

ปฏิจฺฉนฺนปริวาสกถา

๑๐๒. ยา ปาฬิ วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ

๑๐๘. **ตโต**ติ ปาฬิโตฯ **ตํ อาปตฺติ**นฺติ ตํ อนฺตราปตฺติํฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ นิกฺขิตฺตวโตฺต ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธ, หุตฺวาติ วาฯ **โส**ติ ภิกฺขุ, ฐิโต หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา อาปตฺติยา**ติ ตสฺสา อนฺตราปตฺติยาฯ **ปฏิจฺฉนฺนา โหตี**ติ อนฺตราปตฺติปิ ปฏิจฺฉนฺนา โหติ ฯ **ตสฺมิมฺปี**ติ มูลาย ปฏิกสฺสเนปิฯ **มกฺขิตา**ติ ปิสิตา, ธํสิตา วาฯ มกฺขิยนฺติ ปิสิยนฺติ, ธํสิยนฺตีติ วา **มกฺขิตา,** ปริวุตฺถทิวสาฯ **ตโต**ติ ปาฬิโต ปรนฺติ สมฺพโนฺธฯ ปรโตปิ เอเสว นโยฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํฯ ปฏิจฺฉนฺนวาเร ทสฺสิตา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ

สโมธานปริวาสกถา

๑๒๕. **ตโต**ติ ปฏิจฺฉนฺนวารโต, ปรํ ทสฺสิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถ จา**ติ เอตสฺมิํ วาเร จฯ **ยสฺมา**ติ ยสฺมา การณา, เยน การเณน วาฯ **เตเนวา**ติ เตเนว การเณน, ตสฺมา การณา วา,

‘‘มูลาย…เป…. เทตู’’ติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ ตสฺมา สเพฺพ มกฺขิตาว โหนฺตีติ โยชนาฯ **ตโต**ติ วารโต ปรํ นิฏฺฐาปิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

อคฺฆสโมธานปริวาสกถา

๑๓๔. **ตโต**ติ วารโต ปรํ ทสฺสิโตติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ วารโต ปรํ ปาฬิ ฐปิตาติ สมฺพโนฺธฯ ลชฺชิธเมฺม วา อุปฺปเนฺนติ สมฺพโนฺธฯ **ยน**ฺติ กมฺมํฯ **ตโต**ติ วารโต ปรํ ตเถว ปาฬิ ฐปิตาติ สมฺพโนฺธฯ

๑๓๘. **ตโต**ติ วารโต ปรํ ปุริมนเยเนว ปาฬิ ฐปิตาติ สมฺพโนฺธฯ

สุทฺธนฺตปริวาสาทิกถา

๑๕๖. **ตโต**ติ วารโต ปรํ สุทฺธนฺตปริวาโส ทสฺสิโตติ สมฺพโนฺธฯ

๑๖๐. **ตโต**ติ ปาฬิโต ปรํ ปาฬิ ฐปิตาติ สมฺพโนฺธฯ

๑๖๕. **ตตฺถา**ติ ปาฬิยํฯ **อนฺตรา**…เป…. **อปฺปฏิจฺฉนฺนาโย**ติอาทีสุ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ

๑๖๖. **ปจฺฉิมสฺมิํ อาปตฺติกฺขเนฺธ**ติ เอตฺถ อาปตฺติกฺขนฺธสฺส เภทภาวโต กิํ ‘‘ปจฺฉิมสฺมิํ อาปตฺติกฺขเนฺธ’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘เอโกว โส อาปตฺติกฺขโนฺธ’’ติฯ อถ กสฺมา ‘‘ปจฺฉิมสฺมิํ อาปตฺติกฺขเนฺธ’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ปจฺฉา ฉาทิตตฺตา ปนา’’ติอาทิฯ เอตฺถ **ปน**สโทฺท ครหตฺถวาจโก, ตถาปีติ หิ อโตฺถฯ เอโกปิ อาปตฺติกฺขโนฺธ ปจฺฉา ฉาทิตตฺตา ปจฺฉิมสฺมิํ อาปตฺติกฺขเนฺธติ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

๑๘๐. ‘‘ววตฺถิตา สมฺภินฺนา’’ติ เอตํ วจนนฺติ โยชนาฯ

๘. เทฺวภิกฺขุวารเอกาทสกาทิกถา

๑๘๑. **ตโต**ติ ปาฬิโต ปรํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ปาฬิยํฯ **มิสฺสก**นฺติ เอตฺถ เกหิ มิสฺสกนฺติ อาห ‘‘ถุลฺลจฺจยาทีหิ มิสฺสก’’นฺติฯ

๑๘๔. **ตโต**ติ ปาฬิโต ปรํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘อิธ ปน ภิกฺขเว’’ติอาทิปาเฐฯ **ตญฺจา**ติ ‘‘อิธ ปน ภิกฺขเว’’ติอาทิวจนญฺจ อิโต ปุเพฺพ อวุตฺตํ สพฺพํ วจนญฺจาติ โยชนาฯ

อิติ สมุจฺจยกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๔. สมถกฺขนฺธกํ

๑. สมฺมุขาวินยกถา

๑๘๖-๗. สมถกฺขนฺธเก เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ฉ มาติกาปทานี**ติ วากฺยมฺปิ สมาโสปิ ยุโตฺตเยวฯ **ตตฺถ** สมาโส ปน อสมาหารทิคุเยวฯ ‘‘นิกฺขิปิตฺวา’’ติ ปทํ ‘‘วุโตฺต’’ติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยาวิเสสนํ, ตุลฺยโตฺถ วาฯ **วิตฺถาโร**ติ วิภโงฺคฯ **ตตฺถา**ติ วิภเงฺคฯ **สญฺญา**

เปตีติ เอตฺถ สญฺญํ กตฺวา ชานาเปตีติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ปริโตเสตฺวา ชานาเปตี’’ติฯ อิมินา สํปุโพฺพ ญาธาตุ ปริโตสนตฺถํ อโนฺตกตฺวา อวโพธนโตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **การณปติรูปกานี**ติ การณสฺส ปฏิภาคานิฯ **นิชฺฌาเปตี**ติ เอตฺถ เฌธาตุ โอโลกนโตฺถติ อาห ‘‘โอโลเกตี’’ติฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน, กริยมาเนติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ ธมฺมวาทีฯ ปรโตปิ เอเสว นโยฯ ‘‘ปุนปฺปุน’’นฺติ อิมินา **อนุเปกฺขตี**ติ เอตฺถ อนุสโทฺท น อุปจฺฉินฺนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **เปกฺขติ อนุเปกฺขตี**ติ เอตฺถ อิกฺขธาตุ ‘‘ทเสฺสติ อนุทเสฺสตี’’ติ เอตฺถ ทิสธาตุยา สทิสโตฺถติ อาห ‘‘ทเสฺสติ…เป.… ปริยายวจนานี’’ติฯ **เตสเญฺญวา**ติ ‘‘เปกฺขติ อนุเปกฺขตี’’ติ ปทานเญฺญวฯ **ปริยายวจนานี**ติ เววจนสทฺทา อเตฺถ ปริพฺยตฺตึ อยนฺติ คจฺฉนฺติ อิเมหีติ **ปริยายานิ,** ตานิ เยว วจนานิ ปริยายวจนานิฯ **โส**ติ อธมฺมวาทีฯ **โมเหตฺวา**ติ ธมฺมวาทีปุคฺคลาทึ โมหาเปตฺวาฯ

๑๘๘. ธมฺมวาที ปุคฺคโล ทเสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **อโมเหตฺวา**ติ อธมฺมวาทีปุคฺคลาทึ อโมหาเปตฺวา, อวิปรีตํ ชานาเปตฺวาติ อโตฺถฯ

๒. สติวินยกถา

๑๙๕. ปรมฺมุขํ วิเนติ วินาเสตีติ **วินโย,** ปรมฺมุขํ วิเนติ วินาเสติ อเนนาติ วา **วินโย,** วินยกมฺมํฯ สงฺฆธมฺมวินยปุคฺคลสมฺมุขานํ ทาตโพฺพ วินโย **สมฺมุขาวินโยฯ ปญฺจิมานี**ติ เอตฺถ ปญฺจนฺนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุทฺธสฺสา’’ติอาทิฯ อนุวทิตสฺส ทานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตานี**ติ ปญฺจ องฺคานิฯ ‘‘เอเกกองฺควเสน น ลพฺภนฺตี’’ติ อิมินา สมุทายวากฺยนิปฺผตฺติภาวโต ปญฺจงฺควเสเนว ลพฺภนฺตีติ ทเสฺสติฯ **เทสนามตฺตเมเวต**นฺติ ‘‘ปญฺจิมานี’’ติ เอตํ วจนํ เทสนามตฺตเมว, น อวยววากฺยนิปฺผตฺติวจนนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ธมฺม**นฺติ ภูตํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว’’ติอาทิวจเนฯ **ตตฺถ จา**ติ ‘‘ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว’’ติอาทิวจเน จฯ **อนุวทนฺตี**ติ เอตฺถ อนุทฺธํสเนน วทนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โจเทนฺตี’’ติฯ อยํ ปน สติวินโย ทาตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **อนาคามิโนปี**ติ ปิสโทฺท สมฺภาวเน, สกทาคามิอาทิเก ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ **โส จ โข**ติ สติวินโย จฯ **โจทิยมาเนเยวา**ติ โจทิยมานเสฺสว, อยเมว วา ปาโฐฯ **ตสฺมิ**นฺติ สติวินยสฺมึ ทิเนฺนติ สมฺพโนฺธฯ อโจทิตตฺตา กถา น รูหตีติ อาห ‘‘โจเทโนฺตปี’’ติอาทิฯ **อาปชฺชตี**ติ โจทโก อาปชฺชติฯ โจทนาทิอสารุเปฺป วิเนติ วินาเสตีติ **วินโย,** วิเนติ วินาเสติ อเนนาติ วา **วินโย,** วินยกมฺมํฯ สติเวปุลฺลปตฺตสฺส ทาตโพฺพ วินโย **สติวินโย**ฯ

๓. อมูฬฺหวินยกถา

๑๙๖. ***ภาสิตปริกนฺต***นฺติ เอตฺถ ภาสิตปริกนฺตสทฺทานํ กรณาเปกฺขตฺตา วิสุํ กรณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วาจาย ภาสิตํ, กาเยน ปริกนฺต’’นฺติฯ ‘‘ปริกฺกเมตฺวา กต’’นฺติ อิมินา ปริกมตีติ **ปริกนฺตํ,** ปริกนฺตํ หุตฺวา กตํ **ปริกนฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปริกฺกเมตฺวา**ติ อติกฺกมิตฺวาฯ **สรตายสฺมา**ติ เอตฺถ อุการโลปสนฺธึ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สรตุ อายสฺมา’’ติฯ ‘‘เอวรูปิยา อาปตฺติยา’’ติ อิมินา **อาปชฺชิตา**ติ เอตฺถ ตุปจฺจยโยคภาวโต กมฺมตฺถฉฏฺฐิยาปิ สมฺภวภาวํ ทเสฺสติฯ ตุปจฺจยโยเค กมฺมตฺถฉฏฺฐี อนิจฺจํ โหติ, ตสฺมา ปาฬิยํ ‘‘เอวรูปิยา อาปตฺติยา’’ติ กมฺมตฺถฉฏฺฐีภาเวน อวตฺวา ‘‘เอวรูปึ อาปตฺติ’’นฺติ กมฺมตฺถทุติยาภาเวน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘อาปชฺชิตฺวา’’ติ ปาฐสฺสฯ ‘‘ปฐมํ ปจฺฉา’’ติ ปเทหิ อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ โจทกสฺส กถํ วิเนติ วินาเสตีติ **วินโย,** โจทกสฺส กถํ วิเนติ วินาเสติ อเนนาติ วา **วินโย**ฯ ปฐมํ มูฬฺหภาวํ อุปคนฺตฺวา ปจฺฉา อมูฬฺหสฺส ทาตโพฺพ วินโย **อมูฬฺหวินโย**ฯ

๔. ปฏิญฺญาตกรณกถา

๒๐๐. ปฏิชานิยเต, ปฏิชานนํ วา **ปฏิญฺญา,** ตาย กาเรตพฺพํฯ

๕. เยภุยฺยสิกากถา

๒๐๒. **เยภุยฺยสิกา**ติ เอตฺถ เยภุยฺเยน ปวตฺตา เยภุยฺยสิกา, ธมฺมวาทีนํ เยภุยฺยตาสมฺปาทิกา กิริยาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺสา กิริยายา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ยสฺสา กิริยายา**ติ ยสฺสา เยภุยฺยตาสมฺปาทิกาย กิริยายฯ **เอสา**ติ เยภุยฺยตาสมฺปาทิกา กิริยาฯ

๒๐๔. **โอรมตฺตก**นฺติ เอตฺถ โอรสโทฺท จ มตฺตสโทฺท จ สมูหํ กตฺวา ปริตฺตวาจโก อปฺปมตฺตวาจโกติ อาห ‘‘ปริตฺตํ อปฺปมตฺตก’’นฺติฯ ‘‘ภณฺฑนมตฺตเมวา’’ติ อิมินา น มหนฺตํ วิวาทาธิกรณํ โหตีติ ทเสฺสติ ฯ **น จ คติคต**นฺติ เอตฺถ จิรกาลภาวํ น จ คตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เทฺว ตโย…เป…. อวินิจฺฉิต’’นฺติฯ **ตตฺถ ตเตฺถวา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ วิวาทาธิกรณชาตอาวาเสเอว, น จ สริตสาริตปทานํ สุทฺธการิตกิริยภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สยํ สริตํ วา อเญฺญหิ สาริตํ วา น โหตี’’ติฯ **เตหิ ภิกฺขูหี**ติ วิวาทการเกหิ ภิกฺขูหิฯ ‘‘สลากํ คาเหโนฺต’’ติ อิมินา ‘‘ชานาตี’’ติ ปทสฺส กตฺตารํ ทเสฺสติฯ **อิมินา นีหาเรนา**ติ อิมินา การเณนฯ **อปิ นามา**ติ อิมินา **อเปฺปวนาม**สโทฺท อปินามปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **อสฺสู**ติ ภเวยฺยุํฯ อิมินา ‘‘ปาฬิยํ อธมฺมวาทีพหุตรา ภเวยฺยุํ, อเปฺปว นาม สาธู’’ติ โยชนานยํ ทเสฺสติฯ ‘‘อยมสฺส อชฺฌาสโย โหตี’’ติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ สลากคาหสฺสฯ **ทฺวีสุปี**ติ ‘‘ชานาติ สโงฺฆ ภิชฺชิสฺสตี’’ติ จ ‘‘อเปฺปว นาม สโงฺฆ ภิเชฺชยฺยา’’ติ จ ทฺวีสุปิ ปเทสุฯ

‘‘อธเมฺมน คณฺหนฺตี’’ติ เอตฺถ ‘‘คณฺหนฺตี’’ติ กิริยาปทสฺส อธมฺมวาทิโน เอว กตฺตา นามาติ อาห ‘‘อธมฺมวาทิโน’’ติฯ ‘‘เทฺว ธมฺมวาทิโน’’ติ อิมินา ‘‘วคฺคา คณฺหนฺตี’’ติ เอตฺถ ‘‘คณฺหนฺตี’’ติ กิริยาปทสฺส ธมฺมวาทิโน เอว กตฺตา นามาติ ทเสฺสติฯ **น จ ยถาทิฎฺฐิยา คณฺหนฺตี**ติ เอตฺถ ธมฺมวาทิโน หุตฺวา ธมฺมวาทิสลากํ อคฺคเหตฺวา อธมฺมวาทิสลากสฺส คหณํ น จ ยถาทิฎฺฐิยา คณฺหนฺติ นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ธมฺมวาทิโน หุตฺวา’’ติอาทิฯ **ปฎิวเตฺตตฺวา**ติ อิมเมวตฺถํ ปฎิเสเธตฺวาฯ ‘‘ปริวเตฺตตฺวา’’ติปิ ปาโฐ, เหฎฺฐุปริยายํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **เต**ติ ธมฺมวาทิโนฯ **เอตฺถา**ติ สมถกฺขนฺธเกฯ

๖. ตสฺสปาปิยสิกากถา

๒๐๗. **อสุจี**ติ เอตฺถ นตฺถิ สุจีนิ กายวจีกมฺมานิ เอตสฺสาติ อสุจีติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อสุจีหิ กายวจีกเมฺมหิ สมนฺนาคโต’’ติ ฯ เอเสว นโย **อลชฺชี**ติ เอตฺถาปิฯ **สานุวาโท**ติ เอตฺถ อนุวาทอุปวาทสทฺทานํ ปริยายตฺตา วุตฺตํ ‘‘สอุปวาโท’’ติฯ **อิติ ปญฺจา**ติ อิมานิ ปญฺจ องฺคานิฯ **เอตฺถา**ติ ตสฺสปาปิยสิกกเมฺมฯ **อิท**นฺติ กมฺมํ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ โย ปุคฺคโล ปาปิโยติ โยชนาฯ **ปาปุสฺสนฺนตายา**ติ ลามกุสฺสนฺนตายฯ อิมินา อยญฺจ ปาโป อยญฺจ ปาโป, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปิโย**ติ จ ปาปานํ อติสเยน ปาโปติ **ปาปิโย**ติ จ วจนโตฺถ ทสฺสิโตฯ **ตสฺสา**ติ ปุคฺคลสฺสฯ อิมินา ตสฺส ปาปิยสฺส กตฺตพฺพํ **ตสฺสปาปิยสิกํ,** ตเมว กมฺมํ **ตสฺสปาปิยสิกกมฺม**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ยกาเร เทฺวภาโว อตฺถิ, โส อยุโตฺตเยวฯ ‘‘เยภุยฺยสิกา’’ติ เอตฺถ ยกาเร เทฺวภาวสฺส ทสฺสนโต เอตฺถาปิ เทฺวภาโว ยุโตฺต ภเวยฺยาติ ลิขนฺตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

๗. ติณวตฺถารกาทิกถา

๒๑๒. **กกฺขฬิตาย วาฬิตายา**ติ เอตฺถ กกฺขฬสฺส ภาโว กกฺขฬิตา, วาฬสฺส ภาโว วาฬิตาติ วจนตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ''กกฺขฬภาวาย เจว วาฬภาวาย จา''ติฯ อิมินา ตาปจฺจยสฺส สมูหตฺถญฺจ สฺวตฺถญฺจ ปฏิกฺขิปติฯ ''กกฺขฬิตาย วาฬิตายา''ติ พฺยญฺชนโตเยว นานํ, น อตฺถโตฯ **เภทายา**ติ เอตฺถ อญฺญสฺส เภทํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ''สงฺฆเภทายา''ติฯ **คิลาเนปี**ติ ปิสโทฺท อเญฺญ ปน กา กถาติ ทเสฺสติฯ **ตเตฺถวา**ติ อธิกรณวูปสมฏฺฐาเนเยวฯ ''เอกโต''ติ อิมินา **เอกชฺฌ**นฺติ ปทสฺส ''เอกโต''ติ ปเทน สมานตํ ทเสฺสติ, เอกสทฺทโต ชฺฌปจฺจโย จ โตปจฺจโย จ วิเสโส, ''ติณวตฺถารกสทิสตฺตา''ติ อิมินา สทิสูปจารํ ทเสฺสติฯ ติเณหิ อวตฺถริตพฺพนฺติ **ติณวตฺถารํ,** คูถมุตฺตํ, ติณวตฺถารมิว **ติณวตฺถารกํ**ฯ เอตฺถ อธิกรณเมว มุขฺยโต ลพฺภติ, สมโถ ปน ผลูปจารโต, สทิสเตฺถ กปจฺจโยฯ ตเมวตฺถํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห **''ยถา หี''**ติอาทิฯ ฆฏฺฏิยมานํ คูถํ วา มุตฺตํ วาติ โยชนาฯ ''ฆฏฺฏิยมาน''นฺติ ปทํ เหตุอโนฺตคธวิเสสนํ, ''พาธตี''ติ อิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ สุปฺปฏิจฺฉาทิตสฺส ปน อสฺส คูถมุตฺตสฺสาติ โยชนาฯ ''สุปฺปฏิจฺฉาทิตสฺสา''ติ ปทมฺปิ เหตุอโนฺตคธวิเสสนเมว, ''น พาธตี''ติ อิมินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ยํ อธิกรณํ สํวตฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **มูลานุมูล**นฺติ มูลญฺจ อนุมูลญฺจ มูลานุมูลํฯ **ตนฺ**ติ อธิกรณํฯ **อิมินา กเมฺมนา**ติ ติณวตฺถารกกเมฺมนฯ คูถํ ติเณหิ ปฏิจฺฉนฺนํ สุวูปสนฺตํ โหติ วิย ติณวตฺถารเกน ปฏิจฺฉนฺนํ สุวูปสนฺตํ โหตีติ โยชนาฯ **อิตี**ติ ตสฺมาฯ

๒๑๓. **ถุลฺลวชฺช**นฺติ เอตฺถ ถุลฺลจฺจยสฺสาปิ ถุลฺลวชฺชตฺตา อิธ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสเมวาธิเปฺปตนฺติ อาห ''ปาราชิกเญฺจว สงฺฆาทิเสสญฺจา''ติฯ **คิหิปฏิสํยุตฺต**นฺติ เอตฺถ คิหีนํ ปฏิสํยุตฺตํ คิหิปฏิสํยุตฺตนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''คิหีน''นฺติอาทิฯ ''หีเนนา''ติ ปทํ ''ขุํสนวมฺภน'' อิติ ปเทเนว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ธมฺมิกปฏิสฺสเวสู**ติ นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมวจนํฯ

๒๑๔. กมฺมวาจาปริโยสาเน วุฏฺฐิตา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อธิกรณวูปสมฏฺฐาเนฯ **อญฺญาวิหิตาปี**ติ อธิกรณวินิจฺฉยโต อญฺญสฺมึ ฐาเน จิตฺตํ อาวิหิตาปิ ฐปิตาปิฯ **อุปสมฺปทมณฺฑลโต**ติ อุปสมฺปทสีมพิมฺพโต, **เย ปนา**ติ ภิกฺขู ปน, ทิฏฺฐาวิกมฺมํ กโรนฺตีติ วา อนาคตาติ วา นิสินฺนาติ วา สมฺพโนฺธฯ **เตหิ วา**ติ อธิกรณํ วินิจฺฉินเนฺตหิ ภิกฺขูหิ วาฯ **ตตฺถา**ติ อธิกรณวินิจฺฉิตฏฺฐานํฯ **ฉนฺทํ ทตฺวา**ติ ฉนฺทํ สงฺฆสฺส ทตฺวาฯ **ปริเวณาทีสู**ติอาทิสทฺเทน อาวาสาทโย สงฺคณฺหาติฯ **เต**ติ ภิกฺขูฯ

๘. อธิกรณกถา

๒๑๕. **วิปจฺจตายา**ติ เอตฺถ วิการภาเวน ปตติ ปวตฺตตีติ **วิปจฺจํ,** จิตฺตทุกฺขํ, ตเทว **วิปจฺจตา,** ตทตฺถายาติ ทเสฺสโนฺต อาห ''จิตฺตทุกฺขตฺถ''นฺติฯ ''ผรุสวจน''นฺติ อิมินา **โวหาร**สโทฺท วจนปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **โย ตตฺถา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เตสุ อนุวทเนฺตสู''ติฯ โย อุปวาโทติ โยชนาฯ ''อนุวทนา''ติ เอตํ ปทนฺติ โยชนาฯ **อาการทสฺสน**นฺติ อนุวทนสฺส อาการทสฺสนํ, ทสฺสนเหตุ วาฯ ''ปุนปฺปุน''นฺติ อิมินา **อนุสมฺปวงฺกตา**ติ เอตฺถ อนุสทฺทสฺส น อุปจฺฉินฺนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตเตฺถวา**ติ อนุวทเน เอวฯ **สมฺปวงฺกตา**ติ สมฺมา ปกาเรน นินฺนโปนปพฺภารตาฯ **อพฺภุสฺสหนตา**ติ เอตฺถ อติเรกํ อุสฺสาหนตาติ ทเสฺสโนฺต อาห ''กสฺมา''ติอาทิฯ **อนุพลปฺปทาน**นฺติ เอตฺถ ปุนปฺปุนํ พลสฺส ปทานนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปุริมวจนสฺสา''ติอาทิฯ

กิจฺจยตาติ เอตฺถ ‘‘มา ปณฺฑิจฺจย’’นฺติอาทีสุ (ชา. ๒.๒๒.๑) วิย พฺยญฺชนวฑฺฒนวเสน ยการาคโมติ อาห ‘‘กิจฺจเมว กิจฺจย’’นฺติฯ ‘‘อุภยํเปตํ สงฺฆเสฺสว อธิวจน’’นฺติ อิมินา กิจฺจกรณียสโทฺท กตฺตุวาจโกติ ทเสฺสติ, สโงฺฆ หิ กโรตีติ วจนเตฺถน **กิโจฺจ**ติ จ **กรณีโย**ติ จ วุจฺจติฯ ตสฺส ภาโว, **กิจฺจยตา กรณียตา**ติ วุเตฺต สงฺฆกมฺมํเยว ลพฺภติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อุภยํเปตํ สงฺฆกมฺมเสฺสว อธิวจน’’นฺติฯ ยทิ กมฺมวาจโก ภเวยฺย, ‘‘กตฺตพฺพนฺติ กิจฺจํ, กรณีย’’นฺติ วุเตฺตเยว สงฺฆกมฺมสฺส ลภนโต ตาปจฺจโย สฺวโตฺถ ภเวยฺยฯ เอวญฺหิ สติ กิจฺจยสฺส ภาโว **กิจฺจยตา** กรณียสฺส ภาโว **กรณียตา**ติ วจนโตฺถ น กตฺตโพฺพ ภเวยฺย, กโต จ, ตสฺมา น กมฺมวาจโกติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ตเสฺสวา**ติ สงฺฆกมฺมเสฺสวฯ **ตตฺถา**ติ อปโลกนาทีสุ จตูสุ กเมฺมสุฯ **สีมฎฺฐกสงฺฆ**นฺติ ‘‘อุปจารสีมาทีสุ ฐิตํ สงฺฆํฯ **โสเธตฺวา**ติ เอตฺถ โสธนํ นาม สีมฎฺฐกสงฺฆสฺส หตฺถปาสนยนํ, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทสฺส อาหรณํ, สีมโต พหิกรณํฯ ตเมวตฺถํ เอกเทสโต ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา’’ติฯ อปโลเกติ อาปุจฺฉติ อเนนาติ **อปโลกนํ,** ตํเยว กมฺมํ **อปโลกนกมฺมํฯ วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘สีมฎฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา’’ติอาทินา วุตฺตนเยเนวฯ ‘‘สุณาตุ เม’’ติอาทินา สงฺฆคณปุคฺคเล ญาเปติ เอตายาติ **ญตฺติ,** สาเยว กมฺมํ **ญตฺติกมฺมํ,** ญตฺติเยว ทุติยํ **ญตฺติทุติยํ,** ตเมว กมฺมํ **ญตฺติทุติยกมฺมํ**ฯ เอตฺถ กิญฺจาปิ ญตฺติ ปฐมํ ฐปิตา, กมฺมวาจาเยว ทุติยา โหติ, ‘‘ผสฺสปญฺจมา’’ติอาทีสุ (ธาตุ. ๓๑๖) วิย ปน ปฎิโลมวเสน โวหารํ กตฺวา ‘‘ญตฺติทุติยา’’ติ วุตฺตํฯ **ผสฺสปญฺจมา**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ธมฺมสงฺคณิยํ (ธ. ส. ๑ อาทโย) ‘‘ผโสฺส โหติ, เวทนา โหติ, สญฺญา โหติ, เจตนา โหติ , จิตฺตํ โหตี’’ติ ผสฺสํ ปฐมํ วุตฺตํ, ปฎิโลมวเสน ปน โวหารํ กตฺวา ‘‘ผสฺสปญฺจมา’’ติ ธาตุกถายํ วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ เอเสว นโย ญตฺติ จตุตฺถกเมฺมปิฯ **เอกาย จ อนุสาวนายา**ติ ญตฺติโต อนุปจฺฉา สาเวตพฺพาติ **อนุสาวนา,** ตาย, **ตีหิ จ อนุสาวนาหี**ติ ญตฺติโตอนุ ปจฺฉา, ปุนปฺปุนํ วา ติกฺขตฺตุํ สาเวตพฺพาติ **อนุสาวนา,** ตาหิฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ กเมฺมสุฯ

อปโลเกตฺวาวาติ เอตฺถ เอวผลํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ญตฺติกมฺมาทิวเสน น กาตพฺพ’’นฺติฯ **ญตฺติกมฺมมฺปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ อปโลกนกมฺมเมว, อถ โข ญตฺติกมฺมมฺปีติ ทเสฺสติฯ **ญตฺติทุติยกมฺมํ ปนา**ติ เอตฺถ ปนสโทฺท วิเสสตฺถโชตโก, ปกฺขนฺตรโชตโก วาฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวีสุ กเมฺมสุฯ **ครุกานี**ติ อลหุกานิฯ **อวเสสานี**ติ ฉหิ กเมฺมหิ อวเสสานิ, เอวรูปานิ ลหุกกมฺมานีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อวเสสา’’ติปิ ปาโฐ, สมฺมุติโยติ สมฺพโนฺธฯ **อปโลเกตฺวาปี**ติ ปิสโทฺท ญตฺติทุติยกมฺมวาจํ สาเวตฺวาปีติ สมฺปิเณฺฑติฯ อญฺญตฺถาโปหนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ญตฺติกมฺมญตฺติจตุตฺถกมฺมวเสน ปน น กาตพฺพเมวา’’ติฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ สมถกฺขนฺธเกฯ

วิตฺถารโต ปน อาคโตเยวาติ สมฺพโนฺธฯ **เอเตส**นฺติ จตุนฺนํ กมฺมานํฯ ยํ ปน อตฺถชาตํ อนุตฺตานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ กเมฺมสุฯ **ตน**ฺติ อตฺถชาตํฯ **เอว**นฺติ เอวํ กมฺมวเคฺคเยว วณฺณยมาเนฯ **หี**ติ ลทฺธคุณโชตโกฯ **สุวิเญฺญยฺยา**ติ สุเขน วิญฺญาตพฺพาฯ

๒๑๖. **ปาฬิวเสเนวา**ติ น อฎฺฐกถาวเสนาติ อธิปฺปาโยฯ

๒๒๐. **เยนา**ติ จิตฺตุปฺปาเทนฯ อิมินา วิวทนฺติ อเนนาติ **วิวาโท**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สมเถหิ จา**ติ จสโทฺท สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ เตน น เกวลํ วิวาโทเยว, อถ โข อธิกรณญฺจาติ สมฺปิเณฺฑติ, อถ วา **สมเถหิ จา**ติ สมเถหิ เอวฯ อิมินา สมเถหิ อธิกรียติ วูปสมียตีติ **อธิกรณ**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ วิวาโทเยว อธิกรณํ **วิวาทาธิกรณํฯ เอวมาทินา นเยนา**ติ อาทิสเทฺทน อนุทฺธํสเนน วทนฺติ อเนน จิตฺตุปฺปาเทนาติ **อนุวาโท**ติอาทโย วจนเตฺถ สงฺคณฺหาติฯ

๒๒๒. **สนฺธายภาสิตวเสนา**ติ โลกวชฺชํ สนฺธาย ภาสิตสฺส วจนสฺส วเสนฯ สนฺธายภาสิตตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ยสฺมิํ หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ ปถวิขณนาทิเก ยสฺมิํ อาปตฺตาธิกรเณติ โยชนาฯ **ตสฺมิ**นฺติ กุสลจิตฺตเงฺค อาปตฺตาธิกรเณฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา น สกฺกา วตฺตุํ, ตสฺมาฯ **อิท**นฺติ ‘‘นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสล’’นฺติ วจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สนฺธาย อวุตฺตํ ทเสฺสตฺวา สนฺธาย วุตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทํ ปน สนฺธาย วุตฺต’’นฺติฯ ตตฺถ **อิทํ ปนา**ติ การณํ ปน สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ ยํ อาปตฺตาธิกรณนฺติ โยชนาฯ ‘‘โลกวชฺช’’นฺติ ปเท ตุลฺยาธิกรณํฯ โลกสฺมิํ, โลเกหิ วา วเชฺชตพฺพนฺติ **โลกวชฺชํฯ ต**นฺติ อาปตฺตาธิกรณํฯ **ตตฺถา**ติ อาปตฺตาธิกรเณฯ **วิกโปฺป**ติ วิวิธา กปฺปนํ, วิวิธตโกฺก วาฯ **ยํ ปนา**ติ อาปตฺตาธิกรณํ ปนฯ ‘‘ปณฺณตฺติวชฺช’’นฺติ ปเท ตุลฺยาธิกรณํฯ ภควโต ปญฺญตฺติยา เหตุภูตาย วเชฺชตพฺพนฺติ **ปณฺณตฺติวชฺชํฯ ต**นฺติ อาปตฺตาธิกรณํ, อกุสลํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **กิญฺจี**ติ อปฺปมตฺตกํ, อาปตฺตานาปตฺติํ อชานนฺตสฺส อาปชฺชนโตติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อพฺยากตํ โหติ, ตสฺมาฯ **ตตฺถา**ติ ปณฺณตฺติวชฺชภูเต อาปตฺตาธิกรเณฯ ‘‘อาปตฺตาธิกรณํ…เป.… กุสล’’นฺติ อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ยทิ กุสลจิโตฺต อาปชฺชติ, อถ นนุ อาปตฺตาธิกรณํ กุลลนฺติ วตฺตโพฺพ ภเวยฺยาติ อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **ยนฺติ** อาปตฺตาธิกรณํฯ ‘‘อิทํ วุจฺจติ…เป.… กุสล’’นฺติ วเทยฺย สเจติ โยชนาฯ เอฬกโลมญฺจ ปทโสธมฺมญฺจ เอฬกโลมปทโสธมฺมานิ, ตานิ อาทีนิ เยสํ ตานีติ **เอฬกโลมปทโสธมฺมาทีนิ,** ตานิ สมุฎฺฐานานิ ยาสนฺติ **เอฬกโลมปทโสธมฺมาทิสมุฎฺฐานา,** ตาสํ อาปตฺตีนมฺปีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ เอฬกโลมปทโสธมฺมาทิสมุฎฺฐานาสุ อาปตฺตีสุฯ **อาปตฺติยา องฺค**นฺติ อาปตฺติยา การณํฯ เอวํ อาปตฺติยา อนงฺคํ ทเสฺสตฺวา ตสฺสาเยว องฺคํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กายวจีวิญฺญตฺติวเสน ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **จลิตปฺปวตฺตาน**นฺติ จลิเตน เหตุภูเตน ปวตฺตานํฯ อถ วา จลิโต จ กาโย, ปวตฺตา จ วาจาติ **จลิตปฺปวตฺตา,** ตาสํ จลิตปฺปวตฺตานํ กายวาจานํฯ **ตญฺจา**ติ กายวาจานํ อญฺญตรญฺจฯ **อพฺยากต**นฺติ เอตฺถ อิติสโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

อยมโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **เตนา**ติ จิเตฺตนฯ ‘‘อิทํ…เป.… สทฺธิ’’นฺติ อิมินา **สญฺชานโนฺต**ติ เอตฺถ สํสทฺทสฺส สุนฺทรตฺถํ สห อากาเรน ทเสฺสติฯ ‘‘วีติกฺกม…เป.… กเปฺปตฺวา’’ติ อิมินา **เจจฺจา**ติ ปทสฺส อตฺถํ สห วิเสสเนน ทเสฺสติฯ ‘‘อุปกฺกมวเสน…เป.… เปเสตฺวา’’ติ อิมินา **อภิวิตริตฺวา**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ปาฬิยํ ยํสโทฺทวีติกฺกมวิสโยติ อาห ‘‘ยํ อาปตฺตาธิกรณํ วีติกฺกม’’นฺติฯ ‘‘อาปชฺชตี’’ติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ เอวํ วีติกฺกมโต ตสฺส ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ

อพฺยากตวาเรปีติ ปิสโทฺท อกุสลวารํ อเปกฺขติฯ **ตสฺสา**ติ จิตฺตสฺสฯ **อชานโนฺต**ติอาทีนํ ปทานมโตฺถ อกุสลวาเร วุตฺตปฏิปกฺขวเสน เวทิตโพฺพฯ ยํ อาปตฺตาธิกรณนฺติอาทีนํ ปทานมโตฺถ อกุสลวาเรน สทิโสเยวฯ

๒๒๔. **อยํ วิวาโท โน อธิกรณ**นฺติอาทีสุ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ

๙. อธิกรณวูปสมนสมถกถา

๒๒๘. **จตุวคฺคกรเณ กเมฺม**ติ สีมสมฺมุติอาทิกเมฺมฯ **ปญฺจวคฺคกรเณ**ติ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ อุปสมฺปทาทิกเมฺมฯ **ทสวคฺคกรเณ**ติ มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อุปสมฺปทกเมฺมฯ **วีสติวคฺคกรเณ**ติ อพฺภานกเมฺมฯ **กมฺมปฺปตฺตา**ติ กมฺมสฺส ปตฺตา ยุตฺตา อนุรูปาฯ

๒๓๐. **สมฺปฏิจฺฉิตพฺพ**นฺติ ปฏิคฺคณฺหิตพฺพํฯ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา จ ปน อติกฺกาเมตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ภณฺฑก**นฺติ จีวราทิภณฺฑกํฯ **มานนิคฺคหตฺถายา**ติ ภณฺฑนชาตานํ มานสฺส นิคฺคหตฺถายฯ **กติปาห**นฺติ กติปยาหํ, ทฺวีหตีหนฺติ อโตฺถฯ

๒๓๑. **อนนฺตานิ เจว ภสฺสานี**ติ เอตฺถ อนนฺตสโทฺท อปริมาณสเทฺทน อตฺถโต เอโกติ อาห ‘‘อปริมาณานี’’ติฯ ‘‘วจนานี’’ติ อิมินา **ภสฺส**สโทฺท วจนปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **อุพฺพาหิกาย สมฺมนิตโพฺพ**ติ เกน สมฺมนิตโพฺพติ อาห ‘‘อปโลเกตฺวา วา’’ติอาทิฯ อิมินา อปโลกนกเมฺมน วา ญตฺติทุติยกเมฺมน วา สมฺมนิตโพฺพติ ทเสฺสติฯ อนนฺตานิ ภสฺสานิ ธมฺมกถิกํ อุทฺธริตฺวา พาหติ ปฏิเสเธติ อิมาย สมฺมุติยาติ **อุพฺพาหิกา,** ตายฯ เอวํ สมฺมเตหิ ปน ภิกฺขูหิ วินิจฺฉิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ วิสุํ นิสีทิตฺวา ตสฺสาเยว ปริสาย นิสีทิตฺวา วาติ โยชนาฯ **อเญฺญหี**ติ สมฺมตภิกฺขูหิ อเญฺญหิฯ

๒๓๓. **ตตฺรสฺสา**ติ เอตฺถ ตตฺร อสฺสาติ ปทวิภาคํ กตฺวา ตสโทฺท ปริสวิสโย ปสิทฺธวิสโย, อสฺสสโทฺท อาขฺยาติโกติ อาห ‘‘ตสฺสํ ปริสติ ภเวยฺยา’’ติฯ ‘‘เนว สุตฺตํ อาคต’’นฺติ สามญฺญโต วุเตฺตปิ ‘‘โน สุตฺตวิภโงฺค’’ติ วกฺขมานตฺตา มาติกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ‘‘น มาติกา อาคตา’’ติฯ **วินโยปี**ติ ขนฺธกวินโยปิฯ ปิสเทฺทน สุตฺตวิภงฺคํ อเปกฺขติฯ **พฺยญฺชนจฺฉายายา**ติ เอตฺถ **ฉายา**สโทฺท ปฏิพิเมฺพ จ ปภาย จ โหตีติ อาห ‘‘พฺยญฺชนมตฺตเมวา’’ติ, พฺยญฺชนปฏิพิมฺพิกพฺยญฺชนปภาวนฺตภูตํ อตฺถํ อคฺคเหตฺวา พฺยญฺชนปฏิพิมฺพพฺยญฺชนปภามตฺตเมว คเหตฺวาติ อธิปฺปาโยฯ ‘‘ปฏิเสเธตี’’ติ อิมินา **ปฏิพาห**สโทฺท ปฏิเสธโตฺถเยว, น มทฺทนโตฺถติ ทเสฺสติฯ ปฏิพาหนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ชาตรูปรชตเขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณาทีสู’’ติอาทิฯ **กิ**นฺติ เกน การเณน, กสฺมา การณา วาฯ **อิเม**ติ ชาตรูปาทิปฏิคฺคาหเก ภิกฺขูฯ **กาเรถา**ติ ตุเมฺห กาเรยฺยาถฯ เอยฺยาถสฺส หิ เอถาเทโสฯ ปุจฺฉายํ สตฺตมีวิภตฺติ โหติฯ **สุเตฺต**ติ สุตฺตนฺตปิฏเกฯ อปโร ธมฺมกถิโก วทตีติ สมฺพนฺโธฯ **อิเมส**นฺติ โอลเมฺพตฺวา นิวาเสนฺตานํฯ **เอตฺถา**ติ โอลเมฺพตฺวา นิวาสเนฯ

๒๓๔. **พหุตรา ภิกฺขู**ติ เอตฺถ ทฺวิคุณติคุณาทินา อธิกา เอว พหุตรา นามาติ อาห ‘‘เอเกนปิ อธิกา พหุตราวา’’ติฯ ‘‘โก ปน วาโท’’ติอาทินา ‘‘เอเกนปี’’ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส ครหตฺถํ ทเสฺสติฯ

ติวิธสลากคฺคาหกถา

๒๓๕. **สญฺญตฺติยา**ติ เอตฺถ สญฺญาปนํ สญฺญตฺติ, ตทตฺถายาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สญฺญาปนตฺถายา’’ติฯ คูหิตโพฺพติ **คูโฬฺห,** โสเยว **คูฬฺหโก,** สลากคฺคาโห กาตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ วิวริตโพฺพติ **วิวโฏ,** โสเยว **วิวฏโก**ฯ สสฺส อตฺตโน กณฺณสมีเป ชปฺปียติ กถียตีติ **สกณฺณชโปฺป,** โสเยว **สกณฺณชปฺปโก**ฯ ‘‘นิมิตฺตสญฺญํ อาโรเปตฺวา’’ติ อิมินา **วณฺณาวณฺณาโย กตฺวา**ติ เอตฺถ วณฺณสโทฺท สณฺฐานวาจโกติ ทเสฺสติฯ สุสณฺฐานทุสณฺฐานา สลากาโย กตฺวาติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ วิสภาคกรณโต ปรํ คเหตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ สพฺพาปิ ตา สลากาโยติ โยชนาฯ **กตฺวา**ติ ปกฺขิปนํ กตฺวาฯ **วุตฺตนเยนา**ติ ‘‘อลชฺชุสฺสนฺนายา’’ติอาทินา วุตฺตนเยนฯ ‘‘ยาวตติย’’นฺติ อิมินา **ปจฺจุกฺกฑฺฒิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ ปุนปฺปุนํ อุทฺธํ กฑฺฒิตพฺพนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อติเรกชาเต**ติ อธมฺมวาทีหิ อติเรกโต ชาเต สตีติ สมฺพนฺโธฯ **ยาวตติยมฺปี**ติ ปิสโทฺท ตโต อูเน เอกเทฺววาเร ปน กา นาม กถาติ ทเสฺสติฯ

สกณฺณชปฺปเก ปน เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพติ โยชนาฯ สเจ สงฺฆเตฺถโร คณฺหาตีติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ สงฺฆเตฺถโรฯ **วโยอนุปฺปตฺตา**ติ ปจฺฉิมวยํ อนุปฺปตฺตาฯ **เอต**นฺติ อธมฺมวาทิสลากํฯ **อสฺสา**ติ สงฺฆเตฺถรสฺสฯ **อิตรา สลากา**ติ อธมฺมวาทิสลากาหิ อญฺญา ธมฺมวาทิสลากาฯ **โส**ติ สงฺฆเตฺถโรฯ **ตน**ฺติ ธมฺมวาทิสลากํฯ **ตโต**ติ เนว อวพุชฺฌนการณาฯ **วุตฺตนยเมวา**ติ คูฬฺหเก วุตฺตนยเมวฯ วิวโฏ อโตฺถ อิมสฺสาติ **วิวโฏตฺถ**ฯ

ตสฺสปาปิยสิกาวินยกถา

๒๓๘. **ปาราชิกสามนฺตํ นามา**ติ ปาราชิกสฺส อาสนฺนํ นามฯ **อทินฺนาทานาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน มนุสฺสวิคฺคห อุตฺตริมนุสฺสธมฺมปาราชิเก สงฺคณฺหาติฯ **นิเพฺพฐยมาน**นฺติ เวฐนรหิตํ, ตเมนํ ภิกฺขุนฺติ สมฺพนฺโธฯ อิมินา **นิเพฺพเฐนฺต**นฺติ เอตฺถ อนฺตสโทฺท มานสทฺทปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **อติเวเฐตี**ติ เอตฺถ เกหิ อติเวเฐตีติ อาห ''อิงฺฆายสฺมาติอาทิวจเนหี''ติฯ **เตนา**ติ โจทเกนฯ **มน**ฺติ มมํฯ **อาหา**ติ จุทิตโก อาหฯ **เอตสฺสา**ติ อวชานนปฏิชานนาทิการกสฺส ปาปิยสฺส ปุคฺคลสฺสฯ **สีลวา ภวิสฺสตี**ติ ปาปิโย ปุคฺคโล สเจ สีลวา ภวิสฺสติฯ **ปฏิปฺปสฺสทฺธิ**นฺติ ปาปิยภาวโต ปฏิปฺปสฺสมฺภนํฯ **โน เจ**ติ สีลวา โน ภวิสฺสติ เจฯ **ตถา นาสิโต**ติ เตน ตสฺส ปาปิยสิกกมฺมกรเณน นาสํ คโต ภวิสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ สมถกฺขนฺธเกฯ

อิติ สมถกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๕. ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกํ

ขุทฺทกวตฺถุกถา

๒๔๓. ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเก **มุฏฺฐิกมลฺลา**ติ มุฏฺฐิเกน มถนฺติ อญฺญมญฺญํ หึสนฺตีติ มุฏฺฐิกมลฺลาฯ อิมินา ปาฬิยํ ปทสฺส เหฏฺฐุปริยํ ทเสฺสติฯ **คามมุทฺทวา**ติ เอตฺถ ฉวิราคมณฺฑนานุยุเตฺตน มุโท โมทนํ เอเตสมตฺถีติ **มุทฺทวา,** คาเม วสนฺตา มุทฺทวา **คามมุทฺทวา**ติ ทเสฺสนฺโต อาห ''ฉวิราคมณฺฑนานุยุตฺตา นาคริกมนุสฺสา''ติฯ ''วณฺณวา อเหสุ''นฺติอาทีสุ (ปารา. ๑๙๓; ปาจิ. ๖๗) วิย วจนํ ทฏฺฐพฺพํฯ **ถเมฺภ**ติ เอตฺถ น ยตฺถ กตฺถจิ ถมฺภํ โหติ, อถ โข นฺหานติเตฺถ นิขณิตฺวา ฐปิตถมฺภเยวาติ อาห ''นฺหานติเตฺถ นิขณิตฺวา ฐปิตตฺถเมฺภ''ติฯ

อิฏฺฐกาสิลาทารุกุฏฺฏานนฺติ อิฏฺฐกากุฏฺฏสิลากุฏฺฏทารุกุฏฺฏานํฯ **อฏฺฐปทากาเรนา**ติ อฏฺฐปทผลกากาเรนฯ **ราชิโย**ติ เลขาโยฯ **ตตฺถา**ติ อฏฺฏาเน, อากิริตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **คนฺธพฺพหตฺถโก**ติ คนฺธพฺพานํ วีณาหโตฺถ วิยาติ คนฺธพฺพหตฺถโกฯ ทารูหิ กตตฺตา วุตฺตํ ''ทารุมยหเตฺถนา''ติฯ **เตนา**ติ คนฺธพฺพหเตฺถน, คเหตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **กุรุวินฺทกปาสาณจุณฺณานี**ติ เอวํนามกสฺส ปาสาณสฺส จุณฺณานิฯ **ตน**ฺติ กตคุฬิกกลาปกํ, คเหตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **วิคฺคยฺหา**ติ อญฺญมญฺญสฺส สรีเร ทฬฺหํ คเหตฺวาติ ทเสฺสนฺโต อาห ''อญฺญมญฺญํ สรีเรน สรีร''นฺติฯ **มกรทนฺตเก**ติ มกรนามกสฺส มจฺฉสฺส ทนฺตสทิเส ทเนฺตฯ **มลฺลกมูลสณฺฐาเนนา**ติ เขฬปฏิคฺคหปาทสณฺฐาเนนฯ **คิลานสฺสาปี**ติ ปิสโทฺท อคิลานสฺส ปเควาติ ทเสฺสติฯ

๒๔๔. **ทเนฺต**ติ มกรทเนฺตฯ อกตํ มลฺลกํ **อกตมลฺลกํฯ กปาลขณฺฑํ วา**ติ วาสโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ กาสผุลฺลวิรหิตตฺตา วตฺถวฏฺฏิ **อุกฺกาสิกา** นามฯ นตฺถิ กาสํ ผุลฺลเมติสฺสาติ

อุกฺกาสา, สา เอว **อุกฺกาสิกาฯ ยสฺส กสฺสจีติ** คิลานาคิลานสฺส วา ชราทุพฺพลตรุณพลวสฺส วาฯ **ปิฎฺฐินฺ**ติ ปิฎฺฐิยํ, อยเมว วา ปาโฐฯ ปาณิตลสฺส ปุถุฎฺฐานํ **ปุถุปาณิ,** เตน กตํ **ปุถุปาณิกํ,** หตฺถปริกมฺมํ, เตน วุตฺตํ ‘‘หตฺถปริกมฺมํ วุจฺจตี’’ติฯ **สเพฺพสนฺ**ติ นฺหายนฺตานํ วา อนฺหายนฺตานํ วา สเพฺพสํฯ

๒๔๕. **กณฺณโต**ติ กณฺณจฺฉิทฺทโตฯ มุโตฺตลมฺพกาทิวลฺลิสทิสตฺตา **วลฺลิกา** นามฯ **ปลมฺพกสุตฺตนฺ**ติ ปริมฺุจิตฺวา ลมฺพิยติ อเนนาติ ปลมฺพกํ, ตเมว สุตฺตํ ปลมฺพกสุตฺตํฯ **วลยนฺ**ติ นิยุรํฯ

๒๔๖. ทฺวีหิ มาเสหิ นิยุตฺตํ **ทุมาสิกํฯ เทฺว** องฺคุลานิ เอตสฺสาติ **ทฺวงฺคุลํ,** เกโสฯ **อุภเยนปี**ติ ทุมาสิกทฺวงฺคุลสงฺขาเตน อุภเยนปิ ฯ อยมฺปิ อุกฺกฎฺฐปริเจฺฉโทว วุโตฺตติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ทุมาสิกทฺวงฺคุลโตฯ

โอสเณฺฐนฺตีติ เอตฺถ โอลิขิตฺวา สมํ ปติฎฺฐาเปนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โอลิขิตฺวา สนฺนิสีทาเปนฺตี’’ติฯ **ทนฺตมยาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน อฎฺฐิมยาทโย สงฺคณฺหาติฯ **หตฺถผเณนา**ติ หตฺถสงฺขาเตน ผเณนฯ **จิกฺขเลฺลนา**ติ จิกฺขลฺลสทิเสน นิยฺยาเสนฯ **อุทกเตเลนา**ติ เอตฺถ อุทกญฺจ เตลญฺจาติ จ อุทกสงฺขาเตน เตเลนาติ จ อตฺถํ นิวเตฺตโนฺต อาห ‘‘อุทกมิสฺสเกน เตเลนา’’ติฯ อิมินา อุทเกน มิสฺสกํ เตลํ **อุทกเตลนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อุฎฺฐโลเม**ติ อุฎฺฐิตโลเมฯ **หตฺถํ เตเมตฺวา**ติ หตฺถํ อุทกเตเลน เตเมตฺวาฯ **อุณฺหาภิตตฺตรโชกิณฺณสิรานมฺปี**ติ อุเณฺหน อภิตโตฺต จ รเชหิ โอกิณฺณสิโร จ อุณฺหาภิตตฺตรโชกิณฺณสิรา, อถ วา อุเณฺหน อภิตโตฺต สิโร เอเตสนฺติ อุณฺหาภิตตฺตสิรา, รเชหิ โอกิโณฺณ สิโร เอเตสนฺติ รโชกิณฺณสิรา , อุณฺหาภิตตฺตสิรา จ รโชกิณฺณสิรา จ อุณฺหาภิตตฺตรโชกิณฺณสิรา, ปุพฺพปเท อุตฺตรปทโลโป, เตสมฺปิฯ **อลฺลหเตฺถนา**ติ อทฺทหเตฺถน, อยเมว วา ปาโฐฯ

๒๔๗. เยสุ กํสปตฺตาทีสุ มุขนิมิตฺตํ ปญฺญายติ, สพฺพานิ ตานิ กํสปตฺตาทีนิปีติ โยชนาฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ยสฺมิํ กสฺมิํจิ อาทาเส วา อุทกปเตฺต วาติ สมฺพโนฺธฯ **สญฺฉวิ นุ โข**ติ สญฺชาตา ฉวิ นุ โข, อหํ ชิโณฺณ อมฺหิ นุ โข, โนติ โยชนาฯ

มุขํ อาลิมฺปนฺตีติ เอตฺถ เกหิ อาลิมฺปนฺตีติ อาห ‘‘วิปฺปสนฺนฉวิราคกเรหิ มุขเลปเนหี’’ติฯ ‘‘มโนสิลายา’’ติ อิมินา มโนสิลา เอว **มโนสิลิกา**ติ ทเสฺสติฯ **ตานี**ติ ลญฺฉนานิฯ **หริตาลาทีหิปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ มโนสิลิกาย เอว, อถ โข หริตาลาทีหิปีติ ทเสฺสติฯ

๒๔๘. **น ภิกฺขเว นจฺจํ วา**ติอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **นิจฺจาเปนฺตสฺส วา**ติ ปเรหิ นจฺจาเปนฺตสฺส วาฯ **สาธุคีตนฺ**ติ สุนฺทรํ อนิจฺจตาทิปฎิสํยุตฺตํ คีตํ, สชฺชนานํ วาฯ ทนฺตคีตมฺปิ น วฎฺฎตีติ สมฺพโนฺธฯ **ยนฺ**ติ คีตํฯ **ปุพฺพภาเค**ติ คายนโต ปุพฺพภาเคฯ **คายาเปนฺตสฺสาปี**ติ ปเรหิ วา คายาเปนฺตสฺสาปิฯ **ยํ ปนา**ติ กิริยาปรามสนํฯ ยํ ปหรติ, **ตตฺถ** ปหรเณ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ **สพฺพนฺ**ติ อขิลํ นจฺจคีตวาทิตํฯ **ปสฺสโต**ติ ปสฺสนฺตสฺส จ สุณนฺตสฺส จฯ สวนมฺปิ หิ เอกเสเสน วา สามญฺญนิเทฺทเสน วา ปสฺสเนเนว สงฺคหิตํฯ **วิหารโต**ติ อนจฺจอคีตอวาทิตฎฺฐานวิหารโตฯ **วิหารนฺ**ติ นจฺจคีตวาทิตฎฺฐานวิหารํฯ **อสนสาลายา**ติ คาเม ฐิตาย อสนสาลายฯ

๒๔๙. **สรกิริยนฺ**ติ สรสฺส กิริยํฯ อิมินา **สรกุตฺตินฺ**ติ เอตฺถ สรสฺส กรณํ สรกุตฺตีติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อลทฺธํ สมาธินฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปจฺฉิมา ชนตา**ติ เอตฺถ สมูหํ อวยวํ วินา

สมูหสฺส อวยวิโน อภาวา ตาปจฺจโย สุวโตฺถปิ โหตีติ อาห ‘‘ปจฺฉิโม ชโน’’ติฯ **ตํ ตํ วตฺต**นฺติ สุตฺตนฺตวตฺตาทึ ตํ ตํ วตฺตํฯ **อกฺขรานิ วินาเสตฺวา**ติ อญฺญถา วตฺตพฺพานิ อกฺขรานิ อญฺญถา วทเนน จ ทีฆาทีนิ รสฺสาทิวทเนน จ วินาเสตฺวาฯ **ธเมฺม ปนาติ** เอตฺถ สโทฺท **ปน** วิเสสโชตโกฯ คีตโต วิเสโสว เวทิตโพฺพติ หิ อโตฺถฯ **สุตฺตนฺตวตฺต**นฺติ สุตฺตนฺตสฺส อุจฺจารณํ วตฺตํฯ เอเสว นโย ‘‘ชาตกวตฺตํ คาถาวตฺต’’นฺติ เอตฺถาปิฯ **ต**นฺติ วตฺตํฯ ยทิ ปน ตํ วินาเสตฺวา อติทีฆํ กาตุํ น วฏฺฏติ, เอวํ สติ ยถา สุตฺตนฺตวตฺตาทีนิ โหนฺติ, ตถา กถํ ทเสฺสตพฺพานีติ อาห ‘‘จตุรเสฺสน วเตฺตนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **จตุรเสฺสน วเตฺตนา**ติ ปริปุเณฺณน อุจฺจารณวเตฺตนฯ **ปริมณฺฑลานี**ติ สมนฺตโต มณฺฑลานิ พิมฺพานิ ปุณฺณานีติ อโตฺถฯ ‘‘สเรน ภณิต’’นฺติ อิมินา **สรภญฺญ**นฺติ เอตฺถ สเรน ภณิตพฺพนฺติ สรภญฺญนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สรภเญฺญ กิร อตฺถีติ สมฺพโนฺธ ฯ **ตรงฺควตฺถา**ทีนํ อุจฺจารณวิธานานิ (วชิร. ฏี. จูฬวคฺค ๒๔๙; สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๔๙; วิ. วิ. ฏี. จูฬวคฺค ๒.๒๔๘-๙) เอตรหิ นตฺถิฯ **ทฺวตฺตึสวตฺตานี**ติ จ สงฺขฺยามตฺตเมว อตฺถิ, น สเงฺขฺยยฺยํฯ ตสฺมา ฏีกาสุ (สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๒๔๙; วชิร. ฏี. จูฬวคฺค. ๒๔๙) ‘‘ตรงฺควตฺตาทีนํ อุจฺจารณวิธานานิ นฏฺฐปโยคานี’’ติ วุตฺตํฯ **อตฺถี**ติ สํวิชฺชนฺติฯ อยญฺหิ อตฺถิสโทฺท นิปาโตฯ **เตสู**ติ ทฺวตฺตึสวเตฺตสุฯ **ย**นฺติ วตฺตํฯ อุจฺจารณวิธานานิ นฏฺฐปโยคานิปิ เตสํ สเพฺพสํ สามญฺญลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเพฺพส’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ **สเพฺพส**นฺติ ทฺวตฺตึสวตฺตานํ, ลกฺขณนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อวินาเสตฺวา’’ติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห ‘‘วิการํ อกตฺวา’’ติฯ ตตฺถ **วิการกรณํ** นาม ยตฺตกาหิ มตฺตาหิ อกฺขรํ ปริปุณฺณํ โหติ, ตโต อธิกมตฺตายุตฺตํ กตฺวา กถนํ, ตถา อกตฺวา สมณสารุเปฺปน จตุรเสฺสน นเยน ปวตฺตนํเยว ลกฺขณนฺติ อโตฺถฯ

พาหิรโลมึ อุณฺณินฺติ เอตฺถ ‘‘พาหิรโลมิ’’นฺติ ปทํ ภาวนปุํสกนฺติ อาห ‘‘อุณฺณโลมานิ พหิ กตฺวา’’ติฯ ‘‘อุณฺณปาวาร’’นฺติ อิมินา **อุณฺณี**ติ เอตฺถ อุตฺตรปทโลปํ ทเสฺสติฯ อถ วา ปาวารปเทน อุณฺณา เอตสฺส อตฺถีติ **อุณฺณี**ติ กตฺวา ตทฺธิตปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ตถา ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติ วจนสฺส อตฺถาปตฺตินยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โลมานิ อโนฺต กตฺวา ปารุปิตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ

๒๕๑. **องฺคชาตํ ฉินฺทนฺตเสฺสวา**ติ องฺคชาตเมว ฉินฺทนฺตสฺสาติ โยชนาฯ อถ วา องฺคชาตํ ฉินฺทนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยเมวาติ โยชนาฯ อหิกีฏทฏฺฐาทีสุ นิมิตฺตภูเตสุ ฉินฺทนฺตสฺสาติ โยชนาฯ

๒๕๒. **อุปฺปนฺนา โหตี**ติ ปฏิลาภวเสน อุปฺปนฺนา โหติฯ อุปฺปนฺนภาวํ ปากฏํ กโรโนฺต อาห ‘‘โส’’ติอาทิฯ ตตฺถ **โส**ติ ราชคหโก เสฏฺฐิ, กีฬตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ เสฏฺฐิสฺสฯ อิทํ ปทํ ‘‘ชาเล’’ติ ปเท สามฺยตฺถฉฏฺฐี, ‘‘อุปฺปนฺนา โหตี’’ติ ปเท สมฺปทานํฯ **ต**นฺติ จนฺทนคณฺฐึฯ **อสฺสา**ติ เสฏฺฐิสฺสฯ อิทํ ปทํ ‘‘ปุริสา’’ติ ปเท สามฺยตฺถฉฏฺฐี, ‘‘อทํสู’’ติ ปเท สมฺปทานํฯ **วิกุพฺพนิทฺธี**ติ วิวิธํ, วิการํ วา กุพฺพนวเสน ปวตฺตา อิทฺธิ (ปฏิ. ม. ๓.๑๒-๑๖; วิสุทฺธิ. ๒.๓๖๙-๓๗๓)ฯ **อธิฏฺฐานิทฺธี**ติ อธิฏฺฐานวเสน ปวตฺตา อิทฺธิ (ปฏิ. ม. ๓.๑๒-๑๖; วิสุทฺธิ. ๒.๓๖๙-๓๗๓)ฯ

คิหี อุปนาเมนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **พฺยญฺชนํ กตฺวา**ติ พฺยญฺชนํ ปกฺขิปนํ กตฺวาฯ **ต**นฺติ สุวณฺณตฏฺฏิกาทึฯ **อามสิตุมฺปี**ติ ปิสโทฺท ปเคว ปฏิคฺคณฺหิตุนฺติ ทเสฺสติฯ **สงฺฆิกปริโภเคน วา**ติ **วา**สโทฺท ปนสทฺทโตฺถฯ สงฺฆิกปริโภเคน ปนาติ หิ อโตฺถฯ **คิหิวิกฏานิ วา**ติ **วา**สโทฺท

สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ คิหิวิกฏานิ ภาชนานิปิ วฏฺฏนฺตีติ หิ อโตฺถฯ กํสโลหวฏฺฏโลหานํ สภาคตฺตา วุตฺตํ ‘‘กํส…เป…. สงฺคหิโต’’ติฯ

๒๕๓. ‘‘ลิขิตุ’’นฺติ เอตํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ปกติมณฺฑล**นฺติ เอตฺถ กิํ มกรทนฺตมตฺตมฺปิ อจฺฉินฺนมณฺฑลนฺติ อาห ‘‘มกรทนฺตจฺฉินฺนกมณฺฑลเมวา’’ติฯ

๒๕๔. **ปหริตฺวา**ติ อาวฏฺฏนโต อญฺญมญฺญํ ปหริตฺวาฯ ตโย ปเตฺต อุปรฺปริ ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ภูมิอาธารโก** นาม ภูมิยา อาสโนฺน ทนฺตาทีหิ กโต วลยาธารโกฯ **ทารุอาธารโก** นาม เอกทารุนา กโต อาธารโกฯ **ทณฺฑาธารโก** นาม จตุทณฺฑโต ปฏฺฐาย พหูหิ ทเณฺฑหิ กโต อาธารโกฯ **ตตฺถา**ติ ภมโกฏิสทิสทารุ อาธารกติทณฺฑกาธาเรสุฯ **คเหตฺวา เอวา**ติ ปตฺตํ คเหตฺวา เอว, เอกเมว ฐเปตพฺพํ อิติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

ตเตฺถวาติ มิตฺฌเนฺตเยวฯ **วิตฺถิณฺณายา**ติ วิตฺถารายฯ **พาหิรปเสฺส**ติ กุฏฺฏสฺส พาหิรปเสฺสฯ **กตายา**ติ กุฏฺฏสฺส ถิรภาวตฺถํ กตายฯ **เอตฺถา**ติ ปริภณฺฑเนฺตฯ

ยํ วตฺถํ ปตฺถริตฺวา ปโตฺต ฐปิยตีติ วตฺถํ **โจฬกํ** นามาติ โยชนาฯ **ตสฺมิํ ปนา**ติ โจฬเก ปนฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺสํ วาลิกายํฯ **น ทุสฺสตี**ติ ปโตฺต น ทุสฺสติฯ **ปตฺตมาฬก**นฺติ ปตฺตสฺส ฐปนตฺถาย กตํ อฏฺฏํฯ **ภณฺฑกุกฺขฬิกา**ติ ปตฺตาทิภณฺฑกานํ ปกฺขิปนา อุกฺขฬิกาฯ **ยตฺถ กตฺถจี**ติ ภิตฺติขีลาทิเก ยสฺมิํ กสฺมิํจิฯ **ลเคฺคนฺตสฺสา**ติ ปตฺตํ ถวิกาย ลเคฺคนฺตสฺสฯ นิสีทนสยนตฺถํ วา กตํ โหตูติ โยชนาฯ **อเญฺญนา**ติ ปตฺตโต อเญฺญนฯ **อฏฺฏกฉเนฺนนา**ติ อฏฺฏปติรูเปน, อฏฺฏกสทิเสนาติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ อฏฺฏกฉเนฺนน ฐปิเต มณฺจปีเฐฯ อํเส พทฺธิยติ อเนนาติ **อํสพโทฺธ,** โสเยว **อํสพทฺธโก,** เตน ลเคตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ฉเตฺต ฐเปตุํ น วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ ภเตฺตน ปูโร **ภตฺตปูโร,** ปโตฺตฯ พนฺธิตฺวา ฐปิเต ฉเตฺต วา อฏฺฏกํ กตฺวา ฐปิเต ฉเตฺต วาติ โยชนาฯ โย โกจิ ภตฺตปูโรปิ ตุจฺฉปโตฺตปีติ สมฺพโนฺธฯ

๒๕๕. **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ หเตฺถ ปโตฺต อตฺถิ, โส เอว ภิกฺขุ **ปตฺตหโตฺถ** น โหติ, อปิจ โข ปน หเตฺถ วา ปิฏฺฐิปาเท วา ยตฺถ กตฺถจิ สรีราวยเว ปตฺตสฺมิํ สตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย อนนฺตรวาเกฺยปิฯ อิเมหิ วาเกฺยหิ ‘‘ปตฺตหโตฺถ’’ติ จ ‘‘กวาฏํ ปณาเมตุ’’นฺติ จ อุปลกฺขณมตฺตเมวาติ ทเสฺสติฯ สูจิํ วา อวาปุริตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **กุญฺจิกาย วา**ติ **วา**สโทฺท ‘‘สรีราวยเวนา’’ติ ปทํ อเปกฺขติฯ

ลาพุกฏาหนฺติ ลมฺพตีติ **ลาพุ,** ลาพุยา กฏาหํ ลาพุกฏาหํฯ ‘‘ตาวกาลิก’’นฺติ อิมินา เอกวารเมว เตน อามิสํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา ฉเฑฺฑตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **ฆฏิกปาล**นฺติ ภาชนกปาลํฯ **อภุํ เม**ติ อวฑฺฒิ มยฺหํ, อุปฺปชฺชิตฺถาติ อโตฺถฯ ‘‘อภุ เม’’ติ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๑๔๙; ม. นิ. ฏี. ๒.๑๔๙) วตฺตเพฺพ นิคฺคหิตาคมวเสน เอวํ วุตฺตํฯ **อุตฺราสวจน**นฺติ อุตฺราเสน วจนการณํ ปทํฯ **ทินฺนกเมวา**ติ ปเรหิ ทินฺนกเมว อามิสนฺติ สมฺพโนฺธฯ

จเมฺพตฺวาติ มุเขน จเมฺพตฺวาฯ **อปวิทฺธามิสานี**ติ ฉฑฺฑิตานิ อามิสานิฯ **เอเตสู**ติ จลกาทีสุฯ **อนุจฺฉิฏฺฐํ สุทฺธปตฺต**นฺติ นตฺถิ อุจฺฉิโฏฺฐ เอตฺถาติ **อนุจฺฉิโฏฺฐ,** สุทฺธปโตฺต, ตํฯ **อุจฺฉิฏฺฐหเตฺถนา**ติ อุจฺฉิโฏฺฐ เอตฺถ อตฺถีติ อุจฺฉิโฏฺฐ, โสเยว หโตฺถ อุจฺฉิฏฺฐหโตฺถ, เตนฯ วามหเตฺถน อาสิญฺจิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ สุทฺธปเตฺตฯ **เอตฺตาวตาปี**ติ เอตฺตเกน เอกอุทกเคณฺฑุสคหณมเตฺตนาปิฯ **โส**ติ สุทฺธปโตฺตฯ **หตฺถํ ปนา**ติ อุจฺฉิฏฺฐหตฺถมฺปิฯ ปนสโทฺท เหตฺถ สมฺปิณฺฑนโตฺถฯ ยํ อฏฺฐิํ วา ยํ จลกํ วาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ มจฺฉมํสผลาทีสุฯ **ต**นฺติ

อฏฺฐิจลกํฯ **ยํ ปนา**ติ อฏฺฐิจลกาทึ ปน, ปฏิขาทิตุกาโมติ สมฺพนฺโธ, ปุน ขาทิตุกาโมติ อ โตฺถฯ **ตเตฺถวา**ติ ปเตฺต เอวฯ **กตฺวา**ติ ฐปนํ กตฺวาฯ ยํ กิญฺจิ อฏฺฐิกณฺฏกาทินฺติ สมฺพนฺโธฯ

๒๕๖. **สตฺถกเวฐนก**นฺติ สตฺถกสฺส เวฐนกรณํฯ ปิปฺผลิกํ วา ทณฺฑสตฺถกํ นามาติ โย ชนาฯ ปิปฺผาเลติ เอตายาติ **ปิปฺผลิ,** สาเยว **ปิปฺผลิกํฯ อญฺญมฺปี**ติ ปิปฺผลิกโต อญฺญมฺปิฯ ยํกิญฺจิ ทณฺฑํ โยเชตฺวา กตสตฺถกํ วา ทณฺฑสตฺถกํ นามาติ โยชนาฯ อิมินา ทเณฺฑน โยชิตํ สตฺถกํ **ทณฺฑสตฺถก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

มลคฺคหิตาติ อยมลคฺคหิตาฯ **กิเณฺณนา**ติ มทิราทิพีเชน กิเณฺณนฯ **เตนา**ติ ปาสาณ จุณฺณสงฺขาเตน สริตเกนฯ **มเกฺขตุ**นฺติ สูจึ มเกฺขตุํฯ มกฺขิตมธุสิตฺถกํ ตํ สริตกํ ปริภิชฺชตีติ โย ชนาฯ **มธุสิตฺถกปิโลติก**นฺติ มธุสิตฺถเกน มกฺขิตํ ปิโลติกํฯ **ตตฺถา**ติ นิเสฺสณิยํฯ ยาย รชฺชุยา กถิเน พนฺธนฺติ, สา รชฺชุ **กถินรชฺชุ** นามาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ทีฆสฺส ภิกฺขุโน ปมาเณน กเต กถิเนฯ **ทณฺฑเก**ติ กถินทณฺฑกมฺหิฯ **ตสฺสา**ติ ทีฆสฺส ภิกฺขุโน ปมาเณน กตสฺส กถินสฺสฯ **อิตรสฺส ภิกฺขุโน**ติ ทีฆภิกฺขุโต อิตรสฺส รสฺสภิกฺขุโนฯ

ทณฺฑกถินปมาเณน กตสฺส กฏสารกสฺสาติ โยชนาฯ ‘‘ทุคุณกรณ’’นฺติ อิมินา **ปิทลก**นฺ ติ ทุคุณกรณสงฺขาตสฺส กิริยาวิเสสสฺส นามนฺติ ทเสฺสติฯ **วินนฺธนรชฺชุ**นฺติ วิเสเสน นหิยติ พนฺธิยติ เอตายาติ วินนฺธนา, สาเยว รชฺชุ วินนฺธนรชฺชุ, ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘วินนฺธิตุํ รชฺ ชุ’’นฺติฯ **วินนฺธนสุตฺตก**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **เตน สุตฺตเกนา**ติ วินนฺธนสุตฺตเกนฯ **ตตฺ ถา**ติ ขุทฺทกนิเสฺสณิยํ กาจิ สุตฺตนฺตริกาโยติ สมฺพนฺโธฯ **ปมาณสญฺญากรณ**นฺติ สุตฺตนฺตริ กปมาณสฺส สญฺญากรณํฯ กาฬสุเตฺตน สญฺญากรณํ วิย หลิทฺทิสุเตฺตน สญฺญากรณนฺติ โย ชนาฯ **องฺคุลิยา ปฏิคฺคณฺหนฺตี**ติ เอตฺถ ‘‘ปฏิคฺคณฺหนฺตี’’ติ ปทสฺส ‘‘องฺคุลิยา’’ติ กรณเสฺสว วุตฺตตฺตา กมฺมสฺส อวุตฺตตฺตา ตสฺส กมฺมํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สูจิมุขํ’’นฺติฯ **องฺคุลิโกสก**นฺติ องฺคุ ลิกญฺจุกํฯ

๒๕๗. **ปาติจโงฺกฏกาทิ**นฺติ เอตฺถ **ปาติ** นาม ปฏิคฺคหสณฺฐาเนน กโต สูจิอาทิ ภณฺฑฏฺฐปโน ภาชนวิเสโสฯ **อากิริตฺวา**ติ ปกฺขิปิตฺวาฯ **โอธุนิตฺวา**ติ ปโปฺผเฏฺตฺวาฯ **ฆ นทณฺฑก**นฺติ นิรนฺตรทณฺฑกํฯ **อโนฺตกตฺวา**ติ กถินสฺส อโนฺตกตฺวาฯ

๒๕๘. **วินนฺธิตฺวา**ติ โจฬเกน วินนฺธิตฺวาฯ

๒๕๙. อปริสฺสาวนกเสฺสว ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ โย ปน ยาจตีติ สมฺพนฺโธฯ **มเชฺฌทณฺฑเก**ติ ทณฺฑกสฺส มเชฺฌฯ **อุทก**นฺติ อกปฺปิยอุทกํฯ **ต**นฺติ อุทกํฯ **ย**นฺติ ปริสฺสา วนํฯ อุทกํ ปริสุทฺธํ หุตฺวา สวติ คจฺฉติ ปวตฺตติ อเนนาติ **ปริสฺสาวนํ**ฯ ยํ อุทเก โอตฺถริตฺวา ฆเฏฺน อุทกํ คณฺหนฺติ, ตํ **โอตฺถรกํ** นามาติ โยชนาฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตํ หิ’’ติ อาทิฯ **ต**นฺติ ปริสฺสาวนํ, พนฺธิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **เตสู**ติ จตูสุ ขาณุเกสุฯ **สพฺพปริยเนฺต**ติ สพฺพปริสฺสาวนสฺส ปริยเนฺต โมเจตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **โอตฺถริตฺวา**ติ โอคาเหตฺวาฯ **จีวรกุฏิ กา**ติ จีวเรน กตา กุฏิกา, สา มกสานํ ปริตฺตาณตฺถํ กตตฺตา **มกสกุฏิกา**ติ วุจฺจติฯ

๒๖๐. **เสมฺหาทิโทสุสฺสนฺนกายา**ติ เสมฺหาทิโทเสหิ อุสฺสนฺนกายาฯ **อคฺคฬตฺถ โมฺภ**ติ กวาฏตฺถโมฺภฯ **ยตฺถา**ติ อคฺคฬตฺถเมฺภฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวารพาหายฯ **ตตฺถา**ติ อคฺคฬ ปาสเกฯ **ธูโม นิกฺขมติ เอเตนา**ติ **ธูมเนโตฺต,** ฉิโทฺทฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ธูมนิกฺขมนฉิทฺท’’นฺติ ฯ ‘‘คเนฺธหี’’ติ อิมินา ‘‘วาเสตุ’’นฺติ ปทสฺส กรณํ ทเสฺสติฯ ‘‘อุทกฏฺฐปนฏฺฐาน’’นฺติ อิมินา **อุ**

ทกฎฺฐานนฺติ เอตฺถ อุทกสฺส ฐปนํ ฐานํ อุทกฎฺฐานนฺติ มชฺฌปทโลปสมาสํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถาติ** อุทกฎฺฐาเนฯ **โกฎฺฐโก**ติ เอตฺถ น ยตฺถ กตฺถจิ, ยสฺส กสฺสจิ วา โกฎฺฐโก โหติ, อปิ จ โข ปน ทฺวาเร เอว, ทฺวารเสฺสว วา โกฎฺฐโกติ อาห ‘‘ทฺวารโกฎฺฐโก’’ติฯ

๒๖๑. **ปริกมฺม**นฺติ ปิฎฺฐิอาทิปริกมฺมํฯ ปฏิจฺฉาทิยติ อิมายาติ **ปฏิจฺฉาทิ,** วตฺถเมว ปฏิจฺฉาทิ **วตฺถปฏิจฺฉาทิฯ อุทกํ น โหตี**ติ เอตฺถ ปาโนทกํ นิวเตฺตโนฺต อาห ‘‘นฺหาโนทกํ น โหตี’’ติฯ

๒๖๒. ปณฺณิกานํ ตุลํ วิย อุทกอุพฺพาหนกตุลนฺติ โยชนาฯ **ทีฆวรตฺตาทีหี**ติอาทิสเทฺทน รชฺชุ อาทโย สงฺคณฺหาติฯ **อรหตฺถฆฏิยนฺตํ** นาม จกฺกสณฺฐานํ อเนการํ อเร อเร ฆฏานิ พนฺธิตฺวา เอเกน วา ทฺวีหิ วา ปริพฺภมิยมานํ ยนฺตํฯ อรสงฺขาเตสุ หเตฺถสุ ฆฏา พนฺธิตพฺพา เอตฺถาติ **อรหตฺถฆฏิ,** ตเมว ยนฺตํ อรหตฺถฆฏิยนฺตํฯ **จมฺมภาชน**นฺติ จมฺมมยํ ภาชนํฯ **อปริกฺขิตฺตา โหตี**ติ จนฺทนิกา อปาการา โหติฯ อุทกปุญฺชนํ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมิ**นฺติ อุทกปุญฺชเนฯ ‘‘อุทกปุญฺชนี’’ติปิ ปาโฐฯ เอวํ สติ ตาย อุทกปุญฺชนิยาติ อโตฺถฯ **ปจฺจุทฺธริตุ**นฺติ อปเนตุํฯ

๒๖๓. อา สมนฺตโต วิทฺธํ ปกฺขปาสกเมตฺถาติ **อาวิทฺธปกฺขปาสกํฯ มณฺฑเล**ติ กณฺณิกมณฺฑลมฺหิฯ กตํ กูฏญฺจ ฉทนญฺจ เอตฺถาติ **กตกูฏจฺฉทนํ,** ชนฺตาฆรํ, ตสฺสฯ **เอต**นฺติ ‘‘นิเลฺลขชนฺตาฆร’’นฺติ เอตํ นามํฯ ‘‘จตฺตาโร มาเส’’ติ อิมินา **‘‘จตุมาส’’**นฺติ ทิคุสมาสสฺส วากฺยํ ทเสฺสติฯ

๒๖๔. **นมตก**นฺติ เอตฺถ เหฎฺฐา วุตฺตนมตกโต (จูฬว. อฎฺฐ. ๒๕๖) วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอฬกโลเมหี’’ติอาทิฯ **อวายิม**นฺติ วายิตฺวา น กตํฯ **จมฺมขณฺฑปริหาเรนา**ติ จมฺมขณฺฑํ วิย อธิฎฺฐานวิกปฺปนอปนยเนน, ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **เปฬายา**ติ อฎฺฐํสาทิอากาเรน กตาย มญฺชูสายฯ **เอต**นฺติ ‘‘อาสิตฺตกูปธาน’’นฺติ เอตํ นามํฯ **ทารุมยาปี**ติ ปิสโทฺทน ตมฺพโลหรชตมยา เอวาติ ทเสฺสติฯ **เอเตฺถวา**ติ มโฬริกายเมวฯ **อาธารกสเงฺขปคมนโต**ติ อาธารเก สเงฺขปํ คมนโตฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ปุเพฺพ ปตฺตรกฺขนตฺถํ อาธารโก อนุญฺญาโต, อิทานิ ภุญฺชนตฺถนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ เอโก ภิกฺขุ คจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **เสสก**นฺติ คเหตพฺพผลปูเวหิ เสสกํฯ **ตสฺมิํ ขเณ**ติ ตสฺมิํ ภุญฺชนกฺขเณฯ

๒๖๕. **เอเกเกนปิ อเงฺคนา**ติ ปิสโทฺท สมฺภาวนโตฺถ, ตโต ปน อธิเกหิ อเงฺคหิ ปเควาติ หิ อโตฺถฯ สมนฺนาคตสฺส อุปาสกสฺส นิกฺกุชฺชิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อุปาสกสฺสฯ **น คเหตโพฺพ**ติ สเงฺฆน น คเหตโพฺพฯ อสฺกสฺส อุปาสกสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **อุกฺกุชฺชนกาเล**ติ ปตฺตสฺส อุกฺกุชฺชนกาเลฯ **ยาจาเปตฺวา**ติ ปตฺตนิกฺกุชฺชิเตน อุปาสเกน ยาจาเปตฺวาฯ **หตฺถปาส**นฺติ สงฺฆสฺส หตฺถปาสํฯ

๒๖๘. **ปุรกฺขตฺวา**ติ เอตฺถ ปุรสทฺทสฺส อคฺคตฺถภาวญฺจ กรสทฺทสฺส ขาเทสภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อคฺคโต กตฺวา’’ติฯ **โส**ติ โพธิราชกุมาโร, สนฺถรีติ สมฺพโนฺธฯ **ลจฺฉามี**ติ ลภิสฺสามิ, เอส โพธิราชกุมาโร ปุตฺตลาภาย อภโพฺพติ โยชนาฯ อกฺกมเน โทสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยที’’ติอาทิฯ **ปจฺฉา**ติ อกฺกมนโต ปจฺฉาฯ **อย**นฺติ ภควาฯ **อิท**นฺติ การณํฯ **ตาวา**ติ สิกฺขาปทปญฺญตฺติโต, สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา วา ปฐมํฯ **ปริภวโต**ติ คิหีนํ ปริภวโตฯ

มงฺคลตฺถายาติ อโรคาทิกสฺส มงฺคลสฺส อตฺถายฯ **โธตปาทก**นฺติ เอตฺถ โธเตหิ ปาเทหิ อกฺกมนฏฺฐาเน อตฺถริตํ โธตปาทกนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โธตปาทกํ นามา’’ติ อาทิฯ ตตฺถ ‘‘ปจฺจตฺถรณํ อตฺถต’’นฺติ อิมินา ‘‘โธตปาทก’’นฺติ เอตฺถ ณิกปจฺจยสฺส อตฺถริตเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสติฯ

๒๖๙. **ปทุมกณฺณิกาการ**นฺติ ปทุมกณฺณิกสณฺฐานํฯ กตํ ปาทฆํสนํ **กตกํ** นามาติ โยชนาฯ **ต**นฺติ กตกํ, ปฏิกฺขิตฺตเมวาติ สมฺพโนฺธฯ โปตฺถเกสุ ตํสโทฺท คลิโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ **พาหุลฺลิกานุโยคตฺตา**ติ ปจฺจยพหุลภาวาย อนุโยคตฺตาฯ **ปาสาณเผณโกปี**ติ ปาสาณอพฺพุทมฺปิฯ **พีชนี**ติ จตุรสฺสพีชนีฯ **ต**นฺติ วิธูปนํ, กตํ โหตูติ สมฺพโนฺธฯ อิธาปิ ตํสโทฺท คลิโตฯ เวฬุทนฺตวิลีเวหิ วา โมรปิเญฺฉหิ วา จมฺมวิกตีหิ วา กตํ โหตูติ โยชนาฯ สพฺพํ วิธูปนนฺติ สมฺพโนฺธฯ ปาฬิยํ **ตาลวณฺฏ**นฺติ สห วเณฺฏน กตํ ตาลํ ตาลวณฺฏํ, ตาลสเทฺทน ตํมยา มณฺฑลพีชนี คเหตพฺพา วิการีวิการภาเวน สมฺพนฺธตฺตาฯ **มกสพีชนี**ติ มกสานํ ปลายนกพีชนี, ทนฺตมยวิสาณมยทณฺฑกาปิ มกสพีชนี วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ‘‘วากมยพีชนิยา’’ติ ปทํ ‘‘สงฺคหิตา’’ติ ปเท อาธาโร, กรณํ วาฯ

๒๗๐. **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺส จกฺขุํ วา ทุพฺพลํ โหตีติ โยชนาฯ **อโณฺณ**ติ กายฑาหาทีหิ อาพาเธหิ อโณฺณ, โกจิ อาพาโธ วา อุปฺปชฺชตีติ โยชนาฯ ‘‘วเสฺส ปนา’’ติ ปทํ ‘‘จีวรคุตฺตตฺถ’’นฺติ ปเท เอว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **จีวรคุตฺตตฺถ**นฺติ จีวรสฺส วสฺสเตมนโต คุตฺตตฺถํ, วาฬมิคโจรภเยสุ สเนฺตสูติ สมฺพโนฺธฯ ตาลปณฺณาทินา เอเกน ปเณฺณน กตํ ฉตฺตํ **เอกปณฺณจฺฉตฺตํฯ สพฺพเตฺถวา**ติ สเพฺพสุ เอว คามารเญฺญสุฯ

‘‘อสิ อสฺสา’’ติ อิมินา **อสิสฺสา**ติ ปทสฺส อนวกาสวิธึ ทเสฺสติฯ **อสี**ติ ขโคฺคฯ **อสฺสา**ติ โจรสฺส, อสีติ สมฺพโนฺธฯ **วิโชฺชตลตี**ติ เอตฺถ อลปจฺจโย รูปสิทฺธิมโตฺตวาติ อาห ‘‘วิโชฺชตตี’’ติฯ ‘‘จตุหโตฺถเยวา’’ติ อิมินา ปมาณยุโตฺตติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตโต**ติ จตุหตฺถโตฯ **สเพฺพส**นฺติ คิลานาคิลานานํฯ ‘‘สกฺกา ปนา’’ติ ปทํ ‘‘น วฏฺฏตี’’ติ ปเท กตฺตา, ‘‘ทาตพฺพา’’ติ ปเท กมฺมํฯ สมฺมนฺนิตฺวาว ทาตพฺพา, น วินา สมฺมุติยาติ อธิปฺปาโยฯ

๒๗๓. **อาคต**นฺติ อุทริยโต นิกฺขมิตฺวา อาคตํฯ **อุคฺคาร**นฺติ คลโต อุคฺคารํ โภชนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สนฺธาเรตฺวา**ติ ปติฏฺฐาเปตฺวาฯ อสนฺธาริตเมว หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

ยนฺติ ขาทนียโภชนียํ, ปติตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ ขาทนียโภชนียํ, คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิท**นฺติ วจนํฯ

๒๗๔. **กุพฺพํ กริสฺสามี**ติ เอตฺถ กรียติ อุจฺจารียตีติ กุพฺพนฺติ วุเตฺต สโทฺทติ อาห ‘‘สทฺทํ กริสฺสามี’’ติฯ **สทฺท**นฺติ ‘‘อยํ มํ ภิกฺขุ วิปฺปกโรตี’’ติ อุจฺจาสทฺทํฯ **นขาทีหี**ติอาทิสเทฺทน มุขกุเฏฺฏ สงฺคณฺหาติฯ **อนุรกฺขนตฺถ**นฺติ อนุทเยน ปาลนตฺถํฯ **นขเจฺฉทนนฺติ** นขํ ฉินฺทติ อเนนาติ นขเจฺฉทนํ, สตฺถกาทิฯ วีสติมฏฺฐนฺติ เอตฺถ วีสติยา นขานํ มฏฺฐํ วีสติมฏฺฐนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วีสติปิ นเข’’ติอาทิฯ **ลิขิตมเฏฺฐ**ติ ลิขิเต หุตฺวา มเฏฺฐฯ **การาเปนฺตี**ติ นหาปิเต การาเปนฺติฯ **นขโต**ติ นขโต วา นขนฺตรโต วาฯ **อปกฑฺฒิตุ**นฺติ กฑฺฒิตฺวา อปเนตุํฯ

๒๗๕. **ขุรโกสก**นฺติ ขุรสฺส ฐปนกํฯ **กตฺตริยา**ติ กนฺติยติ ฉินฺทิยติ อิมายาติ กตฺตริ, อโยมโย เอโก อุปกรณวิเสโส, ตายฯ ‘‘เฉทาเปนฺตี’’ติ อิมินา **กปฺปาเปนฺตี**ติ เอตฺถ กปฺปสทฺทสฺส วิธยตฺถํ อธิปฺปาเยน ทเสฺสติฯ **มสฺสุํ วฑฺฒาเปนฺตี**ติ เอตฺถ มสฺสุํ วเฑฺฒตฺวา รุ

หาเปนฺตีติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘มสฺสุํ ทีฆํ การาเปนฺตี’’ติฯ **เอฬกมสฺสู**ติ เอฬกสฺส วิย มสฺสูติ เอฬกมสฺสุฯ ‘‘โคโลมิก’’นฺติ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘จตุโกณ’’นฺติ อิมินา **จตุรสฺส**นฺติ เอตฺถ อํสสโทฺท โกณโตฺถติ ทเสฺสติฯ จตุรสฺสนฺติ เอตฺถ หิ ‘‘จตุรํส’’นฺติ วตฺตเพฺพ นิคฺคหิตสฺส โลปํ กตฺวา ปรสฺส สการสฺส เทฺวภาวํ กตฺวา ‘‘จตุรสฺส’’นฺติ วุตฺตํฯ **โลมสํหรณ**นฺติ โลมานํ อ ปนยนํฯ **โลมราชิฎฺฐปน**นฺติ โลมเลขาฐปนํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ, มสฺสุกปฺปนาทีสูติ สมฺพ โนฺธฯ **คณฺฑวณรุธิอาพาธปจฺจยา**ติ คโณฺฑ จ วโณ จ รุธิ จ คณฺฑวณรุธโย, เตเยว อา พาธา คณฺฑวณรุธิอาพาธา, เตสํ ปจฺจยาฯ **วโณ**ติ มหโนฺต วโณฯ **รุธี**ติ ขุทฺทโก วโณฯ **สกฺข ราทีหี**ติ สกฺขรมธุสิตฺถเกหิฯ **สณฺฑาโส**ติ สุฎฺฐุ โลมํ ฑํสตีติ สณฺฑาโสฯ **ยนฺติ** โลมํ, ฐิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ กตฺถ ฐิตนฺติ อาห ‘‘ภมุกาย วา’’ติอาทิฯ กิํ หุตฺวา ฐิตนฺติ อาห – ‘‘อุคฺคนฺตฺวา วิภจฺฉํ ฐิต’’นฺติ, วิภจฺฉํ หุตฺวา ฐิตนฺติ โยชนาฯ วิเสเสน โสภณํ ภกฺขตีติ **วิภโจฺฉ,** อโสภโณฯ ‘‘วิคจฺฉ’’นฺติปิ ปาโฐ, วิรูปํ คจฺฉติ, คมยตีติ วา **วิคโจฺฉ**ฯ ตตฺถ ปุริมปาโฐเยว มูลปาโฐติ ทฎฺฐ โพฺพติฯ ปลิตํ วา อปลิตํ วา ตาทิสํ โลมนฺติ โยชนาฯ

๒๗๗. **กํสปตฺถริกา**ติ เอตฺถ กํสอาปเณ ปตฺถรนฺติ ปสาเรนฺตีติ กํสปตฺถริกาติ วุเตฺต กํสภณฺฑวาณิชา คเหตพฺพาติ อาห ‘‘กํสภณฺฑวาณิชา’’ติฯ วาสิทณฺฑาทีนํ อปาตนตฺถํ พนฺธ ติ อเนน โลเหนาติ **พนฺธนํ,** ตเมว มตฺตํ อปฺปนฺติ พนฺธนมตฺตํฯ

๒๗๘. **นิกฺขมเนฺตนา**ติ อารามโต นิกฺขมเนฺตนฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเนฯ ‘‘สริตฺวา’’ติ อิมิ นา อสริตฺวา ปิณฺฑาย จริตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **พหุรชฺชุก**นฺติ พหู รชฺชุโย เอตสฺสาติ พหุรช ชุกํฯ อิมินา กลาเปน พหุรชฺชูนํ สมูเหน กตฺตพฺพนฺติ **กลาปุก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ, อิการสฺส กาโรฯ **เทฑฺฑุภก**นฺติ เอตฺถ เทฑฺฑุภสเทฺทน ตสฺส สีสํ คเหตพฺพํ เอกเทสูปจาเรน, เทฑฺฑุภํ วิยาติ เทฑฺฑุภกํ, สทิสเตฺถ กปจฺจโย โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อุทกสปฺปสีสสทิส’’นฺติฯ ‘‘มุรช วฎฺฎิสณฺฐาน’’นฺติ อิมินา มุรชสเทฺทน มุรชวฎฺฎิ คเหตพฺพา ตสฺส วิการตฺตา, เตน สทิสํ **มุรช**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เวเฐตฺวา**ติ พหุรชฺชุเก เอกโต เวเฐตฺวาฯ **มทฺทวีณ**สโทฺท ปาม งฺคปริยาโยฯ มทฺทวีณํ วิยาติ **มทฺทวีณํ**ฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ปามงฺคสณฺฐาน’’นฺติฯ ‘‘ปเคว พหูนี’’ติ อิมินา ‘‘เอกมฺปี’’ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส สมฺภาวนตฺถํ ทเสฺสติฯ **มจฺฉกณฺฎกวายิมา**ติ มจฺ ฉกณฺฎกํ วิย ทเสฺสตฺวา วายิมาฯ **กุญฺชรจฺฉิกาทิเภทา**ติ วารณอจฺฉิกาทิเภทาฯ วารโณ หิ กุํ ภูมิํ ชราเปตีติ **กุญฺชโร**ติ (วิ. ว. อฎฺฐ. ๓๑; อ. นิ. ฎี. ๑.๑.๒) จ กุเญฺช นิกุเญฺช รมตีติ **กุญฺช โร**ติ จ วุจฺจติฯ ตสฺส อจฺฉิ วิยาติ **กุญฺชรจฺฉิกํ,** ตํ อาทิ เยสํ ตานีติ กุญฺชรจฺฉิกาทีนิ, เตสํ เภท าติ **กุญฺชรจฺฉิกาทิเภทา**ฯ อาทิสเทฺทน โคณจฺฉิกาทโย สงฺคณฺหาติฯ ‘‘กุญฺจิกาโกสกสณฺ ฐาน’’นฺติ อิมินา สูกรสฺส อนฺตํ วิย **สูกรนฺตก**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ สูกรสฺส หิ อนฺตํ กุญฺจิกาโก สกํ วิย มเชฺฌ สุสิโร โหติฯ **สูกรนฺตกํ อนุโลเมตี**ติ สูกรนฺตเกน อนุโลเมติฯ **ทสาสุเยวา**ติ กายพนฺธนสฺส อเนฺตสุเยวฯ **เอตฺถา**ติ ทสาสุฯ ‘‘จตุนฺนํ อุปริ น วฎฺฎตี’’ติ อิมินา มุรชทสา ตโต อุปริ วฎฺฎตีติ ทเสฺสติฯ **เวเฐตฺวา**ติ รชฺชุํ วเตฺถน เวเฐตฺวาฯ **มุทฺทิกสณฺฐาเนนา**ติ วรกสี สสณฺฐาเนนฯ **เอวํ สิพฺพิตา**ติ เอวํ สิพฺพิยมานาฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ **ปาสโนฺต**ติ ปาสโกฎิฯ

๒๘๐. โอลมฺพกํ กตฺวา นิวตฺถํ **หตฺถิโสณฺฑกํ** นามาติ โยชนาฯ **โจฬิกอิตฺถีน**นฺติ โจฬรเฎฺฐ นิวาสีนํ อิตฺถีนํฯ หตฺถิยา โสโณฺฑ วิย หตฺถิโสณฺฑกํ นิวตฺถํฯ มจฺฉวาลํ วิยาติ **มจฺฉ วาลกํ**ฯ จตฺตาโร กณฺณา เอตสฺส นิวตฺถสฺสาติ **จตุกฺกณฺณกํ**ฯ ตาลวณฺฎํ วิยาติ **ตาลวณฺฎกํ**ฯ สตํ วลิโน เอตสฺส นิวตฺถสฺสาติ **สตวลิกํ**ฯ ‘‘อเนกกฺขตฺตุ’’นฺติ อิมินา ‘‘สตวลิก’’นฺติ เอตฺถ สตสทฺทสฺส อเนกตฺถวาจกตํ ทเสฺสติฯ ‘‘วามทกฺขิณปเสฺสสุ วา’’ติ อิมินา ปุริมนิวตฺถํ กฎิโต ปฎฺฐาย เหฎฺฐา นิวตฺถํ นามาติ ทเสฺสติฯ

สํวลฺลิตฺวา นิวตฺถํ **สํวลฺลิยํ**ฯ มโลฺล จ กมฺมกาโร จ **มลฺลกมฺมการา,** เต อาทโย เยสํ เตติ มลฺลกมฺมการาทโยฯ อาทิสเทฺทน ธุตฺตาทโย สงฺคณฺหาติฯ ยมฺปิ นิวตฺถํ นิวาเสนฺติ, สพฺพํ ตํ นิวตฺถํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอกํ วา โกณนฺติ สมฺพโนฺธฯ **โกเณ**ติ อนฺตรวาสกสฺส โกเณฯ ‘‘ตถา’’ติ อิมินา ‘‘เอกํ วา เทฺว วา โกเณ อุกฺขิปิตฺวา อนฺตรวาสกสฺส อุปริ ลเคฺคนฺตี’’ติ อตฺถํ อติทิสติฯ อโนฺตกาสาวสฺส ทเสฺสตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ เทฺว นิวาเสเนฺตน อคิลาเนนาติ โยชนาฯ **สคุณ**นฺติ อโนฺตกาสาเวน พหิกาสาวํ สมานคุณํ กตฺวาฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ **ยญฺจา**ติ ยํ นิวตฺถญฺจฯ **อิธา**ติ ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเกฯ ยญฺจ เสขิยวณฺณนายํ (ปาจิ. อฏฺฐ. ๕๗๖ อาทโย) ปฏิกฺขิตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สพฺพํ ตํ นิวตฺถนฺติ โยชนาฯ นิพฺพิการํ กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **อุโภ กเณฺณ**ติ เหฏฺฐา ฐิเต อุโภ กเณฺณ อุปริ จ ฐิเต อุโภ กเณฺณฯ **ต**นฺติ ปริมณฺฑลปารุปนํฯ

ตตฺถาติ ‘‘คิหิปารุต’’นฺติ วจเน ยํกิญฺจิ อญฺญถาปารุตํ อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา คิหิปารุตํ นาม, ตสฺมา, ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ยถา ปารุปนฺติ, ยถา จ ฐเปนฺตี’’ติอาทินา โยชนา กาตพฺพาฯ **ตเสฺสวา**ติ ทีฆสาฏกเสฺสวฯ **ตเสฺสวา**ติ สาฏกเสฺสวฯ **ปาฬิการโก**ติ ปาฬึ คณฺหนฺตํ วา วาเจนฺตํ วา การโกฯ **ตถา**ติ ยถา ปารุปนฺติ, ตถาฯ

๒๘๑. กฺหิญฺจิ ฐานํ คจฺฉโต รโญฺญติ โยชนาฯ ‘‘ปริกฺขารภณฺฑวหนมนุสฺสา’’ติ อิมินา เต มนุสฺสา มุณฺฑํ สีสํ โจฬเกน เวเฐนฺตีติ **มุณฺฑเวฐิโน** นามาติ ทเสฺสติฯ **อธิปฺปาโย**ติ อุชฺฌายนฺตานํ มนุสฺสานมธิปฺปาโยฯ **อนฺตรากาช**นฺติ เอตฺถ อนฺตราสโทฺท มชฺฌตฺถวาจโกติ อาห ‘‘มเชฺฌ’’ติฯ ‘‘ลเคฺคตฺวา’’ติอาทินา กาชสฺส อนฺตเร ลเคฺคตฺวา วหิตพฺพํ อนฺตรากาชนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๘๒. ‘‘จกฺขูนํ หิต’’นฺติ อิมินา **อจกฺขุสฺส**นฺติ เอตฺถ สฺสปจฺจโย จกฺขุสทฺทโต หิตเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **ปมาณงฺคุเลนา**ติ วฑฺฒกีนํ ปมาณยุเตฺตน องฺคุเลนฯ

๒๘๓. ‘‘ติณวนาทีสู’’ติ อิมินา **ทายํ อาลิเมฺปนฺตี**ติ เอตฺถ ทายสโทฺท วนวาจโกติ ทเสฺสติฯ ‘‘อคฺคึ เทนฺตี’’ติ อิมินา อาปุโพฺพ ลิปิธาตุ อุปสคฺควเสน อคฺคิทานโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ปริตฺต**นฺติ เอตฺถ สมนฺตโต ตายติ อเนนาติ ปริตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปฺปหริตกรเณน วา ปริขาขเณน วา ปริตฺตาณ’’นฺติฯ **เอตฺถา**ติ ปริตฺตกรเณฯ **ทาตุํ ลพฺภตี**ติ สยํ ทาตุํ ลพฺภติฯ **หริตุ**นฺติ อปเนตุํฯ ปตฺตํ วา อปตฺตํ วา อคฺคินฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตถา**ติ อคฺคิทานาทินา อากาเรนฯ อุทเกน นิพฺพาเปเนฺตน ภิกฺขุนาติ สมฺพโนฺธฯ

๒๘๔. **สติ กรณีเย**ติ เอตฺถ กรณียสโทฺท กิจฺจปริยาโยติ อาห ‘‘สุกฺขกฏฺฐาทิคฺคหณกิเจฺจ’’ติฯ ‘‘สุกฺขกฏฺฐาทิคฺคหณ’’ อิติ ปเทน กิจฺจสรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปุริสปฺปมาณ’’นฺติ อิมินา **โปริสิย**นฺติ เอตฺถ ณิยปจฺจโย ปมาณเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ ปุริสปฺปมาณํ นาม อุปริ พาหุทฺวยตตสฺส ปุริสสฺส ปมาณํฯ ทิสฺวา วา หุตฺวา วา ทิสฺวาติ โยชนาฯ **อติอุจฺจมฺปี**ติ ปิสโทฺท สมฺภาวนโตฺถฯ นีจํ ปน รุกฺขํ ปเควาติ หิ อโตฺถฯ

๒๘๕. **กลฺยาณวากฺกรณา**ติ เอตฺถ กริยติ อุจฺจาริยตีติ **กรโณ,** สโทฺท, วาจาเยว กรโณ **วากฺกรโณ,** กลฺยาโณ วากฺกรโณ เอเตสนฺติ กลฺยาณวากฺกรณาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มธุรสทฺทา’’ติฯ **เวทํ วิยา**ติ สุตึ วิยฯ **วาจนามคฺค**นฺติ วาจนาย อุปายํฯ **สกา**ติ สมฺมาสมฺพุทฺธสงฺขาตสฺส สสฺส อตฺตโน เอสา สกาฯ เตน วุตฺตํ ‘‘สมฺมาสมฺพุเทฺธนา’’ติฯ สมฺมาสมฺพุเทฺธน หิ มาคธนิรุตฺติยา เอว ธโมฺม ภาสิโต, ตสฺมา สา มาคธนิรุตฺติ สกา นามาติ วุจฺจติฯ **นิรุตฺตี**ติ อตฺถํ นีหริตฺวา วุจฺจเต อิมาย สทฺทปญฺญตฺติยาติ นิรุตฺติ, วจธาตุสฺส วการสฺส อุกาโร,

สพฺพโวหาโร ลพฺภติฯ อิธ ปน ‘‘สกายา’’ติ วุตฺตตฺตา มาคธโวหาโร เอวฯ เตน วุตฺตํ ‘‘มาคธโวหาโร’’ติฯ ‘‘สภาวนิรุตฺตี’’ติปิ ปาโฐฯ เอวญฺหิ สติ สพฺพสตฺตานํ สภาเวน ปวตฺตา มูลภาสาภูตา มาคธนิรุตฺติเยวฯ

๒๘๖. โลกายตํ นาม ติตฺถิยสตฺถนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อิมินาว การเณนา**ติ ‘‘เสโต กาโก, กสฺมา? อฏฺฐีนํ เสตตฺตาฯ รตฺโต พโก, กสฺมา? โลหิตสฺส รตฺตตฺตา’’ อิติ (ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๒๒๓; สํ. นิ. อฏฺฐ. ๓.๕.๑๐๘๐; อ. นิ. ๑๐.๖๙-๗๐) อิมินา เอว การเณนฯ

๒๘๘. **อนฺตรา อโหสี**ติ เอตฺถ อนฺตรสทฺโท พฺยวธานโตฺถติ อาห ‘‘อนฺตริตา อโหสิ ปฏิจฺฉนฺนา’’ติฯ เตน สเทฺทน ธมฺมกถา พฺยวธานา อโหสีติ อโตฺถฯ

๒๘๙. **อาพาธปฺปจฺจยา**ติ เอตฺถ อาพาธสฺส เภสชฺชสงฺขาโต ปจฺจโย อาพาธปจฺจโยติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺสา’’ติอาทิฯ อิมินา อาพาโธเยว ปจฺจโย อาพาธปจฺจโยติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ

๒๙๓. ทุกฺกฏวตฺถุ นาม อกปฺปิยโวหาราทินา มาลาวจฺฉโรปนาทิ, ปาจิตฺติยวตฺถุ นาม มาลาวจฺฉโรปนาทิอตฺถาย ปถวีขณนาทิฯ **ปหรณี**ติ ปหรติ อิมายาติ ปหรณีฯ **เอตนฺ**ติ ‘‘ปหรณี’’ติ เอตํ นามํฯ ยสฺส กสฺสจิ อาวุธสงฺขาตสฺส โลหภณฺฑสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ อาวุธสงฺขาตํ โลหภณฺฑํฯ **วุตฺตเมวา**ติ ‘‘กตกํ นาม ปทุมกณฺณิกาการ’’นฺติอาทินา (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๖๙) วุตฺตเมวฯ **ธนิยเสฺสวา**ติ ธนิยสฺส เอวฯ อเญฺญสญฺหิ กตาย สพฺพมตฺติกามยกุฏิยา อปากฏตฺตา วุตฺตํ ‘‘ธนิยเสฺสวา’’ติฯ อถ วา ธนิยสฺส สพฺพมตฺติกามยกุฏิ อิวาติ โยชนาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเกฯ

อิติ ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๖. เสนาสนกฺขนฺธกํ

วิหารานุชานนกถา

๒๙๔. เสนาสนกฺขนฺธเก **อปญฺญตฺตํ โหตี**ติ เอตฺถ น ญปธาตุ โหติ, อปิจ ญาธาตุเยว, โส จ โข อนุชานนโตฺถติ อาห ‘‘อนนุญฺญาตํ โหตี’’ติฯ อิมินา ญาธาตุสฺส อวโพธนาทโย อเตฺถ นิวเตฺตติ, อนุชานนตฺถํเยว ทเสฺสติฯ อฑฺฒโยคาทีนํ วิสุํ คหิตตฺตา วิหารสเทฺทน ปาริเสสโต อวเสสาวาโสว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘อฑฺฒโยคาทิมุตฺตโก อวเสสาวาโส’’ติฯ **สุวณฺณวงฺกเคหนฺ**ติ สุวณฺณวงฺกฉทเนน ฉาทิตํ เคหํฯ **อิฏฺฐกาคุหา**ติ อิฏฺฐกาย กตา คุหาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **อาคตสฺส จ อนาคตสฺส จา**ติ เอตฺถ จสเทฺทน ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ อาคจฺฉตีติ **อาคโต,** น อาคโต **อนาคโต,** สโงฺฆฯ อาคโต จ อนาคโต จ **อาคตานาคโต,** สมาหารทฺวโนฺท ปุํลิโงฺค, ตสฺสฯ ‘‘อปฺปฏิหตจารสฺสา’’ติ อิมินา จตูสุ ทิสาสุ อปฺปฏิหตจาโร **จาตุทฺทิโส**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๙๕. อนุโมทนคาถาสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อุตุวิสภาควเสนา**ติ สีตอุณฺหานํ อุตูนํ วิสภาควเสนฯ **สํผุสิตกวาโต**ติ สห อุทกพินฺทุนา อาคโต วาโตฯ เอตฺถ หิ สํสโทฺท สหโตฺถ, ผุสิตสโทฺท อุทกพินฺทุวาจโกฯ **อุชุกเมฆวุฏฺฐิโย เอวา**ติ วาเตน อปหริตตฺตา อุชุกํ ปติตา เมฆวุฏฺฐิโย เอวฯ ปาฬิยํ **ตโต**ติ เอตฺถ โตปจฺจโย ปจฺจตฺตเตฺถ วตฺตติฯ โส วิหาโรติ หิ อโตฺถฯ **วาฬมิคานิ จา**ติ วาฬมิเค จฯ ลิงฺควิปลฺลาโส เหสฯ **เอตานิ สพฺพานี**ติ

‘‘สีต’’นฺติอาทีนิ สพฺพานิ สตฺต ปทานิฯ **โยเชตพฺพานี**ติ โส วิหาโร สีตํ ปฏิหนติ…เป…. วุฏฺฐิโย ปฏิหนตีติ โยเชตพฺพานีติ อโตฺถฯ

‘‘วิหาเรนา’’ติ อิมินา ปาฬิยํ **ตโต**ติ เอตฺถ โตปจฺจโย กตฺตุเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติ, เตน วิหาเรนาติ อโตฺถฯ **ปฏิหญฺญตี**ติ ปฏิหนียติฯ **สุขตฺถ**นฺติ เอตฺถ อุตฺตรปทโลโปติ อาห ‘‘สุขวิหารตฺถ’’นฺติฯ ‘‘เลณตฺถญฺจ สุขตฺถญฺจา’’ติ ปททฺวยํ ‘‘โหตี’’ติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพํฯ วิหารทานํ เลณตฺถญฺจ สุขตฺถญฺจ โหตีติ หิ อโตฺถฯ **อิท**นฺติ อยํ อธิปฺปาโยฯ **วุตฺต**นฺติ วุโตฺตฯ วิหารทานํ สุขตฺถญฺจ โหตีติ โยชนาฯ ฌายิตุํ วิปสฺสิตุญฺจ ยํ สุขํ อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ **ตทตฺถ**นฺติ ตสฺส สุขสฺส อตฺถายฯ **ปรปเทนปี**ติ ‘‘ฌายิตุญฺจ วิปสฺสิตุ’’นฺติ ปททฺวยโต ปรํ ฐิเตน ‘‘วิหารทาน’’นฺติ ปเทนปิฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ วิหาเรฯ **วิหารทาน**นฺติ วิหารสฺส ทานํ, ทาตพฺพวิหารํ วา, วณฺณิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วุตฺต**นฺติ สํยุตฺตนิกาเย วุตฺตํฯ สาธกปาฬิยํ โย อุปสฺสยํ ททาติ, โส จ **สพฺพทโท** สเพฺพสํ พลาทีนํ ทโท โหตีติ โยชนาฯ **โส จา**ติ เอตฺถ จสโทฺท อวธารณโตฺถฯ โส เอวาติ หิ อโตฺถฯ

‘‘วิหาเร’’ติ อิมินา **วาสเยตฺถา**ติ เอตฺถ เอตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **วาสเย**ติ วาเสยฺยฯ **เตสํ อนฺนญฺจา**ติ เอตฺถ ‘‘เตส’’นฺติ ปทํ ‘‘อนุจฺฉวิย’’นฺติ ปาฐเสเสน โยเชตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตสํ อนุจฺฉวิย’’นฺติฯ ตตฺถ อนุจฺฉวิยํ อนฺนญฺจ อนุจฺฉวิยานิ วตฺถานิ จาติ โยชนาฯ อถ วา **เตส**นฺติ ภุมฺมเตฺถ สมฺปทานวจนนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตสู’’ติ, ภิกฺขูสูติ อโตฺถฯ **อุชุภูเตสู**ติ เอตฺถ สมฺปทานเตฺถ ภุมฺมวจนํ กตฺวา อุชุภูตานํ เตสํ ภิกฺขูนํ ทเทยฺยาติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ ‘‘อกุฏิลจิเตฺตสู’’ติ อิมินา ‘‘อุชุภูเตสู’’ติ เอตฺถ อุชุสทฺทสฺส อกุฏิลตฺถญฺจ ภูตสเทฺทน พาหิรตฺถสมาสญฺจ ทเสฺสติฯ อุชุภูตํ จิตฺตเมเตสนฺติ **อุชุภูตา**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **นิทเหยฺยา**ติ นิขณิตฺวา ฐเปยฺยฯ ‘‘น จิตฺตปสาทํ วิราเธตฺวา’’ติ อิมินา **วิปฺปสเนฺนน เจตสา**ติ เอตฺถ เอวตฺถผลํ วา อญฺญตฺถาโปหนํ วา ทเสฺสติฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ เอวํ วิปฺปสนฺนจิตฺตสฺส ตสฺส วิหารทายกสฺส เต ภิกฺขู ธมฺมํ เทเสนฺตีติ โยชนาฯ

๒๙๖. **อาวิญฺฉนฉิทฺท**นฺติ องฺคุลิํ อว ปเวเสตฺวา อญฺฉติ อากฑฺฒตีติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา **อาวิญฺฉนํ**ฯ อวปุโพฺพ อฉิธาตุ, อุปสคฺคอการสฺส ทีฆํ กตฺวา, ธาตุอการสฺส จ อิการํ กตฺวา ‘‘อาวิญฺฉน’’นฺติ วุตฺตํ, ตเมว ฉิทฺทํ อาวิญฺฉนฉิทฺทํฯ **อาวิญฺฉนรชฺชุ**นฺติ กวาฏจฺฉิเทฺท อว ปเวเสตฺวา อญฺฉติ อากฑฺฒติ อิมายาติ **อาวิญฺฉนา,** สาเยว รชฺชูติ อาวิญฺฉนรชฺชุฯ กาจิ รชฺชุ น น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ อถ วา น วฏฺฏติ น โหติ, วฏฺฏติเยวาติ โยชนาฯ **ตีณิ ตาลานี**ติ เอตฺถ ตาลสโทฺท กุญฺจิกาปริยาโยติ อาห ‘‘ติโสฺส กุญฺจิกาโย’’ติฯ อิมินา ตาลสทฺทสฺส รุกฺขตูริยวิเสเส นิวเตฺตติฯ **ยํ ยน**ฺติ อุปกรณํฯ **ตสฺสา**ติ ยนฺตกสฺสฯ **เวทิกาวาตปาน**นฺติ วาตํ ปิวติ อเนนาติ **วาตปานํ,** เวทิกาย กตํ วาตปานํ เวทิกาวาตปานํฯ **จกฺกลิก**นฺติ เอตฺถ จกฺกากาเรน อลติ ปวตฺตตีติ **จกฺกลํ,** โจฬกปาทปุญฺชนํฯ เตน พนฺธิตพฺพนฺติ **จกฺกลิก**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โจฬกปาทปุญฺชนํ พนฺธิตุ’’นฺติฯ ‘‘วาตปานปฺปมาเณน ภิสิํ กตฺวา’’ติ อิมินา วาตปานปมาเณน กตา ภิสิ **วาตปานภิสี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๒๙๗. ‘‘อุจฺจกมฺปิ อาสนฺทิก’’นฺติ วจนโต วฏฺฏตีติ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เอกโตภาเคน ทีฆปีฐํ อฏฺฐงฺคุลปาทกเมว วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ตโต อธิกํ น วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปมาณาติกฺกโนฺตปี**ติ ปีสโทฺท ปมาณยุโตฺต ปน ปเคว่าติ ทเสฺสติฯ **สตฺตโงฺค**ติ ตีสุ ทิสาสุ อปสฺสโย, จตฺตาโร ปาทาติ สตฺต องฺคานิ เอตสฺสาติ สตฺตโงฺคฯ **อยมฺปี**ติ ปีสโทฺท อาสนฺทิกํ อเปกฺขติฯ เอฬกปาทปีฐํ นาม วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ เอฬกสฺส ปาโท วิย ปาโท เอตฺถาติ

เอฬกปาทํ, ตเมว ปีฐํ **เอฬกปาทปีฐํฯ อามลกวณฺณิกปีฐ**นฺติ อามลกาย วโณฺณ สณฺฐาโน อามลกวโณฺณ, เตน โยชิตํ อามลกวณฺณิกํ, ตเทว ปีฐํ อามลกวณฺณิกปีฐํฯ ‘‘อากาเรนา’’ติ อิมินา วณฺณสทฺทสฺส สณฺฐานตฺถํ ทเสฺสติฯ **อิมานี**ติ ปีฐานิฯ **เอตฺถา**ติ ปีเฐฯ **มุญฺจปพฺพชมย**นฺติ มุเญฺชน จ ปพฺพเชน จ กตํฯ

มนุสฺสานนฺติ วฑฺฒกีมนุสฺสานํฯ **ฉวิสํรกฺขนตฺถายา**ติ ฉวิยา วินาสนโต สุฏฺฐุ รกฺขนตฺถายฯ **สิมฺพลิรุกฺขาทีน**นฺติอาทิสเทฺทน ตูลนิพฺพตฺตเก สพฺพรุเกฺข สงฺคณฺหาติฯ **ขีรวลฺลิอาทีน**นฺติอาทิสเทฺทน ตูลนิพฺพตฺตกา สพฺพา ลตาโย สงฺคณฺหาติฯ **โปฏกีติณาทีน**นฺติอาทิสเทฺทน ตูลนิพฺพตฺตกา สพฺพา ติณชาติโย สงฺคณฺหาติฯ **ตีหี**ติ รุกฺขลตาโปฏกีหิฯ นนุ ภูตคามานํ อเนกตฺตา เอเตหิ ตีหิ มุโตฺต ภูตคาโม อตฺถิ, กสฺมา ปน สพฺพภูตคามา สงฺคหิตา โหนฺตีติ อาห ‘‘รุกฺขวลฺลิติณชาติโย หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ หิ ยสฺมา นตฺถิ, ตสฺมา สงฺคหิตา โหนฺตีติ โยชนาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา นตฺถิ, ตสฺมาฯ สพฺพมฺปิ เอตํ ตูลนฺติ โยชนาฯ พิโพฺพหเน โลมมฺปิ วฏฺฏตีติ สมฺพโนฺธฯ **โลมมฺปี**ติ ปิสเทฺทน ตูลํ อเปกฺขติฯ **ยํกิญฺจิ ปุปฺผ**นฺติ สพฺพํ ปุปฺผํฯ ปตฺตํ ปาปุณิตฺวา สุทฺธํ ตมาลปตฺตเมว น วฏฺฏติ, อวเสสํ สพฺพํ ปตฺตํ สุทฺธมฺปิ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **ปญฺจวิธ**นฺติ อุณฺณโจฬวากติณปณฺณวเสน ปญฺจปการํฯ

‘‘อุปฑฺฒกายปมาณานี’’ติ อิมินา **อฑฺฒกายิกานี**ติ เอตฺถ อฑฺฒสฺส กายสฺส ปมาเณน กตานิ **อฑฺฒกายิกานี**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ เยสุ พิโพฺพหเนสุ กฎิโต ปฏฺฐาย ยาว สีสํ อุปทหนฺติ, ตานิ พิโพฺพหนานิ อฑฺฒกายิกานิ นามาติ โยชนาฯ **ยสฺสา**ติ พิโพฺพหนสฺสฯ วิตฺถารโต มุฏฺฐิรตนํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ยตฺถ สห คีวาย สกลํ สีสํ ฐเปตุํ สกฺกา, ตสฺส มุฏฺฐิรตนํ วิตฺถารปมาณนฺติ ทเสฺสติฯ ‘‘ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณาน’’นฺติ อิทํ พิโพฺพหนสฺส อุโภสุ อเนฺตสุ ฐเปตพฺพโจฬปมาณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อิทํ ปน พิโพฺพหนสฺส อุโภสุ อเนฺตสุ ฐปิตโจฬสฺส โกฎิยา โกฎึ อาหจฺจ ทฺวิคุณํ กตํ ติกณฺณํ โหติ, เตสุ ตีสุ กเณฺณสุ ทฺวินฺนํ กณฺณานมนฺตรํ วิทตฺถิ จตุรงฺคุลํ โหติ, มชฺฌฏฺฐานํ โกฎิโต โกฎิมาหจฺจ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, อิทํ ปน พิโพฺพหนํ ติกณฺณํ โหติฯ วฏฺฏํ วา จตุรสฺสาทึ วา กตฺวา สิพฺพิตํ ยถา โกฎิโต โกฎิ วิตฺถารโต ปุถุลฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหติ, เอวํ สิพฺพิตพฺพํฯ อิโต อธิกํ น วฏฺฏติ, อูนํ ปน วฏฺฏติเยวฯ **สีสูปธาน**นฺติ สีสํ อุปทหนฺติ ฐเปนฺติ เอตฺถาติ สีสูปธานํฯ **พิโพฺพหนานี**ติ วิเสเสน, วิเสสํ วา สุขํ วหนฺตีติ พิโพฺพหนานิฯ **อุปรี**ติ พิโพฺพหนานํ อุปริฯ ยานิ ปน กปฺปิยตูลานิ สนฺตีติ โยชนาฯ **มหนฺตมฺปี**ติ ปิสโทฺท ขุทฺทกํ ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ วินยธรอุปติสฺสเตฺถโร ปน อาหาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘วินยธร’’ อิติ ปเทน ผุสฺสเทวเตฺถรโต วิเสสํ ทเสฺสติฯ **อกปฺปิยตูลํ วา**ติ ภิสิยํ อกปฺปิยตูลํ วาฯ พิโพฺพหเน หิ อกปฺปิยตูลํ นาม นตฺถิฯ

ปญฺจภิสิโยติ เอตฺถ วากฺยภาวญฺจ อสมาหารทิคุภาวญฺจ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ปญฺจหิ อุณฺณาทีหิ ปูริตา ภิสิโย’’ติฯ อิมินา ปญฺจหิ อุณฺณาทีหิ ปูริตา ภิสิโย ปญฺจภิสิโยติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อตฺถโต ปน วากฺยมฺปิ อสมาหารทิคุปิ ยุชฺชเตวฯ กสฺมา ปญฺจคณนา โหตีติ อาห ‘‘ตูลคณนาย หี’’ติอาทิฯ **หิ** ยสฺมา ตูลคณนาย เอตาสํ คณนา วุตฺตา, ตสฺมา ปญฺจภิสิโย โหนฺตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อุณฺณาทีสุ ปญฺจสุฯ อุณฺณคฺคหเณน คหิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **กมฺพลเมวา**ติ อุณฺณามยํ กมฺพลเมวฯ อุณฺณาย, อุณฺณํ วา ปกฺขิปิตฺวา กตา ภิสิ **อุณฺณาภิสิ**ฯ เอเสว นโย **โจฬภิสิ**อาทีสุฯ

ปมาณนิยโมติ เอตฺตกา ปมาณาติ ปมาณสฺส นิยโมฯ มเญฺจ อตฺถริตพฺพา ภิสิ **มญฺจภิสิฯ เอตาส**นฺติ มญฺจภิสิอาทีนํฯ ยํ เอตํ ตูลนฺติ โยชนาฯ **สูรเกปี**ติ จมฺมมยภิสิยมฺปิฯ **เอเต**

นาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตวจเนน สิทฺธํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ

มญฺจภิสินฺติ มเญฺจ อตฺถริตพฺพํ ภิสึฯ ‘‘อตฺถรณตฺถาย สํหรนฺตีติ ยุชฺชตี’’ติ อิมินา ‘‘อตฺถรนฺตี’’ติ เอตฺถ การิยูปจาเรน อโตฺถ คเหตโพฺพติ ทเสฺสติฯ อตฺถรณาย หิ สํหรณํ การณํ นาม, อตฺถรณํ การิยํ นามฯ **อุปรี**ติ ภิสิฉวิยา อุปริฯ **ผุสิตานี**ติ พินฺทูนิฯ **ภิตฺติกมฺม**นฺติ ภิตฺติยํ นานาวเณฺณหิ ราชิกรณํ วิย กตฺตพฺพํ กมฺมํฯ

๒๙๘. **‘‘อิกฺกาส’’**นฺติ นามํ นิยฺยาสสิเลสานํ นามนฺติ อาห ‘‘รุกฺขนิยฺยาสํ วา สิเลสํ วา’’ติฯ ‘‘กุณฺฑกมิสฺสกมตฺติก’’นฺติ อิมินา กุณฺฑเกน มิสฺสกา มตฺติกา **กุณฺฑกมตฺติกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สาสปปิฎฺฐ**นฺติ สาสปจุณฺณํฯ ‘‘พินฺทุ พินฺทุ หุตฺวา’’ติ อิมินา **อจฺจุสฺสนฺนํ โหตี**ติ เอตฺถ การณูปจารํ ทเสฺสติฯ อจฺจุสฺสนฺนญฺหิ การณํ โหติ, ‘‘พินฺทุ พินฺทุ หุตฺวา’’ติ ฐานํ การิยํ โหติฯ ‘‘ปุญฺฉิตุ’’นฺติ โสเธตุํฯ **คณฺฑุปฺปาทคูถมตฺติก**นฺติ มหิลตาย คูถมยํ มตฺติกํฯ อิมินา **ลณฺฑมตฺติก**นฺติ เอตฺถ ลณฺฑสโทฺท คูถปริยาโยติ ทเสฺสติฯ

๒๙๙. **น ภิกฺขเว ปฎิภานจิตฺต**นฺติ เอตฺถ ‘‘อิตฺถิรูปกํ ปุริสรูปก’’นฺติ ปาฬิยํ วุตฺตตฺตา กึ อิตฺถิปุริสรูปเมว น วฎฺฎตีติ อาห ‘‘น เกวล’’นฺติอาทิฯ ติรจฺฉานรูปมฺปิ กาตุํ วา ‘‘กโรหี’’ติ วตฺตุํ วา น วฎฺฎตีติ สมฺพนฺโธฯ **ทฺวารปาล**นฺติ ทฺวารปาลรูปํฯ **ปสาทนียานี**ติ ปสาเทตพฺพานิ, ปสาเทตุํ อรหานีติ อโตฺถฯ

๓๐๐. **เอกงฺคณา**ติ อวิหารฎฺฐาเนน สมานภูมิภาคาฯ **มุณฺฑเจฺฉทนคโพฺภ**ติ มุเณฺฑน ฉาเทตโพฺพ คโพฺภฯ

ตตฺถาติ วิชฺฌิตพฺพรุเกฺขฯ ‘‘กต’’นฺติ อิมินา **กุลงฺกปาทก**นฺติ เอตฺถ ณิกปจฺจยสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ตํ อาหริมํ ภิตฺติปาทํ ปติฎฺฐาเปตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **วสฺสปริตฺตาณตฺถ**นฺติ วโสฺสทกปริตฺตาณตฺถํฯ ‘‘มทฺทิตมตฺติก’’นฺติ อิมินา **อุทฺทสุธ**นฺติ เอตฺถ สุธาสทฺทสฺส เลปนสุธํ ทเสฺสติ, โภชนสุธํ นิวเตฺตติฯ

ปมุขนฺติ วิหารสฺส ปมุขํฯ **ย**นฺติ ปเทสํ, หนนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ตสฺส กตปเทสสฺสาติ โยชนาฯ **‘‘ปฆาน’’นฺติปิ วุจฺจตี**ติ ทีฆวเสน ‘‘ปฆาน’’นฺติปิ วุจฺจติฯ อิมินา ปุริมปาเฐ รสฺสภาวํ ทีเปติฯ **‘‘ปกุฎฺฎ’’นฺติปิ ปาโฐ**ติ สสํโยควเสน ‘‘ปกุฎฺฎ’’นฺติปิ ปาโฐฯ อิมินา ปุริมปาเฐ นิสํโยคภาวํ ทเสฺสติฯ **วํส**นฺติ เวฬุํฯ **ตโต**ติ วํสโตฯ ‘‘โอสาเรตฺวา กต’’นฺติ อิมินา โอสาเรตฺวา กตํ **โอสารก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ฉทนปมุข’’นฺติ อิมินา ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **จกฺกลยุโตฺต**ติ จกฺกเลน ยุโตฺตฯ

๓๐๑. **ปานียทานภาชน**นฺติ ปานียํ เทติ อเนนาติ ปานียทานํ, ตเมว ภาชนํ ปานียทานภาชนํฯ ‘‘อุฬุโงฺก จ ถาลกญฺจา’’ติ อิมินา เทฺว ปานียสงฺขสฺส อนุโลมานีติ โยชนาฯ

๓๐๓. **ทฺวารถกนก**นฺติ ทฺวารํ ถเกติ อเนนาติ ทฺวารถกนกํฯ คามทฺวาเรสุ ทฺวารถกนกํ วิย จกฺกลยุตฺตํ ทฺวารถกนกนฺติ โยชนาฯ

๓๐๕. **อสฺสตริรถา**ติ อสฺสานํ วิเสเสน, อติสเยน วาติ **อสฺสตโร,** อถ วา ปกติอเสฺส ตรติ อติกฺกมตีติ อสฺสตโร, โส เอเตสุ รเถสุ ยุชฺชิตโพฺพติ อสฺสตรี, เตเยว รถาติ อสฺสตริรถาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อสฺสตรยุตฺตา รถา อสฺสตริรถา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘อสฺสตรยุตฺตา’’ติ อิมินา **‘‘อสฺสตรี’’**ติ ปทสฺส อสฺสตฺถิตทฺธิตํ ทเสฺสติฯ **อามุตฺตมณิกุณฺฑลา**ติ ปทสฺส ‘‘สตํ กญฺญา สหสฺ

สานี''ติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพตฺตา วุตฺตํ ''อามุตฺตมณิกุณฺฑลานี''ติฯ อิมินา นิการสฺส อาการาโร โหตีติ ทเสฺสติฯ กเณฺณสุ อามุตฺตํ มณิกุณฺฑลํ เอตาสนฺติ **อามุตฺตมณิกุณฺฑลา** กญฺญาโยฯ

ขนฺธปรินิพฺพาเนน ปรินิพฺพุโตติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ''กิเลสปรินิพฺพาเนน ปรินิพฺพุโต''ติฯ **สีติภูโต**ติ เอตฺถ กิเลสาตปานํ อภาเวเนว สีติภูโต, น อเญฺญสนฺติ อาห ''กิเลสาตปาภาเวนา''ติฯ ''กิเลสูปธิอภาเวนา''ติ อิมินา **นิรุปธี**ติ เอตฺถ ขนฺธูปธิอภิสงฺขารูปธิอภาเวนาติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ

อาสตฺติโยติ เอตฺถ ปุนปฺปุนํ วิสเยสุ, ภเวสุ วา สญฺชนฺตีติ อาสตฺติโยติ ทเสฺสโนฺต อาห ''รูปาทีสู''ติอาทิฯ **ปตฺถนาโย**ติ ตณฺหาโยฯ อิมินา อาสตฺตีนํ สรูปํ ทเสฺสติฯ ''ฉินฺทิตฺวา''ติ อิมินา **เฉตฺวา**ติ เอตฺถ เฉธาตุยา เฉทนตฺถํ ทเสฺสติฯ **วิเนยฺยหทเย ทร**นฺติ เอตฺถ ''วิเนยฺยา''ติ ปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวญฺจ หทยสทฺทสฺส จิตฺตวาจกภาวญฺจ ทรถสรูปญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ''จิเตฺต กิเลสทรถํ วิเนตฺวา''ติฯ ตตฺถ ''จิเตฺต''ติ อิมินา หทยสทฺทสฺสตฺถํ ทเสฺสติ, ''กิเลส'' อิติ ปเทน ทรถสรูปํ, ''วิเนตฺวา''ติ อิมินา ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสติฯ **วยกรณ**นฺติ ปริพฺพยมูลํฯ ตญฺหิ วยํ กริยติ อเนนาติ วยกรณนฺติ วุจฺจติฯ อิมินา วยสฺส กรณํ วยายิกํ, กรณเตฺถ อายิกปจฺจโย, วยายิกเมว **เวยฺยายิก**นฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๓๐๗. **อาเทยฺยวาโจ**ติ เอตฺถ อาทิยิตพฺพาติ **อาเทยฺยา,** สา วาจา เอตสฺสาติ อาเทยฺยวาโจติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ตสฺส วจน''นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ตสฺสา**ติ อนาถปิณฺฑิกสฺสฯ **สธนา**ติ สํวิชฺชมาน ธนา, อตฺตโน วา ธนวโนฺตฯ **มนุทฺธนา**ติ อปฺปธนาฯ **อทาสี**ติ อนาถปิณฺฑิโก อทาสิฯ **อิตี**ติ เอวํ, ทตฺวา กตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **โส**ติ อนาถปิณฺฑิโก, อคมาสีติ สมฺพโนฺธฯ

กหาปเณ สนฺถรีติ สมฺพโนฺธฯ โกฏิยา กรณภูตาย, อาธารภูตาย วาฯ **ปฏิปาเตตฺวา**ติ ปฏิหนาเปตฺวา ฯ ตตฺถ ตสฺมึ ฐาเน เย รุกฺขา วา ยา โปกฺขรณิโย วา ติฏฺฐนฺตีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ ตาสํ รุกฺขโปกฺขรณีนํฯ สามญฺญญฺหิ อเปกฺขิตฺวา ปุลฺลิงฺควเสน วุตฺตํฯ **ปริเกฺขปปมาณ**นฺติ ปริณาหสฺส ปมาณํฯ **อสฺสา**ติ อนาถปิณฺฑิกสฺสฯ

เอวํ พหุธนํ จชนฺตสฺสาปิ คหปติโนติ โยชนาฯ **โกฏฺฐกํ มาเปสี**ติ เอตฺถ อเญฺญ โกฏฺฐเก ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ''ทฺวารโกฏฺฐกปาสาท''นฺติฯ

วิหาราทโยติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ปาฬิยํ อาคเต ปริเวณาทโย จุทฺทส อุปกรเณ สงฺคณฺหาติฯ อมฺหากํ ภควโต วิหารการาปนปสเงฺคน สตฺตนฺนมฺปิ พุทฺธานํ วิหารการาปนํ ทเสฺสโนฺต อาห ''วิปสฺสิสฺสา''ติอาทิฯ ตตฺถ วิปสฺสิสฺส ภควโต วิหารํ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๑๒) การาเปสีติ สมฺพโนฺธฯ ติคาวุตปฺปมาณํ ภูมึ สุวณฺณยฏฺฐิสนฺถเรน กิณิตฺวา วิหารํ การาเปสีติ โยชนาฯ เอเสว นโย ปรโตปิฯ อฏฺฐกรีสปฺปมาณา ภูมิ อุสเภน ทสอุสภปฺปมาณา ยฏฺฐิยา ทฺวิสตยฏฺฐิปฺปมาณา โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ ''เอวํ อนุปุเพฺพน ปริหายนฺตี''ติ วตฺวา สพฺพชนํ สํเวเชโนฺต อาห ''สมฺปตฺติโย หี''ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺมา สมฺปตฺติโย ปริหายนฺติ, ตสฺมา อลเมว สพฺพสมฺปตฺตีสุ วิรชฺชิตุํ, อลํ เอว สพฺพสมฺปตฺตีหิ วิมุจฺจิตุนฺติ โยชนาฯ ''สพฺพสมฺปตฺตีสู''ติ ปทญฺหิ ''วิมุจฺจิตุ''นฺติ ปเทน วิภตฺติปริณามํ กตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

๓๐๘. ขณฺฑผุลฺลสทฺทานํ อธิกรณภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ขณฺฑนฺติ ฉิโนฺนกาโสฯ ผุลฺลนฺติ ผลิโตกาโส''ติฯ ตตฺถ ''ฉิโนฺนกาโส''ติ อิมินา ขณฺฑติ ฉิชฺชติ เอตฺถาติ **ขณฺฑ**นฺติ ว

จนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ผลิโตกาโส’’ติ อิมินา ผุลฺลติ ผลติ เอตฺถาติ **ผุลฺล**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปฏิสงฺขริสฺสตี**ติ เอตฺถ ปาฏิสทฺทสฺส ปากติกตฺถภาวํ, สงฺขริสฺสติสทฺทสฺส จ กรธาตุยา นิปฺผนฺนภาวํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘ปากติกํ กริยตี’’ติฯ

๓๑๐. **เถโร**ติ สาริปุตฺตเตฺถโร, อาคจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **อิท**นฺติ คิลานปฏิชคฺคนาทิฯ **อสฺสา**ติ เถรสฺสฯ **อคฺคาสน**นฺติอาทีสุ อคฺคสโทฺท ปฐมโตฺถปิ อุตฺตมโตฺถปิ ยุชฺชติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เถราสน’’นฺติอาทิฯ **อนฺตรา สตฺถีน**นฺติ เอตฺถ **อนฺตรา**ติ ภุมฺมเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํฯ สตฺถิสโทฺท จ อูรุสงฺขาโต ปาทวาจโกติ อาห ‘‘จตุนฺนํ ปาทานํ อนฺตเร’’ติฯ

๓๑๕. **ปติฏฺฐาเปสี**ติ เอตฺถ กํ วยํ กตฺวา ปติฏฺฐาเปสีติ อาห ‘‘อฏฺฐารสโกฏิปริจฺจาคํ กตฺวา’’ติฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ

อาสนปฺปฏิพาหนาทิกถา

๓๑๖. **วิปฺปกตโภชเนนา**ติ เอตฺถ วิปฺปกตสโทฺท อนิฏฺฐิตปริยาโยติ อาห ‘‘อนิฏฺฐิเต โภชเน’’ติฯ ปกิริยิตฺถ, ปกิริยิสฺสเต วา **ปกตํ,** น ปกตํ **วิปฺปกต**นฺติ วิคฺคโห กาตโพฺพ, อตฺถโต ปน ‘‘กริยมาโน อนิฏฺฐิโต’’ติ วุตฺตํ โหติฯ **เอตฺถา**ติ ฐาเนฯ **อติสมีป**นฺติ ภุญฺชมานสฺส ภิกฺขุสฺส อติอาสนฺนํฯ **ตสฺสา**ติ ภุญฺชมานสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **ปิวิตฺวา วา**ติ ยาคุํ ปิวิตฺวา วาฯ **ขาทิตฺวา วา**ติ ขชฺชกํ ขาทิตฺวา วาฯ **ริตฺตหตฺถมฺปี**ติ ตุจฺฉหตฺถมฺปิฯ ปิสเทฺทน อามิสหตฺถํ ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **โส**ติ ริตฺตหโตฺถ ภิกฺขุฯ

อาปตฺตินฺติ ทุกฺกฏาปตฺติํฯ **ย**นฺติ วิปฺปกตโภชนํ ภิกฺขุํฯ **โส**ติ ปจฺฉา อาคโต ภิกฺขุฯ **อยญฺจ ภิกฺขู**ติ วิปฺปกตโภชโน อยญฺจ ภิกฺขุฯ **เตนา**ติ วิปฺปกตโภชเนน นวเกน วา วุฑฺฒตเรน วา ภิกฺขุนาฯ กิํ นวเกน วุฑฺฒตรํ อาณาเปตุํ วฏฺฏตีติ อาห ‘‘วุฑฺฒตรํ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **โส**ติ วุฑฺฒตโร ภิกฺขุฯ **ตโต**ติ อุทกํ อาหราเปตุํ อาณตฺติโตฯ **ย**นฺติ กมฺมํฯ

โยติ ภิกฺขุฯ ‘‘เอวรูปสฺสา’’ติ ปเทน ตสฺส นิยมนํ เวทิตพฺพํฯ กาสสฺส เขฬมลฺลกํ ฐเปตพฺพํฯ ภคนฺทรอติสารานํ วจฺจกปาลํ ฐเปตพฺพํ ฯ อเญฺญสํ อญฺญานิ ฐเปตพฺพานิ โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เขฬ…เป…. โหนฺตี’’ติฯ **ยสฺมิํ**ติ ยสฺมิํ คิลาเนฯ โยปิ เภสชฺชํ กโรตีติ สมฺพนฺโธฯ **เลสกเปฺปนา**ติ เอตฺถ เลสกปฺปสทฺทานํ อตฺถโต เอกตฺตา วุตฺตํ ‘‘อปฺปเกน สีสาพาธาทิมเตฺตนา’’ติฯ **ภิกฺขู คเณตฺวา**ติ เอตฺถ คณํ ญตฺวาติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปริเจฺฉทํ ญตฺวา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘ปริเจฺฉท’’นฺติ อิมินา คณสทฺทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ญตฺวา’’ติ อิมินา อิธาตุยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ

เสนาสนคฺคาหกถา

๓๑๘. **เสยฺยา**ติ กายปสารณสงฺขาตํ สยนกิริยํ ปฏิกฺขิปิตฺวา เสนาสนสงฺขาตํ เสยฺยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มญฺจฏฺฐานานี’’ติฯ ‘‘เสยฺยาปริเจฺฉเทนา’’ติ อิมินา **เสยฺยเคฺฆนา**ติ เอตฺถ อคฺฆสทฺทสฺส ปูชนตฺถํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปริเจฺฉทนตฺถํ ทีเปติฯ เอตฺถ จ อคฺฆสทฺทสฺส จตุตฺถกฺขเรน ยุตฺตภาโว เหฏฺฐา สมุจฺจยกฺขนฺธกวณฺณนา (จูฬว. อฏฺฐ. ๑๐๒) โยชนาย วุโตฺตเยวฯ **กาล**นฺติ เสยฺยาปฏิคฺคหณสฺส กาลํฯ **คาหิยมานา**ติ คาหาปิยมานาฯ ‘‘อติเรกานิ อเหสุ’’นฺติ อิมินา **อุสฺสารยิํสู**ติ เอตฺถ อุทฺธํ สารยิํสุ คจฺฉิํสุ ปวตฺติํสูติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อติเรกานี**ติ จ ภิกฺขุ

ปริเจฺฉทโต เสยฺยาปริเจฺฉทานิ อติเรกานิฯ **อนุภาค**นฺติ เอตฺถ อนุ ปจฺฉา ทาตโพฺพ ภาโค อนุภาโคติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุน อปรมฺปิ ภาคํ ทาตุ’’นฺติฯ **อติมเนฺทสู**ติอาทิวจเนน กิญฺจิมเนฺทสุ ภิกฺขูสุ เอเกกสฺส ภิกฺขุโน เทฺว ติโสฺส เสยฺยา ทาตพฺพาฯ ยโต กิญฺจิมเนฺทสุ ภิกฺขูสุ เทฺวตโย วิหารา ทาตพฺพาติ อโตฺถปิ คเหตโพฺพฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘น อกามา ทาตโพฺพ’’ติ วจเนฯ อนุภาเค คหิเตติ โยชนาฯ เยน อนุภาโค จ ปฐมภาโค จ คหิโต, โส ภิกฺขูติ โยชนาฯ

‘‘อุปจารสีมโต พหี’’ติ อิมินา **นิสฺสีเม**ติ เอตฺถ สีมโต พหิ นิกฺขนฺตํ, นิสินฺนํ วา นิสฺสีมนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ อุปจารสีมาย อาวาสวฑฺฒนวเสน อติวิตฺถารตฺตา วุตฺตํ ‘‘ทูเร ฐิตสฺสาปี’’ติฯ **อุตฺกาเลปี**ติ เหมนฺตคิมฺหกาเลปีฯ ตสฺมิญฺหิ กาเล สีตอุณฺหอุตุ ติขิโณ โหติ, ตสฺมา ตเสฺสว วิเสเสน อุตุกาโลติ นามํ ปากฏํ โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เหมนฺตคิมฺหกาเลปี’’ติฯ ปิสเทฺทน วสฺสกาลํ อเปกฺขติฯ ปุริมวสฺสูปนายิกทิวเส คาโห **ปุริมโก,** ปจฺฉิมวสฺสูปนายิกทิวเส คาโห **ปจฺฉิมโก**ฯ

อนฺตรา ทฺวีหิ วสฺสูปนายิกทิวเสหิ มุเตฺต กาเล คาโห **อนฺตรามุตฺตโกฯ เอกสฺมิํ วิหาเร**ติ เอกิสฺสํ วิหารสีมายํฯ **เสนาสนสามิกา**ติ เสนาสนทายกา, เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺ**ติ เสนาสนํฯ อาวาสิกา น โอโลเกนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ เสนาสเนฯ **ปลุชฺชนฺตมฺปี**ติ วินสฺสนฺตมฺปิฯ ภควา อาหาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ เสนาสนสฺสฯ **อปรชฺชู**ติ อปรสฺมิํ อหนิ อปรชฺชุฯ **คตายา**ติ อติกฺกมิตายฯ **ปวารณาย คตาย** ปวารณทิวเส อติกฺกมิเต สติ อปรชฺชุ อนฺตรามุตฺตโก คาเหตโพฺพติ โยชนาฯ

ตนฺติ อนฺตรามุตฺตกํฯ **คาเหนฺตนา**ติ คาหาเปเนฺตนฯ **เตนา**ติ คณฺหเนฺตนฯ **อฑฺฒมาเส**ติ จตฺตาโร เหมนฺตมาเส, จตฺตาโร จ คิมฺหมาเสติ อฑฺฒมาเสฯ กทาจิ ปญฺจ คิมฺหมาเสติ นวมาเส วาฯ **ขณฺฑํ วา**ติ ฉินฺนฏฺฐานํ วาฯ **ผุลฺลํ วา**ติ ผลิตฏฺฐานํ วาฯ **ปฏิสงฺขริตพฺพนฺ**ติ ปากติกํ กาตพฺพํฯ **ทิวสํ เขเปตฺวา**ติ ปริเวเณ ทิวสํ เขเปตฺวาฯ **ตตฺถา**ติ คหิตเสนาสเนฯ **รตฺตินฺทิวนฺ**ติ รตฺติ จ ทิโว จ รตฺตินฺทิวํ, สมาหารทฺวโนฺท, อจฺจนฺตสํโยเค เจตํ อุปโยควจนํฯ **น ลพฺภตี**ติ สงฺฆเตฺถเรน น ลพฺภติฯ **อิทนฺ**ติ เสนาสนํฯ

อนฺตรามุตฺตกคาเหน อคเหตพฺพเสนาสนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺมิํ ปนา’’ติอาทิฯ **เตมาสจฺจเยน เตมาสจฺจเยนา**ติ ติณฺณํ มาสานํ อติกฺกเมน ติณฺณํ มาสานํ อติกฺกเมนฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ยสฺมิํ ปนา**ติ เสนาสเน ปนฯ **สกิเทวา**ติ เอกวารเมวฯ **อยนฺ**ติ เอสา กถาฯ

ตตฺถาติ ทฺวิเธสุ เสนาสนคฺคาเหสุฯ **อุตุกาลนฺ**ติ อุตุกาเล อาคจฺฉนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ เตสํ ตทาว ทาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อกาโล นามา**ติ อฏฺฐาปนสฺส อกาโล นาม นตฺถิฯ เอกํ วา มญฺจฏฺฐานํ วา ฐเปตพฺพนฺติ โยชนาฯ เอโก วา เถโร อาคจฺฉตีติ โยชนาฯ **อุพฺภณฺฑิกา**ติ อุกฺขิตฺตภณฺฑิกาฯ

พหูสูติ ตโย อาทิํ กตฺวา พหูสุ ภิกฺขูสุฯ **ปโหตี**ติ เอเกกสฺส ภิกฺขุสฺส ปโหติฯ **ตตฺถา**ติ ปริเวเณฯ **ตเสฺสวา**ติ ปริเวณสามิกเสฺสวฯ **เอวํ อปโหเนฺตสู**ติ เอวํ ปริเวณเคฺฆน อปโหเนฺตสุฯ **ปาสาทเคฺฆนา**ติ วิหารสงฺขาตสฺส ปาสาทสฺส ปริเจฺฉเทนฯ **โอวรกเคฺฆนา**ติ คพฺภสฺส ปริเจฺฉเทนฯ **เสยฺยเคฺฆนา**ติ จตุปญฺจหตฺถปฺปมาณาย เสยฺยาย ปริเจฺฉเทนฯ **มญฺจฏฺฐาเนนา**ติ ทฺวิหตฺถวิตฺถารสฺส จตุหตฺถอายามสฺส มญฺจสฺส ฐาเนนฯ เอกมญฺจฏฺฐานสฺส ทฺวินฺนํ ปีฐกานํ ฐานตฺตา วุตฺตํ ‘‘เอกปีฐกฏฺฐานวเสนา’’ติฯ อิทํ นิสีทิตุํ สกฺกุเณยฺยวเสน วุตฺตํฯ สเจ น สกฺกา นิสีทิตุํ, น ทาตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ภิกฺขุโน ปน ฐิโตกาสมตฺตํ น คาเหตพฺพ’’นฺติฯ **เอตนฺ**

ติ ฐิโตกาสมตฺตํฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ เอกมณฺจฏฺฐานสฺส ติณฺณํ ชนานํ เอกปีฐกฏฺฐานภาเวน อปโหนฺตตฺตา วุตฺตํ ''เอกํ มณฺจฏฺฐานํ วา ติณฺณํ ชนานํ ทาตพฺพ''นฺติฯ **หีติ** สจฺจํฯ ''สีตสมเย''ติ อิมินา อุณฺหสมเยปิ สพฺพทิวสํ อโชฺฌกาเส วสิตุํ น สกฺกาติ ทีเปติฯ ปริฬาหสมเย ปน สกฺกา สพฺพรตฺตึ อโชฺฌกาเส วสิตุํฯ กิญฺจาปิ สกฺกา, สีตุณฺหกาเล ปน น ทาตพฺพตฺตา ปริฬาหสมเยปิ น ทาตพฺพนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอกมณฺจฏฺฐาเน วา เอกปีฐกฏฺฐาเน วา ติณฺณํ ชนานํ นิสีทนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ''มหาเถเรนา''ติอาทิฯ ตตฺถ มหาเถเรน วตฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **นิทฺทาครุโก**ติ นิทฺทาย ครุการโกฯ **สีตํ อนุทหตี**ติ สีตํ มํ ปีเฬติฯ **เตนา**ติ มหาเถเรนฯ **ทุติยเตฺถเรนาปี**ติ ปิสโทฺท มหาเถรํ อเปกฺขติฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ''อุกฺกาสิตฺวา''ติ อาทินา วุตฺตนเยเนวฯ **เอวนฺ**ติอาทิ นิคมนํฯ ชมฺพุทีเป ปน เอกเจฺจ ภิกฺขู คาเหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ กิญฺจิเทว มณฺจฏฺฐานํ วา ปีฐฏฺฐานํ วาติ โยชนาฯ **อยนฺ**ติอาทิ ปุริมวจนสฺส นิคมนวเสน ปจฺฉิมวจนสฺส กถนตฺถาย วุตฺตวจนํฯ

วสฺสาวาเส เสนาสนคฺคาโห เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อาคนฺตุกวตฺตนฺ**ติ อาคนฺตุกสฺส วตฺตํฯ **อญฺญตฺถา**ติ อญฺญสฺมึ ฐาเนฯ คนฺตฺวา วสิตุกาเมน อาคนฺตุเกนาติ โยชนาฯ **วสฺสูปนายิกทิวสเมวา**ติ วสฺสํ อุปคมนทิวเสเยวฯ **ตตฺถา**ติ อญฺญํ ฐานํฯ นคนฺตพฺพการณํ ทเสฺสโนฺต อาห ''วสนฏฺฐานํ วา หี''ติอาทิฯ **หีติ** ยสฺมาฯ **ตตฺรา**ติ อญฺญสฺมึ ฐาเนฯ **เตนา**ติ สมฺพาธอสมฺปชฺชนการณาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา น ผาสุํ วิหเรยฺย, ตสฺมาฯ **ตํ วิหารนฺ**ติ ยสฺมึ วสิตุกาโม, ตํ วิหารํฯ **ตตฺถา**ติ วิหาเร, วสโนฺต สุขํ วสิสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **อุเทฺทสตฺถิโก**ติ อุเทฺทสํ อตฺถิโก, อุเทฺทเสน วาฯ **กมฺมฏฺฐานสปฺปายตนฺ**ติ กมฺมฏฺฐาเนน, กมฺมฏฺฐานสฺส วา สปฺปายภาวํฯ

ตตฺถาติ อญฺญวิหารํฯ คจฺฉเนฺตน ฆเฏฺฏตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ ฆเฏฺฏตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ''น ตตฺถา''ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ สกฏฺฐาเนฯ กึ น วตฺตพฺพาติ อาห ''ตุเมฺห''ติอาทิฯ สลากภตฺตาทีนิ วา ยาคุขชฺชกาทีนิ วา นตฺถิ น วิชฺชนฺตีติ โยชนาฯ อุโปสถาคารสฺส ปริกฺขาโรติ สมฺพโนฺธฯ ตุมฺหากํ วิหารสฺส อิทํ ตาฬเญฺจว อิมํ สูจิญฺจ สมฺปฏิจฺฉถาติ โยชนาฯ **คมิยวตฺตนฺ**ติ คมิกานํ ภิกฺขูนํ วตฺตํฯ ''ทหเรหี''ติ ปทํ ''อุกฺขิปาเปตฺวา''ติ จ ''คาหาเปตฺวา''ติ จ ปททฺวเย การิตกมฺมํ, ''ปตฺตจีวรภณฺฑิกาโย''ติ ปทํ ''อุกฺขิปาเปตฺวา''ติ ปเท ธาตุกมฺมํ, ''เตลนาฬิกตฺตรทณฺฑาทีนี''ติ ปทํ ''คาหาเปตฺวา''ติ ปเท ธาตุกมฺมเมวฯ **อตฺตานํ ทเสฺสเนฺตนา**ติ อตฺตานํ มนุสฺสานํ ปกาเสเนฺตนฯ **วิตกฺกนฺ**ติ ปจฺจยพาหุลฺลิกวิตกฺกํฯ ''สปริวาร''นฺติ ปทํ ''คจฺฉนฺตญฺจา''ติ ปเท กิริยาวิเสสนํฯ เอวญฺหิ สติ สปริวารํ คจฺฉนฺตญฺจาติ สมฺพโนฺธฯ **''น''**นฺติ ปเท ปน การกวิเสสนํฯ เอวญฺหิ สติ สปริวารํ นํ ภิกฺขุนฺติ สมฺพโนฺธฯ ''ทิสฺวา''ติ ปเท จ กิริยาวิเสสนเมวฯ เอวญฺหิ สติ คจฺฉนฺตญฺจ นํ ภิกฺขุํ สปริวารํ ทิสฺวาติ สมฺพโนฺธฯ มนุสฺสา วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตสู**ติ มนุเสฺสสุฯ เอโก ปณฺฑิตมนุโสฺสติ สมฺพโนฺธฯ อยํ กาโล วสฺสูปนายิกกาโล นามาติ โยชนาฯ **ยตฺถา**ติ ฐาเนฯ **ตสฺสา**ติ เอกสฺส ปณฺฑิตมนุสฺสสฺส, วจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ เต มนุสฺสา ยาจนฺตีติ สมฺพโนฺธ ฯ **อญฺญตฺถา**ติ อญฺญํ ฐานํฯ เมชฺชนฺติ อญฺญมญฺญํ สิเนหนฺตีติ **มิตฺตา**ฯ สุขทุเกฺขสุ อมา สห วตฺตนฺตีติ **อมจฺจา**ฯ มิตฺตาเยว อมจฺจาติ **มิตฺตามจฺจา,** เตฯ **สมฺมนฺตยิตฺวา**ติ สมํ, สมฺมา วา มนฺตยิตฺวาฯ **อิเธวา**ติ คาเม เอว, วิหาเร เอว วาฯ กสฺมา สาทิตุํ วฏฺฏติ, นนุ สพฺพเมตํ อกปฺปิยญฺจ สาวชฺชญฺจาติ อาห ''สพฺพเญฺหตํ กปฺปิยเญฺจว อนวชฺชญฺจา''ติฯ หิ ยสฺมา เอตํ สพฺพํ กปฺปิยญฺจ อนวชฺชญฺจ, ตสฺมา สพฺพํ สาทิตุํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อุภยมฺปี**ติ มหาอฏฺฐกถากุรุนฺทีสุ วุตฺตวจนวเสน อุภยมฺปิ เอตํ วจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ

อาวาสิกวตฺตํ วิตฺถาเรนฺต อาห ‘‘ปฏิกจฺจว หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ปฏิกจฺจวา**ติ อาคนฺตุกานํ อาคตโต ปฐมเมวฯ **ปธานฆรวิหารมโคฺค**ติ ปธานฆรมโคฺค จ วิหารมโคฺค จฯ **มุทฺทเวทิกายา**ติ เจติยสฺส หมฺมิยเวทิกายฯ กสฺมา อิทมฺปิ สพฺพํ กาตพฺพนฺติ อาห ‘‘วสฺสํ วสิตุกามา หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ วสฺสํ วสิตุกามา สุขํ วสิสฺสนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ กตปริกเมฺมหิ อาวาสิเกหีติ สมฺพโนฺธฯ ยโต กุลโต ปกติยา ลพฺภติ, ตสฺมิํ กุเล วสฺสาวาสิกํ ปุจฺฉิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **น ทินฺนปุพฺพ**นฺติ ปุเพฺพ น ทินฺนํฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **อุปทฺทุตา**ติ อุปคนฺตฺวา, ภุสํ วา ปีฬิตาฯ **ตตฺถา**ติ มนุเสฺสสุฯ **เย**ติ มนุสฺสาฯ **วสฺสาวาสิเก คาหิเต**ติ วสฺสาวาสิเก เสนาสเน คาหาปิยมาเนฯ **คาหิตภิกฺขูน**นฺติ คาหาปิตภิกฺขูนํฯ **วสฺสาวาสิก**นฺติ วสฺสํ อาวสนฺตานํ ทาตพฺพํ จีวรํฯ **คาหณกาโล**ติ คาหาปนกาโลฯ **อุปกโฏฺฐ**ติ อาสโนฺนฯ **ฉาตกาทีหี**ติ อาทิสเทฺทน โรคาทโย สงฺคณฺหาติฯ **ย**นฺติ จีวรํฯ **ตโต**ติ จีวรโตฯ **ต**นฺติ วจนํฯ **ตทนุรูเปนา**ติ เตสํ มนุสฺสานํ วจนสฺสานุรูเปนฯ **เตสํ เตส**นฺติ มนุสฺสานํ, วสฺสาวาสิกํ จีวรนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ยสฺสาติ ภิกฺขุโนฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ อิติ วทนฺตีติ โยชนาฯ **ต**นฺติ จีวรํฯ **ปฏิกฺกมฺมา**ติ ปฏิกฺกมิตฺวาฯ วิหารโต อปสกฺกิตฺวาติ อโตฺถฯ **ตตฺรา**ติ คาเมฯ **อุปนิเกฺขปํ ฐเปตฺวา**ติ กปฺปิยวตฺถุํ วา อกปฺปิยวตฺถุํ วา อารามิกาทีนํ หเตฺถ อุปนิเกฺขปํ ฐเปตฺวาฯ **วิหาเร**ติ วิหารสฺส, วิหาเร วสฺสํ วสนฺตสฺส วาฯ **อปุจฺฉิตฺวาปี**ติ ปิสเทฺทน ‘‘ปุจฺฉิตฺวาปี’’ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เตส**นฺติกุลานํฯ **วตฺต**นฺติ ชคฺคนาทิวตฺตํฯ **เตส**นฺติ กุลานํฯ **อาคตญฺจ ต**นฺติ ตํ ปํสุกูลิกํ อาคตญฺจ วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ ปํสุกูลิเกนฯ **ทาตุํ น อิจฺฉนฺตี**ติ สงฺฆสฺส อาจิกฺขเนฺตปิ สงฺฆสฺส ทาตุํ น อิจฺฉนฺติฯ **สภาโค ภิกฺขู**ติ อตฺตนา สภาโค ภิกฺขุฯ **เอต**นฺติ วสฺสาวาสิกํฯ ปํสุกูลิกสฺส น วฏฺฏติ, กสฺมา? คหปติจีวรตฺตาฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ **สทฺธาเทเยฺย**ติ สทฺธาย ทาตเพฺพ วสฺสาวาสิกลาภวิสเยฯ

ตตฺรุปฺปาเทติ ตสฺมิํ วิหาเร อุปฺปชฺชนกลาภวิสเยฯ **ภณฺฑปฏิจฺฉาทน**นฺติ ปฏิจฺฉาทนจีวรภณฺฑํฯ จีวรภณฺฑเมว หิ ยสฺมา อเนน สรีรํ ปฏิจฺฉาทิยติ, ตสฺมา ภณฺฑปฏิจฺฉาทนนฺติ วุจฺจติฯ **คาเหถา**ติ ภิกฺขูหิ คาหาเปถฯ **คาเหตพฺพ**นฺติ ภิกฺขูหิ คาหาเปตพฺพํฯ **วตฺถุ ปนา**ติ สาฏกโต อญฺญํ กปฺปิยํ วา อกปฺปิยํ วา วตฺถุ ปนฯ กสฺมา วฏฺฏติเยว, นนุ อกปฺปิยวตฺถุ น วฏฺฏตีติ อาห ‘‘กปฺปิยการกานญฺหิ’’ติอาทิฯ ตตฺถ **หิ** ยสฺมา อนุญฺญาตํ, ตสฺมา วฏฺฏติเยวาติ โยชนาฯ ทินฺนวตฺถุโต อุปฺปนฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ยนฺติ วตฺถุ ทินฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ กปฺปิยการกานํ หเตฺถ ทินฺนวตฺถูสุฯ **ต**นฺติ วตฺถุ อุปนาเมเนฺตหีติ สมฺพโนฺธฯ ครุภณฺฑํ โหติ, ครุภณฺฑตฺตา อเญฺญสุ ปจฺจเยสุ น อุปนาเมตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **ปุคฺคลวเสเนวา**ติ ‘‘ภิกฺขู จีวเรน กิลมนฺติ, เอตฺตกํ นาม ตณฺฑุลภาคํ ภิกฺขูนํ จีวรํ กาตุํ รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติอาทินา ปุคฺคลํ ปรามสิตฺวา ปุคฺคลวเสเนวฯ **สงฺฆวเสนา**ติ ‘‘สโงฺฆ จีวเรน กิลมตี’’ติอาทินา สงฺฆวเสน น กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ ปุคฺคลวเสน อปโลกนกมฺมสฺส อกตฺตพฺพตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ วตฺถุวเสน ตเสฺสว อกตฺตพฺพตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ชาตรูปรชตวเสนาปี’’ติอาทิฯ **กปฺปิยภณฺฑวเสนา**ติ จีวรตณฺฑุเลหิ อวเสสสฺส กปฺปิยภณฺฑสฺส วเสนฯ จีวรตณฺฑุลานญฺหิ วิสุํ คหิตตฺตา ‘‘กปฺปิยภณฺฑวเสนา’’ติ เอตฺถ เตหิ อวเสโส กปฺปิยภโณฺฑว คเหตโพฺพฯ **ตํ ปนา**ติ อปโลกนกมฺมํ ปนฯ กตฺตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิฯ **สุภิกฺข**นฺติ สมิทฺธภิกฺขํฯ **สุลภปิณฺฑ**นฺติ สุเขน ลภปิณฺฑํฯ ทฺวีหิ ปเทหิ อญฺญมญฺญสฺส การณํ ทเสฺสติ, สุภิกฺขตฺตา สุลภปิณฺฑํ, สุลภปิณฺฑตฺตา สุภิกฺขนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

เอวํ จีวรปจฺจยํ สลฺลเกฺขตฺวา เสนาสนํ สลฺลเกฺขตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **กาเล**ติ คาหาปนสฺส กาเลฯ **วุตฺต**นฺติ มหาอฏฺฐกถาย วุตฺตํฯ กสฺมา เทฺว สมฺมนฺนิตพฺพา, นนุ เอกมฺปิ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตีติ อาห ‘‘เอวญฺหี’’ติอาทิฯ ตตฺถ หิ ยสฺมา คาเหสฺสติ, ตสฺมา เทฺว สมฺมนฺนิตพฺพาติ โยชนาฯ เอเกน หิ สมฺมุติลเทฺธน สกฺกา ปรํ คาหาเปตุํ, อตฺตนา ปน อตฺตโน ปาเปตุํ น สกฺกา, ตสฺมา ทฺวีสุ สมฺมเตสุ นวโก วุฑฺฒสฺส, วุฑฺโฒ จ นวกสฺสาติ อุโภ อญฺญมญฺญํ คาเหสฺสนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **สมฺมนฺนิตพฺพา**ติ เอกโต สมฺมนฺนิตพฺพาฯ **อฏฺฐปิ โสฬสปี**ติ เอตฺถ ปิสเทฺทน ตโต อธิกมฺปิ เอกโต สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติฯ สตฺตสติกกฺขนฺธเก อุพฺพาหิกสมฺมุติยํ (จูฬว. ๔๕๖) อฏฺฐนฺนมฺปิ ชนา เอกโตว สมฺมตาติ วจนเญฺจตฺถ สาธกํฯ นิคฺคหกมฺมเมว หิ สโงฺฆ สงฺฆสฺส น กโรตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **เตส**นฺติ อฏฺฐโสฬสชนานํ, สมฺมุติ วฏฺฏติเยวาติ สมฺพนฺโธฯ กินฺติ สลฺลเกฺขตพฺพนฺติ อาห ‘‘เจติยฆร’’นฺติอาทิฯ

อาสนฆรนฺติ ปฏิมาฆรํฯ มคฺคโปกฺขรณีนํ สมีเป กตา สาลาโย อุปจารวเสน วุจฺจนฺติ ‘‘มโคฺค’’ติ จ ‘‘โปกฺขรณี’’ติ จฯ ตา หิ สาลาโย อุปจารสีมพฺภนฺตรคเต คามาภิมุขมเคฺค จ อโนฺตอุปจารสีมายํ ขณิตา ยตฺถ กตฺถจิ โปกฺขรณิโย จ กรียนฺติ, อิติ สลฺลเกฺขตพฺพนฺติ โยชนาฯ อเสนาสนํ ทเสฺสตฺวา เสนาสนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิหาโร’’ติอาทิฯ **รุกฺขมูล**นฺติ ฉนฺนกวาฏพทฺธรุกฺขมูลํฯ เอเสว นโย เวฬุคุเมฺพปิฯ คาเหนฺเตน จ คาเหตพฺพานีติ สมฺพนฺโธฯ **สงฺฆิโก**ติ ตตฺรุปฺปาโทฯ **เตสู**ติ ทฺวีสุ จีวรปจฺจเยสุฯ **ยน**ฺติ จีวรปจฺจยํฯ **ตสฺสา**ติ จีวรปจฺจยสฺสฯ **ฐิติกโต**ติ ปพนฺธวเสน ฐิตฏฺฐานโตฯ **อิตโร**ติ ปฐมํ คหิตจีวรปจฺจยโต อิตโรฯ

อปฺปตายาติ อปฺปภาวโต, คาหิยมาเนติ สมฺพนฺโธฯ **ปริเวณเคฺฆนา**ติ ปริเวณปริเจฺฉเทนฯ **ลภนฺตี**ติ ปริเวณสามิกา ภิกฺขู ลภนฺติฯ **ตน**ฺติ ปริเวณํฯ **วิชเฏฺตฺวา**ติ วิชฏํ กตฺวา, เทฺว วา ตโย วา โกฏฺฐาเส กตฺวาติ อโตฺถฯ **ปกฺขิปิตฺวา**ติ ภาคโกฏฺฐาสํ ปกฺขิปิตฺวาฯ **น เอวํ กาตพฺพ**นฺติ ยถา มหาสุมเตฺถโร อาห, ตถา น กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ อกาตพฺพการณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มนุสฺสา หี’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ปริเวเณ, ปวิสิตพฺพํ อิติ อาหาติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ เอตสฺมิํ คาหณฏฺฐาเนฯ **ปฏิโกฺกสตี**ติ ปฏิเสเธติฯ ปฏิโกฺกสนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มา อาวุโส’’ติอาทิฯ อิติ วุตฺตํ, อิติ ปฏิโกฺกสตีติ โยชนาฯ เอโก หิ อิติสโทฺท ลุตฺตนิทฺทิโฏฺฐฯ **ตสฺสา**ติ มหาเถรสฺสฯ **สงฺคหน**ฺติ ภิกฺขูนํ สงฺคหํฯ **ตน**ฺติ มหาเถรํฯ

เอวํ วตฺตพฺพนฺติ เอวํ วกฺขมานนเยน วตฺตพฺพํฯ ปจฺจยํ ธาเรถ, อิติ วตฺตพฺพนฺติ โยชนาฯ ปาปุณาติ อาวุโส อิติ วุเตฺตติ โยชนาฯ ‘‘คหิตํ โหตี’’ติ อิมินา ‘‘คณฺหถ, คณฺหามี’’ติ ปจฺจุปฺปนฺนกาลวเสน วุตฺตตฺตา คหิตํ โหตีติ ทเสฺสติฯ อตีตอนาคตกาลวเสน อคหิตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **สตฺปุปฺปาทมตฺต**นฺติ คหเณ สติยา อุปฺปาทนมตฺตํฯ **เอตฺถา**ติ เสนาสนปจฺจยคหณฏฺฐาเนฯ

โยปีติ ยมฺปิฯ อุปโยคเตฺถ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํ, ยมฺปิ ปจฺจยํ วิสฺสเชฺชตีติ โยชนาฯ **ปจฺจย**นฺติ จ จีวรปจฺจยํฯ **อยมฺปี**ติ อยมฺปิ ปจฺจโยฯ ปิสโทฺท มหาลาภปริเวเณ ปจฺจยํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ตสฺมิํเยว ปริเวเณ**ติ ตสฺมิํ ปํสุกูลิเกน คหิตปริเวเณ เอวฯ **อญฺญสฺสา**ติ ปํสุกูลิกโต อญฺญสฺส ภิกฺขุสฺสฯ ปํสุกูลิโก ‘‘อหํ วสามี’’ติ เสนาสนํ ชคฺคิสฺสติฯ อิตโร ‘‘อหํ ปจฺจยํ คณฺหามี’’ติ เสนาสนํ ชคฺคิสฺสตีติ โยชนาฯ **ทฺวีหิ การเณหี**ติ วสนคหณวเสน ทฺวีหิ การเณหิฯ ปํสุกูลิเก คณฺหเนฺตติ สมฺพนฺโธฯ **อิธา**ติ เสนาสเนฯ **เตนา**ติ ปํสุกูลิเกนฯ **เหฏฺฐา**ติ เสนาสนสฺส เหฏฺฐา, ฐิตํ อญฺญํ ภิกฺขุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เตนา**ติ ปํสุกูลิเกน , กิญฺจิ วจนนฺติ สมฺพนฺโธฯ

วุตฺตวสฺสสฺส ปํสุกูลิกสฺสาติ โยชนาฯ **วฏฺฏตี**ติ ปํสุกูลิกสฺส วฏฺฏติฯ **ตสฺมิํ เสนาสเน**ติ ปํสุกูลิเกน คหิตเสนาสเนฯ **เยสํ ปนา**ติ มนุสฺสานํ ปนฯ **เตส**นฺติ มนุสฺสานํฯ

ถูปํ กตฺวาติ เจติยํ กตฺวาฯ **ตสฺสา**ติ ถูปสฺสฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ วสฺสาวาสิกํ คาหกภิกฺขุนาฯ **ต**นฺติ โภชนสาลํฯ คาเหตุํ วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพมิท**นฺติ สพฺพํ อิทํ วจนํฯ

ปาฏิปทอรุณโตติ วสฺสูปนายิกทิวสสงฺขาตสฺส ปาฏิปทสฺส อรุณุคฺคมนโตฯ **วิตกฺกจาริโก**ติ ‘‘กตฺถ นุ โข วสิสฺสามี’’ติอาทินา วิตกฺเกน จรเณ อนุยุตฺโตฯ **เสนาสนํ ยาจตี**ติ เสนาสนคฺคาหาปกํ เสนาสนํ ยาจติฯ **คหิต**นฺติ สงฺเฆน คหิตํฯ **ยตฺถา**ติ ฐาเนฯ วสฺสูปคเตหิ วตฺตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ ปุนปฺปุนํ, สมํ วา เจติยงฺคณาทิํ มุญฺจนฺติ โสเธนฺติ อิมาหีติ **สมฺมุญฺจนิโย**ฯ มุจธาตุ โสธนตฺเถ ยุปจฺจโย กรณตฺเถ โหติฯ ตาลุโช ปฐมกฺขโรฯ สฺลภา เจ ทณฺฑกา, เอเกน เทฺว ติโสฺส ยฏฺฐิสมฺมุญฺจนิโย พนฺธิตพฺพาฯ สฺลภา เจ สลากา, ฉปญฺจมุฏฺฐิสมฺมุญฺจนิโย พนฺธิตพฺพาติ อโตฺถฯ **ปญฺจ ปญฺจ อุกฺกา**ติ อรญฺญวิหาเรสุ ปริสฺสยวิชานนตฺถํ ปญฺจ ปญฺจ อคฺคิอุกฺกา โกเฏฺฏตพฺพา ฉินฺทิตพฺพาติ อโตฺถฯ

‘‘นิพทฺธวตฺตํ ฐเปตฺวา’’ติ เอตฺถ อกตฺตพฺพวตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วตฺตํ กโรเนฺตหิ จา’’ติ อาทิฯ ตตฺถ วตฺตํ กโรเนฺตหิ จ เอวรูปํ อธมฺมิกวตฺตํ น กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **หิ** สจฺจํ, สเพฺพว เอเต อุเทฺทสาทโย ปปญฺจาติ โยชนาฯ ปปเญฺจนฺติ สํสาเร จิรํ ฐเปนฺตีติ **ปปญฺจา**ฯ **มูคพฺพต**นฺติ มูคานํ วตํ, มูเคหิ กตฺตพฺพํ วา, มูเคน วิย วา อมูเคหิ กตฺตพฺพํ วตํฯ เอวํ อกาตพฺพวตฺตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กาตพฺพวตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริยตฺติธโมฺม นามา’’ติ อาทิฯ **ติวิธมฺปี**ติ ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติปฺปการมฺปิฯ อวยวปริยตฺติธโมฺมปิ อวยวิปริยตฺติธมฺมํ, อวยวิปริยตฺติธโมฺม วา อวยวปริยตฺติธมฺมํ ปติฏฺฐาเปติ, ตสฺมา ปริยตฺติธโมฺม อตฺตนาปิ อตฺตานํ ปติฏฺฐาเปสีติ เวทิตพฺพํฯ **อุทฺทิสถา**ติ ปริยตฺติํ อุทฺทิสถฯ **โสเธตฺวา...เป....อุปสมฺปาเทถา**ติ เอตฺถ โสธนํ นาม สเพฺพสํ อาจารกุลปุตฺตานํ อุปปริกฺขนํฯ **โสเธตฺวา นิสฺสยํ เทถา**ติ เอตฺถ โสธนํ นาม ภิกฺขุสภาคตํ อุปปริกฺขนํฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **กุลปุโตฺต**ติ อาจารกุลปุโตฺตฯ ยตฺตกานิ ธุตงฺคานิ สมาทิยิตุํ สโกฺกถาติ โยชนาฯ **อโนฺตวสฺสํ นาเมต**นฺติ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนเมตํฯ เอตสฺมิํ อโนฺตวเสฺสติ หิ อโตฺถ, ภวิตพฺพนฺติอาทีสุ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **สกลทิวส**นฺติ สกลทิวสมฺหิ, อปฺปมเตฺตหีติ สมฺพโนฺธฯ **เอกจาริกวตฺต**นฺติ เอกเกน จริตพฺพํ วตฺตํฯ **ภเสฺส**ติ วจเนฯ **ทสวตฺถุกกถ**นฺติ อปฺปิจฺฉตาทิทสวตฺถุก กถํฯ

วิคฺคาหิกปิสุณผรุสวจนานีติ วิคฺคหํ กลหํ ชเนตีติ วิคฺคาหิกํ, วิคฺคาหิกวจนญฺจ ปิสุณวจนญฺจ ผรุสวจนญฺจ วิคฺคาหิกปิสุณผรุสวจนานิฯ มนสิการพหุลา วิหรถ อิติ โอวทิตพฺพาติ โยชนาฯ **ทนฺตกฏฺฐขาทนวตฺต**นฺติ เหฏฺฐา อทินฺนาทานวณฺณนายํ วุตฺตํ ทนฺตกฏฺฐขาทเน, ทนฺตกฏฺฐขาทนสฺส วา วตฺตํฯ ‘‘ปตฺตํ ถวิกาย ปกฺขิปเนฺตน น กเถตพฺพ’’นฺติ อิมินา กเถเนฺต ปมาเทน ปโตฺต ภิเชฺชยฺยาติ ปตฺตสฺส คุตฺตตฺถาย กถนํ นิวาเรติฯ **อาจิกฺขิตพฺพา**ติ อิติสโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ

โกจิ ทายโกติ สมฺพโนฺธฯ **อาคนฺตุโก ภิกฺขู**ติ จีวรคฺคาหิตโต ปจฺฉา อาคโต อาคนฺตุโก ภิกฺขุฯ **สงฺฆเตฺถโร**ติ อาวาสิกสงฺฆเตฺถโรฯ **ปฐมภาค**นฺติ ปุเพฺพ คาหิตํ ปฐมภาคํ, **ปริวเตฺตตฺวา**ติ ปุเพฺพ คาหิตภาเคน ปจฺฉา ทาตพฺพํ วสฺสาวาสิกํ ปริวเตฺตตฺวาฯ อาคนฺตุกสฺส วสฺสเคฺคน ปตฺตฏฺฐาเนน อาคนฺตุกสฺส ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ ‘‘อาคนฺตุกสฺสา’’ติ ปทํ ปุพฺพาปรํ อเปกฺขติฯ ตสฺมา ทฺวินฺนํ ปทานํ มเชฺฌ วุตฺตํฯ **ปฐมวสฺสูปคตา**ติ ปฐมวสฺสูปนายิกทิวเส วสฺสูปคตาฯ ‘‘เทฺว ตีณิ จตฺตารี’’ติ วจนสฺส วา พหูนํ ภิกฺขูนํ วา พฺยาปนตฺถาย ‘‘ลทฺธํ ลทฺธ’’นฺติ

วิจฺฉาวเสน วุตฺตํฯ **เตน ปนา**ติ อาคนฺตุเกน ปนฯ ปฐมวสฺสูปคเตหิ อปฺปเก ลเทฺธ ปจฺฉิมวสฺสูปนายิกทิวเส ทาตพฺพานํ วสฺสาวาสิกานํ พหุเกปิ อยํ นโย ญาตโพฺพติ กตฺวา น วุโตฺตฯ

ทฺวีสุปีติ ปฐม ทุติยวเสน ทฺวีสุปิฯ วสฺสูปคตา ภิกฺขู ภิกฺขาย กิลมนฺตา วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิธา**ติ ฐาเนฯ **วสนฺตา**ติ เอกโต วสนฺตาฯ เทฺว ภาคา โหม สาธุ วตาติ โยชนาฯ **สาธุ วตา**ติ เอกํเสน สุนฺทรา ภเวยฺยุนฺติ อโตฺถฯ **เยส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **ตตฺถา**ติ ญาติปวาริตฎฺฐาเนสุฯ **ปวารณายา**ติ ปวารณาทิวเสฯ **เตสู**ติ ภิกฺขูสุฯ **เย**ติ ภิกฺขูฯ **ตตฺถา**ติ ญาติปวาริตฎฺฐาเนสุฯ กสฺมา อปโลเกตฺวา ทาตพฺพํ, นนุ เต สาทิยนฺตีติ อาห ‘‘สาทิ ยนฺตาปิ หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **หี**ติ ยสฺมาฯ ‘‘เนว วสฺสาวาสิกสฺส สามิโน’’ติ อิมินา เตสํ วสฺสจฺฉินฺนตํ ทีเปติฯ **เนว อหาตุํ ลภนฺตี**ติ ปฐมเมว กติกวตฺตสฺส กตตฺตา อหาตุํ เนว ลภนฺติ, สเพฺพสํ โน อมฺหากนฺติ โยชนาฯ **อิธา**ติ ฐาเนฯ **ตนฺ**ติ กติกวตฺตํฯ เอโก ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **ตตฺถา**ติ สภาคฎฺฐาเนฯ วสิตฺวา อาคตานํ เตสํ ภิกฺขูนนฺติ โยชนาฯ น ลพฺภติ อิติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **อิเมส**นฺติ วสฺสาวาสิอปฺปตฺตกานํ เอกจฺจานํฯ **คาหิตสทิสเมวา**ติ วสฺสาวาสิกสฺส คาหิเตน สทิสเมวฯ **เตสเมวา**ติ เอกจฺจานเมวฯ

ปกฺกโนฺตปีติ อญฺญํ ฐานํ ปกฺกมโนฺตปิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ เตน ภิกฺขุนา กตํ ปานียอุปฎฺฐปนาทิกมฺมํ **ภตินิวิฎฺฐํ** ภติยา ฐิตนฺติ โยชนาฯ อปโลกนกมฺมํ กตฺวา คาหิตํ สงฺฆิกนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺฆิก**นฺติ ตตฺรุปฺปาทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **วิพฺภโนฺตปี**ติ ปิสโทฺท ปเคว ฉินฺนวโสฺสติ ทเสฺสติฯ **ปจฺจยวเสเนวา**ติ สทฺธาเทยฺยปจฺจยวเสนฯ **วทนฺตี**ติ เกจิ วทนฺติฯ

ทิสํคมิโก ภิกฺขุ วิพฺภมตีติ สมฺพโนฺธฯ **มนุเสฺส**ติ วสฺสาวาสิกทายกมนุเสฺสฯ **สมฺมุขา**ติ อาวาสิกสฺส สมฺมุขาฯ **สมฺปฎิจฺฉาเปตฺวา**ติ ‘‘สุฎฺฐุ ทสฺสามา’’ติ ปฎิจฺฉาเปตฺวาฯ **ยสฺส คาหิต**นฺติ ยสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนํ คาหิตํฯ **เสนาสนสามิกสฺสา**ติ เสนาสนทายกสฺส ปุตฺตธีตาทโยติ สมฺพโนฺธฯ **เสนาสเน เทมา**ติ เสนาสนสฺส เทมฯ **ตตฺถา**ติ เสนาสเนฯ เอกเมว วตฺถํ ทาตพฺพํฯ กสฺมา? ปุคฺคลสฺส อทตฺวา เสนาสนเสฺสว ทาตพฺพตฺตาฯ **วสฺสาวาสิกฎฺฐิติกายา**ติ วสฺสาวาสิกคาหิตสฺส ฐิติกายฯ **เอเสว นโย**ติ เสนาสนเสฺสว ทินฺนตฺตา เอเสว นโยฯ **ตเสฺสว โหนฺตี**ติ ปุคฺคลเสฺสว ทินฺนตฺตา ตเสฺสว โหนฺติฯ

ทุติโย เถราสเน คาหิโต โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ปฐมภาคสฺส สามเณรสฺส คาหิตตฺตา วุตฺตํ ‘‘วรภาคํ สามเณรสฺส ทตฺวา’’ติฯ **อุโภปี**ติ เทฺว เถรสามเณเรปิฯ **สยเมวา**ติ ทายโก สยเมวฯ **ยนฺ**ติ วสฺสาวาสิกํฯ **ยสฺสา**ติ เถรสฺส วา สามเณรสฺส วาฯ

อิโตติ วุตฺตนยโตฯ **ทหรสามเณรสฺสา**ติ ตรุณสฺส สามเณรสฺสฯ **โส**ติ ฆรสามิโกฯ **นนฺ**ติ ปตฺตชนํฯ **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุโนฯ **เตส**นฺติ มนุสฺสานํฯ **ยถาภูตํ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ วิพฺภมกาลงฺกตการณํ ยถาภูตํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ **สุทฺธปํสุกูลิกาเยวา**ติ อเญฺญหิ อมิสฺสา สุทฺธา ปํสุกูลิกาเยวาติฯ **อิทํ เนวาสิกวตฺต**นฺติ นิคมนํฯ

อุปนนฺทวตฺถุกถา

๓๑๙. **อยมโตฺถ**ติ อยํ วกฺขมาโน อโตฺถ, เอวํ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ คามเกฯ **ตนฺ**ติ เสนาสนํ, คณฺหเนฺตเนวาติ สมฺพโนฺธฯ **อิธา**ติ สาวตฺถิยํฯ **มุตฺต**นฺติ เต เสนาสนํ มุญฺจิตํ โหติฯ **ตตฺราปี**ติ คามเกปิฯ **อุภยตฺถา**ติ สาวตฺถิยํ, คามเก จาติ อุภยตฺถฯ

เอตฺถาติ อุปนนฺทวตฺถุสฺมึฯ **กถนฺติ** เกน ปกาเรน ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ **อิธาติ** สาสเนฯ เอก โจฺจ คณฺหาตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺราปีติ** สามนฺตวิหาเรปิ ฯ **ตสฺสาติ** ภิกฺขุสฺสฯ **อิธาติ** เสนา สเนฯ **อาลยมตฺตนฺติ** จิตฺตุปฺปาทมตฺตํฯ **อิจฺจสฺสาติ** อิติ อสฺส, เอวํ อสฺส ภิกฺขุสฺสาติ อโตฺถฯ **สพฺพตฺถาติ** สพฺพสฺมึ ‘‘คหเณน คหณ’’นฺติอาทิเก จตุเกฺกฯ โย ปน คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **อุปจารสีมาติกฺกเมติ** นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํ, ภาเวน ภาวลกฺขเณ วาฯ **ตตฺถาติ** อญฺญสฺมึ วิหาเร ปจฺจาคจฺฉติ, วฏฺฏติ, เสนาสนคฺคาโห น ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ อธิปฺปาโยฯ

๓๒๐. โยติ ภิกฺขุฯ **มหนฺตตโร วา ทหรตโร วาติ** อตฺตโน มหนฺตตโร วา ทหรตโร วา โหติฯ โส ภิกฺขุ ติวสฺสนฺตโร นามาติ โยชนาฯ เอกสฺส ภิกฺขุโน ติณฺณํ วสฺสานมนฺตเร ฐิโต ติว สฺสนฺตโร อโญฺญ ภิกฺขุฯ **ตตฺถาติ** ภิกฺขูสุฯ **อิเม สเพฺพติ** ติวสฺสนฺตรทฺวิวสฺสนฺตรสมานวสฺสิเก อิเม ภิกฺขู, ลภนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ยํ ติณฺณํ ปโหตีติ** มญฺจปีฐวินิมุตฺตํ ยํ อาสนํ ติณฺณํ สุขํ นิสี ทิตุํ ปโหติ, ตถารูเป อาสเนปิ เทฺว เทฺว หุตฺวา นิสีทิตุํ ลภนฺตีติ โยชนาฯ อปิสเทฺทน มญฺจปี ฐานิ อเปกฺขติฯ อิทํ ปจฺฉิมทีฆาสนํฯ **อนุปสมฺปเนฺนนาปีติ** ปิสโทฺท ปเคว อุปสมฺปเนฺนนาติ ทเสฺสติฯ

หตฺถิกุเมฺภติ หตฺถิสิโรปิเณฺฑฯ อิมินา หตฺถิสเทฺทน หตฺถิกุโมฺภ คหิโต อวยวูปจาเรน วา อุตฺตรปทโลเปน วาติ ทเสฺสติฯ หตฺถี วิยาติ หตฺถี, ภูมิภาโค, หตฺถิมฺหิ ปติฏฺฐิโต ปาทสงฺ ขาโต นโข อิมสฺสาติ **หตฺถินขโก,** ปาสาโทฯ เอตํ ‘‘หตฺถินขโก’’ติ นามํ เอวํกตสฺส ปาสา ทสฺส นามนฺติ โยชนาฯ ‘‘สุวณฺณรชตาทิวิจิตฺรานี’’ติ ปทํ ‘‘กวาฏานิ มญฺจปีฐานิ ตาลวณฺฏา นี’’ติ สพฺพปเทสุ โยเชตพฺพํฯ ยํกิญฺจิ จิตฺตกมฺมกตํ อตฺถิ, สพฺพํ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ ปาสาทสฺส เทมาติ สมฺพนฺโธฯ **ปาเฏกฺกนฺติ** ปาสาทโต วิสุํฯ **ปฏิคฺคหิตเมวาติ** สพฺพํ ปฏิคฺคหิตเมว โห ติฯ โคนกาทีนิ อฏฺฐารส อตฺถรณานิ ปริภุญฺชิตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **คิหิวิกฏนีหาเรนาติ** คิหีหิ วิ เสเสน ยถากามํ กริยตีติ **คิหิวิกฏํ,** คิหิสนฺตกํฯ ‘‘คิหิวิกฏ’’นฺติ นีหาโร อภินีหาโร คิหิวิกฏนี หาโร, เตนฯ **ลพฺภนฺตีติ** นิสีทิตุเมว ลพฺภนฺติฯ **ตตฺราปีติ** ธมฺมาสเนปิฯ

อวิสฺสชฺชิยวตฺถุกถา

๓๒๑. เอตานีติ ครุภณฺฑานิฯ **ตตฺถาติ** ราสิวเสน ปญฺจสุ สรูปวเสน ปญฺจวีสติยา ครุ ภเณฺฑสุฯ อาคนฺตฺวา, อาภุโส วา รมนฺติ เอตฺถาติ **อาราโมฯ เตสํเยวาติ** ปุปฺผารามผลารา มานเมวฯ ‘‘ฐปิโตกาโส’’ติ อิมินา วตฺถุสทฺทสฺส ภูมิเภทตฺถํ ทเสฺสติฯ วสติ อาราโม ปติฏฺฐห ติ เอตฺถาติ **อารามวตฺถุฯ เตสฺ วาติ** เอตฺถ วาสเทฺทน นวภูมิภาคโต อญฺญสฺส โปราณภูมิ ภาคสฺสปิ อารามวตฺถุภาวํ วิกเปฺปติฯ วิเสเสน จตุอิริยาปเถ หรติ ปวเตฺตติ เอตฺถาติ **วิหาโรฯ ตสฺสาติ** วิหารสฺสฯ **จตุนฺนํ มญฺจานนฺติ** นิทฺธารณเตฺถ สามิวจนํฯ อญฺญตโร มโญฺจ นามาติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ ‘‘โลเหน กตา กุมฺภี’’ติ อิมินา **โลหกุมฺภีติ** เอตฺถ มเชฺฌโลป สมาสํ ทเสฺสติฯ โลหมยา กุมฺภี **โลหกุมฺภีติ** วจนโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา โล เหน กตํ ***ภาณกํ,*** โลเหน กโต **วารโก,** โลเหน กตํ **กฏาหนฺติ** อตฺถํ อติทิสติฯ **เอตฺถาติ** ภาณกวารกกฏาเหสุฯ **อรญฺชโรติ** อติมหนฺตตฺตา อรํ ขิปฺปํ ชรติ วินาเสตีติ อรญฺชโรฯ อถ วา ชลํ คณฺหิตุํ อลนฺติ อรญฺชโร ลการานํ รกาเร กตฺวาฯ

คาถาวเสน นิคมนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอว’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ เอวํ ปกาสยีติ สมฺพนฺโธฯ เทฺว ครุภณฺฑานิ **ทฺวิสงฺคหานิ** โหนฺติ, **ตติยํ** ครุภณฺฑํ จตุสงฺคหํ โหติ, **จตุตฺถํ** ครุภณฺฑํ นว โกฏฺฐาสํ โหติ, **ปญฺจมํ** ครุภณฺฑํ อฏฺฐเภทนํ โหติ, **อิติ** อิมินา ปกาเรน **ปญฺจนิมฺมลโลจโน** นาโถ ปญฺจหิ ราสีหิ **ปญฺจวีสวิธํ** ครุภณฺฑํ ปกาสยีติ โยชนาฯ

ตตฺราติ ครุภเณฺฑฯ **หีติ** วิตฺถาโรฯ สพฺพมฺปิ อิทํ ครุภณฺฑํ อวิสฺสชฺชิยนฺติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **อิธา**ติ อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึฯ ปริวาเร ปน อาคตนฺติ สมฺพนฺธฯ

ปญฺจ ราสโย มเหสินา วุตฺตาติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ปริวาเรฯ

ตตฺราติ ''ปริวตฺตนวเสนา''ติ วจเนฯ อิทํ ครุภณฺฑํ อุปเนตุนฺติ สมฺพนฺธฯ นิจฺจํ ติฏฺฐนฺตีติ **ถาวรา,** ฐาธาตุ วรปจฺจโย, ฐาการสฺส ถากาโรฯ อิมินา อารามอารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถูนิ คเหตพฺพานิฯ อวิสฺสชฺชิยอเวภงฺคิยตฺตา ครุ อลหุกํ ภณฺฑํ **ครุภณฺฑํ**ฯ อิมินา มญฺจาทีนิ เอกวีสติ ครุภณฺฑานิ คเหตพฺพานิฯ **ถาวเร**ติ อาธาเร ภุมฺมํ, ปริยาปนฺนนฺติ สมฺพนฺธฯ อถ วา นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ถาวเรสูติ หิ อโตฺถ, เขตฺตนฺติอาทีสุ สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ขิปติ ปุพฺพณฺณพีชเมตฺถาติ **เขตฺตํ**ฯ วสติ อปรณฺณพีชํ ปติฏฺฐาติ เอตฺถาติ **วตฺถุ,** ตเล ภูมิภาเค เอกโต วา ทฺวีหิ วา ตีหิ วา ฐาเนหิ อาวรณํ กรียติ เอตฺถาติ **ตฬากโก,** สโรฯ กสฺสกานํ มเตน กตฺตพฺพาติ **มาติกา**ฯ อาราเมน ปริวเตฺตตุนฺติ สมฺพนฺธฯ กานิ ปริวเตฺตตุนฺติ อาห ''อิมานิ จตฺตาริปี''ติฯ **ปิ**สโทฺท อวยวสมฺปิณฺฑโนฯ

ตตฺราติ ''ปริวเตฺตตุํ วฏฺฏตี''ติ วจเนฯ **ทูเร**ติ สงฺฆารามโต ทูรฏฺฐาเนฯ **ยมฺปี**ติ นาฬิเกรผลมฺปิฯ **หรนฺตี**ติ สงฺฆสฺส หรนฺติฯ **อเญฺญส**นฺติ สงฺฆโต อเญฺญสํ มนุสฺสานนฺติ สมฺพนฺธฯ **เต**ติ มนุสฺสาฯ สเงฺฆน สมฺปฏิจฺฉิตโพฺพติ สมฺพนฺธฯ **รุจฺจตี**ติ สงฺฆสฺสาราเมน มนุสฺสานมารามํ, มนุสฺสานมาราเมน วา สงฺฆสฺสารามํ ปริวเตฺตตุํ รุจียติ อิจฺฉียติฯ ภิกฺขูนํ อาราโมติ สมฺพนฺธฯ **อยน**ฺติ มนุสฺสานมาราโมฯ **ขุทฺทโก**ติ สงฺฆารามโต ขุทฺทโกฯ **อายน**ฺติ อยติ อายสามิโก ธเนน วฑฺฒึ คจฺฉติ อเนนาติ อาโย, ตํฯ **สมกเมวา**ติ สมปฺปมาณเมว, อายํ สเจ เทตีติ สมฺพนฺธฯ ปมาณเตฺถ กปจฺจโยฯ มนุสฺสานํ รุกฺขาติ สมฺพนฺธฯ อติเรกํ สงฺฆสฺส เทมาติ สมฺพนฺธฯ **ชานาเปตฺวา**ติ ''สเงฺฆ ทินฺนํ มหปฺผล''นฺติ (ม. นิ. ๓.๓๗๖) สงฺฆสฺส ทินฺนทานสฺส อานิสํสํ มนุสฺสานํ ชานาเปตฺวาฯ ผลธาริโน โหนฺติ นนูติ โยชนาฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ **เอเตเนว นเยนา**ติ เยน นเยน อาราโม อาราเมน ปริวเตฺตตโพฺพ, เอเตเนว นเยนฯ มหเนฺตน วา ขุทฺทเกน วา อารามวตฺถุนา จาติ โยชนาฯ อาราม อารามวตฺถุวิหารวิหารวตฺถูนิ ปริวเตฺตตพฺพานีติ สมฺพนฺธฯ

อุโภปีติ เคหปาสาทวเสน อุโภปิฯ **ตตฺถา**ติ เคเหฯ **อิทํ ปนา**ติ ปาสาทสงฺขาตํ เคหํ, มนุสฺสานํ เคหนฺติ สมฺพนฺธฯ มหเคฺฆน วา อปฺปเคฺฆน วา วิหารวตฺถุนา จาติ โยชนาฯ วิหารวิหารวตฺถุอารามอารามวตฺถูนิ ปริวเตฺตตพฺพานีติ สมฺพนฺธฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ

ครุภเณฺฑน ครุภณฺฑปริวตฺตเน เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ปํสุวาคารเกสู**ติ ปํสุกีฬนตฺถาย กเตสุ อคารเกสุฯ **กปฺปิยมญฺจา**ติ สงฺฆคณปุคฺคลานํ กปฺปิยา สุวณฺณรชตาทีหิ อกตา มญฺจาฯ วิหารสฺส ปน สุวณฺณรชตมยาทิกาปิ กปฺปิยา มญฺจา ทาตพฺพาติ สมฺพนฺธฯ **พหิสีมายา**ติ อุปจารสีมโต พหิฯ **ตตฺถา**ติ สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฏฺฐาเนฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺส ภิกฺขุโน วสนฏฺฐาเนฯ **"มหเคฺฆนา"**ติ วุตฺตวจนํ นิยเมนฺต อาห ''สตคฺฆนเกน วา สหสฺสคฺฆนเกน วา''ติฯ **มญฺจสต**นฺติ มญฺจพหุํฯ **เอเตสุปี**ติ ปีฐภิสิพิโพฺพหเนสุปิฯ **ตตฺถา**ติ ปีฐภิสิพิโพฺพหเนสุฯ กปฺปิยํ ปีฐาทีติ สมฺพนฺธฯ **อกปฺปิยํ วา มหคฺฆํ กปฺปิยํ วา**ติ กปฺปิเยน วา มหคฺฆกปฺปิเยน วา ปริวเตฺตตฺวาติ สมฺพนฺธฯ ''วุตฺตวตฺถูนี''ติ ปทํ ''ปริวเตฺตตฺวา''ติ ปเท อวุตฺตกมฺมํ, ''คเหตพฺพานี''ติ ปเท วุตฺตกมฺมํ, ปุพฺพาปราเปกฺขปทํฯ

ปสตมตฺตอุทกคณฺหกานิปีติ เอตฺถ ปสโต นาม กุญฺจิตปาณิฯ **สีหฬทีเป**ติ สีหํ ลาติ คณฺหาตีติ **สีหโฬ** ลการสฺส ฬการํ กตฺวา, สีหพาหุนามโก ราชา, ตสฺส ปุตฺตตฺตา วิชยกุมาโรปิ สีหโฬ นาม, เตน อาทิมฺหิ นิวาสภาเวน คหิตตฺตา ทีโป **สีหฬทีโป** นาม, ตสฺมิํ ฯ ปาทํ คณฺหาตีติ **ปาทคณฺหโน,** โสเยว **ปาทคณฺหนโกฯ ปาโท นามา**ติ “ปาทคณฺหนโก”ติ เอตฺถ ปาโท นามฯ โย โลหวารโก มคธนาฬิยา ปญฺจนาฬิมตฺตํ คณฺหาติ, โส โลหวารโก ปาโท นามาติ โยชนาฯ อิมินา ปมาณสฺส นามํ ปมาณวเนฺต อุปจารโต โวหารนยํ ทเสฺสติฯ **ตโต**ติ ปญฺจนาฬิมตฺตคณฺหนกวารกโตฯ **อิมานี**ติ โลหกุมฺภีอาทีนิฯ

ภิงฺคาร **...เป.... กฏจฺฉุอาทีนี**ติ ภิงฺคาโร จ ปฏิคฺคโห จ อุฬุโงฺก จ ทพฺพิ จ กฏจฺฉุ จ ปาติ จ ตฏฺฏโก จ สรโก จ สมุโคฺค จ องฺคารกปโลฺล จ ธูมกฏจฺฉุ จ **ภิงฺคาร...เป.... ธูมกฏจฺฉุโย,** ตา อาทิ เยสํ ตานีติ **ภิงฺคาร...เป.... กฏจฺฉุอาทีนิ**ฯ อาทิสเทฺทน อญฺญานิ อุปกรณานิ คเหตพฺพานิฯ ***ภาชนียานี***ติ ภาเชตพฺพานิฯ **กํสโลหาที**ติอาทิสเทฺทน วฏฺฏโลหํ สงฺคณฺหาติฯ **วฏฺฏโลหํ นาม** ปีตโลหํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **ปาริหาริย**นฺติ สงฺฆิกปริโภคํ ปริหริตฺวา อปเนตฺวา ปุคฺคลิกปริโภเคน ปริภุญฺชนํ, “อตฺตสนฺตก”นฺติ วา ปริคฺคเหน หริตฺวา ภุญฺชนํ น วฏฺฏติฯ **คิหิวิกฏนีหาเรเนวา**ติ “คิหิวิกฏ”นฺติ อภินีหาเรเนวฯ

อญฺญสฺมิมฺปิ กปฺปิยโลหภเณฺฑ ปริยาปนฺนา อญฺชนีติ โยชนาฯ อถ วา **กปฺปิยโลหภเณฺฑ**ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, “อญฺชนี”ติอาทินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **สูจี**ติ จีวราทิสิพฺพนกา สูจิฯ **ปณฺณสูจี**ติ ปเณฺณ ลิขนา สูจิฯ **อญฺญมฺปี**ติ อญฺชนิอาทิโต อญฺญมฺปิฯ ธูมเนตฺตญฺจ ผาลญฺจ ทีปรุโกฺข จ ทีปกปลฺลโก จ โอลมฺพกทีโป จ **ธูมเนตฺต...เป.... โอลมฺพกทีปา**ฯ อิตฺถิปุริสติรจฺฉานคตสงฺขาตานิ รูปานิ เอเตสุ อตฺถีติ **อิตฺถิปุริสติรจฺฉานคตรูปกานิ**ฯ ธูมเนตฺต...เป.... โอลมฺพกทีปา จ เต อิตฺถิปุริสติรจฺฉานคตรูปกานิ เจติ **ธูมเนตฺต...เป.... รูปกานิ,** วิเสสนปรนิปาโตฯ ตานิ วา อญฺญานิ วา ภิตฺติจฺฉทนกวาฏาทีสุ อุปเนตพฺพานิ โลหภณฺฑานีติ สมฺพโนฺธฯ **โลหขิลก**นฺติ โลหมยํ อาณิํฯ **ปริหริตฺวา**ติ “อตฺตโน สนฺตก”นฺติ ปริคฺคเหน หริตฺวา, สงฺฆิกปริโภคคิหิวิกฏานิ วา อปเนตฺวาฯ **ขีรปาสาณมยานี**ติ ขีรวเณฺณน ปาสาเณน กตานิฯ

สุวณฺณญฺจ รชตญฺจ หารกูฏญฺจ ชาติผลิกญฺจ **สุวณฺณ...เป.... ชาติผลิกานิ,** เตหิ กตานิ ภาชนานิ **สุวณฺณ...เป.... ภาชนานิฯ สพฺพ**นฺติ สุวณฺณรชตาทิสพฺพํฯ **วฏฺฏตี**ติ สงฺฆคณปุคฺคลานํ วฏฺฏติฯ

วาสิอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนา, นิทฺธารเณ วา ภุมฺมํฯ ยาย วาสิยา น สกฺกาติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ วาสิโตฯ **มหตฺตรี**สโทฺท มหนฺตปริยาโย อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกฯ มหตฺตรี วาสีติ สมฺพโนฺธฯ **เวชฺชาน**นฺติ ภิสกฺกานํฯ **สิราเวธนผรสุปี**ติ ปิสเทฺทน ตโต มหนฺตํ ปนปเควาติ ทเสฺสติฯ ยา ปน กุฐารี อาวุธสเงฺขเปน กตาติ สมฺพโนฺธฯ อถ วา อาวุธสเงฺขเปน กตา ยา ปน กุฐารี อตฺถีติ โยชนาฯ **อนามาสา**ติ อนามสิตพฺพา, อนามาสารหาติ อโตฺถฯ **จตุรงฺคุลมตฺตปี**ติ ปิสโทฺท ตโต อธิโก ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ นิขณิตฺวา ขาทตีติ **นิขาทนํ**ฯ จตุรสฺสํ มุขเมตสฺสาติ **จตุรสฺสมุขํ**ฯ โทณิสทิสํ มุขเมตสฺสาติ **โทณิมุขํ**ฯ สมฺมุญฺจนิทณฺฑเวธนมฺปิ นิขาทนํ ทณฺฑพทฺธํ โหติ เจติ โยชนาฯ ทเณฺฑน พนฺธิตพฺพนฺติ **ทณฺฑพทฺธํ,** ทณฺฑํ พทฺธเมตสฺสาติ วา ทณฺฑพทฺธํฯ “อทณฺฑก”นฺติ วตฺวา ตเสฺสวตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ “ผลมตฺตเมวา”ติฯ นตฺถิ ทณฺฑเมตสฺสาติ **อทณฺฑกํฯ ย**นฺติ นิขาทนํฯ **ปริหริตุ**นฺติ ปุคฺคลิกภาเวน ปริคฺคเหตฺวา หริตุํ, สงฺฆิกภาวํ อปเนตุํ วาฯ สิขรมฺปิ นิขาทเนเนว สงฺคหิตํ ลกฺขณหารนเยน สมา

นกิจฺจภาวโตฯ **สิขร**นฺติ เยน ปริพฺภมิตฺวา ฉินฺทนฺติ, เยหิ มนุเสฺสหิ ทินฺนานีติ สมฺพนฺโธฯ **เต**ติ มนุสฺสา, วทนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **โน**ติ อมฺหากํฯ **ปากติเก**ติ ปกติยา ฐิเต, ยถา ปฐมํ ฐิตา โหนฺติ, ตถา กริสฺสามาติ อโตฺถฯ **สเจ อาหรนฺตี**ติ สเจ อายาจนํ อกตฺวา หรนฺติฯ **อนาหรนฺตาปี**ติ ปุน อนาหรนฺตาปิฯ

กมฺมาโร จ ตฏฺฏกาโร จ จุนฺทกาโร จ นฬกาโร จ มณิกาโร จ ปตฺตพนฺธโก จ **กมฺมาร…เป.… ปตฺตพนฺธกา,** เตสํฯ อธิกรณี จ มุฏฺฐิโก จ สณฺฑาโส จ ตุลา จ **อธิกรณิ…เป.… ตุลาฯ สเงฺฆ ทินฺนกาลโต**ติ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโตฯ ติปุํ ฉินฺทติ อเนนาติ **ติปุเจฺฉทนํ,** ตเมว สตฺถกํ **ติปุเจฺฉทนสตฺถกํ**ฯ มหากตฺตริญฺจ มหาสณฺฑาสญฺจ มหาปิปฺผลิกญฺจ ฐเปตฺวาติ โยชนาฯ กสฺมา ฐปิตานีติ อาห ‘‘มหากตฺตริอาทีนิ ครุภณฺฑานี’’ติฯ ตตฺถ ยสฺมา มหากตฺตริอาทีนิ ครุภณฺฑานิ, ตสฺมา ‘‘ฐเปตฺวา มหากตฺตริ’’นฺติ อาทิ มยา วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

วลฺลิอาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **เวตฺตวลฺลิอาทิกา**ติ เวตฺตสงฺขาตวลฺลิอาทิกาฯ **อฑฺฒพาหุปฺปมาณา**ติ เอตฺถ –

‘‘พฺยาโม สหกรา พาหุ, เทฺวปสฺสทฺวยวิตฺถตา’’ติฯ –

อภิธาเน (อภิธานปฺปทีปิกาย ๒๖๙ คาถายํ) วุตฺตตฺตา พาหุ นาม อิธ พฺยาโมว อธิเปฺปโตฯ ตสฺมา ทฺวีสุ ปเสฺสสุ วิตฺถตานํ พฺยามสงฺขาตานํ สหกรานํ ทฺวินฺนํ พาหูนํ อโฑฺฒติ **อฑฺฒพาหุ,** ตสฺส ปมาณเมตสฺสาติ **อฑฺฒพาหุปฺปมาณา**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพ, ทีฆโต ทฺวิหตฺถา วลฺลีติ วุตฺตํ โหติฯ **ตตฺถชาตกา**ติ ติสฺสํ สงฺฆสฺส ภูมิยํ ชาตกาฯ **รกฺขิตโคปิตา**ติ สเงฺฆน สยํ รกฺขิตา, ปเรหิ โคปิตาฯ อิมินา อรกฺขิตอโคปิตา ครุภณฺฑํ น โหตีติ ทเสฺสติฯ **สา**ติ วลฺลิฯ อติเรกา โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **อุปเนตุ**นฺติ ตํ วลฺลิํ อุปเนตุํฯ สุตฺตญฺจ มกจิวากญฺจ นาฬิเกรหีรญฺจ จมฺมญฺจ **สุตฺต…เป.… จมฺมานิ,** เตหิ กตา **สุตฺต…เป.… จมฺมมยา**ฯ รชฺชุกา วา โยตฺตานิ วา ครุภณฺฑํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **เอกวฏฺฏา วา ทฺวิวฏฺฏา วา**ติ เอตฺถ วาสเทฺทน ติวฏฺฏาทิํ สงฺคณฺหาติฯ อวเฏฺฏตฺวา ทินฺนํ สุตฺตญฺจ อวเฏฺฏตฺวา ทินฺนา มกจิวากนาฬิเกรหีราจาติ โยชนาฯ

โย โกจิ เวฬูติ สมฺพนฺโธฯ **โสปี**ติ เวฬุปิ วฏฺฏตีติ สมฺพนฺโธฯ ปิสเทฺทน วลฺลิํ อเปกฺขติฯ **อิทเมตฺถา**ติ อิทํ สพฺพํ เอตฺถ เวฬุมฺหิ, เวฬูสุ วา อิทนฺติ สมฺพนฺโธฯ **สมกํ** วาติ คหิตเวฬุนา สมปฺปมาณํ วาฯ **อติเรกํ วา**ติ ตโต อติเรกํ วาฯ **ตํอคฺฆนก**นฺติ ตสฺส เวฬุโน อคฺฆนารหํฯ **ผาติกมฺม**นฺติ วฑฺฒิกมฺมํฯ **ตเตฺถวา**ติ คณฺหนฏฺฐาเนวฯ **คมนกาเล**ติ คณฺหนฏฺฐานโต อญฺญตฺถ คมนกาเลฯ ‘‘ปหิณิตฺวา ทาตโพฺพ’’ติ อิมินา สยํ วา อาคนฺตฺวา ทาตโพฺพติ อโตฺถปิ ลกฺขณหารนเยน คเหตโพฺพ สมานกิจฺจตฺตาฯ

มุญฺชปพฺพชสเทฺทน มุญฺชปพฺพชติณานํ ปาฬิยํ วิสุํ คหิตตฺตา ติณสเทฺทน ตานิ ฐเปตฺวา ปาริเสสญาเยน อวเสสติณเมว คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มุญฺชํ ปพฺพชญฺจ ฐเปตฺวา’’ติอาทิฯ สมานผลตฺตา ลกฺขณหารนเยน ปณฺณมฺปิ ติเณเนว สงฺคหิตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ ฐาเน, **อิตี**ติ เอวํฯ ติณญฺจ ครุภณฺฑํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถชาตกํ วา**ติ ตสฺมิํ สงฺฆาราเม ชาตกํ วาฯ **พหาราเม**ติ สงฺฆารามโต พหิฯ **ตมฺปี**ติ ติณมฺปิฯ ปิสเทฺทน วลฺลิเวฬู อเปกฺขติฯ **อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณปี**ติ ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลปมาโณปิ ฯ **ริตฺตโปตฺถโก**ติ อลิขิตตฺตา ตุเจฺฉ มกจิวตฺถาทิโกปิ ปณฺณมโยปิ โปตฺถโกฯ อิทญฺจ ปณฺณปสเงฺคน วุตฺตํฯ

ปญฺจวณฺณา วาติ นีลปีตโลหิโตทาตมญฺชิฏฺฐวเสน ปญฺจวณฺณนา วาฯ **ตมฺปี**ติ มตฺติกมฺปิฯ ปิสเทฺทน วลฺลิเวฬุติณานิ อเปกฺขติฯ

ทารุภเณฺฑ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ รกฺขิตโคปิโต โย โกจิ ทารุภณฺฑโก อตฺถีติ โยชนาฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน วุโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺราติ มหาอฏฺฐกถายํ, ‘‘เตน โข ปน สมเยนา’’ติ ปาฬิยํ วาฯ **อิเมสู**ติ อาสนฺทิกาทีสุฯ **เอตฺถา**ติ ปีเฐสุ, ปลาลปีเฐนาติ สมฺพโนฺธฯ **พฺยคฺฆจมฺมโอนทฺธ**นฺติ พฺยคฺฆจเมฺมน อวนทฺธํฯ **วาฬรูปปริกฺขิตฺต**นฺติ วาฬรูเปหิ ปริวาริตํฯ **รตนปริสิพฺพิต**นฺติ รตนสุเตฺตน สมนฺตโต สิพฺพิตํฯ

เอเตสุปีติ วงฺกผลกาทีสุปิฯ ‘‘สงฺฆถาลกํ ปน ภาชนีย’’นฺติ ปาฐสฺสานนฺตรํ ‘‘ตถา’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, โส เอตฺถ น ยุชฺชติ, ปรโต ปน ‘‘เยน เกนจิ กตํ ครุภณฺฑเมวา’’ติ ปาฐสฺสานนฺตรํ ยุชฺชติฯ ตตฺถ หิ ยถา เยน เกนจิ กตํ ครุภณฺฑเมว โหติ, ตถา ถมฺภตุลาโสปานผลกาทีสุ ทารุมยํ วา ปาสาณมยํ วา ยํกิญฺจิ เคหสมฺภารรูปํ ครุภณฺฑเมวาติ อโตฺถฯ

สพฺพนฺติ สกลํ อุทกตุมฺพปาทกถลิกมณฺฑลํฯ **เอเตสุปี**ติ อาธารกาทีสุปิฯ **ตถา ถมฺภตลา**ติ เอตฺถ ตถาสเทฺทน ‘ครุภณฺฑเมวา’’ติ ปทํ อติทิสติฯ **สเงฺฆ ทินฺน**นฺติ สงฺฆสฺส ทินฺนํฯ **ภูมตฺถรณ**นฺติ ภูมิยํ อตฺถริตพฺพํฯ **ตมฺปี**ติ เอฬกจมฺมมฺปิฯ

อุทุกฺขลํ ครุภณฺฑเมวาติ สมฺพโนฺธฯ เอเสว นโย **มุสล**นฺติอาทีสุปิฯ **เอเตสู**ติ มญฺจปาทาทีสุฯ **อนุญฺญาตวาสิยา**ติ ภาชนตฺถาย อนุญฺญาตวาสิยาฯ **ธมกรโณ**ติ เอตฺถ ‘‘สงฺฆํ ธมติ, สงฺขธมโก’’ติอาทีสุ วิย นิสฺสํโยคปาโฐเยว ยุชฺชติฯ ตสฺมา ธมติ วาเตน ปวตฺตตีติ **ธโม,** วาตเหตุโก สโทฺท, ธมํ กโรตีติ **ธมกรโณ**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **สพฺพเมต**นฺติ อนุญฺญาตวาสิทณฺฑาทิกํ เอตํ สพฺพํฯ **ตโต**ติ อนุญฺญาตวาสิทณฺฑาทิกโต, มหนฺตตรํ วาสิทณฺฑาทิกํ ครุภณฺฑนฺติ โยชนาฯ

ยถาชาตเมวาติ ยถาปวตฺตเมวฯ **เตหี**ติ หตฺถิทนฺตาทีหิ, ‘‘กต’’อิติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ตจฺฉิตนิฏฺฐิโตปี**ติ ตจฺฉิตกเมฺมน นิฏฺฐิโตปิฯ

มตฺติกาภเณฺฑ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนา, อุปโภโค จ ปริโภโค จ **อุปโภคปริโภคํ,** สมาหารทฺวโนฺทฯ อิทํ ปทํ ‘‘ฆฏปิธานาทิกุลาลภาชน’’นฺติ ปเทเนว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ถุปิกาตี**ติ เอตฺถ อิติสโทฺท อิมสทฺทโตฺถฯ อิทํ สพฺพํ สงฺฆสฺส ทินฺนกาลโต ปฏฺฐาย ครุภณฺฑนฺติ โยชนาฯ ‘‘อนติริตฺตปมาโณ’’ติ วิเสสนปทํ ‘‘ฆฏโก’’ติ วิเสสฺยปเทเนว สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **เอตฺถา**ติ มตฺติกาภเณฺฑ, อาธาเร วา นิทฺธารเณ วา ตฺถ ปจฺจโยฯ มตฺติกาภเณฺฑ กุณฺฑิกา ภาชนียโกฏฺฐาสํ ภชติ, เอวํ โลหภเณฺฑปีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ครุภณฺฑวินิจฺฉเยฯ

นวกมฺมทานกถา

๓๒๓. **ภณฺฑิกาฏฺฐปนมเตฺตนา**ติ เอตฺถ ภณฺฑิกาฏฺฐปนํ นาม ภณฺฑิกโยชนนฺติ อาห ‘‘กโปตภณฺฑิกโยชนมเตฺตนา’’ติฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **จิตกธูโม**ติ จิตเก อุฏฺฐิโต ธูโมฯ **เอตเสฺสวา**ติ ภิกฺขุสฺส เอว วิหาโรติ สมฺพโนฺธฯ **ธูมกาเล**ติ ธูมสฺส อุฏฺฐิตกาเลฯ ‘‘อปโลเกตฺวา’’ติ อิมินา ธูมกาเล อปโลกิตํ **ธูมกาลิกํ**ฯ ธูมกาลิกํ หุตฺวาติ อตฺถโยชนํ กตฺวา ปาฬิยํ ‘‘ปริโยสิตวิหาร’’นฺติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ **กตปริโยสิตวิหาร**นฺติ กตปริโยสิโต วิ

หาโร อิมสฺส นวกมฺมสฺสาติ กตปริโยสิตวิหารํฯ อิทํ นวกมฺมํ เทนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ยาว โคปานสิโย น อาโรหนฺติ, ตาว วิปฺปกโต นามาติ โยชนาฯ **ตโต**ติ โคปานสิอาโรหนโตฯ **กญฺจิเทว สมาทเปตฺวา กาเรสฺสตี**ติ วิหารสามิโกเยว กญฺจิ ภิกฺขุํสมาทเปตฺวา กาเรสฺสติฯ ปญฺจหเตฺถ วิหาเรติ สมฺพนฺโธฯ ฉวสฺสิกํ นวกมฺมนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ อฑฺฒโยเคฯ **โส**ติ อฑฺฒโยโคฯ มหลฺลกํ นิยาเมตฺวา ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ทสหเตฺถ เอกาทสหเตฺถ’’ติฯ ทสวสฺสิกํ วา เอกาทสวสฺสิกํ วา นวกมฺมนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ ทฺวาทสหตฺถโตฯ โลหปาสาทสทิเสปิ ปาสาเทติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ ทฺวาทสวสฺสิกนวกมฺมโตฯ

นวกมฺมิโกติ นวกเมฺม ยุตฺตปยุโตฺตฯ **อุตุกาเล**ติ เหมนฺตคิมฺหกาเลฯ **ปฏิพาหิตุ**นฺติ อเญฺญสํ สมฺปตฺตภิกฺขูนํ ปฏิเสเธตุํฯ **อาวาสสามิกสฺสา**ติ อาวาสทายกสฺสฯ **ตสฺสา**ติ อาวาสสามิกสฺสฯ **วํเส**ติ อนฺวเยฯ **เต**ติ ตวฯ **โส**ติ อาวาสสามิอาทิโกฯ ภิกฺขูหิ ชคฺคิตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **เตปี**ติ ญาติอุปฺปฏฺฐากาปิฯ **ตสฺมิมฺปี**ติ สงฺฆิกปจฺจเยปิฯ พหู อาวาเสติ สมฺพนฺโธฯ เอกํ อาวาสนฺติ โยชนาฯ

เอกํ วา อาวาสนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ วิสชฺชิตาวาเสหิ, อุปฺปนฺนานีติ สมฺพนฺโธฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตํ, กินฺติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **เอกํ มญฺจฏฺฐานํ คเหตฺวา**ติ เอกํ มญฺจฏฺฐานํ ปุคฺคลิกภาเวน คเหตฺวาฯ **ติภาค**นฺติ ตติยภาคํฯ อยเมว วา ปาโฐฯ **เอตฺถา**ติ นฏฺฐวิหาเรฯ **ปุคฺคลิกเมวา**ติ ปุคฺคลิกํ เอว, ปุคฺคลิกํ อิว วาฯ **ชคฺคา**ติ ชคฺคาหิฯ **หี**ติ ผลโชตโกฯ **เอวํ ชคฺคิโต ปนา**ติ เอวํ ชคฺคิโต วิหาโร ปนฯ **ตสฺมิ**นฺติ ชคฺคเนฺตฯ **สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุกาโม โหตี**ติ สงฺฆสฺส ภณฺฑฏฺฐปนํ วา นวกานํ วสนฏฺฐานํ วา อทตฺวา อตฺตโนเยว สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุกาโม โหติฯ **สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุํ ลพฺภตี**ติ สพฺพวิหารํ ปุคฺคลิกภาเวน อคฺคเหตฺวา เอกเทสเสฺสว คหิตตฺตา สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุํ ลพฺภตีติ อโตฺถฯ ชคฺคาเปตโพฺพ อิติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ ‘‘วุตฺต’’นฺติ ปาโฐ อตฺถิ, โส อปาโฐเยว ‘‘กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺต’’นฺติ ปทสฺส อาการตฺตาฯ

อญฺญํ อิทมฺปิ จ วกฺขมานวจนํ ตเตฺถว กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ กินฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘เทฺว ภิกฺขู’’ติอาทิฯ เทฺว ภิกฺขู กโรนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **เยนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **โสเยว สามี**ติ เยน สา ภูมิ ปฐมํ คหิตา, โสเยว สามีติ อโตฺถฯ **ปติรูเป ฐาเน**ติ ปติรูเป เสนาสนฏฺฐาเนฯ **ต**นฺติ ปุคฺคลิกกรณํฯ ยํ ปน วยกมฺมนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ จ **วยกมฺม**นฺติ ตสฺมึ วิหาเร กตสฺส กมฺมสฺส มูลํฯ วิหารสฺส มูลํ ทาตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ตสฺสา**ติ สงฺฆิกํ กโรนฺตสฺสฯ **ตเตฺถวา**ติ กตวิหาเร เอวฯ **กตาวาเส**ติ สมีปเตฺถ ภุมฺมวจนํ, กตาวาสสมีเปติ วุตฺตํ โหติฯ **ฉายูปคผลูปคา**ติ ฉายํ อุปคจฺฉนฺตา จ ผลํ อุปคจฺฉนฺตา จ, ฉายาผลานิ อุปหรนฺตาติ อโตฺถฯ **อปโลเกตฺวา**ติ สงฺฆํ อปโลเกตฺวาฯ **สามิกา**ติ รุกฺขสามิกาฯ **หาเรตพฺพา**ติ อปเนตพฺพาฯ

‘‘สงฺฆิกวลฺลิมตฺตมฺปิ อคฺคเหตฺวา’’ติ อิมินา สงฺฆิกํ คเหตฺวา สงฺฆิกาย ภูมิยา สเจ วิหารํ กโรติ, สงฺฆิกเมวาติ ทเสฺสติฯ ทฺวิภูมกติภูมกาทีสุ ปาสาเทสุ อุปฑฺฒภาคํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ปาสาโท เจว โหตี’’ติอาทิฯ อุปริ ปาสาโทติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ วิหารการโก ภิกฺขุ, ตสฺส เหฏฺฐาปาสาโทติ สมฺพนฺโธฯ **วิหาเร**ติ สงฺฆิกวิหาเร, วิหารสมีเปติ อโตฺถฯ **อกตฏฺฐาเน**ติ จยปมุขานํ อกตปุพฺพฏฺฐาเนฯ **จยํ วา ปมุขํ วา**ติ สงฺฆิกวิหารสฺส จยํ วา ปมุขํ วาฯ **พหิกุเฏฺฏ**ติ กุฏฺฏสฺส, กุฏฺฏโต วา พหิฯ **ตสฺสา**ติ จยปมุขการกสฺส ภิกฺขุสฺส โหตีติ สมฺพนฺธ ฯ **วิสมํ** ปพฺพตกนฺทราทินฺติ สมฺพนฺโธฯ **อปเท**ติ สุกรสฺส อการเณฯ **กตํ โหตี**ติ จยํ วา ปมุขํ วา กตํ โหติฯ **ตตฺถา**ติ จยปมุเขสุ, สโงฺฆ อนิสฺสโร อิติ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ

วรเสยฺยํ คเหตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ

ปุน อาคนฺตฺวาติ ปกฺกมิตฺวา ปุน อาคนฺตฺวาฯ **ตสฺสา**ติ นวกมฺมคาหกสฺส ภิกฺขุสฺสฯ **เอต**นฺติ เสนาสนํฯ

อญฺญตฺรปริโภคปฏิเกฺขปาทิกถา

๓๒๔. **นาติหรนฺตี**ติ เอตฺถ อติสทฺโท หรณโตฺถ, หรสทฺโท ปริภุญฺชนโตฺถติ อาห ‘‘อญฺญตฺร หริตฺวา น ปริภุญฺชนฺตี’’ติฯ ยํ มญฺจปีฐาทีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อุนฺทฺริยมหาวิหาเรฯ **ต**นฺติ มญฺจปีฐาทิํฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อนุชานาติ, ตสฺมาฯ **ต**นฺติ มญฺจปีฐาทิํฯ **อญฺญตฺรา**ติ อญฺญํ วิหารํฯ **อโรค**นฺติ อนฏฺฐาชิณฺณตฺตา อโรคํฯ **ตสฺมิํ วิหาเร**ติ อุนฺทฺริยวิหาเรฯ **ตสฺมิ**นฺติ อุนฺทฺริยวิหาเรฯ **ตโต**ติ อุนฺทฺริยวิหารโตฯ **สุโยชิตานี**ติ สุฏฺฐุ โยชิตานิฯ มูลทานํ วา ปฏิปากติกํ วา นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ **ฉฑฺฑิตวิหารโต**ติ ภิกฺขูหิ อนเปเกฺขน ฉฑฺฑิตสงฺฆิกวิหารโต จ ปุคฺคเลน สาเปเกฺขน ฉฑฺฑิตปุคฺคลิกวิหารโต จฯ **อาวาสิกกาเล**ติ อาวาสิกานํ ฐิตกาเลฯ **ตโต**ติ ฉฑฺฑิตวิหารโตฯ

ผาติกมฺมตฺถายาติ เอตฺถ ผาติสโทฺท วฑฺฒนโตฺถติ อาห ‘‘วฑฺฒิกมฺมตฺถายา’’ติฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ผาติกมฺมตฺถายา’’ติ ปาเฐฯ

จกฺกลิกนฺติ จกฺกากาเรน ลาติ ปวตฺตติ, จกฺกาการํ วา ลาติ คณฺหาตีติ **จกฺกลํ,** ตเทว **จกฺกลิกํ,** ปาทปุญฺชนํ, ‘‘กมฺพลาทีหิ เวเฐตฺวา กต’’นฺติ อิมินา ตสฺส กรณาการํ ทเสฺสติฯ **เยหี**ติ ปาเทหิ ฯ **อุทก**นฺติ เสนาสนสฺส ตินฺตกํ อุทกํฯ อุทกํ น ปญฺญายตีติ โยชนาฯ สอุปาหเนน อกฺกมิตุํ น วฏฺฏตีติ โยชนาฯ

สุธาภูมิยนฺติ สุธาย ลิตฺตายํ ภูมิยํฯ **ปริภณฺฑภูมิย**นฺติ โคมยกสาวปริภณฺฑภูมิยํฯ **ปาทา**ติ มญฺจปาทาฯ **ตสฺมิ**นฺติ โจฬเกฯ **ฐเปนฺตสฺสา**ติ มญฺจปาเท ฐเปนฺตสฺสฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ภิกฺขูสุ ฯ **เนวาสิกา**ติ นิพทฺธํ วสนฺตีติ เนวาสิกาฯ **ฐเปนฺตี**ติ มญฺจปาเท ฐเปนฺติฯ **ตเถวา**ติ ยถา เนวาสิกา วฬญฺชนฺติ, ตเถว อาคนฺตุเกหิ วฬญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ

เสตภิตฺติ วาติ เอตฺถ วาสเทฺทน นีลภิตฺติอาทโย สมฺปิเณฺฑติฯ ‘‘ทฺวารมฺปิ วาตปานมฺปี’’ติอาทินา สามญฺญโต วุตฺตตฺตา ทฺวารวาตปานาทโย อปริกมฺมกตาปิ น อปสฺสยิตพฺพาฯ เกนจิ วา วตฺถาทินาติ สมฺพนฺโธฯ

‘‘หุตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘โธตปาทกา’’ติ ปทสฺส ‘‘นิปชฺชิตุ’’นฺติ ปเท กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติ, ‘‘ภิกฺขู’’ติ ปเท การกวิเสสนภาวํ นิวเตฺตติฯ กสฺมิํ ฐาเน นิปชฺชิตุํ กุกฺกุจฺจายนฺตีติ อาห ‘‘โธเตหิ ปาเทหิ อกฺกมิตพฺพฏฺฐาเน’’ติฯ ‘‘อกฺกมิตพฺพฏฺฐานเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ อิมินา ‘‘โธตปาทเก’’ติ ปาฐสฺส โธโต ปาโท ติฏฺฐติ เอตฺถ ฐาเนติ **โธตปาทกํ,** ตสฺมิํ โธตปาทเกติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เอต**นฺติ ‘‘โธตปาทเก’’ติ นามํฯ **‘‘ปจฺจตฺถริตฺวา’’**ติ เอตฺถ เกน ปจฺจตฺถริตฺวาติ อาห ‘‘ปจฺจตฺถรเณนา’’ติฯ ‘‘อตฺตโน สนฺตเกนา’’ติ อิมินา สงฺฆิเกน ปจฺจตฺถรเณน ปจฺจตฺถรณํ ปฏิกฺขิปติฯ **นิทฺทายโตปี**ติ นิทฺทายการณาปิ, สํกุฏิเตติ สมฺพนฺโธฯ อถ วา **นิทฺทายโตปี**ติ นิทฺทายนฺตสฺสปิฯ ‘‘สรีราวยโว’’ติ ปเท สามฺยตฺถฉฏฺฐี, ‘‘อาปตฺติเยวา’’ติ ปเท สมฺปทานํฯ โลเมสุ ผุสเนฺตสูติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ปริโภคสีเสนา’’ติ อิมินา ปริโภคํ อกตฺวา เกนจิ กเมฺมน สรีราวยเวน ผุสนฺตสฺส อนาปตฺตีติ ทเสฺสติฯ หตฺถตเลน ผุสิตุํ ปาทตเลน ผุสิตุํ วา อกฺกมิ

ตุํ วาติ ยถาลาภโยชนา ทฏฺฐพฺพาฯ ‘‘ปริโภคสีเสนา’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มญฺจ ปีฐํ นีหรนฺตสฺสา’’ติอาทิฯ

สงฺฆภตฺตาทิอนุชานนกถา

๓๒๕. ‘‘สงฺฆสฺส ภตฺต’’นฺติ อิมินา **สงฺฆภตฺต**นฺติ ปทสฺส ฉฏฺฐีสมาสํ ทเสฺสติฯ สงฺฆสฺส อตฺถาย อาภตํ ภตฺตํ กาตุํ น สโกฺกนฺตีติ โยชนาฯ อุเทฺทสภตฺตนฺติอาทีสุ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘อุเทฺทเสน ลทฺธภิกฺขูนํ ภตฺตํ กาตุ’’นฺติ อิมินา อุเทฺทเสน ลทฺธภิกฺขูนํ กาตพฺพํ ภตฺตํ **อุเทฺทสภตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตเถวา**ติ ยถา สงฺฆโต อุทฺทิสิตฺวา ลทฺธภิกฺขู, ตเถวฯ **ปริจฺฉินฺทิตฺวา**ติ ‘‘เอกํ วา’’ติอาทินา ปริจฺฉินฺทิตฺวาฯ **เตส**นฺติ ลทฺธภิกฺขูนํฯ อิมินา นิมเนฺตตฺวา ลทฺธภิกฺขูนํ กาตพฺพํ ภตฺตํ **นิมนฺตนภตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘สลากาโย ฉินฺทิตฺวา’’ติ อิมินา สลากาโย ฉินฺทิตฺวา กาตพฺพํ ภตฺตํ **สลากภตฺต**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ปกฺขิกนฺติ อุโปสถิกนฺติ ปาฏิปทิกนฺติ เอวํ นิยาเมตฺวาติ โยชนาฯ ปญฺจมีอาทีสุ ปเกฺขสุ กาตพฺพํ **ปกฺขิกํ**ฯ อุโปสเถ กาตพฺพํ **อุโปสถิกํ**ฯ ปาฏิปเท กาตพฺพํ **ปาฏิปทิกํ,** ตเมว ภตฺตํ **ปาฏิปทิกภตฺตํฯ อุเทฺทสภตฺตํ นิมนฺตน**นฺติ เอตฺถ อิติสโทฺท อาทฺยโตฺถ, อุเทฺทสภตฺตํ นิมนฺตนนฺติอาทิํ อิมํ โวหารํ ปตฺตานีติ หิ อโตฺถฯ อุเทฺทสภตฺตาทีนิเยว อนุชานนมกตฺวา กสฺมา สงฺฆภตฺตมฺปิ อนุชานาตีติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺมา สกฺขิสฺสนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เต**ติ มนุสฺสาฯ **ตมฺปี**ติ สงฺฆภตฺตมฺปิฯ ปิสเทฺทน อุเทฺทสภตฺตาทีนิ อเปกฺขติฯ

สงฺฆภตฺตาทีนํ วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘สงฺฆภตฺตํ อุเทฺทสภตฺต’’นฺติอาทิปาเฐ, เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนา, สงฺฆภตฺตาทีสุ วา นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ภุญฺชนฺตานํ อมฺหากํ อชฺช ทส ทฺวาทส ทิวสา อเหสุนฺติ โยชนาฯ **อญฺญโต**ติ อญฺญสฺมา ฐานาฯ **ตตฺถา**ติ สงฺฆภเตฺตฯ **วตฺตพฺพา**ติ มนุสฺสา วตฺตพฺพาฯ **ต**นฺติ สงฺฆภตฺตํ, ธาตุกมฺมํ, ‘‘อมฺหาก’’นฺติ การิตกมฺมํฯ **ต**นฺติ สงฺฆภตฺตํฯ

อุเทฺทสภตฺตกถา

อยํ นโย เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ รญฺญา วา ปหิเตติ สมฺพโนฺธฯ **สเจ อตฺถี**ติ สเจ ฐิติกา อตฺถิฯ **อุเทฺทสเกนา**ติ ภตฺตุเทฺทสเกน ฯ **น อติกฺกาเมตพฺพ**นฺติ อุเทฺทสภตฺตํ น อติกฺกาเมตพฺพํฯ **เต ปนา**ติ ปิณฺฑปาติกา ปนฯ **ฐิติกํ ฐเปตฺวา**ติ ฐิติกํ ฐิตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา มุญฺจิตฺวาติ อโตฺถฯ **เตส**นฺติ มหาเถรานํฯ **โยชนนฺตริกวิหารโตปี**ติ โยชเนน พฺยวธาเน ฐิตวิหารโตปิฯ **ฐิตฏฺฐานโต**ติ ฐิติกาย ฐิตฏฺฐานโตฯ **อสมฺปตฺตานมฺปี**ติ ภตฺตุเทฺทสฏฺฐานํ อสมฺปตฺตานมฺปิฯ **วฑฺฒิตา นาม สีมา**ติ อุปจารสีมา วฑฺฒิตา นามฯ **สงฺฆนวกสฺส ทิเนฺนปี**ติ ยาว ทุติยภาโค น ทาตโพฺพ, ตาว สงฺฆนวกสฺส ทิเนฺนปิฯ **วสฺสเคฺคนา**ติ คณิยตีติ คํ, วสฺสเมว คํ **วสฺสคฺคํ,** เตน วสฺสเคฺคน, วสฺสคณนายาติ วุตฺตํ โหติฯ ยทิ ‘‘วสฺสเคฺฆนา’’ติ จตุตฺถกฺขเรน ปาโฐ ภเวยฺย, เอวํ สติ วสฺสปริเจฺฉเทนาติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ, อยเมว ยุตฺตตโรฯ

เอกสฺมิํ วิหาเรติ เอกิสฺสํ วิหารสีมายํฯ **ตสฺมิํเยว ภตฺตุเทฺทสฏฺฐาเน**ติ เอตฺถ เอวสเทฺทน อญฺญสฺมิํ ฐาเน คาหณํ ปฏิกฺขิปติฯ **เอโก**ติ เอโก ทายโกฯ **เตนา**ติ ปหิตภิกฺขุนาฯ **โส อโตฺถ**ติ โส เหตุฯ **ตํทิวส**นฺติ ตสฺมิํ ปหิตทิวเสฯ **ปมุสฺสตี**ติ สติปวาเสน มุสฺสติฯ **โภชนสาลายา**ติ ภตฺตุเทฺทสฏฺฐานสงฺขาตาย โภชนสาลายฯ ยา ปกติฏฺฐิติกาติ โยชนาฯ ‘‘เอกาพทฺธา โหนฺตี’’ติ วุตฺตวจนสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อญฺญมญฺญํ ทฺวาทสหตฺถนฺตรํ อวิชหิตฺวา’’ติฯ

นวํ ฐิติกนฺติ ภตฺตุเทฺทสฏฺฐาเน ฐปิตปกติฏฺฐิติกโต อญฺญํ นวํ ฐิติกํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอต**นฺติ อุเทฺทสภตฺตํฯ ‘‘เสฺว’’ติ นิยาเมตฺวา วุตฺตตฺตา ทุติยทิวเส น ลพฺภติฯ

โกจีติ ทายโกฯ **สกวิหาเร ฐิติกาวเสเนว คาเหตพฺพ**นฺติ ยํ วิหารํ คจฺฉนฺติ, ตตฺถ อปวิฏฺฐตฺตา สกวิหาเร ฐิติกาวเสเนว คาเหตพฺพํฯ ทินฺนํ ปน ภตฺตํ คาเหตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สมฺปตฺตาน**นฺติ ทินฺนฏฺฐาน สมฺปตฺตานํฯ **ตตฺถา**ติ ทินฺนฏฺฐานํ, สมฺปตฺตานํเยวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺส วิหารสฺสา**ติ ปวิฏฺฐวิหารสฺสฯ **ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเน**ติ คามทฺวารวีถิจตุกฺกสงฺขาเต ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเนฯ **อโนฺตอุปจารคตาน**นฺติ เอตฺถ อโนฺตอุปจาโร นาม ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตรํฯ

คามทฺวารูปจาร วีถิจตุกฺกูปจาร ฆรูปจาเรสุ ตีสุ ฆรูปจารสฺส วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ฆรูปจาโร เจตฺถา’’ติอาทิฯ **เอตฺถาติ** ตีสุ อุปจาเรสุฯ ฆรูปจาโร เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เอโก อุปจาโร เอตฺถาติ **เอกูปจารํ** ฆรํฯ **อิเมส**นฺติ จตุนฺนํ ฆรานํฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ ฆเรสุฯ เอกกุลสฺส ยํ ฆรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอกวฬญฺช**นฺติ เอกทฺวาเรน สมานปริโภคํฯ **ตตฺถา**ติ เอกูปจาเรฯ

ยํ ปน เอกํ ฆรํ กตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สุขวิหารตฺถายา**ติ กลหํ วิจฺฉินฺทิตฺวา สุขวิหารตฺถายฯ **ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเน**ติ ภิตฺติยา ปริจฺฉินฺเนน ตสฺมิํ ตสฺมิํ ฐาเนฯ

ยสฺมิํ ปน ฆเร นิสีทาเปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ยมฺปิ นิเวสนนฺติ โยชนาฯ

โย ปน อุเทฺทสลาโภ อุปฺปชฺชติ, โส ปาปุณาตีติ โยชนาฯ กิญฺจาปิ ทิสฺสนฺติ, ตถาปีติ โยชนาฯ

โย ปนาติ ภิกฺขุ ปน, ลภตีติ สมฺพโนฺธฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ อตฺตนา อญฺญสฺมิํฯ **เตนา**ติ อุเทฺทสภตฺตํ ลภเนฺตน ภิกฺขุนาฯ

กาลํ ปฏิมาเนเนฺตสูติ โภชนกาลํ ปฏิมาเนเนฺตสุ ภิกฺขูสุ, นิสิเนฺนสูติ สมฺพโนฺธฯ โกจิ มนุโสฺส วทตีติ สมฺพโนฺธฯ สงฺฆุเทฺทสปตฺตํ เทถ อิติ วาติ โยชนาฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา ปตฺตสฺส ฐาเน ภิกฺขุํ ปกฺขิปิตฺวา วุเตฺต อติทิสติฯ

เอตฺถาติ อุเทฺทสภเตฺต, เอวํวจเน วาฯ **เปสโล**ติ ปิยสีโลฯ **เตนา**ติ อุเทฺทสเกนฯ กินฺติ ชานาตีติ อาห ‘‘ทสวเสฺสน ลทฺธ’’นฺติฯ **ตสฺสา**ติ อุเทฺทสกสฺส, วจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อปฺปสทฺทา**ติ สณิกสทฺทาฯ ‘‘อปสทฺทา’’ติปิ ปาโฐ, นิสฺสทฺทาติ อโตฺถฯ **สพฺพนวกสฺสา**ติ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ นวกสฺสฯ **ฉายายปิ ปุจฺฉิยมานายา**ติ อนาทเร ภุมฺมวจนํ, สามิวจนํ วาฯ **น ลภตี**ติ ปาปุณาปิตตฺตา น ลภติฯ **นิสิเนฺนสฺสาปิ นิทฺทายนฺตสฺสาปี**ติ อนาทเร สามิวจนํ, ภิกฺขุสฺส นิสิเนฺนสฺสาปิ นิทฺทายนฺตสฺสาปีติ อโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํฯ เอตํ ภาชนียภณฺฑํ นามาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘สมฺปตฺตเสฺสว ปาปุณาตี’’ติ วจเนฯ **อุปจาเรนา**ติ ทฺวาทสหตฺถูปจาเรนฯ **ตสฺมิ**นฺติ อโนฺตปริเกฺขเปฯ

โกจิ อุปาสโก ปหิณาตีติ สมฺพโนฺธฯ **ปณีตโภชนาน**นฺติ ปณีตโภชเนหิฯ **อุทกสฺสา**ติ อุทเกน, ปูเรตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ อาคตา มนุสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **เยนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **ย**นฺติ วตฺถุฯ **ติจีวรปริวาร**นฺติ ติจีวเรน ปริวาริตํ, ติจีวรปริวารวนฺตํ วา อุเทฺทสภตฺตนฺติ อโตฺถฯ **หิ** สจฺจํ อสฺส ภิกฺขุสฺส ปุญฺญวิเสโส อีทิโสติ โยชนาฯ นนุ อุทกํปิสฺส ปุญฺญวิเสสํ, กสฺมา อญฺญํ อุเทฺทสภตฺตํ ลภตีติ อาห ‘‘อุทกํ ปนา’’ติอาทิฯ

คเหตฺวา อาคตา เต มนุสฺสาติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ มหาเถราทีนํฯ **ทหรสามเณเรหี**ติ ทหเรหิ สามเณเรหิ, ลเทฺธสูติ สมฺพนฺโธฯ

ตตฺถาติ อุเทฺทสภเตฺตฯ **ปุรโต**ติ มหาเถรานํ ปุรโตฯ **ปเตฺต**ติ สงฺฆุเทฺทสปเตฺต, อคาหิเตเยวาติ สมฺพนฺโธฯ อาหฏมฺปิ อุเทฺทสภตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

เอโก วทตีติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ มนุโสฺส, ภณตีติ สมฺพนฺโธฯ ยถา เต รุจฺจติ, ตถา วตฺวา อาหราติ โยชนาฯ **วิสฺสฏฺฐทูโต นามา**ติ อตฺตโน รุจึ วิสฺสชฺชิตฺวา ตสฺส รุจิยา วิสฺสโฏฺฐ ทูโต นามฯ **ปฏิปาฏิปตฺตํ วา**ติ สงฺฆโต ปฏิปาฏิยา ลทฺธํ ปตฺตํ วา, อิทํ นิมนฺตนภตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ยํ อิจฺฉตี**ติ วิสฺสฏฺฐทูโต ยํ อิจฺฉติฯ **โส**ติ พาโล, น วตฺตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ ปุจฺฉาสภาเคน วเทยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ **ตโต**ติ วทนการณาฯ

กูฏฏฺฐิติกา นามาติ อเญฺญหิ อุเทฺทสภเตฺตหิ มิเสฺสตฺวา อุชุกฏฺฐิติกาย ปวตฺติตฺวา กูเฏน ปวตฺตา ฐิติกา นาม โหติฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘รโญฺญ วา หี’’ติอาทิฯ **เอกจาริกภตฺตานี**ติ ปติ เอกํ กตฺวา จริตพฺพานิ ภกฺขิตพฺพานีติ เอกจาริกานิ, อเญฺญหิ อุเทฺทสภเตฺตหิ อมิเสฺสตฺวา ปติ เอกํ กตฺวา ภกฺขิตพฺพานีติ วุตฺตํ โหติ, ตานิเยว ภตฺตานิ เอกจาริกภตฺตานิฯ เอกเจฺจ ภิกฺขู คตาติ สมฺพนฺโธฯ **เตสู**ติ เอกเจฺจสุ ภิกฺขูสุฯ **ตงฺขณํเยวา**ติ ตสฺมึ นิสินฺนกฺขเณเยวฯ ปุน **ตงฺขณํเยวา**ติ ตสฺมึ คาหณกฺขเณเยวฯ ‘‘ปณีตภตฺต’’นฺติ วุเตฺต ‘‘กติวสฺสโต ปฏฺฐายา’’ติ วทนฺติ, ‘‘เอตฺตกวสฺสโต นามา’’ติ วุเตฺตติ โยชนาฯ **คาหิเต**ติ ฐิติกํ อชานเนฺตหิ อาคนฺตุเกหิ ปเตฺต คาหิเตฯ อาคเตหิปิ ฐิติกํ ชานนกภิกฺขูหีติ สมฺพนฺโธฯ เอเสว นโย ปรโตปิฯ **ภิกฺขูเยว อาคจฺฉนฺตู**ติ ปตฺตํ อคฺคเหตฺวา ภิกฺขูเยว อาคจฺฉนฺตูติ อธิปฺปาโยฯ

เนติ ฐิติกํ อชานเนฺต อาคนฺตุเกฯ **ราชา โภเชตฺวา**ติ ราชา อตฺตโน เคเห โภเชตฺวาฯ **เนส**นฺติ อาคนฺตุกานํ, ปเตฺตปีติ สมฺพนฺโธฯ **ยํ อาหฏ**นฺติ ยํ ภตฺตํ อภุญฺชิตฺวา อาหฏํฯ **ตํ น คาเหตพฺพ**นฺติ ตํ ภตฺตํ ฐิติกาย น คาเหตพฺพํ โถกตฺตาฯ **เนส**นฺติ อาคนฺตุกานํฯ **คีวา โหตี**ติ อิณํ โหติฯ อิณํ นาม ปฏิทาตพฺพสภาโว โหติ, ตสฺมา ปฏิทาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ **เอตฺถา**ติ ฐิติกํ อชานิตฺวา ภุตฺตฏฺฐาเนฯ **ตาว นิสีทิตพฺพ**นฺติ ตาว อาคเมตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ ปตฺตฏฺฐาเนน คาหณมฺปิ คีวาสทิโสติ ปุริมเถรสฺส มติ ภเวยฺยฯ เอวญฺหิ สติ ทฺวินฺนํ เถรานํ วาโท สทิโสเยวฯ

เอโก ปิณฺฑปาโตติ สมฺพนฺโธฯ **ตถารูโป**ติ ติจีวรปริวาโร สตคฺฆนโกฯ **อย**นฺติ ปิณฺฑปาโตฯ อิติ วุตฺตํ อฏฺฐกถาสุฯ

เอโก ภิกฺขูติ สมฺพนฺโธฯ **อนฺตราภฏฺฐโก**ติ อุเทฺทสภตฺตสฺส อนฺตเร เวมเชฺฌ ภสฺสติ คลตีติ อนฺตราภฏฺฐโกฯ ปริปุณฺณวโสฺส โย ปน สามเณโรติ โยชนาฯ ตสฺส อุปสมฺปชฺชิตสามเณรสฺส ฐิติกา อติกฺกนฺตาติ สมฺพนฺโธฯ **โส**ติ อุเทฺทสภตฺตปโตฺต ภิกฺขุฯ **สมีเป**ติ อตฺตโน สมีเปฯ **ตเญฺจ เถยฺยาย หรนฺตี**ติ ตํ ปตฺตํ ปตฺตหารกา เถยฺยาย หรนฺติ เจฯ **คีวา โหตี**ติ ปตฺตทาปกสฺส คีวา โหติฯ **โส ภิกฺขู**ติ สมีเป นิสิโนฺน โส ภิกฺขุฯ **อสฺสา**ติ ปตฺตทาปกสฺสฯ ‘‘อย’’นฺติ โปตฺถเกสุ ปาโฐ อตฺถิ, โส น สุนฺทโรฯ **ตโต**ติ อุเทฺทสภตฺตฆรโตฯ ‘‘สุหโฏ’’ติ วจนสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภตฺตสฺส ทินฺนตฺตา คีวา น โหตี’’ติฯ

สาทิยนโกติ อุเทฺทสภตฺตสาทิยนโก, โหตีติ สมฺพนฺโธฯ ทสหิปิ ปเตฺตหิ ภตฺตํ อาหราเปตฺวาติ โยชนาฯ **ภิกฺขุทตฺติยํ นามา**ติ ภิกฺขุนา ทตฺติยํ นามฯ **โส ภิกฺขู**ติ สาทิยนโก โส

ภิกฺขุฯ **เต ภิกฺขู**ติ ปิณฺฑปาติเก เต ภิกฺขูฯ เอถ ภเนฺต มยฺหํ สหายา โหถ อิติ วตฺวาติ สมฺพ โนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อุปาสกสฺสฯ **ตตฺถา**ติ อุปาสกสฺส ฆเรฯ **ตเสฺสวา**ติ สาทิยนกเสฺสวฯ **อิตเร**ติ นวปิณฺฑปาติกาฯ **เนส**นฺติ ทสนฺนํ ภิกฺขูนํฯ **ตสฺส ภิกฺขุโน**ติ สาทิยนกสฺส ภิกฺขุโนฯ **ภตฺตา วีน**นฺติ ภตฺตวนฺตานํฯ

เตติ นวปิณฺฑปาติกา, วุตฺตา คจฺฉนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ อุปาสกสฺส ฆเรฯ **ตตฺรา**ติ ทสสุ ภิกฺขูสุฯ มธุเรน สเรน อนุโมทนํ กโรนฺตสฺส เอกสฺส ธมฺมกถํ สุตฺวาติ โยชนาฯ **อกตภา โค นามา**ติ ปุเพฺพ น กริยิตฺถาติ อกโต, โสเยว ภาโค โกฏฺฐาโสติ อกตภาโค, อาคนฺตุกภา โค นามาติ อโตฺถฯ

เอโก อุปาสโก เทตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิม**นฺติ ขาทนียโภชนียํฯ ปตฺตสามิกสฺส ทาตพฺพนฺติ โยชนาฯ **ฐเปตฺวา**ติ ปกติยา ฐเปตฺวาฯ ‘‘สโพฺพ สโงฺฆ ภุญฺชตู’’ติ วตฺวา จ กิญฺจิ อวตฺวา จ ค เตปิ ปฐมเมว ‘‘สพฺพํ สงฺฆิกํ ปตฺตํ เทถา’’ติ วุตฺตตฺตา ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ

ปาติยา อาหริตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **เอเกกํ อาโลป**นฺติ เอเกกสฺส ภิกฺขุสฺส เอเกกํ อาโลปํฯ **อจฺฉตี**ติ วสติฯ **กสฺส เต**ติ กสฺส อตฺถาย ตยา, อานีตนฺติ โยชนาฯ ‘‘เอเกน ภิกฺขุนา’’ติ ปทํ ‘‘คาเหตพฺพ’’นฺติ ปเท การิตกมฺมํ, ‘‘ภตฺต’’นฺติ ธาตุกมฺมํ ตพฺพปจฺจโย วทติฯ

กึ อาหรียตีติ อวตฺวาติ กึ วตฺถุ ตยา อาหรีตีติ อุปาสกํ อปุจฺฉิตฺวาฯ ‘‘กึ อาหริสฺสสี’’ติปิ ปาโฐ, กึ วตฺถุํ ตฺวํ อาหริสฺสสีติ อโตฺถฯ สปริวาราย ยาคุยา จ มหคฺฆานํ ผลานญฺจ ปณีตานํ ขชฺชกานญฺจ ตถา อาเวณิกา ฐิติกา กาตพฺพาติ โยชนา ฯ **เอกา เอว ฐิติกา**ติ สมานา เอว ฐิติกาฯ **ตถา ผาณิตสฺสา**ติ เอตฺถ ตถาสเทฺทน ‘‘เอกา เอว ฐิติกา วฏฺฏตี’’ติ ปทํ อติทิสติฯ

อิติ อุเทฺทสภตฺตกถาย โยชนา สมตฺตาฯ

นิมนฺตนภตฺตกถา

นิมนฺตนํ ปุคฺคลิกํ สงฺฆิกญฺจาติ ทุวิธํฯ ตตฺถ ปุคฺคลิกํ สนฺธาย วุตฺตํ ‘‘ปุคฺคลิกํ เจ สยเมว อิสฺสโร’’ติฯ ‘‘เอตฺตเก ภิกฺขู สงฺฆโต อุทฺทิสถา’’ติอาทีนิ อวตฺวา ‘‘เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ นิมเนฺตตฺวา ทินฺนํ สงฺฆิกํ **นิมนฺตนํ** นามฯ **เอตฺถา**ติ นิมนฺตเนฯ **ปิณฺฑปาติกา นมฺปิ วฏฺฏตี**ติ ‘‘ภิกฺข’’นฺติ กปฺปิยโวหาเรน วุตฺตตฺตา ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฏฺฏติฯ **ปฏิปาฏิ ยา**ติ สงฺฆโต ลทฺธปฏิปาฏิยาฯ อาคตมนุโสฺส วทตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิจฺฉินฺทิตฺวา**ติ ‘‘ตุเมฺห จ คจฺฉถา’’ติ วจนํ วิจฺฉินฺทิตฺวาฯ

นิมนฺตนภตฺตฆรโตติ นิมนฺตนภตฺตสฺส ทินฺนฆรโตฯ เอโก อาหรตีติ สมฺพโนฺธฯ **ปูเรตฺ วา**ติ ภตฺตสฺส ปูเรตฺวาฯ **ต**นฺติ ภตฺตํฯ **อิธาปี**ติ นิมนฺตเนปิฯ

ตโตติ วทนการณาฯ ‘‘โส ภิกฺขู’’ติ ปทํ ‘‘อสฺสา’’ติ ปเท ปกติกตฺตา, ‘‘ชิคุจฺฉนีโย’’ติ ปทํ ตเตฺถว วิกติกตฺตาฯ **อสฺสา**ติ ภเวยฺย, โหติ วาฯ ‘‘ปตฺตตฺถาย อาคโตมฺหี’’ติ วทนฺตสฺส ตสฺส ปโตฺต ทาตโพฺพติ โยชนาฯ **ภตฺตาหรณกปตฺต**นฺติ ภตฺตํ อาหรติ อเนนาติ ภตฺตาหรณ โก, โสเยว ปโตฺต ภตฺตาหรณกปโตฺต, ตํฯ **ปฏิปาฏิภตฺต**นฺติ ปฏิปาฏิยา ลทฺธํ ภตฺตํฯ

อาโลปภตฺตฏฺฐิติกโตติ เอเกกอาโลเปน ลทฺธสฺส ภตฺตสฺส ฐิติกโตฯ **อาโลปสเงฺขเป นา**ติ เอเกกสฺมึ อาโลเป ตํสํขิปเนนฯ อยํ นโย อุเทฺทสภตฺตโต วิเสโสฯ **กสฺส เต อาภต**นฺติ

กสฺส อตฺถาย ตยา อาภตนฺติ โยชนาฯ **สงฺฆสฺส เม ภตฺตน**ฺติ สงฺฆสฺส อตฺถาย มยา ภตฺตํ อาภตํฯ **เถรานํ เม ภตฺตน**ฺติ เถรานํ มยา ภตฺตํ อาภตํฯ

อุปาสโก ปหิณาตีติ สมฺพนฺโธฯ **อิเม ตโย ชนา**ติ สงฺฆเตฺถโร จ คนฺถธุตงฺควเสน อภิญฺญาโต จ ภตฺตุเทฺทสโก จาติ อิเม ตโย ชนาฯ **ปุจฺฉิตุน**ฺติ ''กึ สงฺฆโต คณฺหามิ, อุทาหุ เย ชานามิ, เตหิ สทฺธึ อาคจฺฉามี''ติ ปุจฺฉิตุํฯ อารุหิยิตฺถาติ **อารูฬฺหาฯ อตฺตนวเมหี**ติ อตฺตา นวโม เอเตสนฺติ อตฺตนวมา, เตหิ ภิกฺขูหีติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **เอเต ภิกฺขู**ติ สงฺฆเตฺถราทโย ตโย เอเต ภิกฺขูฯ **เตนา**ติ คนฺถธุตงฺคาทีหิ อนภิญฺญาเตน ภิกฺขุนา ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ นิสฺสิตเก วา, เย ภิกฺขู ชานาถ, เต ภิกฺขู วา คเหตฺวาติ โยชนาฯ อตฺตนา อโญฺญ คาโม คนฺตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **โสเยว คาโม**ติ นิมนฺตนคาโมเยวฯ

ตตฺราติ อสนสาลายํฯ **อุสฺสวาทีสู**ติ ฉณาทีสุฯ อาทิสเทฺทน อเญฺญน เกนจิ การเณน มนุสฺสานํ พหุสนฺนิปาตํ สงฺคณฺหาติฯ **ตทา**ติ ตสฺมึ นิมนฺตนกาเลฯ **สนฺนิปาตฏฺฐานโต**ติ ภิกฺขูนํ สนฺนิปาตฏฺฐานโตฯ **ยถาสตฺตี**ติ สตฺติยา อนุรูปํ, สตฺตึ อนติกฺกมิตฺวาติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ สตฺติสทฺทสฺส กุนฺตสงฺขาตสฺส สตฺถสฺสปิ วาจกตฺตา ตํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ''ยถาพล''นฺติฯ

สงฺฆเตฺถโร วา อาคจฺฉนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ พหุกตฺตารมเปกฺขิตฺวา ''อาคจฺฉนฺตี''ติ พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ **เอกวารน**ฺติ เอกสฺมึ ทิวเส, อาคมนทิวเสติ อโตฺถฯ **ปฏิพทฺธกาลโต**ติ ตเตฺถว สกฏฺฐาเน วาสสฺส นิพทฺธกาลโตฯ **ทุติยวาเร**ติ ทุติยทิวเสฯ **อภินวอาคนฺตุกาวา**ติ อนาคมนปุพฺพา อภินวา อาคนฺตุกาวฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมึ ปตฺตฏฺฐาเนฯ **เตส**นฺติ อภินวอาคนฺตุกานํฯ **เอตฺถา**ติ อนาคตปุพฺพฏฺฐาเนฯ

สพฺพตฺถาติ สเพฺพสุ สกฏฺฐานอาคนฺตุกฏฺฐาเนสุฯ **เตนา**ติ อติลาภินา ภิกฺขุนาฯ **อวิเสเสตฺวา**ติ วิเสสมกตฺวาฯ

สลากภตฺตกถา

สลากภตฺตํ ปน เอวํ เวทิตพฺพนฺติ โยชนาฯ ''วจนโต''ติ ปทํ ''ทาตพฺพา''ติ ปเท ญาปกเหตุฯ **สลากาย วา**ติ กุสทเณฺฑ วาฯ **อสุกสฺส นามา**ติ อสุกสฺส นาม อุปาสกสฺสฯ **อุปนิพนฺธิตฺวา**ติ ลิขิตฺวา, ฉินฺทิตฺวาติ อโตฺถฯ ''โอปุญฺชิตฺวา''ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปุนปฺปุนํ เหฏฺฐุปริยวเสน อาโลเฬตฺวา''ติฯ ภตฺตุเทฺทสเกน ทาตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ

น พหุกาติ อปฺปกาฯ **คามวเสนปี**ติ เยภุเยฺยน สมานลาภคามวเสนปิฯ ปิสเทฺทน กุลํ อเปกฺขติฯ คาเหเนฺตน คาหิตาเนวาติ สมฺพนฺโธฯ สฏฺฐิสลากภตฺตานิ โหนฺตีติ โยชนาฯ **เตส**นฺติ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ สลากภตฺตานํฯ

ตนฺติ พหุสลากภตฺตคามํฯ **ตํ ปนา**ติ เอกสลากภตฺตํ ปนฯ **เอเตสู**ติ ภิกฺขูสุฯ **นิคฺคเหนา**ติ ทูรตฺตา อนิจฺฉนฺตสฺสปิ เอกสฺส นิคฺคเหนฯ **ตน**ฺติ สลากภตฺตํฯ **โอริมคาเม**ติ โอรภาเคฐิเต คาเมฯ **คาหิตสญฺญายา**ติ คาหิตา อิติ สญฺญายฯ **ปุน วิหารํ อาคนฺตฺวา**ติ ปุน วิหารํ อนาคนฺตฺวา โอริมคาเม สลากภตฺตานิ ปฐมํ คเหตฺวา ปจฺฉา วิหารํ อาคนฺตฺวา อตฺตโน ปาเปตฺวา ภุญฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติฯ กสฺมา ปุน วิหาโร อาคนฺตโพฺพ, นนุ อคาหิโตปิ อตฺตโน ปตฺตตฺตา คเหตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ อาห ''น หี''ติอาทิฯ **หิ** ยสฺมา พหิสีมาย สงฺฆลาโภ คาเหตุํ น ลพฺภติ, ตสฺมา วิหาโร อาคนฺตโพฺพติ โยชนาฯ **เอกพาหวเสน วา**ติ เอกาย ฆรปาฬิสงฺขาตาย พา

หายวเสน วาฯ **วีถิอาทีสุ จา**ติ วีถิพาหกุเลสุ จ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมึ ฐาเนฯ สลากาสุ **อสติ** อสนฺตาสูติ โยชนาฯ **อุทฺทิสิตฺวาปี**ติ ''อสุกคามสฺส สลากภตฺตานิ ตุยฺหํ ปาปุณนฺตี''ติ คามาทีนิ อุทฺทิสิตฺวาปิฯ

ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ''เตน หี''ติอาทิฯ ตตฺถ **เตนา**ติ สลากทายเกน ภิกฺขุนาฯ คาเหตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธฯ **วารคาเม**ติ อติทูรตฺตา วาเรน คนฺตพฺพ คาเมฯ **ตตฺรา**ติ ตํ คามํฯ

อติเรกคาวุเตติ คาวุตโต อติเรเก ฐาเนฯ **ตํทิวส**นฺติ ตสฺมึ สลากภตฺตคหณทิวเสฯ โยน คจฺฉติ, ตสฺส น ทาตพฺพาติ โยชนาฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **ตีณิ ปน ทิวสานี**ติ อจฺจนฺตสํโยเค เจตํ อุปโยควจนํฯ **ตนฺ**ติ โอริมวารคามสลากํฯ ทณฺฑกมฺมํ ปน กินฺติ คาฬฺหํ กาตพฺพนฺติ อาห ''สฏฺฐิโต วา ปณฺณาสโต วา น ปริหาเปตพฺพ''นฺติฯ **วิหารวาโร**ติ วิหารสฺส รกฺขนตฺถาย วาโรฯ **วิหารวาริกสฺสา**ติ วิหารํ วาเรน, วารํ คเหตฺวา วา รกฺขตีติ วิหารวาริโก, ตสฺส ทาตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ **วิหารโคปกา**ติ วิหารํ โคเปนฺตีติ วิหารโคปกาฯ **อญฺญถตฺต**นฺติ ปสาทญฺญถตฺตํฯ **อเญฺญสุ กุเลสุ ทาตพฺพา**ติ อเญฺญสํ กุลานํ ยาคุอาทโย ทาตพฺพาฯ

วารํ คาเหตฺวาติ อเญฺญหิ วารํ คาหาเปตฺวาฯ **เนส**นฺติ วิหารวาริกานํฯ **สลากา**ติ ปกติกตฺตารํ อเปกฺขิตฺวา ''ภวนฺตี''ติ พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ **ผาติกมฺมเมวา**ติ วิหารรกฺขนตฺถาย สเงฺฆน ทาตพฺพผาติกมฺมเมวฯ **อญฺญมฺปี**ติ ปิสเทฺทน น เกวลํ ผาติกมฺมเมว, อญฺญมฺปีติ ทเสฺสติฯ **อติเรกอุตฺตริภงฺคสฺสา**ติ อติเรกํ อุตฺตริภงฺคเมตสฺสาติ อติเรกอุตฺตริภงฺคํ, ตสฺสฯ

สลากา ลทฺธาติ สลากา เอว ลทฺธาฯ **ตํทิวส**นฺติ ตสฺมึ สลากลทฺธทิวเสฯ **เอกเสฺสวา**ติ เอเกกเสฺสวฯ **วิชเฏฺฐตฺวา**ติ ตานิ เทฺว ตีณิ เอกจาริกภตฺตานิ วิชฏํ นิคุมฺพํ กตฺวาฯ

เอกสโมฺภคาติ เอกโต สโมฺภคาฯ คาเหเนฺตน ทาตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ **สมฺมุขีภูตสฺสา**ติ อุปจารสีมายํ ฐิตสฺส ยสฺส กสฺสจิ, ปาเปตฺวาติ โยชนาฯ **รสสลาก**นฺติ อุจฺฉุสลากํฯ ''รสาลสลาก''นฺติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ ขุทฺทกวิหาเร คาเหตพฺพวิธานํ ทเสฺสตฺวา มหาอาวาเส ตํ ทเสฺสโนฺต อาห ''มหาอาวาเส''ติอาทิฯ

''ตกฺกสลากมฺปิ …เป.… ทาตุํ วฏฺฏตี''ติ อิทํ ขุทฺทกวิหารํ สนฺธาย วุตฺตํ, เตน วุตฺตํ ''มหาอาวาเส''ติอาทิฯ **เภสชฺชาทิสลากาโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน คนฺธมาลาสลากาโย สงฺคณฺหาติฯ **เอตฺถา**ติ สลากาสุฯ **อคฺคภิกฺขมตฺต**นฺติ อคฺคโต ทาตพฺพํ ภิกฺขามตฺตํฯ **ตาทิสานิ ภตฺตานี**ติ อคฺคภิกฺขามตฺตสภาวานิ ภตฺตานิฯ **โน เจ**ติ ตาทิสานิ ภตฺตานิ พหูนิ โน เจ โหนฺติฯ **ลทฺธา วา อลทฺธา วา**ติ ลภิตฺวา วา อลภิตฺวา วาฯ

สลากาสุ คาหิตาสูติ อญฺญาสุ สลากาสุ คาหิตาสุฯ **สมีเป ฐิตสฺสา**ติ หตฺถํ อปสาเรตฺวา สมีเป ฐิตสฺสฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **อยํ สลากา**ติ ''อยํ ตสฺส สลากา''ติ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ **อธมฺมิกา**ติ กติกา อธมฺมยุตฺตาฯ **อนาคตสฺส เทถา**ติ อนาคตสฺส ภิกฺขุสฺส สลากํ เทถฯ

โสติ ภตฺตุเทฺทสโก, วเทยฺยาติ สมฺพนฺโธฯ มยา มยฺหํ ปาปิตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ คาเมฯ ภุเญฺชยฺยาถ อิติ วเทยฺย, วฏฺฏตีติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ อสนสาลายเมวฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมึ คาเมฯ **วิหารํ อาเนตฺวา**ติ วิหารํ สลากภตฺตํ อาเนตฺวาฯ **สลากคฺคาหณกาเล**ติ สลากาย ภิกฺขูหิ คาหาปนกาเลฯ

ตตฺถาติ ตสฺมึ ทิสาภาเคฯ **อเญฺญนา**ติ อตฺตนา อเญฺญน, ลทฺธา โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **เตน ปนา**ติ คมิกโต อิตเรนฯ **ตสฺมินฺ**ติ คมิเกฯ อุปจารสีมํ อนติกฺกเนฺตเยวาติ โยชนาฯ

ตตฺถาติ ฉฑฺฑิตวิหาเรฯ **เตสู**ติ อาวาสิเกสุ ภิกฺขูสุ, คเตสูติ สมฺพนฺโธฯ **โสวา**ติ อาคนฺตุโก เอวฯ โย ปน คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตนฺ**ติ สลากภตฺตํ, น ปาปุณาตีติ สมฺพนฺโธฯ

ปุเญฺญนาติ ปุญฺญสฺมาฯ **ตา จ โข ปนา**ติ สลากาโย ปนฯ **ปจฺฉิํ ปนา**ติ สลากปจฺฉิํ ปนฯ **ตตฺถา**ติ ปจฺฉิยํฯ **เอโตฺตวา**ติ อากิรณฏฺฐานโตวฯ **เอกนฺ**ติ เอกํ สลากํฯ **วตฺตพฺพนฺ**ติ สลากทายเกน วตฺตพฺพํฯ

ภิกฺขู คตาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ อญฺญสฺมึ วิหาเรฯ มหาเถโรปิ คจฺฉตีติ สมฺพนฺโธฯ คตวิหาเร อภุญฺชิตฺวาว โคจรคามํ อนุปฺปเตฺตหิ ภิกฺขูหิ ปตฺตา น ทาตพฺพาติ โยชนาฯ **วิหารฏฺฐกํ ภตฺตนฺ**ติ วิหาเร ฐิตํ ภตฺตํฯ

ปกฺขิกภตฺตาทิกถา

ยนฺติ ภตฺตํ ทิยฺยตีติ สมฺพนฺโธฯ จาตุทฺทสีปญฺจทฺทสีปญฺจมีอฏฺฐมีติ อภิลกฺขิเตสูติ โยชนาฯ **กมฺมปฺปสุเตหี**ติ กมฺมูปจเยหิฯ อิเมหิ ปาเฐหิ ปเกฺขสุ ทาตพฺพํ **ปกฺขิกนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตนฺ**ติ ปกฺขิกภตฺตํฯ ‘‘โหตี’’ติ ปเท วุตฺตกตฺตา, ‘‘คาเหตฺวา’’ติ ปเท ธาตุกมฺมํ, ‘‘ภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ ปเท วุตฺตกมฺมํฯ **สเพฺพสนฺ**ติ ภิกฺขูนํฯ **เยสนฺ**ติ ภิกฺขูนํฯ **มนฺทา**ติ อปฺปาฯ **ตนฺ**ติ สลากภตฺตํฯ **ปณีตํ เทนฺตี**ติ ปณีตํ กตฺวา เทนฺติฯ **ลูขภตฺตนฺ**ติ อสินิทฺธภตฺตํฯ

ยํ ภตฺตํ อตฺตนา ภุญฺชติ, ตเทว ทิยฺยตีติ โยชนาฯ อิมินา อุโปสเถ ทาตพฺพํ **อุโปสถิกนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อุโปสเถ**ติ อุโปสถทิวเสฯ เอตฺถ จ ปญฺจทฺทสิยํ สเจ ทายกา ‘‘ปกฺขิก’’นฺติ วตฺวา เทนฺติ, **ปกฺขิกํ นาม**ฯ อถ ‘‘อุโปสถิก’’นฺติ วตฺวา เทนฺติ, **อุโปสถิกํ** นามาติ วิเสโสฯ **ปาฏิปเท**ติ ปาฏิปททิวเสฯ **อุโปสถกเมฺมนา**ติ อุโปสถกเมฺมน เหตุภูเตนฯ ‘‘ปาฏิปเท ทิยฺยนกทาน’’นฺติ อิมินา ปาฏิปเท ทาตพฺพํ **ปาฏิปทิกนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตมฺปิ อุภยนฺ**ติ อุโปสถิกปาฏิปทิกวเสน อุภยมฺปิ ตํ ภตฺตํฯ **อิติ อิมานี**ติ เอตฺถ อิมสเทฺทน อิติสทฺทสฺส อิมสทฺทตฺถภาโว ทสฺสิโต โหติฯ **สตฺตปิ ภตฺตานี**ติ อิมสฺมึ เสนาสนกฺขนฺธเก อาคตานิ สงฺฆภตฺตาทีนิ สตฺตปิ ภตฺตานิฯ

อปรานิปิ จตฺตาริ ภตฺตานีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ ภเตฺตสุฯ ‘‘อาคนฺตุกานํ ทินฺน’’นฺติ อาทินา **อาคนฺตุกภตฺตนฺ**ติ ปทสฺส จตุตฺถีมเชฺฌโลปสมาสํ ทเสฺสติฯ อญฺญตฺถ ปน ‘‘อาคนฺตุกสฺส อตฺถาย อาภต’’นฺติอาทินา ฉฏฺฐีมเชฺฌโลปสมาสํ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ จตูสุ ภเตฺตสุฯ **สเพฺพสนฺ**ติ ภิกฺขูนํฯ เอโก อาคนฺตุโก นิสีทตีติ สมฺพนฺโธฯ **เตนา**ติ ปฐมอาคนฺตุเกนฯ

โยติ อาคนฺตุโกฯ **อาคนฺตฺวาปี**ติ ปิสโทฺท ครหโตฺถ, ปจฺฉา ปน ปเควาติ อโตฺถฯ เตน คณฺหิตพฺพนฺติ โยชนาฯ ‘‘อาคตทิวเสเยวา’’ติ อิมินา น ทุติยทิวสาทีสุ ภุญฺชิตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

กตฺถจีติ กิสฺมิญฺจิ ฐาเนฯ **ตนฺ**ติ อาคนฺตุกภตฺตํฯ **นิพนฺธาปิตนฺ**ติ นิจฺจํ ฐปิตํฯ **อสนสาลายนฺ**ติ อโนฺตคาเม อสนสาลายํฯ **อสตี**ติ อสเนฺตสุฯ

อาวาสิโกปีติ ปิสโทฺท น คมิโกเยวาติ ทเสฺสติฯ ยถา อาคนฺตุกภตฺตํ เทฺว วา ตีณิ วา สตฺต วา ทิวสานิ ลพฺภติ, เอวํ อิทํ คมิยภตฺตํ น ลพฺภตีติ โยชนาฯ **ปนฺถนฺ**ติ มคฺคํฯ **รุนฺธนฺตี**ติ ปิทหนฺติฯ อุทกํ วา รุนฺธตีติ สมฺพนฺโธฯ **เอเต อุปทฺทเว**ติ โจราทโย เอเต อุปทฺทเวฯ **โอเทฺฑตฺวา**ติ ฐเปตฺวาฯ

เอตสฺสาติ มหาคิลานสฺสฯ ปุน **เอตสฺสา**ติ อนาคตสฺส มหาคิลานสฺสฯ **สปฺปาย โภชนนฺ**ติ คิลานานํ สปฺปายโภชนํฯ **มิสฺสกยาคุนฺ**ติ นานาตณฺฑุเล มิเสฺสตฺวา ปจิตํ ยาคุํฯ **น กุปฺปตี**ติ น วิการํ กโรติฯ

อิทมฺปีติ คิลานุปฏฺฐากภตฺตมฺปิฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ กุเลฯ **อสฺสา**ติ คิลานสฺสฯ **เอวํ ทินฺนา นี**ติ เอวํ วกฺขมานนเยน ทินฺนานิ โหนฺติฯ **ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฎฺฎตี**ติ ‘‘ภิกฺข’’นฺติ กปฺปิยโวหาเรน วุตฺตตฺตา ปิณฺฑปาติกานมฺปิ วฎฺฎติฯ **น วฎฺฎตี**ติ ‘‘ภตฺต’’นฺติ อกปฺปิยโวหาเรน วุตฺตตฺตา น วฎฺฎติฯ

อปรานิปิ ตีณิ ภตฺตานีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ตีสุ ภเตฺตสุฯ **ธุรภตฺตนฺ**ติ เอตฺถ ธุรสทฺทสฺส ธุวสเทฺทน อตฺถโต สทิสตฺตา นิจฺจโตฺถติ อาห ‘‘นิจฺจภตฺตํ วุจฺจตี’’ติฯ **ตนฺ**ติ ธุรภตฺตํฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวิเธสุฯ ‘‘สงฺฆิเก’’ติ ปาฐเสโส โยเชตโพฺพฯ **ปุคฺคลิเกปี**ติ **ปิ**สโทฺท ‘‘สงฺฆิเก’’ติ ปทํ อเปกฺขติฯ **ปจฺฉา**ติ ปฐมํ ‘‘ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติ วุตฺตวจนโต, วุตฺตวจนสฺส วา ปรํฯ

กุฎิํ กตฺวา ทาตพฺพํ ภตฺตํ **กุฎิภตฺตนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กุฎิภตฺตํ นามา’’ติอาทิฯ **ยนฺ**ติ ภตฺตํ, นิพนฺธาปิตนฺติ สมฺพโนฺธ, เสนาสนวาสิโน ภิกฺขูติ สมฺพโนฺธฯ **ยํ ปนา**ติ ภตฺตํ ปน, ทินฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตเสฺสวา**ติ ปุคฺคลเสฺสวฯ **ตสฺมินฺ**ติ ปุคฺคเลฯ

วาเรน , วารํ คเหตฺวา วา ทินฺนํ ภตฺตํ **วารภตฺตนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วารภตฺตํ นามา’’ติอาทิฯ **ตมฺปี**ติ วารภตฺตมฺปิฯ นิคมนวเสน สมฺปิเณฺฑตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อิติ อิมานิ จา’’**ติอาทิฯ

อฎฺฐกถายนฺติ มหาอฎฺฐกถายํ, วุตฺตานีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ จตูสุ ภเตฺตสุฯ วิหาเร อุปฺปนฺนํ ภตฺตํ **วิหารภตฺตนฺ**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วิหารภตฺตํ นามา’’ติอาทิฯ **ตตฺรุปฺปาทภตฺตนฺ**ติ ตสฺมิํ วิหาเร ทินฺนเขตฺตวตฺถุอาทีหิ อุปฺปาทภตฺตํฯ **ตนฺ**ติ วิหารภตฺตํฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน, ปฎิคฺคหิยมาเนติ สมฺพโนฺธฯ อฎฺฐนฺนํ สมูโห, อฎฺฐ ปริมาณานิ ยสฺสาติ วา **อฎฺฐโก,** ตสฺส ทินฺนํ ภตฺตํ อฎฺฐกภตฺตํฯ เอวํ **จตุกฺกภตฺตนฺ**ติ เอตฺถาปิฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อฎฺฐนฺนํ ภิกฺขูนํ เทมา’’ติอาทิฯ **มหาภิสงฺขาริเกนา**ติ สพฺพิโนนีตาทีหิ มหโนฺต อภิสงฺขาโร มหาภิสงฺขาโร, โส เอตสฺส อตฺถีติ มหาภิสงฺขาริโก, เตน อติรสกปูเวน ปเตฺต ปกฺขิปิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ถเกตฺวา ทินฺน’’นฺติ อิมินา คูหิตฺวา ทาตพฺพํ **คุฬฺหกํ,** ตเมว ภตฺตํ **คุฬฺหกภตฺตนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

อิธาติ อิมสฺมิํ โลเกฯ เอกเจฺจ มนุสฺสา เทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ภิกฺขุปริเจฺฉทชานนตฺถํ คุฬิเก เทนฺตี’’ติ อิมินา คุฬิเกน ภิกฺขู คเณตฺวา ทาตพฺพํ ภตฺตํ **คุฬิกภตฺตนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ จ ปุริมนเย ฬกาเร หการสํโยโค อตฺถิ, ปจฺฉิมนเย นตฺถีติ ทฎฺฐพฺพํฯ คุฬิปิณฺฑคณนาย ภิกฺขุคณนํ ชานาติฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ จีวรภาชนียํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

สพฺพิอาทีสุ เภสเชฺชสูติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, ‘‘สพฺพิสฺสา’’ติ ปทํ ‘‘กุมฺภสตมฺปี’’ติ ปเท นิสฺสิตสมฺพนฺโธฯ

ปจฺฉา อาคตานํ ทาตพฺพเมวาติ ทุติยภาเค อทาตเพฺพเยว ปจฺฉา อาคตานํ ทาตพฺพเมวฯ **สพฺพสนฺนิปาตฏฺฐาเนเยวา**ติ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ สนฺนิปาตฏฺฐาเนวฯ ภาชนียภณฺฑํ นาม ภาชนฏฺฐานํ สมฺปตฺตเสฺสว ปาปุณาติ, น อสมฺปตฺตสฺสฯ สพฺพสนฺนิปาตฏฺฐาเน จ เยภุเยฺยน สมฺปโตฺต โหติ, เตน วุตฺตํ ‘‘สพฺพสนฺนิปาตฏฺฐาเนเยวา’’ติฯ

ยถาฐิตํเยวาติ กิญฺจิ อภาเชตฺวา ยถาฐิตํเยวฯ ‘‘ทุคฺคหิต’’นฺติ วตฺวา ตทตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตํ คตคตฏฺฐาเน สงฺฆิกเมว โหตี’’ติฯ **อาวเชฺชตฺวา**ติ ปริณาเมตฺวาฯ **ตมฺปี**ติ ถาลเก ปกฺขิตฺตํ สพฺพิมฺปิฯ **ถินนฺ**ติ ฆนภาเวน ติฎฺฐตีติ ถินํ, ฆนนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **วุตฺตปริเจฺฉทโต**ติ ‘‘ทส ภิกฺขู, ทเสว จ สพฺพิกุมฺภา’’ติ วุตฺตปริเจฺฉทโตฯ

คาถายํ **ปาฬินฺ**ติ วินยปาฬิํฯ **อฏฺฐกถเญฺจวา**ติ ตสฺสา อฏฺฐกถเญฺจวฯ **วิจกฺขโณ**ติ วิวิธํ อตฺถํ จกฺขติ ปสฺสตีติ วิจกฺขโณฯ **เอวนฺ**ติ ยถาวุตฺตนเยนฯ ตตฺรายํ โยชนา – เอวํ วิจกฺขโณ ภิกฺขุ ปาฬิํ, อฏฺฐกถเญฺจว โอโลเกตฺวา อปฺปมโตฺตว หุตฺวา สงฺฆิเก ปจฺจเย ภาชเยติฯ

อิติ ปจฺจยภาชนียกถาย โยชนา สมตฺตาฯ

อุปฑฺฒภาโคติ ภิกฺขูนํ ลทฺธภาคโต อุปโฑฺฒ ภาโคฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อิติ เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๗. สงฺฆเภทกกฺขนฺธกํ

ฉสกฺยปพฺพชฺชากถา

๓๓๐. สงฺฆเภทกกฺขนฺธเก **อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา**ติ เอตฺถ อภิปุโพฺพ ญาตสโทฺท ปากฏโตฺถติ อาห ‘‘ปากฏา ปากฏา’’ติฯ **กาฬุทายิปฺปภุตโย**ติ กาฬุทายิอาทโยฯ ปริวาเรหิ สทฺธิํ ทส ทูตา จ อเญฺญ จ พหู ชนา สกฺยกุมารา นามาติ โยชนาฯ **อเมฺหสู**ติ สกฺยกุลสงฺขาเตสุ อเมฺหสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ ‘‘กุลโต’’ติ อิมินา **‘‘กุลา’’**ติ เอตฺถ นิสฺสกฺกเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ **ฆราวาสตฺถนฺ**ติ เอตฺถ ฆเร อาวสนฺตานํ มนุสฺสานํ กิจฺจนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ฆราวาเส ย’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ยนฺ**ติ ยํกิญฺจิฯ **อุทกํ นิเนฺนตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ อุทกํ นีหริตฺวา เนตพฺพํ อปเนตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา อุทกํ สพฺพฏฺฐาเนสุ สุสํ โหตี’’ติฯ **สุสนฺ**ติ สุกฺขํฯ **ติณานี**ติ สสฺสทูสกานิ ติณานิฯ ‘‘อุทฺธริตพฺพานี’’ติ อิมินา **นิทฺธาเปตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ธฺธาตฺยา ปโปฺผฏนตฺถสนเตฺถ ทเสฺสติ ฯ **ภุสา**ติ สสฺสนาฬทณฺฑา, เตหิ มิสฺสา ปลาลา **ภุสิกาฯ โอผุณาเปตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ผุณธาตฺยา อวกิรณตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปเนตพฺพ’’นฺติฯ **ตฺวเญฺญว ฆราวาสเตฺถน อุปชานา**ติ เอตฺถ **ฆราวาสเตฺถนา**ติ อุปโยคเตฺถ กรณวจนํฯ **อุปชานา**ติ อุปตฺยูปสโคฺค ธาตฺวตฺถานุวตฺตโก, หิวิภตฺติ จ โลโป โหติ, เตน วุตฺตํ ‘‘ตฺวเญฺญว ฆราวาสตฺถํ ชานาหี’’ติฯ **อหนฺ**ติ ภทฺทิยกุมารนามโก อหํฯ **ตยา**ติ อนุรุทฺธกุมารนามเกน ตยาฯ ‘‘สทฺธิํ ปพฺพชิสฺสามี’’ติ อิมินา ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **เสสนฺ**ติ ‘‘สทฺธิํ ปพฺพชิสฺสามี’’ติ วจนํฯ

๓๓๑. **นิปฺปาติตา**ติ เอตฺถ นิกฺขมิตฺวา คมาปิตาติ ทเสฺสโนฺต อาห “นิกฺขามิตา”ติฯ **มานสฺสิโน**ติ เอตฺถ มานํ สยนฺติ นิสฺสยนฺตีติ มานสฺสิโนติ ทเสฺสโนฺต อาห “มานสฺสยิโน”ติฯ

๓๓๒. **ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา**ติ เอตฺถ อนฺตรสโทฺท จิตฺตวาจโก, โตปจฺจโย จ สตฺตมฺยตฺถวาจโกติ ทเสฺสโนฺต อาห “ยสฺส จิเตฺต”ติฯ กสฺมา โกปา น สนฺตีติ อาห “ตติยมเคฺคน สมูหตตฺตา”ติฯ อนาคามิมเคฺคน โทสสฺส สมูหตตฺตา ยสฺส ขีณาสวสฺส จิเตฺต โกปา น สนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **อิติ ภวาภวตญฺจ วีติวโตฺต**ติ เอตฺถ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห “ยสฺมา ปนา”ติอาทิฯ ตตฺถ ยสฺมา ปน วุจฺจติ, ตสฺมา เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ โยชนา ฯ วิภโวติ ปาปํ วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ นนุ ปาฬิยํ “วิภโว”ติ นตฺถิ, “อภโว”ติ เอว อตฺถิ, อถ กสฺมา “วิภโวติ อภโว”ติ วุตฺตนฺติ อาห “วิภโวติ จ อภโวติ จ อตฺถโต เอกเมวา”ติฯ อิมินา สทฺทโตเยว นานนฺติ ทเสฺสติฯ ยา เอสา ภวาภวตา วุจฺจตีติ สมฺพโนฺธฯ “อเนกปฺปการา”ติ อิมินา อิติสทฺทสฺส ปการตฺถํ ทเสฺสติฯ จตูหิปิ มเคฺคหิ วีติวโตฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ ขีณาสวสฺสฯ

๓๓๓. **อหิเมขลิกา**ติ เมขลา วิย เมขลิกา, อหิเมว เมขลิกา อหิเมขลิกาฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห “อหึ กฏิยํ พนฺธิตฺวา”ติฯ

๓๓๔. **สมฺมนฺนนฺตี**ติ เอตฺถ “สมฺมาเนตี”ติ จุราทิคณิกธาตุวเสน วตฺตเพฺพ ทิวาทิคณิกธาตุวเสน วุตฺตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห “สมฺมาเนตี”ติฯ อจิเนฺตโยฺย หิ ปาฬินโยฯ **สมฺมาเนตี**ติ สมฺมานํ กโรติฯ **ยนฺ**ติ กมฺมํฯ **โส**ติ สตฺถาฯ อิมินา **ยํ ตฺโม**ติ เอตฺถ **ตฺโม**ติ รฺฟฺหีสโทฺท อิธ “โส”ติ สพฺพนามสเทฺทน สทิสโตฺถติ ทเสฺสติฯ

ปกาสนียกมฺมาทิกถา

๓๓๖. “เขฬสทิสา”ติ อิมินา มิจฺฉาชีเวน อุปฺปนฺนปจฺจยานํ สทิสูปจาเรน เขฬภาวํ ทเสฺสติฯ ตสฺมา เขฬา วิยาติ **เขโฬ,** มิจฺฉาชีวปจฺจยา, เขเฬ อสติ ภกฺขติ อโชฺฌหรตีติ **เขฬาสโก**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ เอตรหิ ปาฬิยํ, อฏฺฐกถายญฺจ **“เขฬาปกสฺสา”**ติ โอฏฺฐเชน ปฐมกฺขเรน ปาโฐ อตฺถิฯ

๓๔๐. **ปตฺถเทฺธนา**ติ เอตฺถ ภูโส ถโทฺธ ปตฺถโทฺธ, พาฬฺหถโทฺธติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ “นิจฺจเลนา”ติฯ **โปตฺถกรูปสทิเสนา**ติ เอตฺถ โปตฺถกรูปํ นาม วตฺถทนฺตาทิมยํ, เตน สทิโส โปตฺถกรูปสทิโส, เตนฯ

๓๔๒. **ราชญาตกา นามา**ติ เอตฺถ รญฺญา ชานิยนฺติ “อมฺหากํ ครู”ติ **ราชญาตา,** เตเยว **ราชญาตกา**ติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ ตทตฺถํ อธิปฺปาเยน ทเสฺสโนฺต อาห “ราชา อเมฺห ชานาตี”ติอาทิฯ **ปหฏฺฐกณฺณวาโล**ติ ปหโฏฺฐ กโณฺณ จ วาโล จ เอตสฺสาติ ปหฏฺฐกณฺณวาโลฯ **พนฺธนิจฺจเล**ติ รชฺชุวลฺลีหิ พโนฺธ วิย นิจฺจเล, ปหฏฺฐกณฺณวาเลติ สมฺพโนฺธฯ “กตฺวา”ติ อิมินา “อภิธาวี”ติ ปเท กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ

ทุกฺขญฺหิ กุญฺชร นาคมาสโทติ เอตฺถ กุญฺชรสทฺทสฺส อามนฺตนปทภาวํ อาวิกโรโนฺต อาห “โภ กุญฺชรา”ติฯ นาคสทฺทสฺส อหินาคหตฺถินาเคสุ ปวตฺตนโต วุตฺตํ “พุทฺธนาค”นฺติฯ **อาสโท**ติ ปทสฺส อาโกเธน สทนํ อุปคมนํ อาสโทติ ทเสฺสโนฺต อาห “วธกจิเตฺตน อุปคมนํ นามา”ติฯ **ทุกฺขนฺ**ติ เอตรหิ จ อายติญฺจ ทุกฺขการณํฯ **ทุกฺขํ หี**ติ หิสโทฺท ปทปูรณมตฺตํ, อถ

วา ทุกฺขเมวาติ อโตฺถฯ ‘‘พุทฺธนาคํ ฆาตกสฺสา’’ติ อิมินา นาคํ หนตีติ **นาคหโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

ปฏิกฺุฏิโยว โอสกฺกีติ เอตฺถ ตถาคตสฺส ปฏิมุขํ กุเฏฺน คมนเมตสฺสาติ **ปฏิกุฏิโย,** ปฏิกุฏิโย เอว หุตฺวา โอสกฺกีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตถาคตาภิมุโขเยว ปิฏฺฐิเมหิ ปาเทหิ โอสกฺกี’’ติฯ ‘‘น ชานาตี’’ติ อิมินา ลกฺข ทสฺสนเงฺกสูติ ธาตุปาเฐสุ (ปาณินี ๑๕๓๙ สทฺทนีติ ธาตุมาลายํ ๑๘ ทการนฺตธาตุ) วุเตฺตสุ อเตฺถสุ อิธ ทสฺสนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **น ลกฺขิตโพฺพ**ติ อเญฺญหิ สปฺปุริเสหิ น ลกฺขิตโพฺพติ อโตฺถฯ เอตฺถ ณฺยปจฺจโย กตฺตุกเมฺมสุ โหติ, ยการสฺส กการํ กตฺวา **อลกฺขิโก**ติ วุตฺตํฯ

๓๔๓. ‘‘ภุญฺชิตพฺพโภชน’’นฺติ อิมินา **ติกโภชน**นฺติ เอตฺถ ยุปจฺจยสฺส กมฺมตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ **ตน**ฺติ ติกโภชนํฯ **ยถาธโมฺม**ติ ‘‘คณโภชเน ปาจิตฺติย’’นฺติ (ปาจิ. ๒๐๙) วุตฺตาย มาติกาวิภงฺคปาฬิยา อนุรูปํ ฯ **ปญฺจวตฺถุยาจนกถา**ติ ปญฺจ วตฺถูนิ ยาจนสฺส กถาฯ **อายุกปฺป**นฺติ อวีจิมหานิรเย อายุกปฺปํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อวีจิมหานิรเย อายุกโปฺป นาม เอโก อนฺตรกโปฺปติ ชินาลงฺการฏีกาทีสุ (มิ. ป. ๔.๑.๓; กถา. อฏฺฐ. ๖๕๔-๖๕๗; อิติวุ. อฏฺฐ. ๑๘; สารตฺถ. ฏี. จูฬวคฺค ๓.๓๔๓; อ. นิ. ฏี. ๓.๖๖๒) วุโตฺตฯ ‘‘เอโก อสเงฺขยฺยยกโปฺป’’ติ สโมฺมหวิโนทนาทีสุ (วิภ. อฏฺฐ. ๘๐๙; ม. นิ. อฏฺฐ. ๓.๑๒๘; วิ. วิ. ฏี. ๑.๔๑๐; วชิร. ฏี. ปาราชิกณฺฑ ๔๑๐) วุโตฺตฯ **เสฏฺฐํ ปุญฺญ**นฺติ มหนฺตํ ปุญฺญํฯ อิมินา **พฺรหํ ปุญฺญ**นฺติ พฺรหสโทฺท มหนฺตโตฺถติ ทเสฺสติฯ พฺรห วุทฺธิยนฺติ ธาตุปาเฐสุ (ปาณินี ๗๓๕; สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ หการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา พฺรหสโทฺท มหนฺตวาจโก โหติฯ พฺรหธาตุโต อปจฺจยํ กตฺวา **‘‘พฺรหา’’**ติปิ, มปจฺจยํ กตฺวา ‘‘พฺรหฺมา’’ติปิ ปาโฐ อตฺถิฯ **อายุกปฺปเมวา**ติ สเคฺคสุ อายุกปฺปเมวฯ

สงฺฆเภทกถา

๓๔๔. **โส**ติ เทวทโตฺต, คโต กิราติ สมฺพโนฺธฯ **ตเตฺถวา**ติ วิหารสีมายเมวฯ **อาเวณิก**นฺติ ภิกฺขุสงฺฆโต อาเวณิกํฯ

๓๔๕. **อาคิลายตี**ติ เอตฺถ อาตฺยูปสโคฺค อภิภวนโตฺถ, คิเลธาตุ พาธนโตฺถติ อาห ‘‘เวทนาภิภูตา พาธตี’’ติฯ **ตน**ฺติ ปิฏฺฐิํฯ ปรสฺส จิตฺตํ อาทิสิตฺวา เทสยติ เอตายาติ **อาเทสนา,** สา เอว ปาฏิหาริยํ **อาเทสนาปาฏิหาริยํ**ฯ อนุสาสติ เอตายาติ **อนุสาสนี,** อิมเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอวมฺปิ เต’’ติอาทิฯ

๓๔๖. **มมานุกุรุพฺพ**นฺติ เอตฺถ อนุตฺยูปสโคฺค อนุกิริยโตฺถ กรธาตุ อนฺตปจฺจโย คจฺฉนฺตาทิคโณติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มมานุกิริยํ กุรุมาโน’’ติฯ ‘‘ทุกฺขิโต’’ติ อิมินา **กปโณ**ติ เอตฺถ กปธาตุ หิํสนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **มหาวราหสฺสา**ติ วราหสทฺทสฺส สูกรตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘มหานาคสฺสา’’ติฯ ‘‘ปถวิ’’นฺติ อิมินา **มหิํ วิกุพฺพโต**ติ เอตฺถ มหีสทฺทสฺส เอวํนามกํ มหานทิํ ปฏิกฺขิปติฯ ‘‘ปทาเลนฺตสฺสา’’ติ อิมินา กรธาตุยา วิตฺยูปสคฺควเสน ปทาลนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ภิสํ ฆสมานสฺสา**ติ เอตฺถ มานสโทฺท กตฺวโตฺถติ อาห ‘‘ภิสํ ฆสนฺตสฺสา’’ติฯ **ฆสนฺตสฺสา**ติ ภกฺขนฺตสฺสฯ นทีนามกํ ตํ โปกฺขรณินฺติ โยชนาฯ อิมินา **นทีสุ ชคฺคโต**ติ เอตฺถ นที นาม โปกฺขรณีติ ทเสฺสติฯ **ชคฺคโต**ติ หตฺถิยูถํ ปาเลนฺตสฺสฯ

๓๔๗. ‘‘สุตาติ โสตา’’ติ อิมินา ปาฬิยา ทฺวิธาภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘นิสฺสเนฺทโห’’ติ อิมินา **อสนฺทิโทฺธ**ติ เอตฺถ ทิหธาตุํ ทเสฺสติ, ทิสธาตุํ นิวเตฺตติฯ

๓๕๐. พุทฺธสหเสฺสนปีติ ปิสโทฺท ครหโตฺถ, ปเคว เอเกน พุเทฺธนาติ ทเสฺสติฯ

‘‘สโตฺต’’ติ อิมินา โกจิสทฺทสฺส ปธานปทํ ทเสฺสติฯ **อภิฏฺฐา**ติ อาขฺยาตปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ฐิโต’’ติฯ เทวทโตฺตติ เม สุตนฺติ เอตฺถ ‘‘เม’’ติ ปทํ ภควนฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ภควตา’’ติฯ **ตเทวา**ติ สุตเมวฯ **อิท**นฺติ ‘‘เทวทโตฺตติ เม สุต’’นฺติ วจนํฯ **อนุจินาตี**ติ อนุวเฑฺฒติฯ ‘‘ปตฺวา’’ติ อิมินา **อาสชฺชน**นฺติ เอตฺถ สทธาตฺยา คตฺยตฺถํ, กิริยาวิเสสนญฺจ ทเสฺสติฯ **อวีจินิรยํ ปโตฺต**ติ เอตฺถ อิทานิ น เทวทโตฺต อวีจินิรยํ ปโตฺต โหติ, อายตึ ปน อวีจินิรเย อวสฺสมฺภาวิยตฺตา ‘‘อวีจินิรยํ ปโตฺต’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อาสํสายํ อตีตวจน’’นฺติฯ **อาสํสาย**นฺติ อวสฺสมฺภาวิยเตฺถฯ เภสฺมา หิ อุทธี มหาติ เอตฺถ **เภสฺมา**สโทฺท ภยานกปริยาโยติ อาห ‘‘ภยานโก’’ติฯ

อุปาลิปญฺหากถา

๓๕๑. เอกโตติ เอตฺถ โตปจฺจยสฺส สตฺตมฺยเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ธมฺมวาทีปเกฺข’’ติฯ ‘‘อนุนยโนฺต’’ติ อิมินา **อนุสฺสาเวตี**ติ เอตฺถ อนุสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อนุนยโนฺต**ติ ปุนปฺปุนํ นยโนฺตฯ สาวนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น ตุมฺหากํเยวา’’ติอาทิฯ อยํ อธโมฺมวา อยํ อวินโย วา อิทํ อสตฺถุสาสนํ วา ยทิ ภเวยฺยาติ โยชนาฯ ‘‘โพเธตี’’ติ อิมินา **สาเวตี**ติ เอตฺถ สุธาตฺยา อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อนุสฺสาเวตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘อนุสฺสาเวติ, สลากํ คาเหตี’’ติ เอตฺถ อนุสฺสาวนกิริยา ปุพฺพภาเค ปวตฺตา, สลากคฺคาหกิริยา ปจฺฉาภาเคติ ทเสฺสติฯ

เอตฺตาวตาติ เอตฺตเกน อนุสฺสาวนสลากคฺคาหมเตฺตนฯ น ปน สโงฺฆ ภิโนฺน โหติ, อนุสฺสาเวตฺวา สลากํ คาเหตฺวา อาเวณิกํ สงฺฆกมฺมํ กเตเยว สโงฺฆ ภิโนฺน โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

เอตฺถ ฐตฺวา กสฺสจิ โจทกสฺส อนุโยโค สิยาติ โยชนาฯ กินฺติ สิยาติ อาห ‘‘เอวํ เทวทโตฺต’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เอวน**ฺติ ปกตเตฺต สเงฺฆ ภิเนฺท สตีติ อโตฺถฯ **กถน**ฺติ เกนาการเนฯ ปุน **กถน**ฺติ กสฺมา การณาฯ **รโญฺญ**ติ อชาตสตฺตุรโญฺญ, การิตกมฺมํฯ **‘‘ฆาตาปิตตฺตา’’**ติ พิมฺพิสารราชานํ ฆาตาปิตตฺตาฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ภิกฺขุ โข อุปาลี’’ติอาทิวจเน, ฐตฺวา ปริหารํ วทามาติ โยชนาฯ **วิรทฺธตฺตา**ติ วิราธิตตฺตาฯ ตมตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘เตน หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เตน หี**ติ อุยฺโยชนเตฺถ นิปาโตฯ **เอวญฺหี**ติ เอวเมวฯ **ตสฺสา**ติ เทวทตฺตสฺสฯ **กุมาโร ปนา**ติ อชาตสตฺตุกุมาโร ปน, กตมเตฺตเยว น วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ เทวทตฺตสฺสฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา สงฺฆเภทโต ปุเพฺพ รุหิตุปฺปาทกมฺมํ กโรนฺตสฺสาปิ ปจฺฉา อภพฺพภาโว โรปิโต, ตสฺมาฯ

เภทกรวตฺถูสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ธมฺมาธมฺมาทีนํ สุตฺตนฺตวินยปริยาเยน วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุตฺตนฺตปริยาเยนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **สุตฺตนฺตปริยาเยนา**ติ สุตฺตนฺตเทสนาย, สุตฺตนฺตเทสนานยโตติ วุตฺตํ โหติฯ **ตถา**ติ ตโต อญฺญถาฯ

ตตฺถาติ ทฺวีสุ ธมฺมาธเมฺมสุฯ **เอวํ อมฺหากน**ฺติ เอวํ กริยมาเน อมฺหากํฯ เอวํ สุตฺตนฺตปริยาเยน ธมฺมาธมฺมานํ วิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ วินยปริยาเยน เตสํ ตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินยปริยาเยน ปนา’’ติอาทิฯ ภูเตน วตฺถุนา กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอวํ ‘‘อภูเตน วตฺถุนา’’ติ เอตฺถาปิฯ

เอวํ ทฺวินฺนํ ปริยายานํ วเสน ธมฺมาธมฺมทฺทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ วินยาวินยทฺทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุตฺตนฺตปริยาเยนา’’ติอาทิ ฯ ตตฺถ สุตฺตนฺตนเยน ราคาทโย วิเนตีติ

วินโย, วินยนเยน กายํ วาจํ วิเนตีติ **วินโย**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ

เอวํ ทฺวินฺนํ ปริยายานํ วเสน วินยาวินยทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ภาสิตาภาสิตทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุตฺตนฺตปริยาเยน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค’’ติ อิทํ วจนํ ตถาคเตน ภาสิตํ ลปิตนฺติ โยชนาฯ

เอวํ ทฺวินฺนํ ปริยายานํ วเสน ภาสิตาภาสิตทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อาจิณฺณานาจิณฺณทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุตฺตนฺตปริยาเยน เทวสิก’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘เทวสิก’’นฺติ ปทํ ‘‘สมาปชฺชนํ, โวโลกน’’นฺติ ตีสุเยว ปเทสุ โยเชตพฺพํฯ **อฏฺฐุปฺปตฺติวเสนา**ติ การณุปฺปตฺติวเสนฯ การณญฺหิ อรติ ผลํ เอตสฺมาติ **อโตฺถ**ติ วุจฺจติ, อตฺถสฺส อุปฺปตฺติ อตฺถุปฺปตฺติ, สาเยว อฏฺฐุปฺปตฺติ ตฺถการสฺส ฏฺฐการํ กตฺวา, อฏฺฐุปฺปตฺติยา วโส อฏฺฐุปฺปตฺติวโส, เตนฯ อิทํ ปทํ ‘‘สุตฺตนฺตเทสนา ชาตกกถา’’ติ ทฺวีหิปิ ปเทหิ โยเชตพฺพํฯ **อิทนฺ**ติ ผลสมาปตฺติสมาปชฺชนาทิฯ **อาจิณฺณ**นฺติ อา พนฺธิตํ, ปุนปฺปุนํ วา อุปจิตํ วฑฺฒิตํ, ปคุณํ วาฯ **จาริยปกฺกมน**นฺติ จาริยตฺถํ ปกฺกมนํฯ

เอวํ ทฺวินฺนํ ปริยายานํ วเสน อาจิณฺณานาจิณฺณทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปญฺญตฺตทุกสฺส วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุตฺตนฺตปริยาเยน จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’’ติอาทิฯ ตํ ภาสิตาภาสิตทุกสทิสเมวฯ เอวํ ทฺวินฺนํ สุตฺตนฺตวินยปริยายานํ วเสน ปญฺจนฺนํ ทุกานํ วิเสโส ทสฺสิโตฯ

อาปตฺตานาปตฺติทุเก ‘‘น โมจนาธิปฺปายสฺสา’’ติ ปาฐสฺส อนนฺตเร ปจฺฉิมวาเกฺย ฐิโต อาทิสโทฺท อาเนตโพฺพฯ อิติ อาทินา นเยนาติ หิ อโตฺถฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ตสฺมิํ สิกฺขาปเทฯ อิทํ ปทํ ปจฺฉิมวาเกฺยปิ อนุวเตฺตตพฺพํฯ

ลหุกครุกทุเก **ปญฺจาปตฺติกฺขนฺธา**ติ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยปาฏิเทสนียทุกฺกฏทุพฺภาสิตวเสน ปญฺจ อาปตฺติราสโยฯ **เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา**ติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสวเสน เทฺว อาปตฺติราสโยฯ

สาวเสสานาวเสสทุเก ฉ อาปตฺติกฺขนฺธาติ ปาราชิกาปตฺติโต อวเสสา ฉ อาปตฺติราสโยฯ

ทุฏฺฐุลฺลาทุฏฺฐุลฺลทุเก ลหุกครุกทุกสทิสเมวฯ อยํ ปน วิเสโส – ครุกาปตฺติ **ทุฏฺฐุลฺลา** นาม , ลหุกาปตฺติ **อทุฏฺฐุลฺลา** นามาติ เอวํ วินยปริยายวเสเนว จตุนฺนํ ทุกานํ วิเสโส ทสฺสิโตฯ

เอตฺถาติ ‘‘อธมฺมํ ธโมฺมติ ทีเปนฺตี’’ติอาทิวจเนฯ **จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมาน**นฺติ อปโลกนาทิวเสน จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํฯ **กโรเนฺตหิ** เหตุภูเตหิ, เหตุวเตฺถ เจตํ กรณวจนํฯ

ตตฺถาติ ‘‘เต อิเมหี’’ติอาทิวจเนฯ **อปกสฺสนฺตี**ติ เอตฺถ กสธาตุสฺส คตฺยตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริสํ อากฑฺฒนฺตี’’ติฯ **วิชเฏนฺตี**ติ วิชฏํ กโรนฺติ, วิสุํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **เอกมนฺตํ อุสฺสาเรนฺตี**ติ เอกสฺมิํ อเนฺต อุสฺสทํ กโรนฺติฯ **อวปกสฺสนฺตี**ติ เอตฺถ ทฺวินฺนํ อุปสคฺคานํ วเสน อติวิยโตฺถ ทฏฺฐโพฺพติ อาห ‘‘อติ วิย อากฑฺฒนฺตี’’ติฯ อติวิยตฺถํ อาวิกโรโนฺต อาห ‘‘ยถา วิสํสฏฺฐาว โหนฺติ, เอวํ กโรนฺตี’’ติฯ **ยถา**ติ เยนากาเรน กริยมาเนติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘วิสุ’’นฺติ อิมินา **อาเวณิ**สโทฺท ‘‘วิสุ’’นฺติอตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกติ ทเสฺสติฯ **วตฺถูสู**ติ เภทกรวตฺ

ถูสุฯ **อิมํ คณฺหถา**ติ อิมํ วาทํ คณฺหถฯ **วิสุ**นฺติ อาเวณิํฯ อิมสฺมิํ ขนฺธเก วุตฺตวจนํ ปริวารปาฬิยา สํสเนฺทโนฺต อาห ‘‘ปริวาเร ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ปญฺจหิ อากาเรหี**ติ ‘‘กเมฺมน อุเทฺทเสน โวหรโนฺต อนุสฺสาวเนน สลากคฺคาเหนา’’ติ (ปริ. ๔๕๘) เอวํ ปญฺจหิ การเณหิฯ **ตสฺสา**ติ ปริวาเร วุตฺตวจนสฺสฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเก, วุเตฺตน อิมินา สงฺฆเภทลกฺขเณนาติ โยชนาฯ ‘‘อตฺถโต นานากรณํ นตฺถี’’ติ อิมินา สทฺทโต นานากรณํ อตฺถีติ ทีเปติฯ **อสฺสา**ติ สงฺฆเภทลกฺขณสฺสฯ ตํ ปน นานากรณาภาวนฺติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ ปริวาเร เอวฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเกฯ

อิติ สงฺฆเภทกกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๘. วตฺตกฺขนฺธกํ

๑. อาคนฺตุกวตฺตกถา

๓๕๗. วตฺตกฺขนฺธเก **อาราม**นฺติ อุปจารสีมํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อุปจารสีมสมีป’’นฺติฯ ‘‘คเหตฺวา’’ติ ปทสฺส ‘‘อุปาหนา’’ติ กมฺมํ ปากฏํ, กรณํ ปน อปากฏํฯ ตสฺมา กรณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุปาหนทณฺฑเกน คเหตฺวา’’ติฯ อิมินา ‘‘หเตฺถนา’’ติ กรณํ นิวเตฺตติฯ **ปฏิกฺกมนฺตี**ติ เอตฺถ ปวิสนฺตีติ จ อปกฺกมนฺตีติ จ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘สนฺนิปตนฺตี’’ติฯ **อุปาหนา...เป.... ปุจฺฉิตพฺพา**ติ เอตฺถ ‘‘ปุจฺฉิตพฺพา’’ติ ปทสฺส สห กเมฺมน ปุจฺฉิตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กตรสฺมิํ ฐาเน’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘กตรสฺมิํ...เป.... โจฬก’’นฺติ อิมินา ปุจฺฉิตพฺพาการํ ทเสฺสติฯ ‘‘อาวาสิกา ภิกฺขู’’ติ อิมินา กมฺมํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปตฺถริตพฺพ’’นฺติ อิมินา **วิสฺสเชฺชตพฺพ**นฺติ เอตฺถ สชฺธาตฺยา จชนตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ **โคจโร ปุจฺฉิตโพฺพ**ติ เอตฺถ โคจรสโทฺท ภิกฺขาจารสเทฺทน อตฺถโต เอกนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ภิกฺขาจาโร ปุจฺฉิตโพฺพ’’ติฯ ภิกฺขาย จรนฺติ เอตฺถาติ **ภิกฺขาจาโร,** โคจรคาโมฯ **ยตฺถา**ติ ยสฺมิํ คาเมฯ ‘‘กิ’’นฺติอาทินา **ปานียํ ปุจฺฉิตพฺพ**นฺติอาทีสุ ปุจฺฉิตพฺพาการํ ทเสฺสติฯ **กํ กาล**นฺติ กสฺมิํ กาเลฯ

พหิ นิกฺขมนฺตสฺสาติ วิหารโต พหิ นิกฺขมนฺตสฺสฯ **นิโลฺลเกตโพฺพ**ติ โอโลเกตโพฺพฯ ‘‘ยทิ สโกฺกตี’’ติ อิมินา **สเจ อุสฺสหตี**ติ เอตฺถ สเจสโทฺท ยทิปริยาโย, อุสฺสหติสโทฺท สโกฺกติ ปริยาโยติ ทเสฺสติฯ สโกฺกนฺตสฺส วิหารโสธนวเตฺตติ สมฺพโนฺธฯ

๒. อาวาสิกวตฺตกถา

๓๕๙. อาวาสิกวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ สพฺพํ กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ วุฑฺฒตรสฺส อาคนฺตุกสฺสฯ ‘‘ปณฺฑิโต’’ติอาทินา สเจ พาโล ‘‘สมฺมชฺชาหิ ตาว เจติยงฺคณ’’นฺติ น วทติ, สมฺมชฺชนิํ นิกฺขิปิตฺวา ตสฺส วตฺตเมว กาตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **เภสชฺชเมว กาตพฺพ**นฺติ สหาวธารเณน วุตฺตตฺตา พาโล ‘‘กโรหิ ตาว เภสชฺช’’นฺติ อวทโนฺตปิ เภสชฺชเมว กาตพฺพํฯ ‘‘ปณฺฑิโต หี’’ติอาทินา ปน อาคนฺตุกสฺส วตฺตพฺพภาวมตฺตเมว ทเสฺสติฯ ปาฬิมุตฺตกวตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อปิจา’’**ติอาทิฯ **พีชเนนา**ติ พีชนิยาฯ ‘‘พีชน’’นฺติ หิ นปุํสกลิโงฺค, ‘‘พีชนี’’ติ อิตฺถิลิโงฺคฯ ‘‘พีชิตโพฺพ’’ติ จ ‘‘พีชิตพฺพ’’นฺติ จ อิมินา อฎฺฐกถาวจเนน พีชิยติ อเนนาติ **พีชนํ,** พีชิยติ เอตายาติ **พีชนี**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **อสฺสา**ติ วุฑฺฒตรอาคนฺตุกสฺสฯ **มเกฺขตพฺพา**ติ อเญฺชตพฺพาฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺถา**ติ อุปาหนปุญฺฉเนฯ **กตฺถา**ติ กสฺมิํ วิหาเรฯ ปุจฺฉิเตน อาวาสิเกนาติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘อตฺตโน สนฺติกํ…เป…. น ลภตี’’ติ อิมินา อตฺตานํ สนฺธาย อนาคจฺฉโนฺตปิ อตฺตโน สนฺติกํ สมฺปตฺตสฺส อาคนฺตุกสฺส วตฺตํ อกาตุํ น ลภตีติ ทเสฺสติฯ

๓. คมิกวตฺตกถา

๓๖๐. คมิกวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ เสนาสนกฺขนฺธเกฯ ตํ สพฺพํ ปฎิสาเมตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ยตฺถ เยสุ ปาสาณปิฎฺฐิปาสาณตฺถเมฺภสุ อุปจิกา นาโรหนฺติ, ตสฺสํ ปาสาณปิฎฺฐิยํ วา เตสุ ปาสาณตฺถเมฺภสุ วา ยํ กตเสนาสนํ อตฺถิ, ตํ อนาปุจฺฉนฺตสฺสาปิ อนาปตฺตีติ โยชนาฯ จตูสุ ปาสาเณสูติอาทิ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธ, อุปจิกานํ อุปฺปตฺติฎฺฐาเน ก เตติ สมฺพโนฺธฯ **อยน**ฺติ อานิสํโสฯ โอวสฺสกเคเห ปน ฐปิตานํ มญฺจปีฐานนฺติ สมฺพโนฺธฯ

๔. อนุโมทนวตฺตกถา

๓๖๒. **อิทฺธํ อโหสี**ติ เอตฺถ อิธธาตุยา วฑฺฒนตฺถํ ปฎิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘สมฺปนฺนํ อโห สี’’ติฯ สงฺฆเตฺถเร นิสิเนฺนติ สมฺพโนฺธฯ อนุเถเร อนุโมทนตฺถาย นิสิเนฺนติ โยชนาฯ สงฺฆ เตฺถเรน อชฺฌิเฎฺฐปีติ สมฺพโนฺธฯ อนุโมทโก วทตีติ สมฺพโนฺธฯ อนุ ปุนปฺปุนํ, ปจฺฉา วา ทาย เก ธมฺมกถาย โมเทตีติ **อนุโมทโก**ฯ ‘‘คจฺฉถา’’ติ สเจ วทติ อนุโมทโกติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ อนุโมทกสฺสฯ มนุสฺสา กาเรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เอเกนา’’ติ ปทํ ‘‘กาเรนฺตี’’ติ ปเท การิ ตกมฺมํฯ **ตสฺสา**ติ การิตภิกฺขุสฺสฯ **อนุโมทนโต**ติ อนุโมทนการณาฯ **อุปนิสินฺนกถา**ติ อุปสมี เป นิสินฺนานํ กถิยติ เอตายาติ อุปนิสินฺนกถาฯ **อนุโมทนายา**ติ อนุโมทนตฺถายฯ **อชฺฌิโฎฺฐ วา**ติ สยํ อชฺฌิโฎฺฐ เอวฯ **เอตฺถา**ติ อนุโมทนวตฺถุสฺมิํฯ ‘‘สญฺชาตวโจฺจ’’ติ อิมินา วโจฺจ สญฺชาโต อิมสฺสาติ **วจฺจิโต**ติ กตฺวา สญฺชาตเตฺถ อิต ปจฺจโยติ ทเสฺสติฯ

๕. ภตฺตคฺควตฺตกถา

๓๖๔. **ภตฺตคฺควเตฺต**ติ ภตฺตํ คณฺหนฺติ เอตฺถาติ ภตฺตคฺคํ, ปริวิสนฎฺฐานํฯ ตสฺมิํ กตฺตพฺพํ วตฺตํ ภตฺตคฺควตฺตํ, ตสฺมิํ ภตฺตคฺควเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ มนุสฺ สานํ ปริวิสนฎฺฐานํ นาม ยตฺถ มนุสฺสา สปุตฺตทารา อาวสิตฺวา ภิกฺขู โภเชนฺติฯ ‘‘อติอลฺลียิตฺ วา’’ติ อิมินา **อนุปขชฺชา**ติ เอตฺถ ขทธาตุสฺส หิํสนํ นาม อติอลฺลียนนฺติ ทเสฺสติฯ **อาสเนสุ สตี**ติ อาสเนสุ สเนฺตสุฯ นิสีทนฺตสฺส นวกสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **อาปชฺชตี**ติ อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ อาปุจฺฉิเต อนนุชานโนฺต เถโร อาปชฺชตีติ โยชนาฯ **สงฺฆาฎิน**ฺติ ปารุตสงฺฆาฎิํฯ

ปตฺตโธวนอุทกนฺติ ภุญฺชนตฺถาย ปตฺตานํ โธวนอุทกํฯ **คเหตพฺพน**ฺติ หเตฺถน ค เหตพฺพํฯ

ยถา คณฺหิยมาเนติ โยชนาฯ **มตฺตายา**ติ ปมาณายฯ **สพฺพิอาทีสุ เอวา**ติ เอวสโทฺท อชฺฌาหริตโพฺพฯ **สพฺพิอาทีสู**ติ สพฺพิเตลอุตฺตริภเงฺคสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **ยน**ฺติ สพฺพิอาทิ กํฯ **อปฺปโหตี**ติ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ นปฺปโหติฯ **ตน**ฺติ สพฺพิอาทิกํ, สมฺปาเทหีติ สมฺพโนฺธฯ ตา ทิสํ สพฺพิอาทิกนฺติ สมฺพโนฺธฯ

ยํ ภตฺตคฺคนฺติ โยชนาฯ **หตฺถโธวนอุทกน**ฺติ ภุตฺตาวีนํ หตฺถสฺส โธวนอุทกํฯ **อนฺตรา**ติ โภชนสฺส มเชฺฌฯ **ปิปาสิเตนา**ติ ปิวิตุํ อิจฺฉเนฺตนฯ **คเล**ติ กเณฺฐฯ

นิวตฺตเนฺตนาติ เอตฺถ กสฺมา ฐานา นิวตฺตเนฺตนาติ อาห ‘‘ภตฺตคฺคโต’’ติฯ กถํ เกนากาเรน นิวตฺติตพฺพนฺติ โยชนาฯ กสฺมา นวเกหิ ภิกฺขูหิ ปฐมตรํ นิวตฺติตพฺพนฺติ อาห ‘‘สมฺพาเธสฺหี’’ติอาทิฯ **นิกฺขมโนกาโส**ติ ปฐมตรํ นิกฺขโนฺตกาโสฯ **ปฏิปาฏิยา**ติ วุฑฺฒปฏิปาฏิยาฯ **ธุเร**ติ เคหทฺวารสฺส สมีเปฯ ธุรสโทฺท หิ อิธ สมีปวาจโกฯ นวกา อโนฺตเคเห เจ นิสินฺนา โหนฺตีติ โยชนาฯ **อนฺตเรนา**ติ ภิกฺขูนํ วิวเรน, มเชฺฌน วาฯ **วิรฬายา**ติ ตนุกายฯ

๖. ปิณฺฑจาริกวตฺตกถา

๓๖๖. ปิณฺฑจาริกวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ กปฺปาสํ วา คเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ยญฺจา**ติ ยญฺจ กิญฺจิ วตฺถุํ, คเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **กโรนฺตี ฐิตา วา**ติ กโรนฺตี หุตฺวา ฐิตา วาฯ **ตนฺ**ติ กมฺมํฯ **น จ ภิกฺขาทายิกายา**ติ อิตฺถิลิงฺควเสน วุตฺตตฺตา อิตฺถิยา เอว มุขํ น อุโลฺลเกตพฺพนฺติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘อิตฺถี วา โหตู’’ติอาทิฯ ‘‘ภิกฺขาทานสมเย’’ติ อิมินา อญฺญสฺมิํ สมเย โอโลเกโนฺตปิ นตฺถิ โทโสติ ทเสฺสติฯ เอกสฺมิํ กาเล ภิกฺขาย ททมานาย สพฺพกาลมฺปิ น โอโลเกตพฺพนฺติ อนิจฺฉิตตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ

๗. อารญฺญิกวตฺตกถา

๓๖๘. อารญฺญิกวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **เสนาสนา โอตริตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ อรเญฺญ รุกฺขมูลาทีสุ นิสินฺนสฺส วิหาราภาวโต เสนาสนํ นาม วสนฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วสนฏฺฐานโต นิกฺขมิตพฺพ’’นฺติฯ

ปตฺตํ ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวาติ เอตฺถ กถํ ปโตฺต ถวิกาย ปกฺขิปิตโพฺพติ อาห ‘‘สเจ พหี’’ติอาทิฯ ตตฺถ ปโตฺต ปกฺขิปิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **โธวิตฺวา กตฺวา**ติ ปเทสุ ‘‘ปตฺตํ โวทก’’นฺติ วิภตฺติปริณามํ กตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **ตมฺปี**ติ เวฬุนาฬิกมฺปิฯ **สมีเป**ติ อารญฺญกสฺส เสนาสนสฺส สมีเปฯ ยถา จ อารญฺญกสฺส อรณิสหิตํ อิจฺฉิตพฺพํ, เอวํ กนฺตารํ ปฏิปนฺนสฺสาปิ อรณิสหิตํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ โยชนาฯ **คณวาสิโน**ติ คเณน สห วาสิโน, อารญฺญกสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อรณิสหิเตนฯ ‘‘นกฺขตฺตาเนว นกฺขตฺตปทานี’’ติ อิมินา อสฺสยุชาทินกฺขตฺตาเนว (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๕๘-๖๐ คาถาสุ) ทิสาภาคชานนสฺส, จ สมยชานนสฺส จ การณตฺตา **นกฺขตฺตปทานิ นามา**ติ ทเสฺสติฯ

๘. เสนาสนวตฺตกถา

๓๖๙. เสนาสนวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ทฺวารํ นามา**ติ มหาทฺวารํฯ **มหาวฬญฺชนฺ**ติ มหเนฺตหิ ชเนหิ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวาเรฯ **อาปุจฺฉิตฺวาวา**ติ วุฑฺฒํ อาปุจฺฉิตฺวาว, สภาคสฺส วุฑฺฒตรสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **วฏฺฏติเยวา**ติ ยถาสุขํ วิหริตุํ วฏฺฏติเยวฯ **ปริวตฺติตพฺพนฺ**ติ ปริมุขํ วตฺติตพฺพํฯ

๙. ชนฺตาฆรวตฺตาทิกถา

๓๗๑. ชนฺตาฆรวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **พหิชคตี**ติ พหิอาลิโนฺทฯ

๓๗๓. อาจมนวตฺถุสฺมิํ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **นีหริตฺวา**ติ อุทกํ นีหริตฺวาฯ **อาจมิตพฺพนฺ**ติ โธวิตพฺพํฯ ‘‘อาปุโพฺพ จมุ โธวเน’’ติ หิ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตํฯ **อิทํ อติวิวฏนฺ**ติ อิทํ ฐานํ อติวิวฏํ, น เกนจิ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ อโตฺถฯ **อุทกํ อลภนฺตเสฺสวา**ติ อุทกํ อลภเนฺตเยวฯ

๓๗๔. วจฺจกุฏิวเตฺต เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อยนฺ**ติ ทนฺตกฏฺฐํ ขาทโต วจฺจกรณํฯ **สพฺพเตฺถวา**ติ สพฺพสฺมึ เอว ฐาเนฯ ‘‘น ผรุเสน กเฏฺฐนา’’ติ เอตฺถ น เกวลํ ขรกฏฺฐเมว, ผาลิตกฏฺฐาทโยปิ ฉวิอวเลขนกฏฺฐา ผรุสาเยว นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ผาลิตกเฏฺฐน วา’’ติอาทิฯ **ปวิฏฺฐสฺสา**ติ วจฺจกุฏึ ปวิฏฺฐสฺสฯ

สพฺพสาธารณฏฺฐานนฺติ สเพฺพสํ ภิกฺขูนํ, สเพฺพหิ วา สาธารณํ วจฺจกุฏิสงฺขาตํ ฐานํฯ **ตตฺรา**ติ ตสฺมึ สพฺพสาธารเณ ฐาเนฯ **นิพทฺธคมนตฺถายา**ติ อตฺตโน นิพทฺธคมนตฺถาย กตํ ยํ ฐานํ วา ยํ ปุคฺคลิกฏฺฐานํ วา โหตีติ โยชนาฯ

อุหตาติ เอตฺถ อุปุโพฺพ หทธาตูติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุหทิตา’’ติฯ ‘‘หท กรีโสสฺสเคฺค’’ติ ธาตุปาเฐสุ (ปาณินี ๙๗๗ ธาตุปาเฐ; สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๕ ทการนฺตธาตุ) วุตฺตตฺตา วจฺจกูปโต พหิ กรีสสฺส โอสฺสชฺชนนฺติ อาห ‘‘พหิ วจฺจมกฺขิตา’’ติฯ **โธวิตพฺพา**ติ อุทเกน โธวิตพฺพาฯ **เอตมฺปี**ติ อุทกสฺส อวิชฺชมานมฺปิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ วตฺตกฺขนฺธเกฯ

อิติ วตฺตกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๙. ปาติโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธกํ

๑. ปาติโมกฺขุเทฺทสยาจนกถา

๓๘๓. ปาติโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธเก **นนฺทิมุขิยา รตฺติยา**ติ เอตฺถ นนฺทิยติ ตุสิยตีติ นนฺทิ, อิการโนฺตยํ นปุํสกลิโงฺคฯ ‘‘นนฺทิเสโน (ชา. อฏฺฐ. ๓.๔.๑) นนฺทิวิสาโล’’ติอาทีสุ อิการโนฺตยํ ปุลฺลิโงฺค โหติ, อิธ ปน มุขํ อเปกฺขิตฺวา อิการโนฺต นปุํสกลิโงฺค โหติฯ อรุณุฏฺฐิตกาเล โอทาตทิสามุขตาย นนฺทิ มุขํ เอติสฺสํ รตฺติยนฺติ นนฺทิมุขี, รตฺติ, ตาย นนฺทิมุขิยา รตฺติยา, เตน วุตฺตํ ‘‘อรุณุฏฺฐิตกาเลปิ หิ นนฺทีมุขา วิย รตฺติ ขายตี’’ติฯ **อโนฺตปูติ**นฺติ เอตฺถ กายสฺส อโนฺต กุณปปูตินฺติ อตฺถํ ปฏิปกฺขิปโนฺต อาห ‘‘อตฺตจิตฺตสนฺตาเน’’ติอาทิฯ ‘‘กิเลสวสฺสนวเสนา’’ติ อิมินา อุทกวสฺสนวเสนาติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ **อวสฺสุต**นฺติ ตินฺตํ, กิลินฺนนฺติ อโตฺถฯ **กสมฺพุชาต**นฺติ เอตฺถ **กสมฺพู**ติ สงฺกาโรฯ โส หิ สมฺมุญฺจนิยา กสิยมาเนน วิเลขิยมาเนน สมฺพติ สทฺทํ กโรตีติ **กสมฺพุ,** ตํ วิย ชาตนฺติ กสมฺพุชาตนฺติ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อฏฺฐกถายํ ปน อธิปฺปายวเสน ‘‘อากิลิฏฺฐชาต’’นฺติ วุตฺตํ, อติวิย กิลิฏฺฐชาตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘อากิณฺณโทสตาย กิลิฏฺฐชาต’’นฺติปิ ปาโฐฯ **‘‘ยาว พาหาคหณาปิ นามา’’ติ** อิมินา ปาเฐน ทเสฺสตีติ สมฺพโนฺธฯ **หีติ** ปทปูรณมตฺตํฯ **เตนา**ติ โมฆปุริเสนฯ ‘‘ยาวา’’ติ นิปาตปโยคตฺตา ‘‘พาหาคหณาปี’’ติ เอตฺถ ปญฺจมีวิภตฺติ อวธิอเตฺถ โหติฯ **นาม**-สโทฺท ครหตฺถโชตโก, ตสฺส ปโยคตฺตา ‘‘อาคเมสฺสตี’’ติ เอตฺถ อตีตเตฺถ อนาคตวจนํ (สทฺทนีติสุตฺตมาลาย ๘๙๓ สุเตฺต)ฯ อาคเมสฺสติ นามาติ โยชนาฯ **อาคเมสฺสตี**ติ อีสํ อธิวาเสสฺสติฯ ‘‘อาโต คมุอีสมธิวาสเน’’ติ หิ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ มการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ

๓๘๔. **น อายตเกเนว ปปาโต**ติ เอตฺถ ทีฆเนว ปปาโตติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น ปฐมเมว คมฺภีโร’’ติฯ อายตสโทฺท หิ ทีฆปริยาโยฯ ‘‘น อายตเกน คีตสฺสเรน ธโมฺม คายิตโพฺพ’’ติอาทีสุ (จูฬว. ๒๔๙) วิย ปปาโต ทีเฆน ตีรสฺส อาทิมฺหิ น โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ปฐมเมวา**ติ ตีรสฺส อาทิมฺหิเยวฯ ‘‘อนุปุเพฺพน คมฺภีโร’’ติ อิมินา ‘‘น ปฐมเมว คมฺภีโร’’ติ วจนสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ **ฐิตธโมฺม**ติ ตีรสฺส อโนฺตเยว ฐิตสภาโว ฯ **เวลํ นาติวตฺตตี**ติ เอตฺถ

เวลาสทฺทสฺส ตีรมริยาทเตฺถสุ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โอสกฺกนกนฺทรํ มริยาทเวล’’นฺติฯ ตตฺถ ‘‘โอสกฺกนกนฺทร’’อิติ ปเทน ตีรตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘มริยาท’’ อิติ ปเทน มริยาทตฺถํฯ เกน อุทเกน ทริตโพฺพติ **กนฺทโร,** อุทเกน โอสกฺกโน กนฺทโร เอตฺถาติ **โอสกฺกนกนฺทรํ,** ตีรํฯ โอสกฺกนกนฺทรภูตญฺจ มริยาทภูตญฺจ เวลํ ตีรํ นาติกฺกมตีติ อโตฺถฯ **ตีรํ วาเหตี**ติ เอตฺถ วหธาตุยา ปาปุณนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตีรํ อเปฺปตี’’ติฯ ตตฺถ **อเปฺปตี**ติ ปาปุณาเปติฯ ‘‘อุสฺสาเรตี’’ติ อิมินา ปาฬิยํ ‘‘ถลํ อุสฺสาเรตี’’ติ ปเทน ‘‘ตีรํ วาเหตี’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสตีติ อโตฺถ ทสฺสิโตฯ **อุสฺสาเรตี**ติ อุทฺธริตฺวา คมาเปติฯ **อญฺญาปฏิเวโธ**ติ เอตฺถ อาชานาติ, อาชานิตฺถาติ วา **อญฺญํ** อรหตฺตมโคฺค วา อรหตฺตผลํ วา, ตสฺส ปฏิวิชฺฌนํ อญฺญาปฏิเวโธ, สุขุจฺจารณตฺถํ มเชฺฌ ทีโฆ, อญฺญาปฏิเวโธ นาม อรหตฺตุปฺปตฺติเยว โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘อรหตฺตุปฺปตฺตี’’ติฯ

๓๘๕. **ฉนฺนมติวสฺสตี**ติ อุทานปาฬิยา สนฺธายภาสิตปาฬิภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาปตฺติ’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ **อิท**นฺติ ‘‘ฉนฺนมติวสฺสตี’’ติ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอต**นฺติ นวาปตฺติอาปชฺชนํ สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ

๔. ปาติโมกฺขสวนารหกถา

๓๘๖. **ปุเร วา ปจฺฉา วา**ติ ญตฺติโต ปุเร วา ปจฺฉา วาฯ **เขเตฺต**ติ ปาติโมกฺขฎฺฐปนสฺส เขเตฺตฯ เขตฺตํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตสฺมา’’ติอาทิฯ **เรการํ ภณตี**ติ ฉตฺตึสตฺยกฺขเรสุ เร-การํ ญตฺติฎฺฐปนโก ภณติฯ **อิท**นฺติ ปญฺจตึสตฺยกฺขรานํ อุจฺจารณฎฺฐานํฯ **วุเตฺต**ติ ญตฺติฎฺฐปนเกน วุเตฺตฯ ‘‘สุณาตุ เม’’ติ วจเน อนารเทฺธเยวาติ โยชนาฯ

๕. ธมฺมิกาธมฺมิกปาติโมกฺขฎฺฐปนกถา

๓๘๗. **เตน ปุคฺคเลนา**ติ เตน จุทิตเกน ปุคฺคเลนฯ **สา วิปตฺตี**ติ สีลวิปตฺติอาทิสงฺขาตา สา วิปตฺติฯ **สญฺญาอมูลิกวเสนา**ติ ‘‘กตา’’ อิติ สญฺญาย อมูลิกวเสนฯ **กตญฺจา**ติ เอกเนฺตน กตญฺจฯ **อกตญฺจา**ติ เอกเนฺตน อกตญฺจฯ

โกเปตุกามตาย เนว อาคจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อนาคมนาทิการเณนฯ **อาปชฺชตี**ติ ปาติโมกฺขฎฺฐปนโก อาปชฺชติฯ **อิจฺจสฺสาปี**ติ อิติ เอวํ อสฺส ปาติโมกฺขฎฺฐปนกสฺสาปิ ฯ **ปจฺจาทิยตี**ติ ปติ อาทิยติ, ‘‘อกตํ กมฺมํ, ปุน กาตพฺพํ กมฺม’’นฺติอาทินา ปุน อาทียติ, ปุน อารภตีติ อโตฺถฯ

๖. ธมฺมิกปาติโมกฺขฎฺฐปนกถา

๓๘๘. **มคฺคปฏิปาทนาทีสู**ติ มคฺคสฺมึ ปฏิปาทนาทีสุฯ อาทิสเทฺทน เถยฺยจิเตฺตน อวหาราทโย สงฺคณฺหาติฯ **อาการาทิสญฺญา**ติ อาการสญฺญา ลิงฺคสญฺญา นิมิตฺตสญฺญาฯ **ต**นฺติ ปริสงฺกํ สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ

๗. อตฺตาทานองฺคกถา

๓๙๘. **อตฺตาทานํ อาทาตุกาเมนา**ติ เอตฺถ กึ อตฺตาทานนฺติ อาห ‘‘สาสนํ โสเธตุกาโม’’ติอาทิฯ อิมินา ปรํ โจเทตุํ อตฺตนา อาทาตพฺพํ อธิกรณํ **อตฺตาทาน**นฺติ วุจฺจตีติ ทเสฺสติฯ **อกาโล อิมํ อตฺตาทานํ อาทาตุ**นฺติ เอตฺถ อกาลํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ราชภย’’นฺติอาทิฯ

ตตฺถ **วสฺสารโตฺต**ติ วสฺสกาโลฯ โส หิ วโสฺส อติวิย รณฺชติ เอตฺถ กาเลติ วสฺสารโตฺตติ วุจฺจติฯ วสฺสารโตฺตปิ อธิกรณวูปสมตฺถํ ลชฺชิปริสาย ทูรโต อานยนสฺส ทุกฺกรตฺตา อกาโล นามฯ **อิตี**ติ อยํ ราชภยาทิกาโลติ อโตฺถฯ **วิปรีโต**ติ ราชภยาทีนํ อภาวกาโลฯ

อภูตํ อิทํ อตฺตาทานนฺติ เอตฺถ อภูตสโทฺท อวิชฺชมานปริยาโยติ อาห ''อสนฺตมิท''นฺติ, อิทํ อตฺตาทานํ อวิชฺชมานนฺติ อโตฺถฯ มยา คหิโตติ สมฺพโนฺธฯ สีลวา ปุคฺคโลติ โยชนาฯ **ย**นฺติ อตฺตาทานํ สํวตฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิท**นฺติ อตฺตาทานํฯ

น ลภิสฺสามิ สนฺทิเฏฺฐ, ลภิสฺสามิ สนฺทิเฏฺฐติ เอตฺถ ''น ลภิสฺสามิ, ลภิสฺสามี''ติ อิทํ กึ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ''อเปฺปกทา หี''ติอาทิฯ ตตฺถ **อเปฺปกทา**ติ อปิ เอกทาฯ **หิ**สโทฺท วิตฺถารโชตโกฯ **เอวรูปา**ติ สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตสภาวาฯ **ต**นฺติ อุปตฺถมฺภกภิกฺขุลภนํ สนฺธายาติ สมฺพโนฺธฯ ''น ลภิสฺสามี''ติ อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

โกสมฺพกานํ ภณฺฑนาทิ ภวติ วิย ภณฺฑนาทิ ภวิสฺสตีติ โยชนาฯ **ปจฺฉาปิ อวิปฺปฏิสารกรํ ภวิสฺสตี**ติ เอตฺถ เกสํ อวิปฺปฏิสารกรํ ภวติ วิย ปญฺจงฺคสมฺปนฺนาคตํ อตฺตาทานํ อาทิยโต ปจฺฉาปิ อวิปฺปฏิสารกรํ ภวตีติ อาห ''สุภทฺทํ วุฑฺฒปพฺพชิต''นฺติอาทิฯ ตตฺถ **ปญฺจสติกสงฺคีติ**นฺติ ปญฺจสเตหิ มหากสฺสปาทีหิ กตฺตพฺพํ สงฺคีติํฯ มหากสฺสปเตฺถรสฺส ปจฺฉา สมนุสฺสรณกรํ โหติ อิว โหตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **สมนุสฺสรณกร**นฺติ สโมฺมทวเสน ปุนปฺปุนํ อนุสฺสรณสฺส กรํฯ อิมินา ''อวิปฺปฏิสารกร''นฺติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปจฺฉาปี**ติ เอตฺถ ปิสทฺทสฺส อวุตฺตสมฺปิณฺฑนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สาสนสฺส จา''ติอาทิฯ ตตฺถ สาสนสฺส จ สสฺสิริกตายาติ สมฺพโนฺธฯ วิคตอุปกฺกิเลสจนฺทิมสูริยานํ วิย สาสนสฺส จ สสฺสิริกตาย สํวตฺตตีติ อธิปฺปาโยฯ

๘. โจทเกน ปจฺจเวกฺขิตพฺพธมฺมกถา

๓๙๙. ''อจฺฉิเทฺทน อปฺปฏิมํเสนา''ติอาทีสุ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ฉิทฺทสปฺปฏิมํสํ ปฐมํ ทเสฺสตฺวา วิปรีตวเสน อจฺฉิทฺทอปฺปฏิมํสํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เยนา''ติ อาทิฯ ตตฺถ เยน กตานีติ สมฺพโนฺธฯ ฉิชฺชตีติ **ฉิโทฺท,** ปฏิ ปุนปฺปุนํ มสิยติ อามสิยตีติ **ปฏิมํโส,** นิคฺคหิตาคโม, ภาวปฺปธาโนยํ กมฺมนิเทฺทโสฯ สห ปฏิมํเสนาติ **สปฺปฏิมํโส,** กายสมาจาโรฯ **วิปรีโต**ติ วิปริวตฺตวเสน อิโต ปวโตฺต, กายสมาจาโรติ อโตฺถฯ **อมูลกานุทฺธํสนาทีหี**ติ อาทิสเทฺทน ทุฏฺฐุลฺลวาจาทโย สงฺคณฺหาติฯ

เมตฺตํ นุ โข เม จิตฺตนฺติ เอตฺถ อปฺปนาภาวปฺปตฺตํ เมตฺตจิตฺตเมวาธิเปฺปตนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปลิโพเธ ฉินฺทิตฺวา''ติอาทิฯ ตตฺถ **ปลิโพเธ**ติ อาวาสปลิโพธาทิเก ปลิโพเธฯ ''วิกฺขมฺภนวเสน วิหตาฆาต''นฺติ อิมินา อปฺปนาภาวปฺปตฺตํ เมตฺตจิตฺตเมว ทเสฺสติฯ **อิทํ ปนาวุโส กตฺถ วุตฺตํ ภควตา**ติ เอตฺถ อิทํสทฺทกิํสทฺทานํ วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อิทํ สิกฺขาปทํ กตรสฺมิํ นคเร''ติฯ

๙. โจทเกน อุปฏฺฐาเปตพฺพกถา

๔๐๐. **''กาเลน วกฺขามี''**ติอาทีสุ โจทนาย กาลอกาลาทิํ ทเสฺสโนฺต อาห ''เอโก เอก''นฺติอาทิฯ ตตฺถ **เอโก**ติ เอกโก โจทโกฯ **เอก**นฺติ เอกกํ จุทิตกํฯ สงฺฆมชฺฌ...เป.... อสนสาลาทีสุ วา ปริวาริตกฺขเณ วาติ โยชนาฯ ตตฺถ ''สงฺฆมชฺฌ...เป.... อสนสาลาทีสู''ติ อิ

มินา ฐานาภาวํ ทเสฺสติ, ‘‘อุปฏฺฐาเกหิ ปริวาริตกฺขเณ’’ติ อิมินา กาลาภาวํ ทเสฺสติฯ อิเมหิ ปเทหิ ฐานมฺปิ กาเลน สงฺคเหตฺวา ‘‘กาเลน วกฺขามี’’ติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ **ตเจฺฉนา**ติ สเจฺจนฯ **หโมฺภ**ติ นิปาโต ปจฺฉิมปเทสุ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ หโมฺภ มหลฺลก, หโมฺภ ปริสาวจร, หโมฺภ ปํสุกูลิก, หโมฺภ ธมฺมกถิกาติ หิ อโตฺถฯ **อิทนฺ**ติ กมฺมํฯ **การณนิสฺสิต**นฺติ มหลฺลกภาวการณาทีสุ นิสฺสิตํฯ ‘‘ภเนฺต’’ติ นิปาโตปิ ปเจฺจกํ โยเชตโพฺพฯ เอตฺถ จ ‘‘หโมฺภ’’ติ นิปาเตน โลกโวหารวเสน อนาทรสฺส ปกาสกตฺตา ผรุเสน วทติ นาม, ‘‘ภเนฺต’’ติ นิปาเตน สาทรสฺส ปกาสกตฺตา สเณฺหน วทติ นามฯ **การณนิสฺสิตํ กตฺวา**ติ อิมสฺมิํ วีติกฺกเม อยํ นาม โทโสติ การณนิสฺสิตํ กตฺวาฯ ‘‘เมตฺตจิตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวา’’ติ อิมินา **เมตฺตจิโตฺต**ติ ปทสฺส ‘‘วกฺขามี’’ติ ปเท กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ **โน โทสนฺตโร**ติ เอตฺถ อนฺตรสทฺทสฺส จิตฺตวาจกภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘น ทุฎฺฐจิโตฺต’’ติฯ ‘‘หุตฺวา’’ติ อิมินา กิริยาวิเสสนภาวํ ทเสฺสติฯ

๑๐. โจทกจุทิตกปฎิสํยุตฺตกถา

๔๐๑. **อชฺฌตฺต**นฺติ เอตฺถ อตฺตสทฺทสฺส จิตฺตวาจกภาวญฺจ สตฺตมีวิภตฺติยาปิ อมาเทสภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน จิเตฺต’’ติฯ **อุปฺปาเทตฺวา**ติ อิมินา ‘‘มนสิกริตฺวา’’ติ ปทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติฯ **การุญฺญตา**ติ เอตฺถ ทฺวีสุ ณฺยปจฺจยตาปจฺจเยสุ เอกเสฺสว ภาววาจกตฺตา เอโก สฺวโตฺถติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กรุณภาโว’’ติฯ ตตฺถ กรุณสฺส ปุคฺคลสฺส ภาโว **การุญฺญํ,** ตเทว **การุญฺญตา**ฯ อถ วา กรุโณ เอว ปุคฺคโล การุญฺญํ, ตสฺส ภาโว การุญฺญตาติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **อิมินา**ติ ‘‘การุญฺญตา’’ติ ปเทนฯ **กรุณญฺจา**ติ อปฺปนาปตฺตํ กรุณญฺจฯ **กรุณาปุพฺพภาคญฺจา**ติ อปฺปนาปตฺตาย กรุณาย ปุพฺพภาเค ปริกมฺมูปจารวเสน ปวตฺตํ กามาวจรกรุณญฺจฯ **ทฺวีหิปี**ติ ‘‘หิเตสิตา, อนุกมฺปิตา’’ติ ทฺวีหิปิ ปเทหิฯ **เมตฺตญฺจา**ติ อปฺปนาปตฺตเมตฺตญฺจฯ **เมตฺตาปุพฺพภาคญฺจา**ติ อปฺปนาปตฺตาย เมตฺตาย ปุพฺพภาเค ปริกมฺมูปจารวเสน ปวตฺตํ กามาวจรเมตฺตญฺจฯ **สุทฺธเนฺต**ติ สุเทฺธ โกฎฺฐาเสฯ **ปฎิญฺญํ อาโรเปตฺวา**ติ จุทิตกํ ปฎิญฺญํ อาโรเปตฺวาฯ **เย เอเต**ติ ‘‘การุญฺญตา’’ติอาทินา นเยน เย เอเต ปญฺจ ธมฺมา วุตฺตาติ โยชนาฯ อิมินา **อิเม ปญฺจ ธเมฺม**ติ เอตฺถ อิมสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสติฯ

สเจฺจ จ อกุเปฺป จาติ เอตฺถ สจฺจสทฺทสฺส วิรติสจฺจปรมตฺถสจฺจานิ ปฎิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘วจีสเจฺจ จา’’ติฯ ‘‘อกุปฺปนตายา’’ติ อิมินา นกุปสฺส ภาโว **อกุปฺป**นฺติ กตฺวา ณฺยปจฺจยสฺส ภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **หี**ติ สจฺจํ, วิตฺถาโร วาฯ **น ปโร ฆเฎฺฎตโพฺพ**ติ น ปโร กุชฺฌาเปตโพฺพฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมิํ ปาติโมกฺขฎฺฐปนกฺขนฺธเกฯ

อิติ ปาติโมกฺขฎฺฐปนกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๑๐. ภิกฺขุนิกฺขนฺธกํ

มหาปชาปติโคตมีวตฺถุกถา

๔๐๒. ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก กสฺมา ปฎิกฺขิปตีติ โจทนํ ทเสฺสตฺวา ตสฺสา อาโภคํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นนู’’ติอาทิฯ ‘‘กาม’’นฺติอาทินา อภฺยูปคมปริหารวเสน วิสฺสเชฺชติฯ ตตฺถ **กามํ**สโทฺท อนุคฺคหโตฺถ, **ปน** สโทฺท ครหโตฺถ, ปน ตถาปิ ปฎิกฺขิปตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตนฺ**ติ มหาปชาปติํ โคตมิํฯ ยาจิเตน หุตฺวา อนุญฺญาตนฺติ โยชนาฯ **อยนฺ**ติ ปพฺพชฺชาฯ **ภทฺทกํ กตฺวา**ติ ลทฺธกํ กตฺวา, มนาปํ กตฺวาติ อโตฺถฯ

๔๐๓. **กุมฺภเถนเกหี**ติ เอตฺถ กุมฺภ ทีปํ ชาเลตฺวา เตนาโลเกน เถเนนฺตีติ **กุมฺภเถนกา**ติ ทเสฺสนฺโต อาห ''กุมฺภ ทีปํ ชาเลตฺวา''ติอาทิฯ

นาฬิมชฺฌคตนฺติ สสฺสนาฬิสฺส มชฺฌ คตํฯ **คณฺฐิ**นฺติ ผฬุํฯ ''กณฺฑ''นฺติปิ ปาโฐ, ทณฺฑนฺติ อโตฺถฯ **เยนา**ติ ปาณเกนฯ อยณฺหิ ยํสโทฺท ตํสทฺทานเปโกฺขติ ทฎฺฐโพฺพฯ

อโนฺตรตฺตภาโวติ อโนฺตโลหิตภาโวฯ **เอตมตฺถ**นฺติ เอตํ วกฺขมานํ อตฺถํฯ **อาฬิยา**ติ อาวรณายฯ **อพทฺธายปี**ติ ปิสโทฺท อนุคฺคหโตฺถ, พทฺธาย ปน ปเควาติ อโตฺถฯ **กิญฺจี**ติ อปฺปมตฺตกํฯ **ย**นฺติ อุทกํฯ **ตมฺปี**ติ อุทกมฺปิฯ ปิสโทฺท อพทฺธาย ฐิตํ กิญฺจิ อุทกํ อเปกฺขติฯ เย อิเม ครุธมฺมา ปญฺญตฺตาติ โยชนาฯ **ปฎิกเจฺจวา**ติ ปเคว , ปฐมเมวาติ อโตฺถฯ **เตสู**ติ ครุธเมฺมสุฯ อปญฺญเตฺตสุ สเนฺตสุปีติ โยชนาฯ **ปฐมํ วุตฺต**นฺติอาทิ วุตฺตํ, วสฺสสหสฺสเมว ฐสฺสติ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสตีติ โยชนาฯ **''วสฺสสหสฺส''**นฺติ จ เอตํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ วสฺสสหสฺสโตฯ **ปริยตฺติธโมฺมปี**ติ ปิสโทฺท ปฎิเวธสทฺธมฺมํ อเปกฺขติฯ ทฺวีสุ สทฺธเมฺมสุ ฐิเตสุ ปฎิปตฺติสทฺธโมฺม ฐิโตเยวาติ กตฺวา น วุตฺตํฯ **ตานิเยวา**ติ ปญฺจวสฺสสหสฺสานิเยวฯ ปริยตฺติยา สติ ปฎิเวโธ น โหตีติ นาปิ วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ **ลิงฺค**นฺติ สมณเวสํ, สมณาการนฺติ อโตฺถฯ

ภิกฺขุนีอุปสมฺปทานุชานนกถา

๔๐๔. **อิมาย อนุปญฺญตฺติยา**ติ มหาปชาปติยา อฎฺฐครุธมฺมปฎิคฺคหณูปสมฺปทํ อุปนิธาย อยํ ปญฺญตฺติ อนุปญฺญตฺติ นาม, ตาย อนุปญฺญตฺติยา อุปสมฺปาเทตุนฺติ อโตฺถฯ **มหาปชาปติยา สทฺธิวิหารินิโย กตฺวา**ติ มหาปชาปตึ อุปชฺฌํ กตฺวา ปญฺจสตา สากิยานิโย ตสฺสา สทฺธิวิหารินิโย กตฺวาติ อโตฺถฯ **อิตี**ติ ตสฺมา อเหสุนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิมินา โอวาเทนา**ติ ภควโต อิมินา โอวาเทนฯ

๔๑๐. **เอติสฺสา**ติ เอติสฺสา ภิกฺขุนิยาฯ **ต**นฺติ กมฺมํฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ อญฺญสฺมึ กเมฺมฯ **อญฺญ**นฺติ โรปิตพฺพกมฺมโต อญฺญํ กมฺมํฯ

๔๑๑. **กทฺทโมทเกนา**ติ กทฺทเมน อาลุฬิเตน อุทเกนเวฯ **กทฺทมาทีสุปี**ติ ปิสโทฺท ''เยน เกนจี''ติ เอตฺถ โยเชตโพฺพฯ เยน เกนจิปีติ หิ อโตฺถฯ **สนฺนิปติตฺวา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆน สนฺนิปติตฺวาฯ **อปสาทนีย**นฺติ อปสาเทตพฺพํ กมฺมํฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน สาวนมเตฺตนฯ **อวนฺทิโย**ติ น วเนฺทตโพฺพ, วนฺทิตุํ น อรโหติ อโตฺถฯ **ตโต**ติ ติกฺขตฺตุํ สาเวตพฺพโตฯ น **วนฺทนฺตี**ติ ภิกฺขุนิโย น วนฺทนฺติฯ **ทิสฺวาปี**ติ ตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวาปิฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ อปสาทนียํ ทเสฺสเนฺตน ภิกฺขุนา, ขมาเปตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วิหาเรเยวา**ติ ภิกฺขูนํ วิหาเรเยวฯ **เตน ภิกฺขุนา**ติ อุปสงฺกมิตเพฺพน ภิกฺขุนา, วตฺตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตโต**ติ วตฺตพฺพกาลโตฯ **โส**ติ อปสาทนียํ ทเสฺสโนฺต ภิกฺขุฯ **เอตฺถา**ติ ภิกฺขุนิกฺขนฺธเกฯ **กมฺมวิภเงฺค**ติ ปริวาราวสาเน กมฺมานํ วิภงฺคฎฺฐาเน (ปริ. อฎฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖)ฯ

โอภาสนฺตีติ อว หีเนน ภาสนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ''อสทฺธเมฺมน โอภาสนฺตี''ติฯ ''ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สมฺปโยเชนฺตี''ติ เอตฺถ กมฺมกรเณ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปุริเส อสทฺธเมฺมนา''ติฯ เอตฺถ ''ปุริเส''ติ อิมินา กมฺมํ ทเสฺสติ, ''อสทฺธเมฺมนา''ติ อิมินา กรณํฯ **วิหารปฺปเวสเน**ติ ภิกฺขูนํ วิหารปฺปเวสเนฯ **โอวาทํ ฐเปตุ**นฺติ เอตฺถ โอวาทฎฺฐปนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ''น ภิกฺขุนุปสฺสย''นฺติอาทิฯ **โอวาทตฺถายา**ติ โอวาทปฎิคฺคหณตฺถายฯ **มา กริตฺถา**ติ มา กเรยฺยาถฯ

๔๑๖. **คิหิทาริกาโย**ติ คิหิภูตา ทาริกาโย พนฺธนฺติ วิยาติ โยชนาฯ **ฆนปฏฺฏเกนา**ติ ฆนภูเตน ปเฏฺฏน นิยุเตฺตนฯ **เอกปริยก**นฺติ เอตฺถ เอกวารํ กฏิยํ ปริกฺขิปิตฺวา กตํ กายพนฺธนํ เอกปริยกนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกวารํ ปริกฺขิปนก’’นฺติฯ ตตฺถ **ปริกฺขิปนก**นฺติ กฏิยํ ปริกฺขิปนารหํฯ

วิลีเวนาติ เอตฺถ พหุเตฺถ เอกวจนนฺติ อาห ‘‘สเณฺหหิ วิลีเวหี’’ติฯ ‘‘กตปเฏฺฏนา’’ติ อิมินา ปาฬิยํ ‘‘กเตนา’’ติ ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **เสตวตฺถปเฏฺฏนา**ติ เสตวเตฺถน กเตน ปเฏฺฏนฯ **กตเวณิยา**ติ กตาย เวณิยาฯ อิมินา ทุเสฺสน กตา เวณิ **ทุสฺสเวณี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอเสว นโย ปุริมปจฺฉิมปเทสุปิฯ **โจฬกาสาว**นฺติ โจฬเมว กสาเวน รตฺตตฺตา โจฬกาสาวํฯ

อฏฺฐิเลฺลนาติ อเทฺทน อฏฺฐินาฯ ‘‘โคชงฺฆฏฺฐิเก’’ติ อิมินา อฏฺฐิโน สมฺพนฺธํ ทเสฺสติฯ **หตฺถํ โกฏฺฏาเปนฺตี**ติ เอตฺถ หตฺถํ นาม อคฺคพาหเมวาธิเปฺปตํ, น กปฺปรโต ปฏฺฐายาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อคฺคพาห’’นฺติฯ **ปิฏฺฐิหตฺถ**นฺติ หตฺถปิฏฺฐิํฯ **ปิฏฺฐิปาท**นฺติ ปาทปิฏฺฐิํฯ

๔๑๗. **วุตฺตนยาเนวา**ติ ฉพฺพคฺคิยานํ มุขลิมฺปนาทีสุ (จูฬว. อฏฺฐ. ๒๔๗) วุตฺตนยาเนวฯ **องฺคเทเส**ติ สรีรปฺปเทเสฯ **คณฺฑปฺปเทเส**ติ กโปลปฺปเทเสฯ **สาโลเก ติฏฺฐนฺตี**ติ เอตฺถ สํวิชฺชติ อาโลโก เอตฺถาติ **สาโลก**นฺติ กตฺวา ทฺวารํ คเหตพฺพํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ทฺวารํ วิวริตฺวา’’ติฯ **วุฏฺฐาเปนฺตี**ติ อุปสมฺปาเทนฺติฯ **สูนํ ฐเปนฺตี**ติ เอตฺถ สูนาสโทฺท มํสปริยาโยติ อาห ‘‘มํสํ วิกฺกิณนฺตี’’ติฯ **เตนา**ติ ทาเสนฯ อิทํ ปทํ ‘‘กาเรนฺตี’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ ‘‘หริตกเณฺจว ปกฺกณฺจา’’ติ อิมินา **หริตกปกฺกิก**นฺติ ปทสฺส ทฺวนฺทวากฺยํ ทเสฺสติฯ ตตฺถ **หริตก**นฺติ หริตเมว ปณฺณํฯ **ปกฺก**นฺติ เสทิตํ ปณฺณํฯ

๔๑๘. **กถิตาเยวา**ติ จีวรกฺขนฺธเก กถิตาเยวฯ

๔๑๙. **ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโย**ติ ปาฬิยํ วุตฺตวินิจฺฉยโต มุโตฺต วินิจฺฉโยฯ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉยํ วิตฺถาเรโนฺต อาห **‘‘สเจ หี’’**ติอาทิฯ โย โกจิ กาลํ กโรโนฺต วทตีติ สมฺพโนฺธฯ **มมจฺจเยนา**ติ มม อติกฺกเมนฯ **อญฺญสฺสา**ติ วุเตฺตหิ อุปชฺฌายาทีหิ อญฺญสฺส ฯ **เตส**นฺติ อุปชฺฌายาทีนํฯ **น โหตี**ติ ปริกฺขาโร น โหติฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อจฺจยทาน**นฺติ อจฺจเยน โหตูติ ทานํฯ น **รุหตี**ติ ปญฺจนฺนํ สหธมฺมิกานํ ปพฺพชิตสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ยสฺส กสฺสจิ อจฺจยทานํ เตสํ น รุหติ, สงฺฆเสฺสว รุหตีติ อธิปฺปาโยฯ คิหีนํ ปน อจฺจยทานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **รุหตี**ติ คิหีนํ ปพฺพชิตสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ยสฺส กสฺสจิ อจฺจยทานํ เตสํ รุหติ, เตสํเยว สนฺตโก โหตีติ อธิปฺปาโยฯ

๔๒๐. **ปุราณมลฺลี**ติ เอตฺถ มลฺลสฺส ภริยา มลฺลี, ปุราเณ มลฺลี ปุราณมลฺลีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุราเณ’’ติอาทิฯ ‘‘คิหิกาเล’’ติ อิมินา ‘‘ปุราเณ’’ติ เอตฺถ ณปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **มลฺลสฺสา**ติ มุฏฺฐิมลฺลสฺสฯ **ปุริสพฺยญฺชน**นฺติ เอตฺถ **พฺยญฺชน**สโทฺท นิมิตฺตปริยาโยติ อาห ‘‘ปุริสนิมิตฺต’’นฺติฯ **จิตฺต**นฺติ ราคจิตฺตํฯ

๔๒๑. **ย**นฺติ ยํ วตฺถุ, **อคฺค**นฺติ ปฐมภาคํฯ **อสปฺปาย**นฺติ อตฺตโน อสปฺปายํฯ

หิโยฺยติ อตีตานนฺตราหนิฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ ภิกฺขุนีหิ อญฺญสฺมิํฯ ‘‘ภิกฺขุนีหี’’ติ ปทํ ‘‘ปฏิคฺคาหาเปตฺวา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

๔๒๖. ‘‘โภชนกาล’’นฺติ อิมินา ‘‘กาลํ วีตินาเมสุ’’นฺติ เอตฺถ กาลวิเสสํ ทเสฺสติฯ

ปุเรติ อาทิมฺหิฯ **ตาสนฺ**ติ อฏฺฐนฺนํ ภิกฺขุนีนํฯ **อพฺภนฺตริมา**ติ อพฺภนฺตเร ปริยาปนฺนาฯ **อญฺญา**ติ อฏฺฐหิ ภิกฺขุนีหิ อญฺญาฯ นวกตรา โหตีติ สมฺพนฺธฯ ‘‘ฐเปตฺวา ภตฺตคฺค’’นฺติ อิมินา **อญฺญตฺถ สพฺพตฺถ ยถาวุฑฺฒํ น ปฏิพาหิตพฺพ**นฺติ เอตฺถ อญฺญสทฺทสฺส อปาทานํ ทเสฺสติฯ **อญฺญสฺมิ**นฺติ เอตฺถ สฺมึวจเนน ตฺถปจฺจยสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘จตุปจฺจยภาชนียฏฺฐาเน’’ติ อิมินา สรูปํ ทเสฺสติฯ

๔๓๐. **ทูเตนปิ อุปสมฺปาเทตุ**นฺติ เอตฺถ กึ สพฺพถา ทูเตน อุปสมฺปทา วฏฺฏตีติ อาห ‘‘ทูเตน…เป…. วฏฺฏตี’’ติฯ เยน เกนจิ อนฺตราเยนาติ สมฺพนฺธ, อสติ อนฺตราเย น วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ กมฺมวาจาปริโยสาเน อุปสมฺปนฺนาว โหตีติ สมฺพนฺธฯ **ตาวเทวา**ติ อุปสมฺปนฺนกฺขเณเยวฯ

๔๓๑. **นวกมฺมมฺปี**ติ ปิสทฺโท อุโทสิตอุปสฺสเย อเปกฺขติฯ

๔๓๒. **ตสฺสา**ติ ตสฺสา อิตฺถิยาฯ **ยาว โส ทารโก วิญฺญุตํ ปาปุณาตี**ติ เอตฺถ กถํ วิญฺญุภาโว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ยาว ขาทิตุ’’นฺติอาทิฯ

ฐเปตฺวา สาคารนฺติ เอตฺถ สกาโร สหสทฺทการิโย, อคารนฺติ จ เสยฺยาคารนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สหาคารเสยฺยมตฺตํ ฐเปตฺวา’’ติฯ ยถา อญฺญสฺมึ ปุริเส ปฏิปชฺชิตพฺพํ, เอวํ ตถาติ โยชนาฯ ‘‘อญฺญสฺมิ’’นฺติ อิมินา ปาฬิยํ **อเญฺญ ปุริเส**ติ เอตฺถ สฺมึวจนสฺส สพฺพนามโต เอการาเทโส ทสฺสิโต, ตํทสฺสเนน จ กจฺจายเน (กจฺจายเน ๑๑๐ สุเตฺต) สพฺพนามโต สฺมึวจนสฺส เอการาเทสนิเสธนํ อนิจฺจนฺติ ทเสฺสติฯ

๔๓๔. **‘‘ยเทว สา วิพฺภนฺตา’’**ติ อิมินา ทเสฺสตีติ สมฺพนฺธฯ ‘‘ยสฺมา’’ติ อิมินา **ยเทวา**ติ เอตฺถ ยํสทฺทสฺส การณตฺถํ ทเสฺสติฯ โอทาตานิ วตฺถานิ นิวตฺถาติ สมฺพนฺธฯ ‘‘ตสฺมาเยวา’’ติ อิมินา **ตเทวา**ติ ปทสฺส การณตฺถเมว ทเสฺสติฯ ‘‘น สิกฺขาปจฺจกฺขาเนนา’’ติ อิมินา เอวตฺถผลํ ทเสฺสติฯ **สา ปุน อุปสมฺปทํ น ลภตี**ติ สา วิพฺภนฺตา ภิกฺขุนี ปุน อุปสมฺปทํ น ลภติฯ

ปพฺพชฺชมฺปิ น ลภตีติ ติตฺถายตนสงฺกนฺตา ภิกฺขุนี ปพฺพชฺชมฺปิ น ลภติ, ปเคว อุปสมฺปทํฯ

ปาเท สมฺพาหนฺตาติ ภิกฺขุนีนํ ปาเท สมฺพาหนฺตาฯ **เกเส**ติ ภิกฺขุนีนํ เกเสฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘กุกฺกุจฺจยนฺตา น สาทิยนฺตี’’ติ วจเนฯ เอเก อาจริยา วทนฺตีติ สมฺพนฺธฯ สารตฺตา โหนฺตีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ปุริสานํ อภิวาทนาทีสุฯ **อิท**นฺติ ปุริสานํ อภิวาทนาทิ, ‘‘อนุญฺญาต’’นฺติ ปเท วุตฺตกมฺมํ ‘‘วฏฺฏตี’’ติ ปเท วุตฺตกตฺตาฯ อถ วา โอทิสฺส อนุญฺญาตํ อิทํ ปุริสานํ อภิวาทนาทิ วฏฺฏตีติ โยชนาฯ เอวญฺหิ สติ ‘‘โอทิสฺส อนุญฺญาต’’นฺติ ปทํ เหตุอโนฺตคธวิเสสนํ, โอทิสฺส อนุญฺญาตตฺตา วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ **ต**นฺติ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตวจนํฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

๔๓๕. **ปลฺลงฺกน นิสีทนฺตี**ติ เอตฺถ อาสนปลฺลงฺกํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา นิสีทนฺตี’’ติฯ ตตฺถ **อาภุชิตฺวา**ติ อาพนฺธิตฺวาฯ **กูโป**ติ วจฺจกูโปฯ **อุปรี**ติ กูปโต อุปริฯ ‘‘สพฺพทิสาสุ ปญฺญายตี’’ติ อิมินา ปฏิจฺฉนฺนเมว อตฺถิ, น อุปริ ฉนฺนนฺติ ทเสฺสติฯ

๔๓๖. **กุณฺฑก**นฺติ กณํฯ **เอตฺถา**ติ ภิกฺขุนิกฺขนฺธเกฯ

อิติ ภิกฺขุนิกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๑๑. ปญฺจสติกกฺขนฺธกํ

๑. ขุทฺทานุขุทฺทกสิกฺขาปทกถา

๔๔๑. ปญฺจสติกกฺขนฺธเก ‘‘จตฺตาริ…เป.… ขุทฺทกานี’’ติ เอวมาทิ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ปริยาเยนา**ติ การเณนฯ **ธูมกาลิก**นฺติ เอตฺถ ธูมสฺส กาโล ธูมกาโล, ธูมสฺส อุฏฺฐิตกาโลติ อ โตฺถฯ โส เอตสฺสตฺถีติ **ธูมกาลิกํ,** สิกฺขาปทปญฺญตฺตํฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ยาวา’’ติอาทิฯ

๔๔๓. **อิท**นฺติ ‘‘กตมานิ ปน ภเนฺต ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานี’’ติ อปุจฺฉนํฯ **‘‘ตยา’’**ติ อิมินา **อิทํ เต**ติ เอตฺถ เตสทฺทสฺส ‘‘ตุยฺหํ, ตวา’’ติ อเตฺถ ปฏิกฺขิปติฯ **อาปตฺติ**นฺติ ทุกฺกฏาปตฺตึฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เต**ติ เถราฯ ‘‘สโงฺฆ…เป.… น สมุจฺฉินฺทตี’’ติ เอตํ วจนํ อนุสฺสาวิตนฺติ โยชนาฯ ‘‘เทเสหิ ตํ อาวุโส ทุกฺกฏ’’นฺติ อิทมฺปิ จ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เถโร ปนา**ติ อานนฺทเตฺถโร ปน อาหาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ อปุจฺฉเนฯ **ยถา**ติ เยนาการเนฯ **จตูสุ ฐาเนสู**ติ ‘‘ภควโต วสฺสิกสาฏิกํ อกฺกมิตฺวา สิเพฺพสี’’ติอาทีสุ จตูสุ ฐาเนสุฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจสติกกฺขนฺธเกฯ

อิติ ปญฺจสติกกฺขนฺธกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๑๒. สตฺตสติกกฺขนฺธกํ

ทสวตฺถุกถา

๔๔๗. สตฺตสติกกฺขนฺธเก **วเฑฺฒนฺติ กฏสิ**นฺติ เอตฺถ กฏสีสโทฺท สุสานภูมิวาจโกติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุนปฺปุนํ กเฬวรํ นิกฺขิปมานา ภูมึ วเฑฺฒนฺตี’’ติฯ ตตฺถ **กเฬวร**นฺติ เทหํฯ ตญฺหิ กเฬ องฺคปจฺจงฺคานํ อวยเว สมฺปิเณฺฑตฺวา วริยติ อิจฺฉิยตีติ **กเฬวร**นฺติ วุจฺจติฯ เอวํ โฆรํ กฏสึ วเฑฺฒนฺตาว ปุนพฺภวํ อาทิยนฺตีติ โยชนาฯ

๔๕๔. **ปาปกํ โน อาวุโส กต**นฺติ เอตฺถ **โน**สโทฺท อมฺหสทฺทการิโย, ฉฏฺฐีกตฺตา จ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาวุโส อเมฺหหิ ปาปกํ กต’’นฺติฯ

๔๕๕. ‘‘ปิยวจน’’นฺติ อิมินา **กตเมน ตฺวํ ภูมิ-วิหาเรนา**ติ เอตฺถ **ภูมิ**สโทฺท ปิยวาจโก รุฬฺหีสโทฺทติ ทเสฺสติฯ ‘‘อามเนฺตตี’’ติ อิมินา อาลปนปทนฺติ ทเสฺสติฯ อาวุโส ภูมีติ อโตฺถฯ **กุลฺลวิหาโร** นาม เมตฺตาวิหาโร, โส จ เหฏฺฐิมฌานตฺตเย ยุตฺตตฺตา อุตฺตานวิหาโรติ อาห ‘‘อุตฺตานวิหาเรนา’’ติฯ

๔๕๗. **สาวตฺถิยา**ติ สาวตฺถินคเรฯ **สุตฺตวิภเงฺค**ติ ปทภาชนีเยฯ ปฏิกฺขิตฺตภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตตฺร หี’’ติอาทิฯ **ตตฺรา**ติ สุตฺตวิภเงฺค, ปฏิกฺขิตฺตํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺรา**ติ ‘‘สนฺนิธิการเก อสนฺนิธิการกสญฺญี’’ติอาทิวจเนฯ เอเก อาจริยา เอวํ มญฺญนฺตีติ โยชนาฯ กินฺติ มญฺญนฺตีติ อาห ‘‘โย ปน ภิกฺขู’’ติอาทิฯ อโลณกํ ยมฺปิ อามิสนฺติ โยชนาฯ **เตนา**ติ ปุเรปริคฺคหิตโลเณนฯ **ต**นฺติ อามิสํฯ **ตทหุปฏิคฺคหิตเมวา**ติ ตสฺมึ อหนิ ปฏิคฺคหิตเมวฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา ตทหุปฏิคฺคหิตเมว, ตสฺมาฯ **วทโต**ติ วทนฺตสฺส, ภควโต วจเนนาติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ อโลณกามิสปริภุญฺชเน, ทุกฺกเฏน ภวิตพฺพํ อิติ มญฺญนฺตีติ โยชนาฯ **เต**ติ เอเก อาจริยาฯ **ทุกฺกเฏนปี**ติ ปิสเทฺทน ปเคว ปาจิตฺติเยนาติ ทเสฺสติฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ

ยาวชีวิกยาวกาลิเกสุฯ ยาวชีวิกํ น ตทหุปฏิคฺคหิตํ, ยาวกาลิกเมว ตทหุปฏิคฺคหิตนฺติ โยชนาฯ ตทหุปฏิคฺคหิตญฺจ ยาวกาลิกนฺติ สมฺพนฺโธฯ ตํ ทุกฺกฏํ ตุเมฺห ยทิ มญฺญถาติ โยชนาฯ **ยาวชีวิกมิสฺส**นฺติ โลณสงฺขาเตน ยาวชีวิเกน สํสฏฺฐํฯ **พฺยญฺชนมตฺต**นฺติ วิกาเล น กปฺปตีติ พฺยญฺชนมตฺตํฯ

เอตฺถาติ ''ยาวกาลิเกน ภิกฺขเว''ติอาทิวจเน (มหาว. ๓๐๕) ตทหุปฏิคฺคหิตํ ยาวชีวิกนฺติ โยชนาฯ ยาวกาลิกสฺส คติ วิย คติ เอตสฺสาติ **ยาวกาลิกคติกํ**ฯ ตสฺมา ทุกฺกฏํ น โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **เอตฺถา**ติ ปุเรปฏิคฺคหิตโลเณน อามิสปริภุญฺชเนฯ ตทหุปฏิคฺคหิตํ ยาวกาลิเกน สมฺภินฺนรสํ ยาวชีวิกนฺติ โยชนาฯ **ต**นฺติ ยถาวุตฺตํ ยาวชีวิกํ, วิกาลโภชนปาจิตฺติยา เอว การณํ โหตีติ โยชนาฯ **เอว**นฺติ ตถา, อชฺช ปฏิคฺคหิตมฺปิ ยาวชีวิกนฺติ สมฺพนฺโธฯ อปรชฺชุ ปฏิคฺคหิเตน ยาวกาลิเกนาติ โยชนาฯ **ต**นฺติ ยาวชีวิเกน สมฺมิสฺสํ ยาวกาลิกํ, อชานนฺโตปีติ สมฺพนฺโธฯ **อิท**นฺติ ยถาวุตฺตํ ยาวกาลิกํฯ **ตโต**ติ สนฺนิธิโภชนปาจิตฺติยโตฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ''สาวตฺถิยา สุตฺตวิภงฺค''ติ อิทํ พฺยากรณํ ปริสุทฺธนฺติ โยชนาฯ

''ราชคเห อุโปสถสํยุตฺต''ติ อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อุโปสถสํยุตฺต**ติ อุโปสเถน สมฺพนฺธ อุโปสถกฺขนฺธเกฯ กึ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ''น ภิกฺขเว…เป…. ทุกฺกฏสฺสาติ (มหาว. ๑๔๑) เอตํ สนฺธายา''ติฯ **อติสาเร**ติ อติกฺกมิตฺวา สรเณ คมเน ปวตฺตเนติ อโตฺถฯ นิมิตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมํฯ ''จเมฺปยฺยเก วินยวตฺถุสฺมิ''นฺติ อิทํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ''จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก อาคต''นฺติ อิมินา จเมฺปเยฺย อาคตํ **จเมฺปยฺยก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

ธมฺมิกนฺติ ภูเตน ปวตฺตํฯ สุตฺตวิภงฺค **หิ** ยสฺมา อาคตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ทสาเยวา**ติ ทสายเมว, อาธาเร เจตํ ภุมฺมํฯ **วิทตฺถิมตฺตา**ติ วิทตฺถิปมาณาฯ **ทสาย วินา**ติ ทสํ วเชฺชตฺวาฯ **ตํ ปมาณ**นฺติ วิทตฺถิตฺตยสงฺขาตํ ตํ ปมาณํ กโรนฺตสฺส วุตฺตปาจิตฺติยํ อาปชฺชตีติ สมฺพนฺโธฯ ''ตํ อติกฺกามยโต เฉทนกํ ปาจิตฺติย''นฺติ (ปาจิ. ๕๓๓) อิทํ วจนํ อาคตเมว โหตีติ โยชนาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ สตฺตสติกกฺขนฺธเกฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

สตฺตสติกกฺขนฺธกวณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

ทฺวิวคฺคสงฺคหาติ มหาวคฺคจูฬวคฺควเสน ทฺวีหิ วเคฺคหิ สงฺคหิตาฯ **ทฺวาวีสติปเภทนา**ติ มหาวเคฺค ทส, จูฬวเคฺค ทฺวาทสาติ เอวํ ทฺวาวีสติปการาฯ **ปญฺจกฺขนฺธทุกฺขปฺปหายิโน**ติ ปญฺจกฺขนฺธสงฺขาตํ ทุกฺขํ ปชหนสีลสฺส, ภควโตติ สมฺพนฺโธฯ **อาสาปี**ติ อิจฺฉาปิฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา-ปญฺจกฺขนฺธทุกฺขปฺปหายิโน ภควโต สาสเน ทฺวิวคฺคสงฺคหา ทฺวาวีสติปเภทนาเย ขนฺธกา ภควตา วุตฺตา, เตสํ ขนฺธกานํ เอสา วณฺณนา อนฺตรายํ วินา ยถา สิทฺธา, เอวํ ตถา ปาณีนํ กลฺยาณา อาสาปิ สิชฺฌนฺตูติฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

จูฬวคฺคสํวณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

ชาทิลญฺฉิตนาเมน, เนกานํ วาจิโต มยา;
จูฬีวคฺคขนฺธกสฺส, สมโตฺต โยชนานโยติฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ปาจิตฺยาทิโยชนา

ปริวารวคฺคโยชนา

จูฬวคฺคขนฺธกเสฺสวํ , กตฺวาน โยชนานยํ;
อธุนา ปริวารสฺส, กริสฺสํ โยชนานยํฯ

โสฬสมหาวาโร

ปญฺญตฺติวารโยชนา

เอวํ ทฺวาวีสติขนฺธกานํ สํวณฺณนํ กตฺวา อิทานิ ‘‘ปริวาโร’’ติ สงฺคหมารูฬฺหสฺส วินยสฺส สํวณฺณนํ กโรโนฺต อยมาจริโย ปฐมํ ตาว อนุสนฺธิทสฺสนมุเขน ปฏิญฺญํ กาตุกาโม อาห ‘‘วิสุทฺธปริวารสฺสา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **วิสุทฺธปริวารสฺสา**ติ วิสุทฺธาย จตุปริสาย ปริวาริตสฺส, อถวา วิสุเทฺธน จตุปริสสงฺขาเตน ปริวาเรน สมนฺนาคตสฺส ภควโตติ สมฺพโนฺธฯ ปริวาเร หิ วิสุเทฺธเตน ปริวาริโต, ตํปริวาริโต วา ภควาปิ วิสุโทฺธเยว นาม โหติฯ อิมินา สํวณฺณิยมานสฺส ‘‘ปริวาโร’’ติ สงฺคหมารูฬฺหสฺส เทเสตพฺพธมฺมสฺส อนุรูเปน เทสกภูตสฺส ภควโต โถมนํ กตํ โหติฯ **ธมฺมกฺขนฺธสรีรสฺสา**ติ สีลาทิธมฺมกฺขนฺธสงฺขาเตน สรีเรน สมนฺนาคตสฺส, อิมินา สํวณฺณิตานํ ขนฺธกานมนุรูเปน ภควโต โถมนํ กตํ โหติฯ ปกติ เหสาจริยานํ ยทิทํ เทเสตพฺพธมฺมานุรูเปน เทสกสฺส โถมนา (สารตฺถ. ฏี. ๑.คนฺถารมฺภกถา; วิสุทฺธิ. มหาฏี. ๑.๑)ฯ **อนนฺตรา**ติ อนนฺตเร กาเลฯ

โยติ วินโยฯ **ปุพฺพาคต**นฺติ ปุเพฺพ วุเตฺตสุ วิภงฺคขนฺธเกสุ อาคตํฯ **นย**นฺติ สทฺทอตฺถวินิจฺฉยนยสงฺขาตํ สพฺพํ นยํฯ **หิตฺวา**ติ จชิตฺวาฯ **อนุตฺตานตฺถวณฺณน**นฺติ อนุตฺตานานํ ปทานมตฺถวณฺณนํฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – วิสุทฺธปริวารสฺส ธมฺมกฺขนฺธสรีรสฺส ภควโต สาสเน ขนฺธกานมนนฺตรา ‘‘ปริวาโร’’ติ โย วินโย สงฺคหํ สมารูโฬฺห, ตสฺส วินยสฺส ปุพฺพาคตํ นยํ หิตฺวา อิทานิ อนุตฺตานตฺถวณฺณนํ กริสฺสามีติฯ

๑. ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘ตสฺส อนุตฺตานตฺถวณฺณนํ กริสฺสามี’’ติ โย ปริวารสงฺขาโต วินโย สํเวณฺณตพฺพภาเวน วุโตฺต, ตตฺถฯ **สเงฺขปโตฺถ**ติ สมาสโตฺถฯ ยํ เตนาติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส อนิยมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย โส’’ติฯ ตตฺถ **โย**ติ อนิยม นิเทฺทโส, ตสฺส ‘‘เตนา’’ติ นิยมนํ ทฎฺฐพฺพํฯ **โส**ติ ปทาลงฺกาโรฯ ทฺวีสุ หิ สพฺพนาเมสุ เยภุเยฺยน ปุพฺพเมว ปธานํ, ปจฺฉิมํ ปน วจนาลงฺการํฯ โย โส ภควา ปญฺญเปสีติ สมฺพโนฺธฯ **จิรฏฺฐิติกตฺถ**นฺติ จิรํ ปญฺจวสฺสสหสฺสกาลํ ฐิติกตฺถาย, ‘‘ยาจิโต’’ติ จ ‘‘ปญฺญเปสี’’ติ จ สมฺพโนฺธฯ ธมฺมเสนาปตินา ยาจิโตติ สมฺพโนฺธฯ ยาจิโต หุตฺวา ปญฺญเปสีติ โยชนาฯ เตน ภควตา ปญฺญตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ชานตา ปสฺสตา’’ติ ทฺวินฺนํ ปทานํ กมฺมเมว ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตสฺส ตสฺสา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **‘‘ปญฺญตฺติกาล’’**นฺติ อิมินา ‘‘ชานตา’’ติ ปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติ, **‘‘ทส อตฺถวเส’’**ติ อิมินา ‘‘ปสฺสตา’’ติ ปทสฺส กมฺมํฯ

เอวํ กมฺมทสฺสเนน โยชนานยํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กรณทสฺสเนน อปรมฺปิ โยชนานยํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อปิจา’’**ติอาทิฯ ‘‘ปุเพฺพนิวาสาทีหี’’ติอาทิสเทฺทน ทิพฺพจกฺขุสฺส วิสฺํ คเหตพฺพตฺตา อิทฺธิวิธทิพฺพโสตปรจิตฺตวิชานนานิ คเหตพฺพานิฯ อิเมหิ ปเทหิ ‘‘ชานตา, ปสฺสตา’’ติ ทฺวินฺนํ ปทานํ ปญฺจนฺนํ โลกิยอภิญฺญานเมว กรณภาวํ ทเสฺสติฯ **ตีหิ วิชฺชาหี**ติ ปุเพฺพนิวาสทิพฺพจกฺขุอาสวกฺขยญาณสงฺขาตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิฯ **ฉหิ วา ปน อภิญฺญาหี**ติ สห

อาสวกฺขยญาเณน ปญฺจโลกิยาภิญฺญาสงฺขาตาหิ ฉหิ อภิญฺญาหิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ตีสุ กาเลสุ, ปญฺจสุปิ เญยฺยธเมฺมสุฯ **สมนฺตจกฺขุนา**ติ อนาวรณสพฺพญฺญุตญฺญาณสงฺขาเตน สมนฺตจกฺขุนาฯ **ปญฺญายา**ติ สพฺพญฺญุตปญฺญายฯ **ติโรกุฏฺฏาที**ติ อาทิสเทฺทน ติโรปพฺพตาทโย สงฺคณฺหาติฯ **มํสจกฺขุนา**ติ ปสาทจกฺขุนาฯ **ปฏิเวธปญฺญายา**ติ มคฺคปญฺญายฯ **เทสนาปญฺญายา**ติ สพฺพญฺญุตปญฺญายฯ สพฺพญฺญุตปญฺญาเยว หิ อตฺถโต เทสนาปญฺญา นามฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ตสฺสา ปญฺญาย เตชสาฯ อภิธมฺมกถามคฺคํ, เทวานํ สมฺปวตฺตยี’’ติ (ธ. ส. อฏฺฐ. คนฺถารมฺภกถา ๕)ฯ อิเมหิ ปเทหิ อวตฺถาวเสน วิสุํ วิสุํ ทฺวินฺนํ ปทานํ กรณสมฺภวํ ทเสฺสติฯ **อรหตา**ติ อรีนํ อรานญฺจ หตตฺตา, ปจฺจยาทีนญฺจ อรหตฺตา อรหตาฯ **สมฺมาสมฺพุเทฺธนา**ติ สมฺมา สามญฺจ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน, เตน ภควตาติ สมฺพโนฺธฯ **เกนาภต**นฺติ ตํ ปฐมํ ปาราชิกํ เกน อาภตํ, อิติ สเงฺขปโตฺถติ โยชนาฯ

๒. ปุจฺฉาวิสชฺชเน ปน เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ยํ เตน…เป…. ปาราชิก**นฺติ อิทํ ปทํ ปจฺจุทฺธรณมตฺตเมวาติ สมฺพโนฺธฯ ปติอุทฺธรณมตฺตเมว, น อตฺถทสฺสนนฺติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ เอเตสุ ปเทสุฯ **เอกา ปญฺญตฺตี**ติ เอกา ปฐมปญฺญตฺติฯ **อนุปญฺญตฺติโย**ติ ปจฺฉา ฐปิตา ปญฺญตฺติโยฯ

เอตฺตาวตาติ เอตฺตเกน ‘‘เอกา ปญฺญตฺติ, เทฺว อนุปญฺญตฺติโย’’ติ วจนมเตฺตน วิสฺสชฺชิตา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ตติยํ ปุจฺฉนฺติ สมฺพโนฺธฯ กสฺมา อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติ ตสฺมึ นตฺถีติ อาห ‘‘อยํ หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **หิ** ยสฺมา อญฺญตฺร นตฺถิ, ตสฺมา นตฺถีติ โยชนาฯ ‘‘อนุปฺปเนฺน โทเส ปญฺญตฺตา’’ติ อิมินา อนุปฺปเนฺน โทเส ปญฺญเปตพฺพาติ **อนุปฺปนฺนปญฺญตฺตี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สา**ติ อนุปฺปนฺนปญฺญตฺติฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อญฺญตฺร นตฺถิ, ตสฺมาฯ **สพฺพตฺถปญฺญตฺตี**ติ เอตฺถ สพฺพสฺมึ ปเทเส ปญฺญตฺติ สพฺพตฺถปญฺญตฺตีติ อลุตฺตสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มชฺฌิมเทเส เจวา’’ติอาทิฯ ‘‘มชฺฌิมเทเส เจว ปจฺจนฺติมชนปเทสุ จา’’ติ อิมินา ‘‘สพฺพตฺถา’’ติ ปทสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ปเทสปญฺญตฺตึ อปเนตฺวา สพฺพตฺถปญฺญตฺตึ ปาริเสสนเยน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินยธรปญฺจเมนา’’ติอาทิ ฯ ตตฺถ **วินยธรปญฺจเมนา**ติ อนุสฺสาวนาจริยปญฺจเมนฯ **เอเตฺถวา**ติ มชฺฌิมเทเสเยวฯ **เอเตหี**ติ จตูหิ สิกฺขาปเทหิฯ **เสสานี**ติ จตูหิ สิกฺขาปเทหิ เสสานิฯ

สาธารณปญฺญตฺตีติ เอตฺถ สาธารณา นาม ภิกฺขุภิกฺขุนีนเมวาติ อาห ‘‘ภิกฺขูนเญฺจว ภิกฺขุนีนญฺจา’’ติฯ **อิทํ ปนา**ติ ปฐมปาราชิกํ ปน, ปญฺญตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **วินีตกถามตฺตเมวา**ติ วินีตวตฺถุปกาสกํ กถามตฺตเมวฯ **ตาส**นฺติ ภิกฺขุนีนํฯ **พฺยญฺชนมตฺตเมวา**ติ ‘‘สาธารณา’’ติ จ ‘‘อุภโต’’ติ จ พฺยญฺชนมตฺตเมวฯ **เอตฺถา**ติ สาธารณปญฺญตฺติอุภโตปญฺญตฺติปเทฯ

‘‘นิทาเน อนุปวิฏฺฐ’’นฺติ อิมินา **‘‘นิทาโนคธ’’**นฺติ ปทสฺส สตฺตมีสมาสญฺจ **โอคธ**สทฺทสฺส อนุปวิฏฺฐตฺถญฺจ ทเสฺสติฯ โอคาโฬฺห หุตฺวา ธรติ ติฏฺฐตีติ **โอคธํ**ฯ นนุ นิทาโนคเธ สติ ‘‘ปฐเมน อุเทฺทเสนา’’ติ วตฺตพฺพํ, กสฺมา ‘‘ทุติเยน อุเทฺทเสนา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘นิทาโนคธ’’นฺติฯ **นิทานปริยาปนฺนมฺปิ สมาน**นฺติ นิทานปริยาปนฺนํ สมานมฺปีติ โยชนาฯ **ปิ**สโทฺท ครหโตฺถ, ปเคว ทุติเย อุเทฺทเส ปริยาปเนฺนติ ทเสฺสติฯ ‘‘สีลวิปตฺติอาทีน’’นฺติ วจนํ วิตฺถาเรโนฺต อาห **‘‘ปฐมา หี’’**ติอาทิฯ

ทฺวงฺคิเกนาติ กายจิตฺตสงฺขาเตน ทฺวงฺคิเกนฯ นนุ ‘‘เอเกน สมุฏฺฐาเนนา’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘กายโตเยวา’’ติ วตฺตพฺพํ, อถ กสฺมา ‘‘กายโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาตี’’ติ วุตฺตนฺติ อาห

“เอตฺถ หี”ติอาทิฯ **เอตฺถา**ติ “เอเกน สมุฏฺฐาเนนา”ติ วจเนฯ **จิตฺตนฺ**ติ เสวนจิตฺตํฯ **อาปนฺโนสี**ติ ตฺวํ อาปนฺโน อสีติ โยชนาฯ **อาม อาปนฺโนมฺหี**ติ อาม อหํ อาปนฺโน อมฺหีติ โยชนาฯ **ตาวเทวา**ติ ตสฺมึ ปฏิชานกฺขเณเยวฯ **ตํ ปุคฺคล**นฺติ ปาราชิกมาปนฺนํ ตํ ปุคฺคลํฯ **ตปฺปจฺจยา**ติ ตสฺส ปาราชิกมาปนฺนสฺส การณาฯ “น กตเมน สมเณน สมฺมตี”ติ ยํ ปน วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ต**นฺติ วจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ

วุตฺตมาติกา ปญฺญตฺตีติ วุตฺตมาติกาสงฺขาตา ปญฺญตฺติ วินโย นามาติ โยชนาฯ มาติกา หิ ยสฺมา ปญฺญปียติ สเงฺขเปน ฐปียติ, ปการํ ชานาเปติ วา, ตสฺมา **ปญฺญตฺตี**ติ วุจฺจติฯ “ปทภาชนํ วุจฺจตี”ติ อิมินา วิตฺถาเรน ภาชิยติ เอตายาติ **วิภตฺตี**ติ ทเสฺสติฯ **วีติกฺกโม**ติ กายวาจาวีติกฺกโมฯ โส หิ น สํวรติ กายวาจํ น ปิทหตีติ **อสํวโร**ติ วุจฺจติฯ **เยสํ วตฺตตี**ติ เอตฺถ วตฺตติกิริยาย กตฺตารํ ทเสฺสนฺโต อาห “วินยปิฏกญฺจ อฏฺฐกถา จา”ติฯ **ปคุณา**ติ วาจุคฺคตาฯ **เต**ติ เต ปุคฺคลา, ธาเรนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตสฺสา**ติ ปฐมปาราชิกสฺสฯ **เกนาภต**นฺติ เอตฺถ ภรธาตุยา ธารณโปสนเตฺถสุ (ปาณินี ๑๐๘ ธาตุปาเฐ) ธารณตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห “เกน อานีต”นฺติ ฯ “ปรมฺปราย อานีต”นฺติ อิมินา **ปรมฺปราภต**นฺติ ปทสฺส ตติยาสมาสํ ทเสฺสติฯ อถวา “เกนาภต”นฺติ ปุจฺฉาย อนุรูปํ ยการโลปวเสน วากฺยนฺติ ทเสฺสติฯ

๓. **อุปาลิ ทาสโก เจวา**ติอาทิกา คาถาโย กิมตฺถํ เกหิ ฐปิตาติ อาห “อิทานี”ติอาทิฯ **ต**นฺติ ปรํ ปรํฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ คาถาสุฯ **ย**นฺติ วจนํฯ **อิมินา นเยนา**ติ ปฐมปาราชิกสฺส ปุจฺฉาวิสชฺชเน วุเตฺตน อิมินา นเยนฯ

อิติ มหาวิภเงฺค ปญฺญตฺติวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

กตาปตฺติวาราทิวณฺณนา

๑๕๗. **อิโต**ติ ปญฺญตฺติวารโต, ปรํ วุตฺตา สตฺต วารา อุตฺตานตฺถา เอวาติ โยชนาฯ **กตาปตฺติวาโร**ติ “กตาปตฺตี”ติ ปเทน ลกฺขิโต วาโรฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **ตทนนฺตโร**ติ เตสํ สตฺตนฺนํ วารานํ อนนฺตเร วุโตฺตฯ **สมุจฺจยวาโร**ติ สํ เอกโต อาปตฺติวิปตฺติอาทโย อุจิยนฺติ สมฺปิณฺฑิยนฺติ เอตฺถาติ สมุจฺจโย, โสเยว วาโร สมุจฺจยวาโรฯ

๑๘๘. **ตโต**ติ เตหิ อฏฺฐหิ วาเรหิ, ปรํ วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ ปจฺจยวเสน วุโตฺต เอโก ปญฺญตฺติวาโรติ โยชนาฯ **ปจฺจยวเสนา**ติ ปจฺจยสทฺทสฺส วเสนฯ **ตสฺสา**ติ ปจฺจยสฺสฯ **เตปี**ติ อฏฺฐ วาราปิฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ **ตโต**ติ มหาวิภงฺคโต, ปรํ อาคตาติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ อิเม ทฺวตฺตึส วาราติ โยชนาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ ทฺวตฺตึสวาเรสุฯ

สมุฏฺฐานสีสวณฺณนา

๒๕๗. **ตทนนฺตรายา**ติ เตสํ ทฺวตฺตึสวารานํ อนนฺตรํ วุตฺตาย สมุฏฺฐานกถาย เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **อนตฺตา อิติ นิจฺฉิตา**ติ อนตฺตาเตฺวว วินิจฺฉิตาฯ อิมินา **อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา**ติ เอตฺถ จิธาตุยา วินิจฺฉยตฺถํ ทเสฺสติฯ “อนิจฺจาการาทีหี”ติ อิมินา **สภาคธมฺมาน**นฺติ เอตฺถ อนิจฺจาการาทีหิ สมาโน ภาโค เอเตสนฺติ **สภาคา,** เตเยว ธมฺมา **สภาคธมฺมา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **นามมตฺตมฺปี**ติ อนิจฺจาทินามมตฺตมฺปิฯ **ปิ**สเทฺทน ปเคว นามิโก อนิจฺจาทิสภาโวติ ทเสฺสติฯ **น ปญฺญายตี**ติ น ขายติฯ อิมินา **น นายตี**ติ เอตฺถ ญาธาตุยา ขายนตฺถํ

ทเสฺสติฯ **ทุกฺขหานินฺ**ติ เอตฺถ ทุกฺขํ ชหาตีติ **ทุกฺขหานี**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุกฺขฆาตน’’นฺติฯ ทุกฺขํ หนตีติ **ทุกฺขฆาตโน,** สทฺธโมฺม, ตํฯ **‘‘ขนฺธกา ยา จ มาติกา’’**ติ วตฺตเพฺพ สุขุจฺจารณตฺถาย รสฺสวเสน ปาโฐ อตฺถีติ อาห ‘‘ขนฺธกา ย จ มาติกา’’ติฯ **สมุฎฺฐานํ นิยโตกตนฺ**ติ (สํ. นิ. ๑.๒๑๖) เอตฺถ ‘‘สมุฎฺฐานํ นิยตกต’’นฺติ วตฺตเพฺพ ‘‘ปโรสหสฺส’’นฺติอาทีสุ วิย โอการาคมวเสน ‘‘สมุฎฺฐานนิยโตกต’’นฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘สมุฎฺฐานํ นิยตกต’’นฺติฯ **เอเตนา**ติ ‘‘สมุฎฺฐานํ นิยโตกต’’นฺติ ปาเฐนฯ **ปเจฺจตโพฺพ**ติ ปติ เอตโพฺพ, ปฎิมุขํ ญาตโพฺพติ อโตฺถฯ **อเญฺญหี**ติ ตีหิ สิกฺขาปเทหิ อเญฺญหิ สิกฺขาปเทหิฯ

ตตฺถาติ สเมฺภทนิทานวจเนสุฯ สเมฺภทวจเนน ปเจฺจตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ตานิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ ฐเปตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ปญฺญตฺติเทสสงฺขาตนฺ**ติ ปญฺญตฺติฎฺฐานภูตเทสสงฺขาตํฯ ‘‘อิมานิ ตีณี’’ติ อิมินา ‘‘ทิสฺสนฺตี’’ติ กิริยาย กตฺตารํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปญฺญายนฺตี’’ติ อิมินา ทิสธาตุยา ขายนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ สมุฎฺฐานนิยมสเมฺภทนิทานสงฺขาเตสุ ตีสุ, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **อิตรํ ปนา**ติ สมุฎฺฐานนิยมสเมฺภเทหิ อญฺญํ ปนฯ

อาฬวีติ อาฬวิยํฯ สเกฺกสุ ภเคฺคสุ จาติ เอตฺถ ชนปทนามตฺตา พหุวจนวเสน วุตฺตํฯ

ทฺวีสุ วิภเงฺคสุ ปญฺญตฺตํ ยํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสนฺตีติ โยชนาฯ ‘‘วิภเงฺคสู’’ติ อิมินา **วิภเงฺค**ติ เอตฺถ สุการโลโปติ ทเสฺสติฯ **ตสฺสา**ติ สิกฺขาปทสฺสฯ **ยถาญายนฺ**ติ ยุตฺติยา อนุรูปํฯ **ตนฺ**ติ สมุฎฺฐานํฯ **เม สุณาถา**ติ มม สนฺติกา สุณาถฯ **อิตี**ติ อยมโตฺถฯ

กถินนฺติ ปฐมกถินสมุฎฺฐานํฯ **อนนุญฺญาตาย สทฺธินฺ**ติ อนนุญฺญาตสมุฎฺฐาเนน สทฺธิํฯ **สทิสา อิธ ทิสฺสเร**ติ เอตฺถ **อิธ**สโทฺท อตฺถปกรณวเสน อุภโตวิภงฺควิสโยติ อาห ‘‘อิธ อุภโตวิภเงฺค’’ติฯ ‘‘สทิสานี’’ติ อิมินา **สทิสา**ติ เอตฺถ นิการสฺสาการาเทโส ทสฺสิโตฯ ‘‘ทิสฺสนฺตี’’ติ อิมินา **ทิสฺสเร**ติ เอตฺถ อนฺติสทฺทสฺส เรกาโร (นิรุตฺติทีปนิยํ ๕๗๐ สุเต) ทสฺสิโตฯ

สมุฎฺฐานสีโส

ปฐมปาราชิกสมุฎฺฐานวณฺณนา

๒๕๘. กิมตฺถํ ‘‘เมถุนํ สุกฺกสํสโคฺค’’ติอาทิวจนํ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘เมถุนํ สุกฺกสํสโคฺค’’ติอาทิวจเนฯ **สมุฎฺฐานสีสนฺ**ติ สมุฎฺฐานานํ, สมุฎฺฐาเนสุ วา สีสํฯ **เสสานี**ติ ปฐมปาราชิกโต เสสานิ ปญฺจสตฺตติ สิกฺขาปทานิฯ **เตนา**ติ ปฐมปาราชิเกนฯ ‘‘สุกฺกสํสโคฺค’’ติอาทิวจนํ สํวเณฺณโนฺต อาห ‘‘ตตฺถ’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘สุกฺกสํสโคฺค’’ติอาทิวจเนฯ

ขุทฺทกวณฺณนาวสาเนติ ขุทฺทกฎฺฐกถาย อวสาเนฯ

ลิงฺควิปริยาโยติ ลิงฺควิปลฺลาโสฯ **กายมานสิกา กตา**ติ เอตฺถ กายมานเสสุ ปวตฺตา กายมานสิกาติ วุเตฺต สมุฎฺฐานาติ อาห ‘‘กายจิตฺตสมุฎฺฐานา กตา’’ติฯ

ทุติยปาราชิกสมุฎฺฐานวณฺณนา

๒๕๙. อิทํ สมุฎฺฐานํ เอกํ สมุฎฺฐานสีสนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อทินฺนาทาน’’นฺติ อิมินา **อทินฺนนฺ**ติ เอตฺถ สมุทายนาเม เอกเทสโวหาโรติ ทเสฺสติฯ **เสสานี**ติ ทุติยปาราชิกโต เสสานิ เอ

กูนสตฺตติ สิกฺขาปทานิฯ **เตนา**ติ ทุติยปาราชิเกนฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘วิคฺคหุตฺตรี’’ติอาทิวจเนฯ **วิคฺคหุตฺตรี**ติอาทิปทานํ พฺยญฺชเน อาทรมกตฺวา อตฺถเมว ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘มนุสฺสวิคฺคหอุตฺตริมนุสฺสธมฺมสิกฺขาปทานี’’ติฯ **อนิยตา ทุติยิกา**ติ อาปตฺตึ อเปกฺขิตฺวา ปาฬิยํ อิตฺถิลิงฺควเสน วุตฺตํ, อฏฺฐกถายํ ปน สิกฺขาปทํ อเปกฺขิตฺวา นปุํสกลิงฺควเสน ทุติยนฺติ วุตฺตํฯ

สมุฏฺฐานา ติกา กตาติ เอตฺถ ‘‘ติกสมุฏฺฐานา’’ติ วตฺตพฺเพ ปทวิปริยายวเสน กการสฺส ทีฆวเสน สมุฏฺฐานา ติกาติ วุตฺตนฺติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ติกสมุฏฺฐานา กตา’’ติฯ

สญฺจริตฺตสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๐. ‘‘สญฺจรี’’ติ อิทํ ตาว สญฺจริตฺตํ นาม เอกสมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ

วิภงฺเค อาคเตน ‘‘ริญฺจนฺตี’’ติ (ปารา. ๕๗๖) ปเทน เอฬกโลมโธวาปนสิกฺขาปทํ อุปลกฺขิตฺวา วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วิภงฺเค ริญฺจนฺติ อุเทฺทสนฺติ อาคต’’นฺติฯ

‘‘ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนาย’’ อิติ (ปาจิ. ๑๓๕-๑๓๖) จ ‘‘อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรํ ทเทยฺย’’อิติ (ปาจิ. ๑๖๙) จ ‘‘จีวรํ สิเพฺพยฺย’’อิติ (ปาจิ. ๑๗๖-๑๗๗) จ วุตฺตสิกฺขาปทตฺตยนฺติ โยชนาฯ

‘‘สมณจีวเรน จา’’ติ เอวํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘สมณจีวรํ ทเทยฺยา’’ติ อิทํ (ปาจิ. ๙๑๗) วจนํ สนฺธายาติ สมฺพนฺโธฯ

สมนุภาสนาสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๑. **เภท**นฺติ อิทํ สมนุภาสนํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ

กถินสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๒. **อุพฺภต**นฺติ อิทํ กถินสมุฏฺฐานํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ

อาวสเถน สทฺธินฺติ อาวสถสเทฺทน สทฺธิํฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๓. **‘‘เอฬกโลมา’’**ติ อิทํ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํฯ **อิโต**ติ ยถาวุตฺตโตฯ **ปาฬิ**นฺติ มาติกาปาฬิํฯ **วิรชฺฌิตฺวา**ติ ปุพฺพาปรโต วิราเธตฺวาฯ **ยถา**ติ เยนากาเรนฯ **ปน**สโทฺท อนุคฺคหโตฺถฯ กิญฺจาปิ ลิขนฺติ, ปน ตถาปีติ โยชนาฯ **เอว**นฺติ ตถากาเรนฯ **อตฺถานุกฺกโม**ติ อตฺถสฺส อนุกฺกโมฯ

‘‘อภิกฺขุกาวา เสน จา’’ติ เอตํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อภิกฺขุเก อาวาเส วสฺสํ วเสยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๐๔๗) อิทํ วจนํ สนฺธายาติ สมฺพนฺโธฯ **‘‘ภิกฺขุนี’’**ติอาทินา วุตฺตานีติ สมฺพนฺโธฯ อาทิสเทฺทน ‘‘สิกฺขมานา จ สามเณรี คิหินิยา’’ติ ปาฐํ สงฺคณฺหาติฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๔. **ปท**นฺติ อิทํ ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ ‘‘ตถา อตฺถงฺคเตน จา’’ติ เอตํ วจนํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อตฺถงฺคเต สูริเย โอวเทยฺยา’’ติ (ปาจิ. ๑๕๔-๑๕๕) อิทํ วจนํ สนฺธายาติ สมฺพนฺโธฯ อโนกาโส จ…เป.… สนฺธาย วุตฺตนฺติ (ปาจิ. ๑๒๑๙-๑๒๒๑) เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

อทฺธานสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๕. **อทฺธาน**นฺติ อิทํ อทฺธานสมุฏฺฐานํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ

เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๖. **เถยฺยสตฺถ**นฺติ อิทํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ นาม เอกํ สมุฏฺฐานสีสํ, เสสานิ เตน สทิสานิฯ **‘‘พฺยูเหน สตฺตมา’’**ติ อิทํ วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตทนนฺตรเมวา**ติ ตสฺส สิกฺขาปทสฺส อนนฺตรเมว, ‘‘อาคต’’อิติ สมฺพนฺโธฯ

ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานวณฺณนา

๒๖๗. ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐาเน สมุฏฺฐานสีสํ นตฺถิ, สพฺพานิ เอกทส สิกฺขาปทานิ สมฺปิเณฺฑตฺวา ธมฺมเทสนาสมุฏฺฐานานีติ วุตฺตานิฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํฯ **เตส**นฺติ เตสํ สิกฺขาปทานํ ฯ **สมฺภินฺนสมุฏฺฐาน**นฺติ สํสคฺคสมุฏฺฐานํฯ **ติวิธ**นฺติ ภูตาโรจนโจริวุฏฺฐาปนอนนุญฺญาตสมุฏฺฐานวเสน ติปฺปการํฯ **ต**นฺติ นิยตสมุฏฺฐานํ, โหตีติ สมฺพนฺโธฯ ปุน **ต**นฺติ นิยตสมุฏฺฐานํ, ทเสฺสตุนฺติ สมฺพนฺโธฯ ปุน **ต**นฺติ วจนํฯ **เนตฺติธมฺมานุโลมิก**นฺติ เอตฺถ กายวาจํ เนติ วิเนตีติ **เนตฺติ,** กายวาจํ เนติ วิเนติ เอตฺถ, เอตายาติ วา **เนตฺติฯ ธมฺโม**ติ ปาฬิฯ สา หิ ยสฺมา อตฺถํ ธาเรติ, ตสฺมา ธมฺโมติ วุจฺจติฯ เนตฺติเยว ธมฺโม **เนตฺติธมฺโม,** ตสฺส อนุโลมิกํ เนตฺติธมฺมานุโลมิกํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘วินยปาฬิธมฺมสฺส อนุโลม’’นฺติฯ

อิติ สมุฏฺฐานสีสวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อนนฺตรเปยฺยาล กติปุจฺฉาวารวณฺณนา

๒๗๑. อิทานิ วุโตฺตติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อิทานี’’ติ ปเทน สมฺพนฺธตฺตา **วุโตฺต**ติ เอตฺถ **ต**ปจฺจโย ปจฺจุปฺปนฺนกาลิโกติ ทฏฺฐโพฺพฯ

ตตฺถาติ มาติกายํ, ปุจฺฉาสุ วาฯ **อาคตาปตฺติปุจฺฉา**ติ อาคตาปตฺติยา ปุจฺฉาฯ **หี**ติ วิเสสโชตโก, หิ วิเสสํ วกฺขามีติ อโตฺถฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘กติ อาปตฺติกฺขนฺธา’’ติ ทุติยปเทฯ ‘‘ราสิวเสนา’’ติ อิมินา **ขนฺธ**สทฺทสฺส ราสตฺถํ ทเสฺสติฯ **วินีตวตฺถูนี**ติ เอตฺถ วินีตสโทฺท วินยปริยาโยติ อาห ‘‘วินยปุจฺฉา’’ติฯ นนุ วินีตวินยสทฺทานํ สทฺทโต นานตฺตา อตฺถโตปิ นานํ, กสฺมา ปน ‘‘วินยปุจฺฉา’’ติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วินีตํ…เป.… เอก’’นฺติฯ **อิท**นฺติ ปทตฺตยํฯ **อตฺถโต เอก**นฺติ อตฺถโตเยว เอกํ, น สทฺทโตฯ **วินีตวตฺถูนี**ติ อาปตฺติวินยการณตฺตา วินีตวตฺถูนิฯ **เยสู**ติ อคารเวสุฯ **สตี**ติ สเนฺตสุฯ เอตฺถ จ เยสุ สติ อาปตฺติโย น โหนฺติ, อสติ โหนฺตีติ วากฺยมฺปิ อวุตฺตสิทฺธินเยน คเหตพฺพํฯ **เยสู**ติ คารเวสุฯ **เต**ติ อคารวคารเวฯ ยสฺมา ปน นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ **วิปตฺติภาวปุจฺฉา**ติ วิปตฺติภาวสฺส ปุจฺฉาฯ ปุจฺฉิยติ อิมายาติ **ปุจฺฉาฯ วิวาทมูลานิ อนุวาทมูลานี**ติ อิมา ปุจฺฉาโย มูลปุจฺฉาติ สมฺพนฺโธฯ โปตฺถเกสุ ‘‘อิมานี’’ติ นิกาเรน สห

ปาโฐ อตฺถิ, โส อปาโฐเยวฯ **มูลปุจฺฉา**ติ ปุจฺฉิยนฺติ อิมาหีติ ปุจฺฉา, มูลานํ ปุจฺฉา มูลปุจฺฉาฯ ‘‘อธิกรณ’’นฺติอาทีสุ ‘‘วุตฺตํ’’ อิติ สมฺพนฺโธฯ **เตสํเยวา**ติ อธิกรณานํเยวฯ อยเมตฺถ มาติกาฯ

นิเทฺทเส **มาติกายา**ติ ปาติโมเกฺขฯ **วิภเงฺค**ติ ปทภาชนิยํ, อาคตวเสน วุตฺตาติ โยชนาฯ อยเมตฺถ นิเทฺทโสฯ

ปฏินิเทฺทเส **อารตี**ติอาทิปทานํ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อารกา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อารกา’’ติ อิมินา **อารตี**ติ เอตฺถ อาอุปสคฺคสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **เอเตหี**ติ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ, อารกาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘รมตี’’ติ อิมินา ติปจฺจโย กตฺวเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ **รตี**ติ รมนํฯ อิมินา ติปจฺจโย ภาวเตฺถปิ โหตีติ ทเสฺสติฯ **วินา**ติ เอเตหิ อาปตฺติกฺขเนฺธหิ วินาฯ อิมินา **วิรตี**ติ เอตฺถ วิตฺยูปสคฺคสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปเจฺจก**นฺติ ปติ เอกํ, **ปฏิ**สโทฺท วิจฺฉตฺถโชตโก, วิสุํ วิสุนฺติ อโตฺถฯ อิมินา **ปฏิวิรตี**ติ เอตฺถ ปฏิตฺยูปสคฺคสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ วิรติ ปฏิวิรตีติ เอตฺถาปิ ติปจฺจโย ภาวเตฺถปิ เวทิตโพฺพ ฯ **เวร**นฺติ อนตฺถกรตฺตา วิรมิตพฺพนฺติ วิรํ, ตเทว เวรํ, ราคาทิ อกุสลธมฺมาฯ เต หิ เวรเหตุตฺตา เวรนฺติ วุจฺจนฺติฯ **เอตายา**ติ วิรติยาฯ อิมินา **อกิริยา**ติ เอตฺถ ริริยปจฺจโย กรณเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ ยํ อาปตฺติกฺขนฺธกรณนฺติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ อาปตฺติกฺขนฺธกรณสฺสฯ **ปฏิปกฺขโต**ติ วิรุทฺธภาวโตฯ อิมินา **อกรณ**นฺติ เอตฺถ อกาโร วิรุทฺธโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อาปตฺติกฺขนฺธอชฺฌาปตฺติยา**ติ อาปตฺติกฺขนฺธานํ อติกฺกมิตฺวา อาปชฺชนสฺสฯ ‘‘เวลนโต’’ติ อิมินา เวลตีติ **เวลา,** เวลนํ วา เวลาติ วจนเตฺถ ทเสฺสติฯ **นิยฺยาน**นฺติ มคฺคํฯ มโคฺค หิ นิพฺพานํ อารมฺมณกรณวเสน ยาติ คจฺฉตีติ **นิยฺยาน**นฺติ วุจฺจติฯ ‘‘พนฺธตี’’ติ อิมินา สิธาตุยา พนฺธนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘นิวาเรตี’’ติ อิมินา พนฺธธาตุยา อธิปฺปายตฺถํฯ **เอต**นฺติ ‘‘เสตู’’ติ นามํฯ **ตํ เสตุ**นฺติ อาปตฺติกฺขนฺธสงฺขาตํ ตํ เสตุํฯ เอตฺถ เกสุจิ โปตฺถเกสุ ‘‘โส เสตู’’ติ จ ‘‘เอตาย ปญฺญตฺติยา’’ติ จ ปาโฐ อตฺถิ, โส อปาโฐเยวฯ

พุเทฺธ อคารวาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **โย**ติ โย โกจิ, น คจฺฉตีติอาทีสุ สมฺพนฺธฯ **ธรมาเน**ติ ติฎฺฐมาเน, สํวิชฺชมาเนติ อโตฺถฯ **อุปฎฺฐาน**นฺติ อุปฎฺฐานฎฺฐานํ, อุปฎฺฐานตฺถํ วาฯ **เอตสฺสา**ติ ยสฺส กสฺสจิ คหฎฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วาฯ **ธมฺมสฺสวน**นฺติ ธมฺมสฺสวนฎฺฐานํ, ธมฺมสฺสวนตฺถํ วาฯ **ธมฺมสฺสวนคฺค**นฺติ ธมฺมสฺสวนํ คณฺหนฺติ เอตฺถาติ ธมฺมสฺสวนโคฺค, ธมฺมสวนมณฺฑโปฯ อถ วา ธมฺมสฺสวนํ คณฺหาตีติ ธมฺมสฺสวนโคฺค, ธมฺมสฺสวนฎฺฐาเน สมาคมชโน, ตํ ธมฺมสฺสวนคฺคํฯ **จิตฺตีการ**นฺติ อปจายนาการํฯ วิกฺขิโตฺต วา อนาทโร วา หุตฺวา นิสีทตีติ โยชนาฯ **กายปาคพฺพิย**นฺติ ภุสํ ครติ อเณฺฌ ปีเฬ๎ติ อเนนาติ **ปคโพฺพ,** อติมาโน, โอฎฺฐโช ตติยกฺขโรฯ ปคพฺพสฺส ภาโว ปาคพฺพิยํ, กาเยน ปาคพฺพิยํ กายปาคพฺพิยํ (วชิร. ฎี. ปริวาร ๒๗๑; สารตฺถ. ฎี. ปริวาร ๓.๒๗๑; วิ. วิ. ฎี. ปริวาร ๒.๒๗๑ สํ. นิ. อฎฺฐ. ๒.๒.๑๔๖; อ. นิ. อฎฺฐ. ๓.๖.๘๒-๘๔; สุ. นิ. อฎฺฐ. ๑.๑๔๔), กายานาจารํฯ **ติโสฺส สิกฺขา**ติ อธิสีลสิกฺขาทิกา ติโสฺส สิกฺขาฯ ปมชฺชนํ **ปมาโท** , สติวิปฺปวาโสติ อาห ‘‘ปมาเท จ สติวิปฺปวาเส’’ติฯ **อามิสปฏิสนฺธาร**นฺติ อามิเสน อตฺตโน, ปเรสญฺจ อนฺตรสฺส ปฏิสนฺทหนํ อามิสปฏิสนฺธาโร, ตถา ธมฺมปฏิสนฺธาโรฯ

๒๗๒. **สตฺถริปิ อคารโว**ติอาทีนํ อโตฺถติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘อนีจวุตฺตี’’ติอาทินา **อปฺปติโสฺส**ติ ปทสฺส อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติ, สทฺทโตฺถ ปเนวํ เวทิตโพฺพ, ปฏิมุขํ อาทเรน สตฺถุวจนํ อสฺสุณโนฺต อปฺปติโสฺส นามาติฯ **อชฺฌตฺตํ วา**ติ เอตฺถ นิยกชฺฌตฺตาทีสุ จตูสุ นิยกชฺฌตฺตภาวญฺจ สตฺตมีวิภตฺติยา อมาเทสภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน สนฺตาเน วา’’ติฯ ‘‘อตฺตโน ปเกฺข วา’’ติ อิมินา อตฺตโน จิตฺตสนฺตาเนติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ **ตตฺร ตุเมฺห**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส

วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตสฺมิํ อชฺฌตฺตพหิทฺธาเภเท’’ติฯ **สปรสนฺตาเน**ติ อตฺตปรสนฺตาเนฯ **ปหานายา**ติ เอตฺถ หาธาตฺยา กรณญฺจ อายสทฺทสฺส ตทตฺถภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เมตฺตาภาวนาทีหิ นเยหิ ปหานตฺถ’’นฺติฯ **เมตฺตาภาวนาทีหี**ติอาทิสเทฺทน กรุณาภาวนาทิํ สงฺคณฺหาติฯ **ต**นฺติ วิวาทมูลํฯ ‘‘อปฺปวตฺติภาวายา’’ติ อิมินา **อนวสฺสวายา**ติ เอตฺถ อวปุพฺพสฺธาตฺยา ปวตฺตนตฺถํ ทเสฺสติฯ

สนฺทิฎฺฐิปรามาสีติ เอตฺถ สสฺส อตฺตโน อิทํ สํ, สํ ทิฎฺฐิํ ปรโต อามสตีติ สนฺทิฎฺฐิปรามาสีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สกเมว ทิฎฺฐิํ ปรามสตี’’ติฯ ‘‘ย’’นฺติอาทินา ปรามสนาการํ ทเสฺสติฯ **อาธานคฺคาหี**ติ เอตฺถ อาภุโส ฐิยเต อาธานนฺติ วจนเตฺถน **อาธาน**สโทฺท ทฬฺหปริยาโยติ อาห ‘‘ทฬฺหคฺคาหี’’ติฯ ทฬฺหํ คณฺหาตีติ **ทฬฺหคฺคาหี**ฯ

๒๗๓. อนุวาทมูลนิเทฺทโส กิญฺจาปิ สมาโนติ โยชนาฯ **อถ โข**ติ ตถา สมาโนปิ, อยเมตฺถ วิเสโสติ สมฺพโนฺธฯ วิวทนฺตานํ ปุคฺคลานนฺติ โยชนาฯ **ตถา วิวทนฺตา**ติ เตนากาเรน วิวทนฺตา, อนุวทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อสุกํ นาม วิปตฺติํ อาปโนฺน’’ติ วุตฺตเมวตฺถํ อาปตฺติยา สลฺลเกฺขตฺวา ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาราชิกํ อาปโนฺนสี’’ติอาทิ ฯ **เอตฺถา**ติ อนุวาทมูเลฯ **วิเสโส**ติ วิวาทมูลโต วิเสโสฯ วิวทนฺตานํ โกธูปนาหาทีนิ วิวาทมูลานิ, อนุวทนฺตานํ อนุวาทมูลานีติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๗๔. **เมตฺตํ กายกมฺมํ นามา**ติ เอตฺถ เมตฺตา เอตสฺสตฺถีติ เมตฺตํ, กายกมฺมํ, เมตฺตจิตฺตสหคตํ กายกมฺมนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เมตฺตจิเตฺตน กตํ กายกมฺม’’นฺติฯ สมฺมุขปรมฺมุขานํ วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ สมฺมุขปรมฺมุเขสุฯ **กายกมฺมํ นามา**ติ เมตฺตํ กายกมฺมํ นามฯ เถรานํ ทานอิติ สมฺพโนฺธฯ **อุภเยหิปี**ติ นวกเตฺถเรหิปิฯ **เตสู**ติ นวกเตฺถเรสุฯ **อวมญฺญ**นฺติ อวมานํฯ อตฺตโน ทุนฺนิกฺขิตฺตานํ ปฏิสามนํ วิยปฏิสามนนฺติ โยชนาฯ ‘‘เมตฺตากายกมฺมสงฺขาโต’’ติ อิมินา **อยมฺปิ ธโมฺม**ติ เอตฺถ ธมฺมสรูปํ ทเสฺสติฯ **ปิ**สโทฺท อุปริ วกฺขมาเน ธเมฺม อเปกฺขติฯ ‘‘สริตโพฺพ’’ติ อิมินา **อนีย**สโทฺท กมฺมวาจโกติ ทเสฺสติฯ **สติชนโก**ติ สพฺรหฺมจารีนํ สติชนโกฯ ตสฺส ปทสฺส อธิปฺปายํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย น’’นฺติอาทิฯ ตตฺถ **โย**ติ ปุคฺคโลฯ **น**นฺติ เมตฺตํ กายกมฺมํฯ ตํ ปุคฺคลํ อนุสฺสรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **เยส**นฺติ สพฺรหฺมจารีนํฯ **เต**ติ สพฺรหฺมจาริโนฯ ปสนฺนจิตฺตา หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ปิยํ กโรตี’’ติ อิมินา **ปิยกรโณ**ติ ปทสฺส ปิยํ กโรตีติ ปิยกรโณติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอเสว นโย **ครุกรโณ**ติ เอตฺถาปิฯ ‘‘สงฺคเหตพฺพภาวายา’’ติ อิมินา **สงฺคหายา**ติ ปทสฺส ภาวปฺปธานกมฺมนิเทฺทสภาวํ ทเสฺสติฯ สงฺคเหตโพฺพติ **สงฺคโห,** ตทตฺถายฯ **เตหี**ติ สพฺรหฺมจารีหิฯ ‘‘สมคฺคภาวายา’’ติ อิมินา สมคฺคสฺส ภาโว **สามคฺคี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

ปคฺคยฺห วจนนฺติ ปคฺคเหตฺวา วจนํฯ **วิหาเร**ติ อาธาเร ภุมฺมํ, เถเร อสเนฺตติ โยชนาฯ **ต**นฺติ เถรํ กทา อาคมิสฺสติ นุโขติ โยชนาฯ **มมายนวจน**นฺติ มมายนากาเรน ปวตฺตํ วจนํฯ **เมตฺตาสิเนหสินิทฺธานี**ติ เมตฺตาสงฺขาเตน สิเนเหน สิเนหิตานิฯ **นยนานี**ติ จกฺขูนิฯ ‘‘อปฺปาพาโธ’’ติ อิมินา **อโรโค**ติ ปทเสฺสว อตฺถํ ทเสฺสติฯ นิจฺจาพาเธน วา อโรโค, อาคนฺตุกาพาเธน อปฺปาพาโธ, อชฺฌตฺตาพาเธน วา อโรโค, พหิทฺธาพาเธน อปฺปาพาโธ, กายาพาเธน วา อโรโค, จิตฺตาพาเธน อปฺปาพาโธฯ **สมนฺนาหรณ**นฺติ ปุนปฺปุนํ มนสิกรณํฯ

น ปุคฺคลํ ปฏิวิภชิตฺวา ภุญฺชตีติ โยชนาฯ ตทตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห **‘‘โย หี’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **โย**ติ ปุคฺคโล, ภุญฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เอตฺตกํ…เป…. ภุญฺชิสฺสามี’’ติ อิมินา อามิสปฏิวิภตฺตโภคิภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘เอตฺตกํ วา อสุกสฺส จ…เป…. ภุญฺชิสฺสามี’’ติ อิมินา ปุคฺคลปฏิ

วิภตฺตโภคิภาวํ ทเสฺสติฯ **อย**นฺติ ปุคฺคโลฯ **อาภต**นฺติ คามาทิโต อานีตํฯ **อหาตุมฺปี**ติ ปิสเทฺทน ทาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ ทานญฺหิ นาม น กสฺสจิ วาริตํฯ **สเพฺพส**นฺติ ทุสฺสีลสีลวนฺตานํฯ **วุตฺต**นฺติ อฏฺฐกถายํ (ที. นิ. อฏฺฐ. ๒.๑๔๑; ม. นิ. อฏฺฐ. ๒.๔๙๒; อ. นิ. อฏฺฐ. ๓.๖.๑๑) วุตฺตํฯ **วิเจยฺยา**ติ วิจินิตฺวาฯ **ทาตุมฺปี**ติ ปิสเทฺทน อวิจินิตฺวา สามญฺญโต ทาตุมฺปิ วฏฺฏตีติ สมฺปิเณฺฑติฯ นนุ เอวํ สติ ปุคฺคลวิภาโค กโต นาม โหติ, กสฺมา วิเจยฺย ทาตุํ วฏฺฏตีติ อาห ''น หี''ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **เอเต**ติ คิลานาทโยฯ อิทํ ปทํ วิจินิตฺวาติ ปเท กมฺมํ, ''เทเนฺตนา''ติ ปเท สมฺปทานํฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อิติ อย**นฺติ อิติ มนสิกตฺวา อยํ สารณียธมฺมปูรโกฯ

อขณฺฑานีติอาทีสุ ปฐมํ ตาว ขณฺฑฉิทฺทสพลกมฺมาสานิ ทเสฺสตฺวา เตสํ ปฏิปกฺขวเสน อขณฺฑาทีนิ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยสฺสา''ติอาทิฯ ตตฺถ **ยสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺส, สิกฺขาปทํ ภินฺนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สตฺตสุ อาปตฺติกฺขเนฺธสู**ติ อาธาเร ภุมฺมํ, สิกฺขาปทนฺติ สมฺพโนฺธฯ อาปตฺติญฺหิ ปฏิจฺจ สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตตฺตา อาปตฺติ ตสฺส วิสโย โหติฯ **อาทิมฺหิ วา อเนฺต วา**ติ สิกฺขาปทานํ อาทิมฺหิ วา อเนฺต วาฯ **วา**สโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ สิกฺขาปเท ภิเนฺน อาปตฺติสมฺภวโต วุตฺตํ ''สิกฺขาปทํ ภินฺน''นฺติฯ **ขณฺฑํ นามา**ติ ฉินฺนํ นามฯ **เวมเชฺฌ**ติ สิกฺขาปทานํ เวมเชฺฌฯ **ภินฺน**นฺติ สิกฺขาปทํ ภินฺนํฯ **ฉิทฺทํ นามา**ติ วิวรํ นามฯ เทฺว ตีณิ สิกฺขาปทานีติ สมฺพโนฺธฯ **สพลํ นามา**ติ จิตฺรํ นามฯ **ภินฺนานี**ติ สิกฺขาปทานิ ภินฺนานิฯ **กมฺมาสํ นามา**ติ วิจิตฺรํ นามฯ เอตฺถ จ เอกสฺมิํ ฐาเน เอเกน วิสภาควเณฺณน จิตฺรํ สพลํ นาม, นานาฐาเน นานาวเณฺณน วิจิตฺรํ กมฺมาสํ นามาติ อยเมเตสํ วิเสโสฯ ขณฺฑาทีนํ วิปริวตฺตนวเสน อขณฺฑาทีนิ ทเสฺสโนฺต อาห ''ยสฺส ปนา''ติอาทิฯ **อภินฺนานิสีลานี**ติ อภินฺนานิ สิกฺขาปทสีลานิฯ **ตานิ ปนา**ติ สีลานิ ปนฯ **''เอตานี''**ติ ปทํ ปทาลงฺการมตฺตํฯ **ภุชิสฺสภาวกรณโต**ติ ตณฺหาทาสพฺยโต โมเจตฺวา ภุชิสฺสกรณภาวโตฯ อิมินา ''ภุชิสฺสภาวกรณานี''ติ วตฺตเพฺพ อุตฺตรปทโลปวเสน เอวํ วุตฺตนฺติ ทเสฺสติฯ ภุชิสฺสานีติ วุจฺจนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **วิญฺญูหี**ติ พุทฺธาทีหิ สปฺปุริเสหิฯ **อุปจารสมาธิํ อปฺปนาสมาธิํ วา**ติ เอตฺถ **วา**สโทฺท สมุจฺจยโตฺถฯ อุปจารสมาธิญฺจ อปฺปนาสมาธิํ จาติ หิ อโตฺถฯ ''สํวตฺตยนฺตี''ติ อิมินา **สมาธิสํวตฺตนิกา**นีติ เอตฺถ อนียสโทฺท พหุลํ กตฺตุวาจโกติ ทเสฺสติฯ **สีลสามญฺญคโต**ติ เอตฺถ สมานสฺส ภาโว สามญฺญํ, ตํ คโตติ สามญฺญคโต, สีเลน สามญฺญคโต สีลสามญฺญคโต, หุตฺวา วิหรตีติ โยชนาฯ เตน วุตฺตํ ''สมานภาวูปคตสีโล วิหรตี''ติฯ

ยายํ ทิฏฺฐีติ เอตฺถ ''ทิฏฺฐี''ติ สามญฺญคตสฺสาปิ สทฺทสฺส ''อริยา''ติ สทฺทนฺตรสนฺนิธาเนน วิเสสวิสยตฺตา สมฺมาทิฏฺฐีติ อาห ''มคฺคสมฺปยุตฺตา สมฺมาทิฏฺฐี''ติฯ ''มคฺคสมฺปยุตฺตา''ติ อิมินา โลกิยสมฺมาทิฏฺฐิํ ปฏิกฺขิปติฯ **นิโทฺทสา**ติ วิสุทฺธตฺตา, อุตฺตมตฺตา วา นิโทฺทสาฯ อิมินา **อริย**สโทฺท นิโทฺทสตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกติ ทเสฺสติฯ **นิยฺยาตี**ติ นิพฺพานํ ยาติฯ อิมินา อนียสโทฺท พหุลํ กตฺตุวาจโกติ ทเสฺสติฯ โย ตถาการี โหติ, ตกฺกรสฺสาติ โยชนาฯ **ตถาการี**ติ ตาย มคฺคสมฺปยุตฺตาย สมฺมาทิฏฺฐิยา การี โหติฯ อิมินา ตาย สมฺมาทิฏฺฐิยา กโรตีติ **ตกฺกโร**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ทุกฺขกฺขยายา**ติ เอตฺถ ขียนํ ขโย, ทุกฺขสฺส ขโย ทุกฺขกฺขโย, ตทตฺถายาติ ทเสฺสโนฺต อาห ''สพฺพทุกฺขสฺส ขยตฺถ''นฺติฯ **เสส**นฺติ วุตฺตวจนโต เสสํ วจนํฯ

อิติ กติปุจฺฉาวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ขนฺธกปุจฺฉาวาโร

ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา

๓๒๐. **อุปสมฺปทกฺขนฺธก**นฺติ มหาขนฺธกํฯ ‘‘นิทาเนน จ นิเทฺทเสน จ สทฺธิ’’นฺติ อิมินา สห นิทาเนนาติ **สนิทานํ,** สห นิเทฺทเสนาติ **สนิเทฺทส**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ **นิทาเนนา**ติ สิกฺขาปทปญฺญตฺติเทสสงฺขาเตน นิทาเนนฯ **นิเทฺทเสนา**ติ ปุคฺคลาทินิเทฺทเสนฯ **ตตฺถา**ติ อุปสมฺปทกฺขนฺธเกฯ **สมุกฺกฏฺฐปทาน**นฺติ เอตฺถ สมุกฺกฏฺฐสโทฺท อุตฺตมปริยาโยติ อาห ‘‘อุตฺตมานี’’ติฯ **ปทานี**ติ ‘‘น ภิกฺขเว อูนวีสติวโสฺส ปุคฺคโล อุปสมฺปาเทตโพฺพ’’ติ (ปาจิ. ๔๐๒-๔๐๓; มหาว. ๑๒๔) อาทินา นเยน วุตฺตานิ ปทานิฯ อิเมหิ ปเทหิ ‘‘สมุกฺกฏฺฐานิ ปทานิ **สมุกฺกฏฺฐปทานี’’**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อิตี**ติ อยมโตฺถฯ กสฺมา ปเนตฺถ ‘‘สมุกฺกฏฺฐปทานํ กติ อาปตฺติโย’’ติ ปทานเมว สามิวเสน นิเทฺทโส กโต, นนุ อาปตฺติโย นาม ปุคฺคลานเญฺญว โหนฺตีติ อาห **‘‘เยน เยน หี’’**ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ เยน เยน ปเทน ปญฺญตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ **สา สา**ติ อาปตฺติฯ **เทฺว อาปตฺติโย**ติ เอตฺถ ทฺวินฺนํ อาปตฺตีนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาจิตฺติยํ, ทุกฺกฏ’’นฺติฯ

นสฺสเนฺตเตติ นสฺสนฺตุ เอเตฯ **วินสฺสเนฺตเต**ติ วินสฺสนฺตุ เอเต ภิกฺขูติ อโตฺถฯ **เตหี**ติ ภิกฺขูหิฯ **วทโต**ติ วทนฺตานํฯ เสเสสุ อุโปสถกรเณสูติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ทุกฺกฏาปตฺติเยวา’’ติ อิมินา **เอกา อาปตฺตี**ติ เอตฺถ อตฺถปกรณาทิวเสน ทุกฺกฏาปตฺติเยวาติ ทเสฺสติฯ

ปวารณกฺขนฺธเกปีติ **ปิ**สโทฺท อุโปสถกฺขนฺธกํ อเปกฺขติฯ

จมฺมสํยุเตฺตปีติ จเมฺมน สํยุตฺตํ กตฺวา เทสิเต ขนฺธเกปิ, จมฺมกฺขนฺธเกปีติ อโตฺถฯ **ปิ**สโทฺท ปวารณกฺขนฺธกํ อเปกฺขติฯ **เภสชฺชกฺขนฺธเกปี**ติ **ปิ**สโทฺท จมฺมกฺขนฺธกํ อเปกฺขติฯ **สมนฺตา**ติ องฺคชาตสฺส สมนฺตโตฯ

ตตฺถาติ กถินกฺขนฺธเกฯ **จีวรสํยุเตฺต**ติ จีวรกฺขนฺธเกฯ

จเมฺปยฺยเกติ จเมฺปยฺยกขนฺธเกฯ **สมุจฺจยกฺขนฺธเกสุปี**ติ ปิสโทฺท จเมฺปยฺยกฺขนฺธกํ อเปกฺขติฯ

สมถกฺขนฺธเก อิมา เทฺว อาปตฺติโย โหนฺตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **ขุทฺทกวตฺถุเก**ติ ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเกฯ **ครุภณฺฑวิสฺสชฺชเน**ติ ครุภณฺฑสฺส วิสฺสชฺชเนฯ

สงฺฆเภเทติ สงฺฆเภทกฺขนฺธเกฯ ‘‘สมาจารํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ วุเตฺต วตฺตกฺขนฺธเก’’ติ อิมินา **สมาจาร**สเทฺทน วตฺตกฺขนฺธกํ คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ **สา**ติ ทุกฺกฏาปตฺติฯ ‘‘ตถา’’ติ ปเทน ‘‘เอกา ทุกฺกฏาปตฺติเยวา’’ติ ปทํ อติทิสติฯ ‘‘ปาติโมกฺขฏฺฐปเน’’ติ อิมินา ปาฬิยํ **ฐปนํ ปุจฺฉิสฺส**นฺติ เอตฺถ ‘‘ปาติโมกฺข’’นฺติอาทิปทสฺส โลปํ ทเสฺสติฯ **ปญฺจสติกสตฺตสติเกสู**ติ ปญฺจสติกกฺขนฺธกสตฺตสติกกฺขนฺธเกสุฯ **อาโรปิโต**ติ เอตฺถ รุปธาตุยา ทฺวิกมฺมิกตฺตา, นฺยาทิคณตฺตา จ ‘‘ธโมฺม’’ติ ปธานกมฺมเมว วุตฺตํ, น ‘‘สงฺคห’’นฺติ อปธานกมฺมํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ธโมฺม สงฺคห’’นฺติฯ **ตตฺถา**ติ ปญฺจสติกสตฺตสติเกสุฯ

อิติ ขนฺธกปุจฺฉาวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย

เอกุตฺตริกนโย เอกกวารวณฺณนา

๓๒๑. เอวํ ขนฺธกปุจฺฉาย วณฺณนํ กตฺวา อิทานิ เอกุตฺตริกนยสฺส ตํ กโรโนฺต อาห ‘‘อาปตฺติ…เป…. นเย’’ติฯ ตตฺถ เอกุตฺตริกนเย เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘ฉ อาปตฺติสมุฏฺฐานานี’’ติ อิมินา สมุฏฺฐานานิ อาปตฺตึ กโรนฺตีติ อเตฺถน **อาปตฺติกรา** นามาติ ทเสฺสติฯ **เอเตสนฺ**ติ ฉนฺนํ อาปตฺติสมุฏฺฐานานํฯ **หีติ** ยสฺมา, อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **สิกฺขาปเท จา**ติ มาติกาสิกฺขาปเท จฯ **ลหุกา อาปตฺตี**ติ เอตฺถ อปฺปสาวชฺชตฺตา น ลหุกา นาม โหติ, ลหุเกน ปน วินยกเมฺมนาติ อาห ‘‘ลหุเกน วินยกเมฺมน วิสุชฺฌนโต’’ติฯ **ปญฺจวิธา**ติ ถุลฺลจฺจยาทิวเสน ปญฺจปการาฯ **เกนจี**ติ ลหุเกน วา ครุเกน วา เกนจิ อาการเรนฯ สํวิชฺชติ คิหิภาวโต อวเสโส สมณภาโว เอติสฺสาติ **สาวเสสา,** ปฏิปกฺขวเสน **อนวเสสาฯ เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธา**ติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสวเสน เทฺว อาปตฺติกฺขนฺธาฯ

‘‘กโรนฺตี’’ติ อิมินา **อนฺตรายิกา**ติ เอตฺถ ณิกปจฺจยสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อนฺตรายิกา อาปตฺติโย สพฺพถา อนฺตรายิกา โหนฺตีติ อาห ‘‘อนฺตรายิกํ อาปนฺนสฺสาปี’’ติอาทิฯ เทเสตฺวา สุทฺธิปตฺตสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **โลกวชฺชา**ติ โลเกหิ วเชฺชตพฺพาฯ **ปณฺณตฺติวชฺชา**ติ ภควโต ปณฺณตฺติยา วเชฺชตพฺพาฯ **ยนฺ**ติ ยํ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **กโรโนฺต**ติ กิริยมานโตฯ เอตฺถ หิ มานสทฺทสฺส อนฺตาเทโสฯ อิมินา กรณํ **กิริยนฺ**ติ ภาวตฺถํ ทเสฺสติฯ **อาปชฺชตี**ติ ปุคฺคโล อาปชฺชติฯ สา อาปตฺติ กิริยโต สมุฏฺฐิตา นามาติ โยชนาฯ กา อาปตฺติ วิยาติ อาห ‘‘ปาราชิกาปตฺติ วิยา’’ติฯ เอเสว นโย อนนฺตรวาเกฺยสุปิฯ

ปุพฺพาปตฺตีติ เอตฺถ ปุพฺพสโทฺท ปฐมโตฺถติ อาห ‘‘ปฐมํ อาปนฺนาปตฺตี’’ติฯ ‘‘อาปนฺนา’’ติ ปเทน มเชฺฌโลปํ ทเสฺสติฯ **ปจฺฉา อาปนฺนาปตฺตี**ติ วตฺตเภททุกฺกฏาปตฺติฯ **มูลวิสุทฺธิยา**ติ มูเล กายจิ อาปตฺติยา อมิสฺสตฺตา วิสุทฺธิยา อาปตฺติยาฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อิทมฺปี**ติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตวจนมฺปิฯ **ปิ**สเทฺทน ปุริมํ มหาอฏฺฐกถาวจนํ อเปกฺขติฯ **เอเกน ปริยาเยนา**ติ เอเกน การเณนฯ

ยาติ อาปตฺติ, เทสิตา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ อยํ เทสิตา คณนูปิกา นามาติ โยชนาฯ ยา เทสิตา โหติ, อยํ อคณนูปิกา นามาติ โยชนาฯ **สอุสฺสาเหเนวา**ติ ปุนปิ อาปชฺชิสฺสามีติ สห อุสฺสาเหเนวฯ **หีติ** สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ ‘‘คณนํ น อุเปตี’’ติ อิมินา คณนํ น อุปคจฺฉตีติ **อคณนูปิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อฏฺฐเม วตฺถุสฺมึ ปูรเณติ สมฺพโนฺธฯ อิทํ ปาฬิยํ อฏฺฐวตฺถุกปูรณวเสน ภิกฺขุนีนํ อาคตตฺตา ภิกฺขุนิโย สนฺธาย วุตฺตํฯ ภิกฺขูนมฺปิ ทุติยปาราชิกฏฺฐาเน ลพฺภติเยวฯ

ถุลฺลวชฺชาติ เอตฺถ ถุลฺลํ วชฺชํ เอติสฺสาติ ถุลฺลวชฺชาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ถุลฺลโทเส ปญฺญตฺตา’’ติฯ ยา จ ธมฺมิกสฺส ปฏิสฺสวสฺส อสจฺจาปเน อาปตฺติ อตฺถิ, สา จ คิหิปฏิสํยุตฺตาติ โยชนาฯ **ปญฺจานนฺตริยกมฺมาปตฺตี**ติ ปญฺจหิ อานนฺตริยกเมฺมหิ อาปนฺนา ปาราชิกาปตฺติฯ **สุทินฺนเตฺถราที**ติ อาทิสเทฺทน ธนิยเตฺถราทโย สงฺคณฺหาติฯ **อาทิกมฺมิโก**ติ อาทิกมฺมํ กโรโนฺต, ตสฺมึ นิยุโตฺต วาฯ **มกฺกฏิสมณาที**ติ อาทิสเทฺทน วชฺชิปุตฺตกาทโย สงฺคณฺหาติฯ โย กทาจิ กรหจิ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, โส **อธิจฺจาปตฺติโก** นามาติ โยชนาฯ ปรโตปิ เอเสว นโยฯ

‘‘โจเทตี’’ติ อิมินา โจเทตีติ **โจทโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘โจทิโต’’ติ อิมินา โจทิตโพฺพติ **จุทิโต,** โสเยว **จุทิตโก**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปญฺจทสสู**ติ ปาติโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธเก วุเตฺตสุ ปญฺจทสธเมฺมสุฯ **เตนา**ติ อธมฺมโจทเกน, โจทิโตติ สมฺพโนฺธฯ ปาติโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธเก (จูฬว. ๔๐๑) วุเตฺต สเจฺจ จ อกุเปฺป จ อติฏฺฐโนฺตปิ อธมฺมจุทิตโกเยว นาม, โส ปน ธมฺมโจทเกน โจทิเตเยว กุปฺปโนฺต อธมฺมจุทิตโก นาม, อธมฺมโจทเกน โจทิเต ปน กุปฺป

โนฺตปิ อธมฺมจุทิตโก นาม น โหติ, ตสฺมา อิธ น วุโตฺตฯ ‘‘สมนฺนาคโต’’ติ อิมินา นิยตา เอตสฺส สนฺตีติ **นิยโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

อาปชฺชิตุํ ภพฺพาติ **ภพฺพาปตฺติกา**ฯ เกนจิ กเมฺมน อกโตปิ อนุกฺขิตฺตโกเยว นาม, โส ปน อุกฺขิตฺตโกติ สงฺกาภาวโต อิธ น วุโตฺตฯ **อยน**ฺติ ตชฺชนียาทิกมฺมกโต ภิกฺขุฯ **หี**ติ ยสฺมา, น โกเปตีติ สมฺพโนฺธฯ **ลิงฺคทณฺฑกมฺมสํวาสนาสนา**หีติ ลิงฺคนาสเนน จ ทณฺฑกมฺมนาสเนน จ สํวาสนาสเนน จฯ **เยนา**ติ ภิกฺขุนาฯ **โส**ติ นานาสํวาสโกฯ ทุวินฺนํ นานาสํวาสกานํ วิเสโส เหฎฺฐา (ปาจิ. อฎฺฐ. ๔๒๘) วุโตฺตเยวฯ ฐปนํ ชานิตพฺพนฺติ เอตฺถ กิํ ฐปนํ นามาติ อาห ‘‘ปาติโมกฺขฎฺฐปน’’นฺติฯ

อิติ เอกกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย ทุกวารวณฺณนา

๓๒๒. ทุเกสุ อจิตฺตกา อาปตฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ภูตาโรจนาปตฺตี**ติ ปาจิตฺติยาปตฺติฯ **อภูตาโรจนาปตฺตี**ติ ปาราชิกถุลฺลจฺจยาปตฺติฯ **ปทโสธมฺมาทิกา**ติอาทิสเทฺทน อุตฺตริฉปฺปญฺจวาจา สงฺคหิตาฯ **มญฺจปีฐาทีน**นฺติอาทิสเทฺทน ภิสิอาทโย สงฺคณฺหาติฯ **อนาปุจฺฉาคมนาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน อนุทฺธริตฺวา คมนํ สงฺคณฺหาติฯ **สปุคฺคโล**ติ โส อตฺตสงฺขาโต ปุคฺคโล สปุคฺคโลฯ **ปรปุคฺคโล**ติ ปโร ปุคฺคโล ปรปุคฺคโลฯ **ครุก**นฺติ สงฺฆาทิเสสํฯ **ลหุก**นฺติ ปาจิตฺติยํฯ ปุน **ครุก**นฺติ ปาราชิกํฯ ปุน **ลหุก**นฺติ ปาจิตฺติยเมวฯ

องฺคุลิมตฺตมฺปีติ **ปิ**สเทฺทน เกสคฺคมตฺตมฺปีติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ต**นฺติ มญฺจปีฐํฯ คมิโย อาปชฺชติ นามาติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘อาทิยโนฺต อาปชฺชติ นามา’’ติอาทินา **อตฺถาปตฺติ อาทิยโนฺต อาปชฺชตี**ติ ปาฬิยํ อาทิยโนฺต หุตฺวา อาปชฺชติ อาปตฺติ อตฺถีติ โยชนานยํ ทเสฺสติฯ เอวญฺหิ สติ **‘‘อาปชฺชตี’’**ติ อาขฺยาตปทํ ‘‘อตฺถี’’ติ กิริยนฺตรํ อเปกฺขิตฺวา กตฺตา โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ อถ วา อาทิยโนฺต ปุคฺคโล ยํ อาปตฺติํ อาปชฺชติ, สา อาปตฺติ อตฺถีติ โยชนาฯ เอเสว นโย อเญฺญสุปิฯ **มูคพฺพตาทีนี**ติ อาทิสเทฺทน โควตกุกฺกุรวตาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ ปาริวาสิกาทโย อาปชฺชนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ ตชฺชนียาทิกมฺมกตา วา ปุคฺคลาติ โยชนาฯ **อสมาทิยนฺตา อาปชฺชนฺตี**ติ อสมาทิยนฺตา หุตฺวา อาปชฺชนฺติฯ **เต**ติ ปุคฺคเลฯ **กโรโนฺต อาปชฺชติ นามา**ติ กโรโนฺต หุตฺวา อาปชฺชติ นามาติ โยชนาฯ เอวํ **เทโนฺต อาปชฺชติ นามา**ติอาทีสุปิฯ

เอกรตฺตฉารตฺตสตฺตาหทสาหมาสาติกฺกเมสูติ ‘‘เอกรตฺตมฺปิ ติจีวเรน วิปฺปวเสยฺยา’’ติ (ปารา. ๔๗๕-๔๗๖) จ ‘‘ฉารตฺตปรมํ เตน ภิกฺขุนา เตน จีวเรน วิปฺปวสิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๖๕๓) จ ‘‘สตฺตาหปรมํ สนฺนิธิการกํ ปริภุญฺชิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๖๒๒-๖๒๓) จ ‘‘ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ธาเรตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๔๖๒-๔๖๓) จ ‘‘มาสปรมํ นิกฺขิปิตพฺพ’’นฺติ (ปารา. ๔๙๙-๕๐๐) จ วุตฺตกาลาติกฺกเมสุฯ

อิมํ ปน อาปตฺติํ อาปชฺชติ นามาติ สมฺพโนฺธฯ

ยสฺมิํ ปเกฺข นิสิโนฺนติ ยสฺมิํ ปเกฺข สยํ นิสิโนฺนฯ **เตส**นฺติ อตฺตโน ปเกฺข นิสินฺนานํ, นานาสํวาสกนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เยส**นฺติ สกปเกฺข นิสินฺนานํฯ **กมฺมํ โกเปตี**ติ นานาสํวาสกตฺตา กมฺมํ โกเปติฯ **อิตเรส**นฺติ ปรปเกฺข นิสินฺนานํฯ หตฺถปาสํ อนาคตตฺตา กมฺมํ โกเปตีติ โย

ชนาฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ วุตฺตวจนํ วิตฺถาเรนฺโต อาห **“เยสํ หี”**ติอาทิฯ **เยสนฺ**ติ สกปเกฺข วา ปรปเกฺข วา นิสินฺนานํ เยสํ ภิกฺขูนํฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **อาปชฺชิตพฺพโต**ติ อาปชฺชิตพฺพภาวโตฯ อิมินา ปุคฺคเลน ฉหิ สมุฏฺฐาเนหิ อาปชฺชิตพฺพาติ **อาปตฺติโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **กเมฺมน วา สลากคฺคาเหน วา**ติ เอตฺถ อุเทฺทโส กมฺมํ ลกฺขณหารนเยน สงฺคหํ คจฺฉติ, โวหารานุสฺสาวนา สลากคฺคาเหติ ทเสฺสนฺโต อาห **“อุเทฺทโส เจว…เป…. เอก”**นฺติฯ **ปุพฺพภาคา**ติ สงฺฆเภทสฺส ปุพฺพภาเค ปวตฺตาฯ **ปมาณ**นฺติ สงฺฆเภทสฺส การณํฯ

อทฺธานหีโน นามาติ เอตฺถ อทฺธานสโทฺท กาลปริยาโยติ อาห ‘‘อูนวีสติวสฺส’’ติฯ **เถยฺยสํวาสกาทโย**ติอาทิสเทฺทน ติตฺถิยปกฺกนฺตกภิกฺขุนีทูสกปญฺจานนฺตริยา สงฺคเหตพฺพาฯ อฏฺฐ อภพฺพปุคฺคลา กรณทุกฺกฏกา นาม โหนฺตีติ โยชนาฯ เอตฺถ กตฺตพฺพนฺติ **กรณํ,** กมฺมํ, ทุฏฺฐุ กตฺตพฺพนฺติ **ทุกฺกฏํ,** กมฺมเมวฯ กรณํ ทุกฺกฏเมตสฺสาติ **กรณทุกฺกฏโก**ฯ วิเสสนปรนิปาโต ‘‘อคฺยาหิโต’’ติอาทีสุ วิยฯ ตเทวตฺถํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ทุกฺกฏกิริยา’’ติอาทิฯ **โน จ ยาจตี**ติ เอตฺถ ยาจธาตุยา ปธานกมฺมํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อุปสมฺปท’’นฺติ, ‘‘สงฺฆ’’นฺติ อปธานกมฺมมาเนตพฺพํฯ **เตปิฏโก**ติ ติปิฏกํ วาจุคฺคตวเสน ธารโกฯ **อาณายปี**ติ ปิสโทฺท ‘‘มเตนปี’’ติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ยาจนฺตเสฺสวา**ติ นิสฺสยํ อาจริยํ ยาจนฺตเสฺสวฯ ยํ วตฺถุํ อชฺฌาจรนฺโต อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ตํ วตฺถุ **สาติสารํ** นามาติ โยชนาฯ

อุปฆาติกาติ เอตฺถ อุปหนนฺตีติ อุปฆาตา, เตเยว อุปฆาติกาติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อุปฆาตา’’ติฯ **ตตฺถา**ติ ทฺวีสุ อุปฆาติเกสุฯ **เทฺว เวนยิกา**ติ เอตฺถ วินเยน สิทฺธา **เวนยิกา**ติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘วินยสิทฺธา’’ติฯ ‘‘เทฺว อตฺถา’’ติ อิมินา ณิกสทฺทสฺส สรูปํ ทเสฺสติ ฯ ปญฺญตฺตานุโลมํ นาม ทฏฺฐพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ปจฺจยฆาโต**ติ ปจฺจยสฺส ฆาโตฯ อิมินา **เสตุฆาโต**ติ เอตฺถ เสตุสโทฺท ปจฺจยวาจโกติ ทเสฺสติฯ **จิตฺตสฺสาปี**ติ ปิสโทฺท ปเคว กายวาจานนฺติ ทเสฺสติฯ **อิติปี**ติ ปิสโทฺท ทุติยตฺถสมฺปิณฺฑโนฯ ‘‘ปมาเณนา’’ติ อิมินา **มตฺตการิตา**ติ เอตฺถ มตฺตสโทฺท ปมาณโตฺถติ ทเสฺสติฯ ‘‘กรณ’’นฺติ อิมินา **การิตา**ติ ตทฺธิตภาวํ กิตภาเวน ทเสฺสติ สภาคตฺตาฯ **กายทฺวาริก**นฺติ กายทฺวาเร ปวตฺตํ อาปตฺตึฯ อิมินา **อาปชฺชตี**ติ ปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติฯ **กาเยเนว วุฏฺฐาตี**ติ กายสามคฺคิยา ทานตฺตา กาเยเนว วุฏฺฐาติฯ **สีสมกฺขนาที**ติ อาทิสเทฺทน ปาทมกฺขนาทึ สงฺคณฺหาติฯ

ตนฺติ ภารํฯ ‘‘นิตฺถริตุํ วีริยํ อารภตี’’ติ อิมินา วหนาการํ ทเสฺสติฯ เถโร สมาโนติ โยชนาฯ นวหนาการํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อนุชานามี’’ติอาทิฯ ‘‘กุกฺกุจฺจายิตฺวา กโรตี’’ติ อิมินา กุกฺกุจฺจสทฺทสฺส นามธาตุํ ทเสฺสติฯ ‘‘ทิวา จ รโตฺต จา’’ติ อิมินา อภิณฺหํ อาสววฑฺฒนํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ เตสุ เตสุ วิภงฺคกฺขนฺธเกสุฯ

อิติ ทุกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย ติกวารวณฺณนา

๓๒๓. ติเกสุ ภควติ ติฏฺฐเนฺต ยํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, สา อาปตฺติ อตฺถีติ โยชนาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปเทสุฯ วิตฺถารํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ติเกสุ, วิตฺถาโร เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **โลหิตุปฺปาทาปตฺตี**ติ อนุโลมปาราชิกาปตฺติฯ ‘‘อาวุโสวาเทนา’’ติ ‘‘อาวุโส’’ติ โวหาเรนฯ **โว**ติ ตุเมฺหหิฯ

กาเลติ ปุเรภตฺตกาเลฯ **วิกาเล**ติ ปจฺฉาภตฺตกาเลฯ อวเสสํ อาปตฺตินฺติ สมฺพนฺโธฯ **ทสวโสฺสมฺหี**ติ อหํ ทสวโสฺส อมฺหิฯ **นโว**ติ ปญฺจวสฺสอปริปุณฺโณฯ **มชฺฌิโม**ติ ปญฺจวสฺสโต ปฏฺฐาย ยาว ทสวสฺสอปริปุโณฺณฯ **กุสลจิโตฺต อาปชฺชตี**ติ กุสลจิโตฺต หุตฺวา อาปชฺชติฯ **อพฺยากตจิโตฺต**ติ สุปนฺตสฺส ภวงฺคจิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **ยนฺ**ติ อาปตฺตึฯ **สพฺพนฺ**ติ อาปตฺตึ, อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ ทุกฺขเวทนาสมงฺคี หุตฺวา อาปชฺชตีติ โยชนาฯ **ยนฺ**ติ อาปตฺตึฯ

ตโย ปฏิเกฺขปาติ เอตฺถ ปฏิเกฺขปสฺส สามิกํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘พุทฺธสฺส ภควโต’’ติฯ **กิเลสสเลฺลขนกปฏิปตฺติยา**ติ กิเลสํ สลฺลิขติ ตนุํ กโรตีติ กิเลสสเลฺลขนกา, สาเยว ปฏิปตฺติ กิเลสสเลฺลขนกปฏิปตฺติ, ตายฯ

ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต พาโลติ สมฺพโนฺธฯ ปริสํ อุปฏฺฐาเปโนฺต ปณฺฑิโต จาติ สมฺพโนฺธฯ อวเสสํ อาปตฺตินฺติ โยชนาฯ **กาเฬ**ติ กาฬปเกฺขฯ **ชุเณฺห**ติ ชุณฺหปเกฺขฯ

กตฺติกปุณฺณมาสิยาติ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมาสิยาฯ กุรุนฺทิยํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ สุวุตฺตการณํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จาตุมาส’’นฺติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมา, ปริเยสโนฺต จ นิวาเสโนฺต จ ภิกฺขูติ โยชนาฯ

วตฺถุนฺติ เมถุนธมฺมาทิวตฺถุํฯ

ปฏิจฺฉาเทติ เอตายาติ **ปฏิจฺฉาที**ติ กรณโตฺถปิ ยุชฺชติฯ วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทฺวารํ ปิทหิตฺวา’’ติอาทิฯ **เอตเทวา**ติ ปริกมฺมเมวฯ **อุภยตฺถา**ติ อุภเยสุ ชนฺตาฆรปฏิจฺฉาทิอุทกปฏิจฺฉาทีสุฯ **สพฺพนฺ**ติ อขิลํ ปริกมฺมาทึฯ **นิยฺยนฺตี**ติ นิลียิตฺวา ยนฺติฯ อิมินา **วหนฺตี**ติ เอตฺถ วหธาตุ คตฺยโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อพฺภมหิกาธูมรชราหุวิมุตฺต**นฺติ อเพฺภน จ มหิกาย จ ธูเมน จ รเชน จ ราหุนา จ วิมุตฺตํฯ **เตสู**ติ อพฺภาทีสุฯ **ตถา**ติ ยถา จนฺทมณฺฑลํ วิโรจติ, ตถา สุริยมณฺฑลํฯ

กรณีเยน หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

กเปฺปโนฺตติ กโรโนฺตฯ อาคนฺตุโก อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **อนชฺฌิโฏฺฐ**ติ อนเชฺฌสิโต หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ติณวตฺถารกสมเถ **กาเยน วุฏฺฐาติ** กายสามคฺคิยา ทานตฺตาฯ

อาคาฬฺหาย เจเตยฺยาติ อาคาฬฺหสโทฺท ทฬฺหปริยาโยติ อาห ‘‘ทฬฺหภาวายา’’ติฯ อา ภุโส คาหิยเต **อาคาโฬฺห,** คาโฬฺห พาโฬฺห ทโฬฺหติ อตฺถโต เอกํฯ **เจเตยฺยา**ติ ปกเปฺปยฺยฯ **น ปูรยโต**ติ น ปูรยนฺตสฺสฯ **อลชฺชี จ โหติ พาโล จ อปกตโตฺต จา**ติ เอตฺถ พาลมตฺตอปกตตฺตมเตฺตน กมฺมํ น กาตพฺพํ, อาปตฺติวเสเนว ปน กาตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘พาโล’’ติอาทิฯ ตตฺถ พาโล น ชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ **อยนฺ**ติ พาโลฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน อชานนมเตฺตนฯ พาลภาวมูลกํ อาปตฺตินฺติ สมฺพโนฺธฯ **เทฺว อาปตฺติกฺขเนฺธ**ติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสวเสน เทฺว อาปตฺติราสโยฯ **เตสนฺ**ติ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ, กาตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ

กายิโก ทโว นามาติ กายิโก ปริหาโส นามฯ **มุขาลมฺพรกรณาทิเภโท**ติ มุเขน อาลมฺพรนามกตูริยกิจฺจสฺส กรณาทิเภโท ฯ **ทฺวีหิปิ ทฺวาเรหี**ติ กายวจีวเสน ทฺวีหิปิ ทฺวาเรหิฯ **กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโม**ติ กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสฺส กายสํสคฺคาทิสิกฺขาปทสฺส วีติกฺกโมฯ **วจีทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวีติกฺกโม**ติ วจีทฺวาเร ปญฺญตฺตสฺส ทุฏฺฐุลฺลวาจาทิสิกฺขาปทสฺส วีติกฺกโมฯ **กายิเกน อุปฆาติเกนา**ติ เอตฺถ อุปฆาติกํ นาม อสิ

กฺขนฺติ อาห ‘‘อสิกฺขเนนา’’ติฯ กสฺมา อสิกฺขนํ อุปฺฌาตํ นามาติ อาห ‘‘โย หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **โย**ติ ปุคฺคโลฯ **ตนฺ**ติ กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทํฯ **นนฺ**ติ เอวเมวฯ หิ ยสฺมา อุปฺฌาเตตีติ สมฺพนฺโธฯ เวชฺชกเมฺมน สมนฺนาคโตติ สมฺพนฺโธฯ สาสนอุคฺคหณอาโรจนาทินา วาจสิเกน มิจฺฉาชีเวนาติ โยชนาฯ

‘‘มา ภณฺฑนํ กรี’’ติ อิมินา ‘‘มา’’ติ ปฏิเสธสฺส ‘‘กรี’’ติ ปาฐเสเสน สมฺพนฺธิตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ **น โวหริตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ วิปุพฺพอวปุพฺพ-หรธาตุ กถนโตฺถติ อาห ‘‘น กิญฺจิ วตฺตพฺพ’’นฺติฯ **หีติ** สจฺจํฯ **พีชนคฺคาหาทิเก**ติ อาทิสเทฺทน ธมฺมเชฺฌสนาทึ สงฺคณฺหาติฯ **โอกาสกมฺมํ กาเรนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘โอกาส’’นฺติ จ ‘‘โอกาสกมฺม’’นฺติ จ สทิสนฺติ อาห ‘‘โอกาสํ กาเรนฺตสฺสา’’ติฯ **น อาทาตพฺพนฺ**ติ น คณฺหิตพฺพํฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยตฺถ คเหตฺวา’’ติอาทิฯ

ยนฺติ วินยํฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **โส**ติ วินโยฯ **ตสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **อิทนฺ**ติ กมฺมํฯ **อญฺญํ ปุจฺฉา**ติ มยา อญฺญํ ภิกฺขุํ ปุจฺฉาหีติ โยชนาฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **โส**ติ ตีหเงฺคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุฯ **อสฺสา**ติ ตีหเงฺคหิ สมนฺนาคตสฺสฯ น **สากจฺฉิตโพฺพ**ติ น สห กเถตโพฺพฯ

‘‘ลทฺธิ’’นฺติ อิมินา **อิทมปฺปหายา**ติ เอตฺถ อิทํสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ‘‘อวิชหิตฺวา’’ติ อิมินา หาธาตุ ตฺวาปจฺจโยติ ทเสฺสติฯ **สุทฺธํ พฺรหฺมจาริ**นฺติ เอตฺถ สพฺพถา กิเลสสุโทฺธ ขีณาสโวว คเหตโพฺพติ อาห ‘‘ขีณาสวํ ภิกฺขุ’’นฺติฯ ‘‘ปาตพฺยภาว’’นฺติ อิมินา **ปาตพฺยต**นฺติ เอตฺถ ตาปจฺจโย ภาวเตฺถ โหตีติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปฏิเสวน’’นฺติ อิมินา ปาตพฺยสโทฺท ยถากามปริภุญฺชนโตฺถติ ทเสฺสติ ฯ **คติวิโสธน**นฺติ ทุคฺคติโต สุคติยา วิสุชฺฌนํ ฯ ‘‘อกุสลานิ เจว มูลานิ จา’’ติ อิมินา อกุสลสทฺทสฺส จ มูลสทฺทสฺส จ ตุลฺยาธิกรณภาวํ ทเสฺสติฯ ตสฺมา อกุสลสงฺขาตานิ มูลานิ **อกุสลมูลานี**ติ ตุลฺยาธิกรณสมาโส กาตโพฺพฯ **ทุจฺจริตานี**ติ เอตฺถ ทุสทฺทสฺส ทุฏฺฐุวิรูปตฺถภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุฏฺฐุ จริตานิ, วิรูปานิ วา จริตานี’’ติฯ **วิรูปานี**ติ วิการสภาวานิฯ ‘‘กรณภูเตนา’’ติ อิมินา ‘‘กตฺตุภูเตนา’’ติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ตสฺมึ ขนฺธเกฯ

อิติ ติกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย จตุกฺกวารวณฺณนา

๓๒๔. จตุเกฺกสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ติณวตฺถารกสมถฏฺฐาน**นฺติ ติณวตฺถารกสมเถน อธิกรณวูปสมิตฏฺฐานํฯ **ปรสฺส กมฺมวาจายา**ติ ปรสฺส กรณภูตาย กมฺมวาจายฯ **ตโต**ติ จตุกฺกโตฯ **ปเรสู**ติ อเญฺญสุ จตุเกฺกสุ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **ตเมวา**ติ กายทฺวาริกเมวฯ ปุน **ตเมวา**ติ วจีทฺวาริกเมวฯ อาปชฺชิตพฺพาปตฺติญฺจ สหาคารเสยฺยาปตฺติญฺจาติ โยชนาฯ **ชคฺคโนฺต**ติ ชาครโนฺตฯ

อจิตฺตโก อาปชฺชติ นามาติ ‘‘อจิตฺตโก ภิกฺขุ อาปชฺชติ นามา’’ติ วา ‘‘อจิตฺตโก หุตฺวา อาปชฺชติ นามา’’ติ วา โยชนา กาตพฺพาฯ **สภาค**นฺติ วตฺถุสภาคํฯ **ตญฺจา**ติ อญฺญตรํ ตญฺจ อาปตฺติํฯ **อิตี**ติ เอวํฯ

กเมฺมนาติ สมนุภาสนกเมฺมนฯ **กเมฺมน วุฏฺฐาตี**ติ กเมฺมน เอว วุฏฺฐาติฯ

โสติ คิหิปริกฺขาโร, อาหโฏ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **อวาปุรณ**นฺติ กุญฺจิกํฯ **อโนฺต**ติ ภณฺฑาคารสฺส อโนฺตฯ

สมฺมุขา วุฎฺฐาตีติ สมฺมุขา เอว วุฏฺฐาติฯ

สยิตาย เอว ภิกฺขุนิยาติ โยชนาฯ **อิท**นฺติ สหาคารเสยฺยาปตฺตึ, ปฏิจฺจาติ สมฺพนฺโธฯ **เอต**นฺติ ''ลิงฺคปาตุภาเวนา''ติ วจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อุภินฺนมฺปี**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนมฺปิ ฯ **ลิงฺคปฎิลาเภนา**ติ อิตฺถิลิงฺคปฏิลาเภนฯ **ปฐม**นฺติ อาทิกปฺปกาเลฯ ''ปฐมํ อุปฺปนฺนวเสนา''ติ อิมินา ปุเร อุปฺปนฺนํ **ปุริม**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''เสฏฺฐภาเวนา''ติ อิมินา ปุรภาเวน เสฏฺฐภาเวน อุปฺปนฺนํ **ปุริม**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''ปุริสลิงฺค''นฺติ อิมินา อิมปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **ปุริสกุตฺตปุริสาการาที**ติ อาทิสเทฺทน ปุริสนิมิตฺตาทโย สงฺคณฺหาติฯ ยานิ ฉจตฺตาลีส สิกฺขาปทานีติ โยชนาฯ อิมินา วุตฺตนยานุสาเรน ทุติยจตุเกฺกปิ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ **เตหี**ติ ตึสาธิเกหิ สตสิกฺขาปเทหิฯ

มหาปเทสาติ วินเย (มหาว. ๓๐๕) อาคตา มหาปเทสาฯ กสฺมา มหาปเทสา ''สามุกฺกํสา''ติ วุจฺจนฺตีติ อาห **''เต หี''**ติอาทิฯ ตตฺถ **เต**ติ จตฺตาโร มหาปเทสา, วุจฺจนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ ''สย''นฺติ อิมินา **สามุกฺกํสา**ติ เอตฺถ สํสทฺทสฺส สยมตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อุกฺขิปิตฺวา''ติ อิมินา **อุกฺกํส**สโทฺท อุกฺขิปนโตฺถติ ทเสฺสติฯ ''ฐปิตตฺตา''ติ อิมินา สยํ อุกฺกํสิตฺวา ฐปิตา **สามุกฺกํสา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ''อโชฺฌหรณียปริโภคา''ติ อิมินา พาหิรปริโภคํ นิวเตฺตติฯ **อุทกํ ปนา**ติ เกนจิ อสํสคฺคํ ปสโนฺนทกํ ปนฯ **กาเล**ติ สปฺปทฏฺฐกาเลฯ ''ปญฺจ วา ทส วา สีลานี''ติ อิมินา ปญฺจ วา ทส วา สีลานิ อุปาสกสีลนฺติ ทเสฺสติฯ

ตตฺถ จาติ วิหาเร จฯ **อุโภปี**ติ อาคนฺตุกาวาสิกวเสน อุโภปิฯ **อสาธารณ**นฺติ ทฺวีหิ อสาธารณํฯ **อาปตฺติ**นฺติ ภิกฺขุนีหิเยว สาธารณํ อาปตฺตึฯ **คมิยจตุเกฺกปี**ติ **ปิ**สโทฺท อาคนฺตุกจตุกฺกํ อเปกฺขติฯ **วตฺถุนานตฺตตาวา**ติ เมถุนาทิวตฺถุนานตฺตตา เอวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **สา**ติ อาปตฺติฯ **ตถา**ติ ยถา กายสํสเคฺค, ตถา ลสุณขาทเนติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ วตฺถุนานตฺตตาทิจตุเกฺก ฯ **จตฺตาริ ปาราชิกานี**ติ ภิกฺขุปาติโมเกฺข อาคตานิฯ วิสุํ อาปชฺชเนฺตสุปิ เอเสว นโยติ สมฺพนฺโธฯ

ปุริมจตุเกฺกติ วตฺถุนานตฺตตาทิจตุเกฺกฯ โย ปฐโม ปโญฺหติ โยชนาฯ **อิธา**ติ วตฺถุสภาคตาทิจตุเกฺกฯ **โย จา**ติ โย จ ปโญฺหฯ **ตตฺถา**ติ วตฺถุนานตฺตตาทิจตุเกฺกฯ ตติยจตุเตฺถสุ ปเญฺหสูติ สมฺพนฺโธฯ

''สทฺธิวิหาริกสฺสา''ติ ปทํ ''กตฺตพฺพ''อิติ ปเท สมฺปทานํฯ

ครุกนฺติ ปาราชิกํฯ **ลหุก**นฺติ ถุลฺลจฺจยํ วา ทุกฺกฏํ วาฯ

อฏฺฐนฺนํ ภิกฺขุนีนํ ปฏิปาฏิยา นิสีทิตพฺพโต วุตฺตํ ''นวมภิกฺขุนิโต''ติฯ **ปจฺจุฎฺฐานารหา**ติ ปฏิมุขํ อุปฏฺฐาตุํ อรหาฯ **อวิเสเสน จา**ติ ''ภิกฺขู''ติ วา ''ภิกฺขุนี''ติ วา วิเสสํ, มกตฺวา สามเณญฺญน จฯ ''อาสนารหจตุกฺกสฺสา''ติ ปทํ ''ปฐมปท''นฺติ ปเท อวยวิสมฺพโนฺธฯ

อสาธารณนฺติ ภิกฺขูหิ อสาธารณํฯ **วิกาเล กปฺปตี**ติ ตทหุวิกาเล กปฺปติฯ **กาลาตีต**นฺติ กาลยามสตฺตหาตีตํฯ ยาวกาลิกาทิตฺตยญฺจ อกปฺปิยมํสญฺจ อุคฺคหิตกญฺจ อปฏิคฺคหิตกญฺจาติ โยชนาฯ

คุณงฺคุญฺปาหนญฺจ ธุวนฺหานญฺจ จมฺมตฺถรณญฺจ คุณงฺคุญฺปาหนธุวนฺหานจมฺมตฺถรณา นิฯ **อิมานิ จตฺตารี**ติ ปญฺจวเคฺคน คเณน อุปสมฺปทาทานาทีนิฯ **อิธา**ติ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุฯ **อิธา**ติ มชฺฌิเมสุฯ **อิทนฺ**ติ จตุพฺพิธํ วตฺถุฯ **ทีเปตุมฺปี**ติ ทีปนมฺปิฯ ตุํปจฺจโย หิ กตฺวตฺถโชตโกฯ เอเสว นโย **ทีเปตุํ ปนา**ติ เอตฺถาปิฯ เสสํ อนุญฺญาตกนฺติ สมฺพนฺโธฯ **อุภยตฺถปี**ติ ปจฺจนฺติมมชฺฌิมวเสน อุภยตฺถาปิฯ

ฉนฺทปาริสุทฺธิอกฺขานํ เอกํ กตฺวา **"จตฺตาโร"**ติ วุตฺตํฯ **จตฺตาโร ปุพฺพกิจฺจา**ติ ลิงฺควิปลฺลาโส, ''จตฺตาริ ปุพฺพกิจฺจานี''ติ หิ อโตฺถฯ เอวํ วุตฺตานิ อิมานิ จตฺตารีติ สมฺพนฺโธฯ เอวํ อาคตา สมฺมุติโยติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ จตุเกฺกสุฯ

อิติ จตุกฺกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย ปญฺจกวารวณฺณนา

๓๒๕. ปญฺจเกสุ ''ปญฺจ ปุคฺคลา นิยตา''ติ เอตํ อานนฺตริยานเมว คหณนฺติ โยชนาฯ ปญฺจ เฉทน กา อาปตฺติโย นาม เวทิตพฺพาติ สมฺพนฺโธฯ ยา วิกปฺปนา วุตฺตาติ โยชนาฯ **อุสฺสงฺกิโต**ติ อุฏฺฐหิตฺวา สงฺกิโตฯ **ปริสงฺกิโต**ติ ปุนปฺปุนํ สงฺกิโตฯ อกุปฺปํ อรหตฺตผลสงฺขาโต ธมฺโม อิมสฺสาติ **อกุปฺปธมฺโม,** ขีณาสโวฯ ขีณาสโว สมาโนปิ อุสฺสงฺกิโต เจว ปริสงฺกิโต จาติ โยชนาฯ **ปริหริตพฺพา**ติ อปเนตพฺพาฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอเตสู**ติ อโคจเรสุฯ **ถูปจีวรนฺ**ติ เอตฺถ ถูปํ ปริกฺขิปิตฺวา กตํ จีวรํ ถูปจีวรนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''วมฺมิก''นฺติอาทิฯ วมฺมิโก หิ ถูปยติ อุทฺธํ อาโรหตีติ **ถูโป**ติ วุจฺจติ ฯ **นฺหานฏฺฐาเน**ติ สเพฺพสํ นฺหานฏฺฐาเนฯ ตญฺหิ อุทเกน กายํ อภิสิญฺจติ เอตฺถาติ **อภิเสกนฺ**ติ วุจฺจติฯ อภิเสเก ฉฑฺฑิตํ **อาภิเสกิกํ,** จีวรํฯ เตน วุตฺตํ ''ฉฑฺฑิตจีวร''นฺติฯ **ภตปฏิยาภตนฺ**ติ เอตฺถ ภรธาตุยา โปสนตฺถํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ธารณตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''สุสานํ เนตฺวา ปุน อานีตก''นฺติฯ ตตฺถ ''สุสาน''นฺติ อิมินา กมฺมํ ทเสฺสติ, ''ปุนา''ติ อิมินา ปฏิสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อิเมหิ ปเทหิ สุสานํ ภตํ หุตฺวา เคหํ ปฏิอาภริตพฺพนฺติ **ภตปฏิยาภตนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติ, ยกาโร ปทสนฺธิกโรฯ ปาฬิยํ, อฏฺฐกถายญฺจ โปตฺถเกสุ ''คตปฏิยาคต''นฺติ กณฺฐชตติยกฺขเรน ปาโฐ อตฺถิ, โส อสุนฺทโรฯ

กาโย ปฐมํ, วาจา ทุติยํ, กายวาจา ตติยํ, อิทํ สนฺธาย **"ตติเยนา"**ติ วุตฺตํฯ **ตเตฺถวา**ติ อนฺตรเปยฺยาเล เอวฯ

อทินฺนนฺติ เอตฺถ อการสฺส นการิยภาวญฺจ ตปจฺจยสฺส กมฺมวาจกภาวญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห ''อเญฺญน น ทินฺน''นฺติฯ ตตฺถ ''อเญฺญนา''ติ อิมินา ตปจฺจยสฺส กมฺมวาจกภาวํ ทเสฺสติ, นกาเรน อการสฺส การิยํ ทเสฺสติฯ เกน การเณน อวิทิตนฺติ อาห ''ปฏิคฺคณฺหามีติ เจตนาย อภาเวนา''ติฯ **อวิทิตนฺ**ติ อปากฏํฯ **นฏสมชฺชาทิทานนฺ**ติ นฏสมชฺชาทีนํ สเพฺพสํ ทานํฯ **อุสภวิสฺสชฺชนนฺ**ติ อุสภสฺส วิสฺสชฺชนํฯ อิทํ อุปลกฺขณวเสน วุตฺตํฯ สพฺพาสมฺปิ ปนมนุสฺสามนุสฺสานํ อิตฺถีนํ เมถุนรติวเสน ปุริสานํ ทานมฺปิ คเหตพฺพํฯ **อิตฺถิทานนฺ**ติ เอตฺถาปิ ยาสํ กาสญฺจิ อิตฺถีนํ เยสํ เกสญฺจิ ปุริสานํ ทานํ คเหตพฺพํฯ **ปฏิภานจิตฺตกมฺมทานนฺ**ติ เมถุนเสวนปฏิภานจิตฺตกมฺมทานํฯ **โลกสฺสา**ติ โลเกนฯ **กเถตุกมฺยตา**ติ กเถตุกามตาฯ ''นสุปฺปฏิวิโนทยา''ติ อิมินา ทุเกฺขน ปฏิวิโนเทตพฺพาติ **ทุปฺปฏิวิโนทยา,** ปฏิวิโนเทตุํ น สุกราติ ทเสฺสติฯ **อุปาเยนา**ติ ยุตฺติยาฯ

ผุสฺสเทวเตฺถโร อฏฺฐาสิ กิราติ สมฺพโนฺธฯ **เอกํส**นฺติ ภุมฺมเตฺถ เจตํ อุปโยควจนํฯ เอกสฺมิํ อํเสติ หิ อโตฺถฯ **พุทฺธารมฺมณ**นฺติ พุทฺธคุณารมฺมณํฯ **มาโร**ติ เทวปุตฺตมาโร, คโตติ สมฺพโนฺธฯ **โคมย**นฺติ โคมีฬฺหํฯ **ชรคฺคโว**ติ ชรโคโณฯ **ตาทิสเมวา**ติ โคมยวิปฺปกิรณสภาวเมวฯ **วิปฺปการ**นฺติ วิเสสปกาเรน กรณํฯ **วงฺกปาท**นฺติ กุฏิลปาทํฯ **ปริกสโนฺต**ติ ปริเจฺฉทํ กตฺวา วิเลขโนฺตฯ **วิคจฺฉปุริโส**ติ วิการํ, วิรูปํ วา คตปุริโสฯ ''วิภจฺฉปุริโส''ติปิ ปาโฐ, วิเสเสน โสภณํ ภกฺขปุริโสติ อโตฺถฯ อยเมว ปาโฐ อภิธานาทีสุ (อภิธานปฺปทีปิกายํ ๑๐๒ คาถายํ) ทิสฺสติฯ **สมนฺตา**ติ กฎอนฺธการวิหารสฺส สมนฺตโตฯ มาโร สิยา นุ โขติ โยชนาฯ น อสกฺขิํ อิติ อาหาติ โยชนาฯ **ทิฏฺฐปุโพฺพ**ติ ปุเพฺพ ทิโฏฺฐฯ **มหานุภาโว**ติ เทวิทฺธิยา มหานุภาโวฯ **อิงฺฆา**ติ อุโยฺยชนเตฺถ นิปาโต, อุโยฺยเชมีติ อโตฺถฯ **อตฺตภาว**นฺติ ตว อตฺตภาวํฯ **ตาทิสํ รูป**นฺติ พุทฺธสฺส ภควโต อตฺตภาวสทิสํ รูปํฯ **ตํสริกฺขก**นฺติ เตน รูเปน สทิสํฯ ปติรูปเมว สทิสเฏฺฐน **ปติรูปกํ,** น เอกํสสทิสํ รูปํ กิญฺจิ สทิสรูปนฺติ อโตฺถฯ **สกตฺตภาว**นฺติ สสฺส เอโส สโก, โสเยว อตฺตภาโว สกตฺตภาโว, ตํฯ **อย**นฺติ มาโรฯ **กถ**นฺติ เกน การเณน ภควา น โสภติ นุ โข, โสภติเยวาติ อโตฺถฯ ตเทว สมเตฺถตุํ วุตฺตํ ''สพฺพโส วีตราคโทสโมโห''ติฯ **วญฺจิโตมฺหี**ติ อหํ วญฺจิโต อมฺหิฯ **กิํ อตฺถี**ติ กิํ นาม อตฺถิ, มม วญฺจนจิตฺตํ นตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ ทหรภิกฺขุ ปฏิลภตีติ อาทินา สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

ทหรภิกฺขุ อฏฺฐาสีติ สมฺพโนฺธฯ สงฺการฉฑฺฑนิํ ปจฺฉินฺติ สมฺพโนฺธฯ สงฺการํ ฉเฑฺฑติ อิมายาติ **สงฺการฉฑฺฑนี**ฯ ติสฺสทตฺตเตฺถโร นาม ปุจฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **นาวาโต**ติ โปตโตฯ **ปญฺหาสหสฺส**นฺติ สมถวิปสฺสนากมฺมฏฺฐาเนสุ ปุจฺฉาสหสฺสํฯ **ปุจฺฉี**ติ ทหรํ ปุจฺฉิฯ **ปริจฺฉินฺที**ติ ตสฺมิํ ทิวเส กาตพฺพวตฺตํ นิฏฺฐเปสีติ อโตฺถฯ **โยนกวิสยโต**ติ โยนกโลกโตฯ **อฏฺฐ กเปฺป อนุสฺสรี**ติ เจติยงฺคณํ ทิสฺวา จิตฺตสฺส ปสีทนโต ปุเพฺพนิวาสญาเณน อฏฺฐ กเปฺป อนุสฺสริฯ

เอโก ภิกฺขุ คโตติ สมฺพโนฺธฯ **เทวตา ปุปฺผหตฺถา อฏฺฐํสู**ติ มนุสฺสเวสํ คเหตฺวา อฏฺฐํสุฯ เตน วุตฺตํ ''กตรคามวาสิกาตฺถา''ติฯ ตุเมฺห กตรสฺมิํ คาเม วสนสีลา อตฺถ ภวถาติ โยชนาฯ **อิเธวา**ติ อิมสฺมิํเยว ฐาเนฯ **ฐิตามฺหา**ติ มยํ ฐิตา อมฺหาติ โยชนาฯ

อยํ กถาติ อยํ วกฺขมานกถาฯ กิํ อมจฺจปุโตฺต ปาสาทิโก นุ โขติ โยชนาฯ **เน**ติ อมจฺจปุตฺตอภยเตฺถเรฯ ญาตกา อคมํสูติ สมฺพโนฺธฯ เถรมาตาปิ ปหิณีติ สมฺพโนฺธฯ **ปิ**สเทฺทน ญาตเก อเปกฺขติฯ ปหิณาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปุโตฺต เม''ติอาทิฯ อมจฺจปุโตฺต อารูฬฺหติ สมฺพโนฺธฯ อภยเตฺถโร อาหาติ สมฺพโนฺธฯ **เตนา**ติ อมจฺจปุเตฺตนฯ **ยุคคฺคาห**นฺติ ยุคสฺส คาหํฯ ''มหลฺลกเตฺถรสฺส สมฺมฏฺฐฏฺฐาเน กจวรํ ฉเฑฺฑตฺวา''ติ วจนํ อาวิ กโรโนฺต อาห **''อตีตตฺตภาเว กิรา''**ติอาทิฯ อมจฺจปุโตฺต ฉเฑฺฑสีติ สมฺพโนฺธฯ

ตนฺติ สมฺมชฺชนวตฺตํฯ **ตตฺรา**ติ ''สตฺถุสาสนํ กตํ โหตี''ติวจเนฯ อายสฺมา สาริปุโตฺต นิสีทิ กิราติ สมฺพโนฺธฯ ภควา ปจฺจาคญฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **ปาทานี**ติ ปาทสฺส อกฺกมนฏฺฐานานิ, ปาทเจติยานีติ อโตฺถฯ เถโร นิสีทีติ สมฺพโนฺธฯ ชณฺณุเกหิ ปติฏฺฐาย ''ปาทเจติยํ วนฺทิตฺวา''ติ ปาฐเสโส อชฺฌาหริตโพฺพฯ เม นิสินฺนภาวํ เม สตฺถา อญฺญาสิ วตาติ โยชนาฯ เมส โทฺท หิ ปุพฺพปราเปกฺขฯ **โจทน**นฺติ โทสาโรปนํฯ **กาเรสฺสามี**ติ ทสพลํ กาเรสฺสามิฯ ภควา อาหาติ สมฺพโนฺธฯ **คโตสี**ติ ตฺวํ คโต อสิ, วิจรนฺตสฺส ตุยฺหํ น ปติรูปนฺติ โยชนาฯ **ตโต**ติ โจทนกาลโตฯ

เอตฺตโก วินิจฺฉโย อุปลพฺภตีติ สมฺพโนฺธฯ **ภาสปริยนฺต**นฺติ วจนปริเจฺฉทํฯ **อย**นฺติ กถาฯ เอตฺตกํ วจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **คยฺหูปค**นฺติ คเหตพฺพภาวํ อุปคมนํ, คณฺหิตุํ ขมนียนฺติ อ

โตฺถฯ **ตานี**ติ เทฺว มูลานิฯ ปุน **ตานี**ติ สมุฏฺฐานภูตานิ ฉ อาปตฺติสมุฏฺฐานานิฯ **วตฺถุ**นฺติ เมถุนาทิวตฺถุํฯ **อิติปี**ติ **ปิ**สโทฺท ปฐมนยํ อเปกฺขติฯ เอตฺถ ปฐมนเย มูเลน สมุฏฺฐานสฺส ปายโต อเภโทโหติ, ปจฺฉิมนเย ปน สพฺพถา เภโท โหติฯ ตสฺมา ปจฺฉิมนโยเยว ยุตฺตตโรติ ทฏฺฐโพฺพฯ ''วูปสมฺมตี''ติ อิมินา ''นิรุชฺฌตี''ติ ปทสฺส สมุเจฺฉทนิโรธํ ทเสฺสติฯ **วุฏฺฐาเนนา**ติ ปริวาสาทิวินยกเมฺมนฯ

เตตฺตึสมูลานํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ''วิวาทาธิกรณสฺส ทฺวาทส มูลานี''ติอาทิฯ เอกํ มูลนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตานี**ติ เตตฺตึส มูลานิฯ **ปรโต**ติ ปรสฺมิํฯ ''อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูนี''ติอาทินา อธิกรณานํ สมุฏฺฐานํ ทเสฺสติฯ จตฺตาริ สงฺฆกิจฺจานิ นิสฺสาย อุปฺปชฺชตีติ โยชนาฯ **อิท**นฺติ วตฺถุฯ **สตฺตนฺนํ นิทาน**นฺติ สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ ปญฺญตฺติฏฺฐานสงฺขาตํ นิทานํฯ **เอตฺถา**ติ ฐาเนฯ **ปญฺญตฺติํ น ชานาตี**ติ เอตฺถ ''อนุปญฺญตฺติํ น ชานาตี''ติ วกฺขมานตฺตา ปฐมปญฺญตฺติ คเหตพฺพาติ อาห ''ปฐมปญฺญตฺติํ น ชานาตี''ติฯ **อนุปญฺญตฺตี**ติ เอตฺถ อนุสโทฺทนอุปจฺฉินฺนโตฺถติ อาห ''ปุนปฺปุนํ ปญฺญตฺติํ น ชานาตี''ติฯ ปจฺฉาโตฺถปิ ยุชฺชเตว ปฐมปญฺญตฺติโต ปจฺฉา ปญฺญตฺตตฺตาฯ **อนุสนฺธิวจนปถ**นฺติ เอตฺถ อนุสนฺธีนํ วเสน วจนปถนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ''กถานุสนฺธิวินิจฺฉยานุสนฺธิวเสน วตฺถุ''นฺติฯ **ญตฺติกิจฺจ**นฺติ ญตฺติยา กิจฺจํ ฯ อิมินา **ญตฺติยา**ติ เอตฺถ สามฺยเตฺถ สามิวจนํฯ กรธาตุสมฺพเนฺธ กรณวจนมฺปิ ยุชฺชเตวฯ **กรณ**นฺติ เอตฺถ จ ยุปจฺจยสฺส กมฺมตฺถภาวญฺจ ทเสฺสติฯ น เกวลํ ญตฺติกเมฺม เอว ญตฺติกิจฺจํ น ชานาติ, อถ โข ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกเมฺมสุปิ น ชานาตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ''ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกเมฺมสู''ติอาทิฯ **ปุเพฺพ ฐเปตพฺพา**ติ ญตฺติ นาม กมฺมวาจาย ปุเพฺพ ฐเปตพฺพาติ น ชานาติฯ อิมินา นปุพฺพกุสลภาวํ ทเสฺสติฯ ''ปจฺฉา''ติ อิมินา นอปรกุสลภาวํ ทเสฺสติฯ **ปิ**สเทฺทน ปฐมนยํ อเปกฺขติฯ ''กาลํ น ชานาตี''ติ อิมินา **อกาลญฺญู**ติ ปทสฺส วิคฺคหวากฺยํ ทเสฺสติฯ กาลํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อนชฺฌิโฏฺฐ''ติอาทิฯ

''ธุตเงฺค อานิสํสํ อชานิตฺวา''ติ อิมินา มนฺทโมมูหานํ ผลํ ทเสฺสติฯ **ปาปิโจฺฉ**ติ เอตฺถ ปาปิโจฺฉ นาม ปจฺจยลาภสฺส ปตฺถนาติ อาห ''ปจฺจยลาภํ ปตฺถยมาโน''ติฯ กายวิเวโก จ จิตฺตวิเวโก จ อุปธิวิเวโก จ **กายจิตฺตอุปธิวิเวกํ,** สมาหารทฺวโนฺท, ปุพฺพปเทสุ อุตฺตรปทโลโปฯ **เอตสฺสา**ติ อารญฺญิกสฺสฯ อิมินา อิมาย อโตฺถ **อิทมโตฺถ,** โส เอตสฺสตฺถีติ **อิทมตฺถี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อปฺปิจฺฉเญฺญวา**ติอาทีสุ **เอว**สทฺทานํ ฉเฏฺฐตพฺพตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ''น อญฺญํ กิญฺจิ โลกามิส''นฺติฯ

นววิธนฺติ ทิวสวเสน ติวิธํ, ตถา กตฺตพฺพาการวเสน, ตถา การกวเสนาติ นววิธํ อุโปสถํฯ

กายทุจฺจริตาทิ ยสฺมา น ปสาทํ สํวเตฺตติ, น ปสาทาย วา สํวตฺตติ, ตสฺมา **อปาสาทิก**นฺติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ ''อปาสาทิกนฺติ กายทุจฺจริตาทิ อกุสล''นฺติฯ **เวลํ อติกฺกมฺมา**ติ โภชนาทิกาลํ อติกฺกมิตฺวาฯ อิมินา **อติเวล**นฺติ เอตฺถ อติสทฺทสฺส อติกฺกมนตฺถญฺจ ''อติเวล''นฺติ ปทสฺส ''วิหรโต''ติ ปเท กิริยวิเสสนภาวญฺจ ทเสฺสติฯ อปฺปํ กาลนฺติ โยชนาฯ อวตรณํ **โอตาโร**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ''โอตรณ''นฺติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปญฺจเกสุฯ

อิติ ปญฺจกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย ฉกฺกวารวณฺณนา

๓๒๖. ฉเกฺกสุ เอวมโตฺถ เวทิตพฺพติ โยชนาฯ **อิตีติ** เอวํฯ อิมา ฉ สามีจิโยติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ฉสุ อาการเรสุฯ **สติสโมฺมเสนา**ติ สติยา วิปฺปวาเสนฯ

ตตฺถาติ จุทฺทสสุ ปรเมสุฯ **ตโต**ติ ฉกฺกโตฯ **เอกํ อปเนตฺวา**ติ ยํกิญฺจิ เอกํ อปเนตฺวาฯ **เสเสสู**ติ ฉหิ ปรเมหิ เสเสสุ อฏฺฐสุ ปรเมสุฯ **อญฺญานิปิ ฉกฺกานี**ติ ปฐมฉกฺกโต อญฺญานิปิ อฏฺฐ ฉกฺกานิฯ

ฉ อาปตฺติโยติ ตีณิ ฉกฺกานีติ ''ฉ อาปตฺติโย''ติ วุตฺตานิ ตีณิ ฉกฺกานีติ โยชนา ฯ วุตฺตทฺวยํ เอกํ กตฺวาฯ **นฺหาเน**ติ นฺหานสิกฺขาปเทฯ **ฉกฺกทฺวย**นฺติ อาทายสมาทายวเสน ฉกฺกทฺวยํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ฉเกฺกสุฯ

อิติ ฉกฺกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย สตฺตกวารวณฺณนา

๓๒๗. สตฺตเกสุ ฉสุ สามีจีสุ ปกฺขิปิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตเตฺถวา**ติ สมถกฺขนฺธเก เอวฯ

จเมฺปยฺยเกติ จเมฺปยฺยกฺขนฺธเกฯ **''อสทฺธมฺมา''**ติ ปทสฺส เภทนิสฺสิตตุลฺยนิสฺสิตสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ''อสตํ ธมฺมา''ติอาทิฯ ตตฺถ ''อสตํ ธมฺมา''ติ อิมินา เภทนิสฺสิตสมาสํ ทเสฺสติ, ''อสโนฺต วา ธมฺมา''ติ อิมินา ตุลฺยนิสฺสิตสมาสํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ สตฺตเกสุฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อิติ สตฺตกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย อฏฺฐกวารวณฺณนา

๓๒๘. อฏฺฐเกสุ อฏฺฐานิสํสาทีนํ เทสนาการเทสนฏฺฐานานิ ทเสฺสโนฺต อาห ''น มย''นฺติอาทิฯ ตตฺถ ''น มยํ…เป.… กริสฺสามา''ติ อิมินา เทสนาการํ ทเสฺสติ, ''โกสมฺพกกฺขนฺธเก''ติ อิมินา เทสนฏฺฐานํ ทเสฺสติฯ **ตมฺปี**ติ ทุติยอฏฺฐกมฺปิฯ

เตรสเก วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ **กุลานิ ทูเสตี**ติ เอตฺถ ''ทูเสตี''ติ กิริยาปทสฺส กรณํ ทเสฺสโนฺต อาห ''ปุเปฺผน วา''ติอาทิฯ อิเมหิ อฏฺฐหิ ทูเสตีติ โยชนาฯ ''ลาเภนา''ติอาทินา **''อฏฺฐหิ อสทฺธเมฺมหี''**ติ เอตฺถ อสทฺธมฺมสรูปํ ทเสฺสติฯ **สาราโค**ติ สํราโค, ภุสํ รชฺชนนฺติ อโตฺถฯ **ปฏิวิโรโธ**ติ โทโสฯ โส หิ ยสฺมา อลาภาทีสุ ปฏิวิรุชฺฌติ, ตสฺมา ปฏิวิโรโธติ วุจฺจติฯ **ปาฬิย**นฺติ วินยปาฬิยํฯ

ปาณนฺติอาทิกา เทฺว คาถาโย ทฺวาทสกฺขเรน พนฺธิตาฯ ปฐมคาถาย ตติยปาเท จริยสเทฺทน ยุตฺตตฺตา เอกกฺขโร อธิโกฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ปาณํ **น หเน** น ฆาเตยฺย, อาทินฺนญฺจ **น อาทิเย** น คเณฺหยฺย, **มุสา** วิตถวจนํ **น ภาเส** น กเถยฺย, **มชฺชโป** มชฺชปานํ น จ สิยา, **อพฺรหฺมจริยา** เมถุนา วิรเมยฺย, รตฺตึ วิกาลโภชนํ น ภุเญฺชยฺยฯ

มาลํ น ธาเร น ธาเรยฺย, คนฺธญฺจ น อาจเร, สนฺถเต มเญฺจ จ ฉมายญฺจ สเยถฯ เอตญฺหิ อุโปสถํ อฏฺฐงฺคิกํ อุโปสถํ อิติ ทุกฺขนฺตคุนา พุเทฺธน ปกาสิตนฺติ อาหุ ปณฺฑิตาติฯ

สงฺฆเภทเกติ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเกฯ **ตาสํเยวาติ** ภิกฺขุนีนเมวฯ ‘‘อุปาสิกา อฏฺฐ วรานิ ยาจตี’’ติ เอวํ สามญฺญวจนสฺสาปิ อตฺถปกรณาทินา วิเสสวิสโย โหตีติ อาห **‘‘วิสาขา’’**ติฯ สา หิ วิวิธา ปุตฺตนตฺตุสงฺขาตา สาขา เอติสฺสาตฺถีติ **วิสาขาติ** วุจฺจติฯ **สพฺพตฺถาติ** สเพฺพสุ อฏฺฐเกสุฯ เสสํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อิติ อฏฺฐกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย นวกวารวณฺณนา

๓๒๙. นวเกสุ **อจรีติอาทีนีติ** อาทิสเทฺทน ‘‘จรติ, จริสฺสตี’’ติอาทีนิ (ที. นิ. ๓.๓๔๐; อฏฺฐ. นิ. ๙.๒๙-๓๐) สงฺคณฺหาติฯ **ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ** เอตฺถ **ตนฺติ** อนตฺถจรณํ, โกปกรณํ วาฯ **กุโตติ** เกน การเณนฯ **เอตฺถาติ** เอตสฺมิํ อนตฺถจรกปุคฺคเลฯ **ลพฺภาติ** ลทฺธา, สกฺกา ลทฺธุํ น ลพฺภา เอวาติ อโตฺถฯ นวนฺนํ วา ภิกฺขูนํ การณาติ โยชนาฯ **ตณฺหนฺติ** ทฺวีสุ เอสนตณฺหาเอสิตตณฺหาสุ เอสนตณฺหํฯ **ปฏิจฺจาติ** อารพฺภฯ **ปริเยสนาติ** ปุนปฺปุนํ เอสนาฯ **ลาโภติ** รูปาทิอารมฺมณลาโภฯ **วินิจฺฉโยติ** ญาณตณฺหาทิฏฺฐิวิตกฺกวเสน จตุพฺพิโธ วินิจฺฉโยฯ จตุพฺพิโธ หิ ธโมฺม ‘‘เอตฺตกํ มยฺหํ ภวิสฺสตี’’ติอาทินา วินิจฺฉินติ อเนนาติ วินิจฺฉโยติ วุจฺจติฯ **ฉนฺทราโคติ** พลวราโคฯ **อโชฺฌสานนฺติ** ‘‘อหํ มม’’นฺติ พลวสนฺนิฏฺฐานํ, **ปริคฺคโหติ** ตณฺหาทิฏฺฐิวเสน ปริจฺฉินฺทิตฺวา คหณํฯ **มจฺฉริยนฺติ** ปเรสํ สาธารณภาวสฺส อสหนตาฯ **อารกฺขาติ** ทฺวารปิทหนมญฺชูสโคปนาทิวเสน อาภุโส รกฺขนํฯ **อารกฺขาธิกรณนฺติ** อารกฺขการณา, เหตฺวเตฺถ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํฯ ทณฺฑาทานาทีสุ ปรนิเสธนตฺถํ ทณฺฑสฺส อาทานํ **ทณฺฑาทานํ**ฯ ตถา เอกโตธาราทิโน สตฺถสฺส อาทานํ **สตฺถาทานํฯ กลโหติ** กายกลโหปิ วาจากลโหปิฯ **วิคฺคโหติ** วิรุทฺธวเสน คหณํฯ **วิวาโทติ** วิรุทฺธวเสน วทนํฯ ‘‘ตุวํ ตุว’’นฺติ อนาทรวเสน วทนํ **ตุวํตุวํ วาโท,** เปสุญฺญวเสน วทนํ **เปสุญฺญวาโท,** มุสาวเสน วทนํ **มุสาวาโท,** ทณฺฑาทานญฺจ สตฺถาทานญฺจ กลโห จ วิคฺคโห จ วิวาโท จ ตุวํตุวํวาโท จ เปสุญฺญวาโท จ มุสาวาโท จ **ทณฺฑาทาน...เป.... มุสาวาทาฯ มุสาวาทาติ** เอตฺถ **วาทสเทฺทน** ‘‘ตุวํ ตุว’’นฺติ จ ‘‘เปสุญฺญ’’นฺติ จ เอตฺถาปิ โยเชตโพฺพฯ ‘‘อหํ เสโยฺยหมสฺมี’’ติ ปวตฺตมานาทโยติ โยชนาฯ **อธิฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย น วิกเปฺปตพฺพานีติ** อธิฏฺฐานวิกปฺปนํ เอกโต น กาตพฺพํ, อธิฏฺฐิเต น วิกเปฺปตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ ปริณตํ ลาภํ ปริณาเมตีติ สมฺพโนฺธฯ

เอเตสํเยว ทานานนฺติ เอเตสํเยว อธมฺมิกานํ ทานานํฯ **สงฺฆสฺส นินฺนนฺติ** สงฺฆสฺส นตํ, นามิตํ วา ลาภนฺติ สมฺพโนฺธฯ สงฺฆสฺส นมติ, นามิยตีติ วา **นินฺนํฯ เตสํเยวาติ** เตสํเยว ติณฺณํ ธมฺมิกทานานํฯ ตโย ตโย ทานปฏิคฺคหปริโภเค สมฺปิเณฺฑตฺวา นวโก คเหตโพฺพฯ **ตเตฺถวาติ** สมถกฺขนฺธเก เอวฯ **โอวาทวคฺคสฺสาติ** ภิกฺขุโนวาทวคฺคสฺสฯ **ตเตฺถวาติ** โอวาทวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท เอวฯ **สพฺพตฺถาติ** สเพฺพสุ นวเกสุฯ

อิติ นวกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย ทสกวารวณฺณนา

๓๓๐. ทสเกสุ **อฏฺฐาเน วา ปนาติ** อการเณ วา ปนฯ **ตตฺถาติ** นวเกสุฯ ‘‘นตฺถิ ทินฺนนฺติ อาทิวเสนา’’ติ อาทิสเทฺทน ‘‘นตฺถิ ยิฏฺฐํ นตฺถิ หุต’’นฺติอาทโย (ธ. ส. ๑๒๒๑; ม. นิ. ๙๔.๒๒๕; ๓.๙๑, ๑๑๖; สํ. นิ. ๓.๒๑๐; อ. นิ. ๑๐.๑๗๖) นว นตฺถิกา สงฺคเหตพฺพาฯ **‘‘สสฺสโต โลโกติ อาทิวเสนา’’**ติอาทิสเทฺทน (ที. นิ. ๑.๓๑; ม. นิ. ๑.๒๖๙) ‘‘อสสฺสโต โลโก’’ติ

อาทโย (ม. นิ. ๑.๒๖๙) นว อนฺตคฺคาหิเก สงฺคณฺหาติฯ **วิปรีตา สมฺมตฺตา**ติ ทสหิ มิจฺฉ เตฺตหิ วิปรีตา ทส สมฺมตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมา อาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ สมฺมาญาณํ สมฺมาวิมุตฺตีติฯ

ทส อาทีนวา นิทฺทิฏฺฐาติ สมฺพนฺโธฯ **อุนฺทูรกฺขายิต**นฺติ มูสิเกน ขาทิตํฯ เอตฺถ หิ เข ธาตุ ขาทนโตฺถ โหติฯ **อคฺคิทฑฺฒ**นฺติ อคฺคินา ทฑฺฒํฯ **เอเตสู**ติ เอเตสุ ทสสุ ปํสุกูเลสุฯ **อุทกสาฏิกํ วา สํกจฺจิกํ วา**ติ ภิกฺขุนีนํ อุทกสาฏิกํ วา สํกจฺจิกํ วาฯ เอตฺถ **วา**สโทฺท อนิยมวิก ปฺปโตฺถฯ

ปณฺณสนฺถาโร ติณสนฺถาเรน สงฺคหิโตฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ทสเกสุฯ

อิติ ทสกวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เอกุตฺตริกนโย เอกาทสกวารวณฺณนา

๓๓๑. เอกาทสเกสุ **ติณปาทุกา**ติ มุญฺชปพฺพเชหิ อวเสสา ติณมยปาทุกาฯ **กฏฺฐปาทุกสงฺคหเมวา**ติ กฏฺฐปาทุเก สงฺคหํ เอวฯ **ตมฺพโลหมเยน วา ทารุมเยน วา**ติ **วา**สโทฺท อนิยมวิกปฺปโตฺถฯ **"นสิ อนิมิตฺตา"**ติอาทโย ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก (จูฬว. ๔๒๓) นิทฺทิฏฺฐาฯ **เต สเพฺพ**ติ สเพฺพ เต คณฺฐิกวิธาฯ **นเคฺคนา**ติ อเจลเกนฯ **เต สเพฺพ**ติ สเพฺพ เต อวนฺทิยปุคฺคลาฯ **ปุเพฺพ**ติ ทสเกฯ **กมฺมวเคฺค**ติ อวสาเน กมฺมวเคฺคฯ

โส ภิกฺขุ ยํ น นิคเจฺฉยฺย, เอตํ น นิคตํ อฏฺฐานํ อนวกาโสติ โยชนาฯ เอวญฺหิ สติ **ยํ**ส โทฺท กิริยาปรามสโน โหติ, อถ วา ยํ เยน การเณน น นิคเจฺฉยฺย, เอตํ การณํ อฏฺฐานนฺติ โยชนาฯ อนธิคตํ สมาธินฺติ โยชนาฯ **สทฺธมฺมาสฺสา**ติ สทฺธมฺมา อสฺสฯ อสฺส อโกฺกสกปริภาสกสฺส ภิกฺขุสฺส สทฺธมฺมา น โวทายนฺติ น ปริโยทเปนฺตีติ อโตฺถฯ **โรคาตงฺก**นฺติ โรคสงฺขาตํ อาตงฺกํฯ **นิรยํ อุปปชฺชตี**ติ นิรยมฺหิ อุปปชฺชติฯ **"อุปปชฺชตี"**ติ เอตฺถ อุปอิติ กมฺมปฺปวจนียอุปสเคฺคน ยุตฺตตฺตา "นิรย"นฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ ทฏฺฐพฺพํฯ **เอตฺถ** เอตสฺมึ องฺคุตฺตรปาฬิยํ (อ. นิ. ๑๑.๖)ฯ

อาเสวิตายาติ เอตฺถ อาตฺยูปสโคฺค อาทิกมฺมโตฺถติ อาห "อาทิโต ปฏฺฐาย เสวิตายา"ติฯ "นิปฺผาทิตายา"ติอิมินา **ภาวิตายา**ติ เอตฺถ ภูสโทฺท สตฺตโตฺถติ ทเสฺสติ, "วฑฺฒิตายา"ติ อิมินา วฑฺฒนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **พหุลีกตายา**ติ เอตฺถ พหุลํ นาม อตฺถโต ปุนปฺปุนนฺติ อาห "ปุนปฺปุนํ กตายา"ติฯ **สุยุตฺตยานสทิสายา**ติ สุฏฺฐุ ยุเตฺตน ยาเนน สทิสายฯ อิมินา **ยานีกตายา**ติ เอตฺถ น ยํกิญฺจิ ยานํ วิย กตํ โหติ, อถ โข อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ อาโรหนียตฺตา สุยุตฺตยานํ วิย กตํ โหตีติ ทเสฺสติฯ ยถา กริยมาเน ปติฏฺฐา โหตีติ โยชนาฯ **วตฺถุกตายา**ติ เอตฺถ วตฺถุสโทฺท ปติฏฺฐโตฺถติ ทเสฺสติฯ วสติ ปติฏฺฐหติ เอตฺถาติ **วตฺถู**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ **อนุฏฺฐิตายา**ติ เอตฺถ **อนุ**สโทฺท นอุปจฺฉินฺนโตฺถ, ฐาธาตุ อุปฺปชฺชนโตฺถติ ทเสฺสนฺโต อาห "อนุ อนุ ปวตฺติตายา"ติฯ "สมนฺตโต"ติ อิมินา **ปริจิตายา**ติ เอตฺถ **ปริ**สโทฺท สมนฺตโตฺถติ ทเสฺสติฯ "อภิวฑฺฒิตายา"ติ อิมินา **จิ**ธาตุ วฑฺฒนโตฺถติ ทเสฺสติฯ **สมารทฺธายา**ติ ปริปุณฺณํ อาราธิตายฯ **ราธ**ธาตุ หิ สาธนโตฺถ โหติฯ "วสีภาวํ อุปนีตายา"ติ อิมินา ตทตฺถํ อธิปฺปาเยน ทเสฺสติฯ **"น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสตี"**ติ วจนสฺส อตฺถาปตฺตินยํ ทเสฺสนฺโต อาห "ภทฺรกํ ปนา"ติอาทิฯ **วุทฺธิการณภูต**นฺติ วุทฺธิยา การณภูตํ สุปินนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เทวตา รกฺขนฺตี**ติ เอตฺถ สามญฺญโต วุเตฺตปิ อารกฺขเทวตาเยว คเหตพฺพาติ อาห "อารกฺขเทวตา"ติฯ

อารกฺขเทวตา นาม ภุมฺมเทวาทโยฯ **ขิปฺปนฺ**ติ ภาวนปุํสกํฯ อิมินา **ตุวฏฺํ จิตฺตนฺ**ติ เอตฺถ ตุวฏฺสโทฺท ขิปฺปปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **อุตฺตริมปฺปฏิวิชฺฌโนฺต**ติ เอตฺถ ‘‘อุตฺตริ’’นฺติ ปทสฺส อวธิเปกฺขตฺตา ตสฺส อวธิ จ อุตฺตริสทฺทสฺส อิธ อรหตฺตวาจกภาวญฺจ วิธาตุํ สจฺฉิกรณตฺถญฺจ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘เมตฺตาฌานโต’’**ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘เมตฺตาฌานโต’’ติ อิมินา อวธึ ทเสฺสติ, ‘‘อรหตฺต’’นฺติ อิมินา ‘‘อุตฺตริ’’นฺติ ปทสฺส สรูปตฺถํ ทเสฺสติ, ‘‘อสจฺฉิกโรโนฺต’’ติ อิมินา วิธาตุํ สจฺฉิกรณตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ เอกาทสเกสุฯ

อิติ เอกาทสกวารวณฺณนาปริโยสานาย

เอกุตฺตริกวณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

อุโปสถาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนา

๓๓๒. วิสฺสชฺชเน เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ กายสามคฺคึ อาทิ นามาติ โยชนาฯ **โอสารณกิริยา**ติ กถนกิริยาฯ **ฉนฺทปวารณํ อาหริตฺวา**ติ ฉนฺทญฺจ ปวารณญฺจ อาหริตฺวาฯ **ปวารณากถา**ติ ‘‘สงฺฆํ ภเนฺต ปวาเรมี’’ติอาทิกา (มหาว. ๒๑๐) ปวารณากถาฯ ตชฺชนียกมฺมาทีสุ วตฺถุ นาม กึ? ปุคฺคโล นาม โกติ อาห ‘‘วตฺถุ นามา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เยน วตฺถุนา**ติ ภณฺฑนการกาทินา เยน วตฺถุนา กรณภูเตน, เหตุภูเตน วา ฯ **เยนา**ติ ปุคฺคเลน กตฺตุภูเตน, กตนฺติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘ตสฺสา ตสฺสา กมฺมวาจายา’’ติ ปทํ ‘‘อวสานวจน’’นฺติ ปเท อวยวิสมฺพโนฺธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิสฺสชฺชเนสุฯ

อิติ อุโปสถาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนวณฺณนาย โยชนา

สมตฺตาฯ

อตฺถวสปกรณวณฺณนา

๓๓๔. **อตฺถวสปกรเณ**ติ อวยวิอาธาโรฯ **ทส อตฺถวเสติอาทีสู**ติ อวยวาธาโรฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ **อุปริมํ อุปริมํ ปทนฺ**ติ ‘‘สงฺฆผาสุตาย’’ติอาทิกํ อุตฺตรุตฺตริ วุตฺตํ ปทํฯ **เหฏฺฐิมสฺส เหฏฺฐิมสฺส ปทสฺสา**ติ ‘‘สงฺฆสุฏฺฐุตาย’’ติอาทิกสฺส อโธ อโธ วุตฺตสฺส ปทสฺสฯ

ยเทตํ ปทสตํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ ปทสเต, นิทฺธารเณ ภุมฺมํ, **อตฺถสตนฺ**ติ อภิเธยฺยสตํฯ **ธมฺมสตนฺ**ติอภิธานสตํ, ปาฬิสตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘อตฺถสตํ ธมฺมสต’’นฺติ ปทานํ อตฺถนฺตรวิกปฺปํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อถ วา’’**ติอาทิฯ ตตฺถ เย ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ ปญฺญตฺตํ, เตสํ ทสอตฺถวสานนฺติ โยชนา, เย ทส อตฺถวเส ปุเพฺพ วณฺณิตา, เตสํ ทสอตฺถวสานนฺติ โยชนาฯ ปฐมปาราชิกวณฺณนายํ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.๓๙) วณฺณิตาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘สงฺฆสุฏฺฐุตาย’’ติอาทิปาเฐฯ **สุฏฺฐุ เทวา**ติ สุฏฺฐุ มหาราชฯ หิ ยสฺมา อาณาพลโภคพลอิสฺสริยพเลหิ ทิพฺพติ, ตสฺมา **เทโว**ติ วุจฺจติฯ **โย จา**ติ คหโฏฺฐ วา ปพฺพชิโต วา, สมฺปฏิจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา หิตาย สุขาย โหติ, ตสฺมาฯ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปญฺญเปสฺสามีติ สมฺพโนฺธฯ อภิภวิตฺวา น ปญฺญเปสฺสามีติ โยชนาฯ **อิธา**ติ อตฺถวสปกรเณฯ **ตทตฺถโชตกานนฺ**ติ โสเยว อโตฺถ ตทโตฺถ, ตสฺส โชตกา ตทตฺถโชตกา, เตสํฯ อิทานิ เวทิตพฺพานีติ

สมฺพนฺโธฯ อตฺถํ โชเตนฺตีติ **อตฺถโชตกา,** สทฺทาฯ นีหริตฺวา, นิยเมตฺวา วา อโตฺถ วุจฺจเต อิมาหิ สทฺทปญฺญตฺตีหีติ **นิรุตฺติโย**ฯ

อตฺถสตนฺติ คาถายํ อตฺถวเส ปกรเณ อตฺถสตํ เวทิตพฺพนฺติอาทินา โยชนา กาตพฺพาฯ **อิติ หีติ** อิติ เอวฯ **หิ**สโทฺท หิ เอวสทฺทโตฺถฯ **อิท**นฺติ ‘‘อตฺถสต’’นฺติอาทิวจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เอต**นฺติ ยถาวุตฺตํ อตฺถํ ปฏิจฺจาติ สมฺพนฺโธฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

มหาวคฺควณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

ปฐมคาถาสงฺคณิกํ

สตฺตนคเรสุ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๓๕. **เอกํส**นฺติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อาห ‘‘เอกสฺมิํ อํเส’’ติฯ **ทสนขสโมธานสมุชฺชล**นฺติ ทสนฺนํ นขานํ สมูเหน สุฏฺฐุ อุชฺชลํฯ เอตฺถ ‘‘สมุชฺชล’’นฺติ อิมินา **อญฺชลิ**นฺติ ปทสฺส อาทเรน, อภิมุขํ วา ชลติ ทิพฺพตีติ อญฺชลีติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **อาสีสมานรูโป วา**ติ เอตฺถ อาสีสมานรูโป เอวาติ อตฺถํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ปจฺจาสีสมานรูโป วิยา’’ติฯ เอตฺถ ‘‘วิยา’’ติ อิมินา ‘‘อาสีสมาโน อิวา’’ติ ปทวิภาคํ กตฺวา **อิว**สโทฺท อุปมตฺถโชตโกติ ทเสฺสติฯ **กิสฺสา**ติ เอตฺถ กรณเตฺถ ฉฏฺฐีวิภตฺติ โหตีติ อาห ‘‘เกน การเณนา’’ติฯ **อิธา**ติ มม นิสินฺนฏฺฐานํฯ ‘‘อาคโต’’ติ อิมินา **อิธมาคโต**ติ เอตฺถ มกาโร ปทสนฺธิกรมโตฺตติ ทเสฺสติฯ **อสฺสา**ติ อุปาลิสฺส วิสฺสเชฺชสีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปเญฺหสุฯ **อิตี**ติ เอวํฯ

ตตฺถาติ วิสฺสชฺชเนฯ **ภทฺทโก เต อุมฺมโงฺค**ติ เอตฺถ **อุมฺมงฺค**สโทฺท ปญฺหวาจโกติ อาห ‘‘ภทฺทกา เต ปญฺหา’’ติฯ ตตฺถ **เต**ติ ตวฯ กสฺมา ปญฺหา ‘‘อุมฺมโงฺค’’ติ วุจฺจตีติ อาห ‘‘ปญฺจา หี’’ติอาทิฯ **หิ** ยสฺมา อุมฺมโงฺคติ วุจฺจติ, ตสฺมา ปญฺหา อุมฺมโงฺค นามาติ โยชนาฯ ‘‘อุมฺมุชฺชิตฺวา ฐิตตฺตา’’ติ อิมินา อุมฺมุชฺชตีติ **อุมฺมโงฺค**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ มุชธาตุ อุการสฺส อกาโร, อวิชฺชนฺธการสงฺขาตา อุทกโต อุมฺมุชฺชตีติ อโตฺถฯ **‘‘ตคฺฆา’’**ติ นิปาตสฺส ตสฺมา การณาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘ยสฺมา’’**ติอาทิฯ ‘‘สมฺปฏิจฺฉนเตฺถ’’ติ อิมินา ตคฺฆสโทฺท สาธุ อโตฺถติ ทเสฺสติ, ตคฺฆ สาธูติ อโตฺถฯ **ตีณิเยวา**ติ ‘‘สมาทหิตฺวา วิสิเพฺพนฺตี’’ติ เอกํ, ‘‘สามิเสนา’’ติ เอกํ, ‘‘สสิตฺถก’’นฺติ เอกนฺติ อิมานิ ตีณิเยวฯ

จตุวิปตฺติวณฺณนา

๓๓๖. **ยํ ตํ ปุจฺฉิมฺหา**ติ เอตฺถ นิคฺคหิตโต ปรํ อการโลโปติ อาห ‘‘ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺหา’’ติ ฯ ตตฺถ **ย**นฺติ ปญฺหํฯ **ต**นฺติ ตุวํฯ ‘‘ตุว’’นฺติปิ ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ **ตํ ตเทวา**ติ ตํ ตํ เอว ปญฺหํฯ **อญฺญถา**ติ อญฺญํ อาการํฯ

เย ทุฏฺฐุลฺลา สา สีลวิปตฺตีติ เอตฺถ นนุ สีลวิปตฺติํ ปุจฺฉโนฺต ปโญฺห นตฺถิ, กสฺมา ปน ‘‘สา สีลวิปตฺตี’’ติ วิสฺสชฺชนํ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘กิญฺจาปี’’ติอาทิฯ **เอต**นฺติ ‘‘เย ทุฏฺฐุลฺลา สา สีลวิปตฺตี’’ติ วจนํฯ ตเมวตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘จตูสุ หี’’ติอาทิฯ **วตฺวา**ติ สํเขเปน วตฺวาฯ

ติสฺสนฺนํ วิปตฺตีนนฺติ สีลวิปตฺติโต อวเสสานํ ติสฺสนฺนํ วิปตฺตีนํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ถุลฺลจฺจย’’นฺติอาทิวจเนฯ

‘‘อพฺภาจิกฺขนฺตี’’ติ ปทสฺส กตฺตารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วทนฺตา’’ติฯ ‘‘ตถาห’’นฺติอาทินา วทนาการํ ทเสฺสติฯ

‘‘อยํ ฉหี’’ติ อิมินา **อยํ สา**ติ เอตฺถ **สา**สโทฺท ปทาลงฺกาโรติ ทเสฺสติฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน ‘‘ถุลฺลจฺจย’’นฺติอาทิวจนมเตฺตนฯ วิสฺสชฺชิตํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

เฉทนกาทิวณฺณนา

๓๓๗. **กติ เฉทนกานี**ติอาทิปุจฺฉานํ อนุสนฺธิปุจฺฉาภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘ยสฺมา ปนา’’**ติอาทิฯ ปุจฺฉา หิ อนุสนฺธิอนนุสนฺธิวเสน ทุวิธาฯ ตตฺถ วิสฺสชฺชเนน อนุสนฺธิวเสน ปุจฺฉา **อนุสนฺธิปุจฺฉา** นาม, วิสฺสชฺชนมนเปกฺขิตฺวา ยถากามปุจฺฉา **อนนุสนฺธิปุจฺฉา** นามฯ ตาสํ วิตฺถาโร เนตฺติอฎฺฐกถาทีสุ คเหตโพฺพฯ อิธาปิ ‘‘เอกาทส ยาวตติยกา’’ติ วิสฺสชฺชเนน อนุสนฺธานตฺตา อนุสนฺธิปุจฺฉา นามฯ ยสฺมา ปน วิสฺสชฺชิโตติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺขาวเสนา**ติ เอกาทสา’’ติ สงฺขาย สตฺติยา, อายเตฺตน วาฯ **สงฺขานุสนฺธิวเสเนวา**ติ ‘‘กตี’’ติ สงฺขาย อนุสนฺธิวเสน เอวฯ **เตส**นฺติ ปญฺหานํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘ฉ เฉทนกานี’’ติอาทิปาเฐฯ **อิทเมวา**ติ อิทํ เอว วจนํฯ **อปุพฺพ**นฺติ ปุเพฺพ น วุตฺตํ, อโปราณํ นวนฺติ อโตฺถฯ **ยํ ปเนต**นฺติ ยํ ปน เอตํ วจนํฯ ‘‘โสฬสา’’ติ อิมินา **โสทสา**ติ เอตฺถ ทการสฺส ฬการํ กตฺวา ‘‘โสฬสา’’ติ ปาโฐปิ ยุชฺชตีติ ทเสฺสติฯ **ชานนฺติ ปญฺญตฺตา**ติ เอตฺถ ‘‘เอวํ วตฺวา’’ติ ปาฐเสสํ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ชาน’’นฺติ เอวํ วตฺวา ปญฺญตฺตา’’ติฯ **เต**ติ ‘‘ชาน’’นฺติ ปญฺญตฺตา สิกฺขาปทาติ อโตฺถฯ **เอว**นฺติ วกฺขมานนเยนฯ **ปวิเสยฺยาตี**ติ เอตฺถ **อิติ**สโทฺท ปริสมานโตฺถฯ อิติ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ

อสาธารณาทิวณฺณนา

๓๓๘. **ปุริม ปญฺห**นฺติ ‘‘กติ เฉทนกานี’’ติอาทิปญฺหานํ ปุเร วุตฺตํ ปญฺหํฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘วีสํ เทฺว สตานี’’ติอาทิปาเฐฯ **‘‘เทฺวอนิยเตหี’’**ติ ปทสฺส อสมาหารทิคุวากฺยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทฺวีหิ อนิยเตหี’’ติฯ **‘‘สทฺธิ’’**นฺติ อิมินา สหาทิโยเค กรณวจนนฺติ ทเสฺสติฯ

คาถายํ ‘‘โธวนญฺจ สิกฺขาปท’’นฺติอาทินา โยชนา กาตพฺพาฯ **เทฺว โลมา**ติ เทฺว เอฬก โลมสิกฺขาปทานิฯ

‘‘สกโล’’ติอาทิกาย อฑฺฒเตยฺยคาถาย โยชนา สุวิเญฺญยฺยาวฯ

สงฺฆมฺหา ทส นิสฺสเรติ เอตฺถ ‘‘สงฺฆมฺหา นิสฺสารียตี’’ติ (ปาจิ. ๖๘๐, ๗๓๐) เอวํ วุตฺตา ทสาติ โยชนานยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆมฺหา นิสฺสารียตี’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ภิกฺขุนิวิภเงฺคฯ **ตถา**ติ ยถา ขุทฺทกา, ตถาติ อโตฺถฯ **อิตี**ติ เอวํฯ

เตสนฺติ ปาราชิกานํฯ กณฺหสปฺปาทโย ทุราสทา วิย ทุราสทา โหนฺตีติ โยชนาฯ **‘‘ทุรูปคมนา**ติ อิมินา สทธาตฺยา คตฺยตฺถํ ทเสฺสติฯ **ทุราสชฺชนา**ติ ทุเกฺขน อาสชฺชิตพฺพา, อาสชฺชิตุํ น สุกราติ อโตฺถฯ **สมูปมา**ติ สมอุปมาฯ สมูปมาการํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘ยถา’’**ติอาทิฯ

สาธารณนฺติ อฏฺฐหิ ปาราชิเกหิ สาธารณํฯ เอเกกสฺส ปาราชิกสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ **อวิรูฬฺหี ภวนฺติ เต**ติ เอตฺถ อุปมาโนปเมยฺยานํ ปากฏภาวํ กตฺวา โยชนานยํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ยถา เอเต’’ติอาทิฯ **อวิรูฬฺหิธมฺมา**ติ อวิรูฬฺหีสภาวาฯ **ปกติสีลภาเวนา**ติ ปกติยา สีลวนฺต ภาเวน, **‘‘ปกติสีลาภาเวนา’’**ติปิ ปาโฐ, ปกติสีลสฺส อภาเวน, อภาวเหตูติ อโตฺถฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน ‘‘อเฏฺฐว ปาราชิกา’’ติอาทิวจนมเตฺตน, ทสฺสิตํ โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **วิภตฺติโย**ติ ปาราชิกาทิวเสน วิภชิตพฺพาติ วิภตฺติโยติฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘เตวีสติ สงฺฆาทิเสสา’’ติอาทิปาเฐ ฯ **สพฺพสงฺคาหิกวจน**นฺติ สเพฺพสํ ติณฺณํ สมถานํ, สพฺพาสํ วา อาปตฺตีนํ สมถานํ สงฺคาหิกวจนํฯ **‘‘ทฺวีหิ สมเถหี’’**ติ สมฺมุขาวินเยน จ ปฏิญฺญาตกรเณน จาติ ทฺวีหิ สมเถหิฯ

เอตนฺติ ‘‘เทฺว อุโปสถา เทฺว ปวารณา’’ติ วจนํฯ **วิภชนา**นีติ วิภชิตพฺพานํ วิภชนกิริยาย อวินาภาวโต ภาววเสน วุตฺตํ, ตสฺมา วิภชิตพฺพาติ **วิภตฺติโย**ติ วจนโตฺถ กาตโพฺพฯ อปราปิ อิมา วิภตฺติโย โหนฺตีติ โยชนาฯ เหฏฺฐา วุตฺตสฺส ‘‘วิภตฺติมตฺตทสฺสเนเนว เจตํ วุตฺตํ, น สมเถหิ วูปสมนวเสนา’’ติ วจนสฺส อตฺถนยโต อญฺญํ อตฺถนยํ ทเสฺสนฺโต อาห **‘‘อถวา’’**ติอาทิ, ‘‘อิมาปิ วิภตฺติโย’’ติ ปทํ ‘‘นิสฺสายา’’ติ ปเท อวุตฺตกมฺมํ ฯ นิสฺสาย อาปชฺชนฺตีติ สมฺพนฺโธฯ **ตา**ติ อาปตฺติโยฯ **วุตฺตปฺปกาเรเหวา**ติ ตีหิ สมเถหีติ วุตฺตปกาเรเหวฯ **ตํมูลิกาน**นฺติ เต เอว อุโปสถาทโย มูลเมตาสนฺติ ตํมูลิกา, ตาสํฯ อิมินา การิยูปจาเรน วุตฺตนยํ ทเสฺสติฯ **ตา วิภตฺติโย**ติ อุโปสถาทิวิภตฺติโยฯ

ปาราชิกาทิอาปตฺติวณฺณนา

๓๓๙. เอวํ วิสฺสเชฺชตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ ยทิทํ อาปตฺติปาราชิกํ นามาติ โยชนาฯ **อาปตฺติปาราชิก**นฺติ อาปตฺติสงฺขาตํ ปาราชิกํฯ ‘‘ปราชยมาปนฺนุน’’ติ อิมินา สาสนโต ปุคฺคลํ ปราเชตีติ **ปาราชิก**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ณฺยปจฺจโย เหตุกตฺวตฺถวาจโก, ยการสฺส กกาโรฯ **จุโต**ติ จวโกฯ **ปรโทฺธ**ติ วิรโทฺธฯ **ภโฏฺฐ**ติ ปติโตฯ **นิรงฺกโต**ติ สงฺฆมฺหา อปสาริโตฯ **อนีหเต ตสฺมิํ ปุคฺคเล**ติ ตสฺมิํ ปุคฺคเล สงฺฆมฺหา นีหริตฺวา น หริเต, อนปนีเตติ อโตฺถฯ ‘‘อุโปสถปวารณาทิเภโท’’ติ อิมินา สํวาสสรูปํ ทเสฺสติฯ พฺยญฺชเน อาทรมกตฺวา ‘‘เอตํ อาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ **อยํ หี**ติ อยํ เอวํ วกฺขมาโนฯ **เอตฺถา**ติ คาถายํฯ **เตน ตสฺมา**ติ เอตฺถ ‘‘ตสฺมา’’ติ ปเทน ‘‘เตนา’’ติ ปทสฺส การณตฺถํ ทเสฺสติฯ

เอตฺถาติ ทุติยคาถายํฯ อาทิมฺหิ เจว อิจฺฉิตโพฺพติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **เอตฺถา**ติ ปริวาสทานาทีสุ จตูสุ กเมฺมสุฯ ‘‘สโงฺฆ’’ติอาทิวจนโตฺถ ติปทภินฺนาธิกรณพาหิรตฺถสมาโส โหติ, เจวสทฺทจสเทฺทหิ อาทิเสสปทานํ อุภยปทตฺถปธานภาวํ ทเสฺสติ, ‘‘อิจฺฉิตโพฺพ’’ติ ปทํ การกานํ กิริยาเปกฺขตฺตา กิริยตฺถาย ปกฺขิตฺตํฯ **อสฺสา**ติ อาปตฺติยา, อิมินา อญฺญปทํ ทเสฺสติฯ อิจฺฉิตพฺพเตฺถ อปจฺจยํ กตฺวา ตทฺธิตนฺติปิ วทนฺติฯ ลหุกนโย ปเนสฯ อยํ ปเนตฺถ ครุกนโย – อาทิ จ เสโส จ **อาทิเสสา,** สโงฺฆ อาทิเสเสสุ อสฺสา อิจฺฉิตโพฺพติ **สงฺฆาทิเสโส**ติฯ

อเนกํสิกตํ ปทนฺติ เอตฺถ **ปท**นฺติ สิกฺขาปทํฯ อเนกํเสน กตํ **อเนกํสิกต**นฺติ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ยสฺมา อิทํ สิกฺขาปทํ อเนกํเสน กต’’นฺติฯ ยสฺมา กตํ, ตสฺมา อนิยโตติ ปวุจฺจตีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ อนิยเตฯ **ยตฺถา**ติ สิกฺขาปเทฯ **โสปี**ติ สิกฺขาปทธโมฺมปิฯ

อจฺจเยสูติ โทเสสุฯ เต หิ นิโทฺทสํ อติกฺกมฺม อยนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺตีติ **อจฺจยา**ติ วุจฺจนฺติฯ **เตนา**ติ อจฺจเยนฯ **ถูโล**ติ โอฬาริโกฯ ‘‘ถูลตฺตา’’ติ อิมินา **‘‘เตเนต’’**นฺติ เอตฺถ เตนสทฺทสฺส การณตฺถํ ทเสฺสติฯ อจฺจยสฺส ถูลตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ **เอต**นฺติ อาปตฺติธมฺมํฯ อิ

มาย คาถาย อเญฺญสํ ลหุกาปตฺตีนํ ถูโล อจฺจโย **ถุลฺลจฺจโย**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เทฺวภาเว สติ สํโยคปรตฺตา รโสฺส โหตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ

‘‘นิสฺสชฺชิตฺวา เทเสตพฺพโต’’ติ อิมินา นิสฺสชฺชนํ **นิสฺสโคฺค,** อาปตฺติเทสนโต ปุพฺพภาเค กตฺตพฺพสฺส วินยกมฺมเสฺสตมธิวจนํ, โส เอตสฺสตฺถีติ **นิสฺสคฺคิย**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

กุสลธมฺมสเทฺทน กุสลจิตฺตเมว คเหตพฺพนฺติ อาห ‘‘กุสลธมฺมสงฺขาตํ กุสลจิตฺต’’นฺติฯ ‘‘กุสลจิตฺตํ ปาเตตี’’ติ อิมินา จิตฺตํ ปาเตตีติ **ปาจิตฺติย**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ ‘‘จิตฺตปาติย’’นฺติ วตฺตเพฺพ ปทวิปริยายํ กตฺวา, ตการสฺส จ โลปํ กตฺวา ‘‘ปาจิตฺติย’’นฺติ วุตฺตํฯ อจิเนฺตโยฺย หิ ปาฬินโยฯ ณฺยปจฺจโย เหตุกตฺวตฺถวาจโกฯ นนุ ‘‘ปาเตติ กุสลํ ธมฺม’’นฺติ อิมินาว ‘‘ปาจิตฺติย’’นฺติ ปทสฺส นิพฺพจนํ สิทฺธํ, กสฺมา ปน ‘‘อปรชฺฌติ จิตฺตสโมฺมหนฏฺฐาน’’นฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ยํ ปนา’’ติอาทิฯ ยสฺมา โหตีติ สมฺพโนฺธฯ

ปาฏิเทสนียาสุ นิพฺพจนเมว อทเสฺสตฺวา กสฺมา ‘‘ภิกฺขุ อญฺญาตโก สเนฺต’’ติอาทิ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘วุตฺตคารยฺหภาวการณทสฺสนตฺถเมวา’’ติฯ ‘‘ปฏิเทเสตพฺพโต’’ติ อิมินา อญฺญาปตฺติเทสนานยโต ‘‘คารยฺห’’นฺติอาทินา ปฏิ วิสุํ วตฺวา เทเสตพฺพาติ **ปาฏิเทสนียา**ติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติฯ

ทุกฺกฏนฺติ เอตฺถ ทุสโทฺท ทุฏฺฐุอโตฺถ จ วิรูปโตฺถ จ โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุฏฺฐุ กตํ, วิรูปํ วา กต’’นฺติฯ **ต**นฺติ กมฺมํฯ **ตํ ปเนต**นฺติ ทุกฺกฏํ, ขลิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **อสฺสา**ติ ทุกฺกฏสฺสฯ ตสฺสโตฺถ เอวํ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ ยํ ปาปนฺติ โยชนาฯ **ยที**ติ อถฯ **ยทิ**สโทฺท หิ อถปริยาโยฯ **อิทมฺปี**ติ อิทมฺปิ กมฺมํ, ปาปนฺติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘ลปิต’’นฺติ อิมินา **ทุราภฏฺฐ**นฺติ เอตฺถ ภาสธาตุยา กถนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ย**นฺติ วจนํฯ **กิญฺจ ภิโยฺย**ติ ตโต อติเรกํ กเถตพฺพวจนํ กิญฺจาติ อโตฺถฯ **สํกิลิฏฺฐญฺจ ยํ ปท**นฺติ เอตฺถ จกาโร ปิสทฺทโตฺถ ‘‘ปท’’นฺติ เอตฺถ โยเชตโพฺพ, **ยํ**สโทฺท การณโตฺถติ อาห ‘‘สํกิลิฏฺฐํ ยสฺมา ตมฺปิ ปท’’นฺติฯ **ตมฺปิ ปท**นฺติ ตมฺปิ วจนํฯ **ปท**สโทฺท หิ วจนวาจโกฯ ตมฺปิ วจนํ ยสฺมา สํกิลิฏฺฐํ โหตีติ โยชนาฯ กถํ สํกิลิฏฺฐํ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘ยสฺมา’’ติ ปเทน **ยํ**สโทฺท การณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **น**นฺติ ปทํฯ **‘‘เอตํ อิติ วุจฺจตี’’**ติ สํวเณฺณตพฺพปทํฯ ‘‘ทุพฺภาสิตนฺติ เอตํ วุจฺจตี’’ติ สํวณฺณนาปทํฯ **เอต**นฺติ เอตํ ปทํ, เอตํ วจนนฺติ อโตฺถฯ

เอตฺถาติ เสขิยคาถายฯ **อิท**นฺติ อาปตฺตีนํ นิพฺพจนทีปกํ วจนํ, วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ กสฺส ทีปนตฺถํ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘สงฺคหิตสฺส อตฺถสฺส ทีปนตฺถ’’นฺติฯ

ตตฺถาติ ‘‘ฉนฺนมติวสฺสตี’’ติอาทิวจเนฯ **เคห**นฺติ ปกติเคหํฯ อิทํ ปน เคหนฺติ โยชนาฯ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘มูลาปตฺติณฺหี’’ติอาทิฯ ‘‘อวิวฏ’’นฺติ วตฺวา ตสฺสตฺถํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ ‘‘สุจฺฉนฺน’’นฺติฯ **วิวฏ**นฺติ อจฺฉนฺนํฯ นาติวสฺสนภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘มูลาปตฺติณฺหี’’ติอาทิฯ วิวรโนฺต ภิกฺขุ นาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **สุทฺธเนฺต**ติ สุทฺธโกฏฺฐาเสฯ ‘‘ตสฺมา’’ติ จ ‘‘เตนา’’ติ จ เยภุเยฺยน อตฺถโต เอกํ, ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘เตน การเณนา’’ติฯ **เอวเญฺจตํ วิวฏ**นฺติ เอวํ เอตํ ฉนฺนํ เจ วิวฏนฺติ โยชนาฯ

ปริปาติยมานานนฺติ อภิภูยมานานํฯ ‘‘รุกฺขาทิคหนํ อรญฺญ’’นฺติ อิมินา **ปวน**นฺติ ปทสฺส อรญฺญปริยายตํ ทเสฺสติฯ คติสทฺทสฺส ภวเภทาทิอตฺถํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปฏิสฺสรณเตฺถ

โหตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปฏิสฺสรณํ โหตี’’ติฯ **ตนฺ**ติ ปวนํฯ **เต**ติ มิคาฯ **‘‘อสฺสสนฺตี’’**ติ ปเทน ‘‘ปสฺสสนฺตี’’ติ อโตฺถปิ คเหตโพฺพ อวินาภาวโต, อานาปานํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **อากาโส**ติ อชฏากาโสฯ **ปกฺขีน**นฺติ วิหงฺคมานํฯ ‘‘สเพฺพสํ สงฺขตธมฺมาน’’นฺติ อิมินา **ธมฺมาน**นฺติ เอตฺถ สงฺขตธโมฺมเยว คเหตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ‘‘วินาโสวา’’ติ อิมินา **วิภว**สโทฺท วินาสวาจโกติ ทเสฺสติฯ **เตส**นฺติ สเพฺพสมฺปิ สงฺขตธมฺมานํฯ **คตี**ติ ปติฏฺฐาฯ กสฺมา วิภโว ธมฺมานํ คติ โหตีติ อาห ‘‘น หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **เต**ติ สเพฺพปิ สงฺขตธมฺมาฯ **วินาส**นฺติ วิภวํฯ **สุจิรมฺปี**ติ อสีติวสฺสาทิกาลมฺปิฯ **นิพฺพานํ อรหโต คตี**ติ สํวเณฺณตพฺพปทํฯ ‘‘ขีณาสวสฺสา’’ติ อิมินา **อรหโต**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อนุปาทิเสสนิพฺพานธาตู’’ติ อิมินา **‘‘นิพฺพาน’’**นฺติ ปทสฺส อิธ อธิเปฺปตนิพฺพานํ ทเสฺสติฯ คาถาย เต เต อตฺถา สํคเหตฺวา คณิยนฺติ เอตฺถาติ **คาถาสงฺคณิกํ**ฯ

อิติ ปฐมคาถาสงฺคณิกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อธิกรณเภทํ

อุโกฺกฏนเภทาทิวณฺณนา

๓๔๐. อธิกรณเภเท เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ทเสฺสตุํ อาหาติ สมฺพโนฺธฯ **เทฺว สมเถ**ติ เอตฺถ ทฺวินฺนํ สมถานํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สมฺมุขาวินยญฺจ เยภุยฺยสิกญฺจา’’ติฯ ‘‘ปฏิเสเธตี’’ติ อิมินา **อุโกฺกเฏตี**ติ เอตฺถ กุฏธาตุยา เฉทนตฺถํ อตฺถโต ทเสฺสติฯ เฉทนํ นาม อตฺถโต สมถปฏิเสธนนฺติ อโตฺถฯ

๓๔๑. ทฺวาทสสุ อุโกฺกเฏสูติ นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ **อกตํ กมฺมนฺติอาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ‘‘ทุกฺกฏํ กมฺมํ, ปุน กาตพฺพํ กมฺม’’นฺติ เทฺว อุโกฺกฏา สงฺคเหตพฺพาฯ **อนิหตํ กมฺมนฺติอาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ‘‘ทุนฺนิหตํ, ปุน นิหนิตพฺพ’’นฺติ เทฺว อุโกฺกฏา สงฺคเหตพฺพาฯ **อวินิจฺฉิตนฺติอาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ‘‘ทุวินิจฺฉิตํ, ปุน วินิจฺฉิตพฺพ’’นฺติ เทฺว อุโกฺกฏา สงฺคเหตพฺพาฯ **อวูปสนฺตนฺติอาทโย**ติ เอตฺถ อาทิสเทฺทน ‘‘ทุวูปสนฺตํ, ปุน วูปสเมตพฺพ’’นฺติ เทฺว อุโกฺกฏา สงฺคเหตพฺพาฯ **อปิจา**ติ สามญฺญโต ปนฯ

ตตฺถ ชาตกนฺติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยสฺมิํวิหาเร’’ติฯ ยสฺมิํวิหาเร อุปฺปนฺนํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ อญฺญมญฺญสฺส อเตฺตสุ, อตฺตานํ วา ปฏิปกฺขํ อตฺถยนฺติ อิจฺฉนฺตีติ **อตฺตปจฺจตฺถิกาฯ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉเยเนวา**ติ ปาฬิยํ อาคเตหิ สมเถหิ มุตฺตเกน ธมฺมเทสนามตฺตวินิจฺฉเยเนวฯ **อิท**นฺติ อธิกรณํฯ **เยนาปิ วินิจฺฉเยนา**ติ ปาฬิมุตฺตเกน เยนาปิ วินิจฺฉเยนฯ

อโญฺญติ เนวาสิเกหิ อโญฺญ วินยธโร ปุจฺฉตีติ สมฺพโนฺธฯ **เตหิ จา**ติ เนวาสิเกหิ จฯ

เอตสฺสาติ วินยธรสฺสฯ **อย**นฺติ วินยธโรฯ **ตตฺถา**ติ ตํ คามํฯ **อญฺญมญฺญํ วา สญฺญาเปนฺตี**ติ อตฺตปจฺจตฺถิกา อญฺญมญฺญํ วา สญฺญาเปนฺติฯ **เต ภิกฺขู**ติ เต อตฺตปจฺจตฺถิกา ภิกฺขูฯ **นิชฺฌาเปนฺตี**ติ สญฺญาเปนฺติฯ **อุโกฺกเฏติ โย**ติ โย อุโกฺกเฏติฯ **เอเต**ติ อตฺตปจฺจตฺถิเก ภิกฺขู, ทิสฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ คามํฯ **ตเตฺถวา**ติ อนฺตรามเคฺค เอวฯ

ตเตฺถวาติ คามเมวฯ **ตเตฺถวา**ติ ตสฺมิํเยว ฐาเนฯ **ตตฺถ คต**นฺติ ตํ คามํ คตํฯ

‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา ปาจิตฺติยเมว อติทิสติฯ

สเงฺฆน…เป…. อธิกรเณ วทโนฺตปีติ สมฺพโนฺธฯ ยํ ปเนตํ อาปตฺติวุฏฺฐานํ นาม โหตีติ โยชนาฯ **เอต**นฺติ อาปตฺติวุฏฺฐานํฯ **วทโนฺตปี**ติ **ปิ**สโทฺท น เกวลํ ติณวตฺถารกํ อุโกฺกเฏ โนฺตเยว อุโกฺกเฏติ นาม, อถ โข วทโนฺตปีติ ทเสฺสติฯ

ฉนฺทาคตึ คจฺฉโนฺตติอาทีสุ อคติคมนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินยธโร หุตฺวา’’ติ อาทิฯ อตฺถาย อุโกฺกเฏโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อนตฺถํ จรนฺตสฺสฯ มโนฺท ปน อุโกฺกเฏติ นามาติ สมฺพโนฺธฯ เอโก พลวนิสฺสิโต จ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **คหนมิจฺฉาทิฏฺฐิ**นฺติ คหนสทิสํ มิจฺฉาทิฏฺฐึ ปวนสทิสํ มิจฺฉาทิฏฺฐินฺติ อโตฺถฯ **พลวเนฺต จา**ติ เอตฺถ **จ**สโทฺท สพฺพกเมฺมสุ โยเชตโพฺพฯ **นิสฺสิตตฺตา**ติ เอกสฺส นิสฺสิตตฺตาฯ **พลวนิสฺสิโต จา**ติ เอตฺถาปิ จ สโทฺท สพฺพกตฺตูสุ โยเชตโพฺพฯ **ตสฺสา**ติ วิสมาทินิสฺสิตสฺสฯ

โสติ สามเณโรฯ **มงฺกุภูตาตฺถา**ติ มงฺกู หุตฺวา ภูตา, มงฺกุํ วา ปตฺตา อตฺถ ภวถาติ อโตฺถฯ **เต**ติ ปราชยภิกฺขูฯ **ตสฺสา**ติ สามเณรสฺสฯ **โส**ติ สามเณโรฯ **เต**ติ ปราชยภิกฺขูฯ **ต**นฺติ สามเณรํฯ **โส**ติ ทหโรฯ **ตโต**ติ สนฺนิปาตการณาฯ **หิโยฺย**ติ อนนฺตราตีตาเหฯ **อิตี**ติ เอวํ วเทติฯ **โส**ติ ทหโรฯ อิทํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตนฺติ โยชนาฯ **คจฺฉา**ติ คจฺฉาหิฯ **อิตี**ติ เอวํ วตฺตโพฺพติ โยชนาฯ

สเงฺฆน สทฺธึ อธิกรณํ วินิจฺฉินิตฺวา ปริเวณคตํ เอกํ ภิกฺขุนฺติ โยชนาฯ **กิสฺสา**ติ เกน การเณนฯ เอวํ อิมินากาเรน วินิจฺฉิตพฺพํ นนูติ โยชนาฯ **โส**ติ วินิจฺฉยการโก ภิกฺขุฯ ฉนฺททายโก สุวิเญฺญโยฺยเยวฯ

อธิกรณนิทานาทิวณฺณนา

๓๔๒. **กึนิทาน**นฺติอาทีสุ ฉสุ ปเทสุ สมาสภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กึนิทานมสฺสา’’ติ อาทิฯ **อสฺสา**ติ วิวาทาธิกรณสฺสฯ ‘‘กึนิทาน’’นฺติ ปทานํ สติปิ สมาสภาเว พฺยญฺชนนฺตปกติกตฺตา ‘‘กิ’’นฺติ นิคฺคหิตนฺตภาเวน อุจฺจารณํ กาตพฺพํฯ **สพฺพาเนตานี**ติ สพฺพานิ นิทานนฺติอาทีนิ เอตานิ ปทานิฯ **เววจนานี**ติ เอกสฺมิํเยว ‘‘การณ’’นฺติ อเตฺถ วิวิธานิ วจนานิ **วิวจนานิ,** ตานิเยว **เววจนานิ**ฯ อถ วา วิวิธํ วจนเมตสฺสตฺถสฺสาติ วิวจนํ, การณสงฺขาโต อโตฺถ, อภิเธยฺยอภิธานภาเวน สมฺพนฺธตฺตา วิวจนสฺส เอตานิ **เววจนานิ,** ปทานิฯ

‘‘อฏฺฐารสเภทกรวตฺถุสงฺขาโต’’ติ อิมินา วิวาทสรูปํ ทเสฺสติฯ **วิวาท**นฺติ อฏฺฐารสเภทกรวตฺถุสงฺขาตํ วิวาทํฯ **เอต**นฺติ ‘‘วิวาทนิทาน’’นฺติ เอตํ วจนํฯ **อสฺสา**ติ อนุวาทาธิกรณสฺสฯ **อิทมฺปี**ติ ‘‘อนุวาทนิทาน’’นฺติ วจนมฺปิฯ **อสฺสา**ติ อาปตฺตาธิกรณสฺสฯ **เอต**นฺติ ‘‘อาปตฺตินิทาน’’นฺติ วจนํฯ กิจฺจเมว พฺยญฺชนวเสน **กิจฺจย**นฺติ วุตฺตํฯ **อสฺสา**ติ กิจฺจาธิกรณสฺสฯ สมนุภาสนาทีนํ อุปฺปชฺชนกกิจฺจานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอต**นฺติ ‘‘กิจฺจยนิทาน’’นฺติ วจนํฯ **เอกปทโยชนา**ติ เอเกน **‘‘นิทาน’’**นฺติ ปเทน โยชนาฯ **สพฺพปทานี**ติ สพฺพานิ สมุทยาทีนิ ปทานิฯ

นวนฺนนฺติ ชาติวเสน ฉนฺนํ เหตูนํ นวสุ อโนฺตคธตฺตา ติกวเสเนตํ วุตฺตํฯ **พฺยญฺชนมตฺต**นฺติ เหตุปจฺจยวเสน พฺยญฺชนเมวฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ ตติยปุจฺฉาวิสฺสชฺชเนฯ

๓๔๓. **ทฺวาทส มูลานี**ติ เอตฺถ ทฺวาทสนฺนํ มูลานํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โกธอุปนาหยุคฬกาทีนี’’ติอาทิ ฯ เอตฺถ (วิภ. ๘๓๓, ๙๔๔) อาทิสเทฺทน มกฺขปฬาสยุคฬํ อิสฺสามจฺฉริยยุคฬํ มายาสาเฐยฺยยุคฬํ ปาปิจฺฉมิจฺฉาทิฏฺฐิยุคฬํ สนฺทิฏฺฐิปรามาสิอาธานคฺคาหิทุปฺปฏินิสฺสคฺคิยุคฬวเสน ปญฺจ ยุคฬานิ สงฺคณฺหาติฯ **อชฺฌตฺตสนฺตานปฺปวตฺตานี**ติ นิยกชฺฌตฺตสนฺตาเน ปวตฺตานิฯ

อฏฺฐารสเภทกรวตฺถูนํ สมุฏฺฐานภาวํ นิพฺพจเนน ปกาเสโนฺต อาห ‘‘ตํ หี’’ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ อนุวาทาธิกรณํ, สมุฏฺฐาตีติ สมฺพโนฺธฯ เอตฺถ จ ‘‘เอเตสู’’ติ อิมินา อธิกรณภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘เอเตหี’’ติ อิมินา กรณภาวํ ทเสฺสติฯ **เตนา**ติ การเณนฯ **อสฺสา**ติ วิวาทาธิกรณสฺสฯ **เอตานี**ติ อฏฺฐารสเภทกรวตฺถูนิฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสํ อธิกรณานํ สเพฺพสุ สมุฏฺฐาเนสุฯ

๓๔๔. เอเกน อธิกรเณน กิจฺจาธิกรเณนาติ อิทํ วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตานี**ติ อธิกรณานิฯ **เอกํสโต**ติ เอกํเสน, เอกโกฏฺฐาเสนาติ อโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ

สาวเสสาปตฺติ สมฺมติ วิย อนวเสสาปตฺติ น สมฺมตีติ โยชนาฯ กสฺมา น สมฺมตีติ อาห ‘‘น หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **สา**ติ อนวเสสา อาปตฺติฯ **ตโต**ติ อนวเสสาปตฺติโตฯ เอตฺถ จ ‘‘น สกฺกา เทเสตุ’’นฺติ อิมินา เทสนาคามินิยา อภาวํ ทีเปติฯ ‘‘น สกฺกา…เป…. ปติฏฺฐาตุ’’นฺติ อิมินา วุฏฺฐานคามินิยา อภาวํ ทีเปติฯ

๓๔๙. **ตโต**ติ นยโตฯ **ยตฺถ สติวินโย**ติอาทิกา ฉ ยมกปุจฺฉาติ สมฺพโนฺธฯ **ตาสนฺ**ติ ปุจฺฉานํฯ **ปกาสิโต**ติ ปากโฏฯ

๓๕๑. **ทฺวินฺนมฺปิ สมถานนฺ**ติ สมฺมุขาวินยสติวินยวเสน ทฺวินฺนมฺปิ สมถานํฯ **ยสฺมา**ติ เยน การเณน น สกฺกาติ สมฺพโนฺธฯ ปตฺตวฏฺฏีนํ นานากรณนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตสนฺ**ติ สมฺมุขาวินยสติวินยานํ นานากรณนฺติ สมฺพโนฺธฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – ยสฺมา กทลิกฺขเนฺธ ปตฺตวฏฺฏีนํ นานากรณํ วินิพฺภุชฺชิตฺวา ทเสฺสตุํ น สกฺกา วิย เตสํ นานากรณํ วินิพฺภุชฺชิตฺวา ทเสฺสตุํ น สกฺกาติฯ **เตนา**ติ การเณนฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ วิสฺสชฺชเนสุฯ

สตฺตสมถนิทานวณฺณนา

๓๕๒. **อสฺสา**ติ สมฺมุขาวินยสฺสฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘นิทานนิทาโน’’ติ ปาเฐฯ **อิทนฺ**ติ สมฺมุขาจตุกฺกํฯ **ลหุธุปวาโท**ติ ลโหฺธ ปเรสํ อุปวาโท เยนาติ ลหฺธุปวาโท, ขีณาสโวฯ **ยสฺส จา**ติ ยสฺส จ สนฺติเกติ สมฺพโนฺธฯ **อุภินฺนนฺ**ติ เทสกปฏิคฺคาหกานํ ทฺวินฺนํฯ

๓๕๓. นนุ ปุจฺฉายํ ‘‘สตฺตนฺนํ สมถาน’’นฺติ วุตฺตํ, กสฺมา ปน วิสฺสชฺชนายํ สมฺมุขาวินยสฺส สมุฏฺฐานํ น วุตฺตนฺติ อาห ‘‘กิญฺจาปี’’ติอาทิฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ เอตฺถ **กิญฺจาปิ**สโทฺท สมฺภาวนโตฺถ, **ปน**สโทฺท ครหโตฺถฯ ตถา วุตฺตมฺปีติ โยชนาฯ **กมฺมสงฺคหาภาเวนา**ติ กเมฺม สงฺคหสฺส อภาเวนฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํ ‘‘กมฺมสฺส กิริยา’’ติอาทิปาเฐฯ กมฺมํ กรียติ อิมายาติ กิริยา, ญตฺติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘กมฺมสฺส กิริยาติ ญตฺติ เวทิตพฺพา’’ติฯ กริยเต ฐปิยเต **กรณํ**ฯ สยํ อุปคมิยเต **อุปคมนํ**ฯ อเชฺฌสเนน ปรํ อุปคมาปิยเต **อชฺฌุปคมนํ**ฯ อธิวาสิยเต **อธิวาสนา**ฯ อปฺปฏิโกฺกสิยเต **อปฏิโกฺกสนา**ฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กรณนฺติ ตสฺสาเยวา’’ติอาทิฯ **เอตนฺ**ติ กมฺมํฯ **เม**ติ มยฺหํฯ ขมุธาตุปโยเค สมฺปทานเตฺถ สมฺปทานวจนํฯ อถ วา เมติ มยาฯ กตฺวเตฺถ กรณวจนํ, สามิวจนํ วาฯ **ขมตี**ติ กตฺตุรูปสทิสํ กมฺมรูปํฯ รูปญฺหิ

กตฺตุรูปสทิสํ กมฺมรูปํ ‘‘ขมติ สงฺฆสฺสา’’ติอาทีสุ (มหาว. ๑๒๗) วิยฯ กมฺมรูปสทิสํ กตฺตุรูปํ ‘‘อุปาสโก สีลํ สมาทิยตี’’ติอาทีสุ (ปฏฺฐา. ๑.๑.๔๒๓) วิยฯ เอตฺถ กมฺมเตฺถ ปวโตฺต ยปจฺจโย โลโปติ ทฎฺฐพฺพํฯ

สตฺตสมถนานาตฺถาทิวณฺณนา

๓๕๔. มาตาปุตฺตาทีนํ อยํ วิวาโทติ โยชนาฯ ‘‘วิรุทฺธวาทตฺตา’’ติ อิมินา วทนํ วาโท, วิรุโทฺธ วาโท **วิวาโท**ติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติฯ **อธิกรณียตายา**ติ วูปสมิตตายฯ อิมินา อธิกริยติ สมเถหิ วูปสมิยตีติ **อธิกรณ**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ อธิกรณเภเทสุฯ

อิติ อธิกรณเภทวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ทุติยคาถาสงฺคณิกํ

โจทนาทิปุจฺฉาวิสฺสชฺชนาวณฺณนา

๓๕๙. ทุติยคาถาสงฺคณิยํ โจทนา นาม กึ ทเสฺสตฺวา โจทนาติ อาห ‘‘วตฺถุญฺจ อาปตฺติญฺจ ทเสฺสตฺวา โจทนา’’ติฯ โทสํ สราเปตีติ **โทสสารณาฯ สงฺฆสนฺนิปาโต**ติ สงฺฆสฺส สนฺนิปตนํฯ อิมินา **สโงฺฆ**ติ เอตฺถ อุตฺตรปทโลปํ ทเสฺสติฯ **มติกมฺม**นฺติ เอตฺถ มติสโทฺท อิจฺฉโตฺถติ อาห ‘‘วุจฺจติ มนฺตคฺคหณ’’นฺติฯ **ต**นฺติ มติกมฺมํฯ

‘‘เตน จุทิตกปุคฺคเลนา’’ติ ปทํ ‘‘สารณตฺถายา’’ติ ปเท การิตกมฺมํฯ **ตสฺส ปุคฺคลสฺสา**ติ ตสฺส จุทิตกสฺส ปุคฺคลสฺส, อิมินา ‘‘นิคฺคหตฺถายา’’ติ ปทสฺส กมฺมํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺมึ อธิกรณวินิจฺฉยฎฺฐาเนฯ **ปริคฺคหณตฺถายา**ติ ปริ วีมํสิตฺวา คหณตฺถายฯ **ธมฺมา-ธมฺม**นฺติ ภูตาภูตํฯ ‘‘วินิจฺฉยสนฺนิฎฺฐาปนตฺถ’’นฺติ อิมินา ปาฬิยํ ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ

มา โข ปฎิฆนฺติ เอตฺถ **ปฎิฆ**สโทฺท โกปปริยาโยติ อาห ‘‘โกปํ มา ชนยี’’ติฯ ‘‘จุทิตเก วา โจทเก วา’’ติ อิมินา ‘‘สเงฺฆ’’ติ อาธารํ ปฎิกฺขิปติฯ **สเจ อนุวิชฺชโก ตุว**นฺติ เอตฺถ **อนุวิชฺชก**สโทฺท วินยธรปริยาโยติ อาห ‘‘วินยธโร’’ติฯ วินยธโร หิ ยสฺมา โจทกจุทิตกานํ วจนํ อนุมินิตฺวา วตฺถุอาปตฺตาทิวเสน วิทติ, ตสฺมา **อนุวิชฺชโก**ติ วุจฺจติฯ

วิรุทฺธํ คาหํ สํวเตฺตตีติ **วิคฺคาหิกํ**ฯ ‘‘น ตฺว’’นฺติอาทินา ณิกปจฺจยสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ **ยายา**ติ กถายฯ สุตฺตาทีนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘สุตฺตํ นามา’’**ติอาทิฯ

อนุยุญฺชนวตฺตนฺติ อนุยุญฺชนสฺส, อนุยุญฺชเน วา วตฺตํฯ กุสเลน พุทฺธิมตาติ เอตฺถ **กุสล**สโทฺท เฉกปริยาโย, **พุทฺธิมนฺตุ**สโทฺท ปณฺฑิตปริยาโยติ อาห ‘‘เฉเกน ปณฺฑิเตนา’’ติฯ ‘‘ญาณปารมิปฺปเตฺตนา’’ติ อิมินา **พุทฺธิมตา**ติ เอตฺถ น เกวลํ ญาณสามญฺญํ, อถ โข สพฺพญฺญุตญฺญาณนฺติ ทเสฺสติฯ **อย**นฺติ เอโส ยถาวุโตฺต อโตฺถฯ **อยํ ปนา**ติ เอโส วกฺขมาโน ปนฯ **เอตฺถา**ติ อิมาสุ คาถาสุฯ สเจ ตฺวํ อนุวิชฺชโก โหสีติ โยชนาฯ ยํ ปน อนุโยควตฺตํ กตํ สุปญฺญตฺตํ สพฺพสิกฺขาปทานํ อนุโลมนฺติ โยชนาฯ **ต**นฺติ อนุโยควตฺตํฯ **อิตี**ติ อยํ สาธิปฺปายสเงฺขปวณฺณนาฯ **อตฺตโน**ติ อนุวิชฺชกสฺสฯ **สมฺปราเย**ติ ปรโลเกฯ **โย**ติ อนุวิชฺชโกฯ **ต**นฺติ อนุโยควตฺตํ ฯ **คติ**นฺติ สุคติํฯ **หิต**นฺติ โจทกจุทิตกานํ หิตํฯ **คเวสนฺต**ติ ญาเณน เอสนฺตฯ อิมินา หิตํ เอสนฺตติ **หิเตสี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **เมตฺตญฺจา**ติ อปฺปนาปตฺตํ

เมตฺตญฺจฯ **เมตฺตาปุพฺพภาคญฺจา**ติ อปฺปนาเมตฺตาย ปุพฺพภาเค ปวตฺตํ ปริกมฺมอุปจาร เมตฺตญฺจฯ ตว ภาเร สเงฺฆน กเต เอวาติ โยชนาฯ

โยติ อนุวิชฺชโกฯ **เอเตส**นฺติ โจทกจุทิตกานํฯ ‘‘ภาสิต’’นฺติ อิมินา **โวหาร**สโทฺท ภาสิตปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **ต**นฺติ สหสา โวหารํฯ

อนุสนฺธิตนฺติ เอตฺถ วินิจฺฉยานุสนฺธึ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘กถานุสนฺธิ วุจฺจตี’’ติฯ กถาย อนุรูปํ สนฺทหนํ **กถานุสนฺธิฯ ปฏิญฺญานุสนฺธิเตนา**ติ เอตฺถ ปฏิญฺญาสทฺทอนุสนฺธิสทฺทานํ ตุลฺยาธิกรณโต อญฺญํ ภินฺนาธิกรณํ ทเสฺสโนฺต อาห **‘‘อถวา’’**ติอาทิฯ ลชฺชึ ปุคฺคลนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถา**ติ คาถายํฯ **วตฺตานุสนฺธินา**ติ อาจารสงฺขาเตน วเตฺตน อนุสนฺธินา อสฺส อลชฺชิสฺส วเตฺตน สทฺธึ ยา ปฏิญฺญา สนฺธิยตีติ โยชนาฯ

ชานโนฺต อาปชฺชตีติ ชานโนฺต หุตฺวา อาปชฺชติฯ อิมินา **สญฺจิจฺจา**ติ ปทสฺส สเญฺจเตฺวาติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ วีติกฺกมเจตนาย สทฺธึ เจเตตฺวาติ อโตฺถฯ ‘‘น เทเสติ น วุฏฺฐาตี’’ติ อิมินา **ปริคูหตี**ติ เอตฺถ ปริคูหนํ นาม อตฺถโต น เทสนํ น วุฏฺฐานนฺติ ทเสฺสติฯ

ยนฺติ ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชตี’’ติ วจนํฯ **ตุเมฺหหี**ติ ปริหารการเกหิฯ **สจฺจ**นฺติ ตถํ อวิตถํฯ **อหมฺปี**ติ โจทโกปิฯ **ปิ**สเทฺทน ปริหารกํ สมฺปิเณฺฑติฯ **น**นฺติ ‘‘สญฺจิจฺจา’’ติอาทิวจนํฯ **ต**นฺติ ตุวํ, ตฺวํ วาฯ

ปุพฺพาปรนฺติ เอตฺถ ปุเพฺพ กเถตพฺพํ **ปุพฺพํ,** อปรมฺหิ กเถตพฺพํ **อปรํ,** ปุพฺพญฺจ อปรญฺจ ปุพฺพาปรนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปุเร’’ติอาทิฯ ‘‘ตสฺมึ ปุพฺพาปเร’’ติ อิมินา ปาฬิยํ **ปุพฺพปรสฺสา**ติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ สามิวจนนฺติ ทเสฺสติฯ

ทฺวีหีติ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสวเสน ทฺวีหิฯ **ปญฺจหี**ติ ถุลฺลจฺจยาทิวเสน ปญฺจหิฯ **มิจฺฉาทิฏฺฐิยา**ติ ‘‘นตฺถิ ทินฺน’’นฺติอาทินา (ธ. ส. ๑๒๒๑) ทสวตฺถุกาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยาฯ **อนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิยา**ติ ‘‘สสฺสโต โลโก’’ติอาทินา (ที. นิ. ๑.๓๑; ม. นิ. ๑.๒๖๙) ทสวตฺถุกาย อนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิยาฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ทุติยคาถาสงฺคณิเกสุฯ

อิติ ทุติยคาถาสงฺคณิกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

โจทนากณฺฑํ

อนุวิชฺชกกิจฺจวณฺณนา

๓๖๐-๑. อิทานิ อารทฺธนฺติ สมฺพโนฺธฯ เอโก ภิกฺขุ เอเกน มาตุคาเมนาติ โยชนาฯ **โส**ติ ปสฺสโนฺต ภิกฺขุฯ **ต**นฺติ นิกฺขมนฺตํ ปวิสนฺตํ วา ภิกฺขุํฯ **อิตโร**ติ จุทิตโกฯ **ตสฺสา**ติ โจทกสฺสฯ **น อุเปตี**ติ น อุปคจฺฉติฯ **น ปฏิชานาตี**ติ น ปฏิสฺสวํ กโรติฯ **เอตฺถา**ติ มาตุคาเมน นิกฺขมนฺตปวิสนฺตฏฺฐาเนฯ **ย**นฺติ กมฺมํฯ **เตนา**ติ โจทเกนฯ **ตสฺสา**ติ โจทกสฺส วจเนนาติ สมฺพโนฺธฯ **อิตโร**ติ จุทิตโกฯ **อสุทฺธปริสงฺกิโต**ติ อสุทฺธาย อฏฺฐาเน อุปฺปนฺนาย ปริสงฺกาย ปริสงฺกิโตฯ ตทตฺถํ ทเสฺสติ ‘‘อมูลกปริสงฺกิโต’’ติ อิมินาฯ **ตสฺส ปุคฺคลสฺสา**ติ จุทิตกสฺส ปฏิญฺญายาติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ อนุวิชฺชกกิเจฺจสุฯ

อิติ อนุวิชฺชกกิจฺจวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

โจทกปุจฺฉาวิสฺสชฺชนา

๓๖๒-๓. **สเจฺจ จ อกุเปฺป จา**ติ ปธานํ สมฺพนฺธฏฺฐานํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปติฏฺฐาตพฺพ’’นฺติฯ ‘‘ย’’นฺติอาทินา สเจฺจ ปติฏฺฐาตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ **ยน**ฺติ กมฺมํฯ ‘‘น จา’’ติ อาทินา อกุเปฺป ปติฏฺฐาตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ **โอติณฺณญฺจา**ติ วินิจฺฉยํ โอติณฺณญฺจฯ ‘‘วจน’’นฺติ อิมินา โอติณฺณาโนติณฺณสรูปํ ทเสฺสติฯ **ตตฺรา**ติ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ ‘‘โอติณฺณาโนติณฺณํ ชานิตพฺพ’’นฺติ วจเนติ หิ อโตฺถฯ **โจทกสฺส ปมาณ**นฺติ ‘‘ธโมฺม’’ติ วา ‘‘อธโมฺม’’ติ วา ‘‘พาโล’’ติ วา ‘‘ปณฺฑิโต’’ติ วา โจทกสฺส ปมาณํฯ **จุทิตกสฺส ปมาณ**นฺติ ธมฺมจุทิตโก นุ โข, โนติ จุทิตกสฺส ปมาณํฯ **อนุวิชฺชกสฺส ปมาณ**นฺติ สกฺกา นุ โข วินิจฺฉิตุํ, โนติ อนุวิชฺชกสฺส ปมาณํฯ อนุวิชฺชโก วตฺตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ **เยน ธเมฺมนา**ติอาทีสุ ธมฺมาทีนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ธโมฺมติ ภูตํ วตฺถู’’ติอาทิฯ เอเตน ธเมฺมน จ เอเตน วินเยน จ เอเตน สตฺถุสาสเนน จาติ โยชนาฯ ตสฺมา อนุวิชฺชเกน วูปสเมตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ อนุวิชฺชกสฺส ปฏิปชฺชิตพฺพฏฺฐาเนฯ

อวณฺณนฺติ อวชานนํฯ **อิเม**ติ เถราฯ ‘‘ขตฺตฺตา’’ติ อิมินา อตฺตนาว อตฺตา ขญฺญตีติ **ขโต**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ อุปหนิยนฺตีติ **อุปหตานิ,** อุปหตานิ อินฺทฺริยานิ อเนนาติ **อุปหตินฺทฺริโย**ฯ ‘‘ปญฺญาย อภาวโต’’ติ อิมินา **ทุเมฺมโธ**ติ เอตฺถ ทุสโทฺท อภาวโตฺถ, เมธาสโทฺท ปญฺญาปริยาโยติ ทเสฺสติฯ นตฺถิ เมธา เอตสฺสาติ **ทุเมฺมโธ**ติ นิพฺพจนํ กาตพฺพํฯ ขโต…เป.… ทุเมฺมโธ โส อนุวิชฺชโก อุปคจฺฉตีติ โยชนาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา อุปคจฺฉติ, ตสฺมา วุตฺตนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ ปาฐสฺส, คาถาย วาฯ วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จุทิตกโจทเกสุ หี’’ติ อาทิฯ **อุโภเปเต**ติ อุโภปิ เอเต อามิสปุคฺคลนิสฺสเยฯ **ธโมฺม**ติ สาสนธโมฺมฯ **อิตี**ติ อยมโตฺถฯ

อุปกณฺณกํ ชปฺปตีติ เอตฺถ กณฺณสฺส สมีปํ อุปกณฺณํ, ตเทว อุปกณฺณกนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอวํ กเถหี’’ติอาทิฯ ‘‘กณฺณมูเล’’ติ อิมินา อุปกณฺณกนฺติ เอตฺถ อุปสทฺทสฺส สมีปตฺถํ ทเสฺสติฯ **มเนฺตตี**ติ กเถติฯ อิมินา ชปฺปธาตุยา กถนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ชิมฺหํ เปกฺขตี**ติ เอตฺถ ชิมฺหสโทฺท กุฏิลวาจโก, กุฏิลํ นาม อตฺถโต อิธ โทโสติ อาห ‘‘โทสเมวา’’ติฯ

กถานุสนฺธีติ จุทิตกอนุวิชฺชกานํ กถาย อนุสนฺธิฯ **วินิจฺฉยานุสนฺธี**ติ อนุวิชฺชเกน กตสฺส อาปตฺตานาปตฺติวินิจฺฉยสฺส อนุสนฺธิฯ **สพฺพตฺถา**ติ โจทนากเณฺฑฯ

อิติ โจทนากณฺฑวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

จูฬสงฺคามํ

อนุวิชฺชกสฺส ปฏิปตฺติวณฺณนา

๓๖๕. จูฬสงฺคาเม สมาคมนํ **สงฺคาโม,** สมาคเมนฺติ สนฺนิปตนฺติ เอตฺถาติ วา **สงฺคาโม**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺคาโม วุจฺจติ…เป.… สงฺฆสนฺนิปาโต’’ติฯ สนฺนิปตนํ **สนฺนิปาโต,** สนฺนิปตนฺติ เอตฺถ เทเสติ วา สนฺนิปาโต, สงฺฆสฺส สนฺนิปาโต **สงฺฆสนฺนิปาโต**ฯ สงฺคาม ยุเทฺธติ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๘ มการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ ตตฺถ ยุทฺธํ นาม อตฺถโต อธิกรณวินิจฺฉโยติ คเหตพฺพํฯ ตทตฺถํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘ตตฺร หี’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺรา**ติ ตสฺมิํ สงฺคาเม, สโมสรนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อตฺตปจฺจตฺถิกา**ติ อตฺตโน ปฏิปกฺขํ อตฺถยนฺติฯ

อุทฺธมฺมนฺติ ธมฺมโต วิโยคํฯ ทีเปนฺตา หุตฺวาติ โยชนาฯ เก วิยาติ อาห ‘‘วชฺชิปุตฺตกา วิยา’’ติฯ โส ภิกฺขุ ปวเตฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **ลทฺธินฺ**ติ อุทฺธมฺมาทิวาทํฯ **ตตฺถา**ติ สงฺคาเมฯ **อวจรตี**ติ โอคาเหตฺวา จาเรติ ปวเตฺตติฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อโชฺฌคาเหตฺวา วินิจฺฉยํ ปวเตฺตตี’’ติฯ เอตฺถ ‘‘อโชฺฌคาเหตฺวา’’ติ อิมินา **อว**ตฺยูปสคฺคสฺส โอคาหตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘วินิจฺฉยํ ปวเตฺตตี’’ติ อิมินา จรธาตุสฺส การิตโนฺตคธตฺตา สหการิตกเมฺมน ปวตฺตนตฺถํ ทเสฺสติฯ อิมินา สงฺคาเม อวจรตีติ **สงฺคามาวจโร**ติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติฯ โก วิยาติ อาห ‘‘ยสเตฺถโร วิยา’’ติฯ **มานทฺธชนฺ**ติ เกตุกมฺยตาปจฺจุปฏฺฐานมานสงฺขาตํ ธชํฯ **รโชหรณสเมนา**ติ เอตฺถ รชํ หรติ อปเนติ อเนนาติ **รโชหรณํ,** ปาทปุญฺชนํ, เตน สเมนาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปาทปุญฺชนสเมนา’’ติฯ ปาทํ ปุญฺชติ โสเธติ อเนนาติ **ปาทปุญฺชนํ,** เตน สโม **ปาทปุญฺชนสโม,** เตนฯ สมาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยถา’’ติอาทิฯ รโชหรณสฺส เนว ราโค โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ยถาปติรูปนฺ**ติ ปติรูปสฺส อนุโลมํ, ปติรูปานติกฺกนฺตนฺติ อโตฺถฯ อกเถเนฺตน นิสีทิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สามํ วา ธโมฺม**ติ เอตฺถ ธโมฺม นาม โกติ อาห ‘‘กปฺปิยากปฺปิยนิสฺสิตา วา’’ติอาทิฯ รูปารูปปริเจฺฉโท จ สมถาจาโร จ วิปสฺสนาจาโร จ ฐานวตฺตญฺจ นิสชฺชวตฺตญฺจ, อาทิสเทฺทน จงฺกมวตฺตาทีนิ สงฺคณฺหาติฯ จุทฺทสมหาวตฺตาทีนํ ‘‘กปฺปิยากปฺปิยนิสฺสิตา’’ติ ปเทน คหิตตฺตา วตฺตสเทฺทน ฐานวตฺตาทีนิ เอว คเหตพฺพานิ, อาทิสเทฺทน จงฺกมวตฺตาทีนิ คเหตพฺพานิฯ **ปโร วา อเชฺฌสิตโพฺพ**ติ โยวา โส วา โกจิ อเชฺฌสิตโพฺพติ อาห ‘‘โย’’ติอาทิฯ อิมินา น โย วา โส วา โกจิ อเชฺฌสิตโพฺพ, สมโตฺถเยว ปน อเชฺฌสิตโพฺพติ วา ทเสฺสติฯ ‘‘อาวุโส’’ติอาทินา วตฺตพฺพาการํ ทเสฺสติฯ **อริโย วา ตุณฺหีภาโว**ติ เอตฺถ น เกวลํ กเถตุํ อสมตฺถวเสน ตุณฺหีภาโว, กมฺมฏฺฐานมนสิการวเสน ปนาติ อาห ‘‘กมฺมฏฺฐานมนสิการวเสน ตุณฺหีภาโว’’ติฯ อริยานํ เอโส **อริโย,** ตุณฺหีภาโวฯ ‘‘นาวชานิตโพฺพ’’ติ อิมินา **นาติมญฺญิตโพฺพ**ติ ปทสฺส อติกฺกมฺม น มญฺญิตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

อุปชฺฌาโยติ โจทกจุทิตกานํ อุปชฺฌาโยฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ‘‘น อาจริโย ปุจฺฉิตโพฺพ’’ติอาทิปเทสุฯ กุลเมว ชาตินามโคตฺตวเสน อยนฺติ อปทิสิยตีติ **กุลปเทโสฯ อตฺรสฺสา**ติ เอตฺถ อตฺร อสฺสาติ ปทเจฺฉทํ กตฺวา อตฺรสโทฺท ปุคฺคลวิสโย, อสฺสสโทฺท อาขฺยาติโกติ อาห ‘‘อตฺร ปุคฺคเล’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘ภเวยฺยา’’ติ อิมินา อสฺสสทฺทสฺส สพฺพนามตฺตญฺจ ‘‘ภวตี’’ติ วตฺตมานิกภาวญฺจ ปฏิกฺขิปติฯ **ปริสานุวิธายเกนา**ติ ปริสาย อนุมตํ กโรเนฺตนฯ อิมินา **โน ปริสกปฺปิเกนา**ติ เอตฺถ **กปฺป**สโทฺท วิญฺโญตฺถติ ทเสฺสติฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ **น หตฺถมุทฺทา**ติ มุทนฺติ เอตายาติ **มุทฺทา,** สกฺขรมงฺคุลิยํ หตฺถสฺส มุทฺทา อวยวิอวยววเสน สมฺพนฺธตฺตาติ **หตฺถมุทฺทา**ฯ ตสฺสา วิกาโร ‘‘หตฺถมุทฺทา’’ติ คเหตโพฺพติ อาห ‘‘หตฺถวิกาโร’’ติฯ

‘‘อตฺถํ อนุวิธิยเนฺตนา’’ติ เอตฺถ **อตฺถนฺ**ติ วินิจฺฉยตฺถํฯ **อนุวิธิยเนฺตนา**ติ สลฺลเกฺขเนฺตนฯ อิติ อิมมตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘วินิจฺฉยปฏิเวธเมว สลฺลเกฺขเนฺตนา’’ติฯ **สนฺนิปาตมณฺฑเล**ติ สนฺนิปาตาย ปริสาย สมูเห, สนฺนิปาตมณฺฑลสฺส มเชฺฌติ อโตฺถฯ **น วีติหาตพฺพนฺ**ติ เอตฺถ วีติหรณํ นาม อตฺถโต หาปนนฺติ อาห ‘‘น วินิจฺฉโย หาเปตโพฺพ’’ติฯ **ทุรุตฺตวาจนฺ**ติ โจทกจุทิตกานํ ทุรุตฺตวาจํฯ **หิตปริสกินา**ติ เอตฺถ หิตํ ปริ เอสตีติ หิตปริสโก, กรุณา จ กรุณาปุพฺพภาโค จ, โส เอตสฺสตฺถีติ **หิตปริสกี,** ปุคฺคโล, เตน หิตปริสกินาฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘หิเตสินา หิตคเวสินา’’ติ ฯ **กรุณา**ติ อปฺปนาปตฺตา กรุณาฯ **กรุณาปุพฺพภาโค**ติ อปฺปนาปตฺตาย กรุณาย ปุพฺพภาเค ปวตฺตา ปริกมฺมอุปจารกรุณาฯ **ปททฺวเยปี**ติ ‘‘หิตานุกมฺปินา การุณิเกน ภวิตพฺพํฯ หิตปริสกินา อสมฺผปฺปลาปินา ภวิตพฺพ’’นฺติ ปททฺวเยปิฯ อยํ อธิปฺปาโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘อสุนฺทรวจน’’นฺติ อิมินา **อสุรุตฺตนฺ**ติ

เอตฺถ สุนฺทรํ อุตฺตํ **สุรุตฺตํ,** น สุรุตฺตํ อสุรุตฺตนฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ปริคฺคเหตโพฺพ**ติ ปริวีมํสิตฺวา คเหตโพฺพฯ

ตสฺสาติ อธมฺมโจทกสฺสฯ **อโนสฏฺํ วตฺถุ**นฺติ เอตฺถ ‘‘โจทกจุทิตเกหิ วุตฺต’’นฺติ ปทํ อธิการวเสน เวทิตพฺพํฯ เอตฺถ จ **อโนสฏ**นฺติ วินิจฺฉยํ อโนสฏนฺติ อโตฺถฯ กึ ปคฺคณฺหิตโพฺพติ อาห ‘‘นนุ ตฺว’’นฺติอาทิฯ **อนุโยควตฺต**นฺติ ‘‘กาเลน วกฺขามี’’ติอาทินา (จูฬว. ๓๙๙; ปริ. ๓๖๒, ๔๓๗) วุตฺตํ, ‘‘สเจฺจ จ อกุเปฺป จา’’ติ (จูฬว. ๔๐๑) จ วุตฺตํ อนุยฺุชนวตฺตํฯ ตฺหิ ยสฺมา อเนน วเตฺตน โจทโก จุทิตกํ, จุทิตโก วา โจทกํ อนุยฺุชติ, โจทเกน จุทิตโก, จุทิตเกน วา โจทโก อนุยฺุชิยติ, ตสฺมา **อนุโยควตฺต**นฺติ วุจฺจติฯ **กถาเปตฺวา**ติ โจทกจุทิตเกเหว กถาเปตฺวาฯ **ตสฺสา**ติ โจทกสฺส วา จุทิตกสฺส วา, **สารชฺช**นฺติ ภยํฯ **เต**ติ ตวฯ **วตฺวาปี**ติ มุเขน วตฺวาปิฯ **ปิ**สเทฺทน กายวิการํ ทเสฺสตฺวาปีติ สมฺปิเณฺฑติฯ ‘‘อนุโยควตฺต’’นฺติ ธาตุกมฺมํ, ‘‘โส ภิกฺขู’’ติ การิตกมฺมํ อชฺฌาหริตพฺพํ, ตํ กมฺมํ ตพฺพปจฺจโย วทติฯ **อสุจิ วิภาเวตโพฺพ**ติ เอตฺถ นตฺถิ สุจิ สีลเมตสฺสาติ **อสุจี**ติ วุเตฺต อลชฺชีติ อาห ‘‘อลชฺชิ’’นฺติฯ อุชุ สีลวา กายวงฺกาทิรหิโต โหตีติ โยชนาฯ เอตฺถ จ กายวงฺกาทิรหิโต โหตีติ อิมินา อุชุโน การณํ ทเสฺสติฯ กายวงฺกาทิรหิตตฺตา อุชุ โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **โส**ติ ภิกฺขุฯ **มทฺทเวเนวา**ติ มุทุภาเวเนวฯ **อุปจริตโพฺพ**ติ กเถตโพฺพฯ อิมินา **อุชุมทฺทเวนา**ติ ปทสฺส สมฺพนฺธฏฺฐานํ ปาฐเสสํ ทเสฺสติฯ **โย**ติ ภิกฺขุฯ **อยเมวา**ติ เอวสเทฺทน น ธมฺมครุโก, ปุคฺคลครุโก, ธเมฺมสุ จ ปุคฺคเลสุ จ น มชฺฌโตฺตติ เวทิตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

๓๖๖. เตน จ ปน อนุวิชฺชเกนาติ โยชนาฯ **สุตฺตาทีสู**ติ อาทิสเทฺทน วินยอนุโลมปฺญตฺตอนุโลมิกานิ สงฺคเหตพฺพานิฯ สุตฺตํ สํสนฺทนตฺถาย โหตีติ โยชนาฯ เกสํ สํสนฺทนตฺถายาติ อาห ‘‘อาปตฺตานาปตฺตีนํ สํสนฺทนตฺถ’’นฺติฯ โอปมฺมํ อตฺถทสฺสนตฺถาย โหตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย เสเสสุปิฯ **ปเจฺจกฏฺฐายิโน อวิสํวาทกฏฺฐายิโน**ติ เอตฺถ ปเจฺจกสฺมึ ติฏฺฐนฺติ สีเลนาติ **ปเจฺจกฏฺฐายิโน,** อวิสํวาทเก ติฏฺฐนฺติ สีเลนาติ **อวิสํวาทกฏฺฐายิโน**ติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิสฺส…เป.… ฐิตา’’ติฯ ‘‘อิสฺสริยาธิปเจฺจเชฏฺฐกฏฺฐาเน’’ติ อิมินา ปเจฺจกสรูปํ ทเสฺสติฯ **เต**ติ สเงฺฆน อนุมตา ปุคฺคลาฯ

กิมตฺถํ ‘‘วินโย สํวรตฺถายา’’ติอาทิ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิฯ อิทานิ ทเสฺสตุํ อาหาติ สมฺพโนฺธฯ เย มนฺทา มนฺทพุทฺธิโน หุตฺวา เอวํ วเทยฺยุนฺติ โยชนาฯ อถ วา มนฺทา มนฺทพุทฺธิโน เย ปุคฺคลา เอวํ วเทยฺยุนฺติ โยชนาฯ สกลาปิ วินยปฺญตฺติ อุปนิสฺสโย โหตีติ สมฺพโนฺธฯ อิมินา ‘‘สํวรตฺถายา’’ติอาทีสุ ‘‘อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถายา’’ติปริโยสาเนสุ เตรสวาเกฺยสุ ‘‘อุปนิสฺสโย โหตี’’ติ ปาฐเสโส อชฺฌาหริตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปจฺจโย’’ติ อิมินา ‘‘อุปนิสฺสโย’’ติ ปทสฺส อุปนิสฺสยปจฺจโยติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ทฺวาทสวาเกฺยสุฯ วิเสสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปิเจตฺถ’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อปิจ** วิเสสํ วกฺขามีติ โยชนาฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘อวิปฺปฏิสารตฺถายา’’ติอาทีสุฯ **ต**นฺติ สุขํฯ ตรุณวิปสฺสนา นาม กสฺส อธิวจนนฺติ อาห ‘‘อุทยพฺพยาณเสฺสตมธิวจน’’นฺติฯ นนุ ‘‘วิราโค’’ติ เอตฺถ จตุพฺพิธสฺส อริยมคฺคสฺส คหิตตฺตา ‘‘วิมุตฺตี’’ติ เอตฺถาปิ จตุพฺพิธํ ผลํ คเหตพฺพํ, กสฺมา ปน ‘‘วิมุตฺตีติ อรหตฺตผล’’นฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘จตุพฺพิโธปิ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **อปจฺจยปรินิพฺพานตฺถายา**ติ อสงฺขตปรินิพฺพานตฺถายฯ นเตฺถตฺถ หิ ปรินิพฺพาเน โกจิ ปจฺจโย, ตสฺมา อปจฺจยปรินิพฺพานนฺติ วุจฺจติฯ **ต**นฺติ วิมุตฺติาณทสฺสนํฯ **ตสฺมิํอนุปฺปเตฺต**ติ ตสฺมึ วิมุตฺติาณทสฺสเน อนุกฺกเมน ปเตฺตฯ **อวสฺส**นฺติ ธุวํ เอกเนฺตนาติ อโตฺถฯ **เอตทตฺถา**ติ เอโส อนุปาทา ปรินิพฺพานสงฺขาโต อโตฺถ ปโยชนํ อิมิสฺสา กถายาติ เอตทตฺถาฯ **กถา**ติ อตฺถสฺส กถาฯ **มนฺตนา**ติ ธมฺมสฺส มนฺ

ตนาฯ **เอตทตฺถา อุปนิสา**ติ เอตฺถ อุปนิสาสทฺโท ปจฺจยวาจโกติ อาห ‘‘ปรํปรปจฺจย ตาปี’’ติฯ ปรํปรปจฺจโย หิ ยสฺมา เอตฺถ ปรํปรผลํ อุปคนฺตฺวา นิสีทติ, ตสฺมา **อุปนิสา**ติ วุจฺจติฯ ‘‘วินโย สํวรตฺถายา’’ติอาทิกา อยํ ปรํปรปจฺจยตาปีติ โยชนาฯ **โสตาวธาน**นฺติ โอคาเหตฺวา ธิยเต ฐปิยเต **อวธานํ,** โสตสฺส อวธานํ โสตาวธานํฯ **อิมํ กถ**นฺติ ‘‘วินโย สํวรตฺถายา’’ติอาทิํ อิมํ กถํฯ ยํ ญาณํ อุปฺปชฺชติ, ตมฺปิ เอตทตฺถนฺติ โยชนาฯ **ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ‘‘ยทิท’’นฺติ นิปาโต ‘‘วิโมกฺข’’ติ ปทมเปกฺขิตฺวา โย อยนฺติ อตฺถํ วทติฯ **อนุปาทา**ติ เอตฺถ ‘‘สยํ อภิญฺญา’’ติอาทีสุ (มหาว. ๑๑) วิย ยการโลโป โหติ, ตสฺส ปทสฺส กรณํ ปน ‘‘จตูหิ อุปาทาเนหี’’ติ เวทิตพฺพํฯ อิติ อิม มตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย อยํ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยิตฺวา’’ติฯ เอตฺถ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยิตฺวา จิตฺตสฺส อรหตฺตผลสงฺขาโต โย อยํ วิโมกฺข อตฺถิ, โสปิ เอตทตฺถาย โหตีติ โยชนาฯ ‘‘อรหตฺตผลสงฺขาโต’’ติ อิมินา ‘‘วิโมกฺข’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อรหตฺตผลญฺหิ ยสฺมา วิรุเทฺธหิ, วิเสเสน วา สพฺพกิเลเสหิ มุจฺจิตฺถ, ตสฺมา **วิโมโกฺข**ติ วุจฺจติฯ ‘‘อปจฺจยปรินิพฺพานตฺถาย เอวา’’ติ อิมินา **เอตทตฺถายา**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

๓๖๗. **วตฺถุํ...เป.... น ชานาตี**ติ เอตฺถาติ โยชนา กาตพฺพาฯ **ตสฺมา**ติ ยสฺมา สมฺพโนฺธ, ตสฺมาฯ **เอตฺถา**ติ อิมาสุ คาถาสุฯ **สเมน จา**ติ เอตฺถ ‘‘สเมนา’’ติ ปทํ ‘‘อญฺญาเณนา’’ติ อตฺถสฺส วาจกํ รูฬฺหีปทนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เตเนว ปุพฺพาปรํ อชานนสฺส สเมน อญฺญาเณนา’’ติฯ ปาฬิยํ เกน การเณน กตากตํ น ชานาตีติ อาห ‘‘สเมนา’’ติฯ สเมน ปุพฺพาปรสฺส อญฺญาเณน กตากตํ น ชานาตีติ อโตฺถฯ **เอว**นฺติอาทิ นิคมนํ ฯ ยํ ปเนตํ วจนํ วุตฺตนฺติ โยชนาฯ ‘‘ตตฺถา’’ติ จ ‘‘อาการอโกวิโท’’ติ จ อาธาราเธยฺยานมเภโท โหติ, ตสฺมา อวยวี อาธาโร, อวยโว อาเธโยฺยติ ทฏฺฐพฺพํฯ อาการสทฺโท อิงฺคิตโตฺถติ อาห ‘‘การณาการเณ’’ติฯ การณอการณสงฺขาเต อิงฺคิเตติ อโตฺถฯ **อาการสฺสา**ติ ภุมฺมเตฺถ สามิวจนํฯ อาการสฺมินฺติ หิ อโตฺถฯ

ตเถวาติ ยถา วตฺถุอาทีนิ น ชานาติ, ตเถวฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **ยฺวาย**นฺติ โย อยํ ภิกฺขุฯ ‘‘ภเยนา’’ติ อิมินา **ภยา**ติ เอตฺถ การณเตฺถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ ทเสฺสติฯ ภยา ภเยน คจฺฉตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย **สโมฺมเหน โมหา คจฺฉตี**ติ เอตฺถาปิฯ **ฉนฺทา**ติ ฉเนฺทนฯ **โทสา**ติ โทเสนฯ อตฺตนา ญาตุํ อสมตฺถตาย น สญฺญตฺติยา กุสโลติ อาห ‘‘ปรํ สญฺญาเปตุํ อสมตฺถตายา’’ติฯ กสฺมา นิชฺฌตฺติยา จ อโกวิโทติ อาห ‘‘การณา…เป.… ตายา’’ติฯ ‘‘ปริสาย ลทฺธตฺตา’’ติ อิมินา ลโทฺธ ปริสสงฺขาโต ปโกฺข เยนาติ **ลทฺธปโกฺข**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ สเจ ตาทิสโก ภิกฺขุ โหติ, โส ภิกฺขุ ‘‘อปฏิโกฺข’’ติ วุจฺจตีติ โยชนาฯ เอเสว นโย เหฏฺฐาปิฯ ‘‘น ปฏิกฺขิตโพฺพ’’ติ อิมินา ปฏิมุขํ น อิกฺขิตโพฺพติ **อปฏิโกฺข**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘น โอโลเกตโพฺพ’’ติ อิมินา อิกฺขธาตุยา ทสฺสนตฺถํ ทเสฺสติฯ

อิติ จูฬสงฺคามวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

มหาสงฺคามํ

โวหรเนฺตน ชานิตพฺพาทิวณฺณนา

๓๖๘-๗๔. มหาสงฺคาเม เอเตเนว นเยน เวทิตพฺพนฺติ สมฺพโนฺธฯ วตฺถุสงฺกมนาการํ ทเสฺสตฺวา อวชานนปฏิชานนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โย ปนา’’ติอาทิฯ โย ปน วทตีติ สมฺพโนฺธฯ **เอเสวา**ติ เอโส เอว, อวชานนปฏิชานนภิกฺขูติ อโตฺถฯ

๓๗๕. **นีลาทิวณฺณาวณฺณวเสนา**ติ นีลาทิวณฺณวเสน จ อาโรคฺยตฺถาทิอวณฺณวเสน จฯ สญฺจริตฺตํ ยสฺมา อเนน สิกฺขาปเทน ธนํ อนุปทียติ, ตสฺมา **ธนมนุปฺปทานน**ฺติ วุจฺจติฯ **ปุพฺพปโยโค**ติ ปุเพฺพ ปยุชฺชิตโพฺพฯ

อคติอคนฺตพฺพวณฺณนา

๓๗๙. **พหุชนอหิตาย ปฏิปนฺโน โหตี**ติ ปาฬึ วิตฺถาเรนฺโต อาห ''วินยธเรน หี''ติ อาทิฯ ตตฺถ **วินยธเรนา**ติ อนุวิชฺชเกน, วินิจฺฉิเตติ สมฺพนฺโธฯ **โอวาทูปชีวินิโย**ติ ภิกฺขูนํ โอวาทํ อุปนิสฺสาย ชีวินิโยฯ **อุปาสกาปี**ติ รตนตฺตยํ ปฏิสฺสรณนฺติ อุปาสกาปิฯ **ทายกาปี**ติ ภิกฺขูนํ ปจฺจยทายกาปิฯ **เตส**นฺติ อุปาสกาทีนํฯ **ตเถวา**ติ ยถา อุปาสกาทโย ทฺวิธา ภิชฺชนฺติ, ตเถวฯ **ตโต**ติ อารกฺขเทวตาหิ ปรนฺติ สมฺพนฺโธฯ **เตนา**ติ ทฺวิธาการเณนฯ

๓๘๒. **คหนนิสฺสิโต**ติ เอตฺถ คหนสโทฺท ทิฏฺฐิปริยาโยติ อาห ''มิจฺฉาทิฏฺฐิอนฺตคฺคาหิกทิฏฺฐิสงฺขาตํ คหน''นฺติฯ

๓๙๓. **ตสฺส อวชานโนฺต**ติ เอตฺถ ''ตสฺสา''ติ ปทํ ''วจน''นฺติ ปาฐเสเสน สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ อาห ''ตสฺส วจน''นฺติฯ **ตสฺสา**ติ นวกสฺสฯ **ต**นฺติ นวกํฯ

๓๙๔. **''ยํอตฺถายา''**ติ เอโส สโทฺท สมาโสติ อาห ''ยทตฺถายา''ติฯ **''ตํ อตฺถ''**นฺติ เอโส สโทฺท ลิงฺควิปลฺลาโสติ อาห ''โส อโตฺถ''ติฯ **อตฺถ**สโทฺท หิ ปุลฺลิโงฺค, ปาฬิยํ **น ปริหาเปตพฺพ**นฺติ เอตฺถาปิ ลิงฺควิปลฺลาโส เวทิตโพฺพฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ มหาสงฺคาเมฯ

อิติ มหาสงฺคามวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

กถินเภทํ

กถินอตฺถตาทิวณฺณนา

๔๐๓. **กถิเน ขนฺธเก**ติ กถินกฺขนฺธเกฯ **ปุเพฺพ**ติ กถินกฺขนฺธเกฯ

๔๐๔. **ปโยคสฺสา**ติ เอตฺถ ปโยโค นาม โกติ อาห ''จีวรโธวนาทิโน''ติอาทิฯ เอตฺถ อาทิสเทฺทน วิจารณเฉทนพทฺธนสิพฺพนรชนกปฺปพินฺทุอาทิยนานิ ฉ ปุพฺพกรณานิ สงฺคณฺหาติฯ อุทกาหรณาทิโก โย ปโยโค กรียตีติ โยชนาฯ **อนนฺตโร** นาม อตีตานนฺตรอนาคตานนฺตรวเสน ทฺวิโธ, อิธ อนาคตานนฺตโรเยว อธิเปฺปโตติ อาห ''อนาคตวเสนา''ติฯ อุทกาหรณาทิปโยเค หิ อุปฺปเนฺน ปจฺฉา โธวนาทิปุพฺพกรณสฺส อุปฺปตฺติโต ตปฺปโยคสฺส อนาคตวเสเนว ปจฺจโยฯ **สมนนฺตรปจฺจเยนา**ติ เอตฺถ **สํ**สโทฺท สุฏฺฐุอโตฺถติ อาห ''สุฏฺฐุ อนนฺตรปจฺจเยนา''ติฯ ''อาสนฺนตร''นฺติ อิมินา สุฏฺฐุภาวํ ทเสฺสติฯ ''ปโยคสฺสา''ติ ปทํ ''อาธารภาว''นฺติ ปเท สามี, ''ปจฺจยา โห**นฺตี''**ติ ปเท สมฺปทานํฯ ''นิสฺสย''นฺติ ปทํ ''อาธารภาว''นฺติ ปเทน สํเณฺณติฯ ''อุเปเตนา''ติ อิมินา **อุป**สทฺทสฺส อุปคมนตฺถํ ทเสฺสติ, พลวตฺถํ ปฏิกฺขิปติฯ **ปฐม**นฺติ ปโยคโต, ปโยคสฺส วา ตาวฯ อิมินา **ปุเรชาตปจฺจเยนา**ติ เอตฺถ ปุเรสโทฺท ปฐมโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ปจฺฉา**ติ ปโยคโต, ปโยคสฺส วา ปรํฯ **อปุพฺพํ อจริม**นฺติ เอกปหาเรนฯ อิมินา สหชาตสทฺทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

เอวํ ปุจฺฉิตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **ยนฺ**ติ ธมฺมชาตํฯ อิทานิ อาหาติ สมฺพนฺโธฯ **ยสฺสา**ติ ปโยคาทิกสฺสฯ **ตเทวา**ติ ธมฺมชาตเมวฯ **ตสฺสา**ติ ‘‘ปุพฺพกรณํ ปโยคสฺสา’’ติอาทิวจนสฺส อตฺโถ เอวํ เวทิตพฺโพติ โยชนาฯ ‘‘ปโยคสฺส กตเม ธมฺมา’’ติอาทิ ยํ วจนํ วุตฺตํ, ตตฺถ วิสฺสชฺชนํ มยา วุจฺจเตติ โยชนาฯ อิมินา ปาฬิยํ อชฺฌาหริตฺวา โยเชตพฺพภาวํ ทเสฺสติฯ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปจฺจยาการํ วิตฺถาเรนฺโต อาห ‘‘ปโยคสฺส หี’’ติอาทิฯ ปโยคสฺส ปุพฺพกรณํ ปจฺจโย โหตีติ สมฺพนฺโธฯ **อุทฺทิฏฺฐธมฺมสฺสู**ติ ‘‘อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติอาทินา อุทฺทิเฏฺฐสุ ธเมฺมสุ ปุเรชาตปจฺจโย ปเนสาติ สมฺพนฺโธฯ อถ วา **อุทฺทิฏฺฐธมฺมสฺสู**ติ ปุพฺพกรณวเสน อุทฺทิเฏฺฐสุ โธวนาทิธเมฺมสุ เอกธมฺมมฺปีติ สมฺพนฺโธฯ **น ลภตี**ติ อุทกาหรณาทิปโยคสฺส ปุเพฺพ น ลภติฯ **อยนฺ**ติ อุทกาหรณาทิปโยโคฯ **ปจฺฉาชาตปจฺจยํ ปน ลภตี**ติ อุทกาหรณาทิปโยโค ปจฺฉาชาตปจฺจยํ ลภติฯ กสฺมา ลภตีติ อาห ‘‘ปจฺฉา อุปฺปชฺชนกสฺส หี’’ติอาทิฯ **ปจฺฉา**ติ ปโยคสฺส, ปโยคโต วา ปรํฯ หิ ยสฺมา กยิรติ, ตสฺมา ลภตีติ โยชนาฯ สหชาตปจฺจยํ ปน น ลภตีติ สมฺพนฺโธฯ **มาติกาปลิโพธานิสํสสงฺขาเต**ติ อฏฺฐมาติกาเทฺวปลิโพธปญฺจานิสํสสงฺขาเตฯ **อโญฺญ**ติ ปนฺนรสหิ ธเมฺมหิ อโญฺญฯ **ปโยคาทีสู**ติอาทิสเทฺทน ปุพฺพกรณปจฺจุทฺธารอธิฏฺฐานานิ สงฺคณฺหาติฯ **เอเตนุปาเยนา**ติ เอเตน ยถาวุตฺตอุปาเยนฯ

ปุพฺพกรณนิทานาทิวิภาควณฺณนา

๔๐๖-๗. ทฺวิกฺขตฺตุํ ปุจฺฉิตตฺตา ‘‘ปจฺฉาทฺวย’’นฺติ วุตฺตํฯ เหตุปจฺจยานํ สรูปํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘ฉ จีวรานี’’ติฯ กสฺมา เวทิตพฺพานีติ อาห ‘‘ปุพฺพปโยคาทีนญฺหี’’ติอาทิฯ **หี**ติ ยสฺมาฯ **ตานิเยวา**ติ ฉ จีวรานิ เอวฯ เอวสโทฺท ปจฺฉาปิ โยเชตโพฺพ, ตานิ เอวาติ อโตฺถฯ **หี**ติ สจฺจํ, ปุพฺพกรณาทีนิ น อตฺถีติ โยชนาฯ

๔๐๘. ‘‘อิมาย สงฺฆาฏิยา’’ติอาทินา วจีเภทาการํ ทเสฺสติฯ กถินตฺถารเกน ยสฺมา ปจฺจุทฺธาโร จ อธิฏฺฐานญฺจ กรียติ, ตสฺมา **กิริยา**ติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ปจฺจุทฺธาโร เจว อธิฏฺฐานญฺจา’’ติฯ

๔๑๑. วตฺถุวิปนฺนาทีนํ สรูปํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อกปฺปิยทุสฺสํ โหตี’’ติอาทิฯ วินาสํ, วิการํ วา ปชฺชตีติ **วิปนฺนํ,** วตฺถุเมว วิปนฺนํ **วตฺถุวิปนฺนํ**ฯ

กถินาทิชานิตพฺพวิภาควณฺณนา

๔๑๒. **เตสเญฺญว ธมฺมานนฺ**ติ เอตฺถ ธมฺมานํ สรูปํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘เยสุ รูปาทิธเมฺมสู’’ติฯ ตตฺถ **รูปาทิธเมฺมสู**ติ วณฺณคนฺธาทีสุ สุทฺธฏฺฐกรูปกลาปธเมฺมสุฯ **สตี**ติ สเนฺตสุฯ **เตสนฺ**ติ รูปาทีนํ ธมฺมานํฯ ‘‘สโมธาน’’นฺติ อิมินา **สงฺคโห**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘มิสฺสีภาโว’’ติ อิมินา **สมวาโย**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ อวยวธมฺมานํ สํ เอกภาวสฺส คหณํ **สงฺคโห**ฯ อวยวธมฺมานํ สมํ อยนํ ปวตฺตนํ **สมวาโยฯ พหูสุ ธเมฺมสู**ติ พหูสุ ปรมตฺถปญฺญตฺติธเมฺมสุฯ **นามมตฺตนฺ**ติ นามปญฺญตฺติมตฺตํฯ **ปุเพฺพ**ติ กถินกฺขนฺธเกฯ

‘‘การเณหี’’ติ อิมินา **อาการ**สโทฺท การณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ

๔๑๖. **อุปฺปชฺชนฺตี**ติ กถินุทฺธารา อุปฺปชฺชนฺติฯ **กินฺ**ติ กึ อตฺถชาตํฯ สเพฺพปิ กถินุทฺธาราติ สมฺพนฺโธฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ **เอตฺถา**ติ กถินุทฺธาเรสุฯ **ปุริมา เทฺว**ติ อนนฺตรุพฺภารส

หุพฺภารวเสน ปุริมา เทฺวฯ **เอเตสญฺจา**ติ ปุริมานํ ทฺวินฺนญฺจฯ **อิตเร**ติ อวเสสา กถินุทฺธาราฯ **เตสุปี**ติ อิตเรสุ กถินุทฺธาเรสุฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ กถินวินิจฺฉเยฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ปญฺญตฺติวคฺควณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

อุปาลิปญฺจกํ

อนิสฺสิตวคฺควณฺณนา

๔๑๗. อุปาลิปเญฺหสุ ‘‘กติ หิ นุ โข ภเนฺต’’ติ ปุจฺฉาย สมฺพโนฺธ นตฺถีติ กสฺสจิ มญฺญนํ นิวาเรโนฺต อาห ‘‘อย สมฺพโนฺธ’’ติฯ **เถโร**ติ อุปาลิเตฺถโร, ปุจฺฉีติ สมฺพโนฺธฯ **อิเมส**นฺติ ปญฺจกานํ ตนฺตินฺติ สมฺพโนฺธฯ เกสํ อตฺถาย ตนฺตึ ฐเปสฺสามีติ อาห ‘‘นิสฺสาย วสนการีนํ อตฺถายา’’ติฯ วสนการีนํ ภิกฺขูนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ ปญฺหานํฯ

อาปโนฺน กมฺมกโตติ เอตฺถ ‘‘อาปโนฺน’’ติ ปทํ ‘‘กมฺมกโต’’ติ ปทสฺส การณทสฺสนนฺติ อาห ‘‘อาปตฺตึ อาปโนฺน, ตปฺปจฺจยาว สเงฺฆน กมฺมํ กตํ โหตี’’ติฯ **ตปฺปจฺจยาวา**ติ ตํอาปตฺติอาปนฺนสงฺขาตา การณา เอวฯ

นปฺปฏิปฺปสฺสมฺภนวคฺควณฺณนา

๔๒๐. **อย**นฺติ กมฺมกโต ภิกฺขุ, น วตฺตตีติ สมฺพโนฺธฯ **อนุโลมวเตฺต**ติ กตกมฺมสฺส อนุโลเม วเตฺตฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ **สรชฺชุโก**ติ สห กมฺมสงฺขาตาย รชฺชุยาติ สรชฺชุโกฯ

๔๒๑. สมเคฺคหิ ภิกฺขูหีติ สมฺพโนฺธฯ **หี**ติ สจฺจํฯ **อจฺจยํ เทสาเปตฺวา**ติ อญฺญมญฺญํ โทสํ เทสาเปตฺวาฯ **ติณวตฺถารกสมถํ วา**ติ **วา**สโทฺท อตฺถนฺตรวิกโปฺปฯ **ตตฺร เจ**ติ เอตฺถ **ต**สโทฺท กมฺมวิสโย, **เจ**สโทฺท สเจปริยาโยติ อาห ‘‘สเจ ตาทิเส กเมฺม’’ติฯ **ทิฏฺฐาวิกมฺมมฺปิ กตฺวา**ติ ทิฏฺฐาวิกมฺมํ กตฺวาปีติ โยชนาฯ **ปิ**สเทฺทน อกตฺวาปีติ สมฺปิเณฺฑติฯ **ยตฺร ปนา**ติ กเมฺม ปนฯ **ตตฺถา**ติ กเมฺมฯ **ปกฺกมิตพฺพ**นฺติ สงฺคามาวจเรน ปกฺกมิตพฺพํฯ

๔๒๒. **อุสฺสิตมนฺตี**ติ เอตฺถ อุสฺสิตํ มนฺตี อุสฺสิตมนฺตีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โลภ…เป.… ภาสิตา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘โลภโทส โมหมานุสฺสนฺนํ วาจ’’นฺติ อิมินา อุสฺสิตปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘ภาสิตา’’ติ อิมินา ‘‘มนฺตี’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **นิสฺสิตชปฺปี**ติ เอตฺถ อญฺญนิสฺสิตํ ชปฺปเมตสฺสาติ นิสฺสิตชปฺปีติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน’’ติอาทิฯ เอตฺถ **ชปฺป**นฺติ วจนํฯ ชปฺป วจเนติ หิ ธาตุปาเฐสุ วุตฺตํฯ **อุสฺสทยุตฺต**นฺติ โลภาทิอุสฺสทยุตฺตํ, วจนนฺติ สมฺพโนฺธฯ **เอวมญฺญ**นฺติ เอวํ อตฺตนา อญฺญํฯ **กถานุสนฺธิวจเน**ติ โจทกจุทิตกานํ กถาย อนุสนฺธิวจเนฯ เอตฺถ ‘‘วจเน’’ติ อิมินา ‘‘ภาสานุสนฺธี’’ติ เอตฺถ ภาสสโทฺท วจนปริยาโยติ ทเสฺสติฯ

อุสฺสาเรตีติ อุทฺธํ คมาเปติฯ อิมินา อุสฺสาเทติ อุปริ คมาเปตีติ **อุสฺสาเทตา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ เอตฺถ หิ ทการรการา สทิสตฺถา ฯ เต หิ เทฺว อกฺขรา กทาจิ กตฺถจิ สทิสตฺถา โหนฺติฯ **อวสาเรตี**ติ หีนภาวํ คมาเปติฯ อิมินา อวสาเทติ อโธภาวํ คมาเปตีติ **อวสาเทตา**ติ ว

จนตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘อปสาเทตา’’ติปิ ปาโฐ, อุปสคฺคมตฺตเมว นานํฯ **สมฺผญฺจ พหุํ ภาสตี**ติ เอตฺถ สมฺผสโทฺท นิรตฺถกกถาวจโนติ อาห ‘‘นิรตฺถกกถ’’นฺติฯ นิรตฺถกกถา หิ ยสฺมา สํ หิต สุขํ ผลติ วินาเสติ, ตสฺมา สมฺผนฺติ วุจฺจติฯ ผา ธาตูติ จ ผลธาตูติ จ ธาตุปาเฐสุ (สทฺทนีติ ธาตุมาลายํ ๑๖ ลการนฺตธาตุ) วุตฺตํฯ

ภาเร อนาโรปิเตติ ‘‘ตว ภาโร’’ติ สเงฺฆน ภาเร อนาโรปิเตฯ **อโชฺฌตฺถริตฺวา**ติ อภิภวิตฺวา ฯ อิมินา **ปสยฺห ปวตฺตา**ติ เอตฺถ ปสยฺหสทฺทสฺส อภิภวนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อนธิกาเร**ติ อนธิปจฺจฏฺฐาเนฯ ‘‘กเถตา’’ติ อิมินา วตฺธาตุยา กถนตฺถํ ทเสฺสติฯ **อโนกาสกมฺมํ กาเรตฺวา**ติ เอตฺถ นการสฺส อยุตฺตโยคภาวโต ยุตฺตฏฺฐานํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘โอกาสกมฺมํ อกาเรตฺวา’’ติฯ **ยสฺสา**ติ ยา อสฺสฯ อสฺส ภิกฺขุโน อตฺตโน ยา ทิฏฺฐิ อตฺถีติ โยชนา, อถวา อตฺตโน ยา ทิฏฺฐิ ภเวยฺยาติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ ทิฏฺฐิํฯ ‘‘กเถตา’’ติ อิมินา **พฺยากตา**ติ เอตฺถ วิ อา ปุพฺพกร ธาตุยา กถนตฺถํ ทเสฺสติฯ

โวหารวคฺควณฺณนา

๔๒๔. ‘‘เนว เทสนาย น วุฏฺฐาเนนา’’ติ อิทํ ปาราชิกาปตฺติํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **โทสานุรูป**นฺติ วตฺถุสงฺขาตสฺส โทสสฺส อนุรูปํฯ

ปโยคํ น ชานาตีติ เอตฺถ สเจ ปโยโค มูเลน วิสทิโส หุตฺวา ภิโนฺน โหติ, เอวํ สติ มูลปโยคนฺติ น วตฺตพฺพนฺติ อาห ‘‘อธิกรณานํ หี’’ติอาทิฯ **หี**ติ สจฺจํ, ยสฺมา วาฯ มูลเมว ปโยคา นาม โหนฺติ, น อญฺญนฺติ อธิปฺปาโยฯ

กาตพฺพนฺติ น ชานาตีติ กาตพฺพํ อิติ กมฺมสฺส กรณํ น ชานาตีติ โยชนาฯ **วตฺถู**ติ ภณฺฑนกลหาทิวตฺถุ, นิยสฺสาทีนํ วตฺถูติ สมฺพโนฺธ ฯ **จตุนฺน**นฺติ ตชฺชนียนิยสฺสปพฺพาชนียปฏิสารณียวเสน จตุนฺนํฯ **ยาจตี**ติ สงฺฆํ กมฺมสฺส วูปสมํ ยาจติฯ

วตฺถุนฺติ เอตฺถ อาปตฺติกฺขนฺธานเมว วตฺถุนฺติ อาห ‘‘สตฺตนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธาน’’นฺติฯ ปเทสปญฺญตฺติสพฺพตฺถปญฺญตฺติสาธารณปญฺญตฺติอสาธารณปญฺญตฺติเอกโตปญฺญ- ตฺติอุภโตปญฺญตฺติวเสน ฉนฺนํ ปญฺญตฺตีนํ ปญฺญตฺติยํ ปวิฏฺฐตฺตา วุตฺตํ ‘‘ติวิธํ ปญฺญตฺติ’’นฺติฯ ‘‘เหฏฺฐุปริยํ กตฺวา ปทํ โยเชตี’’ติ อิมินา **ปทปจฺจาภฏฺฐ**นฺติ เอตฺถ ปทานํ เหฏฺฐุปริยวเสน ปฏินิวตฺติตฺวา อาภสฺสนํ คพฺภํ จุตํ ปทปจฺจาภฏฺฐนฺติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

วินเยติ เอตฺถ น เกวลํ ปาฬิยํเยว, อถ โข อฏฺฐกถายมฺปีติ อาห ‘‘วินยปาฬิยเญฺจว อฏฺฐกถายญฺจา’’ติฯ

ญตฺติํ น ชานาตีติ เอตฺถ ญตฺติเภทํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘สเงฺขปโต’’ติอาทิฯ **ตตฺถา**ติ ทุวิธาสุ ญตฺตีสุฯ **กมฺมญตฺตี**ติ อนุสฺสาวนกมฺมสฺส ฐาเน ฐิตา ญตฺติฯ อนุสฺสาวนกมฺมํ นตฺถิ, สยเมว อนุสฺสาวนกมฺมฏฺฐาเน ฐิตาติ อโตฺถฯ **กมฺมปาทญตฺตี**ติ อนุสฺสาวนกมฺมสฺส ปาทภูตา มูลภูตา ญตฺติฯ **นวสุ ฐาเนสู**ติ โอสารณาทีสุ นวสุ ฐาเนสุฯ **ทฺวีสุ ฐาเนสู**ติ ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถวเสน ทฺวีสุ ฐาเนสุ, กมฺมปาทญตฺติยา กรณํ น ชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ ยฺวายํ จตุพฺพิโธ สมโถติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ จตุพฺพิธํ สมถํฯ **ญตฺติยา**ติ สามฺยเตฺถ สามิวจนํฯ ยํ อธิกรณํ วูปสมตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตสฺสา**ติ อธิกรณสฺสฯ ตํ วูปสมํ น ชานาตีติ สมฺพโนฺธฯ

สุตฺตํ น ชานาตีติ เอตฺถ สุตฺตสทฺทสฺส กทาจิ กตฺถจิ มาติกายญฺจ สุตฺตนฺตปิฏเก จ ปวตฺตนโต อิธ อุภโตวิภงฺคติ อาห ‘‘อุภโตวิภงฺค’’นฺติฯ **วินยํ น ชานาตี**ติ เอตฺถ วินยสทฺทสฺส สกเล วินยปิฏเก วตฺตมานสฺสาปิ สุตฺตนฺติ เอตฺถ อุภโตวิภงฺคสฺส คหิตตฺตา อิธ ขนฺธกปริวาราว คเหตพฺพาติ อาห ‘‘ขนฺธกปริวารํ น ชานาตี’’ติฯ

วินยํ น ชานาตีติ เอตฺถ วินยปิฏกสฺส คเหตพฺพตฺตา วุตฺตํ ‘‘ฐเปตฺวา วินยปิฏก’’นฺติฯ **สุตฺตนฺติเก จตฺตาโร มหาปเทเส**ติ (ที. นิ. ๒.๑๘๗ อาทโย; อ. นิ. ๔.๑๘๐) พุทฺธาปเทส สงฺฆาปเทสสมฺพหุลเตฺถราปเทสเอกเตฺถรา ปเทสวเสน จตฺตาโร มหาปเทเสฯ **เอตฺถา**ติ ปญฺจเกฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปญฺจเกสุฯ

อิติ

อนิสฺสิตวคฺค-นปฺปฏิปฺปสฺสมฺภนวคฺค-โวหารวคฺควณฺณนาย

โยชนา สมตฺตาฯ

ทิฏฺฐาวิกมฺมวคฺควณฺณนา

๔๒๕. ทิฏฺฐาวิกมฺมวเคฺค **ทิฏฺฐาวิกมฺมา**ติ เอตฺถ อาวิ กรียเต **อาวิกมฺมํ,** ทิฏฺฐีนํ อาวิกมฺมํ **ทิฏฺฐาวิกมฺม**นฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทิฏฺฐีนํ อาวิกมฺมานี’’ติฯ ‘‘ลทฺธิปกาสนาน’’นฺติ อิมินา **ทิฏฺฐิ**สโทฺท ลทฺธิปริยาโย, **อาวิกมฺม**สโทฺท ปกาสนปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **เอต**นฺติ ‘‘ทิฏฺฐาวิกมฺมา’’ติ นามํฯ อเทสนาคามินี นาม อตฺถโต ครุกนฺติ อาห ‘‘ครุกาปตฺติยา’’ติฯ **ลหุกายปี**ติ ปิสโทฺท ครหโตฺถฯ ลหุกายปิ เทสิตาย ทิฏฺฐาวิกมฺมํ อธมฺมิกํ โหติ, ปเคว ครุกายาติ อโตฺถฯ

ยถา ...เป.... โหตีติ ยถา อาวิกเต จตูหิ ปญฺจหิ เอกีภูเตหิ อาวิกตา โหตีติ โยชนาฯ **จตูหิ ปญฺจหี**ติ อนฺติมปริเจฺฉททสฺสนํฯ ตโต อติเรเกหิปิ เอกโต เทเสตุํ น วฏฺฏติ, เทสิตา จ อาปตฺติ น วุฏฺฐาติ, เทสนาปจฺจยา ทุกฺกฏญฺจ โหติฯ ‘‘จตูหิ ปญฺจหี’’ติ อนฺติมปริเจฺฉทสฺส ทสฺสิตตฺตา ทฺวีหิ ตีหิ ปน เอกโต เทเสตุํ วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **มโนมานเสนา**ติ เอตฺถ มโนสเทฺทน มานสสทฺทสฺส ราคอรหเตฺตสุปิ ปวตฺตนโต ตทเตฺถ ปฏิกฺขิปิตฺวา จิเตฺต เอว วตฺตตีติ ทเสฺสติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘มนสงฺขาเตน มานเสนา’’ติฯ อิมินา มนภูตํ มานสํ **มโนมานส**นฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

สมานสํวาสกสฺสาปีติ **ปิ**สโทฺท สมานสํวาสกสฺสปิ นานาสีมาย ฐิตสฺส สนฺติเก อาวิกมฺมํ อธมฺมิกํ โหติ, ปเคว นานาสํวาสกสฺสาติ ทเสฺสติฯ **มาฬกสีมายา**ติ ขณฺฑสีมาย องฺคเณฯ **อวิปฺปวาสสีมายา**ติ มหาสีมาย, ฐิตสฺสาปิ สนฺติเกติ สมฺพโนฺธฯ ปิสเทฺทน ‘‘ขณฺฑสีมาย ฐิตสฺสปี’’ติ อตฺถํ สมฺปิเณฺฑติฯ

๔๓๐. **น ปริยตฺต**นฺติ น สมตฺถํฯ อิมินา **นาล**นฺติ เอตฺถ อลํสโทฺท ปริยตฺตโตฺถว, นารหฏฺฐ สนวารณโตฺถติ ทเสฺสติฯ **อิธาปี**ติ ปญฺจเกปิฯ ปิสเทฺทน ปุริมปญฺจกํ อเปกฺขติฯ ‘‘สาสนโต’’ติ อิมินา จุธาตุยา อปาทานํ ทเสฺสติฯ ‘‘กาโม’’ติ อิมินา อธิปฺปายสโทฺท กามปริยาโยติ ทเสฺสติฯ

๔๓๒. **มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา**ติ เอตฺถ ตฺตปจฺจยสฺส ภาวเตฺถ, ปญฺจมีวิภตฺติยา จ การณเตฺถ ปวตฺตภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘มนฺทภาเวน โมมูหภาเวนา’’ติฯ **ปริภวา**ติ เอตฺถ ปริภวกา

มาติ อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ปริภวํ อาโรเปตุกาโม หุตฺวา’’ติฯ **อญฺญพฺยากรเณสุปี**ติ อร หตฺตพฺยากรเณสุปิฯ **สพฺพตฺถา**ติ ทิฎฺฐาวิกมฺมวเคฺคฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ

อิติ ทิฎฺฐาวิกมฺมวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

มุสาวาทวคฺควณฺณนา

๔๔๔. ธมฺมปธานํ ธมฺมาธิฎฺฐานํ สนฺธาย ‘‘ปาราชิกํ คจฺฉตีติ ปาราชิกคามี’’ติ สุทฺธกตฺตุวเสน วุตฺตํ, ปุคฺคลปธานํ ปุคฺคลาธิฎฺฐานํ สนฺธาย ‘‘ปาราชิกํ คจฺฉติ อเนน, คมาเปตีติ วา ปาราชิกคามี’’ติ กรณเหตุกตฺตุวเสนปิ วตฺตพฺพํฯ วิตฺถารํ ทสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิ ฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ‘‘มุสาวาโท ปาราชิกคามี’’ติอาทิปาเฐ, เอวํ วิตฺถาโร เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ เตสุ ‘‘มุสาวาโท ปาราชิกคามี’’ติอาทีสุ วา, นิทฺธารเณ ภุมฺมํฯ

อทสฺสเนนาติ เอตฺถ กสฺส อทสฺสเนนาติ อาห ‘‘วินยธรสฺสา’’ติฯ วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กปฺปิยากปฺปิเยสุ หี’’ติอาทิฯ **ตนฺ**ติ วินยธรํฯ **อสฺสวเนนา**ติ เอตฺถ เกสํ วจนํ อสฺสวเนนาติ อาห ‘‘เอกวิหาเรปี’’ติอาทิฯ **เอกวิหาเรปี**ติ วินยธเรน เอกวิหาเรปิฯ ปิสเทฺทน นานาวิหาเร ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ **อุปฎฺฐานนฺ**ติ อุปฎฺฐานตฺถํ, อุปฎฺฐานฎฺฐานํ วาฯ วุจฺจมานํ อเญฺญสํ วจนํ อสุณโนฺต หุตฺวา วาติ โยชนาฯ **ปสุตฺตกตา**ติ เอตฺถ ยการโลโปติ อาห ‘‘ปสุตฺตกตายา’’ติฯ **ปสุตฺตกภาเวนปี**ติ ปิสโทฺท อญฺญมฺปิ อทสฺสนาทิการณํ สมฺปิเณฺฑติฯ **ตถาสญฺญี**ติ เอตฺถ ตถาสโทฺท โกวิสโยติ อาห ‘‘อกปฺปิเย…เป…. อาปชฺชโนฺต’’ติฯ **เอกรตฺตาติกฺกมาทิวเสนา**ติ อาทิสเทฺทน ฉารตฺตาติกฺกมาทึ สงฺคณฺหาติฯ **สพฺพตฺถา**ติ มุสาวาทวเคฺคฯ

อิติ มุสาวาทวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ภิกฺขุโนวาทวคฺควณฺณนา

๔๕๐. ภิกฺขุนิวเคฺค **อลาภายา**ติ เอตฺถ ลภธาตุยา กมฺมํ, สมฺปทานวจนสฺส จ ตทตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘จตุนฺนํ ปจฺจยานํ อลาภตฺถายา’’ติฯ ‘‘วายมตี’’ติ อิมินา **ปริสกฺกตี**ติ เอตฺถ สกฺกธาตุยา สมตฺถตฺถํ ปฎิกฺขิปิตฺวา วายมตฺถํ ทเสฺสติฯ **กลิสาสนนฺ**ติ ปาปปราชยอาณํฯ **นีหรณตฺถายา**ติ นิทฺธริตฺวา อปนยนตฺถายฯ

๔๕๑. ‘‘กมฺม’’นฺติ สามญฺญโต วุตฺตตฺตา ‘‘สตฺตนฺนํ กมฺมานํ อญฺญตร’’นฺติฯ

๔๕๔. **น สากจฺฉาตโพฺพ**ติ เอตฺถ โก นาม กถามโคฺค น สากจฺฉาตโพฺพ, นนุ วินโยเยวาติ อาห ‘‘กปฺปิยา…เป…. กถามโคฺค’’ติฯ ‘‘น กเถตโพฺพ’’ติ อิมินา กจฺฉสทฺทสฺส กถธาตุยา นิปฺผนฺนภาวํ ทีเปติฯ กสฺมา ปน ปฐมปเญฺจเก ‘‘น อเสเกฺขนา’’ติ ปฎิกฺขิปิตฺวา ทุติยปเญฺจเก ‘‘อเสเกฺขนา’’ติอาทิ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ อิตโร ปุถุชฺชโน น กเถตีติ โยชนาฯ

น อตฺถปฎิสมฺภิทาปโตฺตติ เอตฺถ อโตฺถ นาม อฎฺฐกถาเยวาติเปฺปตาติ อาห ‘‘อฎฺฐกถายา’’ติฯ ‘‘ปเภทคตญาณปฺปโตฺต’’ติ อิมินา อตฺถาทีสุ ปติ วิสุํ สมฺภิชฺชตีติ **ปฎิสมฺภิทา,** ปญฺญา, ตํ ปโตฺตติ **ปฎิสมฺภิทาปโตฺต** ฯ อเตฺถ ปฎิสมฺภิทาปโตฺต อตฺถปฎิสมฺภิทาปโตฺตติ ทเสฺสติฯ ‘‘ปาฬิธเมฺม’’ติ อิมินา **ธมฺมปฎิสมฺภิทาปโตฺต**ติ เอตฺถ ธมฺมสรูปํ ทเสฺสติฯ **โวหารนิ**

รุตฺติยนฺติ ปญฺญตฺตินิรุตฺติยํฯ อิมินา **นิรุตฺติปฏิสมฺภิทาปโตฺต**ติ เอตฺถ นิรุตฺติสรูปํ ทเสฺสติฯ **ปฏิภานปฏิสมฺภิทาปโตฺต**ติ เอตฺถ ปฏิภานํ นาม เหฏฺฐิมญาณตฺตยเมวาติ อาห ‘‘อตฺถปฏิสมฺภิทาทีนิ ญาณานี’’ติ, **เตสู**ติ ญาเณสุ, ยํ ยํ วิมุตฺตํ **ยถาวิมุตฺตํ,** จิตฺตํฯ **ปจฺจเวกฺขิตา**ติ ปุนปฺปุนํ โอโลกิตาฯ **สพฺพตฺถา**ติ ภิกฺขุนิวเคฺคฯ

อิติ ภิกฺขุโนวาทวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อุพฺพาหิกวคฺควณฺณนา

๔๕๕. อุพฺพาหิกวเคฺค **อตฺถกุสโล**ติอาทิปทานํ เภทนิสฺสิตสมาสํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อฏฺฐกถากุสโล’’ติอาทิฯ **อาจริยมุขโต**ติ อาจริยวทนโต, อาจริยสมฺมุเข วา, **สิถิลธนิตาที**ติ อาทิสเทฺทน ทีฆรสฺสาทีนิ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๘๕; วิ. สงฺค. อฏฺฐ. ๒๕๒) สงฺคณฺหาติฯ **อกฺขรปริเจฺฉเท**ติ เอตฺตโก สิถิโล, เอตฺตโก ธนิโตติอาทินา อกฺขรปริเจฺฉเทฯ อิมินา **พฺยญฺชนกุสโล**ติ เอตฺถ พฺยญฺชนสเทฺท อกฺขรปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **น ปุพฺพาปรกุสโล**ติ เอตฺถ ปุพฺพาปโร นาม ปุริมานํ จตุนฺนเญฺจว กถาย จ ปุพฺพาปโรติ อาห ‘‘อตฺถปุพฺพาปเร’’ติอาทิฯ

โกธโนติอาทีนิ วุตฺตานีติ สมฺพโนฺธฯ ยสฺมา น สโกฺกตีติ โยชนาฯ **ปสาเรตา**ติ เอตฺถ สรธาตุ อุปสคฺควเสน เวจิตฺตวาจโกติ อาห ‘‘โมเหตา’’ติฯ

อิติ อุพฺพาหิกวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อธิกรณวูปสมวคฺควณฺณนา

๔๕๗. อธิกรณวูปสมวเคฺค สงฺฆครุ นาม โกติ อาห ‘‘ธมฺมญฺจ…เป.… สงฺฆครุ นาม โหตี’’ติฯ **ตานี**ติ จีวราทีนิฯ

๔๕๘. **ปญฺจหุปาลิ อากาเรหี**ติ เอตฺถ อาการสเทฺท การณโตฺถติ อาห ‘‘ปญฺจหิ การเณหี’’ติฯ **กเมฺมนา**ติอาทีสุ กมฺมาทีนํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปโลกนาทีสู’’ติอาทิฯ **อุปปตฺตีหี**ติ ยุตฺตีหิฯ มยฺหํ อุจฺจากุลา ปพฺพชิตภาวญฺจ พหุสฺสุตภาวญฺจ ตุเมฺห ชานาถาติ โยชนาฯ มาทิโส นาม…เป.… ตุมฺหากํ ยุตฺตํ นนูติ โยชนาฯ **กณฺณมูเล**ติ กณฺณสมีเปฯ **อนุสฺสาวเนนา**ติ อนุสมีเป สาวาปเนนฯ **เตส**นฺติ ภิกฺขูนํฯ **อนิวตฺติธเมฺม**ติ อนิวตฺตนสภาเวฯ **สลากคฺคาเหนา**ติ อตฺตโน สลากาย คาหาปเนนฯ

เอตฺถาติ กมฺมาทีสุฯ **ปมาณ**นฺติ สงฺฆเภทสฺส การณํฯ **ปุพฺพภาคา**ติ สงฺฆเภทโต ปุพฺพภาเค ปวตฺตาฯ ปุพฺพภาคภาวํ อาวิกโรโนฺต อาห ‘‘อฏฺฐารสวตฺถุทีปนวเสน หี’’ติอาทิฯ โวหรเนฺตปีติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ โวหาเรฯ กทา ปน สโงฺฆ ภิโนฺนติ อาห ‘‘ยทา ปนา’’ติอาทิฯ ยทา ปน กโรตีติ สมฺพโนฺธฯ **กมฺม**นฺติ อุโปสถกมฺมโต อญฺญํ กมฺมํ คเหตพฺพํฯ **อุเทฺทส**นฺติ อุโปสถกมฺมํฯ **อิตี**ติ เอวํฯ สงฺฆเภทกกฺขนฺธกวณฺณนายํ ‘‘เอวํ…เป.… ปกาสยิสฺสามา’’ติ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๕๑) ยํ วจนํ อโวจุมฺหาติ โยชนาฯ ตสฺส วจนสฺสาติ ปาฐํ อชฺฌาหริตฺวา ‘‘สฺวายํ อโตฺถ’’ติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ

ปญฺญเตฺตตนฺติ เอตฺถ นิคฺคหิตโลปสนฺธีติ อาห ‘‘ปญฺญตฺตํ เอต’’นฺติฯ **กฺวา**ติ กิสฺมึ ขนฺธเกฯ **ตตฺรา**ติ วตฺตกฺขนฺธเกฯ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน อาคนฺตุกวตฺตาทิอกรณมเตฺตนฯ **อนุปุเพฺพนา**ติ อนุกฺกเมนฯ **ยถารตฺต**นฺติ เอตฺถ ยถาสเทฺท อนุรูปตฺถวาจโก, รตฺติสเทฺทน

รตฺติปฺปมาณํ คเหตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘รตฺติปริมาณานุรูป’’นฺติฯ อิมินา รตฺติยา อนุรูปํ **ยถารตฺต**นฺติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติฯ ‘‘รตฺติปริมาณานุรูป’’นฺติ วุเตฺต รตฺติปริมาณสฺส อติกฺกนฺตตฺตา อตฺถโต เถโรติ อาห ‘‘ยถาเถรนฺติ อโตฺถ’’ติฯ **ววตฺถาน**นฺติ ปริเจฺฉโทฯ โส หิ วิสุํ อวหิโตหุตฺวา ติฎฺฐตีติ ววตฺถานนฺติ วุจฺจติฯ **กมฺมากมฺมานี**ติ เอตฺถ กมฺมํ อกมฺมานีติ ปทวิภาคํ กตฺวา อกาโร วุทฺธโตฺถติ อาห ‘‘ขุทฺทกานิ เจว มหนฺตานิ จ กมฺมานี’’ติฯ สติ จ อกมฺมสฺส มหนฺตภาเว กมฺมํ นาม ขุทฺทกนฺติ อตฺถโต สิทฺธํ โหติฯ เตน วุตฺตํ ‘‘ขุทฺทกานิ เจวา’’ติฯ อการสฺส อปฺปตฺถํ คเหตฺวา ‘‘มหนฺตานิ เจว ขุทฺทกานิ จ กมฺมานี’’ติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ โส ปน อิธ น คหิโต, อญฺญตฺถ ปน ทิสฺสติฯ ‘‘อุจฺจาวจานิ กมฺมานี’’ติ หิ วากฺยวเสน วุตฺตฎฺฐาเน อุจฺจสเทฺทน มหนฺตตฺถํ ทเสฺสติ, อวจสเทฺทน ขุทฺทกตฺถํ ทเสฺสติฯ ตสฺมา มหนฺตขุทฺทกานิ กมฺมานีติ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ สติ จ อกมฺมสฺส ขุทฺทกภาเว กมฺมํ นาม มหนฺตนฺติ อตฺถโตปิ สิทฺธนฺติ ทฎฺฐพฺพํฯ

สงฺฆเภทวคฺคทฺวยวณฺณนา

๔๕๙. สงฺฆเภทวคฺคทฺวเย **เอเต**ติ สภาวาฯ **เต**ติ อธมฺมาทโยฯ **อิตี**ติ เอวํฯ ยํ กมฺมนฺติ โยชนาฯ ทิฎฺฐึ วินิธายาติ สมฺพโนฺธฯ เอกสฺมึ ปญฺจเก อยํ อตฺถโยชนา กาตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถาปี**ติ อิมสฺมึ ปญฺจเกปิฯ **ปิ**สเทฺทน เหฎฺฐา วุตฺตํ ปญฺจกํ อเปกฺขติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สเพฺพสุ ปญฺจเกสุฯ **หี**ติ สจฺจํฯ ปุเพฺพ อวุตฺตนยํ ยํ วจนมตฺถิ, ตํ วจนํ เอตฺถ ปญฺจเกสุ น อตฺถีติ โยชนาฯ

อาวาสิกวคฺควณฺณนา

๔๖๑. อาวาสิกวเคฺค ‘‘หริตฺวา’’ติ อิมินา **ยถาภต**นฺติ เอตฺถ ภรธาตุยา หรณตฺถญฺจ กิริยาวิเสสนภาวญฺจ ทเสฺสติฯ ‘‘ฐปิโต’’ติ อิมินา **นิกฺขิโตฺต**ติ เอตฺถ ขิปธาตุยา ฐปนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๔๖๒. **ปริณาเมตี**ติ ปริณตํปาเปติฯ ‘‘นิยาเมติ กเถตี’’ติ อิมินา อธิปฺปายตฺถํ ทเสฺสติ, **เอตฺถา**ติ อาวาสิกวเคฺคฯ

กถินตฺถารวคฺควณฺณนา

๔๖๗. กถินตฺถารวเคฺค **โอตมสิโก**ติ เอตฺถ อวตมํ คโต โอตมสิโกติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อนฺธการคโต’’ติฯ อนฺธการสเทฺทน ตมสโทฺท อนฺธการปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **ต**นฺติ โอตมสิกํฯ **อสมนฺนาหรโนฺต**ติ ตํ อสมนฺนาหรโนฺต, กสฺมา อสมนฺนาหรโนฺตติ อาห ‘‘กิจฺจยปสุตตฺตา วนฺทน’’นฺติฯ **เอกโต**ติ โกเปน สทฺธิํฯ เวรี วิสภาคปุคฺคโล เอกโต อาโกเธน วตฺตนเฎฺฐน **เอกาวโตฺต**ติ วุจฺจติฯ **ปหเรยฺยา**ติ วนฺทนฺตํ ปหเรยฺยฯ ‘‘อญฺญํ จินฺตยมาโน’’ติ อิมินา อญฺญสฺมึ อารมฺมเณ จิตฺตํ วิทหติ ฐเปตีติ **อญฺญวิหิโต**ติ ทเสฺสติฯ

สงฺฆโต อุทฺธริตฺวา ขิปิตโพฺพ อปเนตโพฺพติ อุกฺขิโตฺต, โสเยว **อุกฺขิตฺตโกฯ เต**หีติ จตูหิฯ อวนฺทิเยสุ ปนฺนรสปุคฺคเลสูติ สมฺพโนฺธฯ **อนฺตรา วุตฺตการเณน จา**ติ อนฺตเร วุเตฺตน ‘‘ตญฺหิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฎํ ปฎิหเญฺญยฺยา’’ติอาทินา การเณน จฯ **อิโต**ติ ปนฺนรสปุคฺคลมฺหา ฯ **อิตี**ติ เอวํฯ สเจ อุเทฺทสาจริโย จ โอวาทาจริโย จ นวโก โหติ, น วนฺทนีโยฯ **สพฺพตฺถา**ติ กถินตฺถารวเคฺคฯ

อิติ กถินตฺถารวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

นิฏฺฐิตา จ อุปาลิปญฺจกวณฺณนาย โยชนาฯ

อาปตฺติสมุฏฺฐานวณฺณนา

๔๗๐. ‘‘อจิตฺตโก อาปชฺชตี’’ติอาทีสุ เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพติ โยชนาฯ **อจิตฺตโก อาปชฺชตี**ติ อจิตฺตโก หุตฺวา อาปชฺชติฯ เอเสว นโย **อจิตฺตโก วุฏฺฐาตี**ติ เอตฺถาปิฯ ยํกิญฺจิ อาปตฺตินฺติ สมฺพนฺโธฯ อิตรํ อาปตฺตินฺติ โยชนาฯ **ธมฺมทานํ กโรมี**ติ ‘‘สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาตี’’ติ (ธ. ป. ๓๕๔) จ ‘‘อมตํทโท จ โส โหติ, โย ธมฺมมนุสาสตี’’ติ (สํ. นิ. ๑.๔๒) จ ภควตา วุตฺตวจนํ สุตฺวา ธมฺมทานํ กโรมิฯ **โทมนสฺสิโก**ติ โทมนเสฺสน ยุตฺโต, โทมนสฺสวโนฺต วาฯ **เอตฺถา**ติ อพฺยากตมูเลฯ

๔๗๓. **ยสฺส ยสฺสา**ติ สิกฺขาปทสฺสฯ **ตํ สพฺพนฺ**ติ สพฺพํ ตํตํสมุฏฺฐานสิกฺขาปทํฯ

อปรทุติยคาถาสงฺคณิกํ

(๑) กายิกาทิอาปตฺติวณฺณนา

๔๗๔. **ฉ อาปตฺติโย กายิกา**ติ เอตฺถ ฉ อาปตฺติโย นาม กาติ อาห ‘‘อนุตฺตรเปยฺยาเล’’ติอาทิฯ อนุตฺตรเปยฺยาเล วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘กายทฺวาเร สมุฏฺฐิตตฺตา’’ติ อิมินา กาเย สมุฏฺฐนฺตีติ **กายิกา**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ตสฺมิํเยว อนุตฺตรเปยฺยาเล วุตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘วชฺชปฏิจฺฉาทิกายา’’ติอาทินา **ฉาเทนฺตสฺส ติโสฺส**ติ เอตฺถ ติณฺณํ สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘ภิกฺขุนิยา’’ติอาทินา **ปญฺจ สํสคฺคปจฺจยา**ติ เอตฺถ ปญฺจนฺนํ สรูปํ ทเสฺสติฯ

‘‘เอกรตฺต’’อิติอาทินา **อรุณุเคฺค ติโสฺส**ติ เอตฺถ ติณฺณํ สรูปํ ทเสฺสติฯ **เทฺว ยาวตติยกา**ติ สํวเณฺณตเพฺพน ‘‘เอกาทส ยาวตติยกา นามา’’ติ สํวณฺณนาย วิรุทฺธภาวํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ปญฺญตฺติวเสน ปนา’’ติอาทิฯ ‘‘อิมสฺมิํ สาสเน’’ติ อิมินา เอตฺถสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **เอเกน สพฺพสงฺคโห**ติ เอตฺถ เอโก นาม โก, สพฺพานิ นาม กานีติ อาห ‘‘ยสฺส สิยา’’ติอาทิฯ ‘‘นิทานุเทฺทเสนา’’ติ อิมินา เอกสฺส สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘สิกฺขาปทานญฺจ ปาติโมกฺขุเทฺทสานญฺจา’’ติ อิเมหิ ปเทหิ สพฺพสรูปํ ทเสฺสติฯ สงฺคห สเทฺทน กมฺมฉฏฺฐีสมาโสฯ

‘‘วชฺชปฏิจฺฉาทิกายา’’ติอาทินา **เทฺว ทุฏฺฐุลฺลจฺฉาทนา**ติ เอตฺถ ทฺวินฺนํ สรูปํ ทเสฺสติฯ

‘‘ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา’’ติอาทินา **คามนฺตเร จตโสฺส**ติ เอตฺถ จตสฺสนฺนํ สรูปํ ทเสฺสติฯ ปุน ‘‘ภิกฺขุ ภิกฺขุนิยา’’ติอาทินา **เจตสฺสา นทิปารปจฺจยา**ติ เอตฺถ จตสฺสนฺนเมว สรูปํ ทเสฺสติฯ ‘‘จีวรทาเน ปาจิตฺติย’’นฺติ อิมินา ปาจิตฺติยภาเวน สทิสตฺตา สงฺขฺยาวิเสโส น กาตโพฺพติ ทเสฺสติฯ

(๒) เทสนาคามินิยาทิวณฺณนา

๔๗๕. **เอเกตฺถา**ติ เอตฺถสโทฺท สาสนวิสโยฯ

เอกสิกฺขาปทมฺปิ นตฺถีติ **ปิ**สโทฺท พหุสิกฺขาปทานิ ปน ปเควาติ จ อาปตฺติ ปน ปเควาติ จ อาปตฺตีปิ นตฺถีติ จ อตฺถํ ทเสฺสติฯ

‘‘สกเลปิ วินเย’’ติ อิมินา **เทฺวตฺถา**ติ ปาเฐ เอตฺถสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **อุภินฺน**นฺติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํฯ อญฺญถา ปน กิตฺตกา ปฐมาปตฺติกาติ อาห ‘‘อิตรถา ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อิตรถา**ติ ปญฺญตฺติโต อเญฺญน ปกาเรนฯ **กมฺมญฺจา**ติ กมฺมญฺตฺติ จฯ **กมฺมปาทิกา จา**ติ กมฺมปาทญฺตฺติ จฯ **นวสุ ฐาเนสู**ติ โอสารณาทีสุ นวสุ ฐาเนสุฯ **ทฺวีสู**ติ ญตฺติทุติย, ญตฺติจตุตฺถกเมฺมสุฯ

วชฺชปฏิจฺฉาทิกาย ปาราชิกํ, อุกฺขิตฺตานุวตฺติกาย ปาราชิกํ, อฏฺฐวตฺถุกาย ปาราชิกนฺติ อิติ อิเม ตโยติ โยชนาฯ **การณภูเตนา**ติ เหตุภูเตน, ‘‘กรณภูเตนา’’ติปิ ปาโฐ, สาธกตมสตฺติภูเตนาติ อโตฺถฯ

เตสนฺติ อทฺธานหีนาทีนํฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ตโย ปุคฺคลา น อุปสมฺปาเทตพฺพา’’ติ ปาเฐ, เอเตสุ องฺคหีนาทีสุ วาฯ **โย**ติ ปุคฺคโลฯ อปริปูโร น ยาจตีติ สมฺพโนฺธฯ มาตุฆาตกาทโย กรณทุกฺกฏกา จาติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ เตสุ ญตฺติกปฺปนาทีสุฯ **ญตฺติกปฺปนา**ติ ญตฺติวิธิฯ **วิปฺปกตปจฺจตฺต**นฺติ วิปฺปกตํ ปจฺจตฺตํฯ **อตีตกรณ**นฺติ อตีตสฺส กรณํฯ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘วตฺถุสมฺปนฺนํ หี’’ติอาทิฯ **ตโย กมฺมาน สงฺคหา**ติ เอตฺถ ฉนฺทเภทรกฺขนตฺถาย นกาเร นิคฺคหิตโลโปฯ **นาสิตกา**ติ นาเสตพฺพา ปุคฺคลา, นาสิตพฺพาติ **นาสิตา,** นาสิตา เอว นาสิตกาฯ **ติณฺณํ ชนาน**นฺติ ติณฺณํ อุปสมฺปทาเปกฺขชนานํ เอกูปชฺฌาเยน นานาจริเยน หุตฺวาติ โยชนาฯ **เอกานุสฺสาวนา**ติ เอกโต อนุสฺสาวนาฯ

ปาโท นาม กหาปณสฺส จตุตฺถภาโคฯ **มาสโก** นาม ปาทสฺส ปญฺจมภาโคฯ **ปาราชิก**นฺติ วนปฺปตึ ฉินฺทนฺตสฺส ทุติยปาราชิกํ (ปารา. ๑๑๐)ฯ **อโนทิสฺสา**ติ ‘‘มนุโสฺส มรตู’’ติอาทินา น อุทฺทิสิตฺวาฯ **เตนา**ติ วิเสนฯ

ภิกฺขุโนวาทกวคฺคสฺมินฺติ สามญฺญาธาโรฯ **ทสสุ สิกฺขาปเทสู**ติ วิเสสาธาโรฯ **ปฐมสิกฺขาปทมฺหิเยวา**ติ ทสสุ สิกฺขาปเทสุ ปฐมสิกฺขาปทมฺหิเยวฯ อุปสมฺปนฺนาย ภิกฺขุนิยาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘อาปตฺติ โหตี’’ติ อิมินา ‘‘จีวเรนา’’ติ ปทสฺส สมฺพนฺธฎฺฐานํ ทเสฺสติฯ

‘‘จตโสฺส เอวา’’ติ อิมินา **ตตฺติกา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ตา จตโสฺส ปริมาณา ยาสํ อาปตฺตีนนฺติ **ตตฺติกาฯ นิปนฺนสฺสาปิ ตตฺติกา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **สา**ติ ภิกฺขุนีฯ

(๓) ปาจิตฺติยวณฺณนา

๔๗๖. **ปญฺจ เภสชฺชานี**ติ สพฺพิอาทีนิ ปญฺจ เภสชฺชานิฯ อิมํ อาปตฺตินฺติ สมฺพโนฺธฯ ปจฺฉา อาปโนฺนติ โยชนาฯ

เอกํ กพฬนฺติ เอกํ อาโลปํ, **ตุมฺหมูเล**ติ ตุมฺหํ สนฺติเกฯ

ยถาวตฺถุกนฺติ วตฺถุอนุโลมํ, อาปตฺติโย เทสิตาว โหนฺตีติ โยชนาฯ

โกกาลิกาทีนนฺติอาทิสเทฺทน กฏโมทกติสฺสกาทโย (ปารา. ๔๑๗) สงฺคณฺหาติฯ ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค ปาจิตฺติยญฺจ จณฺฑกาฬิกาย ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยญฺจาติ โยชนาฯ **ปยุตฺตวาจาปจฺจยา**ติ วิญฺญตฺตินิมิตฺตาทีหิ ปกาเรน ยุตฺตาย วาจาย ปจฺจยาฯ **อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา**ติ ปาราชิกสฺส อาปชฺชนํฯ อถวา **ปาราชิกสฺสา**ติ อสฺส ภิกฺขุสฺส ปาราชิกา

อาปตฺติ โหตีติ วา ปาราชิกา อาปตฺติ อสฺส ภวตีติ วา โยชนา กาตพฺพาฯ **อิตี**ติ อิมา ฉ อาปตฺติโย อาปชฺชตีติ โยชนาฯ

โภชนํ คเหตฺวา อโชฺฌหรมานาติ สมฺพนฺโธฯ **ตเถวา**ติ ยถา ขาทเน, ตเถว มํสํ ลสุณํ อโชฺฌหรมานาติ โยชนาฯ ‘‘ปณีตโภชนานี’’ติ จ ‘‘อกปฺปิยมํส’’นฺติ จ ปทานิ ‘‘อโชฺฌหรมานา’’ติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพานิฯ

ปญฺจ ฐานานีติ ปญฺจ อาปตฺติสงฺขาตานิ ฐานานิฯ **ตตฺถา**ติ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุฯ **ทฺวินฺนนฺ**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํฯ **เตสนฺ**ติ สิกฺขมานาทีนํฯ **ปญฺจนฺนเมวา**ติ สหธมฺมิกานํเยวฯ **วินิจฺฉยโวหาโร**ติ วินิจฺฉยวจนํฯ อิมินา จตฺตาริ อธิกรณานิ ปฏิกฺขิปติฯ **อฑฺฒกมฺมํ นามา**ติ อภิยุญฺชนฺตานํ กมฺมํ นามฯ

‘‘สหธมฺมิกาน’’นฺติ อิมินา **ปญฺชนฺนํ วินิจฺฉโย**ติ เอตฺถ ปญฺจสรูปํ ทเสฺสติฯ โสภณภาวํ วิตฺถาเรโนฺต อาห ‘‘กตวีติกฺกโม หี’’ติอาทิฯ **อพฺภุณฺหสีโล**ติ อภินวุปฺปนฺนสีโลฯ อพฺภุณฺหสีโล นาม อตฺถโต ปากติกสีโลติ อาห ‘‘ปากติโก’’ติ, ปกติสีเลน นิยุโตฺตติ อโตฺถฯ

‘‘กายทฺวารสมฺภวา’’ติ อิมินา **กายิกา**ติ ปทสฺส ตทฺธิตภาวํ ทเสฺสติฯ **มุขํ โอโลเกตพฺพนฺติ เอตฺถ** วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ

จตุนฺนํ เทสนาย จาติ เอตฺถ ‘‘เทสนายา’’ติ ปทํ อาทิปทโลปนฺติ อาห ‘‘อจฺจยเทสนายา’’ติฯ **สา**ติ อจฺจยเทสนาฯ อภินิลียิตฺวา ธนุนา มาเรนฺตีติ **อภิมารา**ฯ

เฉชฺชํ โหตีติ เอตฺถ เฉชฺชํ นาม ปาราชิกาปชฺชนเมวาติ อาห ‘‘เทวทโตฺต วิย ปาราชิกํ อาปชฺชตี’’ติฯ **อิมา ปน อาปตฺติโย**ติ ปาราชิกถุลฺลจฺจยาปตฺติโยฯ

(๔) อวนฺทนียปุคฺคลาทิวณฺณนา

๔๗๗. เตสนฺติ ทสนฺนํ ปุคฺคลานํฯ ‘‘สทฺธิ’’นฺติ อิมินา **สามีเจนา**ติ เอตฺถ สหเตฺถ กรณวจนนฺติ ทเสฺสติฯ **สามีเจนา**ติ จ สามีจินา กตฺตพฺพํ **สามีจํ** กมฺมํ, เตน สามีเจนฯ **ทสจีวรธารณา**ติ ปทสฺส สมาสภาวํ ปฏิกฺขิปโนฺต อาห ‘‘ทส ทิวสานิ อติเรกจีวรสฺส ธารณา’’ติฯ

กติสตนฺติอาทีสุ ทฺวีสุ คาถาปาเทสุ จตูสุ วิภตฺยนฺตปเทสุ ปุริมํ ปุริเมน, ปจฺฉิมญฺจ ปจฺฉิเมน ยถากฺกมํ โยเชตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘กติสตํ อาปตฺติโย รตฺติสตํ ฉาทยิตฺวานา’’ติฯ ปจฺฉิมคาถาย ปุพฺพเฑฺฒปิ เอเสว นโยฯ **อยํ หี**ติ อยํ เอว วกฺขมาโนฯ **เอตฺถา**ติ คาถายํฯ **โย**ติ ภิกฺขุ, ปฏิจฺฉาเทตีติ สมฺพโนฺธฯ **อิตี**ติ อยํ สเงฺขปโตฺถฯ

เหฏฺฐา วุเตฺตสุ จตูสุ จตุเกฺกสุ ธเมฺมน สมคฺคํ อปเนตฺวา ทฺวาทส กมฺมโทสา วุตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ อธเมฺมน วคฺคกมฺมํ, อธเมฺมน สมคฺคกมฺมนฺติ โยเชตพฺพํฯ

เอตฺถาติ ฉสุ กเมฺมสุฯ **เอตเทวา**ติ ธเมฺมน สมคฺคกมฺมเมวฯ

ยํ เทสิตาติ เอตฺถ ยํสโทฺท วจนวิปลฺลาโสติ อาห ‘‘ยานิ เทสิตานี’’ติฯ ‘‘เทสิตานี’’ติ อิมินา **เทสิตา**ติ เอตฺถ นิการสฺส อาการาเทสภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘ปริยนฺตปริเจฺฉทภาวรหิตตฺตา’’ติ

อิมินา นตฺถิ อนฺตํ ปริยนฺตเมตสฺสาติ **อนนฺตน**ฺติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตน**ฺติ นิพฺพานํ, ชิตนฺติ สมฺพนฺโธฯ เกน กํ กินฺติ กตฺวา ชิตนฺติ อาห ‘‘ภควตา กิเลสคณํ อภิมทฺทิตฺวา’’ติฯ เกน กํ กินฺติ กตฺวา กึ ชิตํ วิยาติ อาห ‘‘รญฺญา สปตฺตคณํ อภิมทฺทิตฺวา รชฺชํ วิยา’’ติฯ ตตฺถ ‘‘รญฺญา’’ติ อิมินา ‘‘เกนา’’ติ ปุจฺฉํ วิสฺสเชฺชสิฯ ‘‘สปตฺตคณ’’นฺติ อิมินา ‘‘ก’’นฺติ ปุจฺฉํ วิสฺสเชฺชสิฯ ‘‘อภิมทฺทิตฺวา’’ติ อิมินา ‘‘กินฺติ กตฺวา’’ติ ปุจฺฉํ วิสฺสเชฺชสิฯ ‘‘รชฺช’’นฺติ อิมินา ‘‘กิ’’นฺติ ปุจฺฉํ วิสฺสเชฺชสิฯ **สปตฺตคณน**ฺติ เวริคณํฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – รญฺญา สปตฺตคณํ อภิมทฺทิตฺวา รชฺชํ ราชภาวํ ชิตํ วิย, ภควตา กิเลสคณํ อภิมทฺทิตฺวา นิพฺพานํ ชิตนฺติฯ **เสฺววา**ติ ภควา เอวฯ ‘‘นิพฺพิการตายา’’ติ อิมินา ตาทิสโทฺท นิพฺพิการตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกติ ทเสฺสติฯ ‘‘วิเวกปญฺจก’’นฺติ อิมินา กายจิตฺตอุปธิวเสน วิเวกตฺตยมฺปิ คเหตพฺพํ วิเวกภาเวน สมานตฺตาฯ เตน ภควตาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘ยานิ สตฺต อาปตฺติกฺขนฺธานี’’ติ อิมินา **เอเกตฺถา**ติ เอตฺถ เอกสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ **ตตฺถา**ติ สตฺตสุ อาปตฺติกฺขเนฺธสุฯ **เอตฺถ ปนา**ติ สมเถสุ ปนฯ **หีติ** สจฺจํฯ **ตสฺสา**ติ สมฺมุขาวินยสฺสฯ **อฏฺฐกถาสู**ติ สพฺพอฏฺฐกถาสุฯ **มยํ ปนา**ติ สงฺคหการกา อเมฺห ปน, พุทฺธโฆสนามกา มยํ ปนาติ อโตฺถ, โรจยามาติ สมฺพโนฺธฯ กสฺส กิมตฺถํ คเหตฺวา โรเจสีติ อาห ‘‘วินาติ นิปาตสฺส ปฏิเสธนมตฺถมตฺต’’นฺติฯ ‘‘วินาติ นิปาตสฺสา’’ติ ปทํ ‘‘อตฺถมตฺต’’นฺติ ปเท วาจกสมฺพโนฺธฯ อตฺตโน สาธุยวจนํ พุทฺธวจนสงฺขาเตน สาธกวจเนน สาเธโนฺต อาห ‘‘วุตฺตมฺปิ เจต’’นฺติอาทิฯ

อฏฺฐารส อฏฺฐกานีติ อธมฺมทิฏฺฐิเภท, ธมฺมทิฏฺฐิเภท, เวมติกเภเทสุ ตีสุ เอกเมกํ มูลํ กตฺวา ตโย ตโย มูลึ กตฺวา นว โหนฺติ, เตสุ ธมฺมทิฏฺฐิเภเทสุ ธมฺมทิฏฺฐิเภทํ อปเนตฺวา อฏฺฐ โหนฺติ, ตานิ อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูสุ โยเชตฺวา อฏฺฐารส อฏฺฐกานิ โหนฺตีติ ทฏฺฐพฺพํฯ **ฉอูนทิยฑฺฒสตน**ฺติ จตฺจตฺตาลีสาธิกํ สตนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

เอเกกวตฺถุสฺมินฺติ อฏฺฐารสสุ เภทกรวตฺถูสุ เอเกกสฺมึ วตฺถุสฺมึฯ

อิติ คาถาสงฺคณิกวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

เสทโมจิกคาถา

(๑) อวิปฺปวาสปญฺหาวณฺณนา

๔๗๙. **เสทโมจิกคาถาสู**ติ อธิปฺปายตฺถสฺส คมฺภีรตฺตา ตํ จิเนฺตนฺตานํ วินยธรานํ กาเย เสทํ โมเจตีติ **เสทโมจิกา,** สาเยว คาถา เสทโมจิกคาถา, ตาสุฯ ‘‘อกปฺปิยสโมฺภโค น ลพฺภตี’’ติ อิมินา กปฺปิยสโมฺภโค ลพฺภตีติ ทเสฺสติฯ กปฺปิยสโมฺภคํ ทเสฺสตุํ ‘‘นหาปนโภชนาที’’ติ วุตฺตํฯ **อนาปตฺตี**ติ มาตุภิกฺขุนิยา อนาปตฺติฯ **เอสา ปญฺหา**ติ เอตฺถ ปญฺหสโทฺท สภาวติลิโงฺคติ สทฺทสเตฺถสุ (สทฺทนีติธาตุมาลายํ ๑๖ หการนฺตธาตุ; อภิธานปฺปทีปิกายํ ๑๑๕ คาถายํ) วุโตฺต, อิธ อิตฺถิลิงฺควเสน วุโตฺตฯ ‘‘ปณฺฑิเตหี’’ติ อิมินา กุสลสฺส การณํ ทเสฺสติ, ปณฺฑิตตฺตา กุสโลติ อธิปฺปาโยฯ **อสฺสา**ติ ปญฺหายฯ **เอตน**ฺติ วิสฺสชฺชนํฯ **อสฺสา**ติ คาถายฯ

เอกาทส วิวชฺชิยาติ อวิภตฺติกนิเทฺทโส, เอกาทส วิวชฺชิเยติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เย’’ติอาทิฯ **เตปี**ติ ปิสโทฺท คาถายํ ลุตฺตนิทฺทิฏฺฐคมฺยมานภาวํ ทเสฺสติฯ

อยนฺติ นฺหาปิตปุพฺพโก ภิกฺขุฯ **นิมฺมิตพุทฺธน**ฺติ พุเทฺธน นิมฺมิตํ พุทฺธรูปํฯ

วิวชฺชิยาติ เอตฺถ ยกาโร ตฺวาปจฺจยสฺส การิโยติ อาห ‘‘วิวเชฺชตฺวา’’ติฯ อสีสกํ ยํ ตํ กพนฺธํ อตฺถีติ โยชนาฯ อสีสกตฺตา เกน สรีเรน ชีวิตํ พนฺธตีติ **กพโนฺธฯ ยสฺสา**ติ กพนฺธสฺสฯ

หีติ สจฺจํฯ **เต**ติ อภพฺพปุคฺคลาฯ

วาจาติ เอตฺถ ยการโลโปติ อาห ‘‘วาจายา’’ติฯ **อิติ เม**ติ เอวํ มมฯ เอวํ วทมาเน มม วจนนฺติ โยชนาฯ อถวา **อิติเม**ติ เอวํ อิเม, เอวํ วทมาเน อิเม ชนาติ โยชนาฯ สทฺทมฺปีติ อิมินา คิรสโทฺท สทฺทปริยาโยติ ทเสฺสติฯ **หีติ** สจฺจํฯ ตุณฺหีภูตสฺส นิสินฺนสฺส ตสฺส ภิกฺขุโนติ โยชนาฯ ยทิ มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถิ, เอวํ สติ กสฺมา อาปเชฺชยฺย วาจสิกนฺติ วุตฺตนฺติ อาห ‘‘ยสฺมา ปนา’’ติอาทิฯ **เตนา**ติ ตสฺมาฯ **อสฺสา**ติ ภิกฺขุสฺสฯ

สาติ ภิกฺขุนี, อาปชฺชตีติ สมฺพโนฺธฯ **วุตฺตปฺปการ**นฺติ ‘‘คามนฺตรปริยาปนฺน’’นฺติ วุตฺตปฺปการํฯ

ตาสูติ ทฺวีสุ ภิกฺขุนีสุฯ

จตฺโร ชนาติ เอตฺถ จตุนฺนํ ชนานํ สรูปํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อาจริโย จ ตโย จ อเนฺตวาสิกา’’ติ ฯ **สาหตฺถิกา**ติ สหตฺถา อวหริตาฯ **อาณตฺติยาปี**ติ อาณเตฺตน อวหริตาปิฯ **อิตเรส**นฺติ อเนฺตวาสิกานํ, เอเกโก มาสโกติ สมฺพโนฺธฯ **เอตฺถา**ติ ปริวาเร เสทโมจิกคาถายํฯ

(๒) ปาราชิกาทิปญฺหาวณฺณนา

๔๘๐. **สนฺถตเปยฺยาลญฺจา**ติ ปฐมปาราชิกวิภเงฺค (ปารา. ๖๕) วุตฺตํ สนฺถตเปยฺยาลญฺจฯ

ลิงฺคปริวตฺตํ สนฺธายาติ สติ ลิเงฺค ปริวเตฺต ปฏิคฺคหณสฺส วิชหนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ

โยติ ภิกฺขุ, ปริณาเมตีติ สมฺพโนฺธฯ อตฺตโน อตฺถายาติ โยชนาฯ

อสฺสาติ คาถายฯ **กากอุหทน**นฺติ กาเกหิ กรีสุสฺสคฺคํฯ **กทฺทมมกฺขิต**นฺติ กทฺทเมน มกฺขิตํฯ กายคตาเนว หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ

หีติ วิตฺถาโรฯ อนริยํ ตํ อิตฺถึ วา ตํ ปุริสํ วา หเนยฺยาติ โยชนาฯ ลิงฺคปริวเตฺตน เหตุภูเตน อิตฺถิภูตํ, ปุริสภูตญฺจาติ สมฺพโนฺธฯ **อิตฺถิภูต**นฺติ จ อิตฺถี หุตฺวา ภูตํ, อิตฺถิภาวํ วา ปตฺตํฯ

มิคสิงฺคตาปสสีหกุมาราทีนํ ติรจฺฉานคตมาตาปิตโร วิยาติ โยชนาฯ **มิคสิงฺคตาปโส**ติ มิคสิงฺคนามโก (ชา. อฏฺฐ. ๕.๑๗.๙๖ อาทโย) ตาปโสฯ **สีหกุมาโร**ติ สีหพาหุกุมาโรฯ อาทิสเทฺทน ภูริทตฺตาทโย สงฺคณฺหาติฯ

กุรุนฺทิยํ อาคตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘สจฺจํ ภณโนฺตติ คาถายา’’ติ ปทํ ‘‘สจฺจํ ภาสโต ลหุกาปตฺติ โหตี’’ติ เอตฺถ อิติสเทฺทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ ‘‘สจฺจํ ภณโนฺต’’ติ คาถาย อิติ อโตฺถติ โยชนาฯ

(๓) ปาจิตฺติยาทิปญฺหาวณฺณนา

๔๘๑. สลากํ เทนฺตสฺส อสฺส ภิกฺขุสฺส เฉชฺชํ โหตีติ โยชนาฯ ‘‘ปาราชิกํ โหตี’’ติ อิมินา **โหติเฉชฺชน**ฺติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ

สุปฺปติฏฺฐิตนิโคฺรธสทิสํ รุกฺขมูลํ, ตเมว วา คเหตพฺพํฯ

ติสฺสิตฺถิโยติ เอตฺถ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ, ปจฺจตฺตวจนํ วาติ อาห ‘‘ตาสุปี’’ติฯ ‘‘ยํ ตํ เมถุนํ นาม ต’’นฺติ อิมินา ‘‘เมถุนํ ยํ ต’’นฺติ ปทานํ สมานาธิกรณภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘น เสวตี’’ติ อิมินา **น เสเว**ติ เอตฺถ ติการสฺส เอการาเทสภาวํ (ชา. อฏฺฐ. ๔.๑๑.๗๖ ปุโตฺต วา ปิตรํ ยาเจวิย) ทเสฺสติฯ **ตโย ปุริเส**ติ เอตฺถ ‘‘อุปคนฺตฺวา’’ติ ปทํ อชฺฌาหริตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห‘‘ตโย ปุริเสปิ อุปคนฺตฺวา’’ติฯ อิมินา **ตโย ปุริเส**ติ เอตฺถ อุปโยคเตฺถ อุปโยควจนนฺติ ทเสฺสติฯ ปุริมนยํ คเหตฺวา เอตฺถาปิ ‘‘ตีสุ ปุริเสสู’’ติ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ อิมํ นยํ คเหตฺวา ปุริมปเทปิ ติสฺสิตฺถิโย อุปคนฺตฺวาติ อุปโยคเตฺถ อุปโยควจนนฺติ อโตฺถปิ ยุชฺชเตวฯ ตสฺมา เต เทฺว นยา อญฺญมโญฺญปเทสทายกนยา นามาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ‘‘อุภโตพฺยญฺชนสงฺขาเต’’ติ อิมินา อนริยสเทฺทน อุภโตพฺยญฺชโนว อิธ คเหตโพฺพติ ทเสฺสติฯ ‘‘นาจรตี’’ติ อิมินา **น จาจเร**ติ เอตฺถาปิ ติสทฺทสฺส เอการาเทสภาวเมว ทเสฺสติฯ เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคํ กายสํสคฺคํ อาปชฺชิตุํ วายมนฺติยา ตสฺสา ภิกฺขุนิยาติ โยชนาฯ

อสฺสาติ คาถาย, ติตฺถิโย อาราธโก โหตีติ โยชนาฯ **ตเตฺถวา**ติ ติตฺถิยวเตฺต เอวฯ **อสฺสา**ติ ติตฺถิยสฺสฯ **ตเมวา**ติ ติตฺถิยวตฺตเมวฯ

สงฺฆาทิเสสนฺติอาทิคาถา วุตฺตาติ สมฺพโนฺธฯ **ต**นฺติ อโชฺฌหรณํฯ

อากาสคตํ สามเณรนฺติ สมฺพโนฺธฯ **สเงฺฆนปี**ติ ปิสโทฺท น กมฺมารเหเนวาติ ทเสฺสติฯ ‘‘น กาตพฺพ’’นฺติ อิมินา สโงฺฆปิ กมฺมารโหปิ ภูมิคโตว วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

อสฺสาติ คาถาย วินิจฺฉโยติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘น เทติ, น ปฏิคฺคณฺหาตี’’ติ กิริยาปทานํ กตฺตารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘นาปิ อุโยฺยชิกา’’ติอาทิฯ **ตสฺสา**ติ อวสฺสุตปุริสสฺสฯ ‘‘การเณนา’’ติ อิมินา **เตนา**ติ ปทสฺส การณตฺถํ ทเสฺสติฯ เอวสโทฺท ปน สมฺภววเสน โยชิโต, น อเญฺญน การเณนาติ อโตฺถ, อวสฺสุตสฺส ปุริสสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **คหเณ**ติ อุโยฺยชิตาย คหเณฯ **ตญฺจ ปริโภคปจฺจยา**ติ เอตฺถ ตสทฺทสฺส วิสยํ, ปริโภคสฺส จ สมฺพนฺธํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตญฺจ ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อาปตฺติ’’นฺติ อิมินา ตสทฺทสฺส วิสยํ ทเสฺสติฯ ‘‘ตสฺสา อุโยฺยชิตายา’’ติ อิมินา ปริโภคสฺส สมฺพนฺธํ ทเสฺสติฯ **ตสฺสา**ติ อุโยฺยชิตายฯ

สตฺตรสเกสุ สงฺฆาทิเสเสสูติ สมฺพโนฺธฯ **วชฺชํ น ผุสตี**ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อญฺญํ นวํ อาปตฺติ’’นฺติฯ

อิติ เสทโมจิกคาถาวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

ปญฺจวโคฺค

กมฺมวคฺควณฺณนา

๔๘๒. กมฺมวเคค ‘‘คณนปริเจฺฉทวจน’’นฺติ อิมินา น ปมาณวจนนฺติ ทเสฺสติฯ อิมินา กมฺมานํ ตโต อูนาติเรกภาวํ นิวาเรติฯ คณิยเต **คณนํ,** ปริจฺฉิชฺชติ อเนนาติ **ปริเจฺฉโท,** คณนสฺส ปริเจฺฉโท **คณนปริเจฺฉโท**ฯ อถ วา คณิยติ อเนนาติ คณนํ, ตเมว ปริเจฺฉโท คณน ปริเจฺฉโท, โสเยว วจนํ **คณนปริเจฺฉทวจนํ**ฯ อปโลกนกมฺมํ นามาติ กตฺตพฺพํ กมฺมนฺติ สมฺพ โนฺธฯ **วุตฺตนเยเนวา**ติ ‘‘สีมฏฺฐกสงฺฆํ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา’’ติ วุเตฺตน เอว นเยนฯ

ตตฺถาติ จตูสุ กเมฺมสุ, ญตฺติทุติยกมฺมํ ปน อตฺถีติ สมฺพโนฺธฯ

ตตฺถาติ ทฺวีสุ กเมฺมสุฯ **อวเสสา**ติ ฉหิ กเมฺมหิ อวเสสาฯ ยทิ ปริวเตฺตตฺวา กตํ ทฬฺหี กมฺมํ น โหติ, เอวํ สติ ทฬฺหีกมฺมตฺถาย กินฺติ กาตพฺพนฺติ อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ‘‘อกฺขรปริหีนํ วา ปทปริหีนํ วา’’ติ อิทํ อกฺขรปทานํ คฬิตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ‘‘ทุรุตฺตปทํ วา’’ติ อิทํ สิถิลธนิตาทิอปริปุณฺณํ สนฺธาย วุตฺตํฯ เอตฺถ ‘‘ทุรุตฺตกฺขรํ วา’’ติ อชฺฌาหริตพฺพํฯ **อิท**นฺติ ปุนปฺปุนํ วจนํฯ **กมฺมํ หุตฺวา**ติ สุกมฺมํ หุตฺวาฯ

๔๘๓. สมฺมุขากรณียอสมฺมุขากรณีเยสุ อสมฺมุขากรณียานิ อปฺปกตฺตา ปฐมํ ทเสฺสตฺวา เสสานํ สมฺมุขากรณียภาวํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ เตสุ ทฺวีสุ, อสมฺมุขากรณียํ นาม อฏฺฐวิธํ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺถ ตตฺถา**ติ เตสุ เตสุ ขนฺธเกสุฯ ‘‘สุกตํ โหตี’’ติ วจนสามตฺถิยโต สมฺมุขากตมฺปิ สุกตํ โหตีติ อโตฺถปิ คเหตโพฺพฯ

เสสานีติ อฏฺฐกเมฺมหิ เสสานิฯ **เอตานี**ติ กมฺมานิฯ **วตฺถุวิปนฺนานี**ติ วตฺถุนา วิปนฺนานิฯ

เตสมฺปีติ ปฏิปุจฺฉากรณียานมฺปิฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘ปฏิปุจฺฉากรณีย’’นฺติ ปเทฯ ‘‘ปุจฺฉิตฺวา’’ติ อิมินา **ปฏิปุจฺฉา**ติ ปทสฺส ตฺวาปจฺจยนฺตภาวํ ทเสฺสติฯ ‘‘กาตพฺพ’’นฺติ อิมินา **กรณีย**นฺติ เอตฺถ อนียสทฺทสฺส กมฺมตฺถภาวํ ทเสฺสติฯ **ยถาทินฺนายา**หิ จุทิตเกน ยถาทินฺนายฯ **วิปฺป ลปนฺตสฺสา**ติ วิกาเรน ยํ วา ตํ วา วจนํ ปลปนฺตสฺส จุทิตกสฺสาติ สมฺพโนฺธฯ **สพฺพตฺถา**ติ ส เพฺพสุ ‘‘ตชฺชนียกมฺมารหสฺสา’’ติอาทีสุฯ

อนุโปสถทิวเสติ อุโปสถทิวสโต อญฺญสฺมึ ทิวเสฯ ตเมวตฺถํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อุโปสถ ทิวโส นามา’’ติอาทิฯ **กตฺติกมาส**นฺติ ปจฺฉิมกตฺติกมาสํฯ ตสฺส ปวารณมาสตฺตา ‘‘ฐเปตฺ วา’’ติ วุตฺตํฯ สามคฺคิทิวโส จ ยถาวุตฺตา จาตุทฺทสปนฺนรสา จ อุโปสถทิวโส นามาติ โย ชนาฯ **ยตฺรหี**ติ ยสฺมึ ปน วิหาเร, ฐเปนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **อนฺตรา**ติ จาตุทฺทสีปนฺนรสีนํ มเชฺฌฯ

ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ฐปิตทิวโสติ ปจฺฉา อุปริ กฑฺฒิตฺวา ฐปิตํ กตฺติกกาฬปกฺขจาตุทฺทสึ วา ปญฺจทสึ วา สนฺธาย วุตฺตํฯ **อิธาปี**ติ อปวารณาย ปวารณฏฺฐาเนปิฯ ปาฬิยมาคตนยโต อญฺญมฺปิ นยํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อปิจา’’ติอาทิฯ **อนฺติมวตฺถุ**นฺติ ปาราชิกวตฺถุํฯ **ยสฺสา**ติ ปุคฺคลสฺสฯ อิมินา กมฺมารโห ปุคฺคโล วตฺถุ นามาติ ทเสฺสติฯ

๔๘๔. ทพฺพสฺส อคฺคณฺหนํ วตฺถุอปรามสนํ นาม น โหติ, อถ โข นามสฺส อคฺคณฺหนเมวาติ อาห ‘‘ตสฺส นามํ น คณฺหาตี’’ติฯ อปรามสนาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สุณาตุ เม’’ติอาทิฯ

ปุคฺคลํ น ปรามสตีติ เอตฺถ **ปุคฺคโล** นาม อุปชฺฌาโยติ อาห ‘‘โย อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อุปชฺฌาโย’’ติฯ **ต**นฺติ อุปชฺฌายํฯ

สเพฺพน สพฺพนฺติ สพฺพถา สพฺพํ, นิปาตสมุทาโยยํ, สเพฺพน วา อากาเรน สพฺพํ ญตฺตินฺติ โยชนาฯ

ญตฺติกเมฺม ปฐมํ กมฺมํ กตฺวา ปจฺฉา ญตฺติฎฺฐปนมฺปิ ปจฺฉา ญตฺตึ ฐเปติเยว นามฯ **อิติ อิเมหี**ติอาทิ นิคมนํฯ

๔๘๕. ‘‘วุตฺตนเยเนวา’’ติ อติทิสิตฺวาปิ ญตฺติกมฺมวาจานํ อสทิสตฺตา อปรามสนาการํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘เอวํ ปนา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เนส**นฺติ วตฺถุสงฺฆปุคฺคลานํ, ปฐมานุสฺสาวเน วา ทุติยตติยานุสฺสาวนาสุ วา วตฺตเพฺพ วทโนฺตติ สมฺพโนฺธฯ

สาวนํ หาเปตีติ เอตฺถ อนุสโทฺท โลโปติ อาห ‘‘อนุสฺสาวนํ น กโรตี’’ติฯ ‘‘สาวนํ หาเปตี’’ติ เอตฺถ น เกวลํ สเพฺพน สพฺพํ อนุสฺสาวนํ อกโรโนฺตเยว สาวนํ หาเปติ นาม, อถ โข อนุสฺสาวนาย ทุรุตฺตฉฑฺฑนมฺปิ หาเปติเยว นามาติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘โยปี’’ติอาทิฯ ‘‘สกิเมว วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา’’ติ อิมินา ติกฺขตฺตุํ อปริปูเรโนฺตเยว สาวนํ หาเปติ นามาติ ทเสฺสติฯ อิมสฺส วจนสฺส สามตฺถิยโต ญตฺติทุติยกเมฺม เอกกฺขตฺตุโต, ญตฺติจตุตฺถกเมฺม ติกฺขตฺตุโต อติเรกํ กมฺมวาจํ กโรโนฺต น หาเปตีติ ญายติฯ

‘‘ฉเฑฺฑตี’’ติ เอตฺถ ฉฑฺฑนสฺส ปทกฺขรานํ คฬิตภาเวน ปากฏตฺตา ตํ อทเสฺสตฺวา ‘‘ทุรุตฺตํ กโรตี’’ติ เอตฺถ ทุรุตฺตเมว ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ทุรุตฺตํ กโรตีติ เอตฺถ ปนา’’ติอาทิฯ กโรเนฺตน ภิกฺขุนา อุปลเกฺขตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ

‘‘สิถิล…เป…. ปเภโท’’ติ ยฺวายํ พฺยญฺชนปฺปเภโท วุโตฺต, อยํ พฺยญฺชนปฺปเภโทติ โยชนา ฯ คาถายํ **ทสธา**ติ ทสปฺปกาเรนฯ **พฺยญฺชนพุทฺธิยา**ติ วเทฺธตีติ **พุทฺธิ,** พฺยญฺชนเมว อกฺขรเมว สิถิลาทิวเสน ทสธา พุทฺธิ **พฺยญฺชนพุทฺธิ,** ตายฯ เอตฺถ ‘‘ทสธา’’ติ ปเทน ‘‘พฺยญฺชนพุทฺธี’’ติ สมาสปทสฺส อนฺตเร ทสธาสทฺทสฺส โลปํ ทเสฺสติ ‘‘กมฺมชํ เอวา’’ติอาทีสุ (วิสุทฺธิ. ๒.๔๕๐; วิสุทฺธิ. มหาฎี. ๒.๔๕๐) วิยฯ เอตฺถ หิ เอวสเทฺทน กเมฺมน เอว ชาตํ **กมฺมช**นฺติ สมาสํ กตฺวา สมาสมเชฺฌ เอวสทฺทโลปํ ทเสฺสติฯ **ปเภโท**ติ วิเสโสฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – สิถิลญฺจ ธนิตญฺจ ทีฆญฺจ รสฺสญฺจ ครุกญฺจ ลหุกญฺจ นิคฺคหิตญฺจ สมฺพนฺธญฺจ ววตฺถิตญฺจ วิมุตฺตญฺจาติ ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยาว ปเภโท วิเสโส ญาตโพฺพติฯ ‘‘สิถิล’’นฺติ อาทีนิ ทส ปทานิ ‘‘อกฺขรํ ปทํ พฺยญฺชน’’นฺติ นปุํสกลิงฺควเสน วุตฺตปาฐํนิสฺสาย วุตฺตานีติ ทฎฺฐพฺพํฯ

คาถาย วิตฺถารํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอตฺถ หี’’ติอาทิฯ อคาเฬฺหน วจีปโยเคน วตฺตพฺพํ อกฺขรํ **สิถิลํ**ฯ คาเฬฺหน วจีปโยเคน วตฺตพฺพํ อกฺขรํ **ธนิตํฯ เตเสฺววา**ติ ปญฺจสุ เอว วเคฺคสุฯ น เกวลํ ทีฆเมว ครุกํ นาม, อถ โข สํโยคปรมฺปีติ อาห ‘‘ยํ วา’’ติอาทิฯ ยํ อกฺขรํ สํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติ, ตมฺปิ **ครุกํ** นามาติ โยชนาฯ สํโยโค ปโร ยสฺส อกฺขรสฺสาติ **สํโยคปรํ**ฯ ‘‘สํโยคปท’’นฺติปิ ปาโฐฯ ยํ อสํโยคปรํ กตฺวา วุจฺจติ, ตมฺปิ **ลหุกํ** นามาติ โยชนาฯ ยํ สานุนาสิกํ กตฺวา วตฺตพฺพํ, ตํ **นิคฺคหิตํ** นามาติ โยชนาฯ **นิคฺคเหตฺวา**ติ **นิคฺคหิตํ** นาม อตฺถโต ฐานกรณานํ อวิสฺสชฺชนํ อมุญฺจนนฺติ อาห ‘‘อวิสฺสเชฺชตฺวา’’ติฯ ยํ สมฺพนฺธิตฺวา วุจฺจติ, ตํ **สมฺพนฺธํ** นามาติ โยชนาฯ ยํ อสมฺพนฺธํ กตฺวา วุจฺจติ, ตํ **ววตฺถิตํ** นามาติ โยชนาฯ ยํ อนิคฺคเหตฺวา วุจฺจติ, ตํ **วิมุตฺตํ** นามาติ โยชนาฯ **อนิคฺคเหตฺวา**ติ อนิคฺคหํ นาม อตฺถโต วิสฺสชฺชนนฺติ อาห ‘‘วิสฺสเชฺชตฺวา’’ติฯ

เอวํ พฺยญฺชนพุทฺธิวิเสสํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กมฺมวาจาย อุจฺจารณวิเสสํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ตตฺถา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ทสสุ พฺยญฺชนพุทฺธีสุฯ ตถาสเทฺทน ตการสฺส ถการกรณญฺจ สิถิลสฺส ธนิตกรณญฺจ อติทิสติ, ตถา ‘‘ปตฺตกลฺลํ เอสา ญตฺตี’’ติอาทิวจนญฺจ สิถิลสฺส ธนิตกรณํ นามาติ โยชนาฯ

อิตีติ เอวํฯ สิถิเล กตฺตเพฺพ ธนิตํ กโรตีติ สมฺพโนฺธฯ **จตฺตาริ พฺยญฺชนานี**ติ จตฺตาริ อกฺขรานิฯ พฺยญฺชนสเทฺท หิ อิธ อกฺขรวาจโกฯ จตสฺสนฺนํ พฺยญฺชนพุทฺธีนํ กมฺมทูสนํ ทเสฺสตฺวา อิตราสํ อทูสนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิตเรสุ ปนา’’ติอาทิฯ **อนุกฺกมาคต**นฺติ อริเยหิ โอตริตฺวา อนุกฺกเมน อาคตํฯ **ปเวณิ**นฺติ สนฺตติํฯ วินาเสตฺวา วุเตฺต กิํ กมฺมวาจาโกโป โหตีติ อาห ‘‘สเจ ปนา’’ติอาทิฯ **น กุปฺปตี**ติ น นสฺสติฯ กสฺมา ปน กมฺมวาจา น กุปฺปติ, นนุ กมฺมํ โกเปนฺตี กมฺมวาจา กุปฺปตีติ อาห ‘‘อิมานิ หี’’ติอาทิฯ หิ ยสฺมา น โกเปนฺติ, ตสฺมา กมฺมวาจา น กุปฺปตีติ โยชนาฯ

ยํ ปน วจนํ สุตฺตนฺติกเตฺถรา วทนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ กจฺจายนาทิสุตฺตนฺตํ กโรนฺตีติ **สุตฺตนฺติกา,** กจฺจายนาทโย, สุตฺตนฺติกา จ เต เถรา เจติ **สุตฺตนฺติกเตฺถราฯ น วฎฺฎตี**ติ อกฺขรวิการโร น วฎฺฎติฯ วินยธเรน กมฺมวาจา กาตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **ยถาปาฬิยา**ติ ภควตา ยถาวุตฺตาย ปาฬิยาฯ **พฺยญฺชนนิรุตฺติยา**ติ พฺยญฺชนนิรุตฺติยํฯ **อิตรถา**ติ วุตฺตโทสปริหรณโต อเญฺญน ปกาเรนฯ

อกาเล วา สาเวตีติ เอตฺถ **อกาโล** นาม อโนกาโสติ อาห ‘‘อโนกาเส’’ติฯ อโนกาโส นาม ญตฺติอนุสฺสาวนานํ ปุพฺพาปรวิปริตนฺติ อาห ‘‘ญตฺติํ อฎฺฐเปตฺวา’’ติอาทิฯ ปฐมํเยว ญตฺติํ อฎฺฐเปตฺวา ปฐมํเยว อนุสฺสาวนกมฺมํ กตฺวาติ โยชนาฯ ‘‘ปฐมํเยวา’’ติ หิ ปทํ ปุพฺพาปราเปกฺขํฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ

๔๘๖. ยา เอกวีสติ ภิกฺขู น คณฺหาติ, อยํ **อติขุทฺทกสีมา** นามาติ โยชนาฯ **เอกวีสติ ภิกฺขู**ติ อพฺภานกเมฺม กมฺมารเหน สทฺธิํ เอกวีสติ ภิกฺขูฯ ยตฺถ สีมายํ นิสีทิตุํ น สโกฺกนฺติ, อยํ **อติขุทฺทกสีมา** นามาติ โยชนาฯ **นิสีทิตุ**นฺติ อญฺญมญฺญสฺส หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ปริมณฺฑลากาเรน นิสีทิตุํฯ **ตตฺถา**ติ อติขุทฺทเกฯ **เอตฺถา**ติ เสสสีมาสุฯ ยา สมฺมตา โหติ, อยํ **อติมหตี** นามาติ โยชนาฯ **เกสคฺคมเตฺตนาปี**ติ ปิสเทฺท ตโต อติเรเกน ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ อฆฎิตํ อสมฺพนฺธํ นิมิตฺตํ อิมิสฺสาติ **อฆฎิตนิมิตฺตาฯ** ขณฺฑนิมิตฺตภาวํ อขณฺฑนิมิตฺตทสฺสเนน ปากฎํ กโรโนฺต อาห ‘‘ปุรตฺถิมายา’’ติอาทิฯ **ปุพฺพกิตฺติต**นฺติ ปฐมกิตฺติตํฯ **ตเตฺถวา**ติ อุตฺตราย เอว ทิสายฯ **อปราปี**ติ ปิสเทฺท ทุติยตฺถสมฺปิณฺฑนโตฺถฯ ยา สมฺมตา โหติ, **ขณฺฑนิมิตฺตา** นามาติ โยชนาฯ **อนิมิตฺตุปค**นฺติ ยถาภูตกถนวิเสสนเมว, น พฺยวเจฺฉทวิเสสนํ ตจสาราทิคฺคหเณน อนิมิตฺตุปคภาวสฺส ปากฎตฺตาฯ **อนฺตรา**ติ มเชฺฌฯ ยา สมฺมตา โหติ, สา **ฉายานิมิตฺตา** นาม, อนิมิตฺตา นามาติ โยชนาฯ

พหิ ฐิโต หุตฺวา สมฺมนฺนตีติ โยชนาฯ นิมิตฺตานิ ปน พหิ ฐตฺวาปิ กิเตฺตตุํ วฎฺฎติ ฯ **เอวํ สมฺมตาปี**ติ ปิสเทฺท อสมฺมตา ปน ปเควาติ ทเสฺสติฯ **สีมาย สีม**นฺติ ปทานํ สมฺพนฺธาเปกฺขตฺตา, ตสฺส จ อสมานภาวโต เตสํ วิสุํ วิสุํ สมฺพนฺธํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อตฺตโน สีมาย ปเรสํ สีม’’นฺติฯ **สมฺภินฺทตี**ติ สมฺพนฺธํ กโรติฯ เอตฺถ หิ ภิทิธาตุ ทฺวิธากรณตฺถวาจโก, ธาตฺวตฺถพาธเกน สํตฺยูปสเคฺคน สมฺพนฺธวาจโก โหตีติ ทฎฺฐพฺพํฯ **ตตฺถา**ติ ตาสุ ทฺวีสุ สีมาสุฯ **อิตี**ติ เอวํฯ **ตาสู**ติ สีมาสุฯ

๔๘๗-๘. ยมฺปิ กมฺมปฺปตฺตฉนฺทารหลกฺขณนฺติ โยชนาฯ **ตตฺถา**ติ ตสฺสํ ปริสโต กมฺมวิปตฺติยํฯ **ตมฺปี**ติ กมฺมปฺปตฺตฉนฺทารหลกฺขณมฺปิ, วุตฺตเมวาติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา กมฺมปฺปตฺตา’’ติ ปาเฐฯ **อนุกฺขิตฺตา**ติ สเงฺฆน อุเกฺขปนียกมฺมสฺส อกตตฺตา อนุกฺขิตฺตาฯ **ปริสุทฺธสีลา**ติ ปาราชิกํ อนชฺฌาปนฺนตฺตา ปริสุทฺธสีลาฯ อิเมหิ ปเทหิ ปกติ อตฺตา สภาโว เอเตสนฺติ **ปกตตฺตา**ติ อตฺถํ ทเสฺสติฯ ‘‘กมฺมสฺส อรหา’’ติ อิมินา **‘‘กมฺมปฺปตฺตา’’**ติ ปทสฺส ฉฎฺฐีสมาสญฺจ ปตฺตสทฺทสฺส อรหอนุจฺฉวิกตฺถภาวญฺจ ทเสฺสติฯ **เตหี**ติ จตูหิ ปกตเตฺตหิฯ **เอตี**ติ อาคจฺฉติฯ **อวเสสา**ติ จตูหิ ปกตเตฺตหิ อวเสสาฯ **ยสฺส ปนา**ติ ปุคฺคลสฺส ปนฯ **กมฺมารโห**ติ กมฺมสฺส อรโหฯ

๔๘๙. **เอตฺถา**ติ ปณฺฑกาทีนํ อวตฺถุภาวทสฺสนฎฺฐาเนฯ

อปโลกนกมฺมกถา

๔๙๕-๖. **ตตฺถา**ติ จตูสุ กเมฺมสุฯ **เอตฺถา**ติ โอสารณาทิปาเฐฯ **ปทสิลิฎฺฐตายา**ติ โลเก ปทานํ สิลิฎฺฐภาวโตฯ **ตตฺถา**ติ โอสารณาทีสุ ปญฺจสุฯ กณฺฎกสามเณรสฺส ยา สา ทณฺฑกมฺมนาสนา อตฺถิ, สา นิสฺสารณาติ โยชนาฯ ‘‘มิจฺฉาทิฎฺฐิโก โหตี’’ติ วตฺวา ตเมวตฺถํ ทเสฺสตุํ ‘‘อนฺตคฺคาหิกาย ทิฎฺฐิยา สมนฺนาคโต’’ติ วุตฺตํฯ มิจฺฉาทิฎฺฐิ หิ ลิงฺคนาสนาย การณํ โหติฯ **โส**ติ สามเณโร, ‘‘นิสฺสชฺชาเปตโพฺพ’’ติ ปเท การิตกมฺมํ, วุตฺตกมฺมํ วาฯ **ตํ ลทฺธิ**นฺติ ธาตุกมฺมํ, อวุตฺตกมฺมํ วาฯ กินฺติ กาตพฺพนฺติ อาห ‘‘เอวญฺจ ปน กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติฯ

กาตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆํ ภเนฺต’’ติอาทิฯ ยํ สหเสยฺยํ ลภนฺตีติ โยชนาฯ **ตสฺสา**ติ สหเสยฺยสฺสฯ **อลาภายา**ติ อลาภตฺถายฯ ‘‘จร ปิเร วินสฺสา’’ติ อิมินา นิสฺสารณาการํ ทเสฺสติฯ อโตฺถ ปนสฺส เหฎฺฐา วุโตฺตเยวฯ

โสติ สมเณโร, โอสาเรตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ

สฺวายนฺติ โส อยํ สามเณโร, อจฺจยํ เทเสตีติ สมฺพโนฺธฯ **โสรโต**ติ สุนฺทรลทฺธิยํ รโต, ทุลทฺธิโต วา สุฎฺฐุ โอรโตฯ **ยถา ปุเร**ติ ยถา ปุเพฺพ รุจฺจติ, ตถาติ โยชนาฯ **กายสโมฺภคสามคฺคิทาน**นฺติ กาเยน จ สโมฺภเคน จ สามคฺคิยา ทานํฯ

เอวนฺติอาทิ นิคมนํฯ ยสฺมา ปน พฺรหฺมทโณฺฑ ปญฺจสติกกฺขนฺธเก (จูฬว. ๔๔๕) ฉนฺนเสฺสว ปญฺญโตฺต, ตสฺมา ตเสฺสว ทาตโพฺพติ อาห ‘‘น เกวล’’นฺติอาทิฯ **เอสา**ติ พฺรหฺมทโณฺฑ, อโญฺญปิ โย ภิกฺขุ วิหรติ, ตสฺสปิ ทาตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ กินฺติ ทาตโพฺพติ อาห ‘‘เอวญฺจ ปน ทาตโพฺพ’’ติฯ ทาตพฺพาการํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘สงฺฆมเชฺฌ’’ติอาทิฯ

ยํ วจนํ อิเจฺฉยฺย, ตํ วจนนฺติ โยชนาฯ **ขมาเปนฺตสฺสา**ติ สงฺฆํ ขมาเปนฺตสฺส ตสฺส ภิกฺขุสฺสาติ โยชนาฯ

ปฎิสงฺขาติ ปฎิสงฺขาย, ญาเณน ปจฺจเวกฺขิตฺวาติ อโตฺถฯ

ยนฺติ อวนฺทิยกมฺมํ, อนุญฺญาตนฺติ สมฺพโนฺธฯ เกน อนุญฺญาตนฺติ อาห ‘‘ภควตา’’ติฯ กิสฺมิํ ขนฺธเก อนุญฺญาตนฺติ อาห ‘‘ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก’’ติฯ เกสุ วตฺถูสุ อนุญฺญาตนฺติ อาห ‘‘เตน โข ปน…เป.… อิเมสุ วตฺถูสู’’ติ (จูฬว. ๔๑๑)ฯ กึ กตฺวา อนุญฺญาตนฺติ อาห ‘‘ทุกฺกฎํ ปญฺญเปตฺวา’’ติฯ กินฺติ อนุญฺญาตนฺติ อาห ‘‘อนุชานามิ…เป.… กาตโพฺพ’’ติฯ **ตสฺสา**ติ อวนฺทิยสฺสฯ

‘‘น โอสารณาทีนี’’ติ อิมินา เอวสทฺทสฺส ฉเฑฺฑตพฺพตฺถํ ทเสฺสติฯ **ตสฺสา**ติ กมฺมลกฺขณภูตสฺส อวนฺทิยสฺสฯ **ตเตฺถวา**ติ ภิกฺขุนิกฺขนฺธเกเยวฯ นนฺติ กมฺมลกฺขณํฯ **อิธาปี**ติ ปริวาเร กมฺมวเคฺคปิฯ

อปาสาทิกนฺติ อปสาทาวหํ, อปสาทชนกํ วาฯ

ตโตติ อวนฺทิยกรณโตฯ **อิมน**ฺติ ภิกฺขุํฯ **วนฺทิยน**ฺติ วนฺทิตพฺพํ, วนฺทนํ วาฯ

เอตฺถาติ อปโลกนกเมฺม, ภิกฺขุนิสงฺฆมูลกํ กตฺวา ปญฺญตฺตนฺติ โยชนาฯ **ภิกฺขุสงฺฆสฺสาปี**ติ ปิสโทฺท น ภิกฺขุนิสงฺฆเสฺสวาติ ทเสฺสติฯ **ปน**สโทฺท สมฺภาวนโตฺถ, ตถา ภิกฺขุนิสงฺฆมูลกํ ปญฺญตฺตมฺปีติ อโตฺถ, ลภิตพฺพภาวํ วิตฺถาเรน ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘ยํ หิ’’ติอาทิฯ ยํ อปโลกนกมฺมํ กโรตีติ โยชนาฯ อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชเกน ปน ทาตพฺพานีติ สมฺพโนฺธฯ **เตส**นฺติ สูจิอาทีนํฯ **โสเยวา**ติ อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชโกเยวฯ **ตโต**ติ อปฺปมตฺตกโตฯ **ตตฺถา**ติ เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ (จูฬว. อฏฺฐ. ๓๒๑)ฯ วุตฺตปฺปการํ คิลานเภสชฺชมฺปีติ สมฺพโนฺธฯ **โยปิ จา**ติ ภิกฺขุปิ จ โหตีติ สมฺพโนฺธฯ ตสฺส ทาตพฺพาติ สมฺพโนฺธฯ **ตตฺรุปฺปาทโต**ติ ตสฺมิํ มหาวาเส อุปฺปาทปจฺจยโต, คเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘เปสลสฺสา’’ติอาทินา ทุสฺสีลาทีนํ ทาตุํ น วฏฺฏตีติ ทเสฺสติฯ

ชคฺคาเปตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺถ อปุจฺฉิตฺวา ชคฺคาเปตุํ วฏฺฏตีติ อาห ‘‘อยํ ภิกฺขู’’ติอาทิฯ **โอทิสฺสา**ติ อุทฺทิสิตฺวาฯ

อาสนฆรํ วาติ ปฏิมาฆรํ วา, การโก มนุโสฺสติ สมฺพโนฺธฯ อุปนิเกฺขปโต คเหตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **สงฺฆิเกนปี**ติ ปิสโทฺท น เกวลํ เจติยสฺส อุปนิเกฺขเปเนว, อถ โข สงฺฆิเกนปีติ ทเสฺสติฯ

ยาปนมตฺตํ อลภเนฺตหิ กโรเนฺตหีติ โยชนา, ปริภุญฺชเนฺตหิ หุตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ ‘‘วตฺตํ กโรมา’’ติอาทินา ‘‘ยาปนมตฺต’’นฺติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ วิหาเร โรปิตา เย ผลรุกฺขาติ โยชนาฯ **เยส**นฺติ รุกฺขานํฯ **เตสู**ติ รุเกฺขสุฯ **เย ปนา**ติ รุกฺขา ปน, อปริคฺคหิตา โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **ตํ ปนา**ติ อปโลกนกมฺมํ ปนฯ สลากํ คณฺหนฺติ เอตฺถาติ **สลากคฺคํ,** ฐานํฯ **‘‘ยาคคฺคภตฺตคฺค**’’อิติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อุโปสถเคฺค**ติ อุโปสถสฺส คหณฏฺฐาเน, อุโปสถเคเหติ อโตฺถฯ **ตตฺถา**ติ อุโปสถเคฺคฯ **ตน**ฺติ อปโลกนกมฺมํฯ

ยํ มูลตจปตฺตองฺกุรปุปฺผผลขาทนียาทีติ โยชนาฯ **อโนฺตสีมายา**ติ อโนฺต อุปจารสีมายฯ

สุกตเมวาติ สเงฺฆน กตเมวฯ **อุโปสถทิวเส**ติ นิทสฺสนมตฺตํ ยสฺมิํ กสฺมิํจิ ทิวเสปิ กตตฺตาฯ

ผลวาเรนาติ รุกฺขานํ ผลคหณวาเรนฯ **รุกฺขา ธรนฺตี**ติ รุกฺขา ติฏฺฐนฺติ, สํวิชฺชนฺติ วา ฯ **เยหี**ติ ภิกฺขูหิ โรปิตา, โหนฺตีติ สมฺพโนฺธฯ **สา เอว กติกา**ติ ปุเพฺพ กตา สา เอว กติกา, อญฺญา กติกา น กาตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ

อญฺญสฺมิํ วิหาเรติ รุกฺขานํ ฐิตวิหารโต อญฺญสฺมิํ วิหาเรฯ **เตส**นฺติ รุกฺขานํ, สามีติ สมฺพโนฺธฯ **เยปี**ติ รุกฺขาปิ, โรปิตาติ สมฺพโนฺธฯ อญฺญโต ฐานโตติ โยชนาฯ **เตสู**ติ รุเกฺขสุฯ **เอตฺ**

ถาติ วิหาเรฯ **เตหิ ปนาติ** ปริเวณสามิเกหิ ภิกฺขูหิ ปนฯ **ทสภาคนฺติ** ทสมภาคํฯ ‘‘เอเสว นโย’’ติ อิมินา ทสภาคํ ทตฺวาติ อตฺถํ อติทิสติฯ

สมฺภาวนียภิกฺขุโนติ สีลสุตาทีหิ สมฺภาวนียสฺส ภิกฺขุโนฯ **ตตฺถาติ** โปราณวิหาเรฯ **มูเลติ** ปุพฺพ, อาทิกาเลติ อโตฺถฯ **นิกฺกุกฺกุเจฺจนาติ** ‘‘อภาชิตมิท’’นฺติ กุกฺกุจฺจวิรเหนฯ **ขิยฺยนมตฺตเมว ตนฺติ** ตํ ขิยฺยนํ ขิยฺยนมตฺตเมว, น สามเณรานํ ขิยฺยนํ รุหตีติ อโตฺถฯ

ปนสรุกฺขนฺติ กณฺฏกีผลรุกฺขํฯ **อยํ สามีจีติ** อยํ ภาเชตฺวา ขาทนํ อนุธมฺมตาฯ **ขายิตนฺติ** ขาทิตํฯ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ กติกปฏิปฺปสฺสมฺภนํ นเยน ญาตุํ สกฺกุเณยฺยตฺตา ตํ อทเสฺสตฺวา เอกเสฺสว กติกปฏิปฺปสฺสมฺภนํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘เอกภิกฺขุเก ปนา’’ติอาทิฯ **ปุริมกติกาติ** ‘‘ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตุํ รุจฺจตี’’ติ (ปริ. อฏฺฐ. ๔๙๕-๔๙๖) ปุเร กตา กติกาฯ **เตสนฺติ** สามเณรานํ, ผาติกมฺมนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ภาเชตฺวาติ** สามเณรานํ ภาเชตฺวาฯ อิมินา สามเณรานํ ผาติกมฺมํ น ทาตพฺพมฺปิ ภาคํ ภาเชตพฺพนฺติ ทเสฺสติฯ

สามนฺตคาเมหีติ อาสนฺนคาเมหิ, อาคนฺตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ เอกํ อมฺพํ เอกํ ลพุชนฺติ โยชนาฯ อทิยฺยมาเน โทเส ทสฺสิเต ทิยฺยมาเน อานิสํสมฺปิ อตฺถโต ญาตพฺพนฺติ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อทิยฺยมาเน หี’’ติอาทิฯ

คณฺหนฺตานํ มนุสฺสานนฺติ สมฺพโนฺธฯ **ตโตติ** กติกวตฺตฏฺฐปนโตฯ **น วตฺตพฺพาติ** ผลทานกุลทูสกตฺตา น วตฺตพฺพาฯ กินฺติ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ อาห ‘‘นาฬิเกราทีนี’’ติอาทิฯ **อนุวิจริตฺวาติ** ปทานมนุกฺกเมน วิจริตฺวาฯ **อุปฑฺฒภาโคติ** ภิกฺขูนํ ลทฺธภาคโต อุปโฑฺฒ ภาโคฯ **อปโลเกตฺวาติ** สงฺฆํ อาปุจฺฉิตฺวาฯ

มคฺคคมิยสตฺถวาโหติ มคฺคํ คมิโก สตฺถวาโหฯ **โสติ** พลกฺกาเรน คเหตฺวา ขาทโนฺตฯ **ฉายาทีนนฺติ**อาทิสเทฺทน อารามวนานิ สงฺคเหตพฺพานิฯ **สเจ อตฺถีติ** สเจ อโตฺถ อตฺถิฯ **ผลภริตาติ** ผเลน ปริปุณฺณาฯ ‘‘ผลภาริตา’’ติปิ ปาโฐฯ ผลสงฺขาเตน ภาเรน สมนฺนาคตาติ อโตฺถฯ **อปจฺจาสีสเนฺตนาติ** เตสํ สนฺติกา ทานปฏิทานํ อปจฺจาสีสเนฺตนฯ **ปุเพฺพ วุตฺตเมวาติ** ปุเพฺพ สงฺฆิกฏฺฐาเน ‘‘กุโทฺธ หิ โส’’ติอาทินา วุตฺตเมวฯ **เอตฺถาติ** ปุคฺคลิกฏฺฐาเนฯ

ตนฺติ ผลารามํฯ **โสติ** ปฏิพโล ภิกฺขุฯ **ภาริยํ กมฺมนฺติ** ชคฺคนกมฺมํ ภาริยํฯ **เอตฺตเกนาติ** ตติยภาคอุปฑฺฒภาคมเตฺตนฯ สพฺพํ ผลารามนฺติ สมฺพโนฺธฯ **มูลภาคนฺติ** ปฐมภาคํฯ ‘‘ทสภาคมตฺต’’นฺติ อิมินา ตทตฺถํ ทเสฺสติฯ **ทตฺวาติ** สงฺฆสฺส ทตฺวาฯ **โสติ** ภิกฺขุฯ **อกตาวาสนฺติ** ปุเพฺพ อกตํ นวํ เสนาสนํฯ **อารามนฺติ** สงฺฆสฺส อารามํฯ **เตหิปีติ** นิสฺสิตเกหิปิฯ ปิสเทฺท อาจริยํ อเปกฺขติฯ **เตสนฺติ** นิสฺสิตกานํฯ **ชคฺคิตกาเลติ** ชคฺคิตานํ รุกฺขานํ ปุปฺผผลภริตกาเลฯ **ชคฺคนกาเลติ** ชคฺคนมตฺตกาเล, ชคฺคนมตฺตเมว, น ชคฺคนการณา กิญฺจิ ปุปฺผํ วา ผลํ วา โหติ, ตสฺมิํ กาเลติ อโตฺถฯ ‘‘พหุ’’นฺติอาทินา วาเรตพฺพาการํ ทเสฺสติฯ

ผาติกเมฺมน ชคฺคโนฺต น อตฺถีติ โยชนาฯ **อนาปุจฺฉิตฺวาวาติ** สงฺฆํ อนปโลเกตฺวาวฯ **อิตีติ** เอวํฯ

ญตฺติกมฺมฏฺฐานเภเท ปน เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ โอสาเรติ สงฺฆมชฺฌํ ปเวเสติ อิมาย ญตฺติยาติ **โอสารณา**ฯ

นิสฺสาริยติ สงฺฆโต พหิ กริยติ อิมายาติ **นิสฺสารณา**ฯ **ญตฺติ อุโปสโถ นามา**ติ อิทํ การณูปจารวเสน วุตฺตํฯ เตนาห ‘‘อุโปสถกมฺมวเสน ฐปิตา’’ติฯ เอเสว นโย **ญตฺติปวารณา นามา**ติ เอตฺถาปิฯ

อนุสาเสยฺยาติอาทินา ปฐมปุริสเอยฺยวิภตฺติวเสน ฐปิตา ญตฺติ อตฺตนา ปรํ สมฺมนิตุํ ฐปิตา ญตฺติ นามฯ **อนุสาเสยฺย**นฺติอาทินา อุตฺตมปุริสเอยฺยํวิภตฺติวเสน ฐปิตา ญตฺติ อตฺตนาว อตฺตานํ สมฺมนิตุํ ฐปิตา ญตฺติ นามฯ อตฺตนาว อตฺตา วา ปโร วา สมฺมนิยติ อิมาย ญตฺติยาติ **สมฺมุติ**ฯ นิสฺสฏฺฐปตฺตจีวราทีนิ ทียนฺติ อเนนาติ **ทานํ,** ญตฺติฯ วจฺจํ อนเปกฺขิตฺวา วาจกสฺส นิยตนปุํสกลิงฺคตฺตา นปุํสกลิงฺควเสน วุตฺตํฯ

อาปตฺติ ปฏิคฺคณฺหิยติ อเนนาติ **ปฏิคฺคโห**ฯ

ปฏิมุขํ อุปริ กฑฺฒิยติ อิมายาติ **ปจฺจุกฺกฑฺฒนา**ฯ

กมฺมเมวาติ ลกฺขิยติ อเนนาติ **กมฺมลกฺขณํ**ฯ

‘‘ตถา’’ติ ปเทน ‘‘กมฺมลกฺขณํ นามา’’ติ ปทํ อติทิสติฯ **ตโต**ติ สพฺพสงฺคาหิกญตฺติโตฯ ปรา เทฺว ญตฺติโย กมฺมลกฺขณํ นามาติ โยชนาฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ

ญตฺติทุติยกมฺมฏฺฐานเภเท โอสารณาทีนํ วิเสสํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘วฑฺฒสฺส ลิจฺฉวิโน’’ติอาทิฯ สีมาสมฺมุติ จาติอาทินา โยชนา กาตพฺพาฯ

ยา ปน เทฺว ญตฺติทุติยกมฺมวาจา วุตฺตาติ โยชนาฯ **อิตี**ติอาทิ นิคมนํฯ

ญตฺติจตุตฺถกมฺมฏฺฐานเภเท โยชนานโย ปากโฏเยวฯ

๔๙๗. **จตุวคฺคกรเณ กมฺม**ติอาทิกาย เทสนาย สมฺพนฺธํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อิติ กมฺมานิ จา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อิตี**ติ เอวํ ทเสฺสตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสโตฺถ**ติ ตสฺส ‘‘จตุวคฺคกรเณ กมฺม’’ติอาทิวจนสฺส อโตฺถ เวทิตโพฺพติ สมฺพโนฺธฯ

อิติ กมฺมวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

อตฺถวสวคฺคาทิวณฺณนา

๔๙๘. เอวํ กมฺมวคฺควณฺณนํ ทเสฺสตฺวา ตสฺสานนฺตเร วุตฺตาย ‘‘เทฺว อตฺถวเส ปฏิจฺจา’’ติอาทิกาย เทสนาย อนุสนฺธิํ ทเสฺสโนฺต อาห ‘‘อิทานี’’ติอาทิ, อิทานิ อารทฺธนฺติ สมฺพโนฺธฯ ยานิ ตานิ สิกฺขาปทานีติ โยชนาฯ **ทิฏฺฐธมฺมิกเวรานนฺ**ติ ทิฏฺฐธเมฺม ปวตฺตตฺตา จ วิรมิตพฺพตฺตา จ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ เวรานํฯ **สํวรายา**ติ เอตฺถ สํปุโพฺพ วรธาตุ ปิทหนโตฺถ, อายสโทฺท จ ตทโตฺถติ อาห ‘‘ปิทหนตฺถายา’’ติฯ **วิปากทุกฺขสงฺขาตาน**นฺติ ปาณาติปาตาทีนํ วิปากภูตานํ ทุกฺขสงฺขาตานํฯ **สมฺปรายิกาน**นฺติ สมฺปราเย ปวตฺตานํฯ **อิธา**ติ อิมสฺมิํ สิกฺขาปทปญฺญตฺตานิสํสฏฺฐาเนฯ ‘‘วชฺชนียภาวโต’’ติ อิมินา วเชฺชตพฺพานีติ **วชฺชานี**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ ภายนฺติ เอเตหีติ **ภยานิ**ฯ **อกฺขมเฏฺฐนา**ติ อสหณียเฏฺฐนฯ ‘‘อกุสลานีติ วุจฺจนฺตี’’ติ อิมินา วิปากทุกฺขานิ ผลูปจาเรน อกุสลานิ นามาติ ทเสฺสติฯ คณพนฺธเภทนตฺถาย สิกฺขาปทํ

ปญฺญตฺตนฺติ เอวเมว ปาโฐฯ โปตฺถเกสุ ปน ‘‘คณโภชนสิกฺขาปทํ ปญฺญตฺต’’นฺติ ปาโฐ ลิขิโตฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ อตฺถวสวคฺเคฯ **ยนฺ**ติ วจนํฯ **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ วคฺเคฯ

อิติ อตฺถวสวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๔๙๙. วเตฺตสุ วตฺตมาโน ปุคฺคโล โอสารียติ อเนนาติ **โอสารณียํ,** กมฺมํฯ เตน วุตฺตํ ‘‘เยน กเมฺมน โอสารียติ, ตํ กมฺมํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ ‘‘เยน กเมฺมนา’’ติอาทินา ภณฺฑนการกาทโย นิสฺสารียนฺติ อเนน กเมฺมนาติ **นิสฺสารณียนฺ**ติ วจนตฺถํ ทเสฺสติฯ

๕๐๐. สตฺตาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตํ นามาติ สมฺพนฺโธฯ **อนฺตรา**ติ กกุสนฺธาทีนํ ติณฺณํ พุทฺธานญฺจ อมฺหากํ ภควโต จ อนฺตเรฯ ‘‘สิกฺขาปเท’’ติ อิมินา ‘‘อปญฺญเตฺต’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ มกฺกฏิวตฺถุอาทิวินีตกถา อนุปญฺญตฺตํ นามาติ สมฺพนฺโธฯ ‘‘สิกฺขาปเท’’ติ อิมินา ‘‘ปญฺญเตฺต’’ติ ปทสฺส อตฺถํ ทเสฺสติฯ **สพฺพตฺถา**ติ สพฺพสฺมึ อานิสํสวคฺเคฯ

อิติ อานิสํสวคฺควณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

๕๐๑. สพฺพสิกฺขาปทานํ สงฺคหนฺติ สมฺพนฺโธฯ **ตตฺถา**ติ ‘‘นว สงฺคหา’’ติอาทิปาเฐ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพติ โยชนาฯ ‘‘วตฺถุนา สงฺคโห’’ติ อิมินา ‘‘วตฺถุสฺมึ, วตฺถูนํ สงฺคโห’’ติ อตฺถํ นิวาเรติฯ **เอตฺถา**ติ ‘‘วตฺถุสงฺคโห’’ติอาทิปาเฐฯ **หี**ติ วิตฺถาโรฯ ยสฺมา นตฺถีติ สมฺพนฺโธฯ **สพฺพานี**ติ สิกฺขาปทานิฯ ‘‘สงฺคหิตานี’’ติ อิมินา สงฺคหิตโพฺพติ **สงฺคโห**ติ นิพฺพจนํ ทเสฺสติฯ **เอวํ ตาวา**ติอาทิ นิคมนํฯ

ยสฺมา ปน สงฺคหิตาติ สมฺพนฺโธฯ

เอวเมตฺถาติอาทินา ขนฺธสมุฎฺฐานอธิกรณสมเถ สมฺปิเณฺฑตฺวา นิคมนํ ทเสฺสติฯ **เอตฺถา**ติ สงฺคหวเคฺคฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

นวสงฺคหิตวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

นิฎฺฐิตาติ นิฎฺฐํ นิปฺผตฺตึ อิตา คตาติ นิฎฺฐิตา, อถ วา นิเฎฺฐ นิปฺผตฺติยํ อิตา ฐิตาติ นิฎฺฐิตาฯ **จ**สโทฺท อวธารณโตฺถ, นิฎฺฐิตา เอวาติ หิ อโตฺถฯ **อนุตฺตานตฺถปทวณฺณนา**ติ อนุตฺตานานํ อตฺถวนฺตปทานํ, อตฺถานญฺจ ปทานญฺจ วณฺณนาฯ

อิติ ปริวารวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ

นิฎฺฐิตา จ ปาจิตฺยาทิวณฺณนาย โยชนาติฯ

ชาทิลญฺฉิตนาเมนเนกานํ วาจิโต มยา;
ปริวารวินยสฺส, สมโตฺต โยชนานโยฯ

นิคมนกถาวณฺณนา

เอวํ วินยสํวณฺณนํ กตฺวา อิทานิ ตํ นิคเมนฺโต อาห ‘‘เอตฺตาวตา’’ติอาทิฯ ตตฺถ **เอตฺตาวตา**ติ เอตฺตเกน ‘‘โย กปฺปโกฏีหิปิ อปฺปเมยฺย’’นฺติอาทิวจนโต (ปารา. อฏฺฐ. ๑.คนฺถารมฺภกถา) ปฏฺฐาย ‘‘นวสงฺคหิตวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา’’ติ วจนปริโยสานานํ อกฺขรปทพฺยญฺชนานํ สมุทายภูเตน วจนกฺกเมน, สมตฺตาติ สมฺพนฺโธฯ

อุภโตวิภงฺคขนฺธกปริวารวิภตฺติเทสนนฺติ อุภโตวิภงฺเคน จ ขนฺธเกน จ ปริวาเรน จ วิภชิตพฺพเทสนํ วินยปิฏกนฺติ สมฺพนฺโธฯ **นาโถ**ติ ภิกฺขุภิกฺขุนีนํ หิตปฏิปตฺตึ ยาจนเฏฺฐน จ กิเลสานํ อุปตาปนเฏฺฐน จ เวเนยฺยานํ หิตสุขํ อาสีสนเฏฺฐน จ จิตฺติสฺสริยเฏฺฐน จ นาโถฯ **เวเนยฺยน**ฺติ วิเนตพฺพเฏฺฐน เวเนยฺยํฯ **ชิโน**ติ ปญฺจมารานํ ชิตเฏฺฐน ชิโนฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา – นาโถ เวเนยฺยํ วิเนนฺโต ชิโน อุภโตวิภงฺคขนฺธกปริวารวิภตฺติเทสนํ ยํ วินยปิฏกํ อาหาติฯ

สมธิกสตฺตวีสติสหสฺสมเตฺตนาติ สห อธิเกน สตฺตสหสฺสปฺปมาเณน จ วีสติสหสฺสปฺปมาเณน จ คเนฺถนาติ สมฺพนฺโธฯ **ตสฺสา**ติ วินยปิฏกสฺสฯ **สมนฺตปาสาทิกา**ติ สมนฺตโต ปสาทํ วหิกา, ชนิกา วาฯ ตตฺรายํ โยชนา – ตสฺส สมธิกสตฺตวีสติสหสฺสมเตฺตน คเนฺถน สมนฺตปาสาทิกา นาม สํวณฺณนา สมตฺตาติฯ

ตตฺริทนฺติ ตตฺร อิทํฯ ‘‘ตตฺรา’’ติ ปทํ ปุริมวจนาเปกฺขํฯ ตตฺร ‘‘สมนฺตปาสาทิกา นามา’’ติ วจเนติ หิ อโตฺถฯ **สมนฺตปาสาทิกตฺตสฺมิ**นฺติ ปจฺจตฺตเตฺถ เจตํ ภุมฺมวจนํ โหติ ‘‘อิทมฺปิ สีลสฺมิ’’นฺติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๑๙๔ อาทโย) วิย, สมนฺตปาสาทิกตฺตนฺติ อโตฺถฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนาตตฺร ‘‘สมนฺตปาสาทิกา นามา’’ติ วจเน สมนฺตปาสาทิกาย อิทํ สมนฺตปาสาทิกตฺตํ โหตีติ อยํ สมนฺตปาสาทิกภาโวติ อโตฺถฯ

อาจริยปรํปรโตติอาทีสุ คาถาสุ วุตฺตํ นววิธํ วิเสสนปทํ ‘‘น ทิสฺสตี’’ติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ **สมฺปสฺสต**นฺติ สมฺมา ปสฺสนฺตานํ วิญฺญูนนฺติ สมฺพนฺธฯ **ยโต**ติ ยสฺมา, น ทิสฺสตีติ สมฺพนฺธฯ **เอตฺถา**ติ สํวณฺณนายํฯ **สมนฺตปาสาทิกาเตฺววา**ติ สมนฺตปาสาทิกา อิติ เอว นามฯ **วินยสฺสา**ติ วินยปิฏกสฺสฯ **วิเนยฺยทมนกุสเลนา**ติ วิเนยฺยานํ ทมเน เฉเกนฯ **โลกนาเถนา**ติ โลกานํ นาเถนฯ **โลกมนุกมฺปมาเนนา**ติ โลกํ อนุกมฺปมาเนนฯ อยเญฺหตฺถ โยชนา – อาจริยปรํปรโต…เป.… วิภงฺคนยเภททสฺสนโต สมฺปสฺสตํ วิญฺญูนํ เอตฺถ กิญฺจิ อปาสาทิกํ ยโต น ทิสฺสติ, ตสฺมา วิเนยฺยทมนกุสเลน โลกนาเถน โลกมนุกมฺปมาเนน ภควตา วุตฺตสฺส วินยสฺส อยํ สมนฺตปาสาทิกาเตฺวว สํวณฺณนา ปวตฺตาติฯ

ติโสฺสปิ อิมา สีหฬฏฺฐกถาโย สุตฺวาติ สมฺพนฺธฯ กสฺส สนฺติเก สุตนฺติ อาห ‘‘พุทฺธมิโตฺต…เป.… สนฺติเก’’ติฯ ‘‘พุทฺธมิโตฺต’’ติ นาเมน วิสฺสุตสฺส ยสสฺสิโน วินยญฺญุสฺส ธีรสฺส เถรสฺส สนฺติเก สุตฺวาติ โยชนาฯ ‘‘สุตฺวา’’ติ ปทํ ‘‘อารทฺธา’’ติ ปเท ปุพฺพกาลกิริยาวิเสสนํฯ

มหาเมฆวนุยฺยาเน ภูมิภาเค ปติฏฺฐิโต สตฺถุ มหาโพธิวิภูสิโต โย มหาวิหาโร อตฺถีติ โยชนาฯ

ตสฺส มหาวิหารสฺส ทกฺขิเณ ทิสาภาเค **ปธานฆรํ** ปธานฆรนามกํ อุตฺตมํ สุจิจาริตฺตสีเลน ภิกฺขุสเงฺฆน เสวิตํ ยํ ปริเวณํ อตฺถิ, ตตฺถ การยีติ โยชนาฯ

โกนาโม การยีติ อาห ‘‘อุฬารกุลสมฺภูโต…เป.… วิสุทฺโธ’’ติฯ ตตฺถ อุฬารกุลสมฺภูโต สงฺฆุปฏฺฐายโก สทา อนากุลาย สทฺธาย รตนตฺตเย ปสนฺโน ‘‘มหานิคมสามี’’ติ วิสฺสุโต อุ

ปาสโก การยีติ สมฺพนฺโธฯ

กํ การยีติ อาห ‘‘จารุ…เป…. สมฺปนฺนสลิลาสย’’นฺติฯ ตตฺถ **จารุปาการสํจิตํ** โสเภน ปากาเรน สุฏฺฐุ จิตํ จินิตํ มโนรมํ **สีตจฺฉายตรูเปตํ** สีตจฺฉาเยน รุกฺเขน อุเปตํ **สมฺปนฺนสลิลาสยํ** มธุรชลาธารํ ยํ ปาสาทํ การยีติ โยชนาฯ มหานิคมสามิโน ตตฺร ปาสาเท วสตามยาติ สมฺพนฺโธฯ

กํ อุทฺทิสิตฺวา กีทิสา กา อารทฺธาติ อาห ‘‘สุจิสีลสมาจารํ…เป…. วินยวณฺณนา’’ติฯ ตตฺถ สุจิสีลสมาจารํ **พุทฺธสิริ**วฺหยํ เถรํ อุทฺทิสิตฺวา **อิทฺธา** อตฺถวินิจฺฉยาทีหิ ปริปุณฺณา ยา วินยวณฺณนา อารทฺธาติ โยชนาฯ

กึนามสฺส รโญฺญ กตเม สํวจฺฉเร อารทฺธา, กิสฺมึ กาเล ปรินิฏฺฐิตาติ อาห ‘‘ปาลยนฺตสฺส…เป…. ปรินิฏฺฐิตา’’ติฯ ตตฺถ สกลํ ลงฺกาทีปํ นิรพฺพุทํ กตฺวาติ สมฺพนฺโธฯ ปาลยนฺตสฺส สิรินิวาสสฺส **สิริปาล**ยสสฺสิโน รโญฺญ ชยสํวจฺฉเรติ สมฺพนฺโธฯ สมวีสติเม เขเม ชยสํวจฺฉเร อยํ วินยสํวณฺณนา อารทฺธา, **เอกวีสมฺหิ** รโญฺญ เอกวีสติเม สํวจฺฉเร สมฺปตฺตสฺสติ ปรินิฏฺฐิตาติ โยชนาฯ

ยถา อตฺตโน สํวณฺณนา นิรุปทฺทวา สีฆํ นิฏฺฐํ อุปคตา, เอวํ โลกสฺส ธมฺมูปสํหิตา สีฆํ คจฺฉนฺตูติ อาสีสํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘อุปทฺทวากุเล’’ติอาทิฯ ตตฺถ **อุปทฺทวากุเล** อุปทฺทเวหิ อากุเล **โลเก** สตฺตโลเก **นิรุปทฺทวโต** อุปทฺทววิรหโต ยถา อยํ วินยสํวณฺณนา เอกสํวจฺฉเรเนว นิฏฺฐํ อุปาคตา, เอวํ สพฺพสฺส โลกสฺส อารทฺธา สเพฺพปิ ธมฺมูปสํหิตา อตฺถา นิรุปทฺทวา สีฆํ นิฏฺฐํ คจฺฉนฺตูติ โยชนาฯ

อตฺตนา สมาจิตสฺส ปุญฺญสฺส อิจฺฉิตเตฺถ ปริณามนํ ทเสฺสนฺโต อาห ‘‘จิรฏฺฐิตตฺถํ ธมฺมสฺสา’’ติอาทิฯ ตตฺถ ธมฺมสฺส จิรฏฺฐิตตฺถํ อิมํ วินยสํวณฺณนํ กโรเนฺตน สทฺธมฺมพหุมาเนน มยา ยญฺจ ปุญฺญํ สมาจิตํ, สพฺพสฺส ตสฺส ปุญฺญสฺส อานุภาเวน สเพฺพปิ ปาณิโน ธมฺมราชสฺส ภควโต สทฺธมฺมรสเสวิโน ภวนฺตุฯ

สทฺธโมฺม จิรํ ติฏฺฐตุ, เทโว กาเล **วสฺสํ** วสฺสนฺโต จิรํ **ปชํ** สตฺตสมูหํ ตเปฺปตุฯ ราชา ธเมฺมน เมทนึ รกฺขตูติ โยชนาฯ **อิติ**สโทฺท ปริสมาปนโตฺถฯ อิติ ปรินิฏฺฐํ สุฏฺฐุ อาปนํ ทฏฺฐพฺพนฺตีติ อโตฺถฯ

สทฺธา จ พุทฺธิ จ วีริยญฺจ **สทฺธาพุทฺธิวีริยานิ,** วิสุทฺธานิ จ ตานิ สทฺธาพุทฺธิวีริยานิ เจติ **วิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยานิ,** ปรมานิ จ ตานิ วิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยานิ เจติ **ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยานิ,** เตหิ ปริมณฺฑิโต **ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยปฏิมณฺฑิโต,** เตน, เถเรนาติ สมฺพนฺโธฯ สีลญฺจ อาจาโร จ อชฺชวญฺจ มทฺทวญฺจ **สีลาจารชฺชวมทฺทวานิ,** ตานิ อาทีนิ เยสํ เตติ **สีลาจารชฺชวมทฺทวาทโย,** อาทิสเทฺทน ขนฺติโสรจฺจาทโย สงฺคณฺหาติ, เตเยว คุณาติ **สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณา,** เตสํ สมุทโยติ **สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทโย,** เตน **สมุทิโต** สุฏฺฐุ ปากโฏฺฐติ **สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทยสมุทิโต,** เตน เถเรนาติ สมฺพนฺโธฯ

สกสมโย จ สมยนฺตโร จ **สกสมยสมยนฺตรา,** เตเยว ปน คหนสทิสตฺตา คหนนฺติ **สกสมยสมยนฺตรคหนํ,** ตสฺส อโชฺฌคาหณํ **สกสมยสมยนฺตรคหนโชฺฌคาหณํ,** ตสฺมึ สม

โตฺถ **สกสมยสมยนฺตรคหนโชฺฌคาหณสมโตฺถ**ฯ เตน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ วิเสเสน อญฺชติ ปากฏํ กโรตีติ **วิยโตฺต,** ปุคฺคโล, วิยตฺตสฺส อิทํ **เวยฺยตฺติยํ,** สติฯ ปญฺญา จ เวยฺยตฺ ติยญฺจ **ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ,** เตน สมนฺนาคเตนาติ สมฺพโนฺธฯ สมนฺนาคเตน เถเรนาติ โย ชนาฯ

ตีณิ ปิฏกานีติ **ติปิฏกํ,** ตเมว ปริยาปุณิตพฺพตฺตา **ปริยตฺตีติ ติปิฏกปริยตฺติ,** ตสฺส ปเภ โท เอตฺถ สตฺถุสาสเนติ **ติปิฏกปริยตฺติปเภทํ,** ตสฺมึฯ สห อฏฺฐกถายาติ **สาฏฺฐกถํ,** สตฺถุ สาสนํ, ตสฺมึ สตฺถุสาสเนติ สมฺพโนฺธฯ สตฺถุโน ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติวิธํ สาสนํ **สตฺถุ สาสนํ,** พฺยาโสปิ ยุชฺชเตว, ตสฺมึ สตฺถุสาสเน “อปฺปฏิหต”อิติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ อปฺปฏิหตํ ญาณํ **อปฺปฏิหตญาณํ,** อิทํ ตสฺมึ วินยสํวณฺณนากาเล เถรสฺส ปฏิเวธญาณาภาว โต สุตมยจินฺตามยญาณํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ อปฺปฏิหตญาณสฺส ปภาโว เอตสฺสาติ **อปฺปฏิหตญาณปภาโว,** เตน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ มหนฺตํ เวยฺยากรณเมตสฺสาติ **มหาเวยฺ ยากรโณ,** อิมินา สิกฺขานิรุตฺติอาทีหิ ฉฬงฺเค มหนฺตเวยฺยากรเณ เถรสฺส อปฺปฏิหตญาณป ภาวตํ ทเสฺสติ, เตน มหาเวยฺยากรเณน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ

กรณํ วุจฺจติ ฐานํ กริยติ อุจฺจาริยติ เอตฺถ, เอเตนาติ วา วจนเตฺถน, กรณสฺส สมฺปตฺติ **กรณสมฺปตฺติ,** ตาย ชนิตํ **กรณสมฺปตฺติชนิตํ**ฯ สุเขน เถรมุขโต วินิคฺคตํ **สุขวินิคฺคตํ,** กรณสมฺปตฺติชนิเตน เหตุภูเตน สุขวินิคฺคตํ **กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตํ**ฯ มธุรวจนญฺจ อุ ทารวจนญฺจ **มธุโรทารวจนํ,** ปุพฺพปเท อุตฺตรปทโลโป, อิมินา เกฎุภปกรเณ (สุโพธาลํกาเร ๑๒๗-๑๔๒ คาถาสุ) วุเตฺตสุ ทสสุ สทฺทคุเณสุ มธุรตาคุเณน จ อุฬารตาคุเณน จ สมนฺนาคต ภาวํ ทเสฺสติฯ กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตญฺจ ตํ มธุโรทารวจนเญฺจติ **กรณสมฺปตฺติชนิต สุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนํ**ฯ อถ วา กรณสมฺปตฺติชนิตญฺจ ตํ สุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนเญฺจ ติ กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนํฯ **เอลํ** วุจฺจติ ทุรุตฺตโทโส, นตฺถิ เอลเมตสฺสาติ **เนลา,** โสเยว วโณฺณ **เนลวโณฺณ,** เตน ยุตฺตํ **เนลวณฺณยุตฺตํ,** กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺค ตมธุโรทารวจนํ เนลวณฺณยุตฺตเมตสฺสาติ **กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุโรทารวจน เนลวณฺณยุโตฺต,** เถโรฯ วิเสสนปรปทสมาโส, เนลวณฺณยุตฺตกรณสมฺปตฺติ ชนิตสุขวินิคฺค ตมธุโรทารวจโนติ หิ อโตฺถ, เตน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ ยุตฺตญฺจ ปริสาย โสเตน อนุรูปตฺตา, มุตฺตญฺจ ปริสาย วิสารทตฺตาติ **ยุตฺตมุตฺตํ,** วจนํ, ตํ วทติ สีเลนาติ **ยุตฺตมุตฺตวาที,** เตน เถเร นาติ สมฺพโนฺธฯ

กมฺมสสฺสตอุเจฺฉทอิสฺสรนิมฺมานาทิวเสน นานา วาทา เอเตสนฺติ **วาทิโน,** นานาวาทา ชนา, วาทีนํ, วาทีสุ วา วโร กมฺมกิริยวาทตฺตาติ **วาทิวโร,** เตน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ ปาฬิยา อตฺถํ วเณฺณตุํ สมตฺถตฺตา มหโนฺต กวิ **มหากวิ,** เตน เถเรนาติ สมฺพโนฺธฯ

อตฺถธมฺมนิรุตฺติปฏิภานวเสน ปภินฺนาย ปฏิสมฺภิทาย ปริวาริโตติ **ปภินฺนปฏิสมฺภิทาปริ วาโร,** ตสฺมึ อุตฺตริมนุสฺสธเมฺมติ สมฺพโนฺธฯ ฉ อภิญฺญา จ ปฏิสมฺภิทา จ **ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺ ภิทา,** ตา อาทโย เยสํ เตติ **ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทโย,** อาทิสเทฺทน เตวิชฺชาทโย สงฺคณฺ หาติฯ ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทโย ปเภทา เอตสฺสาติ **ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทิปฺปเภโท,** โสเยว คุโณ ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทิปฺปเภทคุโณ, เตน ปฏิมณฺฑิโต **ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิท าทิปฺปเภทคุณปฏิมณฺฑิโต,** ตสฺมึ อุตฺตริมนุสฺสธเมฺมติ สมฺพโนฺธฯ อุตฺตริมนุสฺสานํ ฌาน ลาภิอาทีนํ ธโมฺม **อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม,** อถ วา มนุสฺสานํ กุสลกมฺมปถสงฺขาตธมฺมโต อุตฺตรีติ **อุตฺตริมนุสฺสธโมฺม,** ฌานาทิธโมฺม, ตสฺมึ, “สุปฺปติฏฺฐิต” อิติ ปเทน สมฺพนฺธิตพฺพํฯ สุปฺปติฏฺ

ฐิตา พุทฺธิ เอเตสนฺติ **สุปฺปติฏฺฐิตพุทฺธิโน,** เตสํ เถรานนฺติ สมฺพนฺโธฯ เถรานํ วํเส ปกาเรน ทิปฺปนฺติ, ปทีโป วิยาติ วา **เถรวํสปฺปทีปา,** เตสํฯ ถิโร สีลสมาธิปญฺญาสงฺขาโต คุโณ เอเต สมตฺถีติ **เถรา,** เตสํ, วํสาลงฺการภูเตนาติ สมฺพนฺโธฯ มหาวิหาเร วสนสีลา วสนธมฺมา, วสเน สาธุการีติ วา **มหาวิหารวาสิโน,** เตสํ, เถรานนฺติ สมฺพนฺธ ฯ วํเส อลงฺกาโร, วํสสฺส วาติ **วํสาลงฺกาโร,** โส หุตฺวา ภูโต, วํสาลงฺการภาวํ วา ปโตฺตติ **วํสาลงฺการภูโต,** เตน เถเรนาติ สมฺพนฺโธฯ

วิปุลา จ สา วิสุทฺธา เจติ **วิปุลวิสุทฺธา,** วิเสสโนภยปโท, วิปุลวิสุทฺธา พุทฺธิ เอตสฺสาติ **วิปุลวิสุทฺธพุทฺธิ,** เตน เถเรนาติ สมฺพนฺโธฯ นามเมว **นามเธยฺยํ,** คหิตํ นามเธยฺยเมตสฺสาติ **คหิตนามเธยฺย** , เตน เถเรน กตา สมนฺตปาสาทิกา นาม อยํ วินยสํวณฺณนา ติฏฺฐตูติ สมฺพนฺโธฯ

สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน โลกเชฏฺฐสฺส มเหสิโน ‘‘พุทฺโธ’’ติ นามมฺปิ ยาว โลกมฺหิ ปวตฺตติ, ตาว โลกนิตฺถรเณสีนํ กุลปุตฺตานํ สีลวิสุทฺธาย นยํ ทเสฺสนฺตี โลกสฺมิํ ติฏฺฐตูติ โยชนาฯ

อิติ นิคมนสฺส อตฺถโยชนา สมตฺตาฯ

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา จ –

รตนปุณฺณนามสฺส, ปุรสฺส ราชธานิยา;
ทกฺขิเณ มุนิรูปสฺส, อีสํปาจีนนิสฺสิเตฯ

โย วิหาโร สปาสาโท, การิโต ราชเทวิยา;
ยา วสตา มยา ตตฺร, กตา ปาจิตฺยาทิโยชนาฯ

มาปิตรตฺนปุณฺณสฺส, สตฺตรเสว ราชิโน;
ชยวเสฺสฏฺฐารสมฺหิ, สมฺปเตฺตยํ สุนิฏฺฐิตาฯ

‘‘รตนปุณฺณา’’ติวฺหยสฺส ราชธานีนครสฺส ทกฺขิณสฺมิํ ทิสาภาเค ปญฺจโยชนปฺปมาเณ ฐาเน ทฺวีหิ มหาตฬาเกหิ สุโสภิตสฺส มิธิลนามนครสฺส ปุรตฺถิมสฺมิํ ทิสาภาเค ทิยฑฺฒคาวุตปฺปมาเณ ฐาเน อเนกตาลปนฺตีหิ สุโสภิโต จตุนฺนํ กุลานํ รมณียภูโต **‘‘กผฺรู’’** อิติ โวหริโต โย โส มหาคาโม ปติฏฺฐิโต, ตตฺถ ปฏิสนฺธิยา ชาเตน สีลาทิคุเณหิ ปสํสิเตน **‘‘ชาคโร’’**ติ ครูหิ คหิตนามเธยฺเยน ติกฺขตฺตุํ ราชูหิ ราชมุทฺทินา ลญฺฉิเตน เม กตายํ ปาจิตฺยาทิวณฺณนาย โยชนา สมฺปเตฺต ชินจเกฺก เตรสาธิกจตฺวสฺสสตาธิกํ ทฺวิสหสฺสํ, สกฺกราเช ปน เอกติํสาธิกทฺวิวสฺสสตาธิกํ สหสฺสํ คิมฺหาเน เชฏฺฐมาเส ชุณฺหปกฺขสฺส ปญฺจเม สุกฺกวาเร นิฏฺฐํ ปตฺตา อนายาเสนาติฯ

โยชนาย อิมิสฺสาหํ, รจนสฺสานุภาวโต;
ภเวยฺยาเนกชาตีสุ, ปิฏกตฺตยธารโกฯ

กุสโล จุภยเตฺถสุ, ปริสาสุ วิสารโท;
สมิชฺฌนฺตุ สุสงฺกปฺปา, มยฺหญฺจ สพฺพปาณินํฯ

วปฺปาทิมนติกฺกมฺม, สมฺมา เทโว ปวสฺสตุ;
อตฺตชมิว รกฺขนฺตุ, ราชาโน จาปิ เมทินินฺติฯ

อิติ ภทนฺตชาครเตฺถเรน กตา

ปาจิตฺยาทิวณฺณนาย โยชนา สมตฺตาฯ